Mijo Kos Zorko

VELIKA GORICA U NOB-u II

»Rukopis Mije Kosa Zorka, kao rezultat dugotrajnog rada, predstavlja zanimljiv i vrijedan tekst iz problematike velikogoričke povijesti NOB-a i okolnih krajeva, s nizom zanimljivih i novih podataka o događajima, organizacijama i ljudima, za koje se potrudio dobrim dijelom da nađe i dokumentacionu potvrdu.

Ovo djelo, iako nije znanstveni rad sa svim onim komponentama koje takav rad ima, predstavlja vrlo značajan prilog historiografskoj literaturi i izvorima toga područja.«

mr Zdravko Dizdar

»Autor teksta Mijo Kos Zorko ovim radom nesumljivo je pokazao da je najbolji poznavalac zbivanja i događaja, te dokumentacije nastale u toku NOB-a na teritoriju Velike Gorice. On je nadalje ovim radom dokazao da vlada i ostalom dokumentacijom koja dijelom svoga sadržaja zadire i tretira zbivanja na ovom teritoriju kojeg opisuje.

Mijo Kos Zorko je sudionik i vrlo aktivni učesnik mnogih zbivanja, a nekada inicijator i kreator i najodgovornija osoba nekih događaja koji imaju odjeka u povijesti NOR-a velikogoričkog kraja.

Knjiga, koja je pred nama, plod je dugogodišnjeg rada i prikupljanja, te znalačkog izbora iz dokumentacije NOB-a i neprijateljskih arhiva potkrepljene nekad sjećanjem autora ili učesnika, a ponekad i komentarom autora.

Sva vrijednost ovog autorskog rada sadrži“ se baš u tome da povijest opisuje sudionik događaja potkrepljujući je znalački dokumentom ili izvodom iz dokumenata ne zazirući od toga tko ga je načinio, kome je služio ili tko ga je iza sebe ostavio. Čitalac tako pred sobom ima uz povijesni tekst i izbor kako naših tako i neprijateljskih dokumenata i poneko sjećanje i komentare sudionika u akcijama pa može pratiti uzroke, tijek događaja i zbivanja te njihove posljedice i sam donositi sudove o prošlom vremenu u ovome prostoru.«

prof. Ruda Polšak

U biblioteci Albatros dosad je izašlo:

P r v o k o l o

1. **Zlata Cundeković**
   SJEĆANJE CRVENE JABUKE, pjesme
2. **Graciela Gabriel**
   MOJA ZBIRKA PAPIRA, pjesme
3. **Katica Arbanas — Maksimkov**
   PREPLAVLJUJEM TUROPOLJSKE LIVADE, pjesme
4. **Zdenka Leko**
   PAMTI PA VRATI, pjesme
5. **René Matoušek**
   JAKA VEZA, pjesme
6. **Jolanda Marija Pažanin**
   DVAPUT TIŠINA, pjesme

D r u g o k o l o

1. **Fabijan Hrvačić**
   PUTEM SLOBODI, feljtoni
2. **ALBATROS, poemaro**
   (zbornik poezije na esperantu)

T r e ć e k o l o

1. **Mirjana Parić-Pejković**
   HAJDE, OTMI JE, pjesme
2. **Hilda Capo**
   SANJALAČKA AMALZRVAZ, pjesme
3. **Maja Gjerek**
   ISKRENE BAJKE, pjesme
4. **Mirjana Mokosek**
   BAKA VIČE DA SMO MUNJENI, pjesme
5. **Dragica Zidar Bogadi**
   SVJEŽE ŠUTNJE, pjesme
6. **Ljiljana Iris**
   PUTEM TE SVLAČE KIŠE, pjesme

Č e t v r t o k o l o

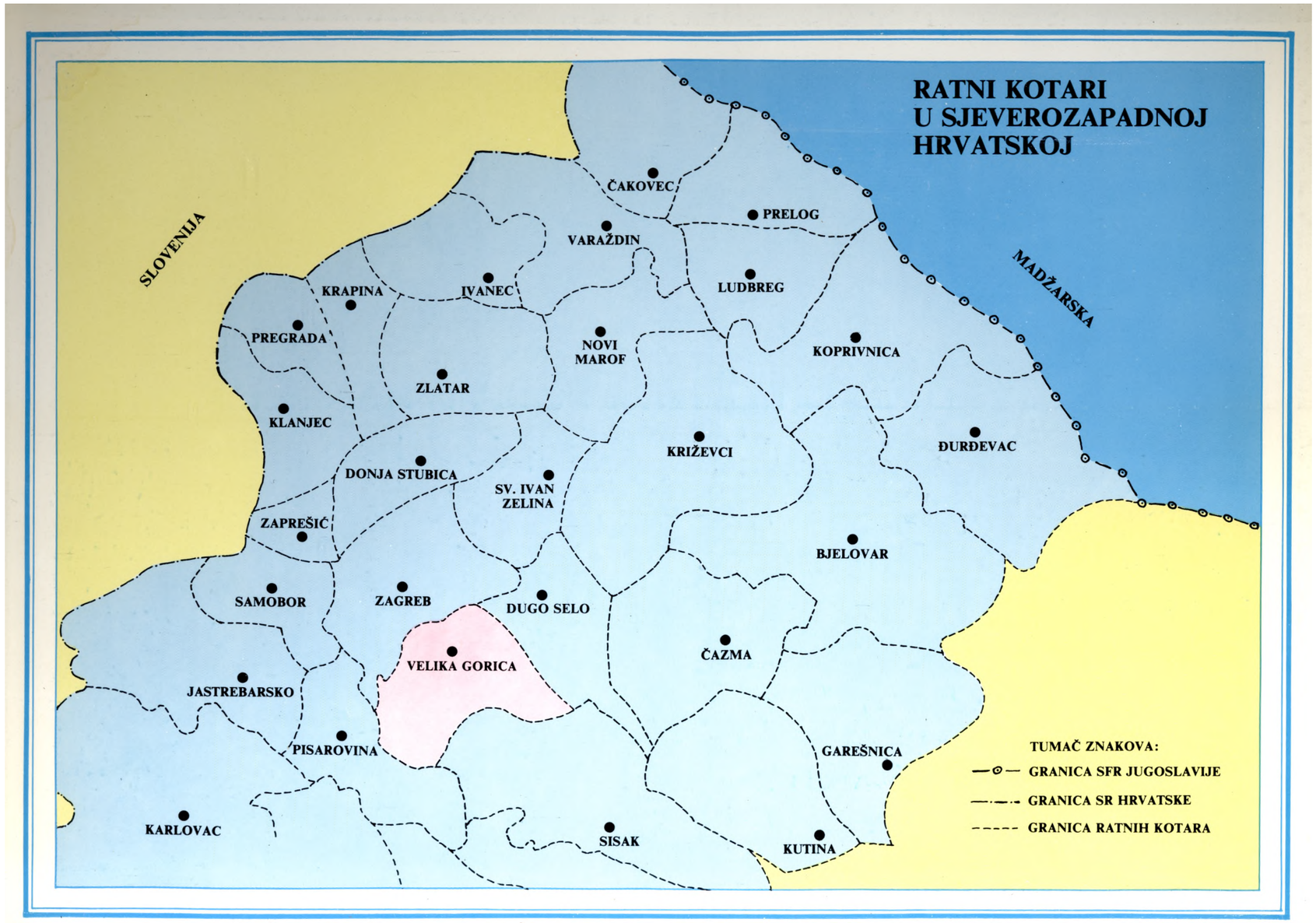
1. **Petar Kovačević Duje**
   TRI ČISTE, aforizmi
2. **Zorica Krznar-Blagec**
   VEDRA NOTA, aforizmi

P e t o k o l o

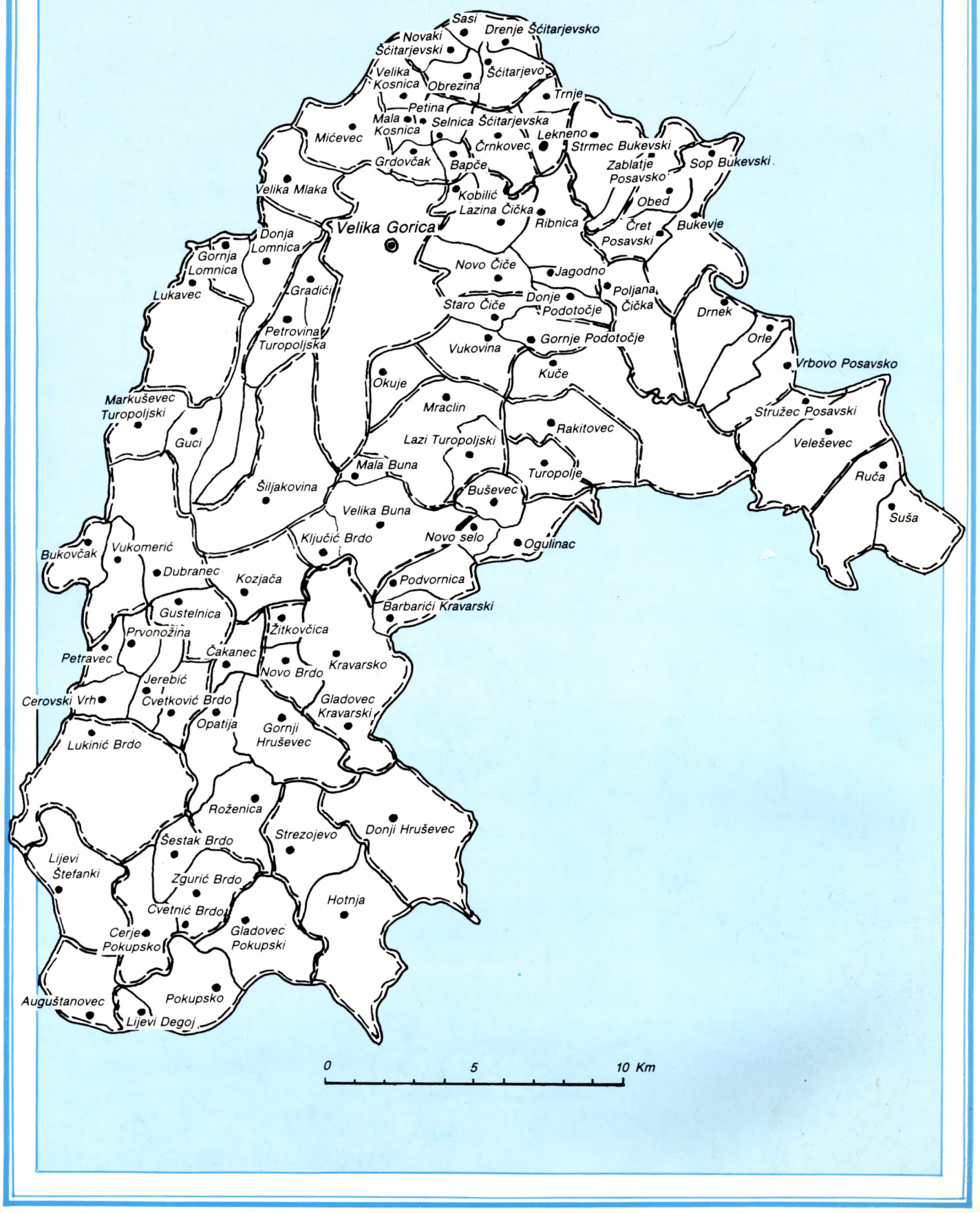
1. **Nada Zidar Bogadi**
   MJESEČEV SIN, pjesme za djecu
2. **Željka Horvat-Vukelja**
   ŠIŠKABALIŠKA, priče za djecu
3. **Marko Matić**
   BISTRENJA, pjesme
4. **Krešimir Cukrov**
   GASTROEROS, pjesme
5. **Ružica Cindori**
   LOMAČE ZELENILA, pjesme
6. **Mihovil Bogoslav Matković**
   MASLINE U SNU, pjesme

P o s e b n a i z d a n j a

1. **IMENIK MALE PRIVREDE 1983.**
   — Općina Velika Gorica
2. **Mijo Kos Zorko**
   VELIKA GORICA OD ILIRSKOG PREPORODA DO NOB-a, I,
   prilozi za povijest
3. **Mijo Kos Zorko**
   VELIKA GORICA U NOB-u, II,
   prilozi za povijest

RATNI KOTARI
U SJEVEROZAPADNOJ
HRVATSKOJ
SLOVENIJA
MADŽARSKA
ČAKOVEC
PRELOG
VARAŽDIN
LUDBREG
IVANEC
KRAPINA
PREGRADA
NOVI
MAROF
KOPRIVNICA
ZLATAR
KLANJEC
KRIŽEVCI
ĐURĐEVAC
DONJA STUBICA
SV. IVAN
ZELINA
ZAPREŠIĆ
BJELOVAR
SAMOBOR
ZAGREB
DUGO SELO
ČAZMA
VELIKA GORICA
JASTREBARSKO
PISAROVINA
GAREŠNICA
KARLOVAC
SISAK
KUTINA
TUMAČ ZNAKOVA:
GRANICA SFR JUGOSLAVIJE
GRANICA SR HRVATSKE
GRANICA RATNIH KOTARA

Općina Velika Gorica

Mijo Kos Zorko / Velika Gorica u NOB-u

SAVEZ UDRUŽENJA BORACA
NARODNOOSLOBODILACKOG RATA SR HRVATSKE
OPĆINSKI ODBOR VELIKA GORICA

dodjeljuje

GRADSKOM ODBORU SUBNOR-a ZAGREB

knjigu u znak posebnog priznanja za suradnju sa 00 SUBNOR-a Velika Gorica.

U Vel.Gorici, 4.7.1987.

Prilozi za povijest

II

Posavina, Turopolje, Vukomeričko Pokuplje i Vukomeričke gorice u narodnooslobodilačkoj borbi (1941 —1945)

Velika Gorica

Izdavački odbor:
Ivan Drobnjak (predsjednik), Slavko Blažeković, Branka Bobesić, Stjepan Bunjevac, Josip Cvetnić, Ante Delie, Ante Duvančić, Stjepan Fabijančić, Nikola Gusić, Blaž Horvačić, Ivica Ivančić, Josip Karaš, Marinko Klarić, Mijo Kos-Zorko, Nikola Kovačević, Franjo Kučan, Dinko Kuzmanić, Ivan Matanović, Janko Mihanović, Boris Opetuk, Ivan Orlić, Nikola Perković, Franjo Petrlin, Slavko Popijač, Božidar Prosenjak, Damir Šimunić, Viktor Trupčević, Josip Žugaj, Ivica Županić

Izvršni odbor
Ivan Drobnjak (predsjednik), Slavko Blažeković, Stjepan Bunjevac, Nikola Gusić, Josip Karaš, Nikola Kovačević, Dinko Kuzmanić, Ivan Matanović, Franjo Petrlin, Ivica Županić

Odbor za osiguranje sredstava
Nikola Kovačević (predsjednik), Josip Cvetnić, Marinko Klarić, Franjo Kučan, Siniša Stojanović

Redakcioni odbor
Pavao Bedek (predsjednik), Zvonko Antolović, Blaž Horvačić, Vlado Kireta, Mijo Kos-Zorko, Ivan Orlić, Nikola Perković, Viktor Trupčević

Za izdavače
Ivan Drobnjak, Janko Mihanović, Ivan Matanović

Za sadržaj knjige odgovara autor

Recenzenti
Dr Mira Kolar-Dimitrijević, mr Zdravko Dizdar, prof. Vlado Oštrić, prof. Ruda Polšak

Urednik
Božidar Prosenjak

Grafički urednik
Berislav Grđbušnik

Prilog »Spomenici NOB-a u općini Velika Gorica« izradila Višnja Huzjak

Prilog »Spomenici kulture u općini Velika Gorica« izradila Katja Matković Mikulčić

Redaktor
Stojan Vućićević

Lektori
Jelena Hekman i Irma Kovačić

Likovno rješenje ovitka
Tomislav Boršo

Idejno rješenje korica
Slavko Peršić

Foto reprodukcije
Drago Galeković, Branko Nemešković, Miroslav Katić, Drago Kolarec

Kompjuterska obrada:
Poslovi AOP — RO »Aerodrom Zagreb«

Tiskara
RO »Zrinski« TIZ Čakovec
Tisak završen u ožujku 1987.
Naklada: 3000 primjeraka

Predgovor

U svojoj dugoj povijesti hrvatski narod, od doseljenja u ove krajeve izložen vjetrometini raznih osvajačkih i pljačkaških pohoda i provala, borio se za svoje mjesto pod suncem. Stvarao je svoj identitet i branio ga kroz stoljeća od mnogih nasrtaja i iskušenja. Njegova prošlost prošarana je mnoštvom borbi i ratova. Neprestano se otimao ropstvu i kmetstvu i borio protiv civilnih i crkvenih feudalaca, protiv razne gospode. U tim borbama prolijevao je krv za Beč, Peštu i Veneciju, za Turke i brojne druge gospodare. Dao je mnogo vojnika, podnio žrtava, patnji i stradanja, ali tek u narodnooslobodilačkoj borbi od 1941. do 1945. godine, hrvatski narod, zajedno sa svim narodima Jugoslavije, napokon je izvojevao svoju punu slobodu. U toj borbi je i narod velikogoričkog kraja dao svoj puni doprinos. Pored dužeg povijesnog razdoblja ovog kraja, ova knjiga posebno obrađuje upravo tu narodnooslobodilačku borbu i pobjedu.

Meni je posebno drago da se drug Mijo Kos-Zorko, jedan od aktivnih sudionika oslobodilačke borbe u velikogoričkom kotaru, prihvatio ovog posla i završio rad na ovako opširnom djelu koje donosi mnogo vrijednih priloga za povijest ovog kraja, osobito za noviju povijest. Drug Zorko nije slušao o borbi naroda ovoga kraja. On je sam učestvovao i organizirao narod u borbu. Zato je on i najpozvaniji još živi svjedok, da o toj borbi svjedoči i dà svoj prilog. Ova je knjiga plod dugogodišnjeg upornog rada druga Zorka, na sakupljanju dokumentacije i njenoj obradi. Prikupljeno je mnogo građe, mnogo dokumentacije i podataka i zaista je bio krajnji trenutak da se to sačuva od zaborava.

Dobro je i pohvalno što se ovo djelo objavljuje i tako postaje pristupačno širim slojevima naroda, a građu koju je autor sakupio, bilo bi vrijedno dalje očuvati kao cjelinu i tako omogućiti i daljnju obradu.

U ovoj knjizi, autor se trudio stvoriti pošten odnos prema materijalu i događajima, pošteno i krajnje otvoreno je to nastojao prezentirati i dati svoje mišljenje, gledajući to iz svog kuta. Raspolagao je i brojnim sjećanjima učesnika, sam je ovdje živio, proživljavao i dijelom utjecao na sve te događaje.

Velika Gorica, koja se nalazi na vratima Zagreba, zbog te specifičnosti, ima svoju posebnu povijest koja je vrijedna da bude izložena, pa mislim da je ova knjiga dobar put za to. Da bi se kasnije došlo i do jednog strogo-znanstvenog djela potrebno je najprije imati ovakvo djelo, puno podataka i lično doživljenog, koje će, nadamo se, potaći i druge da dalje obrađuju povijest i događaje velikogoričkog kraja.

Ovo djelo upotpunjuje i dosta bogat slikovni materijal koji, također, oživljuje vrijeme i prostor. Vjerujem da ova knjiga može poslužiti u razne korisne svrhe – kao suvremeno popularno štivo o zavičajnoj povijesti, prilog širem poznavanju dijela središnje Hrvatske između Save i Kupe i poticaj budućim istraživanjima.

Mislim da je tiskanje ovog djela velik i hvalevrijedan poduhvat za sve one koji su u njemu sudjelovali.

Sada nešto o uslovima i razvoju oslobodilačke borbe naroda ovoga kraja, kojemu je posvećen najveći dio ove knjige.

Poznato je da je oslobodilačku borbu pokrenula KPJ, koja je povezala sve narode Jugoslavije, digla ih protiv okupatora i povela u odlučujući boj za nacionalno i socijalno oslobođenje. Partija radnika i seljaka ostala je vjerna svojim idealima, svom narodu, njegovim interesima i njegovoj vjekovnoj slobodarskoj težnji. Na njenom čelu stajali su drug Tito, radnik, čovjek iz naroda, i Centralni komitet KPJ. Kroz tu borbu, u kojoj su hrvatski i srpski narod Hrvatske dali ogroman udio, kalilo se bratstvo i jedinstvo i u njemu leži okosnica naše, narodne pobjede.

Iskustva što ih je naš narod stekao tokom NOB-a nedvosmisleno pokazuju da nema te sile koju narod ne bi mogao pobijediti kad je jedinstven i složan. U ovoj je knjizi dato bezbroj činjenica koje to potvrđuju.

Velika Gorica je tokom 'S OB-a bila jedan od značajnih punktova u Hrvatskoj. Turopoljsko-posavska ravnica je, zbog važnih prometnica koje njome prolaze, imala posebnu ulogu i značaj, kako za okupatora, tako i za oslobodilački pokret. Okupator je posebno čuvao te prometnice, a i sam se tu dosta zadržavao zbog blizine Zagreba, pa je stoga i za oslobodilačku borbu bilo vrlo značajno da ih se onesposobi. Istovremeno, kroz taj teritorij su prolazile partizanske veze od sjeverne Hrvatske i Slavonije preko Korduna za Liku i dalje na jug. Kroz njega su išli brojni kanali i veze između Zagreba i oslobođenog teritorija. Zato su tu političke i vojničke borbe za taj teritorij bile posebno značajne i teške.

Po svom nacionalnom sastavu, ovaj je kraj bio isključivo hrvatski i pretežno seljački, a HSS je do 1941. godine imao dominantnu političku ulogu. Partijska organizacija je ovdje bila relativno malobrojna, jer ni radništvo nije bilo razvijeno. Zato je Partija svoje ideje unosila i kroz lijevo krilo HSS-a i tu hvatala korijen među malim ljudima, koji su bili nezadovoljni djelovanjem Mačeka, »Gospodarske sloge« i njihovom politikom.

Blizina grada i svakodnevni odlazak ovdašnjih radnika na posao u Zagreb, njihovo članstvo u sindikalnim organizacijama i napose razočaranje politikom gospodskog vodstva HSS-a, utjecali su na porast članstva u organizacijama KPH u ovom kraju. To je godine 1940. omogućilo osnivanje Kotarskog komiteta s općinskim komitetima i partijskim organizacijama u velikogoričkom kotaru. Sve se to događalo u dubokoj ilegalnosti. Nakon okupacije, partijska je organizacija stala uz narod i počela se pripremati za otpor okupatoru i za oslobodilačku borbu, oslanjajući se pritom na radničku klasu Zagreba i Siska i napredne snage tih gradova.

Godine 1941. okupator je svojim dolaskom doveo ustaše na vlast, koji su se nametnuli hrvatskom narodu, a rukovodstvo HSS-a je, s Mačekom na čelu, podržalo ustašku vlast i pozvalo narod na suradnju s ustaškom vlasti. Tako je rukovodstvo HSS provodilo politiku izdaje, suradnje s tuđinom, s okupatorom.

Komunistička partija, iako malobrojna, imala je viziju oslobodilačke borbe, jer je vidjela dalje, pa je narodu otvorila novu perspektivu. Njeni su kadrovi prvi

krenuli u oslobodilačku borbu i prvi pošli naprijed, a pozvati ostale da ih slijede. To je dalo snažan zamah razvoju ustanka i ovdje, u velikogoričkom kotaru.

Snaga Partije bila je u narodu ovog kraja koji je podržao kurs Partije i pošao za njenom ispravnom politikom. Nije bila snaga u veličini organizacije i u brojnosti partijskog kadra koji je ovdje djelovao, već u snazi ideje i perspektivi koju je Partija otvarala, a koju je ovaj narod prihvatio i s njom pošao u borbu. U tome je, mislim, veličina ljudi iz ovog kraja i njihov doprinos afirmaciji cjelokupnog hrvatskog naroda u našoj bližoj povijesti, doprinos revoluciji i socijalističkoj, samoupravnoj Jugoslaviji, novostvorenoj zajednici ravnopravnih naroda.

Tokom 1941. godine u velikogoričkom kotaru se prikupljalo oružje i partijska organizacija se politički spremala za borbu. Prvi borci su počeli odlaziti u partizane u Zagorje, na Baniju i na Kordun. Na žalost, organizacija je doživjela provale i hapšenja koja su privremeno zaustavila razvoj borbe, ali ga nisu spriječila. U proljeće 1942. godine na teritorij Pisa rovine i Velike Gorice dolazi vod partizana iz Korduna sa Simom Vučinićem, kojem se pridružuju i borci s terena Velike Gorice, pa vod prerasta u četu koja u ljeto 1942. godine oslobađa Pisarovinu. Ubrzo zatim, u ljeto 1942. godine, u Vukomeričke gorice dolazi i četa Siščana, s Ivanom Mladenom kao komandirom i sa mnom kao komesarom. Po odluci Glavnog štaba Hrvatske, te dvije čete formiraju prvi bataljon Kljuka, sa Simom Vučinićem kao komandantom i sa mnom kao komesarom, koji je djelovao i širio borbu u cijelom Pokuplju.

Te 1942. godine, u jesen, došao sam iz bataljona Kljuka u Kotarski komitet KPH Velika Gorica po nalogu člana CKH Marka Belinića, koji mi je rekao da na ovom području ima velik broj simpatizera, ali da je partijska mreža pokidana, da su ćelije propale i da prema tome treba stvarati nove organizacije. Zaista, organizacija je bila dobrim dijelom razbijena, ljudi pohapšeni, neki su poginuli, a dio ih je otišao u partizane. Preostalom malobrojnom članstvu nije bilo lako pokrenuti mase u borbu. Zato smo ponovno počeli okupljati komuniste i po selima stvarati organizacije.

Čim je Partija ovdje organizaciono ojačala, stala je spremati oružane akcije po cijelom teritoriju, a u njih je prva krenula omladina, buntovna i kritična kao i uvijek i željna promjena. Najspremniji za borbu bili su SKOJ-evci. Oni su po selima započeli prve akcije, a zatim se narod ubrzo priključivao.

Omladinske udarne grupe prvo su rušile telefonske stupove i žice i po općinama prikupljale mast, brašno i druge namirnice (što su ih ustaše oteli narodu) te ih slale partizanima. Izvedeno je i nekoliko akcija na željezničke pruge. Kroz par mjeseci 1943. godine aktivnost se toliko razvila da su udarne grupe krenule na oslobođenje Pilane u Turopolju, koju je čuvao garnizon od oko 150 domobrana. Članovi udarnih grupa predvođeni velikogoričkim Kotarskim komitetom KPH ušli su u akciju, oslobodili Turopolje i zarobili 120 domobrana, oficira i cijeli štab sa svim naoružanjem. Iza takvih poduhvata došlo je do formiranja Turopoljsko-posavskog odreda, a nešto kasnije i Seljine brigade, čiji je borački sastav uglavnom popunjavan s velikogoričkog područja. Politika Partije i njena široka patriotska osnova pokrenula je narod u borbu za oslobođenje.

Tako brzom razvoju borbe na teritoriju Velike Gorice 1943. godine pridonijelo je više faktora. Prvo, partijske, SKOJ-evske i druge organizacije su se sredile, ojačale i krenule u borbu. Drugo, prevladano je sektaštvo i zauzet pravilan, širok, patriotski stav, posebno prema pristašama HSS-a. Treće, došlo je do vojnog preokreta na svjetskim frontovima, posebno na Sovjetskom frontu, a snažno

je ojačao i partizanski, narodnooslobodilački pokret u Jugoslaviji. To su samo neki od faktora, koji su doprinijeli ubrzanju i jačanju oslobodilačkog pokreta i oružane borbe na teritoriju Velike Gorice.

Poseban značaj imalo je razobličavanje politike čekanja, za koju se zalagao Maček i vodstvo HSS-a i prelazak dijela njegovih viđenijih ljudi u partizane, ovdje u Velikoj Gorici, pošto je ovo isključivo hrvatski kraj. Hrvatski živalj koji je ovdje obitavao nije prihvatio ustaštvo, a razočarao se u Mačekovu politiku čekanja, pa je zajedno sa srpskim narodom, pod vodstvom KPJ, prilazio oružanoj borbi za iste ciljeve: oslobođenje, slobodu i mir u našoj zemlji.

Ovdje, nadomak Zagrebu, hrvatski je narod i sam najviše pridonio borbi za vlastito oslobođenje. U bratstvu i jedinstvu sa srpskim i s ostalim narodima Jugoslavije, vojevao je za svoju slobodu i preuzeo vlastitu sudbinu u svoje ruke.

Djelovanje Partije u Velikoj Gorici karakterizirala je širina pokreta. Afirmiran je širok oslobodilački pristup narodu, u osnovi kojega su bili borba za slobodu, istjerivanje okupatora i ljubav za svoj narod i njegove stvarne interese. Isticane su parole da narod ne ide ginuti na istočno bojište, a potkraj rata na zapadno, nego da čuva sebe i svoje selo.

Posebno je bio značajan stav prema domobranstvu, pošto je jedan dio naroda, u početku pod utjecajem Mačekove politike čekanja, otišao u domobrane. Pravilnim partijskim pristupom i pozivom da bježe iz domobrana kućama i da čuvaju svoja sela, umjesto da budu poslani na Istočni ili Zapadni front, ubrzo je u selima bilo puno dezertera iz domobrana. Kad su ih žandari i ustaše počeli tražiti i progoniti, sami su tražili vezu s partizanima. Ta partijska širina u pristupu domobranstvu, bila je vrlo značajan faktor za omasovljavanje oslobodilačkog pokreta i partizanskih jedinica. Tako je narod doveden u sukob s domobranstvom, s ustaškom vlašću i s okupatorom i našao se u njihovoj opoziciji. Naravno, među tim vojnim bjeguncima vrlo živo su djelovali partijski radnici i aktivisti. Tu je stvorena široka baza iz koje su se naglo razvile udarne grupe, odredi, bataljoni, brigade i kasnije divizija.

Širina i masovnost, glavne su karakteristike razvoja NOP-a na velikogoričkom području.

Velika Gorica je tada bila predgrađe Zagreba, a ovdašnja sela bila su punktovi za prihvaćanje zagrebačkih aktivista i naroda koji je odlazio u partizane. Već tu je stvarana čvrsta veza između Zagreba i Velike Gorice. Ovim krajem, pred samim vratima Zagreba, prolazili su borci iz Zagreba u partizanske jedinice. Za cijelo to vrijeme partizanske veze su besprijekorno funkcionirale, što je također zasluga ovog naroda i organiziranog djelovanja KP.

Godine 1943. kad je ustanak masovno zahvatio stanovništvo, ovdje je stvorena oslobođena teritorija na kojoj su se razvijale vojna i civilna vlast. Ovdje smo se, nadomak Zagreba, u pola bijela dana kretali selima bez ikakve bojazni. To je imalo izvanrednu važnost za razvoj ustanka. Te 1943. godine preko goričkog teritorija znalo je prolaziti dnevno po 150 kola u koloni, natovarenih žitom i prelaziti Savu, dvije željezničke pruge i dvije glavne ceste – usred dana. Bilo je to žito Moslavine i Slavonije za partizanske borce i narod na Kordunu, Baniji i Lici. Samo zahvaljujući povjerenju u ovdašnje stanovništvo i uz oslonac na njega, mogle su se takve kolone kretati.

Narod ovog kraja, seljaci iz ovih sela, snabdijevali su hranom, odjećom, oružjem i drugim materijalima Turopoljsko-pošavski odred, kroz koji je u toku rata prošlo oko 1800 boraca s puškom u ruci. Više desetina hiljada ljudi u veli-

kogoričkom, sisačkom, pisarovačkom i drugim kotarevima oko Zagreba pomagalo je taj odred, i tako doprinosilo ukupnoj pobjedi narodnooslobodilačke vojske u Jugoslaviji.

S druge strane, borci Tur opoljsko-posavskog odreda i Posavskog odreda (jer je i on paralelno postojao), bili su onaj »kvasac«, mobilizacioni faktor, koji je pokretao i branio narod od upada neprijatelja. Tako su sve ondašnje organe vlasti po općinama otjerali u Veliku Goricu, pa više nije postojala ni jedna ustaška općina, osim velikogoričke. No, u tim su mjestima zato osnovani naši organi vlasti, naši narodnooslobodilački odbori i naše organizacije koje su pokrivale cijeli teren.

Iz sastava Turopoljsko-posavskog odreda regrutirali su se borci za Seljinu brigadu, 13. proletersku brigadu i za druge jedinice NOV-a.

U jesen, godine 1942, osnovana je 13. proleterska brigada, a u njen sastav ušao je i bataljon »Kljuka« kao treći bataljon te brigade. Ta je partizanska jedinica već bila sposobna za krupnije strateške zadatke. Međutim, vod od 20 boraca iz sastava bataljona »Kljuke« ostao je u Pokuplju i Vukomeričkim goricama i tu nastavio djelovati, pa je prilivom novih boraca uskoro prerastao u novi bataljon koji je ponovo uzeo ime »Kljuka«. Taj novi bataljon »Kljuka« kasnije je ušao u sastav »Seljine« brigade kao njen prvi bataljon.

O bitkama i podvizima »Seljine brigade«, koju su sačinjavali borci Posavine, Turopolja, Pokuplja, Siska, Žumberka, Korduna i Banije, mnogo je pisano i govoreno. Ogroman je značaj te brigade, za ovaj kraj, naročito poslije formiranja cijele 34. divizije. Posljednjih godinu dana rata, 34. divizija je cijeli ovaj teren, koji se pružao do samog praga Zagreba, Siska i Karlovca, držala slobodnim. Preko ovog područja u partizane su došli Nazor i Ribar. Tu je još od 1942. bila veza između juga i sjevera Hrvatske, pa zatim veza Slovenije s ostalim dijelovima zemlje preko Žumberka i Pokuplja. Tu, tik pred Zagrebom, neprekidno su djelovala sva kotarska, općinska i mjesna partizanska rukovodstva. Tu, na granici Kupe, u praksi je kovano bratstvo i jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda, ta najveća tekovina NOB-a.

U oslobodilačkom ratu, predvođeni KPJ i drugom Titom, naši su narodi — a u okviru njih i narod velikogoričkog kraja, izvojevali konačnu pobjedu. Ne samo da su se oslobodili okupatora i njihovih slugu, nego su spriječili povratak na staru Jugoslaviju i time otvorili novu stranicu vlastite povijesti.

Nakon rata, Velika Gorica je doživjela velik uspon i dalje se stalno razvija. Zagreb i okolica u stalnom su izrastanju i Velika Gorica je zaista postala dije - lom Zagreba.

Danas se narod ovog kraja ima doista čime ponositi, ne samo svojom prošlošću, već i svojom budućnošću, perspektivom razvoja i ogromnom izgradnjom. Ovaj narod s pravom očekuje još veće uspjehe u budućnosti.

Danas je potpuno jasno da bez naše oslobodilačke borbe i bez žrtava ne bi bilo pravog mira, slobode, ni svih rezultata koje smo postigli. Jedna je generacija izvela borbu za oslobođenje, očuvala nezavisnost i doprinijela izgradnji svega onoga što smo danas postigli. Pripadnici te generacije ovakvim rezultatima mogu biti ponosni. Međutim, mladi ljudi nastupaju, preuzimaju odgovornost i dalje izgrađuju našu socijalističku, samoupravnu zajednicu.

Njima neka i ovo djelo bude pouka i nadahnuće. Naš je narod u prošlosti svladao mnoge nedaće i očuvao svoju slobodu, jer je bio jedinstven. Samo jedinstven narod moći će obraniti svoju slobodu i ubuduće.

U narodnooslobodilačkoj borbi velikogorički je kraj dao preko 4500 boraca i blizu 1000 žrtava. Mnogi mladi životi koji su položeni u temelje naše nove Jugoslavije obaveza su budućim generacijama da čuvaju, razvijaju i stvaraju nove materijalne i duhovne vrijednosti na dobrobit svoga naroda.

Narod koji pamti svoje prethodnike, ljude koji su dali svoje živote za oslobođenje domovine, za njezin mir, takav narod ima budućnost.

U Velikoj Gorici sam proveo dio mladosti i za nju me vežu vrlo lijepe uspomene iz dana ISOB-a i poslijeratne izgradnje – sve do danas. Mnogi susreti s ljudima iz ovog kraja ostali su mi u trajnoj uspomeni. Zato sam se rado odazvao da napišem predgovor za Zorkovu knjigu.

Mika Špiljak

Ovu Titovu sliku dobivali su partijski aktivisti na našem području 1942. godine.

Treći dio

Velika Gorica
u NOB-u 1941 — 1945.

I
Pregled razvoja NOB-a na području Posavine, Turopolja, Vukomeričkih gorica i Vukomeričkog Pokuplja 1941 — 1945.

Okupacija i dolazak ustaša

Kad su Nijemci okupirali našu zemlju, za njima su već 10. travnja 1941. došli i ustaše, koji u Zagrebu toga dana proglašavaju »Nezavisnu državu Hrvatsku« (NDH). To, uistinu, nije bila nikakva država, već tvorevina stvorena bajunetama talijanskog i njemačkog fašizma. Okupator je naime, očekivao da će hrvatski narod prigrliti takvu državu, jer se stoljećima borio za slobodu i vlastitu samobitnost. Malobrojno članstvo »Ustaškog pokreta«, računajući na političke i nacionalne osjećaje Hrvata, vjerovalo je da će hrvatsko življe hametice stati na njihovu stranu. Paralelno državnoj vlasti, koja je okupacijom samo srušena u vrhovima, uspostavili su svoju vlast na području kotara Velika Gorica s ustaškim logornikom na čelu, u općinama su istovremeno organizirali tzv. ustaške tabore kojima su upravljali tabornici, a u selima su postavili svoje posade kojima su rukovodili rojnici. Toj strukturi ustaške organizacije stvarno je bila potčinjena građanska uprava i vlast u općinama i kotarima. Izdano je mnogo proglasa koje je karakterizirala otvorena prijetnja i odmazda svima koji bi mislili drugačije.

OGLAS

U noći od 13. na 14. ovog mjeseca je jedna skupina komunista, zatočenih u sabirnom logoru u Kerestincu, napala stražu i potom pobjegla. Tom prilikom teško je ranjen nadzornik straže Horvatin Mladen.

U potjeri, koja je odmah organizirana sa strane redarstva, oružništva i jedinica Ustaške vojnice, sudjelovali su s uspjehom i mnogobrojni seljaci iz okolice. **Pokušaji otpora sa strane pojedinih pobjeglih odmah su skršeni, te je tom prilikom više njih poginulo. Sa strane organa državnih vlasti i Ustaša nema ni poginulih ni ranjenih.**

Većina pobjeglih je uhvaćena zbog pokušaja pobune proti Državnoj vlasti stavljena pred senat kretnog prijekog suda, koji ih je dio na smrt.

Osuda nad njima izvršena strijeljanjem.

Zagreb, dne 12. VII 1941

Iz Ministarstva unutarnjih poslova

PROSJACI I SKITNICE
bit će protjerani iz Zagreba

U KOLIKO SE RADI O PRAVOJ SIROTINJI, GRADSKI SOCIJALNI ODJEL ĆE SE POBRINUTI ZA TE NEVOLJNIKE TE ĆE IH SMJESTITI U ODGOVARAJUĆE ZAVODE

Zagreb, 7. svibnja.

Javili smo, da je gradsko poglavarstvo na poticaj ministra zdravstva g. dra Ive Petrića poduzelo zajednici s redarstvenim ravnateljstvom akciju, oko mašbanja prosjačenje po ulicama i trgovima grada Zagreba.

U vezi s tim je redarstveno ravnateljstvo predalo organima lječnika, odredbu, da sve takve prosjake s djecu i trgovce grada Zagreba protjeruje, a u slučaju gdje se utvrdi prava bijeda, da nemaju poreznih, a imaju za uzdržavati veliku obitelj, da se takovima pomogne.

Sve osobe, za koje se pokaže, da ne dosele uromašni, bit će smještene u odgovarajuće zavode. Ovaj posao će se nastojati tako dugo, dok problem prosjačenja u gradu Zagrebu ne bude potpuno riješen.

Dj

Tko u roku od 48 sati ne preda oružje
BIT ĆE NAJSTROŽE KAŽNJEN
po odredbama vojno-kaznenog zakona

OGLAS GRADSKOG MAČELNIKA O PREDAVANJU OBUĆA I RATNOG MATERIJALA

ZAGREB, 7. svibnja.

Gradsko poglavarstvo u Zagrebu je objavilo oglas o predaji svakog vrsta ratnog materijala. Zagrebačko gradsko poglavarstvo dne 8. svibnja a. g. vojnu naredbu sto... 3. svibnja 1941. koja glasi:

1. ako je do sada tko god... kojega je u prvom ... materijal, imovinu ... predati vojničkim ... stvaranju i ob... hrvatske ... (nezvanom) ...

...ovrhe po poslijedak? pozi... ...u poduzetnu, da vjerničkom ... Ako i ovi ratni materijal ... roku od 48 sati preda najstroži...

OBAVIJEST RADNICIMA KOJI PUTUJU U NJEMAČKU

Zagreb 7. svibnja.

Redarstveno ravnateljstvo u Zagrebu javlja radnicima koji putuju u Njemačku, da će izdavati isprave radnicima, koji su stvarno potrebni za rad u Njemačkoj. Nakon što odlaske upravljačkoj, ne će primati molbe drugim ustanovama.

Molbe prima Redarstveno ravnateljstvo u Zagrebu, Petrinjska 30, soba broj 1. Molbe se primaju svakog radnog dana od 8 do 12 sati prije podne.

Molbe moraju biti vlastoručno napisane i moraju sadržavati ove podatke: ime i prezime, mjesto rođenja, godina rođenja, zanimanje, mjesto stanovanja, ulica i kućni broj, ime oca, majke, supruge, djece, braće i sestara.

Uz molbu treba priložiti: domovnicu, krsni list, svjedodžbu o školskoj spremi, svjedodžbu o dosadašnjem zaposlenju, svjedodžbu o nekažnjavanju, svjedodžbu o cijepljenju protiv boginja, svjedodžbu o zdravlju, svjedodžbu o vjenčanju, ako je oženjen, te 2 fotografije.

Molbe se primaju samo od onih radnika, koji su dobili pismeni poziv od Redarstvenog ravnateljstva u Zagrebu.

Molbe se ne primaju od onih radnika, koji su pozvani u radnu službu.

Molbe se ne primaju od onih radnika, koji su pozvani u vojnu služb

Redale su se ustaške »Naredbe« o zabrani nošenja i »Odredbe« o predaji oružja (14. IV 1941), Zakonska odredba za obranu naroda i države (17. IV 1941).

»1. Tko bilo na koji način povrijedi ili je povrijedio čast i životne interese hrvatskog naroda ili na bilo koji način ugrozi opstanak NDH ili državne vlasti pa makar djelo i ostalo samo u pokušaju čini se krivcem zločinstva veleizdaje.

2. Tko se čini krivcem zločina u točki 1. navedenog ima ga stići kazna(. . .)« Prva zakonska odredba o Židovima (18. IV 1941) o Prijekom sudu, »o prijavama i predaji viškova žitarica, kukuruza i brašna« (31. V 1941), progonima Srba, Židova i Cigana, a poslije napada fašističke Njemačke na SSSR uslijedili su »Oglasi i proglasi« ustaških vlasti o progonima i strijeljanjima komunista i »idejnih začetnika komunističkih ideja« Božidara Adžije, Otokara Keršovanija i drugih, proglašavane odmazde, pokretni prijeki sudovi koji samo na smrt osuđuju i poduzimane druge slične mjere.

Na primjer, njihova popularna obrana od napada je bila — za jednog ustašu smaknut' će se deset građana. To je do kraja rata uglavnom ostao način i stil njihovog djelovanja, a ubijanje i klanje naroda bio je samo korak dalje u njihovoj nasilničkoj politici.

Međutim, sve je to u narodu izazivalo upravo suprotan efekat — što je teror bio žešći, to je otpor naroda bio jači i smišljeniji. U početnom su naletu, mnogovrsnim obećanjima, ustaše, doduše, privukli u svoje redove dio ljudi, međutim, već nakon izvjesnog vremena njihove su se politikantske kombinacije o pridobivanju političkih istomišljenika raspale. Nisu naime mogli dugo sakrivati svoje pravo lice i svoje nacionalističke i fašističke namjere, tako da su se čak i od njihovih političkih, nacionalnih istupa udaljavali ili ih napustili mahom svi koje je njihova početna slatkorječivost zavela. Skinuvši krinku, fašisti su tada opet primijenili svoju staru metodu prisile i terora.

Početni odaziv na koji su mjestimice u našem kraju naišli ustaše bio je tako kratkog daha i po značenju tako zanemariv da im nije mogao osigurati iole ozbiljno uporište u narodu.

HSS koji je u našem kraju imao dominantnu političku ulogu, držao se pasivno u odnosu na dolazak ustaša. Takav stav rukovodstva HSS-a u kotaru Velika Gorica ustaše su ocijenili kao djelatnost na njihovu štetu, pa su stali proganjati uglednike i rukovoditelje HSS-a. To je, naročito kasnije, unosilo nedoumicu u narod koji se pitao: »Kako to da se napredne snage, na čelu s komunistima, bore protiv ustaša, a ustaše proganjaju HSS-ovce, koji su opet protivnici linije KP i oružane borbe protiv fašista?«

Političku je situaciju također opterećivalo stalno prisustvo velikih okupacionih snaga na području kotara. Naime, samo-uz vojni aerodrom Pleso bilo je smješteno nekoliko tisuća njemačkih vojnika — avijatičara, a u mjestu Velika Gorica i komanda Gestapoa za ovo područje. I u mnogim drugim selima bile su vojne posade. Blizina Zagreba, tadašnje formalne metropole kvislinga i okupatora i u neku ruku tvrđave načičkane jakim njemačkim garnizonima, pridonosila je efikasnosti neprijatelja.

Valja dodati da je u vrijeme okupacije naše zemlje, terenom kotara Velika Gorica» kod Gornjeg Hruševca, prolazila prva demarkaciona linija između fašističke Njemačke i Italije koja se, doduše, uskoro raspala kao pjena od sapunice, ali je ipak ta činjenica u prvom naletu neprijatelja, napredne snage u kotaru stavila u još delikatniji položaj.

Međutim, težina i složenost situacije nisu pokolebali organizatore NOP-a pod vodstvom KPJ na našem području.

Trebalo je narodu objašnjavati pravo stanje stvari — tko su ustaše i okupatori — i to im pokazati na primjerima, uporno se boriti za svakog čovjeka, uvjeriti ga, organizirati i povesti u borbu protiv fašizma.

Smisao i cilj rada autora ove knjige bio je upravo da se kroz ovo djelo vidi ta politička borba i njen uspon od 1941. do oslobođenja.

Zajedno s ustašama i njemački okupator je po selima i općinama počeo propagirati fašističke ideje i stvarati svoje organizacije.
Nada u uspjeh bila je to veća što je Slavko Kvaternik dao proglas o stvaranju NDH, a dr Vlatko Maček uputio apel svojim pristašama i kotarskim rukovodstvima, da prihvate novi režim i pruže mu pomoć. *(*v. *»Hrvatski narod« 11. IV. 1941)* a njihov je proglas pročitan i na zagrebačkoj radio-stanici. U tome je ustašku vlast podržao i zagrebački nadbiskup dr. A. Stepinac i visoki kler. Međutim, u svim selima kotara Velika Gorica upis u ustaški pokret nije dao očekivane rezultate jer je ta ustaška akcija naišla na svenarodni otpor, čemu su pridonijeli komunisti i njihovi simpatizeri, koji su neumorno tumačili zločinačke namjere fašista. Negdje su ljudi, ne znajući što se krije iza tzv. NDH, u prvi mah pohrlili da se upišu u ustašku organizaciju, koja donosi »pravu hrvatsku državu«. Također su mislili da će od sad služiti vojsku samo u svom selu i tome su nasjeli.
Tako su im, naime, ustaški agitatori pretežno obećavali. Dakako, to su bile gluposti.

Iako su ljudima odmah nudili oružje, a mladeži i motorizaciju, komunisti su uspjeli uvjeriti omladince i starije ljude u pravi smisao ustaške organizacije. Čim su zavedeni pojedinci shvatili prave namjere ustaša, nestale su njihove iluzije i napuštali su ustašku organizaciju. U ustašama je ostalo nešto manje od dvije stotine ljudi. Bili su to pretežno natražni elementi i seoski ološ ili »kokošari« kao što ih je naš narod nazivao.

Ovdje valja napomenuti da HSS, kao cjelina, nije prihvatio ustaški pokret. Ali, nije prihvatio ni politiku borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika, koju je zastupala Komunistička partija Jugoslavije s drugom Titom na čelu. Njihova je deviza bila: »Čekati! Dok se veliki tuku, mali se moraju sakriti i spašavati glavu, jer ionako o svojoj sudbini neće sami odlučivati poslije svršetka boja.« Tako su oni mislili u skladu s onom Radićevom izjavom: »Kad se veliki psi tuku, mali moraju pobjeći pod stol«. Dakako, prave Radićeve filozofije nisu se držali. Ako su neki disidenti iz redova HSS-a i pristupili ustaškom pokretu, primjerice u Plesu Mato Klarić-Matica i Vinko Munđer, te u Posavini Stjepan Kruhan, a u Obrežu Odranskom Pavao Spivak, narod ih nije slijedio.

Jedini oslonac u narodu imali su komunisti koji su i u tim teškim trenucima raspačavali letke, obavještenja i cirkulare CK KPH, te pozive na borbu i ustanak i pisali parole i plakate protiv ustaša i okupatora. Skupljali su oružje i ljude za predstojeću oružanu borbu do končanog oslobođenja.

PROLETERI SVIH ZEMALJA UJEDINITE SE!

Proletes

ORGAN CENTRALNOG KOMITETA KOMUNISTICKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

Godina XVI mart—april—maj 1941 Broj 3—4—5

SAVJETOVANJE KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

Početkom maja ove godine održano je partijsko savjetovanje na kome su bili zastupljeni rukovodeci drugovi iz Srbije, Crne Gore, Hrvatske, Slovenije, Vojvodine, Bosne i Hercegovine. Zbog tehničkih razloga nisu mogli stići na Savjetovanje drugovi iz Makedonije i Dalmacije. Povod ovome Savjetovanju KPJ u najtežim uslovima okupacije i krvavog terora bio je taj: 1) da se u novo nastaloj situaciji usljed okupacije zemlje naša partija brzo organizaciono prilagodi novim uslovima, 2) da se izvuku pouke i zaključci iz bliskih minulih događaja koji su pretrpjeli i odigravali se za vrijeme napadaja imperijalističkih osvajača na našu zemlju, o ulozi naše partije u to vrijeme, 3) da se utvrde zadaće koje se sada postavljaju pred našu partiju, kada je zemlja rasparčana, a narodi Jugoslavije, opljačkani i porobljeni stenju pod okupatorskom čizmom imperijalističkih grabežljivaca.

Evo, to su bili krupni i neodložni razlozi koji su tražili da partija hitno mobiliše sve svoje snage kako bi savladala velike i teške zadaće koje stoje pred njom u ovim sudbonosnim danima, kada se oči porobljenih narodnih masa svih zemalja Jugoslavije upiru u našu Komunističku partiju kao rukovodioca njihovih borbi, kada se upiru oči u veliku zemlju socijalizma—SSSR—kao zemlju mira, blagostanja i napretka.

prijetila od vanjskih neprijatelja, baš zbog toga što su unutarnji neprijatelji u licu buržoaske vladajuće klike činili sve ono što je vodilo zemlju u propast. Mi smo godinama zvali na odlučnu borbu protiv tih unutarnjih neprijatelja, koji su kroz dvadeset godina krčili put imperijalističkim razbojnicima koji su danas porobili narode naše zemlje. Svi režimi od reda zbog toga su nas krvavo proganjali. Režim Cvetković—Maček dao je po ulicama Beograda, Splita, Zagreba itd. strijeljati u mase zbog toga što je narod pod vodstvom Komunističke partije tražio da se preduzmu sve mjere u interesu odbrane nezavisnosti naroda Jugoslavije. Zbog toga su bili stvoreni koncentracioni logori za komuniste i ostale borce radničke klase. Zbog toga su bili hapšeni i prebijani stotine i hiljade najboljih boraca, sinova našeg naroda.

Preko dvadeset godina vodila se zločinačka nacionalna politika, politika strahovitog ugnjetavanja i izrabljivanja Makedonaca, Hrvata, Crnogoraca, Slovenaca i drugih nacionalnih manjina sa strane velikosrpske vladajuće klike koja je pod firmom jugoslovenstva htjela zadržati svoju pljačkašku hegemoniju. I kad joj nije uspijevalo, onda je pravila aranžmane i sporazume sa hrvatskom, slovenačkom i drugim buržoazijama, ali uvijek na štetu naroda. Preko dvadeset godina sijale su srpska, hrvatska i druge buržoazije mržnju i razdor među

HRVATSKI NARODE !

Porobivši cijelu Evropu, njemački su krvoločni fašistički vlastodršci napali zemlju radnika i seljaka, Sovjetski Savez, nadu svih ugnjetenih i potlačenih ci jelog svijeta. Sovjetski Savez, dosljedan svojoj politici mira, nije dao nikakovog povoda za ovaj napad.

Fašistički vlastodršci Njemačke, da bi pred svijetom opravdali svoj razbojnički napad na zemlju socijalizma - navode da ih ugrožava crvena armija, da se SSSR nije držao obaveza preuzetih ugovorom o nenapadanju i prijateljstvu, da je Sovjetski Savez povredjivao njemačke granice. Sve je to laž i izmišljotina. Najbolje se to vidi po tome što njemačka vlada nikada do sada nije optuživala SSSR, da se nije držao svojih obaveza preuzetih ugovorom.

Sovjetska vlada - dosljedna svojoj politici mira - izašla je Crvenoj armiji nalog, da stupi u akciju tek tada, kad je saznala za napad. Zapovjedila joj je da odbije napadača i smrvi neprijatelja.

HRVATSKI NARODE !

Marionetska vlada u Zagrebu, podli plaćenici Hitlerovi, koje su okupatori naše domovine doveli na narodnu grbaču, izjavljuje da će "ispuniti svoje obaveze" prema imperijalističkim razbojnicima. To znači pomagati Hitlera ljudstvom, materijalom i hranom protiv naroda SSSR-a. Ta činjenica potvrdjuje ono, što su komunisti odmah govorili, da pristupanje t.zv. Trojnom paktu znači rat, te da je i borba protiv pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu bila opravdana i u interesu naroda.

Pavelić je došao na vlast govoreći, da donosi mir, a sada se sprema da nas šalje na klaonicu za interese kapitalističkih vlastodržaca.

RADNICI, SELJACI, INTELEKTUALCI, GRADJANI !

Počela je velika bitka, najveća bitka u historiji čovječanstva. U borbu je stupila nepobjediva crvena armija, armija radnika i seljaka, izazvana napadom imperijalističkih razbojnika. Oči su čitavog potlačenog čovječanstva uperene u Moskvu.

Oduprite se namjerama "naše" marionetske vlade da vojnički i materijalno našom krvlju i mukom podupre naše tlačitelje. Pojačajte naprotiv borbu za oslobodjenje, koje ćemo u zajednici s nepobjedivom vojskom radnika i seljaka, crvenom armijom, sigurno postići. Zbijmo stoga svoje redove. Komunistička će Vam partija pokazati put.

RADNICI, SELJACI, GRADJANI, OMLADINO !

Ova vlada namjerava izvršiti mobilizaciju i uvrstiti vas u kontrarevolucionarnu armiju radi prolijevanja krvi vaše sovjetske braće i održanja preživjelog kapitalističkog sistema. Ne odzivajte se pozivima za mobilizaciju, spriječavajte stvaranje kontrarevolucionarne vojske, koja bi imala da brani interese krupnih kapitalista i narodnih tlačitelja. Spriječite svako pomaganje takvoj vojsci.

VOJNICI, PODOFICIRI I OFICIRI !

Spriječite namjere plaćeničke frankovačke vlade da vas šalje u borbu protiv sovjetskog radnog naroda, jer pomaganje njemačkih fašističkih vlastodržaca značilo bi pomaganje tlačitelja hrvatskog naroda. Ukoliko vas nasilno uspiju baciti na frontu, okrenite oružje protiv vašeg pravog neprijatelja, a bratimite se sa svojom braćom sovjetskim radnicima i seljacima u uniformama Crvene armije

RADNICI I RADNICE !

Obustavljajte proizvodnju u poduzećima koja rade za njemačku imperijalističku armiju, spriječavajte transport vojnika, hrane i ratnog materijala za Njemačku.

SELJACI !

Oduprite se rekviziciji i izvozu hrane za njemačke imperijaliste.

RADNICI, SELJACI, VOJNICI I GRADJANI !

Ne nasjedajte glasinama raznih plaćenika i neprijatelja naroda. Slušajte glas Komunističke partije, koja će Vas pravovremeno obavještavati i davati upute za borbu. Ne slušajte one, koji Vam govore da treba skrštenih ruku čekati dolazak crvene armije.

HRVATSKI NARODE !

Kucnuo je čas, kad treba stupiti u borbu za konačno nacionalno i socijalno oslobodjenje. Vjera u pravednost naše borbe, pravednost borbe svih potlačenih naroda, nepobjedivost crvene armije, dovest će nas do konačne pobjede, koja će konačno osigurati mir i bratstvo medju narodima.

ŽIVJELA PRAVEDNA BORBA SSSR-a !

ŽIVJELA NEPOBJEDIVA CRVENA ARMIJA !

ŽIVJELA SOLIDARNOST HRVATSKOG NARODA SA NAPADNUTIM NARODIMA SOVJETSKOG SAVEZA !

DOLJE FAŠISTIČKI VLASTODRŠCI NJEMAČKE I NJIHOVI PLAĆENICI U HRVATSKOJ !

ŽIVJELA BORBA HRVATSKOG NARODA ZA NACIONALNO I SOCIJALNO OSLOBODJENJE !

ŽIVJELA KOMUNISTIČKA PARTIJE HRVATSKE !

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE

Nakon Hitlerovog napada na SSSR u Zagrebu je dijeljen ovaj proglas.

NARODI JUGOSLAVIJE : SRBI, HRVATI, SLOVENCI, CRNOGORCI, MAKEDONCI I DRUGI !.... !

Već preko tri nedjelje bijo se najveća i najkrvavija bitka u historiji svijeta. S jedne strane nasrću divlji fašistički čopori Hitlera koji kao izgladnjeli psi krvavih gubica i isplaženih jezika čine očajne napore da se dočepaju onih ogromnih bogatstava koja su sebi stvorili u znoju lica svoga miroljubivi narodi Sovjetskog Saveza. S druge strane honi se sa dosada novidjenim junaštvom i samopožrtvovanjem herojska Crvena Armija, digao se čitav sovjetski narod na poziv svoga velikog i genijalnog vodje, druga Staljina, da obrani svoju zemlju, da uništi krvave fašističke hijene koje se usudiše da napadnu na miroljubivu ovaturću zemlju, na njegov miran rad, na njegovu kulturu, na njegovo blagostanje.

Radnici, seljaci i gradjani Jugoslavije !

Postavimo sebi pitanje: da li se narodi Sovjetskog Saveza bore samo za sebe ? Da li se ta njihova džinovska borba protiv fašističkih osvajača tiče samo njih ? Ne, ona se tiče i nas, ona se tiče svih porobljenih naroda, ona se tiče svih onih kojima prijeti opasnost porobljavanja, ona se tiče čitavog kulturnog svijeta. Može li danas i jedan kulturan čovjek zdravog razuma vjerovati u glupe laži fašističkih krvopija i osvajača kako se oni tobože bore protiv boljševizma, za dobro evropskih naroda. Ne, u te nove laži fašističkih glavoreza danas više nitko ne vjeruje. Uvijek su ti banditi našli neki lažni izgovor kad god su napali ili porobili koju zemlju, ali najgluplja i najprozirnija laž jeste njihov izgovor za napad na Sovjetski Savez. Čitav kulturni svijet, svi narodi porobljenih zemalja, narodi Engleske, Amerike itd. sa prezrenjem odbacuju te najnovije laži Hitlerove fašističke bande i šačice njenih vjernih pasa u porobljenim zemljama. Svi ti narodi simpatišu, dive se herojskoj borbi Crvene Armije i spremni su da pomažu pravednu borbu Sovjetskog Saveza, jer su danas svijesni toga da je ta borba sovjetskog naroda ujedno i njihova borba, oni su svijesni toga da je to borba na život i smrt protiv najvećeg neprijatelja čovječanstva, slobode kulture i napredka. U čitavom svijetu danas je već stvoren jedinstveni front svih demokratskih progresivnih snaga u borbi protiv mraka, nasilja i ropstva - protiv fašizma.

Narodi Jugoslavije: Srbi, Hrvati, Slovenci, Crnogorci, Makedonci i drugi !

Vaša zemlja je porobljena, i opljačkana od tih istih zločinaca, koji se drznuše da dignu svoje okrvavljene ruke na Sovjetski Savez. Vi ste bili pobjedjeni u ratu, ali niste pokoreni. Slavne tradicije borbe za pravdu i slobodu Vaših djedova ne smiju biti zaboravljene. Sada je vrijeme da pokažete da ste dostojni potomci svojih slavnih predaka. Sada je vrijeme, sada je kucnuo čas da se digne te kao jedan u boj protiv okupatora i njihovih domaćih slugu, krvnika naših naroda. Ne prezajte ni pred kakvim nasiljem neprijatelja. Na teror odgovarajte masovnim ustarom po najosjetljivijim točkama fašističkih okupatorskih bandita. Uništavajte sve - sve oruzje fašističkih osvajača. Ne dozvolimo da naše željezničke pruge, ratni materijal i druga sredstva koja služe fašističkim hordama u njihovoj borbi protiv Sovjetskog Saveza, budu stvorimo od naše zemlje opsjednutu tvrdjavu za fašističke osvajače.

Srbi !

Vaši najbolji sinovi već se bore po brdima protiv fašističkih ugnjetača. No to nije dovoljno, čitav srpski narod mora da pomaže te borce i njihovu borbu. Svi oni koji mogu i koji su sposobni neka stupaju u partizanske odrede. Fašistički okupatori osjećaju taj snažan otpor srpskog naroda i zato nastoje da po svaku cijenu stvore od domaćih izroda svoje oruđje, svoju potporu. Oni su tu potporu našli u prezrenom izdajici Ljotiću, u takozvanim komesarima na čelu sa krvnikom Nedićem, oni su tu potporu našli u šačici policijskih pasa kao što su : Dragi Jovanović, Vujković, Bećarević, Kosmajac i drugi. Ti izrodi srpstva hvataju po ulicama i kućama komuniste i druge narodne borce koji se bore za svoju slobodu i predaju ih u ruke fašističkih osvajača, koji porobiše i opljačkaše tvoju zemlju. Oni strijeljaju u masama te tvoje sinove.

Srpski narode, što su zaslužili ti izrodi ? Zaslužili su ne samo tvoj prezir, nego i sramnu smrt izdajica koja ih mora prije ili kasnije stići. Srbi, onemogućite te izrode da sprovode u djelo naredbe svojih okupatorskih fašističkih gospodara. Sav srpski narod mora dati najodlučniji otpor tim slugama osvajača !

Hrvati !

Grozna sramota nanosi vam ogavni izdajnik Pavelić i njegova ustaška banda stvarajući nekakve dobrovoljačke odrede protiv sovjetskog naroda. Hrvati ne dozvolite da i jedan dobrovoljac krene protiv Sovjetskog Saveza. Ako vas budu tjerali na silu, vi bježite u šume i stvarajte partizanske odrede, vodite borbu protiv okupatora i Pavelićeve ustaške bande. Hrvati, organizirajte se i srušite uzurpatorsku vladavinu Pavelića, ujedinite svoje snage sa srpskim, crnogorskim, slovenskim i drugim narodima, koji već vode oružanu borbu protiv okupatora i njihovih slugu. Ustajte bez oklijevanja na borbu protiv okupatora i ustaša koji idu u pohod protiv oslobodilačke borbe Srba, Crnogoraca i drugih naroda.

Komunisti Hrvatske, Slovenije, Dalmacije, Makedonije itd !

Ne oklijevajte ni časa, već hitno organizirajte partizanske odrede. Stanite na čelo oslobodilačke narodne borbe protiv okupatora kao što to već čine vaši srpski i crnogorski drugovi.

Iskoristite sada u ovoj teškoj situaciji vaše godinama stečeno iskustvo. Ne prezajte ni pred kakvim žrtvama sada kada je u pitanju oslobodjenje naroda, kada fašistički krvoloci prijete da istrijebe sve što je napredno i slobodoljubivo. U boj drugovi ! U boj protiv fašističkih zlotvora, neprijatelja slobode i napredka, u boj za slobodu i nacionalnu nezavisnost. U boj za zbacivanje fašističkog okupatorskog jarma !

Komunisti, na vama leži težak ali častan zadatak organizacije izvodjenja teške borbe sa krvoločnim fašističkim zločincima. Imajmo stalno u vidu da sovjetski narodi liju potocima svoju dragocjenu krv za spas čitavog čovječanstva i to nam nalaže da ne oklijevamo ni časa, da se svim snagama i sredstvima borimo u prvim redovima naroda protiv fašističkih zločinaca koji ugnjetavaju našu zemlju i koji su napali na veliki i snažni Sovjetski Savez, nadajući se brzoj pobjedi, kako bi onda lakše podjarmili čitav svijet. Ti banditi dobijaju sve jače i jače udarce od slavne Crvene Armije. Naš je zadatak da na ovom našem irontu, u naboj zemlji stvorimo za fašističke osvajače propast, a ne bazu za snabdijevanje fašističkih hordi na veru. Budimo hrabri, budimo uporni, budimo brzi u svojim akcijama, jer je u pitanju čast našeg naroda.

Radnici, seljaci, gradjani i omladino Jugoslavije !

U boj ! U boj protiv fašističke okupatorske bande koja teži da istrije bi ne samo najbolje borce naroda, već i Slavene na Balkanu, koja teži da podjarmi čitav svijet, koja teži da zavede najstrašniju vladavinu nad narodima koju pamti historija. U boj, jer je sada kucnuo čas da zbacimo okupatorski fašistički jaram. U boj, jer je to naš dug prema sovjetskim narodima, koji se bore i za našu slobodu. U boj, u posljednji boj za uništenje fašističke zarazе !

12.jula 1941

CENTRALNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

Proglas CK KPJ od 12. srpnja 1941. s pozivom na ustanak.

Upis u ustaški pokret radi kamuflaže

Fašistički teror i ubijanje komunista u nekim je krajevima zaplašilo članove Komunističke partije, pa su se, radi kamuflaže, upisivali u ustaški pokret, ili su čak sami bili organizatori upisa u takve organizacije, da bi se u prvom trenutku zaštitili. To, dakako, nije bila preporuka višeg rukovodstva ni linija KPJ. Stoga je Centralni komitet KPH objavio Okružnicu br. 3, od 30. IX. 1941. godine *(AIHRPH, KP-4/20)* u kojoj su iznijete prilike u našoj zemlji i radu KP, te o situaciji u međunarodnim odnosima u povodu napada njemačkih fašista na SSSR. U okružnici br. 3 pod točkom »c« u trećem pasusu piše:

»(. . .) U nekim mjestima zauzeli su drugovi pogrešan stav i prema ustaškim organizacijama. Oni su iz kukavičluka, da bi se zaštitili od progona, stvarali i ulazili u ustaške organizacije, iako je seljaštvo u dotičnim mjestima bilo listom protiv ustaša i njihove banditske organizacije (...)«.

Na cijelom našem području to je učinila samo partijska ćelija u radničkom centru Pilane Turopolje. Oni su se svi upisali u ustaški pokret, radi vlastite zaštite. Ubrzo su uvidjeli pogrešku, pogotovo što su to učinili na svoju ruku. Tako su izgubili svaku vezu s višim rukovodstvom koje u to vrijeme nije dosta dobro kontaktiralo s partijskom ćelijom u Pilani Turopolje, posebno od konca 1941. godine. Članovi Partije sastajali su se i potajno pisali kratke letke protiv ustaša i okupatora, ali se među njima našao i Ivan Domitar-Formanek, radnik koji je pristupio ustaškom pokretu i počeo se uvlačiti pod rep mjesnim rukovoditeljima ustaškog pokreta. Tako je kroz stanovito vrijeme najprije postao općinskim omladinskim tabornikom, a potom i političkim općinskim tabornikom ustaškog pokreta. Domitar se nije pokorio odluci te partijske organizacije, koja je u ljeto 1942. godine došla do samostalnog zaključka da svi moraju odmah poći u partizane, jer nakon početne pogreške ne mogu na terenu više ništa popraviti. Zaista su svi mlađi i otišli u partizane, gdje su neki i poginuli (Pero Štimac, te braća — Maks i Franjo Cvetko), a neki su preživjeli rat za vrijeme kojeg su se borili u partizanskim jedinicama (Imbro Robić). Antun Cvetko, brat ranije spomenute dvojice i omladinac Franjo Marinčić izgubili su živote u Jasenovcu, a Alojz Benčić, Franjo Brenčić i Josip Debogović nestali su u Zagrebu tokom istrage. Jedan dio starijih drugova je ostao neprimjećen i oni su preživjeli rat.

To je dakle bio rezultat »špekulacije« koja je skupo plaćena. Takvih pojava da se radi kamuflaže drugovi upisuju u ustaški pokret, nije bilo nigdje u drugim selima našega terena. Svi su komunisti, bilo kao cjelina ćelije ili pak pojedinačno, neki prije neki kasnije, radili odano i beskompromisno za NOP.

Prijevoz knjiga iz Petrinje u Zagreb

Nakon što je Centralni komitet KPH tiskao više primjeraka raznih letaka u štampariji Milošev u Petrinji, pokazalo se pouzdanim ondje tiskati partijski materijal i ubuduće. Tako je došlo do štampanja 5.000 primjeraka Historije SKP (b), što je bio najveći izdavački poduhvat u to vrijeme za Komunističku partiju.

Glavni slagar i meter bio je kvalificirani tipograf Ivan Gregurinčić, član Partije, a pomoćnik mu je bio Đuro Mišćin, simpatizer. Posao je bio obavljen sasvim tajno i posve sigurno.

Vlasnik tiskare je kao Srbin, nakon okupacije odmah odselio u Beograd, a po nalogu CK, štampariju je preuzeo Dragutin Carek, grafičar iz Zlatara i uz pomoć Stjepana Zabavnika, također člana KP tiskao cijelu naručenu količinu Historije SKP (b) u pet tisuća primjeraka. Do okupacije je, naime, bila tiskana samo polovica Historije, tj. prvih 6 glava. Otisnuti primjerci prebačeni su u selo Vurot gdje su uvezani i pohranjeni u potkrovlju crkve sv. Fabijana. Čuvao ih je zvonar te crkve koji je također bio član KP. Leci koji su štampani ranije otpremljeni su u Zagreb na adrese-spremišta, koje su dali Josip Kraš i Rade Končar, odakle su se dalje dijelili po cijeloj Hrvatskoj. Letak o lopovlucima vlasti i HSS potpisao je Martin Franekić, koji je kod mačekovaca slovio kao njihov čovjek. Letak je ostavio veliki dojam na narod, a Maček se razbjesnio na Franekića i poslao ga u Lepoglavu, gdje je predan ustašama i s ostalim komunistima pogubljen.

Knjige se pokušalo prebaciti automobilom u Zagreb, što je i učinjeno u nekoliko navrata. Šofer je imao ilegalno ime Bumbar, a bio je član KP. Na mitnici su ustaše pretresali svaki automobil pa tako i Bumbarov, ali ništa nisu pronašli, jer su knjige bile spremljene u ležištu motora. Tako se ipak mogla, uz najveću opasnost, prebaciti tek mala količina partijskog materijala, pa je CK KPH odlučio da se knjige iz Vurota prebace u vozu sijena u selo Pleso, a odatle do Ščitarjeva i potom skelom preko Save u Zagreb.

Cijelim je poslom rukovodio Josip Kraš preko Okružnog Komiteta KPH za okrug Sisak. Kad su zadnji primjerci trebali biti odštampani, Kraš je došao u Sisak i ondje odr-

žao sastanak s OK, a poslije pošao biciklom s Vladom Janićem, sekretarom OK Sisak u Petrinju. Na putu im se dogodila nesreća. Već blizu Petrinje (5 km od grada), stigao ih je automobil s nekim pijanim ustašama, auto je zakvačio Krašev bicikl blatobranom i odbacio ga desetak metara u grabu. Tu je Kraš ostao ležati, a kad mu je prišao Janić, bio je poluonesviješten. Ustaše su se zaustavili, a Janić je jedva dospio Kraša upozoriti da skupi sve snage za podizanje kako ih ustaše ne bi vozili u petrinjsku bolnicu. Drugovi su ustašama rekli da nije ništa strašno i da su tu doma u Mošćenici, pa će sve biti u redu. Ustaše su otišli, a Kraš je pao u nesvijest. Janić je odmah biciklom otišao u Mošćenicu i tu kod partijske organizacije osigurao kola, koja su stigla za desetak minuta. U Sisak su iz sela krenuli tako da dođu po mraku i nesmetano smjeste Kraša u mansardu kod Janića, gdje nije bilo najsigurnije, jer je i sam bio pod prismotrom ustaša. Osam dana Kraš je odležao nepomičan, rana mu je liječena, a nakon toga vremena vlakom je otišao za Zagreb gdje je dalje podvrgnut zdravstvenoj njezi.

U Vurotu je o knjigama vodio brigu Jandra Čipor, koji ih je i poslao u Pleso Miji Čužiću u vozu sijena. Veze u Plesu je uspostavio Marko Belinić i dalje rukovodio prebacivanjem knjiga preko Save u Zagreb.

Jedan dio tih knjiga za zagrebačku partijsku organizaciju (a bilo ih je dvije do tri tisuće) trebalo je prebaciti na oslobođeni teritorij Pokuplja—Žumberka i Korduna, a jedan su dio iz crkve sv. Fabijana u Vurotu ubrzo odnijeli bosanski partizani za Vrhovni štab Jugoslavije.

Knjige na putu iz Plesa u Ščitarjero

Iduće večeri, nakon što su knjige stigle Miji Čužiću, trebalo ih je prenijeti u selo Košnicu na Savu. Ondje je u baraci na Savi, brodar Đuro Ferenček iz Petine kbr. 47 imao svoje čamce za prijevoz ljudi uz naplatu.

U akciju za prijenos knjiga iz Plesa u Košnicu, sekretar KK KPH Velika Gorica Jože Mikulčić, angažirao je ljude iz četiri partijske ćelije. Iz Velike Gorice: Ivana Orlića, sekretara, Juraja Kokota i Vinka Smolkovića; iz Plesa: osim sebe još Miju i Tomu Čužića; iz Rakarja — Kobilića: Viktora Trupčevića, Stanka Lučića r Stjepana Viteza-Peku ; iz Rakarja: Stjepana Mirenića i Mirka Grabera; iz Košnice: Stjepana Škrlca-Filipana, Stjepana Benšaka-Strica i Stjepana Grdića.

Knjige su nošene preko vojnog Aerodroma Pleso gdje je bilo više tisuća Nijemaca. Svaki je spomenuti komunist dobio vreću natrpanu knjigama, a sve su ponesene odjednom. Sve je sretno prošlo do Save u Košnici. U više navrata sve su knjige prebačene preko Save i automobilom otpremljene na određeno mjesto u građu. Ondje ih je primio Stipe Ugarković, tada član Biroa CK KPH ***(v. AIHRPH, MG 48/11-2; Sjećanja Stipe Ugarkovića).***

Iz nepoznatih razloga (vjerojatno ometanje neprijatelja), sve knjige Historije SKP (b) nisu bile prebačene u Zagreb. Ostatak od nekoliko paketa (ukupne težine 80—100 kilograma) partijska organizacija Košnica i Ščitarjevo pohranila je kod Josipa Petrčića-Bunca u Velikoj Košnici kbr. 31, gdje je bilo najsigurnije. Bunec je, naime, bio ustaški rojnik po nalogu komunista i korišten je baš za ovakve i druge potrebe komunista u tim selima.

Kad je koncem 1942. ili početkom 1943. godine Mika Špiljak došao i tražio da se te knjige prebace na oslobođeni teritorij Pokuplje—Žumberak, Josip Petrčić-Bunec je rekao da su po knjige već došli neki mladi ljudi iz Zagreba i sve ih odnijeli. Međutim, doznali smo drugim putem da su knjige zakopane u kuharni ili kako ju tamo nazivaju »sukačnici«, pod pećnicom! Zaista, knjige su pronađene na označenu mjestu i odmah smo organizirali njihovo prenošenje na oslobođeni teritorij. Taj je zadatak preuzeo jedan vod Turopoljsko-posavskog odreda. Istodobno je naređeno da se i Bunca dovede i pozove na odgovornost. Međutim, vod je imao sukob s neprijateljem u Vukovini i Bunec je pobjegao, a knjige su ipak stigle na određeno mjesto.

Kasnije se Bunec neuvjerljivo branio da knjige nije predao Špiljaku zbog toga jer se bojao, pošto su bile oštećene od vlage u zemlji. Knjige su još i tada, kad smo ih pronašli, bile upotrebljive i dosta očuvane.

Tako je konačno završila odiseja izdanja Historije SKP (b), od njezina štampanja do upotrebe.

Štamparija Milošev u Petrinji još je otisnula jedan letak na njemačkom jeziku za okupatorsku njemačku vojsku. U njemu se njemački vojnici u Jugoslaviji upozoravaju da su pogazili slobodu tuđeg naroda i da zato neće imati nikada vlastite slobode itd. Letak[1] je tiskan u oko 20.000 primjeraka, a prenesen je u Zagreb u koferu s dvostrukim dnom. U Zagrebu je odaslan na adrese njemačkih vojnika, koje je KP dobila od V. Galjera i njegove drugarice Nade, koji su bili službenici na Glavnoj pošti Zagreb. On još

1 — Letak je sačuvan, a pisao ga je Josip Broz Tito (v *Arhiv CK SKJ, Zbirka, Policijska uprava u Berlinu — Gestapo, K-IV 333, Fond CK KPJ 1941/19)*

veli da je pojava letka kod njemačkih vojnika izazvala, u krugovima njihovih starješina, veliku zabrinutost. Budući da su leci bili tiskani na njemačkom jeziku, došli su do zaključka da su doneseni iz Njemačke u gumama vojnih automobila, zbog čega je počeo veliki pretres: razmontirane su bile sve gume na automobilima kako bi se pronašao krivac, ali je to naravno bilo uzalud ***(v. Vlado Janić u zborniku: Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i ustanku 1941. Sisak, 1974. str. 383—395).***

Budući da je na našem području bio jaki njemački garnizon u Gorici, a i neki sporedni, dio tih letaka je došao i na naš teren. Dakako, naši su ih komunisti darovali nepozvanim »gostima«.

Politička klima i neka zbivanja uoči i u toku ustanka

Za ilustraciju zbivanja 1941. i 1942. godine u ovim krajevima (i šire), veoma dobro može poslužiti intervju dra Vladimira Bakarića, što ga je dao tada glavnom uredniku »Vjesnika«, Peri Pletikosi i novinaru Jovi Popoviću, te Televiziji Zagreb i Radio-Zagrebu. Među ostalim pitanjima novinari su dru Bakariću postavili i ovo:

»Zanima nas druže Bakariću: Kako je Partija dobila hrvatske seljačke mase razbijajući mačekovštinu i utjecaj takozvanog gospodskog vodstva HSS-e? Ako smo ispravno čitali neke vaše ranije tekstove, onda bismo rekli da čak i vi tek poslije definitivne pobjede shvaćate da ste precjenjivali Mačeka, mislili ste, naime, da su >Maček i njegova struja mnogo jači nego što su stvarno bili.(Također ste pisali da je karakteristika Hrvatske 1941. kad su Nijemci stvarali NDH, to da se nije pokolebala ni Partija ni radnička klasa, premda je situacija bila veoma teška.< Ali, da dobijete hrvatske seljačke mase, vjerovali ste, čini mi se, da treba razbiti politiku mačekovštine. Meni se čini, da vi prije rata po svemu razlikujete — i razdvajate — »gospodsko mačekovsko rukovodstvo HSS< i hrvatski narod. A u početku rata kao da ste posumnjali u tu diobu. Niste li uzaludno isuviše napora ulagali u uspostavljanje veze s Mačekom i njegovima? (. . .)

Dr Bakarić: Mi smo 1941. imali orijentaciju da naš ustanak bude opći, dakle, ustanak svih naroda, u Hrvatskoj — ustanak i Hrvata i Srba. I, evo, vidite: prva jedinica ustanka je bila čisto hrvatska — Sisački odred, zatim je još bilo nekoliko grupa, koje su izginule ili su razbijene. Mi smo i 1941. imali nekoliko sasvim hrvatskih jedinica. Međutim, lakše je bilo organizirati ustanak u srpskim krajevima, i rukovodstvo u Hrvatskoj se bacilo na to da te krajeve potpuno pokrije, tako da je veći dio aktivnosti bio u Lici, na Kordunu i na jednom dijelu Slavonije, a manja je pažnja bila posvećena hrvatskim krajevima. Mnogo smo manje obilazili, na primjer, primorske jedinice, onda taj sisački odred. Ne da ih nismo nikako obilazili, nego manje. A što je centar ustanka stvaran na ličko-kordunskom području, dva su razloga, dva elementa. Jedno, što je to relativno zabačeni kraj, bez komunikacija i bilo se lakše održati, drugo, što su tu Srbi, ljudi kojima inače prijeti potpuno fizičko istrebljenje. Dokumenti u kojima ste čitali to o rnvlačenju<, odnose se uglavnom kao pritisak na te partizanske srpske odrede koji žive na rubu miješanih krajeva (.. .)« ***(>Vjesnik< od 17—26. listopada 1976)***

U pismu Centralnom komitetu o drugom savjetovanju Glavnog štaba, dr Vladimir Bakarić u veljači 1942. godine piše:

»(...) Diskusija je o političkim pitanjima bila veoma opsežna, a najviše je bilo pažnje posvećeno uvlačenju hrvatskih masa u borbu. Tu je utvrđen i priznat čitav niz pogrešaka. Ustanovljeno je DA JE PRIDOBIJANJE HRVATA U BORBU ŽIVOTNO PITANJE ZA KORDUNAŠKI PARTIZANSKI ODRED. NIJEDAN, PAK, ODRED NIJE TOM PITANJU POSVETIO DOVOLJNO PAŽNJE (. . .)

Sjećam se i sam nekih dokumenata iz tog razdoblja. Tako mi jednom piše komesar ličkih partizanskih odreda, pa kaže: >stojimo kod Hrvata dobro. I to čak vrlo dobro, jer je u Perušiću utjecaj Partije bio dosta velik.< Ja onda zatražim da mi kažu koliko ima partizana Hrvata. Šest, kažu. Ili možda malo više. Kako onda stojiš dobro, kad ih imaš samo šest? I svih tih šest su bili heroji (. . .)«.

Dr Vladimir Bakarić o pozivu Centralnog komiteta KPH članstvu Hrvatske seljačke stranke

»Mi smo zvali Mačeka i ove ostale na suradnju u 1941. Međutim, ako pratite dokumente, vidjet ćete da je to očekivanje njihovog dolaska iluzija. I sami smo znali da je to iluzija, znali smo da neće doći, ali >moramo< ih zvati na suradnju da bi se vidjelo da smo mi na sve spremni, morali smo tako učiniti da bismo narodu rekli: eto, ta gospoda neće s nama, s narodom! Međutim, već u našem letku od 5. septembra 1941. pomalo mijenjamo stav. Tada pozivamo samo pristaše HSS-a, a o rukovodstvu ništa ne govorimo«.

Letak je štampan u ilegalnim tehnikama u Zagrebu 5. rujna 1941. godine. To je jedan od letaka koje je 1941. pisao upravo dr Ba-

karić. CK KPH upozorava na to da se »najgori ološ dočepao vlasti i oslanjajući se na bajunetu okupatora pljačka i hara po zemlji)«. Članstvo HSS je pozvano: »Vrijeme je da doprinesete svoj dio da se hrvatsko ime još jednom osvjetla u historiji čovječanstva«, da se sjeti »svijetlih tradicija Hrvata, sjene velikog Matije Gupca«, jer: »danas se radi o oslobođenju hrvatskog naroda i svih naroda Jugoslavije od tuđinskog jarma, danas se radi o tome da protjeramo okupatora iz naše zemlje, i osvojimo svoju nezavisnost i slobodu.« CK KPH upozorava: »Ne nasjedajte onima koji vam govore kako još nije vrijeme za borbu, kako naša borba >ništa ne odlučuje< i koji vas nagovaraju da pristupite narodnim izdajnicima«. U tom tekstu govori se i o onom, sada ponovljenom stanovištu da mi ne želimo biti pomoćna, sporedna fronta, te ako i jesu >sovjetski narodi divovski dio borbe preuzeli na sebe<, ipak mi moramo sami da se borimo, jer >ne zavređuje slobode onaj koji si je želi dati pokloniti od drugoga.<

U pismu Centralnom komitetu KPH krajem 1941. godine drug Tito piše: >Prošlo je vreme da se ima nekih naročitih obzira prema Mačeku i njegovom društvu i došao je čas da Komunistička partija Hrvatske smelo i otvoreno kaže hrvatskom narodu da je takvo držanje vođa HSS-a ne samo štetno već i izdajničko (. ..) Treba objasniti hrvatskom narodu da Maček i njegovo društvo sanja o starim vremenima, o staroj svojoj politici koja je hrvatskom narodu donela samo razočaranje i velika zla (. . .)<

U toku rata imademo ozbiljne prekretnice u 1942. i 1943. U 1942. se Dalmacija masovno odazvala, ali i 1941. u dosta velikom broju, čak i u partizanske jedinice. U 1942. je sva Dalmacija partizanska. U 1943. je to prešlo na gornju Hrvatsku (. . .)

Tada smo mislili da je utjecaj Mačeka dosta velik i da je glavna zapreka još snažnijem širenju ustanka u hrvatskim krajevima to što Maček ne da svojim pristašama da idu u borbu. I kad smo slomili, pa pridobili, onaj seljački dio rukovodstva, mislili smo da smo napravili veliku stvar. Međutim, nije stvar išla sasvim glatko i onda je rukovodstvo — to je ona Titova kritika — išlo linijom napada na Mačeka, pa je Tito dao kritiku da to nema nikakvog smisla, da treba Hrvatsku sačuvati jedinstvenu i iz vanjskopolitičkih razloga (. . .) Parola je njegova bila: Mi stojimo u Srbiji (u to vrijeme) vojno slabo, moramo Hrvatsku imati jedinstvenu, i vaša politika napada na Mačeka nije ispravna.<

U samoj 1945. godini prilikom izbora, mislili smo da će Mačekov utjecaj biti jako velik i da ćemo mi proći u Hrvatskoj na izborima u hrvatskim krajevima s otprilike 60, možda najviše 65 posto glasova. Međutim, na naše zaprepaštenje, dobili smo preko 90 posto i vidjeli da Mačekov utjecaj ne postoji-

Poslije toga se mnogo govori o Mačeku kao kolaboratoru, kao separatisti, itd. Moje je uvjerenje da su to nekritička naklapanja. Maček u prvom redu, nije bio separatist. Bio je inače grdan reakcionar i šta god hoćete, ali separatist je prestao biti negdje 30-ih godina. 1 bio je za nešto drugačije uređenje Jugoslavije, nego što je bilo ono. Teško bi bilo reći da je bio federalist, ja to ne znam što bi bio, ali separatist nije bio.

Zatim mislim da smo mi bitku s mačekovštinom dobili prije rata. I to, dobili je prije rata, a da nije bio problem taj Mačekov utjecaj, nego pitanje oružane borbe. Taj seljak nije bio za NDH osim tamo gdje su ustaše imali svoj utjecaj. Njemu nije bila jasna perspektiva što će s tom Hrvatskom biti i što će s njim biti, ali boriti se za Jugoslaviju — to njemu nije značilo ništa. Upravo zbog toga smo mi tu morali korigirati mnogo štošta u našoj politici. I do 1945. i poslije. Mislim da smo to dobro učinili. Međutim, naša suvremena historiografija po onome što je dosad dala o tome, ne može nas zadovoljiti, i neki historijski momenti nisu dobro obrađeni (...)«

Prvi partizanski odred u Hrvatskoj

Kulturno-prosvjetna djelatnost komunista, simpatizera Komunističke partije i naprednih snaga u selima kotara Sisak, koji je već okružen »crvenim« pojasom svih sela u kojima su osnovane partijske organizacije, a sam grad Sisak je najveća žarišna »crvena točka« u tom krugu, ispoljava prave rezultate u najkritičnijem času okupacije naše zemlje i to na najdjelotvorniji način. Prilikom rasula bivše jugoslavenske vojske, sakuplja se oružje svih vrsta i municija, a Hitlerovim napadom na Sovjetski Savez (22. lipnja 1941. godine), formiran je i prvi partizanski odred u Jugoslaviji. O tom događaju Vlado Janić piše, među ostalim, i ovo:

»Kad je 22. lipnja 1941. godine Njemačka napala Sovjetski Savez, Okružni komitet istog je dana ujutro održao sastanak na kome je odlučio da se odmah mobiliziraju svi kompromitirani komunisti i da počne oružana borba protiv okupatora i domaćih izdajnika. Na tom je sastanku zaključeno da odmah odem u Petrinju i prenesem Kotarskom komitetu Partije odluke Okružnog komiteta, da Cvetković ide u Sunju i Kostajnicu, da

Gorički obavijesti ćelije u tvornicama Siska, a Tuškanec da donese oružje. Ponovni sastanak zakazan je za isti dan uvečer na rijeci Odri u blizini posljednje kuće sjeveroistočnog dijela sela Žabno.

Pošto su svi zadaci u određenom vremenu potpuno izvršeni, oko 20 sati bili su na zakazanom mjestu: Janić Vlado Capo, Cvetković, Lasić, Ogulinac, Tuškanec, Špiljak, Altić, Katica Lasić i Nada Dimić. Odmah je razdijeljeno oružje i osnovan partizanski odred. Drug Altić je odatle vraćen u grad radi održavanja veze. Vezu s gradom Siskom i Zagrebom Odred je također održavao i posredstvom Petra Milkovića i Ivana Rukavine-Siđe, radnika Željezničke ložionice. Već idućeg dana 23. lipnja, otpočele su diverzije na pruzi Zagreb—Sisak. Drug Lovreković bio je prvi diverzant Odreda, i toga je dana eksplozivom prekinuo prugu između sela Grede i Siska.

Prvih dana Odred je logorovao u šumi Šikara, kraj Odre, oko pet kilometara od grada Siska. Odred je imao šapirograf i danju je štampao i umnožavao letke koji su dostavljani partijskoj organizaciji i raspačavani po gradu i selima, a noću je odlazio na prugu Zagreb—Sisak, na zasjede ustaškim patrolama i sjekao telefonske stupove i žice (. . .)« *(Zbornik—Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i ustanku 1941. godine, Sisak, 1974. str. 390—391).*

Odredom su rukovodili, prema istim izvorima, drugovi Vlado Janić, Marijan Cvetković i Jurica Kale, borac iz Španjolske. Organizacija je provedena u prisutnosti delegata CK KPH 18. srpnja, a Odred je već imao povećan broj boraca pa je u kratkom vremenu narastao na više od 60 ljudi. Povezao se s banijskim partizanima i tako obavio izvanrednu zadaću ne samo u mobilizaciji novih boraca, već još više u širenju bratstva i jedinstva te podizanju morala među borcima i narodom srpskih sela. Srpsko je stanovništvo bilo izloženo uništenju, a Odred je bio sastavljen od samih Hrvata, koji sad nastupaju oružjem protiv sile i nepravde!

Zaista je taj Sisački odred tj. partijska organizacija odigrala divnu ulogu u širenju ustanka u Hrvatskoj i na sjedinjavanju hrvatskih i srpskih masa.

Odred se održavao na tako nepogodnom terenu (ravnica, tri rijeke za stalno prelaženje, blizina velikih neprijateljskih snaga) i danomice izvodio oružane akcije protiv neprijatelja. Prilazili su mu novi borci, zahvaljujući svestranom i neumornom radu Partije na selu i u samom gradu Sisku. Tome su, dakako, pridonijeli i mladi SKOJ-evci.

U prvim većim okršajima s neprijeteljem, koji je napao Sisački odred znatno nadmoćnijim snagama u ljudstvu i naoružanju u ravničarskom posavskom kraju, pale su i prve žrtve: Ivo Lasić i Ivo Ogulinec-Globa, oba iz odarske partijske organizacije. Masovni teror nad ljudima, vojne operacije i svi drugi zločini okupatora i njihovih slugu, dali su sasvim suprotne rezultate od očekivanih. Narod je još više prigrlio svoje borce, davao im svu opskrbu i čuvao ih. Ta nepokoleblji-vost i odlučnost cijelog stanovništva u borbi od 1941. do 1945. godine nije bila nikada narušena. To su rezultati koje treba uvijek iznova naglašavati, a možda se o tome i suviše malo objektivno govorilo.

Podatak o poginulim borcima i žrtvama fašističkog terora dat kao prilog sisačkim novinama »Jedinstvo« broj 610 od 10. travnja 1965. godine potvrđuje tu veliku aktivnost naroda toga kraja! Naime, iz poimeničnog i nepotpunog popisa u tom prilogu vidi se da je za narodno oslobođenje u revoluciji izgubilo svoje živote 732 muškaraca i žena!

Nisam našao riječi kojima bih čitateljima pokazao svu veličinu i značaj PRVOG PARTIZANSKOG SISAČKOG ODREDA. Ni ostali sudionici i svjedoci tih zbivanja nisu, mislim, dali adekvatnu sliku veličine toga događaja 1941. godine! Uvijek je zasjenjen nekim drugim zbivanjima, koja bi možda bez ovoga i sama sasvim drugačije izgledala!? Vrijeme će donijeti svoj objektivni sud o događaju, ne obazirući se na subjektivne faktore, stalno prisutne kod ovakvih razmatranja!

Masovni sastanak u šumici

Drugi dan poslije napada Nijemaca na Sovjetski Savez, 23. lipnja 1941., sazvan je sastanak svih komunista s teritorije kotara Velika Gorica u šumici kraj glavne ceste Sisak—Zagreb, uz željezničku prugu nedaleko Turopolja i Rakitovca *(Izjave sudionika, u a. a.).* Šumica je pripadala krojaču Franji Severn iz Buševca, a njezina površina nije zauzimala više od 200—250 četvornih metara. Bila je u sjenokoši. Od ceste je udaljena svega 200—300 m, a od željezničke pruge jedva 50 metara. Tu se skupilo 40—50 članova KP. Trebali su biti na sastanku i neki rukovoditelji HSS-a, ali se ni jedan nije odazvao pozivu Komunističke partije.

Član MK KPH Zagreb, Marko Belinić, na tom je sastanku govorio prisutnima o nužnosti i hitnosti naoružavanja i udaranja po neprijateljima i Nijemcima u Kurilovcu, na pomoćnom aerodromu i na objekte koji služe neprijatelju u ratne svrhe kao; drvna indu-

strija, radio-stanica u Velikoj Gorici, zatim izbacivanje vlakova koji prevoze neprijateljsku vojsku i materijale za vođenje rata. Davao je konkretne savjete o tome kako s dostupnim sredstvima to postizati, a prema iskustvu partizana iz Španjolskog građanskog rata 1936/39. godine. Sastanak je održavan usred bijelog dana i za njega je znao veliki broj pozvanih ljudi, od kojih neki nisu ni došli, a na nekoliko koraka od mjesta sastanka bio je neprijatelj. Prolazili su brojni tenkovi i motorizacija, što cestom, što željezničkom prugom. Trebalo je, dakle, samo desetak, petnaest vojnika i svi bi komunisti bili pobijeni ili pohvatani, jer je uokolo bila čistina — sjenokoša, a ljudi potpuno nenaoružani.

Netko bi taj čin mogao nazvati i nepromišljenim, ali neće biti u pravu, jer komunisti su dobro procijenili situaciju. Točno su procijenili sigurnost i rizik, koji je vjerojatno baš na ovakvu mjestu bio najmanji. Na sastanku je drug Belinić govorio i o brzom raspadu bivše jugoslavenske vojske i u vezi s tim je rekao da se Partija donekle preračunala u svojem utjecaju na vojne prilike u armiji, osobito u Zagrebu, jer komande nisu uspjeli preuzeti komunisti od izdajničkih oficira kraljevske vojske itd.

Na sastanku su dati savjeti članovima KP i o djelovanju među narodom. Rečeno je da se neprijatelju ne smiju davati nikakvi porezi i da se ljudi iz domobranske vojske vrate kućama čim prime oružje i drugu opremu, da bi se tako opskrbili oružjem za buduće akcije protiv fašista. Belinić se suprostavio ulaženju ljudi u ustaške organizacije, što u ovom kotaru i nije bilo najnužnije. Situacija se naime, dotad već prilično razbistrila, pa je svakome bilo jasno tko su ustaše i što zapravo žele.

Prve udarne komunističke grupe u kotaru

Tokom kolovoza 1941. Marko Belinić koji je u to vrijeme bio zadužen za rad članstva KPH na području tzv. »vanjskog Zagreba«, nastoji da se bjegunci iz domobranstva i mladi komunisti koji posjeduju oružje, organiziraju u udarne grupe i otpočnu s akcijama na ovome terenu. U tu je svrhu sazvao sastanak u rujnu 1941. godine, na kojega je pozvao naoružane dezertere Josipa Mikšu i Ivana Jankovića—Crlenka iz Poljane. Oni su prema Markovoj oputi odmah nakon primitka opreme i oružja pobjegli iz domobrana kući. Sastanak je sazvan u kući Fabijana Hrvačića u Kućama. Tu su još bili: Tihomir Zoričić, Fabijan Hrvačić i još neki članovi Partije iz sela Kuče.

Tu je Marko Belinić obrazložio svrhu sastanka i iznio neke od mogućnosti za akciju: paljenje Pilane Turopolje, rušenje vlakova pomoću drvenih kajli koje bi se stavljale na željezničke tračnice, napadi na manje skupine neprijatelja, itd. Međutim, najprije je trebalo organizirati grupu s komandirom na čelu. U grupu su prvotno ušli: Ivan Janković—Crlenko, odmah postavljen za komandira te grupe, zatim Tihomir Zoričić i Josip Mikša. Kasnije su se grupi priključili Josip Galeković i Mato Drobnjak. Odmah je dogovorena prva akcija: paljenje Pilane Turopolje. Zaista je ubrzo bio nabavljen benzin, a donio gaje Jože Hapać iz Ščitarjeva, kako se ovdje ne bi kompromitirali ljudi prilikom nabave.

Benzin je čekao akcijaše u šupi čardaka Fabijana Hrvačića u Kućama dosta dugo, ali akcija nije bila izvršena. Pravoga razloga nisam mogao ustanoviti, a prema svemu izgleda članovi udarne grupe su popustili nekim pričanjima da bi u slučaju spaljivanja Pilane puno ljudi ostalo bez posla, pa prema tome i bez kruha. Dakako, ta je odluka bila nepravilna sa stanovišta dizanja ustanka, ali grupa je odmah spremila drugu akciju.

Kod kolara Josipa Petrine u Novom Čiču dali su izraditi, prema datom planu, kajlu od tvrde stare hrastovine, koja je bila dugačka oko 2 metra i dovoljno masivna. Bila je izrađena prema iskustvima iz rata u Španjolskoj. U listopadu 1941. godine dopremio je to »oružje« kolima Josip Janković—Stankin u Poljanu. Sekretar KK KPH Velika Gorica Josip Mikulčić postarao se za obavijest o točnom vremenu prolaza transportnog vojnog vlaka i smjeru kretanja. To je bilo važno, jer vlak je morao doći na kajlu s tanje strane, u protivnom sve propada.

Jedne listopadske noći udarna grupa naoružana dvjema puškama i dvama pištoljima, krenula je s kajlom koju su teško nosili Ivan Janković-Crlenko kao komandir grupe, Josip Mikša, Tihomir Zoričić i sekretar KK Josip Mikulčić, tada već ilegalac. Postavili su kajlu na pruzi između Mraclina i Turopolja. Transportni vlak je trebao prema obavijesti naići od Zagreba. Kad su »diverzanti« postavili kajlu, sakrili su se nedaleko od pruge iza grmlja. Vlak je dosta brzo naišao, ali ne iz Zagreba već iz Siska! Baš ništa nije se dogodilo. No, u tom je času naišla patrola žandara ili vojna patrola, pa je cijela grupa uzmaknula, a na pruzi je ostala kajla. Ujutro su je pronašli pružni radnici, predali u željezničku stanicu u Turopolju, gdje je nekoliko dana stajala i lijepo upozorila neprijate-

lja na postojanje diverzanata. Odmah je iza toga na Željezničku stanicu postavljena straža od oko 30 ljudi, Nijemaca i nešto domobrana.

Ova udarna grupa imala je još nekoliko bezuspješnih pokušaja. Jednom je iz baze u Barbariću krenula u akciju na prugu ali sada dinamitom, kojega je donio novopridošli član Mato Drobnjak-Spašinćak. Tu je već bio i Josip Galeković-Buševčićin, koji je uspio izmaknuti kami u ustaškom logoru. Na pola puta do pruge Mraclin—Turopolje, u šumi Brezika, grupa je iznenada srela skupinu neprijateljske vojske, pa se razbježala i ponovno sastala u barbarićkoj šikari, u kući Tihomira Zoričića.

Neki Zoričićev susjed, inače gestapovsko-ustaški agent, koji je imao kućicu na drugom brijegu, zamjetio je poveći broj ljudi u svom susjedstvu. Odmah je obavijestio ustaški logor u Velikoj Gorici. Logornik Franjo Kos organizirao je ustašku posadnu bojnu od stotinjak ljudi— ***(izjave-a.a.)*** i krenuo je u lov u poslijeponoćno vrijeme. Noć je bila kasnojesenska i vrlo topla. Međutim, prilikom opkoljavanja, ustaši Nikoli Kosu iz Mraclina slučajno je prerano opalila puška i hitac je upozorio članove udarne grupe. Oni su iz skloništa lako pobjegli jer opkoljavanje još pravo nije ni počelo, a šuma je bila nadohvat ruke. Ilegalci su se razbježali na sve strane i više se nikada nisu našli na okupu.

Kad su ustaše ovdje udarili u prazno, krenuli su u Kravarsko kod vinograda Mije Kosa, ne bi li možda uhvatili sve bjegunce koje on skriva. No, kad su došli u taj vinograd naišli su samo na Miju Kosa. Ništa ga nisu pitali već su u klijeti pogledali sve uglove, a kad ni tu nisu našli nikoga, otišli su dalje. Uz logornika Kosa tu je bio i Milan Siladij, koji je bio »ovlašten« haračiti po cijelom Pokuplju, Turopolju, Posavini i još šire, u cijeloj I. zagrebačkoj obrambenoj zoni.

Aktivnost komunista i prva hapšenja u NDH

Dolaskom okupatora i ustaša u naše krajeve, komunisti i drugi rodoljubi razvili su izvanrednu aktivnost protiv njih. Osim uspjeha na sprečavanju upisivanja u ustaški pokret, već 1941. godine ljudi s ovoga područja držali su se parole: »Ni zrno žita okupatoru, ni jednog vojnika za bratoubilački rat«, itd. ***(a. a.)*** Ta se je aktivnost osobito razvila poslije napada Njemačke na Sovjetski Savez. Uz to se prikuplja oružje, sanitetski materijal, novac i druge stvari za naše borce. A leci protiv Nijemaca nisu bili jedina pismena djelatnost. Dosta je letaka tiskano samostalno, neki i dosta primitivno, a pisani su i rukom. Sve je to dalo određene rezultate. Narod je već izbjegavao davanje poreza, otkup stoke, a dezertera-obveznika za vojsku bilo je sve više. Mnogi komunisti prelaze u ilegalnost , a neki i u partizane.

Nakon ove svestrane aktivnosti protiv ustaša i okupatora, neprijatelj je shvatio da nije riješen problem komunističnog djelovanja zatvaranjem Juraja Stančića, Josipa Galekovića i Lacka Galekovića. Fizička odsutnost spomenutih drugova još je pojačala rad komunista i rodoljuba na terenu. Neprijatelj uzvraća histeričnim mjerama. Pohapšeno je dvadesetak ljudi, svi koji su bili iole sumnjivi. Jedino nisu uhapšeni oni koji su poslušali savjet višeg rukovodstva da će komunisti biti prvi na udaru i da se zato sklone pred neprijateljem i odu u ilegalnost.

Prema onome što je zapisano u istražnom materijalu ustaške policije i partijskim zapisima ***(a. a.)*** uhapšeni su i optuženi kao komunisti slijedeći drugovi:

— U Velikoj Gorici: Juraj Kokot, poljoprivrednik; Ivan Orlić, zidarski radnik; Vinko Smolković, stolarski radnik;

— Iz sela Pleso: Mijo Čužić, četkarski radnik i poljoprivrednik; Drago Kapusta-Slatki, trgovac saharinom, rodom iz Novog Martina, kotar Prnjavor;

— Iz sela Vukovina: dr Vjekoslav Stančić, liječnik; Janko Vranić, pilanski radnik; Pavao Bedek, poljoprivrednik;

— Iz sela Ribnice: Mato Drobnjak-Spašinćak, poljoprivrednik; Bolto Drobnjak, poljoprivrednik; Franjo Drobnjak, poljoprivrednik (braća); Stjepan Hlopec, poljoprivrednik; (Za Stjepana Hlopeca različiti su podaci. Prema zapisu KK KPH Velika Gorica on je iz Podotočja Donjeg, a u kotarskoj oblasti Velika Gorica je zaveden kao daje iz Ribnice[1]).

— Iz sela Novo Čiče: Ivan Pugelnik, metlarsko-četkarski radnik; Josip Petrina, kotarski obrtnik. Iz Čiča su bili uhapšeni još neki ljudi, ali identitet im nisam mogao utvrditi;

— Iz sela Poljane Čičke: Ivan Janković-Crleni, poljoprivrednik; Franjo Janković-Amerikanec, poljoprivrednik;

— Iz sela Staro Čiče: Mato Hršak, radnik i poljoprivrednik;

— Iz sela Kurilovec: Juraj Mihanović-Majdak, poljoprivrednik;

Bilo je pohapšeno još mnogo osoba, ali su one, nakon ispitivanja, bile odmah ili za dan-dva puštene na slobodu.

Ispitivanja su vođena neprekidno, a ispitivalo se najviše za osobe koje raspačavaju

1 — Možda se radi i o dvjema osobama, što nije dovoljno istraženo.

letke po terenu. Ustaše je također zanimalo tko lijepi plakate po selima, tko govori protiv ustaškog poretka i obvezatno, tko poznaje Juraja Stančića i dra Vjekoslava Stančića, obojicu iz Vukovine.

— Iz sela Gradići: Imbro Vidalin, siromašni seljak i kirijaš;

— Iz Visokog Brega (Velika Gorica) : Josip Pavše, bačvarski obrtnik;

— Iz sela Mraclin: Nikola Paripović, pekarski obrtnik;

Svi popisani izdržali su zatvor od 5 do 6 tjedana, a potom su pušteni na slobodu, s poukom da se bore protiv komunizma na selu i onih što sprečavaju uspostavu Nezavisne države Hrvatske i njezino učvršćenje, itd.

Ovdje zapažamo da najveći broj članova Partije neprijatelj nije otkrio. Ni prije ni tada. Istraživani nisu izdavali nikoga i samo su sebe branili odricanjem da pripadaju organizaciji Komunističke partije, jer su svi glasali za bivše Jugoslavije za Mačeka. To im je bio glavni adut, da nisu protiv hrvatstva i prema tome ni protiv Nezavisne države Hrvatske.

Osim toga, vidimo da su uhapšeni neki ljudi kao Juraj Mihanović iz Kurilovca, koji nisu bili članovi KPJ, ali su bili za bivše Jugoslavije u stanovitoj vezi s Jurajem Stančićem, studentom iz Vukovine.

Jedan broj već od prije deklariranih članova KP, koji su bili hapšeni u siječnju 1941. radi skupljanja potpisa, ovoga puta je ostao pošteđen. Vjerojatno je neprijatelj ocijenio da od njih nema opasnosti.

Uz istražitelja kotarskog predstojnika Petra Kraljića, uhićene je ispitivao i kotarski pristav Vladimir Sušec. On je nekim ljudima pri puštanju iz zatvora potajno savjetovao da se više ni u kom slučaju ne dadu uhapsiti, jer ih ustaše osobito optužuju i vjerojatno će ih ubiti. Takvo upozorenje od Sušeca dobio je i Mato Drobnjak-Spašinćak, kojemu je pristav rekao da ode kamo god zna: ili u domobrane ili u ustaše, samo da se ne da više uhapsiti i uloviti, jer će ga slijedeći put ustaše ubiti. Stoga je Mato odmah s obitelji otišao u ilegalnost i kasnije u partizane. Pristav Sušec nije bio komunist, ali im je pomagao na ovaj i razne druge načine. Davao je svijesno propusnice za kretanje partizanskih aktivista po neprijateljskom teritoriju, ali se nije htio posvema opredijeliti za narodnooslobodilački pokret *(a. a; v. AH, VŽŽZ, kut. 2190. br. 7793/41).*

Hapšenja u Svetoj Klari i Odri

Nakon proboja komunista u noći 13/14. srpnja 1941. godine iz logora Kerestinec, slijedilo je veliko hapšenje komunista u Svetoj Klari. Taje organizacija, naime,*(prema izjavama sudionika — a. a.)* sudjelovala u kerestinečkoj akciji tako što je dobila zadatak presjeći telefonske linije od Remetinca u raznim pravcima, kako bi se onemogućilo neprijatelju da se koristi telefonskim linijama na tom području i na taj način pomoglo drugovima koji su izvršili proboj iz logora. *(a. a.*).U Klari je bilo uhapšeno osam drugova:

Slavko Čor, poslovođa na ciglani Sveta Klara i sekretar ćelije;

Mato Rendulić-Žuti, činovnik državnih željeznica u Zagrebu, iz Svete Klare;

Antun Rajtarić, ugostiteljski obrtnik iz Svete Klare;

Savo Bulić, pekarski radnik iz Kajzerice;

Vlado Prekrat, tapecirerski radnik iz Savskog Gaja;

Branko Poljak, blagajnik ciglane Sveta Klara;

Mirko Bedek, student iz Demerja;

Ivan Mihulja, radnik ciglane Klara, iz Čeha.

Prilikom istrage koja je vođena na policiji u Zagrebu, nakon stanovita vremena, iz zatvora su pušteni: Mato Rendulić-Žuti, Antun Rajtarić i Ivan Mihulja'.

Prema dosad najbrižnije istraženim materijalima, Mato Rendulić-Žuti izdao je svoje drugove, jer ga je neprijatelj uspio slomiti i pridobiti u toku istrage. Njegovim izdajstvom, izgubili su glave:

Slavko Čor, poslovođa i sekretar;

Branko Poljak, blagajnik ciglane;

Mirko Bedek, student;

Savo Bulić, pekarski radnik;

Vlado Prekrat, tapecirerski radnik.

Ostale članove KP nisu dirali. Čini se da je Mato Rendulič dobio dužnost hvatanja tzv. »viših« kadrova, ili onih koje je on ocijenio kao »opasne«. Takav se zaključak nameće stoga što je on znao također nekoliko aktivnih mladića u selima Klara i Čehi, ali njih policija ipak nije dirala. No, unatoč tome, pokušavao je pronaći skrovište člana KP, Nikole Fiolića, veterinara iz Male Mlake i Veljka Lesića, pravnika iz Odre. Nisu pohapšeni ni neki članovi koji su mu bili poznati od prije. Taj se Rendulić još poslije toga zločina pojavljivao kod svojih prijašnjih drugova u Klari za čiju je ponovnu aktivnost dobro znao, ali se nikome ništa nije dogodilo. Međutim, to je bila policijska kombinacija njegovih šefova s ciljem da bi ga kroz stanovito vrijeme prebacili sasvim u Zagreb, gdje je zadobio povjerenje Mjesnog komite-

1 — Da li je Mihulja uopće bio zatvaran, nije za sada dovoljno ispitano.

ta KPH za grad Zagreb. Radio je u partijskoj tehnici i povremeno obavljao kurirske dužnosti preko željeznice. Na toj dužnosti (sada s vrlo ozbiljnim mogućnostima) nije se bavio »svaštarskim sitnicama«.

Nisu istražena sva izdajstva Mate Rendulića-Žutoga, ali navodimo primjer koji dobro osvetljuje tu mračnu izdajničku kreaturu.

Siječnja 1943. godine je Ivo Marinković-Slavko, tada rukovodilac Povjerenstva CK KPH u Zagrebu išao u Moslavinu, a sa sobom je poveo Matu Rendulića. Marinković je ondje imao susret s Okružnim komitetom KPH Čazma i rukovodstvom Partije u Moslavačkom NOP odredu. Na put je krenuo prema dogovoru s Vladimirom Popovićem (rođen u Brčeli, 27. 1. 1914. godine), tada na dužnosti sekretara Operativnog partijskog rukovodstva za Hrvatsku i sekretara CK KPH, s kojim se .tom prilikom i sastao. Popović je naime bio na prolazu za Liku, gdje je bio CK, ali je na putu obolio od pjegavog tifusa i ležao u selu Prokop, gdje se i Okružni komitet toga trenutka nalazio. Svrha ovog sastanka bio je dogovor oko daljeg partijskog rada na području sjeverozapadne Hrvatske, odnosno Povjerenstva. Nakon obavljena posla, Marinković se vratio u Zagreb, a Mato Rendulić je raspoređen na politički rad u Posavinu, na kutinskom kotarupodručju. Ubrzo se vratio u Zagreb i donio »pun koš« značajnih podataka o partizanima u Moslavini. Naši su shvatili da su Rendulića ustaše slučajno uhvatile i da je u istrazi u Zagrebu kapitulirao pred policijom, kojoj odaje i sve o Marinkoviću. ***(v. prof. I. Majetić i dr Đ. Zatezalo; Prof. Ivo Marinković Monografija o revolucionaru, Karlovac, 1975).*** Očito je da je Ivo Marinković postao žrtvom smišljenog rada neprijatelja u redovima Komunističke partije.

Rendulić je odmah nakon povratka u Zagreb organizirao sastanak s Marinkovićem i provodio sve ostale mjere koje je neprijatelj zamislio. O tome Milutin Baltić u ***Sjećanjima*** zapisuje:

»(.. .) Ispričao sve o Marinkoviću, da je u Zagrebu i da on zna kako može organizirati sastanak sa njim, rekao je da se Popović nalazi bolestan u Prokopu, te je prokazao i sekretara Okružnog komiteta za Okrug Zagreb, druga Lončara. Zajedno s policijom zakazuje sastanak Marinkoviću u Zagrebu, navodno radi nekih puškomitraljeza. O tome postoji dokument, pismo sačuvano u arhivu CK. Nekoliko sati nakon Marinkovićeva odlaska na taj sastanak, stigla je obavijest od Okružnog komiteta Moslavine, da je Rendulić uhapšen. Po našem starom pravilu, radi mjera predostrožnosti, u Zagrebu je trebalo voditi računa o tome da se može desiti da on prokazuje. Međutim, drugarica Lepa i ostali drugovi su bespomoćni, jer se Marinković u gradu više nije mogao pronaći. On je oko 12 sati došao na sastanak u Medulićevu ulicu, u kojoj mu je pripremljena policijska zasjeda. Agenti su ga uhvatili i odveli u zatvor. Istovremeno je organizirana ustaška ofenziva na Moslavinu, na selo Prokop i na partizanski odred sa zadatkom da uhvati Vladimira Popovića. Zahvaljujući opreznosti komande odreda, koja je ocijenila, vodeći borbu sa neprijateljem, da na tome terenu ne može dalje uspješno djelovati, a pogotovo zato što nije mogla garantirati sigurnost Popoviću, odlučila je da se probiju na Bilogoru i da Popovića vrati u Slavoniju, gdje su bile stacionirane naše jače jedinice i brigade. Na putu pod Bilogorom došlo je u jednom selu do oštrog sukoba s ustaškom zasjedom koja ih je tu sačekala. Odred je uspio da se izvuče i da spasi Popovića (. . .)

Rendulić je također organizirao sastanak sa sekretarom Okružnog komiteta Zagreb Pavlom Lončarom, zvanim >Prigorac<. Međutim, ja sam se na povratku iz Moslavine — ne znajući ništa o ofenzivi, kao ni o onom što se dešava u Zagrebu, budući da sam bio na putu — susreo sa >Prigorcem< koji je htio da ode na taj sastanak. Uspio sam ga uvjeriti da na taj sastanak ne ide jer ne zna kome treba ići. Tako se tada on sačuvao, a Marinković je pao kao žrtva izdaje Mate Rendulića.

Mato Rendulić[1] je, navodno, poslije toga otišao u Njemačku i za njega se ne zna. Možda dolazi i u našu zemlju. O tome nije zvanično ništa objavljeno, nije postavljeno ni pitanje istoga (. ..)« ***(Milutin Baltić: Sjećanja v. A1HRPH, MG-73/1, 4).***

Tako je partijska organizacija Sveta Klara tragično završila svoje postojanje, ali time nije bila uništena i njezina aktivnost. Uz mali zastoj, partijska se aktivnost opet razvila 1942. i napose 1943. godine kada komunisti rukovode cjelokupnim radom na dizanju ustanka u tom kraju s novim ljudima.

1— Zločinac i izdajnik Mato Rendulić-Žuti je, prema izjavi njegova oca Matije Rendulića, *(a. a.)* bivšeg šefa željezničke stanice u Klari, sada umirovljenika u Klari, završio tako što gaje 1945. godine netko bacio iz jedne zgrade u Beču s trećega kata. On je prema izjavama tamošnjih mještana poslije odlaska iz Kutine u Zagreb izvršio još mnoge nepoznate zločine, a znade se prema istim izvorima da je letio avionima u izviđanja i bombardiranja po Slavoniji i Moslavini. Bio je do svršetka rata u domobranstvu, a pri povlačenju neprijatelja, pobjegao je u Austriju.

Sudbina partijske organizacije Odra zagrebačka

U Maloj Mlaki rođenje student Vjekoslav Fiolić koji se opredijelio za fašizam i bio neko vrijeme na obavještajnom školovanju u Austriji. Poslije uspostavljanja ustaške vlasti i nakon njemačkog napada na SSSR, dao se na hvatanje komunista, prvenstveno u svom selu Mala Mlaka, kao i u drugim selima općine Odra. Dakako, komunisti su znali tko je i što je on, pa su se oni najistaknutiji na vrijeme sklonili izvan njegova dohvata.

Veljko Lesić, pravnik iz Odre pobjegao je u Slavoniju — Crni Lug, Šid, k teti. Tu je samo kratko vrijeme bio na miru, ali već je surađivao s Partijom i otišao iz toga mjesta u partizane gdje je ostao do oslobođenja.[1]

Nikola Fiolić sklonio se u Dragonošču u školi kod svoje žene Dorice, učiteljice. Tu je mogao ostati samo kratko vrijeme, pa je otišao u Retkovac kraj Vinkovca na službu. Ondje ga je uočio veterinar-ustaša Šime Debelić, sa službom u Zagrebu. Dodajmo tome da su ustaše u Odri — Maloj Mlaki kod vršilice postavili svoga doušnika sa zadatkom da sazna gdje se komunisti kriju. Agent se izdavao'za studenta, pa,čak pokušao udvarati mlađim ženama, ali mu sve to nije pomoglo. Dorica Fiolić, učiteljica iz Male Mlake, i sestra Veljka Lesića, odmah su otputovale u Slavoniju da obavijeste svoje o toj opasnosti.

Nikola Fiolić-Mika je preko prijatelja otišao u Slavonsku Požegu i zaposlio se u domobranskoj vojnoj mesnici, a ubrzo potom prelazi u Glinu gdje je po vezi prešao u partizane. U Baniji je liječio ljude i stoku, a početkom 1944. godine je na svoj zahtjev upućen na naš teren Pokuplja, gdje je ostao do oslobođenja. Fiolić[2] je u ratu osposobio nekoliko generacija laika za davanje prve pomoći i cijepljenje stoke u selima.

Josip Havidić[3] iz Hrašća također se morao kriti pred ustašama. On je to s uspjehom činio u svome selu i u drugim mjestima. Istodobno je djelovao na omladinu i odlazio je čak na sastanke u Pilanu Turopolje na traženje tamošnje »bivše« partijske organizacije, koja je tada cijela upisana u ustaški pokret. Godine 1943. je otišao s većom grupom omladinaca u partizane, gdje je bio jedno vrijeme u XIII. proleterskoj brigadi. Tada je ranjen, a poslije je bio u »Seljinoj brigadi« do oslobođenja.

Dejan Gojković iz Male Mlake, pravnik, nije bježao od svoje kuće iz Male Mlake. Njega je izdao spomenuti student-špijun koji mu se pravio prijateljem, kako je dao do znanja tadašnji sudac Kotarskog suda u Velikoj Gorici, Vladimir Antonić. Obavijest je kasno stigla, jer su ustaše sa studentom-povjerenikom na vršilici već bili u selu Mlaka i uhapsili Dejana Gojkovića. U zatvoru su Gojkovića držali u smrtnom strahu. Ustaše su mu, naime dan i noć pucali oko glave u zid. Nije dugo ostao u zatvoru, jer je rodbina uspjela, ili on sam pogodbom u istrazi, podmititi ustaše velikom količinom pšenice, hrastovog drveta i novca. Čim je izašao iz zatvora otišao je u Zemun gdje je ostao do oslobođenja, radeći, prema izjavama svjedoka, za narodnooslobodilački pokret.[1]

Dejan Gojković kojeg smo već spominjali uz partijsku organizaciju Odra—Mala Mlaka, često se obarao na šovinizam koji je ispoljavao njegov otac bivši žandarski narednik i banski činovnik. Dejan je bio protivnik šovinizma i tako je djelovao na svoju okolinu. Na primjer, zbijao je šale na račun šovinističke zaslijepljenosti svog oca, i njegove kuharice. Inače je u ratu dolazio ponekad u Malu Mlaku gdje je pozitivno djelovao na rodbinu da daju sve od sebe za narodnooslobodilački pokret. To su oni i činili iako su bili bivši vlastelini.

Vinko GolUbić-Golub, (Odra, VII, 1919. t Garić Brdo, 27. I 1942. godine) trgovački radnik. I o njemu smo već pisali, a ovdje ćemo spomenuti da je nakon okupacije zemlje u lipnju 1941. upućen od Partije u domobrane u Zagreb, da bi za partijske potrebe iznosio oružje iz vojnog magazina. On je taj posao obavljao uspješno sve do devetog mjeseca 1941. godine, kada gaje otkrila ustaška obavještajna služba i zatvorila u ustaški zatvor na sadašnjem Trgu žrtava fašizma (Trg »N«). Uspio je u jednom trenutku pobjeći ustaškoj straži, pa se krio oko mjesec dana u Velikoj Gorici kod Stjepana Jankovića, trgovačkog putnika za agenciju šivaćih strojeva »Singer«. Od njega i uz njegovu pomoć prešao je u Križ Novoselec,

1 — Veljko Lesić je poslije oslobođenja radio u diplomatskoj službi

2 — Nikola Fiolić je nakon rata obavljao visoke funkcije u veterinarstvu Hrvatske

3 — Josip Havidić je poslije oslobođenja obavljao razne dužnosti u civilnim vlastima sve do svoga umirovljenja

1 _ Nakon oslobođenja, stupio je u diplomatsku službu. Rezolucija Informbiroa zatekla ga je na dužnosti ambasadora u Tirani, u Albaniji. Kako se Gojković priklonio toj Rezoluciji, bio je odmah opozvan iz poslanstva u Tirani i osuđen. Poslije odsluženja kazne, boravio je i radio u Zagrebu sve do svog umirovljenja otkada živi povučeno u Maloj Mlaki.

Nakon provedene kolektivizacije u SSSR-u, u našim su selima kolale ovakve propagandne slike. (Takvim se letkom služio i Vinko Golubić Golub).

Vinko Golubić Golub, trgovački radnik, prijeratni komunist i organizator radničkog pokreta iz Odre zagrebačke. Poginuo je kao partizan, u Moslavini 1942. godine.

odakle po vezi odlazi dalje u Moslavinu na Kopčić Brdo. Tu je bio gost kod nekog druga Klepca, zajedno sa suborcem i političkim radnikom Pavlom Maričićem-Betikom. Njih su dvojica obilazili okolna sela Kopčić Brda i kopali su veliki bunker na brdu kamo će se skrivati partizani i roba koju oni zaplijene u akciji.

Tako su Golubić i Maričić radili do 10. prosinca 1941. kada se priključuju čazmanskoj partizanskoj grupi od desetak boraca. Uskoro, 21. prosinca 1941. godine dolazi do spajanja, odnosno ujedinjenja čazmanske i garićke partizanske grupe na Kopčić Brdu. Novonastala jedinica postala je tako partizanski odred. Istog je dana nesretnim slučajem ranjen Alojz Vulinec-Sloga, sekretar OK KPH Čazma, član CK KPH, organizator i rukovodilac Čazmanske partizanske grupe i 23. prosinca 1941. umro. Po njemu je Odred dobio ime »Sloga«. Ovaj je Odred nastavio akcijama po selima likvidacijom manjih ustaških i žandarmerijskih patrola, rušenjem mostova (Lonjski most), razoružavanjem domobrana i si.

Naredbom br. 1. Slavonskog NOP bataljona, od 13. siječnja 1942. godine Odred »Sloga« zajedno s Bjelovarskom partizanskom grupom, sačinjavao je treću četu tog bataljona. Za komandira je postavljen Pavle Vukomanović-Stipe, bivši španjolski borac, a za političkog komesara Mato Svjetličić. Četa je službeno formirana 27. siječnja 1942. te je dobila naziv Moslavačka partizanska četa »Kasim Ćehajić« po sekretaru OK KPH Bjelovar, kojeg su 18. prosinca 1941. ustaše strijeljali u Bjelovaru. Istog dana je neprijatelj poduzeo ofenzivu na cijeloj Moslavačkoj gori. Četa »Kasim Čehajić« u kojoj je bio i Vinko Golubić prihvatila je borbu oko deset sati prije podne. Bitka je završila pobjedom partizana, ali je tom prilikom poginuo Vinko Golubić, dok su još dva partizana ranjena, a s druge strane poginulo je osam ustaša i domobrana.

Noću 28. i 29. siječnja 1942. četa se povukla iz Moslavine u Slavoniju, a Vinko Golubić-Golub na brzinu je bio pokopan u duboki snijeg i kasnije u zemlju. Poslije oslobođenja njegove su kosti prenesene u Kosturnicu u Velikoj Gorici .*(Informacija o Golubiću je primljena od sudionika događaja Stjepana Barilića-Vage iz Dugog Sela, koji je s Vinkom u četi bio tijesno vezan do njegove pogibije u bici s ustašama. Osim toga, o Vinku Golubiću postoje zapisi u knjigama : Sjeverozapadna Hrvatska u Narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji (zbornik), Varaždin, 1976. i Milan Brunović-Tomo Sović, Bitka kod Oborova, Dugo Selo, 1965., te u još nekim zapisima. Uz to, i najbliža rodbina dala je pouzdane podatke o tom iznimnom borcu za radnička prava; Također v. Vukašin Karanović, Moslavački partizanski odred 1941 — 1945, Garešnica, 1982).*

Preostali članovi iz drugih mjesta, kao Stjepan Vlahović, pravnik iz Gudca i Juraj Havidić-Kovač iz Havidića, radili su u svojim selima na dizanju ustanka, o čemu ćemo poslije pisati.

Tako je i ova organizacija prestala postojati u prvotnom obliku, ali njezin se rad u

razdoblju rasplamsavanja ustanka u našim krajevima (1942/43) još mnogo pojačao. Ta je organizacija doista posijala zdravo sjeme u narodu, pa plodovi nisu mogli izostati.

Organizacija u Jakuševcu — prva veza iz okupiranog Zagreba

Već smo ranije naveli da u Jakuševcu, Hreliću, Buzinu i Mičevcu nije bila formalno postavljena partijska ćelija prije rata. Dominantan utjecaj na stanovništvo imao je HSS. Opisali smo također djelovanje ovdašnje četničke prorežimske organizacije. Napredno orijentirani ljudi, međutim, uspjeli su i u takvim okolnostima razviti svoju djelatnost. Ivan Brdek-Đan i braća Josip i Ivan Vrban bili su nosioci te aktivnosti. Koncem 1939. i početkom 1940. u vodenici braće Vrban, održavani su pravi marksistički kružoci kojima je odjednom znalo prisustvovati i do dvanaest ljudi, pa čak i više. Pod izlikom ribolova sve je više komunističkih radnika iz Zagreba ovamo dolazilo, a među njima: Jože Sajavec, Jože Bulavec, Stjepan Mokosek, Josip Hadelan, Albin Lugarić, Marko Belinić i Lutvo Ahmetović. Ta je veza nastavila funkcionirati i poslije okupacije 1941., te je tako uspostavljena prva ilegalna partijska veza iz okupiranog Zagreba preko velikogoričkog kotara.

Prva relejna stanica u Jakuševcu

O toj vezi u Jakuševcu Lutvo Ahmetović, između ostalog, kaže:

»(. . .) Partijska organizacija grada imala je organiziran posebni aparat za izvođenje ljudi iz grada u NOV — tj. u partizane, pravljenje dokumenata i održavanje veza s partizanskim jedinicama, stvaranje kanala za prebacivanje. Oni su sakupljali oružje i municiju, štampali i raspačavali propagandni materijal na razne načine, pa i kroz otvorene prozore i poštom.

Odbori radničkog jedinstva sakrivali su ljude i radili na širenju org. KP. — simpatizeri ud. grupe, štamparije itd. to su partijske organizacije radile u gradu.

(. . ,)Dobrovoljaca za odlazak u partizane imali smo redovno više nego što su nam mogle vanjske veze i kanali prihvatili za prebacivanje. Mobilizacija je tekla dobro (.. .) Svaki član Partije se trudio da pronađe koji novi siguran put za slanje boraca van Zagreba. Sjećam se da su me drugovi Hadelan i Mokosek vodili do sela Jakuševac preko Save kod Ivana Vrbana, seljaka mlinara koji je čuvao naše oružje, da vidimo kakve su mogućnosti slanja tim putem ljudi preko Turopolja na Kordun. Mislim da je taj kanal dugo i dobro radio. Druga Vrbana su ustaše objesili 1942. godine, a njegov posao je nastavio njegov brat. U početku su na tom kanalu radili kao veza i oružana grupa Franjo i Jože *(Šuk-o.a.)* braća drugarice Ankice Mokosek *(rođene Šuk)* s još nekim drugovima iz Trnja. Drug Franjo je poginuo. Teškoće su nam se javljale u maloj propusnoj moći tadašnjih kanala. Ljudi su čekali za odlazak van grada danima, pa ih je trebalo smjestiti u stanove. Prije odlaska iz Zagreba mnogi su uključivani u oružane grupe u gradu gdje su imali prva vatrena krštenja (. . .)« *(AIHRPH; MG-10/1-2, 47).*

0 toj vezi u Jakuševcu Ankica Mokosek, među ostalim, veli: »(...) Kasnije sam nastavila sa radom. Povezala sam se s Vrbanom u Jakuševcu, koji je imao svoj mlin i preko njega prebacivala drugove u NOB-u. Pomoć koju sam skupljala, davala sam preko poduzeća druga Starčevića. Vrban je kasnije uhapšen i u svome dvorištu obješen (. ..)« *(AIHRPH; MG-9/V-47).*

Uočljivo je iz izjave druga Lutve Ahmetovića-Miška da se na tom punktu u mlinu Vrbana spremalo i oružje. To oružje su aktivisti sabirali od rasute vojske, odmah nakon okupacije i spremali ga ovdje. To je činjeno pod rukovodstvom Josipa Hadelana, Pepića Mokoseka i Mike Šuka. Angažiran je bio i brod — skela za prijevoz preko Save, kojim se prevozilo mnoštvo vojnika razbijene jugoslavenske vojske. Na brodu su bili postavljeni Josip Juriček i Josip Bedeković-Brodar. Oni su primali veće količine pušaka, bombi, vojnih pištolja i drugog oružja, koje su čamcima spuštali nizvodno do mlina gdje je skladišteno. Na skeli je bila stalna lozinka za raspoznavanje drugova koji dolaze iz grada s oružjem ili po kakvu drugom poslu, tako da neprijatelj nikada nije prodro u taj dio rada stanice. Uz to, na tim je poslovima bio i veoma ograničen broj najpovjerljivijih ljudi. Radio je osim Josipa Vrbana i njegov brat Ivan, a iz sela i kružoka nije nitko bio upućen u posao, osim djelomice skelari.

Prijevoz odbjeglih iz logora Kerestinec'

Nakon proboja drugova iz logora Kerestinec, oni su se trebali javiti u Vrbanov mlin. Josipa Vrbana je Josip Adelan iz Zagreba zadužio da ih prihvati i obnoć preveze preko Save na Žitnjak gdje će ih sa signalom čekati

1 — Ima istraživanja, dokumenata i izjava koje osporavaju da se radi o drugovima odbjeglim iz logora Kerestinec. Međutim, cilj ove knjige nije da to ispituje, niti da se bavi istraživanjem proboja drugova iz Kerestinca. Akcija koja je opisana na ovom mjestu zasniva se na izjavama domaćih ljudi koji su u njoj sudjelovali i zabilježena je jer se dijelom odvijala na velikogoričkom području.

veza iz grada. Na tom poslu Vrban je angažirao Stjepana Dejanića-Nikolina, Juraja Vrbana-Đukicu, Janka Vrbana-Mijina i jednoga starijeg čovjeka Vinka Furića, koji će na obali prikupljati pridošle drugove za brzi prijevoz.

Čekali su od prvog mraka i tek u pola dvanaest sati došla su prva trojica drugova. Odmah su prevezeni na drugu stranu Save tj. u Zagreb na Žitnjak. Druga je grupa došla nakon stanovita vremena, pa je i ona prevezena. Do jutra su prevezeni svi ljudi koji su se u toku noći pojavili, njih 15 do 20, kako tvrde sudionici u toj akciji. Oni čak decidirano tvrde da su prevezli najmanje dvadeset ljudi ***(a.a.)*** Ujutro je u mlin došao Mika Šuk s Albinom Lugarićem iz Zagreba. Oni su rekli Vrbanima da nisu stigli svi drugovi koji su trebali, pa sada treba pretražiti sve vrbike uz Savu i spasiti ih.

Vrban je odmah pošao. No, nije prešao ni nekoliko desetaka koraka, a sreo je streljački stroj ustaša kako idu od sela Jakuševca, odakle su poveli i nekoliko civila. Umiješao se među njih i vidio da su vodili trojicu vezanih u lance, a u rukama su imali više odijela, što su ih, navodno, našli kraj obale Save, jer je jedan dio odbjeglih preplivao rijeku i samostalno otišao u Zagreb. Jože Vrban nije mogao pomoći uhvaćenima, a niti je poslije ove hajke našao ijednog čovjeka u vrbiku. Ustaše nisu trojicu uhvaćenih drugova ispitivali niti ih vodili u zatvor, već su ih postrijeljali kraj sela Jakuševec na >Melinskoj kosi<, na pijesku. Mještane su prisilili da ih tu i pokopaju.

Još jednoga druga rz Kerestinca zadesila je tragična sudbina. Iz sela Mičevca netko je javio ustašama Mati Klariću-Matici i Vinku Munđeru-Rđavom u selo Pleso, da se u selu kod Ivana Celčića skriva odbjegli robijaš. Strvinari su odmah s još dvojicom ustaša krenuli u Mičevec. Ustaša Celčić postarao se da sačuva odbjeglog komunista veterinara i predao ga razbojnicima. Putem do Velike Gorice robijaša su izmrcvarili tako da se jedva održavao pri svijesti. Takvog su ga iz općinskog zatvora odvezli kotarskom liječniku Milasu, kojem je taj drug rekao: »Ne trebam ja nikakvih lijekova. Sve su oni već meni dali i vi mi ništa ne možete pomoći!« Ustaše su tog druga vratili u općinu Velika Gorica, gdje gaje ustaša-kopile (faćuk) Ivan Barbarić iz Velike Gorice, zvjerski ubio i zakopao u općinskom podrumu. Kotarske vlasti, ili druge više, nisu uopće bile zainteresirane za uhvaćene, već su ih dali na raspolaganje ustašama da ih na najbestijalniji način pobiju. Svi ustaše su za ovo i druga ovakva djela najstrože kažnjeni. Jedni u ratu, a druge je, koji su tada izbjegli pravdi, Narodni sud poslije oslobođenja, najstrože osudio.

U toj početnoj fazi počele su funkcionirati i veze preko sela Ščitarjevo—Košnica—Obrezina i Bukevje. Veliki broj ljudstva iz Zagreba tim je putovima odlazio u partizane, neki u Moslavinu i Slavoniju, a drugi na Kordun, u Baniju i Liku, te kasnije u Pokuplje i Žumberak.

Špijun u kružoku Jakuševec

Kad su ustaše počeli upisivati u Ustaški pokret po selima, u Jakuševcu su uz njih prvi pristali upravo vođe i pokretači četničkog pokreta pred rat. Stjepan Čabrajec, četnik, uspio je zavrbovati tek jednu obitelj (svoju rodbinu), dok se ostali bivši četnici nisu upuštali u pustolovinu s njim. No, zaveo je mladića Slavka Bučarića, kojega je s uspjehom »ugradio« u postojeći kružok kandidata KPH. U to je vrijeme glavni vođa svih akcija, aktivnosti kružoka i relejne stanice u selu bio Josip Vrban. Njegov brat Ivan je prema dogovoru sa zagrebačkim komunistima otišao u domobransku jedinicu smještenu kod ARKA u Zagrebu, odakle je trebao iznositi oružje i ekrezit za ustanike.

Josip Vrban je uhapšen 11. travnja 1942. godine i otpremljen u Veliku Goricu. Ustaše su nad njim, kao »kolovođom« komunističke propagande, pokušali provesti blic-istragu, e da bi poslije toga pohapsili cijelu grupu pod izlikom da ju je on izdao. Međutim, Josip Vrban nije ništa htio odati i ustaše su ga suočili s agentom Bučarićem. Ni tada Vrban nije ništa priznao, ali je doznao da su ustaše o svemu obavješteni i da prijeti pogibelj svim ljudima okupljenima u kružoku. Slab zatvor i neoprezan stražar, a ponajviše njegova odlučnost pomogli su Vrbanu da na vrijeme pobjegne iz zatvora i obavijesti sve suradnike o opasnosti. Istodobno je uhvatio izdajicu i s njime se obračunao. Nakon dvanaest dana sakrivanja kod Ivana Brdeka-Đana u Mičevcu i Stjepana Kneza u Leknenu, otišao je u partizane u Moslavinu, ***(v. A1HRPH, KP-8/32).*** Prije odlaska u partizane uspostavio je kontakt s Markom Belinićem, pa su veze s gradom funkcionirale i dalje, dapače proširene su i na drugim, neprijateljima nedokučivim, mjestima.

Ubrzo je vraćen doma njegov stariji brat Ivan koji je s uspjehom radio do rujna 1943. godine. Tada su ga ustaše, zahvaljujući doušnicima Dežmanu i Grguriću, otkrili i objesili 9. studenog 1943. godine o jedan orah ispred njegove rodne kuće u selu Jakuševec.

Smrću Ivana Vrbana i odlaskom brata mu Josipa u partizane, nije zamro rad u tom selu. Nastavili su ga novi aktivisti Josip Bede-

ković i Slavko Brdek, suradnici i istomišljenici braće Vrban.

Izvanredna aktivnost, tu na vratima grada Zagreba, nije ostavljala ravnodušnim okupatore i ustaše. Sve su pokušali da to spriječe. Međutim, to im nije, niti je moglo uspjeti, zahvaljujući požrtvovnu i najodanijem radu komunista, koje je podržavalo cjelokupno stanovništvo. Dapače, već u najranijem razdoblju okupacije, u tom pojasu sela oko grada, onemogućeni su oni koji su otvoreno ili prikriveno stajali na putu razvoja NOP-a, što je otvorilo slobodnije djelovanje aktivistima. Riječ je o političkoj, ali i fizičkoj likvidaciji špijuna i drugih suradnika fašista. Istovremeno, svi pokušaji neprijatelja da provođenjem masovnog terora spriječi razvoj NOP-a na ovom području, išli su samo još više na njihovu štetu. Taj metež, koji je u ovim selima oko Zagreba trajao konstantno do oslobođenja, bio je samo poticaj narodu za izmišljanje i najnevjerojatnijih lukavstava u svrhu što djelotvornije obrane od neprijatelja i njegovih slugu.

Ščitarjevo, Bukevje i Jezero 1941. godine

Radnički pokret iz grada Zagreba dosta je rano utjecao na ljude u selu Ščitarjevo, hrabreći ih u njihovoj progresivnoj djelatnosti. Začetnici tog utjecaja bili su Ivan i Josip Hapač. Prvi je bio zaposlen u kolarskoj radionici »Albin Tomšetić« čiji su radnici pripadali mahom URSS-u Jugoslavije. Njihov rukovoditelj bio je Luka Šalamun, inače član KP, koji je iznimno puno utjecao na radnike, čak i na kolarske obrtnike. Pod njegovim rukovodstvom, Viktor Ivić i Vjekoslav Krsnik osnivali su »Kolarsku zadrugu« u Zagrebu, u Vukovićevoj ulici 11. Zadruga je početna sredstva dobila od trojice privatnih obrtnika, a svrha joj je bila zajedništvo i uzajamno pomaganje radnika. Napredni pokret se u selu tako širio da je pod konac 1940. godine stvorena partijska ćelija. Rad se napose razvio dolaskom okupatora i još više poslije 22. lipnja tj. poslije napada Nijemaca na SSSR.

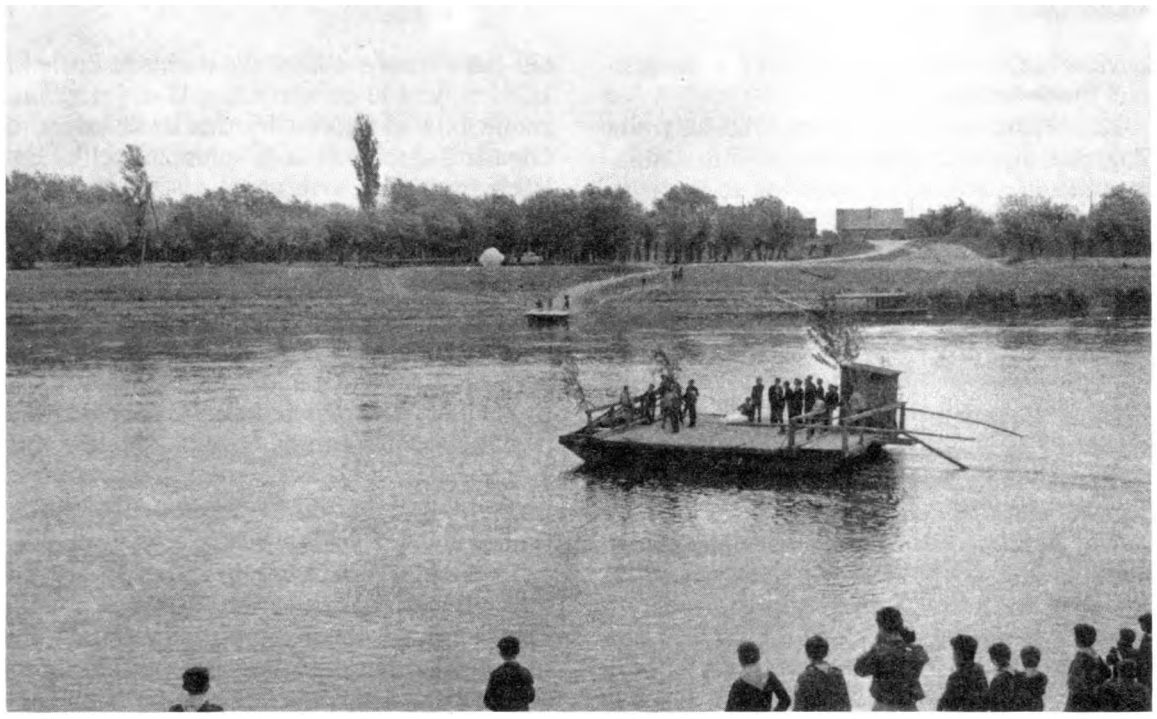
Marko Belinić je Kolarsku radionicu, napose braću Hapač, uposlio na izvozu robe iz grada i stvaranju novih izvora za dobivanje oružja, sanitetskog materijala i odjeće za potrebe tada još malobrojnih partizana. Na tom je poslu bio iznimno sposoban Josip Hapač. Stvarao je nova poznanstva u gradu, u svome i okolnim selima. Na Žitnjaku je uspostavio vezu s vrtlarima Stjepanom Jakopčićem i Josipom Bartolićem, koji mu daju na raspolaganje kamion za prijevoz roba u svako doba. Hapaču je Josip Bartolić uručio čak i rezervne ključeve da može koristiti kamion kad je on spriječen. U tu je organizaciju bila uključena i jedna žena imenom Olga iz Zagreba. Ona je spremala velike količine materijala svih vrsti.

U Vojno-odjevnom zavodu magaziner Josip Knivald davao je mnogo oružja, odjeće i lijekova iz skladišta, osobito municije za šmajsere. Jednom zgodom dao je avionski mitraljez, što ga je u platnu dopremio Hapačev otac i predao ga Milanu Lovreković u Bukevje. Lovreković je mitraljez osposobio i poslao ga partizanima. Usluga s kolima oca Hapačevih, Janka, korištena je za manje količine materijala, a redovito je s njim po robu išla Barica Hapač, Ivanova žena.

Ta je veza funkcionirala trajno tj. sve do oslobođenja naše zemlje. Godine 1942. uhapšen je i u logor strpan Ivan Hapač, ali se rad nije prekidao. Veza nije prekinuta ni kad su partizani uhapsili Josipa Hapača, i Olgu iz Zagreba, zbog nekih sumnjivih malverzacija. Ta je veza bila izuzetno aktivna i svestrana, s više kanala za ljude i materijal, a njezina je sigurnost osobito cijenjena još 1942. i 1943. godine. Na njoj su radili od tih prvih dana i najeminentniji ljudi iz Zagreba (Marko Belinić, Milan Kuren-Gubec, Slavko Petreković-Britva, Ivan Javornik-Ratko, August Keber—Čelavec, Ivan Mušnjak-Mali i mnogi drugi). U Ščitarjevu je, osim braće Hapača, u tu aktivnost bio uključen i dosta veliki broj drugih ljudi koji nisu bili članovi KP, poput Mate Hapača, Stjepana Matića-Šustera i drugih. Primjerice, u slučaju da dopremljena roba zbog velike količine nije mogla biti smještena u jedan veliki bunker, ili ju je pak ubrzo trebalo proslijediti dalje, Marko Belinić ju je dao spremiti u više seoskih kuća i u župnom dvoru Ščitarjevo kod svećenika Esiha. Njega su domaći ustaše jednog dana (1944. godine) otkrili da radi s partizanima, zaklali ga i bacili u Savu kraj Ščitarjeva.

Ta djelatnost iz grada Zagreba na Ščitarjevo širila se i krčila put dalje. U Bukevju je partijska ćelija tu vezu račvala na tri strane i to: preko Preseke za Moslavinu i Slavoniju, zatim prema selu Veleševec i Jezero Sisačko, pa prema Moslavini, Slavoniji i Sisku, a treća je veza išla prema selu Poljana i dalje za Pokuplje-Kordun.(U toku 1941. godine ova poslednja veza je korištena samo za potrebe KK KPH Velika Gorica, a ne i šire).

Prvotno su na toj vezi radili samo članovi partijske ćelije: Milan Lovreković, Zvonko Antolović i Mato Facko. Mato je radio za potrebe veze Zagreb, Bukevje preko Ščitarjeva, Leknena, Strmca Bukevskog i za lokalne potrebe KK KPH Velika Gorica. Već 1942.

Skela u Bukevju služila je još uoči rata, a osobito u razdoblju 1941-1945 (noviji snimak).

i, napose, početkom 1943. godine, bio je u taj rad uključen veliki broj omladinaca iz SKOJ-a ili USAOH-a i nekih tada neorganiziranih simpatizera NOP-a (U Bukevju Stjepan i Mika Antolović, Stjepan Vukašinec i mnogi drugi iz okolnih mjesta).

Pod konac 1941. i početkom 1942. godine ustaše su uzeli sve privatne čamce ljudima, kako bi na taj način spriječili vezu preko Save. Tako 1943. godine kad je i trebalo najviše čamaca, u Bukevju nije bilo ni jednoga. Brod tj. skelu za prijevoz preko Save nadzirao je jedan domobranski vod. Stoga je partijska ćelija iz Bukevja dopremila čamce iz Ščitarjeva. Naime, tamo je savska obala bila veoma povoljna. Imala je odvojaka, vrbika i raznih škuljica, koje su domaći ljudi spretno koristili, praveći skloništa za robu (bunkere), skloništa za čamce i u nuždi skrovišta za sklanjanje većeg broja ljudi koji su tu bili po zadacima ili su bili u prolazu za druge krajeve. »Otok sreće« je bio najkorišteniji, a u ratu, neprijatelj ga nikada nije otkrio. Mnogim je partizanima očuvao glavu, a skladišta roba i oružja su bila trajno u prometu. To je bio zaista pravi »teretni kolodvor« partizahskog transporta iz Zagreba za oslobođeni teritorij. Tako je »flota« Bukevja pomognuta iz Ščitarjeva i posao se mogao odvijati bez zastoja. Bukevje je u to rano doba (1941) imalo vezu sa Siskom (osim preko samog Veleševca i Jezera) i preko mosta »Selci« kraj Veleševca.

Koliko je ta cijela veza Ščitarjevo i dalje bila pouzdana, najbolje govori činjenica da ju je Okružni komitet KPH za Pokuplje (sekretar Lutvo Ahmetović-Miško) potkraj 1942. godine preporučio Povjereništvu CK KPH u Zagrebu kao najpogodniju da preko nje Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić budu prebačeni u partizane. Njih je zajedno s Dragutinom Sailijem-Konspiratorom, prevezao ilegalac Gubec[1] ***(AIHRPH, KP-166/125).***

U selu Jezero se već 1941. godine partijska organizacija proširila s novim simpatizerima, koji su ubrzo postali i članovi KPJ. Formiranjem Sisačkog odreda i hapšenjem komunista u sisačkom kotaru, partijska organizacija Jezera, Dubrovčaka i još nekih, morala je preuzeti izuzetno važne zadatke. Trebalo je pribavljati hranu za Odred, smještaj za komuniste koji se kriju pred neprijateljem, itd. Zadaća je bila to teža što je u selu Jezero živio i djelovao Stjepan Kruhan, ustaški tabornik za općinu Orle. U radu na opskrbi partizana posebno se žrtvovalo cijelo domaćinstvo Ruže i Mate Kumic. Oni su, naime, bili dobri gospodari, a ljudi poput njih još nisu u velikom broju surađivali s pokretom, pa je na Matu i Ružu palo najviše tereta. Njihova stoka i svinje, uz ostalo, najvećma su bili prehrana partizana. U njihovoj kući pralo se i rublje za partizane, koji tada još nisu imali baze u selima gdje bi to pri odmoru činili sami.

Jedno vrijeme se u selu krilo više drugova iz Siska, osobito poslije velike potjere na Odred, nakon koje je on u stanovitoj mjeri bio podvojen. Jedna se grupa naime, povukla u šumu Kalje gdje je bila na opskrbi partijske ćelije Jezero, a u selu su bili drugovi: Josip Tuškanec sa suprugom Jagom, Ivo Reljec sa svojom suprugom i Ivan Lovreković

1 — Milan Kuren

sa svojom ženom Katicom (preudana Kušec). Partijska organizacija i, posebno. Ruža Kumic nosi, preko zaleđene Save, hranu i ostale potrepštine za partizane, a povezuje se tijesno i s Bukevjem i Lekenikom, uz Sisak s kojim je normalno održavala vezu. Na tom su se radu još zalagali: Stjepan Đuranić-Bas i njegova supruga Kata, Josip Srnec-Svajo i veća grupa omladinaca, SKOJ-evaca na čelu sa Stjepanom Đuranićem-Tišlerom. Tu su se još krili Martin i Ljubica.

Ćelija Jezero, kao i omladinska organizacija i simpatizeri, te, 1941. godine, bili su veoma angažirani u radu na dizanju ustanka u našem kraju, osobito u Posavini. To sve, dakako, nije moglo izmaknuti neprijatelju i već 1942. godine tamo ima žrtava i mnogo odbjeglih obitelji i omladine u partizane.

Iako spomenuta grupa Siščana nije dugo boravila u selu Jezero, ipak je mnogo pomogla u radu partijskoj ćeliji, koja dobiva nove članove i simpatizere za rad. To su, uz već spomenutog Josipa Srneca-Svaje, Mara Srnec, Jana Kumic, Stjepan Kumic i Josip Đuranić-Beden. SKOJ-evska organizacija je formirana pod konac 1942. godine od prvih članova: Stjepana Đuranića-Tišlera, koji je postavljen i za sekretara, Josipa Kruhana-Ljubeca, Ivana Vugera, Josipa Vugera, Ivana Fijana, Stjepana Svilića-Stjepanova, Stjepana Vugera-Šimunova. To je bila velika snaga pokreta i pomoć partijskoj ćeliji Jezero u održavanju veza koje su već tada bile svestrane. Već početkom 1942. godine primljeno je mnogo omladinaca iz Saveza mlade generacije u SKOJ.[1]

Buševec-Vukojevac 1941. godine

U selu Vukojevac, partijska je ćelija osnovana 1939. godine. Osnovao ju je nama već poznati drug Mirko Vanić, radnik iz Zagreba, koji je djelovao na terenu kotara Velika Gorica. S Vanićem, Stjepanom Rapićem, profesorom Veterinarskog fakulteta u Zagrebu i veterinarom Ekremom Maglajlićem poznavao se Franjo Robić, povratnik iz SAD. Oni se dogovore da Robić osnuje partijsku ćeliju, što on prima s najvećim zadovoljstvom. Odmah je pozvao na sastanak još dvojicu ljudi: Nikolu Bireka i Ivana Šeteka. Franjo Robić je postavljen za sekretara.

Kako je Franjo Robić bio rodom iz Buševca njegova je aktivnost bila usmjerena

1 — Događaji su rekonstruirani na osnovu podataka koje su dali sudionici tih zbivanja: Ruža Kumic, Stjepan Đuranić-Bas, Stjepan Đuranić-Tišler i drugi. Djelomično je korišten i prikaz koji su napisali Đuro Ban, Stjepan Đuranić i inž. Franjo Mladen 17. 7. 1975. godine, te svjedočanstvo Tome Kruhana od 3. studenog 1976. godine

Duka Ban-Mile (prvi s desna), član OK KPH Zagreb i Luka Kolar (sa šubarom) te drugi aktivisti NOO-a u Posavini.

pretežno na njegovo selo, a osobito pred okupaciju i za vrijeme nje. Aktivnost bušević članova Partije dosta je vezana u tim dramatičnim danima uz rad organizacije Vukojevac tj. uz sekretara te organizacije, Franju Robića, posebno u zadnjem kvartalu 1941. godine kad je velikogoričko rukovodstvo izgubilo vezu s višim partijskim organima grada Zagreba i Hrvatske. Tada je isključivo preko Franje Robića postojala veza za svu aktivnost i dobivanje partijskog materijala.

Kad je pod konac 1941. godine došlo do razbijanja partijskih grupa Dužica i Greda, pod pritiskom neprijateljskih vojnih akcija na njih, jedno su vrijeme bili pritajeni u selima. U Vukojevac je došlo više drugova, a među njima su bili i Ivo Rapić, Mijo Dobrinić i još neki. Robić ih upućuje u Buševec radi sklanjanja i prehrane. Tu smo se već krili Tihomir i Mira Zoričić iz Barbarića, Nikola Detelić iz Buševca i ja. U sklanjanju drugova istakali su se Franjo Robić-Videkov, povratnik iz SAD, Mato Detelić-Banski i Josip Kos-Mikićin. Prehranu su skupljali svi i davali tko je koliko mogao. Najviše je dao (cijelo tele i prase) Josip Robić-Belgijanec, koji je bio samostalni gospodar, dok ostali to nisu bili. Svejedno je Stjepan Robić-Videkov davao brašno, pa se žalio na mlinara da mu je uzeo ušur (vujem, kako su u Buševcu govorili), a znao je za koga to ide. Međutim, ni mlinar niti bilo tko drugi uistinu o tome nije imao pojma.

Ubrzo poslije ove akcije bilo je ranjenih i bolesnih drugova, koje je drug Ivan Janković liječio, a neke i od smrti spasio (Miku Zagara, teško ranjenog partizana koji je ležao u kući Franje Robića u Vukojevcu, i druge).

O tom događaju Ivan Rapić je izjavio: »Od prve oformljene partizanske grupe u

svom kraju koja je počela djelovati pod kraj 1941. godine u kojoj sam i ja bio, drug Robić je s istim u stalnom kontaktu. Ta grupa bila je u vrlo teškoj situaciji u januaru 1942. godine, kad se nisu više mogli držati na terenu, tada nas je drug Robić smjestio kod svojih simpatizera, gdje smo ostali do marta iste godine, kada se cijela grupa prebacila na oslobođeni teritorij Banije. Kroz to vrijeme mi smo bili isključivo na brizi druga Robića (. . .)« *(a.a.)*

Ovo je bila mala, ali veoma konkretna akcija članova KP sela Buševec, koji su tako prvi put imali izravne veze s partizanskim pokretom na terenu. To je vjerojatno imalo znatnog utjecaja na brži i svestrani razvoj ustanka u selu Buševec već 1942/43. godine. Iz tih razloga nije moguće mimoići djelatnost sekretara partijske organizacije, Franje Robića, kad se govori o selu Buševec i njegovoj aktivnosti.

Robić i organizacija KP u Vukojevcu već su rano 1941. godine održavali vezu sa Zagrebom (Veterinarski fakultet — prof. dr Stjepan Rapić i drugi). Tim putem slali su preko Velike Gorice (Marica Zubek) sanitetski materijal i druge potrepštine za partizane. Preko Robića su otišli i prvi partizani iz sela Buševec — Nikola Detelić i ja, Tihomir i Mira Zoričić i drugi *(v. AIHRPH, MG-37/X-15).*

širina djelatnosti organizacije Vukojevac, zahvaljujući njezinu sekretaru Franji Robiću, dolazi do izražaja i prilikom povezivanja s velikogoričkim Kotarskim komitetom KP. preko Janka Pevca. On je pak vukojevačke komuniste povezao s Matom Drobnjakom iz Ribnice kóji tu vezu koristi u kritičnom momentu ilegalnog života u ustaškoj strahovladavini.

Organizacija KPH i omladina sela Kuče 1941. godine

Partijska ćelija sela Kuče je 1941. godine snažno utjecala na sumještane, šireći krug svojih članova i simpatizera. Pristupio joj je Stjepan Fabijančić-Japa, dotadašnji predsjednik HSS-a u selu, koji je inače bio lijevo orijentiran. Isticao se i omladinac Josip Lučić-Biškupov, mladić izrazito komunistički usmjeren. Predvodnici omladine u selu sastali su se 21. rujna 1941. godine u kući Lacka Hrvačića, gostioničara, da rasprave o zločinima što ih čini okupator i njegovi sljedbenici u našoj zemlji. Bilo ih je sedmorica: Franjo Berković-Zvonar, Josip Berković-Tomak, Drago Čunčić-Črček, Stjepan Čunčić-Oškov, Josip Šivak, Fabijan Lučić-Markić i Lacko Hrvačić, kućedomaćin u birtiji. Nakon izlaska s toga skupa, mladići su na cesti pjevali »Budi se Istok i Zapad«, a Franjo Berković-Zvonar ispalio je nekoliko metaka iz pištolja. Otišli su do škole, gdje je bila oglasna ploča i na njoj sve moguće obavijesti. Tu je bio i jedan plakat sa slikom zloglasnog Ante Pavelića. Drago Čunčić-Črček ga je strgao, poderao i bacio pod noge, a mladići su sve to zgazili, razišavši se kućama *(* v. *AVI I, Fond NDH, kut, 152, reg. br. 6/21-1).*

Taj čin omladinaca snažno je odjeknuo selom, a ustaše su već 15. listopada 1941, uz prethodno istraživanje i traganje za počiniteljima, uhapsili svu šestoricu. Hapšenje je izbjegao Lacko Hrvačić, ali ga je na suočenju izdao Fabijan Lučić, pa je odsjedio 40 dana u zatvoru. Oslobođeni su krivnje Josip Šivak, Stjepan Čunčić i Fabijan Lučić, dok su Franjo Berković-Zvonar, Josip Berković-Tomak i Drago Čunčić-Črček, učitelj, pušteni privremeno do suđenja.

Za vrijeme istrage mladićima je potajno donosila u zatvor, na poklon, hranu, cigarete, štampu i novac Mira Gruičić, prodavačica novina i cigareta na kiosku, kćer gruntovničara u Velikoj Gorici. Susjedna kuća zatvoru bila je mesnica. Iz nje je zatvorenicima davao salamu, kobasice, kruh i cigarete mesarski radnik Dragutin Bzik. U zatvor je donosila hranu i Milka Medarić, prema naputku svoga oca Ivana Brice i Mire Gruičić.

Nakon što su ponovno uhapšeni, Drago Čunčić-Črček, Franjo Berković-Zvonar i Josip Berković-Tomak, 7. ožujka 1942. odvedeni su u Veliku Goricu. Kako je bila subota, pritvoreni su u kotarskom zatvoru, a u ponedeljak su morali u Zagreb, u Đorđićevu ulicu, na Prijeki pokretni sud. Međutim, od svoga staroga znanca Dragutina Bzika, mesarskog radnika, dobili su piliću i nož čime su prepilili gatre na zahodu i pobjegli* kući. Međutim, kroz otvor se nije mogao provući Josip Berković i ostao je u zatvoru. Sutradan je kotarski predstojnik pustio i njega doma sa zadatkom i poukom da se svi jave vlastima, jer će u protivnom biti uništene njihove obitelji i domovi. To je, dakako, djelovalo i roditelji su nagovorili omladince da se vrate i jave vlastima. Istodobno su kao advokata angažirali ustaškog funkcionara Dragutina Hadrovića koji je Fiktivnim svjedocima uspio uvjeriti Prijeki pokretni sud u nedužnost mladića. Ubrzo su pušteni kući, ali je odvjetnik Hadrović zaradio dosta novaca. Istraga, tj. postupak Prijekog suda u Dorđićevoj bio je ekspresan. Od 10. do 28. ožujka 1942. godine sve je bilo završeno i omladinci su došli doma *(a.a.).* Svi pokušaji njihovog suseljana, ranije studenta-frankovca, a tada

ustaškog oficira Imbre Čunčića da ih se upiše u ustaški pokret nisu uspjeli.

Udarna grupa za okolicu Velike Gorice

Već u jesen 1941. godine, formirana je grupa komunista koja je u prvo vrijeme skupljala oružje, odjeću i sanitetski materijal. Dio materijala i novca je prikupljen dobrovoljnim sabirnim akcijama, a dio oružja, eksploziva, bombi, odjeće i sanitetskog materijala je kupljen. Posao se odvijao veoma dobro. U samoj Velikoj Gorici skupljeno je i kupljeno dosta oružja, također u Ščitarjevu i drugim okolnim selima. Tu se isticao Josip Hapač, a u Plesu je Mijo Čužić nabavio desetak pušaka i više puščane municije. Čužić je puške dobio od Kazimira Plepelića i Stjepana Plepelića-Šaroga, koji su ih uzeli u starom Turopoljskom gradu u Velikoj Gorici i u jednom ormaru ih dopremili u selo Pleso. Te puške i municije putovale su iz Plesa preko čičkog Gaja u Staro Čiče kod Mate Hršaka. Tu ih je Mato s Dukom Vasićem očistio i podmazao te sakrio u štagalj Josipa Plodinca. Duka Vasić je dobio dvadeset litara municije tj. donio je municiju iz Plesa u dvjema mljekarskim kantama od po deset litara. Iz Starog Čiča puške je, s još dvojicom drugova, prenio partizanima Stjepan Hlopec iz Podotočja Donjeg.

Ovoj udarnoj grupi bio je komandir Mijo Čužić, a njeni članovi su bili: Josip Hapač, Stjepan Škrlec, Juraj Kokot, Ivan Orlić i jedan drug iz partijske ćelije Kobilić-Rakarje čije ime se nije moglo utvrditi, a pretpostavlja se da je to bio Viktor Trupčević ili Stanko Lučić iz Kobilića.

Grupa je s uspjehom izvršavala zadatke na skupljanju oružja, lijekova, odjeće, novca za nabavu toplih odjevnih predmeta i kupovinu oružja, ali kad se postavilo pitanje diverzije na Radio-stanicu Velika Gorica , ili pak napada na manje patrole neprijateljskih vojnika i žandara, te straže na kurilovečkom aerodromu, grupa se, na dokraja nerazjašnjen način raspala, jer vjerovatno nije bila još spremna za izvršenje takvih zadataka.

Komunisti sela Vukovina i Staro Čiče

Vukovinski i staročički članovi KP bili su hapšeni u srpnju 1941. godine, zbog svoje aktivnosti protiv okupatora i domaćih slugana. Oni svoju aktivnost razvijaju i nakon puštanja iz zatvora, a po selima se pojavljuju rukom pisani plakati. Seljaci se pak, ne odazivaju pozivima za odlazak u domobranstvo, a općinski bilježnik i žandari sumnjiče Matu Hršaka iz Starog Čiča (rođen 1921. godine), Pavla Bedeka (rođen 1908. godine), Pavela Mikulina (rođen 1888. godine) i Janka Vranića (rođen 1907. godine). Sva četvorica su i uhapšeni.

Predstojnik Kraljić zna da je u Vukovini, na stupu pred crkvom, nađen jedan plakat, 13. kolovoza 1941. godine i tim povodom piše Okružnom žandarstvu:

»Dostavlja se u prilogu rukom izrađeni plakat komunističkog porijekla — kojeg je vjerojatno izradila osoba sa svrhom, da bi vlast preduzela hapšenja u većem opsegu — i povodom toga određujem, da žurno provedete svestranu istragu u cilju ustanovljenja, koje se osobe bave ovim poslom izazovnog značaja baš sada, kada vlada na području kotara potpuni red. O rezultatu u povratku spisa izvjestite Kot. predstojnik: P. Kraljić vr.« ***(a.a.)***

Žandarmerijske stanice nisu ništa otkrile i predstojnik Kraljić nalaže hapšenje spomenute četvorice, 27. VIII 1941. godine P. 238, i poslije istrage, a u povodu toga izvještava »Ravnateljstvo za javni red i sigurnost N.D.H. Zagreb«:

»Dne 13. VIII. 1941. na stupu pred crkvom u Vukovini, općina Vukovina, kotar Velika Gorica pribijen je rukom izrađeni letak veličine običnog arka na kojem je otisnuta riječ »Komuna«, zatim veoma veliko slovo R sa srpom i čekićem sve izrađeno crvenom bojom.

(. . .) Vođenom istragom nije se mogao ustanoviti stvarni počinitelj, ali je temeljita sumnja pala na četiri osobe, koje su u prošlosti bile sumnjive zbog komunizma i to:

Janko Vranić 34 god. star, oženjen, bez djece iz Vukovine kbr. 53, kažnjavan sa 20 dana zatvora, radnik:

Mikulin Pavel, iz Vukovine kbr. 70, 53. god. star, oženjen, otac dvoje djece, ratar, neporočan:

Hršak Mato 20. g. star, neoženjen, iz St. Čiča, kbr. 34 ratar i Bedek Pavel iz Vukovine kbr. 12., oženjen otac 2 djece, ratar (...)

Dne 27. VIII. 41. god. pod brojem P. 238 izdao sam nalog da se uhite i u ovdašnji zatvor sprovedu (. . .)

Na saslušanju dne 4. ovog mjeseca jednoglasno su izjavili, da im nije ništa poznato o širenju pomenutog letka. Imenovani nalaze se u ovdašnjem pritvoru. S molbom na znanje i daljnju odredbu. Za dom Spreman.! P. Kraljić v. r.« (a. a.) Istu obavijest je poslao i Velikoj župi Prigorje Zagreb, radi izvoljnog znanja itd.

Ivan Janković-Crleni iz Poljane Čičke, komandir prve udarne grupe na području bivšeg velikogoričkog kotara (1941).

Istraga je vođena svestrano i dugo, a krunski svjedok bio je ustaša Ivan Majcen iz Starog Čiča, koji je tvrdio da je Mato Hršak unazad pet mjeseci prikupljao po selu Staro Čiče potpise za neku listu, o kojoj bi mogli više reći daljnji svjedoci: Franjo Golubić i Vinko Domitrović. Svjedoci su još bili i Franjo Štuban, kovač iz Mraclina i Josip Bedek iz Vukovine, ali oni su svjedočili apsolutno u korist zatvorenih i opisali ih kao pristaše postojeće države itd. Istraga je trajala još 16. listopada 1941. godine, a sva četvorica su negdje početkom prosinca 1941. godine oslobođeni optužbe i pušteni kući.

Ustaško hapšenje u Čičkoj Poljani godine 1941

U Poljani Čičkoj je već 1941. godine bilo dvadesetak bjegunca domobrana — regularnih vojnih jedinica NDH, a cijelo je selo bilo ispisano parolama protiv okupatora i ustaša, za Sovjetski Savez i socijalizam. Ustaše iz Novog Čiča skupili su u selu nekoliko sljedbenika i preko njih pokušali utjecati na ostalo stanovništo. To im nije uspjelo. Dan-dva uoči stare godine 1941. organizirali su u selu Kuče neki propagandni film i poveli petnaestak ljudi i žena da ga gledaju. Bila je zimska noć. Pao je prvi mrak, ali je vidljivost bila dobra. Ustaše su išli na čelu skupine.

Na pola puta, u šumi prema Kučama, grupa je srela dvojicu muškaraca, a jedan od ustaša je prepoznao Josipa Jankovića-Stankinog, s ruksakom na leđima. On je, naime, vodio u Poljanu instruktora Okružnog Komiteta KPH za Zagreb, Antuna Cvetkovića-Cvetka i nosio njegov ruksak. Ustaši je to bilo sumnjivo, pa je o tome izvjestio pobočnog tabornika Vjekoslava Fiolića, koji je bio šef obavještajne službe za kotar Velika Gorica.

Na staru godinu 1941, on je pokupio novočičke ustaše s Alojzem Zetkovićem, ustaškim tabornikom na čelu, te još neke iz Velike Gorice i Mraclina, njih oko stotinjak. Opkolili su neke kuće i gospodarske zgrade u selu, a najprije kuću Josipa Jankovića-Stankinog. Na sreću, u njegovu bunkeru na štali bio je samo Tihomir Zoričić kojega ustaše nisu pronašli. U kući Ivana Jankovića-Crlenka bio je Antun Cvetković-Cvetko, ali se na vrijeme povukao iz staje zajedno s Crlenkom, u polje. To je učinio i Josip Mikša, čiju su kuću pretresali. Tabornik Zetković napadao mu je posebno oca koji se branio time da mu je sin u vojsci.

Kad svi pretresi, kojih je bilo u više kuća po selu, a ne samo u trima spomenutim, nisu dali nikakvih rezultata, ustaški štab, smješten u kući Stjepana Jankovića-Lileka, dao je dopremiti sve omladince iz sela. Tko god im se našao pri ruci, dotjerali su ga. Među ostalim mladićima tu su bili: Andrija Radičević, Drago Mikša, Duka Radičević, Štef Gučić, Ivan Tomšič i desetak drugih. Ustaše su ih tukli i kundačili, ali nisu saznali ništa. Istukli su i kućedomaćina Josipa Jankovića-Stankinog, koji nije ništa priznao iako je stvarno bio glavni pomagač za sklanjanje ilegalaca. Ostavši praznih ruku, razbojnici su svoj bijes iskalili na svom pouzdaniku u selu i dobro ga išibali jer ih je »nasamario«. Tako su mislili!

Bratstvo i jedinstvo od prvih dana na djelu u Pokupskom — Kordun

Iako u Pokupskom i u selima općine Pokupsko nije bilo uspostavljenih partijskih ćelija niti organiziranih članova Komunističke partije, tamošnji su, nama već poznati aktivisti, povratnici iz Amerike i s ruske fronte, činili velike stvari na zbližavanju i jedinstvu progonjenog srpskog naroda s Korduna i hrvatskog življa s lijeve strane Kupe. Tu se posebice angažirao već 1941. godine Imbro Kaurić-Đim s kojim je uspostavila vezu partijska organizacija iz sela Šišljavića.

Drugovi iz Šišljavića dobili su, naime, zadatak od Mjesnog komiteta KPH Karlovac da se povežu s naprednim ljudima i komunistima u Pokuplju, kojima treba slati sve partijske propagandne materijale. Ta veza s mjestom Pokupsko odmah je bila i uspostavljena preko Stjepana Brezovića-Mikčevog

koji je iz Šišljavića otpješačio u Pokupsko i predao poruku i materijal svoje partijske organizacije tj. partijskog rukovodstva iz Karlovca. Od tada, dakle, Đim radi pod rukovodstvom KK KPH Pisarovina, formiranog početkom srpnja 1942. godine, s drugom Nikolom Brezovićem-Prebegom i drugima, a inače je već i sam kontaktirao s partizanima Korduna, primjerice s Nikolom Vidovićem, koji je o tome sam izvjestio KK KPH Pisarovinu. Đim je u Pokupskom i drugim mjestima angažirao i svoje znance i suborce iz Amerike, a napose se je aktivirao Josip Kireta, opančarski obrtnik u Pokupskom.

Josip Kireta je uspostavio vezu s Đurom Rušnovim u selu Bekići, s kojim održava suradnju i Kaurić. Kireta je imao vezu sa Zagrebom i tim putem dobivao partijski propagandni materijal i letke preko svoga sina Vlade, koji je u Zagrebu, kao pekarski šegrt starijeg godišta, bio primljen u SKOJ i kasnije u KP. Radio je inače kod sekretara komiteta II rajona u Trnju, gdje je bio u stalnom kontaktu s komunistima.

U Pokupskom je na pošti radila drugarica Zora, a sestra joj Ljubica bila je učiteljica. Zora je, prema svjedočenju druga Vlade Kirete, omogućavala Kireti slušanje međusobnih razgovora ustaških vojnih posada. On smatra da je Zora bila organizirani član KP. To više što je već pod konac 1941. godine otišla u partizane. Dok je Zora radila na pošti u Pokupskom bila je naoružana pištoljem, što je Vladi Kireti bio također indikator da je ona aktivni borac, tj. član Partije. Kad je sa sestrom odlazila u partizane iz Pokupskog, dobila je gojzerice od žene bilježnika općine Pokupsko, Jozefine Braim.

Zoru i sestru joj Ljubicu, odveo je u Sisak k njezinu zaručniku, domobranskom oficiru Zdravku Belanu, s kojim odlazi u partizane, Đuro Njokoša. U svojim zapisima Franjo Smolčić o tome kaže:

»(. . .) Počelo je veliko hapšenje u Sisku. Uhapšeno je najviše drugova iz tvornice tanina. Razlog je bio taj što je Đuro Njokoš doveo k nama u selo dvije drugarice, koje su radile u Pokupskom, jedna učiteljica, a druga poštarica. Poštarica je bila zaručnica oficira Zdravka Belana i on ih je pozvao da dođu iz Pokupskog u Sisak i da se prebace u pratizane. Belan je prebačen iz kasarne u Sisku u oklopni vlak na pruzi između Bosanskog Novog i Prijedora, te je namjeravao s učiteljicom i zaručnicom otići u partizane. Benak je i njega otkrio, pa je počelo hapšenje i u kasarni u Sisku, a kako je netko prijavio Đuru Njokoša da je te drugarice doveo iz kuće Luke Rogića, uhapšen je i on s još nekoliko drugova u tvornici tanina u kojoj je tada radio (. . .)« *(Franjo Smolčić, Sisak i Banija u revolucionarnon radničkom pokretu i ustanku 1941, str. 535. Naziv rada: Utjecaj KP Siska na razvoj i povezivanje sela s naprednim radničkim pokretom od 1919. do 1941.)*

Drug Smolčić je ovu epizodu opisao zatp, jer je time objašnjavao velika hapšenja, i pretrese u selima Budaševo i Potrkač, gdje su fašisti poveli hajku za skrivenim partizanima. U tim je selima bilo pohapšeno desetak ljudi i žena. Belan je partijski bio povezan s Kožarom u Sisku, odnosno Dragom Jermanom, sekretarom partijske organizacije, najmlađim bratom Vjekoslava Janića-Lale.

Aktivnost spomenutih ljudi bila je od neprocjenive vrijednosti u tom graničnom pojasu sa srpskim stanovništvom Korduna i Banije i imala je pozitivan odraz na sve što se kasnije događalo u toku razvoja Narodnooslobodilačkog pokreta u tom kraju. To je dakako bio prvobitni i najkonkretniji orijentir narodu i mladim ljudima koji su se klonili fašista i njihovih organizacija. Ako je netko i zabludio prvih dana u ustašku organizaciju, ubrzo bi se osvijestio i s najvećim stidom je napustio to razbojničko društvo. To se napose očitovalo u potrazi za izgubljenim ustašom, koji je od naroda išao po kućama u Kordun skupljati zaostatke vojničke odjeće, a ubio ga je Nikola Vidović u šumi. I najgluplji su odstupili, a ostala su tek tri četiri razbojnika i to: braća Joso, Marko i Pero Blažinčić, koji su i od ranije bili poznati po krađama i razbojništvima u selu i okolici. Joso je bio i prvobitni ustaški tabornik za općinu Pokupsko, ali ga je ubrzo smijenio glavni vođa ustaša, Tomo Dimnjaković, župnik u Pokupskom, koji je bolesno mrzio komuniste, protiv kojih je uvijek i vodio hajku s propovjedaonice u crkvi. Niti njegov bratić, novi tabornik, Ivica Dimnjaković nije bio bolje sreće od prvobitnog vođe družine. Naime, svi su oni u toku rata zaglavili. Narod se čistio sam od takovog blata, a mladi ljudi su slijedili politiku Komunističke partije Hrvatske i Jugosjavije i druga Tita. Ustanak je brzo zahvaćao ove krajeve i uskoro je bilo mnogo novih sljedbenika Kirete, Kaurića, Šepčića, Antolovića i drugih, tih temeljnih stupova razvoja Narodnooslobodilačkog pokreta u Pokupskom i drugim selima ove općine. *(O tome piše u raznim djelima više autora, Nikola Brezović-Prebeg, Tomo i Miško Mikulić i drugi.)*

Kotarske partijske konferencije ograničenih dometa u radu

Na izvanrednoj konferenciji u prvoj polovici listopada 1941. godine, koja je održana

u šumi kraj Bapća, općina Novo Čiče, a kojoj je prisustvovao i drug Marko Belinić, član MK KPH Zagreb, doneseni su zaključci o prijelazu u višu fazu borbe protiv okupatora i njegovih pristaša, putem sabotaža i diverzantskih akcija. Međutim, tu nastupaju stanovite teškoće koje sprečavaju dizanje ustanka u našem kraju. CK KPH je na konferenciji u Novakima 30. i 31. listopada 1941. donio odluku o formiranju Okružnog komiteta KPH Zagreb, te tom prilikom donio i rezoluciju u kojoj su istaknuti dotadašnji nedostaci u radu i utvrđeni naredni zadaci koji su se odnosili i na područje velikogoričkog kotarafv. *AIHRPH, KP-4/26)*. U kontekstu te aktivnosti, novoosnovani Okružni komitet KPH Zagreb, saziva 5. studenoga 1941. godine konferenciju u selu Košnici u kući Stjepana Škrlca-Filipana. Konferenciji su, osim članova Komiteta, prisustvovali delegati seoskih organizacija i Marko Belinić, u svojstvu organizacionog sekretara Okružnog komiteta KPH Zagreb.

Svrha sastanka je bila da se raščisti stanje u rukovodstvu Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica koje ne kreće u akcije i ne obavlja zadatke što se postavljaju pred njega! Dakako, rukovodstvo nije uopće imalo u planu tako oštre akcije (diverzije i sabotaže) na ovdašnjem terenu, smatrajući ga nepogodnim za borbu jer bi»na taj način stradalo stanovništvo i članstvo KP koje vrši te akcije«. Oni formalno nisu bili protivnici oružane borbe, ali su mislili da je to lakše provoditi na drugim, povoljnijim, terenima. Takva politika rukovodstva, dakako, nije bila u skladu s direktivama KPJ-u o dizanju ustanka u svim krajevima Jugoslavije. Prema tim direktivama, članovi KP morali su organizirati ustanak i stajati mu na čelu. To u ovim uvjetima nije bilo provedivo u djelo, s ovakvim stavovima rukovodstva ovdašnjeg kotarskog Komiteta. KK KPH Velika Gorica je do toga časa, doduše, časno izvršio sve povjerene zadatke, veoma je proširio članstvo KP i osnovao ćelije na svome terenu.

Čak je i revolucionarnost članstva bila na dobroj visini. To se vidjelo kasnije kad je, unatoč padu Prvog kotarskog Komiteta Velika Gorica, rad partije nastavljen s još većim poletom u dizanju ustanka u našim selima, što nije mogla biti isključiva zasluga novog rukovodstva KK KPH Velika Gorica.

Kad je drug Belinić uvidio svu dubinu »pada« rukovodstva koje je popustilo pod konkretnim zadacima i da to rukovodstvo stoji i dalje na »svojoj liniji« te da na njoj ustrajno i nepopustljivo inzistira, ovu je konferenciju raspustio. Time se stvorio nepremostivi jaz između višeg rukovodstva tj. linije Partije i članova Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica. Nakon rasprave, Okružni komitet KPH Zagreb donio je odluku o raspuštanju Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica, te o postavljanju novih članova i novog sekretara, kao i o kažnjavanju krivaca za nastalo stanje.

S obzirom na to da odluka Okružnog komiteta Zagreb nije odmah saopćena Komitetu KPH Velika Gorica, potonji saziva ilegalnu konferenciju, bez poziva Okružnom komitetu i donosi svoje »separatističke zaključke«.

'Ilegalna konferencija KK KPH-a Velika Gorica i posljednja ovog komiteta

Konferencija je održana 8. prosinca 1941. godine u kući Stjepana Škrlca-Filipana. Prema sjećanju i svjedočenju tadašnjeg sekretara, Josipa Mikulčića, zatim Stjepana Benšaka iz Ščitarjeva—Petine, Ivana Jankovića-Crlenka iz Poljane Čičke i još nekih drugova *(a. a.)* na tom su sastanku, među ostalima, bili:

1. Josip Mikulčić-Meldek, sekretar KK KPH Velika Gorica, rodom iz Plesa, poljoprivrednik;
2. Tihomir Zoričić, poljoprivrednik iz Barbarića, član KK KPH Velika Gorica;
3. Ivan Janković-Crlenko, poljoprivrednik iz Poljane Čičke, član KK KPH Velika Gorica;
4. Stjepan Škrlec-Filipan, poljoprivrednik iz Petine—Košnica, član i sekretar ćelije tog sela;
5. Mijo Čužić, radnik i zemljoradnik iz sela Pleso, član ćelije u Plesu i komandir Udarne grupe Velika Gorica;
6. Stjepan Benšak-Stric, poljoprivrednik iz Ščitarjeva—Petina, član ćelije Petina—Košnica;
7. Stjepan Grdić, poljoprivrednik iz Selnice, član KP ove organizacije;
8. Ivan Krvarić-Srbo, član ćelije Petina-Kosnica, poljoprivrednik;
9. Mato Drobnjak-Spašinćak, poljoprivrednik iz Ribnice, član KK KPH Velika Gorica;
10. Josip Hapač, poljoprivrednik iz Ščitarjeva-Drenje, sekretar ćelije u tom selu;

1 — Partijsko rukovodstvo zvalo je ovu konferenciju ilegalnom jer nije odobrilo njeno sazivanje i sadržaj rasprave. Stoga, izraz »ilegalna« ovdje valja razlikovati od uobičajenog naziva jer se u to vrijeme sav partijski rad odvijao ilegalno.

11. Ivan Pugelnik, četkarsko-metlarski radnik iz Novog Čiča, član Općinskog komiteta Novo Čiče;

12. Viktor Trupčević, poljoprivrednik, radnik iz Kobilića, član Općinskog komiteta KPH Velika Gorica i sekretar partijske ćelije Kobilić-Rakarje;

13. Juraj Kokot, poljoprivrednik iz Velike Gorice i član Općinskog komiteta KPH Velika Gorica i ćelije Velika Gorica.

Bilo je prisutno sve u svemu dvadeset do trideset ljudi. Neki pozvani nisu stigli, jer su u noći na putu zalutali, kao npr. Josip Havidić, poljoprivrednik i sekretar ćelije Odra-Hrašće i OK KPH Odra. On je ujutro stigao u Pleso kod Pavla Mikulčića i jeo tek skuhane žgance itd.

Budući da je Marko Belinić saznao za ovaj skup, odnosno konferenciju, prije nego što će biti održana, poslao je organizacionog sekretara OK SKOJ-a Zagreb, Milana Lovrekovića da obavjesti rukovodioca i druge da se sastanak otkaže jer nije u skladu s disciplinom i linijom Komunističke Partije Jugoslavije. Oni taj savjet ignoriraju i provode svoj naum.

Konferencija, tj. ovaj skup, izrazio je potpuno nepovjerenje prema sekretaru Okružnog Komiteta Marku Beliniću, pa prema tome i tadašnjoj politici KPJ i KPH o diverzijama i sabotažama što je tom skupu i bio glavni ili jedini predmet rasprave.

Prema izjavi Stjepan Benšaka-Strica i drugih, sadržaj rasprave i zaključak konferencije, nije se smio dati u javnost, a ni Marku Beliniću na znanje.

Međutim, Marka Belinića je o svemu obavijestio Milan Lovreković, pa on odmah drugoga dana dolazi u Košnicu. Uvečer, preostalim članovima Komiteta i drugim sudionicima koji još nisu otišli kućama, zakazuje sastanak u kući Josipa Fendrija, gostioničara. Bili su tu: sekretar KK KPH Velika Gorica, Josip Mikulčić, Tihomir Zoričić, Ivan Janković-Crlenko, Mato Drobnjak-Spašinćak iz Ribnice, koji su već tada svi bili ilegalci, a bilo je i još nekih ljudi. Tu je Marko Belinić saopćio odluku Okružnog komiteta KPH Zagreb o raspuštanju Kotarskog komiteta Velika Gorica i kažnjavanju pojedinih članova i ćelija čiji su predstavnici bili protiv jedinstvene politike KPJ u dizanju ustanka u našoj zemlji.

Izrečene kazne i njihovo djelovanje

Nakon raspuštanja Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica i isključenja iz Partije svih njegovih članova, nastala je stanovita konsternacija među članstvom po selima, tim više što su članovi Kotarskog komiteta kažnjeni najstrožim kaznama — osobito trojica od njih.[1] Veze su prekinute, a partijska štampa i razne upute o djelovanju komunista nisu od tog trenutka više prenošene ćelijama u sela. Nastao je kraći zastoj u radu.

Daljnju sudbinu članova KK KPH Velika Gorica obradit ćemo u kasnijim napisima, a ovdje spominjemo da se Mijo Čužić iz Plesa povukao u strogu ilegalnost. Krio se jedno vrijeme u Samoboru kod svoga poslodavca Pavelića i u Velikoj Mlaki u neke rodbine. Bilo je proglašeno daje otišao na rad u Njemačku, kako bi obitelj zaštitio od okupatora i ustaša, te da zamete trag i mjesto boravka partijskom rukovodstvu. On dakako, nikada nije bio na radu u Njemačkoj, što mu pripisuju neki koji ne poznaju stvari još ni danas. Tihomir Zoričić se krio u Buševcu i Poljani Čičkoj zajedno s Ivanom Jankovićem-Crlenim i Jožom Mikšom-Krojačem.

Raspuštanje Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica nije imalo težih posljedica za razvoj Partije i ustanka na ovom području, zahvaljujući brzom i efikasnom djelovanju Okružnog komiteta KPH Zagreb, tj. njegovog organizacionog sekretara Marka Belinića. On je već prije na ovo područje uputio kao instruktora Antuna Cvetkovića, krojačkog radnika, sindikalnog funkcionara URSJ u Zagrebu, koji je, kao sekretar ćelije na Sigečici, morao otići u ilegalnost, a krio se u svojih roditelja u Novom Čiču. Autentično tumačenje svih tih događaja s kraja 1941. godine i u prvoj polovici 1942. godine, dao je autoru drug Marko Belinić, 21. 12. 1977. godine u Zagrebu. Tom prilikom Marko Belinić je, među ostalim, rekao:

»Sada kad je trebalo organizirati diverzantske grupe i ići u akcije, što sam forsirao kao partijsku direktivu CK KPJ-u, bio sam jako ometan. Tu se na terenu pojavio jedan iz Jagodnog *(općina Novo Čiče — o.a.)* , a koji je radio u Željezničkoj radionici u Zagrebu i predstavljao se kao rukovodilac partije za ovaj teren Velike Gorice, širio glasine »da Marku ne treba vjerovati ništa jer sve radi na svoju ruku.

(. . .) On je djelovao tako da je protiv partijskih direktiva, koje sam provodio, govorio da će Švabe i ustaše vršiti represalije i sve ljude strijeljati. Ne znam kako se zvao, ali sigurno je radio u Željezničkoj radionici u Zagrebu, a stanovao u Jagodnu.

1 — Zbog okolnosti koje su netom nastupile, ove kazne nisu nikada bile izvršene

(...) Pod kraj 1941. godine k njemu se priključio i Tihomir Zoričić iz Barbarića, član KK KPH Velika Gorica i kao takav Zoričić je sazvao sastanak KK Velika Gorica, kojem sastanku su prisustvovali i neki sekretari partijskih organizacija-ćelija. Sastanak je sazvan bez mojega znanja i sa posebnim ciljevima kod Stjepana Škrlca u Košnici, iako su svi znali da sam ja organizacioni sekretar Okruga Zagreb, koji rukovodi tim partijskim radom.

(.. .) Ispitao sam tko je sve bio na tom sastanku i što se dogovaralo na tom sastanku. Sastanak je održan na početku siječnja 1942.' godine. Zoričić je bio povezan s tim iz Jagodne i na tom je sastanku nastupio protiv politike Partije da se komunisti late oružja i borbe protiv okupatora i ustaša na svakom mjestu. Takva politika je okvalificirana kao megalomanska i da ona ugrožava narod cijeloga kraja i nastojao je za istu politiku pridobiti što više članova KPJ-u i da izazove oportunizam i paniku među partijskim članstvom.

Budući sam na vrijeme otkrio ove namjere i saslušao sve prisutne, bilo je jasno da nije bilo samo u tome da se demobilizira članove KPJ na Gorici već da se stvori frakciju protiv KPJ unutar organizacije. Radi toga su isključeni iz Partije Zoričić, Čužić, Mikulčić i drugi koji su bili prisutni sastanku i složili se s takvim stavom Kotarskog komiteta Velika Gorica.

(.. .) Taj frakcionaški pokušaj bio je osujećen i nije ostavio težih posljedica na Partiju u kotaru Velika Gorica (. ..)« *(Izjava Marka Belinića autoru od 21. XII. 1977. — a. a.)*

Antun Cvetković-Cvetko, instruktor OK KPH Zagreb na teritoriju kotara Velika Gorica

O tome kako je odlučeno da na područje kotara Velika Gorica dođe za instruktora Okružnog komiteta KPH Zagreb drug Antun Cvetković, Marko Belinić veli:

»(.. .) Antun Cvetković-Cvetko je u Zagrebu bio sekretar ćelije na Sigečici 1941. godine. Za njim je bila raspisana tjeralica policije i morao je pobjeći iz grada. Otišao je u Novo Čiče kod svojih roditelja gdje se je krio. Da ne bude bez koristi, a pošto sam ja bio na tom terenu i organizacioni sekretar Okružnog komiteta Zagreb, otišao sam do njega i zadužio ga da bude instruktor OK KPH Zagreb i da obilazi partijske organizacije na terenu Velika Gorica. On je bio povezan s Jožom Mikulčićem koji ga je vodio po terenu Velike Gorice, a izvještaje o radu i stanju na terenu podnosio je lično meni kao organizacionom sekretaru OK Zagreb. Na tom poslu je i poginuo kao instruktor OK KPH Zagreb u Poljani na mostu.

(. . .) Cvetković nije bio nikada sekretar KK KPH Velika Gorica, a čak nije bio niti član toga komiteta, već kao što rekoh, instruktor Okružnog komiteta KPH Zagreb.

(. . .) Kad smo Josipa Mikulčića smijenili s dužnosti i kaznili za oportunistički rad, za sekretara KK KPH Velika Gorica postavljen je drug Duka Vasić koji je na tom radu i dužnosti ostao sve do jeseni, mislim listopada ili kasnije, 1942. godine.Tada je za sekretara postavljen Vinko Smolković, koji je kasnije 1943. godine kažnjen radi nekih malverzacija s fondom Narodne pomoći i smijenjen s te dužnosti. Duku smo tada povukli gore za člana OK KPH za Pokuplje — Žumberak, koji je tada formiran i Lutvo Ahmetović je sekretar.

(. ..) Ja sam na terenu kotara Gorice i ostalih vanjskih kotareva radio sve do ljeta 1942. godine kada prelazim na oslobođeni teritorij u II. Operativnu zonu za rukovodioca u štabu[1] (. . .)« *(ib.)*

Svjedočenje druga Marka Belinića uzimamo kao najizvornije, jer je on osobno rukovodio cijelim tim radom i svim zbivanjima u kotaru Velika Gorica u to vrijeme i kasnije do ljeta 1942. godine. Tu, dakle, nema sumnje u vjerodostojnost ovih podataka, a potvrđuju ih i svi izravni akteri događaja u svojim izjavama *(a. a.)*.

Konsolidacija Partije i stalni uspon NOP-a

Ponovna konsolidacija partijske organizacije uslijedila je početkom i tokom 1942. godine. Drug Marko Belinić je dao upute Antunu Cvetkoviću o povezivanju s članovina Partije na terenu. Najprije ga je spojio s Dukom Vasićem u Lomnici, jer je Duka već bio određen za sekretara KK KPH Velika Gorica. To je Marko načinio preko bivšeg sekretara KK Josipa Mikulčića, koji je Vasića spojio s Cvetkovićem, a Duka Vasić je Cvetkovića smjestio kod Vinka Klenovića u

1 — Sastanak je, prema izjavama sudionika, održan 8. prosinca 1941.

1 — II. operativne zone Hrvatske

Lomnici. Odatle je s Vasićem odlazio na sastanak u Dubranec i sela Guci i Lukavec.

Prije se Antun Cvetković povezao s Matom Hršakom u Starom Čiču, za kojeg je znao da je član KPJ, i to tako što je k Hršaku poslao Josipa Petrinu, kolara iz Novog Čiča da se s Hršakom dogovori o njegovu dolasku k njemu. Odmah potom Petrina dovodi Cvetkovića iz Novog Čiča k Mati Hršaku u Staro Čiče. Tu se sastao s Jankom Vranićem iz Vukovine, pa uspostavlja vezu sa selom Kuče, preko Fabijana Hrvačića, kod kojeg je u gostionici ostao toga dana do večeri, jer je odmah tražio i uspostavio vezu s Poljanom Čičkom. Navečer, po njega dolazi Josip Janković-Stanin i vodi ga u Poljanu kod Ivana Jankovića-Crlenog. Istodobno je u selu Poljana Čička bila ustaška racija, a kuća Jankovića bila je prva ili među prvima na redu. No, Cvetković i Crlenko su se na vrijeme sklonili u vrtove i izmaknuli opkoljavanju. Tada Ivan Janković-Crlenko ide s Cvetkom prema Jagodnu i Ribnici. Cvetko je otišao u svoje staro sklonište u Jagodno kod Mate Bedeka, a Janković u Ribnicu kod obitelji Mate i Bolte Drobnjaka. Mato Bedek je bio HSS-ovac lijevo orijentiran, a inače od davnine u dobrim prijateljskim odnosima s Cvetkovićevim ocem Matom i majkom.Cvetković se ubrzo vraća u selo Kuče i tu se povezuje s članom KP, Josipom Lučićem i drugima. Oni pak povezuju Cvetka sa Stjepanom Fabijančićem-Japom. U Kučama je, osim kod Hrvačića, imao sklonište i kod Josipa Lučića-Šekutora i Stjepana Fabijančića-Jape, koji već 1942. godine zadobiva potpuno povjerenje članova Partije sela Kuče, kao i omladinac Josip Lučić-Biškup. Cvetković je veoma oživio rad ćelije u Kučama, a novi su se drugovi angažirali maksimalno u organiziranju borbe protiv okupatora.

Cvetković odlazi odmah na druge terene. Mato Hršak ga vodi u Kravarsko gdje se treba povezati s Tihomirom Zoričićem i Franjom Kirinčinćem u Čakancu. U Kravarskom je veza uspostavljena i Hršak se vraća doma. Cvetković je ostao u općini Kravarsko da obiđe i aktivira u radu članove KP. Iz Kravarskog se prebacuje natrag u Lomnicu, gdje s Dukom Vasićem obilazi okolna sela i općinu Dubranec. Stalna mu je baza za taj kraj kod Vinka Klenovića, gdje je danju odmarao i šivao za obitelj Klenović. Uvijek je želio nešto raditi, a šivanje je bilo dobar izgovor za one koji bi ga tu vidjeli. Košnicu—Petinu i Ščitarjevo je posjetio svega jednom, a razlog tome je vjerojatno bio i taj put što je želio da zajedno s Vasićem preda izvještaj o stanju na terenu drugu Marku Beliniću. Inače je Antun Cvetković slao izvještaje Marku preko Mate Hršaka u Zagreb na adresu Cvetkovićeve sestre koja je radila u Kemijskoj čistionici u Balkan prolazu. Od nje je također nosio pisma za Cvetkovića na teren. Hršak je Cvetkovićeva pisma nosio i izravno Marku Beliniću, kad se on našao na terenu kotara Velika Gorica. Tako je jednom nosio Marku izvještaj od Cvetkovića u Ščitarjevo tj. u Drenje kod Josipa Hapača. Tu je Hapačeva žena, preko lozinke, spojila Hršaka s Markom Belinićem, u štali. Marko je donositelja i usmeno pitao o situaciji na terenu itd.

Josip Lučić-Šekutor, poljoprivrednik iz Kuča, prijeratni komunist i član Općinskog komiteta KPH Vukovina.

Tako je Cvetković neumorno obilazio partijske organizacije zajedno s Dukom Vasićem, a često im je bio vodič u njima nepoznata mjesta, Josip Mikulčić, bivši sekretar KK KPH Velika Gorica. Organizirali su i druge vodiče-članove Partije. Novih organizacija nisu postavljali osim u selu Lukavcu, u veljači 1942. godine, od već prije pripremljenih simpatizera, šumskog radnika Mike Perkovića (prvi sekretar), Tonče Stanilovića i Juraja Križanića-Starog, obojice poljoprivrednika iz Lukavca. Njima je prvotno dodjeljen i Stjepan Šimec iz Guca, sve dok nije i u tom selu uspostavljena partijska organizacija.

Tako su do proljeća 1942. godine obišli i po nekoliko puta pojedine organizacije i razgovarali s mnogo novih ljudi, što će ih kasnije primiti u KPJ. Kad je vrijeme zatoplilo, održavao je Cvetković, svakako zajedno s Vasićem i veće skupove i to po pravilu obnoć, izvan naseljena mjesta. Tako je u svibnju 1942. godine, neutvrđena datuma, održan sastanak s članovima Partije iz okolice Velike Gorice i iz same Velike Gorice u »šumici« kraj Gorice. Na tom je sastanku bilo više drugova, a sudionici se sjećaju ovih: Josipa Mikulčića iz Plesa, Juraja Kokota iz Velike Gorice, Ivana Orlića iz Velike Gorice, Drage Kapuste-Slatkoga iz Plesa i Viktora

Trupčevića iz Kobilića, ali je bilo još dosta drugih, do danas neidentificiranih, drugova.

Cvetković i Vasić su na tom sastanku inzistirali na provođenju akcija protiv okupatora i kvislinga. Prijedlozi su bili određena karaktera. Treba napadati pojedine izdajnike i manje patrole, a ovoga su puta trebali presjeći i telefonske veze između Velike Gorice i Vukovine. U Vukovini je, naime, bila planirana akcija udarne grupe na općinu Vukovina i tamošnje zloglasne ustaše. Kidanje telefonske veze nije obavljeno, jer je akcija u Vukovini izvršena dan prije toga. Ubrzo je poslije toga Cvetković bio ubijen u Poljani Čičkoj, a Duka Vasić je bio svestrano zauzet organizacijom, pa daljnje akcije ovdje nisu nastavljene.

Drugi je sastanak Cvetko održao u općini Vukovina na »Mišinama«, kod zdenca. Tu su, prema sjećanju sudionika bili prisutni: Fabijan Hrvačić, Josip Lučić-Šekutor i Duka Berković, svi iz sela Kuće; Lacko Galeković iz Mraclina, Josip Robić-Belgijanec iz Buševca i Mato Hršak iz Starog Čiča. Prisutni misle da je bilo i više članova KP, ali im se više imena ne sjećaju. Tu je Cvetko postavio zadatak da se odmah pristupi akcijama protiv okupatora. Trebalo je likvidirati pojedine ustaše i okupatorske špijune. Netko od prisutnih je napomenuo da je to lako izvršiti, ali što će biti ako potom dođu Nijemci s tenkovima?! Svi bi se razišli kao pljeva na vjetru. Cvetko je na to rekao da ne bi trebalo odmah ispoljavati takvu malodušnost i kukavičluk. Na skupu nije donesen nikakav određeni zaključak, osim da treba poduzeti akciju u općini Vukovina, protiv njezina bilježnika i nekih špijuna. Kad je Marko uredio s Kotarskim komitetom KPH Sisak da njihova četa s Ivom Rapićem dođe na ovo područje, poduzeta je prva akcija, na Vukovinu 23. lipnja 1942, a u njoj su sudjelovali članovi Partije iz sela Kuće pod vodstvom Stjepana Fabijančića-Jape i drugovi iz Vukovine s Pavlom Bedekom na čelu *(v. izvještaj KO V. Gorica od 24. VI 1942. susjednim KO, u AH, KOS, kut. 6. Taj. 482/42).*

Kad se Tihomir Zoričić vratio sa sjenokoše »Vratovo« s Josipom Robićem-Belgijancem iz Buševca, jer nisu našli vezu za Sisački odred, kamo su nakanili stupiti, Robić je otišao kući, a Tihomir u selo Kuče kod Fabijančića-Jape. Robić je i ostao kod kuće do 1944. godine, kad odlazi u partizane, a Zoričić je uskoro otišao u četu »Kljuka« u XIII. proletersku gdje je poginuo kao iznimno hrabar borac. Kod Jape se istodobno našao i Josip Mikulčić, bivši sekretar Komiteta. K njima je od Šekutora došao Antun Cvetković s Jožom Šekutorom u namjeri da tu dvojicu ilegalaca pošalje u partizane. Međutim, Mikulčić je rekao da on ne može u partizane zbog reume, a Tihomir, pak, da će on otići u partizane, ali ne po njegovu naređenju i kamo on hoće već säm i na mjesto gdje on već ima vezu. (Veza je bila preko Buševca, odnosno preko mene, sa sisačkom organizacijom, kuda je i otišao u partizane 16. lipnja 1942. godine). Jože Mikulčić se, pod presijom ustaša na njegovu majku i sestre, predao ustaškim vlastima. Preživio je strašno mučenje i bio slomljen Fizički i psihički u zatvoru. Potom je pušten na slobodu. Kasnije je dobro i vrlo korisno radio za NOP, sve do konačnog oslobođenja zemlje.

Akcija udarne grupe u Velikoj Gorici

Antun Cvetković-Cvetko dolazio je u selo Kurilovec krojaču Juraju Novoselu, bivšem članu KPJ. Sastao se jednom prilikom i s ostalim članovima Partije i upozorio ih da se u njezino članstvo mogu vratiti, ako se dokažu radom. Na taj je sastanak pozvao i gimnazijalca Juraja Radočaja, koji dotad nije bio povezan s komunistima, ali je u selu inače slovio kao napredan omladinac. Na sastanku je Antun Cvetković-Cvetko govorio o nužnosti borbe protiv okupatora i ustaša i to u početku o sitnim diverzijama i uklanjanju izdajnika. Prilika da se nešto u tom smislu učini ukazala se prilikom proslave prve godišnjice tzv. NDH. Ustaše su predviđale mimohod kraj pozornice i veliku priredbu — zabavu u kinodvorani Ivana Koprivnjaka, mesara i gostioničara u Velikoj Gorici. Juraj Radočaj, spomenuti gimnazijalac iz Kurilovca, smišljao je način kako da pokvari slavlje zločincima i da ih istodobno upozori, pogotovo građanstvo, na to da postoje i druge, zdrave snage i da one nipošto ne miruju. Radočaj se udružio s četvoricom mladića, od kojih je osnovao udarnu grupu. To su bili Kazimir Plepelić iz Plesa, Ivan Šafranić-Bakarić, mehaničar iz Plesa, Mato Menjak, mesarski pomoćnik u Velikoj Gorici, inače rodom iz Novog Brda (Kravarsko) i Stjepan Bačurin iz Kurilovca.

Namjera im je bila da isključe električnu struju u gradu, a ne samo u kinu, gdje se ustaška priredba održavala, te da bi unijeli zabunu i stanoviti kaos u redove ustaša i okupatorske vojske. Mjesto izvršenja akcije određeno je pred farofom župne crkve u Velikoj Gorici, jer tu prolazi glavni trofazni električni vod.

Sam čin trebali su izvršiti Kazimir Plepelić i Ivan Šafranić na taj način što bi svezali

dvije cigle na žicu i bacili ih preko glavnog voda. Radočaj je trebao s Menjakom otići na zabavu i čekati rezultat. Vrijeme je dogovoreno za 10 sati navečer kad priredba bude u punom jeku. Međutim, u predviđeno vrijeme nije se ništa dogodilo, pa Radočaj odlučuje da on i Menjak sami izvedu planiranu akciju. Radočaj je našao neku cijev od plina u Koprivnjakovu dvorištu, savio je i nasadio na drveni suhi kolac. Kad je naprava bila gotova i lokacija određena, trebalo se popeti na drvo i staviti napravu na žice glavnog voda ispred Koprivnjakove kuće (kod sadašnjeg Zadružnog doma na Glavnoj ulici). Radočaj i Menjak bili su svečano odjeveni. Menjak je otišao po svoga pomoćnog radnika koji je spavao nekoliko koraka odatle. On je odmah učinio što mu je Menjak naredio, popeo se, uz njihovu pomoć, na drvo i prema uputi Radočaja prebacio napravu na žice. Tog je trenutka nastala gromovita krešnjava. Sve je potrajalo jedva koju sekundu, a Velika je Gorica cijela ostala u mraku. Zadatak je izvršen. Velika zbrka je nastala u ustaškim redovima, a okupatorska je vojska odmah poduzela izvanredne mjere. Sve je bilo u ratnoj pripremi, a straže potrostručene. O daljnjoj veselici više nije bilo niti govora.

Diverzanti su se najvećom brzinom udaljili svojim kućama i legli da »mirno« usnu, uz prethodni dogovor što će reći o njihovu odlasku sa zabave, to više što je u njihovoj blizini sjedila mlada ustašica Štefica koja je znala Radočajevo političko uvjerenje. Oni su se tako razišli, ne znajući jesu li ih njihovi drugovi iznevjerili ili se nešto drugo dogodilo, kad već sami nisu izvršili akciju prema dogovoru?!

Već četiri sata poslije diverzije ustaše su zalupali na vratima Juraja Radočaja u Kurilovcu. Bilo je tri sata ujutro, a ustaše je vodio Milan Siladij iz Buševca. Uhapsili su tek usnulog Radočaja. Odveli su ga.u stari Turopoljski grad gdje je bio smješten ustaški logor kotara Velika Gorica. Odmah se skupilo više ustaša koji su komentirali uzbunu usred noći zbog nestanka struje u cijeloj Velikoj Gorici. Uzapćeni Radočaj mogao je uživati uz razumljivu neizvjesnost o vlastitoj sudbini, u uspjehu akcije.

Oko' devet sati ujutro je došao ustaški logornik Franjo Kos u pratnji dvojice svojih ustaša — Nikole Reigera i tabornika općine Velika Gorica, Stjepana Antoliša. Franjo Kos se odmah ustremio na Radočaja i kao dokazom njegove krivice mahao mu pred licem jednom žicom koju su ustaše našli na glavnom vodu ispred župnog dvora. Ta žica nije spojila vodove, pa je Radočaj tako posredno obavješten da su njegovi drugovi doista izvršili akciju, ali da ona nije uspjela. Prema prethodnom dogovoru s Menjakom, Radočaj je izjavio da je, nakon njihova rastanka, pošao spavati. Ustaše su odmah doveli i Matu Menjaka, koji je kategorički potvrdio Radočajevu izjavu. Sada Logornik Kos i njegovi pobočnici nisu imali zašto batinati niti teretiti Radočaja, pa ga. nagovaraju da pristupi ustaškom pokretu gdje bi odmah dobio rukovodeću funkciju. On to nije prihvatio, pa je dobio batina, a drugi je dan pušten iz zatvora.

Za nekoliko dana Radočaj se sreo s Antunom Cvetkovićem kod Novosela u Kurilovcu i izvjestio ga o izvršenoj akciji. Cvetković je bio zadovoljan, a Radočaja je spojio s Milanom Lovrekovićem, organizacionim sekretarom Okružnog komiteta SKOJ-a Zagreb. Rekli su mu daje primljen u SKOJ.[1]

Poduhvat udarnika u Vukovini

Da bi ovdašnje komuniste i simpatizere pokrenuo u akcije Marko Belinić je uspostavio vezu sa sisačkim kotarom. Sa Cvetkovićem i Dukom Vasićem planirao je neke akcije na terenu kotara Velika Gorica, u koje bi na različite načine uključio i komuniste s ovoga područja.

U vezi s tim, iz Siska su došli partizani s Ivom Rapićem na čelu, njih dvadesetak, u šumu Turopoljski Lug. Namjeravali su likvidirati općinskog bilježnika u Vukovini, Boltu Matkovića, ustaškog i okupatorskog ekponenta, te njegovog posinka Božidara Halapira koji je sudjelovao u pokolju Srba u Glini, a uz to i ustaškog špijuna Ivana Majcena iz Starog Čiča. Cvetko je organizirao opskrbu grupe Siščana hranom, svakako u suradnji sa Stjepanom Fabijančićem-Japom i Dukom Vasićem. U Lukavcu je partijska organizacija, s Mikom Perkovićem na čelu, također organizirala prikupljanje hrane i pečenje kruha, što su obavile drugarice Reza Perković (žena Mikina) i Slava Sedmak-Špetrekova. Duka Vasić je tu zaposlio i mnogo više drugova i drugarica, jer je trebalo ispeći tri-četiri peći kruha. Kad je sve bilo gotovo, u Turopoljski Lug hranu su vozili Duka Vasić i Petar Sedmak-Špetrek, a s njima je bio i Stjepan Fabijančić-Japa.

U samu akciju i opskrbu bili su uključeni još i Vukovinci i Mraclinčani (Mato Hršak i Lacko Galeković, koji su, netom bi akcija na

1 — Juraj Radočaj je rođen 11. travnja 1921. u Kurilovcu, po zanimanju je strojarski inženjer, a stalno radi u Zagrebu, gdje je poslije oslobođenja završio i studije. U NOB-u je bio oficir Jugoslavenske narodne armije.

općinu Vukovina počela, trebali prerezati telefonske žice za Veliku Goricu). Uključena su bila još dvojica radnika sa stanom u Rakitovcu, ali imena im se nije moglo utvrditi, a ni koju su neposrednu ulogu imali u akciji. Iz sela Kuče u akciju su direktno išli omladinci članovi Partije: Josip Lučić-Biškup, Franjo Berković-Zvonar, Imbro Čunčić-Šoparov i vjerojatno Lacko Hrvačić i Ivan Fabijančić-Tomacov (Dajičov), ali to nije baš posve sigurno.

Akcija je s uspjehom završena. Iz istražnog materijala ustaške policije iz Zagreba i kotarske oblasti i žandarmerije, kao ni iz izvještaja općinskog blagajnika, ne vidi se koga dotični okrivljuju, osim grupu »navodno partizana«, kako se izrazio kotarski predstojnik, Vjekoslav Bakarić, koji je na prijavu općinskog blagajnika Juraja Galekovića iz Mraclina odmah proveo ispitivanje prisutnih očevidaca. To su bili Matkovićeva žena Štefanija, drugi pastorak Zdravko Halapir, Juraj Galeković, općinski blagajnik i trgovac Franjo Galeković. Njegova je starijeg sina također tražila udarna grupa jer je sudjelovao u pokolju na Kordunu i Baniji kao i Halapir. Međutim, on se u toku udarničke akcije sakrio u vinsku bačvu i tako izbjegao pravednu kaznu koja ga je kasnije ipak stigla, kao i Majcena iz Starog Čiča.

Svi svjedoci te akcije izjavili su da su se partizani služili »štokavskim jezikom«, ali kotarski predstojnik je ipak mislio da su je izveli domaći ljudi iz ove okolice. Istog je mišljenja bila i zagrebačka policija koja je provela temeljitu istragu i privela na ispitivanje sve sumnjive osobe za koje se pretpostavljalo da su sudjelovale u toj akciji na općinu Vukovina, u noći između 22. i 23. lipnja 1942. godine. Privedene je ispitivao Josip Rukavina, u to vrijeme rukovodilac Zaštitnog redarstva za grad Zagreb i Veliku župu Prigorje.[1] Privedeni su slijedeći ljudi:

Juraj Galeković iz Mraclina, općinski blagajnik u Vukovini; Mato Bedek, općinski bilježnik iz Vukovine, zaposlen u općini Dubranec; Antun Galeković-Sabolov ili Ivekov iz Mraclina i Kazimir Plepelić, poljodjelac iz sela Pleso, kotar i općina Velika Gorica.

Sama akcija bila je značajna, a podrobnije o njoj saznajemo iz službenog izvještaja općinskog blagajnika Galekovića.

1 — Zaštitno redarstvo za grad Zagreb i Veliku župu Prigorje formirano je početkom 1942. radi poduzimanja »zaštitnih mjera« protiv komunista i partizana kako bi se otkrila na vrijeme njihova aktivnost i poduzele potrebne mjere. Agenti tog redarstva uglavnom vode sve istrage na spomenutom području koje imaju taj oblasni okvir. Ako imaju širi značaj uključuje se Gravsigur, te ako je od interesa za okupatora, onda i njemačke obavještajne službe.

Taj izvještaj glasi:

»Danas tj. utorak u noći oko 2 sata napadnuta je općina od partizana te je ubijen općinski bilježnik Matković Bolto kao i njegov sin Božidar, stoga se umoljava naslov da izda odmah shodne mjere da se krivci uhvate, jer još nisu daleko, budući su malo prije pred par minuta otišli državnom cestom koja vodi pravcem Velika Gorica Sisak (. . .)« *(AIHRPH, NG-247/3-1942).*

Kotarski predstojnik je, dakle, tražio od velike župe Prigorje, hitnu vojničku akciju, ali je Velika župa bila spora i potjera nije uopće organizirana, već je policija počela voditi opsežnu istragu, koja nije dala rezultata.

S pravom smo ovu akciju članova udarne grupe — partizana nazvali značajnom, jer su njezine posljedice za daljnji razvoj ustanka na ovom terenu bile svestrane. Primjerice, više se ni jedna općinska straža nije usudila držati lokalno dežurstvo u općini kao dotad, jer su ustaše iz općinske straže jednostavno pobjegli svojim kućama. Najokorjeliji su se sakupili u Velikoj Gorici pod komandom ustaškog logornika Franje Kosa iz Mraclina, koji osniva »Posadnu ustašku bojnu« i postaje joj komandantom. Od tada su se kretali samo u većim skupinama. Narodu je bilo jasno, nakon spomenute akcije da »batina ima dva kraja«, pa su se ljudi teško odazivali u vojsku i na sve moguće načine izbjegavali podmirivati obveze okupatoru u novcu, ili drugim stvarima.

To je donijelo neizmjernih muka neprijatelju. Poljuljana je njihova prepotentna svemoć, a deviza »deset za jednoga« pokazala se ograničenog dometa. S druge strane, ohrabrenje mnogih rodoljuba je veoma poraslo i Partija ima otada oslonac i suradnike u svakom iole poštenom građaninu, čak i kolebljivi komunisti ili kandidati za članove Komunističke partije trgnuli su se i prionuli jače svojim zadacima. Prišlo se dizanju ustanka s većim pouzdanjem u vlastite snage no do tada. Neki, koji su do tada otišli u domobrane, vraćali su se kućama ili su prelazili u partizanske jedinice, na terenima gdje su se nalazili, a drugi su odlazili u partizanske jedinice iz svojih skrovišta — Lacko Galeković, Mato Drobnjak, Tihomir Zoričić i mnogi drugi. Ova je akcija dala također veliki vojnički udarac ustašama koji su i onako bili slabe sreće s regrutacijom u svoje pljačkaške jedinice i s odazivom dobrovoljaca za Istočni front. Pretežno svi ljudi u selima počeli su surađivati s NOP-om. O samoj akciji, drug Mika Špiljak je, između ostalog, izjavio:

»Ranije, u proljeće 1942. godine smo poslali grupu udarnika iz Kotarskog komiteta Sisak da se poveže s velikogoričkim aktivistima i oni su izvršili akciju u Vukovini. Tu grupu je prihvatio Japa sa još nekoliko aktivista (...)« *(Izjava Mike Špiliaka autoru od 28. XI. 1978.-a. a.)*

Prema svemu se, dakle, čini da je i Mika Špiljak imao indirektnog udjela u akciji o kojoj je riječ i to slanjem grupe udarnika iz sisačkog KK KPH. O tome se, vjerojatno, dogovarao s Belinićem, Vasićem i Cvetkom.

Antun Cvetković-Cvetko

Antun Cvetković-Cvetko

Minucioznim istraživanjem rada i kretanja Antuna Cvetkovića utvrđeno je da je on djelovao na cijelom kotaru Velika Gorica sa starim članstvom i stvarao nova poznanstva u mjestima u koja je stigao u svojoj šestomjesečnoj aktivnosti. Prema dogovoru s Markom Belinićem, Cvetko je formirao Kotarski komitet KPH Velika Gorica sa sekretarom Dukom Vasićem, ali kad je Cvetko poginuo, taj Kotarski komitet još nije bio sasvim popunjen novim članovima, što je učinjeno kasnije.

U jednom izvještaju Povjerenstva CK KPH u Zagrebu, koje je ono podnijelo CK KPH 1. srpnja 1942. godine, o djelovanju komunista na području Kotara Velika Gorica, u razdoblju od 5. svibnja do 20. lipnja 1942. uočljivi su rezultati djelovanja Antuna Cvetkovića. U tom se izvještaju, doduše, kaže da je rad još uvijek prilično slab, ali da se uspjelo formirati odbore NOF-a u nekoliko sela, da vojnih bjegunaca ima veliki broj, a naročito u općinama Novo Čiče, Vukovina, Orle i Kravarsko, da su ustaše počeli progoniti seljake, a da su raspoloženje i simpatije seljaka na našoj strani, da komunisti poduzimaju sve mjere da organizaciono rad učvrste, te da su na tom području vođene akcije partizana na čišćenju konfidenata i ustaša. Dalje je iskazano da partijske jedinice postoje (po jedna) u općinama: Novom Čiču od 3 člana, 2 kandidata i 5 simpatizera, Velikoj Gorici od 6 članova i 6 simpatizera, u Vukovini od 5 članova, 6 kandidata i 7 simpatizera, Kravarskom od 3 člana 2 kandidata i 3 simpatizera, te u mjestu Orle od 6 članova, 1 kandidata i 6 simpatizera. Dakle, 5 partijskih organizacija sa 23 člana, 11 kandidata i 27 simpatizera.

Posebno je zanimljivo da u svim mjestima gdje su partijske jedinice, postoje i aktivi SKOJ-a, te da je formiran Kotarski komitet SKOJ-a Velika Gorica *(v. AIHRPH, KP-10/219)*.

Život i prerana smrt Antuna Cvetkovića-Cvetka,[1] koji je, među ostalim bio i jedan od pokretača spomenute akcije u Vukovini, ispunjeni su dosljednom, herojskom borbom za radničko-seljačka prava.

Selo Kuče bilo je, inače, jedna od baza Antuna Cvetkovića. Zadržavao se posebno

1 — Antun Cvetković Cvetko rodio se 7. siječnja 1910. godine u Novom Čiču, a poginuo I. srpnja 1942. godine u Poljani Čičkoj.

Potekao je iz siromašne proleterske obitelji. Osnovnu školu završio je u Novom Čiču s odličnim uspjehom. Otac, tesar, nije ga mogao dalje školovati, već mu je osigurao učenje krojačkog zanata u Zagrebu. Kao šegrt treće godine (s nepunih 17 godina), uključuje se u aktivan rad sindikata (URSSJ) i okuplja oko programa tog sindikata sve strukovne i ostale šegrte s kojima je dolazio u dodir. Zbog toga je kao »buntovnik« već 1927. godine uhapšen sa svojim starijim drugovima. Osuđen je na godinu dana izgona iz Zagreba, što je tada bila česta kazna izricana starijim komunistima i borcima. Kod kuće se nije mogao zadržati, nego odlazi u Sisak gdje je završio zanat. Tu je nastavio borbu za pravednije međuljudske odnose u društvu, pa i iz Siska je također prognan. Na tesarskom radu s ocem, nije mogao niti želio ostati, pa odlazi ponovno u Zagreb. U Zagrebu je drugi puta uhapšen. Poslije torture u zatvoru, gdje nije ništa priznao, pušten je na slobodu.

Iz Zagreba je 1935. godine otišao na posao u Varaždin, gdje se i dalje ističe u borbi za radnička prava, organiziranjem štrajkova, demonstracija i na sve druge moguće načine. O njemu drug Stipe Ugarković, između ostalog, veli:

»(.. .) Kao najistaknutiji članovi KP, osim (Anke Butorac) u sindikatu bili su 1936. god. u Tivaru, Florijan Bobić ... Beška — Vlašić Frntić, Antun Cvetković, poginuo u NOB-i (. ..)

Na te sastanke (u Svilani Huge Kona) dolazio je i Antun Cvetković, krojački radnik, koji je neko vrijeme živio u Varaždinu, a poginuo je kod Velike Gorice (...)« *(AIHRPH, MG-48/1I-2)*.

Uz sve što je dosad rečeno, želio bih naglasiti da su ženu Antuna Cvetkovića, drugaricu Anđelu, radnicu rodom iz Zagorskih sela, uhapsili ustaše 1. lipnja 1941. godine. Nakon petnaestodnevnog mučenja u Savskoj cesti u Zagrebu, otpremljena je na stratište u Rakov Potok, gdje je strijeljana zajedno s mnogim suborcima i komunistima, a grob joj nije identificiran.

Ovdje navedeni fragmenti iz života Antuna Cvetkovića, sami za sebe govore o njegovoj požrtvovnosti u radu i odanosti borbi za radnička prava.

u kući Fabijana i Lacka Hrvačića, odakle je odlazio u posavska i turopoljska sela agitirati za dizanje ustanka. Tako je oko 29. ili 30. lipnja posudio bicikl od Lacka Hrvačića, rekavši da ide u Bukevje po poslu. Zapravo je u Posavini održao sastanak s partijskom organizacijom i sastao se s još nekim drugovima. Nakon toga, vraćao se natrag u selo Kuće preko Čičke Poljane, dakle najbližim putem, 1. srpnja 1942. godine.

Izbivši iz sporedne ulice na obalni put rijeke Odre, sreo je žandarmerijsku patrolu od tri žandara. Vođa patrole ga je zaustavio i zatražio legitimaciju, jer mu je, kao strano lice, bio sumnjiv. Antun Cvetković je umjesto legitimacije iz džepa izvadio pištolj. No oružje mu je iz nepoznatih razloga zatajilo. Žandari su, pri susretu s njim, bili zatečeni isto koliko i Cvetko. Zato je on pokušao iskoristiti zabunu i pobjeći prema skeli i rijeci Odri. Bio je već podosta odmaknuo, no trojica žandara ispalili su više desetaka hitaca na njega i s nekoliko ga smrtno pogodili.

Žandari su u Poljanu došli radi neke obiteljske prepirke, uzrokovane sukobom zbog imovinskih odnosa i njihov susret s Cvetkovićem je, prema iskazu žandara i očevidaca, bio sasvim slučajan, ali je »revnošću« patrole završio tragično po druga Cvetka. U pa-, troli su bili komandir žandarmerijske stanice Velike Gorice, Ivan Čulinović, te žandari Kragulj i Špišić.

U sličnoj patroli trojice lovaca na dezertere u Kobiliću, žandar Špišić je koncem 1942. godine naletio na Miku Špiljaka koji ga je tom prilikom likvidirao. Preostaloj dvojici suđeno je poslije oslobođenja. S obzirom na to da nisu znali tko je od njih ubio Antuna Cvetkovića, jer su pucali svi, kažnjeni su: Čulinović na pet, a Kragulj na četiri godine zatvora tj. popravnog rada. Obojica su kaznu izdržali i poslije živjeli u Velikoj Gorici kao slobodni građani do smrti. ***(O pogibiji postoji i dokument Prve oružničke pukovnije od 13. VII. 1942,*** v. ***AVI I, Fond NDH, kut. 146, reg. br. 9/6).***

Hapšenje i istraga nad Kučanima

Odmah nakon ubojstva druga Antuna Cvetkovića u Čičkoj Poljani i izvršene akcije na općinu Vukovina, slijedilo je novo hapšenje u selu Kuče. Ponajprije je utvrđeno daje Antun Cvetković, prilikom pogibije, vozio bicikl Lacka Hrvačića iz Kuča. S obzirom na to da su tada bicikli bili registrirani kod vlasti, nije bilo teško ustanoviti vlasnika. Lacko Hrvačić odmah je i uhapšen, a s njim i Franjo Berković, učitelj Dragutin Čunčić, i Josip Berković, svi iz Kuča. Otpremljeni su u zatvor kotarske oblasti Velika Gorica. Lacko Hrvačić je bio zatvoren u posebnoj prostoriji tj. izoliran od ostalih mladića. Odmah ga je uzeo na saslušanje ustaški logornik Franjo Kos. Lacko se branio da mu je bicikl ukraden. Ustaše i logornik prijete mu nožem i vrše pritisak da prizna. Hrvačić odlučuje da svakako bježi iz zatvora. Od mesara Dragutina Bzika i nekog radnika, kojemu ne zna ime, dobio je neku željeznu polugu za nasilno otvaranje vrata. Dok je »Šlisar«, zatvorski stražar i čuvar ključa bio na večeri, Hrvačić je pobjegao.

Došavši u selo Kuče krio se kod Ivana Čunčića-Oškovog, a u toku mjesec dana, koliko se krio, vlasti i ustaše pravili su pritisak na njegovu majku da se on preda. Majka nije ništa htjela priznati, dapače stalno je i posvuda tvrdila da je bicikl ukraden. Pored toga kao i novca predanog nekim ustašama, uspjela je obnoviti postupak protiv svog sina Lacka Hrvačića, na kojem je on i oslobođen.

Trojicu preostalih zatvorenika prebacili su iz kotarskog zatvora u sudski, a to je zapravo bio sabirni logor za muške i ženske osobe, iz kojega su neki pušteni kućama, drugi odašiljani u vojsku, prvenstveno u ustaše, a neki su otpremani u koncentracione logore.

K ovim mladićima iz sela Kuče došao je njihov suseljan Imbro Čunčić-Blažinko, nekakav ustaški oficir u Posadnoj ustaškoj bojni Kosa u Velikoj Gorici i vrbovao ih za ustaše. Međutim, oni su odbili njegovu ponudu. Tada su ih vlasti otpremile na regrutaciju, ali ih je liječnička komisija proglasila privremeno nesposobnima, pa su pušteni kućama. Ustaše su tako izveli, jer su htjeli batinama u zatvoru omladincima dati lekciju.

Na ispitivanju mladića iz Kuča, prije puštanja na slobodu, postavljali su im agenti iz Zagreba pitanja o Antunu Cvetkoviću i tko je sudjelovao u ubojstvu općinskog bilježnika u Vukovini. Ovi mladići i nisu poznavali Cvetkovića, niti su bili sudionici akcije na općinu Vukovina, pa prema tome nisu mogli ništa određeno reći istražiteljima o tim događajima. Intervencijom ustaškog pobočnika Munđera, pušteni su napokon na slobodu.

Akcija udarnika Posavine

Udarna grupa sela Jezero zajedno s nekoliko udarnika sa sisačkog terena izvršila je akciju na općinu Orle i na ustaškog trgovca Josipa Šimunkovića u Orlima. Akciju je vodio Mato Kumic, seljak iz Jezera, a iz sela je bilo više od deset mladića, SKOJ-evaca i nekoliko drugova koji su pripadali Rapićevoj

grupi iz Dužice. Njihova imena, uz sav trud nije bilo moguće utvrditi, no sigurno je daje u akciji sudjelovalo 15 do 20 ljudi, o čemu svjedoči izvještaj Žandarmerijskog kotarskog zapovjedništva Velika Gorica, kojeg je sastavio narednik Čulinović.

Udarnici su došli u prvi mrak (oko 9 sati navečer) u Orle, 1. srpnja 1942. godine. Sa sobom su u zgradu općine poveli općinskog bilježnika Vida Kosa i općinskog blagajnika Ivana Mikana, da bi od njih dobili pozive za vojsku, porezna zaduženja, oružje i municiju koju drže u općini i novac iz općinske kase. Blagajnik nije mogao otključati kasu, jer je jedan ključ nosio sa sobom općinski načelnik koji stanuje u Drnku. Udarnici—partizani razbili su kasu i u njoj našli 38.878,13 kuna i jednu vojničku pušku. Municiju nisu pronašli, ali su uništili svu općinsku arhivu. Tom prilikom odnijeli su i dvije pisaće mašine. Zatim su otišli kod ustaškog tabornika Josipa Šimunkovića tj. njegova oca Dragutina u Orlima kbr. 10. Tabornika nisu našli, a otac Dragutin je rekao da se nalazi negdje u selu, što nije bilo točno, jer se sakrio u sijeno. Tu su partizani uzeli sve cigarete (oko 6—7 tisuća) bonove za cigarete, nešto živežnih namirnica, sav duhan, šibice i papirić za cigarete i oko 50.000 kuna.

Obje akcije u selu Orle bile su veoma brzo završene, a kod Šimunkovića su udarnici još pronašli ustaške knjižice za njihove članove i sve ih odnijeli. Partizani su ostavili u selu nekoliko letaka i informacija o partizanskoj borbi, zatim su se povukli prema šumi tj. Gmanju i otišli prema Jezeru.

Zanimljivo je da su ljudi, pred mrak, u svojim poljima vidjeli partizane, a prepoznali su Matu Kumica i Ivana Fijana s partizanskim kapama i domobranskim uniformama. Ivan Bužan iz Orla 26. veli da je vidio kod Vrbova oko 16 ljudi naoružanih puškama i da svaki ima na leđima ruksak. Njega su pitali zna li tko su oni, a kad im nije odmah kazao, rekli su mu da slobodno veli i on je rekao da su partizani. Partizani to potvrde i još nadodaju da su oni narodnooslobodilačka vojska, da se on ne treba bojati, te ga puste da slobodno ode kući.

Istragu o tom vodili su žandari iz Velike Gorice, a s njima je išlo još 12 ustaša iz pripremne bojne u Velikoj Gorici. Trgovac Šimunković obavijestio je, pak, žandare da je partizane sreo na polju kad je pred večer vozio sijeno kući i daje odmah obavijestio općinu Orle, ali oni nisu mogli dobiti vezu s Novim Čičem, a sin mu Josip nije našao motorkotač da ode u Goricu i prijavi »bandite« koji su već operirali u selu. Žandari su konačno u izvještaju napisali:

»Prema prikupljenim podatcima odnosni banditi bili su svi domaći iz obližnjih mjesta jer da su govorili mješanim govorom kajkavski i štokavski, a čak da su se poneki i krili da nebi bili prepoznati skim su se sastajali.

— Prema prikupljenim podatcima odnosni banditi su došli iz Turopoljskog luga prešli rijeku Odru na putu — koji vodi Veleševec

— Pešćenica kroz Turopoljski lug.« ***(AIHRPH, NG-247/3-1942. i*** v. ***AVII, Fond NDH, kut 146, reg. br. 9/6).***

Akcija udarnika Posavine imala je velik propagandni utjecaj u selima Posavine, slično kao i ona u Vukovini. Istina, ovom prilikom nije bilo kažnjenih ustaša. Njihovi vođe su se na vrijeme posakrivali i kasnije su nestali iz svojih sela. Dio do tada zavedenih ljudi, međutim, pridružio se narodnoj borbi.

1 spomenuta je akcija bila u sklopu one u Vukovini, a planirali su je drugovi Belinić, Cvetković i Vasić. Razbuktavanjem ustanka u našem kraju, divljanje fašističkih okupatorskih hordi i njihovih domaćih pomagača i izdajnika bilo je bezglavo i svakim danom sve bjesomučnije, često s tragičnim posljedicama po nevino stanovništvo.

Kontinuirana aktivnost Komunističke partije u kotaru Velika Gorica

Neosporna je činjenica da je prvi Kotarski komitet KPH Velika Gorica učinio izuzetno mnogo na širenju komunističke ideologije i napredne socijalističke misli u našem kraju. U to nas uvjeravaju sve aktivnosti koje smo dosad spomenuli. Nakon smjenjivanja prvog Kotarskog komiteta, revolucionarno bujanje na našem području nije prestalo, nego je dosljedno nastavljen dotadašnji rad. Dakako da je više Partijsko rukovodstvo imalo velikih zasluga za razvoj ustanka, osobito u prosincu 1941. godine pri pokušaju skretanja Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica, kada je Okružni komitet KPH Zagreb tj. njegov organizacioni sekretar, Marko Belinić, djelovao munjevito i pravilno u skladu s linijom Komunističke partije Hrvatske i Jugoslavije. Raspustio je »malaksali« Kotarski komitet, uveo instruktora i, uz pomoć starog sekretara, upoznao ga s organizacijom na terenu te uspostavio novi Kotarski komitet. Nakon što je za sekretara novog Kotarskog komiteta postavio Duku Vasića, akcije protiv neprijatelja vođene su još žustrije i potpunije, osobito u drugoj polovici 1942. godine, kada je Marko Belinić odaslao na teren druga Miku Špiljaka.

Nije ispravno tumačenje onih koji su pričali o padu cijele partijske organizacije u kotaru Velika Gorica, kao ni nekih skandaloz-

nih tumačenja da Partija nije vodila ustanak na našem području, tj. daje posve zakazala i si. Takve glasine doprle su i do Prve okružne partijske konferencije koja je, uslijed nepoznavanja stvarnog stanja na terenu i svakako zlobom pojedinaca, svela Komunističku partiju kotara Velika Gorica na svega desetak članova u 1941. godini. Tako se i navodi u »Političkom referatu« te konferencije:

»Evo nekoliko momenata koji su po svojoj naravi utjecali na politički život ovoga naroda, a prema tome i na razvitak NOP. Okrug je nastanjen 100% Hrvatima, dok jedino u Žumberku imade 3 općine grkokatolika, potomaka senjskih uskoka, koji se također većim dijelom smatraju Hrvatima. Najveći dio naroda 98 % sudjelovao je i bio okupljen u seljačkom pokretu.[1] Početkom 1941. postojala je partijska organizacija u kotaru Velika Gorica od desetak članova, te u Samoboru od 4 člana. Inače se u svim kotarevima nalazilo nešto vanpartijskih komunista i simpatizera, dok kod širokih narodnih masa tek su rasle simpatije za K. P. (...)«!

Ova tvrdnja nije bila točna, kao ni druga koja navodi da su se nove partijske organizacije u kotaru Velika Gorica počele stvarati poslije formiranja Okružnog komiteta KPH za Pokuplje—Žumberak. Daljnjom tvrdnjom i sam referent se pobija kad veli: »(. .) Tu ću podvući momenat koji je čvršće povezivao široke mase Žumberka, Pokuplja, Turopolja i Posavine uz NOP. Akcije, koje su vršile naše male jedinice i udarne grupe, uvijek su bile uspješne. Nikada im neprijatelj nije uspio zadati gubitak. Brzina u prebacivanju, privrženost naroda bili su uzrok uspjehu (. ..)

Vidimo da u to vrijeme u Žumberku, samoborskom, jaskanskom i goričkom kotaru uslijed toga što je bilo malo aktivista, što se partijska organizacija tek stvarala i razvijala, ostalo poletno raspoloženje naroda za NOB i pokret neiskorišteno. Takovo je stanje bilo do formiranja OK (. . .)

Drugovi, sredinom oktobra 1942, kada je formiran OK partijska organizacija imala je u okrugu 2 kotarska komiteta i to u Pisarovini i Velikoj Gorici, u svakom po 14 članova (. . .)«

Ove konstatacije, pored još mnogo iskrivljenih momenata o pravom stanju u kotaru Velika Gorica, daju posve krivu sliku, jer je oportunizam bivšeg Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica riješen čim se pojavio, a njegovi članovi kažnjeni. Partija je s ostalim članstvom nastavila raditi i s uspjehom vodila organizaciju ustanka u ovom kraju. Nema niti postoji ikakve dvojbe o kontinuiranom radu Komunističke partije Kotara Velika Gorica, o čemu, među ostalim, svjedoči izvještaj Okružne partijske konferencije Pokuplje:

»(. ..) Uspjeli smo stvoriti partijska rukovodstva u Samoboru 1942. a početkom 1943. u Žumberku, i rasčistiti organizaciju u Velikoj Gorici. U goričkom se kotaru odmah vidio i uspjeh. Narodni oslobodilački pokret bio je omasovljen. Prilog i fond dali su dobre rezultate, koji su se stalno poboljšavali. U Pisarovini nijesmo uspjeli u potpunosti rasčistiti samu organizaciju i riješiti oportunizam, nekritičnosti, te familijarnosti u samom rukovodstvu, jer se nije odmah energično pristupilo izvršenju zadatka. Tragovi toga još se i danas osjećaju kod starijih članova Partije. U Jaski tek u novembru 1943. uspjeli smo formirati partijsko rukovodstvo (. . .)« ***(AIHRPH-KP-169/416 i 416-1).***

Dakako da je Okružno rukovodstvo davalo stalnu i neprocjenivu pomoć Kotarskom komitetu KPH Velika Gorica, ali se ne smije potcijeniti ni rad brojnog članstva Partije u ovom kotaru. Ne treba smetnuti s uma ni veliko zalaganje Okružnog komiteta KPH Zagreb glede sređivanja stanja u kotaru Velika Gorica, koji je ovdje rukovodio radom do studenog 1942. godine preko svoga organizacionog sekretara Marka Belinića i instruktora Antuna Cvetkovića-Cvetka.

Velika je besmislica napisana u organizacionom izvještaju da su komunisti, odnosno oportunisti iz Velike Gorice, ispisivali parole: »Hrvati ne gubite glave uzalud«, jer nikada takva parola u našem kraju nije bila ispisana. Tvrditi suprotno, znači zapravo vrijeđati požrtvovnu partijsku organizaciju, kakva je u cijelosti bila velikogorička.

Druga relejna stanica u Gudcima

Specijalna veza Povjerenstva CK KPH s Glavnim štabom Hrvatske išla je preko velikogoričke partijske organizacije i to smjerom: Remetinec, Čehi-Klara, Lukavec, Gudci, Havidići, Lučelnica do Kupe i Mike Orečića. Preko Kupe, u Dugom Selu, uspostavljena je u prvoj polovici 1942. godine. Relejnu stanicu Gudci je organizirao Stjepan Šimec-Štef iz Gudca, po naređenju i u dogovoru s Ivanom Marinkovićem-Slavkom.

Osim Štefa Šimca na vezi je radio i član Okružnog komiteta KPH Zagreb, drug Milan Kuren-Gubec. Tom vezom kojom je išla

1 — To je točna konstatacija za sve vrijeme do godinu—dvije prije drugog svjetskog rata, a kretanje tadašnje situacije smo vidjeli u konkretnom opisivanju događaja — o. a.

pošta CK KPH, nije smjela prolaziti nikakva druga roba ni ljudi za partizane. Preko relejne stanice, pak, koja se sada organizirala, prolazi dosta ljudi i velike količine materijala, oružja, odjeće, sanitetskog materijala, štamparskih stvari i živežnih namirnica. U tu vezu je bio uključen Mato Rendulić-Žuti, koji je bio agent ustaške i gestapovske obavještajne službe. Imao je povjerenje Partije u Zagrebu, i tako joj nanio goleme štete već do konca 1941, a napose 1942. godine kad su bili naprosto obezglavljeni partijski kadrovi u Zagrebu, uslijed silnih lančanih provala. U to se vrijeme nalazio u Zagrebu i drug Ivo Lola Ribar radi sređivanja stanja u Hrvatskoj. Centralnom komitetu KPJ on upućuje izvještaj o stanju u Zagrebu i općenito u Hrvatskoj (12. siječnja 1942. godine) u kojem, među ostalim, stoji zapisano :

»(...) Ovdje je prije mog dolaska bila opet provala tehnike (pala je štamparija). Od drugova srećom nije nitko pao, već su u bijegu uspjeli ubiti trojicu ustaša i agenata. Međutim, okolnosti ove provale još su dosta zagonetne. Sada ih ispitujemo, pa ću javiti. Uopšte, imam zaista utisak da je ovde bilo dosta nepotrebnih padanja ljudi i da konspiracija uglavnom nije prilagođena novim uslovima. U tome pravcu moraćemo poduzeti hitne mjere (.. .)

Na omladinskom sektoru stanje je teško. Vlahović je već ranije streljan, Vlkov interniran, sekretar PK, koji je zamenio Vlahovića ***(Vicko Raspor — o. a.)*** streljan baš zadnjih dana ***(osuđen na smrt, ali mu je kazna zamijenjena 20-godišnjom robijom — o. a.),*** a dva člana pala još ranije ***(Stjepan Benceković i Frane Barić — o. a.).*** Moraćemo sve reorganizirati (...)«

U takvoj situaciji u Zagrebu, moralo je dosta ljudi bježati iz grada, a veze iz Zagreba, osobito ona u Jakuševcu i sada nova s više kanala za Gudce, bile su od neprocjenive vrijednosti. To više što su bile nedostupne agentu Žutom. Veze je stvorio Mjesni komitet KPH Zagreb — Lutvo Ahmetović-Miško, Okružni komitet KPH Zagreb — Milan Kuren-Gubec i Povjerenstvo OK KPH u Zagrebu — Ivo Marinković-Slavko, a Rendulić nije za njih znao. Koncem 1942. godine ipak je vezom uspio poslati agenta za Žumberak s većom grupom partizana, a veza Lukavec, Dragonožec tj. Markuševec, Havidić je pohapšena, no o tome kasnije. Činjenica je da je relejna stanica Gudci pod rukovodstvom Štefa Šimca radila neotkrivena i kad su ga drugi u rukovodstvu na njoj naslijedili. Bila je organizirana tako vješto da ni ljudstvo ni različita roba nisu dolazili u dodir s njezinim sjedištem, skladištima oružja i drugog.

Ovu relejnu stanicu ističemo zbog njezina funkcioniranja u najpotrebnijem trenutku za grad Zagreb, odakle su mnogi aktivisti morali bježati pred hapšenjem. To istodobno upućuje i na vrijednu aktivnost omladine i komunista s našega područja te na kontinuitet koji se nije gubio u partijskom radu. Citirat ću još jedan dio iz izvještaja Ive Lole Ribara od 3. kolovoza 1942. godine, što ga piše drugu Titu:

»(...) U Zagrebu, uglavnom su prebolje-ne teške posljedice zimušnje provale, o kojoj sam sakupio podatke koje ću vam dostaviti. Pod rukovodstvom drugova Steve ***(Ivan Krajačić — o. a.),*** i Konspiratora ***(Dragutin Saili — o. a.),*** organizacija je, iako u uskom obimu, opet uglavnom uspostavljena, tehnika obnovljena, stvoreni aparati za vezu s partizanima i slanje materijala itd. Bilo je nekih uspjeha: U tri maha podijeljeno oko 25.000 letaka, i dvije akcije (uništenje transformatora na željeznici i njemačkog skladišta benzina — milionske štete za neprijatelja. No, uprkos tome, organizacija je još slaba, mlada i nema iskusnijih rukovodilaca: itd (.. .)« ***(Arhiv CK SKJ. Fond CK KPJ, 1942/424).***

Eto kakve su bile teškoće glede partijskog rada u gradu Zagrebu, odakle su mnogi drugovi morali bježati pred hapšenjima.[1]

Odlazak aktivista iz Zagreba u partizane svakako ne bi bio moguć da naša velikogorička partijska organizacija nije bila spremna i sposobna izvršiti sve postavljene zadatke. Nije dakle riječ o oportunizmu cijele partijske organizacije, kao što je naprijed rečeno.

Dodajmo da su spomenutom vezom, iz Zagreba u partizane i obratno prošli i mnogi rukovodioci našega pokreta: Marko Belinić, Milutin Baltić, Perica Dozet, Joža Manolić, Ivan Krajačić, Lepa Perović i mnogi drugi.

Odlazak u partizane iz naših sela

Već kasno 1941. godine u selu Jezero, u ilegalnosti su bili mnogi članovi KPJ i

1 — Dio aktivista NOP-a, članova ilegalnih organizacija pokreta otpora, sklanja se na sigurniji teren. Mnogi od tih aktivista izlaze na oslobođeni teritorij jer su ustaške mjere za suzbijanje komunističkih i antifašističkih aktivnosti u gradovima, a naročito u Zagrebu, pojačane. Specijalne službe ustaške policije, nakon prvih neuspjeha, počinju krajem 1941. godine postizati neke uspjehe u borbi protiv KPH i njezina članstva koje je prema zadacima ostalo na okupiranom teritoriju. Nerijetko tim uspjesima policije pridonose priznanja uhapšenih aktivista NOP-a koji izloženi mučenjima u zatvoru popuštaju i odaju imena svojih drugova ili pak ubačeni doušnici (policijski agenti) u ilegalni pokret koji daju policiji podatke za hapšenje i provale. Razlog povećanog broja ljudi koji se služe relejnim stanicama pri prelazu na oslobođeni teritorij je i povećani broj Hrvata koji prilaze NOP-u, a tome doprinosi i pojačana aktivnost Povjerenstva CK KPH u Zagrebu.

SKOJ-evci. Mato Drobnjak u Ribnici također. ***(AH, VŽŽZ, kut. 2190, br. 7793/41).*** U Bukevju, Buševcu, Barbariću i Mraclinu mnogi su članovi KP također u ilegalnosti. Pretežni dio tih ilegalaca, članova Komunističke partije, otišao je rano u proljeće 1942. u partizane. Neki su otišli rano u jesen i u ljeto 1941. godine. Neki su ugroženi drugovi otišli u domobranstvo i odatle u partizane, a neke su ustaše uhvatili i strpali u logor. Teror neprijatelja bio je izuzetan na našem i sačkom teritoriju, zbog aktivnosti komunista. Neprijatelj je očito želio uništiti narodnooslobodilački pokret koji s^ razmahao i svakim danom bivao sve djelotvorniji i jači. Tako je iz sela Jezero u kasno proljeće ili početkom ljeta 1942. godine otišlo u partizane desetak SKOJ-evaca: Stjepan Đuranić-Bas, već član KP, Ivan Fijan, Tomo Kruhan, Josip Kumic, Josip Đuranić-Beden, Đuro Đuranić, Stjepan Vuger, Ivan Vuger, Josip Kruhan-Lubec i Josip Vuger. Svi su, osim Basa, Fijana i Kruhana koji su prvi otišli u Baniju, pošli u šumu Kalje k Siščanima, odakle su ih oni otpremili u dužičku šumu, gdje je bila »mala četa« partizana s komandirom Stjepanom Klarićem iz Stare Pračne (ili Nove?) i komesarom Ivanom Rapićem iz Dužice.

Iz šume Dužica vršili su manje akcije oko 14 dana, rušili prugu i slično. Potom su svi zajedno otišli u šumu Žutica. Čim su došli ondje, za njih su saznali ustaše iz Posavskih bregov i Ivanić-Grada te odmah krenuli na njih. U borbi s ustašama i prilikom povlačenja preko rječice Črnec, čuvajući odstupnicu, poginuo je prvi partizan iz sela Jezero, Stjepan Vuger, poljoprivrednik i SKOJ-evac.

Ponovno se ta četa smjestila na tromeđi rječica Črnec, Lonja i Čemernica, a pridružili su joj se drugovi iz Banije: Ivan Mladen, Stjepan Đuranić-Bas i Ivan Fijan. Od te je grupe odmah formiran Brezovački bataljon'. Ustaše su iz Siska krenuli u potjeru za primjećenom grupicom partizana iz Banije, a ovdje su naišli na novoformirani bataljon. Borba se razvila i bataljon je podvojen. Tomo Kruhan i Josip Vuger našli su se s Ivanom Mladenom i Mikom Špiljakom i iz Jezera se vratili u Brezovicu gdje su našli Rapića i Klarića s njihovom četom. Iz Brezovice su opet otišli u dužičku šumu, odakle su vršili akcije. Drugom polovicom kolovoza (u prvoj je poginuo Vuger), bataljon je krenuo na jedno propagandno putovanje — Vukomeričkim goricama i Pokupljem do Kupčinske šume, a odande preko Dubranca, Šiljakovine i Velike Bune natrag prema Dužici. U Dubrancu i selima Vukomeričkih gorica ostavili su snažan dojam, a općinske su vlasti izvjestile kotar i ustaški logor »da su to bili sve domaći ljudi, jer nitko nije govorio štokavski«. Svi su bili u velikoj nedoumici »odakle toliko domaćih partizana, a stalno se pripovijeda da su to sve četnici«.

Ovdje smo učinili malu, ali prikladnu digresiju i vraćamo se na našu temu. Iz Jezera su drugom rundom otišli još Mato Kumic i njegova žena Ruža s malim sinom Stjepanom, Kata Đuranić, Ana Đuranić, Josip Srnec-Svajo i žena mu Mara s djecom, Stjepan Kumic i sekretar SKOJ-evske organizacije u Jezeru, Stjepan t)uranić-Tišlar. Nakon određenog vremena, jedan dio tih partizana vratio se na politički rad u naš kotar. Bili su to Mato i Ruža Kumic, Štef Đuranić- Bas, Stjepan Đuranić-Tišlar, Ivan Vuger, Ivan Fijan, Josip Srnec-Svajo i njihove žene.

Iz Bukevja su u prvoj rundi u proljeće 1942. godine otišli u partizane u Moslavinu Nikola Antolović i Nikola Mihordin, obojica SKOJ-evci (poginuli u partizanima). Ubrzo iza njih, u drugoj polovici kolovoza 1942. godine, otišli su u partizane: Mato Facko, Ivan Črnjak i Marica Antolović. Oni su išli preko Lomnice (Vinko Klenović) u Žumberačko-pokupski odred, a odatle u 13. proletersku, kada je formirana.

Iz sela Gudci već je rano u proljeće otišao u partizane na Kordun Štef Šimec, ali je vraćen na teren radi veze sa Zagrebom. Radilo se o prijenosu pošte za CK KPH i o provođenju ljudi u Zagreb i iz Zagreba u partizane, te iznošenju raznog materijala za potrebe partizanske vojske. Štef je u taj posao uključio i dvojicu svoje braće: starijega Miška i mlađega Andriju.

To je bila specijalna veza. Grupa u Gudcima je od prvih dana 1942. godine okupila svu omladinu svoga i susjednih sela — Markuševca, Dragonošca, Lukavca i još nekih. Štef je prvotno, u veljači 1942. godine, došao u kontakt s Antunom Cvetkovićem-Cvetkom, preko svoga suseljana i člana KPJ Štefa Vlahovića, studenta. Cvetković ga je odmah primio u KPJ, a Šimec se sav predao radu na dizanju ustanka. Na tom poslu nije bilo za njega zapreka, a njegova hrabrost omogućavala mu je izvršenje i najtežih zadataka.

1 — O Brezovačkom bataljonu postoji više dokumenata. Formiranje početkom srpnja 1942. godine. Prema izvještaju Štaba NOP odreda Banije — Štabu prve operativne zone od 13. srpnja 1942. uspostavljen je kao VI bataljon Banijskog odreda. Za komandanta je postavljen Dragan Bobetko, za političkog komesara Mika Špiljak. za njegovog zamjenika Duka Ban, za operativnog oficira Ivan Mladen, za komandira 1. čete, Mijo Bobetko, a druge čete Stjepan Klarić. *(AVII, Fond NOB, kut. 1614. reg. br. 6/2). O* tome ima i drugih sačuvanih izvještaja među kojima i onaj druga Mike, također pohranjen u AVII.

Iz sela Ščitarjevo u partizane je na Kalnik 9. III 1942. godine otišao Franjo Majzec, preko zagrebačke partijske organizacije. Sa sobom je poveo desetak domobrana i jednog njihovog časnika. Svi zajedno odvezli su i dva kamiona krcata vojnom opremom i oružjem. U selu Hrastovsko kod Ludbrega, 3. svibnja 1942. u borbi s neprijateljem, Majzec je zarobljen i pogubljen u Zagrebu na Dotršćini. O tom je slučaju Ivo Lola Ribar 17. ožujka 1942. godine pisao, među ostalim, u izvještaju CK KPJ:

»(...) U pogledu veza s (domobranskom) vojskom, još je slabo, iako postoje znatne mogućnosti. Ipak, postignuti su prvi uspjesi. Ovih dana je jedan satnik iz Zagreba, *(Božo Lejner-Stipe, poginuo kao komandir partizanske čete na Kalniku, 4. svibnja 1942. godine u borbi s ustaškim »Zdrugom« — o. a.),* sa dva vojna kamiona i desetinom vojnika, dva sanduka municije i mitraljezom, mirno izišao iz grada i došao do partizanske čete koju smo mu ranije označili. Već je u borbi. Njegov primjer imao je silni odjek u kasarni, tako da je to glavni predmet razgovora, i naravno — istraga vlasti. S druge strane pohvatane su i neke veze koje će nam biti vrlo značajne u pogledu informacija (. . .)« *(Arhiv CK SKJ, Fond CK KPJ 1942/138).*

Kao što se iz Lolina izvještaja Titu iz Zagreba vidi, Majzec je bio jedan od rijetkih i prvih komunista koji su organizirano izveli domobrane u partizane.

Iz Ribnice Mato Drobnjak-Spašinćak, koji već od konca 1941. godine živi u ilegalnosti, odlazi sa dvadesetogodišnjim sinom Franjom u partizane, već u srpnju 1942. godine. Njegova je cijela obitelj prešla u ilegalnost: žena Kata, kćer Ljubica i majka Eva Drobnjak, svi iz Ribnice kbr. 49 kotar Velika Gorica. Franjo je ubrzo ubijen, u Buševcu, kolovoza 1942. godine, a Mato također te godine umro u Ostrožinu od tifusa.

U povodu odlaska Mate Drobnjaka i sina mu u partizane, Kotarska oblast Velika Gorica pokrenula je, prema propisima od 27. prosinca 1942. postupak o zapljeni njihove cjelokupne pokretne i nepokretne imovine. Prema odredbi tih propisa, imalo se podržaviti svu pokretnu i nepokretnu imovinu »lica koja se odmetnu.«

»Komisijska zapljena je izvršena 28. VIII. 1942. godine na licu mjesta u kući Drobnjak Mate, Ribnica kbr. 49, općina Novo Čiče, kotar Velika Gorica. Nepokretnih predmeta je bilo 7 i to: Kuća 1 1 x 1 5 met. štala 1 3 x 6 met. kuharna i krušna peć 3x3 met. kotac 6 x 5 met. kukuružnjak 4 x 1 met, tri silosa i osam jutara zemlje zasijana s jutro i 400 čhv. kukuruza, 400 čhv. krumpira i nešto vrta.

Ivo Lola Ribar u Žumberku ljeti 1942. godine.

Sve u vrijednosti 257.000 kuna. Pokretnina je zabilježeno: 32 predmeta, — sav alat i kućni namještaj, te stoka u vrijednosti 369.500 kuna.

Roba je sva prodana, žito u državnom magazinu, a dva konja i dvije krave su date na čuvanje u selo Kurilovec kod: First Josipa i Stjepana kbr. 63 i Veselić Nikole kbr. 69.

Potraživanja sa strane na to domaćinstvo su:

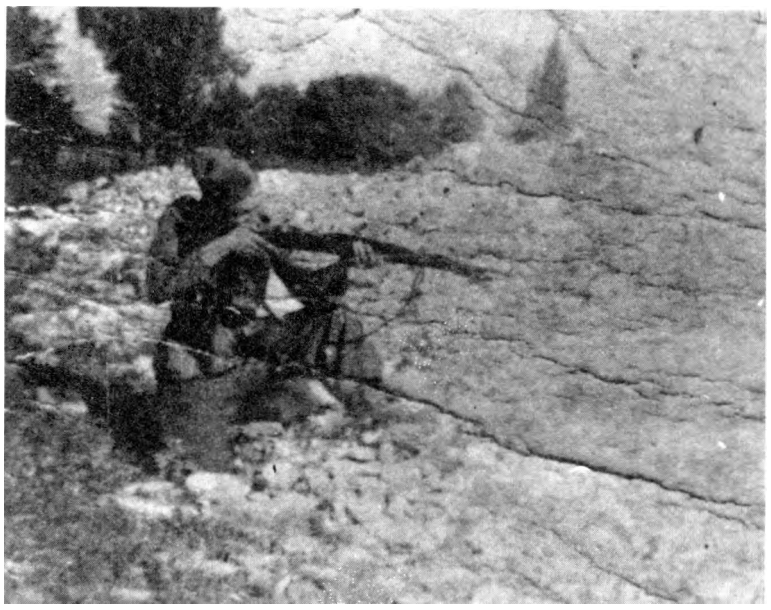
1. Kučan Jagica (sestra) iz Drnka potražuje 3.000 kuna i

2. Pevec Antun iz Zelina potražuje 2 košnice sa pčelama.« *(AIHRPH, NG, kut. 247/1942-Kotarska oblast Velika Gorica)*

Iz sela Mraclin je početkom srpnja 1942. godine otišao u partizane Lacko Galeković-Barberov u četu »Kljuka«, ali je ubrzo obolio od tifusa i umro. Inače, bio je član Prvog kotarskog komiteta KPH za kotar Velika Gorica kao i Mato Drobnjak iz Ribnice, koji je također umro od tifusa, za tadašnje prilike veoma opake bolesti.

Prema evidenciji ustaškog logora iz Mraclina u partizane je nekako istodobno s Lackorn Galekovićem otišao i Lacko Cvetnić, koji je pobjegao iz vojnog zatvora u Zagrebu. Taj podatak međutim nije se mogao provjeriti.

Iz Pilane Turopolje, negdje koncem kolovoza 1942. godine, odlaze u partizane: Pero Štimac, Maks Cvetko, Franjo Cvetko i Imbro Robić, svi pilanski radnici. Bili su u partizanima u Žumberačko-pokupskom odredu i »Kljuka« bataljonu. Svi su poginuli, osim Imbre Robića, koji je neposredno poslije oslobođenja umro.

Mijo Kos-Zorko na zgarištu kuće Steve Radovića u Kordunu (Dugo Selo, 1942).

Iz sela Kobilić otišao je u partizane, koncem kolovoza 1942.,Viktor Trupčević, sekretar partijske ćelije Kobilić-Rakarje, i to preko Vinka KlenoviĆa iz Lomnice. Otišao je u bataljon »Kljuka«. Istom je vezom otišao u partizane 1942. godine i Rudolf Petrnac iz Kobilića, rođak Viktora Trupčevića.

Posebni način odlaska u partizane grupe iz sela Buševec-Barbarić

Već od početka 1942. godine ili, zapravo, od konca 1941. godine, ovdašnja je grupa odvojena od partijskog rukovodstva, kao i ostale kojima je rukovodio Tihomir Zoričić, zbog već opisane situacije između višeg rukovodstva i Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica.

Svi smo živjeli u ilegalnosti i hvatali smo vezu sa sisačkom partijskom organizacijom preko sekretara ćelije u Vukojevcu Franje Robića. Tim putem smo dobivali i partijski propagandni i obavještajni materijal za rad.

Odlučili smo svi otići u tada već veoma poznat partizanski Odred sisačkog kotara. Naumili smo to učiniti u svibnju. Naša grupa, u kojoj su uz mene bili još Nikola Detelić, Tihomir Zoričić i Mira Zoričić, čekala je sa spremljenim oružjem na polazak. Svi smo bili u mlinu-vodenici Radovana Tomšića u Buševcu-Novom selu. Imali smo svega devet pušaka i jedan novi puškomitraljez s više od tisuću metaka. Puške smo sačuvali nakon raspada bivše jugoslavenske vojske. Puškomitraljez je Ivan Katulić ukopao i konzervirao u jednoj neuglednoj »kladi« i bacio je na tavan seoskog doma među slično drvlje i planke. Neke puške su isto tako bile ukopane u drvo i konzervirane. Tim je drvenim stupovima na tavanu bio ograđen kukuruz. Sve to je čekalo ovaj trenutak našeg odlaska u partizane, kada smo sve raspakirali i čekali vezu.

Nakon, za nas duga čekanja, negdje oko 16. travnja 1942. godine, dobili smo obavijest o mjestu i lozinku za sastanak s partizanima i odlazak u Sisački odred. Došli smo u šumicu kraj kuće Franje Robića u Zelengaju — Vukojevac Donji. Nestrpljivo smo čekali vodiča-pai|tizana. Uvečer, najedamput, eto tri-četiri čovjeka na dogovoreno mjesto i s ugovorenim lozinkama za raspoznavanje.

Iako je s naše strane bilo sve pouzdano, pridošlice su se nekako bojažljivo raspitivali bismo li htjeli poći u partizane na drugu stranu tj. u Kordun, a ne u Sisak, jer da na Kordunu treba ljudi iz ovih krajeva pošto još nemaju Hrvata, a Sisački je odred sastavljen od samih Hrvata. Mi smo se bez komentara složili, jer je svima nama bilo svejedno gdje se borimo, kad se borimo za istu stvar i pod vodstvom Komunističke partije. Svi smo bili zadovoljni. Drugovi iz Siska su otišli svojim putom, a ovi drugovi iz Kordu na su pokupili višak oružja i nosili ga umjesto nas. U vodu kordunaških partizana zavladalo je iznimno veselje kad smo stigli, napose ovako s oružjem, municijom i puškomitraljezom[1].

Na putu od Vukojevca Donjeg — Zelengaja — prema Kordunu poduzeli smo akciju na kuću njemačkog špijuna u šumi »Brezika« u susjedstvu brijega i kuće Tihomira i Mire Zoričića. Tom smo se prilikom opskrbili raznom odjećom i šeširima, što nam je dobro došlo zbog kamuflaže. Sutradan ujutro bili smo u Dugom Selu kod Steve Radovića, koji je bio funkcionar Mjesnog narodnooslobodilačkog odbora. Poslije smo tu često dolazili na odmor nakon izbivanja na lijevoj strani Kupe gdje smo išli u različite akcije. Jedna od njih je bila razoružanje žandarmerijske stanice 3. srpnja 1942. u Letovaniću, a od većih akcija navodim zarobljavanje radnog bataljona od 211 domobrana u šumi Kljuka 29. srpnja 1942. U toj su se šumi, naime sjekla drva za ustaške potrebe. Akcija je izazvala zaprepaštenje u ustaškim redovima, a i među našim partizanskim simpatizerima imala je velikog odjeka. O njoj i o još nekim drugim akcijama pisao je i Ivo Lola Ribar u svom izvještaju CK KP Jugoslavije i Kominterni 20. kolovoza 1942. godine, kao važnijem događaju u II. operativnoj zoni:

»(...) 1. — Partizanski pokret u neposrednoj okolici Zagreba sve snažnije raste. Samo u toku prvih dvadeset dana avgusta mjeseca izvedene su slijedeće krupnije akcije: 5. avgusta, partizanski bataljon »Josipa Kraša«

1 — v. *Građa za povijest NOB-a u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941-1945, III, Zagreb 1984, dok. br. 3, (str. 12 - 13)*

napao je i uništio ustaško-žandarsku stanicu Kalje kraj Žumberka. Uništeno je 40 ustaša i žandara i zaplijenjen ratni materijal. Glavni drum Zagreb—Karlovac je pod kontrolom partizana. Polovicom avgusta kraj stanice Zdenčina, 15 km južno od Zagreba uništena su i zapaljena dva transportna voza sa cisternama, a izvršen i jedan prepad na Samobor. Na glavnoj pruzi Zagreb—Beograd, u rejonu Velika Gorica, za zadnjih petnaest dana uništeno je 12 lokomotiva i željeznička stanica Pešćenica. *(To su bile akcije sisačkih partizana o. a.)*. Kod Dugog Sela izbačen je iz šina jedan nemački brzi voz. Kod Velike Gorice zarobljeno je 140 ustaša i pripadnika ustaške radne službe. Akcije se nastavljaju sve bliže Zagrebu, oko koga ustaše prave rovove i utvrđenja kod Samobora i Dugog sela **(...)**

Prilike u Hrvatskoj vojsci pružaju sve više mogućnosti za naš rad. Potrebno je pojačati radiopropagandu (...)«. *(Ivo Lola Ribar, Ratna pisma, Zagreb—Beograd, 1978. str. 146)*.

U »Kljuki« i Žumberačko-pokupskom odredu već je u to vrijeme bilo mnogo omladinaca iz naših krajeva i iz Zagreba. Neke akcije su provedene u kolovozu primjerice

Imbro Detelić, poljoprivrednik i lugar iz Buševca, član KPJ. Poginuo je 1943. godine kao borac Žumberačkog partizanskog odreda.

zauzimanje Pisarovine, uz sudjelovanje kordunaškog partizanskog odreda pod komandom Nikole Vidovića. Sama »Kljuka« nije bila u stanju svladati takav veći garnizon ustaša i žandarmerije. Tu se na djelu širilo bratstvo i jedinstvo među našim narodom. U partizanima nikad nitko nije postavljao pitanje o nečijoj nacionalnoj pripadnosti. Kod izmučćnih ljudi s Korduna, bilo je nedoumice kad su u partizanima vidjeli seljake iz hrvatskih sela nadomak Zagreba, ali je njihovo čuđenje vrlo brzo nestalo i bili smo primani s izuzetnom pažnjom. Ovakvo uzajamno poštovanje davalo je najveći poticaj za zajedničku borbu protiv zajedničkog neprijatelja. Netaktično izvještavanje »Slobodne Jugo-

Franjo Rožić-Dragičin iz Buševca, jedinac u roditelja, SKOJ-evac, poginuo 1943. kao borac Žumberačkog partizanskog odreda.

Grupa boraca Žumberačkog partizanskog odreda nakon akcije, u Buševcu 1943. godine. Prvi s lijeva kleči komandir Mirko Crnko, do njega čuče Blaž Horvačić i nepoznati drug iz Žumberka. Stoje s lijeva na desno: Josip Zubek, Marica Robić, dva borca iz Žumberka, Juraj Horvačić, Ivan Kos i nepoznati borac iz Žumberka.

Boco Balaš, komesar Žumberačko-pokupskog partizanskog odreda u koji su ljudi iz našeg kraja odlazili prije formiranja TPO.

slavije« o toj akciji kritizirao je Ivo Lola Ribar u pismu CK KP Hrvatske i Glavnom štabu Hrvatske 1. rujna 1942. godine:

»(. . .) Pored toga, ima osjetljivih političkih problema: naročito ove prve veće akcije važne su i zbog toga što se njima vojnički i politički naši partizani pretstavljaju ovdašnjem hrvatskom stanovništvu. U tom pogledu morate Kordunašima kojima je stran ovaj teren davati stroga uputstva. Ovde je važna svaka sitnica i treba više no drugdje paziti na politički efekat naših akcija. — Među ostalim: nije zgodno kad »SI. Jug.« jučer javlja da su Kordunaši osvojili Pisarovinu. Pre svega, tu su bili i Kordunaši i domaći Žumberčani koji su pored prvih 150 ljudi za zadnjih mesec dana mobilisali još 3—4 nove hrvatske čete. A drugo, nije li važno baš pokazati da se radi prije svega o Ustanku domaćeg življa i domaćim partizanima, kojima su u pomoć došla njihova braća iz Korduna? Na takve stvari treba obratiti pažnju (. . .)«. ***(Ivo Lola Ribar, Ratna pisma, Zagreb—Beograd, 1978. str. 161).***

Nakon otprilike dva mjeseca poslije odlaska prve grupe mladića u partizane, u drugoj polovici kolovoza odlazi druga grupa: Josip Detelić-Pavlov i Ivan Detelić-Pavlov, braća partizana Nikole Detelića, te Josip Horvačić-Cvokanov iz Novog Sela (Buševec).

Ovu smo grupu vodili u partizane pomoću novostvorene veze s »Kljukom« i Kordunom preko Čakanca i Lučelnice. Tu je bila stalna relejna stanica koju je održavao Nikola Marđetko, zagrebački radnik i član Kotarskog komiteta KPH Pisarovina, rodom iz Bjelovara. Pošto smo kasno pred svitanje došli jedva do Čakanca, morali smo se smjestiti i provesti dan u jednoj klijeti Franje Kirinčića-Boška. Na tavanu je bilo nešto sijena, a nas je bilo desetak slabo ili nikako naoružanih. S nama je putovalo nekoliko drugova iz Moslavine. U Kirinčićevoj kući smo zatekli Viktora Trupčevića iz Kobilića koji se ovdje krio, a imali smo i jednog ranjenog i još nedovoljno oporavljenog partizana kojeg je ranije u Vukojevcu izliječio dr Ivan Janković.

Negdje prijepodne, dok smo svi još spavali, kućedomaćin Franjo Kirinčić nas je obavijestio da u selo dolazi motorizirana jedinica Nijemaca. Njemu je to javio njegov 12-godišnji sinčić Josip, koji je u obližnjoj šumici brao »masne šiške« za štavljenje kože. Još domaćin nije pravo otišao od nas, a Nijemci su već stigli u selo. Mi smo u toj velikoj neprilici imali sreće što je uza samu klijet rastao visoki kukuruz. Sakrili smo se u nj rasporedili se za okršaj. Posumnjali smo, naime, daje neprijatelj dobio o nama obavijest i da će početi potragu za nama. Pripremili smo se za napad. Međutim, Nijemci i nekoliko ustaša na motorima, tražili su tek vode za piće i pitali za put. Potom su produžili prema Dubrancu.

Mi smo svi bili raspoređeni u kukuruzištu. Mislili smo da će se netko od nas spasiti, ne ostanemo li svi na hrpi. Međutim, uhvatio nas je strah u trenutku kad smo mislili da je sva opasnost već minula jer je iz kukuruza izašao na sjenokošu koja je okruživala polje, neki čovjek s motikom i krenuo prema obližnjoj šumici. »Taj će nas sve upropastiti«, pomislio sam i smrtno poblijedio, jer sam bio odgovoran za neiskusne ljude. Takav strah nisam kasnije osjetio u toku čitava rata, pa ni u znatno složenijim situacijama. To su primijetili i drugovi koje sam vodio u partizane. Tek su mi kasnije rekli (Josip Horvačić) da nisu znali »što me je moglo tako smrtno poplašiti?« Objasnio sam im da me spopao strah zbog onog civila s motikom na leđima. Istodobno smo saznali da je to, zapravo, bio jedan drug iz naše grupe koji se tako želio spasiti, zaboravljajući sve nas ostale. Njegova sebičnost mogla je lako biti kobna i za njega i za nas. Međutim, o tom drugu nismo više razmišljali, a nismo ga ni pozvali na odgovornost.

S grupom o kojoj je riječ, trebao je otići u partizane Ivan Detelić-Krenkov iz Buševca, ali su ga neke okolnosti spriječile. S njim smo se dogovorili da se odazove u domobrane i odmah se s još nekolicinom istomišljenika preda partizanima. Gdje god bude, može doći naknadno k nama u Pokuplje. Nedugo nakon dogovora, uspio je u Bosni nagovoriti desetak-petnaest domobrana s kojima je išao u patrolu da se predaju partizanima. Čim su se predali, Detelić se predstavio kao komunist i organizator grupe sa zahtjevom »da ih ne razoružavaju«. Međutim, »partizani« to nisu uvažili i sve su ih razoružali. Bili su to zapravo četnici koji su nakon blic - strage, Detelića kao komunističkog kolovođu, strijeljali, a domobrane su pustili. Četnici su sve oružje ostavili za sebe.

Nedovoljna upućenost Detelića o četnicima i njihovom paktiranju s ustašama i domobranima protiv komunista, stajala ga je glave. Možda je tu dio i naše krivnje?!

Neprijateljski prikaz osoba u partizanima iz kotara Velika Gorica

U dokumentu ustaškog logora Velika Gorica, između ostaloga, piše:

»1. Ustaškom stožeru Velike Župe Prigorje

2. Velikoj Župi Prigorje
3. Kotarskoj Oblasti Velika Gorica
4. Zapovjedničtvu lekeničkog vojnog odsjeka Buševac.

. ..) Na području kotara Velika Gorica nalaze se među partizanima slijedeće osobe prema podatcima, koje posjeduje ovaj logor:

Općina Vukovina:

1. Imbro Robić, Buševac
2. Pero Štimac, Turopolje, rođen 1909, ostavio ženu Maricu i dijete žensko,
3. Lacko Galeković Mraclin, rođen 1908. ostavio oca Imbru i mater Maru,
4. Ivan Detelić, Buševac
5. Nikola Detelić, Buševac, obojica sinovi Jakoba
6. Mijo Kos, Buševac, sin primalje
7. Stjepan Cvetnić iz Mraclina pobjegao iz vojnog posadnog zatvora iz Zagreba.

Općina Novo Čiče:

8. Mato Drobnjak, Ribnica kbr. 49, rođen 1899.
9. Kata Drobnjak, Ribnica kbr. 49, žena Matina
10. Ljuba Drobnjak, Ribnica 49, kćer Matina
11. Franjo Drobnjak, Ribnica 49, ubijen po Domobranskim postrojbama u Buševcu.

Općina Orle:

12. Josip Smec, Jezero kbr. 22, žena Mara mu se nalazi u sabirnom logoru Stara Gradiška, dok kod kuće ima kćer Ljubicu i sina Đuru.
13. Josip Kumic iz Jezera. Od njegove obitelji prema obavjestima nalazi se u šumi s njime njegova žena Ana, sin Stjepan i sin Đuro.
14. Mato Kumic iz Jezera. S njim se nalazi u šumi njegova mati Dora, žena Ruža i sin Stjepan, dok mu je otac tokom jučerašnjeg dana nakon boravka od 100 dana, pušten iz sabirnog logora u Vel. Gorici.
15. Josip Vuger iz Jezera kbr. 67
16. Ivan Vuger iz Jezera kbr. 67, braća, sinovi Stjepana, koji je jučer nakon 100-dnevnog boravka u sabirnom logoru pušten na slobodu. Kod kuće još imade mater Slavu, brata Matu i sestru Katicu.
17. Stjepan Vuger iz Jezera kbr. 99, ubijen u šumi kod Posavski Bregi mjeseca kolovoza 1942. Kod kuće imade mater Anu, a žena mu je nakon njegova ubojstva otišla ocu u Dubrovčak Desni.
18. Tomo Kruhan, Jezero kbr. 33, rod. 1922. g. Kod kuće imade oca Lovru, majku Magdu, a brat Josip mu je već četvrti mjesec u sabirnom logoru u Vel. Gorici.
19. Josip Kruhan, Jezero kbr. 32, rod. 1921. Kod kuće imade majku Ljubu, koja je bila 3 i pol mjeseca u sabirnom logoru u Vel. Gorici, a nakon toga puštena na slobodu, a kod kuće imade još sestru Milku.
20. Stjepan Đuranić iz Jezera, kbr. 14, rođ. 1922. Kod kuće imade majku Milku.
21. Ivan Mladen iz Jezera, kbr. 74, kod kuće imade oca Imbru, majku Maru, i dvije sestre, a tri brata imade u Hrvatskom domobranstvu.
22. Ivan Fijan iz Jezera kbr. 36, rođen 1921. Kod kuće imade oca Matu, majku Katu i brata Stjepana. Mato i Kata bili su u sabirnom logoru u Vel. Gorici oko 3 mjeseca, dok je Stjepan pušten jučer nakon 100-dnevnog boravka.
23. Stjepan Kumić, Jezero kbr. 10, nalazi se u šumi zajedno sa svojom ženom Anom. Kod kuće imade tetku Ljubu Mladen, koja je vlasnica posjeda, a njegova djeca nalaze se kod njegovog tasta Josipa Lanovića u Prerovcu, općina Oborovo.
24. Stjepan Đuranić, Jezero, kbr. 52
25. Đuro Đuranić, Jezero, kbr. 52, sinovi Šime, koji se nalazi već četvrti mjesec u sabirnom logoru u Vel. Gorici, dok kod kuće imade samo majku Baru koja je također bila jedno izvjesno vrijeme u sabirnom logoru u Vel. Gorici. Od te kuće nestala je također žena od Stjepana Kata sa svojom kćerju Anicom.
26. Josip Đuranić, Jezero 86. Kod kuće imade oca Blaža, koji je tokom jučerašnjeg dana pušten iz sabirnog logora i majku Ružu, koja je također bila izvjesno vrijeme u sabirnom logoru Velika Gorica.
27. Stjepan Predrag iz Jezera, kbr. 54, ubijen 26. 10. 1942. u Jezeru po ustaši Šimunu Lukecu. Imade kod kuće ženu Terezu sina Josipa, tasta Dragutina Kopuna i punicu Anu Kopun. Sva četvorica bili su izvjesno vrijeme u sabirnom logoru u Vel. Gorici, a tokom jučerašnjeg dana odpušteni su svojim kućama.
28. Ivan Gajdek, Veleševec, rođen 1922. g. Kod kuće imade oca Ivana, majku Ružu, koji su izvjesno vrijeme bili u sabirnom logoru u Vel. Gorici.
29. Milan Lovreković iz Bukevja.
30. Đuro Lovreković iz Bukevja.
31. Zlata Lovreković iz Bukevja. Sva trojica su bila nastanjena u Bukevju i jednog dana nestali nepoznato kuda, ali zna se za Đuru Lovrekovića, da je bio intelektualni začetnik crvene propagande u Bukevju.
32. Ivan Novosel iz Bukevja. Već je jedanput bio uhićen po Lovačkom odredu, ali im je iz Ježeva utekao. Kod kuće imade ženu Ljubu.
33. Mato Facko iz Bukevja imade samo mater Jagu.

34. Nikola Mihordin iz Bukevja. Imade kod kuće oćuha Tomu i majku Anu.

35. Ivan Čmjak iz Bukevja. Kod kuće imade samo majku Anu.

36. Nikola Antolović iz Bukevja.

37. Zvonko Antolović iz Bukevja.

38. Stjepan Antolović iz Bukevja.

39. Marija Antolović iz Bukevja, žena Zvonka. Kod kuće imade samo oca Stjepana.

Općina Kravarsko:

40. Tihomir Zoričić, Barbarić

41. Mira Zoričić, Barbarić, žena

42. Švabinetz-židovska obitelj iz Kravarskog.

Po mišljenju ovoga logora potrebno bi bilo na prijevozu u Ščitarjevo postaviti vojničku stražu, jer partizani imaju na tom mjestu slobodno prelaženje s jedne strane Save na drugu. Za Dom Spremni! Logornik Spivak v. r. (…)« ***(AIHRPH, NG-kut. 247-1942 - KO Velika Gorica).***

Huškači[1] i sumnjivi kao partizani i komunisti iz Velike Gorice

1. Josip Mikulčić, sumnjiv da je među partizanima, imade majku, 2 sestre i brata, posjeduje 2 jutra zemlje, kuću, gospodarske zgrade i 1 kravu. Obitelj inače čestita. Od kuće odsutan od mjeseca svibnja 1941.

2. Karlo Kapusta, sumnjiv da je među partizanima. Ne posjeduje ništa, odsutan od mjeseca lipnja 1942.

3. Vinko Arbanas, stolar *(sigurno Vinko Smolković, — o. a.),* poznati huškač.

4. Stjepan Janković, zastupnik prodaje šivaće mašine, poznati huškač.

5. Juraj Ištvanić, ratar iz Velike Gorice, poznati huškač.

6. Petar Reić, stolar iz Velike Gorice, poznati huškač.

7. Ivan Orlić, zidar iz Velike Gorice, poznati huškač.

8. Stjepan Plepelić Mali, ratar iz Velike Gorice, poznati huškač.

Iz sela Kobilić

9. Mijo Brigljević zvan Marijan, ratar iz Kobilića, poznati huškač.

10. Viktor Trupčević, ratar iz Kobilića, poznati huškač.

Iz sela Kurilovac

11. Juraj Mihanović, ratar iz Kurilovca, poznati huškač.

12. Juraj Radočaj, student iz Kurilovca, poznati huškač.

Iz Lukavca

13. Vinko Cerovski, ratar iz Lukavca, poznati huškač.

14. Bartol Cvetković, ratar iz Lukavca, poznati huškač.

15. Antun Stanilović, ratar iz Lukavca, poznati huškač.

Iz Lomnice Donje

16. Stjepan Krznarić iz Lomnice Donje, obć. Velika Gorica: bio redarstveni stražar kod redarstvene oblasti i kao takav odpušten prije tri mjeseca. Imade suprugu i kćerku te jutro i pol zemlje.

17. Rodolf Škala iz Lomnice Donje, obć. Velika Gorica, gostioničar, živi sa suprugum i 6 djece na svom posjedu.

18. Josip Slopko, stolar iz Velike Gorice, poznati huškač.

Iz sela Novo Čiče

19. Josip Petrina iz Novog Čiča, rođen 1903. godine.

20. Zvonko Petrina iz Novog Čiča, rođen 1924. godine.

21. Mato Cvetković iz Novog Čiča, rođen 1869. godine. ***(Otac pok. Antuna Cvetkovića-Cvetka — o. a.)***

22. Kata Cvetković iz Novog Čiča, rođena 1888. godine. ***(Majka pok. Antuna Cvetkovića-Cvetka — o. a.).***

Iz sela Ribnice

23. Bolto Drobnjak iz Ribnice rođen 1898. godine.

24. Šimo Drobnjak iz Ribnice, rođen 1897. godine.

Iz sela Podotočje Gornje

25. Stjepan Hlopec iz Podotočja Gornjeg, rođen 1905. godine.

26. Franjo Hlopec iz Podotočja Gornjeg, rođen 1924. godine.

Iz sela Poljane Čičke

27. Janko Gučić iz Poljane Čičke, rođen 1905. godine.

28. Stjepan Mikša iz Poljane Čičke, rođen 1892. godine.

29. Franjo Janković iz Poljane Čičke, rođen 1886. godine.

Iz sela Lekneno

30. Josip Guzanić iz Leknena rođen 1905. godine.

Iz sela Ščitarjevo

31. Ivan Hapač iz Ščitarjeva, rođen 1895. godine.

1 — Naziv kojim je ustaška vlast nazivala one za koje se mislilo da napućuju druge protiv ustaškog pokreta, a sami često nisu bili aktivisti NOP-a.

32. Stjepan Matić iz Ščitarjeva, rođen 1908. godine.

Iz sela Obrezine

33. Stjepan Mihinica iz Obrezine, rođen 1908. godine.

Iz sela Drenje

34. Josip Hapač iz Drenja, rođen 1907. godine (u vojsci)/» ***U vojsci« zapravo znači da je bio u domobranstvu, odakle je liferovao robu i oružje za partizane — o. a. — ib.)***

Osim tjeralica za odmetnutim osobama i popisom »huškača«, na teritoriju kotara Velika Gorica, dosta površno su imenovani i ljudi koji se ne odazivaju pozivima za vojsku. Stotine njih je već od 1941. godine izbjegavalo te pozive, a napose se broj takvih povećao u 1942. godini. Najveći broj dezertera bio je u općini Vukovina, a najveći broj odmetnutih u partizane bio je iz općine Orle, posebno iz sela Jezero i Bukevje. Najviše dezertera, kojima broj nije znao ni neprijatelj ni partijska organizacija, otišlo je u partizane. Najprije su se pridružili udarnim grupama, a kasnije su odlazili u partizanske jedinice. Od članova svih udarnih grupa u kolovozu mjesecu 1943. godine formiranje Turopoljsko-posavski odred.

Aktivnost komunista i uopće narodnooslobodilačkog pokreta u Vukomeričkim goricama u to je vrijeme bila veoma razvijena i zapažena. Posebno se ta aktivnost pojačala na sektoru Lukavec—Dragonožec—-Gudci, Dubranec i dalje, formiranjem Relejne stanice u Gudcima, preko koje je mnoštvo ljudi i materijala otišlo za oslobođeni teritorij. Taj je posao iziskivao i veliki broj novih osoba za prenošenje materijala, vođenje ljudi, skrivanje i njihovu prehranu, te za prijevoz većih količina robe, ili robe koju ljudi nisu mogli sami prenositi. Osobito su u toj aktivnosti prednjačili komunisti koji su rukovodili cijelim radom i pronalazili nove suradnike. Kad je na teren Pokuplja i Vukomeričkih gorica došla već spomenuta grupa partizana iz Kordunaškog odreda, veze su se morale proširivati radi prehrane svakim danom sve većega broja partizana. Grupa ubrzo prerasta u četu i bataljon nazvan po šumi »Kljuka« gdje smo se prvotno po danu skrivali i spavali. Hranu su nam u šumu donosili komunisti iz sela, a i nove borce su slali u »Kljuku«. Jedinica je na taj način bujala, ali i naše su se organizacije na terenu brojčano povećavale mladim komunistima i SKOJ-evcima. Ondje gdje nije bilo komunista otprije, naše su se veze s tim mjestima teže uspostavljale, ali su stari komunisti iz drugih sela uvijek nalazili načina da te veze organiziraju.

SKOJ-evci i mladi članovi Partije kao udarnici

U toku 1942. godine, ali već i 1941, neprijateljski su suradnici i doušnici u selu bili paralizirani. Neki su likvidirani odmah (primjer u Jakuševcu, u Lukavcu-lugar, u Maloj Mlaki-pandur, u Jezeru-ustaša itd.), a neki kasnije. Godine 1942. uništeno je desetak takvih narodnih izdajica. Neki su, ipak, iskreno prišli NOP-u, ali je bilo i takvih koji su partizanima prišli iz straha. Na njih se nikada nije ozbiljno računalo, a njihova zlodjela nisu bila zaboravljena.

Ustaški pokret je toliko olabavio (ustrašili se ustaše a i kotarski predstojnik), da su morali urgirati na višu županijsku vlast u Zagreb za poduzimanje odgovarajućih mjera. Partizani »nisu strana lica, već domaći«, a rasulo ustaša pravdaju promjenom ustaškog logornika Franje Kosa-Talijana. Njega je na toj dužnosti zamijenio Pavao Spivak iz Obreži odranske, bivši HSS-ovac. Kotarski predstojnik o tome u izvještaju broj 249 Pr. od 30. lipnja 1942, među ostalim, piše:

»(.. .)To izmjenjivanje logornika nepovoljno je djelovalo na Ustaše kotara Velika Gorica te su se oni, kako se čini u velikoj mjeri za sada povukli od daljnje suradnje odnosno u koliko i surađuju, ta je suradnja mlitava (...)

Prema razloženom vidi se da kotar Velika Gorica nije više sada tako pripravan, da bi možebitne napade oružjem mogao vlastitim snagama suzbiti (.. .).« ***(ib.)***

U drugom izvještaju kotarska oblast još očajnije zapomaže pred višim vlastima i prikazuje im da se grupa partizana kreće sasvim slobodno i radi što hoće po terenu, jer članovi ustaške pripremne bojne »za sada nemaju dovoljno discipline, a niti pokazuju vojničkog znanja da suzbiju napad. Nedvojbeno je,« kaže se dalje u izvještaju, »da kotarska oblast sa žandarmerijom ne može ni pomisliti na bilo kakvu potjeru za partizanima.« Partizanski pokret je nadmoćan, a u narodu je nastalo nepovjerenje u moć i jačinu državne vlasti itd. Traži se vojna asistencija na terenu radi popravljanja situacije i suzbijanja grupe partizana, koji »haračе« po svojoj volji državne zgrade i plaše narod. ***(v. AIHRPH, NG-kut 249, KO Vel. Gorica, Izvještaj br. 249. od 30. lipnja 1942. godine).***

Dana 26. rujna 1942. godine kada je IX novačka bojna s komandantom Hinkom Alabandom otišla u akciju na Vukomeričke

gorice i Pokuplje, SKOJ-evci iz Buševca pošli su napucavati na stražu u Turopolju. U akciji su sudjelovali: Nikola Robić, sekretar organizacije; Franjo Bobesić, blagajnik SKOJ-evske grupe i njeni članovi: Josip Vinter (poginuo u XIII proleterskoj), Mato Robić-Štefanov, (pogunuo u ŽPO), Blaž Kalutić-Kočev i Ivan Kos-Babičin. Svrha te akcije bila je da se uznemiri neprijatelj i da mu se skrene pažnja na to da su partizani zapravo tu, a ne u brdima, kamo je neprijatelj krenuo za njima. Uspjeh akcije je bio nepoznat sve do nedavnog otkrivanja podataka o tome u neprijateljskoj arhivi. U AIHRPH u Zagrebu pod prednjom signaturom, o tome piše:

»(. . .) Dana 26. o. mj. oko 20. h. uslijedio je napad na Državnu pilanu Turopolje. Napadaj je bio vrlo kratak, te se ponovio u kratkom trajanju još u dva maha do ponoći. Tom prilikom ranjen je dosta teško jedan njemački vojnik i jedan domobran. Međutim, napadače nije nitko vidio, niti imao prema izvještaju oružničke postaje u Vel. Gorici bilo kakav trag o tome odakle su napadači došli, a ne zna se niti koliko ih je moglo biti (. . .)

Povodom ovoga napadaja, po nalogu Lekeničkog vojnog zapovjedništva u Buševcu, pohvatano je iz obližnjeg sela Rakitovca oko 70 ljudi, koji su otpremljeni u logor taoca u Vel. Goricu, gdje se i sada nalaze. Ovi ljudi su u glavnom takoreći svi povojničeni i zaposleni kao radnici na državnoj pilani u Turopolju. Prema obavještenju, koje je potpisani primio od upravitelja pilane Turopolje nadporučnika Delića i zapovjednika pripremne bojne u Velikoj Gorici Vinka Munđera, ovi će ljudi tj. koji su povojničeni, njih 66 na broju, biti danas ili najduže sutra pušteni kući, pošto se nije moglo ničim dokazati, da oni imadu bilo kakove veze sa ovim napadajem. Osim ova dva napadaja, drugih napadaja partizana kroz ovo vrijeme nije bilo, niti su partizani operirali na ostalom području ovoga kotara(. . .)« ***(ib.)***

Reakcija ustaških vojnih i civilnih vlasti nije dala nikakvih rezultata, a hapšenje sedamdeset talaca u Rakitovcu samo je ogorčilo stanovništvo toga i drugih okolnih sela. Na Buševčane nisu sumnjali, jer je u selu bila ustaška posada i straže oko sela. Omladinci iz Buševca izvršili su još jedan prepad i to na željezničku stanicu Turopolje, listopada 1942. godine. O tome 14. listopada 1942. godine, kotarska oblast Velika Gorica, piše:

»(...) Za ovo razdoblje na području ove oblasti nije primjećena nikakova komunistička promičba, sastanci ili širenje letaka i ilegalne literature. Dana 8. ov. mjeseca u 23.30 h. napadnuta je od strane partizana željeznička postaja Turopolje, koje se nalazi 10 kilometara jugoistočno od Vel. Gorice. Partizani su odbijeni od strane obrane Željezničke postaje, koja se sastojala od 26 domobrana, te su se nakon neuspjelog napadaja povukli u šumu i nestali. Napadaj na željezničku postaju izvršen je iz šume sa sjeverozapadne strane, koja je od postaje udaljena oko 100 metara. Prilikom ovog napada ranjen je lakše jedan domobran I. satnije IX. novačke bojne. Na mjestu od kuda su partizani napadali nisu pronađeni nikakovi tragovi partizana, a isto tako nije poznat ni broj partizana i njihov gubitak, jer ih nitko osobno nije vidio (. . .)

Prema izvješću zapovjednika oružničke postaje u Vel. Gorici navodno su na ovu postaju opaljeni iz parabeluma svega nekoliko hitaca, a na to da su domobrani odgovorili sa svih strana jakom vatrom, pa da se uslijed toga nije ni moglo ustanoviti koliko je stvarno bio jak ovaj partizanski napad (. . .)

Povodom ovog napadaja, po nalogu zapovjednika Alabande iz Buševca uzeto je deset talaca iz sela Rakitovec, budući da se to selo nalazi najbliže željezničkoj postaji u Turopolju, a sumnja se da su partizani došli iz pravca tog sela. Međutim, žitelji sela Rakitovec vrlo su lojalni i prema prikupljenim podacima državi potpuno odani, što se vidi osobito iz toga, da iz njihovoga sela nema uobće niti jednog odmetnika, niti vojnog neposlušnika. Ovi taoci su svi uglavnom radnici na pilani Turopolje, te su inače povojničeni. Velika je većina od njih u Ustaškom pokretu. Gospodin pukovnik Alabanda izjavio je potpisanom, da će baš uslijed tih okolnosti devetoricu od ovih talaca pustiti za koji dan na slobodu, a da će zadržati samo jednoga. Pošto je to već drugi slučaj, da se iz sela Rakitovca zbog napadaja na Turopolje uzimaju taoci potpisani je obavješćen od uglednih seljaka iz sela Rakitovca, kao i od ustaških dužnosnika u Vel. Gorici, da to unosi veliki nemir i strah među ljudima, tim više, što su ti ljudi davali u posljednje vrijeme vrlo jake straže i jamče, da iz njihovog sela nije nitko noću nikuda izvan sela odilazio. Stoga je potpisani mišljenja, da bi vojska u okolnim selima oko Turopolja trebala u noći vršiti pregled, da li se svi ukućani u selima nalaze kod svojih kuća, pa tek onda, ako se ustanovi, da je netko od kuće odsutan, poduzimati protiv tih sela stroge mjere i eventualno ih uzimati za taoce, pošto noću ne vrše savjesno stražarsku službu (...)« ***(ib.)***

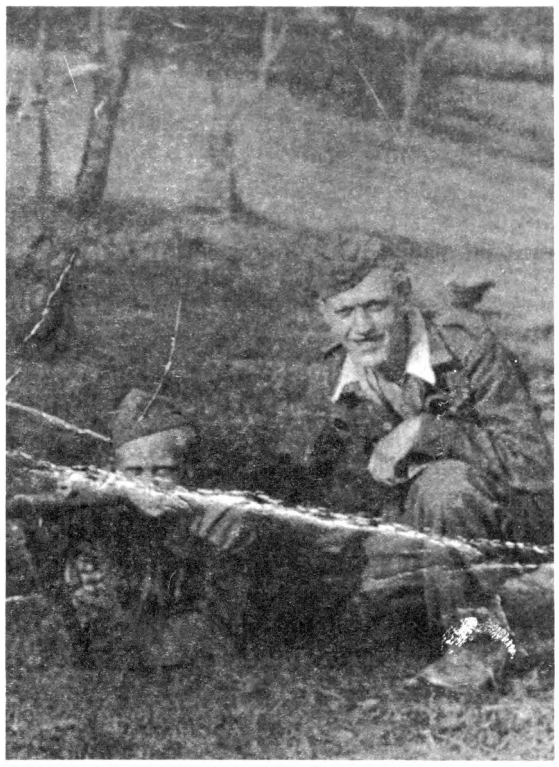
Ova napucavanja SKOJ-evaca uvijek su postigla svrhu, ponekad i višestruku. Domo-

brani su za jedan njihov ispaljeni metak znali potrošiti na tisuće metaka, a ponekad i više desetaka mina. Slučajno ranjavanje neprijateljskih vojnika činilo se neprijateljima kao »pravi napad partizana«, iako o tome nema niti govora, a njihovi su stručnjaci to i posve sigurno zaključili. Njihovi izvještaji o tome najbolje govore. Uznemirivanje i hapšenje »poslušnih« građana je ukazivalo zavedenim ljudima na pravu ćud aveti fašizma koja nikome ne vjeruje i kojoj su svi, i pokorni i nepokorni jednako krivi.

SKOJ-evska grupa u Velikoj Gorici sastavljena od šegrta završnih godina učenja ili mladih radnika, na čelu sa Stjepanom Katulićem-Malim, stolarskim učenikom pri završetku, izvela je diverzantsku akciju, ali joj nije uspjelo paljenje skladišta benzina i avionskih bombi. U grupi su još bili: Stjepan Katulić, tek završeni stolarski radnik; Nikola Petrnac-Podotočanov, bravarski učenik: Lovro Noršić, soboslikarski učenik; Franjo Bzik, fizički radnik; Stjepan Noršić-Mijin, stolarski radnik; Juraj Mikulčić-Vidov, soboslikarski radnik; Josip Rak-Jankov, kolarski radnik; Josip Čužić-Stjepanov, postolarski radnik; Josip Kotrman-Stjepanov, tipografski radnik; Nikola Šafranić-Kipec i još neki, imena kojih nisu utvrđena. Oni su načinili jednu napravu uz pomoć kante, dvije litre benzina i vreće slame koja je trebala razbuktati požar. Diverzija, međutim, nije uspjela, a neprijatelj je blizu aerodroma pronašao ostatke naprave. O tome u izvještaju Kotarske oblasti Velika Gorica, od 29. rujna 1942. godine, stoji:

»Dana 17. o. mj. oko 8. h. kod sela Pleso općina Vel. Gorica na 2 kl. udaljenosti od Velike Gorice spustio se jedan balon nepoznate narodnosti, koji je imao jednu vreću napunjenu slamom i jednu plehnatu kantu sa benzinom sadržaja oko 2 litre. Pri spuštanju vreće sa slamom i benzin zapaljen je, dok se sam balon oslobođen tereta, podigao u vis i u magli izgubio iz vida. Na licu mjesta ustanovljeno je, daje slama sa vrećom izgorjela kao i benzin i kanta, a sama kanta imala je na dnu napravu za paljenje pri dodiru sa zemljom. Nađena je po zapovjedništvu pripremne bojne Vel. Gorica odaslana Ustaškom stožeru Velike Župe u Zagrebu«. ***(ib.)***.

Iakò ovom akcijom SKOJ-evci nisu uspjeli obaviti glavni zadatak tj. zapaliti skladište benzina i avio-bombi na aerodromu, ona je u očima ustaša i okupatorskih vojnika od »obične vreće sa slamom« postala »sprava nepoznate narodnosti«! Osiguranja aerodroma su, naravno, morala biti drugačija nego do tada, jer su neprijatelji, ipak, bili uvjereni

Partizani iz Velike Gorice — Lovro Noršić (čuči) i Franjo Bzik (leži) u Vukomeričkim goricama 1943. godine.

Prvi SKOJ-evci, šegrti u Velikoj Gorici 1942. godine. S desna sjedi Nikola Petrnac, strojobravar, a u sredini Lovro Noršić, ličilac.

da slama za paljenje aerodroma nije došla ni iz Rusije ni iz Amerike. Bilo im je zapravo više nego jasno da su partizani tu odmah pokraj njih, pa ne treba ni naglašavati kako su se osjećali pri pomisli na to.

Druge aktivnosti SKOJ-evaca i mladih komunista 1942. godine

Grupa SKOJ-evaca i mladih članova Partije, pod rukovodstvom Štefa Šimca skupila je dosta oružja i municije od neprijateljskih vojnika. Štef je posebno donio puno oružja iz domobranske jedinice u Črnomercu-Zagreb i iz domobranske jedinice na Radio-stanici Velika Gorica, gdje je dosluživao kadrovski rok. S njim je na tom poslu surađivao Mirko Hrvačić iz Lomnice (poginuo u NOV). To oružje je sve predao partizanima (vodu »Kljuka«). Štef je sa svojom braćom Mijom i Andrijom, zatim sa Štefom Horvatom iz Dragonošca, Jurajem Križanićem-Jurekom iz Lukavca i još nekim omladincima, prenosio dosta oružja i drugog materijala iz

Zagreba, oduzimao prikupljenu robu za ustaše u selima (grah, mast, plahte i slično). Skladište izvan grada je bilo kod Srečka Rusmana u Remetincu. Svu tu robu trebalo je više puta prevoziti kolima (mitraljez ili veće količine municije i pušaka), pa je na tom poslu redovito surađivao sa Stjepanom Pavišićem-Pavlenkom. Pavišića su stoga u njegovoj kući u Lukavcu ubili ustaše 1942. godine.

Jednu od najozbiljnijih akcija povjerio je Centralni komitet KPH, preko Čanice Opačića, drugu Štefu Šimcu u listopadu 1942. godine. On je, naime, trebao iz Zagreba prebaciti jednu štampariju, »Amerikanku«, na nožni pogon sa svim slovima. Bio je to veliki teret za dvoja kola s konjskom zapregom. Najprije je trebao prebaciti vlasnika te tiskare iz grada, a nakon toga i štampariju.

Otpremivši na oslobođeni teritorij druga Šimu Devčića ili Milana (ime nisam mogao točno ustanoviti), Šimec se odmah latio posla radi daljneg prijevoza. U Lukavcu je taj zadatak preuzeo na sebe Stjepan Pavišić-Pavlenko, koji je inače stalno prevozio oružje i ostali materijal iz Zagreba za partizane. Pridružili su mu se Juraj Križanić-Jurek i Stjepan Stanilović-Zajec. Kanili su dovesti drva u Zagreb na prodaju, a pri povratku natovariti tiskaru. Mjesto (Dalmatinska ulica 11) i vrijeme dolaska s kočijašima dogovoreno je. Štef je istodobno, određenog dana, koji nije bio točno utvrđen, u listopadu 1942. godine otišao na spomenutu adresu u Dalmatinskoj ulici gdje ga je dočekao s lozinkom raspoznavanja Janko Zrinščak s još nekoliko članova partijske organizacije. On je odmah otvorio zgradu gdje se nalazila štamparija. Članovi Partije su držali osiguranje dok je tiskara tovarena. Kola su, naime, morala ostati na ulici zbog tijesna prolaza, a štamparija je nošena preko haustora i cijelog dvorišta. Dok je štamparija i pribor tovaren u kola, naišao je neki ustaški poručnik koji je malo gledao i pitao prisutne: »Kuda to vozite i zašto selite?« Vođa akcije mu je rekao da se seli u Veliku Goricu, jer ovdje nema posla. On je bez daljnih pitanja nastavio svoj put i više nije bilo nikakvih komplikacija pri utovaru.

Dogovor između Štefa Šimca i kočijaša bio je da, budu li otkriveni, kažu: »Mi smo ovu vožnju prihvatili da još nešto zaradimo na povratku, jer radi zarade i kirijašimo, a nismo ni pitali što i za koga vozimo, jer će nas on u Gorici sačekati i robu preuzeti«. Sve to nije bilo potrebno, jer je akcija uspjela.

Cijela štamparija sa slovima i ostalim priborom dopremljena je u selo Gudci i istovarena u šljiviku Vinka Meštrovića gdje je smještena u kupove kukuruzovine. Na tom je mjestu ostala oko 8 dana. Tada je po nju došla četa partizana sa Simom Vučinićem i otpremila je na oslobođeni teritorij Kordu-na. Iz Gudca su štampariju vozili Mijo Meštrović i Antun Vlahović, uz partizansku pratnju. U Štefankama, kod utoka Roženice u Kupu, Meštrović i Vlahović su oslobođeni daljnje vožnje. Kad su se vraćali doma, ustaše su ih uhapsili u selu Dubranec. Oni su odmah priznali da su ih partizani prisilili da voze robu, te da su utovar obavili u šumi Peršinovac. S njima je bio i Mijo Vlahović. Sva trojica govorila su jednako, pa su ih ustaše samo izbatinali i pustili kućama.

Stjepan Šimec je, sa Stjepanom Pavišićem-Pavlenkom, više puta vozio oružje iz nekog skladišta u Brozovoj ulici u Zagrebu, a mitnicu su, kao i za štampariju, prelazili obično u sajmišni dan, u srijedu. Tada je, naime, bila velika gužva, a oni su se više puta činili posve pijani, pa bi ustaše govorili: »Gledaj ove pijane svinje kako su se nažderale!«

Poletni SKOJ-evci sela Buševec na čelu s Nikolom Robićem i Franjom Bobesićem, u jesen 1942. godine, skupili su dosta nužno potrebne hrane za četu »Kljuka«, te veću količinu masti za Okružni komitet KPH Pokuplje. Najviše masti, oko tridesetak kilograma, dao je Josip Novosel-Krojač iz Vukovine. SKOJ-evci su održavali vezu od Posavine preko Buševca, Mraclina, Kravarskog do Čakanca i Lučelnice i prenosili svu robu. Mast za Okružni komitet slali smo na izričito njegovo traženje od 19. XI 1942. godine. Zahtjev je upućen sekretaru KK KPH Velika Gorica gdje, među ostalim, piše:

»Potrebno je da nam preko n. o. odbora nastojiš skupiti čim više živežnih namirnica, osobito masti, brašna, te da to sporazumno sa drugom Samoborcem (Nacekom) prebaciš bliže nama, kako bi naša veza to mogla čim prije preuzeti (. . .)

Preko ostalih tvojih veza nastoj da nabaviš papire u što većim količinama i to osobito onoga vrste ciklostil ili koncept. Novac ćemo ti mi poslati ili ga zadrži od obračuna (. . .)«. *(AIHRPH, KP-166/38)*.

Papir — ciklostil ili koncept — nabavljao je u dosta velikim količinama mladi liječnik Ivan Janković, a boje, geštetnere i ostali štamparski pribor nabavljao je Ivan Katulić, rukovodilac u Zadruzi Buševec preko koje je iz Zagreba takva roba dolazila kao dućanska. Tu je u posebno velikim količinama nabavljen novinski papir, tj. više tona u toku jeseni 1942. godine. Taj novinski papir je bio čisti, tzv. mesarski papir, a iz zadruge u

Buševcu prenošen je kolima u Čakanec. Međutim, to se pokazalo nepraktično i riskantno, pa je tako deficitarna i opasna roba išla preko dućana Florijana Horvatića iz Kravarskog, odakle su je odnosili članovi udarnih grupa iz sela Čakanec i Kozjača, na čelu s Josipom Pejakom, Ivanom Kirinčićem, Lojzom Kovačićem i drugim omladincima. Često puta predvodio ih je i Nikola Marđetko, rukovodilac velike relejne stanice u Lučelnici. Ivan Kovačić-Čurula iz Kozjače bio je neumoran u tim akcijama i organiziranju omladine u svom selu.

Papir su omladinci jedno vrijeme iz sela Buševec nosili izravno u Čakanec kod Franje Kirinčića—Boška. Međutim, velike količine nije bilo moguće tako prenositi. Stoga je jednom prilikom Franjo Kirinčić upregao svoje konje, pozvao snahu Janu (ženu Ivanovu) i položio je na blazinu u kolima. Poveo je i sinčića Josipa. Krenuli su obnoć na put, jer je od Čakanca do Buševca bilo daleko, a put neprohodan i blatnjav. Osim toga, bilo je lakše s »bolesnikom« prijeći preko Kravarskog dok svi, ustaše i oficiri nisu budni tj. samo preko straže.

Kad je roba utovarena, u zadruzi u Buševcu, kola su krenula u Kravarsko. Izvan sela opet je načinjen ležaj na novinskom papiru i do Kravarskog je sve bilo u redu. No, tamo je posvuda vrvilo od nekih bosanskih ustaša. Jedan oficir i podoficir priđu kolima i upitaše »gazdu« odakle vozi tu ženu i što još vozi u kolima. Kirinčić je brzo uzvratio:

»Obolila mi je snaha od tifusa pa sam je morao voziti k liječniku u Turopolje!« Kad su ustaše čuli za tifus, odmah su se udaljili od kola i brže su potjerali kočijaša iz sela s tako opasnim teretom. Drugi je put Kirinčić rekao da vozi pamuk za tkanje platna, jer je papir bio pakovan kao i pamuk u male paketiće-balice. Ipak, prijevoz je postajao sve opasnijim, pa se prišlo prebacivanju robe »sigurnijim putem«, preko Zadruge i dućana Horvatić u Kravarskom. Odatle su ga SKOJ-evci nosili dalje u Čakanec, Lučelnicu i druga mjesta.

Omladinci, SKOJ-evci sela Čakanec i Kozjača su u ranu jesen ili koncem ljeta 1942. godine, zajedno s domobranom Ivanom Jankovićem-Crlenkom iz Poljane Čičke, (bivši član KK KPH Velika Gorica), zapalili veliku količinu ustaških drva složenih kraj ceste uz sajmište u Kravarskom. Drva su čuvali domobrani i ustaše. Akcija je izvedena jednostavno. Ivan Janković je, kao domobran, dobio benzin, a zatim palio drva na prikladnu mjestu. Iz obližnjih brežuljaka omladinci i politički radnici pucali su puškama, ne dopustivši ustašama približavanje drvima radi gašenja. Tako je izgorjela velika količina drva, a domobrani i ustaše su podnijeli izvještaj svojim višim vlastima da je u akciji paljenja sudjelovala cijela brigada partizana. Stoga su tražili pomoć iz Dubranca, ali su pioniri, vođeni Josipom Kirinčićem, presjekli telefonske žice koje su išle šumom po koti od Kravarskog do Dubranca.
Akcija je bila uspješna i djelotvorna, što se vidi iz izvještaja neprijatelja o tom slučaju od kolovoza 1942. godine *(AIHRPH, NG-kut. 247/3)*.

Još jedna SKOJ-evska grupa u Velikoj Gorici na specijalnom zadatku

SKOJ-evsku organizaciju u Velikoj Gorici osnovali su, prema izloženom, ovdašnji učenici u privredi (šegrti) 1942. godine i otada akcije SKOJ-evaca ne prestaju. Oni su obavljali i najsmjelije zadatke, nanoseći štetu neprijatelju i unoseći često u njegove redove pometnju, nespokojstvo i strah. Ovdje želim posebno istaći grupu formiranu poslije odlaska one prve u partizane, srpnja—kolovoza 1943. godine. Ova druga je osnovana i radila je u Velikoj Gorici nezavisno od prve. Imala je specijalne zadatke, a činili su je pretežno učenici podoficiri i oficiri okupatorske i kvislinške avijacije s aerodroma Pleso i pomoćnog aerodroma Kurilovec. U njoj su bili:
Ranko Jagić, đak; Nikola Gusić, đak; Nikola Šaban, đak; Josip Gusić-Franje, seljak te jedan mladi zrakoplovni oficir. Prema mišljenju sudionika, bio je to Nikola Žužić?!

Specifičnost grupe bila je u tome što je pretežno, ili isključivo, imala obavještajne zadatke. Prikupljala je podatke o okupatorskoj vojsci, koja je u to vrijeme, dosta velika i brojna, bila na aerodromima Pleso i Kurilovec i u samu mjestu Velika Gorica. Sabotaže i potajno uzimanje vojnog materijala i oružja bio joj je usputan zadatak, samo ako ga je mogla obaviti bez većeg rizika!

Oficir koji je bio povezan sa SKOJ-evskom organizacijom, radio je s grupom istomišljenika u neprijateljskim redovima. U toj su grupi bili: Huso Zolota, Šime Fabijanović, Antun Matijašević i Izet Čaušević. Cijela grupa je radila na skupljanju podataka o broju i naoružanju neprijateljskih posada i pravila planove o rasporedu straža oko aerodroma i mjesta. Dakako, zanimljivi su bili i podaci o naoružanju u pojedinim bunkerima, o broju i borbenom raspoloženju posada u njima. Broj aviona, njihov smještaj i osiguranje, također. Ova je grupa pravila i popise zadrtih fašista iz redova vojnika, podoficira i oficira koji su se isticali u borbama s partizanima i u bombardiranju naših područja. Davali su podatke o smještaju i

količinama rezervi goriva za avione s osiguranjem, o smještaju i osiguranju avionskih bombi i drugo.

Bili su to neophodni podaci za planiranje naših akcija protiv neprijatelja, bilo onih većeg značenja bilo diverzantskih akcija, koje su ponekad izvođene u samom središtu, među neprijateljima. One su ga uistinu znale uplašiti više od najveće vojničke operacije ili napada na garnizon.

Ova grupa aktivista imala je još jedan krug suradnika u redovima neprijateljske vojske. Centar za sastanke i predaju pošiljaka za partizansku obavještajnu službu bio je u mlinu Ivana Zamola, vlasnika mlina i predsjednika Mjesnog NOO-a Velika Gorica. Neki su avijatičari, dok nisu bili provjereni, dolazili na sastanke u šumu na oslobođeni teritorij.

Naš mali »Crveni orkestar« nije bio duga vijeka. Već nakon tri mjeseca rada (srpanj-listopad 1943. godine) djelomice je osumnjičen od neprijateljske obavještajne službe. Prvi je pobjegao u partizane Nikola Žužić. Odmah nakon njega morala je pobjeći i grupa od 6 oficira i podoficira. Ova zadnja je odletjela avionom tipa Dornier-17 u Brindisi, kod engleskih saveznika. U posadi su bili: Juraj Tomšić, Fedor Jaugust, Aleksandar Grgurić i Antun Matijašević. Huso Zolota i Izet Čaušević ukrcali su se krišom u avion kao zemaljski mehaničari i svi zajedno odletjeli. Žužić i još neki avijatičari, koji su također morali pobjeći, borili su se na našem području Pokuplja i Turopolja.

Iako su se bjegunci, odmah nakon spuštanja u Brindisi, izjasnili kao Titovi borci i piloti, oni su tek nakon više od 6 mjeseci (10. travnja 1944. godine), uvršteni u novoformirani zrakoplovni lovački puk u mjestu Bengazi, tj. u nekom mjestu kraj Bengazija. To natezanje je bilo povezano s pregovorima druga Tita sa Saveznicima o vojnoj pomoći našoj Armiji i međunarodnom priznanju naše borbe. Svi pobjegli avijatičari, borili su se do oslobođenja u Titovu Ratnom zrakoplovstvu.

Nešto kasnije, u partizane su otišli i SKOJ-evci, kojima je također prijetila opasnost hapšenja. Svi su bili dobri borci. Rat nije preživio samo Josip Gusić. Zarobljen je kao borac »Seljine« brigade u borbi s Nijemcima, odveden u logor u Njemačku i ondje ubijen.

Osim prenošenja veza i podataka o neprijatelju, SKOJ-evci su prije odlaska u partizane izveli i nekoliko samostalnih akcija. Uništili su jednu štapsku radio-stanicu, uzeli dvije telefonske centrale, 12 telefona i 2.000 metara telefonske žice. Sve su to, s ostalom robom, poslali postojećim kanalom preko Zamolina mlina u partizane. Pokušali su zapaliti skladište Gestapoa u školskom dvorištu u Velikoj Gorici koje se nalazilo u sklopu školske drvarnice, kako bi se vatra proširila na obližnje skladište oružja i opreme. Međutim, iako se vatra na suhim drvima brzo širila, neprijatelj ju je odmah zamijetio. Profesionalni vatrogasci su ubrzo ugasili vatru, a »diverzanti« su podvrgnuti Gestapovskoj istrazi i okvalificirani kao »nepažljivi skriveni pušači«. Pušteni su, naravno, na slobodu.

U gostionicu »Balen« u Velikoj Gorici, navraćale su na pijanke grupe neprijateljskih avijatičara. Omladinci su pratili njihove navike, vrijeme kada dolaze i kad su već pijani, zatim gdje i kako drže oružje i druge pojedinosti. Za taj zadatak bio je zadužen Nikola Gusić i dobro ga je izvršio, a podatke su omladinci poslali uobičajenim putem obavještajnoj službi partizana. Na temelju te suradnje uhvaćeno je pet neprijateljskih oficira-avijatičara u spomenutoj gostionici. Zajedno s oružjem otpremljeni su u partizansko zarobljeništvo. Bilo je među njima i krajnje neprijateljski raspoloženih prema NOP-u, jedan ili dvojica od tih pilota.

Dosta poslova za NOP obavili su ovi omladinci pod izlikom »dječje igre«.

Zanimljivo je napomenuti da su se prva trojica, Jagić, Gusić i Šaban, odmah nakon povratka iz rata, s pravim entuzijazmom uključili u obnovu socijalističke narodne države. Istovremeno su nastavili školovanje, prekinuto u ratu.

Mlada SKOJ-evka iz Velike Gorice, Dragica Kos-Zdenkina, istakla se na radu u pozadini i u partizanskoj jedinici, gdje je pokazala pravu hrabrost! U ratu je odlikovana visokim vojnim odlikovanjem za hrabrost »Partizanskom zvijezdom«. Samo jednom prilikom odbila je mitraljeskom vatrom navalu neprijatelja i tako osigurala zauzimanje položaja svojoj četi, do koje, zbog njena poduhvata, neprijatelj nije mogao doprijeti, baš njezinom zaslugom! Drugom prilikom je dobrovoljno išla hapsiti izdajicu u okupiranom selu Gradići. Uzela je košaru za berbu graha i stavila u nju oružje i bombu-dvije. pa se u seljačkoj odjeći uputila prema selu. Međutim, izdajica o kojem je riječ nalazio se u vrtovima kraj sela. Tu ga je Dragica i uhvatila, ispred samog nosa okupatora i privela ga svojim drugovima na suđenje!

Hrabrost mnogih omladinaca i omladinki bila je očita u pozadinskom radu u udarnim grupama NOO-ima i drugdje, a veliki broj njih uistinu se hrabro borio protiv okupatora u našim partizanskim jedinicama. Na

primjer, jedna »bezimena« SKOJ-evka iz Buzina ili Mičevca, prema svjedočenju minera'TPO, Ivana Romca iz Pešćenice i Josipa Dedića-Ivana iz Kampora, općina Rab — Rijeka, zaslužuje divljenje i priznanje ***(a. a.).*** Ona je spomenutu dvojicu minera usred bijela dana, u podne, prebacivala kolima prekritim slamom iz Ščitarjeva u Lukavec. Zajedno s njima išla je i u akcije miniranja nekih objekata na aerodromu i nosila mine na druga opasna mjesta. No, na žalost, ostala je anonimna. Mineri joj ni tada ni poslije nisu znali ime. Takovih neznanih junaka i heroja među omladinom bilo je i mnogo više, ali su ostali nepoznati širokoj javnosti zbog njihove skromnosti i, mislim, nebrige onih koji su bili dužni isticati heroizam pojedinih mladih boraca. I ovdje je najviše štete donio subjektivni faktor prestiža, jer je kadšto zamagljivao pravo stanje!

Unatoč najvećim naporima u borbi protiv okupatora i domaćih izdajica, naša je ženska i muška omladina, prilikom malih predaha, uveseljavala i hrabrila okolinu, priređivala kulturne programe za civilno stanovništvo i borce. Omladinska pjesma čula se svagda i na svakom mjestu:

»Omladinci, omladinke,
velik nas je broj,
protiv mraka i fašizma
svi ćemo u boj.
Niz planine, rijeke, slaze,
nove pute, nove staze,
omladinske noge gaze.
Eto nas!
Hej, zasučimo rukave,
znoj neka lije,
izgradit ćemo novoga čovjeka.
Protiv svega što ne valja
dižimo svoj glas.
Mi u radu i slobodi
vidimo svoj spas.
U oluji, mutnoj vodi,
Ka prosvjeti i prirodi,
Naš brod samo naprijed plovi
Eto nas!«

Pjevala je omladina stotine borbenih pjesama u ratu, ali posebno omiljena svakako je bila pjesma »Mi smo zidari«:

»Zidari mi smo budućeg svijeta.
Vjesnici smo novoga života,
Sijači mi smo i sjeme i vrt,
Hoćemo slobodu, ne plaši nas smrt.
Ponosno barjak naš
Sada se vije,
U njem ' budućnost naša vri.
Koracat s nama.
To teško nije,
Jer narodni smo borci mi.
Tražimo pravdu, slobodu za sve,
Dižemo stoga mi glas istine.
Uništit ćemo mi lance, okove.
Kad borbe glas u boj nas pozove.«

I omiljena »Omladinska himna« bila je češće na repertoaru mladih:

»Širom svjeta omladina nova
vedra čela nov donosi dan,
mir i sreća svanuti će svima,
vjekovni će ostvariti san.

Snaga naša džinovska je, smjela,
ljubav naša sav čovječji rod,
zemlja naša pod rukama našim
stostruki će odbaciti plod.

Zapjevajmo naraštaji novi,
složno, gromko pjesmu radosti,
čvrstom vjerom u vremena bolja
Pioniri radne mladosti.

Plugom našim oremo mi brazde,
sjeme bratstva sijemo u rov,
past će mnogi dok pobjedi razum
mjenjat treba temelje i krov.

Širom svjeta jedno srce kuca,
jedna miso ispunja nam grud,
mir i sreća svanuti će svima,
i sloboda vladati će svud.

Zapjevajmo naraštaji novi (. . .)«

»Pjesma radu«, »Pjesma Petrove Gore«, »Nabrusimo kose«, »Vintovačka«, »Pjesma proleterima« i mnogo drugih arija pjevala je omladina, pjevali su borci i pjevao je cijeli narod i u najtežim borbama. One su im čeličile duh, bile su glas pobjede i slobode koji se orio preko svih stradanja, prolivene krvi i zgarišta.

Dovitljivost omladinaca i roditelja u varanju i plašenju neprijatelja

U ljetu 1942. godine na našem je području bilo više stotina bjegunaca koji nisu željeli služiti u domobranstvu ili se pak uopće nisu odazivali na poziv za regrutaciju. Ustaška vlast bila je uistinu klimava, a ljudi su joj k tome svakodnevno podnosili izvještaje da su se njihova djeca doista odazivala pozivu za vojsku no, »na putu su ih sreli partizani i natjerali ih da se vrate kućama. Budu li odlazili na vojne dužnosti, odvest će im roditelje«. Ti mladići, koji su izbjegavali vojsku, bili su zapravo SKOJ-evci koji su radili »punom parom«, kao oni iz Čakanca, Kozjače, Šiljakovine itd. Oni su, pored toga, na području cijeloga našega kotara koristili manje grupe svojih članova za stvaranje dojma o tome da postoji velika grupa partizana u njihovoj blizini, »a pojavili su se i u njihovom selu«! To su postizali na taj način što bi poslije izvrše-

ne kakve akcije (oduzimanje oružja od pojedinaca u selima i svlačenje domobrana na dopustu), išlo njih desetak ili više s omladincima iz drugih sela, više puta istim tragom po selu, pa su ljudi dobivali dojam, da je to bila velika grupa partizana, ponekad više stotina, čak tisuću njih u selu. To su najčešće činili omladinci u onim selima gdje partizani stvarno još nisu doprli, a eto putem propagande postali su popularni i »moćni«. Umjesto pušaka, omladinci su u tim akcijama nosili kolce na leđima i »bili su svi naoružani«. »Silna vojska partizana prošla je našim selom prošle noći,« rekli bi seljaci.

Takvu metodu koristili su omladinci — SKOJ-evci u selima bivše općine Sveta Klara, a vodili su ih Milan Štimac, učenik iz Klare, Pavel Mihulja i Ivan Iviček iz Čeha Gornjih i Donjih. SKOJ-evci su imali oko sebe veliku grupu omladinaca već 1942. godine, koju je osnovao Mjesni komitet KPH Zagreb. U njoj su osim spomenutih predvodnika, bili: Juraj Halama, Stjepan Mihulja, Mijo Furjan, Stjepan Lucman, Mato Stuparić i Nikola Grdenić, svi poljoprivrednici iz sela Čehi Gornji i Donji. U grupi su još bili: Drago Belošić, mladi radnik, Miško Iviček, Branko i Stjepan Ivak, svi iz Klare.

Ti su omladinci iz Klare u jesen 1942. godine išli u oduzimanje oružja i odjeće od domobranskih vojnika na dopustu, a išli su razoružavati i ustaše u selima. Uzeli su pištolj kod Josipa Vučića, mlinara u Odri i otišli u akciju na ustaškog funkcionara Tončića u Podbrežju. Već 1942. godine ti su omladinci, zajedno s omladincima iz Male Mlake, preveli velik broj ljudi u partizane. Iz Zagreba su ljude dovodili k njima Slavko Petreković Britva, August Keber-Ćelavac i drugi koje je odredio Mjesni komitet KPH Zagreb. Iz Male Mlake su na tom radu 1942. godine najbolji bili: Ivan Vraneša-Judić, Nikola Biškupić-Cukorek, Ivan Fiolić-Breganov i Juraj Pisačić-Pavlov, koji je bio na čelu grupe u Maloj Mlaki. Ova je grupa išla u akciju na Tončića u Klari tj. u Podbrežju, zajedno s Čehanima i Klarčanima. Taj agent Tončić je pucao na omladince pa nisu mogli obaviti posao. Morali su se povući, jer je u blizini bio garnizon neprijateljske vojske i žandara.

U jesen 1942. godine omladinci iz mjesta Klara-Čehi uspjeli su uništiti kameru i Filmove nekom njemačkom putujućem kinematografu koji je prikazivao ratne filmove o uspjesima fašističke vojske, po proštenjima.

Ovakve akcije s kombinacijom »velikog broja partizana« imale su izniman utjecaj u narodu, a neprijatelj je bio u nedoumici, pogotovo mjesni i općinski agenti u selima, koji su pisali panične izvještaje nadležnima o golemoj partizanskoj opasnosti. U svojim izvještajima oni su javljali da partizani prijete općinskom bilježniku i načelniku kako će ih posjetiti, kako partizana ima u obližnjim šumama preko sedam stotina i kako vlasti ne mogu izvršavati svojih zadataka u selima, da je otežan i nemoguć otkup žita, stoke i drugih poljoprivrednih proizvoda, te da ne mogu ubirati poreze i uručivati pozive vojnim obveznicima niti neposlušnike privesti silom na izvršavanje obaveza i slično.

SKOJ-evci iz sela Čakanec i Kozjača također su se služili propagandom o »velikom broju partizana«. Već u jesen 1942. godine toliko su slobodno djelovali da su u svojim selima obuhvatili cjelokupno stanovništvo, pa su politički radnici u neposrednoj blizini neprijateljskog garnizona Kravarsko bili sasvim sigurni da ih neprijatelj neće otkriti. SKOJ-evci su čak i danju dijelili letke ljudima iz turopoljskih sela koji su radili u svojim vinogradima u Kozjači, Šiljakovini i drugdje predstavljajući se kao narodnooslobodilačka vojska. Seljaci su, pak, te letke odnosili u mjesta gdje se nalazila okupatorska vojska, što se vidi iz izvještaja kotarske oblasti Velika Gorica od 30. srpnja 1942. godine:

»Grupa partizana, koja pljačka na području ove kotarske oblasti u nekoliko navrata pojavila se je opet na području ove oblasti po prilici u istom broju, kao što je to prijašnjim izvješćima rečeno. To je grupa od 40—50 ljudi odjevenih u vojničke odore, dobro oboružani, koji vrlo vješto se pojavljuju i nestaju u šumovitim predjelima ovoga kotara.« ***(Ovdje je riječ o grupi stvarnih partizana već narasle čete >Kljuka< koja u to vrijeme broji već blizu stotinu ljudi, ali nije sve poticalo od iste čete, što se vidi i iz konstatacije, >da partizani nestaju< — o. a.).*** »Ta grupa izgleda da se sastoji od vojnih bjegunaca iz neposredne okoline Zagreba, a to se zaključuje po njihovom narječju, koje je kajkavsko. Oni se nazivaju narodnom oslobodilačkom vojskom i vrše komunističku promičbu, najviše govorom, a veoma rijetko letcima. Ovoj oblasti dostavljen je jedan ovakav ilegalni letak s natpisom >Proglas članova Hrvatskog narodnog kazališta iz Zagreba< ***(v. Građa za povijest NOB-a u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*** *1941 — 1945., II,* ***dok. br.*** *138),* u kojem se poziva narod na otpor prema vlastima i da stupa u partizanske redove, a potpisani su članovi Hrvatskog narodnog kazališta Slavko Repek, Vjekoslav Afrić, Milan Vujnović, Ivka Kropš, Josip Rutić, Georgij Skrygin i Zvonimir Cvijo. Ovaj letak predan je kočijašu Vladimira pl. Brigljevića veleposjednika iz Gradića, a predali su ga oboružani partizani u šumi kod Dubranca s nalogom da ko-

čijaš preda taj letak svomu službodavcu (,..)« *(AIHRPH, NG, kut. 247).*

Ovaj letak nije predan u šumi kod Dubranca, već u Kozjači gdje je i vinograd Brigljevića, a vincilir-kočijaš Franjo Radičević dobio je letak od SKOJ-evaca iz Kozjače. Kočijaš i gazda Brigljević radili su za pokret poslije ovakvih »sitnih« prilagođavanja. Brigljević je bio važan izvor podataka, jer je bio odani suradnik okupatora i Gestapoa. Mi smo to iskoristili za naše potrebe, a Brigljević je tako spasio glavu, iako je odgovarao poslije oslobođenja za ratna nedjela prije suradnje s nama. Pavel Golubić iz Okuja također je bio vincilir Brigljevića-Puse i on je za nas radio.

Od omladinaca SKOJ-evaca u Čakancu 1942. godine isticao se Franjo Kirinćić (Franjin-Boškov), Josip Pejak-Prorok, Stjepan Pejak-Jožićev, Stjepan Pejak-Pek, a kasnije još i Alojz Pejak-Pek, Stjepan Antolović-Benđo (koji je tada bio i sekretar organizacije), Ivan Antolović (poginuo u »Seljinoj brigadi« kao i Antolović-Benđo), Mirko Nestić (poginuo u »Seljinoj brigadi«), Franjo Pejak i Ivan Pejak-Matin, kolar. Kasnije je bilo i ženske omladine, među kojima se isticala i bila u općinskom komitetu SKOJ-a Kravarsko Ljubica Kirinčić-Boškova i druge. U Kozjači se isticao osobito Ivan Kovačić-Čurula (poginuo u NOV), Josip Zagorec-Pecek (bio sekretar organizacije), Stjepan i Josip Pukšić, Alojz Gršetić, Ljuba Pukšić, Bara Kovačić-Hodalkova, Jana Pukšić-Lebajkova, Slava Šebek-Matešina, i još neke, koje su, kao veći broj spomenutih, osim prve trojice, primljene u SKOJ kasnije (1943. godine). Kozjački SKOJ-evci i mladi članovi KPJ su 1943. godine formirali »svoju« kozjačku četu, koja je pripojena u rujnu 1944. godine »Sisačkom bataljonu« u Šašincu.

SKOJ-evci iz Lukavca zajedno s članovima KP u ljeto 1942. godine pokušali su pasivizirati vlastelinskog lugara Marka Košića, koji je radio za neprijatelja. O tome je pisao predstojnik iz Velike Gorice izvještaj pretpostavljenima 30. srpnja 1942. godine gdje, između ostalog, veli:

»Gore navedena grupa partizana *(to svakako nije bila ista grupa, nego su u Lukavcu bili sami domaći — o. a.)* javila se u noći 22. srpnja o. g. oko 2 h. ujutro u selu Lukavcu Gornjem općina Velika Gorica i došla u kuću Marka Košića vlastelinskog lugara pa su od njega zatražili oružje i municiju, koje im on nije predao, jer ga nije imao. Tu je bilo oko 10 ljudi naoružanih puškama i bombama, koji su lugara Marka Košića svezali oružničkim lancima i prijetili mu, da će ga ubiti, ako bude dalje potpomagao Ustaše, te su ga konačno pustili (...)« *(AIHRPH, NG, kut. 247).*

Lugar Košić se, međutim, nije pokoravao nalogu tj. opomeni, već je i dalje surađivao s ustaškim vlastima, odajući partizane u šumi. Stoga su ga lukavečki aktivisti likvidirali. Za taj čin okrivljen je Stjepan Karnas (poginuo u partizanima, TPO, 1943. godine), ali g a j e sudac u kotarskom sudu, Julije Dim, oslobodio. Stjepan Karnas je potom otišao u partizane.

I ove, naoko sitne akcije, bile su značajne pri organiziranju ustanka u kotaru Velika Gorica. Prva faza, neodazivanje u neprijateljsku vojsku, aktiviranje u propagandi i malim akcijama, dovodili su omladinu u otvorene sukobe s neprijateljem, dakle u viši stupanj borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika, da bi konačno svi otišli u partizanske jedinice 1943. godine.

Kotarski komitet KPH Velika Gorica

Oštrim kursom protiv oportunizma Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica, Okružni komitet je održao kontinuitet rada Partije u kotaru Velika Gorica. To najbolje potvrđuju već opisane aktivnosti, ali pogibijom Antuna Cvetkovića-Cvetka i odlaskom s ovoga terena druga Marka Belinića, Kotarski komitet KPH Velika Gorica još uvijek radi s nepotpunim brojem članova: Duka Vasić, sekretar, Milan Lovreković, član i Vinko Smolković, član. Tako je veliki dio terena ostao nepokriven tj. nedovoljno organizirano korišten.

U toj me je situaciji u kolovozu 1942. Okružni komitet KPH Karlovac (Nikola Brezović-Prebeg, Ćanica Opačić, Savo Zlatić i drugi), uputio na teren kotara Velika Gorica radi veze s Kordunom i vodom »Kljuka« za odašiljanje novih boraca u partizane, skupljanje sanitetskog i drugih materijala, te organizacije pokreta na terenu. Imao sam neograničeno polje rada. Najprije sam organizirao nabavu kritičnih materijala za štampariju i nekih veoma oskudnih lijekova za bolnicu u Petrovoj Gori. Odmah sam formirao i SKOJ-evske organizacije (kolovoza 1942. godine) u Buševcu, Čakancu i Kozjači, preko kojih sam slao sve materijale za Kordun. Išao sam češće u Lučelnicu kod Nikole Marđetka-Šturmana s materijalima i tu se sreo s Dukom Vasićem, sekretarom KK KPH Velika Gorica. On je uočio aktivnost komunista na sektoru Vukomeričkih gorica i u općini Vukovina, što će me ubrzo dovesti u Kotarski komitet KPH Velika Gorica, a potom i

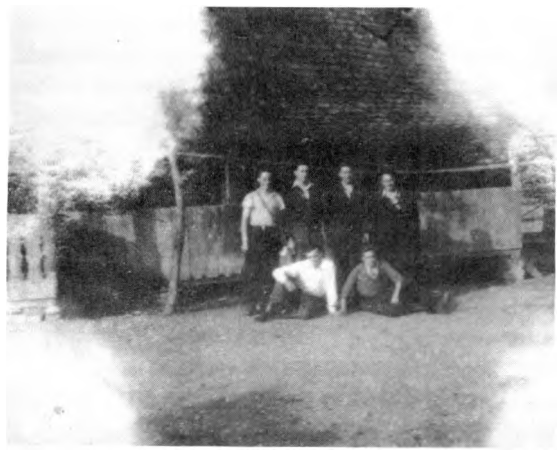
Prvi SKOJ-evci iz Buševca na seoskoj zabavi s omladinom 1942. godine. Čuče, s lijeva na desno: Janko Bobesić, Nikola Robić, Franjo Bobesić, Franjo Kovačević i Franjo Rožić, a lijevo i desno na kraju stoje: Mato Detelić-Fizi i Mato Robić-Štefanov (poginuo 1943. kao borac u ŽPO).

do postavljanja na dužnost sekretara Kotarskog komiteta SKOJ-a Velika Gorica.

Pri polasku na teren iz partizana, poslije akcije na Pisarovinu, dobio sam, osim propagandnog materijala, još i naoružanje. Novi pištolj 9 mm, od kojega se nije lako rastao, dao mi je drug Milan Radović-Čokara, po naređenju komandanta Kordunaškog odreda, Nikole Vidovića. No, Čokara to kasnije nije požalio, jer je dobio puno dobrih boraca u svoju jedinicu, koje je veoma volio i cijenio.

Kasnije je na naš teren došao drug Mika Špiljak, upućen od Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku i Marka Belinića, radi organizacije SKOJ-a i pomoći Kotarskom komitetu KP. Bilo je to listopada 1942. godine. Njega sam, kao i Duku Vasića, ponekad vodio na teren okupiranog Turopolja i Posavine. Duka Vasić u to odlazi u Okružni komitet KPH za Pokuplje—Žumberak, a za sekretara Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica postavljen je Vinko Smolković, stolarski radnik iz Velike Gorice. Komitet je popunjen novim članovima, a to smo bili: Mato Kumic, poljoprivrednik iz Jezera, ja, Stjepan Šimec-Štef, poljoprivrednik iz Gudca, Zvonko Antolović, postolarski radnik iz Bukevja, a početkom 1943. i Stjepan Fabijančić-Japa, poljoprivrednik iz Kuča. Komitet je u tom sastavu razvio veliku aktivnost na organiziranju ustanka i osposobljavanju novih članova Partije, te drugih organizacija u idućim danima 1942. i 1943. godine. U jesen 1942. godine je formiran i Kotarski komitet SKOJ-a Velika Gorica, gdje sam postavljen za prvoga sekretara, a članovi su bili: Slavko Brdek, poljoprivrednik iz Mičevca, Katica Jurenić, seljanka iz Kobilića, Stjepan Antolović, poljoprivrednik iz Bukevja, Ivan Fijan, poljoprivrednik iz Jezera, a kasnije je u KK SKOJ-a primljen Juraj Križanić-Jurek, poljoprivrednik iz Lukavca. Ovaj Komitet je razvio dosta veliku aktivnost. (v. *AIH-RPH, KP — 10/219 i KP — 166/77).*

Kotarski komitet KPH Velika Gorica je doživljavao kadrovske promjene, ali dinamika promjene njegova članstva nije nikad usporavala razvitak ustanka koji iz dana u dan raste, da bi u 1943. godini dobio karakter općenarodnog, unatoč zvjerskom teroru nad narodom što ga poduzima okupator.

Kotarski komitet KPH Velika Gorica pred kućom Josipa Jankovića-Stankinog, u Čičkoj Poljani godine 1942.

Neprijateljske akcije čišćenja terena i zvjerski teror nad narodom

Uz spomenute aktivnosti komunista, na području kotara Velika Gorica, iznimno velik utjecaj imala je grupa partizana »Kljuka« s Korduna. Ona ubrzo prerasta u bataljon i popunjava se domaćim stanovništvom. Tu činjenicu naglašavaju svi neprijateljski izvještači s pojedinih općina (bilježnici i seoski starješine), a kotarski predstojnik osobito upozorava na domaći sastav partizana i u skladu s tim daje svoje prijedloge za njihovo uništenje. Ustaše i žandari nisu to sami kadri učiniti. On opetovano podnosi izvještaje Velikoj Župi Prigorje Zagreb, a u izvještaju od 13. kolovoza 1942. godine, među ostalim, veli:

»(...) Ponovo se ističe, da na području ove oblasti ne raspolaže se dovoljno naoružanim snagama, koje bi mogle ove partizane u njihovim akcijama suzbiti i uništiti, pa se stoga umoljava naslov, da se žurno poduzmu mjere, koje su potrebne, da se na ovom području provede jedna veća akcija čišćenja (. . .)« *(A1HRPH. NG - kut 249, KO V. Gorica)*. U jednom drugom izvještaju, kad je već dobio velike oružane snage na teren Velika Gorica (sa 11 tenkova), piše:

»(. . .) Provađanje čišćenja područja od partizana potrebno je provesti na taj način, da se osigura obala rijeke Kupe i onemogući njihovo prebacivanje na područje kotara Pisarovina i Sisak, a da se partizani na ovom području unište, a ne da se područje samo očisti prebacivanjem istih na susjedna područja, jer prijeti opasnost da bi se isti mogli ponovno vratiti na ovo područje, čim operacije čišćenja prestanu i čim se domobranska satnija povuče (. . .).« *(ib.)* U Veliku Goricu je, naime, u to vrijeme stigla jedna satnija domobrana s tenkovskim odredom od 11 tenkova, pod komandom natporučnika Marijana Subotića, koji je pripadao zapovjedništvu Vojnog sektora Buševec-Lekenik.

Geostrateški položaj (značaj terena zbog aerodroma, željezničkih i cestovnih veza za istok — Bosnu, Srbiju i Grčku te za snabdijevanje Zagreba, a osobito zbog političkog faktora), diktirao je neprijatelju potrebu, da ovu populaciju ima uza se. Međutim, njihove pozicije ugrožava upravo narodno raspoloženje, jer narod je listom uz NOP. Zbog toga, okupator i ustaše dovlače ovamo jake vojne i policijske snage.

Istodobno je u Buševec došla IX domobranska bojna s komandantom Hinkom Alabandom, tada još potpukovnikom, a u Lekenik jedna bojna pod komandom Šime Benkovića, potpukovnika. Ovaj sektor Buševec— Lekenik odmah formira u Velikoj Gorici Koncentracioni logor za taoce, tj. za obitelji onih osoba koje se ne nalaze kod svojih kuća i za »poznate huškače«. Osnivanje logora je provedeno 21. kolovoza 1942, prema opisu kotarskog predstojnika Pavla Katinčića:

»Dne 18. ov. mj. (kolovoza 1942) došao je u Vel. Goricu ppukovnik Benković potpisanom kotarskom predstojniku i iskazao se ovom zapovjedi:

Vojskovođina zapovijed za podpukovnika Benkovića

U svima selima na cesti kao i desno i lijevo od ceste Velika Gorica—Petrinja—Žažina ustanoviti sve osobe, koje se ne nalaze kod svojih kuća i utvrditi gdje su, a osobito, koji su bili pozvani na oružanu vježbu pa nisu došli (. . .)

Dignuti taoce obitelji ovih i pozvati huškače, proglasiti da će za svaki napad na željezničku prugu ili na cestu i na koje lice biti 5—10 taoca streljano (. ..)

Taoce koncentrirati u Velikoj Gorici i zbilja sprovesti prijeki sud (. ..)

Sve jedinice vojske, koje su na tom dijelu pasti će na trošak obitelji gdje su članovi otsutni. Ako bude potrebno sprovesti i prodaju posjeda (. . .)

Izlaz i ulaz u sela zabraniti poslije 7 sati na večer. Koga se u noći sretne poslije ovoga vremena pucati će se (...)

Između sela Dužice i sela gdje su nastanjeni Solunci osobito pripaziti i ako je potrebito sprovesti ih u koncentracione logore. Ni jedan seljak ne smije u šumu bez propusnice. Za sela duž ceste i željeznice odrediti dijelove pruge i ceste za koje su odgovorna sela i za iste će taoci biti streljani..Sela koja ne jave, da su u selu ili u blizini partizani biti će razseljena (.. .)

Ustanoviti sadašnje i bivše narodne zastupnike sa te teritorije (...)

U svima selima postaviti svoje pouzdanike (. ..)« *(ib.)*

U Velikoj Gorici i Plesu nalazilo se oko dvije tisuće njemačkih vojnika. Zatim je došla neka »Lovačka« jedinica, »Lovački odred«, kako su ga službeno nazivali, pod komandom natporučnika Dujmovića. Došlo je i oko stotinjak žandara za stanice u Kravarskom i Dubrancu, a od prije postoji i djeluje »Ustaška pripremna bojna« u Velikoj Gorici. Ona je, međutim, demoralizirana i borbeno nesposobna, kao što smo utvrdili. U Pilani Turopolje smjestila se jedna satnija. Pilanu je u početku čuvalo desetak, pa dvadeset vojnika, ali poslije našega napucavanja, posada se povećala na satniju i uspostavila utvrđenja. Prugu su, osim domobrana, osiguravali i Nijemci.

Da bi akcija »čišćenja« terena bila što djelotvornija, kotarski predstojnik Katinčić je pokušao »ohrabriti« ustašku pripremnu bojnu, koju u Velikoj Gorici spaja s »Lovačkim odredom« i zajedno kuju planove o uništenju partizana na području Turopolja. Posavine, Vukomeričkih gorica i Vukomeričkog Pokuplja. Prema dogovoru na skupu, ustaški doglavnici, funkcioneri i doušnici u kotaru Velika Gorica, Kruhan, Gusić i Katinčić određuju zapovjedniku ustaške pripremne bojne Vinku Munđeru funkciju »da će sa domobranstvom obići cijelo područje i davati potrebne podatke osobito glede osoba, koje se kao nepoćudne imade odvesti u Logor«. Isto takav je zadatak dobio ustaša Milan Siladij iz Buševca, koji je i vodio sve akcije krvavog terora na cijelom spomenutom području »čišćenja«, išao sam u hapšenja i obavljao egzekucije nad »krivcima«.

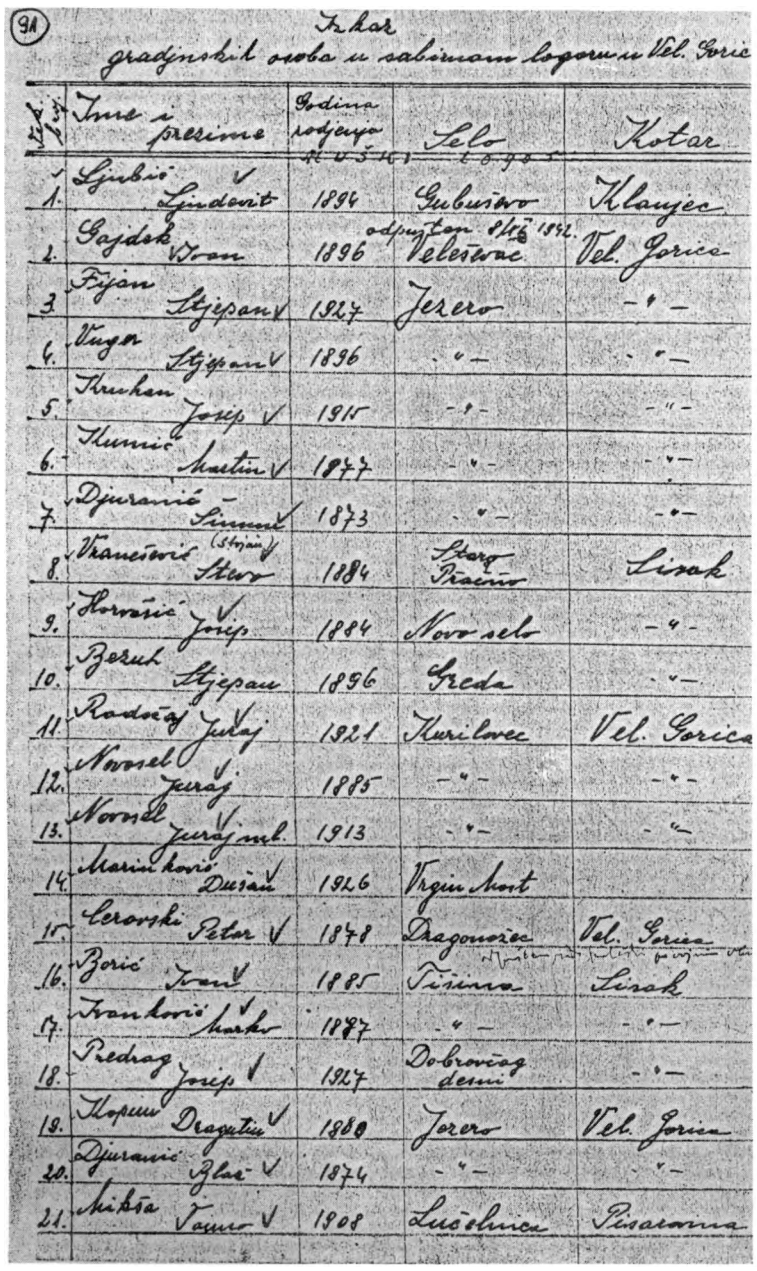
Kotar Velika Gorica je, uz kotareve Zagreb i Samobor, pripadao, već svibnja 1942. godine I. operativnoj zoni Zapovjedništva grada Zagreba, po nalogu br. 2.024 Glavnog stožera ministarstva hrvatskog domobranstva u Zagrebu. Organizirana je dojavna služba kao i patrole od šest do deset ljudi u selima pod vodstvom žandara i ustaša. Sve je

to zajedno trebalo od sada funkcionirati i uništiti partizanski pokret na terenu, *(v. AIHRPH, NG, kut. 247-1942. KO Vel. Gorica)*. Međutim, kao što smo već vidjeli, nije postojala ni najmanja mogućnost da okupator i njihove sluge upregnu narod u svoje planove. Neprijatelj je bijesnio, a kad je IX. novačka bojna ulazila u selo Buševec, kolovoza 1942. godine, išli su u pravom streljačkom stroju kao na bojnom polju. Utvrdili su se izgradnjom debelih zemljanih bunkera okolo cijeloga sela. No, nisu našli obranu od razornog djelovanja sela na vojsku i ona nije dugo zadržala »borbeni elan« s kojim je došla u Buševec.

Iako nije imala čime prehranjivati pridošlu vojsku u Velikoj Gorici, ustaška je vlast doslovce provela uputu »Vojskovođe« koju je kotarskom predstojniku Katinčiću donio potpukovnik Šime Benković, o »osnivanju koncentracionog logora u Velikoj Gorici«. Logor je trebao odigrati važnu ulogu u uništavanju NOP-a i to držanjem i strijeljanjem talaca iz naših sela. Organiziran i masovni teror nad narodom je počeo.

Koncentracioni logor u Velikoj Gorici

Sabirni logor za taoce u Velikoj Gorici (koga su organizatori nazvali »Koncentracioni logor«) formiran je bez »prave« uprave i nepredviđenog načina prehrane logoraša, a smještajni uvjeti bili su gori nego oni za stoku. Ipak, u logor su strpali već prvih dana, koncem kolovoza 1942. godine, više od stotinu ljudi. Prvi taoci bili su pretežno iz sisačkog kotara (79), a iz Velike ih je Gorice bilo tridesetak.

Popis gradjanskih osoba u sabirnom logoru u Vel. Gorici

Tek. br.	Ime i prezime	Godina rodjenja	Selo	Kotar
1.	Ljubić Lindovit	1894	Gubuševo	Klanjec
2.	Gajdek Ivan	1896	odpuštena 8/VI 1942. Velešovec	Vel. Gorica
3.	Fijan Stjepan	1927	Jerero	- " -
4.	Vuga Stjepan	1896	- " -	- " -
5.	Kruhan Josip	1915	- " -	- " -
6.	Klemić Martin	1877	- " -	- " -
7.	Djuranić Simun	1873	- " -	- " -
8.	Vranešević (Stojan) Stevo	1884	Stara Ploščina	Sisak
9.	Horvatić Josip	1884	Novo selo	- " -
10.	Berak Stjepan	1896	Greda	- " -
11.	Radočaj Jukaj	1921	Kurilovec	Vel. Gorica
12.	Novosel Juraj	1885	- " -	- " -
13.	Novosel Juraj mlđ.	1913	- " -	- " -
14.	Marinković Dušan	1926	Vrgin Most	
15.	Cerovski Petar	1878	Dragonoše	Vel. Gorica
16.	Borić Ivan	1885	Tišina	Sisak
17.	Frankorić Marko	1887	- " -	- " -
18.	Predrag Josip	1927	Dobrovčag demi	- " -
19.	Kopun Dragutin	1880	Jerero	Vel. Gorica
20.	Djuranić Ilija	1874	- " -	- " -
21.	Skibša Ivan	1908	Lučelnica	Petrinja

Tek. br.	Ime i prezime	Godina rodjenja	Selo	Kotar
22.	Tričinec Ivica	1885	Erdeljska Ščitina	Sisak
23.	Ladak Ivica	1907	- " -	- " -
24.	Matečić Ivan	1909	- " -	- " -
25.	Ladak Ivan	1911	- " -	- " -
26.	Radošević Ivan	1911	- " -	- " -
27.	Franek Đuro	1899	- " -	- " -
28.	Franek Ivica	1902	- " -	- " -
29.	Pavičić Pavo	1922	Lukavec	Gorpić
	Ženske osobe:			
30.	Ljubić Dragica	1901	Lekenik	Sisak
31.	Šajković Zora	1881	Kraljevica	- " -
32.	Bešanić Jana	1872	- " -	- " -
33.	Gajdek Zora	1891	odpuštena 13/VI 1942. Odra	Sisak
34.	Blažinčić Marica		- " -	24. II. 42.
35.	Jurićić Marica		- " -	24. II. 42.
36.	Borić Kata	1902	Tišina	Sisak
37.	Stimac Marica		- " -	
38.	Frankorić Ljuba	1902	Tišina	Sisak
39.	Predraga Reza	1908	Jerero	Vel. Gorica
40.	Kopun Jana	1882	- " -	- " -
41.	Djuranić Roza	1877	- " -	- " -
42.	Špilak Kata	1897	odpuštena 13/VI 1942. Odra	Sisak
43.	Kalet Kata	1902	Buševec	- " -

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA - MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
GLAVNO RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST
ODSJEK ZA POLITIČKO REDARSTVO

BROJ:41006-B/I-P-43. Zagreb,19.kolovoza 1943.

PREDMET:Uzimanje i odpuštanje gradjanskih osoba uhićenih kao taoci u logoru Velika Gorica.-

KOTARSKOJ OBLASTI
na ruke kotarskog predstojnika
VELIKA GORICA

Odlukom Glavnog stana Poglavnika,propušteno je ovom Glavnom ravnateljstvu donošenje odluke i potrebnih mjera radi obćih probitaka i smirenja u pogledu uhićenih po vojnim vlastima taoca u Velikoj Gorici.

Savezno s izvještajem naslova od 17.studenog 1942.broj:768-1r.-1942.Zapovjedničtvu lekeničkog vojnog odsjeka i Velikoj župi Prigorje,neka naslov u cilju konačnog uredjenja ovog pitanja žurno izviesti o sadašnjem stanju stvari,napose,koliko se još osoba nalazi zatvorenih/zatočenih/u logoru,tko su te osobe/ime i prezime i bliži osobni podatci/,radi čega su uhićene,gdje su smjestene,pod kakvim uslovima,zdravstveno stanje,uzdržavanje,sigurnostne prilike toga kraja i drugo s time u vezi.

Nakon toga će se izdati potrebni nalozi i upute kako se ima dalje s tim osobama postupati.

ZA DOM SPREMNI!

PO NALOGU GLAVNOG RAVNATELJA
NADSTOJNIK ODSJEKA:
/Dr.M a j i ć/

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
KOTARSKA OBLAST
VELIKA GORICA
Broj 821-1 30. VIII 1943
O.K.u.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA • MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA • GLAVNO RAVNATELJSTVO ZA JAVNI RED I SIGURNOST

Vera 3 c/63.1.

Ministarstvo unutarnjih poslova
glavno ravnateljstvo za javni red i
sigurnost - odsjek za političke redarstvo
Zagreb

Povezano sa tam. br. 41006-B-I-P-43 od 19. VIII t.g. izvještava se, da je logor u Vel. Gorici raspušten u cijelosti početkom ove godine, a logorski spisi dostavljeni su obl. oblasti na pohranu.

V.gn. 31. VIII. 43 Kh.

821

Faksimil dokumenta o postojanju logora u Velikoj Gorici (desno) s popisom zatočenih ljudi (lijevo).

Glede prehrane talaca i upravljanja logorom, kotarski predstojnik nije dobio nikakvih uputa od viših vlasti, a vojska »operira« po terenu i doprema ljudstvo. Upravnikom logora postaje natporučnik Marijan Subotić, komandant tenkovskog odreda vojnog podotsjeka u Velikoj Gorici. Prehrana talaca još uvjek nije osigurana. Kotarski predstojnik dobija dozvolu od velikog župana da može dio ušura i otkupa upotrijebiti za prehranu logoraša, ali pošto ni cijeli ušur ne pokriva potrebu prehrane, Katinčić se obraća 27. kolovoza 1942. godine, kotarskoj oblasti Sisak, da ona za sve taoce sa svoga područja organizira prehranu pobiranjem živežnih namirnica s gospodarstava samih talaca. Kotarska oblast Velika Gorica je na isti način (prisilnim uzimanjem od ljudi zatočenih u logoru) osiguravala i prehranu talaca sa svog područja. Takvo stanje je trajalo sve dok je postojao Sabirni logor u Velikoj Gorici, tj. 8—9 mjeseci.

Dvorište i zgrada Kotarskog suda u Velikoj Gorici služili su kao istražni zatvor i logorski prostor.

Užasno stanje u tom, kao i u svim koncentracionim fašističkim logorima, teško je opisati, a nije ni potrebno jer se o tome dosta zna. Zna se da su nevini ljudi dovođeni tu, da su podnijeli velike patnje, gubili glave nizašto. Na jedan upit kotarskog predstojnika Velika Gorica o logoru, Ministarstvo unutrašnjih poslova glavnog ravnateljstva za javni red i sigurnost,-Odsjek za političko redarstvo, broj: 41006-b/I-P-43. odgovora tek nakon godinu dana, i tada traži od kotarske oblasti Velika Gorica: »neka naslov u cilju konačnog uređenja ovog pitanja žurno izvijesti o sadašnjem stanju stvari, napose, koliko se još osoba*nalazi zatvorenih (zatočenih) u logoru, tko su te osobe (ime i prezime i bliži osobni podaci), radi čega su uhićene, gdje su smještene, pod kakvim uslovima, zdravstveno stanje, uzdržavanje, sigumostne prilike toga kraja i drugo s time u vezi (...)

Nakon toga će se izdati potrebni nalozi i upute kako se ima dalje s tim osobama postupati (. . .). Po nalogu glavnog ravnatelja nadstojnik odsjeka Dr. Majić v. r. (. . .).« *(ib. — a.a.)*

Kotarski predstojnik odmah odgovara (31. VIII. 1943) i prilaže logorski spis pohranjen kao logorski arhiv u kotarskoj oblasti Velika Gorica. U popisu su tada zabilježena svega 43 uhapšenika, a kroz logor ih je za vrijeme njegova postojanja prošlo bar tisuću, dvije. Ljudi i njihov opstanak, a kamoli ljudska dobrobit, bili su ovdje najbeznačajnija stvar, pa se njihova imena, čak ni broj, nisu iskazivali.

Jedna od najranijih ustaških odredaba obavezivala je seljake da odlaze na noćno čuvanje pruge. Nijemci su, međutim, gledali prijekim okom ovaj ustaški poduhvat. Vjerovali su da će tako, zapravo, partizanima dati cjelokupan uvid u osiguranje pruge od strane vojnih vlasti, pa će je oni još lakše razarati. Mislili su da su seljaci na čuvanju pruge istovjetni s partizanima. To je bila logika okupatora koja i nije bila daleko od istine. Narod i partizani bili su zaista jedno.

Široka akcija koju je neprijatelj poduzeo, također među prvima, bila je usmjerena protiv onih obitelji čiji su se pojedini članovi nalazili u partizanima, ili pak u bijegu da bi izbjegli služenje u Pavelićevoj domobranskoj vojci. Pritisak na te obitelji karakterizirali su prijetnje i strah da će čitava domaćinstva biti uništena, roditelji, pa čak i djedovi i bake smaknuti, a imovina zaplijenjena ukoliko se odmetnici i bjegunci ne bi predali vlastima. Poduzimana su hapšenja roditelja i drugih najbližih onima koji nisu udovoljili vojnoj obavezi. Neki od uhapšenih provedeni su u velikogorički logor, dok su drugi podvrgnuti »posebnom istražnom tretmanu«, u sjedištu bojne u Buševcu.

Taj masovni teror i mučenje naroda u čisto hrvatskim selima nečuven je, a narod ga je stoički podnosio, ali se nije pokorio okupatorima. Rezultati drastičnih mjera nisu neprijatelju dali željenih rezultata, iako je jedan manji broj kolebljivih bjegunaca otišao u domobrane, a samo se bivši sekretar Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica dao uhapsiti. Sav ostali partijski kadar još je i pojačao svoju aktivnost protiv neprijatelja. No, ustaške vlasti se i tim ograničenim uspjesima hvališu pred svojim šefovima.Tako Kotarska oblast Velika Gorica piše u izvještaju »O komunizmu«, 27. kolovoza 1942. godine i ovo:

»Napose se ističe, da su poduzete mjere od strane vojnih vlasti upućivanjem napred rečenih taoca u sabirni logor povoljno djelovale i postigle dobar učinak kod odbjeglog

pučanstva, te je primjećeno, da su se mnogi vojni neposlušnici, koji su se duže vremena krili koje kuda odmah uputili svojim vojničkim jedinicama. Mnogi vojni neposlušnici su pohvatani i biće po vojnim i oružničkim vlastima predani vojnim prijekim sudovima (. . .)« *(AIHRPH, NG, kut. 247).*

Već u rujnu-listopadu 1942. godine, u logoru je, iz velikogoričkog i sisačkog kotara bilo više od 200 ljudi i žena. Oko 80—100 muškaraca bilo je smješteno u zatvoru Kotarskog suda u Velikoj Gorici, preko 150 ljudi bilo je zatvoreno u štalama Danice Brigljević u Maloj Gorici, a žene su bile posebno zatvorene (njih također oko stotinu) u prostorijama Niže srednje građanske škole u Velikoj Gorici. A redovni zatvor Kotarske oblasti bio je u samoj zgradi te oblasti te u podrumu i štali Općinskog poglavarstva u Velikoj Gorici. Zaista su uvjeti bili životinjski, a ipak su ljudi u njima proveli neki i po više od 4—5 mjeseci. U otpremanju ljudi u logor posebno se »istakla« Alabandina IX novačka bojna 3. novačke pukovnije I domobranskog zbora iz Siska. Ova je bojna imala svoje dijelove u Buševcu, Pokupskom, Kravarskom i u Dubrancu, a u Lekeniku je bio također dio iste novačke pukovnije pod komandom potpukovnika Šime Benkovića.

Alabanda je odmah nakon dolaska na naše područje pohapsio najprije sumnjive u selu Buševcu: Jakoba i Baru Detelić (Pavlove), Franju Detelića, Ivana Večerina i ženu njegovu, Josipa Horvačića, (Cvokanovog staroga), Ivana i Imbru Katulića-Štefinove, Katu Kuleš i sve ih otpremio u sabirni logor u Velikoj Gorici kao taoce.

U Buševcu su uhapsili još Imbru Robića-Rođakovog, zamijenivši ga s Imbrom Robićem-Videkovim. Njega su namjeravali ubiti bez istrage zajedno s Filipom Kosom, jer se već dulje vremena odmetnuo u partizane. Pukim slučajem uhapšena je i Mara Kos-Jankova zbog nekih vojnih odjevnih predmeta koji su nađeni pri pretresu kuće Filipa Kosa. Oni su, naime, živjeli u istoj kući.

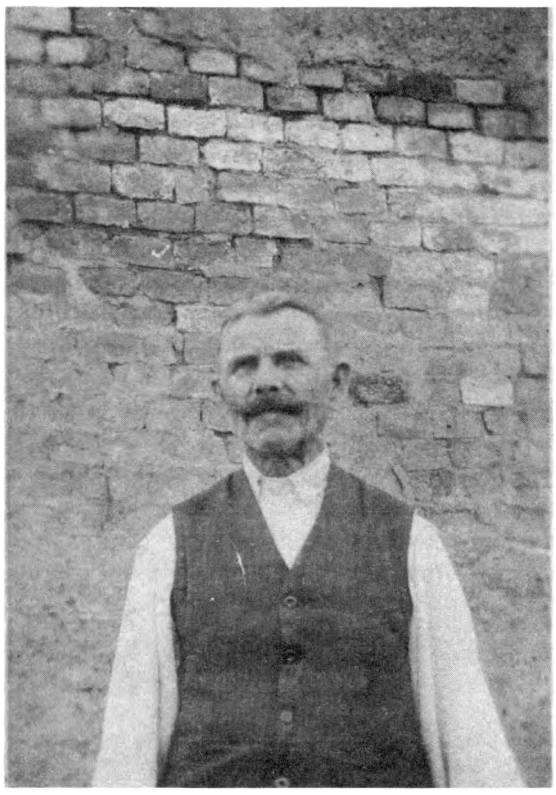
Troje spomenutih uhapsila je patrola od šest ustaša u domobranskim uniformama, na čelu s podoficirom po imenu Suljo. Švo troje su povezali i odveli ih van sela, u polje zvano Pušćine, uz šumu Mali gaj. Tu je počela »istraga« ! Suljo ih je postrojio pred streljački stroj i desetini naredio da se napune puške i upere u ljude. I na rastojanju od desetak koraka, uhapšenima je rekao: »Vi ste osuđeni na smrt, jer ste imali vezu s partizanima. Sada najprije sve ispričajte, što ste radili s partizanima?« Osuđeni su se branili da nisu nikad ni vidjeli partizane, čak ni na slici i da su u tome potpuno nevini. No, Suljo se tim odgovorima ne zadovoljava. On ignorira molbe i zapomaganje Mare Kos, koja se branila navodeći da je ona u dobrim odnosima s ustašom Vladimirom Pospišilom i njegovom majkom, te da je Pospišil izvršio atentat na kralja Aleksandra. Ustaša ih natjera još par koraka dalje od streljačkog stroja i u ime poglavnika i Nezavisne države Hrvatske, ponovi pitanje da li surađuju s partizanima?

Optuženi ponavljaju svoju obranu u smrtnom strahu pred uperenim puškama iščekujući najgore. Još malo neizvjesnosti i Suljo ipak naredi patroli da isprazni oružje, pa potjera smrtno preplašene ljude nazad u selo i zatvori ih s ostalim suseljanima u patrolnicu.

Imbro Robić je navečer išao na istragu u školu, gdje je bilo Suljino sjedište. Suljo je Robića na mrtvo isprebijao i kanio ga batinati i mučiti sve dok ne podlegne, jer je kod njega našao par vojničkih čizama, hlače i još neke sitnije vojničke odjevne predmete i to okvalificirao kao robu namijenjenu partizanima. Na sreću uhićenika, došla su na mjesto istrage dvojica ustaša porijeklom iz Slavonije. Oni su Sulji rekli da taj Robić Imbro nema nikakve veze s onim pravim Imbrom, a osim toga da oni kod ovoga dobiju uvijek nešto za pojesti kad dođu kod njega. Imbru Robića su ustaše odnijele u zatvor u patrolnici u ćebetu, jer sam više nije mogao hodati, a niti je bio pri svijesti.

Kad je Suljo htio odvesti na saslušanje Filipa Kosa kojega do tada nitko nije štitio, srećom je došao stožerni narednik Franjo Belačić iz Kurilovca i zabranio Sulji uzimati ljude na saslušanje, a pred improvizirani zatvor postavio je stražara s naređenjem da nikome ne dozvoli ulaženje kod zatvorenika. Tako je Filip Kos spašen, jer je Belačić odmah u jutro dao pozvati zatvorenog Kosa i Robića kod Alabande, koji je podrobno bio informiran o njihovoj nevinosti. Mara Kos je već prije bila puštena iz zatvora na intervenciju Vladimira Pospišila. Alabanda je obojici očitao bukvicu da su dobro prošli, jer su bili zamijenjeni s onima koji se nalaze u partizanima, a Sulji da su partizani potukli familiju i, kad bi on bio njih sve potukao, ne bi nikome odgovarao za taj čin, jer je on njegova, Alabandina desna ruka u čišćenju bandita, te da se mogu na kraju pomoliti bogu i zahvaliti Sulji da su izašli živi!

U Posavini su ovi »čistači« pohapsili veliki broj ljudi i dotjerali ih s njihovom imovinom u selo Buševec, ali poimenice su zapisali samo otposlane u Veliku Goricu u sabirni logor. Uhapšenih je bilo najviše iz sela Je-

Martin Kumic (r. 1870) iz Jezera sisačkog, napredni poljoprivrednik i suradnik NOP-a.

zero: Martin Kumic, rođen 1877. u Jezeru, poljoprivrednik; Šimun Đuranić, rođen u Jezeru 1873, poljoprivrednik; Stjepan Vuger iz Jezera, 1896. poljoprivrednik; Josip Kruhan, rođen u Jezeru 1915. poljoprivrednik; Stjepan Fijan iz Jezera, rođen 1927. poljoprivrednik; Ruža Đuranić, domaćica, rođena u Jezeru 1877. godine; Jana Kopun, domaćica iz Jezera, rođena 1882. godine; Reza Predrag, domaćica iz Jezera, rođena 1908. godine. Kasnije je iz sela Jezero bilo pohapšeno još oko 60 ljudi, kad je ustaša Ivan Srnec pobjegao partizanima koji su ga provodili i sve prijavio Alabandi u Buševcu. Ali, o tome će iscrpnije biti riječi poslije.

Iz Veleševca je zaveden među taocima Ivan Gajdek, poljoprivrednik rođen 1896. godine, no bilo je uhapšeno i više ljudi, ali ih neprijatelj nije evidentirao.

Iz sela Kurilovec bili su kao taoci u logoru: Juraj Radočaj, đak-student, rođen 1921. godine; Juraj Novosel, poljoprivrednik, rođen 1885. godine; Juraj Novosel ml. krojački radnik, rođen 1913. godine; te Stjepan Tomašić. Iz Kurilovca je bilo odvedeno također i drugih talaca u logor Velika Gorica, ali ni oni nisu zapisani.

Iz kotara Sisak bilo je dosta ljudi u logoru Velika Gorica, a u popisu ih je navedeno tek nekoliko desetaka: Ljudevit Ljubić, rođen 1896. u Gubaševu, kotar Klanjec, poljoprivrednik iz Lekenika, Stevo Vranešević, rođen 1884. u Staroj Pračni, poljoprivrednik; Stjepan Bezuk, rođen u Gredi, 1896. godine, poljoprivrednik; Dušan Marinković, rođen u Vrginmostu, 1926. godine; Ivan Borić iz Tišine, rođen 1887. godine, poljoprivrednik; Marko Ivanković, rođen 1887. u Tišini, poljoprivrednik; Josip Predrag, rođen 1927. godine u Dubrovčaku Desnom; Mijo Ivičinec, rođen 1885. godine u Tišini Erdeljskoj; Mijo Sadak, rođen 1907. u Tišini Erdeljskoj, poljoprivrednik; Ivan Matečić iz Tišine Erdeljske, rođen 1909. godine; Ivan Sadak iz Erdeljske Tišine, rođen 1911. godine, poljoprivrednik; Ivan Radošević iz Tišine Erdeljske, rođen 1911. godine, poljoprivrednik; Đuro Ivanek iz Tišine Erdeljske, rođen 1899. godine, poljoprivrednik; Pavao Pavičić, rođen 1922. godine u Lukavcu, kotar Gospić. Žene taoci iz sisačkog kotara: Dragica Ljubić iz Lekenika, rođena 1901. godine, kućanica; Bara Šajković iz Hrastelnice, rođena 1881. godine, kućanica; Ana Bešenić iz Hrastelnice, rođena 1872. godine, kućanica; Bara Gajdek iz sisačke Odre, rođena 1891. godine, kućanica; Marica Blažinčić i Marica Juričić, zavedene u logorskim spisima, ali su ovdje nepoznate, Kata Borić iz Tišine, rođena 1902. godine, kućanica; Marica Štimac u spisku logora, a nje nema na licu mjesta; Ljuba Ivanković iz Tišine, rođena 1902. godine, domaćica; Kata Šiprak iz Sisačke Odre, rođena 1897. godine, domaćica.

Još su iz sisačkog kotara bili roditelji Franje Ogulinca iz Žabna, zatim Josipa Hanževačkog iz Lekenika i Tonija Perlića iz Lekenika, roditelji Prša iz Grede, Franjo Robić iz Zelengaja-—Vukojevac Donji i mnogi drugi nezabilježeni u službenim popisima.

Iz Pokuplja su evidentirani kao taoci Slavko Crnolatec iz Auguštanovca, Tomo Mikša iz Lučelnice, rođen 1908. godine, Petar Cerovski iz Dragonošca, rođen 1878. godine, poljoprivrednik; Franjo Štajduhar, kovački obrtnik iz Dubranca; Mato Bedek, općinski bilježnik iz Dubranca; Filip Stanilović iz Lukavca, poljoprivrednik i mnogi drugi koji nisu evidentirani u logorskim popisima.

Iz Velike Gorice su još mnogi bili u logoru kao taoci. Neki su otpremljeni u Zagreb i nestali, dok ih je stanovit broj otpremljen u Gradišku gdje su, također, nestali (Mato Bedek, Josip Škalfa, Mijo Čužić i drugi).

Mira Gruičić je bila jedina od ženskih talaca iz samoga mjesta Velika Gorica, a iz Kurilovca je bio još navodno, kao talac i Stjepan Tomašić te iz Mraclina Mato Kovačić-Jerbek, a iz sela Ribnice braća Bolto i Šimun Drobnjak. Iz Novog Čiča su bili Josip Petrina, kolarski obrtnik i sin mu Zvonko; Ivan Pugelnik, metlarsko-četkarski radnik i Josip Marčec, poljoprivrednik. Iz Čičke Poljane su bili Franjo Janković i Josip Mikša (bez noge). Iz sela Kuče je kao talac bio Fabijan Fabijančić kbr. 72. i Franjo Čunčić

kbr. 72. *(AIHRPH, NG, 300/2-1942. KO Vel. Gorica, Pr. 821).*

Ovo je bila tek početna i još »blaga« faza zulumčarenja Alabandinog »Lekeničkog sektora« iz Buševca.

Zločini Alabande i ustaša

S vremenom, male akcije udarnika u najosjetljivijim selima najbliže okolice grada Zagreba, u Posavini, Turopolju i na samoj periferiji grada, zadavale su neprijatelju velike glavobolje. Bilo je više nego očito da ustaški pokret permanentno slabi, pa kotarski predstojnik Velike Gorice nastoji uspostaviti dobre veze sa HSS-om, kojega se po njegovom mišljenju, ne smije poistovjećivati s partizanima, jer su rukovodioci HSS-a isto toliko protiv komunista kao i ustaše, a što su pasivni »ne bi ih se smjelo gurati k partizanima«. U svom izvještaju, kotarski predstojnik predlaže: »Sa tim ljudima, potpisani je mišljenja, treba ako ne javno bilo na koji način surađivati, jer to može općoj stvari samo koristiti (. . . .)« ***(AIHRPH,*** *NG, kut. 248/2).*

Akcije što ih je poduzimao, sada već bataljon »Kljuka«, u selima Vukomeričkog PokupljaiVukomeričkihgorica,potiču SKOJ-evce u udarnim grupama na još učestalije akcije, pa ustaške vlasti ističu da »stanje postaje nesnosno« te da vlast ne može obavljati svoju osnovnu funkciju ni u najbližoj okolici sjedišta kotara.

U takvoj situaciji, Alabanda poduzima akciju »čišćenja« u Pokuplju. Dana 24. rujna 1942. godine poveo je svoje već demoralizirane vojnike u akciju iz Buševca. Gdje god bi u dvorištu vidjeli upregnuta kola za vinograd, uzimali su ih bez ikakva obrazloženja. Pljačkaši su vjerojatno kanili tim kolima dovesti plijen iz akcije. Kolima su išli do Gornjeg Hruševca, a dalje su krenuli sami u susret partizanima u šumu Suvača. Istovremeno, kola su vraćena u Kravarsko gdje su morala sačekati ishod borbe i povratak ustaša. Borba je počela negdje poslijepodne i svom žestinom je trajala sve do predvečer. Kočijaši Buševčani sa strepnjom su iščekivali ishod, jer je svatko od njih imao ponekog svoga u toj partizanskoj jedinici, poznatoj pod imenom »Kljuka«. Strah je bio to veći, kad je Alabandi pošla u pomoć jedinica potpukovnika Šime Benkovića iz Lekenika. Naime, bez ovog pojačanja prijetilo im je potpuno rasulo i uništenje.

Kad su se predvečer ustaše i domobrani vraćali s bojišta, njihova je samouvjerenost i kočopernost sasvim nestala. Kamioni su bili prepuni mrtvih ljudi, a zarobljen je bio samo jedan partizan, teško ranjeni Stevo Radović,

Franjo Drobnjak-Spašinčakov, SKOJ-evac iz Ribnice, zarobljen kao borac »Kljuke« 1942. godine u Suvači i zvjerski ubijen u Buševcu.

postolarski radnik iz Dugog Sela na Kordunu. Jedan od kočijaša iz Buševca bio je i Filip Kos. U njegova su kola ustaše u Kravarskom položili 7 mrtvih i ranjenog Radovića.
Kos ih je sve dopremio u Buševec u staru školu. Partizan Stevo Radović bio je smrtno ranjen u trbuh i nikako nije, sve da su mu ustaše i htjeli ukazati liječničku pomoć, mogao preživjeti.

U bataljonu »Kljuka« poginuo je i Stjepan Bonjeković iz Draganića. U toj borbi bio je ranjen u obje noge mladi, tek nedavno pridošli partizan, Franjo Drobnjak, poljoprivrednik iz Ribnice, sin nama poznatog Mate Drobnjaka. Bio je potpuno nepokretan, ali rane nisu bile smrtonosne. Nije iskrvario, iako je u šumi ostao do sutradan ujutro. Bio je bez oružja, jer je netko od njegovih suboraca uzeo pušku, misleći daje Drobnjak mrtav. U toku noći, ranjeni Drobnjak dovukao se bliže putu iz šume u nadi da će ga netko tu vidjeti i odvesti do partizana. Našao ga je tek sutradan tamošnji šumski manipulant (škriban), koji je istodobno bio i seoski pandur.
Drobnjak je zamolio da ga otpremi u Pokupsko ili u Posavinu i da mu dade vode.
Pandur je na sve pristao i otišao u selo Štefanki Lijevi gdje je naredio Mati Karasu-Brkiću, seljaku, da svojim kolima odveze ranjenog partizana u Kravarsko. Poslao je ranjeniku lonac mlijeka, jer je krvarenje iz velike rane izazivalo nesnosnu žeđ. Prijevoznik je, dakako, Drobnjaka umjesto u Posavinu k partizanima, odveo i predao Alabandinim ustašama u Kravarskom.

Kad su iz Kravarskog prevezli Franju Drobnjaka u komandu u Buševcu, Alabanda ga je predao na raspolaganje Milanu Siladiju, ustaši iz Buševca — Novo Selo i ustaškom taborniku iz Novog Čiča Alojzu Zetkoviću, koji je »uredovao« s ustašom Matom Mišerićem iz Ribnice i Čačićem iz Novog Čiča.

Pošto »mali«, partizan Drobnjak, nije ništa htio pričati ustašama o partizanskim vođama u »Kljuki« ni o komunistima u posavskim selima, oni su odmah uhapsili i njegova djeda Antuna i baku, da bi preko njih djelovali na Drobnjaka u samom »zatvoru«, u neuglednoj patrolnici u Buševcu. »Mali«, kako su ustaše nazivali Franju Drobnjaka, nije ni tada htio pričati o partizanskim komandantima i komunistima po selima, a djedu i baki je rekao da on nije o njima ni o bilo kome drugome što rekao ustašama. Ustaše su starce pustili, ali Drobnjaka, unatoč intervenciji popa Busije i još nekih, nisu oslobodili. Njega su »osudili« na smrt i pokop na »Mrciništu« u Buševcu. Nakon četverodnevna mučenja odvezli su ga seoskim kolima za prijevoz đubra u »Lackovičku« na »Mrcinište«, gdje je već prije bio iskopan grob. Tu je, pred otvorenim grobom, Siladij rekao Drobnjaku: »Franjo, ti nisi teško ranjen, mi ćemo te dati u bolnicu, izliječiti te i bit ćeš naš vojnik, samo priznaj Nezavisnu državu Hrvatsku«. Drobnjak im je uzvratio: »Niti priznam Nezavisnu državu Hrvatsku niti lopove koji njome vladaju«! Na to je Milan Siladij uzeo pušku iz ruku Stjepana Božića (koji je bio domobran, a 1943. godine otišao u partizane gdje je i nestao) iz Jagodna, i nad rakom ubio mladog ranjenog partizana Franju.

Zbog izdaje partizana Franje Drobnjaka je, neposredno nakon tog događaja, kažnjen smrću krivac Mijo Čunović-Zajec, seoski starješina zvani — Škriban iz Lijevih Štefanka. Tako veli neposredni sudionik događaja, a tada vodnik u partizanima Pavao Radović-Šavre. Međutim, u selu Lijevi Štefanki neki misle da su Drobnjaka izdale druge osobe, što je manje vjerojatno.

Taj zločin bez presedana u našim selima, imao je posve suprotan učinak na narod Buševca i svih okolnih sela u kotaru Velika Gorica. To razbojničko ponašanje ustaških »političara« potaklo je mnoge na razmišljanje, pa se i oni, dotad kolebljivi, odlučno opredjeljuju za Narodnooslobodilački pokret.

Sa svoje strane, zločinci opet izvlače »pouku« u vlastitom stilu: »Nismo bili dovoljno okrutni i seljaci se nisu dovoljno poplašili«. I zato nastavljaju s terorom.

Samovolja zločinaca u Jezeru — Posavini

Aktivnost udarnih grupa na cijelom području kotara dobro su uočile ustaške vlasti, ali njihove obavještajne službe bile su posve nemoćne u otkrivanju »malih grupica partizana od 5 — 10 ljudi«, kao što su izvještavali svoje pretpostavljene. Stoga su najčešće »udarali u prazno« i u bijesu maltretirali nedužno stanovništvo. Tako kotarski predstojnik, 28. listopada 1942. godine Velikoj župi Prigorje, među ostalim, piše:

»(. . .) Kretanje partizana primjećeno je u općinama Orle i Dubranec. U ovim dvim općinama partizani su kroz ovo razdoblje primjećeni u dva tri navrata i to u vrlo malom broju u grupama od 5—10 ljudi (. . .)

Tako su dana 18. listopada o. g. na večer oko pola devet sati došli u selo Jezero dva partizana — domaćih odmetnika i to Mato Kumic i Ivan Fijan i iz kuće Ivana Srneća iz Jezera odveli Ivana Srneća djelatnika Ustaške pripremne bojne u šumu na područje sisačkog kotara, gdje je bio u zarobljeništvu tri dana. Treći dan mu je uspjelo pobjeći. Prema iskazu Ivana Srneća partizani se na sisačkom kotaru nalaze u šumi zv. Kalje, koji su uglavnom sve domaći ljudi iz sela Jezera, a imade ih oko 10—12, koji su svi dobro naoružani. Ivan Srnec dao je sve potrebne podatke zapovjedništvu domobranskih snaga u Buševcu (. . .)

Prema izvješću Ivana Srneća, surađivali su s ovim partizanima Stjepan Predrag i Josip Đuranić, obojica seljaci iz Jezera. Ovu dvojicu uhapsio je dana 25. listopada o. g. u selu Jezeru Šimun Lukec iz Jezera, te ih gonio vojnom zapovjedničtvu u selo Dubrovčak. Prije nego što su došli u selo Dubrovčak uhapšeni Stjepan Predrag htio je oteti pušku od ustaše Šimuna Lukeca, pa ga je tom zgodom Lukec ubio, dočim Josip Đuranić, iskoristio je ovaj momenat i pobjegao je. Za njim je isto tako pucao Lukec i ranio ga, ali mu je ovaj uspio pobjeći. Tog istoga dana napadnuta je domobranska straža u Dubrovčaku, koja je čuvala leš odmetnika Predraga od strane partizana, koji su pripucali na domobrane iz pravca Jezera i sela Željezna. Napadači su od vojničke straže bili odbijeni. S naše strane nije bilo nikakovih žrtava. Povodom valjda ovog napadaja od strane partizana na domobransku stražu u Dubrovčaku, došao je sutradan t. j. 26. ov. mj. iz Martinske Vesi poručnik Mađer, te je sa jednim odredom domobrana, pokupio sve odraslije muškarce u selu Jezeru i odveo ih u Martinsku Ves, o čemu je naslov obavješćen posebnim izvješćem br. 775-Pr-1942 (...)« *(AIHRPH, NG, kut. 247. - 1942).*

Samovolja ustaških pojedinaca i skupina nije bila iznimka u ubijanju, pljački i paljenju sela, već pravilo u skladu s kojim su radili prema naređenju viših vlasti. Tako imamo jedno pismeno naređenje ustaškog generala Prpića koji dopušta vješanje, paljenje sela i pljačku »a nije dozvoljeno lično bogaćenje kroz taj rad (...)«. »(.. .) Plijen se ima sav predati njemačkim vlastima — vojnim, jer na njih to spada (. . .)«

Prpić dalje veli da će »štititi svakog vojnika koji bi radi takvog rada *(vješanja i paljenja — o. a.)* imao neprilika, a one koji pokažu neodlučnost ili bi nanosili štetu državi i savezničkim — njemačkim ili hrvatskim četama, izvodit će, bez obzira na porijeklo i položaj, pred ratni sud gdje će im se suditi (...)« *(AIHRPH, NG, kut. 248/2-Op. br. 1008/taj)*

Gotovo je nevjerojatan taj najotvoreniji rad za tuđinske interese kao i ustaško nadmetanje u tome tko će biti veći krvolok. Primjer poručnika Madera u Jezeru gdje hapsi 50 ljudi, Šimuna Lukeca koji, nakon ubojstva bespomoćna čovjeka u Jezeru, postaje uvaženom ustaškom osobom, a da ne govorimo o Alabandinim zlodjelima, sve to samo jednim dijelom govori o samovolji zločinaca, što sve više ogorčava narod.

Alabanda je dao temeljito opljačkati selo Jezero. Sva sirotinjska roba iz Jezera dopremljena je u sjedište bojne u Buševec. Žitarice i stoka pripali su okupatoru, a ostale predmete, odjevne i druge, razgrabili su uglavnom ustaše. Alabanda i njegovih nekoliko stotina vojnika proveli su mnoge akcije »čišćenja« i hapšenja na terenu i mnoge hajke na komuniste, vojne bjegunce i tzv. huškače. Harače Posavinom, a u Dubrancu su, na primjer, namjeravali zapaliti kuću Mileka (Mavro) Švabinca jer je s cijelom obitelji u srpnju 1942. godine otišao u partizane. Četiri sestre i majka, morali su se skloniti kao Židovi. Dvije sestre Švabinec poginule su u partizanima. Kuću su ustaše razorili, jer bi paljenje izazvalo vatru i na susjednim zgradama. Trgovac Antoliš Poldek i drugi susjedi uspjeli su zato nagovoriti Alabandu da ne pali zgradu. Ustaše su se služili najdrastičnijim mjerama. U tim zlodjelima »dirigenti« su bili već spomenuti ustaški »poglavice i doglavice« no.najdirektniji eksponent je bio Milan Siladij, dodijeljen kao »najodgovorniji« Alabandin ustaša za operacije čišćenja cijeloga »Lekeničkog sektora« iz Buševca. Operirali su i istraživali u Lukavcu, Maloj Mlaki, Kravarskom, Pokupskom, Dubrancu i svim okolnim selima i zaseocima, posvuda gdje bi štogod nanjušili.

Zločinac Stjepan Štajcer i njegova četiri ustaška koljača iz Martinske Vesi »paradno« se slikaju sa svojim žrtvama (uhvaćenim partizanima) neposredno prije vješanja u Trebarjevu Desnom u Posavini. Žrtve su: Ivan Predrag (Nikole i Mare, zvane Mati) iz Dubrovčaka Desnog; Dragica Kovačić-Sonja iz Sesveta (član ZAVNOH-a); Stjepan Kumic iz Jezera sisačkog (bataljonski obavještajni oficir u »Seljinoj brigadi«) i Slavko Pokas iz Željezna Lijevog.

Ustaška hapšenja rukovodilaca HSS-a

Zbog pasivnog držanja nekih rukovodilaca HSS-a, ustaše ih hapse, kako bi na taj način poravnali i neke stare račune rivalstva i uključili ih silom ili milom u svoje redove. Na našem su području u kolovozu 1942. uhapšeni: Kovačević, Robić, Plepelić, Fiolić i još neki. Tretman je bio drugačiji nego s običnim taocima. Njih su slali u redarstvo policije, a ovi neke vraćaju natrag pošiljaocima, dok druge šalju u Lepoglavu na »preobuku«. Petar Fiolić je bio od kolovoza do listopada na »vojnoj vježbi« u kaznionici Lepoglava. Pušten je s ostalim HSS-ovcima 13. listopada 1942. godine na slobodu s »poukom« od Artukovića »da budu lojalni ustaškom režimu«, apelirajući na njihov nacionalni osjećaj. U toku boravka u Lepoglavi, to i nije bio zatvor, HSS-ovci su odlazili s upravnikom logora-kaznionice na svečanosti u Varaždin kao budući članovi državnog Sabora ili su to i bili od ranije, *(v. Narodne novine br.* 77. *od 7. 4. 1942).*

Sva ta hapšenja bila su nelogična stoga što su rukovodeći mačekovci od ranije bili deklarirani protivnici komunista, a i sada su bili voljni prihvatiti suradnju s fašističkim režimom, pod određenim uvjetima o kojima su pregovarali s Nijemcima Neubacherom i Kronholcem, o čemu su oni izvjestili Ribentropa. Sa strane HSS-a, pregovarali su: Košutić^ Smoljan i general Blašković. U Njemačkoj je Pavelićev poslanik Košak sve doznao i na vrijeme obavijestio poglavnika. Kombinacija Košutića, Korenića i Budaka odmah je osujećena a Maček, kao budući predsjednik vlade, interniran, prema Kvaternikovu nalogu. Takve kombinacije su stalno trajale, jer su Nijemci preko HSS-a mislili likvidirati Narodnooslobodilački pokret. To je, svakako, bila besmislica, jer nisu računali s činjenicom da su seljaci napustili HSS-ove

kolovođe već prije njihova ulaska u zemlju, te da cijelim NOP-om rukovodi Komunistička partija Jugoslavije. Ovadašnji seljaci su prihvatili politiku KP i intezivno je iz dana u dan provodili u život.

Ovdašnji kotarski predstojnik je dobro uočio da je »nerazumna politika vođa HSS-a na ovom terenu« odbila mase seljaka, pa sada ustaše misle hapšenjem tih vođa seljake opet pridobiti, ali ovoga puta za svoju politiku. Dakako, to je bila »računica bez krčmara«.

O tome kotarski predstojnik piše, 1. lipnja 1941. godine Ministarstvu za javni red i sigurnost NDH-a:

» (. . .) c) U ovom kotaru bila je vrlo jaka HSS, a H. S. Z. je brojala oko 5.000 organiziranih članova, dok je na prijašnjim smotrama bilo najviše prisutno oko 2500 zaštitnika. Nerazumnom politikom vodstva HSS članovi i pristaše su se sve više odalečivali te su se nezadovoljnici jasno deklarirali apstinencijom od sastanaka i smotri, te je na posvetu barjaka HSS u Velikoj Gorici prije godinu dana od najavljenih 5000 došlo oko 300 seljaka unatoč velike reklame i prisustvovanja podpredsjednika HSS Ing. Augusta Košutića. Vođe HSS i HSZ u kotaru rade prikriveno i tajno te proturavaju vijesti, da su u stalnom kontaktu s Kupincem. Ovo stanje da će najviše trajati još mjesec dana. Dr. Maček da je sa Mihaldžićem interniran u Grazu, te da su primljeni od vođe Njemačkog Reicha te da će Maček opet ući u vladu (. . .)

Glavni kolovođe ovakovih vijesti su bili Stjepan Kovačević nadzornik H. S. Z. iz Buševca, koji je uhapšen po Ustašama i odveden u Zagreb još prije mjesec dana. Sada bi trebalo uhapsiti još Stjepana Plepelića, bivšeg tajnika kotarske organizacije H. S. S. iz Velike Gorice, *(Plepelić nije bio nikada tajnik kot. org. HSS-a, već neko vrijeme predsjednik — o.a.)*. Juraja Medarića zapovjednika HSZ za kotar Velikogorički, Juraja Mihanovića iz Kurilovca i Juraja Ištvanića iz Velike Gorice, jer to su za sada najopasniji podstreka.či proti sadanjem stanju i njihovom internacijom nestalo bi svakog harangiranja i došaptavanja protiv sadanjeg stanja(...)

Kotarska oblast to nije u stanju učiniti s razloga što nema dovoljno oružnika, a zatvori su puni ostalih delikvenata i slabo su građeni (. . .)

Posebnu rubriku moram otvoriti za domaćeg župnika Miju Stepanića za kog sam 30. V. 1941. pod brojem 47 Pr. dostavio naslovu posebno izvješće i molbu za njegovo uhapšenje zbog stalnog harangiranja s propovijedaonice i u prepunom autobusu (. . .)

Kako Mijo Stepanić i poslije izvješća opet harangira s oltara i propovijedaonice proti ustaškom pokretu i sadanjem stanju to molim, da bi se taj predmet odmah uzeo u rješavanje (. . .).«*(AIHRPH, NG, kut. 247—1941).*

Zaista su neki od predloženih bili i hapšeni, primjerice Stjepan Plepelić zvan Mali, ali su svi u najkraćim vremenskim razdobljima pušteni na slobodu. Kroz zatvor su ih ustaše i Nijemci vrbovali za sebe i potom puštali kućama. Kovačević je oslobođen zatvora kad je u Kerestincu, prilikom oslobođenja komunista iz toga logora, sačekao ustaške vlasti kojima je time najočitije dokazivao da nije suštinski protivan njihovu pokretu i još više da se nikada ne solidarizira s komunističkom ideologijom i narodnooslobodilačkim pokretom.

Već u studenom 1942. godine, ustaški logor Velika Gorica pokušava aktivno uključiti mačekovce u svoju upravu u plemenitoj općini Turopolje, pa predlaže Plepelića za općinskog načelnika, »jer imade dosta utjecaja na narod kao bivši političar«. Tako su govorili kombinatori, ali on nije prošao kod Vinka Munđera, komandanta ustaške pripremne bojne, s kojim raščišćava račune iz bivše Jugoslavije i politike HSS-a, kojoj su obojica pripadali. Uz Munđera, glavni je oslonac fašizmu u Velikoj Gorici bila Ana Bračić, iako se formalno složila s uvlačenjem nekih HSS-ovaca u vlast. Dakako, ne svih! Tako, Plepelić nije prošao, a za načelnika je postavljen Mijo Gusić, bivši HSS-ovac i sada pobočnik ustaškog logornika. Za povjerenika i rukovoditelja u pl. općini Turopolje, umjesto Dragana dr Hadrovića, koji je u Banja-Luci Veliki župan, postavlja se Juraj Cundeković, bivši kotarski povjerenik Gospodarske sloge u kotaru Velika Gorica.

Zamjenik načelnika je postao također bivši kotarski uglednik HSS-a, Pavao Krilčić iz Velike Mlake, već otprije ustaški logorski pobočnik.

U savjetodavni općinski odbor izabrali su, također prema ustaškom zaključku, uglednike bivše HSS-ovce kotara Velika Gorica: Josipa Lučića, Franju Postića, obojicu iz Velike Gorice, zatim Miju Brigljevića iz Kobilića, Janka Stepanića iz Kurilovca, Stjepana Lektorića iz Lomnice, Marka Đumliju iz Gradića, Đuru Križanića iz Lukavca, Pavla Petravića iz Markuševca i Nikolu Kunića iz Velike Mlake. Osim Josipa Lučića, koji je bio trgovac, svi su ostali bili seljaci. Svi su predloženi za članove savjetodavnog odbora i od strane Ustaškog logora u Velikoj Gorici u gore citiranom dopisu, *(v. Izvještaj kotar-*

ske oblasti Vel. Gorica od 26. studenoga 1942. - AIHRPH. NG, 247-1942).

Već opisani i budući teror ustaša i ovo spletkarenje s mačekovcima, nije moglo promijeniti stanje u kotaru Velika Gorica, jer Komunistička partija čvrsto drži situaciju u rukama i organizirano razvija već zahuktalu borbu protiv okupatora i izdajica. Oni su sada prisiljeni bilo s kim stvarati savez »ne bi li nekako spriječili tako nagli razvoj partizanskog pokreta u našem kotaru«. Komunistička partija je i te makinacije ustaša s četnicima i mačekovcima na vrijeme saopćila narodu, putem svoje štampe i letaka, pa je tako već 14. studenoga 1942. po terenu kolao letak pod naslovom: »Savez ustaša i četnika«. Naime, taj je letak već od rujna-listopada te godine bio na terenu, a ustaške vlasti dočepale su se jednoga primjerka pribijenog na stupu dvorišne ograde Stjepana Špeka iz Bukevja kbr. 93, tek dva mjeseca kasnije. Na letku je bila karikatura četnika i ustaše s popratnim stihovima na račun Dražine i Pavelićeve »bratje«. Letak je predao ustaškim vlastima seoski starješina iz Bukevja, Ivan Stuparić, potajno.

Kotarski predstojnik pisao je o kruženju partizana po Posavini, po pašnjacima i kroz grmlje, a to su, u stvari, bili udarnici iz susjednih sela, koji su djelovali u malim i dobro naoružanim grupama. U istom izvještaju od 14. studenoga 1942. godine, o letku koji prikazuje suradnju ustaša i četnika, među ostalim se veli:

»(. . .) nađen je letak s naslovom »Savez Ustaša i četnika«. Ispod naslova načinjene su na stroj za umnožavanje dvije karikature od kojih bi jedna imala predstavljati ustašu, a druga četnika. Ispod toga je pisaćim strojem napisana pjesmica u kojoj se kaže, da su se ustaše i četnici složili i da su ih složili Talijani uz Judinu plaću, da izdadu narod i pokolju braću, ali da će oni za te svoje čine dobiti plaću još prije zime. Letak završava lozinkom partizana: »Smrt izdajicama, ustašama i četnicima.« Ova kotarska oblast povela je odmah izvide, ali su isti ostali bez rezultata, jer se nije moglo doznati, tko je taj letak u selo donio. Ova kotarska oblast će i dalje nastojati, da se krivac ovoga djela ustanovi (. . .)« ***(ib.)***

Na činjenicu o sjedinjavanju svih reakcionarnih snaga Hrvatske, bez obzira na nacionalnu pripadnost, vjeroispovjest itd. u borbi protiv naroda, na čisto klasnim principima, ukazivala je Komunistička partija na našem terenu na sve moguće načine, riječju i djelima. O jedinstvu neprijatelja, ustaša, četnika i mačekovaca piše u svom izvještaju drugu Titu (iz Zagreba) Ivo Lola Ribar, 3. kolovoza 1942. godine: ***(fzvj. Br. 1)*** slijedeće:

»(. . .) Ustaško četnički savez, javno objavljen u »Obavjesti« br. 4. »Glavnog stana Poglavnika« razbio je osnovnu temu ustaške propagande o istovjetnosti četnika i partizana, i zadao jedan od najtežih udaraca samom režimu i njegovom razvikanom »hrvatstvu«. Danas je već masama jasno da partizani nisu četnici, da su partizani i Hrvati, da se bore pod rukovodstvom KP itd — i o partizanima se govori svuda, o njima piše dnevno režimska štampa (počela je nova kampanja o »zverstvima« partizana), o njima se šapće (. . .) ***(U to vrijeme su kotarske ustaške vlasti, srpanj—kolovoz 1942. godine, pronosile glasine »da će partizani iseliti Buševec, Rakitovec i Kuće« te tražile vojsku koju su i dobile — Alabandinu bojnu. U Pilanu Turopolje također je stiglo vojno pojačanje. U »Dnevnom izvještaju« Min. domobranstva NDH-a nije izložen razlog iseljavanja ovih ljudi, niti kamo će ih to partizani iseliti. — o.a.)*** (. . .) Snaga partizanske borbe i politika naše Partije primorala je Pavelića da izađe na »čistinu«: Njemu danas nije ostalo ništa do otvoreni argument klasnog, građanskog rata i poziv na ujedinjenje sve, i hrvatske i srpske reakcije, u NDH za borbu protiv »komunističke opasnosti koju ustaše svim sredstvima pokušavaju da naduvaju. Ako KPH bude znala da parališe ovu provokaciju ustaša, da svojom politikom ne dozvoli klasni rat, već još šire postavi narodno-oslobodilačku borbu, to će van svake sumnje omogućiti snažno narastanje partizanskog pokreta i u čisto hrvatskim krajevima (. . .)« ***(Ivo Lola Ribar, Ratna pisma, Zagreb—Beograd, 1978).***

Na našem području je Partija razvila široku frontu borbe protiv fašizma. Iako se nije još masovno odlazilo u partizane, parola mačekovske politike »čekanja« je odbačena i ljudi masovno otkazuju poslušnost u ispunjenju obveza te masovno dezertiraju iz kvislinških vojnih formacija. Vođe HSS-a više ne utječu svojom parolom »čuvanja glave u domobranskim jedinicama« kao ni bilo s kakvim smicalicama, koje su ipak, išle na ruku ustaškim zločincima i sada novim jugoslavenskim nacionalistima — četnicima. Oni su uspjeli privući u svoj krug rukovoditelje HSS, u nekim slučajevima, ali to nije povuklo i mase na našem terenu. To će se kasnije još više ispoljiti. Glede pokušaja, pa i uspjeha, Dražinih agenata, djelovanjem na rukovoditelje HSS-ovce, Lola dalje piše:

»(. . .) Takvi elementi prosto opsedaju HSS-ovske prvake, pokušavajući ih privući u krug svoje politike. Ušli smo u trag aktivnosti nekih njihovih emisara koji su boravili

ovde po direktivi Draže i njegovog predstavnika za Hercegovinu, Dalmaciju i Liku, »vojvode« Birčanina. (Ilija Trifunović, četnički vojvoda)i Oni se žurno organizuju, povezuju, putuju itd. a kao legalni punktovi služe im pojedine italijanske banke i preduzeća. Među posljednjima ovdje je bio Dražin agent Širiščević koji je imao zadatak da se poveže sa HSS-ovcima. On je ovdje u razgovoru izjavljivao da je »četnička saradnja s ustašama taktički potez po direktivi jugoslavenske vlade iz Londona«, itd., a gadno klevetao partizane i našu partiju (. . .) « *(ib).*

Taj komplot, dakako, nije nepoznata stvar u toku naše prošlosti. Šovinisti i narodni neprijatelji prikazuju uvijek »kako je kriv onaj drugi narod«, jer njima je narodna sreća, sloboda i ravnopravno zajedništvo svih naroda Jugoslavije nešto nezamislivo. Stoga im je cilj bio i jest uvijek isti: posvađati ljude i narode, razjediniti ih i naposlijetku zajašiti na grbaču radnih ljudi.

Ustaške namjerè i parole bile su prikrivene i lažne, a sa svojim pravim ciljevima nisu smjeli na svjetlo dana. U tu se aktivnost uklapala i djelatnost Hinka Alabande (pravo prezime Skaričić, iz Kaštela kraj Splita, rođen 1881). Neuravnotežen, Alabanda se »proslavio« sa svojim hajducima, unaprijeđen je u pukovnika i odlikovan za »zasluge« u vremenu provedenom na ovom području »redom Krune Kralja Zvonimira« III st. s mačevima. Istovremeno je njegova vojska u Buševcu izgubila svu borbenost s kojom je ovamo došla. To general Štancer nije ni krio kad je vojnicima u obilasku, u Buševcu rekao: »Vi jedva čekate da dođu partizani i da im predate puške. Vi niste nikakvi vojnici!« Zbog neborbenosti i nepouzdanog ponašanja morali su u prvom mjesecu 1943. godine otići okrnjeni i osakaćeni iz sela Buševec. Narod ih je jednostavno »razbio« i neutralizirao kao borbenu jedinicu. Vojnici i podoficiri uvjerili su se u suprotno od onoga što im je rečeno kad je njihova jedinica upućena u Buševec. Zamijenili su ih »Opkopari«, ali i njihova borbenost je u najkraćem roku splasnula i mnogi su otišli iz Buševca u partizane, nakon što su prethodno dali dosta oružja i municije NOP-u.

Ustaški ministri na sastancima u našim selima

Kad je zakazala akcija policijskih i vojnih akcija »čišćenja«, neprijatelj 1942. i 1943. pokušava pridobiti naklonost naroda političkim prikazivanjem položaja i uloge Hrvatske u ondašnjoj situaciji. Sastanke su organizirali, uz asistenciju ustaša, u više sela Posavine i Turopolja: u Orlima, Novom Čiču, Mraclinu i još nekima. U Mraclin je išao ustaški ministar dr Mile Starčević s ustaškim pobočnicima iz Gorice, a u Orle državni tajnik za šumarstvo i zamjenik glavnog ravnatelja za promičbu (propagandu), Mime Rosandić i Tolj. Hvalili su »Nezavisnu državu Hrvatsku« i »napore« koje ona ulaže za boljitak naroda, govorili protiv »odmetništva« i »odmetničkih bandi«, prikazujući tko te »bande« tvori »tj. isti oni elementi, koji su desetljećima bili neprijatelji hrvatskog naroda«. Svi su govorili istim stilom i sadržajem. Obećavali su brda i doline u popravljanju nepravde, koju su prisutni iznosili, te govorili da će odsad biti dosta cipela i odjeće.

Makar su to bili propagatori najvišega stila, selo je i dalje vlastima uskraćivalo stoku, žito i regrute, gdje i kad god je moglo i znalo, izbjegavalo je obaveze. Naravno, nisu ni cipele ni odjeća stizali u selo. Nameti po selima također nisu splasnuli, dapače bivali su sve veći. To su eto bili rezultati sastanaka koje kotarski predstojnik prikazuje kao uspjele. Na njima je uistinu bilo nekoliko desetaka ljudi i »svi su bili zadovoljni«, pa predstojnik preporučuje što više takvih. Međutim, više ih nije bilo. Ustaše su zato u drugim selima sabrali ljude na jedno mjesto i »održavan im je govor.«

Proglašenje opsadnog stanja u Buševcu

U Buševcu, okupator nije smatrao oportunim držati sastanke i na taj način odobrovoljiti narod. Nije bila dovoljno pouzdana ni »proslavljena« bojna Alabande, niti se osjetila protupartizanska djelatnost Ivana Robića, bivšeg zastupnika HSS za kotar Veliku Goricu, koji je pokušao djelovati pred desetak ljudi riječima: »Dajte, poručite onim našim siromakima gore, da se vratiju doma. Ništa im se neće dogoditi, a tamo će sada svi propasti, jer ide silna vojska na njih«. Tada je išla tj. bila pripremana IV neprijateljska ofenziva za koju je on znao. Seljaci su to, naravno, uz podsmijeh prenijeli partizanima, pa su o tome pisale i partizanske novine »Naprijed«.

Komandu nad selom Buševec preuzela je njemačka jedinica I.A. i dana 16. 1. 1943. godine proglašava »opsadno stanje« u ovakovom obliku:

»PROGLAŠENJE OPSADNOG STANJA.

S djelovanjem od 16. 1. 1943. godine u 18 sati proglašuje se opsadno stanje nad Buševcem.

Zabranjeno je svima civilnim osobama:

1. Održavati zajedničke sastanke.
2. Zadržavati se u skupinama većim od 3 osobe izvan kuće.

3. Napuštati stan u vrijeme od 19.00 do 6,00 sati.

Za'iznimke pod točkom 3.) treba prije nastupa opsadnog stanja potražiti kod mjesnog zapovjednika propusnicu (preko mjesne uprave).

U protivnom slučaju bit će krivci kažnjeni smrću.

Buševec, dne 14. 1. 1943.

Zapovjednik mjesta.«

Proglas je napisan na hrvatskom jeziku, a popratno pismo kotarskoj oblasti za objavu u susjednim selima, na njemačkom jeziku. U prijevodu pismo glasi:

»Komandant mjesta Buševec, 16. 1. 1943.

Srezu — Kotarska oblast

u Velikoj Gorici

Dostavljam Vam proglas o odredbi prijekog suda i poziv civilnom stanovništvu u Buševcu.

Molim da se proglas i poziv objavi također u susjednim mjestima Buševca.

I. A.

Poručnik v. r. (Potpis nečitak)

Kotarski predstojnik istoga dana šalje raspis na općine:

»Br. Pr. 33—1943. V. Gorica, 16. 1.-1943

I.

Obć. poglavarstvu Vukovina

U prilogu pod »n« dostavlja se naslovu, Proglašenje opsadnog stanja i »Proglas« time da isto smjesta na svom području svestrano proglasi usmeno i pismeno na uobičajeni način.

Za Dom spremni!

II.

Obć. poglavarstvu 1—6 osim Vukovine

Prileže će »Proglašenje opsadnog stanja« i »Proglas« proglasite na uobičajeni način na svom području.—

Za Dom spremni!

Katinčić v. r.« *(AIHRPH, NG - KO V. Gorica, Pr. 33. od 16. I 1943).*

Ni ovakva drakonska mjera vojno—policijskih stručnjaka okupatora nije mogla zaplašiti narod s našega područja, pa ni samo selo nad kojim je zavedeno opsadno stanje. Bujica ustanka se širi neumitno iz dana u dan sve više.

Širina i dubina narodnooslobodilačkog pokreta', vođenog sigurnom rukom Komunističke partije i druga Tita, na našem se terenu ne bi mogla shvatiti, ako ne bismo u tome vidjeli organizirano vodstvo članova Partije i požrtvovni, kontinuirani rad Partije. Druga se nikakva organizacija ni politička stranka nije stavila na stranu naroda i povela ga u spasonosnu oslobodilačku borbu i revoluciju. Pogotovo to nije učinila Hrvatska seljačka stranka tj. njezini vođe, na našem terenu, izuzevši časne iznimke koji su se stavili pod vodstvo Partije u jedinstvenom frontu protiv okupatora i izdajnika. Isto tako ne bismo vidjeli veličinu te borbe ovdje, ako ne uočimo bjesomučne mjere neprijatelja što ih nemoćno poduzima protiv narodnooslobodilačkog pokreta, svim mogućim sredstvima.

Dolazak Mike Špiljaka[1] u velikogorički kotar

U pismu Okružnog komiteta Komunističke Partije Hrvatske za Pokuplje, sekretaru Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica, od 19. studenog 1942, među ostalim, stoji:

Mika Špiljak

»Dragi druže, i pored toga što je na našoj sjednici kod formiranja izričito naglašeno da svi drugovi koji se nalaze na terenu *(odnosi se na Duku Vasića, jer je još on bio sekretar KK KPH Velika Gorica, a istodobno je bio i član novooformljenog Okružnog komiteta*

1 — Skupština općine Velika Gorica na **zajedničkoj** sjednici svih vijeća donijela je 4. lipnja 1979. godine odluku da se drugu Miki Špiljaku dodijeli zvanje počasnog građanima općine Velika Gorica, a povelja o proglašenju uručena je na svečanoj sjednici Općeg sabora općine 10. lipnja 1979.

KPH za Pokuplje-Žumberak — o. a.), moraju da šalju redovite tjedne izvještaje o organizacionom stanju naše Partije i političkom raspoloženju naroda toga kraja, mi do danas od tebe nismo dobili nikakovih vijesti, pa nam je tako potpuno nepoznato stanje na sektoru KK Vel. Gorica. Potrebno je radi toga da nam odmah šalješ izvještaj u kome trebaš obuhvatiti cjelokupan rad partijskih ćelija i komiteta Velika Gorica, osobito rad po n. o. odborima, rad po SKOJ-u i Savezu mlade generacije, po A.F.Ž., rad sa partijskim kandidatima i njihov broj, stanje n. o. fonda šta je sakupljeno i u kojoj količini, te napokon rad odbora za prebacivanje. *(Taj Odbor su bile veze za prebacivanje ljudi u partizane iz Zagreba i našega terena, preko kojih je već do tada bilo prebačeno mnogo ljudi — o. a.).* Kod svega toga treba da paziš da ne navodiš nikako prava imena drugova i odbornika, da se ne bi s tim izvještajem mogao koristiti neprijatelj, ako bi mu slučajno pao u ruke.

Kako si vidio i iz našeg izvještaja nà našoj sjednici o političkoj situaciji i iz »Borbe« kao i iz ostalog materijala kojeg smo ti poslali pred naše K. K.-e se postavlja kao osnovno pitanje ukazivanje na opasnost u čisto hrvatskim selima od intervencije četnika i ustaša pod rukovodstvom okupatora *(leci su već bili podijeljeni po svim selima, a vidjeli smo da je neprijatelj došao do samo jednog primjerka u Bukevju — o. a.)* i u vezi s time prikazivanje narodu zuluma, paljenja i klanja od strane četnika i Talijana po čisto hrvatskim selima Bosne, Dalmacije, Primorja i u zadnje vrijeme veliko hapšenje od strane Talijana u pokupskim krajevima. *(Talijanski su fašisti 1941. godine načinili svoju granicu u Gornjem Hruševcu, a kasnije su se pomalo odmicali pred narodnooslobodilačkom vojskom i konačno nestali već na početku 1943. godine iz ovih krajeva — o. a.).* To prikazivanje mora imati svrhu čim većeg mobiliziranja Hrvata u n. o. partizanske redove. Podvlačiti kod toga da je jedino naša Partija ostala na braniku narodnih prava, dok su se sve ostale protunarodne partije svojim stavom i špekulacijama raspale kao HSS a njihovo vodstvo izašlo s potpuno otvorenim kartama protunarodne politike. Nije slučajno da Krnjević kao predstavnik HSS-a i Mačekova desna ruka sjedi u izbjegličkoj londonskoj vladi, koja se svuda očituje kao vlada »Velike Srbije« i čiji »ministar« vojske Draža Mihajlović organizira po cijeloj »Nezavisnoj« svoje četnike i horde koje sa znanjem Pavelića i Mačeka pod okriljem Talijana i Nijemaca pale hrvatske domove, ubijaju hrvatske majke, djecu i starce. Prema gornjem je jasno da je Maček i njegovo vodstvo HSS-a bilo i ostalo jedino velikosrpsko uporište u Hrvatskoj i da su se radi očuvanja svoje kože stavile pod okrilje najljućeg neprijatelja našeg naroda. Dok je Pavelić otvoreni agent okupatora, Maček preko svoje londonske vlade sabotira na sve moguće načine n. o. borbu i time pomaže okupatoru da polako iskorjenjuje naš narod. Njihovo (hssovsko) interniranje izvedeno je u sporazumu sa njima samima i to uglavnom radi toga da se prikažu narodu kao mučenici. Ukoliko su neki drugi od njih hapšeni to je izvođeno radi toga što se nisu mogli složiti da zajednički otvoreno služe okupatoru pa u tom nastojanju da se udvore čim više svojim gospodarima počeli su hapsiti jedni druge. Jedini spas Hrvata leži u tome da se svi od reda svrstaju u partizanske redove i ustanu protiv okupatora i njihovih slugu (.. .)

Treba nastojati da neprijatelj ne izveze ni jednog zrna žita iz toga kraja, pripremati narod na pravljenje bunkera u koje će sakrivati hranu od ustaša, organizirati bojkot tržišta, a provođenje toga povjeriti n. o. odborima i AFŽ pod rukovodstvom naše Partije (. . .) Danas ne smije biti niti jednog člana naše Partije, koji bi mogao imati i jednog časa koji nije korisno iskoristio. Ne smije se dogoditi da razne lijenčine nose časno ime člana Partije. Treba nastojati da se svakog čovjeka korisno upotrijebi, bez obzira da li on radi po Savezu mlade generacije, po AFŽ-u ili n. o. odborima. Partijski sastanci moraju biti redovito tjedno održavani. *(Tako ih je, na našem terenu, strogo i održavao Kotarski komitet KPH Velika Gorica — o. a.).* Partijski materijal mora biti na sjednicama redovito izučavan (. . .)

Šaljite nam odmah članarinu za ovaj mjesec, kao i partijski prilog. Sve zaostatke iz drugih mjeseci u koliko postoje treba ih odmah ubrati (...)

Javi nam odmah je li došao tamo drug Mika *(Špiljak — o. a.)* koji je poslan od PK SKOJ-a s time da tebi ispomaže kod formiranja SKOJ-evske organizacije. Traži i od njega izvještaj o njegovom radu, pa nam i taj pošalji.

Potrebno je da nam preko n. o. odbora nastojiš skupiti čim više živežnih namirnica, osobito masti, brašna, te da to sporazumno sa drugom Samoborcem (Nacekom) prebaciš bliže nama, kako bi naša veza to mogla čim prije preuzeti.

Preko ostalih tvojih veza nastoj da nabaviš papira u što većim količinama i to osobito onoga vrste ciklostil ili koncept. Novac ćemo ti mi poslati ili ga zadrži od obračuna (...)« *(AIHRPH, KP-166/38).*

Ovo jedino pronađeno direktivno pismo novoformiranog Okružnog komiteta KPH za Pokuplje u 1942. godini, traži, uz upute za rad, i izvještaj o partijskoj organizaciji na terenu kotara Velika Gorica, jer je on ne poznaje, a svestrana aktivnost je razvijena *(v. AIHRPH, KP—166/20)*. Postoji već, naime, čitava lepeza aktivnosti organizacija KP, NOP-a, AFŽ-a, također i bogat rad s omladinom. S obzirom da SKOJ-evska organizacija na našem području u to vrijeme nema kotarskog rukovodstva, a malo je bilo i SKOJ-evskih aktiva na terenu, Pokrajinski komitet SKOJ-a za Hrvatsku i Marko Belinić odlučili su poslati na teren druga Miku Špiljaka kao pomoć Kotarskom komitetu Partije u organiziranju SKOJ-evske organizacije. Mika Špiljak zaista i dolazi na teritorij Velike Gorice u listopadu 1942. godine kao instruktor Centralnog komiteta Hrvatske i Okružnog komiteta za Pokuplje-Žumberak. Iz tog vremena (siječnja 1943) datira i iscrpan izvještaj Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica o stanju i radu partijske organizacije na ovom području. Potpisnici ovog izvještaja, koji se kasnije navodi u cijelosti, su Duka Vasić i Mika Špiljak. O tome drug Špiljak u autoriziranoj izjavi autoru od 28. studenoga 1978. godine, među ostalim, veli:

»U Veliku Goricu sam došao u novembru 1942. Nisam došao kao sekretar Kotarskog komiteta. To je tada službeno bio Duka Vasić. Ja sam došao kao instruktor, ali sam faktički bio i to i radio na objedinjavanju svih organzacija na teritoriji Velike Gorice. Čiji sam zapravo bio instruktor, to meni nije bilo jasno, a niti je to bitno — sada procjenjujem, instruktor Okružnog komiteta. Isto tako nije bilo sasvim jasno ni tko su sve članovi Kotarskog komiteta, mada se za neke drugove sasvim jasno znalo. Mojim dolaskom Kotarski komitet se postepeno širio i oformljavao, a faktički sam ja rukovodio tim oformljavanjem Kotarskog komiteta (...)

Počeli smo prikupljati postojeće i primati nove SKOJ-evce, žene, aktiviste za narodnooslobodilačke odbore i sve druge aktiviste koje smo mogli pokrenuti da nešto rade za narodnooslobodilački pokret (...)

Na teritorij Velike Gorice me poslao Marko Belinić, član Centralnog komiteta KPH i rekao mi otprilike slijedeće: Na teritoriju Velike Gorice ima dosta aktivista i simpatizera narodnooslobodilačkog pokreta, ali nema ni jedne organizacije. Organizacije su bile razbijene odlaskom jednog broja drugova u partizane, jedan dio je pao u zatvore, jedan se pasivizirao ili se jednostavno povukao. Tako je velik broj aktivista ostao bez veze i nisu radili organizirano, iako su ostali simpatizeri NOP-a. Sada ih je trebalo povezati i Marko mi je rekao: Idi okupljaj, pokreći akcije, stvaraj organizacije. Po prilici s tim zadatkom sam došao u Veliku Goricu (...)

Počeo sam u Lukavcu. Došao sam u Lukavec i čekao vezu za dalje. Tu sam počeo stvarati i stvorio, od aktivista koji su već bili na tom terenu i SKOJ-evsku i partijsku organizaciju. M. Perković je bio sekretar partijske organizacije, a J. Križanić sekretar SKOJ-a (...)

Istodobno sam se preko ovih aktivista povezao s aktivistima u Gudcima i tu smo okupili aktiviste i stvorili organizaciju koja je nastavila radom (...)

Slično je bilo i s Lomnicom. Tu je Dj. Vasić imao neke obiteljske veze, pa sam i tamo držao sastanke s jednim brojem aktivista, simpatizera pokreta, i tu je stvorena baza za nove organizacije, koju ja nisam tada oformio, ali je ubrzo posle toga stvorena (.. .)

Tada sam od Duke Vasića čuo da rukovodstvo ima najslabije veze s Posavinom. Na to sam se ponudio da ja odem tamo i krenuo iz Lukavca prema Posavini. Prva veza i prva baza bio mi je Kobilić — obitelj Jane Petrnac. Odmah sam tu u Kobiliću počeo okupljati omladince i povezao se s Košnicom. U Košnici je bilo prilično aktivista i njih 15—20 je došlo već na prvi sastanak. Nije bilo odbora i nikakve organizacije, ali se velik broj simpatizera i bivših aktivista *(članova KP — o. a.)* sakupio i slušali su me po cijelu noć, ali u akciju dugo nisu htjeli ići (. . .)

Međutim, ti moji razgovori s njima (a oni su već od ranije bili povezani) imali su velik utjecaj na njihov daljnji rad (.. .)

Slično je bilo i s Velikom Mlakom. Tamo sam našao jednu ženu, zvanu Cukorlinka, koja je imala par aktivista oko sebe i ona je najbolja veza bila u to doba. Tu je bio i HSS-ovac I. Lacković i uspostavio sam kontakte s njim i preko njega sam pokušao širiti naše veze i broj aktivista. On se htio sastajati s nama, ali je imao puno male djece i nije se dao u prvo vrijeme u širu akciju.

Slično je bilo i u Strmcu. Tu sam našao Boltu, I. Đurana i Đuranova tasta, preko kojih smo tu okupljali ljude i držali sastanke. Nisam svuda odmah uspio organizirati organizacije, ali su se ti ljudi približili pokretu, postepeno se aktivirali i stanje se bitno popravilo. U Ščitarjevo sam dolazio i tu je bio drug Jože Hapač, koji je bio član Komiteta, ali je dotad bio dosta pasivan. Nije bilo rezultata, nije okupljao ljude i nije bilo akcije, a ja sam tražio okupljanje ljudi, širenje na-

ših saradnika, stvaranje organizacija, akcije (• • •)

U Bukevju i oko njega je bilo dosta ljudi. M. Lovreković i ujaci, J. Pintar, Facko Matić, Kramari, Cvikeraš i drugi. Tamo je bio i neki birtaš kojem sam ja odlazio i s kojim sam stvarno držao sastanke po cijelu noć i pripremali ih za daljnje aktivnosti (.. .)

Odatle sam prešao prema Ručama i Jezeru. U Jezeru sam imao od ranije dosta poznatih ljudi (. . .)

U Ručama je bio drug Marko Strugar, odnosno u Sušama. To je bio divan drug i veliki aktivista. Tu u Ručama, Suši i Jezeru je bilo već dosta boraca u partizanima, a i aktivista po selima i tu smo dosta brzo stvorili sve organizacije, od SKOJ-a, Partije, AFŽ-a, narodne odbore (. . .)

Odatle sam išao prema Poljani i Kučama. U Čičkoj Poljani je bilo dosta aktivista od ranije i brzo smo stvorili organizacije. U Kučama je bio Stjepan Fabijančić-Japa, Josip Lučić-Biškup i ubrzo smo i prve ljude poslali u partizane, i to Jožu Mijačka i Duku Berkovića. I tu su dosta brzo stvorene organizacije (. . .)

U Gornjim selima je radio Zorko (. . .)

Kakav je način rada bio? Išao sam od sela do sela, kupio prve aktiviste, koji su već nešto znali i preko njih sam išao na širenje aktiva. Događalo se da smo po cijele noći sjedili i razgovarali. Na taj način smo počeli polako stvarati prve organizacije po selima, a onda od toga općinsko rukovodstvo. Negdje je to bio SKOJ, negdje partijska organizacija, negdje AFŽ, negdje NOO, već prema tome gdje smo što imali (. . .)« *(a. a.)*.

Po dolasku Mike Špiljka na naše područje, rad se organizaciono još više sređivao. Popunjavanjem Kotarskog komiteta Partije, organizacijom Kotarskog komiteta SKOJ-a za kotar Velika Gorica, narodnooslobodilačkih odbora u selima i antifašističkih frontova žena, rasla je i cjelokupna fronta za borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Aktivizirani su svi raspušteni članovi KPJ, kao i oni što su kažnjeni i krili se pred neprijateljem i Partijom. To je bio osobit gest Mike Špiljaka kojim je pokrenuo dosta veliku aktivnost u okolici same Velike Gorice. Rehabilitacijom Mije Čužića, radnika i poljoprivrednika iz Plesa, postignut je znatan učinak na antifašističke borce iz njegova i okolnih sela. Njegovim hapšenjem pri dolasku u selo Pleso i otpremom u logor gdje su ga ustaše ubili, pokret je izgubio velikog borca za prava radnog čovjeka.

U selima Vukomeričkih gorica stari, tj. bivši članovi KPJ, činili su neprocjenjive usluge Partiji u širenju pokreta na gornjem teritoriju. Oni su bili prvi oslonac i davali veze partijskim radnicima u svome i u susjednim selima. Prehranjivali su partizane i davali vodiče »Kljuki«. Sami su organizirali i pronalazili nove suradnike za pokret. Time su pridonosili dizanju ustanka isto koliko i svaki organizirani član Partije u seoskim ćelijama. Preko njih su stvarani narodnooslobodilački odbori (u kojima su i sami vrlo aktivni od mjesnih, općinskih do kotarskog NOO). Omladinske i SKOJ-evske organizacije i organizacije žena stvarane su najvećim dijelom uz pomoć tih drugova. Tu je tako stvorena i partijska organizacija u koju su neki od njih ponovno primljeni. Na tom su se poslu osobito isticali Franjo Kirinčić-Boško i sin mu Ivan, obojica poljoprivrednici iz Čakanca, bivša općina Kravarsko. Njihova aktivnost bila je u skladu s njihovim prijeratnim djelovanjem. Nisu promijenili uvjerenje ni u tim najtežim trenucima oružane borbe za radnička prava.

U turopoljskim selima pokrenuti su svi antifašistički borci i, napose, članovi Partije i SKOJ-a. O tome i drug Špiljak govori. Već 1942. godine iz Lukavca su otišli u »Kljuku« drugovi : Vinko Svetličić — među prvima, a nešto kasnije su otišli Juraj Pavišić, Juraj Drk i Tomo Cigetić. A SKOJ-evska organizacija je stvorena pod rukovostvom Partije u Lukavcu već u travnju 1942. godine. Ona djeluje na omladinu susjednih sela i napose u selu Mala Mlaka.

Sada je cijela Posavina povezana preko Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica u cjelinu našega terena i rezultati su sasvim pozitivni u organiziranju, kako SKOJ-a i omladine, tako i drugih organizacija na tom području. Osim uključivanja u konkretan rad po selima već postojećih, stvarane su i nove, posebno SKOJ-evske i omladinske organizacije i narodnooslobodilački odbori. Tako je stvorena SKOJ-evska organizacija u Strmcu Bukevskom od devet članova. Omladinu smo skupili preko Ivana Pračinca-Feldbeblina i Bolteka SoFića, obojice starijih poljoprivrednika iz Strmca. Ivan Pračinec bio je član KP otprije, dok je Boltek s njim pokumljen, pa ga je kao radićevca uvjerio u nepravednu politiku Mačeka prema seljacima i on se bezrezervno opredjelio za narodnooslobodilački pokret od prvih dana.

O situaciji u našem kraju rječito svjedoči i izvještaj Mike Špiljka i Duke Vasića pisan Okružnom komitetu KPH za Pokuplje—Žumberak u vrijeme još uvijek nepopunjenog KK KPH Velika Gorica. U izvještaju, s nadnevkom 14. siječnja 1943. godine piše:

ARHIVA CKSKH

Drugarskom O.K
za Pokuplje.

14/I 1.943

Dragi drugovi.

Po našem dogovoru šaljemo Vam kratak pregled situacije u našem kotaru.

Politička aktivnost pojedinih funkcionera bivše HSS, u zadnje vreme sve se više oseća. Zaredali su njihovi sastanci, oseća se njihovo grupiranje, ubacuju ju razne parole, počeli su obilaziti sela, u cilju grupiranja i oživljavanja HSS-a kao stranke.

Navest ćemo podatke skojima raspolažemo, i prikazat situaciju kako je mi gledamo.

Poslje prvog sastanka okom Vas je obavestio drug Duka, zaredali su sastanci pojedinih funkcionera bivše HSS-a, na kojima je bio prisutan Logovnik Kruvan, i Bračička, šalterka ministra Tota i ustaški fiver. Vel. Goričkog kotara. Na te sastanke dolazi samo nekoliko tih funkcionera, pošto nisu sve obuhvatili, zbog straha i pasivnosti njihove organizacije za vreme vladavine Pavelića. Zbog toga što smo mi uspeli neutralizirati jedan dio, a jedan dio predobili za saradnju, dok smo baš te najreakcionarnije uspeli skoro potpuno raskrinkati. Iz tih razloga za sada ih se sastaje samo nekolicina, jako ti sastanci imaju izgled dogovaranja najpoverljivijih, pod okriljem ustaša.

Po našem mišljenju, pod okriljem ustaša zato, što je interes i ustaša i HSS-a da se nas uništi, da se odkinu mase ispod našeg utjecaja. HSS-u zato što preko toga dobije slobodu sastajanja i agitacije, a ustašama zato da preko HSS-a spreči, okupljanje masa oko narodnooslobodilačke borbe, rascepa naše redove, i održi u pasivnosti mase.

Na jednom od tih sastanaka bivši funkcioner HSS i general zaštite Kovačević predlaže, da se za opčinske načelnike postave Židi, u koje bi masa imala poverenja, i na čiji bi poziv dobrovoljno davala sve što vlast traži: mast, kukuruz, krumpir itd, jer veli da ako bude vlast prisilno oduzimala, to izaziva pobunu masa, što ide u korist partizana.

Njihove parole. Zašto da se vežemo za partizane, kad pobeda bude Engleska, a ona će postaviti Jugoslavensku vladu, dok partizani, Rusija i Njemačka budu izgubile. Partizani mogu pobediti fašizam, ali Engleska će poslati Afrikance, koji će ih sve pokrati.

Faksimil izvještaja Mike Špiljaka i Duke Vasića Okružnom komitetu KPH Pokuplje-Žumberak od 14. siječnja 1943. godine.

(Str. 85. i 86)

U partizanima ima 60% SS-ovaca koji će posla pobcat tražiti Mlačeka na vaši...

Trebamo se spremati (ali ne odma stupati u borbu) jer je još prerano, nego kad to kaže (stari) Mlaček, i razne silnije parole koje sve služe uspavljavanju masa.

Što raskrinkavanju vodstva HSS-a i svih tih parola mi stalno radimo punom parom, tako smo ih u mnogim selima, gde su i prije bili jaki potpuno raskrinkali, ali još uvek ima sela gde oni imaju donekle utjecaja. Takie sela gde smo probili i stvorili naše organizacije su potpuno raskrinkana, dok sela gde nemamo naših ljudi tu bi mogli trenutno imati uspeha.

Po dolasku u Kotar na vezi kod Štefa, drug Duka bio je opkoljen od ustaša, u jednoj kući, odkud je jedva izvukao živu glavu skupa sa Štefom, a ostao je bez svega matrijala što ga je poneo sa sobom, i onoga što je prije poslan, tako da nam je celi kotar ostao bez matrijala, ako imate pošaljite nam ga hitno.

Cil sela oko Vel Gorice nakrcala se Njemačko vojska, to su nam prve vesti, koliko je ima i u koliko sela nije nam poznato.

Duka nije bio kod Vaceka, zbog velikih promena u kotaru, prije će to da sredi, onda će do Vaceka.

Mlika je pošao za Žumberak, ali pošto nije kontra bilo oko Kupčine jure ustaše, a promene u kotaru, kopiko zbog te vojske, tolika organizovanje Cil. K. to se vraća nazad da to pomogne srediti, onda će poći za Žumberak.

Smrt fašizmu! Sloboda narodu!

Sa drugarskim pozdravom

Mlika i Zjuka

»Dragi drugovi. Po našem dogovoru šaljemo Vam kratak pregled situacije u našem kotaru,

Politička aktivnost pojedinih funkcionera bivše HSS, u zadnje vreme sve se više oseća. Zaredali su njihovi sastanci, oseća se njihovo grupiranje, ubacuju razne parole, počeli su obilaziti sela, s ciljem grupiranja i oživljavanja HSS kao stranke.

Navest ćemo podatke s kojima raspolažemo, i prikazati situaciju kako je mi gledamo.

Posle prvog sastanka o kom Vas je obavestio drug Duka, zaredali su sastanci pojedinih funkcionera bivše HSS-a na kojima je bio prisutan Logornik Kruvan i Bračička, švalerka ministra Tota i ustaški firer Vel. Goričkog kotara. Na te sastanke dolazi samo nekoliko tih funkcionera, pošto nisu sve obuhvatili, zbog straha i pasivnosti njihove organizacije za vreme vladavine Pavelića, i zbog toga što smo mi uspeli neutralizirati jedan dio, a jedan dio predobiti za saradnju, dok smo baš te najreakcionarnije uspeli skoro potpuno raskrinkati. S tih razloga za sada ih se sastaje samo nekolicina, tako ti sastanci imaju izgled dogovaranja najpoverljivijih, pod okriljem ustaša.

Po našem mišljenju, pod okriljem ustaša zato, što je interes ustaša i HSS-a da se nas uništi, da se otkinu mase ispod našeg utjecaja. HSS-u zato što preko toga dobije slobodu sastajanja i agitacije, a ustašama zato da preko HSS-a spreči, okupljanje masa oko narodnooslobodilačke borbe, rascepa naše redove, i održi u pasivnosti mase.

Najednom od tih sastanaka bivši funkcioner HSS i general zaštite Kovačević, predlaže, da se za općinske načelnike postave ljudi, u koje bi masa imala poverenja, i na čiji bi poziv dobrovoljno davala sve što vlast traži: mast, kukuruzu, krumpir itd., jer veli da ako bude vlast prisilno oduzimala, to izaziva pobunu masa, što ide u korist partizana.

Njihove parole. Zašto da se vežemo za partizane, kad pobeda bude Engleska, a ona će postaviti Jugoslavensku vladu, dok partizani, Rusija i Njemačka budu izgubili. Partizani mogu pobediti fašizam, ali Engleska će poslati Afrikance, koji će ih sve poklati.

U partizanima ima 60 % HSS-ovaca koji će posle pobede tražiti Mačeka na vodstvo.

Trebamo se spremati (ali ne odmah stupati u borbu) jer je još prerano, nego kad to kaže (stari) Maček, i razne sitnije parole koje sve služe uspavljavanju masa.

Na raskrinkavanju vodstva HSS-a i svih tih parola mi stalno radimo punom parom, tako smo ih u mnogim selima, gde su i prije bili jaki potpuno raskrinkali, ali još uvek ima sela gdje oni imaju donekle utjecaja.

Dakle sela gdje smo probili i stvorili naše organizacije, tu su potpuno raskrinkani, dok sela gdje nemamo naših ljudi tu bi mogli trenutno imati uspeha.

Po dolasku u kotar na vezi kod Štefa *(Šimca — o. a.)* drug Duka *(Vasić — o. a.)* bio je opkoljen od ustaša, u jednoj kleti, od kud je jedva izvukao živu glavu skupa sa Štefom, a ostao je bez svega materijala što ga je poneo sa sobom, i onoga što je prije poslan, tako da nam je celi kotar ostao bez materijala, ako imate pošaljite nam ga hitno.

U sela oko Vel. Gorice nakrcala se njemačka vojska, to su nam prve vesti, koliko je ima i u koliko sela nije nam poznato,

Duka nije bio kod Naceka, zbog velikih promena u kotaru, prije ide to da sredi, onda će do Naceka,

Mika je pošao za Žumberak, ali pošto nije kurira bilo, oko Kupčine jure ustaše, a promene u kotaru, koliko zbog te vojske, toliko organizovanja K. K. to se vraća nazad da to pomogne srediti, onda će poći za Žumberak.

SMRT FAŠIZMU!
SLOBODA NARODU!

Sa drugarskim pozdravom
Mika i Duka v. r.«

(AIHRPH, KP—166/20).

Iako je izvještaj s ovoga terena mjestimice i malo konfuzan, ipak se kroz njega zapaža izuzetna aktivnost komunista na raskrinkavanju neprijatelja narodnooslobodilačkog pokreta u našim selima. Napose su s uspjehom raskrinkani HSS-ovci koji su djelovali protiv NOP-9. Koncentrirana akcija neprijatelja, okupatora, četnika, ustaša, mačekovaca i drugih na našem području, nije im dala željenih rezultata. Antifašistički pokret dobiva sve više zamah organizirana ustanka pod vodstvom Komunističke partije, što će već u prvoj polovici i u toku ljeta 1943. godine zaista i postati, opći ustanak (Formiranje Turopoljsko-posavskog odreda, kotarskog N. O. odbora itd.).

Raskrinkavanje tada pasivnih vođa HSS-a u kotaru (Robića i Kovačevića iz Buševca), obavili su među omladinom sela agilni SKOJ-evci uz pomoć Imbre Katulića-Mirka i Ivana, te Blaža Horvačića-Otročkinog koji su već tada uključeni u suradnju s NOP-om. Opasnost od tvrdokornih mačekovaca za razvoj pokreta očitovala se u tome, što su »proganjani« od ustaša, a istodobno uporno radili na »čuvanju glave« do »datog mo-

menta«. Borba s njima nije bila laka, ali se iz izvještaja drugova Špiljaka i Vasića nedvosmisleno vidi da je ona već 1942. godine bila veoma uspješno obavljena pod rukovodstvom Komunističke partije s našega terena. U tome je radu u Buševcu već bilo uključeno po rodbinskoj vezi i dosta mladih djevojaka i žena, među kojima su prve bile: Slava Robić-Kolareva, Mara Kos-Babičina i Bara Detelić-Furjanka. Slava Robić-Kolareva je ubrzo otišla u partizane i tamo obavljala značajne partijske dužnosti u kotarskom i okružnom rukovodstvu, a osobito na uključivanju žena u NOP. Kasnije je u pokret bilo uključeno još mnoštvo djevojaka i žena iz tog sela.

Još 1942. godine rukovoditelji HSS-a nisu izričito branili svojim seoskim »poslušnicima« sudjelovanje u narodnooslobodilačkim odborima, ali čim su od Krnjevića 1943—1944. godine dobili takvu direktivu, oni šu napuštali položaje predsjednika mjesnih narodnooslobodilačkih odbora i sve ostale poslove vezane za narodnooslobodilački pokret, te odlazili u domobranske jedinice. Primjer: Velika Buna, Šiljakovina, Dragonožec, okolica Pokupskog i još neka mjesta u Posavini, Veleševec, Stružec i druga. U Posavini je uspjeh bio najslabiji, iako je pokušaj neprijatelja bio znatan, naročito u Bukevju i Strmcu Bukevskom.

Sami su se raskrinkali pred narodom oni HSS-ovci koji su pristupili ustaškom pokretu 1941. godine ili kasnije. S takvima nije bilo teškoća, jer ih nitko nije slijedio u užem ili širem krugu našega područja.

To su bili očiti rezultati rada partijske organizacije kotara Velika Gorica, koja nije »spavala« iako je novoformiranom Okružnom komitetu KPH za Pokuplje taj rad bio i sasvim nepoznat kao i organizacija na terenu. To se vidi i iz zapisnika sa sastanka toga Okružnog komiteta održanog 15. listopada 1942. godine pod rukovodstvom Većeslava Holjevca, koji je kao politički komesar II. Operativne Zone obavljao dužnost sekretara. Naime, do tada još iz Zagreba nije došao Miško, odnosno Mika — to su bila ilegalna imena Lutve Ahmetovića — koji je bio postavljen na dužnost sekretara. U tom zapisniku, među inim, piše:

»Zapisnik o sastanku pokupskog Okružnog komiteta, održanog 15. X. 1942.

Sastanak je otvorio drug Veco *(Holjevac-o. a.)* politkomesar II. Operativne Zone. Drug Veco vrši dužnost sekretara ovog Komiteta, budući da drug sekretar još nije stigao (...)

Drug vršioc dužnosti sekretara pročitao je dnevni red, a zatim se počelo sa diskusijom.

Dnevni red bio je:

1. Formiranje O. K. Pokupskog *(Okružnog komiteta KPH Pokupsko — o. a.),*
2. Stanje Partije u kotarevima i u vojsci,
3. Čitanje izvještaja,
4. Politička situacija,
5. Rad vanpartijskih organizacija (NOO, AFŽ, Savez mlade generacije i SKOJ),
6. Raspodjela kadrova,
7. Raspodjela rada,
8. Razno . . .

Sastanku su prisustvovala četiri člana i to: drug Veco, drugarica Milka *(Kufrin—o.a.),* drug Nacek *(Ignac Pipić—o.a.),* i drug Ivica, *(Lopaić — o.a.)*. Nije bio prisutan drug sekretar *(Lutvo Ahmetović—Miško, jer još nije došao iz Zagreba — o.a.)* i drug Bendo *(Stjepan Koren zvani — Bendo — o.a.)*. Drug Benđo nalazi se u kotaru Pisarovina, a mi za sada nemamo veze s istim kotarom (. . .)

Budući da je u ovim krajevima partijski rad vrlo slab ili nikakav bilo je potrebno formirati O. K. Pokupsko, kojemu pripadaju slijedeći kotarevi: Jastrebarsko, Pisarovina, Samobor, i Velika Gorica (. . .)

U kotaru Jastrebarsko ne postoji nikakva organizacija Partije. Potrebno je da se odmah pristupi formiranju iste. Dvije općine istog kotara oslobođene su po Partizanima. To su Sošice i Radatovići. U općini Sošice bili su u nekim selima formirani NOO-i, međutim za vrijeme neprijateljske ofanzive ti odbori su raspršeni. To je bio sav rad u ovom kotaru (. . .)

U kotaru Pisarovina stanje je bolje. Tamo postoji Kotarski komitet, ali podrobnijih obaveštenja zasada nemamo.

U kotaru Samobor postoje tri partijca i u nekim mjestima postoje NOO-i.

Podataka o kotaru Velika Gorica nemamo (. ..)

Stvoriti jaku partijsku organizaciju, organizaciju koja će biti kadra rukovoditi sa borbom, to je najvažniji zadatak kojega treba da naš komitet izvrši (. ..)

Na terenu koji pripada ovom Okružnom Komitetu vrše kontrolu tri bataljona Nar. Osi. Part, vojske i to: dva bataljona Žumberačko-Pokupskog Odreda i jedan proleterski bataljon. U tim jedinicama postoji partijska organizacija. *(U Žumberačkom partizanskom odredu, već je bilo dosta boraca i s teritorija našeg kotara — o.a.)*

U bataljonu Josipa Kraša (Žumb.-Pokup. Odred) postoji devet partijskih jedinica sa oko 70 članova. U drugom bataljonu Žumb. pok. Odreda *(tj. bataljonu »Kljuka« koji je operirao u Pokuplju—o.a.)* ima oko 20 partijaca (...)

Politička situacija u ovim krajevima je vrlo loša, a razlozi za to su slijedeći: U prvom redu teritorij Žumberka je bio vojnički brzo oslobođen, a političkog rada nije bilo i u koliko je bio nije se radilo planski, niti se radilo na cijelom oslobođenom teritoriju. Bilo je počinjeno niz grešaka, a jedna od najkrupnijih grešaka bilo je napuštanje teritorija bez borbe. Poradi tih grešaka politička situacija u ovim krajevima je vrlo loša. Narod bježi pred partizanima, odlazi u neprijateljsku vojsku, služi okupatoru. Tako stoji u općini Kalje, a u općini Sošice i Radatovići stanje političko je malo bolje (. ..)

U zapisniku se dalje konstatira stanje partijskog rada u partizanskoj vojsci i vanpartijskim organizacijama na terenu, što ne zadovoljava, pa u povodu toga Okružni komitet zaključuje pod šestom točkom da formira »Agitprop«, grupu od 6 članova. *(Agitprop — grupa za agitaciju i propagandu — o.a.)*

Zaključeno je nadalje da se formira grupa od četiri člana za rad s Antifašističkim frontom žena i grupa za rad sa Savezom mlade generacije i SKOJ-a. Načinjen je i raspored rada i utvrđeni zaključci u točki :

7. Rad je raspoređen među članove komiteta tako da: drugarica Milka radi po AFŽ, SKOJ-u i Savezu mlade generacije, drug Nacek odgovoran je za rad u vojsci, a drug Ivica za rad Agit-Prop grupe, NOO-a i za rad partijske organizacije po selima (. . .)

Kratki zaključci:

Potrebno je da članovi ovog Komiteta odmah pristupe političkom radu, kako u selima — tako i u vojsci. Stvoriti čvrstu organizaciju u selima i u vojsci. Treba prodrijeti u sve kotareve ovoga Okruga kada to bude moguće, a sada prodirati iz kotara Pisarovina u kotar Jastrebarsko i Veliku Goricu. Iz Žumberka prodirati u kotar Samobor i Jasku, te raditi na teritoriju koji je pod kontrolom partizanske vojske, i raditi u samoj vojsci. (. . .)« *(AIHRPH, KP-166/2).*

Iz Pisarovine je, eto, trebalo »prodirati« na kotar Velika Gorica, kako zaključuje Okružni komitet KPH za Pokuplje, ne znajući da smo mi već otprije, tj. od kolovoza 1942. godine bili povezani, mojim dolaskom (Mije Kosa-Zorka) na teren iz Korduna, sa sekretarom KK KPH Pisarovina Nikolom Brezovićem—Prebegom. Upravo on u svom izvještaju OK KPH Karlovac od 3. rujna 1942. godine piše, među ostalim, i o kotaru Velika Gorica:

»(. ..) Slične stvari događaju se i u kotaru Velika Gorica, gdje su bili zatvorili obitelji nekih drugova koji se nalaze u partizanima, ali su pušteni i zagrozili su im se da će u Jasenovac. Strašan teror vrši se nad narodom od strane ustaša koji su većinom Bosanci, izgleda žedni ljudske krvi. U jedno selo doveo je neki ustaški vodnik ustaše u civilu sve poderane i prikazao kao da su to partizani.

Jednome čovjeku rekao je još »živjela narodno-oslobodilačka vojska«. Kada je seljak htio da donese rakije uhapsio ga je sa cijelom obitelji i odveo u Buševec gdje su ih mlatili i mučili. Iz drugoga sela su uhvatili dvojicu i zatvorili ih te ih strašno mučili tako da jedan nije mogao ni sjediti. Još su ga prislonili uza zid da će ga strijeljati. Da izvrši strijeljanje bio je određen jedan vojnik, a kada je ovaj čovjek počeo da plače i žali za svojom djecom kojih imade četvoro, vojnik je odložio pušku i ustaškom vodniku rekao da neće pucati i da strelja njega umjesto ovog čovjeka jer da on (vojnik) nema djece.

Na to je naišao jedan poručnik i spriječio ubistvo. *(Taj ustaški vodnik bio je već opisani Alabandin krvnik Suljo, akter ranije navedenih zbivanja — o.a.)* Izgleda da ovaj ustaški vodnik sve sam radi na svoju ruku. U Lekeniku su ubili jednog momka i odveli jednu ili dvije familije. Iz svih okolnih sela stalno odvlače ljude, pa ih isprebijaju i onda puste.

U jednom selu uhvatili su 6 Bosanaca koji su prikupljali plahte i veš za vojsku, a imali su odobrenje od države, ali su iste poklali u šumi (?). *(U Buševcu, Velikom Gaju — o.a.).*

Ovaj izvještaj iz kotara Velika Gorica dobili smo od druga koji je bio u bolnici i prošao na rad u taj kotar. *(Bio sam to ja, Mijo Kos-Zorko).* Iz istoga kotara je zatvoren predsjednik pol. org. HSS za kotar Veliku Goricu kao i narodni zastupnik. Narod je u cijeloj okolici jako uplašen (...)

. U pogledu rada NOO još je uvjek nepromjenjen. HSS-ovci se boje dolaziti na sastanke i svagdje za njih postoji zapreka (. ..) HSS-ovci uvijek nađu neki izgovor tako da ne stignu na mjesto sastanka. Sada izgleda da će im biti vruće, vidit ćemo što će sada učiniti. Sigurno će se dati prije pohvatati nego k nama (. . .)

Prema vašem predlogu o osnivanju bataljona kod nas mi smo mišljenja da bi samo iz naše čete *(»Kljuke»—o.a.)* stvorili bataljon pošto danas broji blizu 100 *(bilo je već više od sto ljudi u toj četi —o.a.),* a imade izgleda da će ih biti i više svaki dan (. . .)« *(a.a.)*

Na naš je teren iz kotara Pisarovine dolazio drug Stjepan Koren-Benđo, član Okružnog komiteta KPH za Pokupsko već 1942. godine. Bio je nekoliko puta na sastanku u Buševcu sa SKOJ-evcima, a vodio sam ga i u druga sela. On je u Buševec dolazio sa mnom i 1943. godine, u skladu sa zaključkom Okružnog komiteta KPH za Pokuplje, glede kotara Velika Gorica. Stoga će biti

svakako zanimljivo citirati dalje izvještaj Nikole Brezovića-Prebega:

»(.. .) Neprijateljskih snaga nalazi se u Buševcu 5 do 6 stotina, u Mraclinu nešto manje, a isto se nalazi u Pešćenici i Lekeniku, stalno patroliraju po okolici. U Pisarovini nepromjenjeno (...) U Vratečkom su naši partizani ulovili 4 špijuna, priznali su da su išli izviđati da li ima partizana u Vratečkom, sva četvorica su likvidirani (. . .)

Iz Partije isključen je jedan drug na tri mjeseca koji je protestirao što su ubijeni Blažinčići u Pokupskom, a za njih je dokazano da je jedan od njih dao potući 158 ljudi preko Kupe, drugi da je klao u Bosni, a zajedno obadva još sa nekim iz Bučice su u Hotnji radi novca bacili bombe u jednu kuću gdje su ubili dvije žene i jednu ranili i na dvorištu ubili starca. Od njih jednom ostala je bosanska kapa. Ženska koja se vratila iz bolnice kaže da su oni bili i jedan čovjek ih je vidio kada su išli. A naš partijac se za njih zauzima i kaže da imade vezu sa C. K. i da se to nije smjelo učiniti pošto da su isti prodavali partizanima oružje. Gornji slučaj su učinili u ime partizana *(u Hotnji ubojstva i pljačka —o.a.)*. Drug Franjo kooptiran je prije 10 dana za člana KK(. . .)« *(ib.)*

S obzirom da su ustaše hapsili mačekovce s ciljem da ih natjeraju u svoje redove, bilo je veoma mučno njihovo raskrinkavanje u narodu. »Jer se i oni bore protiv fašizma!«
— tvrdili su protivnici NOP-a iz redova HSS-a. No, takva politika je bila neodrživa. To je najbolje izraženo u Buševcu, gdje su uprkos svemu, HSS—ovci Robić i Kovačević onemogućeni u cijelosti, osobito njihovo djelovanje na omladinu, a kasnije i na cijelo selo. Već 1942. godine je žetva za neprijatelja na našem terenu bila »izgubljena«. Okupatorske ustaške vlasti bile su nemoćne u ubiranju žita i imale su teškoća pri korištenju kola za vojničke potrebe. Partijska organizacija je 1942. godine razvila aktivnost »neposluha« vlastima do te mjere da su gotovo svi bili prisiljeni pridržavati se toga ne pisana pravila, čak i oni koji nisu bili skloni oslobodilačkom pokretu, kao župnici, ili su čak bili naši protivnici. Tako Veliki župan za župu Prigorje piše iz Zagreba kotarskoj oblasti Velika Gorica predstavku pod oznakom: T-broj 61/43. od 11. siječnja 1943. godine, u kojoj navodi da na tom području nije otkupljena niti 1/4 uroda u 1942. godini, te da podvoz s konjima i kolima za vojničke potrebe nije izvršen, a situacija s dezerterima je poznata. Veliki Župan osobno upućuje na kotarskog predstojnika dopis u vezi s nekim popovima, neposlušnim obveznicima, s naredbom:

»Po primljenim podacima župnik u Vukovini nije predao određenih 300 mtc. kukuruza, drugi župnik nije htio dati svoja tri konja kod javnih vojničkih radova (.. .)

Za svakog od navedenih župnika posebnim spisom predložiti odmah izvješće o pravom stanju u predmetu (...) Po nalogu Velikog Župana odjelni savjetnik Vidoša v.r. (. . .)« *(AIHRPH. NG-kut. 248/1)*.

Kotarska oblast je uhapsila dvojicu župnika »jer loše djeluju na ostale obveznike«, u čemu su bili u zabludi, jer su stvari tekle obrnuto. Na župnike je djelovala masa, a oni su i sami »jedva čekali priliku, da nikome ništa ne daju«. Ni poslije postupka protiv njih, župnici se nisu pokoravali, izgovarajući se na osvetu partizana.

U takvoj su situaciji i pojedini vođe HSS-a bili nemoćni sa svojim »oprezom kao zmija« i »mudrošću kao lisica« u radu protiv NOP-a. Nebavljenje politikom bilo je samo prividno, a rad protiv naše oslobodilačke borbe bio je pojačan. O tome Okružni komitet KPH za Pokuplje piše KK KPH Žumberak, 4. ožujka 1943. godine, među ostalim:

»(.. .) Skrećemo vam pažnju na slijedeće stvari iz pisma vodstva HSS-a:

1. Izdajničko vodstvo HSS-a priznaje svoju saradnju s fašističkim okupatorima. Ono pregovara s njemačkim okupatorima o likvidaciji ustaškog režima i stvaranju »novog režima«, u kome bi učestvovali i predstavnici vodstva HSS-a;

2. Sarađujući s fašističkim okupatorima, izdajničko vodstvo HSS-a istovremeno priprema teren za okupaciju Hrvatske od strane američkih i engleskih trupa u času sloma fašizma;

3. Ono priprema politički teren i vrši organizacione pripreme za preuzimanje vlasti poslije rata;

4. Vodstvo HSS-a ustaje protiv svake borbe protiv fašističkih okupatora i njihovih slugu, nastoji na sve načine da obmane i zavara mase, da prikrije svoje djelovanje pred nama, kako bismo ga »pustili na miru« i time omogućili da iza naših leđa nesmetano vrše pripreme za ostvarenje svojih izdajničkih planova (. . .)

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Drugarski komunistički pozdrav

Ivica v.r.«

(AIHRPH, KP-175/898).

Pad veze Zagreb—Lukavec—Gudci—Markuševec —Havidić i dalje

Kad je već 1942. godine Relejna stanica Gudci dobro funkcionirala i prevela veliki

broj ljudi u partizane, neprijatelj je uspio ubaciti u jednu grupu ljudi iz Zagreba za Žumberak svog špijuna. Putem je ovaj bilježio sve stanice gdje bi odsjedali, a na našem terenu prva je takva bila u Lukavcu, kuda su ljude dovodili omladinci iz Čeha i Male Mlake. Da stvar bude teža, ta grupa sa špijunom, nije mogla prvog dana prijeći na cilj zbog neprijateljskih akcija u Pokuplju (talijanski fašisti), pa su se vratili u Lukavec. Drugi je dan već bila veća grupa novih ljudi iz Zagreba u Lukavcu. Sada su morali biti smješteni u više kuća. Špijun je, osim u kuću Dragutina Merlea, dospio i kod Stjepana Pavišića-Pavlenka radi prehrane i noćenja. Na putu je još upoznao u Gudcima (Peršinovcu), Stjepana Šafranića, u Markuševcu Vinka Brebrića i u Havidić-selu Juraja Havidića. Kod svih spomenutih drugova, on se zanimao o kraju i svemu što će mu poslužiti za kasniju orijentaciju i hapšenje. Saznao je mnoge detalje, a ljudima je rekao da podatke bilježi zato da im se oduži kad k njima dođe kao partizan.

Kad je grupa došla u Žumberak, koncem studenog 1942. godine, smješteni su u XIII proletersku brigadu tj. Žumberačko-pokupski odred. Špijun je 5. XII prebjegao k ustašama, dakle odmah po dolasku. Okružni Komitet za Pokuplje—Žumberak, odnosno njegov sekretar Lutvo Ahmetović-Miško odmah je, preko Štefa Šimca, javio ljudima na teren o tom događaju, ali su ti ljudi na vezi ignorirali objavještenje Štefa Šimca i svi su pohapšeni. Okružni je komitet o tome pisao:

»(. . .) 5. XII. 1942. Dragi druže, prilikom akcije čišćenja ustaša na Kordićima i Visočama, dezertirao je iz jednog bataljona neki domobranski oficir iz Sv. Ivana Zeline, koji nam je poslat od Zagrebačkog O.K. kao vojni bjegunac. Po svemu sudeći ti drugovi su nasjeli. Vjerovatno se radi o ustaškom agentu, koji je htio upoznati ili naše kanale za prebacivanje ili pokupiti neke informacije i kidnuti. Imenovani je prešao jednim od kanala kuda od vas ide pošta (Sesvete—Ščitarjevo) pa smo uvjerenja da će on taj kanal i provaliti. Za sada se nemojte tim kanalom služiti (. . .)« *(AIHRPH, KP-166/18).*

Kad su ustaše s agentom došle u akciju, najprije su u Lukavcu uhapsili Dragutina Merlea i njegovu drugaricu Maricu, koje su našli kod kuće, a pokušaj Dragutina da pobjegne kroz prozor nije uspio. Kuća je bila opkoljena.

Istodobno su ustaše opkolili i kuću Stjepana Pavišića-Pavlenka u Lukavcu. K njemu je došao i agent s kojim se Pavlenko bio »dobro« upoznao. Agent ga je pozvao imenom i rekao mu da se vratio iz partizana, jer

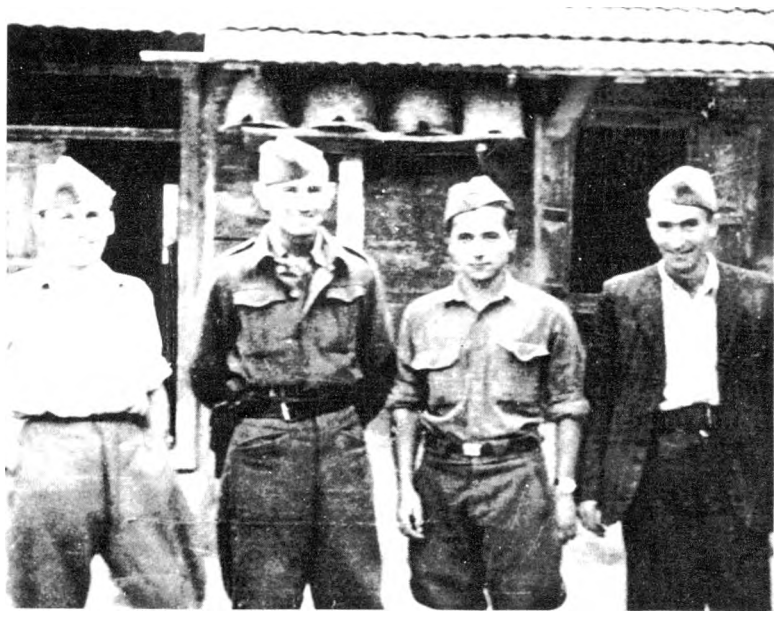
Marica i Drago Merle iz Lukavca, aktivisti NOP-a od 1942. Preživjeli su golgote istražnih zatvora i fašističkih logora (noviji snimak).

nije mogao prijeći. Bilo je 4 sata u jutro i Pavlenko odgovori agentu, onako pospan: »Znaš gdje je gore na štali bunker, hodi gore pa spavaj, a ja ću te sutra probuditi i donijeti ti jesti«. Netom je Pavlenko tako rekao agentu, uslijedilo je naređenje policije iz Zagreba: »Otvaraj vrata, ovdje zagrebačko redarstvo!« Pavišić im na to odgovori: »Jebem ja zagrebačko redarstvo« i počeo je pucati na policiju. Policija je odmah pucala na njega iz mitraljeza i kroz zatvorena su ga vrata ubili. Potom su kroz prozor u kuću ubacili bombe i ranili Pavišićevu ženu.

U Markuševcu su policajci najprije oduzeli oružje Vinku Brebriću, a potom su ga uhapsili bez teškoće. Agent je očito bio obavješten o svemu. U Havidiću su uhapsili kovača Juraja Havidića i na Peršinovcu (Gudci) Stjepana Šafranića. Svi pohapšeni su otpremljeni u Zagreb na policiju. Osuđeni su na smrt. Kazna nije izvršena, jer su iz sela Lukavca i okolnih sela ljudi u delegaciji išli u Zagreb kod ustaškog ministra Tortića koji je nagovorio Artukovića da kažnjenima odrede vremenske kazne. Nedugo nakon toga, kažnjenike su, 14. srpnja 1943. partizani oslobodili iz Lepoglave. Juraja Havidića, kovača iz Havidića policajci su u toku istrage ubili. U delegaciji od 6 ljudi koja je išla u Zagreb bili su: Bartol Cvetković iz Lukavca, Jakob Rašperić iz Lukavca, Mijo Pučko iz Dragonošca Gornjeg, Petar Markulin, ustaški tabornik iz Markuševca i vlasnik gostionice u Remetinečkoj cesti »Kod jabuke« Posarić.

O tom slučaju kotarski predstojnik Velike Gorice Pavao Katinčić 14. prosinca 1942. godine, piše ovako:

»(. ..) o političkoj situaciji kotara Velika Gorica kako slijedi:

Rukovodioci Okružnog komiteta KPH Pokuplje — Žumberak: Stjepan Koren-Benđo (organizacioni sekretar), Mika Špiljak (sekretar OK SKOJ-a), Lutvo Ahmetović Miško (politički sekretar) i Duka Vasić — godine 1943.

a) Komunizam. Dana 3. XII. o.g. po organima zaštitnog redarstva iz Zagreba lišeni su slobode Dragutin Merle i žena mu Marica, trgovac iz Lukavca g. općina Vel. Gorica, zatim Vinko Brebrić iz Markuševca iste općine, te Stjepan Šafranić iz zaselka Peršinovec općina Velika Gorica i Juraj Havidić iz sela Havidića, općina Dubranec. — Pomenuti su imali veze s partizanima i služili su kao vodiči za provođenje partizana na onu stranu Kupe, što su sve pred oružničkom postajom u Odri priznali. Istoga dana ubijen je Stjepan Pavišić, kbr. 53, iz Lukavca Gornjeg, općina Velika Gorica, koji je bio isto tako u vezi sa odmetnicima. — Na poziv organa zaštitnog redarstva nije htio otvoriti kućna vrata, nego je na organe redarstva pucao, koji su ga nato iz strojnice pucajući kroz vrata ubili. Prva četvorica gore navedenih sprovedeni su Zaštitnom redarstvu u Zagreb radi vođenja daljnje istrage (. . .)« *(AIHRPH, NG-kut. 247, KO Vel. Gorica.)*

Iako su drugovi bili na vrijeme obavješteni, nije jasno zašto se pred opasnošću nisu na vrijeme sklonili. Jedino je Drago Merle poslije obavijesti sakrio dva kofera robe i veću svotu novaca kod Bartola Cvetkovića, što je od partizana išlo s drugaricom Latinkom Perović za Zagreb. Tako je ovo hapšenje završilo tragično za Josipa Havidića i Stjepana Pavišića-Pavlenka, koji su ubijeni, a umalo su istu sudbinu doživljeli i Merle i Brebrić, koje su od smrti izbavili slavonski partizani zauzimanjem logora Lepoglava.

Nakon nekog vremena, novac (kojega je bilo više od pola vreće), predan je Duki Vasiću, a on ga je još jedno vrijeme krio u pasjoj kućici Mare Meštrović — Strine Mare — u Gudcima. Novac je bio u lirama i kunama, a ustaške su vlasti provjeravale novčanice po zagrebačkim dućanima i drugdje ne bi li tako, preko novca što su ga zaplijenili partizani u bihaćkoj banci, otkrili partizanske suradnike. Provjere su činili i trgovci u Velikoj Gorici. No, ništa nije otkriveno, a novac je utrošen za potrebe narodnooslobodilačkog pokreta.

Ovo hapšenje veze za provođenje ljudi u partizane iz Zagreba, nije poremetilo taj neophodan posao. Istodobno je funkcionirala druga linija i ljudi su dnevno odvođeni iz Zagreba u partizane. Partija je ovdje bila veoma oprezna i djelovala smišljeno. Pad opisane veze Lukavec—Gudci i dalje bio je iznimno težak gubitak zbog čega su i Okružni i Centralni komitet naredili istragu. U svakom slučaju krivica nije bila na partijskoj organizaciji s ovoga terena, a omladina iz Čeha, Male Mlake, Lukavca i Gudca vodila je i dalje ljude i prenosila materijale za partizane.

Okružni komitet KPH Pokuplje na djelu

Okružni komitet za Pokuplje već od samoga formiranja, 15. listopada 1942. godine, tj. prije dolaska njegova sekretara Lutve Ahmetovića-Miška iz Zagreba, pružao je znatnu pomoć kotarskim komitetima KP s ovoga terena, na razvijanju partijskih i izvanpartijskih organizacija. Lutvinim dolaskom, Okružni komitet Pokuplje—Žumberak, ojačan novim članovima, tu je pomoć učin'io još svestranijom.

Okružni komitet je neposredno poslije formiranja održao drugi sastanak, 22. listopada 1942. godine, još uvijek pod rukovodstvom Vece Holjevca, vršitelja dužnosti sekretara, na kojem donosi važne i najodređenije zaključke. Osobito je bila važna odluka o osnivanju vlastite tiskarske tehnike.

Odluke donesene nä tom drugom sastanku, ovaj Okružni komitet je odaslao svim organizacijama na terenu i u partizanske bataljone-biroe.

Zbog njegovog značaja, dopis donosimo u cijelosti:

»POKUPSKI OKRUŽNI KOMITET
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE
SVIM PARTIJSKIM ĆELIJAMA 1 BATALJONSKIM BIRO-IMA

Dragi drugovi,

Na svojoj sjednici od 22. X. o.g. O.K. je odlučio da se 29. X. o.g. t.j. u četvrtak održi partijsko savjetovanje, na koje treba da dođu sekretari svih ćelija i na svakih pet partijaca jedan delegat. Savjetovanje će početi u 10 sati prije podne u Sošicama.

Sekretari ćelija dužni su za savjetovanje pripremiti izvještaj o stanju u njihovoj jedinici i o radu jedinica. Na savjetovanju bit će pretresana sva pitanja, koja se tiču naše partijske organizacije i bit će doneseni zaključci u vezi sa radom u našim part, organizacijama i na terenu.

Svi sekretari u najskorije vrijeme skupiti će članarinu od članova Partije i poslati je ovom Okružnom Komitetu. Članarina nije određena, nego se plaća prema mogućnostima. O.K. je odlučio da organizira svoju vlastitu tehniku, i u tu svrhu potrebno je da sve part, jedinice preko svojih veza nabave što više papira, a po mogućnosti šapirograf i ciklostil, matrice i indigo (kemiskog) papira.

Sve par. organizacije treba da požure sa formiranjem Odbora vanpartijskih organizacija u onim selima gdje tih odbora još nema.
O formiranju Odbora i rada s njima sekretari jedinica dužni su slati izvještaje ovom
O.K. kako bi O.K. imao potpuni pregled nad radom odbora NOO, AFŽ-a i SMG-a. Do sada su naši partijci u tom radu pokazali dobre rezultate i formirali dosta Obora po pojedinim selima. Da bi ti Odbori postali što prije aktivni i da bi odbornici vršili svoje dužnosti kako treba nužno je s njima što više raditi. Kako s Odborima NOO tako i s odborima AFŽ i SMG.

Sve direktive Okružnog Komiteta treba što prije sprovesti u život i ujedno se po svim tim pitanjima pripremiti za partijsko savjetovanje.

Drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sekretar: Veco — v.r.«

(AIHRPH, KP-166/9).

Važnost i ulogu štampe u stvaranju partijskih organizacija i narodnooslobodilačkih odbora, kao i drugih izvanpartijskih organizacija te SKOJ-a, ne treba posebno isticati, jer se znade kakvu je ulogu tisak odigrao na dizanju ustanka u našim krajevima. Partija je organizirala tiskanje više različitih materijala za učenje, kao i poznati informativni list »Rodoljub« koji je kronološki bilježio svakodnevne događaje u svim našim organizacijama na terenu. Uz to je pratio vojničke akcije partizanskih odreda i narodnooslobodilačke vojske na našem i teritoriju cijele Jugoslavije. Taj list je informirao naš narod i naše borce o svim događajima u zemlji i u svijetu, kao i o stanju na svim savezničkim frontama u borbi s fašistima. Prosvjeta i kultura bile su također zastupljene u tom i drugim izdanjima naše partizanske štampe, koliko god je to bilo moguće, s obzirom na tehniku i druge ratne okolnosti.

Značajna je bila pomoć našega područja u svladanju teškoća oko nabave potrebnih materijala do kojih se tada teško dolazilo, papira i ostaloga za tiskanje u našoj štamparskoj tehnici. O važnosti toga materijala za štampu i aktivnosti Okružnog komiteta KPH Pokuplje, govori i jedan dopis njegova sekretara, Lutve Ahmetovića od 5. prosinca 1942. godine, što ga Miško piše drugovima u Zagreb:

»(. ..) Ovdje smo u velikoj oskudici s papirom. Dobro bi bilo ako MK *(Mjesni komitet u Zagrebu — o.a.)* može da nabavi veće količine ciklostil ili novinskog papira te da ga prebaci negdje u Kustošiju odakle bismo ga mi preuzeli. To nam je veoma važno, jer papira nema niti u Sloveniji odakle smo se mislili snabdijevati. Sve izdatke za to ćemo vam podmiriti (. . .)

(. . .) Uskoro iza naše sjednice (oko 15. ov. mj.) saći ću ja sam dolje u krajeve bliže Zgbu da uspostavimo još nešto sigurnijih veza sa vama za materijal, ljude i poštu. Nadam se da ću u tome uspjeti i da će nakon

Faksimil naslovne stranice lista »Rodoljub«.

toga veze s vama biti zadovoljavajuće. Ako bude potrebno ja ću i tamo svratiti da se o svemu dogovorimo (...)«

Dalje, Miško govori o situaciji u Žumberku i s tim u vezi piše:

»Dobre SKOJ-evce i partijce bi trebalo sve ovamo slati na rad, pošto mi ovdje imamo za sada oslobođeni teritorij po kojem se može ići 8 sati uzduž i oko 7 poprijeko. To je gotovo kao Kordun. Nakon uspjele akcije kod Suhora gdje je zaglavilo oko 150—200 žabara *(talijanskih fašista — o.a.)* i oko 100 bijelogardijaca (Dražinih četnika) žabari su kidnuli u Metliku, pa je do nje sada sve slobodno. I Slovenci su ovim našim uspjehom dobili jedan veliki slobodan teritorij, koji se veže na naš. To je prvi njihov veći oslobođeni teritorij koji su oni oslobodili nakon one ofenzive gdje su se povukli u šume. Sa snagama koje nam stoje na raspolaganju mi možemo za sada ovladati ovolikim prostorom. Zato šaljite šve one dobre drugove ovamo koji su tamo imalo ugroženi (...)« Potpis: Miško v.r. *(AIHRPH, KP-166/18).*

U dopisu se još govori o nekim stvarima i događajima u gradu i na kraju veli: »Sve poznate u koliko su u životu osobito D, B, I, pozdravi sa moje strane i reci da je danas život pjesma nad pjesmama.« Rečenica: »ukoliko su na životu« pokazuje teško stanje i rad u gradu Zagrebu, jer su aktivisti svakodnevno ginuli, a rad je Partije ipak napredovao.

Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić odlaze u partizane — 29. XII 1942.

U našim selima zbilo se još puno događaja pod vodstvom Partije 1942. godine, ali vjerovatno svi i ne mogu biti zabilježeni. No, i oni koje ćemo ovdje izdvojiti i navesti, rječito svjedoče o radu KP na našem području. Među poznatije događaje, svakako ulazi odlazak naših pjesnika Nazora i Gorana u partizane.

O odluci i razlozima za odlazak u partizane Vladimira Nazora i Ivana Gorana Kovačića nije potrebno posebno govoriti, jer je o tome dosta napisano. Posebno je o tome pisao Mirko Žeželj u knjizi: *Tragom pjesnika Vladimira Nazora,* Stvarnost, Zagreb, 1973. godine. Sam trenutak odlaska dvojice pjesnika iz grada Zagreba nije uopće zabilježen, prikazano je kao da oni polaze od sela Horvati, (gdje ih je već čekala partizanska vojska), a ne iz Zagreba. Dionica nakon Horvata je bio »lakši« dio puta, a izlazak iz grada i odmicanje od Zagreba bili su zapravo dramatični. Taj ćemo moment ovdje zabilježiti prema pričanju svjedoka Milana Kurena-Gubca, kojemu je taj zadatak povjeren kao članu Okružnog komiteta KPH za okrug Zagreb.

U organizaciji odlaska Nazora i Gorana iz grada, osim Povjerenstva CK KPH (Marinkovića, Sailija i Krajačića), sudjelovao je i Okružni Komitet KPH za Pokuplje. U povodu toga, sekretar ovog komiteta, Lutvo Ahmetović-Miško, piše Povjerenstvu Hrvatske u Zagreb među ostalim:

»(...) Ako vam ovo ne odgovara *(put u blizini Kupinca i Pisarovine — o.a.)* možemo vam dati jednu javku u blizini H. *(Horvata — o.a.)* gdje će ih prihvatiti jedan drug i voditi dalje. Javite odmah dan, kada se drug može javiti na tu javku, i kada oni trebaju poći otuda da im možemo osigurati oružanu pratnju (...)

(. . .) Što se tiče druga Konspiratora *(Dragutina Sailija, — o.a.)* on može ići sa drugom Gubcem. To mu je najsigurniji put, a na prvoj mogućoj stanici će ih dočekati oružano osiguranje (. . .)« *(AIHRPH., KP-I66/25).*

Iako je veza iz Zagreba za Veliku Goricu provaljenja na dijelu Savski most—Lukavec, Gubec je išao s Nazorom, Goranom i Sailijem, koji je i bio odgovoran za prebacivanje dvojice pjesnika, opet preko velikogoričkog kotara. Tu je osobno poznavao putove i članove Partije, napose Jožu Hapača u Ščitarjevu i druge. Bez pogovora su drugovi iz Povjerenstva CK KPH prihvatili prijelaz iz grada Zagreba u Ščitarjevo, a ne Savskim mostom. Taj smjer je, kao što znamo, tek prije nekoliko dana provalio ustaški agent (Lukavec, Gudci, Markuševec i Havidić). Milan Kuren-Gubec je prihvaćen kao najsigurniji za vođenje Sailija s pjesnicima i njihov izlazak iz Zagreba.

Kad su Ivo Marinković i Saili saopćili Gupcu zadatak, on je predložio jedan veoma zaobilazni put: — Dubrava, odakle će ići trugama (kirijaškim kolima za prevoz Soderà), preko skele u Ščitarjevu, zatim na Obrezinu, Mičevec, Veliku Mlaku do glavne ceste Velika Gorica—Zagreb. Od Mlake se tom cestom ide preko Klare i Remetinca do Horvata. Polazak je dogovoren iz Dubrave u 10,45 sati prije podne, 28. prosinca 1942. godine.

Na dan polaska, Saili je autom prevezao Nazora u Dubravu, a Gubec je vodio iz Dolca Ivana Gorana Kovačića tramvajem od Trga Republike. U Dubravi su se svi sreli, a došao je i Ivo Marinković na određeno mjesto sastanka. Međutim, kočijaš Ivan Strančarić (član KPJ) prijevoznik tih putnika preko Save, nije došao ni do 1 sat poslije podne.

On je, kako se čini, za »kuraž« previše popio i nije mogao doći na zadatak. Drugovi su stoga odlučili da se Nazor, Goran i Saili smjeste do mogućeg polaska kod Filipa Lakuša u Sesvetama. Odmah su Lakušu poslali druga Dragutina Smetiška-Janka, sekretara-Okružnog komiteta SKOJ-a da ga obavijesti o dolasku drugova. Istodobno je Smetiško dobio zadatak da sutradan, tj. 29. XII 1942. godine dovede Strančarića na određeno mjesto u Dubravi. Drug Smetiško je svoj zadatak obavio u cijelosti prvi i drugi dan. Ali, trebalo je izvijestiti partijsku organizaciju u Horvatima da vojska, koju su oni tamo sklanjali i koja će pratiti drugove, čeka do slijedećeg dana, jer putnici nisu stigli 28. XII 1942. godine zbog nepredviđenih okolnosti. Taj zadatak je obavio Milan Kuren-Gubec koji je 28. XII tj. odmah otišao biciklom preko Ščitarjeva, Klare i Remetinca u Horvate. Ondje je izvijestio Pipića da vod »Kljuka« mora sačekati u selu do sutra — 29. XII 1942. godine. Gubec se istoga dana vratio u Dubravu.

29. prosinca 1942. godine sve je funkcioniralo prema prethodnom dogovoru. U neugledna kirijaška kola smještene su stvari putnika i sami putnici. Sve je bilo pokriveno sijenom i nije ostavljalo ni najmanju sumnju. Bila su to najobičnija kola i putnici kakvih tim putem prolazi na desetke dnevno. Gubec je išao kao prethodnica biciklom, a kad je na skeli u Ščitarjevu vidio domobransku stražu, on se s njima sporazumio da ide iz Prigorja mijenjati neku robu za živežne namirnice kojih je u to doba ponestajalo napose u Zagrebu. Domobrani nisu postavljali nikakvo pitanje, a on im je zauzvrat dao cigareta i 200 kuna za »gemište«. Iz Ščitarjeva je »karavana« išla preko Košnice, Mičevca, Velike Mlake, Klare i Remetinca ravno u selo Horvati. Sve je teklo bez ikakvih teškoća. Jedino su se putnici morali zaustaviti pred Čehima— Klarom zbog Nazorovih fizičkih potreba, koji je bio dosta slab, a sjeverni vjetar što sprema snijeg, nije štedio slabo zaštićene nove »partizane«.

U najpovoljnije vrijeme — u prvi mrak— stigli su u Horvate, gdje su drugove preuzeli Pipići tj. partijska organizacija sela, spojili ih s vodom »Kljuka« koji dalje vodi brigu o sigurnosti njihova puta na oslobođeni teritorij. Milanu Kurenu-Gubcu i Ivanu Strančariću, kočijašu, ovdje prestaje zadatak. Sutradan ranom zorom (30. XII 1942. godine) oni se vraćaju istim putem u Zagreb. Strančarić je trugu napunio pijeskom iz Save i nitko ga nije ni za što pitao do njegove kuće. Gubec je putem — na povratku — u Klari— Čehima saznao od svoga »zemljaka« Vida

Vladimir Nazor s partizanima prilikom prolaza na oslobođeni teritorij 1942. godine u Lučelnici.

Blageca da su u gostionici u Lukavcu potučeni trojica ustaša i da je sada stanje vrlo opasno, jer su ustaše posvuda. On se ipak prebacio u Zagreb preko Save u selu Obrezina—Novaki čamcem, uz pomoć Stjepana Caganića-Šnajdera.

Kad su partizani (vod »Kljuka«) preuzeli Nazora i drugove Kovačića i Sailija, oni su pješke prelazili prugu koju su osiguravali omladinci. Oni prate svaki pokret neprijatelja. Na stanici Horvati bili su i neki domobrani, suradnici partizana i tako je put bio »posve« siguran.

Iz sela Ašpergera, putnici su išli seoskim kolima do Lučelnice, zaselak Mikše. Odsjeli su u kući Josipa Dobrilovića. Nazor je još uvijek bio inkognito, ali partizanima i seljacima govori da se mladi ljudi moraju boriti protiv okupatora i domaćih izdajnika, te da će on, kao starac, to isto činiti perom.

U Lučelnici je Kopač uključio u pratnju i Štefa Šimca iz Gudca, koji je imao ruski šmajser na kolut. Kad je cijela kolona stala na cesti Pokupsko—Pisarovina radi slikanja, Nazor je primijetio »čudno« oružje kod Šimca i upitao ga kakvo to oružje ima?! On je na brzinu odgovorio »Parabela«, a Nazor za njim isto ponovio nekoliko puta »Hm, Parabela, Parabela« i dodao: »Sada kad dođem na oslobođeni teritorij, oženit ću se jednom mladom djevojkom-partizankom i imati ćemo kćerku kojoj ću dati ime Parabela«. Nazor je od Šimca »posudio« šmajser, prebacio ga preko vrata i s njim se slikao, zajedno s ostalim drugovima. Kolona je dalje išla po snježnom putu preko šume Valjevica, Selskog Brda i Skender—Brda do potoka Kravaršćica, u selo Lijevi Štefanki. U vrijeme pripreme za daljnji put iz sela Lijevi Štefanki, Nazor se smjestio u kući Josipa Tiča-

Vladimir Nazor i Goran Kovačić čamcem prelaze Kupu odlazeći u partizane (rad akademskog slikara A. Krupe).

Ivan Goran Kovačić s Gligorom Mandićem, komandantom I dalmatinske brigade, snimljeni na planini Prenj za vrijeme V. ofanzive.

rića i kad su saonice spremljene krenulo se prema ušću potoka Roženica (veza br. 2, koju drži, u tom poslu već iskusan, Mika Orečić iz Desnih Štefanka).

Tu je zbog spomenutog zakašnjenja u polasku, Orečić ostavio na vezi Luku Nesvanulicu s njegovim dosta trošnim čamcem, jer sam je morao ići na drugi zadatak.

O tome koga prebacuju u partizane i tko je osoba kojoj se posvećivala velika pažnja, priča Mika Orečić, nitko nije znao ništa, naravno, izuzev organizatora tog puta i rukovodilaca. Štef Šimec veli da nije znao tko je taj »starček«, ali kad je poslije toga došao u Okružni komitet u Žumberku k sekretaru Lutvi Ahmetoviću-Mišku, rekao mu je: »Daj ti javi toj partijskoj organizaciji u Zagreb da nam ne šalju ovakve starce i djecu *(mislio je na Kovačića — o.a.),* jer ionako imamo previše tereta i svakojakih briga!« Lutvo se na to nasmijao i Štefu Šimcu rekao: »To je naš pjesnik Vladimir Nazor čije si pjesmice učio u školskim knjigama. On nam vrijedi više nego divizija vojske!« Šimec je tek kasnije uvidio svoju zabludu o »starčeku«, kad je Nazor dao proglas o potrebi borbe naših naroda itd. Nije bio više u dilemi »zašto partijska organizacija iz Zagreba šalje u partizane »nejake ljude, koji imaju u džepu žemljičku sa salamom što je nose iz Zagreba.«

Na drugoj strani Kupe, u Kordunu, došli su u zaselak Karasi, gdje je Nazor ostao cijeli dan i noć u kući Mije Karasa — Gazde Miška, kako je zapisao u Dnevniku. Tu su se pratioci, pa tako i Štef Šimec, oprostili s Nazorom. On je produžio put za Ostrožin i Glavni štab Hrvatske, a pratnja se vratila na lijevu stranu Kupe tj. u Pokuplje.

Neprijatelj je (ustaše, četnici i drugi) širio svakojake priče o otmici Nazora i nasilnom odvođenju u partizane, što je on svojim izjavama demantirao, pa nitko živ nije toj lažnoj propagandi vjerovao. Osim toga, o njemu su, kad im laž o otmici nije uspjela, govorili najpogrdnije riječi, napose kad je Nazor postao predsjednikom Antifašističkog vijeća Hrvatske. Jedan četnički letak u to doba pisao je o Nazoru, uz ostalo, i ovo:

»Znate li kako je Vladimir Nazor uopće tamo dospio? Bio čovjek lijepo na ljetovanju, u svojoj vili. Iznenada, mjesto napali partizani i Vladimira Nazora, kao mrtvu mumiju, poveli sa sobom, da bi valjda iskoristili njegovo ime. Neka im ga i prosto im bilo (. . .)

(. . .) Samo se čudimo otkud Vladimir Nazor počinje najednom da udara u socijalne žice, kad je to najnesocijalniji i najsebičniji čovjek na svijetu (. ..)

(. . .) Sad se Nazor najednom bori među partizanskom narodnooslobodilačkom vojskom i postao je čak i predsjednik Antifašističkog odbora. O čuda! O velike li ironije!« *(AIHRPH, NG-kut. 430, fase. 6).*

Slično su pisali i ustaše. Ne samo o Nazoru, nego i o drugim značajnim ličnostima iz naše revolucije, na primjer o doktoru Ivanu Ribaru, jedan četnički letak piše:

»Sa njim je u društvu i onaj prevrtljivac dr. Ivan Ribar, koji se sada zajedno sa svojim sinom,, studentom, bori za socijalnu pravdu, za boljševistički poredak, a sve u znaku velikohrvatstva i antisrpstva, a pod parolom partizanstva i Narodno oslobodilačke vojske. Pošto je obrstio sva mjesta koja su se mogla obrstiti u Beogradu, pošto je oglodao sve državne jasle koje su se mogle oglodati (. . .)« i tako u stilu najvećih besmislica nastavlja taj »glas Srba« i veli: »a usput je zastupao najveće njemačke firme, bivši predsjednik ustavotvorne skupštine Ivan Ribar postao je sada, po novoj koljunkturi *(valjda misli konjunkturi — o.a.)* vatreni partizan, prvoborac za socijalna prava poniženih i povrijeđenih i predsjednik Antifašističkog vijeća (. . .)

(. ..) Ovo su u najkraćim crtama, ličnosti koje vode ustaško-partizanski pokret kod nas. Prave narodne borbene snage *(kako ih naziva pisac ovog četničkog letka — o.a.)* neće uzeti rog za svijeću; one su nam garancija da će i prevrtljivac Ribar i ustaški pjesnik Nazor biti nagrađeni po zasluzi! (. . .)« *(ib.)*

Razbojnički vapaji u pustinji nisu imali nikakvog odraza na narod, kad su štampani ćirilicom ni latinicom, ni kad su ih tiskali četnici ni ustaše. Velebno jedinstvo naših naroda bilo je svakim danom sve čvršća brana o koju su se razbijale namjere ustaša, četnika, mačekovaca i pokvarenog klera.

Ubojstvo trojice ustaša u Lukavcu i hajka na narod u Gudcima i okolici

Dana 30. prosinca 1942. godine vraćali su se sa SKOJ-evskog kursa u Lici Vlado Prišlin, u to vrijeme sekretar OK SKOJ-a Zagreb i član OK KPH Zagreb i Josip Preskar-Boltek, član MK SKOJ-a Zagreb i rukovodilac udarnih grupa u Zagrebu. Put ih je opet vodio preko relejne stanice Gudci, naime istim su putem i otišli iz Zagreba za Liku.

Toga dana, prije podne, doveo ih je iz Vukomerića ugljenar i poljoprivrednik Josip Škalfa. Protekle noći prenoćili su u selu Gudci kod Štefa Šimca. On ih je odmah poveo preko šume do ceste Dubranec—Lukavec—Zagreb. Kad su pri devetom kilometru izbili na cestu, pred njima su se stvorila dvojica naoružanih ustaša, udaljenih oko 200—300 metara, a iza njih su bila seoska kola s još jednim ustašom, tek nešto niže od 100 metara. Kad su ustaše već ugledali dvojicu mladića izašlih iz šume, nije se moglo natrag, pa su SKOJ-evci sa svojim punim ruksacima na leđima produžili cestom prema Lukavcu. Ustaši u kolima, (kola su pripadala Ivanu Kuševiću iz Dubranca, kbr. 93, na kojeg je toga dana došao red da ide u Zagreb po sledovanje za ustašku posadu u Dubrancu) mladići ispred kola učinili su se sumnjivi. Da bi na to upozorio prednju dvojicu ustaša, ispalio je metak iz puške. Međutim, ova dvojica nisu se na to obazirala, jer je ustaški običaj bio pucati u »blind«. No, kraj ustaša koji su pješačili, tog je trena naišao Poldek Antoliš s motorom i ruksakom na leđima, pa su s njim nešto razgovarali i tako propustili dvojicu mladića.

Preskar i Prišlin su u Lukavcu ušli u gostionicu Jakoba Rašperića (bivša trgovina i gostionica Dragutina Merlea, koji je bio u zatvoru), naručili piće i stali kraj šanka. Ustaša u kolima, koji je po činu bio rojnik, a zvali su ga Brko, skočio je također s kola, koja su se polako kretala, vjerovatno u namjeri da u međuvremenu u gostionici, zajedno sa svojim pratiocima, popije po rakiju dok kočijaš dotjera kola do Lukavca.

Kad je Brko došao u gostionicu, jedan je od njegovih kolega-ustaša već sjedio za stolom uz rakiju. Mladići su još stajali kod šanka. No, jedan ustaša je želio provjeriti putnike i pitao ih je tko su i odakle idu, Prišlin je odgovorio da su oni iz Zagreba, a da su u selu Gudci nabavili nešto hrane, jer je u gradu velika oskudica. Taj ustaša, imenom Dušan, rodom iz Dalmacije, želio je pogledati tu hranu u ruksacima, pa je zapovijedio SKOJ-evcima da ih skinu s leđa. Oni su to odmah i učinili. Otvorivši ruksak, ustaša je na vrhu ugledao vunene ličke čarape i rukavice (nekoliko pari), a ispod toga su bili leci malog formata s natpisom: »Francetić je pao«, što je bilo namijenjeno gradu Zagrebu i okolici (Jure Francetić se prisilno morao spustiti

avionom, 23. XII 1942. godine kod sela Močila u Kapeli, gdje je uhvaćen i ubijen). Kad je Prišlin vidio da ustaša kani »kopati« po ruksaku i da je došao do letaka, on je u želji da zavara drugu dvojicu ustaša, rekao Rašperiću: »Molim da platimo!« Pritom je posegao u unutranji džep, izvukao pištolj i na mjestu ubio ustašu Dušana, smrtno pogodio ustašu za stolom, a Brku na vratima pogodio u trbuh. Brko je uspio pobjeći u dvorište i iza štale se sakriti u kup kukuruzovine. Jedva su ga poslije toga pronašli. Prvi je ostao na mjestu mrtav, Brko je umro drugi dan, a treći nešto kasnije u bolnici.

Poslije događaja u gostionici, drugovi su nesmetano otišli pješice cestom prema Odri tj. Zagrebu. U Odri su zaustavili domobranski kamion na putu prema Zagrebu i tako se u tom vozilu, punom domobrana, bezbrižno prebacili u grad. (Vlado Prišlin je poginuo u Oborovu, 29. ožujka 1944. godine kao politički sekretar Okružnog komiteta KPH Zagreb, a Josip Preskar-Boltek poginuo je u Zagrebu 9. ožujka 1943. od ustaške policije koja ga je ubila u prolazu iz automobila u Vlaškoj ulici 86. Poginuo je na dužnosti rukovodioca udarnih grupa u Zagrebu).

Kad su mladići otišli iz Lukavca, kočijaš Kušević je s Markom Pavišićem iz LukaVca, otišao u Odru i prijavio događaj žandarmerijskoj stanici. Žandari su odmah izvijestili Alabandu u Buševcu, a sami se uputili u Lukavec s patrolom od pet ljudi i komandirom stanice Tomom Zavrtnikom na čelu. Dok su Ivan Kušević i Marko Pavišić podnosili izvještaj o slučaju, napomenuli su žandarima »da bi još vinovnike mogli dostići iduć prema Zagrebu, jer nisu puno pred njima otišli!« Komandir stanice im je na to rekao: »Bogati, odi ih ti lovi!« (Taj komandir bio je suradnik partizana).

Nedugo iza žandara, koji su zapisali sve kako se zbilo u gostionici, stigao je kamion s domobranima iz Buševca, a posebno je s motorom na prikolici došao liječnik i dva bolničara iz Alabandine vojske. Liječnik je uradio svoj posao i utovario ustaše na kamion ispred gostionice. U to su došli šestorica ustaša koji su se vraćali negdje iz Zagreba. Kad su čuli da su pobijeni kolege iz njihove jedinice u Dubrancu, počeli su divljati i pokušali zlostavljati ukućane i narod koji se okupio. Međutim, ustašama se otvoreno suprostavio komandir žandara, a uz njega su pristali i domobrani iz Buševca. Rekli su da narod nije ništa kriv, već »slučajni« prolaznici. To je potvrdio još živući ustaša: »Sve nas pobiše dvojica mladića iz Vrapča«. Ustaša je tako rekao, jer im je Prišlin pri legitimiranju rekao da je iz Zagreba iz Vrapča.

Neposredno nakon događaja u Lukavcu, a vjerovatno i prema planu otprije, jedne noći došli su ustaše i opkolili cijelo selo Gudci. Pretresli su sve kuće i pohapsili desetak ljudi. Hapšenje su obavili po unaprijed pripremljenom popisu, ali su se glavni »krivci« na vrijeme posakrivali. Stoga su se morali zadovoljiti hapšenjem Bare Šimec, kućanice, (žena traženog Mije Šimca, kovača koji je već bio partizan s braćom Štefom i Andrijom), zatim Mare Delač, kućanice, (majke Bare Šimec), Jože Delača, tada poljoprivrednika, Alojza Kučića, Štefa Kučića-Komandira, Mike Delača, Ignaca Šnajdera, Magde Vlahović i još nekih osoba. Pogrešno je bio uhapšen i Juraj Kučić, postolar u Gudcima, kojega su ustaše, nakon utvrđivanja identiteta i pustili (jer su tražili Juraja Kučića, mlađeg, sina Nikolina, kojeg nisu pronašli). Otpremili su sve u Dubranec, zatvorili u školu te otpočeli s istragom o ubojstvu trojice ustaša u Lukavcu i prijevozu štamparije iz Zagreba za partizane.

Osim pohapšenih 10—15 ljudi u Gudcima, ustaše su u Lukavcu uhapsili Juraja Križanića-Staroga, poljoprivrednika i Baru Pavišić-Pavlenkovu, koja je odmah bila i puštena s još nekima iz Dubranca. Ona nije ništa znala o ubojstvu u Lukavcu i prijevozu štamparije, a njezina muža Stjepana ustaše su još ranije ubili. Pohapšene ljude u Gudcima ustaše su sve otpremili u Dubranec, gdje je odmah otpočela intenzivna istraga, koju je vodio neki ustaški satnik, zapovjednik ustaške posade u Dubrancu, Pipenbaher, rodom iz Samobora, sin apotekara. Bio je poznat kao veoma okrutan čovjek. »Gotovo je bio zvijer«, rekao je u svojoj memoarskoj izjavi tadašnji dubranski učitelj Josip Šestan. *(AIHRPH, MG-52/11, 2 — Josip Šestan: Sjećanja iz rata i radničkog pokreta uopće, na str. 39 pod red. br.* 7. *Rad u selu Dubrancu od 1941. —1943. godine).* Nemilosrdan je bio u mlaćenju ljudi, zajedno s policijskim snagama i Alabandinom komandom u Buševcu.

Većina uhapšenih ljudi u Gudcima nije baš ništa znala o ubojstvu ustaša u Lukavcu, a ni o prijevozu Štamparije iz Zagreba za partizane, pa nisu mogli ništa o tome ni reći. Oni koji su znali, nisu pak ništa htjeli kazati. Ustaški istražitelji su o svemu bili ipak već informirani. U zatvoru su slomili studenta prava, Stjepana Vlahovića-Agentova iz Gudca. Njega je policija dopremila iz velikogoričkog zatvora u Dubranec, zbog suočenja s Jurajem Križanićem-Starim glede prijevoza tiskare. Kad ih je bijesni Pipenbaher suočio, Vlahović se obratio Križaniću rječima: »0 Jura zar si i ti tu?« Na to mu Juraj Križanić odgovori: »Jesam kad moram biti.« Vlaho-

vić odmah nastavlja: »Priznaj sve, bit će ti bolje'nego da šutiš«. »Zar si ti poludio«, veli Jura Vlahoviću, »ja nisam ništa vozio!« No, Križanić nije mogao nijekati, da to možda nije učinio njegov sin Juraj kad je Vlahović već sve ispričao policiji tj. ustašama.

Iz Dubranca su pušteni kućama: Štef Kučić-Komandir, Mika Delač, Ignac Šnajder i neke žene, a svi ostali su prevezeni u Veliku Goricu i odatle u logor Stara Gradiška. Nakon nekog vremena svi su pušteni svojim kućama, a Stjepan Vlahović, student, zamijenjen je za njemačke zarobljenike 1944. godine.

Juraj Križanić-Stari je, s ostalim zatvorenicima iz Dubranca, koje su ustaše pod pratnjom vozili seoskim kolima, u Lukavcu pušten. Ustaše su, naime, ulovili Juraja Križanića, mlađega, — Jureka, jer je on prevozio štampariju iz Zagreba za partizane.

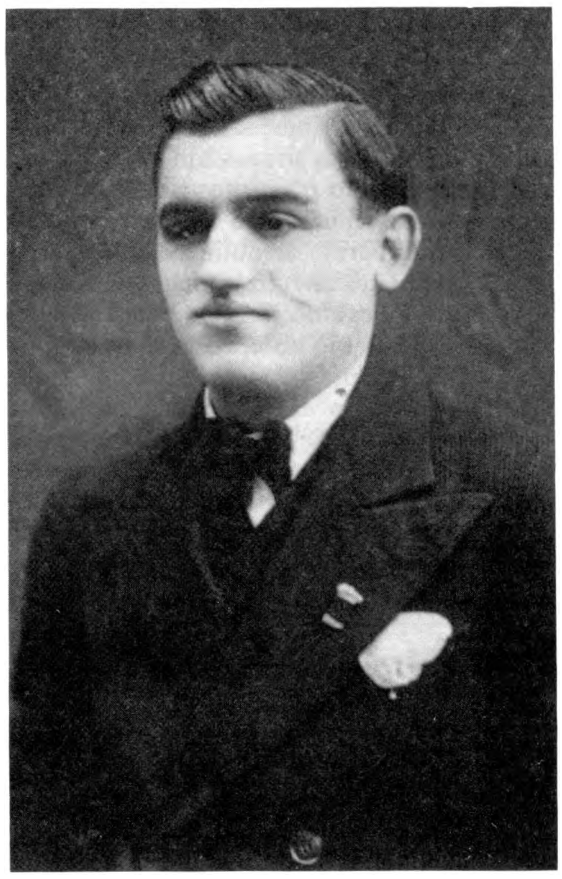
U Velikoj je Gorici Juraj Križanić (mlađi) ispitivan isključivo o prijevozu tiskare za partizane. O toj akciji Stjepan Vlahović, student, nije znao detalje, pa je Jurek Križanić bio pošteđen njegove izdaje. Stoga je i uspio stvoriti uvjerljivu obranu, pa je nakon mjesec dana pušten iz zatvora tj. logora u Velikoj Gorici. Branio se da je, želeći na povratku iz Zagreba usput nešto zaraditi, preuzeo prijevoz robe od nepoznatih osoba, a ustaše su zaključili da je mladić nevin i da su ga partizani samo iskoristili.

Ipak je Juraj Križanić, mlađi, ostao u zatvoru do konca siječnja 1943. godine tj. gotovo cijelih mjesec dana. Nakon izlaska iz zatvora, više nikada nije dopao u šake ustaških krvnika. Bio je u Kotarskom komitetu SKOJ-a Velika Gorica i u partizanima do oslobođenja.

Međutim, slabosti koje je pod istragom pokazao Stjepan Vlahović, student iz Gudca, imale su i drugih posljedica u Dubrancu i Gudcima. Na temelju toga, otkriveni su kao aktivni radnici za partizane, braća Šimci, koji djeluju već dulje vremena na različitim poslovima za NOP. Za njima je ustaška nadzorna služba (UNS) raspisala tjeralicu

24. ožujka 1943. godine pod br. Prs. 8896-K. preko Kotarske oblasti Vel. Gorica u kojoj piše:

»(...)• Prigodom istrage o komunističkoj djelatnosti na području Naslova, koju je vodilo ovo redarstvo, ustanovljeno je među ostalim, da kao partizanski kuriri služe Mijo Šimec i Štef Šimec iz sela Gudci. Kako su isti pobjegli u šumu, to je potrebno za njima odrediti potragu, to se moli naslov da ovom redarstvu, pozivom na gornji broj dostavi najžurnije osobne podatke, kao i podatke za

Mato Bedek, općinski bilježnik iz Vukovine, prijeratni komunist. Uhapšen je kao aktivist u Dubrancu 1943. i ustaše su ga pogubili.

osobni opis obojice imenovanih. Za dom spremni! Voditelj političkog odsjeka:

u.z. Dr. Z. Petrušćak v.r.«

Oružničke postaje i kotarska oblast Velika Gorica su ubrzo poslali podatke (Br. tajni 131, 28. V—1943) pod izgovorom »da se prije nije moglo dostaviti, jer se braća Šimci sva trojica nalaze u partizanima«.
(A1HRPH, NG-Kot. oblast V. G. Pr. 216/31. 111-1943).

Dana 3. Veljače 1943. godine uhapšen je općinski bilježnik u Dubrancu, Mato Bedek, o čemu UNS — Zaštitno redarstvo Zagreba obavještava Kot. oblast V. G., 4. II —1943. godine:

»(.. .) Mato Bedek, općinski bilježnik, izvještaj o uhićenju. Kotarskoj oblasti Velika Gorica.

Izvještava se Naslov, da je gore imenovani, bilježnik općine Dubranec uhićen dana 3. o. mj., na temelju izvještaja partizanskog komandanta radi suradnje i održavanja veza s partizanima. Izviestitelj:« *(potpis nečitljiv —o.a.)*

Dubranski učitelj Josip Šestan o tome se sjeća:

»(. . .) U selu Dubranec radio sam od kraja novembra 1941. godine kada su me amo premjestili ustaše, pa do 1943. godine kada sam otišao u partizane. Od samog početka kada sam došao u Dubranec upoznao sam se ovdje sa Stevom Vlahovićem, koji je tada bio čl. partije i sada do moga dolaska u par-

tizane radim sa njime. Stevo Vlahović je bio Student prava, rodom iz sela Gudci blizu Dubranca od dosta siromašnih roditelja. On se je zaposlio kao pisar u općini Dubranec, jer se je bojao ići u Zagreb da ga ne bi ustaše uhapsili i zatvorili. Međutim, dok je on radio ovdje u Dubrancu, za cijelo vrijeme bio je povezan i ilegalno je radio. Vlahović pošto je kao takav bio kompromitiran otišao je u partizane. Usput da spomenem, da su se već na samom početku prvi partizani pojavljivali u okolici Dubranca. Stevo jednom, kada je morao doći po zadatku u Dubranec pao je u ruke ustaša kod sela Lukavca. Oni su ga dopremili u Dubranec, gdje je tada bila stacionirana jedna ustaška satnija. Zapovjednik ove satnije ustaša bio je neki Pipenbaher — sin apotekara iz Samobora. Otac i drugi njegov sin znam da su simpatizirali sa partizanima dok je ovaj ustaša bio gotovo zvijer (. ..)«

Dalje Šestan govori kako su Vlahovića mučili ustaški istražitelji, dajući mu dva decilitra rakije s puno soli radi izazivanja žeđi, da bi od njega iznudili priznanje, pa dalje nastavlja:

»(.. .) Posle ovakovog mučenja i maltretiranja, ustaše su sastavili zapisnik prema kojem je Stevo Vlahović mene teretio. Tako sastavljeni zapisnik Stevo je u nesvjesnom stanju potpisao, pa su sada u januaru mjesecu 1943. g. na temelju toga ustaše mene uhapsili i dotjerali u Veliku Goricu na saslušanje i suočenje sa Stevom (. . .)«

(Vlahovića su uhapsili Nijemci u vrtu Antuna Stanilovića u Lukavcu, koji su se tu nalazili u prolazu za Bosnu, pripremajući IV ofenzivu na partizane, a Vlahović se nekuda »šuljao u mraku uz živicu, nenaoružan«. Nijemci su to čuli, ulovili ga i otpremili u Veliku Goricu. Istraga nad njim, prema izjavama svjedoka-supatnika, nije bila dugotrajna. U Gorici je bio »prepariran« i upotrebljen za nečasno djelo — slamanja drugih suboraca). Šestan dalje veli:

»(...) Sa nama ovdje u Dubrancu radio je i bilježnik Mate Bedek. Imao je lošu stranu da je volio piti. Na to smo ga upozoravali i ja i Stevo Vlahović, jer je znao kada bi se napio govoriti svašta protiv ustaša. Tako su ga ustaše jednoga dana uhvatili i likvidirali. Mislim, da je on bio član Partije, a bio je i član Općinskog NOO Dubranec. Predsjednik odbora bio je Franjo Štajduhar. Ja sam također bio član ovoga Odbora od samoga njegova formiranja (. ..)« *(AIHRPH, MG-52/11, 2 — Šestan Josip).*

Za župnika Miju Jančića u Dubrancu, veli učitelj Šestan da je bio otvoreni neprijatelj partizana, suradnik ustaša i njihov doušnik.

Njemu pripisuju hapšenje bilježnika Mate Bedeka iz Dubranca i Josipa Škalfa, zemljoradnika iz Vukomerića. Obojicu su ustaše ubili u logoru. To, dakako, nije dokazano popu Miji Jančiću, rodom iz Lomnice, ali je poslije rata osuđen na četiri godine zatvora, radi suradnje s okupatorima i ustašama.

Ustaše su poslije svih ovih događaja pretresali i sve klijeti po Kostanjevcu i Jankovki, gdje su imali vinograde pretežno Lomničani. U klijeti Martina Šoštareca-Martinekova, poljoprivrednika iz Lomnice, imao je bazu Duka Vasić, sekretar KK KPH Velika Gorica. Dana 13. siječnja 1943. godine Vasić je bio u klijeti sa Štefom Šimcem. U klijeti je bio i nedavno dopremljen materijal za propagandu na cijelom kotaru Velika Gorica. Bilo je jutro i dosta snijega. U toploj klijeti skuhali su žgance, začinjene isprženim suhim domaćim špekom. Prije jela (žganci su već bili na stolu), zalajao je njihov pas, koji je stražario oko klijeti i najavljivao dolazak nepozvanih gostiju. Jedva su nekako uspjeli napustiti klijet, a ustaše su umjesto Duke i Štefa pojeli žgance i zaplijenili partizansku štampu i drugi materijal. O tome su kasnije pisali u dnevnom izvještaju Ministarstva domobranstva Br. 16, od 13. I 1943. godine:

»13. I. po vinogradskim kućama kod s. Gudci (9 km. j. z. od Velike Gorice) pronašla je ustaška obhodnja velike količine partizanskog promičbenog tvoriva«. *(AIHRPH, NG, kut. 338/2-siječanj 1943. godine).*

Drugovi su jedva iznijeli žive glave, a morali su tražiti novi propagandni materijal od Okružnog komiteta za Pokuplje-Žumberak.

Mika Špiljak u sukobu sa žandarima u Kobiliću

Uočili smo daje na našem terenu bilo puno dezertera iz domobranskih jedinica, od kojih su mnogi bili već u partizanskim jedinicama. Među takvima je bio i Rudolf Petrnac iz Kobilića, koji se pod konac 1942. godine nalazio u XIII proleterskoj brigadi. Istovremeno, njegova legionarska jedinica ga potražuje, jer se nije vratio s dopusta.

Jedne večeri, pod konac prosinca 1942. godine (datum nije točno utvrđen) uoči Nove 1943. godine, uputila se žandarmerijska patrola na čelu s komandirom stanice Ivanom Čulinovićem, u pratnji Špišića i Kragulja, u selo Kobilić, gdje je namjeravala uhvatiti dezertera Rudolfa Petrnaca!

Zanimljivo je spomenuti da je ta patrola žandara, u istom ovom sastavu, više puta išla na teren te da je ona ubila Antuna Cvetkovića-Cvetka* instruktora Okružnog komiteta KPH Zagreb, 1. srpnja 1942. godine u Čičkoj Poljani.

Žandari su smatrali ovu akciju »lova na dezertere« rutinskom, na »sigurnom« terenu, u najvećoj blizini velikog vojnog garnizona Pleso i Velika Gorica, pa su se tako i ponašali. Ušli su olako i neoprezno u kuću Rudolfa Petrnaca kao da su došli u posjet prijatelju. Pokucali su na vrata, i sva trojica odjednom banuli u prostoriju. Ušavši u malu sobicu, patrola nije vidjela Rudolfa, no ugledala je za stolom, pri večeri, dvojicu stranaca. Žandari su upitali Rudolfovu ženu gdje joj je muž i tko su ta dvojica stranaca u kući. Situacija za drugove Miku Špiljaka i Matu Facka, jer su oni bili ti »stranci«, bila je iznimno nepovoljna i teška. To više što su bili pri večeri i odložili oružje. Stoga su u trenutku donijeli dramatičnu odluku, čega se Mika Špiljak sjeća:

»(...) Bilo je to koncem prosinca 1942. točno uoči Nove godine. Spremali smo se prijeći prugu Zagreb—Sisak da bi prisustvovali sjednici Kotarskog komiteta. Dogovorili smo 'Se nas nekoliko da se nađemo u selu Kobilići kod Jane Peternac koje je drug već bio u partizanima i da odatle pređemo prugu. Pošao sam s Matom Fačko *(Facko-o.a.)* koji je poluilegalno živio u susjednom selu i stigao prvi i dok smo čekali ostale, drugarica nam je ponudila večeru. Mirno smo sjeli, a ja sam skinuo opasač s pištoljem stavivši ga iza leđa na krevet.

U toku večere netko zakuca na vrata; bili smo sigurni da su to ostali članovi Kotarskog komiteta, pa smo nekako svi u glas odgovorili na kucanje i pozvali ih da uđu. Ali kada su se vrata otvorila, umjesto očekivanih, pojavili su se žandari. Prvo dvojica, bili su podnarednici, a treći narednik. Odmah pomislih da li su sami ili ih još ima vani? Jesu li slučajno upali u kuću ili nas je neko izdao?

Da situacija bude još »ljepša«, naša je seoska sobica bila veoma mala s uskim prozorčetom kroz koji se nije moglo izići. Sve je to bilo potencirano neizvjesnošću koliko ih još ima vani.

Čim su žandari otvorili vrata, stariji sin iz te familije Vlado, kome je bilo 11 godina, okrenuo im je leđa i neprimjetno mi dodao s kreveta pištolj. To je učinio na svoju inicijativu, i tako mi omogućio da pripremim pištolj i stavim na koljena pod stol, otkočen i spreman.

Žandari su počeli ispitivati domaćicu gdje joj je muž, što radimo ovdje itd. Jedan se tada obratio meni s pitanjem — kako se zovem i odakle sam. Odgovorio sam mu neko izmišljeno ime, a za selo sam rekao da sam iz Plesa. Izgleda, da je on dobro poznavao to selo — a selo je blizu Velike Gorice, čim se smijao, pa odmah uozbiljio. Osim toga, izgleda da su poznavali i druga, koji je bio sa mnom, jer su ga već tražili. Tako je situacija postala jasna — i žandarima i nama. Bilo je samo pitanje — tko će prvi i kako početi borbu.

Žandari su očito nešto čekali. Jedan je stao kraj vrata, stavivši pušku kraj sebe, dok je drugi sjeo za stol, uperivši cijev puške prema meni. Mi smo, pak, ocijenili da ne valja pucati po ovoj dvojici dok ne uđe i treći, narednik, jer dok je on vani, nema izlaza ni za koga od nas. Tako smo »mirno« nastavili večeru, desnu sam ruku stavio pod stol na pištolj, koji je već bio pripremljen na koljenima, a lijevom, tobože nehajno, brisao usta.

Bilo mi je jasno da moram početi što prije, samo sam gledao koga prvog, odakle prijeti najveća opasnost. Činilo mi se da je najopasniji upravo narednik. Međutim, on je ispred sebe gurao brata drugarice Peternac, pokušavajući da se na taj način zaštiti. Odmah nas je počeo ispitivati tko smo i što radimo ovdje. Zanimljiv je i tom prilikom bio mali pionir Vlado, koji mi je dodao pištolj. Kad je narednik pitao tko sam, Vlado je jedini odgovorio i to odlučno i žustro, kako

sam mu ja ujak iz nekog sela i uopće se držao tako sigurno kao da je na nekoj priredbi, a ne u životnoj opasnosti.

Bojeći se da ne pogodim domaćičinog brata, čekao sam da se on malo skloni u stranu pa da skočim iza stola i da pucam. Međutim, dogodilo se obratno. Narednik je bio dovoljno iskusan da bi razvoj događaja pustio onako kako meni odgovara. U trenutku kad je valjda ocijenio da je dovoljno blizu gurnuo je ovoga u stranu, potegao pištolj i stavio ga meni pred glavu. U isto vrijeme drugi žandar za stolom podigao je karabin uperivši ga na mene dajući mi i formalno na znanje da me »imaju«. To je bio trenutak, ja sam zakasnio da iskoristim prednost i prvi otvorim vatru. Ali žandari su se također prerano veselili; mislili su da će nas uhvatiti žive, jer smo im živi bili interesantniji. Ta činjenica je bila presudna.

Čim sam shvatip da nas hoće žive i da ne pucaju, nastupilo je neko olakšanje koliko je to već moguće u situaciji kad su cijevi pištolja i karabina uperene čovjeku u glavu. Počeo sam se polako dizati na njihov poziv, a kad sam se malo podigao na noge, naglo sam trgnuo tijelo ispred puščane cijevi, i u isto vrijeme pucao na narednika koji je držao pištolj. Pogođen između očiju i odgurnut lijevom rukom, narednik je pao. Drugi metak je pogodio podnarednika za stolom u desno rame.

Nisam ni sam bio svjestan brzine kojom sam to uradio ; ali bila je uglavnom takva da ni jedan od njih nije uspio ni metka opaliti.

Nastala je prava gužva. Djeca su počela plakati, sve se uzmuvalo, narednik je nepomično ležao, podnarednik, koji je dobio pogodak u rame, pokušao je staviti glavu pod stol, a treći žandar kraj vrata je potpuno izgubio glavu.

Međutim, tada mi je pištolj zatajio, u stvari čaura drugog metka je ostala u cijevi. Tada sam izgubio prisebnost. Umjesto da pokušam oteti pušku žandaru, što je bilo mogućno, odlučio sam se na bijeg. Skočio sam na vrata i pozvao cijelu porodicu da bježi. Tako je i bilo.

Poletio sam kroz selo u jednom pravcu, a Mato Facko sa ženom i dvoje djece u drugom, kroz vrtove. Iako je ovo ispalo slučajno, pokazalo se dobrim. Već iste noći našli smo se u jednom selu, gdje smo imali vezu.

Tada je cijeli Velikogorički kotar kontrolirao okupator, pa je nastala organizirana potjera za nama, pogotovo za ženom i djecom, jer su mislili da će njih lakše uhvatiti. Nije bilo lako u toku zime po dubokom snijegu prebacivati ženu s djecom do partizana.

Kad smo već bili pri kraju našega puta prema partizanima, zadanili smo u kućici simpatizera koji je i sam imao, mislim, osmero djece. Tu smo zamalo stradali, jer su u toku prijepodneva dva puta dolazile pred kuću domobranske i ustaške patrole tražeći neke informacije. Situacija je raščišćena zahvaljujući dobrim dijelom ostalim seljacima koji su znali za nas pa su se umiješali dajući tražene podatke i tako ove dvije patrole odveli dalje od kuće. Nakon osmodnevnog prebacivanja pred potjerom, izvlačeći ženu i djecu, stigli smo na cilj — do partizana (...)« *(Časopis »Kaj«, broj 5-6, svibanj-Ii-panj 1974)*.

U toj gužvi u sobici Peternaca u Kobiliću, zaista se dobro snašao drug Špiljak, koji je potegavši pištolj na agresivnog Špišića, raščistio situaciju i svima omogućio spašavanje. Žandari su ostali potpuno paralizirani i Jana Peternac s djecom (Vladom i Franjom) pobjegla je poljskom linijom u Košnicu do 'Stjepana Škrlca-Filipana, a nakon nje je došao, skočivši kroz prozor Mato Facko koji je prilikom skakanja izgubio bombu. Žandari i ustaše su ubrzo došli na lice mjesta, ali su mogli utvrditi samo činjenično stanje, jer su svi »krivci« već odmaknuli daleko od Kobilića. Pokupili su mrtvog žandara i vratili se u Veliku Goricu. Začudo, nisu hapsili ni maltretirali suseljane!

Drugog ili trećeg dana nakon tog događaja, našao je ispod prozora izgubljenu bombu Mate Facka seoski kovač Juraj Trupčević iz Kobilića. To je prijavio žandarima, koji su došli po bombu i odnijeli je. Kovaču Duki su Kobilićani zamjerili prijavu, a on se branio »da je nije mogao baciti u močvaru, jer ju je puno ljudi vidjelo.«

Svi »bjegunci« došli su do Poljane Čičke gdje sam nakon nekoliko dana i ja došao na sastanak KK KPH Velika Gorica, s terena Klara-Odra i Kravarsko za koje sam bio zadužen od Kotarskog komiteta.

Poslije održanog sastanka, dobio sam zadatak prevesti najsigurnijim putem Miku Špiljaka s Janom i djecom do partizana. Izabrao sam prijelaz ceste i željezničke pruge, koju su čuvali Nijemci i domobrani, na do tada nekompromitiranom mjestu uz Turopolje, pokraj Alabandina garnizona u Buševcu.

Na putu nije bilo nikakvih nepredviđenih događaja i sve je išlo prema našem planu. Svježe nataloženi snijeg je bio najveća zapreka kretanju po stranputici, jer smo ga morali stalno prtiti. Tako smo stigli do sela Žitkovčica. Bilo je praskozorje te hladne zimske noći. Drug Josip Miković-Cavrek je odredio da spavamo u jednoj od najmanjih kućica u selu, smještenoj na samom kraju

Čička Poljana (noviji snimak).

Žitkovčice. Kućedomaćin, postariji čovjek Alojz Miković, primio nas je u onih nekoliko kvadrata stambenog prostora kao prvorazredne goste. On je, naime, odmah ispraznio jedini krevet u kući, stavio čistu posteljinu i smjestio mene i Špiljaka u krevet, čemu se, unatoč pokušajima, nismo uspjeli oduprijeti. Ostala sva domaća čeljad kojih je domaćin imao popriličan broj — spavali su s pridošlom djecom na slami po podu.

Domaćini su ujutro ranom zorom krenuli svaki na svoj svakodnevni posao, a mi pridošlice spavali smo do kasno prije podne. Morali smo ionako provesti dan u toj kućici u koju se, usput rečeno, ulazilo direktno izvana. Nije tu bilo nikakva hodnika ni bilo kakva pretprostora.

Između devet i deset sati prijepodne, dok smo svi mi još spavali, u neograđeno dvorište ušla je rulja od dvadesetak po zlu poznatih ustaša-Bosanaca iz Kravarskog. Da ne bi otvarali kućna vrata i odmah ispred njih vidjeli nas u krevetu, starac Alojz je bez ikakve panike izašao pred ustaše u dvorište i tako nije bilo potrebno da više ulaze u kuću. Strepili smo od nekakve izdaje.

Mika i ja smo pripremili ono malo oružja što smo ga imali i čekali što će se dogoditi. Nekoliko minuta ili možda tek samo par sekundi, koliko je trajao razgovor domaćina s ustašama u dvorištu, nama je postalo vječnost! Spremili smo se u sebi na neravnopravnu bitku s daleko nadmoćnijim i dobro naoružanim razbojnicima.

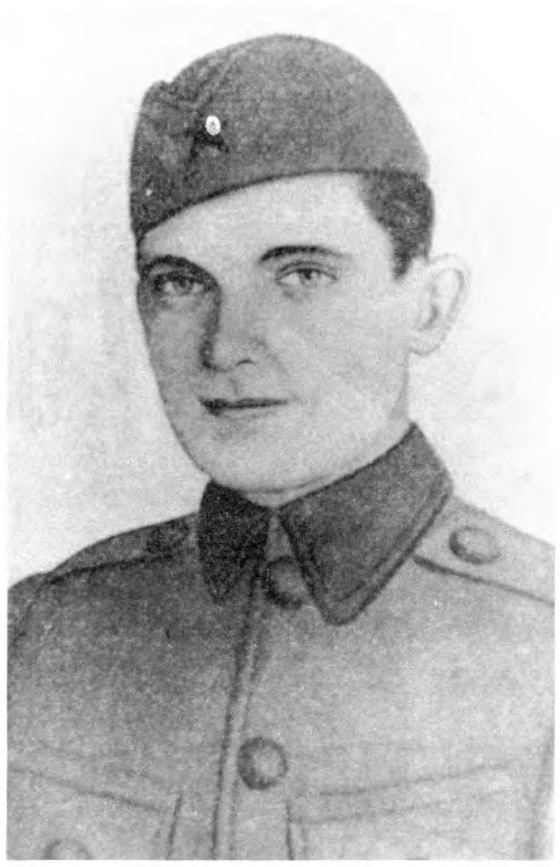
Ništa se, ipak, nije dogodilo. Ustaše su izašli iz dvorišta i produžili put za Dubranec. Za put su i pitali našeg »hausera«, kako nas je on izvijestio nakon povratka u kućicu i to je zapravo bio razlog njihova dolaska.

Mi smo i dalje ostali pritajeni u toj kućici cijeloga dana, jer zbog opasnosti nismo smjeli putovati danju. Blizina ustaških garnizona u Kravarskom i Dubrancu to nije dopuštala. Navečer smo s prvim mrakom produžili za Čakanec i dalje k partizanima. Još nas je jednom uznemirila domobranska patrola, koja nije mogla štetiti našoj »kondiciji«, stečenoj s ustašama.

Vod »Kljuka« na našem terenu

Grupa partizana, o čemu smo već pisali, nazvana »Kljuka«, izvršila je u gornjim selima našega terena veliki utjecaj i njezino brojčano stanje se rapidno povećavalo i popunjavalo domaćim življem s velikogoričkog i sisačkog kotara. To je bio rezultat organiziranog rada Komunističke partije čiji su članovi bili i prvi borci s ovoga područja.

Vojničke pothvate ove jedinice nećemo iznositi, jer to i nije svrha ovih napisa, ali ćemo, uz one što smo ih prethodno opisali, za-

Simo Vučinić, komandant bataljona »Kljuka«. Poginuo je 19. ožujka 1943. kod Brezovice u Sloveniji.

bilježiti nekoliko prvotnih, atraktivno-propagandnih akcija te jedinice.

U srpnju 1942. godine, vod »Kljuka« narastao je u dobru četu vojnika i kretao se cijelim teritorijem Vukomeričkih gorica i Vukomeričkog Pokuplja, od Lukavca do Žažine i od Pokupskog do Mraclina i Šiljakovine. Tako, već s povećanim brojem boraca, došla je »Kljuka« u Veliku Bunu kod Ivana Bireka, gdje se nalazila krava Tihomira i Mire Zoričić iz Barbarića, koji su tada pripadali toj jedinici. Uzeli smo »svoju« kravicu i odveli je u Kurilovečki gaj, kako se zvala šuma kod Šiljakovine.

Kolika je bila ta kravica može se zaključiti po tome što smo je, pripremljenu na gulaš, cijelu pojeli. O tom boravku partizana u Šiljakovini i okolici, neprijatelj je izvješten »da je bilo preko hiljadu partizana«. Slični su izvještaji stizali i iz dubranske općine.

U Pokupskom je četa »Kljuka« angažirala šofera autobusa Franju Lovrenčića, koji je vozio autobus na relaciji: Zagreb—Pisarovina— Pokupsko, a bio je vlasništvo Kolomana iz Pisarovine da ih preveze iz Pokupskog za Gornji Hruševec na državno dobro. Prethodno su podijelili robu iz Kauićevog dućana u Pokupskom. Šofer Lovrenčić je u povodu toga saslušavan u Velikoj Gorici i žandarima izjavio:

»Jučer oko pola 5 sati došli su partizani u Pokupsko kod Radića trgovca i zapucali iz pušaka tražeći od nas da im kažemo gdje su ustaške kuće. Ja sam im rekao da odlazim ujutro autobusom i da se vraćam navečer, te da ne znam gdje su ustaške kuće. Na to su mi naredili da upalim motor auta, te da ih vozim do Kauićevog dućana. Kada su došli i porobili dućan, meni su naredili da idem napred autobusom prema Pisarovini oko 500 metara. Upozorili su me da su tamo njihove straže i da ne mogu pobjeći (. ..)

Na križanju za Pisarovinu i Veliku Goricu, čekalo je njih oko 30 dok je u Pokupskom bilo oko stotinu. — Nakon obavljene pljačke dućana zapalili su oko 1.000 hvati državnih drva, koja su bila složena kraj ceste (. . .)

Iza toga su sjeli u autobus i na krov autobusa gdje su stavili dvije strojnice i istakli hrvatsku zastavu i naredili da vozim prema Gornjem Hruševcu. Kroz selo su se raspitivali da li imade i gdje vojske i ustaša (. . .)

(. . .) Sreli su dva radnika i poveli ih sa sobom. Oko 10 sati došli smo u Hruševac na državno dobro, izišli su iz autobusa pozdravljajući Gospođu upravitelja dobra stisnutom šakom, govoreći Smrt fašizmu sloboda narodu i da su oni narodna vojska (. . .)

Jedni su otišli do škole i otuda su pokupili strojeve i pokućstvo i posuđe domaćinske škole doneli do dobra na cestu, pozvali seljake i ovima stvari razdijelili te među seljacima nastala jagma za ovim stvarima (. . .) Seljaci su raznosili sa državnog dobra zob svojim kućama, kao i krevete i ostale stvari (. . .)

Upravitelju su naredili da iznese svoje stvari u školu te su zapalili zgrade državnog dobra. Zaklali su šest odojaka, žene su im čistile krumpir, a iz puške su ubili jednoga bika te su od istoga nešto mesa odnijeli (. . .) Seljacima su podijelili svinje, polupali su motore i vršilice, uzeli vino i sve natovarili na dvoja kola s konjima, vlasništvo državnog dobra (. . .) Oko 9 sati navečer krenuli su navodno prema nekoj šumi »Kljuka« a mene su pustili da idem i došao sam u Veliku Goricu oko 6 sati u jutro. Ja sam vidio 12 strojnica računam da ih ima i više (. . .)« *(AIHRPH, NG — kut. 247/1942. KO Vel. Gorica)*

O ovom događaju u Hruševcu Gornjem, u svom petnaestodnevnom izvještaju, kotarski predstojnik među ostalim piše:

»A/ KUMUNIZAM: U posljednih 15 dana osjeća se veća aktivnost partizana na području ovoga kotara. Isti se pojavljuju osobito na području općina Kravarsko i Dubranec. Operiraju u grupama po 50 ljudi. Dobro su naoružani i takoreći svi obučeni u vojničke odore. Prema provjerenim informacijama ovi partizani su domaći ljudi iz obliž-

njih kotareva. Govore kajkavskim narječjem. Međutim se još nije moglo ustanoviti, da im se u tim akcijama pridružuju i ljudi sa područja ovoga kotara. Na granici između općine Dubranec i Pisarovinskog kotara dana 10. ov. mjeseca u šumi kod Lučelnice prema provjerenim podacima zadržavala se je jedna grupa partizana, kojih je navodno bilo oko 500. Isti su preko nekih seljakinja (Slavice Antoliš i Apolonije Pupić iz Dubranca) poručili, da će doći u općinu Dubranec i da će tamo potražiti bilježnika i načelnika (. . .)

Vjerojatno je ta ista grupa partizana došla dana 11. ov. mjeseca u Pokupsko. Tamo je naredila šoferu Franji Lovrenčiću, iz Pisarovine, koji je namještenik kod Kolomana iz Pisarovine vlasnika autobusa, koji saobraća između Zagreba—Pisarovine i Pokupskog, da jedan dio tih partizana odveze do Kauri-ćevog dućana, što je ovaj morao i učiniti. Iz Kauićevog dućana odnjeli su takoreći svu robu, a zatim su se tim autobusom prevezli u Gornji Hruševac. Neki su od njih došli u Gornji Hruševac na seljačkim kolima, a pretežni dio pješice. Prema izjavi šofera Lovrenčića, u Hruševac su došli najmanje oko stotinu dobro oboružanih partizana, a prema izjavi upravitelja Državnog dobra u Hruševcu, Nikole Šooša, moglo ih je biti čak i oko 200. Seljacima Gornjeg Hruševca podijelili su jedan dio robe koju su opljačkali kod trgovca Kaurića u Pokupskom. Zatim su otišli na Državno dobro, te su tamo naredili upravitelju, da odmah iznese iz kuće sve svoje pokućstvo, jer da će sve što je državno zapaliti (. . .) Neke stvari iz škole su podijeli-
li tamošnjim seljacima. Isto tako su podijeli-
li i sa Državnog dobra svu državnu imovinu seljacima (blago i pokućstvo i živežne namirnice), zatim su oko 15 h. zapalili sve zgrade na državnom dobru, koje su do temelja izgorjele. Već kada se smrkavalo oko 21 sata partizani su napustili Gornji Hruševac i povukli su se u obližnje šume (. . .)

Ponovno se ističe da područje ove oblasti ne raspolaže s dovoljno naoružanih snaga, koje bi mogle ove partizane u njihovim akcijama suzbiti i uništiti, pa se stoga umoljava naslov, da se žurno poduzmu mjere, koje su potrebne, da se na ovom području provede jedna veća akcija čišćenja (. . .) Četnika na području ovog kotara nema (. . .)« *(ib.)*.

Popis osoba koje su od partizana primile razne stvari i robu

Kako je još 1942. godine partizanska prehrana bila po kućama, a transportne prilike dosta loše, žito ni stoka se nisu mogli slati u udaljenije pasivne krajeve Like i Dalmacije. Stoga su partizani zaplijenjenu robu dijelili narodu okolnih sela i u mjestu izvršene akcije. Ušur iz mlinova je prodavan ljudima po cijeni što je vlasnik dobiva za žito od države, a novac od prodana žita primao je vlasnik mlina.

Radi ilustracije, iznijet ćemo jednu takvu podjelu robe, žita i stoke dijeljene narodu besplatno. Zapljenu je obavila »Kljuka« na državnom dobru u Gornjem Hruševcu i u dućanu u Pokupskom. Površni popis su načinili žandari iz Velike Gorice:

»Izjave osoba koje su odniele stvari s državnog dobra iz Gornjeg Hruševca. —

1. Imbro Klasnić iz Opatije, kbr. 39, općina Kravarsko, udovac star 57 godina, izjavio da su mu partizani dali 1 lonac, 1 zdjelu, 2 male rangle, 2 noža, 1 vilice, 1 vreću oko 40 kg ječmena, oko 16 kg zobi, 15 kg pšenice, 1 štihaću lopatu i jednu kantu za vodu.

2. Ivan Šajnović iz Opatije, kbr. 26, općina Kravarsko, star 19 godina, neoženjen, izjavio da je on svojoj kući donio 1 stari kotur (bicikl) bez guma, jedan široki remen od dreša, 2 lopate pobirače, 1 sat budilicu, oko 10 kg ječma, oko 15 kg zobi, 1 komad pleha, 1 metar dug i 1 metar širok, 1 litrenu flašu, 1 čašu za vodu, 8 šarafa željeznih, 1 vilice, 1 nož, i dve male žlice.

3. Mato Šandor iz Opatije, kbr. 49. općina Kravarsko, star 30 godina, oženjen, otac 2 djece izjavio, da je on donio kući 1 kuhinski kredenc, 1 stolac, 2 štela za kola sa četiri kotača, 1 stol, 1 krevet, 2 komada od željezne peći, 1 bure od oko 400 litara i 15 kg zobi.

4. Jaga Šajnović iz Opatije, kbr. 58. općina Kravarsko, stara 30 godina, udata, 1 dijete, izjavila da je ona odnela svojoj kući iz državnog dobra i to: 1 pleh za kolače peći, 1 ranglu od pola litre, 3 noža, 2 vilice, sumporaču za trsje sumporiti, 1 stolac i 15 kg zobi.

5. Kata Šajnović iz Opatije, kbr. 59. općina Kravarsko, stara 34 godine, udata, majka 2 djece, izjavila da je odnela svojoj kući samo 20 kg ječmena.

7. Alojz Brajković iz Opatije, kbr. 51 općina Kravarsko, star 41 godinu, otac troje djece, izjavio da je on odnio svojoj kući jednu kantu za vodu, 1 lončić, 1 tanjur, 1 nož, 1 vilice.

8. Imbro Šandor iz Roženice, kbr. 63. općina Pokupsko, star 63 godine, izjavio da je on odnio samo 15 kg zobi.

9. Ivan Plasić iz Opatije, kbr. 25, općina Kravarsko, star 20 godina, neoženjen, izjavio daje on odnio 1 bure od oko 150 litara, 1 badanj oko 100 litara za žito, 1 željezni krevet, 20 kg zobi, 15 kg ječma, 1 tepsiju.

10. Mara Šajnović iz Opatije, općina Kravarsko, kbr. 62 stara 41 godinu, udata, maj-

ka 3 djece, izjavila da je ona odnijela 1 stol, 1 stolac, 30 kg zobi i kaže da je te stvari odmah drugi dan predala upravitelju državnog dobra i on je to popisao.

11. Kata Šajnović iz Opatije, kbr. 5, općina Kravarsko, stara 34 godine, udata, majka 1 djeteta, izjavila da je ona odnijela 2 lonca, 1 po 8 litri, a drugi po 4 litre, 1 zdjelu, 1 stolac i predala natrag upravitelju, a kod nje je 30 kg zobi.

12. Jela Blažinčić, iz Opatije, kbr. 68, općina Kravarsko, stara 19 godina, neudata, izjavila da je ona odnijela 1 lonac, 1 šeflju, 1 lampu, 1 stolac.

13. Stjepan Šajnović iz Opatije, kbr. 58, općina Kravarsko, star 34 god, oženjen, otac jednog djeteta, izjavio da je on odneo 1 bure od benzina od 100 litara, prazno, 1 kantu od benzina, praznu, 2 kante od ulja prazne, 1 kištru, 3 lopate, 1 kosu, 15 kg zobi, 1 babicu za klepanje kose.

14. Franjo Šajnović iz Opatije, kbr. 57, općina Kravarsko, star 78 godina, oženjen, otac 4 djece — 1 bor-mašinu, 6 komada šajbi od prozora, 1 lopatu, 1 lulu-koljeno od vodovodne cijevi, 15 kg ječma, 1 kotao od 20 litara.

15. Mara Šajnović iz Opatije, kbr. 57, općina Kravarsko, stara 35 godina, udata, majka 3 djece, izjavila da je ona odnijela slijedeće stvari: 1 mužar od kave, 1 pržnicu od kave, a njezina kćerka Bara — 1 kantu od 20 litara, 4 tanjura, 1 mašinu za kosanje mesa, 1 batić za tučenje mesa, 2 drvene žlice, 3 noža, 1 peglu, 1 rifljaču od veša, 2 male šerpe sa poklopcima.

16. Jana Klasnić, iz Opatije, kbr. 27. općina Kravarsko, stara 49 godina, udata, majka 2 djece, izjavila da je ona odnela slijedeće stvari 30 kg ječma, 30 kg zobi, 3 stolca, 1 bure od 15 litara, mjera od žita od 15 litara, 5 šajbi za prozore, 1 ormar, 2 male kištre i poklopac od kante.

U Velikoj Gorici 18. kolovoza 1942. godine.

M. P. Zapovjednik — narednik Čulinović v. r.« *(AIHRPH, NG — kut. 247/1942. — KO Vel. Gorica)*

U ovaj popis ušao je tek dio ljudi koji su robu odnijeli, a ispitani su ipak zatajili dobar dio robe, žitarica i stoke (svinje i drugo).

Strogim poštivanjem privatne imovine ljudi, čuvanjem voćnjaka i vinograda kroz koje prolaze i ovakvim dijelenjem roba narodu, koji je to rado prihvaćao, partizani su konkretno pobijali neprijateljsku propagandu »o ubijanju nevinih ljudi, o pljački privatne imovine i nemoralu partizanske komunističke vojske i pljačkaških bandi«. To je sve zapravo činila fašistička horda, pa su ljudi samostalno uspoređivali tko se kako odnosi prema narodu i njegovoj imovini. Partizani su tako stjecali neograničenu pomoć u narodu.

Bataljon »Kljuka« je stoga i bio vrlo popularan i štićen, a popunjavan je novim borcima, od kojih je veliki broj ušao u sastav novoformirane XIII proleterske brigade,' (Kod osnivanja brigada je nosila ime Josipa Kraša, a od prosinca 1942. ime Rade Končara). U brigadu je prilikon njezinog formiranja, 4. studenog 1942. godine u Sjeničaku, ušao cijeli bataljon »Kljuka«, osim jednog voda, koji se 10. studenog 1942. prebacio preko Kupe u Pokuplje. Ovaj vod tu i ostaje i od njega se ubrzo stvara četa, a kasnije i bataljon »Kljuka«. Dakle, »Kljuka« ostaje i dalje djelovati na teritoriju Pokuplja i Vukomeričkih gorica i nije nikada okaljala svoje ime, niti naziv naprednih boraca. Stoga je lako dobivala uvijek nove ljude s naših terena. S velikim pouzdanjem u tu su jedinicu stupali svi rodoljubi, mladi SKOJ-evci i članovi Komunističke partije s našega područja.

Incident ustaških slugana s naprednim ljudima u selu Rakitovec

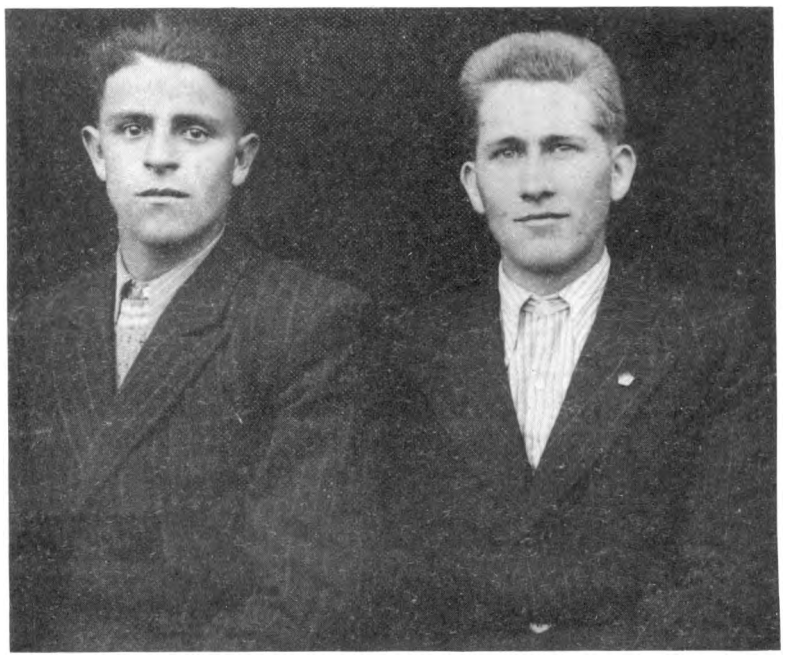
U studenome 1941. godine (ili početkom prosinca 1941) priređena je seoska zabava u selu Rakitovec, koju su po običaju posjetili i omladinci iz drugih sela, posebno iz Buševca. Već rano navečer, razvilo se »veselje«. Kad su u dvoranu došli neki omladinci iz sela Buševec, sumnjivi kao komunisti, jedan od veseljaka (radnik Filip Katulić iz Buševca) punim je glasom uzviknuo: »Živio Staljin«, »Živio Sovjetski Savez«, što je tada bio sinonim borbe protiv fašizma i okupatora. I drugi prisutni su prihvatili parole, a ustaše se nisu usudili ni pojaviti »da srede neugodnu situaciju!«

Ali, sutradan su kotarska oblast i ustaški logor u Velikoj Gorici znali za cijeli događaj. Pohapsili su nekoliko mladića iz sela Rakitovec, Buševec i Novo Čiče (svega 8—10 omladinaca). Istragu je vodio kotarski pristav Vladimir Sušec nad Filipom Katulićem iz Buševca, radnikom Jurajem Horvačićem, pilanskim radnikom, Imbrom Detelićem, poljoprivrednikom iz Buševca, Mijom Kajićem, postolarskim radnikom iz Novog Čiča, Mijom i Matom Belčićem, radnicima iz Rakitovca, Josipom Črnkom, pilanskim radnikom iz Buševca i drugima.

1 — Puni naziv brigade je: Trinaesta proleterska NOU brigada »Rade Končar«

Ustaške vlasti nisu mogle završiti istragu za vrijeme koje su otkrile kao glavne izazivače incidenta seoske omladince iz Buševca Ivana Detelića-Krenkovog i mene. Žandari, su, ipak, jednim trikom uspjeli uhapsiti i nas. Međutim, na putu za zatvor u Veliku Goricu, trojici žandara ja sam uspio pobjeći. Obzirom da me nisu nikada više ulovili, ustaše su sve ostale, nakon kraćeg vremena, pustili kućama.

Bila je to još jedna dobra ilustracija raspoloženja našeg naroda prema ustaškom pokretu, a ovakve čarke povećavale su i učvršćivale antifašističku frontu u našim selima.

Ivan Detelić (desno), poljoprivrednik iz Buševca, suradnik NOP-a od 1941. do 1942. godine (poginuo na zadatku) i Jakob Katulić, (poginuo kao borac u partizanskoj jedinici).

Borbene pjesmice

Omladinci u Buševcu u to su vrijeme, iako odvojeni od vodstva Partije i bez propagandnog materijala, zbog »pada« u oportunizam KK KPH Velika Gorica, pisali sami, iako ne baš pjesnički, borbene pjesmice sa zadatkom održavanja kontinuiteta »naše komunističke politike«, dok dobijemo vezu s Partijom na drugoj strani tj. u Sisku. Neke od tih pjesmica, čiji je autor istovremeno i autor ove knjige, donosimo i ovdje:

TLAČENI DRUŽE MOJ!

Tlačeni druže moj! I Brate,
Tvoj spas odavno čeka na te.
Svakog časa dana i noći
Moramo biti spremni poći.
Smrviti našeg neprijatelja
To je naša vječita želja.

Dosta je bilo ropskoga rada
Radničko-seljačko sunce
Uv'jek među' nama nek vlada.
Zgnječimo jednom buržujske gade
Što radničko-seljački moral
Oduvijek ruše i gaze.

Mnogo su tome krivi pogani
Što uv'jek narod drže u tami,
Plaše nas paklom
I mukom ljutom,
Da mi ne saznamo
Pođ čijim smo knutom!

Nije daleko sloboda istine
Kada će robu sunce da sine.
Neće to doći od božje ruke,
Već od naše vlastite muke!
Nauka radi mnogo i odavna,
Da spasi istinu od dubokih tama!

Budimo u v j e k vjerni
Među' gamadi samo sebi,
Tad narodno pravo mora
Svaku gamad iz sebe da 'strijebi.
To će znat' svatko, i dol i gora
Samo kad se jednom kaže,
Tako bit' mora!«

Druga pjesmica je bila i ostala bez naslova, a namijenjena je ženskoj omladini, ali ne samo njoj, i nju ćemo ovdje zabilježiti, iako je, s literarnog stanovišta, bezvrijedna:

»Draga sestro, razumi i znaj,
Da ovako na zemlji
Nikako nije živiti raj!
Radi uvek, danu i noći,
Gospoda nam govore,
A kome će plod poći
Za to, oni brigu vode!

Eto, kako rade današnji
To svako može da zna,
Sad se ne gleda siromašni
Samo mu se oduzima!
Biti će draga još mnogo jadnije
Ako neće sam narod,
Odmah, počet' raditi svjesnije!

Ne smijemo se plašit' niti ovih zvijeri.
Pa i u ničem ih potpomagati,
I samo tako, moraju proleteri
Radit ', ak ' žele sebe spasiti.
Vjeruj da su i seljaci — kao proleteri,
Jednaki robovi istoj zvijeri!
Zajednički mi ćemo joj se osvetiti!

Al! koliko danas gine siromaha,
Na svoju nesreću sebe žrtvuju,
Misleći u ratu naći će spasa,

Ko snoplje, jedan za drugim padaju!
Ostane neko i na životu,
Ali poslije rata u domovini
Ne uživa ni takav ljepotu!

Buržuji stvaraju mnoge ratove,
I to radi svoga probitka,
A nas u rat radi domovine.
Nikako ne, radi svog užitka!
Poslije rata milijuni bogalja.
Razumi se sve, radi domovine,
U kojoj slobodno sakat, moli milostinje!

Cijelog svijeta braćo od rada
Mi smo vjerni svi jednoj,
Od nas svakom to je nada,
Da ćemo spremiti ljuti boj,
Koji će biti zauvijek posljedni.
Tada će plodove uživat onaj
Koji će za njih i raditi!«

Osim navedenih stihova, neki su omladinci sačuvali kroz rat još nekoliko tih buntovnih srokova i poslije oslobođenja predali mi ih kao poklon. Sam nisam sačuvao ni jednog sastava, ali sam i te kako svjestan da su i te pjesmice odraz razpoloženja i borbene svijesti kod mladeži našega kraja u to vrijeme.

Planovi s drom Ivanom Jankovićem

Dr Ivan Janković, liječnik, rođen je u Čičkoj Poljani, kbr. 46, od oca Juraja i majke Slave r. Detelić. Rodio se, zapravo, u Buševcu, ali budući da mu je otac rođen u Poljani, u svim službenim dokumentima zaveden je i on kao da je rodom iz Poljane Čičke. Osnovnu školu je završio u Buševcu, a klasičnu gimnaziju i medicinske nauke u Zagrebu. Promoviran je na Medicinskom fakultetu, 31. listopada 1942. godine. Sveukupno školovanje i nauke završavao je s odličnim uspjehom, a liječničku diplomu nije nikada vidio, jer je nakon diplomiranja obolio i umro od galopirajuće sušice, 17. studenoga 1942. godine na Klinici Rebro u Zagrebu. Pokopan je na mjesnom groblju Vukovina, 20. studenoga 1942. godine. Školovao se u teškim seoskim materijalnim prilikama, jer je morao pomagati roditeljima u ne tako bogatu domaćinstvu. I te okolnosti su, uz ostalo, pridonijele tragičnom svršetku jednoga života, koji je tek trebao početi.

Još kao učenik i mladi student, Janković se opredijelio za naprednu politiku i ideologiju Komunističke partije Jugoslavije, a već 1941. godine aktivno se uključuje u organiziranu borbu protiv eksploatatora radnika i seljaka te okupatora i njegovih domaćih pomagača. U trenutku kad se njegova bolest naglo i neizlječivo razmahala, imao je kod sebe velike narudžbe za štamparski papir, boje, geštetnere i drugo, uz to i odgovarajuću svotu novca. Iako smrtno bolestan, nije zaboravio pozvati k sebi u bolnicu Ivana Katulića iz Buševca, kojem je sve to predao uz preporuku, kako će te stvari nabaviti i nama ih predati. Kao student završne godine liječio je ranjene i bolesne partizane po seoskim kućama i štalama, a samo po sebi je razumljivo da je dobavljao, u granicama svojih mogućnosti, kritične lijekove potrebne partizanima.

Nakon završetka studija, trebao je odslužiti vojni rok u domobranstvu. Pošto je bio predviđen za liječnika vojne ambulante u Pilani Turopolje, koja je služila i za okolne jedinice kvislinške vojske i bila dosta dobro opremljena instrumentima i lijekovima, planirali smo da, po primitku dužnosti, Janković sve to još više kompletira, a da bi potom svu tu medicinsku opremu, zajedno s mladim liječnikom, prenijeli u partizane. Dakle, cijelu ambulantu. Na visokom medicinskom i liječničkom kadru nije oskudijevao samo neprijatelj, već još više partizani, i to bi bio izuzetan doprinos našoj narodnooslobodilačkoj borbi u ono vrijeme. Međutim, zbog Jankovićeve prerane smrti, naš zajednički plan nije mogao biti ostvaren.

S nama je tijesno surađivao i tek svršeni i već spominjan liječnik, dr Vjekoslav Stančić (Lojz) iz Vukovine. On je u ljeto 1943. godine, nakon fašističke torture, prešao u partizane, vodio i organizirao sanitetsku službu 34. Udarne divizije narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Ostao je u partizanima do oslobođenja, na dužnosti rukovodioca sanitetske službe spomenute Divizije.

Nova hapšenja članova KP i aktivista

Radovan Tomšić'-Braco, mlinarski radnik iz Buševca, bio je već prije rata aktivni sudionik radničkog pokreta, a nakon okupacije 1941. godine, zbog svoga uvjerenja prvi puta je i uhapšen, ali je poslije mjesec dana pušten. Drugi ga je put uhapsio Alabanda, ali je opet pušten nakon dva mjeseca. Tomšić radi aktivno i organiziran je u naš pokret. Skuplja oružje i hranu za partizane, ali mu to neprijatelj nije mogao dokazati. Stoga je bio zatvaran i puštan na slobodu. Tomšić se i dalje angažirao na skupljanju oružja i municije, u čemu je, zajedno s njim, osim omla-

1 — Tomšić je rođen 3. rujna 1913. u Novskoj, a umro je 29. lipnja 1976. u Zagrebu, kao rezervni kapetan I klase JA.

dine, sudjelovao i stanovit broj djece, koja su najlakše i dolazila do oružja i municije. Jednostavno su je krali neprijateljskim vojnicima, koji su ih puštali do oružja i municije. Isto tako je jedan dio domobrana davao oružje i municiju. Sve je to Radovan spremao na skrovita mjesta u mlinu i oko mlina u kojem je radio. Bila je tu poveća količina kratkog oružja i nekoliko tisuća metaka. U toj akciji skupljanja oružja i municije sudjelovali su pretežno SKOJ-evci i to stalno otkako je selo Buševec naselila neprijateljska vojska, 1942. godine.

Braco je pokušao djelovati na novopridošle domobrane »opkopare«, koji su u Buševcu zamijenili Alabandinu bojnu. Tako se jednom upustio u političku raspravu s nekim poručnikom Zelićem koji je prema svemu bio obavještajac. Povjerio mu je svoj aktivan rad za partizane, jer je i on »povjerio« Braci da je na strani partizana. Njihova je rasprava uz vino, trajala cijelu večer na seoskoj zabavi. Slučajno sam te noći, po određenom zadatku, išao u Posavinu, pa mi je Braco ispričao sve to i prikazao »kao uspješno stvorenu vezu s domobranskim oficirom, koji će raditi s nama«. Uočio sam provokaciju špijuna i zamolio Radovana Tomšića da bježi od kuće, jer će ubrzo biti hapšen kao partizan tj. partizanski suradnik. Međutim, on je bio uvjeren u ispravnost stvorene veze i nije se sklonio pred neprijateljem. Drugog dana je po nalogu bojnika Briksa uhapšen i odveden u zatvor, najprije u Buševcu, a odatle u Veliku Goricu. Istragu nad njim vodila je ustaška policija iz Zagreba, gdje g a j e 8. svibnja 1943. godine Prijeki pokretni sud osudio na smrt.

Svjedoci što su s Tomšićem boravili u istražnom zatvoru kao partizanski suradnici, primjerice Juraj Kokot iz Velike Gorice, rekli su da je Radovan bio toliko mrcvaren i živom vatrom među prstima na nogama i rukama paljen, da mu se tijelo na mnogim mjestima počelo gnojiti i da su ga oni, Juraj Kokot osobno, liječili lijekovima prošvercanim u zatvor i tako spasili od »sigurne smrti«. Tako su, naime, tada vjerovali njegovi drugovi, supatnici u zatvoru. Unatoč najnevjerojatnijem mučenju, Radovan Tomšić nije odao ni jednog svog suradnika, kojih je bilo desetak, i ne samo u Buševcu. U protivnom, naš bi pokret imao nesagledive štetne posljedice. On sam o tome piše dosta skučeno u partijskoj biografiji:

»God. 1942. dobio sam vezu preko druga Zorka s Pokupljem. Godine 1943, 24. siječnja, bio sam opet uhapšen po naređenju bojnika Brikse, zapovjednika opkoparske bojne (...) Istragu je vršila ustaška nadzorna

Prijeratni komunist Radovan Tomšić-Braco, mlinarski radnik iz Buševca.

služba (UNS) iz Zagreba (. . .) U zatvoru u Velikoj Gorici bilo nas je oko 20. Mlatili su nas kao marvu. Unatoč mlaćenja nisam priznao ništa, niti sam koga teretio ili odao, već sam nagovarao i ostale da ne priznaju«. *(a.a.)*

Tri sata prije odvođenja na stratište, došlo je neko osobito pomilovanje, a kazna smrti pretvorena mu je u 10 godina robije. U Lepoglavi je izdržao dva mjeseca (od 15. V do 13. VII 1943. godine) u samici iz koje su ga oslobodili slavonski partizani, 13. srpnja 1943. godine.

Iz zatvora u Buševcu, Braco se pokušao izvući uz pomoć ustaškog dorojnika »Grofa« ili nekako pobjeći, ali kad mu ni jedna kombinacija nije uspjela, pozvao je suseljena u domobranima, opkoparskog razvodnika Blaža Rožića k sebi. Rožić o tome svjedoči:

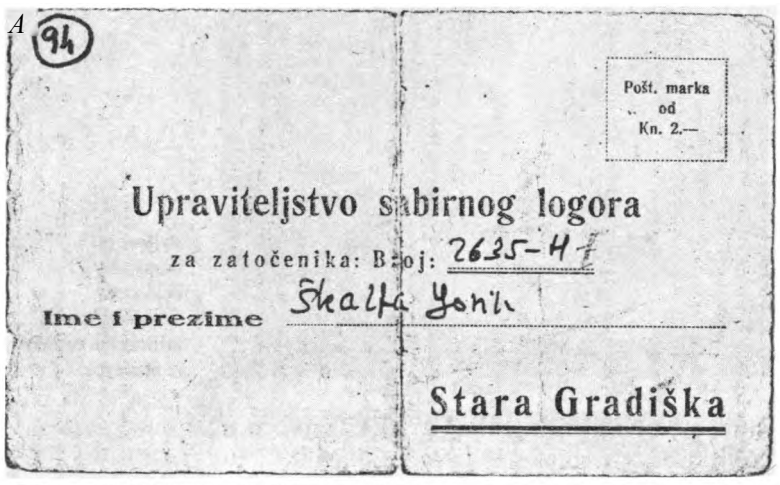
»Ponovno sam išao kod Brace oko 11 sati i rekao mu da »Grof« nije ništa napravio i rekao je da se ništa ne može. Još mi je rekao, otiđi kod mene kući i u pegli imaš letke, pa u loncu ispod bažulja isto materijal, u kištri za ugljen jedan pištolj, pa u cilindru od mašine drugi pištolj, a u kokošinjcu je municija i bombe. Bilo je nekoliko tisuća puščane municije i oko 50—60 bombi. Bombe i municiju sam strpao u jednu vreću i sve sam bacio u potok Bunu uz melinicu. *(vodenicu — o.a.)*. Pištolje sam ponio kući i spremio ih u krlat za sijeno. Patrola od tri lica je vršila premetačinu u mlinu, ali nisu ništa pronašli, jer sam ja prije sat vremena sve pospremio.

Nakon par dana k meni je došao Blaž Horvačić pitati za pištolje i ja sam mu ih iz-

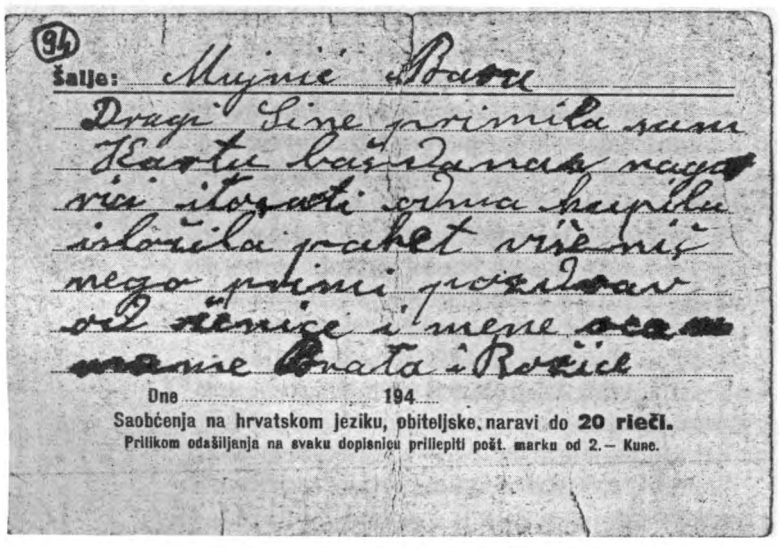
ručio. Kad ih je Blaž odnio, došao je pok. Mirko Črnko s vojskom radi istih pištolja, ali kad mu ih otac nije mogao dati, jer su već odnešeni, htio je odvesti oca na Cerovski Vrh. Međutim, sam naišao ja i Črnku sam rekao da je Horvačić već odnio pištolje i tako je otac ostao doma. Još koji dan kasnije došao je k meni Mirko Katulić i pitao me kamo sam ja metnuo onu municiju i bombe.

Dopisne karte iz logora u Jasenovcu i u Staroj Gradiški.

A

Opisao sam mu po prilici mjesto kamo sam ih pustio u vodu. Mirko Katulić ih je izvadio i poslao gore u partizane (. . .) *(a.a.)*

Dan kasnije, nakon hapšenja Tomšića, uslijedila su nova hapšenja. Tada su, 25. siječnja 1943. godine, uhapšeni u Velikoj Gorici: Ivan Orlić, zidarski radnik i Juraj Kokot, poljoprivrednik, obojica iz Velike Gorice te Mijo Čužić, radnik i poljoprivrednik iz sela Pleso, Josip Lacković, poljoprivrednik i trgovac stokom iz sela Velike Mlake, Vinko Smolković, velikogorički stolarski radnik rodom iz Lomnice i već ranije spominjan te Antun Rajtarić, ugostitelj iz Svete Klare. *(AIHRPH, NG-kut. 247, KO Vel. Gorica)*

Već otprije bilo je dosta uhapšenih u Gudcima, a s njima i Jurek Križanić iz Lukavca, pa je u to vrijeme veliki broj članova Partije bio u kotarskom zatvoru. Svi su se ovdje spomenuti drugovi na neki način uspjeli izbaviti muka i zatvora, jedino to nije pošlo za rukom drugu Miji Čužiću iz Plesa. Njega je neprijatelj uhvatio kao djelatnog -partizana i organizatora te ga kao takvog i tretirao na saslušanjima. Odveden je u logor Jasenovac. Izdržao je i logorske muke do pred oslobođenje zemlje, a pri likvidaciji logora su ga ustaše ubili s većom grupom komunista. On je i u logoru organizirao akcije za otpor neprijatelju i stvaranje snošljivijih postupaka u jasenovačkoj klaonici.

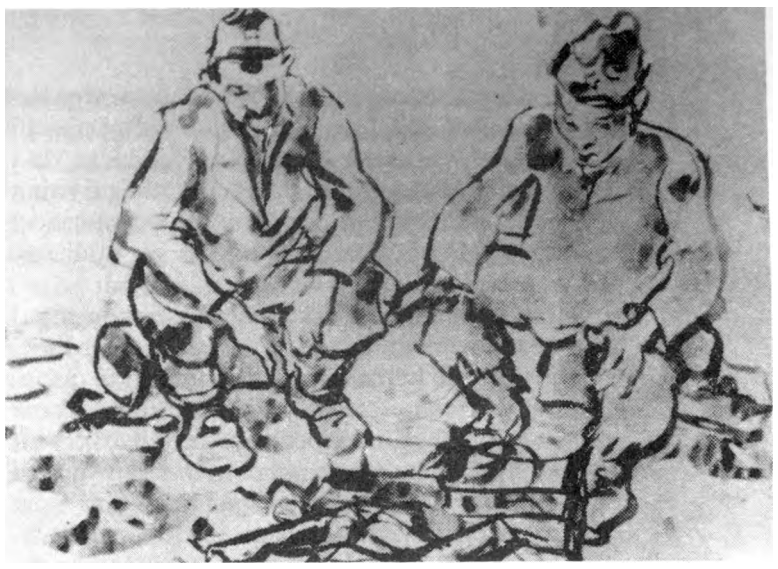
Neprijatelj i njegova taktika doživljavali su neuspjeh za neuspjehom. Dakako da su masovni teror i ubistva koja je neprijatelj poduzimao na ovom području 1941. i 1942. godine imali odraza na ponašanje dezertera odnosno bjegunaca iz neprijateljske vojske. Osobito je to djelovalo na stare komuniste koje je neprijatelj poznavao od ranije i simpatizere komunističke politike. Pod fašističkim pritiskom neki su otišli u domobrane, gdje su i dalje, po pravilu, radili za Narodnooslobodilački pokret: Fabijan Hrvačić, Josip Mikša i Ivan Janković. Oni su već pod konac 1942. godine i osobito početkom 1943. organizirano dovodili neprijateljske vojnike (domobrane) u redove partizana, gdje su potom zajedno s njima ostajali. Vidjeli smo, također, da je veliki broj ugroženih drugova otišao i popunio partizanske jedinice.

Spomenuti drugovi su na svom putu prošli golgotu partizanskog ratovanja, a razvoju Narodnooslobodilačkog pokreta nesebično dali najviši mogući osobni doprinos. Uočio je to i neprijatelj, da mu teror i ubijanje nisu dali rezultate ni po planu ni po želji, pa se sjedinjuju (mačekovci, četnici, ustaše i drugi) pod vodstvom okupatora i pokušavaju, podilazeći dezerterima, izvlačiti neke svoje

pristaše iz redova partizanskih organizacija, primjerice iz Narodnooslobodilačkih odbora, a svoje provokatore šalju u partizanske jedinice i organizacije sa zadacima da prave nered u tim redovima ne bi li time potvrdili svoju smišljenu propagandu i narod odvratili od oslobodilačke borbe. Makinacije neprijatelja nisu mogle ostati nezapažene, a Komunistička partija ih je osujećivala na svakom mjestu. No, ova perfidija neprijatelja na našem teritoriju kao i drugdje, nije ostala posve bez efekta. Naime, od ranije uključeni u NOP, pristaše HSS-a u pojedinim selima (Velika Buna, Šiljakovina, Dragonožec, Dubranec, Pokupsko, Veleševec i nekim drugima) otkazuju »ljubav« Narodnooslobodilačkom pokretu i prelaze po »direktivi svojih šefova« u tabore protivnika tj. u domobranske jedinice radi »čuvanja glave«. No, to je nekima zapravo odnijelo glavu, koju su »čuvali« pomažući, na žalost, previše revno okupatorima. Takvi su bili ipak u velikoj manjini i njihov lopovluk je ostao bez većeg učinka. Zato su oni najčešće ostali sami uz okupatora. Međutim, kad i ovo perfidno podilaženje nije urodilo brzim plodom, neprijatelj se vratio svojim prokušanim metodama — ubijanju i paljenju po našim selima.

Taktika Partije u radu na terenu i u partizanskim jedinicama

Iako je formalno, odnosno organizaciono, partijska organizacija brojem veoma malena, ona na našem terenu razvija izuzetno uspješnu propagandnu aktivnost protiv svih neprijatelja, u čemu neprijateljski elementi iz redova HSS-a nisu bili nikakva iznimka. Za članove Partije uzimani su najagilniji i na radu provjeravani ili iz partizana pridošli drugovi. Pri obnovi i popuni Kotarskog komiteta Velika Gorica, prilikom prelaska Duke Vasića u Okružni komitet KPH Pokuplje, od starog sastava KK ostao je samo jedan član i to Vinko Smolković, a četvorica novih su primljeni u Komitet. Bili su to: Štef Šimec, Mato Kumic, Zvonko Antolović i ja. Mi smo bili zaduženi po sektorima kako slijedi: Vinko Smolković, sekretar KK KPH Velika Gorica, Štef Šimec, rukovodilac NOO , i Narodnooslobodilačke fronte, ja sam bio kao sekretar KK SKOJ-a zadužen i za USAOJ, Mato Kumic, za agitaciju i propagandu, a Zvonko Antolović — za Antifašističku frontu žena. Zaduženja su dobili i pridošlica iz XIII proleterske NOU brigade »Rade Končar«, Nikola Detelić te Stjepan Fabijančić-Japa, koji je ubrzo postao i član KK KPH Velika Gorica, dok je drug Detelić

Crtež Petra Šimage-Šum-

radio, a da nije bio formalno član ovog KK skog.
KPH *(v. AIHRPH, KP-166/76).*

Da bi se s uspjehom nosila protiv neprijateljske propagande, suzbijajući njezin utjecaj na narod, Komunistička partija je visoko održavala moral naše partizanske vojske, što nije bilo svojstveno ni jednoj drugoj vojsci.
NOV je štitila narodnu imovinu, održavajući se isključivo na dobrovoljnim davanjima naših ljudi. Isto takav način ponašanja prema narodu i njegovoj imovini imale su i sve organizacije oslobodilačkog pokreta, od narodnih odbora, kao buduće vlasti, do svih ostalih organizacija u funkciji revolucije.
Ako su se negdje pojavila drugačija ponašanja, bio je to dobar znak »prstiju neprijatelja«. Osobito ako bi se takvo ponašanje nastavilo poslije upozorenja na neispravnosti postupaka u radu. Tu je Partija bila rigorozna i gotovo da nije bilo većih ekscesa ni od partizanske vojske niti od pozadinskih službi i ustanova. Takve nepravilnosti, makar i u blažem obliku, bile su uvijek najstrože tretirane. Primjerice, samovoljno otkidanje jabuke ili grožđa, samovoljno traženje jela i slično, a birokratizam u obliku krađe partizanskog fonda za svoj račun i račun svoje rodbine i prijatelja, bio je već »pravi zločin«. Takve pojave su se više događale u onim pozadinskim i vojnim jedinicama gdje ne bi bila organizirana partijska organizacija. Zato je Centralni komitet upozoravao OK KPH Pokuplja, na takove pojave i u dopisu od 9. prosinca 1942. godine. U tom dopisu, među ostalim, piše:

»U naše se pozadinske vojne ustanove uvukao birokratizam i rasipanje imovine.
Česte su pojave, da pojedini vojni funkcioneri, a među njima i članovi Partije prisvajaju za sebe i dijele drugima razne stvari, koje su im povjerene na čuvanje. Ukazujemo na primjer Većeslava Veissa, bivšeg člana Partije, koji je u svojstvu funkcionera I. Op. Zone

i Komande mjesta u Slunju krao razni materijal (štofove, novac itd.) i slao svojoj majci i nekim ženama, a uz to je omogućavao da i ostali pljačkaju i razvlače narodnu i vojnu imovinu. On je zato bio uzet na odgovornost i isključen iz Partije, a potom ga vojni sud osudio na smrt (. . .)

Taj slučaj nije usamljen. Takove se stvari mogu dešavati zato, što partijske organizacije ne vode kontrolu nad radom svojih članova u komandama područja i komandama mjesta i što ih ne pozivaju na odgovornost kad primijete, da je njihov rad u suprotnosti s postojećim vojnim propisima i partijskim moralom i šteti interesima narodnooslobodilačke borbe. Da bi se povela odlučna borba protiv tih štetnih i komunista nedostojnih pojava, Okružni i Kotarski komiteti moraju uspostaviti partijske organizacije u ustanovama pozadinskih vojnih vlasti, koje će obuhvatiti sve partijce, koji u dotičnim ustanovama rade. Komitet će morati obratiti više pažnje radu ustanova pozadinskih vojnih vlasti, aktivizirati partijske ćelije, kontrolirati njihov rad i za svaku nepravilnost uzimati na odgovornost kako partijske ćelije, tako i pojedince. Oni će povesti odlučnu borbu protiv birokratizma, koji caruje u ustanovama pozadinskih vojnih vlasti, protiv aljkavosti i nepovlasnog rasipanja imovine, koja im je povjerena na čuvanje. Komiteti isto tako moraju odmah pristupiti organiziranju partijskih jedinica po bolnicama. Mora se prekinuti dosadašnja praksa, da veći broj partijaca, koji rade u raznim vojnim ustanovama, nije obuhvaćen u partijske jedinice i ne vrši svoje partijske dužnosti (. . .)« *(AIHRPH, KP-166/22)*.

Partija je bila veoma obzirna i taktična pri raslojavanju, tj. odvajanju reakcionarnog vodstva HSS-a od poštenih HSS-ovaca nižeg i višega rukovodstva na našem terenu. Očekivani rezultati nisu izostali. Samo je nekolicina najreakcionarnijih i okorjelih protivnika komunista i oslobodilačkog pokreta (Robić i Kovačević iz Buševca), ostala osamljena i bila pod okriljem ustaša i okupatora s kojima i djeluju protiv NOP-a.

Oni su na našem području iz pasivna stava prešli na direktan rad protiv NOP-a. Služili su se podmuklim i himbenim parolama. Primjerice, kad je raspuštena Komunistička internacionala, mačekovci su na našem terenu govorili kako će oni morati »spašavati« partizanske borce i slično. O tome piše KK KPH Velika Gorica u svom izvještaju OK KPH Pokuplje, 30. svibnja 1943, među ostalim i ovo:

» (. . .) Kod unutarnje političke situacije u našem kotaru, najvažnije je pitanje djelovanja HSS-a. Zapaža se u najzadnje vrijeme ubacivanje u narodne mase, da će Narodnooslobodilačka borba raspuštanjem Kominterne doći u zastoj i raspad ili da će poći sasvim drugim smjerom, tj. vjerojatno je, da pomišljaju na djelomičan raspad Narodnooslobodilačke vojske, iz kojeg raspada bi oni povukli većinu naroda za sebe. Tako vodeći HSS-ovci kao npr Ivan Robić i Stjepan Kovačević govore pred narodom, da će oni morati spašavati partizane, vjerojatno pomišljaju na kakav novi režim, u kojem bi oni igrali glavnu ulogu (. . .)« *(AIHRPH, KP-166/111)*.

U povodu cijeloga rukovođenja Partije NOP-om, KK KPH Velika Gorica piše u tom izvještaju, a u povodu teškoća u stvaranju novih kadrova i članova KPJ-u, ovako:

»(. ..) iako većina naroda u kotaru simpatizira i voli već Komunističku partiju, jer je uvidio da ona vodi ispravnu, korektnu i dosljednu politiku, što je narod zapazio baš u ovome oslobodilačkom ratu, kojemu ona stoji na čelu (. . .)« *(ib.)* za kadrove je bilo teško. Aktivisti s našeg terena bili su sve mahom polupismeni ili nepismeni seljaci, pa je samo strpljivim radom na dulji rok, bilo moguće stvoriti dobre rukovodioce i uspješne borce protiv svih neprijatelja naroda i okupatora. U tome smo nedvojbeno i uspjeli.

Stanje u kotaru koncem 1942. i početkom 1943. godine

Rad Partije u odnosu na narod i širenje ustanka na našem području daje dobre rezultate već rano u jesen 1942. i početkom 1943. godine. Stvaraju se narodnooslobodilački odbori, omladinske organizacije, udarne grupe, nove partijske ćelije, a već su se uhodale i razvile veze za prevođenje ljudi iz Zagreba u partizane i druge aktivnosti važne za NOP, — skupljanje hrane i novaca za Narodni fond i si. Sva ta aktivnost i uspjeh bio je moguć zahvaljujući politici Partije, koja nikada nije bila u suprotnosti s narodnim interesima, iako je u postupcima Komiteta ponekad bivalo zanemarivih znakova subjektivizma. Svi napori neprijatelja, njegovi poduhvati i prijetnje nisu mogli razbiti trasirani put i zaustaviti zahuktalu bujicu ustanka. O tom stanju u našem kotaru svjedoče izvještaji KK KPH Velika Gorica pisani u to vrijeme Okružnom komitetu KPH za Pokuplje i izvještaji Okružnog komiteta za Pokuplje-Žumberak, pisani Centralnom komitetu KPH. Neke ćemo izvode iz njih navesti. Primjerice, Okružni komitet KPH za Pokuplje piše, u dosta površno sročenom izvje-

staju, od 17. ožujka 1943. godine, uz ostalo i ovo:

»(. . .) Neprijatelj zna od koliko je važnosti za nas ovaj teren ne samo radi našeg kanala ***(za prebacivanje ljudi i materijala iz grada Zagreba — o. a.),*** nego i politički, pa je postavio tu neke posade sastavljene od ustaša-koljača, koji krstare po okolici i terorizirаju narod (. . .)

(...) Mi sa svoje strane se nadamo da ćemo od ovih udarnih grupa njihovim aktiviranjem stvoriti partizanske jedinice za operacije po našem okrugu. Ujedno ćemo od sada pojačavati i »Kljuku« sa novomobiliziranim ljudima iz našega okruga. To je za sada moguće jer se brigada ***(XIII proleterska — o. a.)*** popunjava zagrebčanima koji dolaze preko naših kanala (. ..)

U vezi sa provalom iz Zagreba stradao nam je kotar Velika Gorica. Jernej koji je u Zagrebu likvidiran kao špijun, poslao nam je preko kanala nekog agenta, koji je sve punktove na njemu provalio. Iza toga naš član Duka bio je opkoljen u jednoj klijeti od ustaša. Uspio je jedva izvući glavu, ali mu je tamo ostao materijal adresiran na K. K. Velika Gorica. Tragajući za K. K-om ustaše su pohapsili niz ljudi, uglavnom najviše naših ranijih odpadnika, koje su strašno mučili i neke poubijali. Tom prilikom pao je i jedan član Partije ***(bivši student Stjepan Vlahović iz Gudca — o. a.),*** koji je sve provalio što je znao. Tako su nam pala dva člana Partije i gotovo svi NOO-i sa ovu stranu pruge. Nešto uslijed pada, a nešto uslijed bježanja ne možemo znati koliki su nam stvarni tamo gubici. Tako su i ustaše doznale za naš kanal i postavili posade u tom kraju, koje stalno krstare. K. K. kojeg smo ranije naslijedili nije zadovoljio svojim radom pa smo izvršili izmjenu njegovog članstva. Od starih je ostao jedan dok smo uzeli još novu četvoricu. Radi učvršćenja komiteta tamo su otišli drug Bendo ***(Stjepan Koren — o. a.)*** i drug Mika ***(Špiljak — o.a.),*** koji će se naknadno vratiti u Pisarovinu i Samobor (. . .)

Prema našem utjecaju ovaj je kotar podijeljen na dio s ovu stranu pruge i na dio s onu stranu pruge. S ovu stranu, narod je borbeniji i pristupačniji organiziranju, dok je s onu stranu teže. To su redovito bogatiji seljaci koji su se za ovo vrijeme još više obogatili švercujući u Zagreb. Ipak i pored toga tamo se prodire, samo nešto sporije.«

Ovdje moram primijetiti da ova posljednja tvrdnja nije točna, a situacija u povodu hapšenja na vezama dosta je površno iznijeta. Međutim, mi smo se s pravim stanjem upoznali u ranijim napisima o tim događajima, pa sada nastavljamo citirati izvještaj Okružnog komiteta KPH za Pokuplje.

» (.. .)Masovne organizacije u tom kotaru vise u zraku. Teško se aktiviraju. Mobilizacija je veoma slaba, jer je jedan veliki dio omladine već od ranije otišao u domobrane. Danas ih se otuda izvlači u manjem broju i šalje u partizane. Narod daje za partizane, ali ne želi da se bori (. . .)«. Tu je izvještaj u očitoj kontradikciji. Nije, naime, moguće istodobno postojanje velike aktivnosti i pasivnosti jednog te istog dijela naroda i terena. Gdje su udarne grupe i nekoliko stotina dezertera koji se u njih uključuju i relativno veliki broj ljudi u partizanskim jedinicama s ovoga terena? Davanja naroda u stoci, žitu i drugim potrebnim materijalima također nije došlo iz pasivnosti toga kraja, a napose nije bila pasivna Posavina i druga sela Turopolja »s onu stranu pruge, gdje su se švercom obogatili ljudi« kako se veli u izvještaju i dalje nastavlja:

» (. . .) Iz Dnevnih Vijesti vidimo da se tamo kuburi sa prehranom. Pitanje prehrane je i kod nas već sada teško, ali ako mi sa svoje strane ne bismo bili u stanju preuzeti sakupljenu hranu u veliko goričkom kotaru, mogli bismo je eventualno prebaciti na oslobođeni teritorij Korduna, za potrebe naše vojske. Drugovima u Zagrebu smo pisali da im možemo staviti na raspolaganje nešto hrane za njihove potrebe, kao i za pomoć porodicama naših poginulih drugova i onih koji su u zatvoru ili u partizanima. Od njih još nemamo odgovora (. ..) Kako nam izgleda bitka sa HSS—om tek sada počinje pa je potrebno da i vi sa svoje strane malo više posvetite pažnje našem radu i da se češće osvrnete sa svojim uputama i savjetima. Situacija postaje ovdje nešto zamršenija (...) Izgleda nam, da oni iz Pisarovine imaju vezu sa Zagrebom i to preko Stupnika i Velike Gorice (. . ***.)«(Misli na HSS—ovce — o.a. — AIHRPH, KP-166/69).***

O kotaru Velika Gorica piše OK KPH za Pokuplje CK-u Hrvatske (Agit-prop-u na prvome mjestu) ovako:

» (. . .) Kotar Velika Gorica: Propala ofenziva okupatora na oslobođeni teritorij veoma se dobro odrazila na mišljenje naroda. Gotovo u svakoj kući po svim selima govori se samo o partizanima. Nema više nikoga osim rijetkih ustaških zagrižljivaca ko bi hvalio fašizam ili vjerovao u njegovu pobjedu. Po svim selima ima danas vrlo mnogo vojnih bjegunaca koji se ne daju u vojsku u borbu. Isto tako oni koji dobivaju pozive veoma se rijetko odazivaju, a u velikoj većini se skrivaju pred ustaškim vlastima, vraćaju iz Bosne razbijeni legionari i oni se zadr-

žavaju oko svojih kuća. Postojeće njihove vojne posade gotovo su demoralizirane i govore da hoće doći partizani da ih razoružaju. Ustaške vlasti su pomoću vojske išle od sela do sela i oduzimale određenu količinu kukuruza. Oduzimali su od onih koji nisu htjeli sami dati, a takvih je bilo dosta. Oduzimali su kukuruzovinu iz cijeloga kotara uz minimalnu odštetu, te prisilno otkupljivali blago. HSS-ovi predstavnici su sve bez prigovora davali.

(. ..) HSS-ovci se organiziraju kako oni kažu kao »komunci«. Imaju svoje kotarske odbore, čiji su odbornici zaduženi da po selima okupljaju najpovjerljivije svoje ljude i preko njih šire svoje vijesti i mišljenja. Organizacija je konspirativna. Direktive za rad dobivaju iz Zagreba i te im dolaze pod maskom »Sjemenarske zadruge«. Tu oni u dopisima govore kako idu po sjemenje ljekovitog bilja, koje se sada u proljeće sadi. Kod »sijanja« su najaktivniji Robić bivši narodni poslanik za kotar Velika Gorica, Kovačević, komandant zaštite za 3 kotara Sisak, Dugoselo i Velika Gorica. Evo nekoliko njihovih parola: Ne u partizane, Nijemac je jak, sve će uništiti. Bolje sačuvati glavu i živjeti bilo pod kojom vlasti, nego li ići u šumu. Što će ti i zemlja i bolji život kada tebe ne bude, kada ti sve poništе. Sada već imadu na geštetner umnožene one direktive »Javnog radnika«, »Veritasa« koje smo vam već ranije poslali (. ..)

Predstojnik (današnji) V. G. kotara je govorio u selu Vukovina, da treba birati stare HSS-ovske odbore, jer ustaše ne valjaju, oni su krivi za ta sva zla (...) Dakle HSS-ovci spremaju već otvoreno i sporazumno sa ustašama svoje organizacije za preuzimanje vlasti sutra (. . .)

Naša udarna grupa likvidirala je načelnika općine Dubranec, Petra Markulina, inače poznatog ustaškog krvoloka, tabornika za općinu Dubranec. Isti je lanjske godine prijavio vlastima da se partizani nalaze u tom selu kod crkve te su ih avioni bombardirali. On je to na saslušanju i priznao, kao i to da je bio organizator špijunaže za čitavi kraj. Likvidiranje prije 14 dana, tj. negdje početkom ovoga mjeseca (.. ,)«*(Zadatak je obavila Udarna grupa Gudci—o.a.)*

(.. .)Na granici kotara Velike Gorice u selima koje pripadaju Sisku izvješen je oglas kojim se prijeti svim onima koji će nakom 11. III. otići u partizane da će im porodice otjerati u logor. I pored toga narod hrpimice ide u partizane (. ..)« *(AIHRPH,KP-166/89)*.

To su bili fundamentalni elementi narodnog ustanka, koji je ovdje počeo 1942/43. godine. *Unatoč svim mjerama što su ihpoduzimah* okupator i svi njegovi pomagači, izdajnici naše zemlje (čišćenje terena, logor i progoni stanovništva, ubijanje i palenje) nisu dali željenih rezultata. Tenkovi i avioni što siju smrt, u našim su selima bili poticaj goloruku stanovništvu da se organizirano i pod vodstvom Komunističke partije suprostavlja neprijatelju na svakom koraku i na sve moguće načine. Nicali su narodnooslobodilački odbori, odbori žena antifašistkinja, omladinske organizacije—SKOJ i antifašističke omladinske organizacije. Stvarane su brojne udarne grupe od do tada pasivnih dezertera iz neprijateljskih vojski. Sve ove organizacije bile su u stalnom usponu na našem terenu, što će u kasnijim napisima biti podrobno izneseno.

Uspjehe Komunističke partije kotara Velika Gorica istaknula je I okružna partijska konferencija 8-10. veljače 1944. u političkom izvještaju ovako:

» (.. ,)Širenje oružanog narodnog ustanka nije se baš onako razvijalo kakovi su bili uslovi. Rad na mobilizaciji širokih narodnih masa dosta se slabo razvijao. Do danas je mobilizirano i nalazi se u redovima NOV oko 3.500 boraca iz ovog okruga, dok čitav okrug imade oko 150.000 ljudi. Tek u zadnje vrijeme kada su stvoreni čvrsti NOO-i, kada je narod masovnije pristupao u NOP, pristup boraca u NOV bio je također značajan. Naročito se u tome istaknuo kotar Velika Gorica koji je mobilizirao oko 1.500 boraca, dakle skoro polovicu od svih mobiliziranih (. ..)« *(Materijali Okružne partijske konferencije OK za Pokuplje, od 8-10. veljače 1944. AIHRPH,KP-169/416-1).*

Ovome citatu gotovo nije potreban komentar. No, ipak je nužno napomenuti d a j e cjelokupna aktivnost svih organizacija kao i mobilizacija boraca za partizanske jedinice u ovom kraju bila na dobrovoljnoj bazi. Pokušaj s pozivima, čak u kasnijoj, 1944. godini, nije dao očekivane rezultate (Kravarsko, Dubranec, Pokupsko i neka mjesta kotara Pisarovine). Odazivalo se najviše 25 % pozvanih , a u Pokupskom je na mobilizacijskom plakatu bilo napisano: »Vjera u boga«, što je bio znak djelovanja neprijatelja—mačekovaca, koji su se iz petnih žila trudili spriječiti mobilizaciju za partizanske jedinice i iz istih izvući što više boraca.

Spomenuta Okružna partijska konferencija za Pokuplje u svom je organizacionom izvještaju, poslije ovako neprecizne, često konfuzne kritike bivšeg rada Partije na ovom terenu, dala ovakav zaključak:

» (.. .)Takvo je bilo stanje partijske organizacije do proljeća 1942. godine, kada seje partijska organizacija očistila od oportuni-

stičkih elemenata i počela se oporavljati. Kod, postavljanja partijske organizacije na zdrave temelje u kotarevima Samobor i Velika Gorica mnogo je pridonjeo drug Marko *(Belinić — o.a.),* koji je tada radio u tim kotarevima, koji su još onda pripadali zagrebačkom okrugu. Treba ovdje napomenuti da od tog doba počinje ustanak u tim krajevima. To je bio prvi period razvitka partijske organizacije u tim kotarevima koji danas sačinjavaju okrug Pokuplje. Nema sumnje da je Partija na tom terenu prošla ogromne poteškoće i uložila mnogo truda i žrtava dok je uspjela prebroditi sve te zapreke koje su joj stajale na putu (.. .)« *(ib)*

Unatoč svim kontradikcijama u prikazivanju razvoja i rada Komunističke partije na ovom teritoriju (koje su najčešće dolazile zbog subjektivnih razloga) I okružna partijska konferencija je dala pravilan, iako pomalo zaobilazan zaključak i priznanje toj organizaciji, jer su rezultati bili sasvim konkretni. Boljeg svedočenja tome no što su već opisane akcije i napose, velik broj ljudstva u partizanskim jedinicama, zaista ne treba.

Masovne organizacije NOP-a

Partija nije kaskala za događajima i tek ih registrirala, već je konstantno i smišljeno predvodila, inicirala i organizirala narodne mase u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Cijela 1942. godina bila je ispunjena akcijama značajnim za dizanje ustanka, što je Prva partijska konferencija i obilježila »kao početak ustanka u našem kraju«. Sređeni su partijski redovi i novi Kotarski komitet Komunističke partije Velika Gorica, koji je u svom radu bio veoma taktičan i elastičan, uspio je od samoga početka svoga djelovanja, okupiti široki krug ženskog i muškog stanovništva svih dobi u masovne organizacije: narodnooslobodilačke odbore, ženske organizacije (AFŽ), omladinske organizacije (SKOJ i USAOJ) i u udarne grupe. Istodobno je eleminiran utjecaj neprijateljski raspoloženih mačekovaca na narodne mase. Pristaše Hrvatske seljačke stranke prihvatili su politiku Komunističke partije u oslobodilačkoj borbi, jer nije bila stranačka, već jedinstvena oslobodilačka fronta protiv okupatora i domaćih izdajnika.

U toku 1942. pa sve do proljeća 1943. godine, bilo je formirano više desetaka mjesnih narodnooslobodilačkih odbora i tri općinska NOO: u Vukovini, Velikoj Gorici i Oriima, a ubrzo su formirani općinski NO-O-i u svim ostalim općinama tadašnjeg kotara. SKOJ-evske organizacije su bile formirane u desetak sela. Paralelno je formiran Udruženi savez antifašističke omladine Hrvatske — USAOH, kao i udarne grupe. Udarne su grupe stvarali i neki NOO. Organizacija žena antifašistkinja (AFŽ) u to je vrijeme bilo manje. Nedovoljen rad sa ženama bio je nedostatak u radu OK, a žene su često bile maštovitije u akcijama protiv okupatora i izdajnika.

Kotarski komitet KPH Velika Gorica je na svojoj sjednici 25. svibnja 1943. godine zaključio da se uz mjesne NOO imadu formirati i općinski i kotarski NOO. To je ubrzo i ostvareno. Komitet je, neke otprije postojeće organizacije (SKOJ-evske i druge) zanemario, kao i sve bivše partijske ćelije u našim selima, pa je sada nominalno imao samo jednu partijsku organizaciju i nekoliko kandidatskih grupa, uz raštrkane pojedine članove KP u našim selima. (Službeno je bilo evidentirano svega 15 članova KPJ i nekoliko desetaka kandidata za Partiju, *(v. AIHRPH, KP-166/76/166/111 i u drugim dokumentima istog izvora)*. Djelomice ćemo citirati izvještaj KK KPH Velika Gorica od 30. svibnja 1943. godine, iz čega se donekle vidi stanje na kotaru:

» (. . .)Nastoji se izvući iz vanpartijskih organizacija, kao što su N.O.O., A.F.Ž. i U.S.A.O.J.-a, čim veći broj sposobnih kadrovika, ali je primijećeno, da je s njima potreban dulji rad, da postanu dobri komunisti.

3. Narodno—oslobodilački odbori: prema zaključku, da se imadu formirati uz mjesne, općinski i kotarski narodnooslobođilački odbori; uspjelo se je formirati u općini Vukovina općinski odbor od 4 člana i u općini Velika Gorica odbor od 4. člana. U vidu je za kratko vrijeme formirati općinski odbor i u općini Orle.

4. Antifašistički front žena: sa ženskim odborima nije se gotovo ništa radilo od prošlog sastanka. Potrebno je da se aktivno pristupi organiziranju žena kako bi se mogli formirati općinski i kotarski odbori. Danas još ne postoji takova mogućnost.

5. Organizaciono pitanje S.K.O.J.-a i U.S.A.O.J.-a: s omladinom rađeno je prilično, te se je opazilo da je rad imao uspjeha. Formirani su u više sela odbori U.S.A.O.J.-a, i iz tih odbora izvučeni su aktivisti S.K.O.J.-a.

6. Izvještaj o mobilizaciji: mobilizacija je u našem kotaru podbacila. Tokom ovoga mjeseca mobilizirana su 24 druga.

7. Udarne grupe: udarne grupe koje opstoje su prilično aktivne.

Kotarski komitet, svim organizacijama svog kotara ističe važnost najvažnijih zada-

taka kao: mobilizacije u Narodno-oslobodilačku vojsku, sprečavanje odlaska u fašističku vojsku, sabotiranje prodaje namirnica i stoke za fašističku vojsku i skupljanje priloga za Narodnooslobodilačku borbu.

»Uz drugarski komunistički pozdrav:

Smrt fašizmu — Sloboda narodu! Mato«

Ovaj izvještaj KK KPH Velika Gorica Okružnom komitetu KPH Pokuplje, pisan pisaćim strojem, ne daje dovoljnu preglednost stanja na njegovu teritoriju, jer ga ne određuje dovoljno precizno. Međutim, ipak je dao indikacija za izvođenje određenih zaključaka. Mi smo se njime poslužili u nedostatku boljeg dokumenta.

Istodobno, Okružni komitet KPH Pokuplje piše izvještaj Centralnom komitetu KP Hrvatske o stanju na svom teritoriju. O Velikoj Gorici doslovno veli:

» (. . ,)Partijska organizacija u Velikoj Gorici broji 15 članova, od toga ih je 6 u kotarskom komitetu, dok su ostali razdijeljeni po raznim selima i općinama. Postoji formirana samo jedna partijska ćelija. Ostali partijci su povezani na kandidatske grupe s kojima rukovode članovi komiteta. Ovaj komitet nam je najmlađi, ali ima izgleda za najuspešniji razvoj. Svi drugovi osim jednoga moći će zadovoljiti na svome položaju. Neočišćeni partijski redovi od ranijih kapitulanata, ometali su nam da ovdje uhvatimo jačeg korjena u masama. Masovne organizacije su nam najbrojnije u Posavini i Turopolju, dok smo u krajevima gdje je seljaštvo siromašnije slabi (. . .)

U formiranju su dva općinska NOO-a nakon čega slijedi odmah i kotarski. Na mobilizaciji već pomalo rade i NOO i odbori AFŽ-a. Prodiranje u siromašnije krajeve već je počelo po liniji NOO-a.

SKOJ-evo rukovodstvo ima 5 članova i ima izgleda da će se uz češću pomoć OK SKOJ-a uspješno razvijati. Ranijeg sekretara rukovodstva smo promijenili jer je bio nemaran, a pomalo i neiskren prema Partiji. Tamo gdje postoje SKOJ-evi aktivi postoje redovito udarne grupe i odbori USAOJ-a, koji rade na prebacivanju ljudi i materijala (. . .)« *(AIHRPH, KP-166/112).*

Ovaj sud i izvještaj o radu SKOJ-a i njegovog sekretara »koji je smijenjen, jer je nemaran i pomalo neiskren prema Partiji« može poslužiti kao najtipičniji, školski primjer subjektivizma u radu i postupcima višeg rukovodstva prema nižem, ali koji nije ostavio težih posljedica na razvoj ustanka i omladinske organizacije. Naime, već su bili stvoreni, baš aktivnošću smijenjenog sekretara, dobri uvjeti rada omladinske organizacije. To izvjestitelj sam priznaje, a opisane akcije SKOJ-a i omladine demantiraju njegovu konstataciju.

U nastavku u tom izvještaju o Velikoj Gorici, u vezi s radom Kotarskog komiteta Velika Gorica, piše:

»AFŽ organizacija je mlada. Žene su borbene i vole osobito raditi kao kuriri. Raspoloženje žena prerasta organizacione sposobnosti naših aktivistkinja (.. .)

Unazad svojih dva mjeseca dana mobilizacija im je nešto živnula. Borbene grupe su im veoma aktivne tako da se ni jedan domobran ne može pojaviti u selu a da ga oni ne svuku. U općinama Vukovina, Novo Čiče i Orle su zapaljeni spisi i odnešen razni pisaći pribor. To su izveli udarnici (. . .)*«(ib.)*

O Velikoj Gorici, u tom izvještaju, o delegatu za ZAVNOH piše još i ovo:

»Iz Velike Gorice smo bili predvidjeli jednog ranijeg HSS-ovca, veoma uglednog po cijelom Turopolju i Posavini. Ne znamo da li će on tamo stići do 10, kako je Marko rekao, da moraju stići. On je pristao, samo nismo sigurni da li ćemo ga na vrijeme obavijestiti. Zove se Katulić, predsjednik je Turopoljske Zemljišne zajednice i još nekih bivših organizacija HSS-a. Samo ime mu ne znamo pa vam tako neće moći poslužiti niti njegov potpis na proglasu ako on na vrijeme ne stigne (. . .)

Sigurni smo da bismo vam poslali još nekoliko ljudi-antifašista, da smo na vrijeme bili obaviješteni o tome, odnosno da nam je na vrijeme skrenuta pažnja na to. Javite nam odmah radi toga da li je kasno ako vam nekoga naknadno pošaljemo i da li će moći ući u Vijeće, da se znamo ravnati u našim razgovorima s ljudima. U protivnom mi ćemo ih svakako povući onda u Okružni NOO. Dobro bi bilo da se svi vijećnici iz našeg okruga navrate preko Žumberka dolje, da bismo se mogli s njima sporazumjeti o njihovom daljnjem radu (. . .)

Od OK SKOJ-a doznajemo da PK SKOJ-a ima namjeru odvesti druga Miku *(Špiljaka—o.a.)* na neki drugi posao. Ovakva odluka bi nama mnogo štetila to više, što nas je i onako malo u komitetu, pa nijesmo u stanju dati onoliku pomoć komitetima kolika bi im trebala. Njegovim odlaskom osjetila bi se kod nas jedna velika šupljina. Sam OK SKOJ-a bi se mogao dovesti ujedno kritično stanje jer je i njih malo, a naročito malo iskusnih. Mi smo bili mišljenja da se drug kroz par mjeseci posveti SKOJ-u, te da pridigne još dvojicu, trojicu u OK, a da ga mi onda damo na drugi posao. On je i tako ostario i ne može dati omladini poletnosti po raznim aktivima i ljudima puno mlađim od sebe. On po tome sektoru može raditi je-

dino kao instruktor, ali ne nikako kao što sada radi kao organizator SKOJ-evih aktiva i odbora USAOJ-a (...)« *(AIHRPH, KP-166/111)*.

U istom izvještaju OK KPH Pokuplje piše o radu mačekovaca u Velikoj Gorici :

» (.. ,)Što se tiče same Velike Gorice, tamo se tek zadnji mjesec dana počeo osjećati naš utjecaj gotovo ravnomjerno po cijelom kotaru. Mačekovci reagiraju na ovakvo stanje s parolom »Treba sačuvati glavu i krov nad glavom.« Zadnjih par mjeseci neprijateljski teror se ne osjeća, kao u ostalim krajevima. Nema sela u kojem nema po nekoliko vojnih bjegunaca, ali ih ni ustaške vlasti ne ganjaju. To nam tamo u dosta slučajeva smeta da provedemo jednu jaču mobilizaciju. Hrana do sada nije oduzimana gotovo u cijelom kotaru. Seljaci se bave švercom i može se reći da sada gotovo bolje žive nego li prije. Oduzimaju im se jedino krave (. . .)

I ona sela koja su ranije bila njima naklonjena približuju se užurbano k nama. Nitko ne vjeruje u pobjedu fašizma. Ispred vojske bježi oko 500 do 600 ljudi. Naše partijske organizacije nijesu do sada bile u stanju pronaći jedan zgodan način na koji bi mogli mobilizirati te i tolike vojne bjegunce (. . .)*(ib.)*.

Kotarski komitet KPH Velika Gorica u tom je vremenu držao cijelokupnu situaciju u svojim rukama i već su postojale masovne organizacije u velikom broju sela, osobito narodnooslobodilački odbori koji djeluju kao mobilizatori i organizatori za NOP. Udarne grupe su neprekidno i na cijelom teritoriju djelovale, posebno u svlačenju i razoružavanju pridošlih domobrana u selo. Najveći broj takvih se više nije vraćao u svoje jedinice i otuda tako veliki broj vojnih bjegunaca, od kojih je jedan dio aktivno sudjelovao u akcijama udarnih grupa i pomalo prelazio u partizanske jedinice. Proces je trajao neprekidno i stalno bio u usponu. Tako je došlo i do formiranja Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora, a za nepuna dva mjeseca nakon toga i do formiranja Turopoljsko-posavskog odreda.

Direktivno i informativno djelovanje partijskog rukovodstva — orijentir rada na terenu

Ovakvi rezultati, naravno, mogli su biti ostvareni samo velikim zalaganjem komunista i rodoljuba, a napose Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica. Pri tome, sasvim iznimnu ulogu imade Okružni komitet KPH za Pokuplje. On je, naime, stalno organizirao povremena savjetovanja, kraće kurseve i pismeno je slao uputstva rukovodstvu na terenu. To su bili bitni vodiči za ispravno i što uspješnije vođenje narodnog ustanka.Već koncem 1942. godine, Okružni je komitet održao jedno takvo četverodnevno savjetovanje u selu Poljana Čička. Prisustvovalo mu je dvadesetak aktivista s područja cijeloga kotara, a održavano je na štali Ivana Jankovića. Istim je rukovodio i »držao slovo« Okružni komitet (Lutvo Ahmetović, Duka Vasić i Mika Špiljak). Prehranu i sigurnost davalo je samo selo Poljana, a napose njegove žene, predvođene Katom i Nadom Janković s Odborom Antifašističke fronte žena u selu.

Tom je zgodom pribavljeno nekoliko mladih janjaca za prehranu, što ih je dobrovoljno dao Stjepan Kundić iz Mraclina. Prema dogovoru s Kundićem, ovce su formalno oduzete u šumi Lug, da on ne bi imao neprilika s okupatorskim vlastima.

Takva savjetovanja i kratke tečajeve, Okružni je komitet održavao češće, a organizirao je i one koji su trajali po mjesec dana. Na njih je pozivao članove kotarskih komiteta i rukovodstava žena s terena, a održavani su na oslobođenom teritoriju Žumberka. Takva praksa poučavanja aktivista bila je trajna i neprocjenjiva.

Pismeni savjeti su, takoreći bili svakodnevni i veoma sadržajni. U njima su bila tretirana i najdelikatnija pitanja. Kroz njih je Okružni komitet upućivao i na glasila kojima se u radu mogu pomoći naši aktivisti na terenu. Jedno takvo pismo Okružnog komiteta za Pokuplje donosimu o cijelosti, jer je tipično za njihov stil rada.

»Direktivno pismo Okružnog komiteta za Pokuplje

Dragi drugovi!

U posljednjem našem pismu skrenuli smo vam pažnju na neke nepravilnosti i sektašenja u odnosu naprama pristalicama i funkcionerima HSS-a. Radi lakšeg razumjevanja te naše politike navodimo slijedeće slučajeve, koji će unijeti više svijetla u to pitanje.

HSS nije samo obična stranka, to je zapravo jedan jedinstven seljački pokret na kakvoga se ne nailazi niti u Evropi. On je u svojoj biti demokratski. Na rukovodstvu toga pokreta do danas su bili razni buržoaski reakcionarni špekulantski elementi, te tako rukovodeću ulogu u njemu je i imala buržoazija a ne seljaštvo i proletarijat. Danas se vodi borba za rukovodeću ulogu u seljačkim masama u Hrvatskoj. Tako treba stvar shva-

Članovi OK KPH Pokuplje — Žumberak i dio sastava KK KPH Žumberak u Žumberku 1943. godine.

titi. Okupljanje HSS-ovskih masa oko NOO-a i ostalih organizacija JNOF znači, slabljenje i razbijanje rukovodeće uloge reakcionara a jačanje hegemonije proletarijata.

U prošlom pismu naglasili smo, da treba pružiti ruku svakom onom rodoljubu HSS-ovcu pa i funkcioneru koji hoće da se bilo u kom vidu bori protiv okupatora i onih, koji bremzaju dizanje naroda na ustanak. Idemo tu toliko daleko, da ćemo pomoći i one da se pridignu, koji možebit da nijesu prijatelji naše Partije, ali su voljni da se bore protiv okupatora. Niti jednog čovjeka ne smijemo ostaviti po strani, koji je željan da ma čime ošteti okupatora i njegove sluge. To ne znači da se mi odričemo raskrinkavanja njihovih reakcionarnih postupaka. Dapače, mi sebi rezerviramo pravo, da se kritički osvrćemo na njihov prošli rad i njihove sadašnje postupke, raščlanjivajući ih i prikazujući narodu kuda bi dovela takova politika. Isto tako, dok ih šibamo, pružamo im ruku suradnje preko raznih ljudi. Na taj način ćemo odvojiti u HSS-u sve ono što je pošteno, slobodoljubivo i demokratsko od onoga što je pod uticajem buržoazije. Dakle ne smije se trpati u jedan koš sve funkcionere HSS-a na osnovu njihovih izjava, ne ispitujući njihovo stvarno raspoloženje i odnos prema NOB-i i prema okupatoru. U kritici njihovih postupaka treba biti konkretan i istinit, a ne kritikovati po onome što se čulo »rekla-kazala«. Svakako se mora dobro provjeriti da li su podaci koje se dobiva o njihovoj djelatnosti istiniti. Potrebno je da ćelije i partijci u ovome momentu vode čim više individualnih razgovora sa pojedincima. Na svakom sastanku trebaju partijci iznijeti sa koliko su ljudi pojedinačno razgovarali pored onoga što su uradili na masovnim sastancima. NOO-i moraju održavati čim više političkih sastanaka i cijelu svoju djelatnost prebaciti na političko uzdizanje masa i jačanje jedinstva sviju seljaka bez obzira da li su ovdje ili ondje politički ubilježeni.

Postoji mogućnost da ova reakcionarna klika opet dođe do punog izražaja sporazumijevajući se sa ustašama bez Pavelića i tako preuzmu ustašku mašinu i aparat u svoje ruke. To može svršiti uspješno za njih jedino u tom slučaju, ako mi ne budemo uspjeli okupiti sav narod oko JNOF-e. Da bi im odsjekli jednu takvu mogućnost sporazuma sa ustašama potrebno je u našoj agitaciji i propagandi preko NOO-a još jače raskrinkavati zlodjela ustaša naglašavajući kod toga, da će narod tražiti pravednu osvetu koja će ih sigurno stići. Ustaški režim koji i tako nema nikovog jačeg utjecaja u narodu, treba do temelja raskrinkati. U tom slučaju neće se usuditi ovi reakcionarni elementi vezati na taj aparat i postati slugin sluga.

Isto tako međunarodna reakcija koja je zainteresirana na stvaranju jedne velikosrpske četničke Jugoslavije, vjerojatno da će pokušati prisiliti četnike i ovu reakciju iz dijela vodstva HSS-a, da se sporazumiju na račun novih žrtava hrvatskog i srpskog naroda. *(Već je u to doba, 1943. godine, sporazum između mačekovaca, četnika i ustaša bio postignut i svi su koordinirano i svim sredstvima radili protiv NOP-a — o. a.)*. U tom slučaju bi se četnici svetili hrvatskom narodu za sve ono što su ustaše radili od Srba. U agitaciji i propagandi treba i tu stranu naglasiti. Draža je vezan na onu reakciju u svijetu, kojoj nije u interesu da se rat brzo svrši. Zato i ta reakcija ne otvara druge fronte.

U ovom pismu nije nam moguće iznijeti sve na dlanu pa smatramo da bi trebalo negdje na polovici puta od nas do vas održati jedno kratko savjetovanje svih sekretara KK-a i po jednog delegata iz njih. Ne znamo koliko bi drugovi time vremenski izgubili pa nam zato javite da li bi se to moglo ostvariti u jednom kraćem roku. Mišljenja smo da bi se to moglo održati na rubu ovog oslobođenog teritorija i to radi toga da ne bismo time izlagali opasnosti naš rukovodeći kadar.

Ovih dana će se sastati AVNOJ i ZAVNOH *(kolovoz—rujan 1943. god. — o. a.),* koji će vjerojatno istaknuti naš republikanski program i obrazovati vladu. I u vezi sa time mi bi se morali porazgovoriti detaljnije.

Najhitnije u svemu je to, da treba platformu do maksimuma proširiti. Idemo toliko daleko da dozvoljavamo HSS-ovcima čak

formiranje stranačkih organizacija u pojedinim Jcotarevima, ako to postavljaju kao preduvjet prijelaska u masovne organizacije i NOO-e. *(Kod nas to nije bio slučaj, a niti je piscu ove knjige poznat takav u drugim mjestima — o. a.)* To ne uzimamo kao pravilo, nego kao jedno od mogućih sredstava za aktiviranje masa. Svakako to nećemo u svakom slučaju iskorištavati. Tamo gdje smo u stanju bez stranačkih organizacija HSS-a to obaviti, onda nam one nisu ni nužne.

Dakle, oštricu treba uperiti protiv onih koji se vide na radu i to da ta oštrica bude konkretna, a ujedno da se mase preko toga i uče, t. j. da se uvjere da su postupci dotičnog u suprotnosti s interesima masa. Postavljati ovakove zadatke i na tom sektoru koje mogu mase prokuhati.

U koliko vam je nešto po ovome izlaganju nejasno obratite se odmah pismeno ovamo. Iskoristite sve članke u poslijednjim brojevima »Naprijed-a« o ovom pitanju.

U vezi s ovim i »Rodoljub« će od sada izlaziti u obliku novina po mogućnosti čim češće. Barem najmanje svakih petnaest dana jednom.

Razgovarajte ponovno sa predstavnicima i funkcionarima HSS-a koje do sada nijeste okupili oko NOO-a. Prikažite im da je politika vezivanja na četničke elemente u Londonu za Hrvate pogubna i da je propala, a politika vezivanja na ustaše da isto tako vodi direktno u propast. Prema tome ostaje jedino moguća politika jedinstva sa svim slobodoljubivim snagama oko NOO-a i ZAVNOH-a. Javite nam sa kime ste razgovarali i kakove ste rezultate postigli.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Drugarski pozdrav
Miško v. r.« *(AIHRPH, KP-168/25)*.

Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske je u partijskoj štampi, napose u »Naprijedu« davao upute kako će kadrovi raditi na terenu da bi uspjeli okupiti cijeli narod u NOP i dići ga na ustanak. U njemu su pisana i direktivna pisma i davane primjedbe na rad partijskih rukovodstava o delikatnijim pitanjima, ako im u bazi nisu pridavali dovoljnu i pravilnu pažnju. Jedno takvo pismo je CK KPH pisao o problemu stvaranja NOO, narodnooslobodilačke fronte i mobilizacije te privlačenja HSS-ovaca u narodnooslobodilački pokret, kao i o brizi oko stvaranja kadrova različitih profila i za raznorodne poslove u toj borbi. Pismo je pisano dosta kasno, početkom rujna 1943. godine, a u njemu, među ostalim, stoji:

»(...) Vi pitanju N.O.O.-a niste posvetili onu pažnju, koju ste trebali posvetiti na osnovu našeg pisma od 12. VIII. Ako se pravilno shvati uloga N.O.O.-a onda nikakove isprike ne mogu opravdati činjenicu da su oni brojčano i politički slabi. U njih treba delegirati naše najsposobnije ljude. Samo će oni tako biti osposobljeni da vrše onu političku ulogu koja im je namijenjena (.. .)

Obaviješteni smo, da vaš komitet, a osobito sekretar ne shvaćaju važnost Obavještajne službe. Drugovi nam javljaju, da je drug Mika na zahtjev R.O.C. da mu partorganizacije pruže pomoć, odgovorio: »Da vi imate svoj zadatak i da ćete ga izvršavati, a da njima ne možete dati ni jednog čovjeka na raspoloženje«. Drugovima koji su u prvoj grupi došli na Ob. kurs, Mika je po povratku rekao: »Da je znao da će ovako biti da ih ne bi ni poslao na kurs, i da nema ništa od toga da bi oni preuzeli novu dužnost«. I ako smo mi naknadno pristali, da se drugovi koji su prvi posjetili Ob. kurs ostave na svom starom poslu, takav je njegov postupak skroz nepravilan. Mi smo pristali, da dotični drugovi ostanu na starom poslu, jer ste obećali da ćete na novi kurs poslati druge i za taj posao još sposobnije drugove. Ti su drugovi i stigli. Ali oni svi redom osim Mike Detelića, bivšeg delegata u XIII. Brigadi, imaju negativne partijske karakteristike. To pokazuje da vi ne ćete ili ne možete shvatiti važnost pitanja ob. službe, kojoj se moraju staviti na raspolaganje najbolji partijci, kao što smo vam to pisali u Ob. službi. Molimo vas da već jednom prekinete s tim pogrešnim shvaćanjima i tom pogrešnom praksom, te da Ob. službi stavite na raspolaganje zaista najbolje partijce, a ne one drugove koje ste morali škartirati i skidati s partijskih funkcija. Ako su R.O.C.-u potrebni neki od onih drugova koji su svršili prvi Ob. kurs stavite im ih odmah na raspolaganje (. . .)

Kod odabiranja kandidata za O.K. treba voditi računa ne samo o partijnosti i požrtvovnosti drugova, nego i o tome da li oni imaju uvjete za daljnju izgradnju i daljnji razvitak. Oni koji ne posjeduju te preduvjete, ne mogu doći u obzir za kandidate, jer bi i onako nakon kraćeg vremena morali ispasti iz kombinacije (...)

Pitanju kadrova treba posvetiti pažnju osobito sada, kad je narodnooslobodilački pokret u bujanju i širenju. Treba imati više smjelosti kod izdizanja mladih kadrova. Uz pomoć starijih drugova, oni će se osposobiti za više funkcije. Ubrzanim tempom treba održavati i srednje i niže partijske kurseve. Ovi će kursevi mnogo pridonijeti bržem razvitku kadrova (...)

U »Naprijed-u« ne možemo donositi teoretske članke iz marksizma-lenjinizma. On

mora postati što masovniji list i zato ćemo morati popularnije pisati u njemu. Svuda se osjeća potreba za povećanjem tiraže lista (...)

Što se tiče vaše primjedbe na pisanje »Doma«, možemo vam reći, da smo mi zadovoljni njegovim pisanjem. Kad se traži dlaka u jajetu, onda se zaista previđaju krupne stvari. »Dom« doduše ne napada otvoreno Mačeka, ali je njegova linija uperena kako protiv Mačeka tako i svih onih koji s pravom ili nepravom govore u njegovo ime. »Dom« stoji na liniji narodno-oslobodilačke borbe, propagira tu liniju i poziva Hrvate i pristaše HSS-a u borbu za nacionalno oslobođenje. Ta linija predstavlja potpunu negaciju mačekovštine. Zato nisu važne neke sitnije omaške ili pogreške. U pisanju je »Doma« izražen Magovčev stav prema Mačeku i onda, kad se Maček direktno ne spominje. Ako se zna čitati, onda se vidi, da cijelo pisanje »Doma«, predstavlja ogradu od mačekovštine. Kemfelja -se otvoreno uortačio s ustašama (...)

Kod masovne mobilizacije HSS-ovaca vjerojatno će se u naše redove prošvercati i po koji agent gospodske klike iz vrhova HSS-a. No zbog toga mi ne smijemo sumnjivim okom gledati na svakog HSS-ovca, koji pokazuje još neke političke slabosti. Razni špekulanti, koji će se prošvercati, brzo će biti raskrinkani u radu (. . .)« *(AIHRPH, KP—168/123)*.

To je bila značajna pomoć kadrovima u radu i njihovom odgoju. O svim krupnim i »sitnim« zbivanjima, kadrovi su na vrijeme obaviješteni. Zahvaljujući tome, neprijatelj je uvijek bio pravodobno blokiran u svojoj protunarodnoj propagandi. Takvu je ulogu imala sva partijska i masovna partizanska štampa, centralna i lokalni listovi, leci i razni proglasi narodu. Napose je to činio organ KPH, »Naprijed«. Direktivne članke i važna obavještenja donosio je redovno, pa je združena neprijateljska propaganda uvijek ostajala kratkih rukava, napose u najkritičnijim trenucima kakav je bio pri raspuštanju Komunističke internacionale. Badava su mačekovci, četnici i ostali, zajedno s okupatorom zvonili na sve strane »kako je došao kraj radničkoj borbi i komunističkoj Partiji, a oni će morati spašavati one koji su se uključili u partizansku borbu i vojsku«. U povodu toga, »Naprijed« je napisao svoje obrazloženje s donesenom odlukom Komunističke internacionale. Prenijet ćemo samo neke dijelove iz tog članka objavljenog u glasilu »Naprijed« br. 10.

»U povodu raspuštanja Kominterne

Nema sumnje, da je odluka Predsjedništva Izvršnog Komiteta Komunističke Internacionale, da predloži svim Komunističkim partijama raspust Kominterne, jedan od najkrupnijih političkih događaja posljednjih godina. Takav značaj proizlazi kako iz posljedica, koje će taj događaj imati na području međunarodnih političkih odnosa, tako i iz same činjenice, da je ta odluka rezultat promjenjenih objektivnih prilika (. . .)

Marksizam-Lenjinizam nikada nije posmatrao razne organizacione oblike u radničkom pokretu kao stalne, nepromjenljive. Marks je sam govorio: »Marksizam nije dogma, nego uputa za rad«. Razni organizacioni oblici imaju svoj smisao samo tako dugo, dok predstavljaju najpogodnije oružje u borbi radničkog pokreta i njegove avangarde protiv neprijatelja napretka i slobode. Kada takvi organizacioni oblici postanu smetnja razvitku borbe radničkog pokreta, onda moraju biti zamijenjeni drugim. Upravo iz tih razloga Marks i Engels su sami raspustili I. Internacionalu, kada je postalo jasno, da je ona postala smetnja razvitku širokih, masovnih radničkih partija iz malih revolucionarnih grupa I. Internacionale (...)

I uslovi, u kojima je nastala i razvijala se Komunistička Internacionala, bitno su se promijenili naročito u posljednjem desetljeću, kada je dolazak fašizma na vlast unio bitne promjene u raspodjeli snaga. Dva momenta su u tom pogledu bili od presudne važnosti:

1. Razvitak objektivnih prilika u pojedinim zemljama u poslijeratnoj Evropi išao je tako različitim putevima, da se pred Komunističke partije pojedinih zemalja i naroda postavljaju vrlo različite zadaće. Pod uslovima borbe protiv fašizma borba malih i zavisnih naroda dobila je vanredno veliki značaj. U toj borbi Komunističke partije raznih zemalja postaju više nego ikada do sada istinski rukovodioci naroda, oko koga se okupljaju sve pozitivne snage naroda, bez obzira na političko i vjersko uvjerenje. Sve te činjenice otvaraju pred Komunističkim partijama pojedinih zemalja vrlo različite perspektive u razvitku borbe protiv fašizma i njegovih reakcionarnih uporišta te postavljaju pred njih vrlo različite zadaće. Upravo to ima pred očima odluka Predsjedništva IKKI kada govori o tome, da je napor, da bi se iz jednog međunarodnog centra rukovodilo radničkim pokretima pojedinih zemalja, naišao na nepremostive prepreke i da bi istrajanje na takvoj liniji moglo čak da postane smetnjom u razvitku pojedinih Komunističkih partija (. . .)

Nadalje se u obrazloženju ističe činjenica o sposobnosti samostalnog djelovanja Komunističkih partija, a koju je činjenicu potvrdio VII. Kongres Kominterne prepustivši im najveću samostalnost i samoinicijativu u radu, okrenute licem svome narodu, kako bi još u većoj mjeri mogle postati istinski rukovodioc svoga naroda (. . .)

Kada stvari tako stoje, onda su pogotovo smješni i jadni napori onih neprijatelja naše Komunističke partije, koji pokušavaju raspustom Kominterne opravdati svoju klevetničku kampanju protiv Kompartije u cilju da bi je odvojili od naroda. Raspuštanje Kominterne ne predstavlja dakle nikakve promjene u sastavu naše Nacionalno-oslobodilačke borbe, osim što je kasnije nego ikakav dosadašnji argument dokazao tjesnu povezanost Komunističke Partije sa svojim narodom te do kraja raskrinkao laž o tome, kako Komunistička Partija radi po uputama »iz vana«, a u stvari ne služi svome narodu (. . .)

No, istovremeno ta odluka Predsjedništva Kominterne za nas komuniste predstavlja signal, da još više nego do sada radimo na ujedinjenju sviju patriotskih snaga našeg naroda u borbi protiv fašističkih imperijalista i njihovih reakcionarnih pomoćnika, u borbi za potpuno oslobođenje naroda (.. .) Potpis: Bc« *(vjerojatno Beve, — Edvard Kardelj, — o. a.)*.

Do zenita ustanka

Općenitim prikazom razvoja masovnih organizacija na našem području tek smo dotaknuli uspjehe Kotarskog komiteta Velika Gorica. Stoga ćemo ovdje postupno iznijeti važna zbivanja u našim selima, onako kako su ih vidjeli i ocijenili izravni ili neizravni sudionici, s naše i neprijateljske strane.

Udarne grupe — najozbiljniji činitelj borbe

O »sitnim« akcijama udarnih grupa na našem teritoriju već smo dosta toga napisali. Kolosalni učinak tih malih »mikroba« na organizmu »svemoćnog« fašističkog diva imao je zastrašujući učinak na našem teritoriju. Svi specijalisti i gestapovsko-ustaški »znanstvenici« na polju suzbijanja »zaraze naroda oslobodilačkom borbom« nisu mogli pronaći lijeka. Njihovi »mikroskopi« bili su preslabi, a znanje o »bolesti« ništavno. Tako je svaki, pa i najjači »lijek« što su ga neprijatelji upotrijebili, ostao nedjelotvoran. Organizam nemani propada iz dana u dan, a narod se uzdiže i nezadrživo korača prema slobodi.

Jedno pismo velikog župana Župe Prigorje, u kojem on svojih sedam podređenih ketareva, među kojima je bila i Velika Gorica, pita o partizanima, najbolje ilustrira neprijateljsko nepoznavanje NOB-a:

»(. . .) 1. Snage partizana na području Vašeg kotara, ličnosti partizanskih vođa i način kojima su povezali partizane na šumski život.

2. Šta još danas *(u jesen 1943. godine — o. a.)* partizanske mase drži u šumi, neovisno o partizanskoj komandi.

Podatke po mogućnosti podkrijepite sa živim primjerima, iz izvještaja povratnika ili zarobljenika.« *(A1HRPH, NG, kut. 247. KO Vel. Gorica)*.

Na ovaj upit Velikog župana, kotarski predstojnik kotara Velika Gorica ovako odgovara:

»(. . .) Ad 1) snage partizana se stalno mijenjaju, a isto tako i jedinice sa zapovjednicima i komesarima.

Ad 2) što partizanske mase drži i nakon Poglavnikove amnestije u šumi neovisno o partizanskoj komandi nije se moglo ustanoviti za sada.

Prema izjavi povratnika partizanske mase drži u glavnom na okupu dobro organizirani teror vodstva.« *(ib.)*

Čudesne akcije »nevidljive« vojske, članova udarnih grupa koje bi često puta prelazile njihove tehničke mogućnosti, s obzirom na naoružanje i brojno stanje nasuprot neprijatelju nisu bile dokučive fašističkom razmišljanju i tehnici. Neprijatelj očito nije mogao shvatiti veličinu otpora naroda i njegovu čežnju za slobodom.

Udarne grupe na terenu bivšeg kotara Velika Gorica

Kotar	Općina	Udarne grupe
Velika Gorica	1. Orle	1. Bukevje (Čret, Obed, Sop, Zablatje, Strmec Bukevski, Dmek, Vrbovo)
	2. Novo Čiče	1. Ščitarjevo (Drenje, Obrezina, Novaki, Košnica, Cmkovec, Lekneno, Selnica, Ribnica, Novo Čiče, Lazina, Žitnjak)
		2. Čička Poljana
	3. Velika Gorica	1. Velika Gorica (Kobilić)
		2. Pleso (Kobilić, Rakarje)
		3. Mičevec
		4. Velika Mlaka
		5. Lomnica
		6. Lukavec
		7. Gradići
	4. Dubranec 5. Kravarsko	1. Gudci (Dragonožec Donji, Markuševec Vukomerički)
		2. Čakanec
		3. Kozjača
	6. Vukovina	1. Kuče
		2. Vukovina — Podotočje Gornje
		3. Rakitovec
		4. Buševec
	7. Odra — Sveta Klara	1. Hrašće
		2. Mala Mlaka (Odra zgrebačka)
		3. Čehi — Sveta Klara
Sisak		1. Sisačka udarna grupa

OPĆINA ORLE

U toj bivšoj općini, borba protiv okupatora otpočela je pod vodstvom Komunističke partije Donje Posavine odmah nakon okupacije 1941. i osobito 1942. godine (Jezero i sva sela do Bukevja). Udarnici[1] su u tom vremenu postali pretežno aktivni partizani u sisačkim partizanskim jedinicama. No, žarište ustanka se već dobro prenijelo na Gornju Posavinu sa središtem u Bukevju.

1 — U izvještajima i drugim dokumentima NOP-a iz onog vremena članovi udarnih grupa često se nazivaju udarnicima, pa taj izraz mjestimice preuzima i autor ove knjige.

Udarna grupa Bukevje

Udarnu grupu Bukevje početkom 1942. godine organizirali su: član Komunističke partije Zvonko Antolović, postolarski radnik iz Bukevja, rukovodilac te grupe i Milan Lovreković, učenik i član Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica i organizacioni sekretar SKOJ-a zagrebačkog okruga. U prvom sastavu grupa je bila malobrojna, a činili su je poljoprivrednici:

1. Zvonko Antolović iz Bukevja, komandir grupe,
2. Nikola Antolović iz Bukevja,
3. Nikola Mihordin iz Bukevja,
4. Franjo Malec iz Bukevja,

Zvonko Antolović iz Bukevja, komandir udarne grupe Bukevje i drugih posavskih sela.

5. Ivan Facko—Tecin iz Bukevja,
6. Ivan Črnjak—Đilas iz Bukevja,
7. Stjepan Antolović iz Bukevja,
8. Franjo Drobnjak-Spašinčakov iz Ribnice.

Od te su grupe u partizanima poginula četiri druga: Stjepan Antolović, poginuo kao sekretar KK SKOJ-a Jastrebarsko; Franjo Drobnjak, uhvaćen kao partizan i strijeljan u Buševcu, a Nikola Antolović i Nikola Mihordin poginuli su u moslavačkim partizanskim jedinicama.

Prve akcije grupe bile su propagandnog karaktera, a kasnije su njeni članovi skupljali oružje i drugi materijal za partizane, te svlačili i razoružavali domobrane na dopustu. Grupa se već 1942. i napose 1943. godine veoma proširila i obuhvatila sva okolna sela: Drnek, Obed, Sop, Strmec i još neka. Tada je već imala više od tridesetak ljudi, sposobnih za obavljanje svih zadaća. Komanda je ostala jedinstvena, pod rukovodstvom Zvonka Antolovića iz Bukevja. Udarna grupa Bukevje je svojim aktivnostima pridobila simpatije naroda u svom i susjednim mjestima, pa tako i mnoge nove članove među koje se prvenstveno ubrajaju dezerteri iz neprijateljskih vojski. U Bukevju je udarnicima, kao deveti član pristupio Nikola Remenar, kasnije rukovodilac u partizanskim jedinicama.

U Drnku i Vrbovu nije postojala udarna grupa, ali su neki omladinci i odbornici iz tih sela pripadali grupi u Bukevju s kojom su išli u više akcija na terenu. Iz Drnka su stalni članovi udarne grupe Bukevje bili poljoprivrednici:

1. Rudek Janković,
2. Drago Mišerić Ribica,
3. Ivan Dehin, sin Matin,
4. Ivan Sučec-Runek,
5. Josip Žarina.

Žarina je pod rukovodstvom komandira Udarne grupe, Zvonka Antolovića , već 1942. godine izlijepio u samoj općini Orle partizanske letke uperene protiv okupatora i njegovih slugu ustaša i četnika. Nakon toga, općinski ustaški stražari nisu se usudili držati noćne straže u općini, a kolebljivi su pobjegli u Veliku Goricu, u Kosovu »Pripremnu posadnu bojnu«. Većina njih se odvojila od ustaša i okupatora. Kasnije su postali odlični borci u partizanskim jedinicama.

Odbornici mjesnih NOO sela Drnek i Vrbovo sudjelovali su u većim akcijama udarnih grupa, osobito u skupljanju žita, stoke i ostalog što je trebalo narodnooslobodilačkom pokretu.

U selima Čret, Obed, Sop, Zablatje i Strmec Bukevski nisu postojale samostalne grupe s komandirom. Međutim, u sklopu bukevske udarne grupe bilo je mnogo omladine, SKOJ-evaca i odbornika mjesnih NOO iz tih sela. Navest ćemo poimenice sve pripadnike udarne grupe od kojih su mnogi obavljali važne akcije, a neki su kao udarnici bili zarobljeni i prešli svu golgotu fašističkih zatvora i logora u Njemačkoj. Udarnici iz tih sela bili su poljoprivrednici:

1. Ivan Vidak—Tinec iz Bukevskog Strmca,
2. Ivan Đuran—Đimbrek iz Bukevskog Strmca,
3. Josip Pereković—Đunek iz Bukevskog Strmca,
4. Dragutin Belec iz Leknena,
5. Pavao Vuhan iz Strmca Bukevskog,
6. Dragutin Brestovec iz Strmca Bukevskog,
7. Mirko Stepančić—Fuće iz Strmca Bukevskog,
8. Stjepan Pračinec—Kurtek iz Strmca Bukevskog,
9. Josip Vidak iz Strmca Bukevskog,
10. Ivan Kodabec iz Strmca Bukevskog.

Osim omladinaca i SKOJ-evaca, u ovoj su udarnoj grupi djelovali i svi odbornici mjesnih NOO, od kojih se osobito isticao, kao stariji čovjek, Bolto Sofić (rođen 4. 3. 1895), nepismeni poljoprivrednik iz Strmca Bukevskog.

11. Ivan Lažnjak iz Strmca Bukevskog,
12. Josip Lažnjak iz Strmca Bukevskog,
13. Ivan Nestić (8. 12. 1924) iz Zablatja, kbr. 11, Vinkov sin,
14. Stjepan Desput—Bato iz Bukevja,
15. Stjepan Mihordin—Šapec iz Bukevja,
16. Ivan Nestić (25. 3. 1924), iz Sopi.

Ova udarna grupa je brojala (s odbornicima koji su sudjelovali u svim akcijama) 30 do 40 ljudi. Njome je u svim većim pothvatima komandirao Zvonko Antolović iz Bukevja, koji je kao član Kotarskog komiteta Komunističke partije Velika Gorica i formirao udarnike i mjesne NOO na tom terenu. Po-

Mira Gruičić iz Velike Gorice, trgovačka radnica i prva suradnica komunista između dva rata.

nekad su s grupom, kao pridruženi članovi, u akcijama djelovali Ivan Vuger, poljoprivrednik iz Jezera, Josip Srnec—Svajo, poljoprivrednik iz Jezera, Stjepan Đuranić—Bas, poljoprivrednik iz Jezera i Milan Lovreković iz Bukevja (akcija na brod-šleper na Savi, Martinska Ves, rušenje mostova, Pilana Turopolje itd.).

Udarnici iz ovih sela obavili su mnoge izuzetne akcije, a bili su naoružani različitim oružjem oduzetim od neprijateljskih vojnika ili skupljenim na dobrovoljnoj osnovi. Nešto oružja dobili su i iz grada Zagreba. Jedna od prvih akcija grupe bila je izvršena u jesen 1942. godine. Nekoliko udarnika išlo je seoskim kolima u Veliku Goricu, gdje su u papirnici i trafici Mire Gruičić natrpali puna kola papira, i drugog pisaćeg materijala, zatim cigareta, duhana i šibica. Za to -su vlasnici Miri Gruičić ostavili zaplijenjene bonove za sljedovanje u općini Orle i drugima. Akcija je bila dogovorena s vlasnicom, a ona ju je, prema dogovoru, prijavila tek kad su udarnici dovoljno odmaknuli od Velike Gorice. Kad je Mira Gruičić prijavila »pljačku partizana« osvjedočenu bonovima, što su joj ih oni ostavili za oduzetu robu, ustaške vlasti nisu mogle poduzeti ništa drugo osim ispitivati vlasnicu o događaju i partizanima, o kojima ona »ništa ne zna, pa čak niti kamo su otišli!« Vlasnica nije imala nikakvih posljedica. Trafika i papirnica je dalje normalno poslovala. Okupatorske vlasti nisu nikada saznale »kako se dogodio taj slučaj s partizanima i papirnicom usred Velike Gorice«. Akciju je vodio Zvonko Antolović, a dogovorena je i organizirana u suradnji s KK KPH Velika Gorica.

Rušenje mostova i telefonskih stupova

Da okupatorske vlasti ne bi mogle iz Posavine otpremati žito i stoku, udarnici Bukevja i Čičke Poljane zajedničkom su akcijom porušili svih pet mostova za Posavinu od Velike Gorice do Orla i porezali sve telegrafske i telefonske stupove. Sami su, čak, svo žito, sabrano za ustaške i okupatorske vlasti, oduzimali i slali partizanima kao i stoku iz tog »fonda«.

O tom slučaju piše I žandarmerijska pukovnija u petnaestodnevnom izvještaju, slijedeće:

»13. VI. 1943. godine oko 03,00 sata na cesti između sela Jagodna i Drnka, kotar Velika Gorica, zapalili su partizani 4 drvena mosta i posjekli BB. stupove.« *(Brzoglasno-brzojavne, telefonsko-telegrafske stupove — o. a.)*. U dnevnom izvještaju Ministarstva oružanih snaga NDH broj 216, od 4. 8. piše: »Područje Turopolje-Lekenik: Noću 2/3. VIII 1943. godine kod sela Orle (8 km s. i. od Turopolja) partizani su uništili 5 drvenih mostova (...)« *(AIHRPH, NG—74)*.

Kad su okupatorske vlasti, nakon rušenja mostova za Posavinu, došle po ušur kod mlinova, udarnici su u zasjedi, kraj sela Bukevje (između Creta i Bukevja), dočekali njihov kamion natovaren žitom kod Nikole Remenara, zapucali na nj i zarobili ga sa svom robom i ustaškim službenicima »Zempra« iz Velike Gorice. Zaplijenjenu su robu odmah uskladištili, a sa zarobljenim kamionom i vozačem kamiona nastavili su dalje »otkup« kod svih mlinova po selima Posavine. Šef skladišta, Horvat, je mlinarima izdavao potvrde za otkupljenu robu, da bi oni mogli u Velikoj Gorici podići novac za predano. Partizani su, pak, žito spremili u svoje privremeno skladište do otpreme na oslobođeni teritorij.

Vozač kamiona, legionar Petrović, kao i sam kamion sada su, dakle, u službi novih gospodara-udarnika Posavine. Oni prevoze žito iz Posavine i Turopolja u skladište u Gudcima pod komandom udarnika. Išlo se najviše putem preko Mičevca, Velike Mlake, Hrašća i Lukavca do Gudca. Zatim se vozilo pravcem Kuče—Mraclin. Kad je roba istovarena na određenom mjestu, kamion i udarnici se vraćaju po novu. Tako je prevezeno nekoliko dosetaka vagona žita i drugog materijala za partizane iz neoslobođenog te-

ritorija i direktno preko neprijateljskih uporišta, a neprijatelj nije imao ni pojma što se zbiva u tim selima.

Akcija na neprijateljsku posadu u Martinskoj Vesi

Kad su se već tako lijepo mehanizirali (novi kamion i dobar šofer), udarnici, pod komandom Zvonka Antolovića i uz pomoć udarnika iz Veleševca, Suša—Ruče i Jezera, zajedno sa 6 ili 7 minera, na čelu s njihovim komandantom Mićom Bulatom, koji su imali sjedište u Poljani, odlučuju likvidirati uporište Martinsku Ves. To uporište je ometalo kretanje i aktivnost partizana, a došlo je glave i nekim aktivistima i kuririma. Partijska organizacija Železno uspostavila je vezu s neprijateljskom posadom u Martinskoj Vesi, koju je držao Plavec i dobio lozinku za ulazak u neprijateljsko uporište. Pripreme su, dakle, dobro obavljene i partizanska vojska nestrpljivo očekuje polazak u nove akcije.

Za ovu udarnici nisu znali, ali je njihova komanda koncentrirala »snage« u selu Veleševec, gdje je bio i kamion. Samo su naslućivali kamo se ide. Navečer, 21. kolovoza 1943. godine, između 22 i 23 sata, »vojska« se ukrcala u kamion. Poučeni svaki o svom zadatku u zauzimanju posade u kojoj je bilo četrdesetak neprijateljskih vojnika, udarnici su krenuli u akciju. Vozio ih je šofer-legionar u službi »Zempra« i grada Zagreba, sada zarobljenik partizana.

Sve je teklo prema planu. S lozinkom, udarnici su lako ušli u selo Martinsku Ves. Našli su sve vojnike na spavanju. U tren oka svi su razoružani i svučeni, a samo neki koji su pokušali dati otpor, bili su pokošeni vatrom iz šmajsera. Bilo je nešto ranjenih i jedan mrtav vojnik, a partizani nisu imali nikakvih gubitaka. Kad je sve bilo sređeno s oružjem, municijom i drugom opremom, udarnici su zarobljenike pustili na slobodu, a mrtvog i ranjene vojnike poslali su seoskim kolima u Sisak. Bila je to velika propaganda o postojanju partizana u Posavini, a Ministarstvo oružanih snaga NDH u Zagrebu, o toj akciji piše u svom dnevnom izvještaju br. 204, od 25. VII 1943. godine:

»Područja Sisak: Noću 21/22.—7. partizani su napali posadu u selu Martinska Ves (10 km s. od Siska) i nakon jednosatne borbe razoružali i pustili 1 zastavnika i 37 domobrana, dok je jedan domobran poginuo, a 1 je ranjen.« ***(AIHRPH, NG-kut 332).***

Akcija je posve uspjela. Pored toga, grupa je otišla još i u općinsku zgradu gdje je pokupila sav pisaći pribor te spalila sve dokumente o evidenciji stanovništva i imovine naroda Martinske Vesi.

Zanimljivo je spomenuti da je pušteni zastavnik bio domaći ustaša Stjepan Štajcer, koji će kasnije postati terorist i krvnik ozloglašen u Posavini. Osuđen je na smrt poslije oslobođenja.

Zarobljavanje riječnog broda »Zagreb«

Polovicom kolovoza 1943. godine došao je riječnim brodom — skelom »Zagreb«, u posjet svojoj kući, njegov »kapetan« Stjepan Kolarin, iz sela Rugvica. Pristao je uz obalu Save na lijevoj strani, nasuprot selu Sopi. Udarnici Bukevja su uočili i iskoristili priliku te s nekoliko čamaca navečer krenuli na drugu obalu Save i zaplijenili svu robu s broda »Zagreb«. Bilo je, među ostalim, najviše bačvi s naftom, što je tada bila dragocijena roba za partizane. Udarnici su svu zapljenjenu robu prevezli čamcima na desnu obalu Save u selo Sop, gdje su jedan dio utovarili u kamion i prevezli je njime u magazin u Gudcima. Ostatak su privremeno uskladištili u Sopi. Ne znam treba li posebno naglašavati da su u svim akcijama prijevoza robe, žita i stoke iz Posavine i Turopolja sudjelovali udarnici iz Ščitarjeva i drugih sela kroz koja se prolazilo.

Tragičan sudar udarnika Bukevja i Ščitarjeva

Jedne noći došlo je do tragičnog sukoba udarnika Bukevja i Ščitarjeva zbog nesporazuma. Sukob se dogodio ovako. Žito i druge stvari što su sabrali narodnooslobodilački odbori, ženske organizacije, omladina i udarnici, neprekidno se odvozilo kamionom u skladište u Gudcima. Najčešće usred bijela dana, u pratnji udarnika, nama već poznatim putem — Ščitarjevo, Mičevec, Velika Mlaka, Hrašće i Lukavec. Jednom takvom zgodom, vozili su udarnici iz Bukevja žito obnoć, a putem ih je srela skupina udarnika iz Ščitarjeva. Oni su zaustavili kamion. Udarnici iz Bukevja, misleći daje to neprijatelj, odmah su iz kamiona otvorili mitraljesku vatru. Od rafala je smrtno pogođen udarnik Ivan Panijan iz Ščitarjeva. Dok su bukevski udarnici skakali iz kamiona, slomio je nogu Nikola Remenar—Mlađi, a Ivan Facko se jako rasjekao na kosu. Ranjeni Remenar je prevezen u Vojnu bolnicu u Zagrebu, jer je udarnoj grupi pripadao i s njom išao u akcije kao domobran, a Ivana Facka je liječio općinski liječnik Žordić u Orlima. Panijana su udarnici noću pokopali na mjesnom groblju Ščitarjevo.

Sve se dogodilo u tren oka, a obje su grupe mislile da su na suprotnoj strani ustaše. Kad su shvatili što se zbilo, sve je bilo pre-

kasno, jer su posljedice već bile tragične. Taj događaj, kao ni druge zapreke, nisu spriječile nove akcije udarnika.

Kamionom u službi NOP-a

Spomenuti kamion i dalje je služio za prijevoz žita i drugih stvari, a kad nije vozio, bio je sakriven u selu Čret kraj Bukevja. Stalni zadatak udarnika bio je praćenje žita i stoke, bilo da je to vozio kamion, seoska zaprežna kola ili su žito nosili ljudi stranputicom neprehodnom za bilo kakva vozila. Kasnije je te pratnje preuzeo Turopoljsko-posavski odred i potom »Seljina« brigada, koji su i nastali pretežno od udarnika i žitelja naših krajeva.

Kamionom su se dosta dugo služili udarnici Posavine, a potom ga je preuzeo član Okružnog komiteta KPH za Pokuplje—Žumberak, Alojz Valečić, koji je na ovom području držao veze između Zagreba i oslobođenog teritorija, tj. između CK KPH i Okružnog komiteta za Pokuplje, sa sjedištem u Gudcima. Kamionom je sam prevozio žito iz Posavine za Gudce, a jedan transport je, sa žitom i masti (pun kamion), pokušao prevesti za Žumberak. Na domak cilju, negdje pod Okićem, upao je u ustašku zasjedu. Uspio je kamion s tovarom gurnuti u ponor, a sam je izmaknuo neprijateljskoj potjeri, zajedno sa pratiteljima.

Razbijanje okupatorskih vlasti

U sedam općina velikogoričkog kotara, a to su bile: Velika Gorica, Vukovina, Orle, Novo Čiče, Kravarsko, Dubranec i Odra — stanovništvo je bilo evidentirano, a o svim obvezama prema državi, brinule su više vlasti (pozivi vojnim obveznicima, porezi, otkupi žita i stoke i si.) preko općine i seoskog starješine. To su bili glavni oslonci okupatorskih vlasti. Ni jedan poziv nije išao drugim putem, osim javnih »apela« koji su razpačavani i avionima, vojnim formacijama, i slično. Trebalo je, dakle, te pipke vlasti najprije odstraniti i onemogućiti im funkciju. To su na ovom području temeljito rješavali članovi udarnih grupa, pod vodstvom Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica, već od 1942. godine. Općine Vukovina i Orle bile su prve na redu.

Drugi, ne manje važan oslonac okupatorskim vlastima bile su obavijesti iz naroda upućivane tajnim putem. Zato su njihovi agenti u selima morali biti odstranjeni među prvima. To su s velikim uspjehom učinile naše organizacije na terenu, među kojima su udarnici bili na prvom mjestu.

Udarne grupe Bukevja—Posavine, Ščitarjeva i Poljane Čičke, među prvima su onesposobile funkcioniranje općine na svom terenu, te likvidirale uporne doušnike i suradnike okupatora. Više od desetak takvih je eliminirano, a najnepokorniji među njima bio je Licitar u Novom Čiču. Jednu akciju na općinu Novo Čiče vrhovna komanda neprijatelja zabilježila je u dnevnom izvještaju br. 126, od 6. V 1943. godine. Izvršila ju je spomenuta grupa udarnika, a ne Ličani, kako je neprijatelj zabilježio:

»Područje Velika Gorica: Noću 4/5. V 1943. godine partizani (Ličani) zapalili općinu Novo Čiče (4 km j. i. od Velike Gorice).« ***(AIHRPH, NG, kut. 338).***

Drugi izvještaj, br. 334, od 30. XI iste, 1943. godine piše:

»Područje Zagreba: Noću 24/25. partizani su napali selo Novo Čiče (16 km j. ist. od Zagreba). Zapalili općinsku zgradu i zgrade imanja Thurn Taxis.« ***(ib.)***

U ovoj su akciji sudjelovali udarnici iz općine Vukovina, pa će tamo biti temeljitije prikazana.

Udarnici u najvećoj akciji u našem kotaru

Od Pilane Turopolje neprijatelj je načinio »pravi festung«, kojega bi, u normalnim prilikama, teško mogla silom zauzeti i elitna vojna formacija. To su neke naše jedinice bezuspješno i pokušavale. No, akciju je, na drugi način, izvrsno pripremio Kotarski komitet Komunističke partije Velika Gorica i posve uspješno je izveo uz sudjelovanje udarnika našega kotara. U toj su akciji udarnici Bukevja—Posavine, Ščitarjeva i Poljane, pod komandom Zvonka Antolovića, imali najznačajniji udio, kako po brojnom stanju tako i po obavljenim zadacima pri zauzimanju samoga mjesta.

No, o toj akciji, u čijoj su pripremi i izvođenju osobitu ulogu imali udarnici, bit će više riječi u posebnom zapisu.

Blokada snabdijevanja grada Zagreba

Odnošenje živežnih namirnica u gradove omogućavalo je okupatoru i njegovim vlastima da podržavanju iluziju kako oni vode brigu i o stanovništvu i njegovim potrebama. Stoga je Komunistička partija upućivala narod: »Ni zrna žita okupatoru«, što su komunisti veoma uspješno provodili na našem području, kao što smo vidjeli i u opisu aktivnosti udarnika Posavine. Nije bio beznačajan način opskrbe neprijatelja i preko sajmova te svakodnevnog odnošenja robe na zagre-

bačke tržnice. Međutim, udarnici Posavine i tu sli odigrali veliku ulogu \i sprečavanju »skrivene« opskrbe neprijatelja.

U takvim su se akcijama istaknuli osobito udarnici iz Ščitarjeva. Ovdje ćemo opisati samo jednu takvu akciju udarnika iz Bukevja—Posavine, kojom prilikom je zarobljen udarnik—izviđač Bolto Drobnjak—Stjepanov, iz Zablatja (20. VI .1913). Prošao je sve neprijateljske zatvore, zatim logore Jasenovac i Gradišku da bi kalvariju završio kao jak i zdrav čovjek, u logoru u Njemačkoj, kamo je dospio pukim slučajem.

No, vratimo se opisu same akcije: dana 15. travnja 1943. godine išla je grupa udarnika iz Bukevja (Marko Delić, Ivan Kovač, Ivan Nestić i još nekolicina) u akciju na švercere i druge ljude što nose živežne namirnice u grad iz posavskih sela velikogoričkog i dugoselskog kotara. Zasjeda se smjestila na lijevoj, zagrebačkoj strani Save, da bi tako mogla kontrolirati i sprečavati odlazak u grad preko Ivanje Reke iz dugoselskog kotara i preko Ščitarjeva iz velikogoričkog kotara.

S udarnicima su bili još Ivan Pugelnik iz Čiča, Stjepan Drobnjak — Šmrkavi iz Ribnice i neki Tombola iz Selnice.

Udarnici su otpočeli s akcijom vraćanja ljudi svojim domovima i zapljenom robe švercerima. Međutim, još akcija nije pravo ni počela kad su udarnici obaviješteni da je nedaleko od njih žandarmerija postavila veliku zasjedu. Prema Resniku je poslan udarnik Bolto Drobnjak iz Zablatja, da kao dobar poznavalac i hrabar čovjek provjeri tu vijest. Mi ćemo njegovu izjavu doslovno citirati, jer je tipična za postupke fašista sa svim zarobljenim ili uzapćenim ljudima i partizanima. Ona glasi:

»Čuli smo od ljudi da je u Resniku veća grupa žandara. Mene su poslali da izvidim situaciju pri Kanalu.*(U Zagrebu — o.a.)*. Ja sam iduć od broda—skele Ščitarjevo prema kanalu — negdje na pola puta — upao u žandarsku zasjedu. Ta zasjeda je brojala 24 žandara. Oni su odmah na mene uperili šmajsere, jer niti jedan nije bio naoružan puškom, i viknuli mi: Ruke u vis! Ja nisam ništa mogao poduzeti, samo se pokoriti naredbi. Oni su me odmah razoružali, ispraznili moju pušku, koju su mi praznu vratili na leđa, da je nosim, a pištolj su kod sebe zadržali i svezanog me odveli u Sesvete, gdje je bilo njihovo sjedište. Kad sam doveden u stanicu tu su me najprije temeljito pretresli, a poslije toga su me bacili u podrum.

U podrumu su mi najprije skinuli cipele, zatim su mi svezane ruke nabili na skvrčene noge i utaknuli kolac. Objesili su me na nešto tako da mi je glava visjela dolje, a oni su me batinom tukli po nogama i stražnjici, koliko su god htjeli i istovremeno me ispitivali: Odakle ideš, po kakvom si poslu došao, tko te je poslao, sa kime imaš vezu i gdje veza postoji? Ja sam na to rekao, da su me partizani ulovili doma, obukli me i naoružali, a ja umjesto da sam išao s partizanima pobjegao sam im i htio doći u Zagreb da se predam. Tako sam ja stalno govorio, makar'su me bilo koliko tukli. Tu me je najviše tukao i ispitivao neki mladić—žandar Jambrek, koji je rekao da pozna moju familiju i roditelje. Bio je i neki ustaški poručnik koji je najviše ispitivao.

Kod žandara sam ostao do drugog dana, a tada su me odveli u Zagreb u Đorđićevu ulicu. U Đorđićevoj su me u kancelariji ispitivala četiri ustaška agenta. Oni su me razvezali, ali kad nisam htio ništa priznati, počeli su me tući rukama i nogama. Htjeli su me baciti dolje kroz prozor, ali me nije mogao podići onaj koji je to pokušao.

Rekao sam u bijesu, da bi ja njih odmah bacio da mi je moguće! Oni su me tada prestali tući. Nakon 14 dana mučenja su me iz Đorđićeve prebacili u Savsku cestu, odakle su zatočenike raspoređivali za logore ili na rad u Njemačku, ili pak u zamjenu. Dobar dio je išao na strijeljanje i vješanje. Ja sam bio raspoređen u logor Stara Gradiška, kamo sam i odveden nakon 14 dana.

U Gradiški sam našao Kundeke *(obitelj Drobnjak — o.a.)* iz Ribnice, Božića iz Jagodna, Franju Kućana iz Drnka (muž Jagice), Franju Pintara iz Bukevja, Franju Nestića iz Zablatja (on se vratio iz logora po amnestiji 1944. godine), Milana Čubanca iz Sopi (poginuo u logoru), Antoniju Čubanec iz Sopi (ženu Milana — pomilovana amnestijom 1944. godine i vratila se doma), Franju Manjičeka iz Sopi (poginuo u logoru). Kundeki su četiri brata i djevojka poginuli u logoru Jasenovac. Tu su samo ubijali nožem i čekićem i slali po Savi.

U prvih 4 mjeseca sam bio u Gradiški, a kad su partizani zauzeli Banjaluku, tada su nas sve preselili u Jasenovac. Išli smo pješke. Koliko nas je bilo to ne znam, ali su rekli da nas ima preko 4 tisuće. Putem su ustaše potukli oko 450 ljudi, kako sam čuo. Tko je god malo onemoćao od puta, taj je bio ubijen od pratioca—ustaša.

U Jasenovcu je bio režim života užasan. Spavali smo na golim daskama, a jeli smo vodu zamućenu s kukuruznim brašnom, bez soli i masti. Čaj ujutro je bio također od kukuruznog brašna. *(Jednako pričaju Tonka Čubanec i drugi preživjeli iz tog logora — o.a.)*. Na rad smo najviše išli na sječu drva u šumi.

U Jasenovcu sam spavao u istoj baraci i nasuprot kreveta Franje Kućana i bili smo glavama toliko blizu da smo mogli razgovarati. Stalna tema razgovora je bila kakva nas sudbina čeka, kada i kako će se sve to svršiti i mislili smo i razgovarali o tome kako vani ide borba. Vijesti nismo imali nikada nikakvih, a novine nikada niti vidjeli. Bila je strašna neizvjesnost.

Mi smo svi bili upoznati s time, da ustaše vrše izbor koga će ubiti drugi dan i to tako, što su uveče znali prozivati ljude za neki drugi posao (ne za sječu šume, što je bio svakodnevni rad). Takovi se više nikada nisu vraćali u naše nastambe, a redovito su to bili slabiji i bolesni ljudi. Nešto prije nego što ću ja otići s još 450 logoraša na rad u Njemačku 1944. godine, izvršena je prozivka lica koja će sutradan vršiti »istovar drva«. Među ostalima je bio i Franjo Kućan, koji mi je poslije toga mogao izreći samo to:

Ajoj moja dječi-ca! nakon čega su ga zalile suze i više ništa nije mogao progovoriti. Nikada se poslije toga nismo vidjeli, jer su ga ustaše kao slabog i bolesnoga ubili, kao i mnoge tisuće drugih oboljelih od gladi. Ja sam tada bio težak svega oko 45 kilograma, ali fizički formalno zdrav i bio sam još sa 1.000 drugih logoraša određen za rad u Njemačku. Mislim preko Crvenog križa. Dok su se nama spremali dokumenti za odlazak u Njemačku, od tisuće ljudi ostalo nas je u životu svega 450, dok je 550 nesretnika umrlo ili su pobijeni kao bolesni.

Na putu za Njemačku smo ukrcani u vlak kojim smo putovali do Linča u Austriji 22 dana. I tu nismo — u vlaku — dobivali dovoljno hrane, iako su nas Nijemci željeli osposobiti za fizičke napore i dali nam u jutro crnu kavu, a u podne neku juhu. Putem je do Linča umrlo još 50 ljudi i na lice mjesta nas je stiglo svega 400.

U Linču smo svi raspoređeni na različite poslove, po selima i na održavanje pruga. Ja sam radio na pruzi. Dobivao sam besplatno hranu i stan, nadnicu sam imao 6 DM na dan. Jednu cigaretu sam mogao kupiti za'15 DM.

Na održavanju pruge sam radio od siječnja mjeseca 1945. godine do svršetka rata tj. do dolaska Amerikanaca u Line, mjesto Traum. Oni su htjeli da mi ostanemo i dalje na tim poslovima i dobro su nas hranili. Plaću bi bili dobivali za tri mjeseca, a tri bi radili besplatno, tko želi može ići i u Ameriku k svojima. Neki su ostali, jako mali broj ali ja ne znam koliko. Odmah sam otišao kući i od tada živim doma u Zablatju.«^.«.,)

Ova mala digresija ne šteti opisivanju udarnih grupa, a puno će pomoći čitatelju u razumijevanju muka i teškoća s kojima se morao nositi naš goloruki narod protiv okupatora u grandioznoj narodnooslobodičakoj borbi. Na našem je području hapšeno više tisuća ljudi. Sa svima je neprijatelj postupao zvjerski kao i s Boltom Drobnjakom. Mnogi uhapšenici nisu izdržali muke i batine zločinaca, umirali su tiho i junački s vjerom u bolju budućnost novih naraštaja, s vjerom u slobodu.

OPĆINA NOVO ČIČE

Udarna grupa Ščitarjevo

Udarnu grupu Ščitarjevo osnovao je Stjepan Caganić-Šnajder iz Obrezine, rano 1943. godine pod rukovodstvom KK KPH Velika Gorica. Osim Šnajdera koji je bio komandir, u udarnoj su grupi bili:

2. Josip Hapač, poljoprivrednik iz Drenja,
3. Ivan Hapač, kolarski radnik iz Ščitarjeva,
4. Josip Caganić-Cezarec, poljoprivrednik iz Obrezine,
5. Josip Ferenčina-Jotka, poljoprivrednik iz Novaka,
6. Mato Božić, poljoprivrednik iz Novaka,
7. Eduard Caganić, poljoprivrednik iz Obrezine,
8. Josip Jurin, poljoprivrednik iz Obrezine,
9. Mika Domitrović, poljoprivrednik iz Obrezine,
10. Gustav Hapač, poljoprivrednik iz Ščitarjeva,
11. Slavko Hapač, poljoprivrednik iz Ščitarjeva,
12. Ivan Pereković, mlinar, iz Ščitarjeva,
13. Stjepan Bedeković, poljoprivrednik iz Košnice,
14. Ivan Panijan, poljoprivrednik iz Ščitarjeva,
15. Stjepan Podlejan, poljoprivrednik iz Crnko vca,
16. Josip Zmesnik-Gruje iz Leknena,
17. Drago Belec, poljoprivrednik iz Leknena,
18. Stjepan Hapač-Veliki, poljoprivrednik iz Ščitarjeva,
19. Stjepan Hapač-Mali, poljoprivrednik iz Ščitarjeva,
20. Stjepan Šutej, poljoprivrednik iz Ščitarjeva,
21. Viktor Berislavić, poljoprivrednik iz Selnice,
22. Rudolf Kralj, poljoprivrednik iz Ščitarjeva,
23. Juraj Grgar, poljoprivrednik iz Ribnice,

24. Josip Grgar, poljoprivrednik iz Ribnice,

25: Ivan Drobnjak-Konzul, poljoprivrednik iz Novog Čiča,

26. Mijo Filipović, poljoprivrednik iz Lazina,

27. Stjepan Krvarić, poljoprivrednik iz Novaka,

28. Ignac Matić, poljoprivrednik iz Novaka.

Bilo je još dosta mladih ljudi u toj udarnoj grupi, ali njihova imena nisu pouzdano utvrđena. Stoga su i izostavljena.

Veoma su značajne bile akcije ove udarne grupe u sprečavanju opskrbe neprijatelja preko zagrebačke tržnice, u prevođenju tisuće ljudi iz Zagreba u partizane, prevoženju velikih količina različitog materijala i oružja iz Zagreba za partizane, sabiranju i prevoženju žita i stoke i, naposljetku, u svlačenju neprijateljskih vojnika po selima. Grupa je preko svojih članova eliminirala sve neprijateljske elemente na svom području i razoružavala neprijateljske straže na mitnici u Zagrebu i slično. Bila je tijesno vezana s udarnicima Donje Posavine i Čičke Poljane, s kojima polazi i u veće akcije. Uz već spomenute poduhvate aktivista i udarnika iz Ščitarjeva, navest ćemo još neke koje nipošto ne bi valjalo zaboraviti.

Razoružanje domobrana u Velikoj Gorici

U ljeto 1943. godine u Velikoj Gorici i okolici, koju tada čine aerodrom Pleso i selo Kurilovec, bilo je više tisuća neprijateljskih vojnika. Gestapo je također imao svoju jedinicu u mjestu Velika Gorica. Svi su oni osiguravali svoju najbližu okolinu i položaje, a za čuvanje mjesta, u Goricu je dovedena 8. satnija 2. pješačke domobranske pukovnije. Štab satnije smjestio se na »Firstovo« kraj sajmišta, a dio vojnika je dao na farof (20 domobrana), te na kraj jugoistočne strane Gorice (sada Cvetkovićeva ul.) kod Šipušića (12 domobrana).

U straži su bila dvojica-trojica domaćih ljudi. Jedan od njih je bio Ivan Janković-Crleni iz Čičke Poljane, nama već poznat bivši član KK KPH Velika Gorica. On je odmah nakon dolaska u Veliku Goricu, stupio u vezu s partijskom organizacijom na terenu, preko Josipa Hapača iz Drenja (Ščitarjevo). Snovao je zarobljavanje tih 30—40 domobrana. Namjeravao je dati udarnicima lozinku za ulazak u domobranske nastambe. Plan je načinjen, pa je ostalo da se akcija i izvede.

Udarnici iz Ščitarjeva stupili su u vezu i s partijskom organizacijom u Velikoj Gorici, preko Ivana Orlića i sekretara KK KPH Velika Gorica, Vinka Smolkovića, čiji će udarnici također sudjelovati u akciji. U nju su uključeni i mineri Mićo Bulat, Ivan Drobnjak (Vugrić) iz Ribnice i još neki neidentificirani domaći mineri s Vignjevićem i Bulatom na čelu. Udarnika je bilo svega četrdesetak. Najprije je zarobljena i razoružana straža kod Šipušića, a potom je razvodnik domobrana, zajedno s Jankovićem, vodio udarnike na farof. Sve je prošlo bez ikakvih incidenata. Tu je zarobljeno 30 —40 pušaka i nekoliko tisuća puščane municije, te nešto ćebadi, odjeće i slično. Zarobljene domobrane udarnici su odveli u bapčku šumu kraj Kobilića, ondje im održali slovo, agitirali za ostanak u partizanima, što nije učinio ni jedan domobran, osim Jankovića. Svi su svučeni do gaća i pušteni. Udarnici i mineri su zaplijenjeno oružje i drugo odnijeli u Čičku Poljanu, gdje je za nekoliko dana pripalo novoformiranom Turopoljsko-posavskom odredu.

Akcija je imala izniman odjek u redovima neprijatelja i stanovništva Velike Gorice, a Ministarstvo oružanih snaga NDH u Zagrebu, slučaj je zabilježilo ovako:

»Dnevni izvještaj: područje Velika Gorica, br. 200. Noću 15./16. VII. 1943. kod župnog dvora u Velikoj Gorici (16 km j. i. od Zagreba) partizani su zarobili stražu jačine 20 domobrana od 8. sati 2. pješačke pukovnije.« *(AIHRPH, NG-kut 338)*.

Ovaj dnevni izvještaj je netočan, jer je zarobljeno oko 32 vojnika, koje komanda nije iskazala.

Međutim, udarnici iz Ščitarjeva ubrzo su izveli novu akciju. O čemu je riječ?

Proizvodnja stoke u toku rata bila je znatno umanjena, a gradske potrebe za hranom bivale su iz dana u dan sve veće. Pogotovo, kad su udarnici s uspjehom provodili svoje akcije sprečavanja dopreme živežnih namirnica okupatoru i u grad. U takvoj situaciji, na jugoistočnoj strani predgrađa Zagreba, industrijalac Čavlek, zajedno sa svojim šogorom drom. Vlatkom Mačekom, osnovao je farmu za uzgoj svinja i razne stoke. Udarnici iz Ščitarjeva, uz suradnju Janka Kozara iz Žitnjaka i susjeda Žitnjančana, saznali su sve o farmi i o prilikama na njoj. Na čelu s komandirom grupe, Stjepanom Caganićem-Šnajderom, zaključili su da se tu može pribaviti znatna količina mesa za prehranu partizana, a smanjiti stočni fond okupatoru. Ideju su odmah proveli u djelo. I to virtuozno. Sve je funkcioniralo prema predviđenu planu. Zaplijenjeno je više od 200 svinja teških od 50 — 250 kilograma, te 20 — 25 komada rogate stoke. Sva je ta stoka, prema iskazu sudionika u akciji *(a. a.)* s uspjehom

otpremljena za potrebe NOB-a. Udarnici iz Ščitarjeva izveli su, eto, s najvećom hrabrošću, ovu akciju gotovo u samom Zagrebu i pred nosom neprijatelja skrenuli cijeli tzv. »Kraljevski sajam« na desnu stranu Save. Dobar dio ove stoke bio je (prema izjavama članova ove udarne grupe) namijenjen prehrani ranjenika i oboljelih boraca u partizanskim bolnicama.

Grad Zagreb šalje ljudstvo i materijalnu pomoć partizanima

Razvojem narodnooslobodilačkog pokreta, grad Zagreb je masovno slao ljudstvo i materijalnu pomoć preko veze u Ščitarjevu partizanima. Na desnoj obali Save bio je jedan, u šipražju skriveni, otok, kojeg su partizani nazvali »Otokom sreće«. Tu je bio izrađen veliki bunker u zemlji i u njega se spremala sva prispjela roba i oružje iz Zagreba, ako su prilike u selu bile nepovoljne i ako se roba nije mogla odmah proslijediti na oslobođeni teritorij. Neprijatelj nije nikada otkrio to sklonište, sve do pred sam svršetak rata, pa je zato i nazvan »Otokom sreće«. Jedna veća lađa, zvana »Šajka«, iz gornjeg dijela, od Jakuševca, služila je za spuštanje robe nizvodno i prijevoz ljudi, sve do oslobođenja. Nju su aktivisti i udarnici krili od neprijatelja tako što su je danju potapali u vrbicima da bi navečer opet služila svrsi.

Mnogo ljudi iz grada partijska je organizacija slala preko odbora za otpremu, a s njima je najčešće dolazio Slavko Petreković-Britva. Preko veze je prešlo nekoliko tisuća građana za Moslavinu i Pokuplje-Žumberak još od 1941. godine, što smo već opisali, a taj se broj osobito povećavao u toku 1943. godine.

Lijekovi, papir i ostale štamparske potrepštine, te razna druga roba dospijevala je baš ovim putem u velikim količinama i uvijek stizala na cilj zahvaljujući dobroj organizaciji udarnika i drugih sudionika NOB-a.

Iz Zagreba su u tome bili aktivni bračni parovi Stjepan i Štefica Puh te Ivanka sa suprugom Antolić, postolarski radnici, zatim drugarica Klarić i osobito drugarica »Olga« čije pravo ime nismo utvrdili. Samo su neki od spomenutih preživjeli rat, Štefica i Stjepan Puh i Ivan Hapač, dok su ostali poubijani i povješani.

Na Žitnjaku je radila grupa od nekoliko aktivista koji su se skupljali uglavnom u gostionici Janka Kozara. Tu su, osim njega, bili: Filip Kozar i Stjepan Jakopčić, mitničari Mirko Šur, Juraj Lukiški i Drago Žibrat te učitelj škole u Žitnjaku, Ignac Prosali. Tri trgovine na Žitnjaku također su opskrljivale partizane potrebnom robom (Antun Inkret, Majdak i Jurak).

Od grupe aktivista iz Ščitarjeva, rodom iz sela Obrezina, na zadatku su uhapšena dvojica: Franjo Kunić i Stjepan Kunić i to kad su iz grada prenosili municiju i bombe. Uhvaćeni su u zasjedi na Žitnjaku i sprovedeni u logor Jasenovac, gdje su odmah pogubljeni. Njihovi izdajice kasnije su kažnjeni smrću, a udarnici su policijsku zasjedu kod mitnice rastjerali i tom prilikom jednog policajca u bijegu ubili.

Otprema ambulante, telefonske centrale i druge opreme

Na Žitnjaku je postojala mala ambulanta za Žitnjak i Petruševac, smještena u privatnoj kući Zvonka Pleše. Nju su, s cijelom opremom, aktivisti, uz pomoć kućedomaćina, zaplijenili i otpremili preko Ščitarjeva i Čičke Poljane na oslobođeni teritorij u Pokuplje.

Slično se zbilo i s telefonskom centralom. Naime, Josip Ferenčina iz Obrezine je, preko Filipa Kozara iz Žitnjaka, došao u vezu s komandantom vatrogasne brigade u Zagrebu, Mirkom Sačarom. Sastali su se u gostionici Janka Kozara na Žitnjaku. Ferenčina i Sačar odmah su se dogovorili da jednu telefonsku centralu njemačke marke »MG-10«, s deset telefona i otprilike 6 tisuća metara telefonske žice, prebace partizanima.

Nakon ovog dogovora, sam komandant Sačar dopremio je centralu i ostalo u gostionicu Janka Kozara. Tu su već čekala seoska kola s Ferenčinom, pa su sve otpremili u Ščitarjevo. Iz Ščitarjeva je centrala proslijedila dalje, također seoskim kolima, maskirana u bali djeteline preko Velike Mlake i Hrašća put Vukomeričkih gorica. Kočijaš je bio sam Josip Ferenčina, a u izvidnici su se nalazili udarnici sela kroz koja je prolazio. Sve je išlo bez opasnosti do ceste između Hrašća i Lomnice-Meštrićine. Tu se naime, ispriječio bataljon njemačke vojske. S Ferenčinom je bio vlasnik kola, Stjepan Kurilovčan, stariji čovjek iz Velike Mlake, ali on se nije pačao u sigurnost puta. Jože se snašao i došavši do Nijemaca pozdravio ih s »Heil Hitler« i odmah ponudio duhanom. Međutim, Nijemci su se željeli čim prije otarasiti pridošlica, pa potjeraše »seljake« da idu svojim poslom dalje. Tako je i njihova napetost splasnula. Od Lukavca je centrala odvezena u Gornji Hruševec, gdje se nalazio novoformirani Turopoljsko-posavski odred, za kojega ju je Ferenčina i pribavio. Formiranjem 34. udarne divizije, koja je centralu uzela za svoje potrebe i njome se služila do oslobođenja,

završava ili zapravo počinje prava priča o njoj. Legenda!

Pritisak na ovu vezu preko Ščitarjeva iz Zagreba (preko Ivanje Reke i Petruševca) bio je osobito velik poslije kapitulacije Italije. Tu je često bilo i više od tristo ljudi u jednoj grupi, a dolazili su u ne manjim skupinama i domobranski vojnici i oficiri. Jednom zgodom Stjepan Caganić, Josip Bedeković-Brodar iz Jakuševca, te Mato Kurilovčan iz Velike Mlake, Ivan Horvat iz Bapča i Stjepan Stepanić iz Lomnice, zajedno s još nekim terenskim radnicima, otpremili su deset kamiona robe, oružja i druge opreme s vojnicima domobranske »Bitnice«. Dogovor su sklopili s Franjom Klancirom i Josipom Klancirom iz Zagreba, u vrbiku kraj Save. Pet kamiona je otpremljeno prema Pokuplju, a pet prema Moslavini. Nastao je pravi kaos u redovima neprijatelja, koji ipak još uvijek, i to pojačano, pali i žari po selima Posavine, Turopolja i cijele okolice grada Zagreba.

U to su vrijeme okupatorske vlasti vješale naše građane po svim putovima i prugama, da bi zaplašile stanovništvo i spriječile ga u njegovoj oslobodilačkoj borbi. Tako je i na mitnici Žitnjak obješeno desetak ljudi, među kojima su bili i slijedeći: Drago Žibrat, Maks Kovačićek, Mijo Lukiški, Ivan Jurak, Filip Majdak, Tomo Kozar, Ivan Mihinica, Josip Kolić i jedan domobranski poručnik, suradnik partizana kojima je davao municiju, oružje i odjevne predmete, a radio je pod pseudonimom Pipinić, dok mu pravo ime nismo mogli utvrditi. Dakako da zločini nad narodom nisu fašistima ni ovaj put, dali željena učinka. Naprotiv, borba se pojačavala, a neprijatelj sve više bijesnio u svom kavezu — našoj zemlji.

Napad na mljekarski kamion njemačke vojske u Novom Čiču

Njemačka posada u Plesu i Velikoj Gorici je svakoga dana dobivala mlijeko s grofovskog imanja Turn i Taxisa iz Novog Čiča. Odvozili su mlijeko svojim kamionom uz pratnju nekolicine vojnika. Jedno jutro, rano u proljeće 1943. godine, udarnici iz Novog Čiča, s Ivanom Drobnjakom-Konzulom i nekoliko minera iz okolnih sela, zaustavili su njemački kamion u namjeri da ga zarobe. Pošto .vozač nije htio zaustaviti kamion na poziv udarnika, nego je projurio pokraj njih, oni su otvorili vatru i izbušili mu gume. Tako je nekako ušao u selo do prvih kuća i čičkog groblja, gdje se zaustavio, a vojnici su se razbježali. Uspjeli su otići u Pleso, odakle je odmah odaslano nekoliko aviona, koji su mitraljirali i bombardirali selo na onom mjestu gdje su partizani napali mljekarski kamion. Međutim, od aviona nitko nije stradao, a neprijatelj nije poduzimao ništa protiv stanovništva sela Novo Čiče. Iako udarnici nisu uspjeli zarobiti neprijateljske vojnike i zaplijeniti kamion, akcija je postigla svrhu. Udarnici su svima skrenuli pozornost na postojanje partizana u ovom selu, udaljenom svega nekoliko stotina metara od njemačkog aerodroma.

Djeca u igri postali »partizani«

Poslije brojnih akcija udarnih grupa na našem području i na periferiji grada Zagreba, pročulo se za partizane i u najzabitnijem kutku naših sela. Akcije kao što je bila ona usred mjesta Velika Gorica i napad udarnika i minera na njemački kamion u Novom Čiču, dale su inspiraciju i djeci »kako će se najljepše igrati na paši sa svinjama«.

Najprije su »krali« neprijateljskim vojnicima municiju, upaljače avionskih bombi i drugo oružje do kojega su uspjeli doći u kontaktu s njemačkim garnizonom u Velikoj Gorici. Jednoga dana im se osobito nasmijala sreća. Našli su vojničku pušku punu naboja, kraj samog mjesta Velika Gorica. Pušku je netko od zarobljenih domobrana ili odbacio ili izgubio na putu prema Bapču. Djeca su pušku uzela, ali je nastao problem kad su je trebali prenijeti do šumice Čički Gaj, i to po čistini i bijelom danu, pored njemačkih stražara koji su čuvali avionske bombe i benzin kraj Kanala. I tom jadu djeca su doskočila tako što su po džepovima pronašli špage i pušku vezanu za cijev nezamijetno vukla po travi do spomenute šumice.

Kad su je sretno prenijeli preko njemačkih prepreka, htjeli su je i najsvrhovitije iskoristiti. Odlučili su pucati na njemački kamion, koji je već imao »posla« s partizanima, udarnicima i minerima iz Čiča. Stjepan Postić će, kao kolovođa »male vojske«, pucati, a Ivan i ostala djeca će pomagati i posluživati ga. Opalili su nekoliko metaka na prolazeći kamion što je neprijatelj i primijetio. Kad je neprijatelj poslao avione-izviđače nad šumicu i na njih su djeca otvorila vatru. Nakon toga je iz aerodroma Pleso poslan jedan odjel njemačkih aviona na koje su djeca opet pucala, a i na njih je neprijatelj otvorio vatru. Nikome se ništa nije dogodilo. O tom slučaju piše vrhovna komanda oružanih snaga okupatora i kvislinga u svom dnevnom izvještaju *(AIHRPH, NG, Izvještaj br. 214, od 2. VIII. 1943)* ovako:

» 1. VIII. u jutro na rubu sela Čiče (3 km j. i. od Velike Gorice) pucano je na jedan teretni samovoz *(kamion — o. a.),* a poslije pod-

ne na njemačke razviđačke zrakoplove koji su uzvratili vatru. Konačno jedan udarni odjel njemačkih zrakoplova na kojeg je također pucano istjerao je iz mjesta skupinu od oko 20 partizana.« ***(ib.)***

Zanimljiva je tvrdnja njemačkih izviđača, koji u krdu svinja vide skupinu od oko 20 partizana i ništa ne poduzimaju protiv njih. Vjerojatno je neprijatelj računao s činjenicom »da su partizani što pucaju po njima« istovjetni s poljoprivrednicima koji »mirno i normalno« žive i rade u svojim poljima i domovima, pa bi neprijatelj opet udario u prazno.

Tako su djeca (bila su u dobi od 10 do 14 godina) učinila i mnoge druge neprilike neprijatelju, a »ukradeno« oružje i municija redovno su odnošeni partizanima. U toj su igri djeca imala i nezgoda. Tako je, na primjer, Stjepanu Postiću u ruci eksplodirao upaljač bombe i odnio mu kažiprst na desnoj šaci. Od toga nije bilo drugih posljedica, jer je kotarski civilni liječnik, dr Milas, izliječio djetetovu ruku, a o tom slučaju nije izvjestio neprijatelja.

Udarna grupa Čička Poljana

Udarna grupa u Čičkoj Poljani osnovana je početkom 1943. godine. Njezini prvi članovi djelovali su i od 1942. godine, pod rukovodstvom Kotarskog komiteta Velika Gorica. Prvi komandir grupe bio je: 1. Josip Mikša-Krojač, a njezini članovi bili su poljoprivrednici iz Čičke Poljane:

Josip Mikša — Krojač iz Čičke Poljane, komandir udarne grupe.

2. Slavko Šestok,
3. Josip Šestok,
4. Petar Mikša,
5. Drago Mikša,
6. Antun Rezek,
7. Josip Šestok,
8. Drago Šestok,
9. Stjepan Šestok,
10. Ivan Šestok-Dečko,
11. Drago Janković-Pecinov,
12. Josip Janković,
13. Josip Gmižić,
14. Juraj Radičević-Đuka,
15. Blaž Gučić,
16. Ivan Gučić,
17. Stjepan Tomšić-Pepa,
18. Andrija Radičević (kbr. 109),
19. Ivan Šestok »Plodinkin«,
20. Ignac Janković.

Sve su to bili mlađi ljudi i pretežno bjegunci iz raznih neprijateljskih vojski, domobrana, »legija« i drugih. Išli su u značajne akcije u svome i okolnim selima, a svi koji bi stizali iz neprijateljskih vojski uključivali bi se u udarnu grupu ili u druge organizacije Pokreta, koji u Čičkoj Poljani daje sklonište minerima i svim prolaznim partizanima i kotarskim rukovodstvima. Članovi udarne grupe brinu se o prehrani i smještaju minera (Slavko Šestok i još neki), s kojima odlaze u akcije i konačno postaju pravi stručnjaci u rukovanju minama. Prevoze čamcima partizanske veze i veće jedinice preko rijeke Odre (Ivan Radičević-Slijepi i drugi).

Grupa je sudjelovala u svim većim akcijama u kombinaciji s Posavinom —Bukevje, Ščitarjevo i Jezero, primjerice u rušenju mostova Velika Gorica—Posavina, pilenju stupova, paljenju općine Orle, Novo Čiče i marofa Turn i Taxisa u Novom Čiču. U akciji na neprijateljsku posadu u Pilani Turopolje, zajedno s udarnicima kotara Velika Gorica, posebno su se istakli prilikom zarobljavanja štaba, osobito njezin komandir Josip Mikša, koji je drugog dana poslije akcije na Turopolje, noseći zaplijenjeno oružje u Gudce, 2. srpnja 1943. godine, otišao u XIII proletersku brigadu »Rade Končar« u Žumberku. Akcija rušenja pruge Zagreb—Sisak koju su izveli diverzanti Miće Bulata, bila je jedan od uobičajenih i svakodnevnih zadataka ove grupe. Udarnici su bili stalni i najbolji vodiči, te suradnici minera. Prevozili su žito i sami ga sabirali i plijenili od neprijatelja, te odvodili stoku u naše siromašnije partizanske krajeve.

Dosta članova ove udarne grupe bilo je u Mjesnom narodnooslobodilačkom odboru, a prilikom formiranja Turopoljsko-posavskog partizanskog odreda, 8. kolovoza 1943. godine u Poljani, postali su njegovim članovima.

OPĆINA VELIKA GORICA

Udarne grupe Velika Gorica i Pleso

U bivšoj općini Velika Gorica bilo je sedam udarnih grupa. Operirale su svaka zasebno po selima, a u veće su akcije išle sjedinjene, jedna, dvije ili više njih. Iz sela koja nisu imala uvjeta za formiranje udarnih grupa, aktivisti su se priključivali udarnicima susjednih mjesta, na primjer Kobilić i Rakarje s Plesom i si.

U mjestu Velika Gorica udarnu je grupu formirao Ivan Orlić, član KPJ i Vinko Smolković, sekretar KK KPH Velika Gorica, već na početku 1943. ili koncem 1942. godine. U njoj su, osim njezinih organizatora, bili još:

3. Juraj Kokot, poljoprivrednik iz Velike Gorice,
4. Franjo Bzik, fizički radnik iz Velike Gorice,
5. Rudolf Bukovski/metalski radnik iz Velike Gorice,
6. Stanko Lučić, stolarski radnik iz sela Kobilić.

Ubrzo je formirana udarna grupa i u selu Pleso, kojoj je za komandira bio postavljen Ivan Mikulčić-Butura, kolarski radnik iz Plesa, pa su te dvije grupe najčešće djelovale zajednički. Članovi udarne grupe iz Plesa bili su:

1. Ivan Mikulčić-Butura, kolarski radnik iz Plesa,
2. Lovro Noršić-Lo vrek, soboslikarski radnik iz Plesa,
3. Stjepan Noršić-Števanec iz Plesa,
4. Mika Trbić iz Plesa,
5. Stjepan Jandriš-Puzek, poljoprivrednik iz Plesa,
6. Franjo Trbić-Capek iz Plesa,
7. Franjo Mikulčić-Sraka, gostioničar iz Plesa.

Mikulčić je bio i skladištar sabrane i zaplijenjene robe, te oružja. K njemu se u gostionicu moglo dolaziti bez ikakve bojazni od kompromitacije, pa se grupa tu i sastajala.

8. Stjepan Vitez-Peko, stolarski radnik iz Kobilića,
9. Ivan Trupčević-Taksist iz Kobilića,
10. Stjepan Jurenić-Komesar, poljoprivrednik iz Kobilića,
11. Josip Kotrman-Markulinić, poljoprivrednik iz Kobilića,
12. Mijo Plepelić, kovački radnik iz sela Pleso.

Ove dvije grupe (Velika Gorica i Pleso) išle su najviše u zajedničke akcije pod komandom Ivana Orlića.

Svlačili su i razoružavali neprijateljske vojnike po svim selima Velike Gorice i Odre sjeveroistočno od ceste i pruge Zagreb—Sisak, od mjesta Velika Gorica do Zagreba. Dosta rano i temeljito počistili su teren od istaknutijih pomagača okupatora i ustaša u svom rajonu. Bili su u dobroj vezi s udarnicima iz Mičevca i preko njihovih članova, Stjepana Jankovića-Meska i Stjepana Klenovića-Štruklja, oduzeli su preko 15 pušaka i domobranskih uniformi. S njima je u tijesnoj vezi bila i udarna grupa Velika Mlaka. Sve su ih po partijskom zadatku formirali Ivan Orlić i Vinko Smolković, a u veće akcije išli su pod komandom Ivana Orlića. Tako sjedinjeni udarnici imali su grupu od preko trideset ljudi.

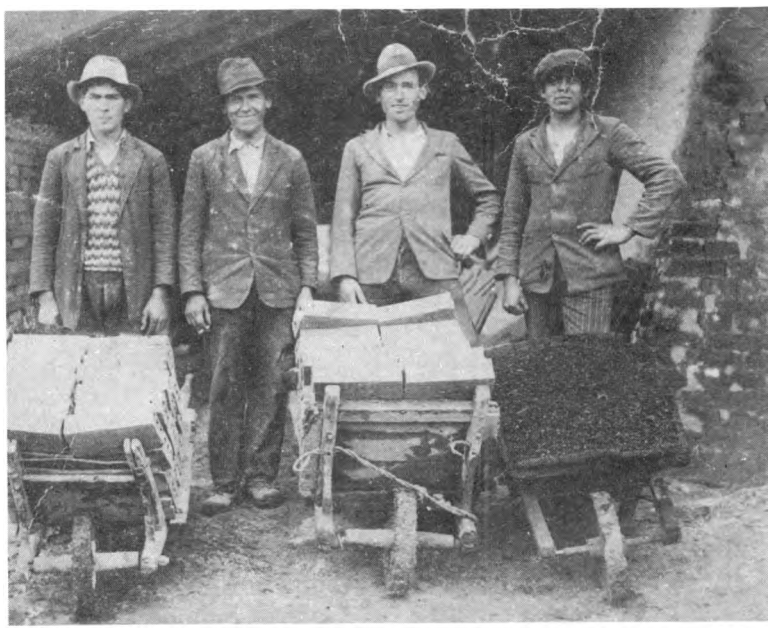
Nakon što je likvidirala desetak suviše revnih pomagača okupatora, grupa je jed-

Ivan Orlić-Oštrica, komandir udarne grupe u Velikoj Gorici.

Viktor Trupčević, komesar Komande mjesta i zamjenik komesara I žumberačkog bataljona, u Žumberku 1944.

Radnici ciglane u Turopolju. Drugi s desna je Ivan Mikulčić-Butura, komandir udarne grupe Pleso.

nom prilikom išla razoružati domobransku stražu na jakuševačkom tzv. »Crvenom mostu«. Uspješno su razoružali stražara na desnoj obali Save, ali kad su s njim prelazili most do nastambe u bunkeru na zagrebačkoj strani, umaklo im je dvadesetak domobrana. U bunkeru su našli samo jednu pušku i nešto vojničke opreme, što su zaplijenili i brzo se vratili u bazu.

Sudjelovali su i u zarobljavanju i razoružanju domobranske straže u mjestu Velika Gorica. Pucali su na neprijateljske vojnike u radio-stanici Zagreb na Bundeku, u Velikoj Gorici i željezničkoj stanici Velika Gorica, koju su u kolovozu 1943. godine, s ostalim udarnicima našega kotara, zapalili, potom domobrane razoružali i zaplijenili dosta municije i oružja.

Pribavili su također veće količine kože za cipele, najviše iz kožare Reiger u Velikoj Gorici i iz manje radionice kožara Markovića u Velikoj Mlaki, te sve otpremili partizanima.

U akcijama se posebno isticao Ivan Mikulčić-Butura, vrlo snalažjiv i hrabar čovjek koji je ponekad umjesto mitraljeza nosio na leđima podeblji kolac. U akcijama gaje vjerno slijedio, ne zaostajući nimalo, Mijo Plepelić-Kovač iz Plesa.

Ovdje treba napomenuti da mnoštvo »sitnih« akcija udarnika protiv neprijatelja ni mi nismo zabilježili. Nije ni neprijatelj. Međutim, sve su one bile djelotvorne i stalne. Pucajući tako jednom zgodom na oklopni vlak kod sela Buzina, gdje su hvatali nekog razbojnika u Hreliću, umalo su svi udarnici zaglavili. Neprijatelj je na njih sasuo ubitačnu vatru iz stotine različitih oružja, ali srećom nitko nije poginuo niti je bio ranjen. Vatra je naime, prebacivala preko cilja.

Neke dnevne izvještaje neprijateljskog Ministarstva oružanih snaga NDH prenosimo i ovdje.

Dnevni izvještaj br. 226, od 14. kolovoza 1943. veli: »Područje Velika Gorica, noću 13/14. VIII. partizani su zapalili postaju Velika Gorica (na pruzi Zagreb—Sisak). Bližih podataka još nema.«

»Područje Velike župe Prigorje, dn. izjv. br. 227; Noću 13/14. odbijen napad na krugovalnu postaju Velika Gorica.«

Dnevni izvještaj br. 232, od 20. kolovoza 1943, među inim, piše: »19. 8. u s. Borčec (5 km s. z. od Zagreba) partizani su zarobili redarstvenu izvidnicu sa samovozom«, ***(automobil — o. a.).***

»Dnevni izvještaj, područje Zagreb, od 22. 8. 1943. Noću 21/22. 8. oko 4 sata manja skupina partizana napala je krugovalnu postaju ***(radiostanicu — o. a.),*** kod s. Bundek (2 km j. i. od Savskog mosta). Straža kod krugovalne postaje odbila je napad. Upućeno pojačanje nije više naišlo na napadače.«

»Dnevni izvještaj br. 9., od 9. I. 1944, osobitosti; 7. I. neopreznošču 1 domoradnika zapaljeno je 30 buradi benzina — 300 metara jugoistočno od Velike Gorice.« ***(AIHRPH, NG-kut. 338)***

Ova grupa je pri formiranju Turopoljsko-posavskog odreda postala s pretežnim brojem članova, koji nisu prije otišli u XIII proletersku brigadu »Rade Končar«, sastavni dio tog odreda. U svim partizanskim vojnim formacijama bili su odlični borci. Mnogi su postali vojni rukovodioci — oficiri i podoficiri Jugoslavenske armije. Oni koji su ostali na terenu, obavljali su i dalje akcije i druge važne funkcije u borbi protiv okupatora.

Udarna grupa Velika Mlaka

Udarna grupa Velika Mlaka je formirana u 4. odnosno 5. mjesecu 1943. godine, a komandir joj je bio Josip Lacković-Jožek. Članovi grupe bili su:

2. Mato Kurilovčan, poljoprivrednik iz Velike Mlake,
3. Mato Lacković, poljoprivrednik iz Velike Mlake,
4. Nikola Kunić, poljoprivrednik iz Velike Mlake
5. Josip Krilčić, poljoprivrednik iz Velike Mlake,
6. Stjepan Glagolić—Pepček, poljoprivrednik iz Velike Mlake (koji je poginuo od ustaša kao udarnik u Hrašću, obavljajući zadatak za NOP),
7. Stjepan Novosel-Kavek iz Velike Mlake,
8. Juraj Muženić-Ivćek iz Velike Mlake,
10. Stjepan Cundeković-Štefa iz Velike Mlake,
11. Juraj Suša, poljoprivrednik iz Velike Mlake,
12. Stjepan Lacković, poljoprivrednik iz Velike Mlake.

Grupa je išla u sitne akcije samostalno kad se radilo o svlačenju domobrana, pucanju na neprijateljsko uporište na aerodromu Pleso i tome slično, dok su u veće akcije išli s ostalim udarnicima Velike Gorice, pod komandom Ivana Orlića.

Prijevoz žita za partizane iz Posavine i Turopolja bio je trajni posao udarnika iz Velike Mlake kao i Mičevca, Hrašća, Lukavca i drugih. Prevodili su ljude iz Zagreba u partizane što dolaze preko veze Jakuševec i drugih.

Nijemci su u svibnju 1943. godine opkolili cijelo selo Velika Mlaka, pretresli temeljito sve kyće i polovili ljude. Kad su završili hajku, otpustili su pohapšeni narod i otišli iz sela u svoje uporište. Vraćajući se poljem u Pleso i Veliku Goricu ulovili su nagluha mladića Petra Muženića, nekamo ga odveli, navodno u logor u Njemačku, odakle se nikada više nije vratio. Tim iznenadnim prepadom na selo, Nijemci su namjeravali pronaći one koji ubijaju njihove suradnike i uznemiruju garnizon Pleso. No, neprijatelj nije računao s time da su ti isti »mirni« poljoprivrednici danju, noću dobri vojnici. Drugi put je Gestapo došao u selo u rujnu 1943. godine i upao u kuću Juraja Kunića-Šumara. Kuću su temeljito opljačkali, ali nikoga nisu ulovili. Šumarovi sinovi već su bili u partizanima a on se sa ženom na vrijeme sakrio. Još jedan upad Gestapoa u kuću Juraja i Ivana Modića u Velikoj Mlaki bio je bezuspješan, jer je Franjo Lacković kojeg su tražili, uspio na vrijeme pobjeći. No, zato su uhapsili njegovu sestru Baricu i maćehu Jagu, koje je Gestapo, ipak, ubrzo pustio na slobodu. Cijela obitelj Vinka Lackovića iz Velike Mlake poslije toga odlazi u partizane. Starci su se smjestili u selu Petravec kod Pavla Petravića, a četiri sina i tri kćeri na razne su se načine borili i radili za oslobođenje naše zemlje.

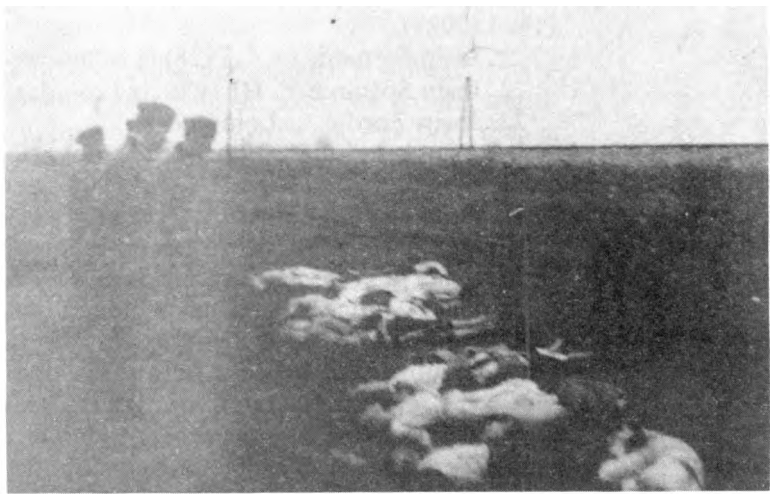
Iako su Nijemci ostali formalno mirni na akciju udarnika, koji su usred bijela dana uhvatili u gostioni Nijemca — agenta i izveli ga izvan sela gdje je likvidiran, ipak su gubili strpljivost, poduzimajući masovne akcije protiv sela, ne bi li možda otkrili izvore narodnog otpora. Međutim, trud im je bio uzaludan.

Udarna grupa Mičevec

Udarnu grupu u selu formirao je u proljeće 1943. godine Slavko Brdek, poljoprivrednik iz Mičevca, koji je u to vrijeme bio član Kotarskog komiteta SKOJ-a Velika Gorica. Osim njega, u grupi su bili:

2. Josip Haluga, postolarski radnik iz Mičevca (uhvaćen je na zadatku u svom selu i zaklan na željezničkoj pruzi kraj Mraclina, s još četvoricom udarnika iz svoga i drugih sela 1943. godine),
3. Ivan Brcković-Konceli, drejerski radnik iz Mičevca (član KPJ, uhvaćen zajedno s Halugom i zaklan na željezničkoj pruzi kod Mraclina 1943. godine),
4. Rudi Brdek, poljoprivrednik iz Mičevca,
5. Marko Caganić, poljoprivrednik iz Micevca,
6. Milan Radanović, opančarski radnik iz Mičevca,
7. Juraj Grdić, opančarski radnik iz Mičevca,
8. Juraj Brcković-Liko, poljoprivrednik iz Mičevca,
9. Ivan Caganić, poljoprivrednik iz Mičevca,
10. Mijo Haluga, poljoprivrednik iz Mičevca,
11. Imbro Janković, poljoprivrednik iz Mičevca,
12. Marko Bedeković, poljoprivrednik iz Mičevca,
13. Stjepan Janković-Mesko, poljoprivrednik iz Mičevca,
14. Stjepan Klenović-Štrukelj, poljoprivrednik iz Mičevca.

Udarna grupa Mičevec je išla, kao i ostale, u razne akcije većih i manjih razmjera, pod komandom svoga komandira Slavka Brdeka, ili pod vodstvom Ivana Orlića. Prevozila je stalno žito i stoku iz Posavine i Turopolja, obavljala osiguranje i druge akcije.

Na pruzi od Mraclina prema Turopolju, kod mosta zvanog Ribin, fašisti su u listopadu 1943, među ostalima, strijeljali pet omladinaca s našeg područja: Josipa Halugu iz Mičevca, Josipa Grgara-Pavlovog iz Ribnice, Ivana Lackovića iz Velike Mlake, Franju Križanića iz Mraclina i Ivana Brckovića-Koncelija iz Mičevca.

Josipa Halugu i Ivana Brkovića dao je uhapsiti ustaša Stjepan Pernar-Majmun, zajedno s Jankom Špišićem-Kubekom, koji su u selo i doveli ustaše u policijsku raciju na svadbu kod Ivana Majurca-Tičeka. Ta dvojica već su imali iza sebe više zločina, a Majmun je 1942. godine osobno svojom rukom ubio Miška Bedekovića-Mihalova iz Mičevca, u njegovu dvorištu, Majmuna i Kubeka su udarnici i aktivisti kasnije likvidirali u selu.

Udarna grupa Lomnica

U Lomnici su udarnu grupu osnovali u proljeće 1943. godine Duka Vasić i Vinko Smolković-Minđek, obojica iz Lomnice. Komandir grupe je bio Valent Češković-Ba-

stajn — Pedenj, postolarski radnik iz Lomnice, a njezini članovi su bili:

2. Ivica Lipar iz Lomnice, zamjenjivao komandira,
3. Juraj Češković-Medo, iz Lomnice,
4. Vinko Klafurić-Pikač, iz Lomnice,
5. Mijo Deverić-Dumić, iz Lomnice,
6. Vinko Stepanić-Vinček, iz Lomnice,
7. Vinko Stepanić-Čelek, iz Lomnice,
8. Stjepan Stepanić-Dragi, iz Lomnice,
9. Mirko Smolković-Pucin, iz Lomnice,
10. Martin Stepanić-Čepa, iz Lomnice,
11. Vinko Deverić-Frenk, iz Lomnice,
12. Josip Arbanas-Blažev, iz Lomnice,
13. Mijo Arbanas, iz Lomnice,
14. Stjepan Celić, iz Lomnice,
15. Stjepan Cundeković, iz Lomnice,
16. Stjepan Deverić, iz Lomnice,
17. Stjepan Posavec, iz Lomnice,
18. Bara Posavec iz Lomnice (kbr. 113, prikupljala je podatke od osnutka grupe, prema izjavama Ivice Lipara i Juraja Smolkovića),
19. Juraj Stepanić iz Lomnice, (rod. 12. 6. 1924),
20. Vinko Stepanić (Vinka) iz Lomnice (16. 1. 1927),
21. Josip Stepanić (9. 1. 1928) iz Lomnice,
22. Josip Šoštarec (6. III 1926) iz Lomnice,
23. Josip Žordić, iz Lomnice.

Iako formalno nije pripadao udarnoj grupi, Ivan Kezele (Delnice, 14. 10. 1908), željeznički čuvar ili »vaktar« na poljskoj vaktarnici u Lomnici, bio je od iznimne koristi udarnicima i svim partizanima koji su išli smjerom Lomnica—Lukavec—Gudci i dalje, u partizane. Uz velik rizik, osiguravao je prijelaz dobro čuvane pruge i davao sve obavijesti o događajima na njoj. Bio je nezamjenjiv na tom poslu. Stanovao je u Lomnici i stalno surađivao s udarnicima do oslobođenja naše zemlje.

Grupa je obavila mnoge »sitne« akcije protiv neprijatelja — svlačenje domobrana, prevoženje i sabiranje odjeće, obuće, hrane, oružja i municije i si. Išla je u veće akcije s udarnicima iz sela Gudci i Lukavec, pod rukovodstvom i komandom Štefa Šimca, u likvidaciju općine Odra zagrebačka, željezničke stanice Velika Gorica, rušenje pruge Odra—Velika Gorica itd.

Mnogo je ljudi provedeno u partizane ovim smjerom, a udarnici iz Lomnice i sami su učinili puno korisnih akcija na štetu okupatora i ustaša. Akcije su im bile uvijek smišljene i dobro organizirane, pa su najčešće s uspjehom završavane. Zabilježit ćemo samo neke:

Okupator je, osim zapljenom, prikupljao dobre konje i »kupovanjem« preko raznih nakupaca u našoj zemlji. Na velikogoričkom području takvih je bilo više, a među ostalima je najveći broj konja kupovao Mijo Vugrinović, nakupac iz Velike Gorice. Jednom zgodom, 1943. godine u proljeće, imao je za otpremu u Zagreb tridesetak konja. Dobio je punudu za taj posao od braće Tomašić iz Kurilovca. Pogodbu i vrijeme za odvođenje konja dogovorio je Stjepan Tomašić-Milan. Istodobno je obavijestio udarnu grupu u Lomnici. Udarnici su postavili zasjedu kraj Velike Gorice. Vođa udarnika je bio Ivica Lipar. Kad je »karavana« naišla, vodiči konja Franjo Tomašić i brat mu Drago bili su skrenuti s puta u polje, a daljnje vođenje konja preuzeli su udarnici iz Lomnice koji su ih preveli do partizana. Vodičima, braći Tomašić, Lipar je dao potvrdu »da su konje predali«, ali partizanima. Nakupac je i za nju dobio odštetu od okupatora. »Poslovni rizik« !

Drugu zanimljivu i uspješno obavljenu akciju izveli su udarnici iz Lomnice kad su, u zasjedi kraj glavne ceste Velika Gorica—Zagreb, sačekali njemački kamion s četvoricom vojnika. Iako uspjeh nije bio potpun, jer su njemački vojnici uspjeli pobjeći, ipak je odjek bio velik. Kamion su udarnici odvezli u Kostanjevac (Gudci), gdje su ga niz jednu strminu pustili da se razbije o debeli hrast.

Grupa je imala iza sebe cijeli niz domišljatih i vrijednih akcija, što ih je disciplinirano izvršavala po uputama i direktivama KK KPH Velika Gorica. No, ona će, na žalost, u kasnu jesen 1943. godine početi »divljati«. Zaplijenjeni ili sabrani materijal za narodnooslobodilački pokret, novac, kožu za obuću, cigarete i ostale stvari, udarnici su počeli prisvajati za sebe. Prvi je to učinio komandir grupe Valent Češković-Bastajn, a onda i drugi. Uočivši situaciju, KK KPH Velika Gorica odmah je poduzeo potrebne mjere.

Grupa je pozvana u Turopoljsko posavski odred. Jedan se dio odazvao pozivu, uz intervenciju tadašnjeg sekretara općinskog komiteta Velika Gorica Mike Perkovića, dok se manji broj, ranije dobrih udarnika, dao uhapsiti neprijatelju. Oni su otpremljeni u logor u Sisak odakle su raspoređeni kojekuda. Jedni su poslani na rad u Njemačku, drugi u domobranske ili druge neprijateljske jedinice. Mnogi su od tih, ipak, u toku 1944. godine uspjeli umaknuti od neprijatelja i uvrstiti se opet u naše partizanske redove, gdje su bili hrabri borci, a poneki i rukovodioci Jugoslavenske armije.

Tako je, ne baš slavno, završila jedna od najboljih udarnih grupa na našem teritoriju.

Vojni sud pri štabu Turopoljsko-posavskog odreda proveo je istragu i utvrdio krivičnu odgovornost Valenta Češkovića-Bastajna i Juraja Češkovića-Mede te Martina Stepanića-Čepe. Kažnjeni su najstrožom kaznom, smrću, koja je i izvršena u Kravarskom, gdje je vođen sudski postupak.

Sekretar Kotarskog komiteta KPH Vinko Smolković je pozvan na partijsku odgovornost i smijenjen s dužnosti sekretara, te poslan na teren za obavještajca. No, na dužnosti obavještajca je ostao tek nekoliko dana i potom smijenjen i poslan u Žumberačko-pokupski partizanski odred za borca. U jedinici je brzo postao političkim delegatom voda i hrabro se borio protiv neprijatelja, a u borbi je i poginuo.

Slično se događalo i u Ščitarjevu, gdje su iz Zagreba stizale goleme količine raznovrsnog materijala i oružja za partizane, a aktivisti i udarnici su sve to otpremali na oslobođeni teritorij. Međutim, kako je najviše robe primao i dopremao Josip Hapač, on ju je dijelom i prodavao. Čak i NOP-u (pretežno sanitetski materijal).

Stupanjem cijele udarne grupe Ščitarjevo u Turopoljsko-posavski odred, pri njegovu formiranju, Jože Hapač je iz Poljane, zajedno s Franjom Mikulićem-Kopačem, vodio te udarnike tj. Turopoljsko-posavski odred u Pokuplje, gdje je Odred dobio stalno političko i vojno rukovodstvo. Naknadno je, međutim, iz Zagreba došao precizan popis odaslane robe iz grada kao poklon građana NOP-u. Radilo se o dvojim kolima lijekova za bolnice i nekim toplim pokrivačima za ranjenike. Lijekovi koje je Jože naplatio od Pokreta stigli su na odredište, ali nisu prispjeli pokrivači.

Bio je to dovoljan znak da se radi o pljački, koja je često bila povezana s djelatnošću neprijatelja. Kad je ispitan put kojim je roba išla, uhapšen je Josip Hapač. Istragom je ustanovljena prodaja i otuđivanje materijala i oružja (pištolja iz vojnog magazina domobrana u Zagrebu — Knivalda), zatim naplata sanitetskog materijala od pokreta i drugo. Naknadno je uhapšena i »Olga« iz Zagreba i, zajedno s Jožom, kažnjena najstrožom kaznom. Kaznu smrti izrekao im je Vojni sud Turopoljsko-posavskog područja. Da bi se u početku spriječile takve pojave i neprijatelju oduzeli argumenti protiv oslobodilačkog pokreta, postupak je vođen brzo i, bez sentimentalnosti kazna je izvršena.

Juraj Križanić, omladinac iz Lukavca, komandir udarne grupe, član, a poslije i sekretar Kotarskog komiteta SKOJ-a.

Udarna grupa Lukavec

Udarna grupa Lukavec djelovala je samostalno u svojem i okolnim selima. Svlačila je i razoružavala neprijateljske vojnike, prikupljala i prevozila ili nosila na leđima sabranu hranu za NOP. Držala je nekoliko veza iz Zagreba kojima su išli ljudi i razna roba za partizane. Ova grupa bila je tijesno povezana s udarnicima SKOJ-jevcima iz sela Mala Mlaka, Hrašće i Čehi—Sveta Klara.

Grupa je nastupala i pod komandom udarne grupe iz Gudca, kojoj je komandir bio Stjepan Šimec. Ponekad su ga zamenjivala braća Miško i Andrija.

Grupu su rano u proljeće 1943. godine osnovali Nikola Perković i Antun Stanilović, a za komandira je postavljen Juraj Križanić-Mlađi iz Lukavca. On je ostvarivao i koordinirao suradnju s Hrašćem, Malom Mlakom i Čehima, a s Gudcima je najčešće išao u akcije te s još pokojim svojim udarnikom. U veće je akcije, naravno, išlo i više omladinaca. Primjerice, prilikom prenošenja oduzete hrane, sabrane za ustaški pokret u selu Dragonožec i Markuševec, u ožujku 1943. godine.

Članovi grupe Lukavec, pored Jureka, bili su:

1. Alojz Stanilović-Cukor, poljoprivrednik iz Lukavca,
2. Antun Vađić-Muž, poljoprivrednik iz Lukavca,
3. Mirko Križanić, poljoprivrednik iz Lukavca,
4. Stjepan Stanilović-Zajec, poljoprivrednik iz Lukavca,

5. Stjepan Belec, poljoprivrednik iz Lukavca,
6. Mirko Sedmak, poljoprivrednik iz Lukavca,
7. Josip Cvetković-Jožinec Bartolov, đak iz Lukavca,
8. Alojz Cvetković, poljoprivrednik iz Lukavca,
9. Mirko Radenić, poljoprivrednik iz Lukavca,
10. Mirko Sedmak (Mirkov), poljoprivrednik iz Lukavca,
11. Mirko Sedmak (Đure), poljoprivrednik iz Lukavca,
12. Stjepan Karnas, poljoprivrednik iz Lukavca,
13. Mirko Stanilović (Filipov), poljoprivrednik iz Lukavca,
14. Antun Stepanić (Juraja), poljoprivrednik iz Lukavca,
15. Ivan Šopar, poljoprivrednik iz Lukavca,
16. Janko Vađić, poljoprivrednik iz Lukavca,
17. Rok Huzjak, poljoprivrednik iz Lukavca.

Svi udarnici nisu sudjelovali u svim akcijama, što je bilo i nemoguće s obzirom na to da su danju živjeli i radili legalno, a tek noću postajali su »vojnici«, kao i svi ostali udarnici na ovom području. U pojedine akcije išao je najoptimalniji broj i najprikladniji tip omladinaca. Samo u neke akcije morali su svi ići. Obično se tada radilo o prijenosu većih količina robe. Ponekad je udarnike vodio u akcije i Mika Perković.

Prvo »krštenje« udarna grupa Lukavec imala je u zajedničkoj akciji s udarnicima Gudca, koje je vodio Štef Šimec iz Gudca. Išli su u selo Lomnicu na svlačenje i razoružavanje više od desetak neprijateljskih vojnika na dopustu. Uhvatili su ih osmoricu. Taj

Omladinci iz Gudca i Lukavca u lipnju 1943. na ispraćaju prilikom odlaska u XIII. proletersku brigadu.

je uspjeh stimulativno djelovao za pokretanje novih akcija. Ubrzo, udarnici iz Lukavca idu sami u akciju svlačenja domobrana u selo Petrovinu, gdje su sreli udarnu grupu Lomnica i umalo nije došlo do sukoba. Međutim, na vrijeme su se sporazumjeli i do pucnjave nije došlo!

U akciju rušenja općine Odra zagrebačka išli su pod vodstvom Šimca, a sudjelovali su i udarnici iz Hrašća, Male Mlake i Lomnice. U općini su oduzeti svi pisaći strojevi, papir i sav drugi pribor. Evidencija stanovništva i njegove imovine je spaljena, kako se neprijatelj ne bi mogao njome služiti pri regrutiranju vojnika, ubiranju poreza, stoke i žita za potrebe okupatora. Zaplijenjena je i stanovita suma novca i jedna vojnička puška, koju je posjedovao općinski pisar Ivan Šafranić iz Odre, suradnik NOP-a, koji je i omogućio akciju o kojoj je riječ.

Udarna grupa iz Lukavca zapalila je željezničku stanicu u Velikoj Gorici, uhvatila više domobrana i zaplijenila više pušaka i municije.

Dijelovi udarne grupe Lukavec išli su u zajedničke akcije s udarnicima iz sela Gudci, osobito njihov komandir Juraj Križanić. On je bio sa Šimcima u akciji na domobransku posadu u selu Otočec kraj Zagreba, te na likvidaciji općine i rudnika lignita u Kravarskom. Nakon toga, zajednički su zaplijenili i nosili iz Dragonošca i Markuševca živežne namirnice što ih je sabrao ustaški tabornik Petar Markulin, a bili su i u akciji na likvidaciji općine Odra zagrebačka, i drugima.

Udarnici u akciji s XIII proleterskom brigadom

Jedan od najvećih pothvata izveli su udarnici iz Lukavca zajedno s udarnicima iz Male Mlake i mjesta Čehi-Klara, povezani s XIII proleterskom NOU brigadom »Rade Končar«. Akcija je izvedena 9. lipnja 1943. godine uz sam grad Zagreb (Remetinec, Kajzerica, Ljubićev mlin, Obrež odranski, Odra, Buzin itd.).

Udarnici su pri tome odigrali presudnu ulogu, napose oni iz mjesta Čehi-Klara, jer su izuzetno spretno vodili naše najelitnije borce do samog glavnog gnijezda neprijatelja, a da on to uopće nije primijetio. Vjerojatno se niti u snu nije nadao takvoj »drskosti« partizana da napadaju prijestolnicu okupatora! To je bio pravi šok za neprijatelja.

Akciju je potakla II operativna zona, uz sudjelovanje njezina političkog komesara Marka Belinića. On je i angažirao udarnike iz Lukavca, preko njihova komandira Juraja

Križanića-Mlađeg. Marko je apelirao na udarnike da se poslije akcije definitivno priključe XIII proleterskoj.

Kad je akcija oko Savskog mosta s uspjehom završena, XIII proleterska brigada vratila se u Vukomeričke gorice, a priključili su joj se ovi udarnici, zanimanjem poljoprivrednici iz Lukavca:

1. Alojz Stanilović-Cukor,
2. Janko Vađić,
3. Ivan Šopar,
4. Stjepan Belec,
5. Mirko Radenić,
6. Juraj Križanić-Mlađi.

Budući da je Juraj Križanić bio član KK SKOJ-a Velika Gorica, njega je Marko Belinić vratio na teren zbog rada s omladinom.

O toj i drugim akcijama partizana, pisao je i neprijatelj. Na primjer, u dnevnom izvještaju br. 151, od 31. svibnja 1943. godine, u kojem se, među inim, veli: »Noću 30/31. V. jedna skupina partizana (navodno 100) izvršila je napad na svetlometnu bitnicu na ciglani 1 km j. z. od Sveta Klare (5 km od Zagreba). Od posade 18 domobrana, koja je razoružana i 15 svučenih se je vratilo, a koji su bili pušteni kod sela Mala Mlaka (3 km j. z. od Svete Klare). Svetlomet oštećen. U Brezovici zarobili 27 domobrana, s Nadbiskupskog dobra odveli stoku. (Izvj. br. 126, od 11. 6. 1943. godine).« *(AIHRPH, NG-kut. 338)*.

Prilikom formiranja Turopoljsko-posavskog partizanskog odreda u Poljani Čičkoj, 8. kolovoza 1943. godine, grupa mu se gotovo cijela priključila. Također i ostali udarnici s područja kotara Velika Gorica. Svi su bili dobri i hrabri borci u XIII proleterskoj, TPO i drugim partizanskim jedinicama, gdje su mnogi od njih postali vojnim i političkim rukovodiocima, boreći se tako protiv okupatora do oslobođenja naše domovine.

Udarna grupa Gradići

Udarna grupa u selu Gradići nije formalno postojala, ali su aktivisti radili veoma učestalo s udarnicima Lomnice i djelomično Lukavca preko^Mije Dijanića, poljoprivrednika iz Gradića, Marka Đumlije, poljoprivrednika iz Petrovine i Franje Šabana, kovačkog radnika i vođe aktivista iz Gradića. Šaban je najviše i ostvarivao i podržavao vezu s partijskom organizacijom preko druga Nikole Perkovića, šumskog radnika iz Lukavca. Svi ovdje spomenuti bili su odbornici ili predsjednici mjesnih narodnooslobodilačkih odbora svojih sela. Akcije su pripremali i u njih išli:

1. Franjo Šaban, kovački radnik iz Gradića (predsjednik Mjesnog NOO Gradići i član Općinskog NOO Velika Gorica; objesili ga Čerkezi 1944. godine);
2. Mika Šaban, đak iz Gradića, — SKOJ-evac
3. Ivan Žilec, poljoprivrednik iz Gradića,
4. Stjepan Žilec, poljoprivrednik iz Gradića,
5. Andrija Lisec-Jacek, poljoprivrednik iz Gradića,
6. Franjo Strižak, poljoprivrednik iz Gradića,
7. Juraj Žilec i još neki, imena kojih nisu utvrđena.

Oni su sudjelovali u akciji na željezničku stanicu Velika Gorica, koja nije uspjela, u proljeće 1943. godine, jer je u stanicu nepredviđeno došao oklopni vlak, pa su udarnici jedva iznijeli žive glave. Tu su čak poginula dvojica neidentificiranih udarnika.

Drugi napad na željezničku stanicu Velika Gorica solidno su pripremili Franjo Šaban i Ivan Orlić. Šaban je, naime, u domobranskoj posadi imao poznate suseljane, a na stanici prometnike iz svoga sela, pa je bez većih teškoća došao do znakova raspoznavanja. Osim toga, suradnici iz redova domobrana omogućili su da se posada zauzme bez ijednog ispaljena metka. Dosta važnu ulogu tu je odigrao omladinac, SKOJ-evac Ranko Jagić i prometnik Mulić, koji su povezani sa Šabanima informirali o cijelom stanju na stanici. Zahvaljujući tome, ovaj put nije moglo doći do nikakva iznenađenja pri zauzimanju stanice.

Akcija je potpuno uspjela, a vodio ju je KK Komunističke partije Velika Gorica s više udarnih grupa našeg terena. Tom je prilikom zaplijenjeno oko 50 pušaka i toliko odijela, nešto puškomitraljeza s nekoliko tisuća metaka. Željeznička stanica i skretnički blok su uništeni sa svim uređajima. Dio se domobrana tom prilikom posakrivao u okolnim kukuruzima.

Ovi su udarnici ujedno i aktivisti i članovi Mjesnog NOO, koji akcijama i rukovodi, sabrali više od 20 pušaka, koje je Franjo Šaban, preko Mike Perkovića i Marka Đumlije, poslao partizanima.

Onu prvu akciju neprijatelj je zabilježio u dnevnom izvještaju Ministarstva oružanih snaga NDH br. 176 od 25. VI 1943. godine: »Noću 24/25. VI odbijen je bez vlastitih gubitaka partizanski prepad na oruž. postaju u selu Brezovica (8 km od Zagreba) i na željezničku postaju Velika Gorica (12 km od Zagreba).« I 23/24. VII dn. izvj. 206, također piše o neuspješnom napadu partizana na že-

ljezničku stanicu Velika Gorica. *(AIHRPH, NG-kut. 338)*.

OPĆINE DUBRANEC I KRAVARSKO

Od konca 1942. i početkom 1943. godine, u Vukomeričkim goricama i Vukomeričkom Pokuplju, stalno su djelovale tri udarne grupe: Gudci, Čakanec i Kozjača. Svaka od njih okupljala je omladinu i dezertere iz neprijateljskih vojski svoga i susjednih sela.

Dio članova udarne grupe Gudci nakon akcije. Prvi s desna Andrija Šimec; do njega čuči (sa šeširom) Štef Šimec; u sredini stoji (s domobranskom kapom) Miško Šimec. Tri brata Šimec činili su jezgro grupe i bili pokretači svih akcija protiv neprijatelja.

Udarna grupa Gudci

Operirala je od savskog mosta do granice sisačkog kotara. Izvodila je najznačajnije

Štef Šimec iz Gudca, komandir udarne grupe Gudci — Dragonožec — Markuševec.

vojne akcije, organizirala veze za prevođenje ljudi i materijala za partizane sa svih strana našega terena i iz Zagreba. U Gudcima je bilo veliko skladište žita, oružja i drugih materijala, što je ova skupina ljudi organizirala i stalno aktivno održavala sve do oslobođenja naše zemlje. Grupu je organizirao poljoprivrednik Štef Šimec iz sela Gudci već koncem 1942. godine, a formalno i službeno je postavljena od početka 1943. godine. Ona je bila sastavljena poglavito od omladinaca iz sela Gudci, Markuševec i Dragonožec Donji. Prvotno su joj pripadali i omladinci iz Lukavca, pa su kasnije zajednički polazili u veće akcije pod komandom braće Šimec, napose Štefa. Grupa je koordinirano djelovala i s omladincima Kravarskog i Pisarovine, pod vodstvom braće Šimec. Pripadali su joj:

1. Štef Šimec, poljoprivrednik iz Gudca, komandir,
2. Andrija Šimec, poljoprivrednik iz Gudca
3. Mije Šimec, kovački obrtnik iz Gudca,
4. Lovro Vlahović, poljoprivrednik iz Gudca,
5. Lovro Kučić, poljoprivrednik iz Gudca,
6. Nikola Meštrović, poljoprivrednik iz Gudca,
7. Juraj Kučić-Nikolin, poljoprivrednik iz Gudca,
8. Tomo Vlahović, poljoprivrednik iz Gudca,
9. Vjekoslav Meštrović (Stjepanov) iz Gudca,
10. Vinko Šnajder, poljoprivrednik iz Gudca,
11. Marko Kučić (Tomin), poljoprivrednik iz Gudca,
12. Stjepan Kučić-Komandir, poljoprivrednik iz Gudca,
13. Stjepan Horvat-Buđo, poljoprivrednik iz Dragonošca Donjeg,
14. Marko Markulin-Antunov, poljoprivrednik iz Dragonošca Donjeg,
15. Stanko Domjanković, poljoprivrednik iz Markuševca Vukomeričkog (kasnije otišao u neprijateljsku vojsku).

U toj udarnoj grupi bilo je još nekoliko mladića iz sela Markuševec i Dragonožec, imena kojih nisam mogao pouzdano utvrditi. Brojila je više od 20 omladinaca. Svi su bili naoružani puškama, šmajserima, s nekoliko pištolja i jednim puškomitraljezom tipa »Brno«. S lukavečkom, lomničkom i odranskom (u kojem sastavu su ponekad vršili i akcije — željeznička stanica Velika Gorica, likvidacija općine Odra itd.) imala je oko 40 ljudi, pod jedinstvenom komandom Štefa Šimca. Oni su sami skupljali podatke i spremali akcije — kao što su činile i ostale gru-

pe, ako nije bilo dato direktno naređenje za neke poduhvate od strane KK KPH Velika Gorica, koji rukovodi cijelim razvojem ustanka i borbe. Članovi Kotarskog komiteta i sami su rukovodili pojedinim udarnim grupama, ili skupinom grupa udarnika (Štef Šimec, Zvonko Antolović, Josip Lučić-Biškup i još neki).

Osim mnoštva »sitnih« akcija, ova je grupa uoči 1. maja 1943. godine, zajedno s lukavečkom, lomničkom i malomlačkom izvela uspješnu akciju uništenja općinske evidencije, zapljene pisaćih strojeva i drugog pribora, novca u općinskoj blagajni i jedne vojničke puške u općini Odra zagrebačka.

Ovi udarnici bili su u akciji na općinu Kravarsko zajedno s grupom iz Čakanca i Kozjače. Tom je prilikom uništena evidencija u općini, zaplijenjeni su pisaći strojevi i drugi materijal za pisanje, te uništen rudnik lignita u Kravarskom. Pripreme za akciju obavili su: Franjo Kirinčić-Boško iz Čakanca i Ivica Mikulčić, općinski blagajnik u Kravarskom. Jedan stroj za pisanje u općini je uspio sakriti općinski bilježnik Matković i s njim drugi dan pobjeći u Veliku Goricu. Ubrzo su partizani saznali za to i on je pisaći stroj vratio u Kravarsko, a općina je trajno preselila u Veliku Goricu iz svoga sjedišta.

Rudnik su udarnici zapalili pomoću nafte i više nikada nije proradio. Zaplijenjen je sav ekrezit iz rudnika. U akciji je sudjelovalo oko 20 udarnika, a komandirao je Štef Šimec. O toj akciji na Kravarsko, neprijatelj je u 15-dnevnom izvještaju Prve oružničke pukovnije od 15. do 30. lipnja 1943. godine zapisao:

»15. VI. u noći upali su partizani u selo Kravarsko (15 km j. od Vel. Gorice), općinski namještaj i pismohranu spalili, a iz ugljenika odnijeli sve transmisije, te nastavak rada u rudniku nemoguć.« *(AIHRPH, NG-kul 74)*.

Podvig grupice udarnika

Godine 1943, 30. lipnja udarna grupa Gudci, pod vodstvom Šimca, učinila je pravi herojski podvig. Sedmorica udarnika, od kojih su trojica bili braća Mijo, Stjepan i Andrija Šimec, naumili su razoružati domobransku posadu od 40 ljudi. Posada je bila naoružana vojničkim puškama i jednim lakim mitraljezom na krovu zgrade, a čuvala je magazin žita u selu Otočec udaljenom najviše kilometar i pol od Zagreba. Na sve strane bile su razmještene ostale neprijateljske posade, tako da je podvig grupe udarnika Gudci uistinu bio ravan herojstvu. Sve je počelo tako što je član grupe Stjepan Horvat Buđa iz Dragonošca, preko Stjepana Matunca, poljoprivrednika i omladinca iz sela Otočca, stupio u kontakt s domobranom Franjom Bačićem iz posade u Otočcu, koji je izrazio želju da se domobrani predaju. Iako je ponuda bila primamljiva, za akciju se nije lako bilo odlučiti, jer je to mogla biti i neprijateljska zamka. No, prepustimo riječ Stjepanu Matuncu[1], glavnom akteru ovog događaja, koji veli.

»30. lipnja 1943. godine došao je kod mene jedan domobran iz posade domobrana na magazinu žita u selu Otočec. Posada i magazin su udaljeni oko 300 metara od moje kuće. Domobran Franjo Bačić, iz sela Iloča — Srijem, — je pripadnik mitraljezac te posade od 40 domobrana i on mi veli, da bi se htio povezati s partizanima radi predaje istima toga mazina tj. garnizona. Ja sam mu rekao da ću ga spojiti s partizanima, ali on mora ići sa mnom u jedno selo i sam će sve to dogovoriti s njima. On je odmah pristao na to i ja sam za njega posudio u selu bicikl. Zajedno idemo u selo Dragonožec Donji gdje sam ja poznavao Stjepana Horvata-Buđu.

Kad smo došli u Dragonožec kod Štefa Horvata, on je bio kod kuće i saslušao me, kao i domobrana Bačića kojega je sve ispitao o situaciji u garnizonu. Bačić je tu rekao da ima oko 40 domobrana i svi su naoružani puškama, a on rukuje mitraljezom. Štef Horvat je zaključio po opisu garnizonskog raspoloženja domobrana, naoružanja i rasporeda domobranske straže, da bi oni to mogli likvidirati s udarnom grupom, bez partizanske vojske. Poveo nas je potom u selo Gudci kod braće Štefa, Miška i Jadraša Šimca. Oni su ponovno sve ispitali domobrana Bačića i došli do istog zaključka, da se taj garnizon može likvidirati s udarnicima.

Nakon razgovora oni su domobrana Bačića uputili natrag u posadu, kako ne bi ostali domobrani nešto posumnjali. On će na večer, kad mi dođemo u 12 sati, paralizirati stražara na ulazu. Ja sam sa Štefom Horvatom i Šimcem ostao u Gudcima do navečer, a oni su tokom dana organizirali jedan manji broj ljudi s kojima ćemo ići u akciju.

Iz Gudca smo krenuli po šumi u prvi mrak i mimo svakoga sela. Mislim da smo zaobišli i Lukavec. Bilo nas je 6—7 ljudi, točan broj se ne sjećam. Obrež smo također zaobišli i uz Čehe i Botinec smo došli na cestu Zagreb-—Velika Gorica kod Orečića. Prešli smo cestu i opet preko gmajna — obilazeći svako naseljeno mjesto došli smo do magazina s domobranskom posadom. Pu-

1 — Stjepan Matunec je rođen 25. lipnja 1926. u Otočecu kraj Zagreba. Kasnije je bio rezervni starješina JA i službenik u »Sigurnosti«.

tem nismo imali nikakovih nezgoda, jer sam ja ovdje dobro poznavao teren.

Došavši pred ulaz magazina zaustavio nas je stražar, a pošto mi nismo imali lozinku, stražar je opalio 2 metka u zrak. Naši su odmah navalili na njega, uzeli mu oružje i provalili u baraku gdje su ostali domobrani spavali. Kad smo došli unutra svi su domobrani na naš poziv digli ruke u zrak, nakon čega su ih, sve, naši udarnici tjerali van iz barake. Domobrani su primjetili, da tu nema puno partizana i njih je većina pobjegla. Mi smo tu pobrali 15—20 pušaka i jedno dvanaest domobrana uzeli sa sobom, koji su nosili zaplijenjeni materijal (puške, pokrivače, municiju i drugo). Puškomitraljez je sam Bačić donio s krova, jer je zaključio da smo mi došli.

Kad smo završili akciju i malo se odmaknuti od magazina Andrija Šimec je opalio iz mitraljeza jedan rafal od 25—30 metaka prema Savskom mostu, do kojega su i stigli. To je on učinio samo da malo uznemiri neprijatelje u samom gradu Zagrebu, do kojega su stizali svjetleći metci.« *(a. a.)*

U dnevnom izvještaju Ministarstva oružanih snaga NDH br. 214. od 2. kolovoza 1943. godine, za područje Zagreb, stoji: »Noću 1/2. VIII. oko 15 partizana napalo je domobransku stražu kod opskrbnog skladišta između Svete Klare (6 km j. od Zagreba i Remetinca (5 km j. j. z. od Zagreba) 7 domobrana je odvedeno od kojih su se 4 vratili, a tri su otišli s partizanima.« *(AIHRPH, NG-kut. 338)*.

Dalje Stjepan Matunec veli:

»Kako smo neprimjetno došli u selo Otočec isto smo se tako, po izvršenoj akciji, vratili stranputicom. Kad smo došli u selo Odranski Obrež, kod prve drvene kućice na desno, iduć od Čeha, svukli smo domobrane i pustili ih natrag. Od domobrana je ostao u partizanima samo Bačić, koliko se sjećam, i ja. Zatim smo otišli sa svim plijenom u Lučelnicu gdje smo ja i Bačić raspoređeni u jedan udarni vod iz kojega smo ubrzo prešli u Turopoljsko-posavski odred i kasnije u »Seljinu« brigadu. Ja sam rat završio u »Karlovačkoj« brigadi, a Bačić u »Seljinoj.«

Osobit slučaj vezan je za Bačića. S obzirom da se on nikada nije javljao svojima u Srijem, pa čak ni poslije oslobođenja, a kad je 1946. godine demobiliziran i došao kući, oca je pogodio srčani udar od kojega je na mjestu umro. Roditelji su Bačićevi naime, njega već oplakali misleći da je poginuo u ratu, pa srce staroga Bačića nije izdržalo iznenadan sinovljev povratak.

Drugog dana svi su se domobrani vratili na mjesto službovanja tj. čuvanje magazina, a iz Zagreba je došla oficirska komisija s generalom Štancerom. Oficiri su vikali na domobrane, grdili ih, maltretirali i ponižavali na sve načine, a neke čak i udarali. Kad su se domobrani branili da su ih partizani napali i zarobili, Štancer im je u bijesu govorio: »Kakvi su to bili partizani? To nisu bili nikakvi partizani! To su bile ove svetoklarske kurve, a vi ste im predali oružje!«

Netko je, naime, drugog dana poslije akcije, obavijestio Štancera daje grupicu udarnika doveo Matunec, da su to sve bili civili, a ne nikakva partizanska vojska. Bijes neprijatelja bio je razumljiv. Pucali su po Matunčevoj kući u Otočcu, koju su stalno kontrolirali i u njoj ranili Štefovu sestru Dragicu Matunec u glavu. Metak je, naime, prošao drveni zid kuće i pogodio je u glavu ispod lijevog uha, a izašao ispod jezika i tako joj oštetio moć govora.

Na isti način su akciju doživjeli i Štef Horvat i Štef Šimec, koji su uz Stjepana Matunca bili njeni glavni akteri, te se na osnovu njihovih iijava *(a. a.)* može reći da se u osvajanju domobranske posade najbolje snašao Miško Šimec koji je stražaru podviknuo: »Ne pucaj, mi smo žandarmerijska ophodnja iz Svete Klare!« Stražar se zbunio i udarnici su ga brzo savladali i razoružali. U akciji su, pored Stjepana Matunca, Stjepana, Mije i Andrije Šimca, sudjelovali još Tomo Vlahović iz Gudca, Stjepan Kučić-Komandir i Juraj Križanić-Mlađi, komandir lukavečke udarne grupe.

Grupa je likvidirala više suradnika okupatora u svojoj i drugim bivšim općinama i to u selima: Markuševec, Velika Mlaka, Obrež — Velika Gorica, Buševec itd. U svim tim akcijama posebno su se istakla braća Šimec.

Razoružanje domobranske posade u Dubrancu

U Kravarsko je u rano proljeće 1943. godine došla domobranska satnija, od koje je oko 40 vojnika, sa zastavnikom Ivanom Božićevićem, smješteno u selo Dubranec. U toj jedinici je, među ostalima, bilo i Ličana sklonih partizanima. Jedan vodnik, Petar Babić iz Oštarija (kotar Gospić), odmah je tražio vezu s partizanima. Pored njega bilo je još nekoliko pristaša partizanskog pokreta, kao Božo Ugarković brat kojega je bio španjolski borac i drugi. Vodnik je išao u selo Vukomerić i preko »Malog Jože« dobio vezu s omladincima u Havidić-selu. SKOJ-evci Gabrijel Havidić (brat poginulog kovačkog radnika i aktivista NOP-a), Antun i Juraj Havidić povezali su Babića s Ivanom Radinićem-Jašom i Nikolom Marđetkom-Šturmanom, članovima KK KPH Pisarovina.

Jaša i Šturman su odmah planirali akciju na domobrane u Dubrancu s udarnicima iz Lučelnice, Havidića i još nekih mjesta. Skupili su 12 do 15 omladinaca. Vodstvo akcije povjerili su tada već iskusnom partizanu Andriji Šimcu, koji je kao prekaljen borac »Kljuke« došao na teren sa zadatkom da radi s udarnicima.

Nikola Marđetko je Šimcu obrazložio zadatak i upozorio ga na opreznost, te mu dao na raspolaganje Juraja Fabijanca i šestoricu udarnika. Iz Havidić-sela je Franjo Mikulić-Kopač poslao trojicu omladinaca i to: Gabrijela Havidića, Antuna Havidića i Juraja Havidića-Mlađeg. Iz Vukomerića su u akciju krenula četvorica omladinca, imena kojih nisu utvrđena. S ovima su još bili: Ivan Grebenić, Slavko Crnolatec, Ivan Čurek, Josip Mikulić te Mijo i Josip Grbinić.

Prema dogovoru Nikole Marđetka-Šturmana, Ivana Radinića-Jaše i Stipe Ugarkovića-Palente s domobranskim vodnikom Petrom Babićem, Babić je trebao pričekati udarnike izvan sela Dubranec i dati im najnovije podatke o stanju u domobranskim nastambama.

Andrija Šimec je s udarnicima došao nešto prije ugovorenog vremena na mjesto sastanka, pa su skriveni čekali vodnika Babića. Za svaki slučaj ! Međutim, Babić je došao točno u ugovoreno vrijeme i sam. Svoj šmajser predao je zatim Šimcu.

Potom su načinili plan za zarobljavanje domobrana u dvjema nastambama. U osnovnu školu, gdje je stanovala glavnina od oko 35 domobrana sa zastavnikom Božičevićem, trebao je ići Andrija Šimec, a u kuću Bregana, gdje je bilo oko 15 domobrana, išao bi Juraj Fabijanec s dijelom udarnika. Stražu je čuvao brkati stariji domobran, kojem su Babić i Šimec došli sa znakovima raspoznavanja. Vodnik je odmah zgrabio domobrana, a Šimec mu je oduzeo pušku s ramena. Put u nastambe gdje su domobrani spavali, bio je slobodan.

U školi i kod Bregana akcija je tekla prema planu. Najprije su skupljene puške i mitraljez, a potom su udarnici budili domobrane. U školi su, ipak, domobrani pokušali zatvoriti vrata sobe u kojoj su spavali, ali su ih, na poziv zastavnika Ivana Božićevića, otvorili. Zaplijenjeni su puškomitraljez »Brno«, 42 puške i 2 sanduka defenzivnih bombi, koje su domobrani držali u sobi za spavanje. Domobrani su sve to morali nositi do Lučelnice, gdje su svi svučeni i pušteni, a Babić je ostao u partizanima s još šestoricom domobrana, dok su se šestorica vratila u svoju jedinicu. O tom slučaju neprijatelj je dao vrlo kratku obavijest u dnevnom izvještaju Ministarstva oružanih snaga NDH br. 126, od 5. V 1943. godine:

»Noću 4/5. V. 1943. godine, partizani Ličani razoružali 40 domobrana u Dubrancu, od kojih je 6 uspjelo pobjeći. (14 km j. z. od Velike Gorice.« *(AIHRPH, NG-kut. 338).*

Stipe Ugarković izjavio je o toj akciji slijedeće:

»Po svim informacijama ustanovili smo, da neće biti teško tu domobransku posadu razoružati. Tako sam ja sa jednim starim čovjekom našim saradnikom *(Ivan Radinić-Jaša, — o. a.)* i s grupom omladinaca, koja je s nama surađivala, organizirao razoružavanje domobranske posade i njenu likvidaciju, da tamo ne smeta na prolazu.

Jedno veče smo postavili veze s nekoliko domobrana i dogovorili se s njima tko će biti na straži kada budemo vršili napad. Određenog dana mi smo posadu napali i domobrani su se predali. Zaplijenili smo oko 30 pušaka, 4 do 5 njemačkih šmajsera, jedan puškomitraljez i priličnu količinu municije i bombi. O toj akciji je govorila »Slobodna Jugoslavija« nakon kratkog vremena (...)« *(a. a. i A IHR PH— MG—48/11— 2).*

Među zarobljenim domobranima bio je i postolarski obrtnik iz Velike Gorice Antun Renko. On pripovijeda kako ih je partizanima predao vodnik Babić iz Lešća u Lici, a za partizane veli:

»To je sve vodio Andrija Šimec iz Gudca, a s njegovim sam se ocem poznavao i dobri smo bili, pa me je Šimec pustio u domobranskom odijelu u Markuševec do Roka Busaka koji je kod mene radio. Ja sam kod Roka dobio civilno odijelo, a vojničko sam po dogovoru ostavio partizanima. Vratio sam se natrag u domobransku jedinicu, koja je iz Kravarskog premještena, — cijela satnija sa satnikom Kovačićem, u Veliku Goricu. Moj vod su opet zarobili partizani na farofu u Gorici. U Gorici nas je partizanima-civilima predao »Crlenko« iz Čičke Poljane, koji je bio u mome vodu. U Dubrancu niti u Velikoj Gorici nam se nije ništa dogodilo, koji smo se vratili natrag u jedinicu, već smo svi dobili drugo odijelo i naoružanje od satnika Kovačića. Pri zarobljavanju u Dubrancima je u partizanima ostao Ličanin—vodnik Babić i svi Zagorci, a oficira Božićevića su partizani odveli, nas sve pustili.« *(a. a. — Zastavnik Božičević je poslan u Glavni štab Hrvatske s popratnicom da nije pružao otpor pri zarobljavanju jedinice — o. a.).*

Udarne grupe Čakanec i Kozjača

Udarne grupe iz Čakanca i Kozjače djelovale su često zajednički od konca 1942. i po-

četkom 1943. godine. Formirao ih je Kotarski komitent KPH Velika Gorica, a njihovi rukovodioci su bili: u Čakancu Josip Pejak-Prorok, a u Kozjači Ivan Kovačić-Čirola.

Omladinci, SKOJ-evci, članovi udarne grupe iz Čakanca bili su svi zanimanjem poljoprivrednici. Grupu su činili:

1. Stjepan Pejak-Jožićev,
2. Ivan Pejak-Pecek,
3. Stjepan Antolović,
4. Ivan Antolović,
5. Franjo Kirinčić-Boškov,
6. Mirko Nestić,
7. Stjepan Pejak-Pek,
8. Alojz Pejak (Mirkov),
9. Franjo Pejak,
10. Ivan Pejak.

O akcijama ove grupe već smo pisali, a dodali bismo da je njezin vođa, Josip Pejak, išao na ispomaganje udarnicima u Buševec, Vukovinu i drugdje.

U selu Novo Brdo pionir Josip Kirinčić, zajedno s još jednim vršnjakom pazio je, prema zadatku udarnika, koliko će ustaša iz Kravarskog doći u to selo. Jednom zgodom, svibnja ili lipnja 1943. godine, došla su njih četvorica u Novo Brdo, a djeca su najbržim putem o tome obavijestila komandira. Ustaše su bili naoružani pištoljima, svaki dvjema bombama i šmajserom. Odmah se skupila grupa, kojoj su se priključili politički radnici na tom terenu Mirko Kumic i Ivan Orlić-Oštrica. Skrivenim putem grupa je došla u Novo Brdo, kamo je u međuvremenu stiglo još 4—5 ustaša. Iznenadna pojava partizana preplašila je ustaše i oni su se dali u bijeg. Uhvaćena su četvorica, a zaplijenjeno je 9 bombi, jedan šmajser i četiri pištolja.

Bila je to dobra akcija i dobra lekcija ustašama od strane udarnika iz Čakanca. Ustašama više nije padalo na pamet da idu iz Kravarskog u okolna sela.

U udarnoj grupi iz Kozjače, pored komandira Ivana Kovačića-Čirole bili su još:

2. Alojz Gršetić-Bukovičkin,
3. Alojz Kovačić-Iso,
4. Stjepan Pukšić-Leđo,
5. Stjepan Kovačić-Hodalkov,
6. Josip Kovačić-Tito,
7. Stjepan Vukašinec-Durat,
8. Ivan Vukašinec-Rakovićin,
9. Ivan Kovačić-Markov,
10. Ivan Pukšić-Kvakač,
11. Ivan Gršetić-Jandričkin (obojica posljednih bili su komandiri grupe u različitim vremenskim razdobljima poslije Kovačića-Čirole, koji je rano otišao u partizane gdje je i poginuo, kao i njegov brat Franjo),
12. Stjepan Hrkovec-Mijalkov,
13. Mijo Hrkovec-Jalđin,
14. Franjo Kovačić-Čirola,
15. Josip Zagorec-Pecek,
16. Josip Zagorec-Belin,
17. Josip Jerleković-Srednji,
18. Ivan Matejčić-Sremec.

Svi su bili poljoprivrednici iz Kozjače.

Ova je grupa rušila mostove i prekapala cestu na potezu Kravarsko—Velika Gorica. Razoružali so dosta neprijateljskih vojnika u selima općine Kravarsko, Dubranec (Gustelnici), Vukovini, Mraclinu i Okujama.

U Okujama je grupa izvela akciju na ustaškog odbornika Bartolića-Prcmankina, koji je za okupatore uzimao stoku po selu. S njima je u toj akciji bio Pavao Bedek iz Vukovine, član Kotarskog NOO Velika Gorica. Zaplijenili su šest ili sedam komada stoke i nešto civilnih pušaka od lovaca sklonih ustašama i okupatoru. Sve su to udarnici iz Kozjače otpremili na oslobođeni teritorij partizanima.

Akciju udarnika na rušenju mostova Kravarsko—Velika Gorica, zabilježio je i neprijatelj te u izvještaju od 21. rujna 1943. stoji da je u noći srušen most 48-500, »sve su planjke odvezli prema Kravarskom, a grede onesposobili i razbacali.« *(AIHRPH, NG-kut 248/1)*.

Dosta je omladinaca iz ove grupe otišlo u razne partizanske jedinice, a njih su osmorica dali i svoje mlade živote za slobodu.

Formiranje »Kozjačke čete«

Udarnici koji su u grupi ostali do travnja i svibnja 1944. godine formirali su »Kozjačku četu«, kojoj je dala naoružanje i poslala komandira i komesara XXXIV udarna divizija. Komandni su sastav čete činili:

1. Franjo Cajner iz Ščitarjeva, dodijeljen iz Turopoljsko-posavskog odreda za komandira čete,
2. Ivan Pukšić-Kvakač, udarnik iz Kozjače, poljoprivrednik, kao i Cajner, zamjenik komandira,
3. Stjepan Šandor iz Opatije-kravarske, trgovački pomoćnik, dodijeljen iz »Seljine« brigade za komesara čete (prije toga je bio dulje u 13. proleterskoj »Rade Končar«),
4. Ivan Gršetić-Jandričkin, poljoprivrednik i udarnik iz Kozjače, zamjenik komesara čete.

Četa je imala 2 puškomitraljeza, 2 šmajsera, a svi ostali borci imali su puške.

Prilikom formiranja, četa je brojila oko 30 mladića, ali se taj broj za nekoliko dana povećao na 60, odnosno 70 boraca. Četa se kretala na teritoriju bivše općine Kravarsko, djelomice sisačke i pokupske općine (Pustike, D. Hruševec, Hotnja, Roženica

itd.). Njezin je zadatak bio sprečavanje odlaženja'ljudi u neprijateljska uporišta—Bušević, Veliku Goricu i drugdje, kao i prekidanje svih veza ljudi iz gornjih sela osobito s uporištem u Buševcu (kamo je neprijatelj dovukao dosta naroda iz Vukomerića i Vukomeričkog Pokuplja, iz Pokupskog i njegove okolice: Hotnje, Roženice, Šišinca, Lijevih Štefanki, Gornjeg i Donjeg Hruševca i još nekih sela kravarske općine i drugih). Ovom odlaženju ljudi iz spomenutih sela je, pored okupatorskog terora, kumovao i dio neprijateljski nastrojenog vodstva HSS-a iz kotara Pisarovine, Siska i Velike Gorice.

Kozjačka četa je dobro obavljala povjerene joj zadatke. Već do rujna 1944. godine dosta se ljudi vratilo svojim kućama, a ona je priključena novoformiranom »Sisačkom bataljonu« u selu Šišinci, u sklopu kojega se nastavila junački boriti do konačnog oslobođenja naše zemlje.

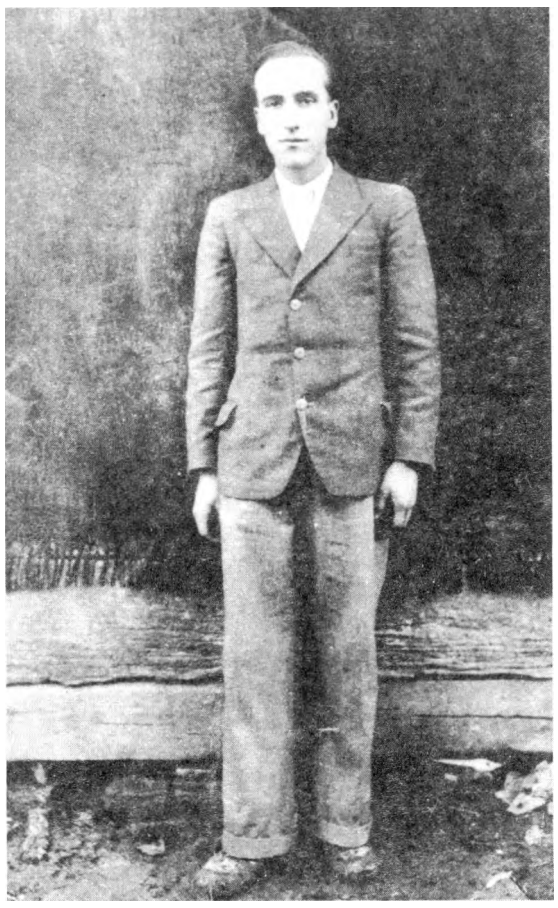
OPĆINA VUKOVINA

U bivšoj općini Vukovina djelovale su četiri udarne grupe, koje su izvršile cijeli niz akcija. Neke od njih su zaista bile veličanstvene i u narodu su izazvale silan dojam, a
0 uznemirenosti u redovima neprijatelja ne treba posebno ni govoriti. Dodajmo da su udarnici odigrali važnu ulogu prateći žito i stoku iz Posavine i Turopolja, što su ih često
1 sami skupljali po selima.

Udarna grupa Kuče

Udarna grupa iz sela Kuče, pod vodstvom njezina komandira Josipa Lučića-Biškupa, člana KPJ, zanimanjem poljoprivrednika, potakla je na djelovanje sve ostale grupe s teritorija bivše općine Vukovina i šire. Često su zajednički išli u akcije udarnici Vukovine—Podotočja, Rakitovca i Čičke Poljane. Surađivali su s udarnicima iz Buševca, s kojima su išli u svlačenje domobrana. Grupu je na početku 1943. godine formirao KK KPH Velika Gorica, a svi njeni članovi bili su iz Kuča:

1. Josip Lučić-Biškup, komandir grupe, poljoprivrednik,
2. Franjo Berković-Zvonarov, poljoprivrednik,
3. Dragutin Čunčić-Oškov, kovački radnik,
4. Lacko Hrvačić, poljoprivrednik i ugostiteljski radnik,
5. Dragutin Berković-Juvin. poljoprivrednik,

Josip Lučić-Biškup iz Kuča, komandir udarne grupe, član KK KPH Velika Gorica. Poginuo je 1943. u Odri zagrebačkoj kao zamjenik komesara TPO.

6. Josip Berković-Tomakov, poljoprivrednik
7. Dragutin Čunčić-Črčkov, poljoprivrednik,
8. Antun Čunčić, poljoprivrednik,
9. Franjo Čunčić, gl. ul. 62, poljoprivrednik,
10. Franjo Pukanić, (rez. major), poljoprivrednik,
11. Josip Čunčić-Mijačko, poljoprivrednik,
12. Franjo Čunčić, gl. ul. 22, poljoprivrednik,
13. Josip Čunčić, gl. ul. 71, poljoprivrednik,
14. Josip Lučić, gl. ul. 25, poljoprivrednik,
15. Imbro Lučić, Petrova ul. 12, poljoprivrednik,
16. Antun Pukanić, Hrvačićeva 110, poljoprivrednik.

Njihove akcije svlačenja domobrana, praćenja stoke, žita i drugih materijala za oslobođeni teritorij bile su rutinske i stalne, a one većega značaja obavljali su zajedno s vukovinskom, poljanskom i rakitovečkom udarnom grupom.

Udarnička zasjeda na ustaše u Ritmici

Dana 15. kolovoza 1943. godine iz Zagreba u Posavinu upućena je satnija ustaša, tzv. »Poglavnikov tjelesni zdrug« da pohapsi ta-

mošnje aktiviste u selima Suša, Ruča i Veleševec. Udarnici su primili obavijest o 40—50 ustaša. Međutim, u nekoliko kamiona došlo je njih oko 350, naoružanih automatskim oružjem i malim bacačima, bez ijedne puške. Ustaše su već od 4 sata ujutro haračili Posavinom, a za to je saznao Kotarski komitet KPH Velika Gorica. Njegov sekretar Mato Kumic dao je nalog Josipu Lučiću-Biškupu i Pavlu Bedeku da sakupe udarnike s kojima će kod Ribnice, na povratku ustašama postaviti zasjedu i osloboditi pohapšene ljude.

Odmah su skupljeni udarnici iz sela Vukovina, Kuče, Rakitovec i Poljana Čička. Bilo je svega oko 60 ljudi naoružanih civilnim i vojničkim puškama i s jednim ili dva automata. Zasjeda je postavljena uz cestu Velika Gorica — Orle, kod Želina, na najprikladnijem mjestu. Akcijom je komandirao Josip Lučić-Biškup iz Kuča. Već oko 10—11 sati prijepodne, udarnici u skrovištu nestrpljivo očekuju nailazak ustaškog konvoja iz Posavine. U toj, na brzinu skupljenoj vojsci, bilo je najviše sredovječnih ljudi iz Čičke Poljane, njih oko 30, jer su mlađi pretežno svi već stupili u Turopoljsko-posavski odred. Slične dobi su bili i udarnici iz ostalih sela. Ali, najstariji je ipak bio Lacko Radičević iz Poljane, sa svojih 50 godina.

Negdje oko podneva izvidnica udarnika signalizirala je dolazak ustaške kolone kamiona iz pravca Posavine. Pustili su ih do mjesta zasjede pri Mišerićevom putu. Tada su sasuli vatru na kolonu iz svih raspoloživih oružja. Ustaše nisu silazili s kamiona, već su uzvratili paljbu iz mitraljeza i malih bacača, pa je komandant Lučić dao nalog za povlačenje u Čičku Poljanu. S obzirom na snagu i osobito naoružanje neprijatelja, bilo je zaista veoma neizvjesno kako će se završiti ova akcija slabo naoružanih i neuvježbanih udarnika.

Povlačenje nije bilo najurednije, ali su svi udarnici ipak stigli na mjèsto sastanka u Turopoljskom lugu. Tu je odmah dogovorena nova akcija za isti dan navečer. Radilo se o zapljeni stoke i žita na marofu Thurn-Taxisa u Novom Čiču.

Akcije na vlastelinstvo Thurn-Taxis u Novom Čiču

Marof u Novom Čiču, kako su ljudi iz okolice nazivali veleposjed Thurn-Taxisa, proizvodio je, pored žitarica također i meso i mlijeko. Sve je to pretežno, ili gotovo sve, išlo za potrebe okupatora. Mlijeko su Nijemci otpremali svakodnevno kamionom u Veliku Goricu i Pleso za potrebe svoje policije i oficira. Okupatori su se služili i prostorijama toga imanja. Sve je, dakle, bilo u službi okupatora. Bila je, stoga, prirodna odluka Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica da se sva imovina tog posjeda zaplijeni za potrebe NOP-a.

Za ovu akciju bile su određene sve udarne grupe koje su sudjelovale u zasjedi na ustaše u Ribnici. I broj sudionika uglavnom je ostao isti, s tim da su iz ove noćne akcije izostavljeni neki stariji ljudi. Komandirao je također Josip Lučić-Biškup iz Kuča.

Udarnici su svi došli u sumrak na ugovoreno mjesto na mostu preko potoka Lomnice u Donjem Podotočju. Trebalo je zaplijeniti svu stoku i žitarice, a što ne bude moguće ponijeti — valjalo je uništiti.

Dio udarnika raspoređen je za prekid veza između neprijateljskog uporišta Velika Gorica—Novo Čiče i Velika Gorica—Vukovina, a istodobno je postavljeno osiguranje iz smjera Velike Gorice, da bi se mogla mirno obaviti cijela operacija. Nikakvo iznenađenje nije se smjelo dopustiti. Glavnina je na posjedu brzo obavljala svoje zadatke. Zaplijenjeno je više od 20 komada rogate stoke, tri para konja s kolima, nešto svinja i materijala. Nije bilo moguće ponijeti veće količine žita, pa je oko tri vagona trebalo zapaliti. Radi toga ostala je desetina udarnika koja je zgradu sa žitom trebala zapaliti, kad se kolona sa zaplijenjenim stvarima i stokom odmakne barem do Vukovine. Tako bi mogla nesmetano prijeći preko glavne ceste i željezničke pruge Sisak—Zagreb i otići u Vukomeričke gorice.

Sve je išlo prema planu, jedino je desetina preuranila s paljenjem žita. Još je cijeli konvoj bio između Starog i Novog Čiča, kad je suknuo plamen na marofu koji se izdaleka vidio.

U tom trenutku kretala se kolona Nijemaca iz Velike Gorice prema Vukovini, vjerojatno sluteći da se nešto događa, jer su im sve veze na toj strani bile pokidane. U Vukovinu bi Nijemci bili stigli točno kad i naš transport stoke i robe, da udarnici nisu prerano zapalili žito. Nijemci su tako skrenuli u Novo Čiče. Vatru koja se silno razbuktala nisu mogli ugasiti, a naši su partizani-udarnici, zahvaljujući tome, sretno preveli stoku i robu na oslobođeni teritorij u Gudce.

Okupator je sav bijesan postavio posadu svojih vojnika u selu Novo Čiče. Smjestili su se u zgrade marofa i osnovne škole tj. općinske zgrade u selu. Ta je posada Nijemaca ostala na istom mjestu gotovo dva mjeseca tj. do 24. studenog 1943. godine. Tada su iznenada, prijepodne napustili mjesto i otišli u nepoznatu pravcu, vjerojatno pripremajući

se za Četvrtu ofenzivu protiv jugoslavenskih partizana?!

Već istoga dana navečer došli su udarnici i zapalili zgrade na marofu i školu. O tome upravitelj vlastelinskog imanja, Vjekoslav Grögler, podnosi slijedeću prijavu Kotarskoj oblasti Velika Gorica:

»ZAPISNIK
spisan u uredu kotarske oblasti Velika Gorica 25. studenoga 1943. godine.

P. P.

Nepozvan pristupa Vjekoslav Grögler, upravitelj imanja Thurn-Taxisa u Novom Čiču i prijavljuje slijedeće:

U glavnoj zgradi na imanju Thurn-Taxis u Novom Čiču bila je smještena njemačka vojska već skoro preko dva mjeseca. Jučer u jutro njemačka je vojska iznenada napustila zgradu i odputovala, a noćas došli su partizani na imanje i kuću zapalili sa svim inventarom, koji se unutra nalazio, a istovremeno uništili su zgradu općine Novo Čiče, gdje je također bila smještena njemačka vojska. Osim toga partizani su odvezli iz magazina na imanju oko jedan vagon kukuruza i oko 1.000 kg žitarica, što je uglavnom bilo određeno kao deputat za radnike s imanja. Ovime su partizani podpuno uništili čitavu ovogodišnju ljetinu, jer kako je poznato 15. VIII. o. g. partizani su bili zapalili oko dva-tri vagona žitarica.

Prijavljujući prednji slučaj, molim da se imanje Thurn-Taxis oslobodi od podavanja zakonom određenih prinosa državi, jer od cjelokupnog ovogodišnjeg priroda nakon dva partizanska napadaja na imanje nije preostalo ništa.

Dovršeno i podpisano:

Vjekoslav Grögler«

(AIHRPH, NG-kut 338).

Nakon dva dana udarnici su opet došli o Novo Čiče, 26. studenoga 1943. godine. Tada su održali masovni sastanak sa žiteljima toga sela u školi. O tome izvještava ravnajući učitelj Stjepan Majsec, uredovno i strogo tajno na ovaj način:

»DRŽAVNA MJEŠ. PUČKA ŠKOLA NOVO ČIČE

Predmet: Sastanak partizana na sjednici u školi izvješće.

KOTARSKOJ OBLASTI NA RUKE g. KOTARSKOG PREDSTOJNIKA, VELIKA GORICA.

Čast mi je uredovno izvjestiti, da je po odredbi partizana, koji su došli u petak dne 26. XI. o. g. u 5 sati poslije podne u selo Novo Čiče održan sastanak u ovoj školi. Prema njihovoj odredbi morali su doći na taj sastanak svi žitelji i činovnici sela Novo Čiče. Sastanak je održan u 6 sati i 30 minuta. Na tome sastanku održali su partizani svoje promičbene govore.

O tome izvješćujem naslov znanja i ravnanja radi.

Za dom spremni!

Ravnajući učitelj: Stjepan Majsec.« ***(ib.)***

Učiteljev sin Berislav je već davno bio u partizanima, ali je učitelj javni sastanak morao prijaviti radi svoje obrane. Inače je i on surađivao s partizanima.

Upravitelj imanja Thurn-Taxis iz Čiča dao je još jedan zapisnik u kotarskoj oblasti Velika Gorica, 30. studenoga, u kojem se veli:

»Pristupa nepozvan g. Vjekoslav Grögler, upravitelj vlastelinstva u Novom Čiču te prijavljuje slijedeće:

Dana 24. listopada 1943. oko 17 sati došli su partizani na naše vlastelinstvo i zapalili samu zgradu i uzeli žitak t. j. pšenice, ječma i kukuruza. —

Dva dana iza toga odnosno 26. listopada 1943. u 18 sati došli su ponovno partizani i oduzeli mi sav preostali žitak.

Molim kotarsku oblast da bi posredovala kod P.G.P.-a u Velikoj Gorici da me oslobodi od predavanja odpadajućih količina žitarica, koje sam bio dužan predati, pošto nisam sada više u mogućnosti to predati, jer su partizani odnjeli i posljednje. — Dovršeno! Vjekoslav Grögler.« ***(ib.)***

Ovdje primjećujemo kako su i jedan i drugi izvjestitelj »po dužnosti«, vješto izbjegavali spominjati bilo čije ime, iako su poznavali sve, najvećim dijelom domaće, udarnike i političke radnike. Izvještavanjem nisu dali nikakve podatke neprijatelju, a sebe su zaštitili.

U ovim događajima znatan je udio pripao udarnicima iz Kuča. Oni su odigrali iznimnu ulogu i u pripremi i izvođenju samoga napada na posadu u Pilani Turopolje u noći 1/2. srpnja 1943. godine, što ćemo poslije posebno prikazati. Poslije te velike uspješne i nadasve spektakularne akcije, izvedene zajedno s udarnicima iz sela Rakitovec, drugačije je bilo raspoloženje u narodu. Udarnici su, pak, dobili veliko pouzdanje u vlastite mogućnosti. Oružje i zaplijenjenu municiju, kao i drugu opremu, udarnici iz Kuča posakrivali su u visokim ražima u polju i već iduće večeri, zajedno s borcima iz Čičke Poljane, sve prenijeli u selo Gudce u naše skladište.

Oni su u svome selu imali privremeno sklonište za zaplijenjene materijale u crkvi »Svetog Fabijana« u Kučama. Tako je jednom zgodom u zvoniku spomenute crkve bilo dosta materijala — pisaćeg pribora, papi-

ra, olovki, mašina i druge robe, a u toj kapelici »Svetoga Fabijana« školska su djeca imala misu. Dakako da su živost i igra djecu doveli na vrh tornja gdje su pronašli mnogo olovaka i pera za pisanje. Odmah su se »snabdjeti« pronađenim i za njih privlačnim stvarima. Sve je došlo do ušiju ustaše Majcena iz Staroga Čiča, koji je odmah, preko logornika Kosa, organizirao potjeru za materijalima na crkvi.

No, srećom su partizani još prije saznali za otkriće »skladišta« na tornju kapelice u Kućama, pa su — Fabijančić Stjepan-Japa i Pavao Bedek — uz pomoć udarnika, premjestili iz tornja svu robu. Na tom su mjestu digli prašinu koja je slijeganjem zamela svaki trag da je itko bio na tornju, a kamoli da je to spremište »opljačkanih« materijala u općinama!

Ustaše s agentima iz Zagreba ostali su praznih ruku, jer je sav materijal bio u jednoj napuštenoj kući u Kućama dobro pospremljen. Majcen je umjesto pohvale i nagrade dobio od svojih gospodara primjernu kritiku a zbog zavođenja u službi policije, skoro dospio u zatvor. »Nepotrebno uznemirivanje« je agente i ustaše veoma razbijesnilo, jer su oni već plijen »držali u ruci«, a kad tamo ni traga partizanskoj robi.

Grupa je sudjelovala u akcijama na općinu Vukovina u suradnji s Vukovinčanima. Likvidirala je nekoliko ustaško-okupatorskih agenata (Vezmarovića i druge). Vrlo tijesno surađivali su s minerima, napose njezini pojedini članovi zaduženi za taj posao. S njima je radio, krio ih i.išao u akcije Franjo Pukanić koji je, zahvaljujući tome, i sam postao stručni miner. Rušeći pruge i neprijateljske vlakove, na tom je poslu ostao do oslobođenja.

Pavao Bedek iz Vukovine. (noviji snimak).

Udarna grupa Vukovina — Podotočje Gornje

Udarna grupa Vukovina-Podotočje Gornje obavila je mnoštvo samostalnih akcija pod vodstvom Pavla Bedeka, poljoprivrednika iz Vukovine. U grupi su, pored Pavla Bedeka bili još:

2. Mato Petras-Mesko, poljoprivrednik iz Vukovine,
3. Ivan Krkanić-Strmec, poljoprivrednik iz Vukovine,
4. Vinko Bedek, poljoprivrednik iz Vukovine,
5. Drago Križetić, poljoprivrednik iz Vukovine,
6. Stjepan Fiket, poljoprivrednik iz Starog Čiča,
7. Franjo Zagorac, poljoprivrednik iz Vukovine,
8. Nikola Petras, poljoprivrednik iz Vukovine,
9. Stjepan Mikulin, poljoprivrednik iz Vukovine,
10. Vinko Petrnac, poljoprivrednik iz Podotočja Gornjeg,
11. Ivan Petrnac, poljoprivrednik iz Podotočja Gornjeg,
12. Stjepan Antolčić, poljoprivrednik iz Podotočja Gornjeg.

Osim već poznatih i stalnih akcija udarnika (svlačenje i razoružavanje domobrana, prevoz žita, stoke i ostalog materijala za partizane), udarnici vukovinske grupe bili su u većim akcijama s udarnicama iz Kuča i Rakitovca (marof u Novom Čiču, zasjeda na ustaše u Ribnici, akcije na općinu Vukovina itd.).

Jednu od najspektakularnijih akcija izveli su udarnici iz sela Vukovina pod komandom Pavla Bedeka u srpnju 1943. godine, neutvrđena datuma, na groblju u Vukovini. Kad su, naime, buševski udarnici, s drugom Stjepanom Šimcem likvidirali ozloglašenog ustašu Milana Siladija u Buševcu, njegova je obitelj dobila počasni vod tj. desetinu domobrana i kamion kojim će Siladij biti prevezen na groblje u Vukovinu i ondje pokopan.

Za vrijeme pokopa, iz zaklona je izašlo 12 vukovinskih udarnika i odmah zarobilo desetoricu domobrana i svuklo ustašku uniformu s mrtvog Siladija. Obitelj nisu dirali, a Siladij je ostao u gaćama, pa je morao biti pokopan bez vojničkih počasti. Kamion i razoružane domobrane Vukovinčani su otpremili u selo Kuče i u Turopoljski lug, gdje su ih udarnici iz Kuča i Stjepan Fabijančić svukli i pustili doma. Kamion je ostao u Lugu, gdje je i uništen.

Osim dvanaest udarnika u akciji na »paradne« domobrane i mrtvog ustašu Siladija, čekalo je u pripremi više naoružanih ljudi za slučaj da bi se zapodjela borba. No, to nije

bilo potrebno. Domobrani se uopće nisu odupirali i sve je prošlo u najboljem redu i bez pucnjäve.

Akcije na općinu Vukovina

Osim akcije u lipnju 1942. godine, koju su izveli sisački partizani-udarnici s Kučanima i Japom, još tri puta paljeni su pozivi za regrutaciju, dokumenti za ubiranje poreza i drugih obveza nametnutih narodu. Zadnja akcija je definitivno uništila općinsku zgradu, kako se neprijatelj ne bi mogao služiti njome kao obitavalištem.

U srpnju 1943. godine u općini je spaljen cjelokupni arhiv, a pisaći strojevi i sav materijal je zaplijenjen i spremljen u toranj kapelice u selu Kuče. Kučki udarnici sudjelovali su u toj akciji i pritom uhapsili ustaškog doušnika i sudionika u pokolju u Glini, Majcena iz Staroga Čiča, koji je na općinskom dvorištu i likvidiran.

Dana 28. studenoga 1943. godine vukovinski su udarnici zapalili općinsku zgradu i školu, jer je u njima povremeno boravila njemačka vojska. Kao upravna vlast, općina više nije postojala od ljeta 1943. godine. Ova je akcija registrirana u žandarskom izvještaju br. 4.697 od 28. studenoga 1943. godine, kot. oblast Velika Gorica. U njemu, izvjestitelj, žandarmerijski vodnik Tomo Zavrtnik, dodaje da je istodobno miniran most na glavnoj cesti Sisak—Zagreb u Vukovini. ***(AIHRPH,*** *NG-kut. 422, f 21).*

Suradnja s minerima, kidanje neprijateljskih veza i druge »sitne« akcije

Avionske bombe što ih je bacao neprijatelj ponekad nisu eksplodirale. Takve bi udarnici iz Vukovine nosili svome suseljanu i poznatom stručnom mineru Dragutinu Hursijeviću-Žugecu koji je od njih pravio paklene strojeve. Njih bi zatim odnosili na prugu i njima rušili njemačke transporte s vojnicima i ratnim materijalom. Po jednu takvu bombu od 70 kg išli su udarnici biciklima čak u Bukevje, gdje je neeksplodirana čekala u blizini sela Čret. Njome je dignut u zrak jedan transport neprijateljskih vojnika, a bilo. je više ranjenih i mrtvih talijanskih fašista. Pruga je bila zatvorena više od 24 sata.

Udarnici su rušili telefonske stupove na glavnoj cesti Zagreb—Sisak, između Vukovine i Velike Gorice u više navrata, a jedan slučaj je zabilježen i u neprijateljskoj dokumentaciji od 6. studenog 1943. godine gdje piše: »U noći 6. ov. mj. partizani su popilili oko 20 brzoglasnih stupova između Velike Gorice i Vukovine, na kojima je njemačka vojska imala montiranu svoju lokalnu brzoglasnu mrežu. Velika Gorica, 8. XI. 1943.« ***(AIHRPH,*** *NG-kut. 249/1).*

U akciju na domobransku stražu u Mraclinu, Vukovinčani su išli s malim brojem ljudi, ali je i to bilo suvišno, jer su im domobrani pobjegli u okolno krumpirište, pa nisu ni jednog uhvatili. Tom zgodom su u selu svukli 5 domobrana na dopustu i zaplijenili 4 vojničke puške.

Iste su sreće bili pri hvatanju ustaškog špijuna Lučana-brice, koji im je po bijelom danu pobjegao ispred nosa. Kad su udarnici pripucali za njim, ispriječila se njegova sestra, pa je ranjena u nogu, a Brico je pobjegao iz Mraclina u Veliku Goricu.

Zamjena partizana za ustaše

U jesen 1943. godine, neutvrđena datuma, Turopoljsko-posavski odred je dopustio svojoj partizanki Jani Dijanežević iz sela Rakitovec da ondje posjeti svoju kuću i da obavi neke službene poslove u korist Odreda. Idući poljem od Vukovine prema Rakitovcu, uhvatili su je ustaše iz Turopolja. Istodobno je bila uhapšena i majka dra. Alojza Stančića iz Vukovine, koji je inače organizirao zdravstvenu službu i bolnicu za vojne potrebe TPO i civilnog stanovništva oslobođenog teritorija.

S obzirom na to da je spomenutim drugaricama prijetila smrtna opasnost, udarnici iz sela Vukovina uhvatili su ustašku logornicu ženske mladeži za kotar Velika Gorica, Pavu Štromar i oca logornikove žene Smolkovića-Cvetka. Kotarski komitet komunističke partije Velika Gorica i štab Turopoljsko-posavskog odreda odlučili su ponuditi ih ustašama kao zamjenu za spomenute drugarice.

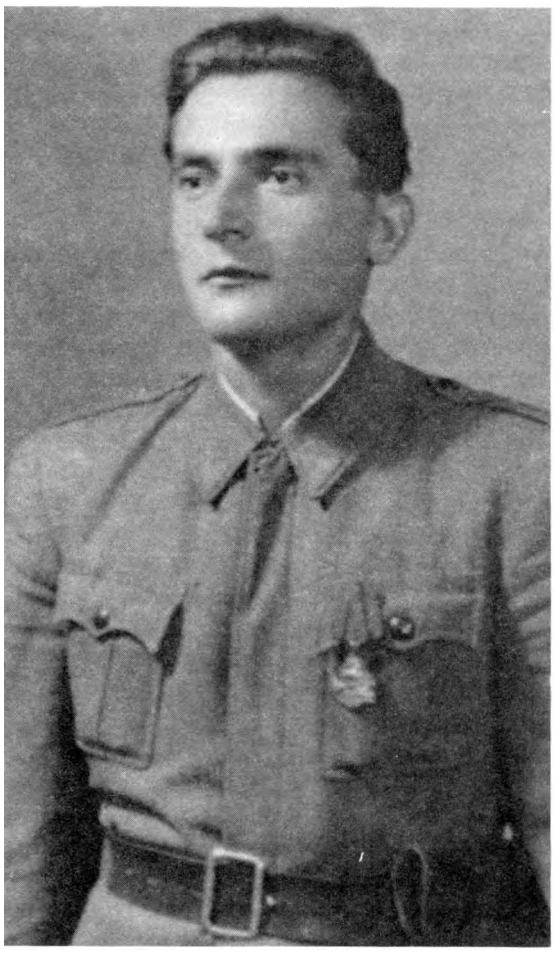
Roditelji Pave Štromar i žena svemoćnog logornika Franje Kosa uspjeli su ga udobrovoljiti za zamjenu.

Bez većih procedura, a posredstvom i sudjelovanjem udarnika iz Vukovine, zamjena je obavljena u selu Buna i to tako što su udarnici seoskim kolima Franje Borkovića prevezli naše drugarice i roditelje Pave Štromar u Bunu, gdje su čekali partizani. Predavši jedni drugima njihove, zamjena je formalno bila završena. No, nastale su male komplikacije u trenutku kad je Pava Štromar htjela ostati u partizanima. Morala se ipak pokoriti roditeljskoj volji i vratiti se kući. Roditelji (učitelji) lijepe, mlade djevojke, nacionalistički i klerikalno nastrojeni, nisu dopustili da im kćerka načini takvu »blamažu«! Ona se morala pokoriti njihovoj odluci i vratiti se s njima kući.

Udarna grupa Rakitovec

Udarna grupa Rakitovec bila je jedna od najmanjih u kotaru Velika Gorica. Prilikom formiranja imala je svega trojicu članova. Osnovao ju je Kotarski komitet KPH Velika Gorica početkom 1943. godine, a u njoj su bili:

1. Dragutin Lučan, komandir grupe, radnik u Pilani Turopolje iz Rakitovca, kasnije postao komandantom Posavskog partizanskog odreda do oslobođenja,

Dragutin Lučan, piianski radnik, komandir udarne grupe u Rakitovcu, kasnije komandant II. bataljona TPO i komandant Posavskog odreda.

2. Josip Tačković-Barin, radnik u Pilani Turopolje, iz Rakitovca,
3. Stanko Tačković, također radnik u Pilani, iz Rakitovca,

To su bili prvi članovi grupe, koja je ubrzo okupila nove. Bili su to:

4. Blaž Belčić, urarski radnik iz Rakitovca,
5. Franjo Krumpak, piianski radnik iz Rakitovca 67,
6. Franjo Krumpak, piianski radnik iz Rakitovca 69,
7. Ivan Falat, piianski radnik iz Rakitovca,
8. Vlado Dijanežević, sin Imbre, iz Rakitovca,
9. Stjepan Dijanežević, Pepo Kesaćev (pi lanski radnik iz Rakitovca, koji je kasnije otkriven kao suradnik njemačkih okupatora, Nijemce je opskrbljivao mesom kupljenim na partizanskom teritoriju. Uz to, davao je neprijatelju razne podatke. S još nekim izdajicama osuđen je na smrt 1943. godine),
10. Josip Dijanežević, piianski radnik iz Rakitovca.

Ova je grupa samostalno izvodila manje akcije, a sudjelovala je s kučkom, poljanskom i drugima u zasjedi na ustaše u Ribnici, u akciji na općinu Vukovina i vlastelinstvo u Novom Čiču.

Sami su išli razoružati domobransku stražu na vaktarni »Buna«. Trojica domobrana su svučeni, a zarobljena je jedna puška. Odlazili su piliti telefonsko-telegrafske stupove na pruzi između Turopolja i Pešćenice. Porušili su tek desetak stupova. U tom trenutku naišao je oklopni vlak. Na vrijeme su ga spazili i uspjeli izmaknuti smrtonosnoj vatri. Akcija je, ipak, dobro uspjela, a nitko od udarnika nije stradao. Jedino je u bijegu, po gustom mraku, Josip Dijanežević naletio na debeli hrast i razbio nos.

Mineri su koristili ove udarnike i za odnošenje mina na prugu, na mjestima gdje je inače bilo nedostupno prići vojsci. Jednu dosta snažnu minu načinili su Dragutin Hursijević-Žugec iz Vukovine i Franjo Pukanić iz Kuča. Bila je namijenjena rušenju transportnog njemačkog vlaka. Način postavljanja mine objasnili su Josipu Tačkoviću i Stjepanu Lučiću-Markiću, koji su trebali odnijeti minu na prugu kraj Pilane Turopolje, gdje se nalazilo jako utvrđenje neprijatelja. Minu je valjalo postaviti svega stotinjak metara od velikog bunkera. Uspjeh je bio potpun. Zaštitni vagoni i lokomotiva su odletjeli u zrak, a mrtvih i ranjenih neprijatelja bilo je u znatnom broju. Akcija[1] je imala i velik moralni efekt na pučanstvo.

Također, u već često spominjanoj akciji na Pilanu Turopolje, ova je grupa obavila nezamjenljiv posao, osobito njezin komandir Dragutin Lučan koji je bio sudionik svih pripremnih radova za akciju. U selu Rakitovec sastala se i cijela »vojska« udarnika te pripremila raspored zauzimanja utvrđenja i krenula u napad.

Udarna grupa Buševec

Udarnu grupu iz sela Buševec osnovali su, početkom ožujka 1943. godine, članovi Općinskog komiteta KPH Vukovina Nikola

1 — Sudionici se ne sjećaju točnog datuma ove akcije.

Blaž Horvačić iz Buševca, prvi komandir udarne grupe u Buševcu.

Omladinac Ivan Kos-Babičin, drugi komandir udarne grupe u Buševcu.

Detelić (sekretar) i Josip Lučić. Za komandira je postavljen Blaž Horvačić, a kasnije Ivan Kos-Babičin. Članovi te grupe su bili:

1. Blaž Horvačić, prvi komandir grupe, poljoprivrednik-radnik iz Buševca,
2. Imbro Katulić-Štefinov, poljoprivrednik iz Buševca,
3. Imbro Detelić-Firolov, poljoprivrednik iz Buševca,
4. Franjo Bobesić-Pepinkin, poljoprivrednik iz Buševca,
5. Nikola Robić-Vinkov, poljoprivrednik iz Buševca,
6. Josip Vinter-Ivanov, poljoprivrednik iz Buševca,
7. Ivan Kos-Babičin, poljoprivrednik iz Buševca, drugi komandir grupe,
8. Blaž Katulić-Kočev, poljoprivrednik iz Buševca,
9. Slavko Zubek, đak iz Buševca,
10. Juraj Horvačić, pilanski radnik iz Buševca.

Moguće je da je bilo i više članova ove udarne grupe, ali njihova imena nisu mogla biti pouzdano utvrđena.

Grupa je skupljala oružje i municiju od neprijateljskih vojnika, oduzimala žito namijenjeno okupatorima kod mlinara, sabirala žito i stoku za prehranu partizana. S udarnicima iz sela Kuče oduzimala je odjeću i oružje domobranima.

Spektakularnu akciju izveli su udarnici iz Buševca sa Štefom Šimcem, likvidirajući na

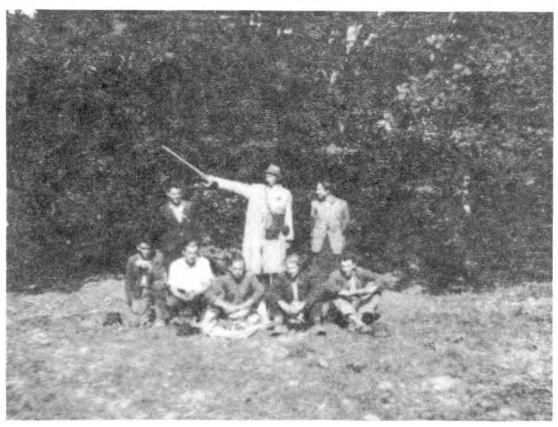
Poslije akcije na kvislinge 1943. godine, pripadnici udarne grupe iz Buševca odmaraju kraj Podvornice. S desna na lijevo: Josip Pejak iz Čakanca (na ispomoći u akciji) i Buševčani: Josip Detelić, Mijo Kos, Slavko Zubek i Blaž Katulić.

zabavi u Buševcu poznatog ustašu Milana Siladija, kovačkog obrtnika iz Novog Sela.

Udarnici iz sela Buševec djelomice su surađivali i išli u akcije s udarnicima iz sela Lomnica, gdje su se krili poslije likvidacije Siladija. No, ti omladinci nikada nisu dugo ostajali udarnici, nego su svi prelazili u re-

Bara Detelić Furjanka donijela je obavijest o odjeku akcije koju su izveli udarnici.

Grupa udarnika iz Buševca prilikom odlaska u partizane. Snimljeno lipnja 1943. u Dubravi —Kurnjaku kraj Mraclina.

dovne partizanske jedinice (četu »Kljuka«, Žumberački odred i XIII proletersku NOU brigadu »Rade Končar«), Stoga grupa nije bila u stanju obavljati neke značajnije akcije, osim napucavanja na neprijatelja i slično.

Zarobljavanje »avijatičara«

U jesen 1943. godine iz Zagreba — 1. zračnog područja, došla su 24 domobrana s poručnikom Balašem u šumu »Mali Gaj« da sijeku kolje za žičanu prepreku do bunkera. Garnizon Turopolje bio je udaljen najviše 50 metara odatle. Prema tome, »sigurnost« je potpuna, mislio je oficir Balaš. Tu partizani ne mogu doći.

Međutim, među drvosječama-domobranima bio je i Ivan Lendarić, poljoprivrednik iz Okuja, koji je u Buševcu imao rođaka Matu Detelića-Banskoga. Banski je surađivao s partizanima, kamo je i Lendarić želio prijeći. Prije toga, htio je da njega i ostale domobrane na sječi kolja partizani zarobe i svuku. To dakako nije bilo teško postići u Buševcu. Banski je odmah stupio u kontakt s već prekaljenim komandantom bataljona Imbrom Crnkom iz Buševca, koji se tada nalazio u selu. Skupio je još nekolicinu aktivista-udarnika iz sela Buševec i akcija je otpočela.

Iako po bijelu danu, udarnici su neopaženo prešli put od Buševca do mjesta sječe u šumi. Domobrani su u tren oka bili zarobljeni, a poručnik Balaš savladan, jer je pokušao pobjeći. Crnko ih je sve otpremio u Podvornicu, u Turopoljsko-posavski odred. Tu su svi domobrani svučeni i pušteni kućama. U partizanima je ostao samo Ivan Lendarić iz Okuja i jedan Zagrepčanin. Zaplijenjeni su jedan pištolj, što ga je imao poručnik i 24 sjekire.

O toj akciji neprijatelj je u »Dnevnom izvještaju Ministarstva oružanih snaga NDH 337, od 3. prosinca 1943. godine« zapisao:

»2. XII. 1943. jedan častnik i 24 domobrana 1. zračnog područja, koji su bez odobrenja i naloga sjekli kolje za žičanu prepreku zarobljeni su od strane partizana kod sela Buševca (20 km j. ist. od Zagreba) (. ..)« ***(AIHRPH, NG-kut 338).***

Ivan Lendarić je bio dobar borac sve do konačnog oslobođenja naše zemlje, a i njegov brat Franjo se borio u partizanskim redovima.

OPĆINE ODRA I SVETA KLARA

Na području ovih dviju općina djelovale su protiv neprijatelja veoma aktivno i svestrano tri udarne grupe. One su sudjelovale u većim akcijama poput one na željezničkoj stanici Velika Gorica, u hvatanju neprijateljskih agenata kraj Klare i drugima, izvedenim u suradnji s grupama iz Lomnice, Lukavca i Gudca, što je već djelomice i opisano. Veoma važnu ulogu odigrali su omladinci iz ovih sela i na održavanju veza sa Zagrebom, odakle su prevodili ljude i materijale za partizane. Na tom su se poslu posebno istaknuli udarnici iz sela Cehi-Klara i Mala Mlaka.

Udarna grupa Hrašće

Udarnu grupu sela Hrašće formirao je, u travnju 1943. godine, Juraj Križanić-Mlađi, poljoprivrednik iz Lukavca, tada član Kotarskog komiteta SKOJ-a Velika Gorica, uz pomoć Mike Perkovića, šumskog radnika iz Lukavca. Oni su od ranije aktivno uključivali omladince iz Hrašća u razne akcije korisne za NOP, a posebno na skupljanju novča-

nih i, drugih priloga u 1942. godini. Grupu su vodili Alojz Korenika-Lozinec i Ivan Bačurin. Ova udarna grupa dala je oko 35 boraca u TPO, »Seljinu« brigadu i XIII proletarsku, već od 1943. godine. Njezinu jezgru su činili:

1. Alojz Korenika, ličilački radnik iz Hrašća,
2. Ivan Bačurin, poljoprivrednik iz Hrašća,
3. Marko Korenika, poljoprivrednik iz Hrašća,
4. Mirko Bačurin, poljoprivrednik iz Hrašća,
5. Mirko Pinturić, poljoprivrednik iz Hrašća,
6. Juraj Navračić-Ranek, poljoprivrednik iz Hrašća,
7. Ivan Bakran, poljoprivrednik iz Hrašća,
8. Juraj Korenika (Lojzov brat) iz Hrašća,
9. Mijo Hačić, poljoprivrednik iz Hrašća,
10. Stjepan Koprivnjak (prvi otišao u partizane iz sela Hrašće, zajedno s Jurajem Korenikom, Lojzovim bratom),
11. Stjepan Rajković, poljoprivrednik iz Hrašća i
12. Dragutin Pinturić, ličilački učenik iz Hrašća.

Posredstvom veoma agilnog omladinca-đaka Josipa Cvetkovića iz Lukavca, uključeni su u aktivni rad i učenik Dragutin Šafranić iz Hrašća i Juraj Banek iz sela Buzin. No, oni još pravo nisu ni počeli aktivno raditi za pokret, a neprijatelj ih je otkrio. Josip Cvetković je ove omladince s još dvije omladinke (Jelena i Marija) izveo iz Zagreba do Lukavca, odakle ih je veza otpremila u Dubranec, gdje se nalazila XIII proleterska brigada »Rade Končar«. Omladinci su uvršteni u omladinsku četu brigade, a drugarice u kulturno-prosvjetnu ekipu brigade. Bili su svi dobri borci i rukovodioci u XIII proleterskoj, s kojom je drug Dragutin Šafranić prešao cijeli rat.[1]. Banek je poginuo na planini Vlašić u VI neprijateljskoj ofenzivi.

Udarna grupa Hrašće svukla je više desetaka domobrana koji su išli na dopust kroz njihov kraj. Oni su bili u akciji svlačenja domobrana po svim okolnim selima, a jednom ih je na pruzi zatekao njemački oklopni vlak. Unatoč ubitačnoj vatri, nitko od udarnika nije stradao. Imali su, naime, dobar zemljani zaklon. Udarnici su postavljali za-

1 — Dragutin Šafranić je poslije oslobođenja završio visoke vojne škole u SSSR-u i u našoj zemlji, pa je unaprijeđen za generalmajora JA. Službovao je najviše u saveznim vojnim ustanovama. Umirovljen je 1977. godine, a živi u Beogradu.

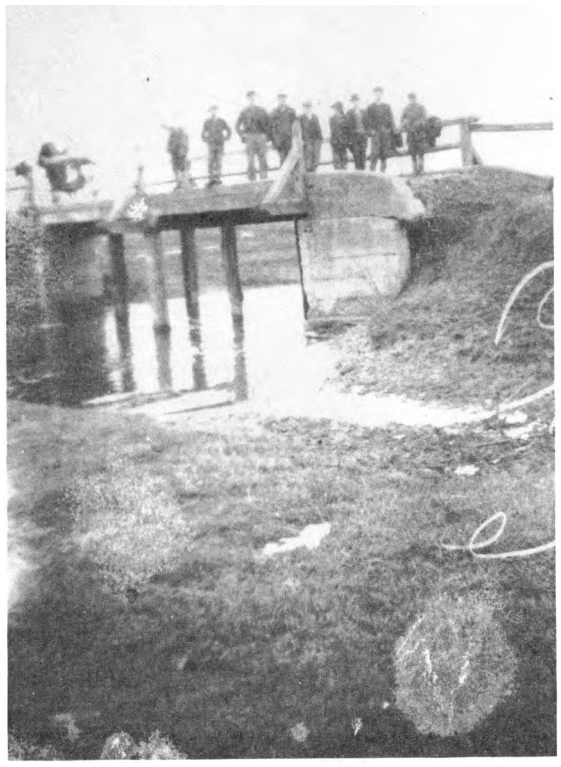
Dragutin Šafranić, nekada đak iz Hrašća, borac i oficir XIII proleterske brigade. Kasnije general-major u penziji (noviji snimak).

sjede i ustašama koji su se izdavali za partizane, a klali su i ubijali ljude po selima. Sudjelovali su u zauzimanju željezničke stanice Velika Gorica, zajedno s udarnicima Lomnice, Gradića, Lukavca i drugih nekih sela.
Posebno su bili aktivni u sabiranju lijekova, odjeće, živežnih namirnica i slično. Iz Zagreba su, preko Tvornice baterija »Matador«, Šenoina ul. 23, od poslovođe druga Ivana Dvoršaka, dobivali sanitetski materijal, tekstil, kožu, municiju i mnoštvo baterija i akumulatora, što je sve bilo od važnosti za vođenje borbe i ustanka. Za taj posao udarna je grupa angažirala posebno svoga člana Dragutina Pinturića iz Hrašća, koji je tada još bio stariji šegrt ličilačke struke.

Grupa je stalno surađivala sa susjednim udarnicima iz Male Mlake, Lomnice, Lukavca i Gradića s kojima je vodila neke zajedničke akcije, išla u zasjede, u napad na željezničku stanicu Velika Gorica i drugdje. U borbi i u ratu iz sela je poginulo dvadesetak muškaraca i žena.

Udarna grupa Mala Mlaka

Udarnu grupu iz sela Mala Mlaka osnovali su rano u proljeće 1943. godine, ili čak koncem 1942, pod istim okolnostima kao i onu u mjestu Hrašće, drugovi Juraj Križanić i Mika Perković. Najagilniji omladinci-rukovodioci bili su Juraj Pisačić-Pavlov i Ivan Fiolić-Breganov koji su inicirali odlaske u

Dio članova udarne grupe i malih pastira — obavještajaca iz Male Mlake, nakon akcija u okolnim selima, 1943. godine, snimljeni na Gmanju.

akcije na neprijatelja. Grupa se sastojala od slijedećih mladića:

1. Juraj Pisačić-Pavlov iz Male Mlake,
2. Ivan Fiolić-Breganov iz Male Mlake,
3. Ivan Vraneša-Judić iz Male Mlake,
4. Nikola Biškupić-Cukorek iz Male Mlake,
5. Mijo Fiolić iz Male Mlake,
6. Antun Fiolić iz Male Mlake (Pavao, brat Mije i Antuna Fiolića bio je najbliži suradnik Nikole Fiolića. Bio je član KPJ, odveden u logor 1943. i pogubljen u Jasenovcu. Njihova braća Josip i Tomo bili su također aktivni borci naše revolucije),
7. Juraj Fiolić iz Male Mlake,
8. Janko Marković iz Male Mlake,
9. Ivo Marković iz Male Mlake,
10. Dragutin Brebrić iz Male Mlake,
11. Dorica Fiolić, učiteljica iz Male Mlake (žena veterinara dra Nikole Fiolića, bila je tijesno povezana s udarnicima iz sela Mala Mlaka. Šila je partizanske kape i brinula o skladištu za pohranu materijala namijenjenog partizanima. Održavala je iznimno važnu vezu s gradom Zagrebom).

S udarnicima iz Male Mlake bili su vezani također omladinci iz Odre zagrebačke:

12. Stjepan Vučić,
13. Ivan Vučić (Stjepanov brat),
14. Janko Fućkala,
15. Drago Fućkala (Jankov brat). Sva su četvorica kasnije poginuli u raznim jedinicama narodnooslobodilačke vojske, kao vojni i politički rukovodiocu

Preko ove udarne grupe u partizane je prešlo i više drugih omladinaca iz navedenih sela, imena kojih nisu sva utvrđena.

Josip Grčević, poljoprivrednik iz Male Mlake, nije bio član udarne grupe, ali je obavljao važne zadatke za NOP.

Osim zajedničkih akcija s ostalim udarnim grupama, Malomlačani su prevodili mnoštvo ljudi iz Zagreba u partizane. Prevezli su velike količine materijala, a i sami sabirali žito i druge materijale potrebne za oslobodilačku borbu i revoluciju. Likvidirali su neke agente okupatora u svome selu (Pfajfera i još neke). Lijekove su sabirali od brojnih simpatizera. Napose je to činila drugarica Dorica Fiolić preko Stanke Švob, bolničarke u Dragonošču i kasnije u Kurilovcu, zatim preko prof, dra Stjepana Rapića i njegovih kolega s Veterinarskog fakulteta. S Veterinarskim fakultetom, učiteljicu Doricu povezao je njezin suprug Nikola, koji je otprije dobro poznavao mnoge komuniste. Prijevoz je obavljen seoskim kolima, a najčešće je to radio dječak Branko Fiolić iz Male Mlake. U slučaju opasnosti tj. otkrivanja sadržaja prevožene robe iz Zagreba, veterinar ambulante u Odri, Branko Borovina, preuzeo je, kao i još neki veterinari i liječnici, odgovornost da potvrdi kako su to lijekovi naručeni za potrebe njegove ambulante.

Prof. dr Rapić, zajedno s cijelom partijskom ćelijom na fakultetu, organizirao je dobavu lijekova s raznih strana, a u tu akciju uključili su se i mnogi zagrebački liječnici i farmaceuti (Veček-Oskar, dr Rudolf Rade, dr Đuro Vineković, dr Juraj Bocak, dr Ante Grgić, prof. Josip Ježić i drugi). Naime, preko našeg teritorija iznesena je većina materijala s toga vrela u Zagrebu zaslugom drugarice Fiolić i udarnika iz Male Mlake.

Omladinci iz Male Mlake pokušavali su još u kolovozu 1941. godine razbiti nekoliko izdajnika okupljenih oko studenta Alojza Fiolića, pucajući na seosku ustašku stražu u selu.

Aktivnost udarnika i naroda sela Mala Mlaka bila je trajna i svestrana, često kombinirana s aktivnošću drugih grupa (Lukavec, **Lomnica i Čehi-Sveta Klara). U dnevnom izvještaju** Ministarstva oružanih snaga **NDH** broj 18, od 18. I 1944. god. pod: »OSOBITOSTI«, neprijatelj piše:

»16. I. partizani su iz sela Odra, Hrašće, Velika i Mala Mlaka (6,5, 5,4, i 8,5 km zapadno od Velike Gorice) odveli sve muškarce od 15 g. starosti i sve dobre konje. Prisilno novačenje.« *(AIHRPH, NG-kut. 249).*

Ovo nije bilo nikakvo prisilno novačenje, već masovni bijeg stanovništva spomenutih sela pred terorom što su ga provodili okupatori i ustaše. Naime, neprijatelj je spremao nove hajke, za koje je narod saznao i zbog toga bježao s imovinom na oslobođeni teri-

torij Vukomeričkih gorica. Ali, o tome na drugom mjestu.

Udarna grupa Čehi-Sveta Klara

Udarna grupa Čehi-Sveta Klara je formirana kasno u jesen 1942. godine. SKOJ-evci su bili prvi njezini članovi, a komandir — Pavao Mihulja, naizmjenično s Milanom Štimcem iz Klare. Pavao Mihulja je bio veoma poduzetan i samoinicijativan u organiziranju manjih akcija protiv okupatora i kvislinga. Članovi ove grupe su bili:

1. Pavao Mihulja, komandir grupe iz Čeha,

Pavao Mihulja, omladinac iz Gornjih Čeha, komandir udarne grupe Čehi-Klara.

2. Mijo Mihulja, poljoprivrednik iz Čeha,
3. Milan Štimac, učenik iz Svete Klare,
4. Juraj Halama, poljoprivrednik iz Čeha,
5. Nikola Grdenić, poljoprivrednik iz Čeha,
6. Ivan Iviček, poljoprivrednik iz Čeha,
7. Viktor Brezak, šofer iz rafinerije Sveta Klara,
8. Stjepan Mihulja-Srakičin, poljoprivrednik iz Čeha,
9. Mijo Furjan-Miha, poljoprivrednik iz Čeha,
10. Stjepan Lucman-Josin, poljoprivrednik iz Čeha,
11. Stjepan Ivak, poljoprivrednik iz Svete Klare,
12. Drago Beložić, radnik iz Svete Klare,
13. Branko, postolarski radnik kod Svedrović Mike,
14. Mato Stuparić, poljoprivrednik iz Čeha.

Ovo je bila jezgra udarne grupe Čehi-Sveta Klara oko koje su se okupljali i omladinci koji joj, inače, nisu trajno pripadali. Grupi je pripadao i Petar Karlović iz Čeha, koji je kasnije vrbovan i tajno radio za neprijatelja.

Grupa je obavljala nezamjenivu funkciju prevođenja ljudi iz Zagreba u partizane, kao i prijevoz roba za potrebe narodnooslobodilačke borbe. Svlačila je i razoružavala sve neprijateljske vojnike na dopustu, a poduzimala je samostalne akcije protiv neprijateljskih slugu i doušnika, ali je išla i u poduhvate s drugim udarnicima o čemu je već bilo riječi.

Oružane akcije na ustaše i okupatore

Udarnici iz Čeha su u jesen 1943. godine tek što je pao mrak, u zasjedi na glavnoj cesti Zagreb—Velika Gorica (kraj Orečića) sačekali kamion koji je prevozio pedesetak radnika iz okolnih sela koji su išli na pomoćni aerodrom Lučko. Oko 18 sati i 30 minuta naišao je kamion iz pravca Lučkog i na poziv udarnika zaustavio se. Radnike su odmah pustili njihovim kućama i savjetovali ih da više ne idu raditi za okupatora. Svi su se udarnici zatim ukrcali na kamion kojim su se odvezli preko Čeha do pašnjaka i ondje pustili vozača. Dalje je vozio šofer rafinerije nafte iz Klare Viktor Brezak, uz pratnju Juraja Halama. Ovaj je nastavio dalje vožnju, a udarnici su otišli svojim kućama. Kamion je od Obreži vozio prema Dragonoščcu, šumom Radovina i tu se zbog blatnjava puta zaglavio. Udarnici su otišli u Dragonožec kod Stjepana Horvata-Buđe, koji je odmah pronašao dva para volova i kamion dovukao u selo. Odatle je odvezen na Cerovski Vrh. Motor je iskorišten, a karoserija je propala.

Udarnici Čehi-Klara izveli su korisnu akciju i na rafineriju u Klari. Tu su uzeli veću količinu lakog benzina, potrebnog bolnicama i nešto vazelina. Sve to dopremili su na oslobođeni teritorij u Cerovski Vrh. I tom prigodom glavni akter bio je vozač Viktor Brezak, a udarnici su izvršavali sve potrebne zadatke kod utovara i osiguravali izlazak iz rafinerije. Iako su rafineriju čuvali neprijateljski vojnici, akcija je izvedena nezamjećeno i bez komplikacija.

U siječnju 1943. godine, kroz Čehe je prolazila njemačka divizija »Princ Eugen«. Neprijatelj je išao u IV ofenzivu protiv partizana. U Čehima se zadržala tri-četiri dana. To su iskoristili Pavao i Mijo Mihulja. Napravili su prolaz kroz prozor do njihovog skladišta i odnijeli dva puškomitraljeza i dvije puške. Neprijatelj nije ništa primijetio, pa su se udarnici uputili i po municiju. Uzeli su jedan sanduk i pošli prema svome skrovištu. Međutim, naletjeli su na dva folksdojčera iz Banata, no oni su ih za 500 kuna oslobodili. Udarnici iz Čeha su tri puta od 1942. do

1945. godine upadali u Elektru Sveta Klara i odande odnijeli 4—5 pisaćih strojeva i papira za pisanje.

Udarnici kao vodiči XIII proleterske brigade

Poslije velike ofenzive fašističkih vojski (Talijana, ustaša i drugih) u Žumberku na XIII proletersku NOU brigadu »Rade Končar« i Žumberačko-pokupski partizanski odred u srpnju i početkom kolovoza 1943. godine, neprijatelj je bacio letke po cijelom tom teritoriju i obznanio da je XIII proleterska brigada uništena, što potučena, što zarobljena. U lecima, neprijatelj poručuje preživjelima da se predaju i jamči da im se ništa neće dogoditi.

Letke su čitali svi borci u Brigadi, kao i komandant Milan Žeželj. Svi su vidjeli očitu laž, a komandant Žeželj je rekao: »E, majku im jebem, zar bismo se mi njima predali! Sada ćemo ići pred Zagreb i pokazati im da postojimo«. Štab Brigade je za tu akciju odredio I bataljon proletera s komandantom Minićem, a išao je i Božo Spaček, komesar Brigade s bataljonom u Pokuplje. U Pokuplju se bataljon smjestio u Lipnicu, Havidić i Dragonožec.

Nakon odmora od 24 sata, bataljon proletera, potpomognut s dva minerska odjeljenja, krenuo je u akciju. Borci su namjeravali razoružati sva manja neprijateljska uporišta kraj samoga Savskog mosta, kako veli sudionik te akcije, Vinko Havidić iz Havidića, inače borac I bataljona. Vodiči borcima bili su udarnici iz Čeha — Pavao Mihulja, Juraj Halama i drugi. Skupljeni su svi potrebni podaci o neprijateljskim garnizonima i posadama, pa je akcija počela 18/19. kolovoza 1943. godine.

Operativni izvještaj »dijelova XIII proleterske brigade Žumbaračko-pokupskog i Turopoljsko-posavskog odreda« od 21. kolovoza 1943. godine iz Pokuplja je, među ostalim, o tome zapisao:

»Prema dobivenim podacima od 18. VIH. o. g. neprijatelj se nalazio i to: Remetinec 20 domobrana, Vojno ekonomski magazin na pruzi između Remetinca i Savskog mosta 27 domobrana sa 2 puškomitraljeza, ostalo puške. Botinec 2 policajca naoružana pištoljima, Buzin 5 Švaba jedan kulturbundovac, Sveta Klara 60 Nijemaca i nešto Talijana točan broj nepoznat. Kulturbundovac u Buzinu je šef Gestapoa za Posavinu i Pokuplje (. . .)

Proleterski bataljon dobio je zadatak da napadne i razoruža sve gore navedene garnizone i posade osim Sv. Klare, noću između 18/19. ov. mj. i da konfiscira sve državno ustaško dobro u Botincu. Istom bataljonu dodaje se dva minerska odjeljenja koja će postaviti nagazne mine na objema prugama ispred napadnutih garnizona (. . .)

Bataljon je bio raspoređen za napad i to:

1. četa napala je vojni magazin *(Ljubićev mlin — o.* a.,) kod Remetinca. Napad je završen s uspjehom. Zarobljen je 21 domobran s domobranskim vodnikom dok se 6 domobrana muslimana nije htjelo predati već su skočili sa krova u vatru i ventilator od magazina. Pošto su oni bili svi na II. katu na terasi i gore su imali bunkere na prvi poziv nisu se htjeli predati. Mi smo zapalili zgradu i odmah se njih 21 javio za predaju. Donijeli smo lojtre i spustili ih dolje s oružjem i municijom. Zaplijenjeno je 2. p. mitraljeza »Brno«, 22 puške, 3.000 mauzer metaka i razne druge spreme. U Vojnom magazinu nalazilo se 25 vagona pšenice, 10 vagona pekmeza i druge hrane i žita koju nismo mogli evakuisati zbog toga što nisu mogla kola do magazina iz pravca našega nastupanja, a glavnu cestu neprijatelj je tukao mitraljeskom vatrom iz Sv. Klare i Lučkog aerodroma kraj Blata (. . .)

Magazin je zapaljen i veliki dio hrane je izgorio.

(. . .) 2. četa napadala je stanicu Remetinec ali usljed toga što nisu opasali stanicu sa svih strana domobrani su uspjeli pobjeći prema Stupniku. Zaplijenjena je jedna puška, 234 kom. francuskih metaka, i konfiscirana je jedna kompletna ambulanta od nekog doktora koji je pucao iz pištolja na naše drugove i uspio pobjeći (.. .)«

(Ovdje treba primjetiti da se radi o ambulanti dr. Neletilića u Remetincu, koji je pucao iz pištolja, a kad je vidio da će partizani ipak ući u ambulantu, sakrio se u jedan sanduk. Na njega je njegova žena stavila neke knjige i stare krpe, pa ga partizani nisu pronašli).

»(. . .) 3. četa napala je s tri desetine Buzin, sa jednom desetinom Botinec. U Buzinu zarobljen je jedan njemački vojnik, jedan ubijen, a ostala četiri su pobjegla. Iz Svete Klare Švabe su pošle u pomoć u Buzin i naišle na naše nagazne mine na pruzi od kojih je deset poginulo i toliko ranjeno. Zaplijenjene su 2 puške i jedan njemački pištolj. U Botincu zarobljena su dva policajca. Zaplijenjenjena dva pištolja. U Botincu zarobljena su dva policajca. Zaplijenjena dva pištolja. Konfiscirano čitavo imanje i evakuisano na oslobođeni teritorij Žumberka. Količina konfisciranog materijala vidi se iz spiska plijena koga prilažemo (. . .)

Mineri su postavili mine na obadvije pruge ali u napadu vlak nije naišao, već na pruzi Zagreb—Sisak kod Odre gdje smo postavili dvije nagazne mine. Vlak je naišao kada smo se mi povukli i dignut je u zrak. Vlak je bio oklopni s nekoliko osobnih vagona (...)

Za vreme izvođenja akcija pomenutim garnizonima gdje smo se zadržali jedan sat, neprijatelj iz Zagreba nije pokušavao doći u pomoć napadnutim garnizonima. Posije završene akcije pustili smo iz pet puškomitraljeza pet punih rafala preko Savskog mosta na Zagreb, neprijatelj je odgovorio s dva teška mitraljeza s kupališta sa onu stranu Save, druge reakcije nije bilo(. . .)

U ovoj akciji neprijatelj je imao 28 mrtvih i ranjenih vojnika od toga 6 domobrana koji su sami skočili u vatru, ostalo Nijemci. Na našoj strani nije bilo ni ranjenih ni mrtvih (. . ,)«*(AVII,Fond NOB, kut. 721, br. 58/3).*

Značajna uloga u davanju informacija o neprijatelju i skriveno vođenje dijelova proleterskog bataljona do mjesta napada, ne može se osporiti udarnicima Čehi—Sveta Klara i Mala Mlaka. Pavao Mihulja, Ivan Iviček, Ivan Fiolić-Breganov, Juraj Halama i još neki neutvrđeni udarnici izvrsno su obavili ulogu vodiča. Inače, o samoj toj akciji pripovjedaju i njezini sudionici, a njihovi se iskazi *(a.* oj bitno ne razlikuju od službenog, citiranog izvještaja.

Nema sumnje, bila je to uistinu vrlo uspjela akcija o kojoj je dugo poslije govorio cijeli Zagreb i okolica. Udarnici su, pak, otpremili za vrijeme akcije 40 kola žita i puštali rafale iz mitraljeza na Zagreb. Nakon toga u brigadu je iz Maksimira, tj. I zračne luke, došlo 13 avijatičara. Donijeli su 2 puškomitraljeza »Brno«, sa 1.000 metaka i 9 šmajsera.

Akcija na ustašku patrolu iz Svete Klare

U predvečerje 16. siječnja 1944. godine vraćala se ustaška patrola iz smjera odranske Obreži u bazu Sveta Klara. Vođa joj je bio Franjo Molnar, gorostasni ustaša iz sela Obrež. Kad su došli do prvih kuća u Čehima, ustaše su se zaustavili na cesti kraj kuće staroga Dane Atalića i počeli pucati na neku djevojčicu koja je u vrtu nešto radila. Bacili su i jednu bombu, ali je djevojčica uspjela pobjeći. Kućedomaćin Dane nije bio sklon da se ha licu mjesta kazne ustaše za takav zločin, jer bi tada stradalo cijelo njegovo domaćinstvo.

Patrola je tako produžila u garnizon Sveta Klara. Međutim, Franjo Molnar, s još jednim ustašom, zastao je u gostionici Rajtarić, na glavnoj cesti Zagreb—Velika Gorica. Udarnici su na brzinu organizirali akciju da bi kaznili ustaše, odnosno, po mogućnosti, uhvatili ih žive. Dogovor o tome obavljen je u vrtu kraj same gostionice. U nju će prvi ući član KK KPH Velika Gorica kao nepoznata osoba, a slijedit će ga Ivan Orlić i udarnici, među kojima su bili omladinac Stjepan Lucman-Josin, Josip Grčević i Juraj Halama.

Ušavši u gostionicu s izvađenim pištoljem, član Kotarskog komiteta viknuo je Molnaru: »Ruke uvis!« Molnar to nije Učinio, a drugi je ustaša odmah pobjegao. Molnar je, naprotiv, podigao pušku i opalio metak na prisutne. Nije pogodio nikoga, a istodobno je član Kotarskog komiteta KPH pištoljem »Štajer« pucao na njega. Pištolj je zatajio, a ustaša je počeo puniti pušku. Član Kotarskog komiteta KPH hitro je priskočilo i glomaznim pištoljem odalamio(ustašu koji je pao kao pokošen. Priskočili su i ostali udarnici, a napose se istaknuo mali Lucman, koji je imao također neispravni revolver »Gaser«, pa se njime morao poslužiti kao maljem. U to su ustaše iz Klare počeli pucati, jer ih je odbjegli kolega obavijestio o napadu u gostionici. Pojurili su u pomoć Molnaru, a udarnici su se kroz vrtove na vrijeme povukli u selo Čehi. Kad je stigla pomoć iz Klare, našla je samo svoga ustašu na tlu u kutu gostionice. Podigli su ga i ustanovili da je još živ. Odveden je u bolnicu gdje je ozdravio, ali su ga za kratko vrijeme partizani i konačno ubili.

Akcija se odvijala pred očima prisutnih, u punoj gostionici, pa se o njoj dugo pričalo te je ostavila dubok dojam na narod.

Veze s gradom Zagrebom

Osim izvođenja ugroženih drugova i drugih osoba iz grada Zagreba, udarnici iz Čeha prevozili su robu i oružje za partizane. Sve to je skupila partijska organizacija u gradu. Prijevoz se obavljao vojnim automobilom što ga je vozio šofer u Ministarstvu domobranstva Miljenko Pišković-Milček iz Klare. Njega je, kao pouzdana čovjeka, angažirao Pavao Mihulja, Sav prevezeni materijal bio je privremeno pohranjen u kući Mihajla Piškovića-Milana, mlinara u Svetoj Klari. Mihajlo je zapravo bio Milčekov otac, koji je otprije surađivao s NOP-om. Zato ga je pridobio Mijo Jandraš, predsjednik Mjesnog i Općinskog NOO iz Čeha.

Povezan s Gustavom Keberom-Ćelavcem i drugim partijskim otpremnicima iz grada, Pišković je u vojnom automobilu Ministarstva domobranstva i s takvim ispravama, prelazio mitnice i neprijateljske straže bez ikakve kontrole. Oružje (šmajseri, puške i

poneki laki mitraljez) stizalo je partizanima posve sigurno.

Bivši jugoslavenski oficir Vjekoslav Jurjević, kapetan I klase, Piškovićev kum, također je uključen u suradnju. Isto tako i šofer Janko Jutriša, domobran iz Desinca. Podaci 0 neprijatelju pristizali su također ovim putem. Napomenimo da je Vjekoslav Jurjević početkom 1944. godine, preko Milčeka, otišao u partizane. Iz Pokuplja je poslan u Glavni štab Hrvatske, postao je dobar oficir, a poslije rata je umirovljen kao pukovnik.

S partizanima je surađivao i satnik Miroslav Mrkša, učitelj iz Klare, zapovjednik civilne zaštite u Zagrebu, kojemu je Milček 1944. godine bio šofer. On je slao dosta lijekova i nešto oružja, što je sam skupljao na drugim mjestima u slučaju kad ih nije imala njegova jedinica.

Dana 17. srpnja 1943. godine ministarski je auto vozio u Gudce na sastanak člana Mjesnog komiteta partije grada Zagreba, Slavka Blažinu-Bćlog. Nakon hapšenja Mirka Lončareca-Jože, drugarice Ožegović-Kaje 1 drugih, Beloga je Mjesni komitet zadužio za rad na terenu. Alojz Valečić »Brzi Susednje«, član Okružnog komiteta KPH Pokuplje rukovodio je Relejnom stanicom i vezama iz grada. O tome, među ostalim, piše:

»(. . .) Sa Zagrebom su utvrđena tri kanala. Savski most—Mala Mlaka, skela Jakuševac za legalno po danu i od Mičevca za ilegalno noćno prebacivanje. Kanale smo utvrdili s jednim drugom iz M. K. Zgb. i jednim vezarom ***(Ivan Javornik-Lala ili Ratko — o. a.)*** koji su oba (uz prebacivanje ostalih stvari) dovezli se autom ovde. ***(Blažina i Javornik — o. a.)*** (.. .)

Danas je iz Zagreba stigla 1. partija od 5 ljudi, koje smo uputili u Brigadu. I svi novomobilisani odavde bili su upućeni u Brigadu, dok je ona ovdje. ***(XIII proleterska NOV brigada »Rade Končar« — o. a.X*** ..)

Iz Zagreba je dopremljena jedna velika rotacionka, a u jednoj općini je zapljenjena 1 mala pisaća mašina (. . .)« ***(AIHRPH, KP-167/151).***

Prema sjećanju Slavka Petrekovića-Britve i drugih ispitanih sudionika na tom poslu, bilo je i većih neprilika na toj vezi, jer je neprijatelj pokušavao otkriti kanale odlaska ljudi i roba iz Zagreba za partizane. No, to mu nije uspjelo, zahvaljujući hrabrosti i budnosti drugova. U studenom 1944. godine bili su otkriveni satnik Miroslav Mrkša i Miljenko Pišković, ali su se u zatvoru ponijeli hrabro, pa nisu stradali ostali suradnici pokreta.

Na tom je poslu bilo povezano mnogo više ljudi i žena u Čehima i Klari nego što smo ih naveli, a posebno su bili požrtvovni i predani radu: Istranin Andrija Travižan, vrtlar; Jaga Stuparić (baba Jaga, kako su je zvali omladinci); Ana Župančić, udana Fridrih (Savski gaj); Ivan Jurjević-Đan, gostioničar u Hreliću, kojeg su objesili ustaše, te mnogi drugi o kojima će biti kasnije govora.

Samotni »strijelac«

Istini za volju, valja reći da je u teškom ratnom razdoblju, uz organiziran partijski rad bilo i slobodne inicijative pojedinaca. Tako su, na primjer, mimo organizacije NOP-a, stvarane čak i veze grada s oslobođenim teritorijem, ponekad samo za jednokratnu upotrebu. Bilo je, dakle, samotnika koji, najvjerojatnije zbog straha, nisu htjeli povezano raditi i uključiti se u organizirani pokret, ali su negdje duboko u sebi osjećali želju i potrebu da ga pomognu. Takav jedan »solo strijelac«, vjerojatno Turopoljac, neutvrđena imena, napisao je samoinicijativno letak koji glasi:

»Drugovi radnici, seljaci i intelektualci.

Narodno oslobodilačka borba koja postaje sve žešća i za protivnika pogibeljnija vodi nas k slobodi i slobodnom poredku.

Naši neustrašivi i neslomljivi borci ponosnih planina diljem čitavog jugo-istoka nose smrt fašizmu i svima onima, koji će ostati s njima i dalje u brato-ubilačkoj borbi.

Dužnost je svakoga svijesnoga i čestitog čovjeka i druga, da doprinese svoj obol u toj posljednjoj borbi za novi poredak.

Neka se nitko ne nađe da čeka po gostionama i tamo stvara i pomaže tu borbu, jer takovih imademo na žalost i odviše, te među nama nema im pristupa i njima ćemo naći njihovo pravo mjesto.

Ne čekajte ni časak kolebajući se na koju stranu ćete, već pristupite izgradnji novog života i novog čovjeka.

Drugovi radnici! Ovim časom morate prestati pohađati sve državne radionice, tvornice i ostale državne i privatne po neprijatelja za rat potrebne ustanove. Vratite se kućama i stupajte u redove naše Narodno-oslobodilačke vojske.

Drugovi seljaci! Ovim časom prestati ćete nositi u grad svoje zemaljske i mlječne proizvode, jer će se ih odkupiti za našu vojsku. Isto tako ne smije nitko da preda pljačkašima viškove žitarica, kao i stoku i sve ostalo što bi pljačkaši od Vas tražili.

Drugovi intelektualci! U naše redove stupili su već mnogi geniji i doprinašaju svojim radom na kulturnom polju za naše oslobođenje.

Kako ste čuli i znate, u našim redovima nalazi se naš najveći suvremeni književnik i pjesnik Vladimir Nazor, kao i mnogi drugi kulturni radnici s toga je i Vama mjesto u našim redovima, da se i vi borite protiv našeg ovjekovječenog neprijatelja.

U čitavoj našoj revolucionarnoj historiji našli ste velike i daleko sposobnije ljude na kulturnom i književnom polju rada, koji su stajali neustrašivo pred našom borbom.

Naredbama domobranstva radi neprijavljivanja u vojsku nemojte se odazivati, jer će Vas Vaši ugnjetači odpremiti na front, da se borite protiv Vaše braće, koja se bore za slobodu svih potlačenih naroda.

Pošto imademo svoju Narodno oslobodilačku vojsku, to neće biti više isprike, da ste morali ići u službu okupatora, već stupite u naše redove, da se s nama rame uz rame borite protiv naših ugnjetača, koji nam uništava i pljačka naša sela.

Drugovi radnici, seljaci i intelektualci!

Pomažite rad naše Narodno oslobodilačke vojske koja se bori za naše oslobođenje od okupatora, te stupajte smjelo u naše redove, a svaki koji se ogriješi o interese narodne časti i koji neće izvršavati taj zadatak odgovarati će za svoja djela.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

K.K.K.P.
Turopolje.«

(AIHRPH, NG-kut. 500 f.l).

Ovaj letak nije pisao neprijatelj, iako se u svojoj propagandi i time dosta često služio radi obmane stanovništva i samih partizana. Daje autor ovog letka neki »samotnik« uočljivo je po jednostranosti sadržaja i po potpisu: »K.K.K.P. Turopolje«, jer takav partijski komitet na ovom području nije nikada postojao.

Neprijatelj o stanju na teritoriju kotara Velika Gorica

Kotarski komitet KPH Velika Gorica razvio je široku i svestranu frontu borbe protiv okupatora i ustaša već u drugoj polovici 1942. godine, a pogotovo 1943. godine. Polovicom te godine djelovali su već mjesni narodnooslobodilački odbori, aktivi AFŽ-a i USAOH-a gotovo po svim selima, a 8. kolovoza iste godine je formiran i Turopoljsko-posavski odred.

Užasan teror okupatora i perfidna lukavost reakcionarnih političara građanskih stranaka (HSS-a i drugih) nisu mogli zaustaviti lavinu NOP-a, već je time samo pojačana odlučnost i spremnost naroda za oslobodilačku borbu i socijalističku revoluciju, pod rukovodstvom KPJ. O razmjerima te narodne borbe dosta vjerno svjedoči kotarski predstojnik Dević u svom izvještaju od 25. listopada 1943. godine, upućenom višim vlastima. Među ostalim, Dević piše:

»(. . .) Izvještava se o općem stanju na području kotara Velika Gorica u glavnim crtama slijedeće:

Čitavo područje kotara poprište je vrlo žive djelatnosti partizana, koja je naročito unatrag 3—4 mjeseca svakim danom jača.

Njihova djelatnost i teror osjeća se u svakom pravcu bilo političkom, ekonomskom, saobraćajnom i t.d.

Uslijed njihove aktivnosti rad državnih vlasti je gotovo sasvim paraliziran. Uredovanje na području kotara izvan samog mjesta Vel. Gorica je obzirom na slabe oružane snage državne vlasti bezuspješno. Kotarska oblast ne može da vrši svoju djelatnost jer na čitavom području kotara ima samo jedna oružnička postaja i to u Vel. Gorici, dok ih je prije osnivanja NDH bilo tri, a od sedam upravnih općina radi jedino velikogorička i to djelomično. Sve ostale općine uništili su partizani *(članovi udarnih grupa — o.a.)*. Oružnička postaja u Velikoj Gorici uslijed slabog brojnog stanja ljudstva (10—14 oružnika), ne može osim u Vel. Gorici i najbližoj okolini, da vrši svoj zadatak. Od oružanih snaga Hrvatskog domobranstva postoji slabija posada za čuvanje krugovalne postaje u Vel. Gorici, te posada državne pilane u Turopolju, kojih se aktivnost ograničava isključivo na čuvanje povjerenih im objekata. Uslijed pomanjkanja oružanih snaga, koje bi se mogle suprostaviti djelatnosti partizana, čitavo područje kotara potpuno je slobodno za poduzimanje bilo kakovih akcija sa strane partizana, jer im je omogućeno bez opasnosti ubacivati svoje snage iz Pokuplja i Žumberačkog kraja, te dugoselskog kotara. Radi toga područje općina Dubranec, Kravarsko i Orle, može se reći, da je potpuno pod njihovom vlašću. Pučanstvo kotara ne nalazeći zaštite sa strane državnih vlasti, podredilo se je teroru partizana i izvršavanje odredaba državnih vlasti je vrlo slabo. Vojni obveznici vrlo slabo se odazivaju svojoj dužnosti, te se veliki broj nalazi kod svojih kuća, a da se ne mogu privesti zakonskoj odgovornosti. Uslijed obustave poslovanja općina vojni pozivi se ne mogu ni uručivati, te je i to jedan od razloga velikom broju obveznika, koji se nisu mogli uputiti svojim jedinicama. Po selima svi oni, koji su radili aktivno u državnim i ustaškim organizacijama, morali su pred opasnošću za svoj život napustiti rodne kuće ili su pak ubijeni od partizana.

Željeznički promet je stalno ometan od partizana. U prvom redu napadaju na željezničke postaje, od kojih im je uspjelo uništiti u Odri, Velikoj Gorici i Mraclinu, tako da je još čitava jedino postaja u Turopolju. Pošto su ovo polučili partizani sada svako par dana uspjevaju postaviti paklene mašine na pruzi uslijed čega dolazi do čestih željezničkih nesreća i prekida saobraćaja. Promet državnom cestom Zagreb—Sisak također izvrgnut napadajima partizana, te im je na ovoj cesti do sada uspjelo zarobiti i odvesti nekoliko državnih i vojničkih samovoza ***(automobila — o.a.).***

Što se tiče izvršivanja propisa o skupljanju žetvenog prinosa i nadzora nad mlinovima izvjestiti je, da iako je žetva obavljena u potpunom redu dosadanji uspjeh u ovom pogledu je minimalan. Pozivi proizvođačima nisu mogli biti razdijeljeni osim u nekoliko sela veliko-goričke općine, a nadzor nad radom mlinara je nemoguć s razloga, što organi ove oblasti ne mogu da vrše službu na terenu, a mlinari sami sa svoje strane ne vrše zakonom određene obveze izgovarajući se terorom partizana. Na čitavom području osjeća se jaki pritisak partizana nad seljacima u svrhu spriečavanja dovoza živežnih namirnica u gradove, koja akcija je imala dosta jakog uspjeha.

Školstvo je također jako pogođeno akcijom partizana, jer su isti zarobili i sa sobom odveli 8 učitelja, a škole u Lukavcu i Dragonožcu uništili. ***(Škole su služile okupatorskoj vojsci kao nastambe za borbu protiv našeg naroda i takove su uništavane kao »bunkeri«, a učitelji su odvođeni u partizane sporazumno jer su tako štitili svoje obitelji od progona fašista — o.a.).***

U citiranom izvještaju dalje stoji:

»Osim toga normalan rad školske nastave ometan je čestim zauzimanjem školskih zgrada sa strane naše ili savezničke vojske. U ovom času zauzete su škole u Velikoj Gorici, Odri, Vukovini i Novim Čičama sa strane njemačkih oružanih snaga (. . .)«

Zbog toga Dević predlaže:

»(. . .) Vojne snage, koje bi jednom sistematskom akcijom u suradnji s političkim vlastima mogle osigurati područje kotara od upada partizanskih snaga izvana, te pohvatati partizanske veze i njihove ortake u pojedinim selima. Dosadašnji način rada povremenog dolaska pojedinih oružanih snaga, koje u vidu prepada poduzimaju akcije protiv pojedinih sela generalizirajući čitavo pučanstvo kao partizansko, nije do sada pokazalo uspjeha u pravcu konsolidiranja prilika i podizanja državnog autoriteta. Ovo s razloga, što se u ovakvim akcijama često ispravni i potpuno lojalni stanovnici mjere istom mjerom kao i partizani, te se time ubija vjera u narodu u ispravnost postupaka državnih vlasti, što samo koristi partizanima, da svoj upliv među narodom što više proširе! (. . .)« ***(AIHRPH, NG-kut. 249, KO V. Gorica).***

Na ovom mjestu valja napomenuti da je kotarski predstojnik Dević u svom izvještaju namjerno ispustio podatak da su ovdje boravile i druge neprijateljske jedinice, jer je na taj način želio ojačati ulogu svoje žandarmerije. Napomenimo zato da u to vrijeme na naše područje dolaze njemačke SS jedinice, polovicom 1943. formira se njemačko kotarsko oružništvo sa svojim postajama na području Velike Gorice, a u mjestu se nalazi i ispostava njemačke Operativne komande sigurnosne policije i službe bezbjednosti (Sipo i SD) sa svojim podređenim jedinicama.[1]

Očajno stanje za okupatorske vlasti opisuje još jedan izvještaj kotarskog predstojnika Velika Gorica iz tog vremena, gdje, među ostalim, stoji :

»Tokom ove godine su općine jedna po jedna bile prisiljene napustiti svoje sjedište i preseliti se u Veliku Goricu. Rad im je sveden na izdavanje kojekakovih potvrda, te na pojedinačna izvješća. U svakoj od tih općina radi samo bilježnik, a rijetko gdje i blagajnik, dok ostalog pisarskog osoblja i nema. Načelnici općina u koliko postoje, postoje samo na papiru, a tamo gdje ih nema, bilo da su stradali životom, bilo da su izbjegli, ne mogu se postaviti niti naći drugi, jer se boje za svoje živote i za svoju imovinu. Ovo dakako ne vrijedi za samu općinu Veliku Goricu, koja radi u punom opsegu i onako kako treba. Jasno je da i ta općina imade teškoća, jer se izvršivanje upravnih zadataka, baš uslijed djelatnosti partizana i ostalih ratnih neprijatelja onemogućuje (. . .)

Gospodarsko stanje je više nego očajno. Izvršivanje općinskih proračuna, kad bi oni i postojali, ne bi bilo moguće, jer se općinski prihodi ne mogu ubirati. Te općine su prisiljene, da svoje gospodarske prilike sređuju od prihoda, koji dolaze u općinske blagajne, kao dobrovoljni prilozi sa strane općinara svjestnih Hrvata, koji vrše svoju dužnost i pomažu svoju općinu. Osim toga općine svoje troškove pokrivaju od manipulativnih pristojbi, koje su silom prilika uvedene (. . .)

1 — Zanimljivo je da za sve ove oružničke i policijske jedinice, narod i naši dokumenti iz tog vremena govore da su gestapovci. Gestapo je, međutim, imao uglavnom pojedinca ili grupice na terenu, a iz navedene literature se vidi, da je imao punkt u Velikoj Gorici koji je rukovodio dalje podređenim obavještajcima na terenu.

Na. području ove kotarske oblasti djeluju tri oružničke postaje od kojih samo jedna sa sjedištem na području kotara i to u Velikoj Gorici, dok je oružnička postaja u Odri, baš uslijed djelatnosti partizana prenijeta u Svetu Klaru (. . .)

Osim ove dvije postaje na području ovoga kotara postoji i oružnička postaja u Hrvatskom Leskovcu (. . .)

Partizani svaki slučaj odvoženja živežnih namirnica u grad strogo kažnjavaju iz za njih razumljivih razloga (. . .)« ***(ib.)***

Neprijatelj je, dakle, dosta slikovito iznio »očajnu« situaciju u našem kraju. A kako je to stanje ocijenilo partijsko rukovodstvo našega kotara, vidjet ćemo iz nekih izvještaja Okružnog komiteta CK KPH, zatim iz izvještaja njegovih članova Okružnom komitetu za Pokuplje—Žumberak i vojnih štabova XIII proleterske brigade »Rade Končar« te Turopoljsko-posavskog odreda.

Više partijsko i vojno rukovodstvo o stanju na našem teritoriju

Brzi razvoj događaja u kotaru Velika Gorica, izazvan svakako neizmjernom žudnjom za slobodom, nije iznenadio samo neprijatelje, već je zatekao, neočekivano, i naše partijsko rukovodstvo. Iako je ono svakodnevno bilo u toku zbivanja, očito je da neke pojave nisu dostatno zapažene sve dok nisu poprimile šire razmjere.

Citirat ćemo neke ulomke iz izvještaja člana Okružnog Komiteta KPH Pokuplje—Žumberak, organizacionog sekretara Stjepana Korena-Benđe, što ih je pisao s terena kotara Velika Gorica. U izvještaju od 20. kolovoza 1943. godine, Bendo, među ostalim, veli:

»(. . .) Događaji koji su se zadnjih nekoliko dana desili na kotaru Velika Gorica donijeli su prilične rezultate u razvitku i radu prvo naših organizacija, a drugo u razvitku borbe čitavog naroda. Da bi mogli imati što jasniju sliku stanja, iznjeću vam prvo rad i djelovanje partijske organizacije i članova Komiteta, a potom ostalo (. . .)

14. V.III. — održali smo sastanak K. K. Iz njihovih izvještaja i iz rezultata rada vidi se velika požrtvovnost i odanost Partiji. Uspjeli su okupiti gotovo sav narod u Narodno Oslobodilački Pokret, svuda ih se traži. Narod traži od njih savjete i za najmanje sitnice. Ljudi dolaze njima i pitaju ih: »Hajde dajte nam sada upute što da radimo, mi, dajemo sve za N.O.B., vodite nas.« To danas čuješ kuda god dođeš u bilo koje selo, osim još nekoliko njih bliže Zagrebu ***(i najbliža sela uz grad Zagreb su, prema onome što smo vidjeli, tijesno surađivala s NOP-om — o.a.).*** Drugovi su dan i noć na nogama, a i potrebno je da jesu. Narodna mržnja protiv okupatora, a i protiv domaćih izroda iz dana u dan se rasplamsava. Drugovi moraju baš u tim momentima da su stalno uz narod i za vrijeme reakcije sa strane neprijatelja, kako bi se rasplamsala još jače i pravim koritom svela borba naroda. Drugovi su vrlo dobro omasovili svoj rad, tako da na primjer akcija za bojkot tržišta u 75 % uspjela je. Akcija je potekla preko organizacija odozdo iz naroda i sam narod stražario je na cesti i zaustavljao svakog koji je išao za Zagreb bilo s čim. Nekih šest do sedam dana gotovo je sasvim bio obustavljen ulaz u grad. Na Mičevcu i na Ščitarjevu na prevozu naši su odbornici i udarnici držali stražu po čitave dane. Brodove su prevukli na svoju stranu i tako kad su došle ustaše na drugu obalu i htjeli se čamcima prevesti, naši su napucali, a ustaše kidnuli natrag. Jednog domaćeg ustašu poznatog koljača koji je išao u Zagreb u po^ dana naši ga uhvate na brodu, prevedu natrag i na onoj ga strani streljaju. Narod je dobro primio taj slučaj. Osnovni rad Komiteta razvijao se u pravcu pripremanja i izvođenja raznih udarničkih akcija sa udarnim grupama. Njihovo takovo djelovanje pokazalo se kao manjkavo sa ostalim organizacijama (. . .)

Ova konstatacija zasigurno ne bi izdržala podrobnije razmatranje. Naime, odakle volja i jedinstvo naroda za borbu protiv okupatora, ako se nije politički i organizaciono s njime radilo? Koja bi to druga sila učinila? Strah od terora mogao je i suprotno djelovati, što je i bio cilj neprijatelju.

U izvještaju dalje stoji:

»Uspjeli su u tome da danas više nitko ne ide u Pavelićevu vojsku, nego još i oni koji su u domobranstvu dolaze kući i hoće biti udarnici. Gotovo svu omladinu okupili su oko udarnih grupa koje se međusobno natječu u izvršenju akcija. Te grupe su borbene i poletne, ali razvijanjem nižih oblika borbe na sve više i više do pred kratko vrijeme nije se uspjelo stvoriti od njih stalne borce koji bi napustili svoju kuću, nego se nedovoljnom kontrolom (pošto svako selo ima udarnu grupu) i nedovoljnim političkim radom stvorilo mišljenje da će oni tako stalno ostati kod svojih kuća i izvoditi akcije. Međutim, pojava Mačekove bande te u zadnje vrijeme teror ustaša kroz Posavinu i Turopolje, presjekli su sve veze tih mladih boraca sa kućom. Uz dobar komesarski kadar moći će se stvoriti vrlo dobra vojska.

Sam K. K. ima pregled čitavog rada i dosta dobro rukovodi i snalazi se u pokretanju masa. Naročito kod pojedinih članova ima vrlo mnogo volje i inicijative u radu. Doduše sam Komitet nije djelovao potpuno jedinstveno. Direktive nisu proučavali zajedno kao ni drugi partijski materijal ni naša pisma ***(Kako bi radili bez direktiva? — o.a.).*** Naročito je bio lijenčina Vinko. On nije nikada drugovima dao nikakove podatke. Ni o radu udarne grupe (drug je kontrolirao udarnu grupu Lomnice). Za tu udarnu grupu trebat će komisija koja će ispitati njen rad i partijska komisija koja će trebati ispitati rad vođe te grupe Valenta. Ta grupa, kako po svemu izgleda, pretvara se malo po malo u obične pljačkaše. Plijen koji oni dobiju podijele međusobno nekoliko njih i time trguju. Tu je sudjelovao što još nije detaljno ustanovljeno i Vinko zajedno sa Valentom. Valent pak nije i ne može biti nikakav član Partije. Kako vidimo o njemu ima najveći dio ljudi iz okolice mišljenje, da je kriminalac. On je pak od kože koju su udarnici zaplijenili kod jednog koji ju je izrađivao za državu nije ju predao to j. on ju je zadržao za sebe (. . .) Osim toga kažu drugovi da ima i drugih stvari koje treba komisija da ispita. Tako se tvrdi da su udarnici sa Valentom zarobili u Odri 250.000 kuna dok je Valent predao obračun za 150.000 itd (. . .)

Inače je Komitet vrlo dobro povezan sa masama. Ljudi su ih svi zavolili. Svi ih traže da dođu k njima. Ostvarili su dvovlašće. Nijedna neprijateljska općina ne radi. Bivši načelnici i povjerenici u općinama traže naše odbornike da li bi njihovi panduri mogli privatnu poštu koja im stiže raznositi, jer za službenu i tako kaže znamo da se ne smije, nju mi sami palimo. Uopće neprijatelju nije uspjelo nigdje dobiti pregled izvršena žita. Naši su odbornici onemogućili kontrolu, što nisu dali popisivati nikome (. . .)

Iz Komiteta smo odmah izbacili Vinka i ja sam ga zadužio da bude samo obavještajce (. . .)

Što se tiče organizacije narodne vlasti tu su drugovi postigli velike uspjehe. Do danas već postoje općinski NOO u šest općina a jedan je sada u formiranju, tako da su obuhvaćene sve općine. Imadu 53 seoska te kotarski sa 11 članova. ***(Bilo je već oko 75 mjesnih NOO-a — o.a.).*** Vrlo dobro su vezani niži odbori s višima. Kotarski odilaze na sastanke općinskih, a općinski na sastanke seoskih odbora. Drug Japa je predsjednik. U Fondu imadu preko 100 metara pšenice. Nemaju je gdje spremati ni u što. Narod im sve daje. Mogućnost je dobiti na vagone pšenice. Ove godine je prilično rodila. Također je ove godine Turopoljcima na vagone naraslo luka te sada ne znaju kuda s njim. Odbori to riješavaju pojedina pitanja u svojim selima Već dolaze pojedini pitati po pojedinim sudskim stvarima. Odbori su postali stvarno sre dište oko kojeg se okuplja selo. Odbornici u mnogo slučajeva sakupljaju ljude, pa im onda čitaju radiovijesti, ili Vijesnik. Narod se vrlo interesira za našu štampu. Zadnji broj Rodoljuba mnogima se dopada (. . .)

Drugovi, na ono ustaničko razpoloženje goričkog naroda koje je vama već od ranije poznato, nadošla je Mačekova banda izmješana sa ustašama kao naručena.«

(Ovdje se radi o policijsko—-obavještajnim grozotama ustaša, među kojima je »nevidljivo« surađivao pokoji mačekovac, a Gestapo rukovodio »pothvatom« koljača. Mačekovci *nisu išli u otvoreni sukob s oslobodilačkim po-* ***kretom zbog straha pred narodnim gnjevom, a bili su već raskrinkani i pretežno napušteni od sljedbenika — o.a.)***

Dalje izvjestitelj piše:

»Otpor naroda je silno naraso. To partizani ne rade kažu svi kad su htjeli podmetnuti partizanima teror što su ga vršili u ime partizana. Neki manje poznati HSS-ovac naročito je pokušavao prikazati kako to vrše partizani iz Hrašća. Sav se narod digo i muško i žensko i mlado i staro. Niko nije spavao te dvije tri noći kod kuće, sve je bilo po polju i šumama, uzduž od Jezera pa do Mičevca, od Posavine do Dubranca. Narod traži pušku da bi čekao kod kuće pa kad bi mu došli da bi se branio. Mržnja prema ustašama prema svemu što služi fašizmu i što ga označuje rasplamsava se iz dana u dan. Deset žrtava stvorilo nam je bataljon(...)

15. VIII. došlo je opet oko 15o ustaša i gestapovaca u civilu dobro naoružanih sa otvorenim policijskim autom sa klupama i sa zatvorenim iz Zagreba. Na Mičevcu su prešli Savu i išli su uz obalu sve do Jezera. Odatle su se vratili natrag i u Suša uhvatili našeg druga Vidu Hrvojića i njegovu ženu i jednu Židovku koja je bila kod njega. Zatim su u Ruča uhvatili druga Brusca ***(Stjepana Mađerića, člana kotarskog NOO Velika Gorica i člana KPJ-o.a.),*** njegovu ženu i njegovu snahu, u Veleševcu su uhvatili opančara Hrvojića. U Jezeru su po selu izvršili premetačinu, naročito kod Matine kuće ***(sekretar KK KPH Velika Gorica-o.a.)*** i još kod nekih. Neku staru žensku su isprebijali tu. Ove što su uhapsili strpali su u zatvoreni auto gdje su ih unutra isprebili. Kad su došli preko Črnkovca do pred Kobilić tu su stali izvukli svih sedam van. Tu su ih malo preslušavali. Narod i pastiri koji se okupio, rastjerali su ih. Zatim su oko 150 metara od ceste petoricu njih

Stjepan Maderić-Brusec iz Ruče (povratnik, izgnan iz SAD zbog aktivnosti u radničkom pokretu). Bio je u sastavu mjesnog, općinskog i kotarskog NOO-a. Ustaše su ga nakoo zvjerskog mučenja ubili 16. kolovoza 1943. zajedno sa suprugom Katom (na slici desno).

zaklali, a Brusca i Židovku na samoj cesti. Židovku su rasparali odozdo do glave i tako ostavili. Brusca su strijeljali. Žrtve je pregledao jedan naš drug dok su još tople bile. Lješine su bile potpuno crne, iznakažene od udaraca i batina, te je odmah javio ljudima čiji su. Sa noževima su im lubanje rasjekli.

Tako su ležale do pred večer čitav dan. Osim toga su uhvatili i jednog omladinca iz Zablatja i 3 iz Sopa, od kojih je jedan imao karabin. Tvrdi se da su isti navodno strijeljani u Maksimiru (. ..)

Ti isti bili su 18. VIII. — u Kuču, Rakitovcu, Mraclinu, Podotočju, Vukovini i Buševcu gdje su izvršili premetačinu, opljačkali kokoši i guske naročito u Vukovini. Bili su i kod Jape ***(Stjepana Fabijančića, poljoprivrednika iz Kuča, predsjednika Kotarskog NOO Velika Gorica — o.a.)*** svezali mu ženu i djecu, ispitivali su ih gdje im je tata, da je on neki kotarski upravnik. Djeca i žena dobro su se držali i nisu ništa priznali. Poslije su ih pustili. Japa je bio isto u blizini. Narod se nakon toga zaplašio. Sve bježi i sakriva se.

Iz Donje Posavine bilo je jučer na okupu više od tristotine ljudi koji bi se htjeli boriti (...) Sada stoje najveći zadaci na našim drugovima i organizacijama (. ..) Najuža povezanost sa masama sada se mora sprovesti do skrajnosti. Ne dati mogućnost mačekovcima da oni okrenu raspoloženje za sebe. U pogledu njih biti najoprezniji. Odmah poslije tih događaja sastali su se Plepelić ***(Stjepan — Mali iz Plesa, predsjednik Kotarske organizacije HSS-a iz bivše Jugoslavije, kasnije partizan i predsjednik okružne Narodnooslobodilačke fronte za Pokuplje — o. a.),*** Cundeković ***(Juraj, iz Velike Gorice, bivši predsjednik kotarske »Gospodarske sloge« — o.a.),*** Medarić ***(Juraj, iz Velike Gorice, bivši komandant kotarske organizacije Hrvatske seljačke zaštite — o. a.),*** Marijan iz Kobilića. Vijećali su o tome šta da naprave. Sada vidimo da smo u manjini, sav narod gleda na nas nekako kao na strance, koji nemamo tu među njima što tražiti. Danas sav narod je na strani NOB. Nas sad gledaju kao neprijatelje a sutra će okrenuti protiv nas oružje. Sada pak kolju i nas i njih ustaše i Nijemci. Mi nemožemo tako ostati. Nama se je priključiti narodnooslobodilačkoj borbi gdje je čitav narod. Drugo nam ne preostaje, ili ćemo izginuti. To je sam govorio Marijan drugu Stanku ***(Lučiću, stolarskom radniku iz Kobilića, članu KP i Općinskog komiteta KPH Velika Gorica - o. a.),*** a Plepelić je razgovarao sa drugom Štefom ***(Jandrišem — Puzekom, članom KP i kasnije sekretarom KK KPH Velika Gorica kraće vrijeme,poljoprivrednikom — o.a.)*** iz Plesa i kaže da je on voljan raditi sve što je potrebno i poziva svoje da idu u partizane i da se bore jer doma neće spasiti svoje kuće ni djece. Njegovi ti pristaše dolaze sad k našim ljudima, donijeli su jedan karabin i oko 200 metaka, još imaju jedan zarđao, a sad se spremaju u partizane. 16. VIII. su ti HSS—ovci išli u delegaciju u Zagreb sa molbom da

prestane to klanje ili će sav narod pobjeći u šumu (. . .)

Naši su udarnici odmah u noći kako su ustaše došli u Posavinu potopili na Savi brod kod Ščitarjeva i kod Mičevca, tako da sad nisu upotrebljivi za prijevoz. Na nekoliko mjesta naši udarnici su se sukobili sa ustašama i palo je koliko se sad saznaje trojica ustaša. Na jednom mjestu naletili su i mineri na ustaše, kad su išli na prugu. Istu tu noć kada su ustaše došli u Posavinu, Japina udarna grupa rekvirirala je krave i kola i šest konja na marofu kod Strmca od nekog Nijemca. Marof su zapalili. U potjeru za kravama su pošli gestapovci sve do Mraclina. 17. VIII. jedna četa novog odreda razoružala je u Mraclinu 9 domobrana, i dobila 9 novih ruskih pušaka (. ..)

S time u vezi pokazuje se još jedan nedostatak naših drugova i Komiteta, da nemaju točne podatke o stanju neprijateljskih posada na svom terenu. Veze s njima koje moraju uvijek uspostavjati treba da imaju uvijek pripravne. Ja sam Vinka zato baš zadužio posebice samo za obavještajnu službu, a izvještaje će davati i slati nama, a što se tiče vojnih pokreta neprijatelja i ofenzivnih operacija to će odmah izvještavati naše vojne jedinice. Također da uspostavlja veze s posadama i vojnicima. Da ima uvijek točan pregled o stanju neprijatelja na čitavom terenu kotara (naoružanje, brojno stanje, moral, borbenost veza). Također da se s pojedinim vojnicima iz posade politički radi da po mogućnosti prelazi čitava posada na našu stranu (.. .)

Naši udarnici su zaplijenili od trgovca zajednice sa stokom oko 45 konja. Konji su zaplijenjeni na glavnoj cesti kod Odre, a bili su kupljeni za vojsku. Oko petnaest ih se razbježalo po livadi i po šumi, a trideset ih je predano operativnom štabu s time da tri najbolja jahaća konja ostavi i dade za OK za Žumberak, ostale da upotrebe za svoje potrebe. Ako im ne odgovaraju da ih pošalju Okružnom Narodnooslobodilačkom odboru (...)

Iz Zagreba bježi masa naroda van pred vojskom. Svi traže veze, a naši ljudi ih se boje. Karakteristika nemaju. Naročito mnogo ih ide na moslavačku stranu. Ja sam im rekao da primaju i takove samo da dobro paze što govore pred njima, da im ne otkrivaju nikoga tko vrši vezu ili kuda ide veza niti bilo koje mjesto u vezi sa njihovim prelazom a osim toga da zabilježe u svoju popratnicu zapažanja koja je vidio kod njega. Sumnjive da ne primaju (. ..) Sada kažu HSS-ovci da bi bila besmislica nešto povesti protiv Narodnooslobodilačke borbe (. . .)

Ovdje bi se kolosalno mogao unovčiti zajam od Zavnoha, u nekoliko miliona kuna, pa se sporazumijte o tome (...) U letku je krivo navedeno daje strijeljan uz Peru Delača i Stjepan Karnas, iz Gudca. Međutim Delač je strijeljan i iznakažen iz Gudca, ali iz Lukavca su strijeljana dvojica i to Franjo Sedmak i još jedan Sedmak, dok je Karnas isto iz Lukavca spavao sa gornjom dvojicom i bio zajedno s njima uhvaćen na spavanju. On ih je vodio do Gudca i njega su poslali u šumu da uhvati vezu sa našima i da dovede naše u spoj sa njima. Kad je on došo do naših, naši ga nisu više pustili jer su znali šta je na stvari i razjasnili mu da to nisu partizani, a on je stalno držao da jesu. Sada se Karnas nalazi kao borac u novom bataljonu (. . .)« *(AIHRPH, KP-167/188).*

U jednom drugom izvještaju, Stjepan Koren-Benđo piše Okružnom komitetu KPH za Pokuplje — Žumberak, o situaciji u kotaru Velika Gorica:

»Od 7. do 8. ovaj mjesec pojavile su se u kotaru Velika Gorica pljačkaške terorističke bande vrlo dobro naoružane. Bilo ih je prema podacima ljudi koji su bili uhvaćeni po njima i pušteni oko 100 do 150 ljudi. Njih su vodili logornik iz Male Mlake Fiolić i žandarski vodnik Božić. Bilo je među njima propalih ustaša koljača, kao neki Kolarić iz Hrašća, Vodopivec koji je do sada bio u domobranstvu iz Ivanića, te se govorka za neke zaštitaše Mačekove Stjepan Bakota i Ante Bakota iz Buzina, i neki Mika iz Brezovice i Istrijan sa velike ceste, Marušić i Travižan također sa velike ceste, i Balaški iz Brezovice. Za ostale se do sada nije moglo doznati što ćemo nastojati što prije dobiti podatke. Ta banda pošla je iz Velike Gorice prema Ščitarjevu te uz Savu išla prema Bukevju pa preko Jagodne i Čiča preko Kurilovca na Petrovinu i Gudce te natrag za Lukavec, Odru, Hrašće i u Goricu. Stalno su se nalazili vani od 7. VIII. do 11. VIII. kad su se vratili u Goricu čuvši da mi koncentriramo snage prema Lukavcu i Lomnici. Za to vrijeme poklali su sedmoricu ljudi po Posavini i trojicu s ove strane pruge o čemu sam vam već javio. Ti isti banditi bili su obučeni u razne uniforme i njemačke i talijanske i ustaške i domobranske sa partizankama. Ljude su zavaravali da su oni partizani. Mnogi ljudi su im tako nasjeli. Tako su im nasjeli i ona trojica udarnika iz Lukavca koji su spavali u šumi gdje su ih oni našli. Dvojica su na mjestu zaklana jer je jedan od njih prepoznao tog jednog bandita kad su zajedno služili u domobranstvu pred nekoliko mjeseci. Gdje god su došli u selo silovali su ženske, oduzimali satove, posteljine, odjeću, sve što su

mogli odnijeti, pljačkali od reda. Naši udarnici iz čitavog kotara počeli su se koncentrisati iznad Gudca da dočekaju tu bandu u zasjedi. Međutim banditi su kidnuli natrag u Goricu. Za sada imamo mobilizirano oko 130 omladinaca iz raznih udarnih grupa sa dva puškomitraljeza i oko 80 pušaka. Još se nije priključila udarna grupa iz Lomnice koja broji oko 30 udarnika. Potrebno je sada da se odmah pošalje komandni kadar i naročito je važno dobre političke radnike koji će ih moći držati na okupu, jer oni se stalno boje i plaše Žumberka, a i ne vole bilo kakovu hranu, vole piti, kod pojedinaca ima pljačkaške tendencije. Tu je potreban vrlo dobar komandni kadar, a naročito politički koji će moći taj sirov elemenat obraditi. Ova banda upravo nam je došla kao naručena. Mobilizaciju se može sada sprovesti u najvećoj mjeri. Sav narod izlazi iz svojih kuća i spava vani po kukuruzu i po šumi. Svi oni i sami znaju da to nisu partizani. Mi smo odmah proširili one letke o Kenfeljinoj bandi i svu prenoseći da je to ista ona banda, četnici Mačekovi koji su došli ubijati naš narod. Sada sav narod o njima govori kao o četnicima, jer smo mi na sve strane odmah razaslali ljude civile žene i omladinu da po svim selima izveste o radu te bande pod partizanskim imenom. Sada je potrebno samo ustanak naroda pojačati i mobilizirati sve što je sposobno u narodnu vojsku, a zato da bi to mogli izvesti prvo ćemo urediti taj odred. *(Misli na Turopoljsko — posavski partizanski odred — o.a.)*. Za njega ima sada mogućnost da mobilizira u najkraćem roku do 500 ljudi iz kotara Velika Gorica (. . .) Ništa u grad ni kap mlijeka, ni zrno žita, ni slamka sijena ni komada drva, postavili smo pred čitav narod. U jednom danu naši udarnici duž ceste Zagreb — Sisak između Odre i Buševca zarobili su četiri automobila, i to dva kamiona i dva luksuzna. Do sada ima više od sto metara žita sakupljeno za našu vojsku naime preko udarnika od vršaćih strojeva. Zatim ima oko 180 litara masti i raznog drugog materijala. Ovo sve čeka ovdje na mjestu. *(U magazinu u šumi kod Gudca —o.a.)*. Drug Brzi usidrio se u kamion i u njemu sjedi po čitav dan. Materijal se dnevno gomila. Bande stalno opituju za kamion. Potrebno je najhitnije prebaciti sav taj materijal gore do vas. I naša vojska 'i proleterski bataljon a naročito »Kljuka« neće da daju drugovima ni desetinu da mogu prebaciti materijal, kažu da što ih briga s tim. Takav odnos prema drugovima i komitetima je vrlo nepravilan, kad se ne dogovaraju o svim potrebama i o akcijama koje namjeravaju vršiti. Tako su odustali od akcije koju je dobro pripremio drug Štef (Šimec) dva dana i sve bilo dogovoreno sa domobranima, a bili bi je izvršili naši udarnici, da nisu ovi tako zakazali i zadnji čas odustali, jer da nije dobro pripremljena. Kad su drugi dan pošli sami na svoju ruku i bez sporazuma s našim drugovima, na stanici ih je dočekao oklopni vlak i tu je jedan drug poginuo i jedan ranjen. Primjećeni su od Nijemaca, kojih je na stanici bilo cijeli vlak i napali naše na udaljenosti od kilometar na čistini (.. .)

Prema dosadašnjem mom uvidu u rad ovdašnjih drugova mogu konstatirati da se oni vrlo mnogo bave pripremanjem i izvođenjem kojekakovih akcija dok sav drugi rad puštaju po strani.

(Ova tvrdnja nije točna, jer je već u to vrijeme bio gotovo završen proces formiranja narodnooslobodilačkih odbora po svim selima — okupiranog i slobodnog teritorija kotara Velika Gorica, a omladinske organizacije i organizacije žena su pokrivale cijeli teren. Imali smo već u partizanima predsjednika kotarske organizacije HSS-a i zamjenika narodnog zastupnika te organizacije Petra Fiolića, koji je postao predsjednikom okružnog Narodnooslobodilačkog odbora za Pokuplje—Žumberak, — o.a.)

(. ..) Sa drugovima još nisam održao sastanak. Biće tek sutra. Ova strka radi tih bandita ovuda omela je donekle rad drugovima tako da ih se nije moglo odmah sakupiti. Na sastanku ćemo pretresti najzadnje događaje, formiranje odreda, mobilizacije i narodni ustanak te politički rad i izgradnja i drugova i partijskih jedinica, te učvršćenje i jačanje partijske organizacije (. . .)

15. *(VIII — o.a.)* će biti sastanak na kome će se formirati kotarski N. O. Odbor za Pisarovinu. Drugovi iz Pisarovine rade samo u tri općine i još im rad nikako ne ide. Partijske organizacije i nemaju na terenu. Rad tih drugova je vrlo uskogrudan. Nikako ne mogu proći u širinu. Vod koji su tamo formirali a koji treba da bude mobilizaciona jedinica za kraj Bregane, Kraljevca i Kupinca dobila je vrlo lošeg vodnika koji nema nikakove inicijative i starijeg čovjeka koji za one mladiće znači samo bremzanje (...) I tamo se narod kreće iz svoje pasivnosti prema oslobodilačkom pokretu. Kako sam vam već javio list Slobodni Dom imaće i ovdje dosta udjela kod raslojavanja tih HSS-ovih masa. Osnovni zadatak jest okupiti te mase tamo i pokrenuti ih u borbu. Odvojiti ih od Mačeka i njegove zaštite, razvijajući suprotnost između naroda i vlasti, ništa za grad, nitko u neprijateljsku vojsku, svi u partizane, su prvi i najvažniji općeniti zadaci. Sa malo rađa može se po sadašnjem

izgledu učiniti isto što je i u goričkom kotaru (. . .)

Sastanak Kotarskog komiteta Pisarovina održaće se 16. VIII. direktive i zadatke koje smo na našem sastanku izložili, a i sadašnju situaciju prenjećemo i izložiti i razraditi (. . .)

Sada ću gore uputiti veće količine živežnih namirnica i drugih stvari sa kamionom do vas. *(Iz Gudca — o.a.)* Samo nam je potrebna pratnja. Javite nam o stanju ako je izmijenjeno dali se može i kako (...)

Nastojat ćemo vam poslati Tonču *(Stanilovića, poljoprivrednika iz Lukavca — o.a.)* za Okružni N. O. O. ali izgleda da ima zapreku kuću i djecu. Za Plepelića čujem da neće da ide nikuda, ali još ću provjeriti.

Da li da šaljemo učitelja iz Dragonošca *(Juru Jurmana iz Velike Gorice — o. a.)* k vama gore ili na ZAVNOH. Ima ženu i jednog dječačića, a i nešto privatnih stvari koje želi sobom povesti. Javite o tome odmah svoje mišljenje da ga mogu uputiti. Mislim da bi bio potreban kod vas u Žumberku kod Okružnog N. O. O. ili kao učitelj u školi u Vivodini (. . .)

Šaljite nam odmah bezodvlačno komandno osoblje za novi odred, da ne prođe momenat. *(Za Turopoljsko-posavski odred — o.a.)*.

(. ..) Privremeno je komesar novog bataljona Franjo *(Mikulić—Kopač — o.a.),* komandant Hapač, *(Josip, poljoprivrednik iz Ščitarjeva — Drenje — o.a.)*. Tako su drugovi ovdje već prije uredili (...)

Manji geštetner već je poslan Agitpropu C.K. Veći šaljemo prvom vezom gore do vas. Što se tiče papira sav novinski papir šaljemo dolje dok ostali geštetner, ciklostil ili slični šaljemo gore. Ima ovdje masu čavala. Jednu trećinu ćemo slati vama a ostalo dolje na Glavni štab (. . .)

Što se tiče novog odreda moje je mišljenje da bi ovaj bataljon bio kao centar mobilizacije naroda iz Turopolja i Posavine, drugi bataljon trebao bi biti sa svojim centrom vodom Babićevim i to za kotar Pisarovinu (Pisarovina, Lučelnica, Pokupsko, Kraljevec, Kupinec, Dubranec), a treći centar da bi bila nova četa koja bi se formirala na terenu kotara Sisak u selima koja graniče sa nama i to Lekenik, Cerje, Žažina, Kravarsko naše, Farkašić odnosno čitav kraj između Kupe i Save s ovu stranu. Naročito će biti potrebno dobar komesarski kadar za tu novu vojsku. Ne znam doduše onaj dio sisačkoga kotara ne pripada nama, ali je tako usko vezan s nama. Uvijek odatle idu k nama u partizane. Mogućnost je nakon ljepših kakovih akcija sa strane ovog bataljona odmah a i sada mobilizirati veći broj ljudi iz Posavine i Turopolja. Dnevno prilaze u novi odred (.. .)

Dragi drugovi, vrlo mnogo smo u pokretu. Svaka minuta za nas je dragocjena. Ta banda dolazi u Posavinu po noći i opkoli selo te čeka do jutra, a onda ulazi u selo i pravi premetačinu. U prvi čas sam mislio da je stradala drugarica Anka *(Mokosek — o.a.)* i Ruža *(Kumic — o.a.),* (Matina drugarica), jer sam dobio prvi izvještaj da su uhvaćene četiri drugarice koje su bile na političkom radu.Nastojim ja lično da sa našim drugovima se porazgovorim o svemu što ih zanima i o problemima sadašnjim da vidim kako oni promatraju situaciju i ocjenjuju, te kako misle poduzimati i donositi zaključke. Vidio sam da je to mnogo koristilo pojedinim drugovima u njihovom radu. Ovdje bi trebalo još i više da smo i mi u što čvršćem kontaktu i vezi jer se tako brzo razvijaju događaji da poneki put i preteku. Tako da nismo u stanju odmah i na vrijeme na njih odgovoriti. Drugovima je baš sada potrebna i te kakova pomoć, jer ako se sada učini i malo pogreška imaće velike posljedice i dugotrajan će trebati rad da se ista popravi. Naročito je sada važno paziti da ne bi drugovi zasektašili zanoseći se momentanim uspjesima ili tako da postanu nebudni pa da im se podkradu kakovi agenti ili im izmaknu neprijateljske dobro ubacivane parole. Na to ja stalno upozoravam drugove. Ali drugovi mnogo još ne shvaćaju važnost toga, dosta usko gledaju na stvari. Pa mislim da bi dobro bilo također im i na kursu malo baš o tom problemu reći. Dići se iznad momentanosti izvan uskogrudnosti, ne dopustiti da organizacija i drugovi postanu nebudni i slijepi za rad neprijatelja i unutar i izvan (. . .)

Kazališna grupa održala je do sada zbor u Vukomeriću za novi bataljon. U Lipnici i Havidiću. Bilo je priličan broj ljudi, gotovo čitavo selo. Zatim u Lučelnici. Naročito je tamo djelovalo na stare HSS-ovce horska recitacija Matija Gubec, te požar Like, a najbolje Luđaci. Kažu oni da je upravo tako kako prikazuju. Zatim smo organizirali u Gudcima gdje je bilo čitavo selo na zboru. Navečer 19. VIII. održali smo zbor u Lukavcu. Na zboru je bilo oko 1.500 ljudi. Narod je odlično primio prikaz. Narod je sa suzama slušao požar Like i Matiju Gubca. Sav narod traži da se još navrate k njima. Imaće velikog djelovanja na narod u prikazivanju izdajničkog rada Mačeka i njegovih (. . .)

Potrebno bi bilo da drugovi još prije negoli prođem odgovorite na ovo. Dobro bi bilo da malo rekapitulirate političke promjene u svijetu i kod nas, a osvrnite se i na stanje koje sam vam ovdje iznio (...)

Potreban bi bio hitno letak u pogledu čuvanja'šuma. Narod je nagrnuo na šume i nemilice hara. Drva vozi u Zagreb i šverca s njima. Za drva ne može svejedno ništa dobiti nego kune. Potrebno bi bilo da to izda O.NOO. Osjeća se takovo stanje u svim kotarevima (...)

Hitno poručite što sve treba za vas naručiti, dok sam ovdje da poručim. Pošaljite kurira sve do mene jer će pismo inače ići dugo. Sada odilazim u kotar Pisarovinu ponovo i odmah se vraćam u nedjelju imamo savjetovanje i sastanak K. K. za Goricu, a nedjelju dana kasnije trebalo bi biti sa drugovima isto u Pisarovini, i savjetovanje i sastanak. Sastanak K. K. ću održati do podne, a po podne savjetovanje. Prije ne možemo organizirati savjetovanje. Bolje je da nisam organizirao savjetovanje sva tri kotara, jer bi trebalo više vremena dok bi se organiziralo a to bi se stvarno suviše osjećalo na terenu. Danas je došlo k nama 13 avijatičara sa dva puškomitraljeza, 7 parabela i nekoliko karabina. Kažu da će preći još 300 avijatičara iz Zagreba. Došlo je zajedno s njima nekih trideset i sedam Zagrebčana bez karakteristika kažu da će sutra doći za njima (...)

Pokazuje se kao nužno da se riješi i pitanje postavljanja vodnika vodu gdje je sada Babić. To je neki pijanica koji uopće ne vodi računa o svojoj vojsci. Na njegovo mjesto mogo bi doći Franjo Pucak. To je onaj Kupčinac što je bio u logoru pa je odande kidnuo. Pokazuje se vrlo dobar. Volju ima veliku za akcije, a kako čujem dobar je i kao član Partije. U jugoslavenskoj vojsci bio je podnarednik. U protivnom vojska će se rastepsti, a momentano mogućnost mobilizacije će proći i neće se iskoristiti. Držim da je ono prirodniji oblik mobilizacije i stvaranja najbrže Odreda negoli kakav drugi. Svakako će se kasnije morati reorganizirati prema vojničkim prilikama, ali držim da Kljuka kaocentar (jezgro) novog odreda ne bi mogla biti, jer je ona nekako po slabom glasu pronešena, još iz zime, a i sada se boje unutar ulaziti jer kažu tu se slabo vodi računa o nama.«

Ovdje treba primijetiti da tvrdnja o »Kljuki« u ovom izvještaju ne bi mogla stajati u cijelosti. Barem što se tiče ulaska mladića s našeg terena u nju. Kroz nju je već do tada prešao ili se momentalno u njoj nalazio pretežni dio omladinaca s područja Turopolja i Posavine. Iz »Kljuke« su borci s ovoga terena odlazili popunjavati XIII proletersku brigadu »Rade Končar« i Žumberačko-pokupski odred. Drugo je pitanje »jezgre« za okupljanje cijelog stanovništva Turopolja, Posavine, Vukomeričkih gorica i Vukomeričkog Pokuplja. Bez polemike, Turopoljsko-posavski odred i kasnije »Seljina« brigada, imali su nezamjenljivu ulogu u dizanju ustanka na ovom teritoriju. Toliko masovno i dobrovoljno pristupanje u redove organizirane partizanske vojske, ne bi mogla postići ni jedna jedinica sa strane. No, iako »Kljuka« nije zalazila u dubinu Turopolja i Posavine, njezin ugled je uvijek visoko kotirao kod ovdašnjeg naroda i omladine, kao borbene jedinice. Iz »Kljuke«, XIII proleterske i Žumberačko-pokupskog odreda bilo je najviše domaćeg komandnog i političkog kadra u Turopoljsko-posavskom odredu i »Seljinoj brigadi«.

Dalje, izvjestitelj Bendo, piše s terena o događajima tih burnih dana u našem kotaru:

»Što se tiče zamjenika komesara Odreda držim da bi se odlazak Skule dosta osjećao, ali ipak bi on mnogo više mogao dati, nego li Franjo, ***(Mikulić-Kopač — o. a.).*** Franjo je bio u prvom bataljonu Kljuki zamjenik komesara, ali vrlo slab. I prema sadašnjem radu on ne bi odgovarao. Skula bi bio bolji. Samo onaj Komitet ***(pisarovački — o.*** a.jbiti će vrlo okljaštren. U Goričkom pak nemamo nikoga drugog koji bi odgovarao. U Komitet Pisarovina primili smo dva nova druga i to Štefa Miokovića iz Gorice i Mirka Popovčića ***(omladinac i poljoprivrednik iz Cvetnić Brda, — o. a.).*** Kako izgleda dosadašnji razvitak tih drugova i rad pokazuju da ne zaostaju za ostalim drugovima po radu. O njima ću u slijedećem pismu. Predviđeni su još dva druga tamo. Jedan iz Kraljevca i jedan iz Kupčine. Ovdje u Gorici predvidjeli smo još dva druga za Komitet, ali koji neće moći momentalno biti primljeni nego ih treba odgajati, jer su vrlo mladi i mnogo više im pažnje posvetiti. Drugovi mislim da će vam i ovo biti suviše za čitati pa neću više da pišem. Razgovaraćemo o svemu usmeno kada se sastanemo. Samo dajte to pismo sačuvajte. Nemojte to smatrati kao gubljenje vremena. To je bilo potrebno da se razgovorimo iako smo tako daleko (. . .)

Na kurs mislim poslati odavde drugove Nikolu, Štefa iz Plesa i Pavla ***(Bedeka, poljoprivrednika iz Vukovine — o. a.).*** Njihovo odsustvo će se naročito u Gorici vrlo mnogo osjećati (. . .)

Šaljemo vam sa transportom kojeg vodi brigadna jedinica u Žumberak oko šezdeset metara pšenice i drugog sitnog materijala za koji vam daje popratnicu Kotarski komitet Gorica. Ta pšenica zaplijenjena je i odkupljena sa partijcima i sa partijskim novcem, pa je stoga šaljem vama. Vi ćete najbolje ras-

porediti koliko je potrebno za nas, a koliko ćete dati ONOO (. . .)

Drugovi moram prekinuti, jer što ću dalje sjediti biće još novih osam stranica.

Uz drugarski komun. pozdrav

Bendo, v. r.*(AIHRPH, KP-167/194).*

Izvještajima člana Okružnog Komiteta KPH Pokuplje—Žumberak, Stjepana Korena Bende, što ih piše s našega terena, dat je malo širi prostor s obzirom na to da oslikavaju buktanje narodnog ustanka u našem kraju.

Bez obzira na neke dosta površne tvrdnje i ishitrene sudove, izvještaji daju sliku vrenja u narodu i sliku organizirane borbe Komunističke partije, njezina Komiteta i svih rodoljubivih snaga protiv okupatora i domaćih izdajica. Dimenzije te borbe i nisu mogle biti »na brzinu« uočene u cijelosti. Ustanak, teror i pokolj fašista u »mirnim selima« ne bi mogao dići na noge i uključiti u NOP tolike mase bez stalnog i organiziranog partijskog rada. Dakako, izvještaj posve izostavlja i činjenicu da neprijatelj nikako nije mogao shvatiti prave uzroke zbivanja u narodu. A bijes fašista svakim se danom sve žešće sručuje na cijelo naše stanovništvo, pa čak i na neprijateljske aktiviste i simpatizere. Tako je ubijen logornik ustaške mladeži za kotar Velika Gorica i pročelnik »Križara« u Velikoj Gorici, Ivan Stepanić. Njega i veći broj ustaških i legionarskih obitelji u Dragonošču Donjem i Markuševcu ustaše su zaklali 1943/44. godine.

Rukovodioci XIII proleterske NOU brigade »Rade Končar« o situaciji u kotaru Velika Gorica

Operativni izvještaj XIII. proleterske brigade od 21. kolovoza 1943. godine govori o Turopoljsko-posavskom odredu, o kojem ćemo posebno govoriti, a ovdje donosimo samo neke izvatke koji se odnose na stanje u kotaru Velika Gorica:

»O formiranju toga odreda, postavljanju kadra kao i stanja situacije kao i pitanje i uslovi mobilizacije na ovom teritoriju dostavljamo posebni izvještaj *(Komesarski izvještaj — o. a.).* Uslovi za mobilizaciju ovdje su odlični. Mislimo sada sa jednim proleterskim bataljonom da prekrstarimo preko pruge u Posavinu jer tamo ćemo povući 300 do 400 novih boraca koji čekaju da ih prebacimo jer se ne mogu odlučiti sami (. ..)

Sada se III Proleterski bataljon i dve čete I Proleterskog bataljona nalaze još u Pokuplju zajedno sa Turopoljsko-Posavskim Odredom i pomažu oko formiranja i sređivanja toga Odreda. Sada će se formirati i II bataljon Turopoljsko-Posavskog Odreda. Treba dosta komandnog kadra za koje momentalno oskudjevamo (.. .) Brigada se je u zadnje vrijeme brojčano povećala ima izgleda da bi se mogla znatno povećati, jer priliv novih drugova iz Posavine i Zagreba je dobar. Uslovi za mobilizaciju vrlo su povoljni u Posavini. Dok sredimo ovaj Odred sa ovim snagama iz Pokuplja prebacićemo se na sektor Samobor—Zagreb.

Novomobilisani borci Turopoljsko-Posavskog Odreda dosta je dobar i borben elemenat samo im fali iskustvo koje treba da dobiju u zajedničkim akcijama sa nama«. *(AVII, Fond NOB, kut. 721a reg. br. 2/4).*

Kolovoza 1943. godine, u Kravarsko je došla ustaška posada od 160 ljudi. Utvrdili su se bunkerima od zemlje i žicom. Brigada nije uspjela razbiti utvrdu ni uz pomoć topa s neispravnim nišanskim spravama, pa u izvještaju od 1. IX 1943. godine, među ostalim, piše:

»(. . .) Mi se sada nalazimo u Dubrancu i Vukomeriću, čekamo neko žito koje treba noćas da dođe iz Posavine da ga povezemo sa sobom i nekih 1.400 litara benzina koji večeras moramo sprovesti do Kupe i poslati ga u Glavni Štab a koji prati jedan vod iz II čete I. bat. sa jednim kamionom kome je na putu nestalo nafte te smo poslali sada kola po njega a za kamion ćemo nabaviti nafte i dopremiti ga sobom tamo, tj. dovesti u njemu žito i druge stvari. Jučer smo isto poslali preko Kupe 2 velika deset tonska kamiona za Glavni Štab i sa njima 4 druga iz I. bat. (Kamioni i žito što dolaze su zarobljeni po udarnicima kotara Velika Gorica, a dio žita i sabran kod naroda Posavine i Turopolja kao i druge različite stvari)

(. . ,)Odred je za sada dosta dobro sređen svi novi drugovi su primili dužnost, samo još

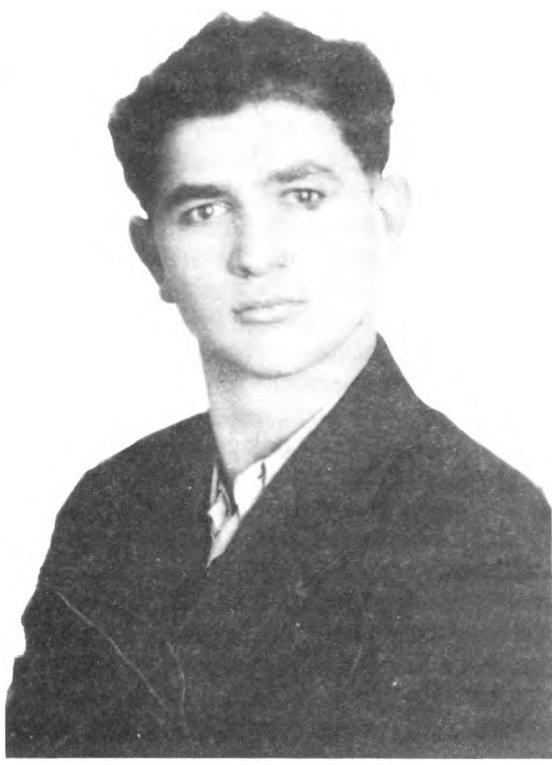
Protivavionska četa XIII proleterske brigade u Postojni. 1 — Dragutin Šafranić iz Hrašća, kasnije general-major.

Omladina iz velikogoričkog kotara u posjeti XIII proleterskoj brigadi 1945. u Trzinu (SR Slovenija).

Ljudevit Kundić-Lujo, poljoprivrednik iz Mraclina, SKOJ-evac, borac i rukovodilac u XIII proleterskoj i u »Seljinoj brigadi«.

Janko Fućkala, metalski radnik-livac iz Odre zagrebačke, poginuo kao oficir XIII proleterske brigade u Travniku 1944. godine.

Franjo Kocijan, poljoprivrednik iz Vukojevca Donjeg, borac partizan.

Julijo *(Veselko, koji je kasnije otkriven kao agent Gestapoa — o. a.)* nije njemu se neda nikuda' iz III. bat. neznamo šta ćemo sa njime moraćemo ga svakako ostaviti ovdje, u Odredu. Odred raste svaki dan sada broji preko 200 boraca samo im fali oružja, inače borci su jako dobri. Kada dođemo tamo porazgovarati ćemo o svemu (. . .) Polit, komesar si. odsutan. Zamj. Komandanta Dušan Pekić v. r.*«(AVII,Fond NOB,kut. 721a, reg. br. 5/4).*

Izveštaj je pisan štabu XIII proleterske NOU brigade »Rade Končar«, koji se nalazio u Žumberku.

Štab XIII proleterske NOU brigade »Rade Končar« u izvještaju Glavnom štabu Hrvatske od rujna 1943. godine također, među ostalim, govori i o našem teritoriju:

»Priliv novih boraca u naše redove je ogroman. Masovno se bježi iz Zagreba i okolice u kotaru Velika Gorica pravi narodni ustanak. Novi odred je formiran. Mi smo

Josip Cvetković, đak iz Lukavca, SKOJ-evac 1942. godine, rukovodilac u XIII proleterskoj i u »Seljinoj brigadi«. Poginuo je 1945. na Kordunu, kao poručnik.

Nikola Detelić, poljoprivređnik-— knjigovođa iz Buševca, odani pobornik seljačko-radničkih prava, borac i rukovodilac u XIII proleterskoj. Poginuo je kao član Okružne OZN-e Pokuplje — Zumberak 1944. godine.

im dali rukovodioce. Još oko 300 boraca traže tamo nove puške (...) Sada nam bataljoni broje 200 i više boraca na licu. Kada bataljoni dostignu do 250, osnovati ćemo Peti bataljon (...)« *(A VII, Fond NOB, kut. 72la, reg. br. 7/4)*.

Nakon nešto manje od tri mjeseca osnovana je »Seljina« brigada u Pokupskom, 8. siječnja 1944. godine.

Zanimljiv je i jedan izvještaj štaba XIII proleterske brigade napisan kolovoza 1943. godine Glavnom štabu Hrvatske i II operativnoj zoni NOV Hrvatske. Izvještaj je napisan nakon sastanka 2 člana štaba XIII proleterske NOU brigade »Rade Končar« i člana štaba Žumberačko-pokupskog odreda. Prisutni su drugovi raspravljali o situaciji u Turopolju i Posavini, pa ćemo neke, nama zanimljivije, dijelove citirati. Već sam dnevni red govori o sadržaju tog sastanka:

1. Razvoj situacije na Turopolju i Posavini;
2. Organizacija Turopoljsko-posavskog odreda;
3. Odnos toga Odreda prema ostalim jedinicama koje djeluju na terenu Turopolja i Posavine;
4. Zadaci Odreda;
5. Pitanje mobilizacije;
6. Razno.

U izvještaju stoji:

»(. . .) Pravilnim radom političkih radnika na terenu Turopolja i Posavine, uspjelo se u velikoj mjeri podići narod na ustanak. U kratkom vremenu u roku 7 dana formiran je na terenu jedan bataljon *(TPO — o. a.)* sa preko 150 novih boraca dobrovoljaca, njima pristižu nove i nove grupice boraca dobrovoljaca. Na terenu Posavine nalazi se preko tri stotine ljudi koji bi želeli biti uvršteni u redove naše N. O. vojske, pokraj njih postoji raspoloženje u svim selima za narodni ustanak. Uslovi su zreli za formiranje jedinica N. O. Vojske na ovom sektoru. Narod sav gleda u partizane kao u svoju vojsku i ima puno povjerenje u nju(...)

1. Iz prvih pobuna naroda prema ustaškoj vlasti, kao neizvršavanju naređenja o predaji hrane, drva do nepoštivanja naredaba opština o organizaciji javnog i privrednog života, stvorila se kod naroda čvrsta organizacija bojkota ustaške države. Prije par mjeseci omladina je počela osnivati udarničke grupe po selima. Te udarničke grupe su prvo vrijeme razoružavale pojedine domobrane, legionare i ustaše koji su dolazili kući, likvidirali po kojeg ustaškog ili gestapovskog agenta i rezali telefonske žice. Te udarničke grupe su vremenom rasle u svim selima, tako da je za kratko vrijeme organizirano brojnih udarničkih grupa. Te grupe zadnjih nedjelja pod rukovodstvom političkih radnika izvršile su par uspjeha većih akcija, kao na primjer: razoružanje neprijateljskog garnizona u Dubrancima u kome je zarobljeno 40 domobrana, 2 p. mitraljeza i jedan šmajser. Razoružali su garnizon u Turopolju i zarobili 110 domobrana 2. p. mitraljeza i jedan teški mitraljez i dva laka bacača mina sa 120 mina. Razoružali su Veliku Goricu gdje su uhvatili 2. p. mitraljeza i 30 karabina. Te akcije još su više okupile omladinu, tako da se stvorila mogućnost stvaranja organizovanja vojne jedinice (bataljona Odreda). Mladići su bili time oduševljeni i za kratko vrijeme okupilo se preko 150 novih boraca obučenih i naoružanih, ali sa vrlo slabim komandnim kadrom, bez iskustva. Do sada je sa ovu stranu

pruge sakupljeno u Turopolju oko 150 novih boraca koji su već zajedno, međutim u Posavini imade još oko 300 boraca pa i više koji bi prišli u ovaj odred. Kako je već ranije od štaba II. Operativne Zone dobiveno uputstvo da na tom terenu može i treba da se organizira odred mi smo riješili da formiramo Turopoljsko-Posavski Odred (.. .)

2. Na predlog II. Operativne Zone privremeno smo postavili komandanta druga Ivana Mladena načelnika štaba XIII. Proleterske brigade koji se momentalno nalazi na brigadnom kursu u Lici. Dok on ne dođe riješeno je da njegovu dužnost obavlja drug Milan Simić. Za privremenog komesara odreda postavljen je drug Ivan Butković, komesar III. Proleterskog bataljona. Za zamjenika komesara postavljen je drug Franjo, politički radnik sa terena. Za komandanta I. Bataljona postavljen je drug Julije Veselko, dosadašnji operativni oficir u štabu III proleterskog bataljona. Za komesara toga bataljona postavljenje drug Josip Šnobi politički komesar 3 čete I. proleterskog bataljona. Za operativnog oficira postavljen je drug Mirko Vuković, dosadanji oficir u štabu III. Proleterskog Bataljona. U komandni sastav četa ušli su drugovi većinom iz XIII. Proleterske brigade, dok su vodnici, desetari i delegati sve novi drugovi. 3. Odred će djelovati na terenu Turopolja i Posavine kao i najbliže okolice Zagreba (.. .)

5. Uslovi mobilizacije su vrlo povoljni, mase vojnih bjegunaca nalaze se u selima. Neprijatelj je zadnjih dana proglasio opštu mobilizaciju, narod joj se u masama odupire, neprijatelj pokušava svojim manjim ofanzivama da pokupi ljude i odvede ih u vojsku međutim ljudi bježe u šume. Zadnjih dana teror ustaša se je još više pojačao. Pojavili su se mačekovci »Zaštitaši« koji su počeli sa pljačkom i paljenjem. Politički radnici su uspjeli organizirati sela, danas na zborove i priredbe u tim selima dolazi po 300 do 400 seljaka javno se čita naša štampa, bojkotuje se sav Ustaški državni aparat, i tome slično. Takova situacija pruža veliku mogućnost mobilizacije novih boraca, kao i još čvršćoj organizaciji N. O. odbora. Naročito je zrela situacija u Posavini. Kao i svuda i ovdje ima poteškoća kod formiranja jedinica, novi koji dolaze plaše se da bi išli sa ovoga terena na Žumberak i tome slično, oni su naučili na dobru hranu pa se boje Žumberka gdje je dosta pasivno. Ta je pojava razbijena kad je formiran Turopoljsko Posavski Odred koji će djelovati na njihovom terenu. Mobilizacija na terenu Kraljevca i Lekenika još je u zaostatku usled toga što tamo naše jedinice vrlo slabo krstare, tamo sve počiva na terenskim političkim radnicima. Sam odred ima zadatak da se i tamo zadržava i da organizira jedinice.

Dušan Pekić, načelnik štaba XXXIV udarne divizije.

Usled toga što su u ovom odredu sve novi borci, komandni kadar dala je većim dijelom XIII. Proleterska NOU brigada dala je komandanta odreda, komandanta bataljona, komesara bataljona i komesara odreda, 2 komesara čete 1 komandira i 1 vodnika. Ovaj komandni kadar imat će zadatak da u skoro vrijeme osposobi nove rukovodioce, kojih će u skoro vrijeme biti s obzirom na kvalitete boraca koji imaju dosta znanja samo malo iskustva (. . .)

Ovaj odred je formiran s obzirom na brzinu mobilizacije bez prethodnog konzultovanja sa odgovornim štabovima. Ovaj se izvještaj šalje štabu II. Operativne Zone da on donese daljnu odluku o daljem radu toga odreda. I ujedno se stavlja do znanja Glavnom štabu Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Politkomesar Božo Spaček, s. r. Zamj. Komandanta Dušan Pekić, s. r.« *(ib.)*

Iako bi neke konstatacije, ne samo iz ovog izvještaja, zaslužile širi komentar i obrazloženje, za sada prepuštamo čitateljima da, na temelju već iznesenih činjenica, kao i onih koje ćemo naknadno iznijeti, sami donesu sud o bitnim uzrocima koji su potakli masovni ustanak u našem kraju.

Udarnička akcija na neprijateljski garnizon Pilane Turopolje

U proljeće 1943. godine, u Pilanu Turopolje stigla je domobranska 7. satnija 2. pješadijskog puka radi čuvanja tog objekta, koji je služio okupatoru za opskrbu rezanom drvenom građom. Komandir čete bio je natporučnik Mirko Pavlas, osvjedočeni protivnik NOP-a. Domobrani su od Pilane načinili neosvojivi festung.[1] Od rudnog drveta podigli su pet velikih bunkera okolo Pilane i još sedam manjih bunkera u međuprostoru. Ispred bunkera, na 20—30 metara, postavljena je žičana ograda, a teren od bunkera do žice načičkan je nagaznim minama. Svaki je bunker imao po 8—10 puškama naoružanih vojnika i po jednu strojnicu te lake bacače, a veliki su bunkeri trebali imati teške mitraljeze — Brede.

Zauzimanje takve utvrde bilo je stvarno nemoguće. Svaki je pokušaj bio uzaludan, a takvih je bilo od strane naših većih partizanskih jedinica.

Međutim, Kotarski komitet KPH Velika Gorica odlučio je utvrdu zauzeti bez borbe. U satniji je bilo nekoliko vodnika (mislim četvorica), simpatizera naše oslobodilačke borbe, među njima i naš zemljak, stožerni narednik Mirko Vuković, rođen u Mraclinu 1. 5. 1914, bivši podoficir na brodu »Cer«, a u kasno proljeće 1944. komandant TPO.

Budući da je Vukovićeva majka bila rodom iz Kuča, on je ondje navraćao i došao u vezu s našim pokretom. Upoznao se s naprednim ljudima, s Dragutinom Kosom-Čvrćekom u Mraclinu, a u Kućama sa Stjepanom Fabijančićem-Japom i još nekima. S Vukovićem i ostalim podoficirima u satniji prijateljski je bio povezan komandir udarne grupe Rakitovec, Dragutin Lučan. Poručnik u satniji, Đuro Jager, nije bio neprijateljski raspoložen prema našem oslobodilačkom pokretu i socijalističkoj revoluciji, ali se nije aktivno htio prihvatiti posla. Međutim, nije ni sprečavao aktivnost koju bi zapazio. Imajući sve to na umu, komunisti su počeli brižne pripreme za likvidaciju te do tada neosvojive tvrđave. Dragutin Lučan je pridobio podoficire za akciju, a Mirko Vuković je trebao donijeti znakove raspoznavanja za više dana. Njemu su, kao stožernom naredniku, bili dostupni. O toj akciji dobio sam dosta šturu izjavu druga Mirka Vukovića, u to vrijeme kapetana bojnog broda, u mirovini. Drug Vuković je, naime, u vrijeme davanja izjave bio pogođen teškom bolesti, no rekao mi je ovo:

»Što se tiče predaje Pilane Turopolje ja sam već ranije pripremao teren za napad. Tu sam osobito pazio na povjerljive ljude, gdje se tko ima naći u datom trenutku. Ja sam za napad doznao od druga Jape još prije, te smo pripreme radili sa drugom Dragom Lučanom u prostorijama kod »Kralja« — kavani u Rakitovcu. Ja se više ne sjećam drugova kako su se zvali, jer ih je dosta bilo (.. .) Pošto si ti druže Zorko direktno sa Japom sudjelovao možda ćeš se ti sjetiti kojih imena (. . .)

Ja sam odmah poslije predaje Pilane preko Japine veze otišao u partizane. *(Veza— Mraclin, Čakanec, Lučelnica i dalje — o. a.).* Bio sam u XIII proleterskoj brigadi sve do odlaska u Bosnu. Ja sam tada negdje u studenome 1943. prekomandiran u Turopoljsko posavski odred.«

Kad se Kotarski komitet uvjerio u pouzdanost naših veza u spomenutom uporištu, on na jednoj od svojih sjednica donosi odluku da utvrdu zauzmu udarnici. Moralo ih je biti što više jer je bilo bjelodano da će i plijen biti velik. Osim toga, zaključeno je da u akciju idu svi članovi Kotarskog komiteta i da njome rukovode, pošto se u nju ide bez sporazuma s višim rukovodstvom ili nekim našim vojnim stručnjacima.

Dan polaska je određen za noć 1/2. srpnja 1943. godine. U akciji će sudjelovati udarnici iz Kuča, Poljane i Bukevja, ukupno 70 ili nešto više ljudi. Desetak minera, s Mićom Bulatom na čelu, presjeći će minama prugu od pravca Siska i Zagreba, a udarnici iz Vukovine uništit će telefonske veze s Velikom Goricom. Buševski udarnici pokidat će veze s velikim garnizonom Buševec udaljenim svega 2 kilometra od Turopolja.

Kod Lučana, u Rakitovec su došli domobranski vodnici iz Turopolja, koji su već pripremili sporedne prolaze do bunkera, a i »Breda« (teški mitraljez) čekala je spremljena, kao i bacači sa 120 mina. Žica je na svim sporednim ulazima maknuta kao i mine, prema izjavi vodiča-vodnika. Većina udarnika s komandirima bila je već u Rakitovcu.

Na glavni ulaz ići će kao najiskusniji borac, komandir udarnika iz Bukevja Zvonko Antolović i komandir udarne grupe iz Poljane Josip Mikša, s desetak biranih i također iskusnih vojnika-udarnika. Svi su bili naoružani puškama. U glavnom bunkeru i tik do prostorija u kojima je bio štab čete, bila je »Breda«. Iako uopće nije planirana nikakva borba ni pucnjava, moralo se, ipak, kad je riječ o štabu, računati s kakvim iznenađenjem. Na sporedne i unaprijed pripremljene ulaze

1 — Čest naziv u ovom kraju za utvrđenje, tvrđavu, bunker (tuđica).

išao je na svakog po jedan vodnik i Dragutin LUčan s određenim brojem ljudi.

U isto vrijeme, negdje oko pola noći, šuljali su se udarnici sa svojim komandirima prema utvrdi. Neizvjesnosti je ipak bilo, a trenuci su se činili dužima od vječnosti. Pred ulazni bunker prvi je došao Zvonko Antolović i na upit stražara odgovorio pravom lozinkom. Priskočili su ostali udarnici, razoružali stražara i pozvali ostale domobrane na predaju. Svi su predali oružje bez ikakva otpora i pogovora.

Kad je tu bilo sve riješeno, komandir Antolović je poslao Josipa Mikšu s još dvojicom njegovih udarnika (Josipom Gmižićem-Martinkovim i Stjepanom Jankovićem-Benjkovim) da zarobe štab satnije. Ta dvojica poljanskih udarnika bili su kršni momci, sada već dobro naoružani zarobljenim puškama. Kad su iz pravca Pilane došli pred kancelariju, natporučnik Pavlas bio je pred vratima, bez bluze i oružja, uživajući u svježem zraku tako mirne ljetne noći. Dvojica Mikšinih pomoćnika odmah su skočili na njega i vezali ga već pripremljenom žicom, dok stražar i oficir nisu davali nikakva otpora. Udarnici su pokupili sve oružje i drugu ratnu opremu, te odveli oficire na dogovoreno mjesto.

Komandiri ostalih udarnika, s Josipom Lučićem-Biškupom iz Kuča i Dragutinom Lučanom iz Rakitovca, također su tiho i dobro obavili svoj dio posla s vodičima-vodnicima. Zarobljene vojnike udarnici su odveli u pokrajnu šumu, a skupljeno i zarobljeno oružje — puške, mine, mitraljeze i municiju, kučki su udarnici odnijeli na drugu stranu. Kad je sve riješeno s domobranima i zarobljenim oružjem, prišlo se paljenju glavnih postrojenja u Pilani i skladišta rezervnih dijelova. U skladištu je izgorjelo oko 300 komada novih rezervnih gater-pila, veća količina remenja je pokupljena, a uništene su dvije male lokomotive za dovoz drveta iz šuma. Uništeno je i oko 200—250 kružnih rezervnih pila. Pilana s mašinskom halom nije izgorjela, jer se vatra uopće nije razgorjela, dok je magazin buknuo kao baklja, jer su udarnici tu polili desetak litara benzina. U Pilani je također gorjelo, ali polako. Ubrzo je došla vojska iz Buševca i s radništvom i vatrogascima ugasila požar.

Udarnici su zarobili 110 domobrana kojima je sekretar KK Mato Kumic održao govor o potrebi njihova odlaska u partizane, o nesluženju okupatoru itd. Iz šume Greda pustili su ih kamo je tko htio poći. U partizanima je ostalo svega 6—7 domobrana, dok su ostali izjavili da idu svojim kućama i da će se priključiti partizanima u svom kraju.

Još prije nego što je cijela akcija u Pilani Turopolje, negdje u praskozorje, bila završena, poslali smo natporučnika Pavlasa i poručnika Jagera po udarniku Andriji Šimcu na određeno mjesto. Poslali smo i oba mala bacača s nekoliko mina i »Bredu« bez postolja. Do Gudca su ih nosili oficiri uz pratnju Šimca, s još jednim ili dvojicom drugova. U Gudcima su s čuđenjem pošiljku primili Duka Vasić i još dva člana Okružnog Komiteta (mislim da su to bili sekretar Miško i Ivica Lopaić?). Šimec im je rekao da su udarnici s Kotarskim komitetom razoružali garnizon Turopolje. Oni su odmah napisali pismo II. operativnoj zoni u Žumberak, ovakva sadržaja:

»Dragi drugovi, pošto mi kurir ide brzo, prisiljen sam biti kratak. Sutra slijedi opširnije pismo.

Udarnici, vojni bjegunci, diverzanti i cijeli KK VG su razoružali posadu u Turopolju i zapalili pilanu. Zarobili su oko 110 domobrana i tri oficira i dva podoficira. Učestvovalo ih je cca 60—70. To su mi prvi podaci. Plijen je oko 110 pušaka, 1 p. mitraljez ***(bilo ih je barem 4 — o. a.),*** 1 teški mitraljez, 2 laka bacača sa oko 120 (?) mina, te cca 10.000 mauzer metaka. Za spremanje plijena otišao je danas drug Duka tamo da to obavi i smjesti na sigurno mjesto. Ja čekam na jednom mjestu da i sam pomognem. ***(Bio je u Gudcima — o. a.).*** Uposlili smo sve ljude oko toga. Dobite su i 4 (?) parabele. Izgleda mi da su plijen uspjeli skloniti jer nije bilo nikakvih potjera do danas. Da li će ga uspješno prebaciti dovde još ne mogu posve sigurno reći. Reakcije momentano nije bilo. Razoružanje je išlo na prepad bez metka. Druga posada isto to čeka. ***(Ovdje nije jasno na što misli izvjestitelj, koja posada čeka isto ? Možda je mislio na Buševec, ali to nije bilo. Vidi se da je još neupućen u ovu akciju — o. a.).*** Opširan izvještaj slijedi o svemu.

Potrebno je da odmah šaljete dolje jedan dobar bataljon da ovaj plijen preuzme i osigura prebacivanje. Neka ide direktno do Šturmana i traži mene ili Duku. Mi ih čekamo.

Biće i mobilizacije dosta. Stvar je hitna.« ***(AIHRPH, KP-167/136).***

Očit je ovdje entuzijazam pisca izvještaja, jer, ipak, nije sve išlo kako je on zamišljao. Kad su udarnici iz Poljane i Kuča drugi dan donijeli oružje, tj. drugu noć, u Gudce, Miško ih je nastojao uvjeriti da ostanu u partizanima. Uspjeh je bio više nego skroman. U partizanima su ostala svega dvojica drugova i to Josip Mikša-Krojač, komandir poljanske udarne grupe i još jedan Mikša iz njegova sela. Oni su otišli u XIII proletersku bri-

gadu »Rade Končar«, a svi su se ostali udarnici, nakon predaje plijena, vratili svojim kućama. Na povratku, u Mraclinu, izveli su akciju na neke domobrane i ošišali dvije djevojke koje su surađivale s ustašama. Također su općinskom blagajniku Juraju Galekoviću oduzeli novac što ga je ubrao na porezu. S njima su bili i trojica-četvorica minera. Išlo je to u prilog Benđinoj tvrdnji »da ovdje nisu ljudi voljni ići daleko od svojih kuća, jer voliju dobro jesti«. Međutim, valja reći kako je činjenica da su, nešto više od mjesec dana nakon ovoga događaja, svi ti udarnici Posavine i Turopolja pristupili novoosnovanom Turopoljsko-Posavskom odredu, koji je formiran 8. kolovoza 1943. godine u Čičkoj Poljani.

U popratnom dopisu Okružnog komiteta za Pokuplje-Žumberak, uz poslane zarobljene oficire Glavnom Štabu NOV-a i PO Hrvatske, među ostalim, piše:

»Dana 1. VII. na večer naše udarne grupe, vojni bjegunci i partijski radnici razoružali su domobransku posadu u Turopolju, te zapalili pilanu koja je izrađivala šlipere i daske za njemačke barake. Tom prilikom razoružali smo 110 domobrana, 3 oficira i 8 podoficira. Plijen je 110 pušaka, 2 laka bacača mina sa cca 130 mina, 1 puškomitraljez, 1 teški mitraljez, cca 12—15.000 mauzer metaka i nešto drugog ratnog materijala. O ovome smo poslali izvještaj štabu II. operativne Zone i tražili jedan bataljon za prebacivanje materijala. Zona će vas o tome službeno izvjestiti (.. .)

Radi nemogućnosti prebacivanja zarobljenih oficira bili smo prisiljeni njih 9 pustiti, dok vam šaljemo natporučnika Mirka Pavlasa i poručnika Đuru Jagera (...)

Pavlasa mislimo da ćete moći mijenjati i on je već prema našoj uputi pisao jedno pismo u Zagreb u tome smislu.« ***(AIHRPH, KP - 167/138).***

Pavlas je prešao Kupu s pratiteljem Tomom Lovrekovićem-Šoštarom iz Štefanka, a zatim mu pobjegao. Čini se da ga je zapravo Šoštar pustio, jer je kasnije prešao otvoreno na stranu okupatora. Tako zamjena nije obavljena.

Kurioziteti iz akcije na Turopolje

Kotarski komitet je, glede osvajanja Pilane Turopolje, neprijeporno donio veliku i dalekosežnu odluku. Trebalo je da akcija zataji samo u jednom svome dijelu pa da se podvig, zapravo herojstvo, pretvori u tragediju. Međutim, Kotarski je komitet bio siguran u puni uspjeh i stoga je prvi »podmetnuo svoja politička leđa«. Nije se prevario.

Pravo je čudo da neprijatelj nije ništa saznao o samoj akciji, a ni o skrivenom oružju koje je cijeli dan ostalo po kučkom i rakitovečkom polju sakriveno u velikim ražima. Tek navečer udarnici su ga prenijeli u naš magazin u šumici kraj sela Gudci.

Za akciju je znalo više od desetak sela, a posebno su sve vidjeli mještani sela Kuče i Rakitovec, tim više što je oružje skrivano u raži već jutrom za bijela dana. Tako su neki najrevniji udarnici, sakrivajući oružje, zaostali u polju do izlaska sunca. Da ne bi ondje ostali cijeli dan i eventualno bili uhvaćeni, njihove su obitelji došle kolima po njih, pokrili ih travom i raži, te dovezli kućama.

Nadalje, još jedna osobitost ove akcije očituje se u tome što je pri akciji u Pilani, ostao nedirnut jedan cijeli bunker s 10 domobrana i toliko pušaka, te jedan puškomitraljez. Bilo je dobro poznato da posada broji oko 150 ljudi od kojih je oko 120 zarobljeno. Manjak od deset ljudi nije nikome pao u oči. Domobrani u bunkeru sasvim na južnoj strani Pilane, u kutu uz prugu i šumu, ostali su nijemi za cijelo vrijeme dok su udarnici operirali u Pilani. Tek kad su došli domobrani iz Buševca i svanuo bijeli dan, oni su zajedno s ostalim »junačinama« stupili u akciju.

Paradoksalno je bilo i to da su neki radnici-udarnici trenutak prije palili Pilanu, a poslije je s domobranima i vatrogascima gasili. Neki iz Rakitovca su jedva dospjeli presvući orošene hlače da bi na vrijeme došli na posao, a drugi, iz malo udaljenijih sela, odmah su ostali na svojim radnim mjestima. Sada, naime, u spašavanju Pilane.

Akcija udarnika na Pilanu Turopolje imala je snažan odjek i puno utjecala na narod našega kraja. Udarnike je učvrstila i još više ohrabrila, a neprijatelju ponovo najočitije dokazala da nema što tražiti u našem narodu. Vjerojatno zbog toga, okupatorske vlasti i nisu poduzimale nikakvu istragu niti represalije protiv naroda. Neprijatelj je samo jednom lakonskom zabilješkom u dnevnom izvještaju Ministarstva oružanih snaga NDH br. 183, od 2. srpnja 1943. godine zabilježio:

»Područje Velike Gorice: Prema izvješću glavnog zapovjedničtva oružničtva noću 1/2. VII. kod željezničke postaje Turopolje. (9 km j. i. od Vel. Gorice) partizani su sa dve mine oštetili želj. prugu. Iste noći u s. Turopolje partizani koji su navodno došli iz šume istočno od sela Rakitovec (1 km s. od Turopolja) zarobili su bez borbe 7. sat 2. p. p. koja je čuvala pilanu i ovu zapalili. Bližih podataka nema.« ***(AIHRPH. NG-kut 332).***

Udarnici iz susjednog, sisačkog kotara

Partijska organizacija sisačkog kotara (stari dio), poslije uspješnog dizanja ustanka 1941. godine i osnivanja prvog partizanskog odreda u Jugoslaviji, nastavila je nesmanjenom aktivnošću radom na dizanju ustanka. Godine 1942. osniva udarnu grupu kojoj je prvi komandir bio Martin Filipić-Brko, a komesar Stjepan KJarić-Štefo. Grupu su činili pretežno komunisti i članovi SKOJ-a, neki već s velikim iskustvima u borbi protiv klasnog neprijatelja i okupatora. Grupa je djelovala sve do u rano proljeće 1943. godine, a tada u njoj nastaju promjene.

O tim promjenama i aktivnostima udarne grupe Sisak, pisao je njezin drugi komandir Ivo Maslak, između ostaloga, slijedeće:

»Negdje u proljeće 1943. godine dobio sam zadatak od Kotarskog komiteta KP Hrvatske, Sisak, da kao pripadnik postojeće stare Udarne grupe pristupim formiranju nove jedinice, budući da su stariji drugovi pripadnici postojeće grupe određeni na nove dužnosti u Komitetu i Narodnooslobodilačkom odboru. Kako se je počeo snažnije širiti val ustanka u ovim krajevima, taj zadatak nije mi bilo teško izvršiti. Od novopridošlih boraca počeli smo stvarati novu jedinicu. Zadržavali smo jasno provjerene drugove i one koji su se već ranije isticali kao dobri suradnici, organizirani u partijskoj ili skojevskoj organizaciji. I tako od nekoliko starijih boraca i novopridošlih drugova, počela se stvarati nova jedinica sa zadatkom: napadanje neprijatelja svagdje i na svakom mjestu, tamo gdje se on najmanje nada — nigdje ne smije biti siguran pa ni u svojoj jazbini. Nadalje mi nismo imali samo zadatak vršenja isključivo vojnih zadataka, već i političkih. Kretali smo se selima koja do tada nisu imala prilike da vide partizane. Dolaskom u selo održavali su se politički zborovi, dijelili letci i propagandni materijal. Takva jedinica koja se je stalno kretala, zapravo živila na neoslobođenom teritoriju, stalno među neprijateljima, imala je veliki politički utjecaj, a osobito ovdje u posavskim selima, gdje je bila vrlo aktivna ustaško-Mačekova agitacija. (...)« ***(»Jedinstvo«,*** sisačke novine, ***br. 480—499, 1962/63)***

Za razliku od velikogoričkih udarnih grupa, sisačka je bila ustrojena donekle vojnički. Svi njezini pripadnici bili su odsutni od svojih kuća. Sastavljena pretežno od članova Partije i SKOJ-evaca, a time donekle limitirana brojem, imala je i svoje stalno sjedište u selu Cerje Lekeničko. Odatle je uvijek polazila na sve strane u akcije. Prema podacima Ive Maslaka, sastav grupe je bio sljedeći:

Komandir Udarne grupe Sisak je bio Ivo Maslak, poljoprivrednik iz Grede, a njegov zamjenik Stjepan Štos, također poljoprivrednik. Komesar je grupe bio Stjepan Mitić, a njegov zamjenik Ivan Srebrić.

Komandiri i delegati vodova bili su:

1. Josip Petrac,
2. Josip Periček,
3. Mišo Špišić,
4. Đuro Vularić,
5. Ivan Jengić,
6. Ivan Kocmanić.

Grupa je u toku svoga postojanja, u nešto više od 7 mjeseci 1943. godine, izvela mnoštvo vrijednih i zapaženih akcija protiv neprijateljskih vojnika, raznih doušnika okupatora, protiv okupatorskih vlasti i ekonomije. Uz to, sprečavala je politički utjecaj okupatora i njegovih slugu na naše ljude, postavljala zasjede neprijatelju i izvodila druge akcije. Nešto od toga prenijet ćemo iz spomenutog lista »Jedinstvo« u izvacima:

»(. . .) Na teritoriju općine Lekenik udarna grupa također je izvela nekoliko akcija (.. .) Zapalili smo dokumente birokracije u Lekeniku. Ovdje između Lekenika i Pešćenice u travnju 1943. godine, drug Slavko Balinčić i ja ***(Ivo Maslak — o. a.),*** pucali smo na kola njemačkog generala i teško ga ranili, kolona neprijateljskih vozila spasila ga je da ne bude odveden živ u »Brkovu« ***(Stjepan Rujević-Brko iz Vurota — o. a.)*** bazu (. ..) Razoružavali smo stalno neprijateljske vojnike koji su dolazili svojim kućama na dopust (. . .) Iz ove baze ***(Cerje)*** išli smo nekoliko puta sa »Kljukom« u zasjedu na cestu Sisak—Zagreb, izvedeno akcija hapšenja ustaško-mačekovskih funkcionera u Selima, Ogulinac, Vukojevac, Pešćenica, Lekenik, Lekenička Poljana i druga mjesta. Osiguravali smo nekoliko mitinga u svim selima na kojima su govorili organizatori ustanka u ovim krajevima (.. .) Na terenu imali smo političkog utjecaja u selima: Greda, Sela, Stupno, Odra, Dužica, Žabno, Vurota, Letovanić, Pračno i druga sela našeg kraja, pa smo kao takvi organizirana vojna jedinica, dobro organizirana i naoružana, dokazivali našu blizinu, jakost i hrabrost i pokazivala naš oružani dio pokreta u ovim krajevima (…)

Poslije niza izvedenih akcija udarne grupe i pojačanog rada političko-terenskih radnika u ovim selima oko Siska, te zbog stalnog odlaženja većeg broja omladine u partizane, ustaše stvaraju svoje uporište u Selima kraj Siska. Prilikom paljenja javnih objekata u ovom selu imali smo poseban obzir prema

crkvenom farofu da nam ne bi predbacili da smo se urotili protiv boga. Ustaše koriste ovu utvrđenu zgradu stvaraju svoje uporište. Počeli su maltretiranjem naroda, a i naša kretanja su otežana jer ustaše koriste svoje konfidente i prave nam stalno zasjede, koriste razne trikove, pa se tako često služe partizanskom kapom da bi na taj način provocirali naše suradnike (. . .) Nekoliko puta u noći smo se susreli, puškarali i opet se povukli svaki u svoju bazu. Jednom dok smo bili na Golom brdu iznad sela Jazbenika, ustaška patrola od 20 ustaša naišla je gdje smo se odmarali i bili zakonspirirani, iznenada smo ih napali, a naše karabinke su ih pratile do njihovog uporišta u Selima (...)

Zapovjednik ove ustaške posade bio je poznati ustaški zlikovac Štajcer. On je iza sebe imao masu zločina po Baniji i ovdje oko Siska, pa smo tako odlučili da ga pod svaku cijenu ulovimo živa ili mrtva (. ..) Koliko smo puta znali biti zakonspirisani u kakvom sjeniku kod naših suradnika, a on dođe u dvorište sa ustašama sjedne na teški mitraljez i obasipa seljaka pitanjima: »Da li znaš za partizane, tko sa njima surađuje?« itd. Tako jednom prilikom bili smo na sjeniku našeg suradnika Mate Cetina iz Grede, te kako smo stigli tokom noći nismo mu se javili (. . .) Ujutro je došla u štalu služavka, pa tako terenski radnik koji je bio zajedno s nama napisao ceduljicu Cetinu i obavijestio ga da nas ima petnaestak na njegovoj staji i da nam pripremi hranu. Služavka je predala pismo Cetinu, a ovaj pošto ga je pročitao stavio na sto (. ..)

Istovremeno je došao Štajcer sa svojih stotinu ustaša i pravo u njegovo dvorište. Štajcer i Cetin poznavali su se iz ranije (. ..) Ustaše posjedaju u dvorište, Štajcer ode u kuću, a mi smo se rasporedili po sjeniku, zauzeli zaklon i čekali spremni držeći svaki na nišanu po jednog ustašu(. . .)

Poslije izvjesnog vremena Štajcer je izašao iz kuće i krenuo sa svojim ustašama dalje u selo. Naš suradnik drug Cetin ga je ispratio sa podrugljivim podsmjehom. »Nemoj ti meni više ovamo dolaziti, partizani su u šumi a ne ovdje«. Poslije toga stigao je naš domaćin u sjenik, sav blijed i uzbuđen ispričao je situaciju u kojoj se nalazio, naime za čitavo vrijeme njegovog razgovora sa Štajcerom na stolu ispred samog nosa Štajcera ležalo je pismo kojim je drug Tadijan obavjestio druga Cetina da se nalazimo na štali. Kakva sitnica koja nas je mogla koštati velikih iskušenja (. . .)

Odlučili smo da tog zlikovca dočekamo u zasjedi na glavnoj cesti između Stupna i Odre, dakle u neposrednoj blizini Siska, kuda je on svakodnevno na motoru u pratnji jednog ustaše odlazio u Sisak. Rano jutro još u mokroj travi od rose sklonili smo se kraj same željezničke stanice Stupno. Kukuruz nas je sakrivao sa svojom visinom od oka stalno prolazećih neprijateljskih kolona. U takvoj vrevi najednom je naišao motor-bicikl sa Štajcerom i njegovim pratiocem. Iskočio sam iz kukuruza i opalio metak po ustašama. U isti tren od Siska je naišao kamion pun neprijateljskih vojnika, koji su počeli skakati iz vozila. Morali smo se povući u pravcu Jazbenika. Kasnije smo saznali daje bio ranjen pratioc Štajcera, a ovaj zlikovac zahvaljujući našoj nemogućnosti daljeg djelovanja ostao je nepovrijeđen. I ako ova akcija nije uspjela, ipak se dugo govorilo o njoj u ovom kraju. Nikada više Štajcer nije sam švrljao ovim selima (. ..)

Za sve koji su prolazili ovim terenom pod petokrakom zvijezdom služio je jedinstveni znak za raspoznavanje »Stjepan — Mučenik« (...) U noćnom susretu sa bilo kojom jedinicom ili pojedincem koji nije na poziv »Stjepan«, odgovorio »Mučenik« — bio je prisiljen našom vatrom da nešto drugo poduzima. Daje taj znak raspoznavanja bio tako dugo na upotrebi, jasno govori o snazi i čuvanju tajni (. . .)

U tom cilju ***(sprečavanja komunikacija na željezničkoj pruzi i cesti Zagreb—Sisak — o. a.)*** bilo je odlučeno da sjedinjeni sa jednom četom Šesnaeste omladinske brigade »Jože Vlahović« izvršimo rušenje mostova na željezničkoj pruzi i cesti u selu Stupno kraj Siska (. ..)

Krenuli smo iz Cerja: nekoliko konja nosača bilo je natovareno eksplozivom. Kretali smo se mokrim i blatnjavim putem kroz kukuruz, zaobišli neprijateljsko uporište u Žažini i prošli na domak ruke neprijateljskog uporišta u Selima. Privukli smo se objektima, postavili eksploziv — štapin sproveden do zaštitničkog mjesta i onda je okrenuta ručica dinamo — mašine. Prasak se je razlegao, zrak je ožaren kao u praskozorje izlazećeg sunca, a željezne betonske ploče poletjele su svom žestinom tjerane eksplozivom. Iz svih ustaških uporišta počela je pucnjava, iz Sela, Žažine, Grede, Odre i drugih uporišta. Mi se povlačimo (. . .) Stalno su osjećali dah naše blizine, a nikako sa nama na kraj, pa zar nije to strašno. I za ovu akciju platili su nama nedužni taoci. Ti »hrabri borci« povješali su naše ljude na bandere, ali mi ćemo doći slijedeću noć i skinuti ih sa omče, a omče staviti krivcima oko vrata (. . .)

Sprovodili smo sa političko terenskim radnicima u ovim selima oko Siska akciju za što manji odlazak raznih poljoprivrednih ar-

tikala u grad Sisak. Veliki broj ranjenih neprijateljskih vojnika ležalo je u sisačkim bolnicama — za njih je bilo potrebno mlijeko i drugi artikli, međutim, kako smo mi zabranili svima koji su do tada snabdijevali s tim namirnicama, ustaše su odlučili da pod svojom pratnjom čine to po ovim selima. Ustaše sa Sela sa svojim vodom od 20 vojnika svakodnevno su išli u selo Gredu i vrše obavezno sakupljanje mlijeka po kućanstvima. Odlučili smo da i sa njima obračunamo. U toku noći zavukli smo se u sjenik seljaka u selu Greda (.. .) Naš drug Stjepan Gajdek pripadnik udarne grupe obučen u civil šetao je selom sve dok nisu naišli ustaše, obavjestio nas je i mi smo ih dočekali iza kuća. Nisu se mogli snaći, bježali su širom po polju, a mi smo ih gađali onako u trku. Mrtvi su ostali po polju, a zarobljene smo poveli sa sobom. Zarobljeno je kompletno njihovo naoružanje i oprema. Međutim jedan dio ustaške jedinice nalazio se je također u blizini mjesta gdje smo u zasjedi dočekali njihove mljekare, čuvši pucnjavu uočili su da se njihovi nalaze u opasnosti pa su brzo im pohitali u pomoć. Izvršivši zadatak počeli smo se povlačiti čistim poljem u pravcu Cerja. Nismo daleko odmaknuli, a dočekala nas je neprijateljska mitraljeska vatra (. ..) Dan je, čistina, a šuma rekao bi bježi ispred nas (. ..) Prebacili smo se preko ceste, izbjegli susret nekoliko neprijateljskih kamiona punih njemačkih vojnika (. . .) Nikada više nisu kupili mlijeko po ovim selima (. ..)

U mjesecu rujnu 1943. godine naređenjem višeg štaba odlučeno je da udarna grupa Sisak uđe u sastav Turopoljsko-Posavskog odreda koji je bio formiran. U Cerskoj školi vršimo posljednje pripreme za odlazak s ovoga terena. Tovarimo kola sa oružjem, municijom, odjećom i drugom opremom, jer smo mi zaista imali velike zalihe tog neprijateljskog arsenala. Sada više nismo u šumi kao nekoć — već, nekoliko mjeseci nalazimo se u selu Cerju. Četa je postrojena, predan je raport, 68 boraca s 6 automata, puškomitraljez i 2 teške brede krenulo je u sastav T. P. odreda. U jaruzi smo zapalili nekoliko kilograma trotil — eksploziva, a eksplozija je obavjestila kraj da odlazimo sa ovog terena i da ćemo se sutra opet vratiti, ali ne više kao grupa, već kao jaka operativna jedinca. Teško nam je rastati se sa ovim krajem i načinom borbe u njemu, ljudima, našim saradnicima, starom Ljubom Žinić našom partizanskom majkom ***(stara žena iz Cerja koja je uvijek našla sklonište i hrane za sve partizane — o. a.),*** drugovima političkim radnicima, koji su nam i stvorili preduvjete za lako održavanje na ovom okupiranom terenu. Kolona je krenula (...)

Već smo daleko odmaknuli duboko u šumu u pravcu Kravarskog, kad se razlegne omiljena pjesma udarne grupe »Padaj silo i nepravdo« (. . .)

U odredu smo vanredno primljeni — raspoređeni smo u drugi bataljon. Udarna grupa ili udarna četa kako su nas tamo popularno zvali bila je za vrlo kratko vrijeme prosto rasformirana, jer su borci i starješine bili raspoređeni po čitavom odredu, kao značajni rukovodioci ove jedinice (. . .) svi redom članovi KPJ-u i SKOJ-a, provjereni u teškim situacijama ilegalnog bavljenja na ovom terenu, stalno među neprijateljem (*...)« **(ib.)***

U Tuporoljsko-posavskom odredu i, kasnije, u »Seljinoj« brigadi, udarnici sisačke grupe bili su veoma dobri borci i politički i vojni rukovodioci do oslobođenja naše domovine.

Kotarski komitet KPH Sisak i politički radnici s toga područja imali su znatan utjecaj na formiranje i aktivnost sisačke udarne grupe, kojoj su, prema Maslakovu napisu u »Jedinstvu«[1] omogućili djelovanje i održavanje na okupiranom teritoriju više od sedam mjeseci. Podršku toj grupi, bodreći je u najtežjim trenutcima davao je i drug Stjepan Tuđman. U povodu prolaska Nijemaca i njihovih kvislinga u III i IV ofenzivu na partizane, Tuđman veli: »Ovo je znak naše snage, ovime demantiraju svoje tvrdnje o nepostojanju partizana. Na koga onda idu s ovim divizijama naoružanim do zuba?« ***(»Vražja« i »Pancer« divizija — o. a.).*** Veliki oslonac i pomoć udarnicima bili su drugovi u glavnoj bazi sisačkih partizana u Cerju, bivša općina Lekenik, Stjepan Rujović-Brko, Ivo Ljubić iz Lekenika, sekretar SKOJ-a općine i Antun Perlić-Ile ili Kolja i drugi.

Djelatnost udarnika poslije formiranja TPO, »Seljine« brigade i XXXIV udarne divizije

Iako su u Turopoljsko-posavski NOP odred i u Udarnu brigadu »Franjo Ogulinac Seljo« postupno ušle sve udarne grupe i mnogo pojedinaca s našega teritorija, partijsko rukovodstvo i dalje prakticira prikupljanje raspoloživih omladinaca i ostalih ljudi sposobnih za vojsku preko udarnih grupa. One i nadalje imaju svoju funkciju u sistemu borbe protiv okupatora. Na primjer, udarnici iz Vukovine, djelomice iz Kuča i Čičke Poljane izvodili su značajne akcije i pored

1 — »Jedinstvo«, glasilo OK SSRNH Sisak

Glumci i tamburaši XXXIV udarne divizije. U prednjem redu, u sredini, stoji Antun Čunčić iz Kuča.

Tamburaši XXXIV udarne divizije na svečanosti u Jamničkoj Kiselici, krajem 1944.

postojanja TPO, a također je pozitivnu ulogu odigrala udarna grupa iz Kozjače i Siska. Posljednje dvije bile su već donekle vojnički organizirane, a 1944. godine pomogli su im oružjem i komandnim kadrom Turopoljsko-posavski odred i XXXIV divizija.

Partija je dakle zadržala taktiku postupne mobilizacije naroda za narodnooslobodilačku vojsku, sve do konca 1944. godine, a udarnici su pritom vodili borbu protiv petokolonaša i ometali opskrbu neprijatelja živežnim namirnicama. Uz to su sprečavali odlaženje ljudi u neprijateljske vojne formacije i si. Ukratko, udarnici su bili i ostali značajna pomoć operativnim jedinicama i partizanima u svim fazama revolucije.

Posljednji udarnici svrstavaju se u regularne jedinice NOV-a

Udarne grupe opravdale su svoje postojanje i snažno utjecale na mobilizaciju i političku orijentaciju naroda, šireći i provodeći dananoćno liniju Komunističke partije. Djelovale su na svome području, u svojim selima i sredinama, pa nisu bile pogodne, a ni sposobne za prebacivanje u druge krajeve, gdje bi mogle više koristiti NOB-u. Zbog svega toga prišlo se formiranju partizanskih odreda, brigada i ostalih regularnih jedinica sposobnih za brze pokrete i borbe na svakom mjestu protiv okupatora i njegovih pomagača. Tako se i na našem području prišlo formiranju Turopoljsko-posavskog odreda, »Seljine« brigade i XXXIV divizije. Sve te jedinice formirane su i popunjavane iz redova bivših udarnika i omladinaca, koje su udarne grupe i uključile u NOV Jugoslavije.

Izvještaj Okružnog komiteta za Pokuplje Centralnom komitetu KP Hrvatske (18. VIII 1943.)

O burnim danima i akcijama u kotaru Velika Gorica tijekom 1943. godine pisano je puno, osobito u ratnom tisku, a napose u »Rodoljubu« i drugim izdanjima Okružnog i Centralnog komiteta KPH. O tim zbivanjima govorila je i »Slobodna Jugoslavija«. Izvještaji svih foruma i štabova prepuni su po-

dataka o tome. Odabrao sam jedan izvještaj Okružnog komiteta KPH za Pokuplje-Žumberak kao stanovitu cjelinu u kojoj se očituju ta zbivanja, ali i briga o daljnjem razvoju borbe i revolucije na našem području. Iako su neke konstatacije u njemu veoma sporne, evo tog izvještaja gotovo u cijelosti:

»Dragi drugovi, nakon borbe koju su vodila 2 bataljona naše vojske sa Nijemcima kod Dubranca, gdje su Nijemci izgubili oko 200 svojih ljudi, došle su u velikogorički kotar dobro naoružane automatskim oružjem neke ustaške elitne jedinice obučene u razna odijela, pa čak i u civilu sa partizanskim kapama na glavi i počele sa ubijanjem i klanjem nekih udarnika i naših simpatizera. Izgleda nam da je među ovim bandama bilo nešto i zaštitaša. To sudimo po tome što su neki ljudi prepoznali jednog od njih koji je do nedavna bio u civilu i šetao po Zagorju, što je jedan od udarnika koji im je utekao prepoznao jednoga Zagorca domobrana (odn. iz Moslavine-Ivanićgrada) i što je prema dosada dobivenim podacima otišao sa njima jedan mačekovac bivši zaštitaš. Ubili su između ostalih dvojicu iz sela Ribnica, iz Lazine nekog Filipovića, iz Obrezine Robića, iz Drenja Caganića, iz Bukevja i Čiča po jednoga. U samom Lukavcu uhvatili su trojicu udarnika među njima Imbru Sedmaka i Franju Sedmaka kojeg su zaklali. U Gucima su zaklali Petra Delača, koji ima četvoro djece. Švabe su nakon neuspjeha kojeg su doživjeli u borbi kod Dubranca polijevali kuće sa benzinom u Dubrancu i zapalili pola sela, Havidić tri kuće, Jezero 1 štagalj, Novo Čiče 1 štagalj upaljen sa mitraljezima, Bukovčak jedna kuća i više drugih gospodarskih zgrada. Ustaše su pokušali silovati u selu Bregani tri žene, ali su ih druge žene sa vilama i motikama natjerale u bijeg. Mi smo povodom ovoga izdali jedan letak u ime Operativnog štaba i ONOO-a. Vama pišemo o ovome tako opširno što mislimo da bi se u našoj dnevnoj štampi trebalo dotaći toga, a nemamo mnogo vremena da vam pošaljemo jedan dopis. Prilažemo i izdani letak (...)

Nakon svega ovoga narod se malo uplašio, a udarnici su otpočeli sa pojačanim akcijama. Nekoliko puta su ovoj bandi postavljali i zasjede, ali su ih ovi uvijek izbjegavali. Ova' banda je došla neposredno iz Zagreba. U nizu manjih akcija, rekviriranja automobila koji su prevozili žito, svlačenje domobrana, hvatanje nekih pljačkaša, jedan dio udarnika je svrstan u jedan bataljon izveo i akciju na stanicu Velika Gorica. Posada je brojila 45 domobrana, naoružanih sa 4 puškomitraljeza, dva šmajsera, bombama i ruskim puškama. Domobrani su se većinom

Kuriri XXXIV udarne divizije uoči svečanosti u Jamničkoj Kiselici 1944. godine. Čuče s desna na lijevo: Ivo Petrac iz Siska, šef kurira; Vinko Banić iz Šišinca (Pokupsko); Niko Popović iz Popović-brda (Žumberak), Knežić iz Slavetića (Žumberak). Stoje s lijeva na desno: Birek iz Pustike kraj Kravarskog; Stanešić, porijeklom iz okolice Karlovca; Mato Išek iz Pokupskog Cerja; Car i drug do njega, obojica iz okolice Karlovca.

razbježali ostavivši puške i municiju, dok su ih 7 zarobili koji su pušteni kućama. Zaplijenjeno je 34 puške, 2 belgijanska puškomitraljeza, 700 metaka za šmajser, 1 pištolj, 10 bombi, 39 ćebadi i 16 šinjela i nešto drugih sitnica. Na našoj strani nije nitko bio ranjen niti ubijen. Neki Bosanci su ipak pružali otpor, a Švabe su tukli nekoliko puta sa bacačem iz radio stanice. Zapalili su stanicu, magazin i dva vagona (. ..)

U Martinskoj Vesi, o čemu smo vam već pisali, posada je brojila 42 domobrana. Plijen 1 p. mitraljez, 25 karabina, 1 šmajser, 6.000 komada puščanih metaka, 125 ručnih granata i dosta druge vojničke spreme (. .,.)

Ovim događajima smo uspjeli uvlačiti i više udarnih grupa i kombinirati njihove akcije, pripremiti ih za formiranje Odreda. Tako smo do sada već okupili oko 160 boraca, za koje šaljemo komandni kadar. Oni su već u ovoj akciji nastupili kao bataljon odreda Turopoljsko-Posavskog. Nadamo se da ćemo za mjesec dana povisiti broj boraca u ovom Odredu na najmanje 500 i to većinom iz Velike Gorice i Pisarovine. Oskudijevaćemo u prvom momentu sa part, rukovodiocima, jer ih i sami nemamo dovoljno, a i brigada nam ih nije u stanju dati. Bićemo prisiljeni dati za sekretara odreda jednog člana nekog KK. Još o ovome nijesmo donijeli određenu odluku. Uopće moramo dati za sve sekretare u tom odredu partijce sa terena. Time ipak nijesmo riješili problem. Zato smo odlučili održati sa kandidatima koji su u tome bataljonu, te sa nekim partijcima kraći kurs od 10 dana, samo sa zadatkom da nekako osposobimo kadar za taj rad. Ujedno ćemo uzeti i neke drugove sa terena, tako da odjednom održimo kurs za obadvije grupe. Program ćemo uzeti onaj koji nam je poslao Vaš Agitprop (. . .)

Po pitanju prehrane ovog kraja, mobilizacije, odnosa između Odreda i brigade, te su-

radnje kod izvođenja akcija na našem terenu sa nama, mi smo odlučili sazvati zajedno na jedan sastanak uže štabove Odreda i Brigade, te održati s njima jedno savjetovanje ne ulazeći ništa u vojna pitanja odn. ne miješajući se ništa u vojne stvari. Mi ih sazivamo samo kao članove Partije jer mislimo da smo mi ovdje oni od kojih bi trebala doći inicijativa za ovaj sastanak. Nekako nam izgleda da gledaju i jedni i drugi usko na probleme odnosa između njih i probleme mobilizacije. Žeželj se drži najbolie kod toga.

Za kurs šaljemo člana našeg komiteta druga Duku *(Vasića, metalskog radnika iz Lomnice — o. a.),* a od KK još momentano nismo odredili koga ćemo (...)

Odlučili smo sami da se dopunimo sa primanjem za sada u naš komitet druga Nikolu *(Slatkovića, stolarskog radnika — o. a.),* organizacionog sekretara KK Velika Gorica, pa smo ga već pozvali gore. Za njim ćemo uzeti, druga Štefa *(Fabijančića-Japu, poljoprivrednika iz Kuča — o. a)* iz Velike Gorice, koji je za sada samo član KK. Drug Nikola, je oko 1,5 godinu član Partije, hrabar je i odan Partiji, vrlo živ i poletan, ozbiljan i uživa prilično velik ugled u narodu i našoj organizaciji. Star je 25 godina. Nedostaje mu znanja, a izgleda da baš osobito ne voli učiti. Nadamo se da ćemo mu taj mali nedostatak ispraviti.

Drug Štef je član Partije oko 2 godine. Ima oko 40 godina. Poletan je, odan Partiji, nema mnogo znanja i ponešto teško se snalazi, popularan je u Partijskim redovima i u narodu. Slabost mu je u tome što nije dovoljno energičan i uporan. O njemu ćemo još porazmisliti.

Nadalje kao kandidata, koji bi trebao uskoro biti primljen u naš komitet imamo u vidu sekretara Odreda druga Marijana Badela, koji je ranije radio po SKOJ-u. Sada prilično dobro razvija i uočava brzo nedostatke. I o njemu ćemo vam naknadno javiti.

Javite nam svoje mišljenje o ovome.

Ukratko. Kod nas se prilike vrlo brzo razvijaju. Mobilizacijom obuhvaćamo sve šire slojeve, tako da smo uvjerenja da se kroz par mjeseci može ovdje formirati divizija i novi odredi, u koliko bi XIII. ostala i dalje na ovom sektoru kao jezgra te divizije.

Mačkovci se aktiviraju i nastupaju otvoreno sa ustašama u akcijama koje vode protiv naših simpatizera. Raslojavanje je i među njima u toku. Narod pored svega njihovog aktiviranja ne odlazi u velikoj mjeri u domobrane. Još uvijek čeka ili prilazi k nama »Dom« se vrlo dobro prima i raspiruje diskusiju među onima koji su bili dalje od nas.

Neprijatelj pojačava teror i pljačku.

Kod nas se osjeća sve veća šupljina u ru kovodećem kadru kako na terenu tako i vojsci. Zato pojačavamo izobrazbeni rad agitaciju i propagandu.

Drugovi se ne razvijaju tako brzo kako se prilike odvijaju.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Miško v. r.

PS. Prilažemo jedan letak mačkovaca i je dan list koji oni izdaju i šire »pametno« od ruke do ruke.

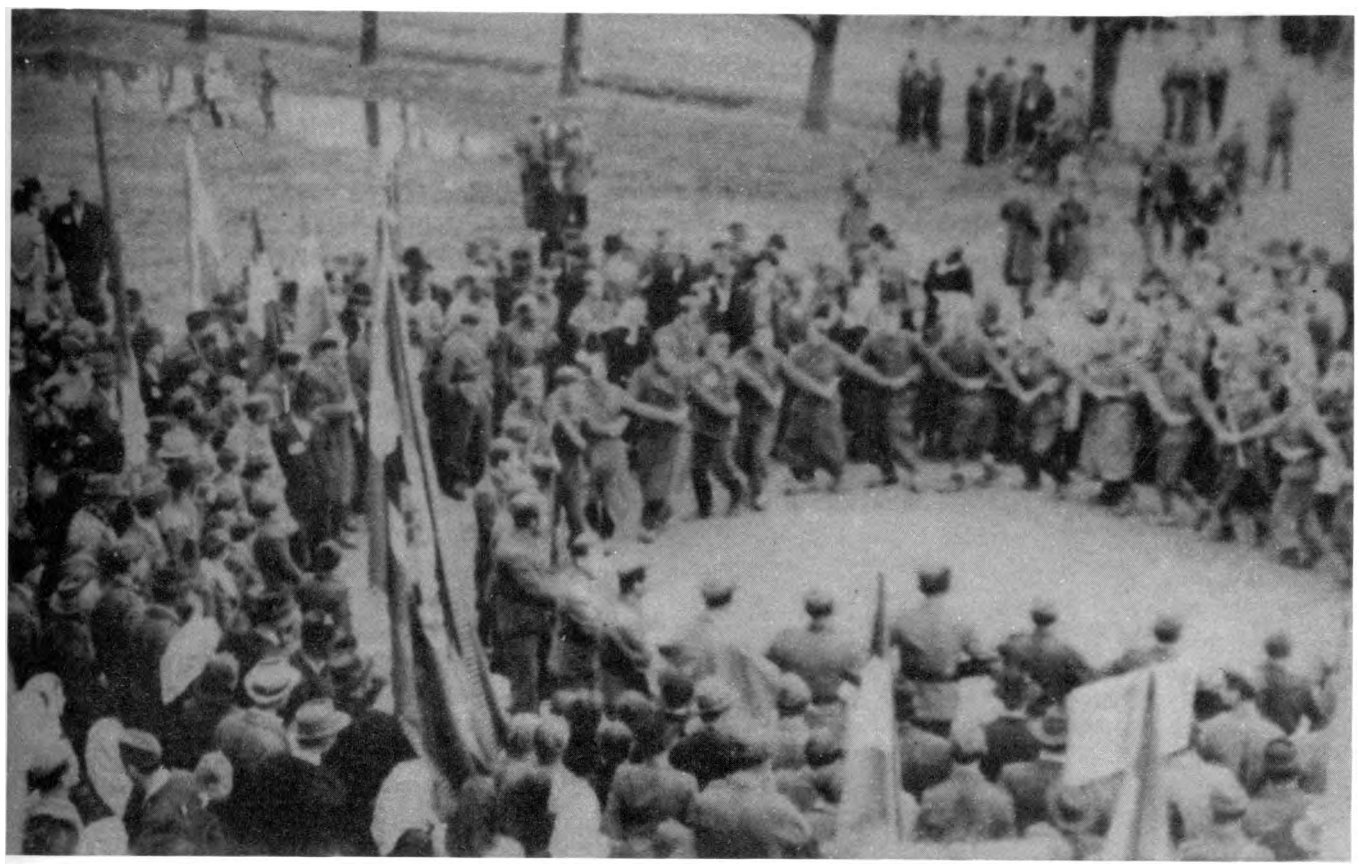
Mislimo da bi »Naprijed« *(list Centralnog komiteta KP Hrvatske — o. a.)* pored ostalog trebao donositi i po koji članak ili raspravu iz teorije marksizma-lenjinizma, tako da bi time bio olakšan rad oko marksističke izobrazbe naših članova. O mišljenju ostalog članstva ćemo vas izvjestiti, nakon što dobijemo i izvještaje ostalih naših organizacija. Inače se vrlo dobro prima, osobito ga žudno iščekuje naše članstvo. Kada bi se moglo nekako osigurati veće edicije, o čemu i mi vodimo računa kod nabavki materijala, bilo bi poželjno. Drugarski pozdrav.

Upravo smo primili i jedan dopis iz Velike Gorice čiju vam kopiju šaljemo, da je objavite kao članak u našoj štampi. Agitprop-izvještaj se već priprema.

Miško v. r.« *(AIHRPH, KP-167/191).*

Razvoj situacije na našem području i jačanje djelatnosti udarnih grupa, u kojima se našlo nekoliko stotina dobro naoružanih ljudi, diktirali su osnivanje većih vojnih formacija koje će biti sposobne manevrirati i napadati neprijatelja u svim prilikama, po svakom terenu i vremenu, što udarnici, unatoč svemu, zaista nisu mogli.

Zbog tih i još nekih razloga, Kotarski komitet KPH Velika Gorica, nakon nekoliko većih akcija što su ih izvele sjedinjene udarne grupe, sazvao je sve udarnike iz našega kotara na jedan skup. Tu je odlučeno da se od dobrovoljaca formira Turopoljsko-posavski partizanski odred.

U predahu bitke veselje vojnika i naroda.

Stvaranje regularnih jedinica NOV-a

Kakve su funkcije imali partizanski odredi i udarne grupe u Narodnooslobodilačkoj borbi, što se svakako očitovalo i u djelovanju NO odreda i udarnih grupa na našem terenu, najvjernije i najpotpunije iskazuje uputa o borbi protiv okupatora i kvislinga, u kojoj je drug Tito ovako postavio zadatke NO odredima još \94\. godine:

»Zadatak Narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda

Prvo. — Narodno-oslobodilački partizanski odredi u svim oblastima Jugoslavije (Srbija, Hrvatska, Slovenija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Vojvodina, Sandak i Dalmacija) imaju kao glavni cilj — oslobođenje naroda Jugoslavije od okupatora i borbu protiv domaćih okupatorskih agenata, koji pomažu ugnjetavanje i terorisanje našeg naroda.

Drugo. — Najveći neprijatelj slobode i nezavisnosti našega naroda jeste njemački fašizam, pa onda svi ostali njegovi trabanti, koji haračе po našoj zemlji. Prema tome, sveta je dužnost svih rodoljuba da se bore nemilosrdno do potpunog uništenja te fašističke bande.

Treće. — Partizanski odredi zovu se narodno-oslobodilačkim i zbog toga što nisu borbene formacije bilo koje političke partije i grupe — u konkretnom slučaju ni Komunističke partije, bez obzira na to što se komunisti bore u prvim redovima, već su to borbeni redovi naroda Jugoslavije, u kojima treba da se bore svi rodoljubi, sposobni za oružanu borbu protiv okupatora, bez obzira na političko uvjerenje.

Četvrto. — U općoj borbi protiv neprijatelja našega naroda partizanski odredi imaju mnogobrojne zadatke. Oni moraju rušiti sve one objekte koji služe fašističkim osvajačima: željeznice, mostove, fabrike, radionice, skladišta municije i oružja. Oni moraju svim silama onemogućiti okupatorima da oduzimaju seljacima žito, stoku i ostale namirnice. Rekvirirano žito, stoku i druge namirnice treba silom oduzimati okupatorima i dijeliti narodu, a potrebnu količinu zadržavati za ishranu odreda. Partizanski odredi moraju onemogućiti ubiranje poreza i drugih dažbina, jer u današnjem momentu sve to služi samo okupatorima za vođenje osvajačkih ratova i dalje ugnjetavanje našeg naroda.

Peto. — Partizanski odredi moraju, s oružjem u ruci, braniti naselja, gradove i sela od fašističkih zuluma. Oni moraju štititi imovinu naroda od okupatorske pljačke.

Šesto. — Partizanski odredi moraju na svakom koraku uništavati fašističke odrede, naročito oficire i gestapovce, crne košulje itd. Isto tako, treba nemilosrdno uništavati njihove domaće agente, razne narodne izdajice i provokatore, koji u masama, predaju u

ruke fašističkih krvnika najbolje sinove naroda, služe kao vjerni psi okupatoru i terorišu naš narod.

Sedmo. — Partizanski odredi moraju neumorno razvijati otpor naroda, dižući narodne ustanke i stavljajući se na čelo tih ustanaka, kao borbeno jezgro. Dosadašnje iskustvo partizanskih borbi pokazalo je da se zanemarivalo pitanje općenarodnog ustanka, zato je potrebno hitno likvidirati taj nedostatak, jer, u protivnom, mogu biti partizani izolovani od masa, koje su spremne da se bore za svoju pravednu stvar.

Osmo. — Politička linija partizanskih odreda mora biti: narodno-oslobodilački antifašistički front svih naroda Jugoslavije, bez obzira na politička i vjerska ubeđenja.

Deveto. — Kod stvaranja partizanskih odreda ne smije se biti tjesnogrud; treba dati mogućnost široke inicijative za stvaranje partizanskih odreda. Već stvoreni partizanski odredi treba odmah da se povežu sa mjesnim i okružnim štabovima i stave pod njihovo rukovodstvo.

Deseto. — Štabovi i komandiri moraju budno paziti da neprijatelj ne ubaci u partizanske redove svoje provokatore i špijune. Ako se takvi pojave, treba ih odmah strijeljati i njihova imena objaviti.

Jedanaesto. — Štabovi i komandiri partizanskih odreda moraju strogo paziti na disciplinu u odredima. Svaki čin pljačke, izdaje ili druge povrede discipline treba strogo kažnjavati.

Dvanaesto. — Štabovi moraju voditi brigu o ishrani boraca, o naoružanju i drugom. Ishranu treba organizovati zajedno sa komitetima narodno-oslobodilačkog fronta koji treba da prikuplja za fond narodnog oslobođenja. U slučaju gdje takovih komiteta još nema, treba, uz dobrovoljni pristanak seljaka i građana, osigurati ishranu ili plaćati namirnice u gotovom.

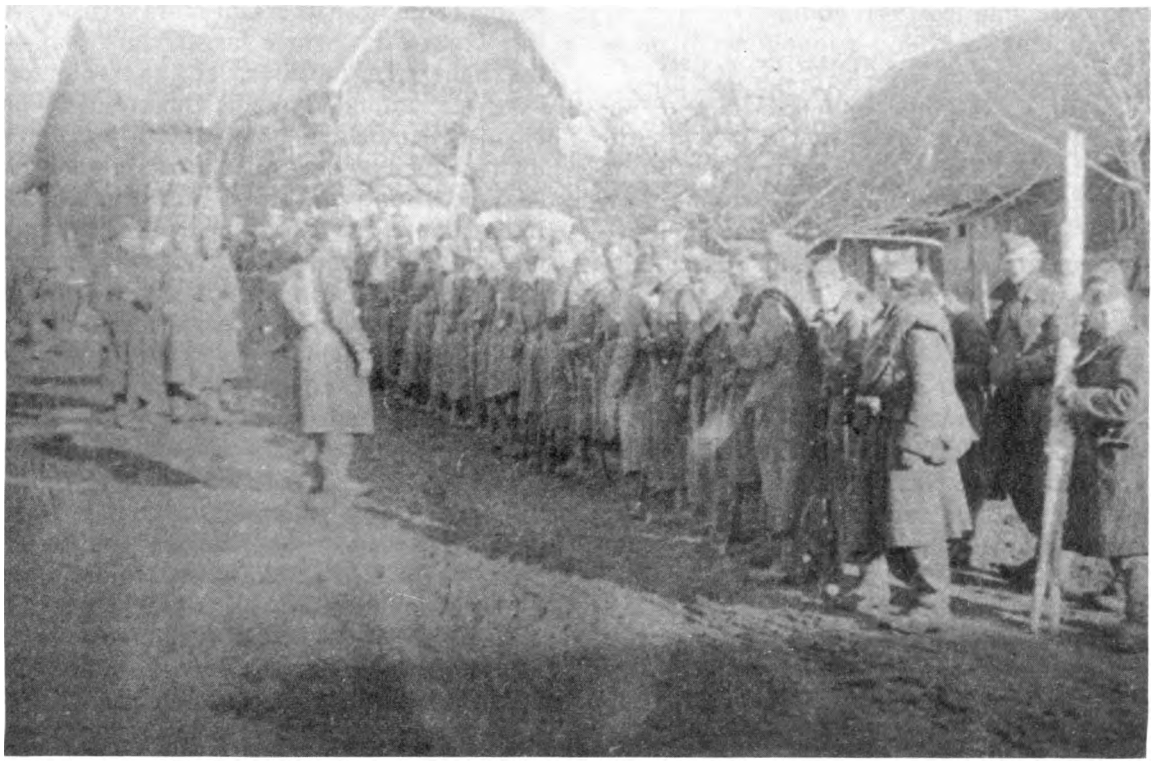
Trinaesto. — Svi partizanski odredi i njihovi štabovi: iz Hrvatske, Srbije, Slovenije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Vojvodine, Dalmacije, Makedonije i Sanđaka spadaju pod vrhovno rukovodstvo Glavnog štaba narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije.

Radi koordiniranja borbe i uspješnog vođenja operacije štabovi moraju biti međusobno dobro povezani.

Četrnaesto. — Štabovi i komandiri moraju se pobrinuti za potreban sanitetski materijal i osoblje radi njege ranjenih i bolesnih.

Petnaesto. — Sa razvijanjem širih ustanaka narodnih masa stvaraće se i potrebne komande, zato je nužno da se štabovi i komandiri partizanskih odreda pobrinu za provjerene i dobre komandire i komesare koji treba da stanu na čelo pobunjenih masa.

Šesnaesto. — U slučaju povoljnih strategiskih i drugih okolnosti, radi izvođenja krupnih operacija, stvaraće se, prema potrebi, od više partizanskih odreda, krupne vojne jedinice.« *(v. Bilten Glavnog štaba NOP-a Jugoslavije, br. 1. od 10. VIII. 1941, »Vjesnik JNOF-e« br. 9. od prosinca 1941. ili Josip Broz-Tito: Borba za oslobođenje Jugoslavije — članci i govori iz narodno-oslobodilačke borbe 1941 —1945, Beograd, 1945).*

Dio TP odreda u selu Ruča pred polazak u akciju 1943. godine.

Formiranje Turopoljsko-posavskog partizanskog odreda (8. VIII 1943.)

Bez pregleda o nastanku i djelatnosti udarnih grupa i partizanskih odreda na našem teritoriju, što je nužno dati u malo širem opisu, uz navođenje odgovarajućih dokumenata i izvora, teško bi se mogla sagledati njihova stvarna uloga, tim više, jer se o njima do sada dosta malo znalo. Navedeni podaci u ovom djelu svjedoče u kolikoj su mjeri pokretači NOP-a i organizatori revolucije na našem prostoru djelovali u skladu s uputama organa KPJ, Glavnog štaba NOPO Jugoslavije i njegovog glavnog komandanta druga Tita.

Pored organiziranja narodnooslobodilačkih odbora, kao organa narodne vlasti i za borbene potrebe, Kotarski komitet KPH Velika Gorica je, u suradnji s višim partijskim organima, morao posvetiti, kao što je to i činio, najveću pažnju »postepenom« uvlačenju ljudi u oružanu borbu protiv okupatora i izdajnika i samo tako se moglo doći do regularnih jedinica brigada i divizije na našem teritoriju. Tako je 34. divizija formirana 30.
I 1944, a pri formiranju je imala dvije brigade i dva odreda; 20. V 1944 — tri brigade i inžinjerijski bataljon; 8. V tri brigade i inžinjerijski bataljon. *(v. Enc. Jug. III, Zagreb, 1958. str. 14)*.

Kad su sazreli uvjeti za stvaranje odreda, Kotarski komitet KPH Velika Gorica je prethodno izvjestio Okružni komitet o stanju i potrebi stvaranja većih jedinica, pa je molio i za vojne stručnjake potrebne za budući Turopoljsko-posavski odred, u dopisu od 22. srpnja 1943. godine, u kojem stoji:

»Prilikom provođenja akcije u kotaru Velika Gorica, pokazalo se je naročito raspoloženje za vršenje istih. Naročito je dolazilo do izražaja veliki broj drugova, koji su sudjelovali u tim akcijama (.. .)

Prema tome smatramo potrebnim, da se u kotar Velika Gorica pošalju barem dvojica vojnih stručnjaka, koji bi formirali ovdje vojne jedinice i koji bi rukovodili sa svim akcijama, koje će se vršiti na našem području.

Te vojničke jedinice formirati će se u glavnom iz legalaca, prema čemu će trebati i prilagoditi postupak, tako, da te jedinice, odnosno drugovi u njima, vršenjem akcija, postepeno i neprimjetno za njih prelaze u ilegalce, odnosno, da postaju prava vojska, koja će se moći prema općoj vojnoj potrebi prebacivati (. . .)

To organiziranje većeg broja naroda u vojne jedinice bio bi ujedno preduvjet i temelj organiziranog općeg-narodnog ustanka za koji postoje svi preduslovi.

Prva grupa omladinaca iz sela Odra zagrebačka pred odlazak u TPO, neposredno nakon njegova formiranja. S lijeva na desno: Drago Pisačić, đak; Vlado Lesić, dak; Ivan Vučić, poljoprivrednik (poginuo u Podvornici kao komandir čete u TPO); Drago Fučkala, metalski radnik —livac (poginuo 1944. u Dubrancu kao komesar čete Komande mjesta Velika Gorica).

Potreba ovakovih jedinica je očigledna, pošto neprijatelj već i do sada ulazi u pojedina sela i vrši prisilni otkup blaga. Znamo, da će se takav otkup i oduzimanje vršiti i po drugim selima kotara i to ne samo rogate stoke i konja, nego i svih ostalih zemaljskih plodina.

Spomenuti vojni stručnjaci trebali bi biti ujedno i dobri taktičari, jer bi u protivnom mogao uspjeh podbaciti.« *(AIHRPH, KP-167/159)*.

Iako je Okružni komitet relativno brzo reagirao na prijedlog KK KPH Velika Gorica i poslao na teren svoje članove Stjepana Korena-Benđu, Ivicu Lopaića i Naceka Pipića, Turopoljsko-posavski odred bio je već, barem formalno, osnovan.

Pošto je selo Čička Poljana bilo već koncem 1942. i napose 1943. godine naš »slobodni teritorij« gdje su se, osim Komiteta, zadržavale i sve ostale kotarske organizacije i minerska grupa, odlučeno je da se sazovu i svi udarnici iz kotara. Odabrana je jedna sjenokoša kraj sela, zvana »Škuljica«. Bila je ograđena velikom živicom i s jedne strane malim šumarkom, pa je bila dobar zaklon od pogleda nepozvanih. Skupu se odazvao veliki broj udarnika njih 150—200.

Udarnici su bili pomalo zatečeni obrazloženjem Kotarskog komiteta KPH Velika Go-

Ivan Mladen iz Jezera sisačkog, prvi komandant TPO i kasnije »Seljine brigade«.

rica o nužnosti formiranja veće teritorijalne jedinice za naše područje i o potrebi njihova uključivanja u Turopoljsko-posavski odred. Odmah se javilo njih 80—100. Valja pritom imati na umu da se udarnici nisu ni oprostili s najužom rodbinom, što rječito svjedoči o njihovu slaganju s odlukom Kotarskog komiteta. Za komandanta te skupine udarnika imenovan je Josip Hapač iz Novaka-Ščitarjeva, a za komesara Franjo Mikulić-Kopač iz Kupčine, inače član KK KPH Velika Gorica. Komitet je njihove funkcije odredio kao privremene, jer komandni će kadar dati II operativna Zona, sporazumno s Okružnim komitetom KPH za Pokuplje—Žumberak, koji će definitivno i formirati Turopoljsko-posavski odred.

Stvarni život i borbeni put Turopoljsko-posavskog odreda počinje od toga dana, tj. od osmog kolovoza 1943. godine prijepodne. Udarnici koji nisu pristupili Odredu, predali su svoje oružje onima koji će ostati u partizanima. Njima je Komitet ostavio desetak pušaka s kojima će i nadalje izvoditi akcije na terenu, dok im prilike ne dopuste definitivno priključenje svojim drugovima. Oni su se neopaženo razišli svojim kućama, a Turopoljsko-posavski odred ostao je prikriven do večeri u sjenokoši »Škuljici« gdje je i proveo prvu partizansku noć.

Veza koja je stalno postojala sa selom Čička Poljana funkcionirala je bresprijekorno, a Turopoljsko-posavski odred bio je prvi put najdraži gost tog našeg sela. Oduševljenje naroda Poljane manifestiralo se prema »svojim prvim borcima« svestrano. Raspoređeni su odmah po kućama i dobro pogošćeni, a obdan ih je čuvalo stanovništvo, kako ih neprijatelj ne bi iznenadio.

Iz Poljane je Odred, preko bukevske skele, prešao na lijevu stranu Save u selo Novaki kraj Rugvice — dugoselski kotar, a već idućeg dana odlazi u selo Kuče. Iz Kuča se noću prebacio preko Mraclina i Šiljakovine do sela Gudci. Na tom se teritoriju zadržao nekoliko dana i silno brojčano ojačao. Pristupili su mu udarnici iz sela Hrašće, Mala Mlaka, Čehi, Lomnica itd. Tu su Kotarski i općinski komitet SKH Velika Gorica pripremili s udarnicima iz Gradića uspjelu akciju na Željezničku stanicu Velika Gorica. Tom su prilikom udarnici zarobili 20 pušaka, nekoliko automata, više ručnih bombi, preko 12.000 puščanih metaka, dosta ćebadi i druge vojne opreme. Zapaljena je željeznička stanica, o čemu smo već pisali. Odred je tada već brojio 150—200 ljudi.

Naredbom Štaba II operativne zone od 8. rujna 1943. godine, službeno je potvrđena odluka Kotarskog komiteta Komunističke partije Velika Gorica o formiranju Turopoljsko-posavskog odreda od 8. kolovoza 1943. godine.

Za komandanta Odreda bio je određen Ivan Mladen iz sela Jezero sisačko, do tada operativni oficir u XIII proleterskoj brigadi »Rade Končar« i načelnik njezina štaba.

Za komesara odreda je određen Marijan Badel iz Sesveta kraj Zagreba, rođen u Koprivnici, 3. srpnja 1920. godine.[1]

Za zamjenika komesara, koji obavlja funkciju sekretara partijske organizacije Odreda, bio je postavljen Alojz Valečić iz Okića, a za operativnog je oficira postavljen Mirko Vuković iz Mraclina, koji je isti zadatak obavljao i u III bataljonu XIII proleterske brigade »Rade Končar«.

Točno nakon mjesec dana postojanja Turopoljsko-posavskog odreda, donijeta je, dakle, naredba II operativne zone o njegovu formiranju i poslan je komandni kadar. Dotadašnje rukovodstvo Odreda bilo je privremeno i neslužbeno, a u Odredu je bilo dosta prividnih problema s dezerterima. Nazvao sam ih prividnima, jer, u stvari, to nisu bili dezerteri iz svoga Odreda, već ljudi koji su od kuća otišli, a da se nisu pravo niti oprostili sa svojim najdražima, pa su to činili na nedopušteni način. To je u Odredu smatrano »dezerterstvom«, što ćemo vidjeti iz izvještaja komesara Marijana Badela. Komandant Ivan Mladen je u trenutku postavljenja

1 — Marijan Badel je u Podrin-Dolu, 22. lipnja 1944. godine, poginuo u borbi s ustašama i Nijemcima kao politički komesar brigade »Franjo Ogulinac-Seljo«. Proglašen je narodnim herojem 6. prosinca 1944. godine.

bio na vojnom kursu u Lici, pa ga je zamjenjivao Milan Mraović-Simić, narodni heroj, poginuo u prvoj borbi Odreda s ustašama u Kupčini, u noći 21/22. VIII 1943. godine.

Marijan BadeI — komesar TPO

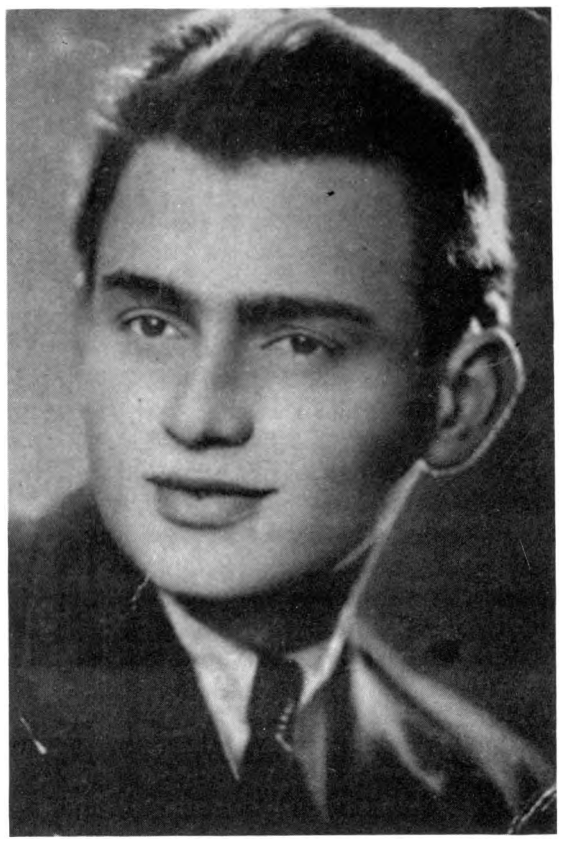
Odmah drugog dana po dolasku u Turopoljsko-posavski partizanski odred, komesar Marijan Badel piše izvještaj Okružnom komitetu KPH Pokuplje o stanju u Odredu i na terenu Turopolja, Posavine, Vukomeričkih gorica i Pokuplja. Njegov izvještaj svakako nije mogao biti cjelovit s obzirom na to daje u Odredu bio tek jedan dan. Međutim, taj je izvještaj prvi, pa ga rado prenosim u cijelosti:

»Komesar Turopoljsko Pokupskog Odreda, dne 9. IX 1943.

DRUGARSKOM OKRUŽNOM KOMITETU KPH POKUPLJE

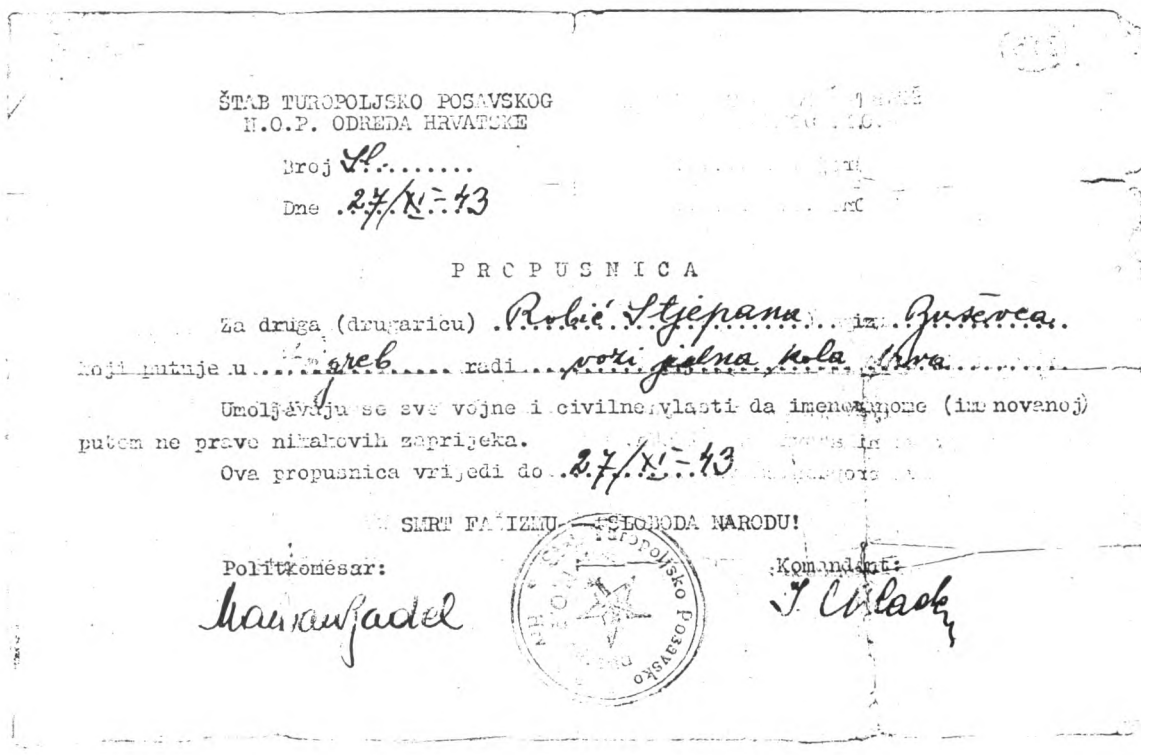
Dragi drugovi, u novi odred stigao sam 8. IX. o. godine. Na putu sam prošao razne peripetije od prevrtanja s kolima pa do loše veze. Jedva sam se nekako prebacio preko Horvatih, jer oni drugovi koji rade na vezi nisu htjeli nas prebaciti. Tvrdili su da su ustaše zaposjeli prugu i da oni ne mogu ići preko. Svakako im nije bila pametna akcija na Horvate *(misli na miniranje pruge u Horvatima— o. a.),* jer su prelaz otežali, a isto su mogli izvesti kilometar više ili niže.

Novi odred nosi sva obilježja novog odreda. Vrlo slabo organiziran i bez iskusnog kadra. Komandiri su dobri, a i komesari. Zamjenika ima do sada samo dvojica i drug

Marijan Badel iz Sesveta, prvi komesar TPO i kasnije »Seljine brigade«.

Zamjenik odreda imaće dosta posla dok to stanje sredi. Borci su vrlo dobar materijal za obrađivanje, samo se u radu komesara osjeća dosta šablone, i uticaj štaba brigade. Pomalo ćemo šablonu iz političkog života boraca izbaciti, jer ću odmah početi raditi sa komesarima bataljona i četama. Ovim borcima treba mnogo rada, jer su uobičajene fraze, koje se obično vole nazivati politički rad već čuli i poznaju ih pa to ni ne ostavlja ni-

ŠTAB TUROPOLJSKO POSAVSKOG
N.O.P. ODREDA HRVATSKE

Broj 44.....
Dne 27/XI-43

P R O P U S N I C A

Za druga (drugaricu) Robić Stjepana iz Jurševca.
koji putuje u Zagreb radi vozi gjelna kola
Umoljavaju se sve vojne i civilne vlasti da imenovanome (imenovanoj)
putem ne prave nikakovih zapriječka.
Ova propusnica vrijedi do 27/XI-43

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar: Marijan Badel

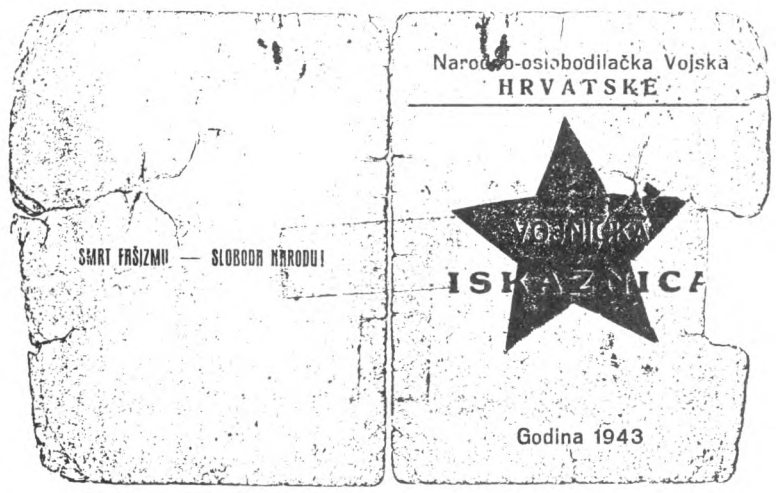
Komandant: I. Cilak

Faksimil propusnice koju je izdao štab TPO 1943. godine.

kakovog traga na njih. Pitanje dezerterstva i tu se je pojavilo. Dosta je boraca dezertiralo, ali unatrag osam dana ta je pojava nestala. Ipak se treba s njom pozabaviti i ja mislim da je njoj u velikoj mjeri uzrok slabo organizirani život u jedinicama, prepuštanje boraca same sebi i nije im vojska mogla postati drugi dom. Do sada smo održali jednu konferenciju sa komandnim kadrom četa, ali to je još uvijek premalo da bi se upoznalo sve nedostatke u radu rukovodioca i stanje u jedinicama.

Osnovni nedostatak je da partija nije organizaciono uopće do sada postavljena. Nema sekretara ne može biti rada ni po ostalim pitanjima. Čim dođe drug Lojz *(Valečić — o. a.)* ja ću ga upoznati sa stanjem u jedinicama i pomoći ću mu sa svojim savjetima, tako da se odmah stvore bataljonski biroi i da partija oživi u jedinici. Sazvaćemo savjetovanje svih članova i tu će se dobiti prava slika naše snage. Štab ćemo smjestiti u Dobranjcima. Formiraćemo sud i počećemo utvrđivati oslobođeni teritorij. Čim skupimo jedinice formiraćemo i II. bataljon, tako da će jedan ići u akciju, a drugi će biti i na terenu i sprečavati kretanje i patroliranje neprijatelja po našem teritoriju.

Faksimil vojničke iskaznice TPO koju su borci dobivali nakon osnivanja odreda 8. kolovoza 1943.

Mobilizacija je dosta utihnula na teritoriju Pokupskog, ali u Vel. Goričkom kotaru su uslovi za mobilizaciju vrlo dobri. Za jedno šest dana opet dolazimo na taj teren, tako da se nadamo u najskorije vrijeme popuniti sve bataljone i pripremati trećeg bataljona. Trebalo bi lupiti Kravarsko pa bi se situacija još više poboljšala.

Naš odred ne raspolaže sa nikakovim materijalom. Drugovi si nisu ništa uzeli od materijala, pa bi molio da po donosiocu pošaljete nekoliko brojeva Naprijed 16, 17, 18, Vjesnika, Dom i članak o drugoj fronti, a i brošuru ako imate kakovu.

Ujedno bi vas molio da mi napišete šta ima novoga u Žumberačkom odredu. Detaljniji izvještaj o svemu poslaću vam naknadno kada se bolje upoznam sa prilikama.

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Drugarski pozdrav:
Marijan v. r.« *(AIHRPH, KP-168/222).*

Ubrzo nakon prvoga, 12. rujna 1943. godine, Marijan Badel šalje i drugi izvještaj Okružnom komitetu KPH Pokuplje:

»Danas smo primili naređenje od II. Operativne zone prema kojemu moramo pristupiti odmah formiranju našega odreda (...) O tome je vas vjerojatno već izvjestio Štab II. Operativne zone, a mi smo pisali Odredu *(Žumberačkom — o. a.)* i brigadi. *(XIII proleterskoj NOU brigadi »Rade Končar« — o. a.)* Kako seje s time i promjenila i situacija, te vas molimo da bi se dogovorili o organizaciji oslobođene teritorije koje bi sada imali, ukoliko ne dođe do jedne jače ofenzive, s čime osiguravati. Kao centar oslobođenog teritorija uzeli bi općinu Dobranec, a moglo bi se odmah proširiti i na ostale općine, jer neprijatelj se nalazi sada u garnizonima uz prugu i u Kravarskom. Iz Kravarskog bi ga mogli uz pomoć brigade izjuriti te ćemo se i s time pozabaviti. Naše akcije ćemo uglavnom vršiti na pruge, i to uz pomoć civila, koji će prugu rušiti, a mi ćemo samo osiguravati. Sve ceste i putove kojima bi se neprijatelj mogao služiti u slučaju ofenzive porušićemo, i to također uz pomoć civila (...)

(...) Danas smo održali jedan zbor u Lukinić Brdu. Bilo je prisutno dosta naroda i zbor je uspio. Zbor je imao za cilj uglavnom objasniti političku situaciju u vezi sa padom Italije i pozvali smo omladince u redove N. O. V. (. . .)« *(AIHRPH, KP-168/231).*

Istoga dana (12. IX), komesar TPO Marijan Badel poslao je još jedan izvještaj OK KPH Pokuplje u kojem, između ostaloga, piše:

»Dragi drugovi, u noći 8. na 9. predalo se nam 129 talijanskih vojnika, među njima dva oficira, sa spremom. Na taj način smo

dobili 129 pušaka, 1 brdski top sa 129 granata i ostale spreme (...)

Mobilizacija na terenu Pisarovinskog Kotara sporo napreduje, ne dolazi niko. Otkako su ustaše napustili Pisarovinu, uslovi za mobilizaciju bi mogli biti bolji. Veliki nedostatak za pravilan i normalan rad na ovom terenu je pomanjkanje Narodnooslobodilačkih odbora. Sve štogod mi trebamo moramo tražiti direktno od naroda, a isto tako stoji i sa konfiskacijom imovine narodnih neprijatelja. Kad bi postojali N.O.O.-i moglo bi se pristupiti odmah živahnije učvršćivanju naše pozadine, likvidaciji narodnih neprijatelja, suzbijanju alarmantnih vijesti i zabrani kretanja u pravcu neprijateljskih garnizona, te izvoza živežnih namirnica (. . .)

Te smo mišljenja, da bi mobilizaciju ubrzali u onim kotarevima gdje momentalno postoje najbolji uslovi za nju, a to je kotar Velika Gorica. Čim nam se skupe snage, koje su razbacane uslijed pratnje raznih transporta *(žita i stoke — o. a.),* formiraćemo dva bataljona. Jedan bataljon ili samo djelovi zadržavaće se stalno na sektoru općine Dubranec, a ostalim snagama prebacićemo se u Posavinu gdje ćemo mobilizirati sve šta god hoće ići u vojsku. Prema informacijama drugova koji poznaju taj teren tamo bi se dalo mnogo omladine mobilizirati. Ukoliko mobilizacija tamo uspije onako kako se mi nadamo pristupićemo formiranju III. bataljona (.. .) Sa tri bataljona bi mogli lijepo osiguravati taj teren, a da bi uvijek imali dovoljno snaga za akcije i daljnju mobilizaciju po ostalim djelovima naše teritorije (...)

Danas ćemo obavjestiti sve političke radnike i komitete da se na teritoriju Pokuplja, Turopolja i Posavine formira Vojno-partizanski sud kako bi proganjanje petokolonaša dobilo neku formu i bilo centralizirano. Prvi nalet našeg suda biće na Kupčinu. U dogovoru s K. K. Pisarovina tamo ćemo temeljito pročistiti sve petokolonaše, njihovu imovinu konfiscirati i predati Glavnoj intendanturi pri Glavnom Štabu, a ujedno ćemo o tome obavjestiti i Okružni NOO. Naš štab ćemo smjestiti u Dobranjcima, gdje će mu biti stalno sjedište, ali dok ne skupimo veće snage on će se kretati zajedno sa jedinicama.

(...) Sam odred nije još organiziran ni vojnički, a ni politički. Jedinice su nam rasipane nà sve strane i sad čekamo da se skupe pa da formiramo dva bataljona. Štabove bataljona imamo, samo još nije stigao drug Tomo Kruhan, a isto tako još nije stigao niti drug Lojz (Valečić), koji će biti zamj. komesara odreda (...)

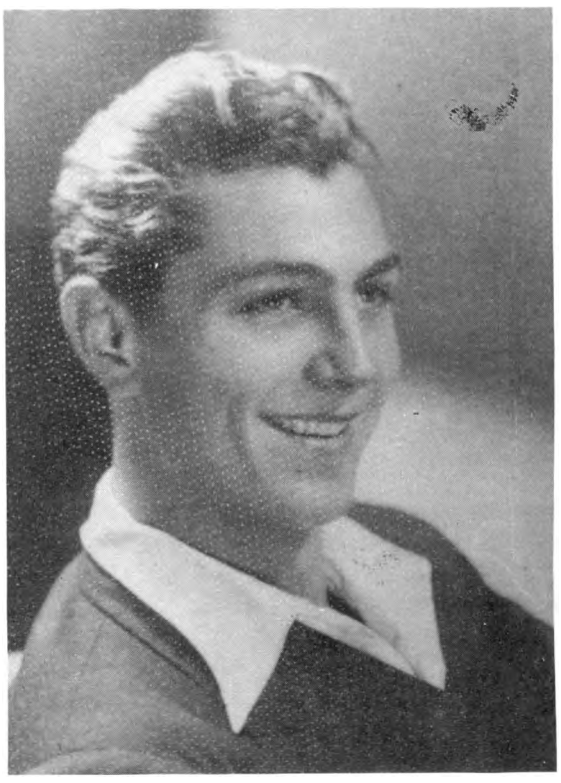
Pri našem odredu formiraćemo našu tehniku, pa bi vas molili da nam pošaljete nekog ko zna stenografiju, a takovih će sigurno biti među novim Zagrebčanima (. . .)« *(AIHRPH, KP-168/232).*

Miroslav Bašić iz Hrvatske Dubice, »maleni« partizan (lijevo) bio je kurir kod štaba TPO, a kasnije borac u pratećoj četi, hrabar i prisutan u svakoj akciji. Preživio je rat.

Vatreno krštenje TPO u Kupčini (21/22. VIII 1943)

U Kupčini se nalazila 4. satnija XXX ustaške bojne sa 60 vojnika naoružanih sa 4

Edo Majerić iz Zagreba, politički delegat voda u TPO 1943. godine.

puškomitraljeza, jednim teškim mitraljezom, jednim lakim bacačem i puškama. U samoj Pisarovini i Lasinji bili su dijelovi XXX ustaške bojne, a u Kupincu oko 350 ustaša X bojne. Kravarsko i Kraljevac također su imali jače neprijateljske posade. Dakako, te su snage okupatora veoma otežavale rad na sektoru Pokuplja, pa je II operativna zona naredila likvidaciju uporišta u Kupčini.

Zadatak su trebali obaviti borci III proleterskog bataljona XIII proleterske NOU brigade »Rade Končar« i 1 uropoljsko-posavski odred. U akciju se polazilo iz Lučelnice u 18 sati, 21. kolovoza 1943. godine. Za osiguranje akcije i povlačenje nakon nje bio je određen I bataljon Proleterske brigade. Drugo odjeljenje minera je istodobno trebalo minirati željezničku prugu.

Akcija je počela u 23,30 sati i završila u 0,30 sati. Brzim naletom na ustaše u Kupčini, III proleterski bataljon odmah je zauzeo zgradu komande'i zarobio sav arhiv, te jedan teški mitraljez, 1 puškomitraljez i 1 laki bacač. Ustaše su se razbježali i posakrivali po štalama, kukuruzištu i drugim skrovitim mjestima. Naši su borci u toj zbrkanoj situaciji poduzeli sustavno pretresanje sela. Selo je, inače, dosta raštrkano sa svojih 40C kuća, što je išlo na ruku neprijatelju preobučenom u razne uniforme i s partizanskim kapama na glavi. Pretresanjem kuća, štala i sjenika uhvaćeno je 11 ustaša. Pretresana je i najbliža okolica sela u streljačkom lancu. U toj akciji je poginuo jedan naš drug, a dvojica su ranjena. Neprijatelj je imao šestoricu mrtvih. Zarobljeno je i 20 pušaka, 10.000 puščanih metaka i dosta druge vojne opreme. Partizani su poslije izvršene akcije ostali u Kupčini do 23. kolovoza 1943. godine.

Nailaženje neprijatelja iz Lasinje, Pisarovine i Šišljavića zaustavile su čete proletera, a Turopoljsko-posavski odred otpremio je zarobljene ustaše i plijen prema prvoj šumi u Bratini. Ondje će sačekati III proleterski bataljon i potom zajedno nastaviti prema Lučelnici.

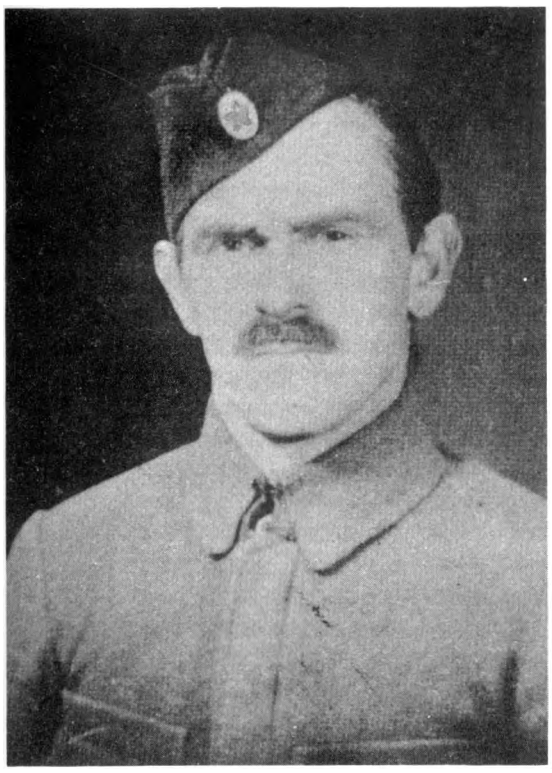
Međutim, pedesetak ustaša koji su se prikrili u kukuruzištu, napali su kolonu Turopoljsko-posavskog odreda. Uspjeli su osloboditi svojih 11 ustaša i pritom ubiti četvoricu drugova i jednog civila. Jednoga su teško ranili, zaplijenili su sav zarobljeni materijal i oružje, a kolonu TPO su presjekli. U toj je borbi, u zasjedi poginuo i Milan Mraović-Simić. Kad su naši borci vidjeli da je to ustaška vojska (ustaše su, naime, imali partizanske kape), 3 četa III proleterskog bataljona je s Turopoljsko-posavskim odredom izvela juriš na ustaše. Zaplijenjen je ponovno sav

Slavko Hlopec iz Ribnice (Novo Čiče), komandir čete u TPO (poginuo u kolovozu 1943) i njegova supruga Barica. Snimljeno u selu Vukomerić 1943. godine.

Milan Mraović-Simić

Rudolf Kralj, poljoprivrednik — radnik iz Ščitarjeva, žustar i odan borac i rukovodilac NOV-a.

Zvonko Pettina iz Novog Čiča, borac TPO.

Nikola Otrok iz Vukojevca Donjeg, borac TPO.

Nikola Starinec, poljoprivrednik — radnik iz Vukojevca, SKOJ-evac, i kasnije rukovodilac — oficir u NOV.

Pavao Novosel iz Vukovine, pjevač i borac u TPO od njegova osnivanja i Andrija Šimec za vrijeme boravka Odreda u Kravarskom 1943. godine.

materijal i zarobljen još 1 puškomitraljez i novih 9 pušaka. Odred je ostao bez vršioca dužnosti komandanta, druga Simića, i to je bio najveći gubitak. Međutim, iz te neviđene zbrke u borbi, Odred je izašao još čvršći i sposobniji za daljnje akcije protiv okupatora, pod komandom Ivana Mladena i Marijana Badela.

Priliv boraca iz naših sela bivao je potom sve veći, pa je najveći problem bio nedostatak komandnog kadra za nove bataljone. Odred je narastao na 700—800 boraca, a priliv dobrovoljaca nije prestajao. Nametnulo se time pitanje formiranja većih partizanskih jedinica u našem kraju.

U vezi s tim, citirat ćemo neke važnije djelove izvještaja iz toga vremena koji istodobno daju pravo svjetlo o povijesnim zbivanjima na našem terenu.

Dana 13. listopada 1943. godine komesar Turopoljsko-posavskog odreda piše pismo sekretaru Okružnog komiteta KPH Pokuplje, u kojem stoji:

»Druže Miško, danas nam je stiglo iz Martinske Vesi, Trebarjeva i Željeznog 78 novih drugova u partizane (. . .) Sva ta sela su ustaše rastjerali, narod se je razbježao pred njima, porodice su smjestili po okolnim selima, a oni su se otputili u vojsku da traže oružje i da se osvete. Među njima ima i starijih ljudi, gotovo je većina takovih. Pred nas se sada postavlja teški problem. Nagli prirast novih boraca, pomanjkanje automatskog oružja i oružja uopće, a o rukovodećem kadru da i ne govorimo, sve to nam ometa da ne možemo organizirati i treći bataljon. Oružja smo tražili od Glavnog Štaba Hrvatske i dobićemo nešto od brigade *(XIII proleterske NO U brigade »Rade Končar« — o. a.),* a i sami ćemo napasti jedan garnizon, te bi taj problem bio riješen. Radi se samo o štabu III. bataljona. Potreban nam je komandant, komesar i zamjenik, a kad bismo dobili nekoliko dobrih delegata mnogo bi nam se pomoglo, jer bi tako imali komesara četa. Barem da na taj način stvorimo kostur bataljona, a daljnjim radom ćemo ga izrađivati i popunjavati. Ti znaš kako je kod nas partijska organizacija u teškom stanju i da se bez ičega ne može naprijed. Osim toga, uz ovakav razvitak događaja, postavlja se sada i pitanje organizacije brigade, koja će se morati formirati u najkraće vrijeme, a s time u vezi i jednog udarnog bataljona koji bi postao kostur brigade (. . .) Sa formiranjem brigade na ovom terenu olakšala bi se situacija na Žumberku, jer bi se moglo jače lupati po neprijateljskim garnizonima i rastepsti njegove snage.

Imbro Črnko —Mirko (desno) poljoprivrednik iz Buševca, u ratu komandant jednog bataljona NOV-a.

Upravo sada stižu vijesti da dolazi još Posavaca i da će doći svi. Svakako biće to jedan masovan priliv boraca. Da bi to mogli organizaciono obuhvatiti mi moramo odmah formirati treći bataljon, i za to bi Te molio da i Ti sa svoje strane poradiš kod brigade, da im rastumačiš, kako sa boljim rukovodiocima i XIII. brigada će dobiti više boraca, a i ovaj pokret u narodu bi jenjao kad se ne bi odmah sve mase mogle obuhvatiti i organizirati. Mi smo odmah poslali dvije čete u pravcu Veleševca da dočeka ustaše i da ih po mogućnosti razjure. Ukoliko im to uspije, ako snage nisu baš velike, to će još više ubrzati mobilizaciju. Od XIII. brigade ćemo tražiti jednog komandanta i komesara bataljona, nekoliko vodnika i eventualno kojega komesara čete, a Žumberački odred bi nam mogao dati Črnka *(Mirka iz Buševca, poljoprivrednika i već iskusnog partizanskog rukovodioca — o. a.),* kojega bi mi postavili za zamjenika komandanta s time da bi u najkraće vrijeme kao domaći sin postao komandant i Karleka Babića koji njima ne vrijedi mnogo, a kod nas bi ipak nešto koristio. Ja ću održavati sastanak za sastankom, što će nam biti u mnogoj mjeri olakšano sa formiranjem trećeg bataljona, jer ćemo onda imati uvijek dva na okupu, a jedan će služiti za transporte i slične stvari. *(Misli na dopremu žita, stoke i drugog materijala za partizane — o. a.).* Sa dva bataljona će se moći uvijek stalno raditi i to transportiranje će vršiti naizmjenično. Ove rukovodioce bi trebalo poslati odmah da možemo taj bataljon čim prije formirati.

Naše snage su sada rastepene. Ovdje imamo svega dvije čete, sve ostalo je na ostalim sektorima. Bataljon koji je poslan na Žumberak dopratiće za nas oružje i municiju iz brigade, a sada ćemo opet zatražiti oružje, jer prema podacima će doći oko 200 boraca novih. Čim skupimo snage odmah ćemo

L.

Ivan Gräber iz Rakarja, komandant jednog bataljona TPO (u sredini) s dijelom mitraljezaca tog bataljona. Do njega stoji, s mitraljezom, Rudolf Kralj iz Ščitarjeva.

negdje lupiti da se naoružamo i obučemo, jer smo vrlo slabi u automatskom oružju. U prilogu Ti šaljem prva izdanja našeg propagandnog otsjeka: jednu pjesmaricu i radiovijesti. Čim izađu prve džepne novine poslaćemo po jedan primjerak k vama. Ako nam možete posuditi ciklostil vrlo bi nam dobro došao, dok si mi nabavimo novi (. ..)

Na kurs smo poslali 3 druga. Marijan v. r.« *(AIHRPH, KP-168/294).*

Već drugog dana, tj. 14. listopada 1943. godine Marijan Badel, komesar TPO, piše novo pismo sekretaru Lutvi Ahmetoviću:

»Druže Miško, danas nam je opet stiglo pojačanje iz Posavine od 80 boraca. Banda je provalila u selo Jezero i došli su do samih Suša *(susjedno selo, udaljeno 1 km od Jezera — o.a.),* te su tukli žene, i one muškarce koje su uhvatili, pucali i pljačkali, te se narod sav sprema u borbu. Sada ih je došlo već blizu 160, a na putu su još novi. Ovaj događaj zatekao nas je baš u nezgodno vrijeme kada smo sve snage morali poslati na sve strane, tako da nam ništa nije na okupu. U Okiću su nam dvije čete koje čekaju oružje, a u Posavini dvije koje smo poslali da najure ustaše, onemoguće im šetkaranje i prebace automobile i žito. Sa jednom četom smo u Pisarovini, radi izmjene nekih zarobljenika. Detaljno o tome nije nam poznato ništa, jer smo dobili samo kratko brzojavno naređenje. Pred nas se postavlja sada zadatak formirati najhitnije treći bataljon i partizanske straže na terenu radi sprečavanja šverca i hvatanja dezertera. Jučer sam Ti pisao radi pomoći u najnužnijem rukovodstvu, pa Te ponovno molim da poradiš kod drugova iz brigade da nam pruže u tom pravcu pomoć. Onako kako gledaju drugovi iz brigade vrlo je usko gledanje, jer mi nismo u stanju s takovim oružjem i mladim i neiskusnim borcima lupiti na neki garnizon koji je utvrđen i gdje treba težeg oružja, a rušenjem pruge se opet ne može dobiti automatskog oružja. Mi imamo u čitavom odredu sada svega 6 puškomitraljeza, a broj boraca je vrlo velik. Zona nam piše neka se obratimo na brigadu, a brigada nam odgovara da nam ne može pomoći. Ako nam ona da danas dva puškomitraljeza, to je sigurno da će joj ta dva mitraljeza sutra donijeti deset novih i više boraca, jer će i svijest i sposobnost naših boraca porasti i oni će sami htjeti u Proletersku brigadu. Danas ćemo se opet obratiti na njih radi oružja, moguće nam uspije nešto dobiti. Sa pozadinskim otsjekom bi rukovodio Mirko Vuković (. ..) Sa partizanskim stražama, propusnicama i hvatanjem dezertera moći će se baviti. Isto tako bi on imao preko sebe i relejne stanice, koje moramo formirati. Vojsci bi pak bilo moguće više se baviti akcijama i hvatanjem oružja (...)

Kod Štaba odreda organiziraćemo komesarske kurseve, a kod štabova bataljona vodničke i delegatske. Isprva ću ja sam raditi na komesarskom kursu, a gledaću osposobiti za taj posao druga Hrvoja, koji je sada u našem agit-propu, a za komandira jednog rezervnog satnika, koji je sada oficir pri štabu bataljona, a onda će biti oficir pri štabu odreda. Na partijski kurs smo poslali tri druga. U koliko je drug Benđo sastavio »Rad komesara« molim te da nam pošalješ, jer onda bi to isto upotrijebili za komesarski kurs. Teme za komesarski kurs bi uzeli iz programa kojega sam ja dobio, i to samo teme iz N.O.

Grupa boraca TPO u selu Gudci 1943/44. godine.

Borbe s tim da će biti i jedna tema imperijalizam. Isto tako bi se uzelo i teme iz Ustanova političkih komesara uopće i napose. Tom radu bi se pristupilo odmah, jer nam je potrebno što prije stvoriti dobar politički kadar (. . .)« *(AIHRPH, KP-168/295).*

O potrebi formiranja brigade i mogućnosti formiranja divizije

O velikom prilivu boraca iz Posavine i Turopolja mnogo je pisao komesar Turopoljsko-posavskog odreda, što citirani izvještaji i potvrđuju. Na sve je to relativno brzo reagirao Okružni komitet KPH Pokuplja svojim pismom Centralnom komitetu Komunističke partije Hrvatske, od 31. listopada 1943. godine u kojem, među ostalim, piše:

»Dragi drugovi, uslijed jakog pritiska neprijateljskih motoriziranih jedinica bili smo prisiljeni povući se skupa sa vojskom na neoslobođeni dio našega okruga. *(Povlačenje iz Žumberka u Pokuplje i Turopolje — o.a.).* Tu ću se ja morati zadržati skupa sa još dvojicom članova barem par mjeseci, da sredimo prilike u ovom Odredu Turopoljsko-posavskom — i pripremimo odmah formiranje jedne brigade *(»Franjo Ogulinac-Seljo« — o.a.) i* novog odreda. Ovaj Turopoljski odred je brojčano toliko jak da je sa te strane moguće prići odmah formiranju jedne brigade i da ostane jedan dio boraca za novi odred. Ostaje nam još samo da politički pripremimo borce za prelaz u brigadu. Uopće se mobilizacija u našem okrugu u zadnje vrijeme dobro odvija, tako da se može od Žumberačko-pokupskog odreda isto tako formirati jedna brigada i ostati na terenu još jedan odred. U TPO-u nam je sada najgorućije pitanje oružje, jer ima gotovo preko 4 stotine boraca bez oružja, a iz dana u dan pristižu nove snage. Potrebno je zato da se odmah preko Glavnog Štaba dade nalog nekoj jedinici koja ima oružja na lageru da ga otprema za ovaj odred. Ukoliko je to moguće onda treba slati pušaka čim više, desetak do dvadeset p.m., nekoliko teških mitraljeza, lakih i teških bacača i municiju za sve to oružje. Borci strašno oskudjevaju sa municijom, pa im uslijed toga nije moguće vršiti nikakovih akcija. Molimo vas da učinite čim više možete da se ovo oružje dobavi, inače ćemo mi sami kočiti time mobilizaciju. Molimo vas ponovno da javite zoni da ni u kom slučaju sa ovoga terena ne odvaja ni jednog političkog ni vojnog rukovodioca iz ovih Odreda, a naročito ne druga Badela, jer će biti velika šteta. Jedino bi bilo dobro ako nam možete poslati ovdje jednog ili dvojicu dobrih drugova komandanata koji bi mogli vršiti dužnost komandanta Odreda (. . .)

Mi smo u velikoj oskudici sa kadrovima i to po svim sektorima. Za ispomoć po SKOJ-u dobili smo bili i druga Vicka. Danas su nam ga odveli za Pokrajinski komitet SKOJ-a. Mišljenja smo da gaje trebalo ostaviti barem još jedan mjesec dana tu, kako bi nekako sredili taj sektor i postavili na rukovodeća mjesta dobre drugove. Ako je moguće onda nam nastojte poslati nekog ko bi nam za jedno kratko vrijeme pomagao da to učvrstimo (. . .)

Smotra »Seljine brigade« u Jamničkoj Kiselici 1944. godine.

Sada se javljamo sa ovim kratkim pismom. Naknadno nešto opširnije (. . .)

Stanje je kod nas iz dana u dan sve bolje i bolje. Neprijatelj vrši sve veći teror i strašno pljačka sela. Sav narod bježi od svojih kuća i spava preko noći u šumi skupa sa blagom i živadi.

(. . .) Prilažemo jedan letak kojega neprijatelj baca po selima velikogoričkog, pisarovinskog i samoborskog kotara.

(. . .) Očekujemo vaš odgovor i ostajemo uz drugarski pozdrav

Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Miško v.r.

P.S.

(. . .) Sa brigadom koja treba ovdje doći, može se odmah formirati divizija. *(AIHRPH, KP-168/302).*

Izvještaji nesumnjivo ukazuju na ustaničko raspoloženje naroda našega kotara tijekom cijele 1943. godine. Taj je proces otpočeo već od prvih dana okupacije pod vodstvom Komunističke partije i druga Tita, što je sve potkrepljeno argumentima koji se nikako ne mogu pobijati, a još manje ispuštati iz vida pri iole objektivnu ocjenjivanju događaja na ovom teritoriju u oslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 — 1945. godine. Jamačno je da je Okružni komitet KPH za Pokuplje i Žumberak vodio pritom drugarsku brigu o svim članovima Komunističke partije, ulažući golemi trud u njihovo uzdizanje i napredak. Ta se briga očitovala u organiziranju raznih kurseva, škola, predavanja i savjetovanja. Unatoč svemu tome, kronični nedostatak kadrova veoma je uočljiv, pa se potreba za njima nastoji donekle ublažiti dovođenjem ljudi »sa strane«. Možda stoga nije neumjesno zaključiti da kod višeg rukovodstva nije bilo dovoljno smjelosti za uzdizanje vojničkih i političkih domaćih kadrova. Rješenja su se očekivala, pa i tražila, najčešće izvana. Uz to su kadšto uzdizani ne baš sretno izabrani kadrovi. Tako je iz velike mase ustanika s našega teritorija izišlo relativno malo višeg i visokoga kadra u vojsci i politici. Na temelju raspoloživih materijala i dokumenata nisam mogao doći do bitnih uzroka za taj, uvjetno rečeno, fenomen.

Međutim, svakako je jedan od značajnih uzroka takve situacije u tome što je na našem području bio pretežno seljački elemenat, male i najčešće oskudne osnovne naobrazbe. Intelektualaca i radnika praktički i nije bilo.

Formiranje Udarne brigade »Franjo Ogulinac Seljo«[1]

Iz dosadašnjeg izlaganja mogli smo zapaziti da je komesar Turopoljsko-posavskog odreda govorio o potrebi formiranja regular-

1 — O tome opširnije, v. Vladimir Valjan, Brigada Franjo Ogulinac Seljo, Beograd, 1968, str. 1—441.

Franjo Ogulinac-Seljo, komandant II operativne zone NOV i POH. Poginuo 9. X 1942. kod sela Kordići u Žumberku. Po njemu je dobila ime »Seljina brigada«. Proglašen je narodnim herojem.

ne jedinice — brigade — još u rujnu 1943. godine. Priliv ljudstva iz Posavine i Turopolja bio je golem, a Odred ih ne može prihvaćati s obzirom na to da nema dovoljno oružja i rukovodećeg vojnog i političkog kadra.

O tom istom problemu i nužnosti formiranja regularnih jedinica, brigade i divizije, pisao je u listopadu 1943. godine Okružni komitet Komunističke partije za Pokuplje Centralnom Komitetu KP Hrvatske. Formiranje divizije uvjetovano je dolaskom XVI omladinske narodnooslobodilačke brigade »Jože Vlahović« na ovo područje koja bi zamijenila XIII proletersku NOU brigadu »Rade Končar«. Ona je, naime, otišla s našega područja u sastav I proleterske divizije s kojom je nastavila borbe diljem naše zemlje do konačnog oslobođenja.

Vojni izvještaj na I partijskoj konferenciji za Pokuplje u pravu je, dakle, kad veli da su rezultati mogli biti i veći da se posvećivalo dovoljno pažnje mobilizaciji! To, dakako, nije bila krivnja na organizacijama dolje, već razlog tome valja tražiti u dosta sporom reagiranju odozgo na evidentne potrebe stvaranja regularnih jedinica na našem prostoru. Ustanička plima nije iskorištena u najpovoljnijem trenutku, što se kasnije nije moglo nadoknaditi, kad je već propušteno pravodobno formiranje regularnih jedinica na našem području.

Stoga se čine još značajnijima ona tri-četiri mjeseca protekla od dana kada je signalizirana potreba formiranja regularnih jedinica do ostvarenja tih želja (rujan 1943, siječanj 1944. godine), posebice kad se znade da je i neprijatelj i te kako uočio stvarnu situaciju ovdje. Pojačao je teror ojačanim vojnim okupacijskim formacijama (Čerkezi, Nijemci) i osobito aktivirao domaće izrode. Sve to kombinirao je s političkim smicalicama okorjelih protivnika narodnooslobodilačke borbe iz redova građanskih stranaka, kojima nikako nije išlo na ruku tako naglo širenje ustanka protiv okupatora, pod vodstvom Komunističke partije.

U novoformiranu brigadu ušla su dva bataljona (2. i 3.) Turopoljsko-posavskog odreda i jedan bataljon Žumberačko-pokupskog partizanskog odreda (1. bataljon »Kljuka«). U »Kljuki« je bio veliki broj već prekaljenih boraca s našega terena, od kojih su neki postali rukovodioci u novoformiranoj brigadi, tj. u bataljonima i četama. Sam svečani čin osnivanja brigade lijepo je opisao Vladimir Valjan u knjizi *Brigada Franje Ogulinca-Seljo,* gdje, na stranicama 22—29, stoji:

»Svečani čin formiranja brigade obavljen je 8. januara 1944. godine u šumi pokraj Cerja nedaleko od s. Pokupsko. U prisustvu predstavnika Okružnog komiteta KPH za okrug Pokuplje, članova štaba sektora i predstavnika drugih organizacija — pročitana je naredba o formiranju brigade, položena svečana vojnička zakletva i održani prigodni govori. Brigada dobija ime organizatora ustanka u ovom kraju Franje Ogulinca Selje (. . .)

Za ovaj kraj to je bio značajan datum, jer je stvorena prva brigada čiji pretežan dio sačinjavaju borci iz ovih krajeva. Ona je od toga trenutka postala glavni nosilac oružane borbe na teritoriju Pokuplja, Turopolja i Posavine. Brigada je morala da neumorno unosi u narod duh otpora i vjeru u pravednost NOB-a da raskrinkava sve vrste neprijatelja i da stalno jača i produbljuje bratstvo i jedinstvo.

Na dan svog formiranja brigada je imala slijedeću formaciju: Štab brigade, 1. bataljon sa četiri čete, 2. bataljon također sa četiri čete, 3. bataljon sa tri čete. Prateća četa, četa za vezu i Bolnički vod *(shematski je prikaz u originalu — o.a.).*

Brigada je na licu mjesta imala 692 borca od kojih 56 partizanki, a 137 boraca je bilo u rashodu, tako da je po spisku imala ukupno 829 boraca. Najveći broj pripadnika brigade bio je rodom iz Pokuplja, Turopolja i Posavine. U 1. bataljonu bio je pretežan broj Zumberčana, a u Drugom jedna četa Siščana. *(Ovu sisačku četu upoznali smo kao udarnike prije stupanja u Turopoljsko-posavski odred, rujna 1943. godine — o.a.).* U brigadi je bio manji broj Zagrebčana i boraca iz dru-

Žene borci i oficiri u »Seljinoj brigadi«.

Krojački radnik Josip Strugar, iz Pokupskog, borac u »Kljuki«. Portret je izradio Vanja Radauš 1943. godine. Strugar je molio umjetnika (ne znajući tko je on) u Radatovićima da ga nacrta jer se u njegovom selu pričalo da je poginuo. Sliku je poslao majci kao dokaz da je živ. Sačuvala ju je majka.

Borci »Seljine brigade« odvlače na položaj popularni top »Marko« (sačuvan nakon rata — nalazi se u Muzeju na Kalemegdanu u Beogradu).

gih krajeva Hrvatske (Kordunaša, Dalmatinaca i Primoraca).

Od naoružanja brigada je imala: 535 pušaka, 28 puškomitraljeza, 8 mitraljeza, 24 automata, 3 pt-puške, 1 pt-top 5 lakih i 1 teški bacač. Broj metaka na pušku iznosio je 32, a na puškomitraljez 240.

Čete su imale dva do tri voda, pa je, s obzirom na to, njihovo brojno stanje i naoružanje bilo različito.

Bataljon »Kljuka«, koji je u brigadu ušao kao njen 1. bataljon, imao je za sobom već bogatu borbenu tradiciju. Formiran je od čete »Kljuka«, avgusta 1942. godine, kao 2. bataljon Žumberačko-pokupskog odreda da bi pri formiranju 13. proleterske brigade cio, sem jedne čete, ušao u njen sastav. Ova četa je, zahvaljujući smjelim akcijama i dobrom političkom radu, vrlo brzo brojno narasla i 8. maja 1943. godine ponovo je formiran bataljon »Kljuka« kao 2. bataljon Žumberačko-pokupskog odreda, sa 400 boraca. Mladi bataljon vrši smjele akcije na pruzi Zagreb—Sisak, tri puta prelazi u Žumberak,

Mirko Strugar (prvi s lijeva) isticao se u radu za NOP u Pokuplju i bio borac »Kljuke«.

bori se u Pokuplju, zajedno sa XIII proleterskom brigadom, da bi poslije formiranja Turopoljsko-posavskog odreda prešao u sastav Žumberačko-pokupskog odreda, kao njegov 2. bataljon.

Kao 2. bataljon ušao je u brigadu dotadašnji 2. bataljon Turopoljsko-posavskog odreda, formiran 18. avgusta 1943. godine. Na svom kratkom borbenom putu bataljon je imao nekoliko značajnih uspjeha, od kojih je najveći zauzimanje na prepad uporišta Sopnica i dizanje u zrak skladišta u kome se nalazilo oko 290.000 kg avionskih bombi. Bataljon učestvuje u napadima na aerodrom Kurilovec 1. decembra 1943. godine i 19/20. decembra 1943. sa jedinicama 28. divizije. *(Krivo registrirano, jer prvi napad bio je u stvari na aerodrom Pleso, kada je bataljon kod Rakarja zarobio tj. oslobodio veliki broj talijanskih logoraša — o.a.).*

Grupa partizana iz sastava I čete I bataljona »Kljuke«, u Pokuplju 1943. godine.

3. bataljon brigade bio je 3. bataljon Turopoljsko-posavskog odreda, formiran u drugoj polovini oktobra 1943. godine. U nekim većim i složenijim akcijama bataljon do tada nije učestvovao.

Najveći broj boračkog sastava i nižeg komandnog kadra bio je po učešću u NOB- u veoma mlad i nedovoljno iskusan u borbama, još nenaviknut na napore i složene zadatke, koje je trebalo izdržati i izvršavati. Međutim, mogućno ga je bilo prekaliti, jer su svi borci stupili dobrovoljno u NOV.

Najveći dio brigadnih, bataljonskih, pa i četnih starješina bili su stariji borci i članovi KPJ iz 13. proleterske brigade i bataljona »Kljuka«, koji su učestvovali u mnogim borbama i stekli dosta borbenog iskustva.

Partijska organizacija brigade brojala je oko 120 članova, desetak kandidata KP i oko 100 članova SKOJ-a. Nepopunjavanje zamjenika političkih komesara brigade koji je ujedno sekretar partijske organizacije brigade — imaće negativne posljedice. Stoga partijski rad, nije bio od samog početka dovoljno organizovan.

Starješinski sastav na dan formiranja brigade bio je ovakav:

Štab brigade: komandant Ivo Mladen; politički komesar Marijan Badel; zamjenik komandanta Milan Tojagić; načelnik štaba Feodor Škrinjar Feda; informativni oficir Vladimir Valjan; intendant Vlado Kraljević; referent saniteta Stjepan Štefči; sekretar SKOJ-a Petar Lamza i referent agitpropa Krešo Car.

1. Bataljon

Štab: komandant Pavao Radović Šavro; politički komesar Dušan Krist; zamjenik komandanta Vaso Tepšić; zamjenik političkog komesara Karlo Babić; informativni oficir Josip Babić; intendant Ilija Novaković; referent saniteta Juraj Katovčić i rukovodilac SKOJ-a Drago Poljak.

1. četa: komandir Kazimir Mance; politički komesar Franjo Bobesić; zamjenik komandira Đuro Kotoran ; zamjenik političkog komesara Josip Detelić; komandir 1. voda Đuro Markovina; politički delegat Viktor Lončarić; komandir 2. voda Danica Predović i politički delegat Ivan Žnidarić.

Feodor Škrinjar-Fedo iz Zagreba bio je prvi načelnik štaba »Seljine brigade«.

Josip i Milan Fućkala, poljoprivrednici iz Odre zagrebačke i rukovodioci — oficiri u »Seljinoj brigadi«.

Oficiri »Seljine brigade«. Kazimir Plepelić (lijevo) iz Plesa, komandant bataljona iste brigade

2. četa: komandir Stanko Bešvir; politički komesar Stevo Mihalinac; zamjenik komandira Stevo Stanojevič; zamjenik političkog komesara Drago Telišman; komandir 1. voda Antun Bučar; politički delegat Ivo Tuškanec; komandir 2. voda Zdravko Buzandžić i politički delegat Irma Harapin.

3. četa: politički komesar Simo Kraguljac; zamjenik komandira Stanko Sviben; zamjenik komesara Drago Popovčić; komandir 1. voda Jure Gajski; politički delegat Vera Živičnjak; komandir 2. voda Stjepan Zubek i politički delegat Zvonko Majdak. *(Četa prilikom formiranja nije imala komandira, jer je Mile Lajić otišao za zamjenika komandanta 2. bataljona — o.a.).*

4. četa: Komandir Mirko Vuljetić; politički komesar Lovro Guštin; zamjenik komandira Stjepan Furjanić; zamjenik komesara Drago Žučak; komandir 1. voda Ivan Lendarić; politički delegat Ivan Malec; komandir 2. voda Anton Fiolić; politički delegat Filip Zoretić; komandir 3. voda Janko Martić i politički delegat Josip Havidić.

2. bataljon

Štab: komandant Julije Veseljko; politički komesar Josip Crnić; zamjenik komandanta Milan. Lajić; zamjenik političkog komesara Mato Mihić; informativni oficir Stjepan Kumic; referent saniteta Pero Volf i rukovodilac SKOJ-a Nikola Robić.

1. četa; komandir Ivan Kušan; politički komesar Josip Sovina; zamjenik komandira Nikola Đurašin; zamjenik političkog komesara Juraj Kuzmić; komandir 1. voda Stanko Ivšan; politički delegat Vlado Cvetiča-

Josip Zubek, đak iz Buševca, SKOJ-evac, borac i rukovodilac u NOV-u, a potom pilot ratnog vazduhoplovstva s činom pukovnika JA.

Ulazak »Seljine brigade« u Sisak prilikom oslobođenja grada 1945. (artiljerijski divizion).

nin; komandir 2. voda Tomo Tustec i politički delegat Josip Zubek.

2. četa: komandir Stevo Brodarec; zamjenik komandira Ivan Ivičar; zamjenik političkog komesara Ivan Kocmanić; komandir 1. voda Mato Kovačić; politički delegat Mirko Hrvoić; komandir 2. voda Ivan Janeković i politički delegat Oto Pećnik. *(Četa prilikom formiranja nije imala političkog komesara, jer je Josip Ćrnićpostavljen za političkog komesara bataljona. Kasnije je na tu dužnost postavljen Oto Pećnik — o.a.).*

3. četa: komandir Slavko Hlopec; politički komesar Mijo Fiolić Miško; zamjenik komandira Jakov Fočić; zamjenik političkog komesara Franjo Buneta; komandir 1. voda Mijo Deverić Mišo; politički delegat Velimir Kovač; komandir 2. voda Slavko Božić; politički delegat Đuro Petrac; komandir 3. voda Mijo Havidić i politički delegat Milan Klasnić.

4. četa: komandir Ivan Maslak; politički komesar Stevo Mitić; zamjenik komandira Stjepan Štos; zamjenik političkog komesara Marko Kraljik; komandir 1. voda Josip Periček; politički delegat Ivica Vlašić; komandir 2. voda Josip Petrac; politički delegat Franjo Ferk; komandir 3. voda Vilim Trbusić i politički delegat Stjepan Ožegović.

3. bataljon

Štab: komandant Ljuban Ajdinović (do veljače, do dolaska Ajdinovića, dužnost komandanta obavljao Dragutin Lučan); politički komesar Ivan Srebrić; zamjenik komandanta Drago Lučan; zamjenik političkog komesara Jure Mikulić; informativni oficir Tomo Fiolić; intendant Stjepan Petre - ković; referent saniteta Slavica Slivšek i rukovodilac SKOJ-a Ivan Fiolić.

1. četa: komandir Miloš Čuturilo; politički komesar Vlado Kireta; zamjenik komandira Milan Radanović; zamjenik političkog komesara Stjepan Caganić; komandir 1. voda Stjepan Kos; politički delegat Pavao Požgajac; komandir 2. voda Mirko Plavac i politički delegat Franjo Drobnjak; komandir 3. voda Josip Pavišić, politički delegat. (?)

2. četa: komandir Ivan Marković; politički komesar Josip Košić; zamjenik komandira Šimun Vađić; zamjenik političkog komesara Tomo Ladišić; komandir 1. voda Janko Filković; politički delegat Stjepan Stanić; komandir 2. voda Vinko Stepanić; politički delegat Berislav Majzec; komandir 3. voda Mirko Teći i politički delegat Danica Bartolin.

3. četa: komandir Lovro Babić; politički komesar Ivan Kokot; zamjenik komandira Marko Cvijanović; zamjenik političkog komesara Roko Humeljak; komandir l.voda Stjepan Kuzmec; politički delegat Zlatko Rizi; komandir 2. voda Anton Šopar i politički delegat Stevo Špišić.

Prateća četa: komandir Franjo Belašić *(Belačić — o. a.);* politički komesar Andrija Cvitković; zamjenik komandira Danijel Via-

dić; zamjenik komesara Danijel Žućak; komaridir 1. voda Dako Predović; politički delegat Franjo Bradica; komandir 2. voda Vinko Pipić; politički delegat Drago Badovinac; komandir 3. voda Janković; politički delegat Janko Reba; komandir 4. voda Slavko Pavlaković i politički delegat Vlado Cvetković.

Četa za vezu formirana je tek u martu, a za njenog političkog komesara prilikom formiranja bio je predviđen Josip Novosel.« *(Vladimir Valjan: Brigada Franjo Ogulinac-Seljo, Beograd, 1968, str. 22—29).*

»Seljina brigada« proslavila se ofenzivnim borbama i obranom slobodnog teritorija Pokuplja, Turopolja i Posavine. Njezina prisutnost uvijek je sprečavala najezde pljačkaških hordi okupatora na naša sela. Pljačkaške pohode svojih bandi, okupator je skupo plaćao. Brigada je obavila velike transporte žita i stoke iz Posavine i Turopolja za partizanske pasivne krajeve, kad god to nije bilo moguće na drugi način obaviti, zbog prevelikih količina robe ili gustih neprijateljskih.snaga na prolazima.

Pojava Brigade uvijek je donosila radost pučanstvu, ali i iskrenu tugu pri njezinu odlasku na druge terene. Kad je Brigada došla na naš teren, posjećivali su je omladinci sa svih strana, čak iz udaljenih i okupiranih sela. Omladinke i SKOJ-evke, a i mnoge druge žene, obavezno su donosile poklone za svoje borce, kojima su u čast spremale priredbe i pjevale lijepe pjesmice! Najpoznatija i beskrajno često pjevana bila je ona:

»Šnale male oči plave
Seljine brigade!«

Oficiri »Seljine brigade« po dolasku u Sisak, u lipnju 1945. S lijeva na desno, stoje: Berislav Majzec, Ivan Fiolić i Mijo Sovina, a čuče Mirko Katulić i Ivica Detelić.

Omladinke su u zimske, sniježne dane, skupljale po selima plahte, zajedno sa svojim starijim drugaricama iz AFŽ-a, da neprijatelj ne bi zamijetio borce pri napadu. Odnosile su hranu na položaje borcima i previjale ranjenike. U bolnicu su uvijek odnosile bolju hranu za što skorije ozdravljenje njihovih najdražih.

Brigada je stalno popunjavana borcima s našega terena i smatrana je u narodu našeg kraja kao vlastito čedo, jer je u njoj bilo 90 posto boraca iz našeg kraja. U brigadi je poginulo gotovo 500 boraca i rukovodilaca, a ranjeno ih je 900—1000. Impozantan je broj poginulih i ranjenih drugova i drugarica u šesnaestomjesečnim bojevima u »Seljinoj« brigadi!

Brigada je bila istinska kovačnica bratstva i jedinstva naših naroda. Nitko tu nije pitao

Žene iz naših sela donose hranu borcima.

Franjo Bobesić (lijevo) i Nikola Robić, oficiri »Seljine brigade« u Vukomeričkim goricama 1944. godine.

Franjo Šnobel, komesar TPO (lijevo) i Tešo Bulat, zamjenik komandanta TPO (desno) s jednom djevojčicom, u Posavini 1944. godine.

Milan Radović-Čokara (lijevo) i Čedo Bučan — rukovodioci u TPO.

Kolona TPO nakon borbe u Kraljevcu 1944. godine.

»Seljina brigada« s komandantom Milanom Tojagićem na proslavi u Kordunu 1944. godine.

koje je tko vjere i nacije. Svi su dijelili istu sudbinu, gledali u istu budućnost, živjeli i ginuli za nju. Brigada je sudjelovala i u borbama na Baniji i Kordunu, a jedinice iz Korduna su dolazile u borbe na područje Pokuplja i Turopolja. Tako su se braća ispomagala i kovala bratstvo i jedinstvo u najsudbonosnijim danima naše domovine. Stoga, kovačnica bratstva i jedinstva nikada ne smije biti zatvorena! Ona je naša najveća tekovina i moramo je zauvijek, kao što je govorio drug Tito, čuvati kao zjenicu oka.

TPO nakon formiranja »Seljine brigade«

I nakon formiranja »Seljine brigade«, kojoj TPO daje većinu svojih ljudi i komandnog kadra, on nastavlja nezamjenljivu funkciju mobilizatora i »škole« za buduće borce u regularnim jedinicama. Njegov »Prvi bataljon« sada postaje TPO s novim komandnim kadrom. Komandant Odreda je Milan Radović-Čokara, a njegov zamjenik Mirko Vuković iz Mraclina, komesar Franjo Šnobl iz Zagreba, a njegov zamjenik je Tomo Mikulić-Gajdaš iz Kupčine. Obavještajni oficir Odreda je Jože Celjak (prema izvjavi drugova Franca Šnobla, Ivana Stankovića, Janka Kovačića i Andrije Radičevića — a. a.).

Turopoljsko-posavski odred je rapidno brojčano rastao, a kroz akcije osposobljavao nove borce za stupanje u regularne jedinice. Tako je za, manje od dva mjeseca (negdje u ožujku 1944. godine) imao tri bataljona (prvi, drugi i treći). U travnju je dao svoj drugi bataljon »Seljinoj brigadi«, u kojoj je on postao četvrtim bataljom s gotovo 200 boraca

Milan Radović-Čokara, drugi komandant TPO (u sredini); Franjo Knebl, komesar XXXIV divizije (lijevo) i Čedo Bučan, oficir TPO, za vrijeme razgovora u Gracu kraj Pisarovine 1944. godine.

naoružanih sa sedam puškomitraljeza, nekoliko bacača i drugim oružjem. I u kolovozu 1944. godine Odred je dao »Seljinoj brigadi« svoj treći bataljon i 120 novopridošlih boraca, a 34. divizija je popunjavala i druge jedinice, iz redova Turopoljsko-posavskog odreda. Tako je Odred zaista imao funkciju nezamjenljivog mobilizatora novih boraca, jer nije svatko bio voljan odmah otići od kuće nekamo »daleko«. On je bio i škola za

Štab II bataljona TPO s oficirima 1944. u Opatiji kod Kravarskog.

Stjepan Skrbin, komandir čete i Mile Radović, 1945. godine na sječi drva kod Drage pri Čabru.

borce, jer je to bila prava vojna formacija. Nakon stanovita Vremena i školovanja u Odredu, nije bilo problema dopunjavati već gotovim borcima operativne jedinice.

O nastanku tj. brzom porastu TPO govori Mirko Vuković, kao zamjenik komandanta, među ostalim, i ovo:

»U proljeće 1944. godine drug Badel mi je kazao da sam određen da formiram dva bataljona za Turopoljsko posavski odred, koji je do tada imao samo jedan bataljon. Po formiranju dva bataljona od novonadošlih ljudi i ranijeg bataljona ja sam bio određen za komandanta Turopoljsko-posavskog odreda, koji je imao tada u sastavu 3 bataljona i ostale štapske jedinice. Formiranje sam izvršio u selu Guštelnica kraj Dubranca. Sastav ljudstva je bio uglavnom iz Posavsko-turopoljskog kraja. Komandant Turopoljsko posavskog odreda sam bio negdje do januara

Vod prateće čete TPO:1 - Mirko Bačurin, vodnik; 2 — Miroslav Bašić iz Staze-Sunja; 3 — nepoznati borac iz Posavine; 4 — Marko Muža iz Strezojeva (Velika Gorica); 5 — Vilim Storijak iz Zagreba; 6 — Nikola Krištofić iz Hrvatske Dubice; 7 — Vjekoslav Galović iz Petravca.

Tešo Bulat, komandant TPO 1945. godine.

Artiljerijski divizion XXXIV udarne divizije postrojen u Farkašiću — Letovaniću 1945. nakon povlačenja iz Žažine. Drugi s lijeva: Mato Pršir, vodnik odjeljenja s dva topa. U sastavu te jedinice bilo je više rukovodilaca s našeg područja. Divizion je imao dvije baterije s ukupno osam topova 75 mm.

Zidne novine, jedan od oblika propagande na sremskom frontu.

U toku NOB-a mnogi su borci s velikogoričkog područja ratovali u raznim jedinicama širom Jugoslavije. Stevo Skrbin, komandir I čete III bataljona Prve proleterske brigade osmatra položaj neprijatelja 10. travnja 1945. godine.

Komandir Stjepan Skrbin iz Hruševca Donjeg objašnjava borcima I. čete III. bataljona Prve proleterske beogradske brigade sutrašnje zadatke uoči proboja sremskog fronta.

1945. godirie kad sam prekomandiran za načelnika štaba »Seljine brigade«. U brigadi sam bio kratko vrijeme, jer sam bio određen za školovanje u SSSR-u(. . .)«*(a. a.)*

Drug Mirko Vuković postao je komandantom Turopoljsko-posavskog odreda nakon pogibije Milana Radovića-Čokare (Blatnica, 16. lipnja 1944. godine), a formiranje

Ivo Gräber iz Rakarja, komandant bataljona u TPO s partizankom u Peršinovcu (Gudci) 1944. godine.

novih bataljona i prištapskih jedinica obavio je kao zamjenik komandanta TPO.

Odlaskom Mirka Vukovića u »Seljinu brigadu«, odnosno na školovanje u SSSR, TPO je imao tri bataljona, a za novog komandanta je postavljen dotadašnji operativni oficir Tešo Bulat. Tešo je ostao komandantom TPO do oslobođenja.

Završetkom rata, 34. divizija je rasformirala Odred kao samostalnu vojnu formaciju, a njegove borce rasporedila je u »Seljinu« i ostale brigade 34. divizije.

Okružna konferencija KPH u Pisarovini (8-10. II 1944.)- o TPO

Makar izvještaj na I partijskoj konferenciji za Pokuplje i nije dao dovoljno jasne ocjene, napose što se tiče partijskog rukovodstva, o zbivanjima u Pokuplju, Turopolju, i Posavini, iz njega se, ipak, vidi da je na tom području podignut pravi narodni ustanak 1943. godine. S obzirom na gledanje (svakako krivo i ne sasvim prihvatljivo) na rad partijske organizacije prije rata i početkom okupacije, zaključci i nisu mogli biti drugačiji.
O tome sam već govorio.

U izvještaju o Turopoljsko-posavskom odredu doslovno je zapisano:

»(...) Da bi se plamen narodnog ustanka razbuktao u Pokuplju, Turopolju i u Posavini, formiran je u septembru prošle godine Turopoljsko-posavski Odred. I pred taj odred postavljen je kao glavni zadatak mobilizacija narodnih masa toga kraja u narodno-oslobodilačku vojsku i davanje boraca za formiranje operativnih jedinica.

Već prilikom formiranja odreda pokazalo se da postoje za to uslovi i da su čak postojali daleko ranije. Za kratko vrijeme odred je uspio da mobilise veliki broj boraca, tako da je u roku od tri mjeseca narastao od 100 na preko 1.000 boraca. Prije mjesec dana dao je taj odred dva bataljona (oko 700 boraca) u brigadu Franje Ogulinca »Selje«, a za kratko vrijeme prerast će i on i brigadu.

No ipak rezultati koji su postignuti nisu ni izdaleka onako veliki kako su mogli biti uz malo više posvećivanja pažje mobilizaciji sa strane organizacija na terenu, te bržeg i boljeg snalaženja samog štaba odreda. Također štab XIII. Proleterske brigade svojim uskim gledanjem u pogledu pomaganja tog odreda oružjem i komandnim kadrom, snosi jedan dio krivice za to što nisu iskorištene sve mogućnosti.

U početku novo formirani slabo organizovani odred sa borcima slabog iskustva nije bio dovoljno čvrst da primi veći broj boraca, te nije bio u stanju da obuhvati sve ove mase iz Posavine, koje su uslijed pojačanog ustaškog terora počele masovno odlaziti u redove toga odreda. Kako taj polet masa nije bio pravovremeno iskorišten, pojačala je svoj rad peta kolona i mobilizacija u Posavini je zastala. U ostalim predjelima koji su potpadali pod djelokrug toga odreda po pitanju mobilizacije učinilo se vrlo malo. Ona nije vršena planski i u saradnji sa partijskim i vanpartijskim organizacijama na terenu, već je ta akcija vođena odvojeno od tih organizacija. *(Ovo je sasvim krivi zaključak, što se tiče cijeloga kotara Velika Gorica, jer se u njemu nije ništa spontano događalo, a da time nije rukovodila partijska organizacija i njezin Kotarski komitet — o. a.).*

Uslijed slabog iskustva Štaba Odreda, te nedostatnog broja vojnih i političkih rukovodioca aktivnost toga odreda nije bila na visini. Odred se uglavnom bavio sitnim akcijama u kojima borci i rukovodioci nisu imali prilike da se prekale. Tek prije formiranja brigade *(»Seljine« — o. a.)* odred je živio i postizavao veće uspjehe u borbi, te su uslovi za mobilizaciju rasli iz dana u dan. U nizu akcija koje je taj odred vršio, borci su se donekle prekalili i ispunili su uslove da uđu u operativne jedinice. Poslije formiranja brigade odred je ostao sa svega nešto preko 300 boraca. Pred novi Štab odreda postavljen je zadatak da glavnu pažnju posveti mobilizaciji i da novomobilisane borce kroz niz manjih uspješnih akcija osposobi da stupe u

operativne jedinice. I taj odred ima *sT'e* preduslove da se za kratko vrijeme razvije u brigadu-

Zbog malenog broja partijaca u odredima nije uspjelo ostvariti rukovodstvo partijske organizacije odozdo, jedan od glavnih razloga tome jeste sektašenje po primanju u partiju, tako da osim rukovodioca u njima i nema gotovo partijaca. Na taj je način onemogućeno da se po izvjesnom pitanju sprovede partizanska kampanja odozdola. Partijski obuhvaćeno u oba odreda svega oko 10% boraca, dok u SKOJ-u ih ima oko 20 %.

Na političko-prosvjetnom polju radilo se neplanski i nije se posvećivalo dovoljno pažnje kontroli koliko je koji borac upoznat sa linijom narodnooslobodilačke borbe, te sa odlukama donijetim na II. zasjedanju AVNOJ-a. U diskusijama za sada sudjeluje mali broj boraca, (prosječno oko 15—20%) tako da sastanci po političkoj izgradnji boraca postaju često monotoni.

Na kulturno-prosvjetnom polju, najviše uspjeha je bilo u suzbijanju nepismenosti, tako da nepismenih u našim jedinicama gotovo nema. Isto tako postignuti su prilični uspjesi u učenju pjesama, te gotovo svi borci učestvuju u pjevanju. Ostali oblici kulturno-prosvjetnog rada, kao zidne, džepne i usmene novine, te recitacije i horske recitacije u koliko postoje samo su odraz kulturnog i političkog nivoa boraca, a suviše malo djeluju odgojno na njih.

Na vojnom sektoru premalo se pažnje posvećivalo osposobljavanju boraca i rukovodioca za akcije na otvorenom terenu, gdje najviše treba da dolazi do izražaja moć manevrisanja. U zadnjim borbama opazilo se da su borci slabo upoznati sa upotrebom teškog oružja, da rukovodioci nisu dovoljno upoznati sa djelovanjem neprijateljskog teškog oružja, te da ne znaju svoje jedinice čuvati od djelovanja istoga. Disciplina u odredima bila je do nedavno na vrlo niskom stepenu, no u zadnje vrijeme malo se popravila (. ..)« *(AIHRPH, KP-171/578-1).*

Malo širi izvod iz Referata o vojsci tj. o odredima naveo sam stoga da čitatelj shvati i razumije probleme u vezi sa životom i radom partizanskih odreda. Još ću citirati samo navod o radu Partije prije rata na našem terenu, koji je iznesen u uvodu »Referata o vojsci«, na I partijskoj konferenciji. Tu, doslovce, stoji:

»Kako se iz organizacionog referata vidi partizanski pokret na teritoriji ovog Okružnog Komiteta zbog slabosti partijske organizacije prije rata nije nikao kao u drugim krajevima, t. j. na inicijativu partijske organizacije na terenu (. . .)« *(Neodrživa je, pa i besmislena ova tvrdnja! Tko bi bio taj inicijator borbe i ustanka na ovom našem teritoriju, ako to nije bila Komunistička partija? — o. a.).*

Čerkeski bataljon u TPO

Prva Kozačka divizija, o kojoj ćemo još dosta govoriti, imala je u svom sastavu najveći dio bivših zarobljenih Crvenoarmejaca, a manji dio predstavljali su ostaci razbijenih belogardejaca iz Oktobarske revolucije rasutih po Evropi. Njih su 1942. godine-Nijemci uključili u borbu protiv ruskih i naših partizana. Jedan od potonjih bio je i »Pjoter« koji je oslobodio dva starca iz Dragonošca.

Crvenoarmejci su imali posebno nesnošljivi tretman u njemačkim zarobljeničkim logorima. To je neke nesretnike, da bi se dočepali kakve-takve slobode, natjeralo da pristanu na specijalan dril fašističkih razbojnika, za borbu protiv partizana u Rusiji i ovdje. Nisu svi bili bezdušno svirepi i slijepo slušali sva naređenje »gazda«, a ovamo su dospjeti stjecajem okolnosti. Takvi su se u našim, osobito partizanskim selima, očitovali pred nekim ljudima kao pokajnici. Izražavali su želju da odu među naše partizane. Neki su imali sreću i zadobili povjerenje aktivista NOP-a, koji su ih odvodili na partizansko područje. Raspoloženje Čerkeza u Rakitovcu, Turopolju i Buševcu najbolje ilustrira jedno pismo u kojem, među ostalim, stoji :

»(. . .) Iza Nijemaca su u Buševac i okolna sela došli pod konac 1943. godine Čerkezi-Kozaci. Dok su bili u ovim selima u posadi odlazili su u akcije na konjima. Komandni kadar je cijeli Nastavljen od Nijemaca. U pljačku idu više puta u naša brdska sela, odakle donose svakovrsne opljačkane stvari od naroda. Živežne namirnice, vino, stoku i drugo. Jednom zgodom su popalili sela Podvornicu i Barbarić. Kasnije idu zajedno sa Jurišancima veća skupina, čak preko Kravarskog. Tu su bili dobro potučeni od partizana i ostavili puno mrtvih, jer ih nisu mogli pobrati. Tu je zarobljen njemački major, ili drugi oficir Nijemac, kojega su partizani zamijenili s Nijemcima za svoje partizane, a naših Rusa nisu htjeli mijenjati Nijemci, govorio je Čerkez Pijotr Nikolaj, a prilikom obuke u Njemačkoj su nam govorili da su Nijemci prvi, a odmah iza njih u svijetu su prvi i najbolji Kozaki. Eto vidite kako je sve to laž, jer našega niti jednoga Nijemci nisu zamijenili, a svoje sve mijenjaju. Kako smo onda prvi za njima? Obični vojnik-Čerkez Kosovi Anatolij i njegov brat Ivan prebjegli su k partizanima i borili se protiv fašista do oslobođenja. Među njima je bilo i takovih kao što je Hudas Ivan, koji bi išao u partiza-

Pripadnici »Ruskog bataljona« u TPO 1944. godine (Pokuplje).

ne, ali veli, da bi njega svejedno Staljin ubio, jer da je on u Rusiji bio kao ovdje ustaša, a Staljin sve zna i piše. Veli da će on ostati u Jugoslaviji u Tuzli gdje ima djeyojku s kojom će se oženiti kad skonča rat.« *(a.a.)*

Jedno drugo pismo, među ostalim, veli o Čerkezima:

»(...) Za vezu će sada biti opasnije od kad su Kozaki na konjima jer oni se s njima svuda zatjeraju. Htjela bih te upoznati s jednim Kozakom, ako hoćeš i ako ti je moguće. Dobar je čovjek, dolazi svaku večer kod nas. Zove se Eugenij Pavlovič Kalasovski. To je doktor medicine. Liječio je neke naše ljude, znade za vas sve da ste u partizanima, ali mi nije rekao od koga je čuo, samo veli da se ne trebam bojati, da su mu rekli dobri ljudi u selu (. ..)« *(a.a)*

Treće pismo, iz Male Mlake, ovako opisuje Kozake:

»(.. .) Kozačka vojska još sjedi kod nas — i susjednim selima. — Na dobroj nozi sam s njima, i s mnogima bi se dalo razgovarati, ali se ne usuđujem. — Pristojni su s ljudima osim što tu i tamo kose i pljačkaju, nego su počeli ovdašnje ustaše maltretirati na veliko i utjerali su im puno straha, dok nisu poduzeti koraci iz Gorice da ih se ostavi. Nisu bi li u zabuni — oni su točno znali da su ustaše. — (...) Koji stanuju kod mene su mi nosili ovaj paket za vas, iz Zagreba. Sigurno bi me zatukli, da znadu čije su nosili, — jer ga baš nosio Švaba (. ..) Rusi Kozaci su vršili izvrsnu propagandu, o svojoj zemlji i uređenju, barem ovi koji su u mojem susjedstvu. Najviše su pričali ustašama, pa su ovi samo zapanjeno gledali i slušali (...)

Kroz naše selo je u Lekenik prošlo preko 500 Kozaka, koji su se tamo i nastanili (...) Ljudi se uzrujavaju radi livada i djeteline. Nadam se da neće k nama doć, jer nas ne cijene puno, jedino što smo im zagonetni (. ..) Priča se na veliko, da se spremaju Kozaci i druga vojska iz naše okolice na Žumberak (. . .) Spomenuti Kozaki izgubili su u prošlim borbama s partizanima kod nas mnogo ljudi i konja, a sigurno i materijala za kojeg ne pričaju. Došli su iz Oriovca, Pleternice gdje su se zadržali prošla dva mjeseca, koliko mi je poznato (...) Kako se meni čini nekako su svi pomalo uplašeni s obzirom na događaje u svijetu i ovdje, ili su ih pak Englesko-amerikanski avioni prestrašili svojom grmljavinom i brojem (...) U pobjedu Nijemaca nema više nikakove nade, budući da sami priznaju povlačenje sa fronta, jer tobože žele pojačati neka sigurnija uporišta (...)« *(a.a.)*

Naše partijsko i vojno rukovodstvo, uvidjevši sve te činjenice i razmotrivši stanje u redovima Kozaka, štampalo je na ruskom jeziku letke u kojima pozivaju Čerkeze da prelaze u redove naših partizana i da se bore protiv zajedničkog neprijatelja — fašizma. Leci su tajnim kanalima dopremani u sva kozačka uporišta. Ta akcija i cijeli niz drugih okolnosti ubrzo je dovela znatan broj Čerkeza u partizanske redove. Svi su svrštavani u Turopoljsko-posavski odred, u posebni »Čerkeski bataljon«, u kojem je bilo 160—200 ljudi. Komandni je kadar bio pretežno njihov.

Posebno zanimljiva ličnost bio je kozački poručnik Valerijan Aksjuk, koji je s prvim skupinama pobjegao od Čerkeza u Lomnici,

u naše redove. Ubrzo je postavljen za komandanta »Čerkeskog bataljona« u TPO. Djelovao je veoma spretno i uspio je stvoriti dojam iznimno hrabrog starješine *(v. Vladimir Valjan: Brigada Franjo Ogulinac Seljo, Beograd, 1968, str. 54)*.

Ruski je bataljon imao dobar borački sastav i djelovao je pod komandom štaba TPO u mnogim borbama, ali nije davao od sebe sve što se objektivno moglo očekivati od njega. Stoga Štab 34. divizije donosi odluku o premještanju »Ruskog bataljona« u »Seljinu« brigadu. U njezin sastav je došao 26. srpnja i već 29. VII je rasformiran. Svaki od 4 bataljona »Seljine« brigade dobiva po jednu četu iz ruskog bataljona. Komandant »Ruskog bataljona« Valerijan Aksjuk postavljen je za komandira izviđačke čete pri Štabu 34. divizije.

Tako raspoređeni borci ruskog bataljona su se u »Seljinoj« brigadi borili u svim bitkama protiv neprijatelja do konačnog oslobođenja naše zemlje. Neki su se u borbama i posebno isticali, kao četa u II bataljonu s komandirom Habesinovim. Samo poneki su u težim ratnim iskušenjima pobjegli natrag u redove neprijatelja.

Spomenuti Valerijan Aksjuk je u ožujku 1945. godine, kao komandir izviđačke čete 34. divizije, podveo svoje borce pod snažnu njemačku vatru, kojom prilikom je četa pretrpjela znatne gubitke. Istodobno je po njega, iz pravca Zdenčine, došao putnički automobil s njemačkim oficirima. Aksjuk je, dakle, bio dobro obučeni gestapovski agent ubačen u redove NOV-a sa specijalnim zadacima.

Ovdje je svakako nužno napomenuti da je pretežni broj Čerkeza, zbog fašističkog drila postao najvećim ološem ljudskog roda. Dakako, njihov je grozan učinak djelomice ipak ublažen zahvaljujući iznimkama, ljudima koji su iskreno stali u redove našeg NOB-a.

»Sporni« Sisački bataljon

U povodu objavljene fotografije i napisa »Sisački bataljon?« u »Večernjem listu«, kolovoza 1977. godine, nastala je mala polemika o tome je li ili nije postojao »Sisački bataljon«?! Javili su se drugovi koji su sudjelovali u njegovu formiranju (Ivan Đurašin iz Ogulinca, tada sekretar Općinskog komiteta KPH za bivšu općinu Lekenik i Andrija Radičević iz Čičke Poljane, tadašnji komesar »Sisačkog bataljona« koji su nedvojbeno potvrdili postojanje toga bataljona). Neosporno je i to, da je bataljon formiran u sklopu Turopoljsko-posavskog odreda u selu Šišinci kraj Pokupskog, te da mu je pripojena »Kozjačka četa« sa 60—70 boraca. Cijela ta akcija tekla je pod rukovodstvom partijske organizacije na terenu i štabova 34. divizije, »Seljine« brigade i Turopoljsko-posavskog odreda, kojemu su ovi udarnici i definitivno pripojeni pod nazivom »Sisački bataljon«. Bataljon je odlazio u akcije na šire područje Pokuplja, Turopolja i Posavine.

Podaci o pripajanju »Kozjačke čete« »Sisačkom Bataljonu« u, Šišincima. prilikom formiranja, dobiveni su od rukovodioca te čete, Ivana Pukšića-Kvakača iz Kozjače i drugih *(a.a.)* pa nije umjesno sumnjati u njih. No, ovdje ćemo u cijelosti navesti »Sporni« napis iz zagrebačkog »Večernjeg lista« :

»Na poleđini fotografije čiju smo reprodukciju dobili od Muzeja grada Zagreba piše: Turopoljsko — posavski odred — Sisački bataljon.

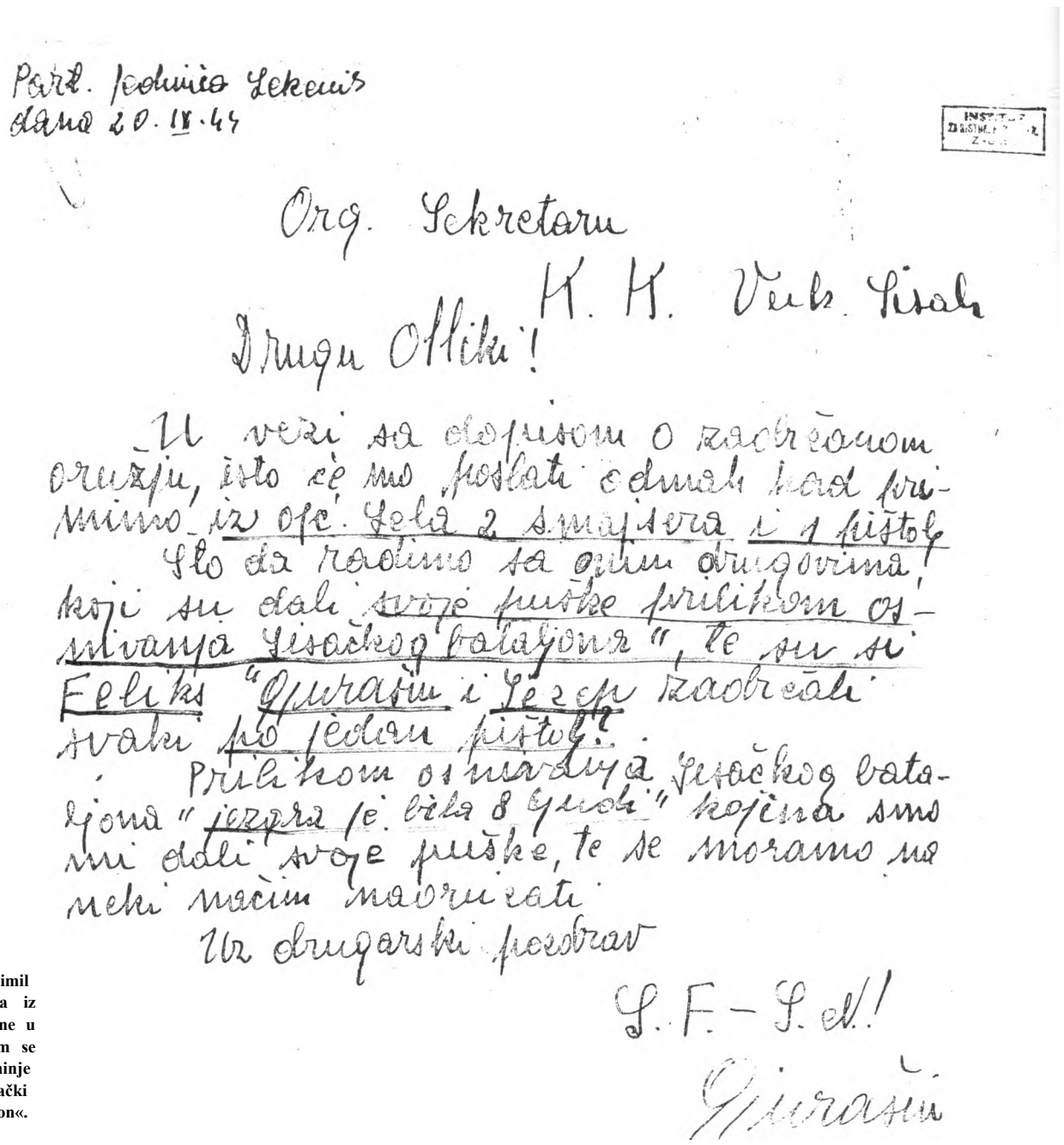
Zna se da je Turopoljsko-posavski odred osnovan 21. kolovoza 1943. godine u Turopolju od udarnih grupa s područja kotara Velika Gorica i Sisak i da je pri osnivanju imao oko 150 boraca. Osnovan je da poduzima veće akcije u Turopolju, Posavini i Pokuplju, a povremeno i na Žumberku. Prve borbe vodio je zajedno s XIII proleterskom brigadom »Rade Končar« 23. kolovoza kod Kupčine, u rujnu i listopadu sudjelovao je u akcijama na pruzi Zagreb—Sisak—Karlovac. U tom području, usprkos dobro čuvanim prometnicama i vojnim garnizonima uspio se ne samo održati nego napadati i vojna skladišta (u Sopnici 11/12. XII 1943.), a 19. XII 1943. sa 28. slavonskom divizijom napao je aerodrom Kurilovec itd.

Od 2. i 3. bataljona Turopoljsko-posavskog odreda osnovana je 8. I 1944. brigada »Franjo Ogulinac Seljo«, koju je u 1944. godini popunio sa tri bataljona.

Prema izjavama nekih boraca, od TPO nikad nije bio osnovan sisački bataljon, iako je u TPO bilo mnogo Siščana.

Molimo drugove koji se prepoznaju na slici da nam se jave.« *(»Večernji list«, 3. kolovoza 1977)*

U pravu su drugovi koji tvrde da od TPO nikad nije bio formiran »Sisački bataljon«, a nije takav ni postojao u prvotnom Turopoljsko-posavskom odredu, što ga je formirao KK KPH Velika Gorica 8. VIII 1943. godine. U taj TPO je ušla udarna grupa Sisak, a poslije formiranja »Seljine brigade«, TPO je ostao s malo boraca i novim komandantom i komesarom, jer su komandant Ivan Mladen i komesar Marijan Badel postavljeni za rukovodioce u novoformiranoj brigadi. Razvoj TPO naknadno ćemo opisati, no ovdje samo napominjemo da se Odred

Parl. postrojba Lekenik
dana 20. IX. 44

Org. Sekretaru
K. K. Vel. Lisak

Drugu Ottiku!

U vezi sa dopisom o zaobrćanom oružju, isto će nam poslati odmah kod primopredaje iz opć. Jelda 2 automatska i 1 pištolj.

Što da radimo sa onim drugovima koji su dali svoje puške prilikom osnivanja Sisačkog bataljona", te su sa Feliks "Đurašin i Jezep zaobrćali svaki po jednu pištolj.

Prilikom osnivanja Sisačkog bataljona "jezgra je bila 8 puški" kojima smo mi dali svoje puške, te se moramo na neki način snaći.

Uz drugarski pozdrav

S. F. - S. el.!

Đurašin

Faksimil dokumenta iz 1944. godine u kojem se spominje »Sisački bataljon«.

ponovno popunjava novim borcima i bataljonima. Tako je nastao i »Sisački bataljon«.

Dakle, prema stvarnom stanju, u pravu je i pisac članka u »Večernjem listu«. Očito je ovdje nastao krivi spoj između toga napisa i reagiranja drugova iz »Sisačkog bataljona«, pa je rasprava bespredmetna. Kad je već riječ o »Sisačkom bataljonu« donijet ćemo napise što su ih u »Večernjem listu« pisali drugovi Ivan Đurašin i Andrija Radičević. Đurašin je napisao:

SISAČKI BATALJON JE POSTOJAO

»U rubrici Večernjeg lista Putovima revolucije, pročitao sam bilješku »Sisački bataljon ?« u kojoj se negira postojanje tog bataljona. Međutim, objavljena je fotografija autentična i Sisački bataljon je zaista postojao. Prilikom osnivanja tog bataljona, a to je bilo u ljetu 1944. godine, ja sam vršio dužnost sekretara Općinskog komiteta SK Lekenik i tada sam dobio zadatak da izvršim potrebne političke pripreme za osnivanje tog bataljona. Kao pomoć, bio mi je od strane komande područja, odnosno 34. divizije dodijeljen drug (ime sam zaboravio) Starčević. On je ujedno bio imenovan za komandanta tog bataljona. Formiranje se odvijalo dosta lako. Jedina teškoća je bila pomanjkanje oružja tako da sam se i ja odrekao svoje puške. Prva četiri borca, braću Bartolin, doveli smo iz neprijateljskog uporišta Turopolje, a ostali borački sastav, osim komandnog kadra, bio je uglavnom iz Ogulinca, Dolj. Vukojevca, Pešćenice i drugih sela bivše općine Lekenik. Prva je borba tog bataljona bila: NAPAD NA USTAŠKO UPORIŠTE U ŠKOLI LETOVANIĆ, a zatim se redalo bezboj drugih akcija koje je bataljon vodio samostalno ili u sastavu jedinica 34. divizije. Jedna od takvih akcija je bio napad na vojni aero-

drom u Vel. Gorici kad je poginuo prvi komandant bataljona Starčević. Njega je zamijenio Čedo Bučan, (vjerojatno, onaj drug na konju s objavljene slike).

Budući da sam ja dosta brzo nakon osnivanja Sisačkog bataljona, otišao u prop-odjel Okružnog odbora JNOF za okrug Pokuplje, ne znam što se dalje događalo s tim bataljonom. Službeno je formiran mnogo kasnije prilikom neke proslave u Šašincima i ne znam da li je tada zadržano to ime. Međutim, bez obzira na to kako je taj bataljon evidentiran u vojnim evidencijama, pa čak ako je i ušao u sastav TPO, agitacija za njegovo osnivanje je vođena pod imenom Sisački bataljon i tako su ga zvali onda, a zovu ga i danas kako borci iz sastava tog bataljona, tako i narod toga kraja (. . .)«

O SISAČKOM BATALJONU
I RATNI KOMESAR

»Objavljena fotografija Sisački bataljon je istinita jer je taj bataljon osnovan 1944. godine u mjestu Šašincima te se potpuno slažem s izjavom Ivana Đurašina, koji je opisao osnivanje tog bataljona.

Javljam se kao borac i rukovodilac Sisačkog bataljona. Bio sam komesar tog bataljona. Od osnutka Turopoljsko-posavskog odreda bio sam u 1. bataljonu Turopoljsko-posavskog odreda, a prilikom formiranja Seljine brigade taj 1. bataljon je ostao i dalje pod tim nazivom, a bio je nosilac dizanja ustanka na tom terenu i mobilizacije ljudstva za Turopoljsko-posavski odred.

Nakon formiranja 34. divizije ponovo odlaze dva bataljona u 34. diviziju za popunjavanje Karlovačke brigade, u koju ulazi i moj 1. bataljon. Odlaskom 1. bataljona u brigadu raspoređen sam u novoformirani Sisački bataljon, koji je bio u sastavu Turopoljsko-posavskog odreda. U isto vrijeme od preostalih boraca formiran je Posavski bataljon, tako da je Turopoljsko-posavski odred imao u sastavu više bataljona. Na dužnosti komesara bataljona bio sam do oslobođenja tj. do rasformiranja Sisačkog bataljona. Na objavljenoj fotografiji, snimljenoj, vjerojatno, na Vukomeričkim goricama s desne strane jaše na konju komandant bataljona Čedo Bučan, a s lijeve strane komesar bataljona Andrija Radičević.

Drago mi je što je to objavio naš »Večernji list«, jer da nije ta fotografija došla redakciji u'ruke mnogi bi vjerovali da uopće nije bilo Sisačkog bataljona. Taj je bataljon uglavno krstario na teritoriju Vukomeričkih gorica, teritoriju Siska i dijela Posavine, tako da su za taj bataljon vezane mnoge akcije, među kojima i najteža: čuvanje i osiguravanje mjesta Žažine, kad je taj bataljon punih 14 dana ležao u rovovima danju i noću.

Nadalje je taj bataljon imao zadatak da prebacuje hranu, odjeću i obuću iz Posavine preko pruge i ceste Zagreb—Sisak u Baniju i Kordun (. . .)« Potpis: Andrija Radičević.

U autentičnost ovih svjedočenja zaista nije moguće sumnjati. »Sisački bataljon« je, dakle, nastao i borio se u toku naròdnooslobodilačke borbe do konačnog oslobođenja naše zemlje u sastavu Turopoljsko-posavskog odreda!

Formiranje Posavskog odreda

(Drugi, udarni bataljon TPO)

Poslije odlaska »Posavske partizanske čete« u sastav »Zagrebačkog partizanskog odreda«, Zagrebački X korpus formirao je »Posavski partizanski odred«. O njegovu formiranju zapisali su Milan Brunović i Tomo Sović, među ostalim, i ovo:

»Naredbom Štaba X korpusa zagrebačkog broj 6 *(mora da je posrijedi štamparska pogreška, jer je stvarna Naredba X korpusa bila br. 3 — o. a.)* od 19. II 1944. godine formiran je na području kotara Dugo Selo Posavski partizanski odred. Odred ulazi u sastav zapadne grupe partizanskih odreda, a ljudstvo za odred uzeto je iz 32. divizije i Zagrebačkog odreda Zapadne grupe (. . .)

Posavski odred brojio je 100 ljudi. Komandant je bio postavljen naredbom Štaba korpusa i to: Stjepan Bobinec-Šumski i komesar Josip Pavlić-Boris *(Milan Brunović i Tomo Sović, Bitka kod Oborova, Dugo Selo, 1965, str. 38).*

Svečanost formiranja Posavskog odreda trebala je biti obavljena, iako Odred djeluje već otprije 29. III 1944. godine, u stvari na sam dan njegove propasti u bitki na Oborovu. Tada je neprijatelj napao II moslavačku brigadu, koja je u Oborovu čekala preuzimanje oružja iz Glavnog štaba za Moslavinu. Posavski odred je uništen, a II moslavačka brigada je prepolovljena u toj borbi 29. III 1944. godine u Oborovu. Tu je poginulo mnogo rukovodilaca Okružnog komiteta Komunističke partije Hrvatske za okrug Zagreb i vijećnika ZAVNOH-a. Bitka se vodila sa deseterostruko brojnijim neprijateljem: Čerkezima, Nijemcima i ustašama. Junački su se borili svi zatečeni i napadnuti borci i drugovi iz komiteta i partijskog kursa koji je tih dana održavan u Oborovu. Dio boraca Posavskog odreda probio se iz obruča.

O tome u knjizi *Oborovska bitka* piše u izvatku :

(. ..) Dijelovi Posavskog odreda, zajedno s komandantom Bobincem »Šumskim«,

uspiju da probiju prvu neprijateljsku liniju (• ..)

Borci Posavskog odreda pokušali su da se pod svaku cijenu probiju prema Žutici. Jurišali su i junački ginuli. Neprijateljski mitraljezi i šmajseri kosili su ih kao snoplje. Nastojali su da prodru onim pravcem, kojim se probila II. četa. Međutim, bilo je kasno. Obruč je bio posve zatvoren (.. *,)«(ib.)*

Makinacije i zavjera svih neprijatelja NOP-a

Nakon neuspjeha u »čišćenju terena« pomoću većih ili manjih jedinica pomognutih tenkovima i avionima, neprijatelj pribjegava provokativnim varkama. Naime, u proljeće i ljeto 1943. godine upali su u selo u partizanskim uniformama da bi na taj ljepak lovili, pljačkali, silovali, ubijali i klali naivne i nevine građane. Potom bi svom svojom propagandom gromoglasno trubili uokolo: »Vidite što narodu rade partizani!« Dakako, narod je prozreo tu igru. Samo su rijetki nasjeli, jer je svim ljudima bilo poznato ponašanje partizana prema narodu i njegovoj imovini. O tim zločinima valja izreći još nekoliko riječi.

Ustaše i »Gestapo« preobučeni u partizane

Obavještajna služba okupatora i izdajica organizirala je, noseći partizanske kape i uniforme, koljačko-pljačkaške pohode u naša sela. Upadali su u pojedina sela u grupama od 6 do najviše 300 razbojnika, već prema potrebi. Vođa tih bandi bio je obavještajac Vjekoslav Fiolić, ustaša iz Male Mlake, potpomognut ustašama iz Zagreba i domaćim potkazivačima.

Novo Čiče

Dana 7. kolovoza 1943. godine doprla je u selo Novo Čiče vijest: »Na večer 7/8. dolazi u selo 4. bataljon kordunaške brigade.« Nitko toj vijesti nije posvetio posebnu pažnju, pa ni Mjesni NOO, iako vijest nije došla »redovnim putem«, po vezama. Mislili su ljudi, ako dođu, primit ćemo drugove kako i priliči. Neki su ljudi čekali partizane duboko u noć. Međutim, na sreću, nitko ih nije budan dočekao jer su »partizani« došli poslije pola noći. Bilo je zapravo oko 200 bandita. Razišli su se po kućama, a komandant »partizana« došao je s grupom kod predsjednika Mjesnog NOO-a Mihelića i pozvao ga »da ustane, jer su oni došli«.

Nakon poziva, Mihelić je otvorio gostionicu i dućan, a potom su ušla četvorica neznanaca, odjevenih u dosta trošna odijela. Imali su oficirske oznake na rukavima i petokraku na kapama. Priupitali su odmah: »Drug Čedo, kako ide u selu s davanjem pomoći i sakupljenjem žita«. Čedo Mihelić im je odgovorio da ide dobro i da baš sada ima u hodniku dvije vreće pšenice, što je dobio kao pomoć od popa Busije u Čičama. Nakon što je »komandant« pohvalio Čedu kao agilna u radu za partizane, pokazao mu je štambilj »4. Kordunaškog bataljona« rekao da bi oni uzeli nešto robe. Njemu bi dali potvrdu s potpisom i štambiljom, a komesar će kasnije platiti, jer se, eto, zadržao negdje u selu. Kad je »sporazum« sklopljen, u dućan i birtiju je nahrupila masa »partizana«, koji su počeli uzimati sve od reda. Potpuno su ispraznili birtiju i dućan. Što nisu mogli popiti i požderati, iznijeli su u grabu i uništili. Kad su odlazili, dali su Miheliću »potvrdu«.

Dok je njihov »komandant« kupovao robu kod Mihelića, u selu je »drug komesar« vodio razgovor u kući postolara Mije Kajića i pozvao Mihelića, također na razgovor. Međutim, Čedo nije mogo doći zbog posla u trgovini s »drugovima« i tako je ostao, barem na kratko, pošteđen od zagrljaja smrti.

U praskozorje »partizani« su se povukli u grmlje na »Kiševom brijegu« i poveli Miju Kajića, koji ih je, kao partizanski suradnik vodio na skrovito mjesto. Čim je sinula zora, pojavio se velik broj ustaša iz Velike Gorice i opkolio selo, jer Novo Čiče je te noći »ugostilo partizane«! Prvenstveno je trebao biti

Mijo Kaić postolarski radnik iz Novog Čiča. Ustaše su ga 1943. pogubili kao aktivnog suradnika NOP-a.

uhapšen Mihelić, ali Čedo ih nije čekao kod kuće. Njegov otac Josip odnio je »partizansku potvrdu« ustaškim vlastima u Veliku Goricu i »prijavio« pljačku svog dućana od strane partizana, »što dokazuje predočenom potvrdom«. Očito je da su, iako kasno, prozreli ustašku harangu.

Mijo Kaić (r. 1907) postolarski obrtnik u Novom Čiču, ubijen je na najbestijalniji način, a grobnica mu je bio tajnoviti grm, kojega je sam predložio »partizanima« kao sklonište. Više od osam dana nije bio pronađen. Kad su njegovi posmrtni ostaci otkriveni, odavali su užasne tragove mučenja komadanjem živog tijela.

Dok su kamuflirani ustaše čekali na »Kiševom brijegu« u grmlju ili Čačićevoj šumi, naišli su s motorkotačem Ivan Bogdan-Gibec, seljak iz Bukevja i Franjo Brhanić »Francuz«, seljak iz Ribnice. Putovali su prema Bukevju, raznoseći letke i neke obavijesti po terenu. Ustaše su ih zaustavili predstavivši se kao strani partizani, koji žele s domaćima uhvatiti vezu. Ova dvojica drugova su ponudili da ih u Bukevju spoje s partizanima s kojima oni imaju vezu. Time su sebi potpisali smrtnu presudu. Ustaše su obojicu zaklali na najsvirepiji način. Živima su prerezali vratove i u njih pod kožu, nagurali motorističke naočale, režući obojici osjetljive dijelove tijela. Brhanić je, prema pričanju žena koje su se tog trenutka vraćale s mise, ubio jednog ustašu boreći se za život. Bili su naoružani pištoljima. Novi je motorkotač marke NSU ustašama kasnije netko ukrao u Zagrebu, pa ga je vlasnik Josip Matijan seljak iz Drnka, poslije rata pronašao kod nekog Pođoljaka na Trešnjevki. Njime se služio u 34. diviziji, a kad je demobiliziran, vratio se svojim motor-kotačem kući.

Lazina

Sličnu prljavu »akciju« izvela je manja grupa ustaša u partizanskim uniformama u selu Lazina (veća njihova skupina istodobno se nakratko smjestila u Ščitarjevu). Cilj im je bio uhvatiti partizana Miju Filipovića, kojeg je netko potkazao javivši im da se nalazi kod kuće. Istodobno su namjeravali pokupiti i sve partizanske simpatizere. Međutim, Mijo Filipović je prije njihova dolaska otišao od kuće, ali su ustaše uhvatili njegova brata Josipa i Stjepana Fištrića, obojicu poljoprivrednika iz Lazina. Fištrić je kao dezerter iz Pavelićeve vojske poveo razgovor s »partizanima« i izrazio simpatije za narodnooslobodilački pokret. Bilo je to dovoljno da ih ustaše obojicu ubiju. I po drugim kućama su pljačkali »kao partizani« i ljudima odnijeli mnogo odjevnih predmeta znatnije vrijednosti i novca gdje bi ga pronašli.

O toj je pojavi Kotarski komitet KPH Velika Gorica pisao 10. VIII 1943. izvještaj Okružnom komitetu KPH-a Pokuplje, u kojem među ostalim veli:

»(. ..) U Kotaru Vel. Gorica općina Novo Čiče, pojavile su se naoružane bande sa partizankama na glavi. 8. VIII rano u jutro bande su došle u Novo Čiče, obišle neke kuće gdje su tražili od seljaka hranu i u gostionici Mihelić popili sve žestoko piće i polupali flaše, pokupili cigarete i novce, sve pod izgovorom kao partizani. Bande su odvukle našeg simpatizera Miju Kaića za kojega se još danas nezna. Kad su izvršili podmuklu rabotu u ime partizana povukli su se u jedan grmak, gdje su bili pritajeni do podne, onda su opet počeli sa velikom pljačkom.

U selu Lazini bande su pljačkale sve što im se svidjelo. Većinom civilna odijela, plahte iz kreveta, košulje, satove, novac gdje su ga našli. Tako su uzeli Mirku Grkšin 14.000 kuna i po drugim kućama sitniš. Opljačkali su hranu gdje su je našli i odmah je pojeli i razbacali po grabama. Još im svega toga nije bilo dosta nego su počeli i s ubistvima. Tako su ubili Filipović Josipa iz Lazina, jer mu nisu brata našli kod kuće koji je u NOV. I ubili su Stjepana Fištrića, vojnog bjegunca, a drug je nasjeo jer je mislio da su bande stvarni partizani i sa simpatijama se izrazio o našoj borbi. Drug je isto iz Lazina. Opet iza toga vozio se motor—kotačem Bogdan Ivić iz Bukevja i Brhanić Franjo iz Ribnice, bande su ih zaustavile i ubili. Svi potučeni nađeni su istučeni i grkljan prorezan nožem.

Narod je mnogo uplašen i mrzi neprijateljski podmukli rad. Dok su ove bande vršile pljačku u Novom Čiču i Lazini, dotle su ustaše blokirali Ščitarjevo, kako bi osigurali pljačku ovoj bandi, jer su smatrali da bi mogli partizani naići iz Posavine preko Ščitarjeva. Po svemu izgleda da su ovi pljačkaši bili ustaše iz Gorice uz nekolicinu stranih ljudi.

Svih je bilo ukupno 200. Povodom ovoga iz-

gleda da su imali učešća i mačekovci, pošto prije samog toga opažalo se njihovo kretanje. Do danas se nije uspjelo konkretno saznati tko je bande doveo, samo se znade da je bilo domaćih sa njima. Ustaše koji su protjerani iz ovih mjesta, nisu mogli izvršiti ovu špijunažu (...) Drug Jože!«
(A IHRPH, KP-167/185).

Pokolj u Velikoj Gorici

U mjestu Velika Gorica živjela je obitelj Ivana Odrčića iz Kurilovca. On, žena mu Kata r. Pogledić i troje djece: Milica, učenica stara 18 godina, Ivica, star 12 godina i Ružica 6 godina. Otac obitelji Ivan bavio se proizvodnjom cigle u maloj ciglani u Kurilovcu. Ne ističući se posebno ni u čemu, pa tako ni u politici, jedino je preko svoje rodbine materijalno pomagao NOP.

U prostorijama svoje »Poslovnice« imao je uz svoj dom na drugome mjestu, oveći stan. Ustaške vlasti oduzele su mu dvije sobe i smjestile tamo ustašu Gojka Marjanovića i ženu mu Zorku, doseljenike iz bosanskih krajeva. Ti stanari nisu htjeli plaćati struju ni bilo što, pa su Odrčići zbog toga dolazili u sukob s tom ustaškom obitelji. Kod Odrčićevih je zalazio ing. Milan First, pokršteni Židov i bivši vlasnik ciglane, koji je bio otjeran u logor Jasenovac. Nakon nekog vremena vratio se i živio u Zagrebu, a povremeno je posjećivao svoje prijatelje u Velikoj Gorici.

Ustaše su ih se, i Firsta i obitelji Odrčić, namjeravali riješiti ponajviše, čini se da bi opljačkali Firstovu imovinu. Najprije su, u skladu sa svojim satanskim planom saznali sve o situaciji u kući Odrčić, zahvaljujući propalici i rođaku Odrčićeve supruge Kate, inače ustaši Zvonku Stipčiću. Potom se u njihovu kuću ubacio ustaški radnik Anđelko Rajić, kao ljubavnik Zorke Marjanović. Unatoč svemu, podaci o obitelji Odrčić i njihovoj »krivici« bili su odveć oskudni čak i za ustaše da bi ih se javno moglo hapsiti i suditi im. Stoga su pribjegli iskušanoj fašističkoj inscenaciji i igri.

Dana 20. prosinca 1943. godine u stan Odrčića na Firstovom imanju upalo je 10—15 ustaša kamufliranih partizanskim kapama, šubarama, u različitim vojničkim odijelima. U dvorištu kroz koje su nahrupili u stan, bila je inače stalna gestapovska straža, koja je čuvala nastambu radnog bataljona zajedno s domobranima. Patrola od šest osoba probudila je stanare. Međutim, u kući nije bilo Ivana Odrčića pa su ustaše poveli sa sobom kućnu pomoćnicu Jelku Šoprek koja ih je morala odvesti u drugi stan Odrčića u Velikoj Gorici, kbr. 22. U tom su stanu ostali brat Ivanov, Janko, i bratić Ivan Stepanić.

Kad su došli do kuće Odrčića, ustaše su prisilili kućnu pomoćnicu da pokuca na prozor i kaže: »Gazda, otvorite vrata, ovdje su naši, partizani!« Ivan i Kata su nasjeli paroli i s puno povjerenja primili je u kuću. Kata je još u zanosu pričala, kako su partizani izvršili divnu akciju na prugu. Tako je u istrazi izjavila i Milica Odrčić, kojoj je to osobno priopćila kućna pomoćnica Jelka Šoprek.

Ustaše su naknadno, iste večeri, uhapsili Janka Odrčića i Ivana Stepanića i sve ih zajedno odveli na neko smetlište, gdje su ih prethodno užasno mučili i iznakazili. Umrli su u najtežim mukama. Zakopani su te ili slijedeće noći, ali taj zločin nije imao svjedoka sve dok nije otkriven njihov zajednički grob na smetlištu (Prostor iznad sadašnjeg Zadružnog doma »Galženica«).

O događaju je Kotarsku oblast izvjestila Općina Velika Gorica, a kotarski predstojnik Jakov Dević poduzeo je opsežnu istragu preko rodbine i vojnika radnog bataljona, koji su zajedno sa gestapovcima stražarili na prilazu toj kući. Rodbina je dokazala da to nisu bili partizani, a saslušani domobrani su potvrdili da su otmicu izvršili ustaše. O tome kotarski predstojnik piše, među ostalim, Velikoj župi i Redarstvenoj oblasti Zagreb:

»(...) Prema iskazu Milice Odrčić, 18. god. kćeri Ivana Odrčića, došla su trojica naoružanih ljudi obučenih u ustaške odore sa partizanskim kapama, koji su pozdravili sa stisnutom pesnicom predstavivši se kad partizani i naredili Ivanu Odrčiću i njegovoj ženi Katarini da moraju poći s njima, čemu su se oni morali pokoriti unatoč molbi i protivljenju. U kući su ostali kćer Milica, 18 g., sin Ivica 12 g. i kćer Ružica 6 g. Potom je ista grupa ponovno pošla u kuću, gdje su već bili i sa sobom odvela brata Ivanova Janka Odrčića, radnika kod drž. željeznice u Zagrebu i bratića Ivana Stepanića, namještenika kod Ivana Odrčića.

(. . .) Prema iskazu stražara 1. radne pukovnije i zapovjednika straže stož. narednika Mirković Mirka grupu, koja je izvršila otmicu, sačinjavali su ustaše Prometnih zdrugova iz Velike Gorice, u kojoj su prepoznali vodnika Angjelka Raića, kojeg dobro poznaju od još prije one večeri.

(.. .) Isto da su došli glavnom ulicom iz pravca ustaških nastambi, bili ponovno zaustavljeni od straže feldgendermerije i propušteni, a potom se istim pravcem vratili. Međutim, ustaški vodnik Rajić poriče da bi on navedene prigode bio, a zapovjednik ustaša poručnik Perija izjavio mi je, da mu o tome nije ništa poznato i da se u konkretnom slu-

čaju radi o partizanima, koji su dobili nedozvoljenim načinom bojni zov. Za sudbinu navedenih osoba još se ništa nezna (.. .)« *(AIHRPH, NG, KO Vel. Gorica, Pr. 1165).*

Međutim, jedan od koljača se pohvalio pred nekim ljudima u V. Gorici: »Nočas smo imali veliku gozbu. Pohvatali smo grupu partizana i sve smo ih poklali. Evo ovim nožem sam ih ja klao!« Bio je i to jedan od dokaza da su taj zločin izvršili osumnjičeni. Postupak je proveden protiv Rajića, Zorke Marjanović i ostalih. Kod njih je pronađeno mnogo stvari oduzetih od Odrčića, ali nije pouzdano utvrđeno da su i nekakvu kaznu izdržali. Nakon otkrivanja leševa, vjerojatno su samo premješteni iz Velike Gorice!?

Tek u veljači ili ožujku 1944. godine, otkriven je zajednički grob. Žrtve su prenesene na mjesno groblje u Velikoj Gorici. Prisutni su se građani i tada uvjerili u ustaška zvjerstva. Dodajmo da je zbog tog i ostalih zlodjela Zvonko Stipčić poslije oslobođenja osuđen na smrt. Kazna je izvršena.

Za skrbnika malodobne djece Ivana i Kate Odrčić bio je sudski postavljen inž. Milan First. Nakon što su ustaše minirali ciglanu malodobne djece, dne 17. srpnja 1944. godine, odlučio je njihov sudski zaštitnik potražiti pomoć od Glavnog ravnatelja redarstva u Zagrebu. On je među ostalim pisao:

»(...) Molim zaštitu za malodobnu djecu Odrčić iz Velike Gorice, čiji su životi i imovina teško ugroženi.

Obraćam se na gospodina Glavnog ravnatelja u svom svojstvu po nadležnom sudu imenovanom štitniku ove djece, jer druge zaštite ne mogu naći, a gospodinu Glavnom ravnatelju je dovoljno poznat tužni slučaj umorstva roditelja i rođaka djece Odrčić.

(...) Prema iskazu mnogih svjedoka i utvrđenim drugim okolnostima je više nego sigurno, da je uglavnom Zorka Marjanović nagovarala na umorstvo obitelji Odrčić, a kod nje se prigodom premetačine dne 10. svibnja 1944. pronašla sakrivena razna roba i predmeti umorenih. (. . .) Nakon umorstva ista se je grozila kćerki umorenih Milici Odrčić koja je došla u kuću radi nekih njezinih stvari neka se smjesta izgubi, jer će inače dobiti po glavi kao što su dobili i njezini roditelji. (.. .) Ta žena je bila ljubovca Anđelka Rkjića, koji je izvršio umorstvo, a nalazi se još i danas u stanu, ma da ne plača ni stanarinu ni rasvjetu.

(. . .) Dne 17. srpnja 1944. postavljena je mina na'ciglani u Kurilovcu koja je vlasništvom mldb. djece Odrčić i ujedno jedino vrelo prihoda za uzdržavanje i budućnost te djece. Nastalom eksplozijom prouzročena je teška milijunska šteta, koju štetu radi pomanjkanja gotovine nismo u stanju da sada popravimo (. . .)« *(a. a.).*

Dalje First moli pomoć za stan u Zagrebu, jer boravak djece u očinskom domu smatra u buduće skrajnje nesigurnim. Neposredno nakon te predstavke inž. First je došao na grob obitelji Odrčić. Bilo je predvečerje i ustaše su ga pratili, uhvatili vjerojatno tu negdje i naravno ubili. Za grob mu se nikad nije saznalo.

Tim je satanski ustaški plan o likvidaciji obitelji Odrčić i inženjera Milana Firsta najgnjusnije ostvaren.

»Špijunska« akcija u selu Gudci

Koncem srpnja ili početkom kolovoza 1943. došla je veća skupina gestapovaca i ustaša i opkolila obnoć selo Gudci. Blokada je bila potpuna, a namjera je neprijatelja bila pohvatati sve muškarce i eventualno zatečene partizane u selu. U noći nitko nije izlazio iz sela, jer je blokada bila zamjećena. Pokušao je u selo ući jedino Vinko Vučić iz Odre, ali je uhvaćen.

Kad je svanula zora počela je fašistička akcija. Uhapšeno je nekoliko desetaka muškaraca, a svi su dovedeni u dvorište kuće obitelji Šimec. Gestapo je izdvojio petnaestak ljudi, koje je preko Velike Gorice odveo u Zagreb. U komandi Gestapoa »kod Džamije« odmah je počelo saslušavanje i prepariranje za suradnju s okupatorom. Uvjet za puštanje bila je pisana i potpisana izjava uhapšenih »da će javiti sve što god doznaju o partizanima na svom terenu«. Nakon potpisivanja svi su ljudi pušteni doma. Međutim, neprijatelj od te »veze« nikada nije imao nikakve koristi.

Pohod u sela Lukavec, Gudci i Odra

Neposredno nakon zločina izvršenih u orlinskoj i čičkoj općini, ustaše u partizanskim uniformama krenuli su obnoć iz Velike Gorice u pohod na sela Lukavec i Gudci. U Lukavcu se zaustavila polovica njih u gostionici Jakoba Rašperića, a dvadesetak ih je otišlo u kuću bogatijeg seljaka Bartola Cvetkovića, predsjednika Mjesnog NOO-a Lukavec.

Rašperiću su se predstavili kao partizani iz Moslavine i pozdravili ga sa »Zdravo druže«. Međutim on, kao uostalom nitko u Lukavcu, nije nasjeo tom triku. Selo bi znalo da su to uistinu partizani, jer bi jamačno bilo obavješteno o njihovu dolasku. Vidjevši da domaćin ne surađuje dobrovoljno s »partizanima«, ustaše su se sami počeli gostiti, pretresajući usput kuću i ormare. Tu su pro-

našli ruksak učitelja Šestana, koji je nosio iz Dubranca novac trgovca Poldeka Antoliša, zatim u Rašperićevu ormaru 60.000 kuna i 20 tisuća franaka (dvogodišnja zarada u Francuskoj) i još neke vrijedne stvari.

Na jednak su se način predstavili i Bartolu Cvetkoviću, koji, dakako, nije također nasjeo tom njihovu triku. Zatim su tražili da im‘ preda neku robu, a kada on to nije htio sami su počeli pretresati kuću. Iz ormara Su uzeli nešto rublja, a u podrumu su našli med, jer se Cvetković bavio pčelarstvom i od toga živio. Nakon što su jeli bacili su na ulicu sve što nisu mogli pojesti.

U kućama u koje su dospjeli za mraka upasti, također su »digli« što god im se svidjelo, a kad je svanula zora svi su krenuli u obližnju šumu »Brezovac« (Bologovac), kraj Lukavca.

Istodobno, trojica mladića iz Lukavca: Imbro Sedmak, Franjo Sedmak i Stjepan Karnas išli su noću u neku udarničku akciju u Brezovicu kraj Zagreba. Pred svitanje sjeli su pod hrast na rubu šume i onako umorni odmah zaspali. Bili su naoružani lovačkim puškama ili samo jednom, ne znamo točno. Tu su ih zatekli ustaše u partizanskim kapama. Pozdravili su dječake sa »zdravo drugovi«, rekavši im da su »partizani iz Zagorja i da traže vezu s domaćim partizanima!« Omladinci su nasjeli i odmah rekli da se vraćaju iz noćašnje akcije, te da će im u Gudcima dati vezu s našim partizanima.

Kad su mladići krenuli s ustašama, malog Karnasa je grupa povela žurnijim korakom. Rekli su mu da će on ići u Gudce po partizansku vezu, dok će ostali čekati na rubu šume. Dvojicu ostalih mladića, Imbru i Franju Sedmaka na mjestu su ustrijelili, a Karnasa zavarali da to na zaostale »partizane« puca ustaška banda. Došavši do Gudca, Karnas je potražio Miška Šimca i Jureka Križanića, koji su u tren oka shvatili što je zapravo posrijedi. Odmah su alarmirali cijelo selo pa su svi, zajedno s malim Karnasom, pobjegli u šumu na suprotnoj strani. Uvidjevši da predugo čekaju vezu i Stjepana Karnasa, ustaše su se sami spustili u selo. Sreli su najprije staricu Julku Meštrović i predstavili su joj se kao partizani iz Moslavine koji se žele spojiti s domaćim partizanima. Ne sluteći ništa zlo, starica im je pošla pokazati kuću Petra Delača. S obzirom na to da njega nisu zatekli doma, ustaše su uhvatili njegovu ženu i zaprijetili joj smrću ako njezin muž ne dođe doma. Dođe li, rekli su, nikome se ništa neće dogoditi. Žena im je povjerovala i poslala jednog dječaka u šumu po muža. On se odazvao, povjerovavši vjerojatno da je ipak riječ o partizanima kad već žena tako javlja.

Dobivši Petra u ruke, ustaše su pustili ženu a njega odveli u šumu prema Kostanjevcu. »Stručnjaci« su odmah otpočeli s »istragom« ! Kad im Petar nije ništa otkrio o partizanima i njihovim spremištima, počeli su mu spolne organi stiskati drvetom i rezati ga noževima. Napokon je u groznim mukama umro. Potom su krenuli prema Hrašću i Odri zagrebačkoj po odarskoj šumi. U Odri su opljačkali nekoliko kuća, ali ni tu im nitko nije povjerovao da su uistinu partizani. Posebno su opljačkali gostionicu Vazme Tomec u Odri. Nakon ove krvave gozbe vratili su se u Veliku Goricu

Jurišna bojna u pilani Turopolje

Nakon uspješno izvršene i već opisane akcije udarnika na pilanu Turopolje, prava je panika zahvatila ustaško mjesno rukovodstvo. Iako su pilanu čuvali dijelovi tzv. »opkopara«, domobrana iz Buševca, ustaški se kolovođe nisu tamo osjećali sigurnima. Stoga su pošli u Zagreb kod poglavnika Pavelića s molbom da u pilanu pošalje jaču i sigurniju jedinicu. Pošto je i okupator bio vitalno zainteresiran za rad pilane, molbi je udovoljeno pa je ondje upućena jedna od najelitnijih jedinica, ustaška 31. bojna. Međutim, ovdje je došla u domobranskim uniformama, pod imenom Prve domobranske jurišne bojne. Komandant je bojne bio satnik Janko Držanić, ubojica i palikuća još iz 1941. godine, star oko 33 godine. U Pilani Turopolje i širokom krugu sela on sada fingira »dobročinitelja naroda«, koji jedino progoni komuniste i ostale koji žele nanijeti štetu narodu, a među njima i ustaše. Bio je u dosluhu s okorjelim mačekovcima, gdje god je takvih bilo. Ograničit ću se na opis zločinačkog djelovanja te jedinice na našem području.

Prije akcija ustaše su po selima slali natporučnike Grubišića i Dadića koji su kušali indoktrinirati narod. Sazivali su sastanke tako što su išli od kuće do kuće i pod prijetnjom smrti okupljali ljude u običajene prostorije za sastanke. Grubešić je pripovjedao o partizanima kao o najvećim zločincima i naposljetku govorio: »Partizani neće nikada dobiti rata, a kad bi ga i dobili neće ostati na vlasti, jer su svi nepismeni!« Time je zapravo kanio pridobiti ljude za Mačekovu politiku i parolu »svi u domobrane!« Dakako da je rezultat bio nikakav, ravan ništici. Seljaci su se već odavno, nakon izvršenih pokolja nad nemoćnim stanovništvom, osvjedočili u takvu ustašku politiku. Uz to je iz svake kuće ponetko već otišao u partizane.

U jednoj akciji u Poljani Grubišić i Dadić uhvatili su partizana Ostrugaća iz Jakuševca. Doveli su ga u Rakitovec i objesili. Uči-

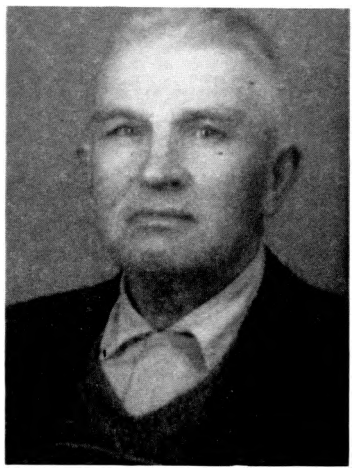
nili su to javno. Najprije su dotjerali pred kuću pandura Imbre Severa Jurkina cijelo selo. Pod jasenom ispred spomenute kuće već je čekao egzekutor Miško, vodnik, sa žrtvom. Na očigled svih seljaka obješen je partizan Ostrugać, ali fašisti su time izazvali samo prezir i mržnju naroda, umjesto straha kojeg su ljudima htjeli utjerati u kosti.

»Jurišna bojna« bila je veoma dobro naoružana zato što je bila samostalna, pa je dobivala naoružanja kao puk. Dolaskom u naš kraj štab bojne s komandantom Jankom Držanićem i prvim pobočnikom narednikom Josipom Tregerom smjestio se u pilani Turopolje s jednom satnijom, dok su ostali dijelovi bojne bili razmješteni u okolna sela: Rakitovec, Buševec, Pešćenica i Žažina.

Kao »politička vojska« odmah su stupili u raščišćavanje situacije na ovom području, uvlačivši uhode u pojedina sela. Nastojali su otkriti aktiviste NOP-a, odbore, partijske, omladinske, ženske i ostale organizacije, sve koji bilo kako rade za NOP ili ga pomažu. Svi oficiri i podoficiri trudili su se najlukavije da dođu u kontakt s ljudima preko kojih bi se domogli naših aktivista. U tome primamljivanju i varkama ljudi osobito se snalazio Držanić i glavni mu pobočnik narednik Treger. Kod štaba u pilani bio je »istražni zatvor« u nekim šupama i svinjcima. Tko god je dospio ondje, ako nije bio najsvirepije umoren, preživljavao je sve najgore što teško može ljudski um prihvatiti ili shvatiti. Iako su svi oficiri i podoficiri bili krvnički raspoloženi, ipak je natporučnik, komandant satnije u Turopolju Ivan Guberina prednjačio, zajedno s narednikom Tregerom.Vodnici su odlazili u sela prerušeni u partizane i dosta su ljudi pobili na licu mjesta, tj. nisu ih ni predveli u komandu na istragu. Potajno hapšene i sprovedene na istragu likvidirali bi u Turopolju, a dosta je takvih dobilo grobnicu u velikoj pogonskoj peći pilane. U mjestu je kružila i pripovijest o nekom ustaši-samoubojici kojega su njegovi 1942—1943. godine spalili u peći pilane. Prema toj priči po placu pilane »stalno se čuje plač. To plače spaljeni, jer nije pokopan u zemlju!« Inače, mještani su još u ratu otkrili grobove među štosovima građe na placu itd. Krvniku Držaniću veliku su potporu pružali neki mačekovci, a otvoreno su ga pomagali u lovu na ljude ustaše Lovro Panižić iz Donjeg Hruševca i Ivan Detelić »Grof« iz Buševca. Prvi se isticao u dovođenju malodušna naroda iz Pokuplja i Vukomeričkih gorica. Činio je to noću i tajno, a kad bi naišao na zapreku, kao primjerice u Kravarskom Gladovcu, tada je ubijao one koji su mu se protivili. Detelić je pak stavio na raspolaganje Janku Držaniću svoj automobil da bi ovaj što uspješnije obavljao svoj krvavi posao. Uz to je Detelić preko svoje gostionice i trgovine perfidno agitirao protiv partizana, a i to na mačekovskoj liniji.

Relativno dugo i samo naoko bojna je ostala pasivna, ograničavajući se na čuvanje mjesta u kojima je stacionirana. Vidno se utvrđivala ili je okolicu mjesta činila nepristupačnom napadačima. Tako je natporučnik Pribilović u Rakitovcu dao posjeći sve kukuruze oko sela kako bi spriječio pristup partizanima za napad na posadu. Smještaj i teret okupacije najviše su snosile njima sumnjive obitelji, a napose one iz čijih je domova netko bio u partizanama.

Takvo formalno mirno stanje potrajalo je do kasno u jesen godine 1943. »Formalno mirno« zato, jer se u to vrijeme obavljala opsežna priprema za opći napad na NOP Pokuplja, Turopolja i Posavine. No nisu »jurišanti« mirovali stvarno. Noću su krstarili tajno po selima, postavljali zasjede partizanskim aktivistima, vrbovali suradnike, dijelili letke i ubijali uhvaćene tajno. Tako su, prema njihovim navodima, doveli 4 osobe iz okolice Prkovca, od kojih je jedna bila žena, i sve ih bez istrage kao »partizane« poubijali. Za žensku su tvrdili da je partizanka iz Like, što očevici ne potvrđuju, čak vele da su sve to bile nevine žrtve slučajno upale u zasjede razbojnika. U selu Pešćenica su pred vratima Bare Kocijan ubili predsjednika Mjesnog NOO-a Franju Polaka, koji je ondje razgovarao s Nikolom Perovićem. U zasjedi kraj pruge i blizu pilane Turopolje sačekali su u šumi »Jalševec« grupicu drugova, koje je vodio Stjepan Vlahovec-Panda iz Vukojevca. Ubili su njega i Stjepana Sekulića Jucka, člana Pokrajinskog komiteta SKOJ-a za Hrvatsku. Obojicu su pokopali u šikari »Gajic« na buševskom polju. Vlahovca je obitelj u ratu prenijela na mjesno groblje u Pešćenicu, a Sekulića su drugovi iz Slavonije prenjeli nakon oslobođenja u rodno mjesto. Potom su ustaše išli po selima, uzimali stoku i vrijedne predmete od partizanskih obitelji, ali ni one u koje su samo sumnjali nisu štedjeli. Uslijedila su i brojna hapšenja u svim dostupnim im selima. Mučenje u improviziranim zatvorima prošli su svi uhapšeni iz Buševca i drugih okolnih sela. Stezanjem žice oko glave uhapšenom seljaku Josipu Mateiću iz Pešćenice (star 50 godina), pokušali su »Jurišanci« izvući priznanje i prokazivanje partizanskih suradnika u njegovu i ostalim selima. Isto je tako podnijela neljudske patnje Marica Robić ud. Bobesić, iz Buševca, Fabijan Horvačić, omladinac iz Buševca, Sever iz Rakitovca, Stjepan Bobesić (Antu-

Josip Mateić, poljoprivrednik iz Starog Čiča, povratnik iz SAD, predratni član KP, aktivan u NOB-u.

nov) seljak iz Buševca, Mato i Josip Markuz iz Roženice, Kata i Mara Rožić, seljanke iz Buševca te mnogi drugi iz Buševca i ostalih sela s našega područja. Radi tih zločina su već u toku rata kažnjeni mnogi neprijateljski podoficiri i oficiri, a dosta ih je osuđeno na vremenske kazne ili smrt poslije oslobođenja. Oni koji su zameli trag bili su proglašeni ratnim zločincima, kao što je primjerice Janko Držanić zaveden u popis *RATNIH ZLOČINACA FEDERALNE DRŽAVE HRVATSKE Br. 90 i 92/1946.*

Razvila se velika propaganda o »jurišancima« kao zaštitnicima naroda i napose seljaka, a Držanić je u govorima na sastancima u selima tako i prikazivao rad svoje tzv. »domobranske jurišne bojne«. Tako je u selu Rakitovec držao sastanak dotjeranim ljudima i među ostalim, kao najhitnije rekao: »Kad bi do čega došlo (on je mislio ako propadne fašistička Njemačka) ipak nam je košulja bliže od kaputa i tu ćemo se prikloniti i radi toga svi, i oni koji su zalutali, seljaci, u domobrane!« To je bila već otrcana parola mačekovaca kojom se sada služe zajedno s utašama: »kako će malima krojiti pravdu veliki pobjednici kad završi rat, a sad treba stvoriti hrvatske četnike i svoga Dražu Mihajlovića,« kako je upućivao Krnjević iz inozemstva.

Kotarski predstojnici na našem području dobili su upute »o postupanju sa povratnicima« iz partizana ili s njihovog područja te s onima (u točki 9 tog Uputstva doslovno veli): »(. ..) koji su u selima vršili razne dužnosti i tako pomagali partizanima ili drugim odmetnicima kao npr. bili predsjednici partizanskih odbora, davali stražu, davali jelo, služili kao vodiči, služili kao teklići i si. i to:

a) ako su to činili dobrovoljno,
b) ako su na to bili primorani,

Pri upućivanju u sabirni logor u Sisku potrebno je po sprovodiocima, uz zatočenika, poslati i sprovodni spis u kojem što podrobnije navesti sve podatke o pojedinom zatočeniku, a naročito kojoj skupini navedenoj od 2 do 9 pripada što je potrebno radi donošenja odluke za daljnji postupak sa istima. *(Prva skupina su ulovljeni oružani partizani kojima sude sami po ratnom pravu tj. ubijaju ih na mjestu — o.a)*

(. ..) Kada zatočenici budu primljeni u Sisak biće provedeni izvidi o djelovanju i držanju svakoga pojedinca i odlučeno:

a) da li će biti poslan u Njemačku na rad, ili
b) pušten podpuno na slobodu, ili
c) naseljen preko ureda za kolonizaciju na mirniji kraj.

(...) U svakom slučaju za one, koji se predaju, a koji su navedeni u točci 2)—9) biti će pošteđeni i nadležni zapovjednici mogu im garantirati život.

Naslov će na svom području i sredstvima, kojima raspolaže nastojati razviti što jaču promiđbu među odmetnicima, da bi se predavali našim vlastima naglašujući, da im se garantira život (osim onih u točci 1) i o uspjehu izvjestiti ovaj odsjek.

(. . .) ali se preporučuje, da se nastoji spasiti i u Sisak uputiti što više Hrvata, koji su se iz bilo kog razloga odmetnuli u šumu. Paziti samo da dotični nisu okorjeli komunisti. (. ..) Priepise izvješća u predmetu predlagati i Velikoj župi. (. . .)« (a.a.)

U tom smislu su kružili i leci s različitim napisima za »Hrvatski seljački narod«, i čim je bliže bio kraj rata pojavljuju se sve glasnije »spasavaoci naroda« u Hrvatskoj, kako hrvatskog tako i srpskog, a u »Pravici«, br. 1. od siječnja 1944. godine listu reakcionarnog dijela rukovodstva HSS s Mačekom na čelu, koji izlazi u Zagrebu tokom 1943. i 1944. godine, među ostalim piše:

»(. . .) I ovaj će strašni rat morati jedan puta svršiti. Mislimo stoga već sada na sve. Sjetimo se prošlosti i učimo iz nje (. . .) Politički je sada hrvatski narod, hvala braći Radićima, a i najnovijim svojim iskustvima, ne samo svijestan onoga što hoće, nego i složan. On hoće: svoju državu Hrvatsku, ali takovu, koja će biti uređena na temelju demokratskih načela onako kako to sam narod slobodno odluči. Dakako da će u toj novoj Hrvatskoj uz Hrvate ne samo Srbi, nego i svi ostali državljani imati jednaka prava, ali i jednake dužnosti.

Hrvatski je narod, kako je uopće poznato, po svojoj HSS s predsjednikom Mačekom na čelu bio uvijek nepokolebljivo na odbrani slobode, pravice i demokracije. Taj svoj stav zadržao je i u ovoj velikoj borbi svjetova, u kojoj je baš hrvatsko seljaštvo i najbrojnije, i najstalnije, pa i podnaša najveće žrtve. Jasno je, dakle, da HSS nije mogla surađivati sa režimima, koji su protiv slobode, pravice i demokracije, pa tako ni sa protektorima tih režima.«

U ovih nekoliko riječi je izrečena sva filozofija drznika. Oni se usude govoriti »o odbrani slobode, pravice i demokracije«, a za nju tri godine nisu znali, tri godine pokolja nad vlastitim narodom od strane okupatora, koga i u ovom drskom klepetanju naziva najblažim nazivom »protektor«. On u daljnjem izlaganju upućuje narod na pokoravanje neprijatelju, a time i predaju na službu zločincima kad nastavlja:

»Opredjeljen ovako u svom historijskom zbivanju, hrvatski narod znade, da je za njega u ovim teškim, ali sudbonosnim vremenima, prvenstveno potrebno:

1. Što je najviše moguće narod sačuvati biološki i gospodarski, a to znači, sačuvati u prvom redu živote, obitelji i gospodarstva naroda, a onda i po mogućnosti i sve ostale narodne tekovine. Ako ne bude Hrvata, neće biti ni Hrvatske.

2. Da u poslijeratnu Evropu uđemo kao država Hrvatska u kojoj će hrvatski narod biti okupljen, kao narodna i gospodarska cjelina.

Hoće li ta država Hrvatska ući u koji širi sklop, kao i hoće li to biti neka zajednica južnih Slavena ili kakva druga kombinacija, to će ovisiti o prilikama u svijetu te o dogovoru i sporazumu tih naroda. Hrvatski narod traži da u svaku kombinaciju uđe na temelju ugovora, kao država sačuvavši neokrnjen svoj državni i narodni suverenitet.

Mi smo već i ranije istakli da — kad se radi o zajednici južnih Slavena, onda su Hrvati za —

Savez seljačkih demokratskih država i to: Hrvatske, Slovenije, Srbije i Bugarske, u kojem bi Savezu Hrvatska bila — seljačka demokratska republika. O položaju Crne Gore i Makedonije u toj zajednici trebaju odlučiti tamošnji narodi.

HSS je kao predstavnik hrvatskoga naroda uvijek zastupala misao sloge sa Srbima u Hrvatskoj, pa je toj misli ostala vjerna i danas. Hrvatski narod je za slogu s svim Slavenima Juga, pa je àos\jeàno tome pripravan da država Hrvatska pošteno, pravedeno i bratski uredi i svoje odnose sa Srbijom s kojom želi živjeti u najboljim odnosima. A dakako da Hrvatska želi biti u dobrim odnosima i sa svim ostalim svojim susjedima, a tako i sa svim ostalim naprednim i slobodoljubivim narodima svijeta.

3. Da narod bude u takovom položaju da mu ne može više nitko i nikada nametnuti ma bilo kakovu diktaturu ni s desna ni s lijeva.

Hrvatski seljački narod je od uvijek bio protiv tuđe sile i domaće krivice te svake diktature, bila ona velikosrpska kralja Aleksandra, ili fašističko-ustaška, pa je isto tako odlučno i protiv svake komunističke diktature.« *(AIHRPH, NG, kut 532)*.

Autor ovog napisa upinje se iz petnih žila dokazati kako se ne bori za vlast, već govori radi spasa narodnih interesa. On diže glas kad je rat već gotovo završio. Međutim, dok je okupator pune tri godine prije toga temeljito pljačkao, palio i ubijao naše narode, i srpski i hrvatski, a sve to uz pomoć domaćih izdajnika u koje zapravo spadaju i ti »spasioci naroda«, tada se nije čuo njihov glas. Govori tu dalje o nekakvoj vojsci i »veličanstvenom jedinstvu politike«, kojom će hrvatski narodi dočekati svršetak rata i dobiti »dostojno« mjesto u poslijeratnom uređenju, a oni će već na vrijeme dati upute o ponašanju u tom času. To su ti hrvatski četnici, koje preporuča Krnjević, ne mareći zapravo što će se dogoditi hrvatskom narodu prema planu četničkih vojvoda i Draže Mihajlovića, s kojim oni spremaju ražanj narodima Jugoslavije. Ovim smicalicama se služila i jurišna bojna, napose njezin komandni kadar. Dakako da su i mačekovci, protivnici NOP-a u našem kraju, uzeli najaktivnijeg učešća u toj ogavnoj propagandi, naročito neki iz Pokuplja i Vukomeričkih gorica.

Ante Parelić u pilani Turopolje

Ante Pavelić, poglavnik NDH, odlučio je dana 4. prosinca 1943. godine sa svitom ustaša iz Zagreba posjetiti pilanu Turopolje, da bi osokolio i potaknuo domobransku jurišnu bojnu na daljnju razbojničku aktivnost.

Toga dana, oko 9 sati, iz Zagreba je krenuo uz osobnu pratnju i deset kamiona ustaša. Malo kasnije zaustavio se u Velikoj Gorici kod nastambe ustaške vojske. Tu i u samom mjestu Velika Gorica zadržao se nešto više od sat vremena. Oko 11 sati stigao je u pilanu Turopolje. Paradoksalno je da su na

Pilana Turopolje. Zgrada s gaterima i cirkularima, objekt za pogonsku mašinu na bazi piljevine i otpadnog drveta, mlin i radionice »Mašinhauza« (1944).

vaktarni Buševec kuda je Pavelić prolazio, ustaše objesili 4 čovjeka i da je to Pavelić vidio. Jedna je žrtva visjela bez noge. Međutim, kada je točno zločin učinjen i u kojem selu je Držanić pribavio te žrtve nisam mogao utvrditi. U pilani se Pavelić zadržao nešto više od dva sata i potom se ta horda vratila u Zagreb. O tom događaju Kotarski predstojnik Dević napisao je izvještaj redarstvu i Velikoj župi u Zagrebu 5. prosinca 1943. godine. U njemu među ostalim veli:

»(. . .) 4. ov. mj. oko 10 sati neočekivano je došao Poglavnik u Vel. Goricu. U pratnji su se nalazili Ministar prometa gospodin Vokić, Veliki župan župe Prigorje gospodin pukovnik Erih Lisak, pobočnik pukovnik g. Prebeg, zapovjednik P. T. S. pukovnik Moškov i veći broj ustaških vojnih časnika.

Poglavnikov samovoz i pratnja zaustavili su se u dvorištu vojarne ustaških prometnih zdrugova, gdje je bilo postrojeno 5 ustaških satnija. Nakon primljenog prijavka od bojnika Ivanića, Poglavnik je obišao postrojene ustaške postrojbe, a zatim su bili predstavljeni upravitelj Kotarske oblasti Dević i načelnik općine Velika Gorica Mijo Gusić. Predstavnika drugih državnih vlasti nije bilo, jer dolazak Poglavnika je imao karakter pregleda ustaških i vojnih postrojbi, te drža -vni uredi i građanstvo nisu o tome bili ob -avješteni.

Poglavnik se zadržao u vojarni Prometnih zdrugova oko 1 sat u razgovoru sa ustašama, koji su igrali kola i pjevali, a potom pješke se uputio glavnom ulicom prema središtu mjesta. Ulica je bila puna građana i seljana iz okolice,, koji su burno pozdravljali Poglavnika. Putem se poglavnik rukovao i razgovarao s narodom zadržavši se na ulici preko pola sata. Po obavljenom mimohodu ustaških postrojbi Poglavnik je sjeo u samovoz i s pratnjom pošao u državnu pilanu Turopolje, gdje su mu radnici priredili oduševljeni doček. Oko 14.30 sati Poglavnik je prošao kroz Goricu na povratku za Zagreb (. ..)« *(AIHRPH, NG, K. O. Vel. Gorica, Pr. 1131).*

Razumije se da je ovaj izvještaj bio nelogi* čan i friziran, a tako se inače i prave izvještaji pogotovu kad je riječ o navodnom pozdravljanju građanstva i seljaštva. Kotarski predstojnik Dević i sam se opravdava zbog odsutnosti državnih činovnika na dočeku jer, eto, nisu znali za poglavnikov dolazak. Kako su onda za nj znali seljaci iz obližnjih sela?! Njih, naravno, i nije bilo na dočeku. Zna se jedino da Pavelićev školski drug s gimnazije u Senju Slavko Gruičić nije htio poglavniku na dočeku pružiti ruku. U pilani Turopolje su ustaše s upraviteljem Delićem i Držanićem pripremili doček, cvatući od sreće što im je posvećena pažnja dolaskom Paveliča i pratnje.

Dolazak Čerkeza i njihovi zulumi

Nakon svakovrsne usmene i pismene neprijateljske propagande na našem području, fašisti su pod konac studenog i početkom prosinca 1943. počeli širiti glasine o nečovječnom ponašanju i vladanju komunista, koji selo potpuno obespravljuju, pale, siluju i ubijaju njegove mirne stanovnike. Stoga svi ljudi da bi zaštitili svoje živote i obitelji s imovinom i domovima, trebaju ići u domobrane! Bila je to perfidna propaganda kojoj su domaći izrodi u raznim selima mnogo pridonijeli i na taj način pripremali ljude za napuštanje svojih domova na oslobođenom teritoriju Pokuplja i Vukomeričkih gorica, a pokušalo se djelovati i na borce u partizanskim jedinicama, koji bi trebali svi prelaziti ■u domobrane u Buševec i Žažinu. Naime, Držanić će osigurati zaštitu sela od tih palikuća, ali ga i svi moraju podržavati u toj akciji, a ne surađivati s partizanima, koji im eto isto rade!

Dana 23. i 24. prosinca 1943. godine na naše područje dolazi zloglasna I. Kozačka divizija. Njezin se štab smjestio u gradu Sisku, a dijelovi divizije po svim selima podno Vukomeričkih gorica od Siska do Zagreba; u Odri zagrebačkoj, Lomnici, Velikoj Gorici, Mraclinu, Rakitovcu, Buševcu, Pešćenici, Lekeniku, Dužici i još nekim mjestima. Jedinicom su komandirali njemački oficiri, a samo je gdjekoji Čerkez bio podoficir. U akcijama »čišćenja terena« imali su neograničenu slobodu, što znači da su mogli raditi što ih volja s nevinim narodom i njegovom imovinom.

Od samog dolaska Kozaka »Čerkeza«, kako su te jedinice nazivali naši ljudi, otpočela je dotad neviđena pljačka i zulumi. Čerkezi su se razmiljeli na brzim konjima po svim selima Turopolja, Posavine i u brdskim krajevima, gdje su god bili sigurni da nema partizanske vojske. Uzimali su od naroda doslovno sve: od kokoši do krupne stoke, kao i odjeću i hranu, koja im je bila dostupna. Služeći se brzim konjima i skrivenim putovima, ponekad bi iznanadno upali u selo. Što nisu mogli ponijeti ili odmah potrošiti, uništavali su nemilice. Zatečene žene redovito su silovali. Pri tom nisu bili izbirljivi, silovali su čak i starice.

Iz sela Buševec je primjerice krenulo preko stotinu razbojnika na prva sela smještena na obroncima Vukomeričkih gorica: Barbarić i Podvornicu. Iako ih narod nije očeki-

Čerkezi na brzim konjima poduzimali su česte hajke na partizane 1943 - 44. godine.

Buševec, pust, pred povratak čerkeskih razbojnika (vide se u daljini) s pljački, paleža i pokolja u našim selima 1943 — 44. godine.

vao, većina ljudi ipak se nije zadržavala u svojim domovima, a mnogi su već bili u partizanima. U kućama su pretežno ostale starije žene i djeca. Čim su Kozaci došli u Barbarić najprije su pokupili sve po kućama i štalama što im se činilo korisnim, a zatim su spalili svaku kuću i štalu u selu. Ostala je cijela samo kuća Đure Kirina, koju su žene spasile polijevajući je vodom kad su Čerkezi otišli iz sela. U svinjcima je izgorjelo više domaćih životinja, a izgorjela je i jedna žena, koja se nije mogla kretati.

Jednaka je sudbina pogodila i selo Po -dvornicu. Zapaljene su sve zgrade, ali su žene spasile neke kuće koje vatra nije odveć zahvatila. Čerkezi su skupili i svu krupnu stoku, koju su šestorica ovdašnjih muškaraca morali pod stražom otjerati u Sisak. U požaru je i ovdje izgorjelo mnogo svinja i peradi.

Seljani su sa stravom upamtili te događaje i pričaju o njima. Tako Ivan Sovina-Glišo iz Barbarića i Imbro Đuretić-Kovač iz Podvornice vele: »28. XII. 1943. godine našem selu se dogodila najstrašnija stvar, kad su nam Čerkezi popalili sve kuće i gospodarske zgrade, uzeli svu stoku i ostalu imovinu, a djeca i žene nisu se imali kamo skloniti, prebivali su u jednoj prostoriji dok se nije snašao svaki, i razmjestili se najviše u Novom selu i drugdje u okolnim selima.« Sovina još dodaje.: »Naše selo se nije pokorilo neprijatelju niti pod tim najvećim terorom 1943. i 1944. godine. Nije nitko otišao u njegovu službu iako su bacali na tisuće propusnica za predaju. Otišli su u partizane i oni koji do tada još nisu«.

Iz Podvornice je, doduše, jedan mali broj izbezumljenih seljaka pobjegao u neprija-

teljsko uporište, ali to nije bilo značajno za već uznapredovali pokret u selu. Pogotovu što su se seljaci ubrzo vratili iz neprijateljskog uporišta.

Neke žrtve Čerkezi su objesili o dud pokraj stražarnice (vahtarne)u Kurilovcu.

Čerkezi su pogubili tridesetak seljaka (iz Trpuca, Dragonošca, Markuševca i drugih sela) u Kurilovcu kraj željezničke pruge 17, siječnja 1944. godine.

Tih dana zapaljeno je i selo Petrovina. Učinili su to »Čerkezi« iz Velike Gorice i Lomnice. Zapaljene su i sve klijeti u Kostanjevcu i mnoge kuće i gospodarske zgrade u selima Markuševec i Dragonožec. U selu Markuševec je zapaljeno oko šezdeset posto svih stambenih i gospodarskih zgrada, dok je u Dragonoščuu uništeno nešto manje. U oba su sela Čerkezi uhvatili 20—30 mladića i sve ih u Velikoj Gorici (na pruzi kraj Kurilovca) povješali i poubijali. Očito su ti mladići, kao još nedorasli za bilo kakovu vojsku, vjerovali da će ih banditi poštedjeti. Stoga su ih mirno dočekali s ostalima u svojim selima. Bila je to, dakako, iluzija koje se neki ni kasnije nisu oslobodili. Tako su Čerkezi ubili i 17—godišnje seljake Branka Kukolju i Nikolu Kukuljinca, iako su im braća bila u neprijateljskoj »legiji«. Kad je Vinko Kukuljinec saznao za ubojstvo brata Nikole, iz legije je prešao u ustaše, vjerujući da će se tako osvetiti neprijatelju za smrt brata. Eto, toliko je bila proširena perfidna neprijateljska propaganda koja je ta zlodjela unaprijed pripisivala komunistima i bivšim ruskim komunistima koji pale, siluju, vješaju i pljačkaju sve što im padne šaka. Naputak seljacima bio je jasan: »treba ići u domobrane!« Međutim, učinak neprijateljske propagande bio je upravo suprotan. Oni ljudi koji još nisu bili u partizanima sada su im se priključili.

Poslije vješanja tih mladih ljudi, Gestapo je organizirao još jedan pohod u ta sela 4. veljače 1944. godine. Tada je zapalio pretežni dio kuća i gospodarskih zgrada, ne obazirući se čije su. Primjerice, starica Markulin je pokušala spasiti svoj dom, pokazujući neprijatelju, slike svojih sinova, od kojih je jedan bio u legiji, a drugi ubijen kao ustaški tabornik. Međutim, ništa joj to nije pomoglo, kuća joj je bila spaljena.

Među ostalim mladićima u Markuševcu je bio uhvaćen i Antun Busak-Jurin, partizan na dopustu. Kad ga egzekutori nisu uspjeli podići na vješala jer im je puknuo konopac, sam im je rekao: »Odstupite, pa ćete vidjeti kako ću ja vas objesiti kad vi ne možete mene!« Neprijatelji su ga u jarosti odmah ubili pod galgama murve. Ljubav prema slobodi i mržnja prema tuđinskim okupatorima ni pod vješalima nisu zbunili tog mladog borca za pravdu i slobodu.

U prkovačkim vinogradima Čerkezi su popalili mnoge klijeti, a uza sve mjere predostrožnosti i opreza poubijali su dosta starijeg i nedužnog stanovništva okolnih sela. Tako su u Cerju lekeničkom ubili kod kuće Baru Culović, Matu Martinića »Tudora« a četvoricu ljudi odveli preko Buševca na vješala u dvorište vaktarne »Buna« kraj Turopolja, kao što svjedoči starac Mateić iz Pešćenice. O tom slučaju Franjo Črnko, seljak iz Buševca, kazuje među ostalim i ovo:

»(. ..) Kad je prva posada Čerkeza otišla za dva dana iz Buševca prema Velikoj Gorici, rekli su nam prvi da oni drugi neće biti tako mirni košto su oni bili. I zaista kad je došla trajna posada Čerkeza u Buševec odmah su po selu uzimali prvenstveno sijeno za konje, lovili su po selu kokoši i svinje, jer su se isključivo na taj način snabdijevali hranom. Uzimali su sami vino i sve što bi im odgovaralo. Odlazili su u pljačku po Posavini i prema Kravarskom. Dovlačili su stoku i za svoje potrebe je klali na sajmištu u Buševcu. Jednom su doveli iz Brdine 4 čovjeka, iz Cerja lekeničkog, koje su drugi dan odveli preko Turopolja na bunsku vaktarnu i tamo ih u dvorištu povješali. Ovi uhapšeni i na smrt osuđeni Cerjani morali su nositi na glavi lojtru po kojoj će se penjati na štrik. Taj prizor je gledalo cijelo selo i radnici u pilani Turopolje. Od četvero obješenih bio je Ivančić Mato i Ivančić Janko, čijih se imena sjećam (. ..)« *(a.a.)*.

Pohvatano je dosta žrtava i muškog i ženskog spola, ali su to pretežno bili ^ve nevini i

stari ljudi koji se nikada nisu bavili nikakovom politikom. Očito je kozačka divizija izvršavala unaprijed pripremljeni plan uništenja baze za snabdijevanje NOP-a na našem području, pomagana od svih domaćih izdajica, mačekovaca i ustaša. Glede toga nužno je iznijeti još neke zločine, iako time dakako ni izbliza neće biti iscrpljena slika o fašističkom teroru nad nevinim narodom našega kraja.

Kobna stara 1943. godina

Uoči stai“e 1943. godine došli su Čerkezi kod Nikole i Mije Črnka, siromašnih seljaka iz Buševca. Ondje su ugledali plast sijena kraj štale i naumili ga uzeti za svoje konje. Domaćini se, dakako, nisu ni mogli, niti pokušali oduprijeti toj pljački, iako im je to bila cijela količina sjena za ishranu njihove stoke.

Nakon što su Čerkezi prije podne odnijeli sve sijeno, u kući je zavladala velika žalost i još veći strah pred onim što će se još dogoditi. U dvorište je, naime, više puta toga dana dolazio vojnik za vojnikom, što, naravno, nije slutilo na dobro. Kućedomaćin Nikola star 43 godine, odavao je taj strah izrazom lica i upalim očima. Majka mu i brat pitali su ga da nije možda bolestan, no on im je odvratio da je zdrav, ali da ga muči strah zbog vojnika koji se cijeloga dana muvaju po dvorištu. Iako su ga tješili svojom i njegovom čestitošću i lojalnošću mirnih seljaka, ipak se nemir uvukao i u njih. Ni slutili pak nisu da im je smrt već bila u kući.

Čerkezi su, naime, u plastu sijena bili pronašli jedan ili više partizanskih letaka. Čekali su samo naređenje svoje komande da izvrše pokolj, a u međuvremenu su nadzirali kretanje svojih žrtava.

Kako je u selu običaj da u zimsko doba, kad se posvrše dnevni poslovi, posjeti susjed susjeda, za nesreću dolaze u Nikolinu i Mijinu (36 godina) kuću susjedi Mato Robić »Panduričin« (40 godina) i Antun Robić »Vincekovin« (36 godina). U mraku susjedi razgovaraju o zlu koje se nadvilo na narod itd. Svjetlo nisu palili da ne izazovu dolazak nepozvanih gostiju. Tješili su jedan drugoga »kako se njima ne može ništa dogoditi, jer oni nisu partizani, a niti imaju koga od svojih u partizanima, ne čine nikome zlo, oslobođeni su od služenja vojske«. Dok su tako glasno razmišljali u kuću su banula petorica Čerkeza s jednim oficirom.

Odmah su naredili da se zapali svjetlo, a prisutne domaćine i susjede nazivali su partizanima. Pozvali su ih da se dignu i krenu s njima. Tako zatečeni, nevini i nesvjesni težine događaja, spomenuti su se ljudi počeli braniti i dokazivati da nisu partizani niti s njima imaju bilo kakve veze. Zapištala su i djeca, zajaukale žene. Čerkeze to uopće nije diralo, dapače, izveli su seljake bez kaputa, iako je napolju bila zima. Rekli su im da će odmah biti vraćeni iz komande gdje će ih samo nešto pitati.

Nakon što su odveli uhapšene, upali su u kuću drugi Čerkezi i na očigled djece opustošili cijelo domaćinstvo. Za sudbinu odvedenih roditelja djeca nisu znala sve do sutradan, kada je obitelj čula da su pohapšeni proveli noć u zatvoru u Rakitovcu, a zatim odvedeni u komandu Mraclin.

Gestapo i njegovi sluge u Mraclinu su već pripremali »proslavu stare godine« ! Već su, naime, bili uhapsili Ljudevita Cvetnića-Mamulina, poštanskog radnika iz Mraclina i Miju Vujnovića, kovačkog radnika iz Mraclina. Iz nekih brdskih sela dovedena su još šestorica nepoznatih ljudi. Cijeli dan stare 1943. godine pohvatane žrtve čekaju sudbinu zatvorene u štagljima i štalama susjednih kuća kraj pruge u Mraclinu. Brojni stražari nisu dali ni pomisliti na spašavanje bijegom, a žrtve nisu ni sumnjale da će im se desiti najgore. Odvraćali su takve misli od sebe »jer nisu ništa krivi!«, oni imaju svoju obitelj i djecu u siromašnim domovima, pa će i to utjecati na odluku sudaca. Taj zadnji dan 1943. godine davao im je nadu da neće u tako svečanim trenucima dočeka nove 1944. godine biti čak ni ispitivani. Svi ovi mnogobrojni argumenti činilo im se da su čvrsti i da idu njima u prilog. Nisu, međutim, ipak mogli potisnuti najteže sumnje i taj dan je bio cijela vječnost zatvorenicima. Niotkud ne dobivaju hrane, nitko ih ništa ne pita i samo čuju stražare kako obilaze zatvor, ne bi li tko pokušao pobjeći?

Približio se dvadesetičetvrti sat. Na pragu je nova 1944. godina. Stražari odovode na prugu žrtve. »Brzo će obaviti >posao< i potom se zabavljati dalje na dočeku nove godine!« Svaki telegrafski stup je tako dobio po jednog čovjeka. Sve je išlo »mirno« dok nije došao red na braću, Nikolu i Miju Črnko. Oni do samog trena dizanja na galge nisu vjerovali, da bi mogli biti ubijeni, »jer nisu nikome ništa zlo učinili, a niti ovima koji ih eto žele objesiti«. Odjednom su nestale sve njihove iluzije. Kad treba prići štriku Nikola poviče: »Nećete me vješati!« i zajedno s bratom napadne Čerkeze. Žestok i kratki napad nije ipak mogao imati većeg efekta, jer su krvnici upotrijebili oružje i odmah ih ubili. I samo jedna Nikolina želja se tako ispunila: Nisu ga vješali.

Za ove jadnike je rodbina u međuvremenu sve poduzimala ne bi li ih spasila. Kleče-

Žrtve Čerkeza i jurišanaca iz Buševca pogubljene kod stražarnice (vahtarne) na željezničkoj stanici Mraclin. Stoje, s desna na lijevo: Mato Robić, Antun Kobić, Nikola Črnko i Mijo Črnko (peti u redu).

ći je molila sve, a među ostalim i Robića, koji je bio u dobrim odnosima s Držanićem. Ali sve je bilo uzalud. Da bi prikrili zajednički zločin ovi »zaštitnici naroda«, hrle »svom snagom spašavati«, ali su obavješteni da su uhapšeni već obješeni i potučeni! Saučesništvo nije time bilo prikriveno, jer je narod sve pratio i stvarno stanje vidio.

Obješene žrtve njihale su se na banderama slijedeća dva dana da bi fašisti i tako zastrašili seljake i ostale prolaznike. Potom su gola tjelesa obješenih pokopali u zajedničku jamu iskopanu u vrtu nekog seljaka uz samu željezničku prugu. Dan nakon Nove godine Čerkezi su ubili i Katu, ženu Ljudevita Cvetnića, i zakopali je u Galekovićevu vrtu. Dosta dugo se za Katu nije znalo. Njen grob otkrila je vjerna joj pudlica jer je njeno truplo bilo tek 20 cm pokriveno zemljom.

Pljačke po selima

O svim tim zvjerstvima na svoj način svjedoče i brojni izvještaji kotarske oblasti Velika Gorica. Iz njih se razabire poimenična pljačka tisuće ljudi u svim selima Posavine, Turopolja i Vukomeričkih gorica. Navedene su opljačkane stvari, stoka i sve što su Čerkezi uništili kod kojeg domaćinstva, kao i počinjeni zločini silovanja žena. Ograničit ću se samo na nekoliko tipičnih primjera pljačke, a oskvrnjene žene, starice i djecu iz razumljivih razloga ne spominjem poimenice. U izvještaju Kotarske oblasti Velika Gorica od 23. prosinca 1944. godine stoji upisano:

»(. . .) Matković Ruža kbr. 31, odnjeli 300 1 vina, 200 kg kukuruza, 1 muško odijelo, 3 muške košulje, 3 ručnika, 1 bluzu žensku, 3 ženske marame za glavu, slanine 15 kg, mesa 15 kg, svinjske masti 21 kg, 2 komada željeznih vila, 1 lampaš, 1 četku za odjelo, 6 komada kokoši, jednu gusku sjemensku, sol i šibice sve su uzeli da nije niš ostalo za kućnu potrebu, polupali prozore na kući i 1 žensku suknju, 1 par ženskih čarapa i 1 flašu praznu od 5 1. (...)«.

»(. . .) Gosp. Vladimiru Novaković, učitelj a sada Domobranski satnik, 14. I. odnjeli Kozaki 12 finih stoljnaka, 6 muških košulja, 2 svilene haljine sasma nove, jedna štofena nova, 4 m. svilene tkanine, 2 para kožnatih rukavica, 1 veliki svileni rubac izvezen u velikoj vrijednosti, još ine robe u velikoj vrednosti, 2 muška komplet odijela i crno i još jedno i još jedno, 2 lajbeca i 1 kaput. Osim toga uništena je jedna fina kredenca, 1 ormar i sve ostalo slično uništeno u velikoj vrijednosti. Sva roba gore navedena je predratna roba i osim toga 5 kg šećera i polupali glasovir (.. .)«.

U kući Mare Matković iz Šiljakovine k. br. 31., su uzeli: 16 metri sijena, 6 kg svinjske masti, a nije mi ništa ostalo, 6 kg svinjskog mesa, a nije mi ništa ostalo, 31 komada sjemenske guske i nije mi ništa ostalo, 1 kokoš i to su mi bile sve, 1 flašu opletenu (demižon) 121, 2 komada volovskih lanaca, 2 para ženskih cipela, 1 sikiru, 1 vrč za vodu 2 1 limeni, 2 kom. sapuna, 1 škare (makaze) za švelju, 20 1 vina, 1 praznu vreću i jedno ogledalo.

(...) Petar Horvat iz Vrbove, 55. god. kbr. 82, 1. I. 44. oduzeto 2 kobile, 2 hamova, 20.000 kuna pod revolverom, više komada živadi, rublja. (1 kobila 6 g. siva i bređa, druga crna 15 godina, bijela mala zvijezda na čelu), oko 400 litara vina popili i razlili. (. ..)

(...) Radočaj Josipu Kozaki su uzeli 1 žepni sat, 1 zlatni lanac, 1 cigaršpicu i novčanik sa novcem kn 1900. Nadalje su njegovu pastorku Baru Buković prisilili da se svuće do gologa tijela dok ona se nije htjela podpunoma svući već samo gornje suknje, hoteći istu prisiliti na sramotni čin, kojoj je ipak uspjelo pobjeći pa makar da je mnogo puščanih hitaca opaleno za njom. Nadalje

su također silili na isti način Anu Đurašin, koja je isto uspjela pobjeći.« (...)

(...) Plodinec Mato kbr. 3 iz Starog Čiča, uzeli 80 1 vina, 2 mantla za bicikl, 1 muško odijelo, 3 ženska rupca, Plodinec Ivanu 1. gusku, Paljević Pavlu kbr. 54 uzeli 1 košnicu pčela i 1 košnicu pčela Martinčić Petru.

(...) U selima Kravarsko, Barbarić i Podvornica, koja su podpuno spaljena, odagnata je sva stoka i živad, osim manjeg broja, koje se nalazilo u šumi na paši, tako da su seljani ostali potpuno bez ičega, osim odijela kojeg su na sebi imali. Iz gornjih sela dovedeno je oko 150 ljudi i sprovedeno u Sisak, odakle su vojni obveznici poslani na odslužење vojne obaveze, zadržani su u logoru radi suradnje sa partizanima: Alojz Kralj, Sremić Ivan, supruzi Nikša, učitelji u Kravarskom *(koji su u logoru i ubijeni — o.a.),* dok su ostali pušteni na slobodu. (. ..)

(...) Za ostala sela, Mraclin, Buševec, Dragonožec, Markuševec, Gudci, Lukavec, Vel. i Mala Gorica, Kurilovec, Rakitovec, Šiljakovinu, gdje su zalazile kozačke jedinice, podaci se još prikupljaju te će se dostaviti naknadno. (. ..)

(...) 12. I. 1944. pokupljeni su svi muškarci iz Dragonošca, Markuševca, Trpuca i Šiljakovine njih oko 130—150 i dovedeni u Veliku Goricu navodno s razloga, što je tog dana pucano iz kuća navedenih sela na vojničke ophodnje. Svi uhapšeni seljani nalaze se još u Vel. Gorici. Osim toga Kozaci su pokušali izvršiti silovanje nad mnogim ženama. (. ..)« *(AIHRPH, NG, kut-247).*

(...) Odredi kozačkih jedinica iz Velike Gorice bili su 4. i 5. siječnja 1944. godine u Lomnici Donoj i tom prigodom pljačkali i silovali.

U općinama Odra zagrebačka i Orle pohodi Čerkeza su bili višekratni sa svim posljedicama kao i u ostalim selima, *(v.ib.)* Kotarski predstojnik je za neke seljake, lojalne ondašnjim vlastima, pokušao intervenirati za povrat imovine, ali mu je odgovoreno: »da navodi prijave ne odgovaraju istini«. Naime, specijalna veza u osobi jednog oficira uspostavljena radi rješavanja pitanja između Kozaka i mučenog naroda, bila je uvijek na strani Čerkeza i njihova razbojništva, a protiv naroda. Vrlo rijetki kolaboracionisti dobili su natrag opljačkane stvari, *(v.ib.)*

Čerkesko-jurišantske akcije

Gotovo je nemoguće navesti sve zločine i otimanja Čerkeza i Jurišanaca. Na našem se području našlo raznog ološa, a bilo je samo 2 do 3 puka Prve kozačke divizije. Silovanja, pljačke, ubijanja i odvođenje ljudi, uništavanje imovine i paljenje kuća pa i cijelih sela,

»Miroljubivi« krvnici u šetnji selom Buševec 1943 - 44. godine.

Žrtve Čerkeza — Franjo Šaban, kovački radnik iz Gradića i Vinko Vlahović, poljoprivrednik iz Gudca, obješeni na hrastu ispred sela Petrovina i Gradići 12. siječnja 1944. godine.

bila je grozna svakodnevica naših ljudi u režiji Gestapoa. U sve veće akcije na oslobođeni teritorij Pokuplja i Posavine polazio je neprijatelj sjedinjenim snagama, a priključili su mu se i tzv. »zaštitnici« ili ustaše-jurišanti koji su se osobito istakli u takvim pohodima. Podržani avionima i neprijateljskom propagandom mačekovaca, nanijeli su dosta štete narodnooslobodilačkoj borbi, osobito u Pokuplju i Vukomeričkim goricama. O tim neprilikama NOP-a u Pokuplju govori jedan izvještaj IV Korpusa NOV. U njemu komesar tog Korpusa Veco Holjevac 4. srp-

»Seljina brigada« u pokretu prema ustaškom uporištu Žažina kraj Siska u studenom 1944. godine.

nja 1944. piše komesaru NOV i PO Hrvatske, među ostalim:

»(. . .) Situacija u Pokuplju nije dobra. Veliki broj ljudi za vrijeme Pavelićeve amnestije otišao je k neprijatelju. Taj broj iznaša oko 1.000 ljudi. Obzirom na tu političku situaciju prvi naš vojnički udarac u Pokuplju uslijedio je baš na ustaško-domobransko uporište u kojem se nalazio veliki broj tih novo-mobiliziranih ljudi. Mi smo napali Buševac i postigli dobar uspjeh. Banda je bila razbijena i kod nje je nastupila izvjesna demoralizacija, koju je naročito pojačavalo i tih dana bombardovanje Capraga. (. ..)

(. ..) Po našem mišljenju borbe koje smo vodili za vrijeme našeg boravka u ovim krajevima, a u kojima su sudjelovale naše VIII i XXXIV divizija mnogo će pripomoći da politička situacija u tim krajevima postane bolja i da se stvori izvjestan polet kod ovoga naroda za borbu. Ogromna većina stanovništva je pod utjecajem parole čuvanja glave i neće dobrovoljno da ulazi u našu vojsku. To je ujedno jedan od razloga da ne napuštaju masovno redove neprijateljske vojske. No isti ti ljudi kada dođu u naše jedinice postanu dobri borci vrlo prodorni i uporni, primjer Seljine brigade. (...)

(...) Naše jedinice su u Pokuplju imale sitnijih grešaka, koje su bile beznačajne. U Žumberku naše jedinice su se naročito dobro držale. Borbenost u borbama koje smo vodili sa neprijateljem bila je na visini. Imali smo prilične gubitke u borbi s neprijateljem, no ti gubici nisu negativno djelovali na moral naših boraca. Borbenost je bila na visini, naročito kod Seljine brigade XXXIV divizije i kod I i II brigade VIII divizije.(...) *(AVII, Fond NOB, reg. 429, br. 44-1/1-K).*

Jedinica koju je u Buševcu likvidirala NOV pripadala je »Jurišantima«. Njezini pripadnici regrutirali su se iz gornjih sela oko Pokupskog i Ki avarskog, a među njima bilo je i dosta dezertera iz NOV. Uglavnom se radilo o ljudima zavedenim mačekovskom propagandom koji su stupanjem u »Jurišante« htjeli »sačuvati glavu«.

Poslije akcije Seljine brigade, 3. veljače 1944. godine, na glavni magazin I kozačke divizije u selu Odra zagrebačka, Čerkezi su organizirali napad na »Seljinu brigadu«. Poveli su više od dvije tisuće ljudi iz svojih i uporišta u Lomnici, Velikoj Gorici, Mraclinu i Buševcu u smjeru Dubranca gdje je bri- I gada bila smještena po selima. Dana 10. veljače 1944, rano ujutro, velike snege Čerkeza, ustaša i drugih razbojnika opkolile su selo Veleševec. Tu je I i III bataljon mlade »Seljine brigade« koja je bila formirana tek prije mjesec dana, vodio cijeli dan borbu s nadmoćnim neprijateljem. Neprijatelj je pretrpio velike gubitke, ali je u toj bitki bilo i naših žrtava. Poginuo je, hrabro se boreći, i omiljeni komandant brigade, Ivan Mladen. Novi komandant »Seljine brigade« postao je dotadašnji zamjenik komandanta, također izvanredan borac, Milan Tojagić koji »Seljinu brigadu« vodi u svim kasnijim bitkama do konačnog oslobođenja naše zemlje.

»Seljina brigada« se inače još mnogo puta sukobila s Čerkezima i Jurišancima na našem području. Na primjer 3. travnja 1944. godine sačekala je Čerkeze i jurišante u seli- 1 ma Novo Brdo, Kravarsko, Čakanec i Opati- I ja. U toj bitki ubijeno je dvadesetak neprijatelja. U Gudcima su pljačkaši istog dana izgubili 10 pušaka, 90 mina i 6.000 metaka. I Narodu su vraćena opljačkana dobra, gdje god je to bilo moguće.

Radi čuvanja narodne imovine od pljačke **j** »Seljina brigada« je bila izuzetno voljena u narodu, a veselju nije bilo kraja gdje god bi I se ona pojavila. Omladina i žene uvijek bi I našli nešto za poklon svojim borcima. Tako **j** je omladina Čakanca načinila lijepu zastavu I s petokrakom zvijezdom i poklonila je II I bataljonu kao najboljem, a sa svih strana su borcima i oficirima donosili razne ručnike, i

maramice i slične sitne stvari u znak pažnje. I u Čakancu su Jurišanti i Čerkezi zapalili kuću i gospodarske zgrade Franji Kirinčiću-Bošku, ali su to mnogi banditi potom platili glavom, u sukobu s borcima »Seljine brigade«.

Sveopći pokret neprijatelja usmjeren protiv NOP-a i NOB-a u Pokuplju i Vukomeričkim goricama, imao je odista u jednom trenutku negativnog odraza na tamošnji razvoj događaja. No, uz sve napore okupatora, kvislinga i mačekovih propagandista u nizinskim selima Turopolja i Posavine takvi rezultati su tamo izostali. Iako poplašen prijetnjama »da će sve partizanske obitelji otpremiti u logore, uzeti im imovinu i čak smrću kazniti aktivne pomagače partizana«, narod je u cjelini ostao jednodušan u podršci NOP-u. Uz civile, tek pojedini borci partizanskih jedinica, predali su se pod tom presijom neprijatelju. Navest ću jedno pismo iz baze NOP-a u Buševcu koje ilustrira na svoj način tadašnje događaje i teškoće u ovome kraju:

»DOPIS IZ BUŠEVCA!

U našem selu situacija je dosta nepovoljna. Još svaki dan se čuje — ožujak — travanj 1944, — dolaze ljudi na grupe i javljaju se dobrovoljno u Pavelićevu vojsku i da dolaze i partizani pod oružjem, a ovi Brđani koji su u selu s najvećom mržnjom govore o partizanima i tako lakovjerni vjeruju i šire , dalje takove laži. I mogu ti kazati da ima u našem selu koji su protivniki Narodne oslobodilačke vojske. Među njima je prvi »Grof«. On se je sada povratio kući iz Velike Gorice gdje je živio cijelu zimu i otvorio je birtiju. K njemu se svraćaju svi oficiri koji su u Buševcu i Turopolju. Nadstojniku Držaniću je dao svoj auto na raspolaganje, a taj Držanić ide opet njemu na ruku tako mu daje svaki dan vojnikov koliko god treba za rad. On s tim vojnicima ide u šumu i sijeku raste kakove god on veli, a pred ljudima i lugarom veli, da to sijeku za vojsku.(. . .) A taj čovjek vodi propagandu protiv partizana tko god dođe u njegov dućan ili birtiju. Ako ima ikoliko vremena on njemu pripovijeda o propasti partizana i o zlu koje su oni stvorili. Tako je i meni govorio da bi sve bilo dobro samo da nema partizana, da ovdje već ne bi bilo Nijemaca ni Kozaka, da bi mi bili sami. Ovakovi ljudi bježe samo za kunama, a za narodnu stvar ne daju ništa. Tako i neki bivši prvaci HSS-a podpomažu više ustaški pokret nego ikada prije. Oni sad govore kako su se naši dečki prevarili koji nisu njih pitali za savjet već su otišli med partizane misleći da su pametniji od njih starih i iskusnih političara. A da su nas pitali sigurno ne bi bili tamo gdje jesu, bili bi sigurno u domobranima. Koji su u jurišancima iz našeg sela kažeju kako će god rat završiti domobranstvo će ostati, a glavni im je šef Joso Matošev. On isto veli za partizane da je to jedna banda koja nikad neće postići svojega cilja! Neki od radnika u Turopolju ne zaostaju za jurišantima. Oni većinom zagovaraju domobranstvo i tobožnju Hrvatsku. Ovakovi vode najveću propagandu protiv partizana. Mislim da bi bilo dobro ovim ljudima koji su pošli stranputicom dati do znanja, da mi to sve vidimo i čujemo što oni rade i upozoriti ih na posljedice i odgovornost pred narodom i narodnim sudom.«*(a.a.)*

Formiranje seoske milicije (samozaštite)

Paralelno s vojničko-pljačkaškim akcijama i bjesomučnom propagandom protiv komunizma, Gestapo je po selima organizirao tajne organizacije za borbu protiv domaćih partizana. »Kad ti u selo dođe partizan, susjed, rođak ili brat, samo po njemu, i brzo će se selo riješiti komunističke opasnosti«, govorili su agitatori stvaranja takove organizacije. Ali nisu dugo ostali u tajnosti. Jedan bivši rukovoditelj HSZ-a u našem kotaru držao je taj čin vrlo opasnim za narod. O svemu tome 2. srpnja 1944. obavijestio je NOP:

»Nijemci po selima organiziraju i naoružavaju ljude koji se žele oduprijeti partizanima, a naročito u to uzimaju ljude koji su se prije bavili politikom. Takove organizacije već postoje diljem kotara Velika Gorica. Pristao je ovaj ovdje, pristao je onaj tamo, a oružje će dobiti iz Zagreba čim se organizacija postavi. Neki su već i oružje donijeli, jer je u Zagrebu osigurano preko 75.000 pušaka i drugog oružja u tu svrhu. Opasno je i to će biti bratoubilačka borba, ali koju treba spriječiti!« (a.aJZanimljivo je da ovaj izvjestitelj nije bio suradnik partizana, a imena drugih sudionika u toj raboti ne iznosim, jer su mnogi od njih kasnije postali dobri suradnici narodnooslobodilačkog pokreta.

Iz redova gestapoa također nam je o istoj stvari stigla obavijest u kojoj, uz ostalo, stoji: »(. . . Spakovali su vam u partizanski odred 15 obučenih špijuna pod firmom suradnika partizana. Oni su prije polaska imali veze sa vašim suradnicima na terenu i imaju povjerenje. Među njima je i pravih suradnika NOP-a ali preko kojih će samo špijuni biti plasirani i imaju zadatak otkriti sve veze na terenu, odbore, zemunice i sve što se tiče pokreta. Tu su i dvojica domaćih iz Dragonošca i nekog gornjeg sela, koji će kasnije

služiti za vodiče. Svi su dobro naoružani automatskim oružjem i mitraljezima. Dobili su dobre novce i kad će biti akcija na partizane oni će preći na svoju stranu, kad budu uništeni partizani. To je bio nekakav komitet organiziran po Gestapou!«(a.aJ

Nedugo iza ove obavijesti, u Turopoljsko-posavski odred stvarno je došla grupa od petnaestak dobro naoružanih vojnika iz aerodroma Pleso i Velike Gorice. Odmah su raspoređeni u Poljani. Osjećali su se veoma sigurno i ni pojma nisu imali o tome daje vijest o njima stigla prije njih. Nakon nekoliko dana svi su pohapšeni. Ništa im nije pomoglo što su prije surađivali s aktivistima NOP-a i preko veze došli u partizane. Bilo je također dosta teško uvjeriti naše komande i neke drugove koji su radili s tom grupom da su oni zapravo špijuni Gestapoa upućeni k nama s određenim zadatkom, a pravi suradnici među njima su im služili samo kao most za prijelaz na taj pakleni zadatak. Nakon nekoliko dugih dana boravka u jedinici, pohapšeni su pravi špijuni i više nije bilo nikakvih teškoća u istrazi, jer su vidjeli da su otkriveni. Sve su priznali, i tako je dokraja objašnjeno s kakvim su zadacima upućeni u partizane. Špijuni su pohapšeni, a pravi suradnici NOP-a iz te grupe tako su spašeni i ostali su i dalje u partizanima. Nije teško zamisliti kakva bi ih strašna sudbina bila zadesila da su došli Gestapou u ruke kao suradnici NOP-a. Oni su kasnije postali odlični borci, a neki i rukovodioci u našim partizanskim jedinicama i borili se tamo do konačnog oslobođenja naše zemlje.

Pošto je već organizacija »seoske zaštite« bila postavljena u mnogim selima (o čemu će biti riječi i uz mjesne NOO-e), a neki su zaštitari, poput onih u Novom Čiču, primili
i oružje, trebalo je brzim protumjerama definitivno suzbiti te aktivnosti neprijatelja na našem području. Poduzeta je već spomenuta akcija IV Korpusa NOV na garnizon u Buševcu, a pohapsili smo u raznim selima i nekoliko aktera osnivanja te organizacije, u stvari mačekovaca, neprijatelja NOP-a. Iako se kroz na brzinu provedena saslušanja od većine nije moglo osobno saznati o njihovu učešću u tom zločinačkom planu, oni su drugačije pouzdano utvrđeni kao sudionici tog nauma i svrha je postignuta u cijelosti. Naime, hapšenje i nije imalo drugog cilja do li spriječiti i totalno razbiti akciju Gestapoa i ustaša još u začetku. Mačekovce će dovesti pameti već i to kad uvide da su otkriveni još
i prije no što su uspjeli počiniti svoj zločin! Jedan dio njih samo smo upozorili, pismeno ili usmeno da se klone takve rabote. Bilo je to sasvim dovoljno svima kolebljivima da istog časa odustanu od suradnje s neprijateljem. Čak su neki od njih, politički periferniji, počeli pomagati NOP. Oni pak, prevejani radije su se očitavali pismeno: »Kako su na strani ove pravedne borbe naših naroda«. Jedno takvo pismeno očitovanje od 7. kolovoza 1944. djelomično ću citirati:

»(.. .) Vrlo mi je drago što si se sjetio mene već jednom nakon tolikog i tako burnog vremena što je zahvatilo čitavo čovječanstvo čitavog svijeta, a napose naš potlačeni hrvatski narod, koji još nikad nikog nije izrabljivao a uvjek ostao izrabljen i izmožden što historija pamti. Zapravo neznam odakle bi ti počeo pisati. Ovi banditi ustaše što se prave da brane Hrvatsku, neznam od koga, zapravo drže za šiju Hrvate da može Švabo bolje ubijati taj nevini narod. Mi bi se morali razgovarati tri dana, imamo što, onda bi se znali, ovako par reči što ti mogu reći. Nu ću ti odgovoriti ipak nešto. Ti mene pitaš kako ja gledam na ovaj pokret i borbu što ga sačinjava naša hrabra narodna oslobodilačka vojska. E vidiš, isto tako gleda gladan na komad kruha, sa užitkom pratim događaje u nadi skorog svršetka i boljeg života. Nije Hrvat ali nije čovjek koji bi odobravao ovo, što ovi zulumćari rade. Ovo nije htio hrvatski narod, ovo nije odgoj za potlačeni narod, ovo je nametnuto bez volje naroda i ovog će nestati, jer će ga narod odpuhnuti. Ovo je nama nametnuto i svaki koji bi ovo zagovarao što radi Pavelić i njegova banda spada pod narodni sud, a kad narod sudi znadeš. Kako ja čujem i vidim ima, na žalost, i naših ljudi koji plaću, za ovo što već tone, ili su neznalice ili su lupeži, a prije lupeži, jer već i najgluplji čovjek znao bi prosuditi. Ja čujem
i naše ljude to jest iz našeg sela koji prigovaraju rad i borbu nar. osi. vojske. Nije dobro ovo ili ono ali se mora znati, to je rat, i jedan krvavi rat gdje se ne može na sve sitnice paziti zbog većih stvari. Ako hočeš uzeti omjer narodnog mišljenja uzmi sebi bližu okolinu, selo, općinu, kotar, evo ti omjer države, a par sabotera švercera to nije narod. Njima ide sada ali će i oni osjetiti narodnu srdžbu, to mislim u svom selu, a takovih ima u svakom. Moj pregled politički je ovaj. Kad ne bi se naša omladina, naša mlađa generacija to jest naša budućnost, a s njom dakako i stariji, a i sav hrvatski narod stavio u borbu protiv ove nemani niš ne bi iskoristio što znaju lažni propagandisti lajati. Kaže ne bi Hrvatska krvarila, ne bi kuće gorele, ne bi se narod ubijao. To je slabo mišljenje. Ne bi možda u Hrvatskoj, već kod Staljingrada u Rusiji. Ova neman bi digla sav narod da se bori protiv koga, sebe i nas bi Slavena nestalo automatski. To je bilo tako uređeno, ja se

sjećam jednom zgodom u velikoj skupštini u Zagrebu kad je prigodom svog govora kazao pokojni Stjepan Radić, ne će biti dobra za nas Slavene, a osobito Hrvate dok ne će jednog dana doći ruska mornarica u naš plavi Jadran. I evo dragi moj prijatelju dani su blizu, sigurno znadeš za turski tjesnac Bospor Dardanele, taj prolaz to si čuo što se događa. Ono što mi duša govori ne mogu ti kazati u par slova mišljenje naroda. Govorkanje sa drugih strana itd., a što bi bilo od koristi nam svima u buduće. (...)« *(a.a.)*

Bilo je među tim protivnicima NOP-a i dosta nezgrapnih uzajamnih plašenja s partizanima. To je možda ponekad bilo s razlogom, ali i nije moralo biti. Sve se nije ipak moglo kontrolirati. Da li su možda neki neodgovorni drugovi poduzimali na svoju ruku akcije protiv bivših HSS-ovaca? Jedan od njih u svom pismu tim povodom, među ostalim piše:

»(...) Primio sam tvoje pismo pročitao i proučio u detalje. Drago mi je što se još uz ovakove teške prilike mene sjećaš. Mislio sam da ćeš se srditi poslije našeg zadnjega sastanka.

Tvoji politički ciljevi i kombinacija vrlo su lijepi. To sve bi nadmašilo sve do sadanje društvene uređaje glede pune demokracije kao i donekle socijalne nepravde (pravde).

Navađaš da ne dolazim u vinograd, već plaćam radnike kao da imam u izobilju novaca. Ta nemam novaca kao što je kod mene slučaj uvjek. Ne bavim se sa nikakovim ševtom ili švercom. Ko se drži kao ja novaca nema, ali jedno je, a to je da se meni prijeti da će me učiniti za glavu kraćim kad me ulove naši dragi koji se nalaze u borbi za slobodu. Stoga sam napustio vinograd na milost i nemilost.

Ja znam da ćeš ti odmah na ovo reći daje to laž ili podvala. Meni je to rekao ne samo jedan nego svi se u tome jednako slažeju koji su bili odvedeni pa su se kući vratili, svi kažu strogo se čuvaj, istina je da si osuđen. Uvjek sam mislio da sam ja kao takav stekao kod naših mlađih toliko simpatije, da bi se mogao sa svakim sresti, a da mi se ne bi niš na žao od strane njihove dogodilo.

Ako je u tvojoj moći da ti sa našima dečkima tu stvar likvidiraš na zadovoljstvo sa punom sigurnošću tada bi mogao računati na naš skori sastanak. (...)«

Pojedini naši drugovi ponekad su se sektaški odnosili prema HSS-ovcima, pa čak i onima koji su se nalazili u našim redovima. To je i CK KPH-a uočio i upozoravao je OK KPH-a za Pokuplje na odnos prema Petru Fioliću — predsjedniku Okružnog NOO-a za Pokuplje i još nekima, što je onda bilo predmetom rasprave na plenumu OK KPH-a za Pokuplje 24. IV 1944. godine, gdje je konstatirano:

»(. ..) O Fioliću i Toru naša krivica što ih nismo zaposlili na radu gdje ne bi švrljali. Sektašilo se prema njima. Nismo ih nikako iskoristili. (. . .) HSS — pristaše oko Mačeka se raslojavaju, mogućnost pregovora, žele prići NOP. Proširiti rad, mobilizirati sve snage. (...)« *(AIHRPH, KP-170/431).*

No, sektaški odnos prema bivšim HSS-ovcima nije bilo nikakvo pravilo, već je Partija imala sasvim određeni i to pozitivan stav prema svima koji su se željeli boriti protiv okupatora i domaćih izdajica pa tako i prema HSS-ovcima. Oni pojedinci na našem području koji su drugačije postupali i u svojim ispadima govorili »kako nam oni ne trebaju, jer smo mi dosta snažni i imamo narod uz sebe« i slično, to su činili na svoju ruku, bez obzira bili oni odgovorni rukovodioci ili samo članovi KP. Najčešće su takvi i sami ranije bili HSS-ovci koji su potom prišli Komunističkoj partiji i NOB-u. Riješivši se time svojih bivših, vjerojatno suboraca i rivala, mislili su »da im ih ne treba i na ovom frontu«. To su, doduše, bili izuzeci, ali ponekad put s vrlo lošim političkim posljedicama i na štetu naše narodnooslobodilačke borbe i osoba o kojima se radilo.

Stvarna nastojanja prijatelja NOP-a i rukovodstva naše Partije išla su za tim da se, ponajprije mimo pritiska i sile, otvori prostor za ulazak svih rodoljuba u naše redove, i tako spriječi njihovo uključivanje u neprijateljske redove. U tome je trebalo mnogo odlučnosti, političkog takta i razumijevanja situacije što je nekim našim drugovima nedostajalo.

No, akcija neprijatelja pokrenuta radi formiranja seoske milicije koja bi naša sela dovela na prag bratoubilačke borbe kombiniranim je akcijama NOP-a sasvim spriječena. Kotarski Komitet KPH Velika Gorica je preko svog članstva i masovnih organizacija našeg Pokreta bez zastoja razvijao aktivnost u borbi protiv okupatora i izdajnika, a i dezertere iz naših redova povratio njihovim dolaskom u partizanske jedinice.

Dakako da pojedini HSS-ovci paralizirani našim upozorenjem nisu odmah postali članovi Partije niti aktivisti za narodno oslobođenje, ali nisu radili niti protiv NOP-a. Većina HSS-ovaca iako nije aktivno radila za NOP ostala je pasivna i neprijatelj nije od njih mogao dobiti bez vojne prisile i pljačke ni zrna žita, ni komada stoke, a pogotovo nije mogao dobiti nekoga u svoje vojne redove iz naših sela. Seoska milicija bila je tako već u začetku razbijena.

HSS-orci na liniji okupatora

I pored svih naših opomena i mjera neki su HSS-ovci ostali aktivni na liniji okupatora pa čak i sve do kraja rata. Takvi su, međutim, uskoro izgubili ugled, oslonac i podršku u svojim sredinama. Otpor naroda ovog kraja traje još od godine 1942. i baš ta organizirana borba naroda je ono što »svrbi« neprijatelja i što on želi uništiti. U tom cilju, okupator ne bira saveznike pa se i HSS-ovci koji su neprijateljski raspoloženi prema NOP-u, odjednom nalaze u zajedničkom komplotu s izdajnicima raznih boja udruženim i uperenim protiv vlastita naroda. Ova je djelatnost vidljiva i iz izvještaja KK KPH Velika Gorica od 24. prosinca 1944. godine u kojem, uz ostalo, stoji zapisano:

»(. . .) ali se zapaža rad reakcije na terenu. (...) Oni rade po grupicama. Na primjer u Hrašću imade reakcioner Koprivnjak Vid *(nije Vid već Filip-'o.a.),* sa oko sebe do petnajest ljudi, koji su uvijek u danu slobodni, a noću se sakrivaju pred našom vojskom, tako da jedan drug predstavnik NOP-a, ne može u nikom slučaju doći sa njima da se razgovara bilo o ćemu. (...) U svojoj propagandi protiv NOP-a služe se griješkama naše vojske na terenu i drugih predstavnika pokreta. A imade slučaj da se služe i sa Timošenkom, kako je podigao revoluciju u Rusiji, ali to je u manjem obimu. Sa nepravilnošću naše vojske služe se mnogo više i najviše. (.. .)

Na primjer, mobilizacija sa naše strane u selu Kuče i Rakitovec, govore mnogo reakcioneri po cijeloj općini Vukovina, a imade se prilike čuti o tome i po drugim općinama u kotaru. Govorili su reakcionari u velikogoričkoj općini, da su partizani gori nego ustaše. Da su u Kučama tjerali bose ljude, tukli ih pojedince i pljačkali privatnu imovinu. To nije narodna vojska. (. ..) Blaž je opravdavao ovaj slučaj, kao od pojedinaca i da će svaki koji je tako radio biti kažnjen tj. pozvan na odgovornost, ali ljudi kažu da to nije pojedinac vršio na svoju ruku, nego bacaju krivnju na cijeli naš pokret. (. ..) Ljudi također naglašavaju nepravilnost izuvanja ljudi. (...)

Osim toga, podvlače stanje u Grčkoj, kako Saveznici tuku partizane tamo, a kažu da bi na to i mi mogli računati. Razlog navode: Tito je poslao nešto partizana u Grčku, gdje se tuku protiv Saveznika i zato postoji mogućnost da će i tu do toga doći. (. . .)

(.. .) Što se tiče općine Orle, ne primjećuje se sličnih sabotaža kao što su u ove naprijed u općini Gorica, Klara i Vukovina, od strane reakcije. Nego po toj općini čičkoj, dovode pojedini banditi-izbjeglice iz svog sela pred NOV, u više navrata po raznim selima bandu, da pljačka partizanske obitelji. Jedan od tih vođa-pljačkaša je Mihinica iz sela Obrezina. Narod u tim općinama daje sve uz priznanice, a doljnjoj Posavini uopće i neće priznanica. Ovdje ih uzima, kaže da samo radi toga, kako bi imali što pokazati, a ne radi toga da traže povrat. (. . .)« *(AIHRPH, KP-174/813).*

U izvještaju se još govori o neprijateljskom radu popa Matušina u općini Kravarsko. Njega je komitet pozvao u Jedinstvenu narodnooslobodilačku frontu, da preko nje ispravlja sve greške NOP-a prema narodu, jer je na toj osnovi gradio svoju neprijateljsku propagandu protiv oslobodilačke borbe. On nije pristupio JNOF-i.

U izvještaju KK KPH-a Velika Gorica upućenom OK KPH Pokuplje 11. siječnja 1945. među inim piše:

»(...) Situacija se u kotaru popravila, raskrinkan je pop u Kravarskom i posao ide naprijed. (...) Dvojicu reakcionara raskrinkalo se na sastanku gdje su ljudi sami iznesli na njih da su oni krivci koji stvaraju neku organizaciju i da su imali par nesvjesnih ljudi za sobom gdje su kočili mobilizaciju. Takovi su iz općine Odre selo Hrašće, tj. Filip Koprivnjak. Drugi je hapšen i odpraćen na područje, ovaj što je ostao ide u Veliku Mlaku spavati. Mora biti vezan sa Pavlom Krilčićem iz Velike Mlake kod kojega banda imade zabavu. (. . .)« *(AIHRPH, KP-174/823).*

Pavao Krilčić je jedan od rijetkih bivših HSS-ovaca koji je pristupio ustaškom pokretu godine 1941. i u kojem je obavljao dužnost pobočnika kotarskog ustaškog logornika. Tijesno je surađivao s okupatorima, ali se nije osobno angažirao u zločinima. Njemu su se obraćali pojedini mačekovci, kao i Filip Koprivnjak, da bi zajednički djelovali na razbijanju NOP-a na našem području. On je preživio rat i po oslobođenju se kao napredniji seoski gospodar uključio u zadružnu organizaciju našega područja. O njemu KK KPH u spomenutom izvještaju veli: »Za njegov rad ništa ne možemo saznati samo su nam drugarice dale podatke da se stalno kod njega nalaze Švabe .. .*«(ib.)*

O teškoćama s nabavom soli za partizanska područja stalno se raspravljalo. Mnogi su ljudi i samovoljno odlazili u nabavu soli i drugih stvari, a to je neprijatelj koristio u svoje često puta špijunske svrhe. U Posavini i u Vukomeričkim goricama bio je to ponekad velik problem. U spomenutom izvještaju komiteta dalje piše: »(. . .) Imade jedan reakcionar u selu Strmec općina Orle i to Kornet Ivan koji je u selu organizirao miliciju i u njoj imade već 17 ljudi. On njima go-

vori kada dođu partizani da neka bježe u Veliku Goricu. .. *»(Kornet nije imao naoružanu grupu kao Čiče-o.a.)* »Hrane je prebačeno ovih dana 147 kola iz Velike Gorice i Odre 40 kola. Još ćemo imati par vagona i u općini Sveta Klara.

(...) Općina Sveta Klara, selo Buzin i mnoga druga imadu mnogo hrane. Sam Buzin i made 10 vagona hrane, koju želi narod dati dobrovoljno za našu vojsku, a za prevoz iste potrebna je jedna brigada vojske. Po ostalim selima iste općine, također imade mnogo hrane, a prevoz je skopčan sa osiguranjem vojske, gdje više gdje manje. (. . .)

(...) Posavina imade najmanje 50 vagona što bi sve cfobrovoljno narod dao, a koja se ovaj put nikako ne može prebaciti radi puta kakav je sada. Kola propadaju u blato, a saonice nemaju po čemu sanjkati. Čim padne snijeg sve će biti moguće odmah prebaciti, a ako ne bi bilo snijega hrana će se na konjima prabacivati (. . .).« *(Prenosili su ljudi, stotine njih na svojim leđima, a neki su putem iznemogli i bacali žito i tako je količina veoma umanjena do dolaska na odredište-o.a.)*

»(...) Iz općine Vukovina, može se dobiti u Buševcu na dobrovoljnoj bazi još preko 100 metara žita, a za prevoz istog potrebno je neko malo osiguranje sa vojskom, ostalo sve će ljudi učiniti. Okuje i Mraclin, također će dati neku količinu . . .« (ib.)

Partija je ozbiljno shvaćala važnost svakog novoga čovjeka koji pristupi narodnooslobodilačkom pokretu, sa željom da se — iskreno bori protiv okupatora pa je i o biviim rukovodiocima HSS-a vodila brigu i sprečavala svaku pojavu nedoličnog ponašaija pojedinaca prema njima. Vidi se to i iz zvještaja OK KPH Pokuplje gdje o tome izvjestitelj među ostalim piše: »(...) Naši Irugovi u ONO-u malo su zabrazdili po pianju HSS-ovaca. Htjeli su natjerati Fiolića predsj. Okr. NOO-a Pokuplje), da sa još Ivojicom drugova sprovedu istragu nad Toom i Grebenićem, mjesto da ih pozovu na idgovornost za njihovo sabotiranje i nerad >red općinski odnosno kotarski NOO-om. *Tt>r je bio podpredsjednik KNOO-a Pisaroviia, a Grebenić predsjednik općinskog NOO-a, bojica HSS-ovci-o.a.)*. Nisu znali da oni to e mogu nego da trebaju prikupiti podatke, oslati ih ZAVNOH-u pa da to on onda rije-. Posavec i Gregorec iz kotara Sisak, tek saa su stigli u ONO i drugovi će ih poslati u AVNOH sa karakteristikama, koje smo doili od KK Sisak. Isto tako poslat će podate za Tora i Grebenića (. . .)«*(AIHRPH,KP-70/426)*

Tor i Grebenić su, naime, kao funkcioneri OO-a po terenu u Pokupskom i okolici tajno djelovali na liniji mačekovštine što je imalo dosta negativnih posljedica. S druge strane, u stvaranju novih NOO-a nisu se uopće angažirali niti su postojećim Odborima pomagali u radu i zato je poslije opisanog »incidenta« ZAVNOH izaslao svog referenta Upravno-sudskog odjela Dr. Leona Geršković a i Dragu Despota, da ispitaju situaciju. Tor se opravdavao za nerad riječima »da mu se prijete sa strane da će ga ubiti, što on pouzdano znade«. Ispitivanju su pored navedenih drugova iz ZAVNOH-a prisustvovali Petar Fiolić, predsjednik O NOO-a Pokuplje, podpredsjednik ONOO-a Stjepan Fabijančić »Japa«, Milan Molnar i Stanko Bukinovac, te zapisničar Ranko Radaković.

Zapisnik je ovako sastavljen: »(. . .) Drug Leon Geršković poziva druga Tora Ivicu, budući da je malo prije u razgovoru naveo da mora ići do druga Magovca, jer da njemu i njegovoj obitelji ljudi govore da će biti ubijen, neka izjavi tko mu je to rekao i kada, budući da su ovakove izjave neistinite i predstavljaju blaćenje i klevetanje Narodno Oslobodilačkog Pokreta a naročito Okružnog NOO-a, kao najviše vlasti na ovom teritoriju.

Drug Ivica Tor izjavljuje, da drugo ništa neće da kaže i da neće da kaže tko mu je to rekao.

Drug Geršković upozorava druga Tora da takav njegov stav znači zaštitu narodnih neprijatelja i ponovno ga poziva da odkrije one koji prenose takove glasove.

Drug Tor ponovno izjavljuje da neće reći ništa. ZAVRŠENO«, slijede potpisi svih prisutnih, a u postskriptumu se veli: »Naknadno u razgovoru Tor spominje, da mu je rekla njegova sestra i sestrična, ali neće da to dade u zapisnik.« *(a.a.)*

Uprkos najperfidnijim kombinacijama i surovim brutalnostima neprijatelja, njegove akcije su u suštini ostajale bez efekta i nisu postizale cilj s kojim su pokretane. Jedan dopis Ministarstva unutrašnjih poslova NDH, odnosno njegova Glavnog ravnateljstva o tome najbolje govori. Dopis je upućen Velikoj župi i Kotarskoj oblasti Velika Gorica a u njemu, među ostalim, stoji:

»Državna poslovna središnjica za zemaljske proizvode u Zagrebu izviestila je putem Ministarstva seljačkog gospodarstva i prehrane ovo ravnateljstvo, da je ona sama sa svojim vlastitim osobljem izradila pozive na predaju viškova za proizvođače općine Orle, Odra, Novo Čiče i Vukovina na području veliko-goričkog kotara. Svi ti već izrađeni pozivi još i danas leže neuručeni na kotarskoj oblasti u Velikoj Gorici, a posljedica toga je, da proizvođači sa područja spomenu-

tog kotara Zempru — za otkup zemaljskih plodina jedino ovlaštenoj ustanovi — nisu predali baš nikakvih proizvoda.

(...) Sva spomenuta općinska poglavarstva, koja ne posluju i koja »nemaju mogućnosti za dostavu posjeda strankama zbog partizanske opasnosti«, ipak bez svake opasnosti uspijevaju u Velikoj Gorici dizati sol, ulje, petrolej, duhan i sve ostale potrebštine za svoje stanovništvo .

(...) Mnogo bolje stanje u pogledu predaje viškova nije ni na području općinskog poglavarstva u Velikoj Gorici, koje je već u nekoliko navrata putem javnih oglasa pozvalo područno stanovništvo na predaju viškova, jer se je pozivu do pred kratko vrieme odazvalo u svemu nekih desetak osoba, mahom malih gospodara.(. . .) Ministarstvo gospodarstva i prehrane obratilo se stoga ovom ministarstvu s molbom, da se na području kotara velikogoričkog odašalje jedan odred gospodarskog redarstva, koji će uz pripomoć bilo općinskih organa, bilo oružanih snaga poduzeti potrebne mjere, da se global barem iz onih predjela kotara, kojim ne prieti nikakva opasnost, prikupi i spremi na sigurno mjesto.«(...)

Ustaško-čerkeski sabirni logor u Sisku, zvan »Staklana«, u kojem su bili zatočeni i ljudi s našeg područja.

Kotarski predstojnik o tome kratko izvještava veliku Župu Prigorje tek nakon četiri mjeseca. Naredba je, naime, pisana 15. prosinca 1943, a odgovor 22. prosinca 1944, baš u najvećoj ofenzivi neprijatelja protiv NOP-a na ovom području. U tom izvještaju stoji:

»(...) Dolaskom novog kot. priradnog nadzornika drugom polovicom mjeseca siječnja započelo je podjeljivanje poziva za predaju. Zbog prilika, koje su onda vladale na području kotara kao i radi ne postojanja mnogih općinskih poglavarstava (iste su bile prije toga popaljene a službenici se razbježali) kotarski je priradni nadzornik osobno uz pomoć učiteljica podijelio pozive za sve proizvoditelje, osim dobrog dijela općine Orle.«(...)

Nijemci pale sela i hvataju ljude

U jesen 1943. neprijatelj je poduzeo sve da uništi prvenstveno partizanske baze za opskrbu. Posavina je smatrana u tom smislu prioritetnom, jer je NOPvećod 1941. i 1942. godine ondje imao solidno zaleđe. Stoga je odlučio zapaliti sela Jezero i Željezno Desno. O tom događaju KK KPH Velika Gorica piše 22. listopada 1943. godine OK KPH za Pokuplje izvještaj u kojem među ostalim veli: »(...) Jučer 21. X. 43. g., zapalili su Nijemci zajedno sa ustašama sela — Jezero i Železno desno, tako da je ostalo samo desetak kuća čitavih, prema podacima štaba II. bataljona *(TPO-o.a.),* koji se nalazio tamo na terenu. — Po svemu izgleda da neprijatelj namjerava nastaviti sa uništavanjem sela Posavine i ostalih sela velikogoričkog kotara.(. . .)

Narod Posavine, u više sela masovno se je odazvao u Narodno-oslobodilačku vojsku, tako da su sela za sada gotovo nezaštićena^. . .) Unatoč paljenja sela moral naroda je ostao na visini, tako da predstoje svi preduvjeti za opći narodni ustanak.(. . .) Treba imati u vidu, da Posavina raspolaže vrlo velikim količinama hrane i ostalog blaga, što će sve skupa pasti neprijatelju u ruke ako se dosadašnji sistem ovdašnje obrane ne izmijeni^. ..) Mi smo uvjerenja, da treba osigurati sela Posavine, a pogotovo ona sela koja su se masovno odazvala i da treba u najkraćem vremenu izvući iz tih sela čim više stoke i namirnica.(. . .) Turopoljsko-posavski odred je nedovoljno ili skoro nikako naoružan, to je jedan od najvažnijih problema da se taj odred dobro naoruža, jer se zapaža, da bi se borba mogla prenijeti i na tamošnji teren, to bi imala biti borba za prehranu, jer se

neprijatelj misli osigurati sa hranom preko Posavine . . . « *(AIHRPH, KP-168/298).*

Svako nasilno vojno prodiranje okupatora na partizanski teritorij bilo je praćeno i velikom pljačkom narodne imovine, zatim hvatanjem i otpremanjem mnoštva ljudi u zatvore i u logore.

Ako okupatorska vojska nije uspjela pohvatati dovoljno ljudi i žena na partizanskom teritoriju, nije se nimalo uzdržavala da to učini u mjestima gdje ima svoje posade, jer za robski rad u Njemačkoj trebalo je sve više radne snage.

Tako su njemačko-čerkeske jedinice u akciji lova na ljude u bivšoj općini Odra zagrebačka pohvatali 200—300 ljudi i žena »sposobnih za rad«. Drugi razlozi bili su sporedni. Takve su akcije, dakako, odjeknule u narodu, pa i oni najkolebljiviji opredjeljuju se za borbu protiv okupatora i domaćih izdajica, primjerice, selo Odra masovno je pošlo na oslobođeni teritorij početkom 1944. godine, a Pavelićeva vlada tobože intervenira kod njemačke komande jednom verbalnom notom, tek da prikrije svoje sudjelovanje u zločinu. Ta nota u cijelosti glasi:

VERBALNA NOTA BR. 440-1/44

Na temelju pristigle obavijesti 15. veljače 1944. prisilno je sakupljeno u selima kotara Velika Gorica, Odri, Hrašću i Maloj Mlaki oko 200 hrvatskih seljaka različite starosti i u Veliku Goricu predano, navodno za daljni transport u Njemačku.

Ministarstvo vanjskih poslova Nezavisne države Hrvatske obavještava Njemački konzulat i usuđuje se odmah povodom već navedenog zamoliti da bi se takovi slučajevi u buduće trebali izbjegavati.

Zagreb, dne 21. veljače 1944.

Za njemačko poslanstvo Zagreb!« *(AIHRPH, NG, kut-469-F-8 — original je pisan na njemačkom jeziku. — o. a.)*

Sličnih intervencija bilo je više, no Nijemci se, kao okupatori, nisu osvrtali na njih, te su uglavnom završavale bez rezultata. Ustaše su intervenirali zbog toga što je među odvedenima bilo članova »Narodne zaštite« i domobrana, te vojnih obveznika, dakle i njihovih, ako ne baš aktivista, a ono ponekad suradnika. Bili su odvedeni mimo propisa u ugovoru između Njemačke i NDH.

Opsežna operacija protiv partizana i nailazak slavonskih brigada

Gestapo je bio obavješten da na Pokuplju operira samo Turopoljsko-posavski odred i pozadinske vojne vlasti s terenskim stražama te aktivisti narodne vlasti. Stoga je kasno u jesen, točnije 7. prosinca 1943. godine odlučio s većim snagama i sa svih strana očistiti taj teren od partizana. Planirano je da u napadu sudjeluje nekoliko tisuća Nijemaca, ustaša i domobrana te da se krene s više pravaca: iz Velike Gorice, Zagreba—Brezovice, Buševca—Turopolja i Lekenika—Pešćenice. Plan je bio sveobuhvatan, a neprijateljske snage impozantne pa su fašisti očekivali puni uspjeh.

Međutim, u noći 6/7. prosinca 1943. godine na područje Vukomeričkih gorica došle su 17. i 21. udarna brigada 28. slavonske divizije. Bilo je više od dvije tisuće boraca, s dobrim naoružanjem. Partizanska vojska raspoređena je u svim selima prvih obronaka Vukomeričkih gorica: od Dragonošca do Žažine. I Turopoljsko-posavski odred bio je na položajima. Ukratko, partizanske snage bile su brojne i moćne. To više što su očekivale neprijatelja na terenima povoljnim za borbu.

Dana 7. prosinca 1943. godine ranom zorom krenuo je neprijatelj sa svih strana prema prvim brežuljcima Vukomeričkih gorica. Međutim, odmah nailazi na neočekivani otpor. To zbunjuje neprijateljsku komandu ali ona naređuje napredovanje po svaku cijenu. Fašisti padaju kao snoplje i ne napreduju ni za dlaku. Borba se vodi cijeloga dana, a predvečer se neprijatelj povukao u polazne baze. Na bojnom je polju ostavio više stotina mrtvih vojnika. Zarobljeno je i dosta oružja i municije. Srazmjerno neprijateljskim partizanski su gubici bili znatno manji. U Podvornici je tada poginuo i komesar 17. udarne brigade. Sutradan je neprijatelj iz Zagreba i Velike Gorice s nekoliko tenkova i bornih kola pošao na poprište sukoba da pokupi svoje mrtve. Leševe je tovario u jedan veliki teretni kamion. Nisu prodirali dublje na partizansko područje.

Iz Velike Gorice došla je i jedna grupa ustaša u selo Lukavec. Ondje su popalili desetak kuća i gospodarskih zgrada i ubili dvojicu ljudi: Alojza Pavišića-Lozinku, kojega su prije ubojstva svezali za kola i vukli do šume-Drota i tamo ga mrtvog ostavili i Stjepana Karnasa, partizana kojeg su slučajno ulovili kod njegove kuće. U Šiljakovini je poginuo Filip Meštrović iz Lukavca, koji se ondje nalazio po nekom poslu. Neke zapaljene zgrade seljaci su spasili kad su se ustaše povukli.

Nakon toga velikog neuspjeha u našem kraju, neprijatelj je odlučio dovesti iz Slavonije I. Kozačku diviziju. Njome je naumio uništiti partizane ili barem popaliti i uništiti sela koja je smatrao partizanskim bazama za opskrbu. Kako su to Kozaci ili Čerkezi pod vodstvom njemačkih oficira radili i što su time postigli već smo vidjeli i opisali.

Kontraudar na aerodrom Pleso i Kurilovec

Smjele i višekratne akcije Turopoljsko-posavskog odreda na fašistički aerodrom Pleso i na pomoćnu zračnu luku u Kurilovcu imale su izniman politički utjecaj na narod našega kraja. To više što je to neposredna blizina grada Zagreba i važna baza okupatora za borbu protiv naše narodnooslobodilačke borbe. Baš taj osjetljivi punkt izabrala je 28. slavonska divizija za likvidaciju, kaneći tako pomoći našem kraju u borbi za oslobođenje.

Akcija je određena za večer 19. prosinca 1943. godine.

Prema planu napada sve jedinice dobile su određene zadatke i već prije mraka spustile su se u nizinu. Cilj napadaje prvenstveno bila aerodromska baza, zatim rušenje pruge od Zagreba do Velike Gorice i od Velike Gorice do pilane Turopolje, kako neprijatelj ne bi mogao iz tih pravaca dojuriti u pomoć s oklopnim vlakom i vojskom.

Pruga je minirana na desetak mjesta. Prvi transportni vlak iz Zagreba prema Sisku naletio je u 20 sati na minu. Devet je vagona odletjelo u zrak, a izvještaj neprijatelja navodi da je poginuo samo jedan njemački vojnik: on kaže: »(. . .) Dne 19. ov. mj. u 20 sati, teretni transportni vlak V. 738 koji je dolazio iz Zagreba, naišao je na minu na kim. 413 između žlj. postaje Odra i 4 kim. s. od Velike Gorice. (. . .) Prilikom eksplozije izbačeno je sa tračnica 9 kola; poginuo je jedan Njemački vojnik, a istodobno minirana je pruga na 5 mjesta, od kim 408 do 415 te je pruga oštećena za oko 200 m. . .« *(AIHRPH, NG-kut. 249, KO. Velika Gorica — Pr. 1971.)*

Opći napad na uzletište i ostale objekte počeo je u 21,30 sati, a završen je oko 2 sata u noći, tj. 20. prosinca 1943. godine. Zarobljeno je dosta neprijateljskih vojnika, oružja i municije te druge ratne opreme, zapaljen hangar s jednim tromotornim avionom, te sve barake koje su služile kao nastambe fašistima. O toj akciji piše Ivanka Nabergaj, borac III bataljona, 17. Udarne brigade, 28. divizije:

»(.. .) Jedinice XXVIII. Udarne Divizije spremaju se za pokret (. . .) Sedamnaesta Udarna brigada čeka u Maloj Buni prvi mrak. Smračilo se. Bataljon za bataljonom kreće. Počeli smo zaposjedati prugu od Turopolja, a diverzanti spretno i oprezno minirati mostove. (.. .) Odjeknule su prve detonacije. Pet velikih detonacija, koje su u zrak bacale šine i kamenje. Nakon pola sata začujemo prve puške neprijatelja koji pokušava iz Turopolja krenuti u pomoć napadnutima. Bili su odbijeni i vratili se u paničnom bijegu u Turopolje. U dva sata naređenje za povlačenje. Raspitujemo seje li tko mrtav ili ranjen. Nitko! Naši ispituju »koliko ste srušili pruge?« »jedan kilometar« slijedio je odgovor (. . .)« *(List 17. udarne brigade, 28. divizije, br. 1 (13) od siječnja-veljačel944.)* U drugom članku tog istog lista drugarica Dragica Sinković iz II čete III bataljona piše o istoj akciji:

»SJEĆANJE NA KURILOVEC.

U koloni po jedan približavali smo se sve više i više banditskom uporištu Kurilovec kod Velike Gorice.

(. . .) Vladala je najveća tišina. Razvili smo se u strelce i polako se približavali uporištu. Kad smo došli bliže čuli smo kako banda pjeva: »O daj zaboravi! (. ..)« Zaboravit ćeš ti večeras, pomislim u sebi. Odjednom bude ispaljena raketa i zatim zrakom odjekne žestoka pucnjava, banda nas je primjetila. Odpočela je borba i pade komanda: »Juriš!« Naši drugovi potrče i za tren oka uporište je bilo u plamenu. (. . .) Barake, hangari, pogonski materijal — sve je to gorjelo kao da je od papira.

(. . .) Malo zatim primjetim neku gomilu koja se približava k nama. Odmah pomislim: Banda bježi. Kad su stigli bliže zapitam: »Ko je tamo?« Čuje se sa svih strana: Talijani, Talijani! Stizale su sve veće kolone i domobrana. Bilo je 460 Talijana i oko 200 domobrana i Nijemaca. Talijani su bili sretni što smo ih oslobodili, a isto tako i domobrani. Svi su nas grlili i ljubili i gledali nas sa velikim poštovanjem. Sa svih strana čule su se riječi: »Drugovi, mi smo vas tako željno očekivali, mi smo znali da ćete doći samo nismo znali kada. Mi vam nikada nećemo zaboraviti šta ste nam skinuli fašistički jaram s vrata (. . .)

(. . .) Postrojili smo ih i poveli s nama u novi život.« *(ib.)*

Detaljni opis akcije na aerodrom Kurilovec dao je i neprijatelj u izvještajima svojim nadređenima. Tako Kotarska oblast Velike Gorice u dokumentu br. 1171, od 23. prosinca 1943. među ostalim javlja:

»(.. .) 19. ov. mj. partizani su izvršili drugi napadaj u posljednje vrijeme na uzletište Kurilovec, 2 km. od Velike Gorice. *(TPO je naime, u noći, 1/2. prosinca 1943. zauzimao Kurilovec-o.a.)*

(...) Prethodno su minirali željezničku prugu između Odre i Turopolja i to na 5 mjesta, da bi spriječili dolazak oklopnog vlaka u područje borbe i tako sebi osigurali zaleđe i odstupnicu. Ujedno su kod Odre prokopali cestu, da bi spriječili dolazak oružanih snaga iz Zagreba.

(. . .) Eksplozije na pruzi dogodile su se između 20. 10. i 20.20 sati. Na jednu minu naišao je teretni vlak V738 koji je putovao iz

Nekad trgovačko-ugostiteljska zgrada u Velikoj Gorici, stajala je na mjestu sadašnje pivnice.

Zagreba. Izbačeno je 9 vagona sa tračnica, jedan njemački vojnik poginuo.(. . .)

(...) Desetak minuta iza posljednje eksplozije na tračnicama počeo je jak napadaj na uzletište Kurilovec i Josipovića dvor udaljen oko 500 m od uzletišta, gdje je bila smještena 1. satnija domobrana zrakoplovaca. Manje snage partizana pucale su iz strojnica i bacača mina na nastambe Feldgendermerie i ustaških prometnih zdrugova u Vel. Gorici.

Partizani su izvršili ovaj napad u jačini od oko 2.000 ljudi i po naknadnim obavjestima učestvovale su 17. i 21. moslavačka brigada. Raspolagale su dobrim naoružanjem, većim brojem lakih i teških strojnica i bacača mina, a na Josipovićev dvor pucali su iz jednog protuoklopnog topa tipa Pah.(. . .)

(...) Nakon žestoke borbe, u kojoj je poginulo na uzletištu 5 Njemaca, među njima zapovjednik uzletišta Hauptman Weber, 18 hrvatskih legionara, među njima jedan zastavnik, oko 20 domobrana, 3 ustaša prometnih zdrugova i 7 talijanskih zarobljenika-radnika, partizani su zauzeli uzletište. Zapalili su 4 velike barake za nastambu (2 su ostale), Hangar, 1. tromotorni avion, (jedini, koji je bio na uzletištu), 1 osobni samovoz, a odnijeli su mnogo oružja i streljiva. Par stotina bačava punih benzina i avionske bombe ostavili su neoštećene.(. . .)

(.. .) Zarobili su i sa sobom odveli 17 njemačkih vojnika, više naših *(oko 200 domobrana-o.a.)* i oko 300 talijanskih zarobljenika *(oko 450-500-o.a.)*. Trojica zarobljenih ustaša uspjeli su iste noći od njih pobjeći. Zapovjednik hrvatskih snaga na uzletištu nadporučnik Mišulin nađen je u jutro teško ranjen, dok su ostale ranjenike partizani sa sobom odveli!

(.. .) Posada u Josipovićevom dvoru nalazila se u velikoj i jakoj građevini, uspjela je bez ikakovih gubitaka boriti se do oko 1 sat noću, kad su se partizani povukli, jer su u to vrijeme nadolazili njemački tenkovi iz Zagreba.

(. . .) Uspjeh branitelja Josipovićevog dvora, koji su partizane zadržali dugo u borbi i dolazak tenkova osujetili su planove partizana, da nakon Kurilovca izvrše napadaj na Veliku Goricu i gradnju uzletišta Pleso, u koju svrhu su koncentrirali jake snage u selima Lomnica i Odra, a koje uopće nisu stupile u borbu.(. . .)

Gubici partizana nisu poznati, jer na mjestu borbe nije nađen ni jedan mrtav ili ranjeni partizan. Povukli su se u pravcu brda od kuda su i došli. Od posljedica borbe na više kuća u Velikoj i Maloj Gorici i Kurilovcu oštećeni su krovovi i prozorska stakla. Od građanskog pučanstva nije nitko stradao«. *(AIHRPH, NG, kut. 247, KO Vel. Gorica)*

Sebi za utjehu neprijatelj je izmislio »kako je osujetio partizanski plan napada« na mjesto Veliku Goricu, iako takav nije postojao. Sve što je planirano u cijelosti je izvršila 21. i 17. brigada 28. slavonske divizije. Moralno-politički odjek u narodu je bio veliki, a partizani su se uz to domogli i veće količine oružja.

Velika Gorica i okolica u njemačkim planovima

Napadi Turopoljsko-posavskog odreda i dviju brigada 28. slavonske divizije, iako nisu bili uništavajući i smrtonosni, unijeli su veliku pomutnju među neprijateljem. Nijemci su, naime, još u jesen 1943. zasnovali plan prema kojem su namjeravali raseliti u druge krajeve svo stanovništvo mjesta Velika Gorica, Kurilovec, Pleso, Rakarje, Kobilić i Mičevec, da bi na tim lokacijama podigli veliki aerodrom. Već u toku rata u tom su

cilju poduzimali stanovite mjere. Tako je Velika župa Prigorje donijela 15. studenoga 1943.godine ovu odluku:

»NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA—
VELIKA ŽUPA PRIGORJE
-T-Broj: 2553/1943.-
Zagreb, 15. studenoga 1943.-
Predmet: Pleso, izgradnja aerodroma.-

ODLUKA

U riešenju predmeta izgradnje aerodroma u Plesu, obnalazi ova Velika župa na temelju naloga i ovlasti Ministarstva unutarnjih poslova od 10. studenoga 1943.-R-U Broj: 12091/1943. odrediti prethodno povjerenstvenu raspravu, koja će se održati dana 19. studenoga 1943. u 9 sati prije podne u Velikoj Gorici, a kod općinskog poglavarstva.

Provedba ove povjerenstvene rasprave povjerava se g. Petru Žderiću, odjelnom savjetniku ove Velikfe župe koji će raspravom rukovoditi, o istoj zapisnik sastaviti, te dalje prema uputi postupiti.-

Raspravi će prisustvovati niže u obaviesti navedeni uredi, koji će na istu izaslati svojega izaslanika sa uputom, da u određeni dan, sat i mjesto pođe i raspravi prisustvuje.

Putne i ine eventualne troškove snosi svaki ured za svojeg izaslanika.

O čemu se obavješćuju:

1/ Častnik za vezu kod njemačkog zapovjedništva zračnih luka u Zagrebu, Kušlanova ulica (zgrada gimnazije).

2/ Vojno zrakoplovstvo, Zagreb, Maksimirska cesta br. 63. (g. satnik Đurić).

3/ Zavod za kolonizaciju u Zagrebu, Bauerova ulica 15. s molbom da izaslanik ponese potrebne elaborate. ***(Kamo će raseljavati ovdašnje stanovnike — o. a.)***

4/ Kotarska oblast u Velikoj Gorici pozivom, da kotarski predstojnik raspravi prisustvuje.

5/ Občinsko poglavarstvo u Velikoj Gorici pozivom, da občinski načelnik raspravi prisustvuje.

6/ Petar Žderić, odjelni savjetnik Velike župe Prigorje, da postupi prema gore navedenoj uputi. —

ZA DOM SPREMNI!
PO NALOGU VELIKOG ŽUPANA
PODŽUPAN:
(Bošnjak) Bošnjak v. r.

(AIHRPH, NG-kut 249, K. O. V. Gorica, Pr. 1038)

Konferencija za raseljavanje održana je 19. studenog 1943. godine, a plan raseljavanja unijet je u zapisnik koji nije sačuvan. Međutim, naš narodnooslobodilački pokret bio je obavješten znatno ranije o cijelom planu, pa otud i akcije udarnika i prethodno opisani napadi TPO, »Seljine brigade« i slavonskih partizana. Te su akcije, kao što smo rekli, omele neprijateljske planove o čemu svjedoči i izvještaj kotarskog predstojnika od 17. svibnja 1944. godine upućen Velikoj župi Prigorje:

»(. . .)Uslied izvanrednih prilika koje su posljednje vrieme vladale na području ovoga kotara imade priličan broj neriešenih predmeta, naročito upravno-pravne prirode, s razloga, što je onemogućen rad občinskih poglavarstava. Naime od 7 postojećih občina radile su do sada i to djelomično samo dvie i to občina Odra i Velika Gorica, dok je ostalih pet občina bilo po partizanima u svom radu spriečeno. — Zbog toga se na ugroženim občinama nisu mogli dostaviti niti pozivi za upravno-pravne rasprave kod ove katarske oblasti zbog toga se nisu mogle izvršavati odluke i kaznene presude tako, da je čitav posao bio duže vremena u stanju mirovanja.

(. . .)Uzevši u obzir, da je kotarski predstojnik zaposlen poslovima sasvim političke prirode, te poslovima koji se tiču prehrane pučanstva, poslovima narodnog gospodarstva, te ostalim mnogobrojnim poslovima, koji su dani u rad kotarskim oblastima uopće, a ovoj kotarskoj oblasti napose (evakuacija stanovništva sela Pleso, Kobilić, Rakarje i Mičevac) opaža se preobterećenost. (. ..) Osjeća se potreba za postavljanje uz privremeno postavljenog agronoma Ing. Radislava Končara, da se ovamo postavi još jedan gospodarski izvjestitelj, kao što je bio i prije. — Ova potreba naročito dolazi do izražaja sada, kada je potrebno da gospodarski izviestitelj bude stalno na licu mjesta prilikom evakuacije stanovništva sela, Pleso, Rakarje, Kobilić i Mičevac.(...)

U izvještaju pod: »VAŽNIJI DOGAĐAJI« kotarski predstojnik još piše:

»a) Odlukom Zapovjedništva Njemačkih oružanih snaga određena je evakuacija nekih sela na području ovoga kotara u svrhu gradnje vojnog uzletišta. Što se tiče sela Pleso, Kobilić, Rakarje i Mičevac i još nekih do daljne odredbe. ***(Među one »još neke« spadala su mjesta Velika Gorica i Velika Mlaka-o. a.)*** Sela se nalaze na području općine Velika Gorica. — U svrhu evakuacije ustanovljeno je povjerenstvo sa strane Hrvatskih vlasti, koje će provesti taj postupak. —

b) Prilikom vojnih operacija odmetnika na području ovoga kotara učinjene su seljacima nekih sela občine Kravarsko, Dubranec, Velika Gorica i Odra ogromne štete nastale što od požarnih bombi i bombardiranja, a što opet od požara, koji su nastali tokom tih operacija. —« ***(ib.)***

Kvislinške ustaške vlasti, kao što se i iz ovih dokumenata vidi, bile su u službi i vlasti okupatora i radile samo ono što je njemu služilo, a Nijemcima je bilo na umu porobljavanje i uništenje ne samo našeg, nego i drugih naroda. Njima i nije trebalo ništa drugo nego upravo ono što su propovijedali okorjeli mačekovci: »čekanje i odlaženje u neprijateljsku vojsku, podavanje svega što se traži i stoičko i mirno podnošenje svega što oni poduzimaju protiv naroda.« Plan stvaranja aerodroma Velika Gorica i raseljavanje ovdašnjeg stanovništva o tome nedvosmisleno i najočitije govori. Trebalo je, dakle, samo mirovati i izvršavati što okupator naređuje i »ovdje bi bio mir« kako su HSS-ovci govorili u Buševcu i drugdje (»Grof« i kompanija). Dakako, bio bi »mir« jer nas ovdje nebi ni bilo, barem tako svjedoče njemački planovi.

Neprijateljska pismena propaganda

Uza sve zločine nad narodom našega kraja, neprijatelj je istovremeno preko agenata usmeno i pismeno širio najodvratniju propagandu protiv narodnooslobodilačke borbe i njezine partizanske vojske. Nekoliko neprijateljskih »apela« unošenih u narod 1943. i 1944. godine najbolje nam prikazuju sinhronizaciju zločina okupatora i narodnih izdajica. Jedan takav letak koji pretendira na zaštitu seljaka od »smrtne opasnosti«, nosi naslov »HRVATSKI SELJAČKI NARODE!«, a započinje ovako: »Potrebno je da se u sadašnjim vremenima čuje mišljenje i stanovište slobodnih ljudi i nezavisnih građana. I kao nezavisni građani ove zemlje izdajemo ovaj letak, da upozorimo hrvatski narod, napose hrvatsko seljaštvo na neke teške i bolne pojave u našem narodnom životu. U tom nas nastojanju vodi jedino ljubav prema hrvatskoj zemlji i hrvatskom narodu, te dosljedni nauci velikog vođe i učitelja Stjepana Radića dižemo svoj slobodni glas na obranu istine, pravde i slobode.

Mi smo Hrvati, napose hrvatsko seljaštvo u zadnjih dvadeset godina podnieli ogromne žrtve, podnesli najveće napore za svoju slobodu, samostalnost i nezavisnost. I kad smo napokon u današnjim vremenima postigli ispunjenje svojih narodnih ideala, nijesmo tako sretni, da tu slobodu i samostalnost možemo u miru uživati i izgrađivati svoj slobodni hrvatski dom po načelima pravice i reda, već moramo voditi najtežu borbu za očuvanje svoje slobode, svoje samostalnosti, i svojeg života. Hrvatska budućnost, obstanak hrvatskog naroda, danas su ponovno u najtežoj opasnosti.(...)«

Autor letka, nadalje, rasipa sav svoj gnjev na partizane i komuniste ovako:

»(. . .)Kakav će biti njihov postupak s hrvatskim seljaštvom, kad bi im uspjelo pobiediti i zadobiti svu vlast nad hrvatskim narodom? Ne bi li tada započeli masovnim klanjem i uništvanjem hrvatskog seljačtva, kao što su boljševici učinili u Sovjetskoj Rusiji, jer seljak ne može i ne će biti komunista, već hoće imati svoju zemlju, svoju obitelj i biti gospodar svoje muke i plodova svojega rada.

TKO SU PARTIZANI?

— Vi seljačka braćo, koji ste mnogi kroz čitavu prošlu zimu morali prehranjivati njihove odrede, vrlo dobro znadete, tko su oni i odakle su. Vidjeli ste, da su to uglavnom Srbi — pravoslavci, propali đaci, pokvarena gospoda, Židovi, lieni trgovački kalfe te razni zločinački i provalnički tipovi iz gradova, koji su pobjegli u šumu pred strahom od pravedne kazne i došli k vama kao proroci novog komunističkog raja u Hrvatskoj«.

»A TKO IM JE VOĐA?«(.. .) Tu je navedeno ime druga Tita s pravim imenom i prezimenom i o njemu se govori s najvećom pogrdom uz naslove: »TITOVO DJETINJSTVO« i »OD JOSIPA BROZA DO PROSLAVLJENOG JUNAKA TITE«, da bi na koncu zaključio: »HRVATSKI SELJACI razmišljajte o tom. U vaša sela je sada opet počeo navaljivati val partizanske promičbe. Vi ne smijete ostati mirni, vi se morate opredieliti. A za hrvatski narod postoji samo jedan izbor ili za hrvatsku državu ili za komunizam. Neutralaca više nema i ne može biti Svi se morate odlučiti. — Odlučite se! Smrt komunizmu — sloboda narodu! Hrvatski rodoljubi (.. .)« *(AIHRPH, NG — kut. 532, NDH)*.

Bio je to vapaj izdajica, i ponuda »spasenja« od onih koji su već i sami propali. Taj isti narod kome oni nuđaju »slobodu« sam ih je potukao i sebi prokrčio put u budućnost pod vodstvom KPJ-u i druga Tita.

Isti »majstori« su na tone propagandnog materijala bacali iz aviona. Paradoks je da su ti avioni istovremeno nosili i terete bombi, koje su zajedno s lecima bacali po našim gornjim selima.

Nakon izvršene paleži, ubojstava, pljački i svih vrsta pritisaka na narod, neprijatelj je ispustio iz aviona nad svim selima letke-propusnice, kojima se narod i partizani mogu »bez bojazni« predavati, bilo pojedinačno ili grupno. Već smo vidjeli koliko je ljudi pod tim pritiskom otišlo u Buševec i u Žaži-nu, u neprijateljsku vojsku.

Na spomenutim lecima bila je karikatura Staljina koja je predstavljala »napuhanu«

Lice i naličje letka — propusnice kojom je neprijatelj pozivao partizane i narod Pokuplja i Turopolja na predaju.

PASSIERSCHEIN

Der Überbringer dieses Flugblattes kommt freiwillig zur deutschen u. kroatischen Wehrmacht und ist als Überläufer gemäss den vorliegenden Befehlen bevorzugt zu behandeln. Er ist dem nächsten deutschen oder kroatischen Offizier und von diesem einem Rückkehrerheim zuzuweisen.

Dieser Passierschein gilt für beliebig viele Rückkehrer.

PROPUSTNICA

Donosioc ovog letka dolazi dobrovoljno njemačkoj i hrvatskoj vojsci te se s njime prema izdanoj zapoviedi ima dobro postupati. Treba ga uputiti najbližem njemačkom ili hrvatskom častniku a od ovoga u povratničko sklonište.

Ova propustnica vriedi za više povratnika!

Staljinova posljednja karta

Ofenzivne operacije su obično izraz snage. Najnovija sovjetska zimska ofenziva u Poljskoj je nasuprot — izraz slabosti. Staljin je prisiljen, da u opasnoj igri koju je zaigrao, izbaci i posljednju kartu i od te karte ovisi sada sve. Ako ona ne uspije — a očito je da uspjeti ne će — komunistički režim u Sovjetskoj Uniji čeka podpuna katastrofa. To zna i Staljin, to znadu i Roosevelt i Churchill, a to znamo i mi. A zašto se Staljin odlučio da stavi na kocku sve? Evo odgovora:

1. Englezka nije više voljna praviti Sovjetskom Savezu ustupke. To je pokazala u sukobu u Grčkoj. Staljin je u Grčkoj kapitulirao pred Churchillom.

2. Bieli partizani, koji operiraju u unutrašnjosti Sovjetskog Saveza, preotimlju ne samo sve više maha, nego i simpatije ruskog naroda za njih iz dana u dan sve više rastu. Staljinu je potreban brz i uvjerljiv uspjeh, jer se na proljeće računa s daleko većom i odlučnijom akcijom bielih partizana u Sovjetskoj Rusiji.

3. Pojava generala Vlasova i formiranje njegovih divizija znači za Staljina veliku opasnost. Dosadanja praksa je pokazala, da se Sovjetski vojnici u svom nastupu protiv Vlasovljevih jedinica ne bore nego napuštaju svoje redove i predaju se. Staljinu je bilo potrebno da započne sa svojom posljednjom ofenzivom prije, nego li general Vlasov završi svoje pripreme.

4. Sovjetski vojnik, koji je 25 godina šutio, počeo je da gundja. Gundja iz mnogo razloga. Njegova obitelj umire od gladi, on sam vodi imperijalistički, umjesto »otečestveni« rat: i zato on želi da se što prije vrati kući. Produženje rata pojačat će gundjanje sovjetskih vojnika do otvorenog revolta, i zato se Staljin žuri, da postigne rješenje dok nije izbila otvorena buna.

5. Narodi Evrope, pa čak i Englezka i Amerika, jasno vide, kakvu je igru zaigrao Staljin. Sve je više onih, koji su spremni, da se u otvorenoj borbi suprotstave boljševiziranju. Blizina boljševika se pokazala kao najuspješnija protuboljševička promičba. Staljin se plaši probudjenih evropskih naroda, koji ne će da budu robovi. Staljinu se žuri da rješenje padne prije nego što se razplamti luč nacijonalne svjesti u cieloj Evropi.

6. Staljin se žuri da »stigne u Berlin« prije nego što onamo stignu njegovi dragi saveznici Amerikanci i Englezi. On si je svjestan činjenice, da bi odmah nakon kapitulacije Njemačke izbio treći svjetski rat i on se već sada brine, da zauzme najpovoljnija uporišta protiv Engleza i Amerikanaca.

Staljin je izpucao svoj posljednji adut. Njemačka će mu uskoro odureti taj adut iz ruke i rješiti ovaj rat u svoju korist.

Približava se dan, kad će pobjedom njemačkog oružja odahnuti stotine milijuna Evropljana, kojima danas zastaje dah i pri pomisli, da bi mogli postati žrtve boljševičkog robstva.

rusku ofenzivu protiv njemačke vojske, uz naslov »STALJINOVA POSLJEDNJA KARTA«. Propusnica je bila na njemačkom i hrvatskom jeziku. Prvi je bio njemački.

»PROPUSTNICA«

»Donosioc ovog letka dolazi dobrovoljno njemačkoj i hrvatskoj vojsci te se s njime prema izdanoj zapoviedi ima dobro postupati. Treba ga uputiti najbližem njemačkom ili hrvatskom častniku a od ovoga u povratničko sklonište.

Ova propustnica vriedi za više povratnika!«

U ovom letku se, uz razne druge besmislice, kojima je mogao nasjesti tek krajnje neupućeni čovjek, aludira na razmimoilaženje između Saveznika — Amerike, Engleske i Sovjetskog Saveza, pa se na kraju veli: »(. . .)Staljin je izpucao svoj posljednji adut. Njemačka će mu uskoro oduzeti i taj adut iz ruke i rješiti ovaj rat u svoju korist. Približava se dan, kad će pobjedom njemačkog oružja odahnuti stotine milijuna Evropljana, kojima danas zastaje dah i pri pomisli, da bi mogli postati žrtve boljševičkog robstva«. *(a. a.)*

Ofenziva u prazno

Poslije opisanih propagandnih akcija neprijatelj je poduzeo još jednu, za ovdašnje prilike, veliku ofenzivu na oslobođeni teritorij Pokuplja i Vukomeričkih gorica. Bilo je to 7. svibnja 1944. U akciju su polazili sa svih strana Nijemci, Kozaci, ustaše i domobrani. Iako je operacija bila sveobuhvatna, neprijatelj nije imao uspjeha, jer se naprosto nije sreo s partizanskim jedinicama. Brigada i Odred su bili van ovog područja, a pozadinske vojne vlasti (Komande mjesta i Područja) nisu se mogle uspješno suprotstaviti sa svojim stražama daleko nadmoćnijem neprijatelju, Tamo gdje su došli u dodir s našim stražama borba se vodila uz obostrane žrtve. Tu je poginulo desetak naših drugova, možda i više, a među njima i komandant Turopoljsko—Pokupskog područja Ivan Sokolčić Fabijan. Neprijatelj je cijelog dana pljačkao i uništavao narodnu imovinu, a pred večer se povukao u svoje polazne baze.

Agresivni dezerteri — neprijatelji NOP-a

U beznadnom stanju posljednjih mjeseci rata, krajni očajnici i fanatični neprijatelji

služili su se parolom o dolasku Mačeka na vlast. Širili su glasine da u vladi u Beogradu već sjede kraljevski predstavnici i slično. Ali, to sve nije djelovalo na narod, kao niti krajnje okrutan teror nad stanovništvom u našem kraju. Kao beznadni osamljenici poneki zavedeni dezerteri stavili su se otvoreno u službu neprijatelja. U jednom partijskom izvještaju zabilježeno je među ostalim i ovo: »(...) To što gestapi krstare po svim selima ništa politički ne djeluje na narod, on je politički dosta jak, ali je otežan rad po selima u punoj mjeri kako se to radilo do sada u goričkoj općini.

U kravarskoj općini situacija se tako malo pogoršala. Narod se malo buni na rekviziciju. Vidi se po tome što ima u samoj Kravarskoj sve više dezertera. Ti dezerteri postaju i opasni za naše pojedine drugove. Počeli su da pucaju po našim kuririma, i desio se slučaj u Gornjem Hruševcu gdje su naši drugovi opkolili staju gdje su bili ti dezerteri i oni bacili dvije bombe jednog druga su ubili i dvojicu ranili, a oni su pobjegli, isti slučaj se desio u dubranskoj općini sela Gustelnica gdje su dezerteri bili u šumi i naš jedan bataljon od »Seljine« brigade opkolio šumu i ranili ih i pohvatali dva dezertera«.

Navedeni izvještaj spominje ijedan nesretan slučaj : »(...) loveći dezertera u Cerovskom Vrhu, dogodio se nesretan slučaj. Jedan vojnik iz Komande mjesta ubio je nehotice našeg milicionera Kodabec Marka iz Drenja . ..« *(AIHRPH, KP-168/328).*

Uspješno vođenom akcijom omladine protiv dezertera ta pojava je sasvim iskorinjena, a opisani primjeri bili su jedinstveni na cijelom našem području pa se tu vjerojatno radilo o okorjelom neprijatelju, a ne samo o dezerterima iz NOV-e!

Likvidacija uporišta u Buševcu

Sve mjere neprijatelja u tom vremenu, dovele su do već opisane situacije i stvaranja »domobranske« jedinice u Buševcu i Žažini pod komandom »Jurišne bojne« iz Turopolja. Odatle naredba: » Abelasi u Buševcu moraju biti čim prije likvidirani« koju je izdao komesar IV korpusa NOV-e Veco Holjevac. Na zadatak je krenula VIII Kordunaška divizija uz učešće »Seljine« brigade iz sastava 34. divizije.

Nisu uzalud omladinci iz Buševca godine 1942. došli u kordunaške partizane i na djelu gradili bratstvo i jedinstvo. Kad je na području 34. divizije malo zaškripilo, u pomoć Pokuplju i Žumberku priskaču braća iz Korduna. Štab Četvrtog korpusa je 13. lipnja 1944. godine uputio Osmu kordunašku diviziju u pomoć Trideset četvrtoj diviziji i našem narodu.

Tog dana divizija je prešla Kupu i stigla u Pokupsko. Zajedno sa »Seljinom brigadom«, točno u ponoć 14. lipnja 1944. godine počeo je napad na Buševec. Štab divizije je načinio raspored jedinica za napad.

»(...) Prema zapovjesti Štaba divizije, 2. brigada, ojačana jednom baterijom pt. topova i vodom brdskih topova, dobila je zadatak da napadne i likvidira ustaško-domobransku posadu u Buševcu. Ostale jedinice divizije i njenog ojačanja bile su na osiguranju, i to: 1. brigada od pravca s Pešćenice, Lekenik i Turopolje, 3. brigada od pravca Vel. Gorice i Mraclina, a 1. brigada 34. divizije, koja je bila pridodata 8. diviziji određena je u divizijsku rezervu. Četa 2. diverzantskog bataljona dobila je zadatak da poruši željezničku prugu između Klare kod Zagreba i Velike Gorice, te između Velike Gorice i Siska. Obezbeđenje Minerske čete vršio je bataljon Turopoljskog partizanskog odreda (. . .)« *(v. Ignjatije Perić, Peta kordunaška brigada Beograd, 1972, str. 176. Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u, VII, tom 5, knj. 28, dok. br. 48. str. 208-213.)*

Štab 2. brigade izdao je svoju zapovjest za napad na uporište, a jedinicama koje su direktno napadale bili su dodijeljeni, kao vodiči, borci i neki rukovodioci »Seljine« brigade. 1. bataljon »Seljine« brigade je držao zasjedu od Turopolja, prema odluci Štaba VIII divizije, a po izjavi tadašnjeg komesara toga bataljona rezervnog pukovnika Franje Bobesića.

O neprijateljskom uporištu u selu Buševec dosta smo pisali, no navodimo i opis iz spomenute knjige Ignjatija Perića:

»(. . .)Prema podacima naše obavještajne službe, posadu u Buševcu sačinjavali su: 5. četa domobranskog jurišnog bataljona, jačine 250 ljudi; 45 ustaša turopljskog ustaškog bataljona, koji su stigli u Buševec uoči početka napada, i oko 100 naoružanih domobrana. Ovi domobrani su ranije bili u jedinicama 34. divizije NOV, ali su se nakon Pavelićeve amnestije ponovno vratili neprijatelju. Posada je bila naoružana sa 2 mitraljeza, 5 puškomitraljeza i puškama. Komandir posada je bio domobranski poručnik Prebilović«. *(ib.)*

Posadu u Buševcu pretežno su činile izbjeglice iz Pokuplja i Vukomeričkih gorica. Pribilović je kao satnik »Jurišne bojne« iz Turopolja bio njihov komandant. Iz sastava te bojne u buševskom utvrđenju je bilo oko 45 tzv. domobrana-jurišanaca. Turopoljska ustaška bojna, odnosno bojna pod tim nazivom, nije postojala, već je to bila već ranije

opisana »Jurišna bojna« pod komandom Janka Držanića. Dezerteri iz partizanskih jedinica, o kojima drug Perić govori, bili su po pravilu dodjeljivani u jedinicu »Jurišne bojne« u Žažini, koja se kasnije »proslavila« po zlu u borbi protiv svih partizana koji su napadali uporište Žažinu, a napose protiv »Seljine« brigade. Postali su i sami zločinci kakovi su im bili i gospodari, pa su kasnije dijelili i njihovu sudbinu. Dakle, teorija »čuvanja glave« u domobranima ih je zapravo stajala glave.

Borba je trajala više od dva sata. Otpor neprijatelja bio je osobito jak u zgradama krojača Severa, u školi i zgradama u dvorištu trgovca Josipa Zubeka. Presudnu ulogu odigrali su partizanski topovi i mineri. O tome drug Perić u spomenutoj knjizi piše: »(. ..) Poslije dvosatne borbe neprijatelj je pružao otpor još samo iz dvije zgrade. Da bi bio lakše likvidiran, topovi su privučeni na stotinjak metara od tih zgrada. Zasute su artiljerijskim granatama i mitraljeskom vatrom. Kada je budnost jedinica brigada za trenutak popustila, jedan dio neprijateljske posade probio se iz obruča u pravcu Turopolja. Ostatak neprijateljskih snaga i dalje je pružao žilav otpor. Tada štab brigade donosi odluku da se zgrade miniraju. Rušenje zgrada izvodi Minerski vod pod zaštitom vatre 1. i 3. bataljona. Tom prilikom pored neprijateljskih vojnika, nepažnjom nekih starješina, pod ruševinama zgrada našlo je smrt i 6 boraca 2. brigade. (...) Nakon trosatne borbe selo Buševac je oslobođeno.« (...) Dalje drug Perić navodi jedinice i pojedince 2. brigade koji su se istakli u borbi i rezimira gubitke neprijatelja i naše, pa među ostalim kaže:

»(.. .) Neprijatelj je pretrpio gubitke od 117 mrtvih i 150 ranjenih, a 48 domobrana i ustaša je zarobljeno. Zaplijenjeno je relativno malo naoružanja i opreme, jer je većina uništena u razorenim zgradama i bunkerima (17 pušaka, 4.000 puščanih metaka, 4 bicikla, 1. telefon, 33 pari cipela i 18 šinjela)

(...) Gubici brigade iznosili su 13 mrtvih, od kojih je 6 poginulo od eksplozije sopstvene mine prilikom miniranja zgrade, a 2 borca iz 2. bataljona poginula su od neprijateljske avijacije za vrijeme povlačenja brigade iz Buševca, na putu Buševac—s. Kravarsko. Tom prilikom je 8 boraca ranjeno. U Buševcu je ranjeno 52 borca i starješine . . .« *(ib.)*

Valja napomenuti da u Buševcu nije postojao nikakav magazin oružja pa je stoga i partizanski plijen bio malen. Neprijateljsku posadu činili su najvećma izbjeglice s partizanskog područja, a bili su naoružani starim dugačkim puškama koje su nosili na špagi.

Dobar dio njih se odmah pri napadu posakrivao pod mostove, u štale i pšenična polja. U utvrđenim zgradama bili su isključivo jurišanti iz Turopolja. Oni su bili dobro naoružani i iskusni u borbama pa je otpor i bio toliko žestok. Dio njih je uspio izmaknuti s oružjem u Turopolje. Iz okruženja vrlo se vješto prokrijumčario i najveći dobavljač izbjeglica s teritorija Pokuplja i Vukomeričkih gorica Lovro Panižić, ustaša iz Donjeg Hruševca. On je bio najveći suradnik jurišanaca i Janka Držanića. Izvukao se iz okruženja kad je ranjen jedan borac. On ga je zajedno s partizanskim bolničarem pokupio i kao civil odnio na odredište, a to je već bila prilika da izmakne partizanskoj kontroli. Iskoristio je priliku i pobjegao u uporište Turopolje, odakle je i dalje djelovao neprijateljski na partizanskom teritoriju sve do kraja rata. Likvidiran je kao »križar« nakon oslobođenja.

Narod iz gornjih sela je nakon oslobođenja Buševca izgubio ionako blijedu sliku o nekoj vojnoj sposobnosti neprijatelja, napose goropadnih Jurišanaca koji su se prije toga posvuda hvalisali »kako će oni pobijediti u svakom slučaju«. Ljudi su se sada uvjerili da su to obične neprijateljske brbljarije. Naime, nikakva neprijateljska propaganda nije mogla osporiti činjenicu da uporišta u Buševcu više nema. Zato je oslobođenje Buševca imalo uistinu velik i povoljan politički odjek u narodu. O tome svjedoče i dva pisma iz tog sela napisana neposredno poslije partizanske akcije:

»(...) U našem selu stvar ide na bolje, kako ono prije napada na naše selo sve je vrvelo od vojske. Uvijek se čula pjesma. Svaki dan su pripovedali koliko ih je novih došlo i koliko se partizana predalo, i kako će oni jednoga dana obračunati s onima koji se ne će povratiti iz šume. Toga danas više nema. Nema više vojske kod nas. (. . .) Ti hrabri sinovi su se kukavički ponesli. Ostavili su svoje bunkere i nastambe i pobegli pod mostove, podove i po svem polju po pšenicama kada su došli partizani kojih više nema po njihovom pričanju. Nema više ni one osvetničke prijetnje, svi su kao pokopljeni.[1] (...) A i naši junaci u zapećku *(misli na neke mačekovce — o.a.)* su se prečutili. Oni koji su sad u zadnje vrijeme sve upućivali u domobranstvo i kazali da je to najsigurnije mjesto za čuvanje glave, i da domobranstvo ne će nikad biti napušteno tko god pobjedi. Danas su i oni u ćorsokaku iz koga bi trebali izaći samo ne znaju kuda i na koju stranu. (...) Ne prigovaraju ništa partizanima, već koliko nije bilo, baš u najboljem redu

1 kopiti — ustrojiti

kažu:'ma to je vojska. (...) I još k tome vide naše saveznike kako su stupili u konačnu i odlučnu bitku za uništenje fašizma, koga su i oni uvijek voljeli i podpomagali, i nakon svega bi se hteli prekrstiti iz Šavla u Pavla, navući na sebe ovčje krzno. (...) Hrane smo nešto sakupili. S prijevozom nam je teško, a moglo bi se toga više sakupiti. Pšenice su lijepe, bit će kruha samo da se rešimo okupatora ...« (29. lipnja 1944). *(a.a.)*

Jedno drugo pismo govori o situaciji na drugi način, Iako je dosta pesimističko ne kolidira u biti s prvim. U njemu, među ostalim, piše:

»(...) Kako se kod nas u selu mnogo svašta izmjenilo, dobro ti je poznato, i nije potrebno da ti opisujem. Na mene je taj događaj puno djelovao, a žao mi je samo mladih života i onih strašnih muka u kojima pojedinci umiru. To je za mene najstrašnije kad čovjek postane gori od životinje pa čak i mrtvu lješinu dira. Vidjela sam nekoliko mrtvih i jednih i drugih, no prepoznala nisam nikoga, jer njihov lik čovjeka nije bilo moguće prepoznati, bili su iznakaženi do skrajnosti. Jučer su istom sve pokopali *(pismo je pisano 17. lipnja 1944, dakle nakon akcije oslobađanja koja je bila 14. lipnja 1944 — o.a.),* a samo jednog živog Talijana su odveli u Turopolje ranjenog i čula sam da ga neće ubiti *(ubili su ga jurišanci u Turopolju — o.a.)*. Ljudi našega sela ojađeni su i mrzovoljni, ogorčeni radi svega toga. Nema sumnje da polovicu skoro toga strašnog zla pripisuju vama, koji ste rođena djeca tog istog mjesta — našega sela. Pripovijedaju da bi se ovakva operacija mogla izvesti na vještiji način, iako nitko ne veli na koji. Od civila stradala je mala Petrovog Matića Slavica i Jože Pavinoga žena. Smrtno ni jedna ni druga. Polupanih prozora i krovova ima mnogo no to nije ništa strašnog, kao i mrtvih i ranjenih životinja.

(...) Većina mlađih ljudi-vojnika odlazi večerom u Turopolje, a ovi sa puškama čekaju u zasjedama unaokol sela, a i u selu vaš napad o kojem cijeli dan pričaju. Jučer su dobili 6 strojnica iz Gorice, a jednu su našli na cesti kod Bartolina poslije borbe. Mnogo prijete vama, a prije svega nama koji ih dnevno moramo pokorno slušati. Pričaju da će nas sve partizanske obitelji nekud u logore strpati. Baš tako im ne će uspjeti. Izgnjeviti će očaj na nama, jer ste im vi predaleko. Na Turopolju očekuju Engleske avione, jer vele da ste im vi to obećali i poručili. (. ..) Nekoji su se već vratili, koje su partizani odveli sa sobom, a među njima i Števec Kovačević, koji je odmah produžio u Zagreb. (. ..) Odmah drugu noć iza spomenutog došli su noći Kozaci i opljačkali magazin kod Sloge, bicikle, mast Kosovu i kožu za cipele. (.. .) Inače mi nije poznato da bi se tko s pravom, makar kakvim potužio, da bi mu nešto odnijeli osim nekih sitnih stvari. Štala Zubekova je do temelja izgorjela, a Severovo je također sve uništeno. (. . .)

(. ..) Stigli su novi Kozaci u Peščenicu i puno ih je selo. (...) Oko 300 ih je došlo isto u Mraclin na konjima. (...) Nijemci su prije ostavili kod nas specijalnu kartu samo za službene potrebe, a jer si ti služben, šaljem ti je na upotrebu. Kartu su zaboravili uzeti u nastambi (.. .)« *(a.a.)*

Opći karakter rada i ponašanja građanskih stranaka u NOB-u 1941 — 1945. godine

Svjesni svoje pripadnosti tankom sloju izrabljivača naroda vođe građanskih stranaka, onih fatalnih dana okupacije naše zemlje, uostalom kao i pred rat, okomile su se jedino protiv radničke klase i radnog seljaštva svoje zemlje, u želji da zatru prije svega KPJ-u. Propast naroda nije bila njihova briga. No, kad je narod pod vodstvom KPJ-u i druga Tita organizirao jedinstveni otpor okupatoru i domaćim izdajicama, koje su te vođe usput rečeno pomagali, bilo aktivno ili pak svojim pasivnim držanjem i kad je taj isti narod stvorio svoju jaku oslobodilačku vojsku i državu s ogromnim teritorijem već djelomično i međunarodno priznatim, ostaci građanskih partija u zemlji otkrivaju svoju propast, koja odista sve više postaje stvarnost. Stoga te vođe svoje propadanje podastiru narodu kao i njegovu vlastitu katastrofu. Mačekovci u tome nisu bili nikakav izuzetak. Kad je rat završen, svi nalaze strategijske sposobnosti da prikriju svoj zločin prema narodu. Njihove predstavke Saveznicima samo pljušte. Na sreću nitko ih više nije slušao, a kralj Pero je bio preslab i suviše kompromitiran zločinima Draže Mihajlovića čiji je i sam bio eksponent. Tako, nije im bilo spasa. Međutim, s obzirom na to da odjednom postaje velika vojnička hrabrost tih »vođa« koje, međutim, nisu imali dok je narod bio masakriran od strane okupatora i domaćih izdajnika tokom duge četiri ratne godine, nego su, naprotiv, te stranke i njihove vođe za vrijeme okupacije same sebi dodijelile izdajničku ulogu i pomažući okupatoru odnijele mnogo glava svoga naroda. To nas njihovo posljeratno dizanje glave obavezuje da se ukratko upoznamo s njihovim makinacijama, spregama i vezama. Djelovanje mačekovaca, četnika i ustaša protiv NOP-a već od samog početka rata, a napose od 1944. godine, najbolje otkriva njihovo pravo lice.

Komplot mačekovaca, četnika, ustaša i Gesta poa protiv NOP-a — U prvo vrijeme okupacije mačekovci, četnici i ustaše bili su različitih međusobnih ideologija i ponašanja, ali su prema okupatorima imali istovjetni, pasivan stav. Četnici Draže Mihajlovića pasivnim držanjem prema okupatorima, postavljali su se kao »zaštitnici« srpskog stanovništva, koje su ustaše nemilosrdno ubijali. Četnici su za odmazdu uništavali muslimanska sela i hrvatski živalj u Dalmaciji, Bosni i Hercegovini i djelomično u Lici. Taj međusobni pokolj Srba i Hrvata išao je isključivo u korist i bio u interesu okupatorima. Međutim, kad je Komunistička partija Jugoslavije stvorila čvrsto bratstvo i jedinstvo Srba i Hrvata u borbi protiv okupatora i domaćih izdajica i tako učvrstila otpor fašizmu i oružano stala ugrožavati njegove strateške pozicije, okupator naglo miri jaz satelita i kvislinga i okreće njihovu oštricu koliko god i gdje god mu je bilo moguće isključivo protiv snaga oslobodilačkog fronta. Neprijatelji ovu akciju vode pod parolom »borbe protiv komunizma na selu!«. Tu započinje sprega kvislinških vojski, njihovo brušenje noževa i njihova zla rabota pod kormilom tuđinaca. Intrige i zločini, neslućene razmjere napose su dosegli 1943. i trajali do 1945. godine u samoj zemlji, a još više izvan njenih granica, na međunarodnom planu. O tome je već djelomice pisano i u ovoj knjizi.

HSS u akciji — Krnjević iz inozemstva, Košutić u zemlji — Juraj Krnjević, glavni predstavnik bivše stranke HSS u inozemstvu je postao potpredsjednikom izbjegličke kraljevske vlade. Već od 1941. i tokom cijelog rata on održava vezu sa svojim pristašama u zemlji i daje direktive za rad i držanje mačekovcima, osobito prema NOP-u: »Treba stvoriti >hrvatskog Dražu Mihajlovića< i preko njega direktno pregovarati s partizanima, ali ne preko Rusa!«. U cilju djelovanja protiv NOP-a postavljene su veze preko Švicarske i Vatikana, a u njihovoj službi najčešće su bili službeni ustaški kuriri, koji su povezani i s drugim obavještajnim službama. Veze su funkcionirale brzo i dobro, a išle su i preko jednog Isusovca koji je dolazio u Zagreb, preko Madžarske, te putem jednog funkcionera Crvenog križa vezanog sa švicarskim Konzulatom u Zagrebu. David Sinčić, specijalni Krnjevićev emisar u Italiji kretao se u krugu tamošnjih političara i Pape, koji su Mačeku namijenili »glavnu ulogu protiv komunističke opasnosti« u Jugoslaviji. Takvog je uvjerenja bio još 1942. godine i bugarski car Boris III. On je, naime, rekao 17. travnja 1942. godine, kad je informiran od svog tasta talijanskog kralja Viktora Emanuela III o prevratu u Italiji, kojem se trebao priključiti ali je odbio, osim ostaloga i ovo: »Sada je u Evropi sposoban jedino HSS, da se tome planu priključi. Inače ako bi se dogodio nagli slom Njemačke, izbile bi posvuda komunističke revolucije koje se ne bi mogle obuzdati«. (Car Boris se bojao komunizma kao vraga).

S druge strane, August Košutić, potpredsjednik bivše HSS bio je povezan s Kaptolom, odnosno Stepincem i »krašičkom grupom«, ustašama Vokić-Lorković, a njegova sestra Sida Košutić kao rukovodilac ustaškog ženskog pokreta, bila je u stalnoj vezi sa ženom poglavnika Pavelića. Košutić je držao veze i s mnogim drugim mačekovcima na terenu i ustaškim dužnosnicima u Zagrebu. Mačekovce, pobjegle s terena, smještao je u Zagrebu u »Narodnoj zaštiti« preko stožernog pukovnika Stjepana Jendrašića i drugih koji su u toj zaštiti bili pod utjecajem mačekovaca i pretežno krajnje neprijateljski raspoloženi prema NOP-u.

S Maćekom je Košutić održavao osobnu i posrednu vezu preko profesora Stjepana Pezelja, koji je bio glavna spona s mačekovcima na terenu i prenosio im Mačekove direktive o ponašanju prema NOP-u. Košutić je potajno odlazio i k Paveliću, a kad je kontaktirao partizane, ustaške vlasti su i u tome sudjelovale. Košutić je imao i mnogo svestranih veza s četnicima Draže Mihajlovića.

Mačekove prognoze i direktive — U vrijeme dok su još trajale kombinacije njemačke obavještajne službe da Mačeka i njegove najbliže suradnike »ugradi« u vodstvo NDH-a, on se iz Kupinca preselio u Zagreb, 4. siječnja 1943. godine u vilu na Tuškancu, sa znanjem i u sporazumu s Pavelićem. Otuda je dao tajno jednu direktivu najbližim suradnicima, 16. veljače 1943. godine, a koje se domogla obavještajna služba Njemačke preko »LUFTWAFFENSOLDERKOMANDOSA SO« majora Benescha i njegovog agenta Burdea. Hans Holm, obavještajac, zaduženi dušobrižnik za HSS u Hrvatskoj, piše višoj instanci u Beograd o Mačekovoj direktivi:

»(. . .) Prema ovome postavlja Maček kao jedno od najvažnijih pitanja, kakovu poziciju će Hrvatska i Hrvati imati iza rata. Na ovu poziciju će utjecati uglavnom tri faktora:

1. Tko će u ovom ratu biti pobjednik;
2. U čije interesno područje će Hrvatska doći iza rata;
3. Šta hrvatski narod želi, u kakovom će se stanju nalaziti krajem rata i kako će se iza toga držati.

Prvi faktor je nezavisan od hrvatskog naroda, k drugome bi hrvatski narod imao nešto da kaže. Treći će naprotiv zavisiti isključivo od Hrvatskog naroda.«

Pouke o vlastitom ponašanju je Maček dobivao od Krnjevića iz Londona, tj. od stranih obavještajnih službi, a profesoru Pezelju protumačio je direktivu o potrebi odlaska u domobrane i o suradnji s Četnicima i ustašama, što je Pezelj opet dalje prenosio pouzdanicima na terenu, ovako: »(...)Mi smo mali narod, mi se ni oružanom silom nismo mogli suprotstaviti njima, vi znate što je pok. Stjepan Radić rekao: kad se veliki psi kolju, mali moraju bježati na stranu. Ja ne smijem preuzeti odgovornost da pozovem narod na ustanak i mi ne možemo utjecati na tok događaja i konac rata, a sebe možemo uništiti, zato daleko od svake suradnje i dodira s ustanicima. Na taj ćemo način dobiti i postići ono što oružjem ne bismo mogli. Sačuvati narod za buduće događaje najvažnije je. Šta će nam nekakova sloboda bez naroda.

Dakle, Mačekova pasivnost i drugih oko njega, koji formalno i otvoreno nisu služili zločincima i okupatoru, mogla je to ostati samo prividno, jer već i njihovi vlastiti dokumenti govore da su bili itekako aktivni protiv svoga naroda. To smo na našem području najbolje vidjeli, posebno 1944. i 1945. godine, kad je zahvaljujući njihovim direktivama izgubilo glave i domove na stotine nevinih ljudi naših sela.

Za spregu s četnicima došao je poticaj izvana od Krnjevića s ciljem »da se stvori hrvatskog Dražu Mihajlovića«. To je, osim drugih aktivnosti, u lipnju 1944. godine dovelo do sastanka šireg kruga mačekovaca s terena u stanu Augusta Košutića, gdje je razmotrena mogućnost stvaranja vlastite vojske, po ugledu na četnike Draže Mihajlovića. »Oružane snage HSS-a služile bi kao legitimacija pred zapadnim saveznicima u datom momentu,« kako je prisutnima obrazlagao prof. Tomašić. Spomenuo je da bi se u Karlovcu našla jedna satnija za početak, a inače da će se računati na sve iz redova domobrana koji će im prići. Košutić je povodom toga tražio specijalno mišljenje pridošlica s terena, među kojima je bio i Ivan Robić iz Buševca. Oni su, »jer poznaju prilike na terenu!« u pogledu osnivanja samostalne vojske-četnika, dali negativan odgovor pa se ostalo na kombinaciji s domobranima, puču Vokić—Lorković i računalo se s onima koje su smatrali »svojima« u redovima partizana. Vjerovali su, a uostalom tako su izvještavali i svoje tuđinske gazde, »da imaju sve seljake u rukama, jer oni ne će komunizam, i da je cijeli narod s njima.« Bio je to u stvari politički kriminal, koji je, kao što smo naprijed vidjeli, i na našem području nanio dosta pomutnje 1944. godine, naročito u gornjim selima. *(ASUPH, 010, r.b. 3)*

Kongres četnika i Mačekovci — Poslije II. zasjedanja AVNOJ-a i formiranja Nacionalnog Komiteta Jugoslavije (NKOJ-a), kao privremene narodne vlade NOP-a Jugoslavi-

je, Tito je 9. veljače 1944. godine uputio predsjedniku britanske vlade Winstonu Churchillu (koji inače inzistira na jedinstvenom otporu Jugoslavije okupatoru, čime u stvari želi otškrinuti vrata za vraćanje kralja i monarhije u Jugoslaviju) poruku u kojoj, među ostalim, piše: »(...) jedinstvo jugoslavenskih naroda ne može postojati dok postoje dvije vlade, jedna u Jugoslaviji, druga u Kairu. Zato treba izbjegličku vladu raspustiti i sa njom četnike Draže Mihajlovića; ta vlada mora položiti vladi AVNOJ-a potpun račun o rashodovanju ogromnih suma narodnog novca; Saveznici treba da priznaju NKOJ kao jedinu vladu Jugoslavije; pitanje monarhije odlučilo bi se slobodnom voljom naroda poslije oslobođenja zemlje; jedino pod tim uvjetima NACIONALNI KOMITET OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE (NKOJ) bi bio spreman da sarađuje s izbjegličkom vladom Kraljevine Jugoslavije«. Ova aktivnost NKOJ-a na međunarodnom planu ponukala je reakciju na pojačanu aktivnost za spašavanje kraljevine. Četnici su organizirali četverodnevni kongres, 25. siječnja 1944. godine u selu Ba (kod Valjeva), kojem je prisustvovalo 274 delegata, među kojima su bili i predstavnici bivših političkih partija: Živko Topalović, predsjednik Socijalističke stranke (SS); Anton Krejči, predstavnik Jugoslavenske nacionalne stranke (JNS); — Ing. Vladimir Predavec, predstavnik Hrvatske seljačke stranke (HSS) i lični predstavnik Vladimira Mačeka; — Velimir Jojić, predstavnik Demokratske stranke (DS). Prisustvovao je i kapetan Mensfild, član vojne misije SAD kod četničke Vrhovne komande Draže Mihajlovića. Sve stranke koje su podržavale četnički pokret ujedinile su se pod nazivom: »Jugoslavenska narodna demokratska zajednica«; osnovan je »Centralni nacionalni komitet kraljevine Jugoslavije«; donijet je opći »narodni« program, rezolucija o daljnjoj borbi protiv NOP-a. Ovaj »Kongres« je bio jedan od važnih pokušaja osporavanja AVNOJ-a i mobilizacije svjetske reakcije za odbranu monarhije i četnika Draže Mihajlovića.

Ubrzo iza četničkog kongresa mačekovci šalju — po direktivi Mačeka — svoga predstavnika Tomu Jančikovića u Kairo, da bi preko izbjegličke vlade otišao u London u pomoć Krnjeviću i drugim emigrantima HSS-a u vladi Kraljevine Jugoslavije, radi pojačane borbe protiv NOP-a. *(v. Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945, Beograd, 1964, str. 647 i 671)*

Savezničko priznanje NOB-a — U poodmaklim ratnim danima, kad je NOV-a već brojila preko 300.000 vojnika i zaposjedala veliki teritorij Jugoslavije, a vojnički odnosi sa savezničkim vojnim komandama na Sredozemlju su uspostavljeni i bili već djelomice u funkciji, Saveznici nastoje još uvijek, po svaku cijenu, makar i na »mala vrata« uvesti Kraljevinu u Jugoslaviji, što je na kraju dovelo do poznatog »Sporazuma Tito—Šubašić«. Predsjednik vlade Velike Britanije Winston Churchill se posebno isticao u toj aktivnosti. Nekoliko puta pokušao je ostvariti direktan susret maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita s kraljem Petrom, što mu, međutim, nikada nije uspjelo. No, zbivanja u zemlji postepeno su sve više predstavljala oživotvorenje zaključaka AVNOJ-a, učvršćenje međunarodne afirmacije NOB-a i potiskivanje lažnih »boraca« za oslobođenje Jugoslavije Draže Mihailovića i ostalih. Tako je došlo i do poznate Churchillove izjave povodom promjene stava njegove vlade o NOP-u u Jugoslaviji, 21. veljače 1944. godine, kada je, između ostalog, rekao:

»Partizanski pokret ubrzo je brojno nadmašio snage generala Mihailovića. Ne samo Hrvati i Slovenci, već i veliki broj Srba prešao je maršalu Titu, i u ovom momentu on ima više od éètvrt miliona ljudi sa sobom i velike količine naoružanja otetog od neprijatelja (...) U ovim herojskim snagama i oko njih razvio se nacionalni pokret ujedinjenja. Komunistički dijelovi imali su čast da počnu prvi (...) U maršalu Titu partizani su našli istaknutog vođu, slavnog u borbi za slobodu«

Takvim razvojem događaja u Jugoslaviji, a povodom 22-godišnjice Crvene armije, 23. veljače 1944. i Centralni komitet Svesavezne komunističke partije (boljševika) istakao je, među ostalim parolama, i slijedeću izjavu o Jugoslaviji:

»(. ..)Junački partizani Jugoslavije, vaša borba za slobodu i nezavisnost domovine služi svim porobljenim narodima Evrope kao primjer koji oduševljava! Živio herojski narod Jugoslavije i njegova hrabra Narodnooslobodilačka vojska koja se samoprijegorno bori protiv fašističkih osvajača!«

24. veljače 1944. godine Tito je pripremio večeru u čast dolaska sovjetske vojne misije, na kojoj su prisustvovali i predstavnici vojnih misija zapadnih saveznika.

Već 25. veljače 1944. godine predsjednik Velike Britanije Winston Churchill obavještava druga Tita: »(.. .) da je već uređeno da britanski oficiri budu povučeni od četničkih štabova i predložio mu povratak kralja Petra II. Karađorđevića u Jugoslaviju«, *(ib. str. 673—674)*.

U takvoj situaciji, kao što smo vidjeli, i neprijatelji NOB-a nisu mirovali. Sve su po-

duzimali u zemlji i izvan nje da ometu međunarodno priznanje NOP-a, a to se odrazilo i na našem području. Mačekovci kombiniraju >>Puč« u NDH-aziji.

Puč Vokić—Lorković — »U Sušak stigao američki poručnik Luv Tartis. On se preko nekog Fra Bernanda iz redova Male braće povezao sa ministrom unutrašnjih poslova NDH-a Mladenom Lorkovićem i ministrom domobranstva Antom Vokićem. Tartis je pokušao da rad onih koji su pripremali državni udar u NDH koordinira s radom američke obavještajne službe. Međutim, 12. maja 1944. otkrio ga je i uhapsio Gestapo, te ga je internirao u logor kod Graca.

31. V. — održan prvi sastanak između predstavnika NDH-a Mladena Lorkovića i Davida Sinčića i rukovodilaca HSS Augusta Košutićal Ivana Farolfija. Na njemu je zaključeno: Izvesti državni udar, raspustiti ustaške vojne formacije i stranačke organizacije i objedinjenim snagama domobrana i narodne zaštite preuzeti građansku i vojnu vlast u NDH-a; U zajednici sa četnicima popa Đujića organizirati odbranu na liniji rijeke Neretva-planina Bjelašnica-rijeka Bosna-Vinkovci i pozvati zapadne Saveznike da zaposjednu dalmatinsku obalu; Anti Paveliću dozvoliti dobrovoljni odlazak u emigraciju, a dužnost predsjednika Hrvatske republike povjeriti Vladimiru Mačeku. S planom puča je upoznat i Pavelić, koji se složio sa svim njegovim pojedinostima, ali je o svemu tome nesmotreno obavjestio njemačkog poslanika Zigfrida Kašea. Informiran o pripremama prevrata u Hrvatskoj, Hitler je odmah zatražio od Pavelića da uhapsi i internira vođe puča.« *(ib. str. 748.)*

Reakcije na sporazum Tito—Šubašić — Sporazum je, po želji Saveznika, postignut i potpisan na otoku Visu, 16. lipnja 1944. godine, između predsjednika NKOJ-a Josipa Broza Tita i predsjednika izbjegličke vlade kraljevine Jugoslavije Ivana Šubašića. Bio je to sporazum o suradnji u borbi protiv okupatora i u obnovi zemlje. Tim sporazumom odluke AVNOJ-a i druge tekovine NOB-a nisu dirane, a Draža Mihajlović i drugi izdajnici naroda njime su politički likvidirani.

Noyi predsjednik izbjegličke vlade kraljevine Jugoslavije Ivan Šubašić je 9. srpnja 1944. preko radio-Londona upoznao svjetsku javnost sa sadržajem tog sporazuma.

Nakon sporazuma Tito—Šubašić, razumljivo, uslijedila je pojačana akcija svih neprijatelja NOP-a u Jugoslaviji i inozemstvu. Četnici, mačekovci, nedićevci, ustaše, krekovci i drugi nastupaju odvojeno i zajednički.

Prvi se javno oglasio četnički »Centralni nacionalni komitet kraljevine Jugoslavije«, koji je poslije četverodnevnog zasjedanja, od 20. srpnja 1944, donio rezoluciju kojom u ime četnika osuđuje sporazum Tito—Šubašić; Konstatira se da Ivan Šubašić nije zastupao interese slijedećih jugoslavenskih građanskih partija: »Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ), Jugoslavenske nacionalne stranke (JNS), Zemljoradničke stranke (ZS), Slovenske ljudske stranke, Jugoslavenske socijaldemokratske stranke i Hrvatske seljačke stranke, pa se zbog toga zahtijeva da vlada odmah podnese ostavku«. Sve odluke izbjegličke vlade kraljevine Jugoslavije proglašava bespravnima, kao da je taj skup nadležan to činiti i kao da nije po istome i cjelokupni NOP i NOB sa NOV bio bespravan. Taj »Četnički centralni komitet kraljevine Jugoslavije šalje sredinom kolovoza 1944. godine svoga predsjednika Živka Topalovića u Italiju da bi tamo organizirao kampanju protiv NOP-a i sporazuma Tito—Šubašić.

Mačekovci su u Zagrebu izdali jedan letak protiv NOP-a u kome ističu »kako je cilj partizana uništiti i srpske i hrvatske seljake, stvoriti teror i diktaturu, a seljački narod to neće. Srećom velika većina Hrvata boraca u šumi ne slaže se s ovakovim načinom borbe, a niti s ovakovim ciljevima. Oni su ostali vjerni hrvatskoj državnoj misli seljačke demokracije *(…)«* i četnici i Mačekovci pišu predstavke u London, no predsjednik britanske vlade Churchill nije više prihvaćao ni mačekovske ni četničke samohvale, »o utjecaju i monopolu nad narodom u Jugoslaviji«, jer je tada već poznavao stvarno stanje u našoj zemlji kao i tko se bori protiv okupatora u Jugoslaviji.

Košutić svojim povjerljivim pristašama na selu u to vrijeme, daje čak i raspored »što će koga zapasti poslije rata«. Tako prema pisanju ustaškog obavještajca (ambasadora NDH u Bugarskoj) Dr. Vladimira Židovca, Košutić veli Juraju Kralju iz Stupnika: »(...) da će kod preuzimanja vlasti likvidirati partizane, dok će kod ustaša oni koji su pošteni i koji se nisu ogriješili o narod biti pozvani na suradnju«.

Dana 27/28. kolovoza 1944. godine »u štab Draže Mihajlovića u selu Franjanima (kod Milanovca) spustila se avionom vojna misija SAD, koju predvodi pukovnik Mac Dauel — sa zadatkom da organizira dopremu materijalne pomoći četnicima«, što je svakako značilo razbijanje i slabljenje NOP-a, a jačanje četnika. U tom istom selu Franjanima, kraj Milanovca, održan je čudan sastanak »između Štrekera, delegata njemačkog vojnog zapovjednika za Srbiju, Dra-

že Mihajlovića, pukovnika Mac Dauela — šefa vojne misije SAD pri štabu Draže Mihajlovića — i Milana Ačimovića — komesara javne sigurnosti u vladi Milana Nedića. Delegat njemačkog vojnog zapovjednika se interesirao za mogućnost sklapanja separatnog primirja na Balkanu između zapadnih saveznika i Njemačke. Pukovnik Mac Dauel je inzistirao na tome da se njemačke oružane snage u Jugoslaviji predaju četnicima Draže Mihailovića, a to je i bila svrha sastanka »spašavanja monarhije i četnika«, *(ib. str. 875)*

Draža Mihailović je 15. rujna 1944. godine uputio depešu svim svojim komandantima korpusa i višim starješinama u kojoj obavještava: »(. . .) daje u njegov štab stigao šef američke vojne misije sa širokim ovlaštenjima i da je s njim razradio detaljan saveznički politički i vojni plan: naređuje da se bez njegovog naređenja nesmije poduzeti nikakova vojna akcija, osim protiv partizana«. To je bila prava finta »lažnog uspjeha Dražine borbe protiv okupatora« i spašavanje razbojnika i monarhije.

Dana 29. kolovoza 1944. godine Krnjević je održao sastanak sa svim članovima Glavnog odbora HSS u inostranstvu gdje su zaključili: »(...) da se ne odobri sporazum Tito—Šubašić i da se sve pristaše HSS-a bore protiv međunarodne afirmacije NOP-a; da se Šubašićev položaj iskoristi za osvajanje rukovodeće uloge HSS-a u rješavanju jugoslavenskog pitanja.(. . .) Krnjević je naredio svim mačekovcima u inostranstvu, da se povežu u političke grupe koje će se boriti protiv sporazuma Tito—Šubašić i protiv NOP-a«. *(v. ib. str. 842)*

Dana 5. rujna 1944. godine u Bamiju (Italija) predsjednik četničkog centralnog komiteta kraljevine Jugoslavije Živko Topalović, predsjednik Samostalne demokratske stranke Adam Pribičević i dva predstavnika četničkog Centralnog komiteta održali su sastanak na kome su izradili memorandum i ovlastili Živka Topalovića da ga preda saveznicima u Rimu. U memorandumu se ističe: »Draža Mihailović će prihvatiti borbu protiv njemačkih snaga samo ako se partizanskim snagama zabrani napad na četnike i ako sovjetske vlasti priznaju četnike kao ratujućeg saveznika; od predstavnika Velike Britanije, SSSR-a, SAD, NOVJ i četnika Draže Mihailovića treba formirati poseban štab za Jugoslaviju koji će raditi na izmirenju partizana i četnika s ciljem da se sačuva monarhija i održi kompaktnost snaga Draže Mihailovića; dok se među partizanima i četnicima ne postigne mir, kralju Petru II. Karađorđeviću odredit će se neutralno mjesto boravka«.

Rukovodstvo mačekovaca u inostranstvu uputilo je pismo, 7. rujna 1944. godine predsjedniku izbjegličke vlade kraljevine Jugoslavije Ivanu Šubašiću u kome napada sporazum TITO—ŠUBAŠIĆ i ističe svoj plan: »osigurati rukovodeću ulogu u budućuj državnoj zajednici; osigurati pomoć i podršku zapadnih saveznika na razbijanju NOV i POJ pomoću četnika; uvlačiti što šire mase u domobranske jedinice, kao buduću oružanu snagu države Hrvatske pod rukovodstvom HSS«.

U Palermu (Italija), 9. rujna 1944. godine predstavnici Slovenske ljudske stranke (SLS) u emigraciji održali su sastanak i zaključili: »(. . .) da se slovenačke grupacije u emigraciji okupe u borbi protiv NOP-a, da se razbije sporazum Tito—Šubašić, da se obori izbjeglička vlada kraljevine Jugoslavije s Ivanom Šubašićem na čelu i da se predstavnici slovenačkih građanskih partija pridruže općejugoslavenskoj kontrarevolucionarnoj akciji i odbrani monarhije«.

Mačekovci su u Švicarskoj — u Bernu — pod vodstvom nekih emigranata Bruna Jutronića i Frederica Goldonija, formirali grupu HSS-a pod nazivom »Spas Hrvatske«. Taj odbor i »Balkan klub« (sekcija za Švicarsku) 14. rujna na zajedničkoj sjednici u Zürichu, donijeli su rezoluciju u kojoj vladu Ivana Šubašića proglašavaju odgovornom za propast monarhije i izražavaju solidarnost s Dražom Mihailovićem. A 17. rujna 1944. godine su »predstavnici HSS-a i Draže Mihailovića potpisali sporazum o slijedećim pitanjima: Prijedlog Draže Mihailovića o poslijeratnom uređenju Jugoslavije, iako ima prvorazredni značaj, razmatrat će se poslije završetka rata; vodstvo HSS ne može ni pod kojim uslovima paktirati s NOP-om; vodstvo HSS-a sa simpatijama prati rad četničkog »Centralnog nacionalnog komiteta Jugoslavije«, naročito poslije njegovog kongresa održanog početkom 1944. godine u selu Ba«.

Draža Mihailović i Stevan Moljević, predsjednik Izvršnog odbora Centralnog nacionalnog komiteta, preko pukovnika Mac Dauela, tražili su hitnu intervenciju SAD da bi se spriječio daljnji građanski rat u Jugoslaviji, prekid isporuka oružja i municije NOVJ i odašiljanje američke vojske da uvede red u Jugoslaviji.

Na Bliskom istoku su četnički emigranti, Milovan Radovanović, direktor »Presbiroa« i general Mirković, šef vojne misije i generalni konzul u Bejrutu — formirali odbor nazvan »Velika Jugoslavija«, da bi preko

njega okupljali sve, a napose vojna lica koja su otkazala poslušnost vladi Ivana Šubašića. Oni izdaju »Jugoslavenski glasnik« preko kojeg vode ogorčenu kampanju protiv NOP-a i NOB-a u Jugoslaviji, *(v. ib. str. 879. i 880)*

Svestrana kampanja mačekovaca i četnika protiv sporazuma Tito—Šubašić dovela je do toga da je 22. rujna 1944. godine »ministar vanjskih poslova Velike Britanije Anthony Eden pozvao predsjednika izbjegličke kraljevske vlade Ivana Šubašića i kritizirao ga zbog njegove popustljivosti prema NOP-u, a naročito prema predsjedniku NKOJ-a Josipu Brozu Titu. Ovime je Churchill forsirao stvaranje zajedničke vlade kraljevine Jugoslavije i NOP-a, koju bi tada priznali svi saveznici — Rusija, SAD i Engleska. U tom smislu su HSS-ovci iz Aleksandrije pisali pismo Šubašiću, u kome ga optužuju »da čini ustupke partizanima«.

Polovicom listopada je u Rimu dr. Miha Krek, bivši ministar u kraljevskoj izbjegličkoj vladi Jugoslavije, primio tajnu delegaciju Natlačena i Rupnika i s njima razradio plan o stvaranju samostalne slovenačke države, koja će, u zajednici s četnicima Draže Mihailovića, Seljačkom zaštitom HSS-a i ustaškim i domobranskim snagama Ante Pavelića, organizirati tako zvani »Slovenački mostobran« da bi spriječio prodor NOVJ na zapad. *(»Hronologija«, str. 934)*

Generalni tajnik bivše organizacije HSS-a Juraj Krnjević je poduzimao mjere kod zapadnih saveznika za vojnu intervenciju u Jugoslaviji. S tim ciljem, on je 8. listopada 1944. godine posjetio ministra vanjskih poslova Velike Britanije Edena (Idna) i predložio mu: »da jedinice savezničkih armija u Italiji zaposjednu dalmatinsku obalu, zatim, da se, pod kontrolom savezničkih snaga, sprovede referendum naroda o društvenom uređenju Jugoslavije«. Krnjevićev prijedlog je odbijen, kao i već ranije dati prijedlog jugoslavenske izbjegličke kraljevske vlade.

U Rimu je 6. listopada 1944. godine, na inicijativu grupe emigranata iz Amerike, a uz pomoć strane reakcije, održana konferencija raznih reakcionarnih grupa u inostranstvu. Na njoj je zaključeno: »da se kralju Petru uputi delegacija s generalom Petrom Živkovićem na čelu, koja će, u ime predstavnika svih partija, sudionica konferencije, zahtijevati da se napusti vlada Ivana Šubašića. Upućen je memorandum zapadnim saveznicima; vladi u Londonu uskraćuje se pravo političkog predstavništva; traži se odobrenje da reorganizirane jedinice kraljevske vojske sudjeluju na frontu u Italiji i da se povremeno ubacaju u Jugoslaviju«. Niti ovu vojnu intervenciju saveznici nisu odobrili.

Predstavnik Draže Mihailovića u Washingtonu Konstantin Fotić, uporno se boreći protiv sporazuma Tito—Šubašić, uputio je 14. listopada 1944. godine pismo predsjedniku SAD Franklinu Rooseveltu tražeći, da se založi za prava srpskog naroda i za četnički pokret Draže Mihailovića.«

Predsjednik SAD Franklin Roosevelt, odgovorio je predstavniku Draže Mihailovića u Washingtonu (3. studenog 1944) Konstantinu Fotiću na prednje pismo, gdje pored ostalog kaže: »Naša stalna želja je bila da se jugoslavenske unutrašnje teškoće prijateljski riješe na osnovu slobodne volje naroda i uzimanjem u obzir svih grupacija unutar zemlje. Naša vojna pomoć snagama otpora bila je uperena protiv zajedničkog neprijatelja i određivanje te pomoći su odlučivali vojni obziri«, *(ib. str. 937, 989, 993)*

1 kralj Petar je sporazum Tito—Šubašić primio s velikim nezadovoljstvom. Naročito se protivio odluci da se vlast monarha prenese na namjesnike, koji će biti izabrani dogovorom između NKOJ-a i vlade Ivana Šubašića. Kombinirao je rušenje vlade Šubašića i postavljanje nove. Izdao je proglas »O odbacivanju sporazuma Tito—Šubašić« i britanskoj vladi u Londonu, postavio uvjete za priznanje sporazuma.

Pod pritiskom Saveznika 29. siječnja 1945. godine kralj Petar je konačno prenio svoju kraljevsku vlast na regentski Savjet i ponovno priznao vladu Ivana Šubašića *(v. ib. str. 1053)*.

Konferencija između saveznika SSSR-a, Velike Britanije i SAD, održana na JALTI, u SSSR-u 11. veljače 1945. godine, izvršila je raspodjelu Evrope, a u pogledu Jugoslavije (poznat je tajni sporazum komadanja zemlje) dala je javnu preporuku: Da se što prije sprovede u djelo sporazum Tito—Šubašić.«

Avanturizam inž. Augusta Košutića — U sklopu cjelokupne aktivnosti buržoazije Jugoslavije da skloni zapadne saveznike na vojnu i političku intervenciju protiv NOP-a i NOV-a i njima preda vlast, dolazi s tim ciljem na partizanski oslobođeni teritorij i inž. August Košutić, potpredsjednik bivše HSS. Dakako, grčevita borba reakcije za spas monarhije u Jugoslaviji bila je borba i za njen vlastiti opstanak, jer propast kraljevine značila je i njezin nestanak.

Dakle, August Košutić, glavni aktivista mačekovaca i okorjeli protivnik NOP-a dolazi 8. rujna 1944. godine u oslobođeni Otočac u Lici s ciljem da pregovara s Centralnim komitetom KPH-a i Glavnim Štabom NOV i PO za Hrvatsku. Dakako da je nje-

gov cilj bio što veće učešće u razaranju NOP-a, na osnovi imaginarnih snaga podložnih njima u partizanima. On je, pored ostalog, zahtijevao: »da se kotarski prvaci HSS, izabrani 1938. godine, priznaju kao predstavnici naroda i izjednače s vijećnicima ZAVNOH-a, te da se formira zajedničko ustavotvorno tijelo: Vrhovno vijeće republike Hrvatske (u kome bi predloženih 79 poslanika HSS-a, prema 72 poslanika ZAVNOH-a imali apsolutnu većinu. Time bi zapravo ostvarili svoje propagandne floskule »kako će oni spašavati partizane«, jer je sve to negiranje NOP-a i NOB-a u nas): da se NOV, i PO s jedne i domobrani s druge strane spoje u »jedinstvenu Hrvatsku vojsku« ; da se usvoje principi tzv. seljačke demokracije HSS. CK KPH-a i G. Š. NOV i PO za Hrvatsku odbacili su Košutićeve zahtjeve i prekinuli daljnje političke razgovore s vodstvom mačekovaca, čiji su prijedlozi negirali odluke II zasjedanja AVNOJ-a, a time i cjelokupni NOB.

Nedugo iza ovih neuspjelih pokušaja mačekovaca da sklone NOP na sporazum u svoju korist, napisali su letak koji je kolao našim područjem i u Zagrebu pod naslovom: »Hrvatskom seljačkom narodu na znanje!« U tome letku, među ostalim, pišu mačekovci u ime HSS-a: ». . . najmoćnija predstavnica demokratskih težnji hrvatskog naroda, nije se mogla pomiriti sa zahtjevima partizanskog vodstva« (kao da je NOP tražio od mačekovaca neku podršku).

Odlazak Košutića na oslobođeni teritorij pripreman je i ostvaren sa znanjem ustaških vlasti, koje su igrale na istu kartu, nakon neuspjelog puča Vokić-Lorković — a po uputi Krnjevića i Mačeka. O tome najbolje govori njemačka obavještajna služba koja, preko Hansa Helma, izvještava pretpostavljene da Košutić uspostavlja vezu s Šubašićem preko Švicarske po Marijanu Doljanskom, ali je u međuvremenu Košutić otišao u partizane, o čemu je izvjestila i radiostanica Slobodna Jugoslavija; da je otišao radi pregovora s partizanima o domobranima i seljäcima u partizanima; da je prije svog odlaska imao dvosatni razgovor s »Poglavnikom«, koji je nad njim obustavio »pratnju« preko šefa ustaške obavještajne službe Bjelobrajdića i dobio dokumente kako je bez bojazni mogao otići iz Zagreba.« Radi kamuflaže — poslije odlaska Košutića — ustaše hapse neke mačekovce u gradu, ali kojima se dakako ništa nije dogodilo. *(ASUPH-010, r. br. 5)*

Predstavke Churchillu protiv NOP-a i sporazuma Tito—Šubašić — Kad je NOP Jugoslavije priznat kao ozbiljan partner zapadnih saveznika i SSSR-a 1943. godine, napose poslije 1944, reakcija opaža činjenicu: »da pravilo, veliki određuju sudbinu malih naroda« i »treba čuvati glavu«, ovdje neće vrijediti i da njihova suradnja s okupatorima nije ostala nezapažena. Sada žele preko svega »prijeći spužvom«, a uz pomoć zapadnih saveznika pošto-poto se dočepati vlasti. U tom smislu, napisano je na tone papira: »kako ustaše vode komunističku borbu«, »kako komunistički pokret vode srpski četnici«, »kako će seljaci biti fizički i imovinski uništeni«, a sve to u interesu Rusije na štetu Engleske i njezinih osvjedočenih prijatelja jugoslavenskih ili srpskih i hrvatskih nacionalista.

Karakterističan je jedan sastav četničkih nacionalista upućen predsjedniku britanske vlade Winstonu Churchillu iz Rima, studenoga 1943. godine:

»Radi se o tome da engleski radio netočno prikazuje unutrašnje konflikte (sukobe) između revolucionarnih trupa u Jugoslaviji. Zbog taktičkih interesa za ljubav slabijeg saveznika (koji je s druge strane zakleti neprijatelj Vel. Britanije), engleski je radio konačno žrtvovao prave prijatelje Velike Britanije na Balkanu, prijatelje po tradiciji, po osjećajima i po interesima. Drukčije rečeno: nacionalne trupe, pod komandom generala Mihailovića ministra rata, žrtvovane su u emisijama engleskog radia, komunističkim grupama, pod direktnom komandom Kominterne, a nedavno su se prozvale »Narodno oslobodilačka vojska« da bi se kamuflirale pred javnim mnijenjem u inozemstvu.

(.. .) Engleski radio prelazi granice u svojoj odanosti prema komunistima i time riskira da demoralizuje svoje prave prijatelje. To je onda kada napada generala Mihailovića i neodgovornim spikerima stavlja u usta pretnje protiv jugosl. nacional, rodoljuba. Nije potrebno opisivati ličnost i djela gen. Mihailovića. Ona su legendarna (. ..) General Mihailović ima samo jedan cilj: da se drži obaveza prema Saveznicima i da time pripremi najefikasniju djelatnost na prikladnom mjestu i u zgodnom času«. *(AIHRPH, NG-kut. 428/f 2)*

Ova četnička predstavka Churchillu kao i mnogo drugih pisanih dokumenata, polazi sa stanovišta stvaranja poslijeratne Jugoslavije kakova nije prihvatljiva ni jednom narodu Jugoslavije, ni srpskom, a kamo li NOP-u, jer su u tom stavu zapostavljeni interesi malih ljudi (radnika i seljaka) koji vode borbu pod vodstvom KPJ-u protiv okupatora i za svoje oslobođenje, od domaćih gavana, koji imaginarno barataju s narodima kao da su im svi u šaci. Šovinizam, osvetništvo i prepotentna svemoć izviru iz svih tih kombi-

nacija reakcije (federalizma, balkanske konfederacije, trojne Jugoslavije itd.), bez obzira potiču li iz srpskih ili hrvatskih krugova.

Kad sve mjere protiv NOP-a u zemlji nisu uspjele, emigranti u inostranstvu počeli su »plašiti« predsjednika britanske vlade Winstona Churchilla i druge, komunizmom ne bi li tako pokrenuli međunarodnu reakciju protiv svoga naroda. Žalopojku sličnu četničkoj, barem po drskosti, Churchillu je poslao i Krnjević. Evo kraćih izvoda:

»(. . .) Dozvolite mi da iznesem samo nekoliko primjedaba koje zastupa Hrvatska Seljačka Stranka:

1.) Pregovori u vezi budućnosti naroda Jugoslavije održani su na uskoj bazi da bi se postiglo jedinstvo unutar Jugoslavije. Nitko ne može sumnjati u vrijednost Narodno-oslobodilačkog pokreta, ali nitko također ne može ozbiljno tvrditi da je Narodno-oslobodilački pokret jedini predstavnik jugoslavenskih naroda. On sigurno ne predstavlja većinu hrvatskog naroda. Položaj Hrvatske Seljačke Stranke unutar hrvatskog naroda izgrađivan je tokom više od četvrt stoljeća. Njena snaga leži u slobodnoj suradnji miliona hrvatskih seljaka i u njenom programu koji se osniva na koncepciji života i formulaciji težnja hrvatskog naroda. Ona se uspješno oduprla mnogobrojnim suđenjima i iza svakog je bila jača. Nitko se ne može pohvaliti jednom sličnom demokratskom prošlošću na osnovu koje može govoriti u ime hrvatskog naroda i određivati njegovu budućnost (. . .)«. *(ARSUP-010, R. b. 5)*

Krnjević ovdje govori kao da se ništa nije dogodilo od 1938. godine i kao da nije hrvatski narod, posebno radnici i seljaci, vidio to vodstvo na vlasti i prilikom okupacije zemlje godine 1941. On dalje nastavlja između ostalog:

»2.) (. . .) Prema radio-emisijama »Slobodne Jugoslavije« sporazumom zaključenim između Predsjednika Kraljevske Jugoslavenske vlade i Predsjednika Narodno-oslobodilačkog pokreta biće zagarantirana demokratska sloboda mišljenja, govora, štampe i političke aktivnosti. Svako bi sa radošću pozdravio ove principe, kada se oni u praksi ne bi sasvim drugačije provodili u Hrvatskoj, u kojoj je toliko razgranata Narodna vlast. Postoji opća tendenca (izgleda da je to određena politika) da se Narodno-oslobodilački pokret učvrsti kao totalitaran, sveobuhvatni pokret. Od svog osnivanja on ima tendencu da zadobije monopolističke pozicije u političkom životu naroda Jugoslavije. Da je njegov jedini cilj bio oslobođenje zemlje od osvajača i njegovih kvislinga, prišli bi mu svi. Međutim, Narodno-oslobodilački pokret ima određeni politički program. Pristati biti apsorbiran od strane pokreta — apsorbiranje je jedini način suradnje na koji pristaje Narodno-oslobodilački pokret — znači usvojiti njegov politički program i njegove političke vođe. Hrvatska Seljačka Stranka jest politička formacija s programom koji se osniva na pouzdanju i težnjama hrvatskog seljaka. Njena metoda akcije, kao i principi doktrine sasvim su različiti od onih koje propagiraju vođi Narodno-oslobodilačkog Pokreta, koji su formirali svoje gledanje na stvari pod sasvim drugačijim okolnostima. Zbog tih bitnih razlika u programu i metodama postojala je samo mogućnost suradnje između Hrvatske Seljačke Stranke i Narodno-oslobodilačkog Pokreta, a ne pretapanje jedne stranke u drugu. Posljedica je toga da Narodno-oslobodilački pokret smatra Hrvatsku Seljačku Stranku za svog najvećeg protivnika. Sva sredstva su bila dozvoljena u borbi protiv Hrvatske Seljačke Stranke i njenih vođa.(. . .)

3.) Kralj Jugoslavije nema nikovog prava da usvoji sporazum postignut između Predsjednika Kraljevske Vlade i Predsjednika Narodnooslobodilačkog pokreta. On nema nikakovog prava da nametne narodima jedne zemlje monopolitički sistem. Nijedan Kralj nema prava da provede tako duboke izmjene u svojoj zemlji. To može učiniti samo narod.

4.) Konačno, bilo bi to u suprotnosti sa određenom politikom Ujedinjenih Nacija u pogledu organizacije oslobođenih evropskih zemalja, ako bi u Jugoslaviji bio uveden totalitarni jednopartijski sistem. Ova politika temelji organizaciju oslobođenih zemalja na slobodno izraženoj narodnoj volji. Da bi se zagarantirali slobodni izbori, osnovane su u svim oslobođenim zemljama, počevši od Francuske, sve političke grupe počevši od krajnje ljevice do krajnje desnice. Jugoslavija je najmanje pogodna da bude iznimka od ovog općeg pravila.

Istovremeno pišem kralju Jugoslavije, a kopiju ovog pisma šaljem Ambasadoru SAD i SSSR-a u Jugoslaviji.

Ja sam, gospodine, iskreno Vaš, Dr. Juraj Krnjević, s.r.« *(ib.)*

Najžalosnija je činjenica što je praktično krajnji rezultat politike ustaša, HSS-a i četnika bio trajno međusobno uništavanje naših naroda u korist tuđinaca, kojima su oni uvijek i bili podređeni. Bez imalo srama dolaze ti »vođe« u »berbu na njivu koju nisu sijali, već naprotiv uništavali.« Barataju s nekakvim snagama, strankama i pravima koja osporavaju narodu zaboravljajući pri tom da je u najtežoj i najkrvavijoj četverogodiš-

njoj borbi narod sam stekao pravo na odluku o svojoj budućnosti.

O tome i danas svjedoči sačuvana dokumentacija. Na primjer, propaganda iz četničkog arsenala ***(v. AIHRPH, NG, kut. 425, f. 18),*** pod naslovom: »Partizanska borba u Jugoslaviji ima samo protivsrpski karakter«, s ciljem odvraćanja srpskog naroda od te borbe i pokreta i zalažući se za odbranu izdajica naroda, baš kao što je to činio i Krnjević napadajući NOP i braneći izdajnike hrvatskog naroda, kao njegove legitimne predstavnike. Ovaj je napis intoniran u stilu:

»(. . .) Njihova borba ***(partizana-o.a.)*** uvijek je imala cilj da Srbe pocepa, razjedini, kompromituje njihovu borbu i njihove vođe proglasi izdajicama i petokolonašima (. . .)«

Nagodba Mačekovaca i četnika — U proljeće godine 1943. neprijatelji NOP-a, u srpskom i hrvatskom narodu, pokušali su sjediniti napore u razbijanju NOP-a i za preuzimanje vlasti »u datom momentu« od zapadnih saveznika. S tim ciljem je u Zagreb došao izaslanik »Vojnog komiteta Jugoslavenske vojske u Otađbini« na razgovore s već tada nepostojećom strankom HSS-a. Taj izaslanik Vojnog komiteta donosi prijedloge:

1. Da HSS prizna »Vojni komitet jugoslavenske vojske u Jugoslaviji«;

2. Da se osnuje Hrvatska nacionalna vojska (Domobranstvo) pod V.K.J.V. u Otađbini i kao dio Jugoslavenske oružane sile (podpuno odvojena od domobranstva NDH sa Komandom smještenom eventualno u šumi);

3. Da HSS pozove sve oficire, aktivne i rezervne, da se podvrgnu Komandi pomenutoj pod 2.) i da preko svojih područnih organizacija mobilizira ljudstvo, koje će se staviti na raspoloženje ovoj Komandi;

4. Ova Hrvatska vojska Jugoslavenske oružane snage ima za dužnost, da na području Hrvatske u odlučnom času skrši otpor okupatora i njihovih pomagača, kako saveznici ne bi naišli na otpor pri svom nastupanju, te da na svom području preuzmu vlast;

5. Vojni Komitet se u tom slučaju obavezuje, da srpska vojska Jugoslavenske oružane sile neće preći granicu teritorije, na kojoj u tom času bude preuzela vlast Hrvatska vojska kao dio Jugoslavenske oružane sile. Na taj bi se način onemogućilo sve nemile pojave;

Mačekovci tim povodom odgovaraju Vojnom komitetu:

»Saopćavamo vam, da smo u načelu saglasni s podnijetim prijedlozima, ovo tim više, što je i vodstvo HSS u više navrata ranije pokušalo da dođe do koordinacije Hrvatskih i Srpskih nacionalnih akcija u borbi protiv okupatora. U svrhu pak potpunog uspjeha ove zajednički usmjerene akcije predlažemo slijedeće modalitete:

A. Komandantom Hrvatske vojske J. oružane sile će imenovat jednog hrvatskog oficira od dvojice, koje bude predložila HSS;

B. Izvjestan broj oficira iz komande hrvatske vojske, koje bude odredila V. K., ima biti uvršten u štab V. K. J. V. u O.

C. V. K. određuje isti broj oficira u štab Komande Hrvatske vojske radi nužnog održanja jedinstva borbene akcije protiv okupatora;

D. Komandi Hrvatske vojske podređuju se svi odredi nacionalni na njenom teritoriju, a koji stoje pod komandom V. K., kao i svi četnici (u koliko nisu u službi okupatora);

E. Komanda Hrvatske vojske u odnosu prema savezničkoj komandi i u operativnom pogledu protivu okupatora stoji direktno pod tom V. K.;

F. HSS će na pogodan način pozvati sve aktivne i rezervne oficire na području Hrvatske, da se stave na raspoloženje Komandi Hrvatske vojske Jugoslav, oružane sile, a isto tako se sa svoje strane obavezuje, da će preko svojih stranačkih organa mobilizirati u što većoj mjeri ljudstvo za Komandu Hrvatske vojske;

G. V. K. se obavezuje, da će Srpsku vojsku Jugoslav, oružane sile zadržati na granici teritorije, koja bude pod vlašću Hrvatske vojske J. oružane sile;

H. V. K. se obavezuje da će sve one četničke odrede, koji se ne budu htjeli podvrgnuti Komandi Hrvatske vojske, povući sa ovog teritorija, ako se ni ovom pozivu ne odazovu već nastave sa samostalnom akcijom, da će ih proglasiti odmetnicima i otpadnicima, te s njima postupati kao s neprijateljima;

I. Hrvatska vojska kao dio Jugoslav, oružane sile ima pravo i dužnost, da prođe državnu granicu Jugoslavije i okupira Istru, Zadar kao i da reokupira ostale krajeve okupirane od Mađara. Rijeku. Daljnji modaliteti koordinacije prepuštaju se saglasnim odlukama Komande Hrvatske vojske i V. K. J. V. u O. Mišljenja smo, da će prihvatom ovih modaliteta naša akcija u cijelosti uspjeti i da će se neposredno po istjerivanju neprijatelja spriječiti nesreće, koje bi mogle da izazovu nepremostivi jaz između naša dva naroda. Što se pak tiče točke 1.) usmenih prijedloga delegata V. K. držimo, da vodstvo HSS, kao eminentno stranački organ nije pozvano da

sebi arogira pravo, koje pripada kruni i vladi. U svrhu što hitnijeg ostvarenja akcije, predlažemo s naše strane već sada za komandanta Hrvatske vojske gg. X. X. i A. Z. Po primitku potvrde o saglasnosti, V. K. smatrat će svoju stranku kao obavezanu za predloženo i primljene obaveze.« ***(AIHRPH, NG, kut-425, F. 18)***

Ovaj sporazum zajedničkog djelovanja reakcije na našem području donio je dosta zla narodu, što smo vidjeli kroz opis njihovih aktivnosti. U Zagrebu su mačekovci pokušavali formirati nekakvu »Bijelu gardu« pod rukovodstvom Ivana Pernara, Josipa Torbara, Reberskog, Đure Kenfelje, Aleksandra Sajca i drugih s ciljem, da stvore što povoljniji položaj i mogućnost djelovanja u »datom času« kod iskrcavanja Engleza, koji će im predati vlast u Hrvatskoj, kako veli 25. studenog 1943. godine uhapšeni Viktor Galinac *(*v. ***AIHRPH, NG, kut. 426, f 9)***

Uslijedili su razni apeli naslovljeni na primjer: »Hrvati u partizanskim redovima« ili »Hrvatskom narodu«, s pozivom na pasivnost prema okupatoru, ili pak na aktivnost u četničkim redovima u borbi protiv partizana. U jednom od njih među ostalim piše:

»(. . .) Partizanstvo, koje je dirigovano iz inostranstva satire naše selo i narodna imanja, satire porodicu i satire sve ono što je konstruktivno, radno i pošteno u našem narodnom kolu. Hrvati, kako oni u partizanima, tako i oni koji su van njihovih redova, slobodni, pogledajte oko sebe pa ćete vidjeti: Da ceo češki narod miruje, da bi sa što manje žrtava prebrodio nevolju koja ga je snašla. Miruje da bi svoje najbolje sinove sačuvao za budućnost, za podizanje češkog naroda i za odlučan momenat. Da ceo francuski narod miruje da bi sačuvao živote, imanja, porodicu i svoju nacionalnu svetinju, pa da može dočekati bolja vremena neupropašćen i sačuvan za odlučan momenat. To isto rade i Poljaci, zatim mađarski, rumunjski i svi ostali pametni narodi, kojima se nikad nije moglo, a niti može sada, prigovoriti: da nisu dobri sinovi svoje zemlje, da ne vole svoju zemlju ili da nisu borci za slobodu svojih naroda. Pogledajte bliže oko sebe pa ćete vidjeti: Da se cela Slovenija organizovala u Belu Gardu, koja čuva od bezumnog i luđačkog uništavanja slovenska sela i živote slovenačkih sinova. U Sloveniji nema partizana koji uništavaju svoj narod, kao što je to po nekim krajevima naše napaćene zemlje. ***(Slovenija je imala krupne partizanske jedinice, koje su se borile i na hrvatskom području u to vrijeme, zajedno s hrvatskim partizanima — o. a.)***

(. . .) Hrvati, znate li da su mnoga hrvatska sela pristupila odlučnoj borbi protiv partizana.

(. . .) Hrvati, obrazujte odrede narodne hrvatske vojske pod hrvatskom zastavom. Isto kao što se braća Srbi bore pod srpskom zastavom. Četnici će vam uvijek pomoći.

(...) Pristupajte četničkim redovima, gdje nemate prilike da osnujete svoju vojsku, kao što su pristupila već mnoga sela između kojih Saborski i Dabar. Hrvati, borite se za nacionalnu Hrvatsku i ne zavaravajte se nekom komunističkom Hrvatskom u kojoj bi svi vladali ali samo ne Hrvati. Radite na slozi Srba i Hrvata. (. . .) Srbi znaju tko ih je klao, pa će takovi biti u svoje vrijeme »nagrađeni«. (.. .) Put je otvoren: Ili u hrvatsku nacionalnu vojsku ili u četnike. Jedino u takvom radu leži spas — 8. VII. 1943., Slobodne planine, Nacionalni Hrvati i Srbi!« ***(AIHRPH, NG, kut-430, F. 6)***

Jedan drugi kasniji apel od 16. kolovoza 1943. godine, među ostalim kaže:

»Braćo Hrvati u partizanima! Sada želimo da vam otvorimo oči, predočimo istinu današnjeg stanja: Vaši diktatori vas svaki dan obmanjuju, kako su oni jedini iskreni borci za miran zajednički život Hrvata i Srba. Lažu vam da su oni predstavnici savezničke vojske, koja će ovaj jaz i rane Srba i Hrvata iscjeliti. Daju lažne izvještaje o snazi i uspjesima partizana. Lažno i podlo vas uvjeravaju o nepomirljivom svetništvu i krvološtvu četnika. (...) I Rusija se morala ograditi od ovih nevaljalaca, raspuštajući Kominternu. Engleska i Amerika im prijeti bezobzirnim uništenjem, a svi ostali znaci prijateljstva su samo zadnji pokušaji ublažavanja zvjerstva, koja partizani vrše nad našim izmorenim i napaćenim narodom. Partizanski odredi u Hercegovini, Bosni i Crnoj Gori su raspršeni a u drugim krajevima ih i nema u jačim skupinama i tamo narod mirno radi svoje dnevne poslove. Četnici su samo borci za slobodu svoga naroda i doma. Svakog su pomogli a to vam jamči veliki broj Hrvata u redovima jugoslavenske vojske u otađbini, koji se, oduševljeni bratskom pažnjom, dobrovoljno bore protiv neprijatelja srpskih i hrvatskih (. ..) Bez straha pristupajte u zajedničke redove sa svojom braćom Srbima. Osvijestite se na vrijeme (. . .) Hrvati među partizanima! Promislite i brzo se odlučujte, dok ne bude kasno. Naš zajednički rad blagosloviće i Bog! Lički Hrvati u četničkim redovima«. ***(AIHRPH, NG, kut. 430, f 7)***

U jednom drugom dokumentu apelira »Jugoslavenski nacionalni komitet« na Jugoslavene pa, uz ostalo, kaže:

»(.. .) Ponavljamo, danas moramo svi da se okupimo u čvrste nacionalne redove, da dotućemo komunističku neman, da stvorimo uslove za bolji i srećniji život Srba, Hrvata i Slovenaca (.. .) Mi Jugoslavenski nacionalisti pozivamo sve i svakoga da se organizujemo i svrstamo u naše redove, kako bi mogli dostojno da dočekamo našega kralja i dan slobode (...) Hrvati, nikakav Tito, nikakav komunizam znajte neće nikada zavladati Jugoslavijom. Zato pazite, da sa sudbonosne prekretnice ne pođete pogriješnim putem. Srbi u partizanima, ostavite se uzaludna posla. Ugledajte se u vašu braću četnike, koji u svoj pokret okupljaju cio Jugoslavenski narod. U nacionalnim redovima je pobjeda već osigurana. (. . .) Živio Kralj, Živila Jugoslavija, Živila sloga Srba, Hrvata i Slovenaca!!« *(AIHRPH, NG, kut. 430, f. 6)*

Kakva je četnička vizija posljeratne Jugoslavije bila vidi se u »Programskom aktu Nacionalnog fronta« gdje pod točkom 3) među ostalim stoji:

»ETNIČKA ČISTOĆA TERITORIJA

»3.);(. . .) Srbski nacionalni program, koji obavezuje sve Srbe i sve srpske grupe i organizacije izrađen je u sledećim bitnim činjenjicama od kojih srpski narod u nikojem slučaju ne treba da odstupi.

I. U rat smo ušli kao Kraljevina Jugoslavija, iz rata trebamo da izađemo kao Kraljevina Jugoslavija, tj. kao potpuno nezavisna i suverena država, sa istim pravima i dužnostima i po istom osnovu kao Engleska, Amerika, Rusija, Belgija, Holandija i druge ratujuće države. Mir ima da podiže Kr. Jugoslavija svojom državnom voljom.

Ako se, kako je sigurno, na koncu rata stvara jedan novi međunarodni poredak sa ograničenjem suvereniteta pojednih država, bilo u političkom, bilo u vojničkom bilo u privrednom pogledu, Jugoslavija će primiti svako ono ograničenje, koje bude vredilo i za druge države, članove međunarodne zajednice i koje ne će vređati načelo jednakosti i ravnopravnosti svih država velikih i malih. Nikakovo drugo organičenje jugoslavenska država ne će primiti i zato se u ime srpskog naroda unapred odriče svake važnosti aktima, izjavama ili potpisima emigrantske vlade u Londonu, u ovom pogledu koji bi bili u protivnosti sa prednjim zahtjevom.« (...)

II. U pogledu unutarnjih odnosa u okviru naše suverene države isključuje se unapred svako mješanje engleske, američke ili ruske vlade kao nesaglasno sa našim državnim narodnim dostojanstvom. Specijalno u pitanju odnosa između Srba i Hrvata s obzirom na Hrvatsko držanje poslije 6. aprila apsolutno se ima otkloniti svako nedopušteno mješanje ili uticanje stranih sila u ovo čisto unutrašnje pitanje naše držve, koje mi sami ima da uredimo isto onako kao će se i Slovačkoj odrediti pitanje odnosa Čeha i Slovaka u Belgiji pitanje Valonaca i Flamanaca ili u Francuskoj pitanje Petenovih Francuza, kao pitanje unutrašnje dotične države.

III. Hrvati su ne samo politički izdali svoju nacionalnu državu Jugoslaviju nego su ubijanjem Srba izvršili tako teške zločine i prestupke, da moraju poneti odgovornost zato primjernim i osjetnim odmazdama sa kaznama svih hrvatskih zločinaca i njihovih pomagača i podstrekača. O ovom pitanju će se izraditi naknadno poseban sporazum. Isto tako imaju se kazniti i svi Srbi i Slovenci za koje se utvrdi da su počinili zločine ili da su izvršili izdaju u smislu Kriv. Zakona.

Sporazum koji je načinjen 26. augusta 1939. god. između ondašnje vlade i vođe hrvatskog naroda Mačeka, kao i Ukaz namjesništva od istog dana kojim je na osnovu člana 116. Ustava formirana Banovina Hrvatska su pogaženi i poništeni od samih Hrvata u toku 1941. i 1942. godine tako da su potpuno izgubili i inače provizorni i privremeni karakter i nisu bili odobreni od Narodnog poslaništva. Zadatak je prve vlade koja se u zemlji obrazuje poslije oslobođenja da Kraljevim Ukazom na osnovu čl. 116. Ustava ukine Banovinu Hrvatsku pošto je prestala potreba koja je do toga akta bila dovela. Ovo je jedini zakonski put i ustavni put prije eventualne odluke samog narodnog predstavništva da se likvidira Banovina Hrvatska stvorena sporazumom sa srpskim narodom.

V. Sve srpske zemlje i svi Srbi imaju biti ujedinjeni u Srbiji. Svi Hrvati iz srpskih zemalja imaju se iseliti u Hrvatsku. O izvođenju ovoga utvrditi će se naročiti sporazum.

VI. Kad srpski narod bude ujedinjen sa svim srpskim zemljama na svom narodnom terit<priju onda će slobodno izabrana srpska narodna skupština imati da odluči, dali hrvatski narod zaslužuje da se primi u širu jugoslavensku državu ili pak da se ostavi da sam stvara svoju posebnu državu. Ako srpska skupština odluči svojom običnom većinom, da se zadrže Hrvati u državnoj zajednici ona će izraditi i utvrditi jednovremeno i uslove pod kojima se ima nastaviti državni život sa hrvatskim narodom. Hrvatski sabor slobodno izabran imat će da odluči hoće li da uđe u jugoslavensku državnu zajednicu i da li prihvaća ponuđene uslove.

VII. Sa Slovencima Srbi žele da ostanu u državnoj zajednici (...)«. *(AIHRPH, NG, kut. 426, f. 10)*

Četnici i domobrani zajednički u borbi protiv partizana, u Bosni 1943. godine.

Reakcija Jugoslavije, hrvatska, srpska, crnogorska, slovenska, makedonska i drugih naroda, bila je vazda u službi tuđinaca, pa »tu bogom danu — prirodnu vlast«, kako je oni nazivaju, s te strane jedino i očekuju. Geslo četnika, jednako kao i Mačeka i ostalih reakcionara bilo je: »Čekanje pod skutom okupatora i ne dirati ga!«. To je bila politika koju su vođe reakcije suprotstavile našoj narodnooslobodilačkoj borbi osnovanoj na bratstvu ravnopravnih naroda i pokrenutoj pod vodstvom, KPJ-u i druga Tita. Krnjevičevo »čekanje pogodnog časa«, koji je u to vrijeme bio prvi potpredsjednik kraljevske izbjegličke vlade Jugoslavije u Londonu, jednako su usvojili i isticali najokorjeliji četnički vojvode Draže Mihajlovića, kao i mačekovci. I oni su, poput vodstva HSS-a, vjerovali da su svi srpski seljaci u partizanima uz njih »samo ih treba pokrenuti«, *(v. Pismo »Vojvode Majevičkog, Rad. B. Keravića«, pisano bratu Jovašu 8. 8. 1943 — AIHRPH, NG, kut. 428, f 2, a također i pismo vazduhoplovnog majora Dušana J. Janića »Delegatu vrhovne komande kapetanu Mitranoviću i »Bratu Janku« od 11. 7. 1943. i dr., AIHRPH, NG, kut-428, f. 2.)*

O suradnji četnika Draže Mihajlovića s ustašama, okupatorima i mačekovcima protiv partizana uz ostalo svjedoči najočitije i na djelu i jedno pismo četničkog vodnika koje je uputio svom ocu:

»Pisano 17. X. 42., Sitnica Bos. Krajina— Položaj. Zdravo Dragi Otac. U prvom redu mogu vam javiti da sam dobro i zdravo koje i vama također želim, dobro zdravlje. Dragi moj otac ja sam vas mnogo poželio tako i moga brata Žike. Dragi tata ja sam još dobro i zdravo samo sam daleko od vas ja se sada nalazim u Bos. Krajini blizu Banje Luke, a sada ovog momenta nalazim se na Sitnici kod Ključa i Mrkonjić grada na području protiv komunista zajedno se borim sa Hrvatima Domobranima i Njemcima rame uz rame. Dragi otac kako je sada kod vas imali borba, nemojte se djeliti sa Hrvatima nego se složite, amo sada vlada podpuni mir, samo se borimo protiv komunista, a naskoro ćemo da sa njima rešimo, pošto nas ima dosta oko 7 hiljada četnika, osim Hrvata Domobrana i Njemaca, pa sada idemo pravac na Grmeč (...)«. *(AIHRPH, NG, kut. -428, f. 1.).*

U gradu Zagrebu su Mačekovci i predstavnici Draže Mihailovića »postigli saglasnost o suradnji Narodne zaštite i četničkih jedinica, o organiziranju zajedničkih štabova u zajedničkoj borbi protiv partizana onog momenta kad se HSS odluči na direktnu oružanu borbu. Draža Mihailović se obavezuje da neće pomagati jugoslavenske nacionaliste u Hrvatskoj ako to ne odobrava vodstvo HSS-a«.

Mačekovo rukovodstvo uputilo je, dakle, u studenom 1944. godine, proglas stanovništvu Hrvatske pozivajući ga da se dobrovoljno javlja u domobranske jedinice. Time je to rukovodstvo htjelo uzdići borbeni duh domobranskim jedinicama i u njima osigurati svoj utjecaj te u povoljnom momentu staviti oružane snage NDH pod svoju komandu, kao što su se usuglasili s četnicima.

Ove akcije neprijatelja, mačekovaca, protiv NOP-a na našem području od 1942. do 1945. godine nisu spasile, kako su oni govorili, već su zapravo odnijele mnogo nevinih glava zavedenim ljudima, a NOP-u su činile smetnju u razvoju i u radu.

Nisu to bile tek »formalne dodirne točke«, suradnja četnika i ustaša, dakle, nije priča. To je bila stvarna i čvrsta suradnja u borbi protiv NOV-a, u koju su išli zajedno s mačekovcima, klerom i drugima. Prema toj činjenici ne treba zatvarati oči. Naime, oni su se običavali prikazivati narodu u drugom svjetlu, da bi ga povukli na svoj izdajnički put. Četnici Draže Mihajlovića su stalno koordinirali svoj rad s fašistima, a Pavelić je svojim najbližim doglavnicima opravdavao ovu vezu pričom: »(. . .) Ako su dva čovjeka zatvorena u istoj ćeliji, počnu s vremenom jedan drugog da ne trpe, a kad su u dvije odvojene ćelije, počnu jedan drugome kucati na zid pa postanu i prijatelji«. Plitko objašnjenje »prijateljstva«! Međutim, tim su objašnjenjem motivi borbe i pokolja, u istoj »ćeliji«, kraljevskoj Jugoslaviji, »brisani«. U stvari, egzistencionalni interesi stapaju ih u jedinstvenog neprijatelja vlastitog naroda, s isključivim osloncem na tuđince.

I Pavelićevci zapadnim saveznicima — Ustaše su (Moškov) koncem 1944. godine zarobili pet američkih pilota. Doveli su ih najprije u bolnicu, gdje ih je, po izjavi njegova ličnoga šofera Viktora Rebernišaka, posjetio i sam Ante Pavelić. Potom su otpremljeni na Tuškanac gdje su slobodno živjeli. Kombinacija mačekovaca i ustaša bila je da preko tih pilota uspostave vezu s Anglo-Amerikancima u Italiji. Odašiljanje predstavke zaključuje Pavelićeva vlada i sastav Memoranduma povjerava Edi Bulatu, koji je rangom prvi do Pavelića i stalno uz njega.

Prema tom »Memorandumu« u NDH-a bi vlast trebali u cijelosti preuzeti mačekovci i boriti se na strani zapadnih saveznika protiv komunista, kako su nazivali sve pripadnike NOP-a, i tako sačuvati zločinačku tvorevinu fašizma takozvanu NDH-a. Pavelić je pročitao i odobrio sadržaj poruke namijenjene Anglo-Amerikancima.

Moškov je Memorandum predao američkim pilotima, a njima u pratnju dao je i jednog ustaškog vodnika PTS-a koji je trebao uručiti poruku zapadnim saveznicima u Italiji. Sve je išlo bez smetnji i prijedlog sročen na engleskom jeziku predan je Vrhovnoj komandi u Italiji. Međutim, Vrhovna komanda zapadnih saveznika nije niti nakon duljeg vremena reagirala na ponudu izdajica. Razbojnici tada šalju svog ministra dr Vjekoslava Vrančića avionom do Klagenfurta i dalje automobilom u Italiju. Nije, međutim, bio niti primljen u Vrhovnoj komandi Anglo-Američke vojske. Tako je ishod cijele operacije propao, uostalom kao i predstavke, što su ih bezuspješno slali četnici i Krnjević Churchillu i drugima. *(ARSUPH u Zagrebu, 013.0-50)*

Strka i pripreme izdajica za bijeg iz zemlje — Već prije ustaškog »memoranduma« zapadnim saveznicima ustaše su Mačeku ostavili punu slobodu i mogao je, što je i činio, primati svoje suradnike i istomišljenike. Mnogi od tih bivših narodnih zastupnika, Robić, Pezelj i drugi, ostali su u zemlji s određenim zadacima kod provođenja poslijeratnih narodnih izbora i izjašnjavanja o monarhiji, odnosno republici (za konstituantu). Ove snage HSS-ovaca bile su izuzetno beznačajne na našem području, uostalom kao i u cijeloj Hrvatskoj i Jugoslaviji.

Iako je Maček bio interniran u listopadu 1941. godine do 3. mjeseca 1942. u logoru Jasenovac, a prije toga smješten u jednoj vili naTuškancu dok su Nijemci s njim kombinirali da preuzme marionetsku vlast u Hrvatskoj, o njegovoj sigurnosti, tj. da ne bi bio ugrožen od strane partizana, ustaše i Pavelić su stalno vodili brigu. Tako je Maček po Pavelićevoj naredbi, s jakom ustaškom PTS vojnom pratnjom, pod komandom Ante Moškova, bio prebačen iz Kupinca u Zagreb u njegov stan na Prilazu, gdje je uglavnom ostao do bijega s ustašama iz naše zemlje 6. svibnja 1945. godine.

Moškov i Maček su tom prilikom zapodjeli razgovor o svemu i svačemu. Moškov o tome, između ostalog, govori:

»(. . .) Pričao je mnogo *(Maček -o.a.)* o večerama sa knezom Pavlom i njegovom ženom i momenat bijega vlade iz Beograda. Tvrdio je da je samo Krnjević dobrovoljno pobjegao iz zemlje jer ne voli dopasti u šake Njemaca koje mrzi, a svi ostali da su bili od strane Srba primorani, da bi se to i njemu dogodilo da nije pobjegao od njih. (. . .) Pričao mi je kako mu je njemački poslanik u Beogradu ili njemački konzul u Zagrebu nudio da preuzme vlast u Hrvatskoj, ali da je on to odbio (...) U jednom od razgovora mi je također pripovijedao o danima raspada Jugoslavije i mislim da mi je tada rekao da je stari Kvaternik došao k njemu i da je putem njega objavio poznatu izjavu, pozvavši narod da bude miran i da sluša prilikom uspostave NDH-a. Nije vjerovao u pobjedu Njemaca, i mislio je da će Englezi i Amerikanci okupirati Hrvatsku. (. ..) Tužio se na seljake u Kupincu da mu nisu htjeli obraditi zemlju, da mu traže vrlo skupo za obradu, i molio me ako bi bio koji od izbjeglica da bi ga on unajmio da mu obrađuje zemlju.

(. . .) partizana se je bojao i rado došao sa mnom u Zagreb, jer je od straže u Kupincu došla vijest poslije predaje Talijana da je situacija postala opasna, jer su partizani dobi-

li dosta oružja u ruke, otpale talijanske posade od Karlovca i Jaske, partizani se skupljaju u Posavini i postoji opasnost da posada bude osvojena po njima (.. .)« *(ARSUP, 013. 0., r. b. 58).*

U konfuznoj situaciji definitivnog pada fašizma svakako prije memoranduma zapadnim saveznicima, razvijaju se otvoreni kontakti zločinačkih fašista i reakcije koja čeka spas od Zapada, u čemu Ante Moškov i ovoga puta dobiva »periferne« zadatke, pa među ostalim veli:

»(. . .) Jednog me je dana pozvao Edo Bulat k sebi kući rekao mi je da ima sprovesti jedan zadatak, a kako ja vozim sam automobil, prevest ću Stepinca do Mačeka (. ..) Došao sam u određeno vrijeme na dogovoreno mjesto i nakon par minuta izišao je Stepinac, ušao u kola i ja sam ga odvezao do Mačeka .

(. . .) Po pričanju Bulata Pavelić je imao namjeru predati vlast, odnosno doslovce prenjeti suverenost na Stepinca, kako veli Bulat, to je prema starom hrvatskom običaju. Kad je ban izlazio izvan zemlje onda je predavao vlast nadbiskupu. To je bilo baš u vrijeme posjete Stepinca Mačeku, a dali je bilo i šta donešeno kao zaključak meni nije poznato (.. .) Od samog Pernara sam čuo da oni nisu bili baš raspoloženi prema Stepincu. On mi je rekao doslovce: »Kaj je mislio Stepinec da mi bumo vodili klerikalnu politiku? (.. .)«. *(ib.*

Moškov nije prisustvovao sjednicama i naloge je dobivao od Bulata i Pavelića, a to su bila i važna vrela podataka do kojih je on dolazio kao tajni prijevoznik misterioznih ličnosti. Bulat je bio u stalnom pokretu i jurnjavi, jer je pretežno cijela organizacija išla preko njega.

Maček je imao neke spekulativne planove s domobranskom vojskom još i pred sam odlazak iz zemlje, vjerojatno po koncepciji argumenta »vlastite vojske« pred zapadnim saveznicima. Jednog dana Edo Bulat vidio je kod njega Božu Vučkovića, generala Rupčića i starog Mačekovog znanca Antu Moškova, koji o tome među ostalim veli:

»(. . .) Rupčić je rekao da je stvar vrlo hitna, da se Maček interesira za vojsku. S nama je išao,i Bulat i Vučković. Kod Mačeka je bilo vrlo živo, vrzlo se tu dosta ljudi, većinom zastupnika HSS-a. Maček se odvojio od ostalih i ostali smo sami nas trojica tj. Maček, Rupčić i ja. Tada sam mu predstavio Rupčića. — To je bio moj prvi susret s Mačekom poslije 1943. — Maček se je odmah interesirao za vojsku; o broju, jačini, municiji. Rekao sam mu da je odlučeno povlačenje iz zemlje. Maček se interesirao koliko će se vojske po prilici povlačiti i odmah dodao: »da je i on odlučio isto ići van i interesirao se kojim je putem najsigurnije«. Interesirao se i za imena pojedinih viših časnika te je zatražio da se njihova imena ispišu i uzeo ih je sa sobom.

Tada je molio da mu se stavi na raspolaganje potrebne automobile, što mu je i obećano. Vučković i Bulat su s Mačekom prije govorili o njegovoj odluci da ide van iz zemlje i za nju su oni znali. Prije oproštaja Maček me je zamolio da dođem k njemu u večer radi dogovora glede njegovog odlaska.

Ja sam nakon toga razgovora s Mačekom otišao k Paveliću i saopćio mu šta je Maček rekao. On mi je odgovorio — dobro, neka mu se pribave kola i šoferi. Pavelić me priupitao kada misli krenuti, a ja sam rekao da ne znam jer imam sastanak s Mačekom glede te stvari u večer.

Kad sam u večer došao k Mačeku našao sam opet vrlo mnogo ljudi i Maček mi je odmah saopćio da osim njega će ići skupa sa njim, tj. istim kolima van, Pešelj i Mišetić, zatim da će ići iz zemlje Pernar, Torbar, Reberski i Bariša Smoljan. — Bariša je odustao kad nije dobio vezu sa sinom u Križevcima, koji je kod udarne divizije bio opskrbni.

Te večeri kod Mačeka su bila i dva svećenika iz Ljubljane — Slovenci. Oni su došli u ime neke novoformirane vlade u Ljubljani. Maček je bio odlučio putovati treći dan jer ja sam mu rekao da će tog dana biti osiguran put, jer odlazi i vlada. Prije njegove odluke da ide preko Krapine—Maribor—Celovec rekao mi je da su mu Slovenci savjetovali da ide preko Ljubljane jer da je tamo sigurnije. Ja sam mu kazao da mi nije poznato dali je put prema Ljubljani i od Ljubljane siguran pa neka on odluči sam. Tako se on i odlučio preko Krapine, a nadodao je misleći na Slovence, da njima nije do sigurnosti puta nego da bi ga oni htjeli imati u Ljubljani.

Drugi dan još nisam uspio naći dobra kola koje je i Bulat tražio. Bulat mi je tada rekao da on putuje sa Mačekom te je bio neprestano u njegovoj blizini. U večer sam ponovo otišao Mačeku i to na poziv Bulata, da odmah dođem na Prilaz.

Kod Mačeka su bili svi zastupnici HSS-a koji su trebali putovati. Interesirali su se za kola i bili vrlo uzbuđeni da još nije pripremljeno. Uvjerio sam ih da će sigurno sutradan biti kola spremna. U to me Bulat zvao na stranu i rekao mi da ću Mačeka odvesti na Tuškanac, ali tako da ostali zastupnici ne trebaju vidjeti. Bulat je otišao i za dvadesetak minuta me zvao telefonom i pitao zašto nisam već krenuo. Ja sam govorio sa Mače-

kom i ovaj je spremajući se rekao da će odmah. Izišao je sam, a kod toga je dao zatvoriti vrata od sobe gdje su bili ostali zastupnici. Odvezao sam ga na Tuškanac gdje me je čekao Bulat iznad vile u kojoj je stanovao Artuković. Tu je Maček izišao i sa Bulatom, otišao pješice prema Pavelićevoj vili, gdje je on radio. Okrenuvši kola čekao skoro četvrt sata kad se Maček sa Bulatom povratio, sjeo u kola i ja sam ga odvezao na Prilaz. Bulat mi je rekao da nije prisustvovao razgovoru između Mačeka i Pavelića. Malo je dato novaca za Mačeka pa je na intervenciju Bulata odobreno 1.000 zlatnika. Novac je preuzeo Bulat, a s njim je išao po isti Branko Pešelj, i predao ga sam Mačeku«. *(ib.)*

Posljednje izdajničko putovanje — U redovima fašista i reakcionara je zaista tih dana bila prava pogrebna atmosfera. Izgledalo je sve to kao ispraćaj »dragog i neprežaljenog pokojnika na vječni počinak« s nadom zagrobnog života u inostranstvu«. Ustaše su za Mačeka i njegove najbliže osigurali osobne automobile i on je odvojeno krenuo iz Zagreba 5. svibnja 1945. godine poslije podne. S Mačekom je krenula njegova obitelj i još neki iz njegove najbliže pratnje. Ostali su krenuli kamionom slijedećeg dana rano u jutro s prvim dijelom ustaškog stožera PTS-a.

Išli su preko Pregrade, Celja i Dravograda, te stigli u Celovec.

Maček je sa »svitom« otišao u Pariz gdje je ostao do 1946. godine, a tada preselio u Ameriku, naime, čim je intenzitet prevratne politike i nade u porvatak Kraljevine splasnuo. Narod se bio odlučio protiv kralja i Kraljevine, a za demokraciju i samoupravni socijalizam pod vodstvom KPJ-u i maršala Jugoslavije Josipa Broza Tita. Maček je u Americi dobivao i neku penziju (ili pomoć) što su je tamo primali isluženi političari. (Oko 500 dolara mjesečno.)

Detalji putovanja i pomne pripreme za odlazak iz zemlje čini se da već sami za sebé demantiraju Mačekovu tvrdnju kako je on zajedno sa svojom vrhuškom bio prisiljen od strane ustaša i zato morao napustiti zemlju. Moškov lakonski o tome kaže: »(...) Maček je sam odlučio da ide van zemlje. Uostalom on je mogao zadnjih dana slobodno izaći iz svoje kuće i skloniti se negdje, jer straže uopće nije bilo. Meni su koliko Maček toliko i ostali upravo bili se popeli na glavu glede automobila radi odlaska«. (.. .)

Maček i mačekovci su se nadali brzoj propasti Titove Jugoslavije i takvu su propagandu širili u redovima narodnih otpadnika i ustaških krvnika. Karakteristična je ponuda zapadnim saveznicima zločinaca Vladimira Košaka u njegovom »Curikulum vite« u logoru br. 1 za civilne internirce »A br. 100489 Nojnminster, od 29. rujna 1945«., gdje on na završetku veli:

»(...) Dalje, da sam spreman da se u svakom pogledu podvrgnem vodstvu i instrukcijama predsjednika Hrvatske seljačke stranke dr. Vlatka Mačeka i njegovog zamjenika u Londonu Juraja Krnjevića. Konačno molim zaštitu od strane Britanskih vlasti«, *(ib.)*

Koliko god se trudio Maček i Krnjević kako bi sebe prikazali »da ne spašavaju ustaške zločince«, ustaše su ipak imali trajni oslonac u tim redovima. Maček je igrao na kartu prijeratne Jugoslavije od vremena »Sporazuma s Cvetkovićem«, što je smatrao i »svojim najvećim, životnim političkim uspjehom«. Kad je k njemu u posjet došao domobranski pukovnik Ivan Babić i u njegovoj primaćoj sobi na zidu vidio sliku Kralja Petra II, on je pred Mačekovim sljedbenicima rekao: »(. . .) Ja sam na svoju sramotu i užas vidio sliku Kralja Petra u Mačekovoj sobi za primanje. I to ja sa istomišljenicima branim. Ne ide mi u glavu!«

S Nijemcima, ustašama i drugim fašistima prema granici se povlačio i priličan broj četnika, s obiteljima. Kad su članovi njihovih

Bezvrijedan novac kojim su okupatorske jedinice kupovale robu u trgovinama. Nakon njihova odlaska, trgovci više nisu mogli tim istim novčanicama nabaviti robu. Bio je to još jedan oblik pljačke našeg naroda.

Uoči rasula Wehrmachta, njemački vojnici s aerodroma Pleso »prosjačili« su hranu u okolnim selima. Na slici, jedan od njih u »akciji« usred Rakarja.

Zavedeni Crnogorci na povratku svojim kućama.

obitelji vidjeli sve besmislice toga putovanja i neistinitost propagandnih grozota fašista: »kako će partizani sve poubijati, naročito seljake« (. . .) počeli su se vraćati natrag prema Crnoj Gori i drugim krajevima Jugoslavije. Naime, u okolici Zagreba i u Velikoj Gorici dosta je veliki broj tih do tada uplašenih ljudi spoznao pravu istinu, i donio odluku o povratku svojim kućama. Na našem je području bilo s njima nekih problema zbog njihovih međusobnih optuživanja za pljačku i slično. Kod njih je nađeno i nekoliko tovara opljačkanih štofova za mušku i žensku odjeću, ali sve to nije konačno imalo većeg značaja i svi su se oni slobodno vratili svojim kućama.

U susret slobodi

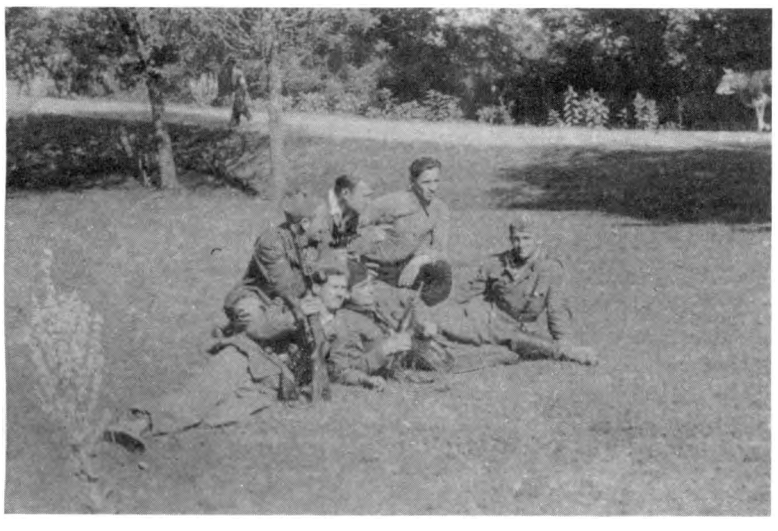
Dobro raspoloženi, borci Posavskog partizanskog odreda, nakon uspješne borbe u Posavini.

Ponovno osnivanje Posavskog odreda

Nedugo nakon tragične bitke u Oborovu X zagrebački korpus formira ponovno »Posavski partizanski odred« u kojega šalje novi komandni kadar. Prethodni je izginuo u borbi. Neke teže ranjene i nemoćne borce zarobio je i likvidirao neprijatelj, a neki su se i sami ubili da ne bi dospjeli neprijatelju živi u ruke. O obnovi Posavskog odreda zapisano je slijedeće:

»Nakon toga odred se ponovno obnavlja, za komandanta odreda dolazi Savo Flego Čelik, za komesara Tomo Cevar, za zamjenika komesara Stjepan Papa a za operativnog oficira Ivan Ožbolt Sokol. Nakon kraćeg vremena to rukovodstvo odlazi u Moslavinu. Štab istočnih grupa šalje za odred nove rukovodioce, za komandanta odreda Luku Jurasa, za komesara Ivana Bačuna, Stjepan Papa ostaje i dalje zamjenik komesara odreda a Ivan Ožbolt Sokol operativni oficir.

Štab Posavskog partizanskog odreda u predahu nakon borbe s Čerkezima, 1944. kod Save uz Kop —nasip u Posavini.

(...) U prosincu 1944. godine Ivan Bačun, komesar odreda, odlazi u prekomandu u štab istočnih grupa *(Ivan Bačun postavljen je za komesara brigade »Braće Radić« 5. prosinca 1944. godine — o.a.).* Također, u veljači 1945. godine u prekomandu odlazi i komandant odreda Luka Juras. Za novog komandanta Posavskog Partizanskog odreda postavljen je Drago Lučan, za komesara Blaž Rusek, a Stjepan Papa i dalje je ostao zamjenik komesara odreda (. . ,)«*(Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji u izdanju Zajednice općina memorijalnog područja Kalnik i Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Varaždin 1976, str. 433).*

Nije točno utvrđeno vrijeme odlaska komandanta Posavskog odreda Luke Jurasa i postavljanje Dragutina Lučana iz Rakitovca za novog komandanta. Lučan je prije bio komandant II bataljona Turopoljsko-posavskog odreda s kojim je pretežno boravio na prostoru Posavine, s desne strane Save. Operativni oficir i zamjenik komandanta Odreda i sada je drug Ivan Ožbolt »Sokol«.

Posavski odred je djelovao na lijevoj obali rijeke Save sve do Ivanje'Reke, od osnutka do oslobođenja naše domovine. Tada se, uslijed pritiska neprijateljskih snaga, u povlačenju odvojio od Komande X Korpusa Zagrebačkog, koji odlučuje zajedno s Povjereništvom Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske da se Posavski partizanski odred stavi pod komandu IV Korpusa, tj. 34. divizije. Tada dolazi do spajanja Posavskog partizanskog odreda s Turopoljsko-posavskim odredom pa oni dalje djeluju pod zajedničkom komandom do oslobođenja, tj. do ulaska u Zagreb. U Zagrebu su svi borci i rukovodioci Odreda raspoređeni u brigade i druge jedinice 34. Udarne divizije. *(Osim već spomenutih izvora, zapis o Posavskom odredu napravljen je prema izjavi Duke Bana »Milea« iz Dugog Sela, napisima u »Vjesniku u srijedu« br. 681 i 682 od 19. i 26. lipnja 1965. godine te više zapisa u »Večernjem listu« koji je u različitim vremenskim terminima o tome pisao. U navedenom tisku preneseni su iskazi Ivana Ožbolta »Sokola« iz Siska, Stjepana Kokota iz Dubrave kraj Gradeca, komandanta 1 bataljona Posavskog odreda, Drage Haludeka iz Kutine, Nikole Magdića iz Zagreba, Matije Kanotija iz Koprivnice i drugih.)*

Posavski je odred djelovao kao samostalna jedinica sve do oslobođenja iako je formalno pripojen TPO, kako je zapisano u

knjizi *Sjeverozapadna Hrvatska u narodnooslobodilačkoj borbi i narodnoj revoluciji« na str. 433.*

Veliki pritisak neprijatelja (u povlačenju) na Posavinu, željezničku prugu Zagreb—Sisak i cestu, prisilio je Posavski odred na povlačenje u Vukomeričke gorice, prema Kravarskom, pa se Odred stacionirao u Hruševcu Gornjem. U Kravarskom se, nakon borbi s ustašama spojio s Krajišnicima 39. divizije IV udarne brigade. Zajedno s njima nastavlja tjerati neprijatelja prema Zagrebu. Odred je imao okršaje u Kravarskom, Mraclinu i u rajonu sela Odra—Velika Mlaka.

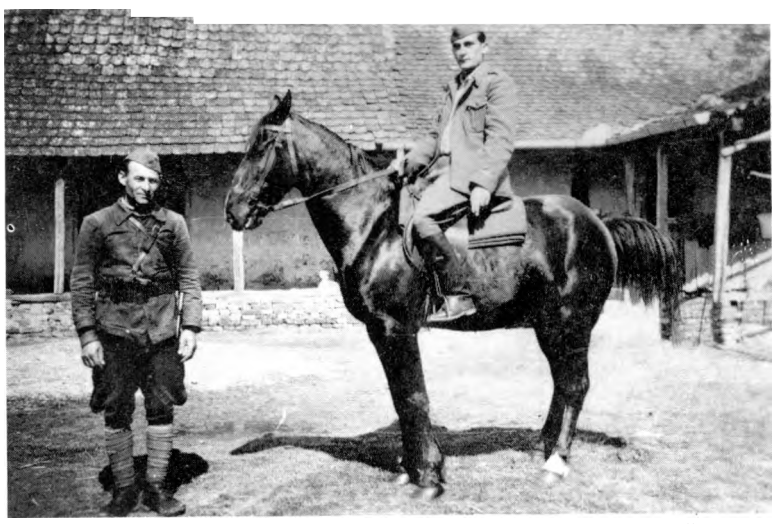
Zanimljivo je spomenuti da je pri dosta teškom probijanju iz Posavine u Vukomeričke gorice Odred bio napadnut kod pilane Turopolje od strane njemačkog aviona tipa »Roda«. Tada je komandant Drago Lučan naredio paljbu cijeloga Odreda, pa se avion u dimu i plamenu srušio negdje blizu Vukovine i Velike Gorice. Jedan avijatičar je tom prilikom poginuo, a drugoga je neprijatelj kao teško ranjenoga otpremio u Veliku Goricu, a potom i dalje.

Posavski partizanski odred prvi ulazi u Zagreb (8. svibnja 1945. uli sati)

Goneći neprijatelja, Posavski partizanski odred u zanosu odvojio se od ostalih jedinica na putu prema Zagrebu. Zahvaljujući tome, posve neplanirano, imao je čast da kao prva jedinica NOV uđe u grad. O tome je pisao novinar Salih Zvizdić u VUS-u: »Izoliran od drugih partizanskih jedinica, taj je odred u vrtlogu posljednjih ratnih dana čini se postupao više po srcu i osjećajima negoli po vojničkim pravilima«. *(Salih Zvizdić, »Vjesnik u srijedu« br. 681)*

Bilo kako mu drago, činjenica je da je Posavski odred, ili TPO, kako je nazvan potpadanjem pod komandu 34. divizije, prvi ušao u grad Zagreb, dne 8. svibnja 1945. godine u 11 sati prije podne. Tom poletu i zanosu pridonijela je ljudska želja boraca iz okolnih sela Posavine i Turopolja, kao i Zagrepčana, da što prije stignu u svoj grad, ne obazirući se ni na kakve opasnosti i pravila. O ulasku u Zagreb Ivan Ožbplt »Sokol«, kao zamjenik komandanta Odreda, izjavio je među ostalim i ovo:

»U Velikoj Gorici rastali smo se od Krajišnika. Krenuli smo kao prethodnica tih velikih jedinica. Moram reći da nismo puno znali o rasporedu naših jedinica koje su već prije bile određene da oslobode Zagreb, ali smo znali da su one negdje na prilaznim položajima. Krenuli smo prvi, možda i zbog toga što su borci, a najviše sami Zagrepčani iz sastava odreda, vršili pritisak na štab odreda da prvi umarširaju u Zagreb.

Dragutin Lučan (na konju), radnik iz Rakitovca u Pilani Turopolje, komandant Posavskog partizanskog odreda (1944), a ranije komandant II bataljona TPO. Ivan Ožbolt-Sokol

Pješice, u koloni, ali oprezno, idemo cestom od Velike Gorice prema Zagrebu. Svuda uz put rasuta neprijateljska oprema, tu i tamo od nekuda iskrsavaju grupice domobrana koji se bez riječi predaju. Ponegdje se pojave po dvojica-trojica zalutalih ustaša, koji pucaju, ali panično bježe. Borci su razdragani, jer ćemo uskoro na Savski most i — u Zagreb. Negdje u daljini čujemo tutanj topova. Mi u to vrijeme nismo poznavali situaciju u Zagrebu, ali smo bili uvjereni da ćemo se u eventualnim uličnim borbama izvrsno snaći i već zbog toga što većina boraca prilično poznaje gradske ulice.

Desetak minuta prije jedanaest sati, 8. svibnja 1945. naša ojačana patrola, koja je išla pred Odredom, naišla je na dvojicu ustaša koji su držali stražu na Savskom mostu. Čuli smo otuda pucnjavu i požurili se razvijeni u strijelce, ali kad smo onamo stigli,

Grupa partizana iz sastava Posavskog partizanskog odreda sa zastavom u Suša-Ruči 1944-45. godine.

Borci Posavskog partizanskog odreda nastupaju u koloni po jedan preko ondašnjeg Jelačić-placa, danas Trga Republike u Zagrebu. Snimljeno 8. svibnja 1945. oko 12 sati.

most je bio već slobodan. U Zagrebu, na lijevoj obali Save, u neposrednoj blizini mosta, građani koji su se odjednom stvorili odnekuda i sve više počeli da izviru iz pokrajnih ulica rekoše nam da u gradu nema neprijatelja.

Postrojili smo se u dvored, a na čelo kolone istakli harmonikaša i zastave i krenuli prema centru. Savska je cesta odjednom oživjela. Sa svih strana trče nam u susret građani i građanke. Nude cigarete, zasipaju nas cvijećem, raspituju se za svoje. Bilo je dirljivih scena. Majke su se raspitivale za sinove. Za neke smo znali gdje su, za druge nismo. Sjećam se jedne majke koja je sva u crnini uplakana izletjela pred nas:

— Drugovi, moj Boris bio je s vama i poginuo. Svi ste vi sada moja djeca (...) Evo vam ove tri kocke šećera (...) to je sve što imam (...)

Bili smo ushićeni ovim toplim dočekom. Naš Zagreb, grad u koji smo mi uvijek vjerovali, dočekao nas je s lubavlju, iskreno i spontano, sa svibanjskim cvijećem i razvijenim hrvatskim zastavama na kojima se isticala petokraka. Samo za ovaj trenutak vrijedilo je da se borimo i da podnesemo žrtve u toj borbi.

Tako u koloni, s harmonikom i u pratnji građana, došli smo negdje u blizinu tadašnjeg zloglasnog zatvora u Savskoj ulici (sada je ta zgrada porušena). Odjednom nam dođu u susret na biciklima dvojica drugova iz pravca Frankopanske ulice. Bili su to pripadnici civilne zaštite s trakama na rukavu, naši simpatizeri.

— Drugovi, stanite. U gradu još ima Nijemaca i ustaša. Budite oprezni (...)

Zamolili smo građane da se raziđu, a mi smo odatle krenuli u borbenom poretku, u koloni po jedan, Savskom cestom prema centru grada. Oprezno smo prišli zatvoru i kad smo otvorili zatvorska vrata, vidjeli smo daje sve prazno. Nikoga unutra! Sa strahom sam pomislio na sudbinu naših drugova koje su ustaše »pustili« iz zatvora. Znao sam da je sve do jučer zatvor bio pun naših drugova i simpatizera. Gdje li su sada, kako li su završili?

Štab Odreda smjestili smo u Savskoj cesti i odredili kurire za vezu s jedinicama koje smo na tadašnjem Kazališnom trgu (sadašnji Trg maršala Tita) rasporedili po ulicama. Zborno mjesto odredili smo na tadašnjem Jelačićevu placu (Trg Republike). Na Kazališnom trgu, upravo dok sam se dogovarao sa Štabom drugog bataljona o smjeru kretanja, odjednom iz zgrade Srednje tehničke škole pred nas izbi grupa od 12 Nijemaca s razvijenom bijelom zastavom. Razoružali smo ih i s trojicom boraca poslali u pozadinu. Mi smo još opreznije krenuli naprijed (...)

Od drugova iz Civilne zaštite saznajemo da su se preostale ustaše zabarikadirale u studiju Radio-stanice, koja se tada nalazila u Vlaškoj ulici kod Arkove tvornice (danas tvornica »Marijan Badel«) i po nekim okolnim zgradama-na Kvaternikovom trgu. Odmah smo uputili jaku prethodnicu da uhvati kontakt s tim ustašama.

Dok u koloni po jedan idemo ulicama centra, građani otvaraju prozore i pozdravljaju nas. Civilna zaštita, u očekivanju uličnih borbi, upozorila je građane da ne izlaze na ulicu, ali ipak svaki čas iz kućne veže izleti pred nas poneka žena ili muškarac da nas pozdrave. Mnogi iznose nešto za jelo, cigarete, rakiju. Upozoravamo ih da se sklone u kuće, jer ne znamo gdje su Nijemci i ustaše. Dosta ih je koji se nude da nam pokažu gdje su vojna skladišta, hoće da nas odvedu onamo, ali mi to odbijamo.

U 13 sati, a neki naši dijelovi i prije, zauzeli smo položaje kod Radio-stanice frontom preko Vlaške i Petrove ulice. Neki naši borci Zagrepčani, koji su prvi stigli ovamo, upali su zajedno s dvojicom drugova iz civilne zaštite u zgradu Radio-stanice s dvorišne strane. Morali su se povući, jer su zabunkerirane ustaše otvorile paljbu. Došlo je do oštrog puškaranja u prostorijama prema ulici, a zatim se čulo puškaranje u samoj Radio-stanici. Kasnije smo saznali da su tom prilikom ustaše obračunali s nekim namještenicima stanice koji su bili zarobljeni u zgradi i koji su krenuli u susret našim borcima. Tako je poginuo jedan inženjer s Radio-stanice.

Zauzeli smo položaje po Vlaškoj ulici i oko Kvaternikova trga, čvrsto odlučivši da nam nijedan ubojica ne umakne. Kišom neprijateljskih metaka brisana je Vlaška ulica u zoni Radio-stanice. Ustaše također pucaju s Radio-stanice, zatim s balkona i s prozora sadašnjeg kina »Partizan« i s još nekih zgra-

da u Vlaškoj i Petrovoj ulici i Kvaternikovu trgu. Dobro su zaklonjeni i teško im je prići.

Iako su komandiri upozoreni da čuvaju borce, ipak se dogodilo da su pojedinci na svoju ruku jurišali i pretrčavali brisane prostore s namjerom da uđu u zgrade iz kojih se pruža otpor. Zbog toga smo imali i žrtava. U neposrednoj blizini Radio-stanice poginuo je komesar Prve čete Prvog bataljona Mato Češko, jedan od prvih boraca Posavine, rodom iz sela Oborova. U Petrovoj ulici poginuo nam je od neprijateljskog rafala vodnik Štah. Sjećam se da je isti drug, prelazeći Savski most, rekao: Sada ne žalim poginuti samo kad smo stigli na tlo Zagreba !< Tu nam je ranjen i mitraljezac Stjepan Čvorišec te borci Ivan Čvorig i Bolto Haleuš, svi iz sela Ježeva, pa Ivan Bohetić iz Rugvice. Bilo je još ranjenih ali im se ne sjećam imena (...)

Kad je pala noć, iskoristili smo tamu da se približimo i zauzmemo pogodnije položaje. Znali smo da će ustaše pokušati da se pod plaštem noći izvuku iz grada i zato smo pojačali opreznost, jer su borci bili već umorni. Gotovo tri dana i tri noći praktički nitko od nas nije spavao.

Odjednom oko devet na večer pojaviše se građanke koje su nam na položaj donijele hranu. Upozoravamo ih da se uklone s ulice, ali one odgovaraju: »Kad se ne plašite vi, zašto bismo se mi plašile«. Svatko je dobio topli obrok, Čak se našlo i čokolade. Bili smo dirnuti tom pažnjom. Dobri naš Zagreb! ***(ib)***

Prvi u studiju Radio-Zagreba

Stvarnost je, dakle, i povijesna činjenica da je Posavski partizanski odred — TPO — prvi umarširao u Zagreb i vodio borbe oko studija Radio-stanice u Zagrebu. To su potvrdile mnoge činjenice i izjave svjedoka. Međutim, stanovitu zabunu u ovu cijelu stvar unijela je izjava komandanta Drugog bataljona Brodske brigade 28. slavonske divizije Jure Devčića (objavljena u našim listovima), da je ta brigada prva ušla u Zagreb i on je kao komandant spomenutog bataljona izrekao u 12 sati putem Radio-stanice ovu obavijest građanima:

»Građani Zagreba, govori vam komandant jedinica koje će'za nekoliko trenutaka prijeći Savu. Povucite se u kuće, neprijatelj je opasan!« (...) itd.

Ovu je obavijest Jure Devčić, komandant Drugog bataljona poslao u studio Radio-Zagreba iz odašiljača na Bundeku s desne strane Save. To se može zaključiti i po izreci DA ĆE JEDINICE ZA NEKOLIKO TRENUTAKA PRIJEĆI SAVU itd. A Posavski je odred već vodio borbu oko studija, što su čule i jedinice koje su upravo tada prelazile Savu na Žitnjaku.

No, da situacija bude jasnija, treba spomenuti da su Krajišnici i druge veće jedinice vodili bitku za grad Zagreb. Otpor je bio dosta jak u rejonu Odra—Velika Mlaka, a još ranije u rejonu Mraclin—Buševec i Turopolje. Kad je neprijatelj protjeran u rejonu Odre, Posavski je odred mogao pohitati prema Zagrebu bez borbi. Bio je slobodan u odlučivanju pokreta, dok to veće jedinice koje su vodile borbe u Odri i Mlaki nisu mogle bez odobrenja viših vojnih komandi. Odred je djelovao prema svojem nahođenju bez znanja više komande s kojom nije imao nikakve veze. Dobro je o tome Odredu rekao i njegov pripadnik, oficir, inž. Juraj Radočaj :

»(...) I nije čudo: Odred se sastojao od Posavaca i Zagrepčana i oni su išli prema domu, njima se je žurilo. I tako se je dogodilo da su pred Zagrebom napustili svoje suborce iz ostalih jedinica, koji su smjeli napredovati koliko im je dozvoljavala njihova komanda, i ušli u Zagreb kao prva jedinica NOV i vodili borbu oko radiostanice. I na to su svi borci Posavskog odreda ponosni (. . .) U to vrijeme Turopoljsko-posavski odred se je nalazio u Kupincu, Zdenčini i Klinča selu na komunikacijama Karlovac—Zagreb«. ***(a.a.)***

Citirat ćemo još napise u VUS-u prema izjavi druga Ivana Ožbolta iz Siska:

Nastupa pjevački zbor ... !

»Neke naše jedinice iz Drugog bataljona ***(Posavski odred je imao tri bataljona — o.a.)*** povukli smo da se odmore, a i Štab odreda primaknuo se sa Savske ceste i smjestio na Salati, u vili ustaškog predsjednika vlade Nikole Mandića. U Zagreb su oko podne 8. svibnja stigle i druge partizanske jedinice s kojima smo odmah uspostavili vezu. Jedna od njih, neka jedinica iz Srbije, zauzela je dio našeg fronta u Petrovoj ulici i oko Kvaternikova trga (. . .)

Baš sam oko jedanaest navečer izašao da obiđem položaje, kad odjednom čujem muklu detonaciju ručnih bombi. Shvatio sam da ustaše pokušavaju prodrijeti iz zgrade Radio-stanice. Uto čujem i glas naših puškomitraljezaca Tigrana ***(Frigana — ispravku dao u slijedećem VUS-u sam Ivan Ožbolt — o.a.)*** i Marenića:

—Evo bande, raspali... !

Bio je to zaista oštar, ali kratkotrajan okršaj. Borba na život i smrt. Neki su naši borci pri tome bili ranjeni i mi smo ih prenjeli u bolnicu u Petrovoj ulici. Drugi su već prije bili smješteni u bolnicu u Draškovićevoj ulici. Cijelo osoblje u tim bolnicama pružilo je punu pomoć našim ranjenicima. Čak su se neki bolničari ponudili da s nama izađu na položaj.

Dođem do mitraljesca Marenića, a on kaže: »Eno, tamo su pali ovi što su jurišali!«. Nismo znali tko su ni da li su mrtvi ili samo teško ranjeni. Do njih je bilo veoma teško doći, jer je trebalo pretrčati brisani prostor. Oko jedan sat izjutra 9. svibnja ipak su se toj gomili tjelesa nekako primakli komandir Hudin (sada živi u Zagrebu) i borac Bižec *(Mato Bižec, komesar Prvog bataljona sam se ispravlja Ivan Ožbolt — o.a.).* Odjednom zaštekta mitraljez i Hudin padne kao pokošen. Nekako smo ga izvukli. Kasnije smo ustanovili da ga je zbog mraka i nesporazuma ranio naš mitraljezac s drugog položaja (. . .)

U svitanje 9. svibnja naši su borci najzad došli do grupe palih neprijatelja. Bila su to sedmorica ustaša iz »Crne legije«. Po dokumentima smo ustanovili da su svi ovamo došli iz logora u Jasenovcu, jer smo u njihovim džepovima našli mnogo slika što su prikazivale mučenja i strijeljanja jasenovačkih logoraša. Mnoge su od tih slika objavljene kasnije u dokumentima komisije za utvrđivanje ratnih zločina (...)

Ubrzo poslije toga otpor je svladan. U Radio-stanici zarobili smo desetak Nijemaca i ustaša koji nisu pružili otpor, a druge jedinice pohvatale su preostalih dvadesetak ustaša i Nijemaca po drugim kućama. Odveli smo ih u zarobljenički logor (. . .)

Usprkos tome što je teško demolirana, Radio-stanica već je oko podne 9. svibnja, zahvaljujući zalaganju osoblja, bila sposobna za emitiranje. U 14 sati 9. svibnja spiker je najavio:

Nastupaju borci Turopoljsko-posavskog odreda sa svojim orkestrom. Oni će vam otpjevati nekoliko borbenih pjesama (. . .)

Pred mikrofonom nastupio je pjevački zbor našeg Odreda. Bio je to prvi pjevački zbor koji je nastupio u studiju Radio-stanice slobodnog Zagreba. Borci su pjevali radosni zbog pobjede, ali i žalosni što među njima nisu bili i njihovi drugovi koji su ostavili živote u Zagrebu' u posljednjim satima borbe za Slobodu«.

Kroz prikaz povijesti Turopoljsko-posavskog i Posavskog partizanskog odreda vidjeli smo, da su to zaista bile dvije partizanske jedinice. Svaka je ponosna na svoje postojanje i na sve ono što su učinile u epohalnim danima borbe za slobodu, taj nasušni ljudski imperativ.

II

Pregled razvitka rukovodstava i organizacija KPH, SKOJ-a, NOO-a, AFŽ-a i JNOF-a te veza na području velikogoričkog kotara

Komunistička partija Hrvatske (KPH)

Rad i razvoj Komunističke partije Jugoslavije na našem području utkan je u cjelokupnu aktivnost dizanja ustanka i vođenja narodne revolucije. Njeni počeci i razvoj uoči rata potanko su opisani, a s djelovanjem u toku rata također smo se već dobrano upo-

Partijska konferencija kotara Velika Gorica održana je u Cerovskom Vrhu (školska zgrada) 1943. godine.

znali. Stoga je prirodno da se osvrnemo i na organizacijski napredak Partije u ratu koji je tekao u skladu s cjelokupnim razvojem pokreta, o čemu će biti riječi i prilikom razmatranja masovnih organizacija NOP-a na našem području.

Kotarski komitet KPH Velika Gorica

Kao što je već ranije naglašeno, oštrim kursom protiv oportunizma dijela starog Kotarskog komiteta KPH i njegovim raspuštanjem u prosincu 1941. godine, Okružni komitet KPH Zagreb, sa svojim sekretarom Markom Belinićem, održao je kontinuitet partijskog rada na terenu velikogoričkog kotara na liniji KPJ.

Neposredno nakon toga Marko Belinić šalje na naš teren Antuna Cvetkovića-Cvetka, krojačkog radnika iz Novog Čiča kojeg je zbog partijskog rada u Zagrebu već gonila policija te je morao iz grada i zato se smjestio kod svojih roditelja u Novom Čiču. Njega je Marko Belinić zadužio da bude instruktor Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica i da u tom svojstvu obilazi partijske organizacije na području kotara Velika Gorica. Njegovim dolaskom znatno oživljavaju partijske ćelije na terenu. Cvetku su u radu pomagali neki članovi starog, raspuštenog Kotarskog komiteta. Tako je on brzo povezao konce i u toku 1942. godine nastupa konsolidacija u partijskim redovima. Odabran je potpuno novi Kotarski komitet KPH Velika Gorica[1] koji nije odmah do kraja popunjen. Njegovi članovi su bili:

Duku Vasića, metalskog radnika iz Lomnice je godine 1937. proganjala policija i kotarski predstojnik, jer je pri pokušaju odlaska u španjolski građanski rat bio uhapšen na austrijsko-švicarskoj granici kada je i napravljena ova serija fotografija.

1. Duka Vasić, sekretar (do kraja 1942. kada odlazi u Okružni komitet KPH Pokuplje—Žumberak);

2. Milan Lovreković, đak iz Bukevja, član približno do konca svibnja 1943;

3. Vinko Smolković, stolarski radnik iz Velike Gorice, član i sekretar (nakon Vasićevog odlaska);

Uslijedila je Cvetkova pogibija u Čičkoj Poljani 1. srpnja 1942. godine i odlazak Marka Belinića s ovog terena. Kotarski komitet tada još nije radio u punom sastavu pa i nije mogao obuhvatiti cijeli teren. U toj situaciji na velikogoričko područje kao partijski instruktor, u listopadu 1942. dolazi Mika Špiljak kojeg je uputio Pokrajinski komitet SKOJ-a za Hrvatsku i Marko Belinić, radi pomoći Kotarskom komitetu KPH u Velikoj Gorici. S obzirom na to da je Duka Vasić prešao na novu dužnost, u ovom su komitetu ostali samo Vinko Smolković i Milan Lovreković i to je zahtijevalo ponovno njegovo proširivanje i reorganizaciju. Zato, dužnost sekretara preuzima Vinko Smolković, a u sastav Kotarskog komiteta ulaze novi članovi:

4. Mato Kurriic, poljoprivrednik iz Jezera, član i sekretar (od kolovoza 1943. do odlaska na novu dužnost u OK KPH Pokuplje početkom 1944. godine);

Mato Kumic iz sela Jezera, srednjeg imovnog stanja, predratni član KP. Bio je član KK KPH od 1942. i njegov sekretar od polovice 1943. Za vrijeme Informbiroa 1948. godine prešao na stranu stalinista zbog čega je suđen.

5. Mijo Kos-Zorko poljoprivrednik iz Bušević (od listopada 1942. također i sekretar Kotarskog komiteta SKOJ-a Velika Gorica);

6. Stjepan Šimec-Štef, poljoprivrednik iz Gudca;

7. Zvonko Antolović, postolarski radnik iz Bukevja.

Početkom 1943. za člana KK KPH došao je i:

8. Stjepan Fabijančić-Japa, poljoprivrednik iz Kuča, član (od početka 1943. do odlaska u OK KPH Pokuplje početkom 1944. godine).

Uslijedio je akciono-organizacioni uspon, a Kotarski komitet je u tom sastavu razvio

1 — Radi cjelovitog uvida u sastav KK KPH Velika Gorica uoči rata, *v. Mijo Kos Zorko, Velika Gorica od Ilirskog preporoda do NOB-a, I, Velika Gorica, 1986, str. 200.*

ponajprije organizaciono učvršćivanje, pa onda i veliku aktivnost na dizanju ustanka, osposobljavanju svojih članova, te stvaranju masovnih organizacija NOR-a i njihovom uključivanju u NOB 1942. i 1943. godine.

U razdoblju između 1941. i 1945. godine sastav Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica doživio je više promjena i dopuna. Približno koncem svibnja 1943. iz njega je otišao Milan Lovreković, a za člana je došao:

9. Josip Lučić-Biškup, seljak iz Kuča.

Nešto kasnije, Zvonko Antolović je premješten na novu dužnost, a Okružni komitet KPH Pokuplje uputio je u KK KPH Velika Gorica novog člana. Bio je to:

10. Franjo Mikulić-Kopač, dotadašnji član KK KPH Pisarovina.

Naime, u pisarovinskom komitetu nastale su neke trzavice, radi čega je bio i smijenjen njegov sekretar »Prebeg«, a Mikulić poslan u Veliku Goricu. O tome je Okružni komitet Pokuplje pisao Centralnom komitetu KP Hrvatske i na trećoj stranici tog izvještaja, među ostalim stoji:

»(...) U samom komitetu bila su tri brata, te smo jednog od njih poslali u Veliku Goricu, a mjesto njega dali jednoga člana KK Žumberak. Koliko je ostalo do sada nerazbitih i ne provaljenih ćelija nemamo točnog uvida sada.« *(AIHRPH, KP-166/112)*

KK KPH Velika Gorica tada je imao 6 članova, ali se dopunjava novim drugovima. Novopridošli članovi su bili:

11. Antun Stanilović-Stari Tonča, seljak iz Lukavca;

12. Stjepan Jandriš-Puzek, seljak iz Plesa, član i sekretar (od početka 1944. godine do 15. veljače 1944).

Tako KK KPH Velika Gorica u kolovozu 1943. ima 8 članova. U to vrijeme dolazi do krupnih promjena u KK KPH-a Velika Gorica. Sekretar Komiteta Vinko Smolković smijenjen je s dužnosti sekretara i člana Komiteta, a za novoga je postavljen Mato Kumic, seljak iz Jezera i dotadašnji član KK KPH Velika Gorica. Smolković je postavljen za obavještajca. On je na tom poslu ostao nešto manje od mjesec dana, a tada je pozvan na partijsku istragu u OK KPH-a Pokuplje radi malverzacija koje su se događale u udarnim grupama i drugdje. O tome je u pismu OK KPH-a Pokuplje od 18. rujna 1943. među ostalim zapisano i ovo:

»(...) Saslušavanjem druga Vinka, koji je došao ovdje doznali smo još nekih sitnica o krađi i prisvajanju materijala kojeg udarnici hvataju. On nam izjavljuje da je drug Jandro prilikom odašiljanja koža ovamo rekao, negdje pred njim, »zašto šalješ kože gore, oni će od njih krojiti oficirske čizme, a partizani će

Kotarski komitet KPH Velika Gorica kolovoza 1943. u Jankovki (Gudci — lomnički vinogradi).

ići bosi«. Nadalje, da je Jandro zadržao 2 kože od kojih su neki SKOJ-evci tamo i vezari pravili torbe (...) Drug Štef iz Plesa dozvoljava nekom Markoviću iz Velike Mlake da nesmetano vozi 50 koža za Zajednicu u Zagreb. Ne znam, da li se tu radi o onom sporazumu o kojem si mi govorio gore. Svakako treba drugovima skrenuti pažnju na to. Jandru pozvati partijski na odgovornost radi davanja ovakovih izjava, koje će praviti jaz između naših vojnih rukovodioca i partizana. Vinka smo isključili iz Partije kako smo već govorili na našem sastanku i jutros smo ga poslali u 1. bataljon *Ž.P.O. (Žumberačko-pokupskog odreda — o.a.)*. On se kod toga držao hladno i rekao da će on u vojsci nastojati dokazati da nijesu točne tvrdnje koje se pronose o njemu (. ..)« *(AIHRPH, KP-168/243)*.

Josip Lučić-Biškup iz Kuča je bio kao član Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica postavljen u novoformiranom Turopoljsko-posavskom odredu za zamjenika komesara tj. za partijskog rukovodioca. Poginuo

Srednji partijski kurs održan je od studenog 1944. do ožujka 1945. u Središčku Lijevom. Treći s lijeva stoji Štef Šimec iz Gudca.

je u borbi s neprijateljem u Odri zagrebačkoj 1943. godine, kamo je išao u akciju s TPO.

Štef Šimec seljak iz Gudca, odlazi kolovoza 1943. godine za člana Okružnog komiteta KPH-a Pokuplje.

U Kotarski komitet KPH Velika Gorica u kolovozu 1943. godine primljeni su novi članovi:

12. Blaž Horvačić, seljak-radnik iz Buševca (sekretar Općinskog komiteta KPH Vukovina);

13. Pavao Bedek, seljak iz Vukovine (član Općinskog komiteta KPH Vukovina);

14. Slavica Robić — kasnije ud. Antonić, domaćica iz Buševca;

15. Stjepan Đuranić-Bas, seljak iz Jezera;

Nešto kasnije članom Kotarskog komiteta postaje i:

16. Ruža Kumic, domaćica iz Jezera, član i organizacioni sekretar (od studenog 1944. godine).

Početkom 1944. godine Stjepan Fabijančić-Japa i Mato Kumic odlaze u Okružni komitet KPH Pokuplje na svoje nove dužnosti. Tada je za sekretara KK KPH postavljen Stjepan Jandriš-Puzek. On tu funkciju obavlja tek kratko vrijeme, do 15. veljače 1944. kada je na partijskoj konferenciji za sekretara izabran:

17. Julije Dim, sudac Kotarskog suda u Velikoj Gorici, sekretar (od 15. veljače 1944 . kratko vrijeme, do odlaska na novu dužnost u Okrug Pokuplje).

Tada, novi sekretar Kotarskog komiteta postaje:

18. Nikola Perković-Mika, šumski radnik iz Lukavca, sekretar (nakon Julija Dima, a do tada je obavljao dužnost sekretara Općinskog komiteta KPH Velika Gorica).

Stanje na području kotara Velika Gorica oslikava jedan izvještaj KK KPH-a Velika Gorica napisan 16. kolovoza 1943. Okružnom komitetu KPH Pokuplje iz kojeg se vidi da je Partija organizirala NOO-e i vodila brigu o njihovom radu. Djelomice ga citiram:

»Organizaciono pitanje partije je slabo. Sada ima općina Vukovina 9 članova K.P. i opć. Komitet. Općina Velika Gorica ima 5 čl. KP. i općinski Komitet. Pročelnik komiteta u Vukovini je Blaž *(Horvačić je sekretar Opć. komiteta Vukovina — o.a.)* iz Buševca, a u Velikoj Gorici drug Orlić koji je sada određen na rad u općinu Kravarsko a na njegovo mjesto još nije izabran drugi. *(Bio je već tada za sekretara Općinskog komiteta KPH Velika Gorica postavljen Mika Perković — o.a.)* Partija još nije tako jaka da bi mogla obuhvatiti organizaciono sav narod prem postoje svi uvjeti. U KK. primili smo Štefa *(Jandriša-Puzeka — o.a.)* iz Plesa, a Vinko je ispušten, on radi kao obavještajac. Drug Zorko je rešen dužnosti u kotaru, zamijenit će ga drug Orlić jer Zorko odlazi u kotar Jasku. *(Ova odluka nije nikada provedena niti mi je saopćena, nego sam poslan na teren općine Sveta Klara i Odra na politički rad — o.a.)*. Primitih u Partiju sada nemamo novoga do drugog sastanka organizirat ćemo kandidatske grupe gdje god ima mogućnosti.

(...) U KK. SKOJ-a ima 6 drugova i jedna drugarica, dva druga sada su na nižem SKOJ-skom kursu. Drugovi nisu imali dovoljno uspeha da organizaciono obuhvatiju svu omladinu, pošto nisu imali dovoljno podrške u K.K.P. a sami još su slabi i nemaju dovoljno samoinicijative (. ..) SKOJ-evci nisu mogli ispuniti svojih zadataka, pošto je K.K.P. više radio po pitanju NOO (...) Uspjeli smo NOO-e osamostaliti i više ćemo posvetiti omladini. Sada ima u kotaru 6 aktiva SKOJ-skih i 20 odbora U.S.A.O.H.(. . .)

(...) Kotarski NOO. ima 13 članova i svaka općina ima svoj općinski odbor i u većini svim selima imade seoski N.O.O. Odbornici radiju: kotarski prenaša direktive na općine a općinski na selski. Odbornici su postali skoro potpuna vlast. Narod ide pitati odbornike skoro za svaku sitnicu što treba raditi. Odbornici su rukovodioci sa sabirnom akcijom žita keja je prilično uspjela (. . .) Mobilizacija za našu vojsku donekle je uspjela. Iz kotara je stupilo preko 100 ljudi pod oružje. Turopoljsko Posavečki odred koji će nam olakšati dobru mobilizaciju (. . .)

Smrt fašizmu — sloboda narodu, uz drugarski komunistički pozdrav drug Jože« *(Izvještaj je pisao ispred KK KPH-a Velika Gorica Josip Lučić-Biškup iz Kuča — o.a.) (AIHRPH, KP-167/190)*

Dva »uzdužna kotara« Vukomerić—Sisak i Posavina

O razlozima i načinu osnivanja dvaju uzdužnih kotareva od Siska i Velike Gorice već smo podrobno pisali. U skladu s njima bila je organizirana i partijska organizacija.

U kotarskim komitetima Vukomerić—Sisak i Posavina bili su drugovi iz obaju kotareva: Velike Gorice i Siska. Ovakva je organizacija bila kratka vijeka i bez većeg značaja i efekta na razvoj ustanka i narodne revolucije na ovom području. U Kotarskom komitetu Vukomerić—Sisak su, prema sjećanju sudionika, jer drugih dokumenata nema, bili ponajprije drugovi:

Nikola Perković-Mika

1. Slavko Blažina —Beli, sa sisačkog područja, sekretar KK KPH Vukomerić — Sisak:
2. Nikola Perković iz velikogoričkog kotara, zamjenik sekretara.

Članovi i funkcionari su bili:

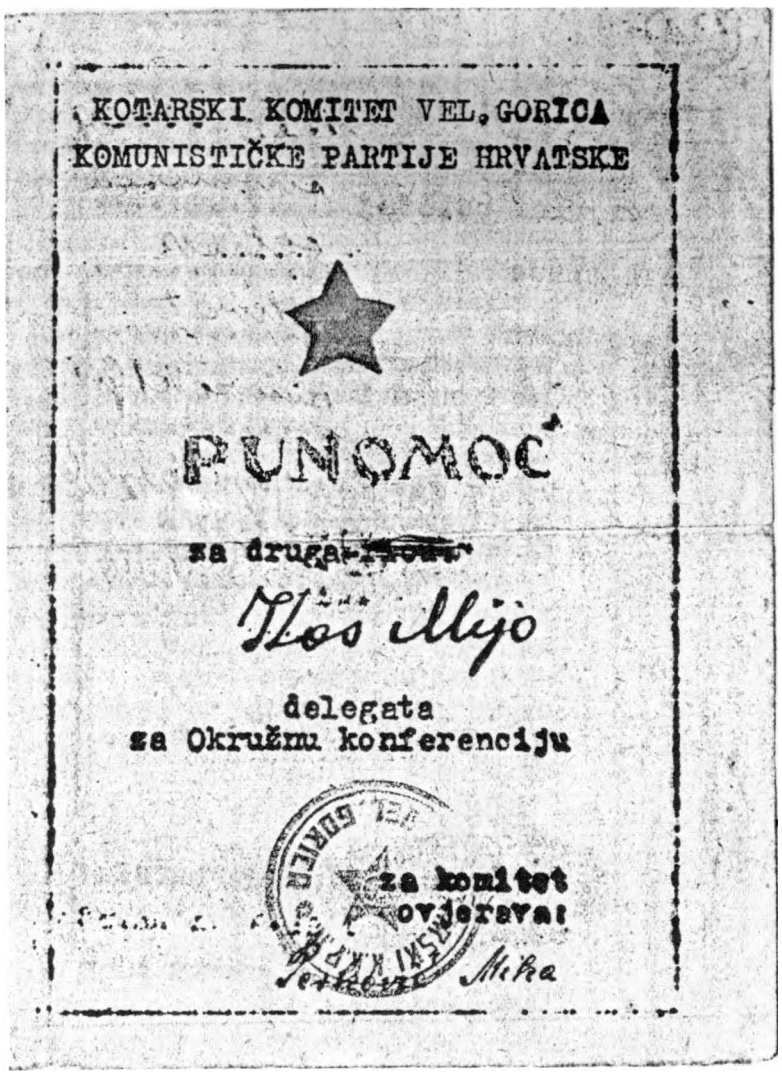
3. Antun Perlić-Ile iz Siska,-
4. Stjepan Tuđman-Štefek iz Siska,
5. Stjepan Vnučec iz sisačkog kotara;
6. Blaž Horvačić iz Velike Gorice;
7. Pavao Bedek iz Velike Gorice;
8. Slavica Robić iz Velike Gorice;
9. Mijo Šimec iz Velike Gorice;
10. Vinko Klenović iz Velike Gorice;
11. Ruža Kumic iz Velike Gorice;
12. Stjepan Đuranić iz velikogoričkog područja;
13. Alojz Cvetković-Lojzek iz velikogoričkog područja (poginuo 1944. godine na zadatku kraj Lukavca).

Razdvojeno stanje kotareva Sisak i Velika Gorica nije dugo potrajalo pa se opet Kotarski komitet KPH Velika Gorica i Sisak vraćaju na stari organizacioni oblik.

Novi KK KPH Velika Gorica

S obzirom na to da je epizodna organizaciona podjela Siska i Velike Gorice na uzdužne kotareve rasformirana u studenome 1944. godine, u novi Kotarski komitet KPH Velika Gorica ušli su kao njegovi članovi:

1. Nikola Perković-Mika, politički sekretar Komiteta;
2. Ruža Kumic, organizacioni sekretar *(v.* ***AIHRPH KP-171/592);***
3. Mijo Šimec, član Sekretarijata (prva su trojica naime činili Sekretarijat Komiteta, što je novo u organizacijskom smislu);
4. Blaž Horvačić,
5. Vinko Klenović,
6. Mijo Kos-Zorko,
7. Stjepan Đuranić-Bas,
8. Josip Bujić,
9. Ivan Novosel-Bartolić,

Faksimil punomoći za II partijsku okružnu konferenciju 1944. godine.

10. Stjepan Turčić,
11. Stjepan Đuranić-Tišlar.

Ovakva je bila kotarska organizacija Komunističke partije Hrvatske na našem području u toku NOB-a 1941 — 1945. godine. Ako su neki drugovi ostali neutvrđeni kao članovi Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica, što je moguće, nisu ispušteni namjerno. Zadnji sastav KK KPH-a pred dolazak u oslobođenu Veliku Goricu, imao je 9 članova. Napustili su ga: Stjepan Đuranić-Tišlar (radi bolesti otišao za činovnika u općinu Dubranec) i Ivan Novosel-Bartolić-Cvikeraš (otišao za pročelnika Agitpropa okruga Pokuplje).

Partijska organizacija i rukovodeći organi Kotarskog komiteta KPH u cijelosti su usvojili liniju Komunističke partije Jugoslavije i njome se rukovodili. Tako su stvorili široku, svenarodnu jedinstvenu frontu borbe protiv okupatora i njihovih pomagača na našem području. O tome svjedoče dosad opisane aktivnosti na ovom području. To su najočitiji i svakako opipljivi dokazi tvrdnje o ispravnosti rada komunista na našem području. Bez imalo apologetike, možemo reći da su, iako malobrojni, članovi Komunističke par-

tije i SKOJ-a bili svuda prisutni, a najteži zadaci nisu ih mimoilazili. Požrtvovnost u borbi i odanost narodnim interesima resili su komuniste i njihove najbliže suradnike, među koje su prvenstveno spadali i bivši članovi KPJ-u iz prijeratnog razdoblja. Sektaštvo i oportunizam nisu bili svojstveni našoj organizaciji, a nepravilno — s visoka, naređivanje i komandiranje odozgo, odstranjivano je kao očita kočnica razvitka kadrova i inicijative odozdo. To je, dakako, bila i zasluga ponašanja višeg rukovodstva, na koje se niže ugledavalo! RIJEČI KOMUNISTA UVIJEK SU BILE POKRIVANE RADOM!!! To je bio veliki kapital komunista kod naroda, koji cijeni i slijedi njihovu politiku.

Nisam uspio utvrditi točan broj članova KPJ-u i SKOJ-evaca primljenih u Partiju u toku rata. Dinamika odlaženja članova Partije i SKOJ-a u naše jedinice, koja je bila trajna, to otežava. To više što takve zabilješke nisu nigdje učinjene, a sjećanja sudionika variraju i nisu najpouzdaniji pokazatelji.

U jednom izvještaju koji je Kotarski komitet KPH-a Velika Gorica slao OK KPH Pokuplje 1944. godine zapisano je i ovo:

»(...) Organizaciono stanje od zadnjeg izvještaja promijenilo se u toliko što je primljen jedan novi član, te sedam kandidata. Tako da je sada 27 kandidata i 40 partijaca (. . .)« *(AIHRPH. KP-I69/356)*

U jednom drugom izvještaju pisanom neposredno prije oslobođenja zemlje 1945. godine KK KPH-a Velika Gorica izvještava OK KPH-a Pokuplje:

»(...) Organizaciono stanje u samom kotaru je slijedeće: Kotarski komitet koji broji 9 članova sad u zadnje vreme pokazalo se da se drugovi mnogo lakše snalaze na rešavanju raznih organizacionih i političkih zadataka i problema. Razlog toga je da se lakše snalaze i rešavaju probleme što su drugovi mnogo više posvetili pažnje zajedničkom učenju, a naročito poslije završenog kursa (...) U samom komitetu ne dolazi do nikakvih nesuglasica ili bilo grupaštva, drugovi su uporni kod izvršavanja zaključaka i sprovođenja plana, koji se donose na sastanku komiteta. Kod druga Miška (Šimca) člana našeg komiteta očito je da je drug bolestan, a što i sam iznaša da su živci popustili. Mi znamo da od njega i ne možemo tražiti puno, zato smo mu dali 14 dana odmora, da bi se malo oporavio.

(...) Teoretska izgradnja. Sam Kotarski komitet uzeo si je u zadatak da na teoretskim — naučnim sastancima proučava prvenstveno tekuću štampu, a od partijskog materijala Prvu glavu Historije SKP (b). Kod proučavanja materijala opaža se da drugovi prilično brzo savlađuju materijal. Naučni sastanci se održavaju redovito poslije svakog sastanka komiteta i to u zajednici kotarskog komiteta SKOJ-a i komesara Komande Mjesta.

(. . .) Teoretska izgradnja općinskih komiteta je vrlo slaba, a isto tako i partijskih ćelija. Za teoretsku izgradnju kako opć. komiteta, tako i partijskih ćelija donešen je plan, da se svaki tjedan dana održavaju uz radne i teoretski naučni sastanci. Na sastancima se proučava uz tekuću štampu i partijski materijal o PARTIJI. Opazilo se kod mnogih članova K. P. ne samo iz ćelija, nego i iz općinskih komiteta da nisu dovoljno upoznati što znači biti član Partije.

(...) Za sada imademo u kotaru 5 općinskih komiteta i to u općini Orle, Novo Čiče, Velika Gorica, Dubranec i Kravarsko. Rad općinskog komiteta Orle nije zadovoljavao. Rad je bio sveden samo na jedan sektor rada, gdje se radilo više birokratski, dok ostali sektori su bili zanemareni, tako da se još radilo najviše samo po NOO-ima. Rad s omladinom i ženama bio je vrlo skučen, tako da se nije moglo vidjeti da su obuhvaćene organizaciono široke narodne mase i ako je to u istoj općini moguće, da se čitavi narod obuhvati organizaciono, tj. u J. N. O. F.-u. Zato smo učinili reorganizaciju u opć. komitetu i NOO-u tako da smo tri druga i to sekretara Svilić Stjepana, člana Špritu Matu i člana Josipa Kopfera povukli iz iste općine a njihova mjesta popunili novim drugovima.

(...) U Čičkoj općini iako pod udarom neprijatelja mnogo više rade nego općina Orle. Drugovi iz općinskog komiteta se mnogo bolje snalaze kao i ostale masovne organizacije prilično dobro rade. Rad u 'Čičkoj općini sviju aktivista se temelji više na ilegalnoj bazi. Već prilično dugo se pokazala potreba ilegalnog rada, pošto neprijatelj gotovo u sva sela svakodnevno upada. Velikih naročitih promjena organizacionih u istoj općini nema (...)

U općini Kravarskoj rad općinskog komiteta bio je upravo nikakav. U samom komitetu bilo je grupašenja, koje grupaštvo bi bilo dovelo do toga da bi se raspale partijske, kao i vanpartijske organizacije. Za takvo slabo stanje u komitetu kao i ćelijama bio je kriv član komiteta Slavko Jelekovac, a kojega smo poslali u operativnu jedinicu, a usput grupaštvo što ga je činio sakrivao je i dezertere i kao tajnik opć. NOO-a dao je propusnice nekim ženama, koje su odlazile u uporište u Veliku Goricu. Na temelju toga jest isti gore navedeni izbačen iz partije, a što mislimo da mu je preblaga kazna.

U općini Dubranec općinski komitet, i ako su drugovi mladi članovi, pokazali su se dobri na svim sektorima i ako je jako težak rad vidi se da je kotarski komitet pružio ovom općinskom komitetu prilično pomoć zato su i partijske ćelije tako prilično dobre. Komitet sada broji tri člana, a dok imademo u vidu za kratko vrijeme primiti još jednog druga i to domaćeg, koji se tako dobar pokazao, zove se Stjepan Grdelić *(Vjerojatno Grdenić — o. a.)*.

Općinski komitet Velika Gorica. Sam Komitet se osjeća kao rukovodioc, a vidi se po tome što partijske organizacije se prilično snalaze u radu po svim sektorima, a manjkavosti koje se još danas mogu primjetiti u radu samog komiteta moći će se brzo ukloniti uz pomoć kotarskog komiteta. U čitavoj općini osim dvaju sela rad je dosta otešćan uslijed toga što su gotovo sva sela pod kontrolom neprijatelja.

Kotarski komitet SKOJ-a ima za sada 7 članova. Život samog komiteta jeste dobar. Drugovi su se dosta zbližili i drugarstvo u samom komitetu jeste na visini. Pomoć našeg kotarskog komiteta mogla bi svakako biti još i bolja što ćemo nastojati da damo punu pomoć, da se kotarski komitet uzdigne. Kotarski komitet SKOJ-a nije još do danas uspio osposobiti općinskih rukovodstva i SKOJ-evskih grupa, tako da bi se uspjelo organizaciono obuhvatiti čitavu omladinu na oslobođenom terenu, a gdje postoje mogućnosti da se obuhvati. Sada u zadnje vrijeme formirana je SKOJ-evska grupa u općini Dubranec, selo Petravec od 5 članova 4 domaće, a jedna iz vana. U općini Kravarskoj u selu Čakanec su primljena dvojica u SKOJ. U općini Novo Čiče formirana je u selu Ribnica SKOJ-evska grupa od 3 člana. Za sada su najslabije SKOJ-evske organizacije u općini Orle, i ako imade mnogo dobrih omladinki i omladinaca, a dok u ostalim općinama SKOJ-evske organizacije su bolje osim Kravarske, a što se vidi da je bila pomoć od strane partije veća, nego u ovim općinama«. *(AIHRPH, KP-172/673)*

Kakva je bila dinamika primanja u KPJ-u i SKOJ, ili isključivanja i pošiljanja u partizanske jedinice, govori djelomično još jedan izvještaj KK KPH-a Velika Gorica Okružnom komitetu KPH-a za Pokuplje od 11. prosinca 1944. u kojemu među ostalim piše:

»U čitavom kotaru imade 86 članova, a dokle ih je 5 izbačeno iz Partije (cijela ćelija u selu Petrovina, koja je imala 4 člana i jedan član na Lukavcu). Drug Mika Lič. navada kako nije niti jedan član te ćelije poradio niti najmanje kod kampanje za sakupljanje hrane, a čak se čulo da su isti govorili, da su partizani krivi šta je popaljena Petrovina. Radi toga nisu dostojni da budu članovi. Onaj iz Lukavca je izbačen radi toga, što kod kampanje nije uopće ništa radio, osim toga sastanke nije uopće htio pahađati.

Ruža: partijsko članstvo će biti dobro samo tada, kad se mi budemo držali svaki svoga reda, a ne da se bavimo tračevima.

Dalje drugarica Ruža kaže, da je predsjednik KNOO-a dosta grubog ponašanja, a to mu je ukazano, i ona kaže da izgleda da će se sve ispraviti.

U kotaru imade 4 općinska komiteta SKOJ-a i 4 USAOH-a opć. Svih SKOJ-evca u kotaru imade 171 član.

Opć. komitet SKOJ-a Dubranec, imade tri člana, Velika Gorica 5 članova, Kravarsko 4 člana opć. komiteta i Orle 4 članova.

Štef Đuranić govori o KK. SKOJ-a, kako je bilo raznih reorganizacija u tom komitetu, što je najviše krivo neskladnom radu tog komiteta i cjelokupnog SKOJ-a u Kotaru. Opć. komitet SKOJ-a Gorica, čim je došla drugarica Ličanka za sekretara, omladina se nekako loše ponašala prema toj drugarici. Ruža također pripovijeda, kako je bila prisutna jednom zgodom sastanku SKOJ-a iz te općine, te zapazila kako se sve drugarice drže potpuno hladno prema drugarici novoj, koja je došla za sekretara. Ruža kaže da krivnja leži na KKP., koji nije dovoljno pod svojom kontrolom držao SKOJ i da mu pomogne u svakom slučaju. Na sastanku su bili prisutni drug Duka i Tomac Jože, kada su Miru izbacili iz KK. SKOJ-a.

Cvikeraš govori o članu KP. iz opć. Kravarsko, Štefu Kirinčiću iz Čakanca, kaže da pijančuje svakog dana, na što ljudi loše gledaju, a drug ga je opomenuo da to ne čini, jer da može biti izbačen iz Partije, ako dalje nastavi ovakvim radom. On se nije okanio tog posla, nego se još jače primio pića, te na sve donosi komitet zaključak, da se ga izbaci iz Partije. Osim toga imade dva brata njegova žena, koji su oba bili ove zime kod neprijatelja, jedan radi još i sada negdje kod popova u Zagrebu, a drugi je bio u neprijateljskoj vojsci. Ovaj iz vojske došao pred na posljednji poziv kući i nalazi se sad u NOV. Stari njegov otac od žene sabotira pokret kako god može, a on si je sa njima dobar.

Blaž govori o opć. komitetu Kravarsko, kako su drugovi komiteta zaposleni suviše u opć. NOO-u, jer su sami članovi komiteta u općinskom odboru, a posla imadu mnogo suviše, tako da skoro nikako nemogu dospijevati u riješavanju svih zadataka od KNOO-a, a po partijskom proširivanju nemogu uopće da porade, to jest da idu na teren. Potrebno dati u tu općinu jednog druga,

za tehničko lice koje će svršavati poštu u općini.

Općinski komitet Partije Orle je dobar, kao i seoske čelije i članovi na terenu, jedino sada treba da se formira Komitet, odnosno da se postavi drugog sekretara, pošto dosadašnji odlazi u vojsku.

U općini Novo Čiče postoji nešto članstva, nad kojim nema pregleda drug Turčić. Ističe druga Hapaća Matu, da se on pokazuje vrlo slab, jer da je postavio pred njega da učvrsti NOO-e u nekom selu, na što mu je on odgovorio da nije to nikako moguće, uslijed bande koja stalno dolazi. Također govori se o drugarici Kati Janković iz Poljane, član je Partije rekla da ona neće raditi, jer da vidi nepravilnost, što navada razlog, da su njezina druga ulovili Čerkezi i da bi se moglo bilo njega zamijeniti, ali da tada nije niko ništa niti maknuo«.

Situacija u narodu je bila dosta uravnotežena, a obrati u kotarskom vrednovanju općinskih komiteta podlijegali su subjektivnim ocjenama i promjenama u njegovim rukovodstvima. Bilo je i u Kotarskom komitetu štetnih optužaba jednoga člana prema drugome, gotovo po pravilu iz osobnih i subjektivnih motiva. Citirat ću samo zaključak o jednom sporu među članovima KK KPH-a Velika Gorica, iz prethodnog izvještaja Kotarskog komiteta Okružnom komitetu Pokuplje:

»Pitanje u vezi pisma bilo je postavljeno, da se riješi stvar odma tu, to traži Cvikeraš. Japa postavlja pred svakog člana komiteta pojedinačno, da dade svoje mišljenje o cijeloj stvari. Prvi se izjasnio Miško Šimec da ga se ne kazni nego pod uvjetima, kao i drugi drugovi iza njega dali su svoje mišljenje kao i Miško, dokle nije došlo do Zorka, koji je postavio stvar tog sadržaja pisma ***(optužba protiv Pavla Bedeka — o. a.)*** na slijedeći način: Pismo nije uslijedilo, odnosno izjava za Pavla člana KKP, onog časa kada je trebalo, već sada je naveo i ovo, da bi stvar Pavla izgledala što veća, a što sve konačno sam poništava, kao što je naprijed navedeno. Zorko se nije složio sa mišljenjem drugova napred izjašnjenih o toj stvari, k čemu su dali isto mišljenje Mika, Japa i Ruža, te Japa dao rješenje, da Cvikeraš ne može dalje ostati član Komiteta, a partijnost njegova ostaje još u pitanju. Sa time je sporazuman cijeli komitet, osim Cvikeraša, koji se također slaže sa svime, osim sa pitanjem njegove partijnosti. Kaže da on smatra da nije to zavrijedio da bi bio izbačen iz Partije. Japa izjavljuje da ovo nije po nikoj ličnoj mržnji ili prijateljstvu, jer da se kod nas ne radi po nikom prijateljstvu. Cvikeraš kaže da to nije tačno. Razlog navada, da Puzek više nebi bio niti čovjek, a kamo li član Partije. On je jednom zgodom rekao, kada ga se je pošiljalo u Posavinu, da on ne ide tamo.

Nato kaže Cvikeraš, da član ne smije i ne može ništa reći da neće, što pred njega postavi Partija, ali uz sve to Puzeku se nije ništa dogodilo, a smatra da on nije toliko pogriješio kao Puzek«.

Kad su se ovakvi »sitni«, najčešće osobni problemi upleli u politiku rukovodstva, imali su silnu razornu moć, koja se u našem kotaru ipak nije nikada uspjela snažnije izraziti, zahvaljujući brzom i jednodušnom reagiranju cijelog Kotarskog komiteta. Cvikeraš je poslije premješten u Agitprop Okružnog NOO-a Pokuplje za pročelnika. Iz spomenutog izvještaja citirat ću još neke retke o promjenama u općinskim i Kotarskom komitetu KPH:

»Opć. sekretar za općinu Velika Gorica, bit će novi drug Sedmak Josip iz sela Lukavca ***(Sedmak nije bio postavljen za općinskog sekretara, već Franjo Održić, iz Kurilovca — o. a.)***

Općinski sekretar za općinu Orle, bit će Bujić Josip, član KKP, a i dalje ostaje član KKP. ***(Ni Bujić nije zamijenio Lacka Lučića Petrovog na dužnosti općinskog sekretara, nego kasnije Stjepana Svilića, koji je dužnost sekretara Općinskog komiteta preuzeo od Lacka i potom smijenjen s još dvojicom članova — o. a.)***

Bivši sekretar općinskog komiteta Vel. Gorica Vinko Klenović ide za člana opć. komiteta i opć. NOO-a Kravarsko.

Marica Golubić sa Franjom Šafranić dolazi u gospodarski odsjek dokle Pavao ***(Bedek — o. a.)*** završi sa kursom na kojeg je otišao 12. prosinca 1944 .

Đuranić Štef, do sada član KKP. i sekretar KK. SKOJ-a, odpada iz oba KK., a ide u općinu Dubranec, gdje će voditi administraciju i bit će član opć. komiteta i opć. NOO-a te općine. Iz oba komiteta izlazi radi bolesti«.

Dalje se u izvještaju govori o mobilizaciji ljudi koji do tada nisu pristupili NOV-u ili su bili u redovima neprijateljske vojske.
Za primjer su istaknute žene Posavine, napose sela Valeševca i Ruče, koje su privoljele 32 čovjeka iz neprijateljske vojske da odu u partizane, Kotarski komitet preporučuje koristiti se amnestijom AVNOJ-a: »Treba se služiti amnestijom Nacionalnog komiteta O. J. koju je on izdao, po odluci AVNOJ-a. Kao i raskrinkavanjem reakcionara mačekovaca«.

Eto s kakvim se problemima bavio i borio KK KPH-a Velika Gorica, a da bi održao

ravnomjernu i stalnu mobilnost članova Komunističke partije na svom području. Pogotovu kad se ima na umu sva ona silna neprijateljska propaganda, protiv koje je Kotarski komitet KPH davao upute: »Narod rado čita našu štampu i pita kada će stići novi materijal. Pošto je teško za sam papir, te nije dovoljno materijala, mi smo stoga iz svakog sela zadužili jednog druga, iz JNOF-a da se uščuva materijal i kada zajednički s odborom AFŽ-a pročita, da se preda u drugo selo. Parole se pišu redovito, a isto tako se plakati stavljaju na vidljiva mjesta. Svake subote se održavaju usmene novine. Uz drugarski pozdrav! S. F.----------S. N.

Mika i Ruža v. r.« *(AIHRPH, KP-174/808).*

Općinski komiteti KPH u kotaru

U bivšim općinama, koje su imale najrazvijeniji partijski rad i najviše članova Partije prije rata i neposredno nakon okupacije zemlje 1941 — 1942. godine (Orle, Odra, Klara, Vukovina, Novo Čiče i druge), veoma bujno razvijao se masovni rad i pokret protiv okupatora i domaćih izdajica. I ustanak je počeo već rano 1942. godine, kao što je konstatirala I partijska konferencija za okrug Pokuplje *(v. AIHRPH, KP-171/578-1).* Međutim, ni neprijatelj nije mirovao. Izvršio je izniman pritisak i poduzeo neviđenu hajku na deklarirane komuniste i njihove simpatizere, tako da pod konac 1941. i početkom 1942. godine malaksava dio članstva i dio Kotarskog komiteta te zauzima oportunistički stav od straha pred neprijateljem. Međutim, energičnom akcijom Okružnog komiteta KPH Zagreb i njegova organizacionog sekretara druga Marka Belinića, ovdašnja partijska organizacija pročišćava svoje redove i brzo ih obnavlja i razvijajući ustanak stvara i pokreće u akciju masovne organizacije na ovom području. Odlazili su članovi Partije i SKOJ-evci u partizane, manji broj 1941. a već veliki 1942, i, napose, 1943. godine. Aktivnost, postavljanje i organizacioni razvoj obnovljenih tj. novoformiranih općinskih komiteta iznijet ćemo kako slijedi.

Općinski komitet KPH Dubranec

Općinski komitet KPH Dubranec formiran je dosta kasno, u proljeće 1944. godine *(*v. *AIHRPH, KP-175/873).* Povratkom iz partizana na ovaj teren Vinka Havidića, seljaka iz Havidića, Zlate Švabinec ud. Šoštarić iz Dubranca i ostalih, obnavlja se partijska organizacija na području općine Dubranec. Nije to išlo baš brzo i lako, iako je bilo iznimno vrijednih i agilnih ljudi u borbi protiv okupatora i fašista. Najveća je zapreka bila »velika vjerska fanatičnost ovdašnjeg stanovništva«.

Još prije drugoga svjetskog rata razvijao je veliku aktivnost za napredni radnički pokret Juraj Havidić, kovački obrtnik iz Havidić sela, koji je bio član KPJ-u od 1936. godine. Primljen je u Partiju u Trnju u Zagrebu, gdje je radio kao kovački radnik. Makar i u teškim uvjetima, Havidić je dosta ljudi uključio u aktivnu borbu protiv okupatora i domaćih izdajica na području bivše općine Dubranec: Antuna Havidića »Belog deda«, seljaka iz Havidića; Stjepana Cvetkovića, seljaka iz Cvetković Brda; Stjepana Grdenića, seljaka iz Jerebića; Franju Štajduhara, kovačkog obrtnika iz Dubranca; Tomu Matejčića, seljaka iz Petravca; Josipa Šestana, učitelja iz Dubranca; Josipa Škalfa, ugljenara iz Vukomerića (ubili ga ustaše u logoru Jasenovac 1943. godine), Stjepana Cerovskog — Martinjaka iz Dragonošca; Alojza Galovića iz Vukomerića i mnogo drugih.

Svi pobrojani drugovi su bili uistinu izvanredno aktivni i odani borci za oslobođenje od tuđina. Neki od njih organizirali su narod u oslobodilački pokret po svim selitjia te općine — Štajduhar, Grdenić i Vinko Havidić. Jedan dio tih aktivista postali su dobri članovi Komunističke partije. Bilo je i takvih, kao spomenuti Cerovski iz Dragonošca i Galović iz Vukomerića, koji su svojom aktivnošću postali prvi predsjednici Mjesnog NOO-a svoga sela. Međutim, kad ih je Havidić htio primiti za članove KPJ-u, oni ne samo da su to otklonili, već su napustili i aktivnost u oslobodilačkom pokretu. Galović je čak otišao u neprijateljsko uporište i agitirao protiv partizana.

Dosta veliki broj aktivista, vrijednih sudionika oslobodilačke borbe i narodne revolucije, odbijao je postati članovima KP jedino iz religioznih razloga. Bilo je i primjernih aktivista, mlađih ljudi, koji su radili u najtežim okolnostima za NOP do oslobođenja i poslije, a nikada nisu zbog navedenih razloga postali članovima SKOJ-a ili KPJ-u. Slično stanje je bilo u pojedinim selima na području bivših općina Kravarsko i Pokupsko.

Članovi Općinskog komiteta KPH-a Dubranec su bili:

1. Zlata Švabinec ud. Šoštarić iz Dubranca, prvi sekretar Općinskog komiteta;
2. Franjo Štajduhar iz Dubranca;
3. Vinko Havidić iz Havidić sela;
4. Stjepan Grdenić iz Jerebića;
5. Stjepan Đuranić-Tišlar iz Jezera;

6. Gabrijel Havidić iz Havidića.

U Općinskom komitetu Dubranec je bilo i više drugova u toku rata. Prvo troje činili su prvi Općinski komitet KPH-a, dok ostale nisam mogao pouzdano utvrditi.

Na području općine bile su dvije partijske ćelije: br. 1. i br. 2. Prvoj je bio sekretar Vinko Havidić, a članovi su bili od domaćih Gabro i Marica Havidić, dok su ostali članovi bili drugovi izbjegli iz neoslobođenih sela u partizane, ostavljeni na političkom radu u općini Dubranec ***(v. AIHRPH, KP-175/872).*** U ćeliji br. 2 bilo je 11 članova i 4 kandidata, pretežno onih drugova koji su došli s neoslobođena područja i rade u pozadini. Sekretar je bio Franjo Štajduhar ***(v. AIHRPH, KP-175/873).*** Članovi partije su radili po svim selima općine Dubranec, a neki su upućivani i na rad u općinu Kravarsko. U dubranskoj općini, u svim selima su bili organizirani mjesni NOO-i i odbori Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte. Ukupno je bilo 15. NOO-a i odbora JNOF-e.

Općinski komitet KPH Kravarsko

Formiran je u proljeće-ljeto 1944. godine od domaćih članova KPJ. Kao i u dubranskoj općini, u Kravarskom je bio tako mali broj članovđ Partije zbog religioznih razloga. 1 neprijatelj je, dakako, imao svoje prste u toj raboti. Ostaje konstatacija da je bilo aktivista čvrsto opredjeljenih za NOP, koji su ipak otklanjali da uđu u članstvo KPJ. Članovi toga Općinskog komiteta u prvom sastavu bili su:

1. Slavko Jelekovac, seljak iz Kravarskog, prvi sekretar (koji je istodobno bio i tajnik Općinskog NOO-a Kravarsko. U veljači 1945. godine isključenje iz Općinskog komiteta i Komunističke partije, jer je radio suprotno interesima NOB-a, kao što je to napisao KK KPH-a Velika Gorica u izvještaju Okružnom komitetu KPH-a za Pokuplje);
2. Franjo Radičević, vincilir iz Kozjače;
3. Ivan Kirinčić, poljoprivrednik iz Čakanca;
4. Imbro Skrbin, seljak iz Barbarića (koji je istodobno bio i predsjednik Općinskog NOO-a Kravarsko).

I ostali članovi Općinskog komiteta imali su funkcije u Općinskom NOO-u pa je i zbog njihova većeg angažiranja u NOO-ima došlo do slabijeg rada u partijskoj i drugim masovnim organizacijama u selima. Komitet se više bavio radom narodnooslobodilačkih odbora što je utjecalo na smanjen rad i brigu o ostalim organizacijama i idejnom radu.

5. Franjo Drobnjak, postolarski radnik iz Ribnice, drugi sekretar (do tada je bio član Općinskog komiteta KPH Novo Čiče, a na dužnosti sekretara u Kravarskom ostao je do oslobođenja);
6. Ivan Godinić, seljak iz Hruševca Gornjeg.

U sastavu Općinskog komiteta KPH Kravarsko bilo je još komunista čija imena na žalost nisam uspio utvrditi.

Na području općine bile su 3 ćelije. U Kravarskom, Kozjači i Čakancu. Sastojale su se pretežno od domaćih ljudi, s njihova područja. U ćeliju Čakanec uključeno je i nekoliko drugova iz kotarskih radionica koji nisu bili s ovog područja. Ova ćelija brojala je svega 6 ili 7 članova KPJ. Ćelija u Kravarskom je bila također sastavljena od domaćih ljudi i nekolicine pridošlica. Brojila je 7—8 članova. Kozjačka je ćelija sastavljena isključivo od ljudi iz toga sela i brojila je svega tri člana KPJ, ali je imala jaku SKOJ-evsku organizaciju od desetak mladih i vrlo agilnih komunista.

Koliko god je rad bio zaista težak, na ovom su podrtičju mjesni NOO-i i ostale masovne organizacije, JNOF, Omladina i AFŽ, radili pod vodstvom Partije veoma aktivno za NOP i NOB. Domaćim neprijateljima i okupatoru nisu uspjela sva propagandna nadmudrivanja i zastrašivanja, niti igranje na kartu duboko religioznih osjećanja naroda. Pokušaja je, naime, bilo i previše i sa svih strana, pojedini popovi, mačekovci, ustaški elementi i okupator pod čijim ravnanjem i radi taj zločinački »orkestar«. Teškoće je, dakako, pričinjavalo i veliko siromaštvo stanovništva ovoga kraja, koje je prije rata jedva sebe prehranjivalo, a u ratu je dodatno moralo izdržavati i prehranjivati borce iz jedinica koje su stalno boravile na ovom području, a ponekad i brigade od više tisuća ljudi koje su ovdje ratovale. Nepismenost i zaostalost su također dali svoj obol negativnu ponašanju pojedinaca prema oslobodilačkoj borbi ovoga područja.

Općinski komitet KPH Novo Čiče

Ovaj komitet osnovan je dosta kasno, potkraj 1944. godine. Komitet je radio u sastavu od tri člana, a kasnije se dopunjavao novima. Prvi je sekretar bio Ivan Pugelnik, četkarsko-metlarski radnik iz Novog Čiča. On istodobno obavlja dužnost tajnika Općinskog NOO-a i JNOF-e u različitim vremenskim razdobljima. Član Komiteta bio je Franjo Drobnjak postolarski radnik iz Ribnice, koji je neko vrijeme bio i tajnik Općinskog NOO-a Novo Čiče. Uoči oslobođenja, u veljači 1944. godine, postavljen je za sekretara Općinskog komiteta KPH-a Kravarsko ; član je bila i Kata Janković domaćica iz Čičke Poljane. Ona je u isto vrijeme bila i član Op-

ćinskog NOO-a Novo Čiče, plenuma Kotarskog NOO-a Velika Gorica i Odbora Okružnog AFŽ-a za Pokuplje *(*v. ***AIHRPH, KP-175/871).***

Kroz Općinski komitet KPH Novo Čiče prošlo je više drugova i drugarica u NOB, ali njihova imena nisu pouzdano utvrđena. Članovi Općinskog komiteta KPH Novo Čiče bili su:

1. Marica Caganić-Šnajderova, domaćica iz Obrezine. Bila je veoma aktivna, napose pri organiziranju Antifašističke fronte žena i kao takva postala predsjednicom Kotarske organizacije AFŽ-a Velika Gorica;
2. Ignac Matić, seljak iz sela Sasi, član (neko vrijeme). Bio je istodobno i predsjednik Općinskog NOO-a Novo Čiče od 1944. godine;
3. Mato Božić, seljak iz Obrezine. (Bio i tajnik Mjesnog NOO-a Obrezina-Sasi-Novaki).

Na području ove općine bilo je svega 8 članova i kandidata KPJ.

Članovi Partije i kandidati radili su pod najtežim terorom okupatora i domaćih izdajica, kojima seje 1944. godine otvoreno priključio dio mačekovaca. Oni su te godine, što je bilo jedinstveno na našem području, formirali »Seosku samozaštitu od komunizma«. Bivši članovi KPJ i ostali aktivni rodoljubi bili su znatna pomoć Partiji na svladavanju i najvećih zapreka u borbi protiv okupatora.

Općinski komitet KPH Odra-Klara

Oba općinska rukovodstva, Odra i Klara, uništena su odmah nakon dolaska okupatora 1941. godine. O njihovu formiranju prije okupacije kao i o sudbini cjelokupne organizacije KPH na tom području već je pisano. Ovi se općinski komiteti nisu obnovili u toku rata. SKOJ-evci, bivši članovi KP i ostali požrtvovni rodoljubi pod vodstvom KK KPH Velika Gorica i zagrebačke partijske organizacije odigrali su, međutim, presudnu ulogu u organizaciji i mobilizaciji naroda za borbu protiv okupatora i izdajica. Pojedinci, članovi KPJ i s ovog područja bili su uključeni u druge partijske organizacije u kotaru.

Općinski komitet KPH Orle

Općinski komitet KPH Orle formiran je u ljetu 1944. godine, a u njemu su bila trojica članova:

1. Lacko Lučić-Petrov, seljak iz Kuča, prvi sekretar;
2. Josip Pračinec, seljak iz Strmca Bukevskog, (bio i predsjednik Općinskog NOO-a Orle);
3. Stjepan Svilić, seljak iz Jezera (također i tajnik Općinskog NOO-a Orle. Bio je zadužen i za organizaciju žena), ***(v. AIHRPH, KP-175/871)***

U općini Orle postojala je svega jedna partijska ćelija od 5 članova i osam kandidata.

U izvještaju KK KPH Velika Gorica pisanu 11. XII 1944. Okružnom komitetu KPH Pokuplje među ostalim stoji: »(...) Općina Orle stoji dobro politički. Ljudi dobri, dobro se drže moralno uz svu reakciju i napadanje neprijateljske vojske. Djelovanje opć. komiteta je među narodom i zato narod daje sve od sebe (.. .)«.

Iako je Općinski komitet Orle ocijenjen kao odličan u radu, taj isti izvještaj na 4. stranici navodi: »(...) Općinski komitet Orle, drug sekretar ide sada u NOV, radi toga što je bio sekretar ćelije svoga sela, kao i sekretar opć. komiteta Vukovina gdje nije imao nikakvog rezultata kao domaći (a to se vidi najbolje po tome, nije uspio izgraditi niti jednog člana KP.), sada je bio sekretar u općini Orle, gdje je marljivo radio, ali drugovi su predvidjeli da kada nije mogao raditi u svojoj općini da ne može biti niti u ovoj, jer narod gleda, te zato došlo do te odluke, da se ga dade u vojsku, gdje će sve opravdati.

Japa je obrazložio njegov slučaj, kako je u početku borbe govorio da treba ići u partizane, a sam je otišao u domobrane te poslije kako se je provratio i aktivizirao u radu za NOP, ali ljudi ipak nisu sve to zaboravili, a rad njegov u poznatoj mu okolini, nije imao nikakvih rezultata što se vidi najbolje po tome što nije uspio izgraditi jednoga člana za KP. Korist je veća predviđena da ide u NOV. Zato svi drugovi članovi komiteta slažu se sa time da ide u vojsku (...)« ***(AIHRPH, KP-174/808)***

Prijeratna aktivnost članova KPJ i najbližih im suradnika u Posavini ostavila je dobru osnovicu za organizaciju ustanka i borbe protiv okupatora 1941 — 1945. godine. Ustrajno i uzorno borili su se svi ljudi organizirani u NOO-e, omladinske organizacije, JNOF i Antifašističku frontu žena. Zaista je sav narod služio revoluciji, a članovi Partije i SKOJ-a otišli su već prvih dana okupacije u partizanske jedinice ili sami organiziraju udarne grupe i poduzimaju slične akcije.

U Općinskom komitetu KPH Orle bili su još članovi:

4. Mato Šprihta, seljak iz Vrbova (obavljao dužnost blagajnika Općinskog NOO-a);
5. Josip Kopfer, seljak iz Ruča. (Kao i Mato Šprihta postao članom Komiteta KPH

općine Orle nakon odlaska Lučića s dužnosti sekretara);

6. Stjepan Svilić, seljak iz Jezera, sekretar (nakon odlaska Lučića, v. *AIHRPH, KP-174/808, 175/869, 871);*

7. Jagica Kučan, kućanica iz Drnka (obavljala je i dužnost predsjednice Općinskog odbora AFŽ-a Orle, v. *AIHRPH, KP 174/853)*

Općinski komitet KPH Pokupsko

Općinski komitet KPH Pokupsko osnovao je u lipnju—srpnju 1943. godine Stjepan Flajpan, član KK KPH Pisarovina. Članovi tog Općinskog komiteta su bili:

1. Stjepan Flajpan, prvi sekretar;
2. Janko Busija-Šprajničkin, seljak iz Pokupskog;
3. Mato Dijanović, seljak iz Šišinca (neko vrijeme 1943. godine obavljao i dužnost predsjednika Općinskog NOO-a Pokupsko);
4. Nikola Smičiklas, učitelj iz Pokupskog;
5. Slavko Crnolatec, seljak iz Auguštanovca (član KK KPH-a Pisarovina. On je istodobno bio i tajnik Općinskog odbora JNOF-e, a na dužnostima u općini Pokupsko ostao je do oslobođenja);
6. Mika Cavrić, seljak iz Brkiševine.

Prva partijska ćelija u Pokupskom je formirana pod konac 1942. ili početkom 1943. godine i imala je 7 članova. Bili su to: Janko i Drago Antolović, Dragutin i Imbro Kaurić Dim, svi seljaci iz Pokupskog, odnosno iz Pokupskog Gladovca, zatim Janko Krovinović, seljak iz Orlekovića i Mika Cavrić seljak iz Brkiševine. Članovi Partije su djelovali na cijelom području bivše općine Pokupsko.

Drugu partijsku ćeliju u Pokupskom formirao je u srpnju 1943. godine Stjepan Flajpan, član KK Pisarovina. On je bio i sekretar a članovi su još bili: Imbro Skrbin, seljak iz Gladovca, koji se kasnije pasivizirao, te Janko Busija-Šprajničkin seljak iz Pokupskog.

Nekoliko izvještaja KK KPH Pisarovina Okružnom komitetu Pokuplje govore o dosta teškom radu u općini Pokupsko zbog djelovanja neprijateljske, mačekovske i četničke propagande te ustaškog i okupatorskog terora. Na primjer u izvještaju od 11. 10. 1943. godine KK KPH Pisarovina piše, među ostalim, i ovo:

»(. . .) Politička situacija u Pokupskom nije promenjena. Narod se dosta boji da ćedu četnici doći na vlast i stoga vidimo da ima i tamo pete kolone koja širi ovakve parole to je sve izašlo iz one pljačke koju su načinili pojedinci iz preko, a ovih dana su došli neki dezerteri koji su u Vrgin Mostu razoružali neka tri druga i to je prošireno da su to učinili četnici i sada taj narod u Pokupskom puno o tome govori. (. . .) Palčićeva likvidacija nije im bila jasna i stalno su pitali zašto je likvidiran onda su naši održali jedan masovni zbor gdje su prikazali njegovu likvidaciju (...) *(Nikola Palčić je kao komandir čete počeo ispoljavati samovolju i razarati narodnooslobodilački pokret pod utjecajem mačekovskih elemenata i odmetnuo se s nekoliko dezertera u šumu, radi čega je osuđen na smrt i strijeljan — o.a.)* Organizaciono imamo dve partijske jedinice (...)« *(AIHRPH, KP-168/291).*

U izvještaju od 9. V 1944. godine piše KK KPH Pisarovina Okružnom komitetu za Pokuplje: »(...) U Pokupskom je pljačkala banda koja je došla iz Siska i tamo se je opet vratila.

U samom Pokupskom uhvatili su druga Miku Cavrića, člana Općinskog komiteta, isto su tako uhvatili drugaricu Mariju (Ratkovu sestričnu). Oni su se nalazili kod Drageca Kaurića koji je uspjeo pobjeći.

Ubili su starog Kaurića oca od Drageca, a u Degoju ubili su ženu gostioničara Posavca (onog što ima ciglanu), osim toga ubili su još nekih devet žena i muškaraca ali neznamo točno koje i u kojim selima (. . .)« *(AIHRPH, KP-170/434).*

U jednom drugom izvještaju Kotarski komitet Pisarovina, među ostalim, piše: »(...) Neprijatelj poduzima sve mjere da se taj rad spriječi, jer se vidi iz toga kada je drug Slavko ugovorio sastanak da su ga dočekali na onom mjestu domobrani, tako da je drug zašo među njih i tu su domobrani otvorili vatru na njega, drug je pucao na njih iz pištolja tako je nekako izmaknuo, a odbornici koji su dolazili su se uplašili tako da ih se više ne može dobiti na sastanak. Partijska jedinica imade isto tako slabo sastajanje pošto su daleko preko 10 km. jedan od drugoga uz to je ta banda rasturena po svim selima. S druge strane narod simpatizira našu borbu i mrzi neprijateljsku vojsku pošto ta vojska svaki dan traži hranu i ugrožava narod. Govorili su domobrani da je potrebno da se to sve popali kako je i u Kordunu sve pogorjelo (to su Bosanci), to su govorili gdje su ih slušali ljudi, tako je narod u strahu. Zaključili smo, da se do idućeg sastanka učvrsti jedinice da članovi shvate potrebu sastajanja pod najtežim okolnostima, da se povežu sa kandidatima i da se priđe u susret NOO i njihovom povezivanju (...)« *(AIHRPH, KP-167/116).*

Partijski izvještaji Kotarskog komiteta u to vrijeme govore o pojavi HSS-a u nekim selima i njegovoj djelatnosti protiv NOP-a. Dosta se izvještaja bavi problemom Nikole

Palčića i Milana Crnolateca koji su se odmetnuli u šumu i radili protiv interesa NOP-a, a obojica su bili komandiri partizanskih četa već 1942. godine. Oni su naime 1. lipnja 1943. godine postali problem pokreta jer su potpali pod utjecaj mačekovsko-četničke djelatnosti i propagande. ***(AIHRPH, KP-166/2)*** O njima u izvještaju KK KPH stoji, među ostalim, ovo: »Komandir Palčić pokupio je 6 drugova koji su bježali pred vojskom, 4 je pustio kući 2 je zadržao i rekao im da će ih poslati u Liku i Bosnu od kuda neće moći doći kući. Došao je Palčić šumskom poslodavcu, koji radi sa našima u Sisku i rekao mu da se za 24 sata izgubi iz Orlekovića, a članu KP Mirku je rekao u ime komiteta da je izbačen iz Partije, htio mu uzeti pušku civilnu. Tako je taj Palčić počinio mnogo štete miješajući se u politički rad gdje je sektašio, ponašao se kao žandar među narodom. Tako isto Crnolatec komandir dolazi po terenu kao neki obavještajni oficir i on isto tako hvata veze sa žandarima i u isto se vrijeme napio da je bio pijan. On je došao sa propusnicom koju mu je potvrdila komanda područja iz Banije. (...) Drug Slavko je izjavio da je u Brkiševini održan jedan sastanak H.S.S. gdje je prisustvovao neki povjerenik iz Dužice, sastanak je održan kod Jože Goring gdje je prisustvovao Juro Mikšić, i tražili su ljude iz Hotnje za rad po HSS-u (...)« ***(AIHRPH, KP-167/116).***

U izvještaju KK KPH Pisarovina od 13. travnja 1945. stoji:

»(. ..) Pokupsko političko stanje je dosta dobro, osim u Hruševcu i u Auguštanovcu tamo ima dezertera s kojima rukovodi Milan Crnolatec, koji je pobjegao iz naše vojske te ubacuje parole da neka bježe iz vojske da komunisti jedu iz jednoga kazana a ostali partizani iz drugoga i neka čuvaju glave itd. U samoj opć. Pokupsko ima oko 18 dezertera, ostali narod je dobro raspoložen prema našem pokretu.« ***(AIHRPH, KP-175/894)***

U Pokupskom je još prije rata bio aktivan u radničkom pokretu Josip Kireta, opančarski obrtnik, povezan s Hasanom Kikićem, Nikolom Rupčićem, Martinom Franekićem, Skenderom Kulenovićem i ostalima. To je, dakako, imalo pozitivnog utjecaja na razvoj oslobodilačkog pokreta. Otuda su počele prve veze s kordunaškim partizanima preko Vlade Kirete sina Josipova, i Imbre Kaurića-Đima, što je već opisano. Josip Kireta je radi takve aktivnosti proganjan i 1942. godine zatvaran s cijelom obitelji. Njegov je dom opustošen, a on je poslije s obitelji nastavio živjeti u ilegalnosti. Dao je četvoricu sinova u NOV: Zvonka, Branka, Vladu i Vjekoslava godine 1943.

Značajnu ulogu u ustanku i narodnoj revoluciji već u prvim danima okupacije odigrali su omladinci, SKOJ-evci i članovi KPJ na području općine Pokupsko. U tome su se napose isticali: Mirko Popovčić, seljak iz Cvetnić Brda, Jože Popovčić, seljak iz Cvetnić Brda, Vlado Kireta, pekarski radnik iz Pokupskog i njegova braća Zvonko i Branko, Jože Strugar, krojački radnik iz Pokupskog, Mirko Strugar iz Pokupskog, Stjepan Jagodić iz Pokupskog, Vlado Puch iz Pokupskog, Katica Kaurić iz Pokupskog, Vlado Drvodelić i Drago Antolović, obojica omladinci iz Gladovca Pokupskog i drugi.

Partija je, osim Općinskog komiteta, imala još dvanaest članova na području općine, a među njima 5—7 drugarica. Od žena se najviše isticala u radu Kata Busija r. Posavec-Šprajnička. Ona je kao član KPJ bila imenovana za predsjednicu Općinskog odbora AFŽ i na tom poslu veoma odano radila i postizala lijepe rezultate.

Koliko god su neprijatelji NOP-a nasrtali na narod i njegovu oslobodilačku borbu, vojnički, politički i policijski, partijska organizacija Pokupskog je, zajedno s masovnim organizacijama u mjestu, uspješno vodila akciju protiv okupatora i domaćih izdajica svih boja i u najtežim danima koncem 1943. i u toku 1944. godine.

Općinski komitet KPH Velika Gorica

Ovaj općinski komitet formiran je u proljeće 1943. godine a njegovi članovi su bili:

1. Ivan Orlić, zidarski radnik iz Velike Gorice, prvi sekretar (smijenjen s te dužnosti u ljetu 1943. godine);
2. Mika Perković, šumski radnik iz Lukavca, drugi sekretar (do 1944. godine kada preuzima dužnost sekretara KK KPH Velika Gorica);
3. Vinko Klenović, kovinotiskački radnik iz Lomnice, treći sekretar (istodobno bio i tajnik Općinskog NOO-a Velika Gorica. U siječnju 1945. godine Vinko Klenović prelazi na novu dužnost u Kotarski NOO Velika Gorica) ;

Vinko Klenović (lijevo) metalski radnik, predratni aktivist radničkog pokreta. U NOB-u je od početka pružao sklonište komunistima. Bio je tajnik općinskog i kotarskog NOO-a te član KK KPH Velika Gorica. Njegova supruga (u sredini) hranila je organizatore ustanka 1941-42. godine. Stjepan Arbanas-Pepek (desno), mlinarski obrtnik iz Lomnice, predratni član KP, aktivno je pomagao NOP preko općinskog i kotarskog komiteta KPH Velika Gorica. (Noviji snimak).

4. Franjo Odrčić, stolarski i ciglarski radnik iz Kurilovca, četvrti sekretar (ostaje na toj dužnosti do oslobođenja zemlje — v. ***AIHRPH. KP-174/841).***

5. Juraj Križanić-Stariji, seljak iz Lukavca (istodobno obavlja i dužnost predsjednika Općinskog NOO-a Velika Gorica);

6. Juraj Suša, seljak iz Velike Mlake;

7. Petar Sedmak, seljak iz Lukavca;

8. Mijo Jandriš-Jordan, seljak iz Plesa;

9. Mika Delač, seljak iz Gudca.

Svi spomenuti članovi Općinskog komiteta KPH Velika Gorica u ratu nisu, naravno, bili u sastavu tog komiteta istovremeno. Primjerice, u veljači 1945. godine Općinski komitet piše izvještaj Kotarskom komitetu KPH Velika Gorica gdje, među ostalim, o organizacijskom stanju kaže: »5. Naš komitet ima 4 člana i četiri ćelije sa 18 članova i 2 kandidata i to Sučić Tomo iz Lukavca i Mahin Petar iz Odre (...)« ***(a.a.)*** Ćelije o kojima se govori bile su u selima: Gudci, Lukavec, Lomnica i Petrovina. O svom radu Općinski komitet KPH Velika Gorica piše Okružnom komitetu KPH Pokuplje 1945. godine:

»Općinski komitet Velika Gorica. Sam komitet se osjeća kao rukovodioc, a vidi se po tome što partijske organizacije se prilično snalaze u radu po svim sektorima, a manjkavosti koje se još danas možeju primjetiti u radu samog komiteta moći će se brzo ukloniti uz pomoć Kotarskog komiteta. U čitavoj općini osim dviju sela rad je dosta oteščan uslijed toga što su gotovo sva sela pod kontrolom neprijatelja (.. .)« ***(AIHRPH, KP-172/673).***

Pišući o ostalim aktivnostima na velikogoričkom području nedvojbeno smo uočili partijsku sveobuhvatnost i presudnu ulogu na dizanju ustanka u okupiranim selima. Masovno sudjelovanje stanovništva u borbi protiv okupatora, djelo je nesebična zalaganja komunista i ostalih rodoljuba pod vodstvom Partijske organizacije.

Općinski komitet KPH Vukovina

Ovaj komitet formiran je u ožujku-travnju 1943. godine u ovom sastavu:

1. Nikola Detelić, seljak iz Buševca, prvi sekretar (Nakon težeg ranjavanja u 13. proleterskoj i ozdravljenja došao je na teren);

2. Stjepan Fabijančić-Japa, seljak iz Kuča;

3. Pavao Bedek, seljak iz Vukovine;

4. Josip Lučić-Biškup, seljak iz Kuča.

U srpnju 1943. godine Nikola Detelić prešao je u obavještajnu službu, a Fabijančić i Lučić u KK KPH-a Velika Gorica. Tada je formiran novi Općinski komitet KPH Vukovina u kojem su članovi bili:

1. Blaž Horvačić, seljak-radnik iz Buševca, drugi sekretar;

2. Pavao Bedek, seljak iz Vukovine;

3. Lacko Lučić-Petrov, seljak iz Kuča;

4. Imbro Katulić-Mirko, seljak iz Buševca.

Rujna 1943. godine iz Općinskog komiteta Vukovina odlazi u Kotarski NOO Velika Gorica Pavao Bedek na oslobođeni teritorij, a ubrzo u listopadu-studenome 1943. njegovim putem odlazi i Blaž Horvačić.

U Općinskom komitetu KPH Vukovina ostaju članovi:

1. Lacko Lučić-Petrov, seljak iz Kuča, treći sekretar;

2. Imbro Katulić-Mirko iz Buševca;

3. Stjepan Lučić-Šerežanjkin, seljak iz Kuča.

Na području općine djelovale su dvije partijske organizacije, odnosno ćelije: u Buševcu i Kučama sa po 7 do 8 članova, tj. s ukupno petnaestak članova KPJ-u. Komitet i članovi uzorno su radili na organiziranju ustanka u svim selima u općini, kao što su bile aktivne i sve masovne organizacije i NOO-i s udarnim grupama i SKOJ-evcima. Taje aktivnost bila intenzivna u toku cijelog NOB-a, a općinski se komitet održao do sredine siječnja (10., I. 1944), kada Imbro Katulić-Mirko odlazi u partizane, kamo su iz Buševca već ranije otišli svi članovi KP. Općinski komitet KPH-a Vukovina tada prestaje djelovati. Ćelija Kuče postaje samostalnom, a sekretar Općinskog komiteta Vukovina Lacko Lučić-Petrov dobiva dužnost sekretara Općinskog komiteta Orle, kao što je uz taj komitet opisano.

Iz citiranih izvještaja KK KPH-a Velika Gorica, pisanih u travnju 1945. godine uočava se malobrojnost članova Komunističke partije na našem području. Izišli smo iz rata 1945. godine s oko 85 članova Partije i oko 200 članova SKOJ-a. Uzrok toj malobrojnosti bio je svakako stalni odlazak članova Partije i SKOJ-a u partizanske jedinice, ali i veoma strogi kriterij za primanje u članstvo u toku narodnooslobodilačke borbe 1941 — 1945. godine i neposredno iza rata.

Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ)

Od prvog dana naše oružane borbe omladina je bila u prvim redovima. Čak i u vrijeme kad još nije imala svoje SKOJ-evske organizacije, ona je bila nosilac najraznovrsnijih aktivnosti NOP-a (veze, diverzije i si.)

Organizacije SKOJ-a i USAOH-a na našem području izvrsno su odigrale svoju ulogu na dizanju ustanka i organiziranju narodne revolucije. Njihovu ulogu u borbi protiv okupatora i domaćih izdajica ne bismo mogli zamijeniti s niti jednom drugom antifašističkom organizacijom. Njihova aktivnost i mladalački polet u borbi protiv fašizma bio je uočljiv na svakom koraku. Svuda su omladinci i omladinke prvi. Komunistička partija je u njima imala najpouzdanije i vrlo odlučne snage za obavljanje najtežih zadataka u borbi protiv okupatora i domaćih izdajica. Možda su stariji drugovi i viša rukovodstva uz najveću pomoć što su je pružali omladini, ponekad ipak s nedovoljno takta sudili o radu SKOJ-a i intervenirali u rad omladine uopće!?

Primjerice, u jednom dopisu Okružnog komiteta za Pokuplje upućenu svome članu »Benđi« na terenu kotara Velika Gorica 20. rujna 1943. između ostaloga se navodi:

»(...) Ovdje doznajemo da su drugovi u Velikoj Gorici uzeli od KK SKOJ-a druga Štefa Antolovića i to s time, da ga daju na rad po NOO-ima. Smatramo ovakvu odluku nepravilnom radi toga, što će opet okljaštriti KK SKOJ-a, koji kao takav neće moći izvršiti dužnost koja mu je namijenjena. Druga Štefa oni mogu uzeti u KK samo tako da on ostane i nadalje sekretar SKOJ-a i da je u Kotarskom komitetu zadužen isključivo sa radom SKOJ-a.

Svakako da i ovo ne može biti dovoljna pomoć SKOJ-u, nego drugovi moraju više da se pozabave sa problemima SKOJ-a i USAOH-a i da njihova pomoć bude određena i usmjerena u pravcu osamostaljivanja omladine.

Drugovi u Velikoj Gorici shvatili su tu pomoć tako, da su Kotarskom komitetu SKOJ-a oduzeli sekretara (već ranije prvog sekretara) i da se grubo miješaju u stvari primanja omladinaca u USAOH iako im samima nije poznato, jer ne nastoje to naučiti, tko sve može biti članom USAOH-a. Uopće skreni svim drugovima pažnju na njihov sektaški stav po primanju omladine u SKOJ i USAOH. Oni ne mogu da vide ogroman broj omladinaca koji po svom radu i osjećaju nisu ništa slabiji ako ne i bolji od ostalih SKOJ-evaca. Izgleda nekako da drugovi primaju i u Partiju i u SKOJ ljude prema svom ličnom ćefu, a ne prema sposobnosti i odanosti. Uputi drugove da se bave više sa omladinskim problemima i da više pažnje posvećuju omladini. Drug Štef je kandidat OK SKOJ-a .. .« *(AIHRPH, KP-168/248)*.

Nikola Šaban (desno)i Ivan Šaban (u sredini) omladinci iz Gradića te Juraj Marlović, policijski službenik iz Petrovine (suradnik OZN-e) snimljeni 1942. godine.

Cjeloviti rad kroz akcije SKOJ-a i USAOH-a na našem području posebno smo istaknuli u dosadašnjim razmatranjima pa ćemo sada više pozornosti pokloniti organizacijskim tokovima tih dviju borbenih organizacija mladih.

Kotarski komitet SKOJ-a Velika Gorica u ratu

Kotarski komitet SKOJ-a[1] formiran je, kao što smo već iznijeli, u listopadu godine 1942. Od toga vremena organizacija SKOJ-a nije prestala postojati i pokretati mlade u oružanu borbu. Organizacijske promjene bile su dosta česte zbog odlaženja omladinaca i omladinki u partizanske jedinice i na druge dužnosti, a ponekad i intervencijom KK KPH Velika Gorica. Tako je u ratu od listopada 1942. do svršetka narodnooslobodilačke borbe u proljeće 1945. godine, Komitet SKOJ-a promijenio sedam sekretara. Kroz njega je prošlo oko 20—30 članova omladinaca i omladinki u sastavima koji su imali 5 do 8 članova. Sekretari Kotarskog komiteta SKOJ-a Velika Gorica u ratu bili su:

1 — V. o tome također str. 68.

Mijo Kos-Zorko, sekretar KK SKOJ-a Velika Gorica. (Snimak iz 1946).

1. Mijo Kos-Zorko, omladinac iz Buševca, prvi sekretar (od osnivanja 1942. do lipnja 1943);

2. Stjepan Antolović, omladinac iz Bukevja, član KK SKOJ-a od formiranja i sekretar (od lipnja 1943. do početka prosinca iste godine *(v. AIHRPH, KP-167/178).* Tada je, naime, određen za sekretara Kotarskog komiteta SKOJ-a Samobor i bio je kandidat za člana Okružnog komiteta SKOJ-a Pokuplje.

Franjo Pipić-Luka, jedan od sekretara KK SKOJ-a Velika Gorica u ratu.

<

Prilikom preuzimanja dužnosti na putu za Samobor, Antolović je u Okiću ranjen. Na nj je opalio dva metka stražar samoborske čete. Stražar je, naime, pucao bez upozorenja misleći da je pred njim neprijatelj, jer je Antolović dolazio preobučen u gestapovsku uniformu. Stjepan Antolović je umro na putu za bolnicu na Plješevici);

3. Franjo Pipić-Luka, treći sekretar (preuzeo dužnost početkom prosinca 1943. godine. Do tada je bio sekretar KK SKOJ-a Samobor. Razlog ove zamjene nije objašnjen u dokumentima o SKOJ-u kotara Velika Gorica niti Okruga Pokuplje. Pipić je bio sekretar negdje do kasno u proljeće ili početkom ljeta 1944. godine. Tada odlazi iz Velike Gorice) ;

4. Alojz Cvetković-Lojzek, omladinac iz sela Lukavec, četvrti sekretar (ostao na dužnosti do svoje pogibije na zadatku u ljetu 1944. godine. On je tragičnog dana imao zakazan sastanak sa svojim drugovima u šumi kraj sela Lukavec. Noseći im hranu iz Lukavca ulovila gaje na livadi »Buvirka« ustaška zasjeda. Ustaše su ga iz zatvora u Velikoj Gorici otpremili u logor Jasenovac gdje je i ubijen);

5. Milan Štimac, omladinac—đak iz Svete Klare, peti sekretar. (1 njega su na radu kod Lomnice ubrzo uhvatili fašisti. Nakon istrage u zatvoru u Velikoj Gorici Štimac je otpremljen u logor Jasenovac iz logora je zamijenjen u jesen 1944. godine);

6. Stjepan Đuranić-Tišlar, omladinac, stolarski radnik iz sisačkog Jezera (rođen 14. VII 1921. u Jezeru), šesti sekretar (ostao je na funkciji do početka prosinca 1944. godine. Tada se zahvaljuje na dužnosti zbog bolesti, v. *AIHRPH, KP-174/808);*

7. Juraj Križanić-Mlađi, omladinac iz Lukavca, sedmi sekretar. (Dolazi nakon Đuranića i na toj dužnosti ostaje do oslobođenja naše zemlje).

Uz navedene sekretare kroz Kotarski komitet SKOJ-a Velika Gorica su u različito vrijeme u ratu prošli kao njegovi članovi:

1. Slavko Brdek, omladinac, seljak iz Mičevca (bio u prvom sastavu, kasnije član Okružnog komiteta SKOJ-a za Pokuplje);

2. Ivan Fijan, omladinac, seljak iz Jezera sisačkog član u prvom sastavu (kasnije član Okružnog komiteta SKOJ-a za Pokuplje);

3. Katica Jurenić, omladinka, domaćica iz Kobilića, član prvog sastava;

4. Franjo Berković, omladinac, seljak iz Kuča, (poginuo kao član KK SKOJ-a Velika Gorica, na skojevskom zadatku);

5. Stjepan Vukašinec, omladinac, seljak iz Bukevja;

6. Mirko Kumic, omladinac, seljak iz Jezera sisačkog (kasnije član Okružnog komiteta ŠKOJ-a za Pokuplje);
7. Drago Čunčič, omladinac, seljak iz Kuča, (kasnije otišao na tečaj za učitelja i ostao trajno u prosvjetnoj struci);
8. Mira Horvatić, omladinka, učenica iz Kravarskog ;
9. Marica Fiolić, omladinka, kućanica iz Male Mlake;
10. Barica Fabijančić-Japina, omladinka, kućanica iz Kuča;
11. Gabrijel Havidić, omladinac, seljak iz sela Havidići;
12. Ljubica Srnec-Svajina, omladinka, domaćica iz Jezera sisačkog;
13. Ljubica Pavišić-Pavlenkova, omladinka, domaćica iz Lukavca;
14. Ljubica Čunčić-Obadova, omladinka, domaćica iz Kuča;
15. Nedjeljka — Ličanka, omladinka, domaćica iz Like (ne zna se prezime);
16. Marica Havidić, omladinka, domaćica iz Havidić sela;
17. Franjo Belović, omladinac, seljak iz Vukovine;
18. Milka Mladen, omladinka, domaćica iz Jezera sisačkog;
19. Milka Mašić, omladinka, domaćica iz Like;
20. Drago Kaurić, omladinac iz Pokupskog, član Općinskog komiteta SKOJ-a Pokupsko i KK Pisarovina ***(v. AIHRPH, KP-171/571.*** Kasnije se nalazi u jedinici PP kolone);
21. Zora Kireta, omladinka, domaćica iz Pokupskog (član KK SKOJ-a Pisarovina);
22. Katica Jagodić, omladinka, domaćica iz Pokupskog (član KK SKOJ-a Pisarovina);
23. Marko Korenika, omladinac iz Hrašća.

U Okružnom odboru USAOH-a za Pokuplje bio je s našeg područja kao delegat Žumberačko-pokupskog partizanskog odreda Franjo Bobesić, omladinac, seljak iz Buševca.

Izabran je i za predsjednika toga Odbora, što se dokazuje njegovim potpisima članskih knjižica kojih se dosta sačuvalo.

Nisam posve siguran da su evidentirani i obuhvaćeni baš svi drugovi i drugarice koji su u toku NOB-a bili funkcionari u Kotarskom i Okružnom komitetu SKOJ-a s našeg područja, ali je to sve što sam mogao utvrditi na temelju sačuvanih dokumenata i izjava svjedoka odnosno sudionika u zbivanjima. Eventualni propusti, nisu namjerni.

Gledano u cijelosti, sudjelovanje naše omladine u narodnooslobodilačkoj borbi, na fronti i u pozadini 1941 — 1945. godine,

Vera Cvetković (lijevo) iz Siska, članica omladinskog rukovodstva Hrvatske na terenu u Pokuplju s Mirom Horvatić, članicom KK SKOJ-a Velika Gorica (1944. godine u Dubrancu).

bilo je uistinu veličanstveno. Kritike starijih drugova, bile opravdane ili ne, ne umanjuju predanost i veličinu borbe i požrtvovnosti mladih s našega područja. Takva samoprijegorna i svestrana borba naše omladine za svoju slobodu služit će za uzor i poticaj budućim generacijama kao živi dokaz i primjer što sve može dati i podnijeti čovjek u borbi za svoju slobodu. Jedinstvo i ravnopravnost svih naroda i narodnosti bili su temeljni uvjet za postizanje takvih uspjeha. Razvijanje društvenog samoupravljanja najveća je garancija očuvanja postignutog i izgradnje pravednog socijalističkog društva ravnopravnih ljudi. Dakako, bez pokroviteljstva »velikih prijatelja sa strane«.

Marko Korenika iz Hrašća, član KK SKOJ-a odlazi na terenski rad iz Petravca 1944. godine.

Grupa SKOJ-evaca s članovima OK SKOJ-a Pokuplje s našeg terena nakon konferencije u Pisarovini 1943. godine. Prvi s desna je Ivan Fijan iz Jezera, a treći Slavko Brdek iz Mičevca.

Organizacijsku dinamiku i teškoće u radu omladine može također osvijetliti nekoliko izvadaka iz sačuvanih izvještaja KK SKOJ-a Velika Gorica pisanih KK KPH-a Velika Gorica ili OK SKOJ-a za Pokuplje.

U jednom od spomenutih izvještaja kaže se u uvodu da je politička situacija u kotaru dosta dobra iako neprijatelj upada u sela bliže svojih uporišta. Jedino »u općini Kravarsko dosta ometa rad sa omladinom pop koji stvara neku katoličku akciju, i tamo kaže da djevojke ne mogu biti ni izvršiti naše omladinske dužnosti pošto su u toj katoličkoj akciji«. Omladina oko pruge zastrašena je pak budući da neprijatelj svakodnevno vješa uz prugu od Zagreba do Siska. Citiramo kako slijedi:

»Izvještaj o radu i organizaciono stanje.

KK SKOJ-a održao je svoj radni sastanak 12. XII. o.g. *(god. 1944. — o.a.)* na sastanku je prisustvovao drug Blaž član KKP i drug Franjo član OK SKOJ-a promjene u našem komitetu su slijedeće: Drug Štef bivši sekretar odlazi u ONOO Dubranec, a dužnost se-

Grupa delegata s našeg područja na konferenciji SKOJ-a u Pisarovini. Franjo Božić iz Ribnice (stoji, prvi s desna); Barica Juničić (stoji, treća s desna) i Barica Klarić iz Lukavca (čuči).

Omladinke i omladinci odmaraju se na livadi u Dubrancu u ljeto 1944.S desna: Milka Mladen iz Jezera sisačkog; Zvonko i Marica Antolović iz Bukevja; Slavko Brdek iz Mičevca; Mijo Kos iz Buševca; Mira Horvatić iz Kravarskog i Stjepan Katulić iz Buševca.

kretara primio je drug Jurek, a drugarica Mira bivši član KK SKOJ-a opet je primita u naš komitet. Tako da naš komitet broji sada 6 članova. Drugarica Katica je poslana na niži SKOJ-evski kurs. Drugovi su svi zaduženi po pojedinim sektorima rada. Naučni sastanak smo imali sa drugovima iz K. P. na 11. XII. o.g. Imamo 4 općinska rukovodstva SKOJ-a i to: u Dubrancu, Kravarsko i Velika Gorica i Orle. Ta rukovodstva ne osjećaju se odgovorna i dosta slabo rade jedino općinsko rukovodstvo u Orlima kojeg sam ja sad formirao od 4 člana izgleda, da ćeju drugovi biti dobri išli su samnom po terenu i sastanak su održali općinskog rukovodstva nakon osam dana opet od nas nije bilo nikoga prisustvovali su drugovi iz općinskog K. P. Sekretar općinskog rukovodstva Kravarsko je hapšen pošto si je sam pravio dozvolu na nošenje oružja. A mi smo donesli zaključak, da Ličanka koja je bila sekretar rukovodstva Velika Gorica će ići za sekretara u Kravarsko pošto ona ne odgovara u Goričkoj općini jer je previše mrtva mislimo, da će u kravarskoj općini bolje odgovarati za općinskog sekretara. A za općinskog sekretara u Vel. Gorici da ćemo metnuti drugaricu Maricu koja je bila na nižem SKOJ-evskom kursu jer je pokazala mnogo volje za rad.

U čitavom kotaru imamo 25 SKOJ grupa ukupno 178 članova, te SKOJ grupe nisu sve samostalne, osim što neke grupe u Vel. Goričkoj općini i Orlenskoj održavaju sastanke i bez članova Kotarskog komiteta SKOJ-a. U kampanji SKOJ grupe nisu baš aktivno učestvovale, osim u Gorici i općini Orle, SKOJ grupa Vrbovo je povećana za 5 članova, a u Veleševcu za 3. čl. to je u općini Orle, ali broj članova je isti u čitavom kotaru pošto su neki SKOJ-evci otišli na kursove kao iz Ruča jedna SKOJ-evka je otišla na knjigovotski kurs iz Gorice su dvije SKOJ-evke otišle za Kotarski N—O—O—a. A jedan član je otišao iz općinskog rukovodstva Vel. Gorice na općeobrazovni kurs u Jamnicu. Od prošlog sastanka održavano je u kotaru 23 sastanka sa SKOJ grupama i sa USAOH-a od toga 1. masovan prisustvovalo je 80. ljudi. Oprano je 150 pari veša za NOV omladina Gorice pribijala parole u samom Zagrebu i metale Putem Slobode jednom ustaši u džep, omladina Dragonošca izvezla iz Zagreba 2. vreće šusterskog materijala i dovele iz Zagreba 7. Rusa i 5 drugarica. Omladina Vukovine sa-

Tečajci iz Lukavca: Juraj Križamć (desno) i Josip Cvetković (lijevo). Na poleđini fotografije stoji zapisano: »Uspomena s odlaska na SKOJ-evski kurs u Žumberak«.

Dio Okružnog komiteta SKOJ-a Pokuplje s delegatima SKOJ-a iz Velike Gorice.

kupila 6. pari veša 9 gaćica 1. kombine 200 koverata 70. blokova 7.000 kuna dobrovoljnog prihoda. Odra 2.500 kuna dobrovoljnog prihoda i pisali su parole. U ostalim omladinskim organizacijama nema neke naročite promene«.

U izvještaju se dalje razmatra o mobilizaciji i dezerterima pa u povodu toga komitet SKOJ-a zaključuje: »da ćemo omladinu organizirati, da raskrinka dezertere i da o njima pjeva i da s njima ne pleše i da s njima uopće ne govori. Isto tako ćemo omladinu organizirati, da pomaže onim roditeljima kojima su sinovi u NOV i tako da ti borci vide kako se ipak njihovim kod kuće pomaže i onda oni neće više dezertirati iz naše vojske.

I tako da na taj način spriječimo dezerterstvo, a onda će nam bolje uspjeti mobilizacija. (...) Organizirati ćemo omladinu, da ona govori, taj i taj treba da ide u vojsku, taj i taj je sposoban«.

Zatim, komitet daje ovakav raspored članovima: »Drug Jurek ostane u dubranskoj i u sjedište da se svrati više puta, i da obdrži sastanke sa općinskim rukovodstvima u Vel. Gorici, Kravarsko i Dubranec, drugarica Mira u Kravarsku općinu i da pomaže koliko će moći Ljubica u Vukovinu, Ličanka u općini Novo Čiče i Orle Fiolica u Sv. Klaru i Odru i da ima pregled u općini Velika Gorica. Drugarica Katica otišla na niži SKOJ-evski kurs. Uz drugarski pozdrav Sekretar Križanić vr.« *(AIHRPH, KP-174/809)*.

Tako se omladinsko rukovodstvo neprekidno bori za što veći uspjeh u mobilizaciji omladine za NOV-u, kao i sprečavanje dezerterstva iz partizanskih jedinica, koje se pojavilo osobito 1944. godine. Korištena je raznovrsna taktika, a u izvještaju KK SKOJ-a, upućenom OK SKOJ-a, piše da će morati pribjeći raskrinkavanju popa u Kravarskom koji uporno radi protiv NOP-a putem »Katoličke akcije« *(v. AIHRPH, KP-174/809)*.

Poslije kraćeg vremena omladina piše u izvještaju Kotarskom komitetu Velika Gorica: »U općini Kravarsko se politička situacija malo poboljšala, od kako je pop pobjegao iz Kravarske, katolička akcija je prestala. Jedino što omladina iz Hruševca, Gladovca i Opatije neće da dolazi na naše sastanke, što su baš neke koje su bile u katoličkoj akciji. Većina naroda kaže da je sada pop pokazao svoje pravo lice, da nije kriv da ne bi ni pobjegao.

(...) U komitet smo uzeli dva nova člana: druga Gabru Havidića koji se nalazi na nižem SKOJ-evskom kursu i drugaricu Maricu, sekretara općinskog rukovodstva Vel. Gorica, koja će i nadalje ostati sekretar općinskog rukovodstva još za sada. SKOJ-evske grupe sve nisu dovoljno samostalne i sastanke održavaju tek kad dođe netko iz KK SKOJ-a; formirana je jedna SKOJ grupa u općini Kravarskoj u selu Barbarić od 5 članova (...)

Predvidjeli smo da bi bilo potrebno održati općinska savjetovanja SKOJ-a u cilju uvršćenja SKOJ-evske organizacije i uopće omladine (...) U Kravarskoj se općini sprečava dezerterstvo i omladina pomaže roditeljima naših boraca. Dovezli su tri voza i 8 metara spilili drva za obitelji partizana. U općini Orle održana je konferencija 3 općine na kojoj je bilo velik broj omladine. U općini Velika Gorica omladina je odigrala veliku ulogu povodom mobilizacije. Ona je na konferenciji JNOF-a prednjačila i govorila tko sve treba da ide u vojsku.

Od prošlog sastanka je mobilizirano 70 boraca za našu vojsku i 5 dezertera vraćeno u jedinicu. U roku 15 dana (...) U općini Novo Čiče je 9 drugova mobilizirano, a 4 dezertera vraćena.

(...) Mobilizaciju smo u našem kotaru do sada sprovodili svakojako, hvatali smo prisilno i na dobrovoljnoj bazi. Ali vidjeli smo da nismo na taj način postigli ništa. Donesli smo zaključak u vezi s drugovima iz KK KP da ćemo od sada mobilizirati samo na dobrovoljnoj bazi, da ćemo na lijep način s njima raditi i kod nas, isto i sa vojničkim događajima. Mislimo da ćemo na taj način bolje uspjeti.

(...) Formirano je od prošlog sastanka 5 diletantskih grupa, 2 pjevačka hora i 2 analfabetska tečaja od 19 polaznika. Povećali SKOJ za 8 članova i formirali 1. SKOJ grupu od 9 članova tako u čitavom kotaru SKOJ je povećan za 17 članova. U općinskom rukovodstvu Velika Gorica promijenili smo 4 člana zbog ne drugarstva u samom rukovodstvu. Sada dobro rade. U općini Kravarsko je rukovodstvo sada čvršće (...) 2. SKOJ grupe održavaju redovno sastanke 2 puta tjedno, dok ostale održavaju jednom tjedno. Općinsko rukovodstvo u Dubrancu nije baš kako bi moralo biti, fali mu disciplina. Neke SKOJ grupe drže redovito sastanke, dok neke i ne održavaju bez našega člana. Općinsko rukovodstvo u Orlima je sasvim slabo, sekretar ne radi ništa i birat ćemo novi. komitet SKOJ-a od svih organizacija po selima.

(...) Mi smo do sada bacili rad samo na SKOJ dok smo USAOH i pionire ostavili po strani. Vidimo da smo tu pogriješili (.. .) Počet ćemo sa masovnim radom omladine i pionira. Da bi nam to išlo za rukom zaključili smo da tražimo iz Propodjela K. N. O. O. drugaricu Ljubicu Srnec koja je bila na glumačkom kursu u Glini, da bi nju zadužili po tom pitanju u cijelom kotaru, a mi da joj pružimo najveću pomoć (...) Birat ćemo po svim selima odbornika za općinski i kotarski odbor USAOH-a, a u općinsko rukovodstvo će ući i rukovodstvo SKOJ-a koje će biti kao sekretarijat u tom širokom odboru (. . .)« ***(AIHRPH, KP-174/829).***

Zanimljiv je i izvještaj što ga je KK SKOJ-a Velika Gorica pisao OK SKOJ-a Pokuplje 25. srpnja 1944. godine. Djelomično ću ga citirati:

»(...) 20. VII. 1944. održali smo sastanak našeg komiteta na kojem je prisustvovao drug Vinko iz O. K. SKOJ-a i drug Vaso iz P. K. SKOJ-a sa slijedećim dnevnim redom.

1. Politička situacija.

Marica Fabijančić-Japina iz Kuča još kao djevojčica 1942. godine bila je partizanski kurir.

2. Sudjelovanje USAOH-a u žetvi, mobilizaciji i suzbijanju dezerterstva.

3. O kadrovima.

4. Budući rad i priprema opć. i kotarske konferencije USAOH-a.

5. Razno. (Dopisničarska služba i nabavak stvari.).

Politička situacija u našem kotaru je povoljna, narod je dobar samo se još čuje tu i tamo o kralju i kraljevskoj vladi. To ih puno interesira. Među narodom je raspoloženje veliko dočim kod neprijatelja je velika demoralizacija (. . .) Što se tiče mobilizacije se sprovađa. U Kravarskoj općini 20 omladinaca se dobrovoljno javilo i to da stvaraju svoju četu i dobili su komesara i komandira. U općini Dubranec se vodi kampanja povodom mobilizacije u selu Trpuci Gornji i Donji, u općini Orle mobilizirano 6 omladinaca, u općini Novo Čiče ima uslova za mobilizaciju. Omladina pomaže partizanskim porodicama žeti. U kravarskoj općini su omladinke oko 3 rali pšenice i ječma požele, u općini Dubranec 2 rali pšenice i ječma, u orlenskoj općini 2 rali pšenice, u općini Vel. Gorica se naročito omladina pokazala u žetvi i u svakom drugom radu. Omladinke su požele 4 rala, ali još točnog nemamo pregleda; sabrale su hrane, 10 kg masti, 210 komada jaja, 6 plahti, 10 kg bijelog brašna i 20.000 kuna. Omladina radi sa punom parom i puno se interesira za konferenciju. U Lomnici ima uvida za formirati udarnu grupu. U Maloj Mlaki omladina je sakupila 21.000 kuna. U općini Svetoj Klari nije nitko radio. Drugarica Fijolica nije mogla dobiti vezu s tom općinom. U Vukovinskoj općini

nemamo pregleda. Nismo imali dovoljno drugova za teren, općina imamo 8 a nas je do sada bilo 5. Dočim sada imamo 7 članova u Komitetu došao je Milan i Katica. Što se tiče dezertera dobar se je broj povratio natrag u našu vojsku, još je jedan mali broj kod kuće i više se ne skrivaju, rade i kažu da ćeju ići natrag u brigadu kada stigne ovamo.

U kravarskoj općini u Novom Brdu ima 21 dezerter i oni su stariji. Oni kažu da oni idu natrag u našu vojsku samo u pozadinu, a mlađi iz pozadine neka idu u brigadu (...)

(...) Rad sa pionirima je dosta slab, iako su oni dobri i sami se oni skupljaju i prave si puške, uče se vježbati. Na vježbi se raspodjele na dvije grupe jedni ustaše a drugi partizani i onda se među sobom posvade svi bi rado bili partizani. Pioniri iz općine Novo Čiče sakupljaju hranu i dobrovoljni prilog. Sakupili su 1.900 kuna i oni vrše kurirsku službu, ali se njima od naše strane slabo posvećuje pažnje, ali sada smo zadužili jednoga druga u našem komitetu po pitanju Pionira dočim dosad nismo imali nikoga zaduženog.

(. ..) Općinski komitet u Vel. Gorici ima 6 članova i 5 SKOJ-evskih grupa sa 52 člana. Sa njima se održavaju redovito sastanci radni i naučni.

Općinski komitet Kravarsko se povećao za dva člana i sada ima 5 članova. Taj komitet je mlad neiskusan i nije samostalan. Sama drugarica Barica sekretar Komiteta nije odgovorna za svoj rad i ona je napustila svoj teren i prošla je bez ičijeg znanja i pitanja k svojoj kući i tako je bila kod kuće od 4. VII do 22. VII i sada kada sam ja išla prek pruge ona se natrag vratila. Sada ne znam kako će biti sa njom. Ostale drugarice su još vezane za svoju kuću i teško se njima odlučiti od kuće one samo rade u svojem selu. Drug koji je došao iz vojske malo je sam svoje glave i neozbiljan, ali će on biti dobar samo mu treba ukazivati na njegove nedostatke. Drugarica Ljubica koja je nova ona će biti dobra, ima veliku volju samo joj treba pomoći. SKOJ-evske grupe su tri od 15 članova, sa njima se redovito održavaju sastanci. SKOJ-evke djeluju u USAOH-u i skupljaju svu omladinu koja još nije obuhvaćena.

Općinski komitet u orlinskoj općini 3 člana i taj komitet se nije sastao već 3 mjeseca i tako možemo reći da i ne postoji. SKOJ-evske grupe se ne sastaju već se radi pojedinačno. U Veleševcu SKOJ grupa se podijelila, a SKOJ-evke su odbačene od ostalih. U općini Dubranec ima 2 SKOJ-evske grupe 11 članova i 2 SKOJ-evke pojedinačno i ima izgleda za formirati općinski komitet. U Novom Čiču SKOJ-evska grupa u Poljani ali se sa njome uopće nije radilo. U drugim općinama nemamo pregleda. Odbori USAOH-a sa njima se dosta dobro radilo, a sada u zadnje vrijeme se malo poboljšao rad u Kravarskoj općini, formiran je jedan odbor od 7 članova i održavaju se sastanci s njima i omladina radi.

(...) Budući rad po planu : općina Kravarsko održati općinsku konferenciju i formirati općinski odbor USAOH-a, 1 odbor USAOH-a Kozjača, 1 odbor Pionira i u Čakancu odbor Pionira. Diletantsku grupu i uspostaviti omladinski dom. U općini Dubranec formirati općinski komitet, 1 grupu u Trpucima, 1 odbor pionira, obići sve odbore koji postoje, mobilizirati. U općini Orle, općinski komitet učvrstiti i odbor pionira, 1 odbor USAOH-a, 5 mobilizirati, učvrstiti postojeće organizacije. U općini Novo Čiče formirati udarnu grupu, formirati tri odbora USAOH-a, 1 odbor Pionira i formirati općinski odbor USAOH-a«. ***(AIHRPH, SKOJ-15/1812)***

Omladinci — sekretari KK SKOJ-a Pisarovina

Iz Pokupskog područja, u ratu su bila tri sekretara KK SKOJ-a Pisarovina kojem je tada ovaj teren pripadao. To su bili:

1. Mirko Popovčić, omladinac iz Cvetnić Brda;
2. Vlado Drvodelić, omladinac iz Gladovca Pokupskog;
3. Josip Popovčić, omladinac iz sela Cvetnić Brda, član i sekretar KK SKOJ-a Pisarovina (izabran na tamošnjoj Kotarskoj konferenciji 5. ožujka 1944. godine).

Uvjeren sam da unatoč velikom trudu i zanimanju i osobnom poznavanju rada SKOJ-a i USAOH-a, nisam uspio sabrati i zabilježiti sve što su omladinci i omladinke postigli u organiziranoj borbi protiv okupatora na našem području. Neosporna je činjenica da su naši mladići i djevojke dali izuzetan doprinos NOP-u i podnijeli velike žrtve u tim sudbonosnim danima 1941 — 1945. godine.

Stvaranje narodne vlasti — Narodnooslobodilački odbori (NOO)

Komunistička partija Jugoslavije ulazeći u revoluciju nastoji uz rušenje stare buržoaske vlasti stvoriti odbore (u prvo se vrijeme različito nazivaju — odbori fonda, odbori antifašističke fronte i si.), koji će u prvo vrijeme obavljati privremenu vlast, dok će kasnije ti odbori postati nosioci samoupravne vlasti naroda.

U »Vjesniku« br. 1 Hrvatske jedinstvene nacionalno— oslobodilačke fronte koji je tiskan u Zagrebu, a izišao je 11. kolovoza 1941. godine uz poziv o podizanju ustanka, registraciju prvih oružanih akcija protiv okupatora i domaćih izdajnika spominje se i cilj NOB-a.

»Cilj koji će Hrvatska nacionalno oslobodilačka fronta ostvariti jest istjerati okupatore, svrgnuti nametnuti režim i omogućiti narodu da sam sebi izabere i vladu i poredak, kako to bude slobodna većina naroda htjela«.

U Okružnici br. 3 CK KPH od rujna 1941. Centralni komitet je objasnio partijsku liniju borbe i istakao potrebu upornog rada na stvaranju Narodno—oslobodilačke fronte i njenih rukovodećih organa: Narodno—oslobodilačkih odbora. Zahtijevao je od članstva KPH borbu za okupljanje svih antifašističkih snaga u organizirani front borbe protiv fašizma.

Neophodno je i ovdje istaknuti prve Narodnooslobodilačke odbore na oslobođenom teritoriju Srbije već u rujnu 1941. godine (»Užička Republika«), a isto tako i u ostalim krajevima naše zemlje. Narodnooslobodilački odbori su potpuno zamijenili nenarodnu vlast koja se održavala pod štitom žandara i policije. NOO su preuzeli brigu o cjelokupnom narodnom životu, a osobito o opskrbi partizanske vojske i organizaciji Narodnog ustanka usmjerenog protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Prvi napis o ulozi i zadacima NOO-a nalazimo u »Borbi« od 19. listopada 1941. godine u Užicama iz pera Edvarda Kardelja koji nedvosmisleno dokazuje da ovi organi nisu nastali spontano kao što nije spontano buknuo niti narodni ustanak. Sav rad ovih odbora je tekao organizirano pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije i na cijelom teritoriju naše zemlje. Jednako su se i na teritoriju našeg kotara razvijali svi događaji vezani uz NOP, organizirano i pod jedinstvenim rukovodstvom KP što svi navodi u ovoj knjizi bjelodano potvrđuju, a ne bez vodstva Partije, kao što je nedovoljno obavješteni referent naveo u izvještaju s I partijske konferencije OK KPH Pokuplje.

Narodnooslobodilački odbori su stvarani kao borbeni organi u službi ustanka protiv okupatora i kvislinga po cijeloj Jugoslaviji, kako u najmanjim i najudaljenijim selima tako i u gradovima oslobođene i neoslobođene teritorije, gdje god su za to postojali i najmanji uvjeti. Na oslobođenim terenima s kojih je stalno ili privremeno otjeran okupator oni su osim brige za front preuzeli i brigu o životu naroda, jer je stara nenarodna vlast ukinuta. Zapravo, stara vlast se gotovo u cijelosti — ili tek s vrlo rijetkim izuzecima — stavila u službu okupatora, a na štetu svoga naroda.

Već od samog početka Narodnog ustanka Komunistička partija je imala u vidu svaki prekid (pravni, organizacioni i vojnički) s bivšom državom i njenim sistemom. Zato KPJ uz partizansku vojsku razvija istovremeno i Narodnooslobodilačke odbore kao nosioce buduće Narodne vlasti. NOO-i i Jugoslavenska narodna armija ulaze u red najvećih tekovina naše revolucije. Partija je također osobitu pažnju posvećivala bratstvu i jedinstvu naših naroda i narodnosti što je do danas karakteristika njenog povijesnog djelovanja i samo je tako ona mogla srušiti staru i organizirati novu narodnu državu.

Pošto spomenuti članak Edvarda Kardelja već u samo praskozorje narodne revolucije daje cjelovitu sliku uloge i zadataka ovih odbora u NOB-u držim da je uputno citirati ga u cijelosti:

»Narodno-oslobodilački odbori moraju postati istinski privremeni nosioci narodne vlasti.

U krajevima koji su pobjedonosnim razvojem narodnog ustanka očišćeni od okupatora, stvaraju se danas novi organi vlasti, neposredno i slobodno birani od samog naroda — narodno-oslobodilački odbori.

Zašto se formiraju ovi odbori i kakav je njihov zadatak? Zašto se ne ostaje pri starim oblicima vlasti: općinskim upravama, sreskim načelstvima, žandarmerijskim stanicama itd? To su pitanja o kojima još uvijek postoji čitav niz nerazumijevanja, i na koja je potrebno jasno odgovarati baš zato da bi se razbile mnoge pogrešne predstave o ovim novim organima vlasti i tako narodno-oslobodilačkim odborima omogućio pravilan rad.

Naš narod nalazi se danas u borbi protiv okupatora i njegovih domaćih slugu, raznih

Nedića, Pavelića, Ljotića i t. d., i u toj je borbi napregao sve svoje snage. Interesi ove, narodno-oslobodilačke borbe, interesi rata koji danas vodimo protiv okupatora i domaćih izroda koji mu služe, zahtijevaju da se sve stavi u službu fronta, da se unište sve baze neprijatelja, a našim borcima osigura sigurna pozadina u oslobođenim oblastima. Prema tome, potrebno je ujediniti čitav narod, sve društvene redove, sve što pošteno i slobodoljubivo diše, u naporu da što prije uspješno završimo narodno-oslobodilačku borbu; potrebno je organizirati službu frontu i čitav život pozadine u interesu fronta.

Zato je potrebno stvoriti posebne, nove organe, organe narodne vlasti. A ti organi, to su narodno-oslobodilački odbori. Već samo njihovo ime jasno pokazuje njihov cilj : organiziranje pozadine u službi fronta, organiziranje svega u interesu narodno-oslobodilačke borbe. Ti odbori biraju se slobodno i neposredno od samog naroda i na taj su način u stanju da rade zajedno s njim i uz njegovo povjerenje.

Neki od naših saveznika postavljaju pitanje: zašto se stvaraju ti odbori i zašto se ne ostaje pri starim općinskim upravama i žandarmerijskim stanicama, naravno s izmijenjenim ljudstvom? Iz prostog razloga što su baš ti stari organi vlasti bili ona mreža preko koje je okupator pljačkao i ugnjetavao srpski narod, provodeći svoje mjere. Oni su, bez obzira što je u njima bilo i pojedinih poštenih ljudi, baza neprijatelja i leglo petokolonaša i neprijatelja naroda svih vrsta. Općinske uprave, sreska načelstva, poreske uprave, žandarmerijske stanice i t.d. ne pružaju nikakvu garanciju za osiguranje oslobođene oblasti, već, naprotiv, pružaju neprijatelju sve mogućnosti da se preko njih ponovo uvuče u naše redove. Pored toga, čak i kad bi bile sastavljene od najboljih ljudi, te ustanove nisu u stanju da u današnjem trenutku mobiliziraju narod za borbu protiv okupatora i usredotoče u sebi sve funkcije narodne vlasti. A te mogućnosti, kao i garancije da se u njih neće lako uvući neprijatelji, pružaju, naprotiv, narodno-oslobodilački odbori.

Narodno-oslobodilački odbori nemaju danas još svugdje karakter nosilaca vlasti, ali ga oni moraju dobiti. Oni su danas stvarno nosioci vlasti, istina privremeni nosioci. Jer njihova je dužnost da vrše tu funkciju u interesu narodnooslobodilačke borbe do našeg oslobođenja, do trenutka kada će, po protjerivanju okupatora iz naše zemlje, moći da se prijeđe na posao organiziranja državne uprave.

Zadatak narodno-oslobodilačkih odbora veoma je složen i raznovrstan. On obuhvaća sve funkcije vlasti na datom području, osim onih koje su u ratno doba kompetencija vojne uprave. Dužnost je ovih odbora:

1. da organiziraju aktivnost cijelog naroda, tako da bi se našim borcima na frontu osiguralo sve što je potrebno. U toj svojoj aktivnosti odbori će usko surađivati sa štabovima naših odreda;

2. da osiguraju red u pozadini, da ga održavaju uz pomoć svojih narodnih straža i da vode borbu protiv svih pojava pljačke, razbojništva, špekulacije, aktivnosti pete kolone it. d. ;

3. da organiziraju snabdijevanje i ishranu stanovništva, a naročito siromašnih slojeva i nezbrinutih porodica naših boraca; da organiziraju što pravilniji razvoj privrednog života, trgovine, saobraćaja osim onog koji je pod direktnom kontrolom oružanih snaga i t. d. u interesu fronta i čitavog naroda;

4. da svim svojim sredstvima učvršćuju vezu fronta i pozadine, vezu cijelog naroda s njegovim borcima, kao osnovnu garanciju pobjede.

Prirodno je da narodnooslobodilački odbori moraju za izvršavanje svojih zadataka raspolagati izvjesnim izvorima prihoda. Kako se državni prihodi ne će više ubirati na dosadašnji način, valja pronaći nove izvore. Oni leže u samom narodu, u svima nama, u spremnosti svih da dadu »sve za front«, da se oslobode mirnodopskih navika i udobnosti i dadu sve što je moguće za našu pobjedu. Tome cilju treba da služi organiziranje »narodno-oslobodilačkog fonda«.

Narodno-oslobodilačke odbore naš je narod svugdje spontano dočekao i prigrlio. On je u njima osjetio svoju narodnu vlast i vidio oružje svoga oslobođenja. Ti odbori nisu organi nijedne partije ili posebne organizacije, i u njima treba da budu zastupane sve one političke grupe, organizacije i ljudi koji danas stoje na liniji borbe protiv okupatora. Pošteni i rodoljubivi elementi iz bivših općinskih uprava i drugih ustanova mogu također biti birani u ove odbore, ukoliko imaju povjerenje naroda i daju garancije da će se boriti protiv neprijatelja.

Narodno-oslobodilački odbori jesu, dakle, privremeni nosioci vlasti. Oni to moraju, ukoliko negdje nisu, i istinski postati. Jer to je jedini način i jedini put da se sav narod mobilizira u interesu fronta, da se zemlja pretvori u ratni logor iz koga će biti prognane mirnodopske navike i udobnosti. Narodno-oslobodilački odbori predstavljaju, zajedno s našim oružanim snagama, osnovno oružje za pobjedu pravedne stvari našeg na-

roda«. *(Edvard Kardelj, Put Nove Jugoslavije 1941 — 1945, Beograd—Zagreb, 1946.)*

Ovaj članak druga Kardelja u užičkoj »Borbi« je proizišao iz rujanskog savjetovanja u Stolicama kod Krupnja 1941. godine gdje je donesen zaključak o proširivanju baze ustanka putem stvaranja NOO-a i jačanja »Narodnog fronta oslobođenja«. Dakle, on ne ostavlja niti najmanje mogućnosti Spekulativnim tumačenjima o »teoriji spontanosti« Narodnooslobodilačkih odbora. Daljnji tok i razvoj narodne vlasti u borbi protiv okupatora i izdajnika je to u cijelosti i potvrdio. Gdje god bi partizanska vojska donijela vlast narodu, ona je ipak bila »podređena« toj vlasti iznikloj i prihvaćenoj od najširih slojeva naroda, jer je ona odgovarala težnjama i potrebama toga naroda.

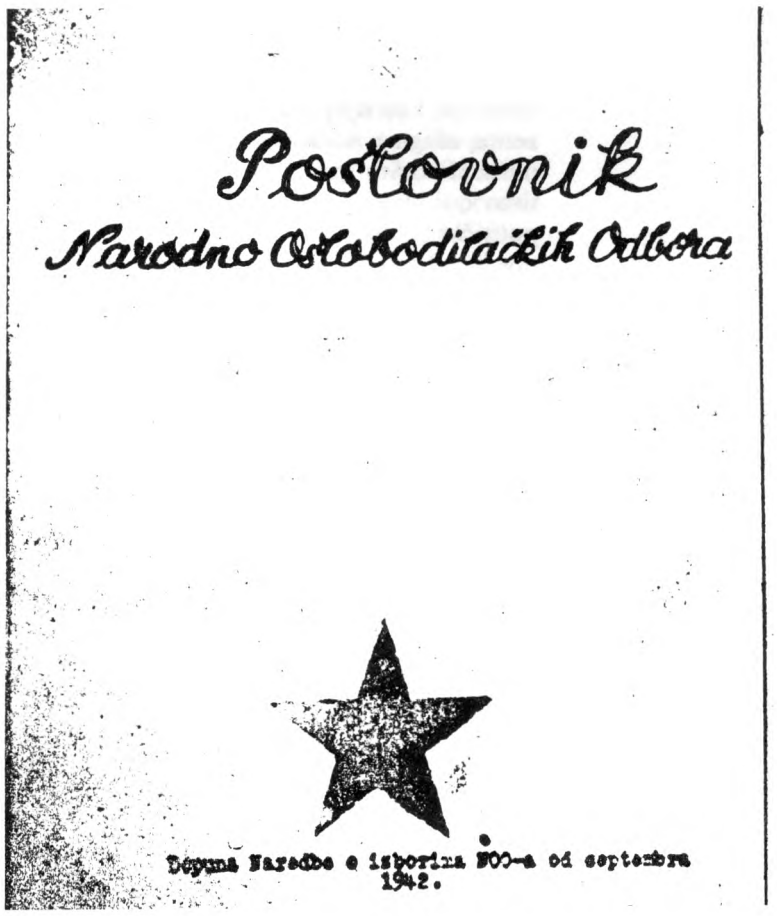
Taj korjeniti prevrat u suštini vlasti je narod, i njegova radnička klasa, prihvatio, jer je sada on subjekt koji odlučuje o svojoj sudbini upravo preko te narodne vlasti u liku Narodno-oslobodilačkih odbora.

Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije i Vrhovni štab NOP i DVJ su tome pridavali itekakvu pažnju cijelim tokom oslobodilačke borbe.

Među najznačajnije upute o radu NOO iz tog vremena svakako se ubrajaju i »Fočanski propisi«. Ovim propisima precizirani su zadaci i ustrojstvo NOO i dana su objašnjenja i upute za rad narodnooslobodilačkih odbora u oslobođenim krajevima.

Već u razdoblju 1942—1943, a pogotovu 1944—1945. su NOO imali sva obilježja Narodne vlasti. Zanimljivo je da su se njima obraćali čak i ljudi s neoslobođenih terena u traženju rješenja za pojedinačna pitanja često imovinsko-pravnog karaktera.

Sredinom 1942. godine su NOV i POJ oslobodili veliki dio teritorija u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Prodiranjem jedinica pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba Jugoslavije u Bosansku Krajinu sve do Petrovca i kasnije Bihaća stvorena je ogromna slobodna teritorija koja se prostirala od Gline, preko Korduna i Like do partizanske pomorske luke Podgora i Dalmacije. U Slavoniji su bila dva slobodna područja (Papuk i Krndija) teritorijalno nepovezana s ostalim slobodnim terenima, a na našoj strani Žumberak i Pokuplje (koje je tek djelomice oslobođeno, a održavalo je čvrste veze s Kordunom). Da bi narodnooslobodilačka vojska imala sigurnu i čvrstu pozadinu i odgovarajuću opskrbu Vrhovni štab je izdao brošuru s dvije naredbe: o izborima NOO-a na cijelom oslobođenom području i o obrazovanju pozadinskih vojnih

Poslovnik
Narodno oslobodilačkih odbora
Dopuna Naredbe o izborima NOO-a od septembra 1942.

vlasti (Komandi područja i Komandi mjesta). Tu brošuru objavio je i Glavni štab NOV Hrvatske, u rujnu 1942. godine.

U povijesti ljudskog ratovanja se izuzetno rijetko događalo, da bi se u ratu provodili izbori; »jer bi uznemirili narod raspirujući strasti grupa i stranaka«.

Naša Komunistička partija i drug Tito su drugačije mislili. Naprotiv, uz ostvarenje već spomenutih ciljeva, izbori za Narodno-oslobodilačke odbore su u narodu oživljavali duh borbenosti i stvarali borbeno jedinstvo svih rodoljubivih snaga bez obzira na političko i vjersko uvjerenje i nacionalnu pripadnost uz uvjet da su te snage stajale na braniku domovine, nasuprot fašizmu i okupaciji zemlje.

Naredba o provođenju izbora na oslobođenom i neoslobođenom teritoriju se suštinski poklapa s »Fočanskim propisima i članom u užičkoj »Borbi« u svim bitnim stvarima s tom razlikom što Rujanska naredba decidirano govori o načinu izbora narodnooslobodilačkih odbora i broju lica u njima. Zatim su predviđene kotarske i općinske izborne komisije. Kotarske izborne komisije je imenovao Štab Zone ili Operativni štab određenog područja, dok je općinske izborne komisije imenovala kotarska izborna komisija u sporazumu s Komandom mjesta kotara.

Narodnooslobodilački odbori su od samog početka njihovog nastajanja u narodu

shvaćeni kao njegova vlast i odigrali su izuzetnu ulogu u stvaranju bratstva i jedinstva naših naroda. I pod najtežim ilegalnim uvjetima oni su obavljali dužnost ne samo kao politički borbeni organi, već su istovremeno predstavljali sigurnu garanciju raskida sa svim nedaćama bivše nenarodne vlasti. Vidjet ćemo na primjerima njihovog rada u narodno oslobodilačkom ratu na našem području koliko su oni ulijevali nadu i pouzdanje u buduće uređenje, poslije istjerivanja okupatora i domaćih mu pomagača. Narod nije ni pomišljao na neku drugu vlast i u biti se razvilo cjelokupno društveno uređenje nove Federativne Jugoslavije na tim prvobitnim pravnim propisima.

Ove tvrdnje potvrđuje CK KP Hrvatske početkom prosinca, obznanjujući poznatu OKRUŽNICU CK KPH br. 4. od 6. prosinca 1941. godine i upućuje je svim partijskim organizacijama, komitetima i jedinicama te Vrhovnom štabu NOV. U noj se osim analiza dosadašnjeg rada daju upustva o stvaranju narodnooslobodilačke fronte, te o karakteru, funkcijama i zadacima narodnooslobodilačkog odbora i zadacima Antifašističkog fronta žena.

U prvom dijelu CK KPH analizira rad i zadatke Partije na okupljanju svih antifašističkih snaga u Narodnooslobodilačkom frontu, u drugom dijelu koji nosi naslov »Karakter, funkcija i zadaci Narodnooslobodilačkih odbora« poslije konstatacije da: »NOO nisu organi ni jedne partijske organizacije« nabrajaju se: »Zadaci NOO na oslobođenom području« i niže 9 (devet) točaka tih zadataka.

Treći (III) dio Okružnice br. 4. ovako naznačuje rad i zadatke NOO-a:

»1. N.O.O. u neoslobođenim krajevima rukovode narodnooslobodilačkom borbom i razvijaju sve oblike političke i ekonomske borbe sve do naoružanog narodnog ustanka za oslobođenje našeg naroda ispred okupatorskog i ustaškog jarma.

2. Oni vode propagandu i borbu za okupljanje svih antifašističkih i rodoljubivih elemenata u narodno-oslobodilačkom Frontu.

N.O.O. ne smije visiti u zraku, oni moraju biti izraz borbene volje masa i borbeni rukovodeći organi, u koje ulaze najbolji i najborbeniji ljudi koji uživaju narodno povjerenje.

3. N.O.O. vode propagandu i pomažu ostvarenje i jačanje partizanskih odreda, pomažu njihovu borbu, prikupljaju za njih oružje, hranu i odjeću, obavještavaju ih o kretanju i namjerama neprijatelja, prikrivaju partizane itd. Oni maraju poduzeti sve da bi narodne mase svestrano pomagale partizansku borbu protiv fašističkih okupatora i ustaških banda. Vrše mobilizaciju za narodno-oslobodilačke partizanske odrede.

4. N.O.O. populariziraju Sovjetski Savez kao zaštitnika svih ugnjetenih i porobljenih, kao predvodnika u borbi za uništenje fašizma.

5. N.O.O. organiziraju i rukovode borbom protiv tabora okupatora i njihovih ustaških plaćenika, sprečavaju hapšenje narodnih boraca, oslobađaju uhapšene i zatvorene borce. Organiziraju oružani otpor naroda u borbi protiv fašističkog terora.

Oni vode borbu protiv šovinističke ustaške propagande, organiziraju i vode borbu hrvatskih masa protiv progona i klanja Srba u Hrvatskoj i njihovog nasilnog pokrštavanja.

6. N.O.O. organiziraju i vode borbu protiv ustaških bandi, suzbijaju njihovu propagandu, razbijaju ustaške organizacije tamo gdje one postoje i sprečavaju njihovo osnivanje u mjestima i krajevima gdje ih još nema.

7. N.O.O. sprečavaju i onemogućavaju mobilizaciju. Sprečavaju da ustaška banda tjera sinove naše zemlje u borbu protiv bratskih Sovjetskih naroda i u borbu protiv oslobodilačke borbe partizana u Liku, Bosnu, Srbiju i na Kordunu.

N.O.O. populariziraju borbu naroda u Jugoslaviji za nacionalno oslobođenje. Ističu potrebu bratske sloge, naročito Srba i Hrvata i zajedničke borbe protiv zajedničkog neprijatelja.

8. N.O.O. vode propagandu za bojkot tržišta i organiziraju široke seljačke mase u cilju provođenja tog bojkota.

Oni vođe borbu protiv prodaje živežnih namirnica i stoke fašističkim okupatorima i sprečavaju izvoz hrane, goriva i raznih sirovina u fašističku Njemačku i Italiju.

9. N.O.O. organiziraju i vode narodnu borbu protiv popisivanja žita i stoke i protiv rekvizicije. Za slučaj nasilnog oduzimanja hrane, stoke itd. od seljaštva, N.O.O. moraju pripremiti i organizirati oružani otpor naroda i tako sprečiti pljačku njegove imovine.

10. N.O.O. vode široku propagandu seljačkim masama i građanstvu protiv plaćanja poreza i organiziraju njihovo neplaćanje, jer porezi danas služe narodnim tlačiteIjima, fašističkim okupatorima i njihovoj ustaškoj bandi.

11. N.O.O. vode borbu protiv svih protivnika i neprijatelja. N.O. Fronte i njene borbe. Oni moraju suzbijati utjecaj onog djela vodstva HSS-a, koji je neprijateljski raspoložen prema Narodno-oslobodilačkoj fronti, propovijeda pasivnost, mir i time koči svaku borbu protiv fašističkih okupatora i ustaških bandi. Taj dio vodstva HSS-a, nameće svoju

politiku bremzanjem narodne borbe i politiku pasivnosti pozivom na stranačku disciplinu i poslušnost. N.O.O. mora pristalicama HSS-a objašnjavati štetnost takove politike i razbijati disciplinu u njihovim redovima koja ide za tim da ih održi u pasivnosti. Oni moraju objašnjavati, da disciplina u stranci ima služiti i jačati njenu borbu, a kada se ana zlorabljuje u druge ciljeve onda je treba razbijati da bi se oslobodilačka borba mogla razviti i uspješno provoditi.

12. N.O.O. okupljajući široke mase u Na■odno-oslobodilačku Frontu, mora nastojati ia mase što čvršće međusobno povežu njiIV borbeni moral, njihovu borbenu disciplinu i požrtvovnost.

Narodnooslobodilački odbori imadu se isnovati po selima, općinama, kotarevima i crajevima kako na oslobođenom, tako i na leoslobođenom području.

Partijske organizacije moraju osigurati rukovodstvo Partije u N.O.O., moraju kontroirati njihov rad i pružati im svestranu i svacodnevnu pomoć.

IV.

ARCIONI ODBORI

U mjestima i krajevima, gdje još ne postoe uvjeti za stvaranje N.O.O., treba pristupiti isnivanju Akcionih odbora, koji će organiziati bojkot tržišta, voditi borbu protiv rekvicije i plaćanja poreza, itd., te odbore treba isnovati s već unaprijed pripremljenim plalom, da se djelokrug njihovog rada i borbe lostepeno proširuje, da s ekonomskih i niih oblika borbe prelaze na političke i više blike i da tako prodru u N.O.O.« *(AIH IPH, KP-6/45)*

Prvo i drugo zasjedanje A VNOJ-a

Poslije velikih uspjeha partizanskih odrea u borbi protiv okupatora i domaćih izdajika ustaša, četnika i drugih, stvorena je na)dnooslobodiiačka vojska s krupnim opeitivnim jedinicama; brigadama, divizijama korpusima. Oslobođena je velika teritorija jgoslavije, stvoreno je tisuće NOO-a na slobođenom i neoslobođenom području, Dji funkcioniraju kao borbeni organi i kao arodna vlast. Dakle, pokret je do jeseni)42. godine toliko narastao da je Vrhovni ab bio preopterećen vođenjem fronta i poidine. Nije bilo više moguće odlagati forliranje političkog organa koji bi vodio objeinjenu politiku NOO-a u cijeloj Jugoslaviji, stvarao nove gdje do tada još nisu bili spostavljeni. Svrha i presušna potreba tarog organa za cijelu Jugoslaviju je jasna, ozadina fronte i opskrba Narodnooslobodilačke vojske morala je biti čvrsta i sigurna, jer su potrebe svakodnevno narastale porastom NOV-a i slobodnog teritorija. Znamo, da su »magazini« snabdijevanja i opreme NOV-a bili — osim u borbi zaplijenjenog oružja i drugog materijala — jedino naš narod i njegova dobra volja.

Iz ovih prirodnih razloga sastali su se rodoljubi i ugledni ljudi iz cijele Jugoslavije, dana 26. i 27. studenoga 1942. godine u gradu Bihaću i organizirali su Antifašističko Vijeće Narodnog oslobođenja Jugoslavije — AVNOJ.

AVNOJ je bio i viši stupanj organizacije narodne vlasti. Njegov Izvršni odbor obavlja funkciju vlade Jugoslavije, jer NOP ne priznaje kraljevsku izbjegličku vladu u Londonu. Ona je, naime, izdala interese svoga naroda, a sada preko svoga ministra vojske Draže Mihajlovića vodi najkrvaviju bratoubilačku borbu pod ruku s okupatorom i drugim izdajnicima vlastitog naroda.

Stvaranjem najprije NOO-a kao narodne vlasti, a potom i AVNOJ-a, Komunistička partija Jugoslavije i drug Tito su postepeno ostvarivali dalekosežne ciljeve stvaranja Narodne Demokratske Federativne Jugoslavije.

AVNOJ je i pod najtežim okolnostima neprijateljskih jurišanja kontinuirano objedinjavao izgradnju NOO-a i pozadine u cijeloj Jugoslaviji. Taj događaj, formiranje AVNOJ-a, vjerojatno je imao utjecaja na poduzimanje velike Četvrte i kad ova nije uspjela odmah i Pete neprijateljske ofenzive na naraslu Narodnooslobodilačku vojsku i njezin ogroman teritorij, kojeg su Nijemci nazivali »Titovom državom«. Nadljudskom borbom su narodni borci pod komandom druga Tita i Vrhovnog štaba NOV i partizanskih odreda uspjeli razbiti opkoljavanje nadmoćnih neprijateljskih snaga i poslije toga još proširiti oslobođeni teritorij. Razumljivo je da AVNOJ u takvim okolnostima nije mogao razviti svoju punu inicijativu u izgradnji Narodne vlasti, ali su do jeseni 1943. godine prilike ipak toliko uznapredovale, da je na Drugom zasjedanju, 29. studenoga 1943. godine u Jajcu, AVNOJ postao vrhovno zakonodavno i izvršno tijelo jugoslavenske države.

Formiranje AVNOJ-a je pridonijelo međunarodnoj afirmaciji naše narodnooslobodilačke borbe, koja je do tog vremena bila totalno ingnorirana, a uspjesi pripisivani onima koji su bili na drugoj strani. O tome je drug Tito rekao na II zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu: »(...) Možda nikada nijedan mali narod nije tako skupo došao do toga da uvjeri svjetsku javnost da je krv koja je prolivena u Jugoslaviji, njegova krv, a ne onih

sramnih izdajnika čije poglavice uživaju gostoprimstvo u savezničkim zemljama (. . .)«•

Ubrzo poslije formiranja AVNOJ-a osnovana su i Zemaljska antifašistička vijeća narodnog oslobođenja; najprije u Hrvatskoj — ZAVNOH, zatim u Bosni i Hercegovini, dok je u Sloveniji već od 1941. godine funkciju Narodne vlasti obavljala »Osvobodilna fronta Slovenije«, a u Srbiji Glavni odbor. Ova razlika u Srbiji je zbog toga što je okupator zajedno s izdajnicima Nedićem i Dražom Mihajlovićem vršio silan teror svojim trupama i bilo je nemoguće putem najširih izbora, izabrati odgovarajući organ. U Crnoj Gori je bilo također formirano predstavničko tijelo za republiku.

Osnivanjem Zemaljskih antifašističkih vijeća narodnog oslobođenja, počela se ostvarivati ravnopravna zajednica Jugoslavije, sjedinjena zajednički prolivenom krvlju Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca, Crnogoraca i drugih narodnosti na našem tlu.

Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske — 14. lipnja 1943.

U vrijeme političkih priprema za osnivanje i održavanje Prvog zasjedanja AVNOJ-a u Hrvatskoj se na temelju stupnja razvoja NOP-a, osnutka divizija i korpusa, te velikog oslobođenog teritorija sa već izgrađenom strukturom narodne vlasti, od seoskih do kotarskih narodnooslobodilačkih odbora i ilegalnih odbora, po cijelom okupiranom dijelu javlja ideja o osnivanju najvišeg predstavničkog organa narodne vlasti.

O osnutku takovog vijeća odlučeno je na Prvom zasjedanju AVNOJ-a »jer međunarodne i unutrašnje prilike iziskuju što hitnije stvaranje tog vijeća«.

Centralni komitet KPH inicirao je krajem 1942. stvaranje političkog i predstavničkog organa narodne vlasti u Hrvatskoj koje će hrvatskom narodu dati jasna viđenja i garancije da će u novoj Jugoslaviji, bratskoj zajednici ravnopravnih naroda ostvariti svoju slobodu i sva nacionalna prava, a vijećnici AVNOJ-a iz Hrvatske s tom zadaćom su poslije povratka sa zasjedanja započeli pripreme za osnivanje ZEMALJSKOG ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE. Prvo zasjedanje zakazano je krajem siječnja 1943, ali je zbog neprijateljske ofenzive moralo biti odgođeno.

Početkom ožujka (2. 3. 1943.) osniva se Inicijativni odbor ZAVNOH-a, na čelu s dr. Pajom Gregorićem, čije su zadaće bile da objedini i rukovodi radom NOO-a u Hrvatskoj i izvrši pripreme za osnivanje i održavanje osnivačke skupštine ZAVNOH-a.

Inicijatini odbor, proglasom »HRVATSKOM I SRPSKOM NARODU» (17. 3. 1943.) u kome razrađuje načine rada NOO-a, »IZJAVOM O CILJEVIMA NOB-e« (26. 5. 1943.) koju objavljuje zajedno s GLAVNIM ŠTABOM NOV i PO Hrvatske, čini ogroman korak naprijed u jačanju narodne vlasti i osnivanju okružnih NOO-a i u proširenju i organizacionom povezivanju borbe naroda Hrvatske protiv okupatora i domaćih izdajnika.

I tako je nakon stoljetne borbe u prošlosti i dvogodišnje krvave i neravnopravne borbe za svoje oslobođenje, Hrvatski narod ostvario svoj vjekovni san. Doživio je da može pod sveopćim vodstvom Komunističke partije Jugoslavije ostvariti svoj pravi SABOR i »krojiti sam sebi pravdu i način života« bez tutorstva tuđinaca i »starijeg brata«, u ravnopravnoj, samoupravnoj, socijalističkoj, bratskoj zajednici Jugoslaviji.

Dana 13. lipnja 1943. godine sastali su se predstavnici cijele Hrvatske: Hrvati, Srbi i drugi narodi u Otočcu na Prvo zasjedanje Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske — ZAVNOH-a a nastavili isto zasjedanje,. 14. lipnja 1943. godine na Plitvicama, gdje je ZAVNOH i konstituiran kao najviše političko tijelo Hrvatske i izabran njegov Izvršni odbor. U Rezoluciji ZAVNOH-a se, među ostalim, kaže i ovo:

»Nakon gotovo dvije godine teške i krvave, ali pobjedonosne narodno-oslobodilačke borbe, sastali su se 14. lipnja 1943. g. na Plitvičkim Jezerima predstavnici Hrvatskog naroda zajedno s predstavnicima Srba u Hrvatskoj, te predstavnicima nacionalnih manjina Hrvatske, da pred cijelu svjetsku i domaću javnost iznesu pravo stanje u Hrvatskoj i da izraze istinsko raspoloženje njezinih naroda. Nakon temeljitog razmatranja svih pitanja, koja se danas postavljaju pred našim narodima, skupština je utvrdila

I

Hrvatski se je narod, usprkos svog dugog robovanja pod Nijemcima, Madžarima i Talijanima, usprkos svog 22-godišnjeg potlačenog položaja pod velikosrpskom beogradskom klikom, uvijek borio za svoju slobodu i samostalnost. Ta borba našla je svoj snažni izraz u neprekidnom nizu ustanaka i žilavih političkih borbi. Svijetli likovi Matije Gupca, Matije Ivanića, senjskih uskoka, Pavla Vitezovića, Iliraca, Eugena Kvaternika, Ante Starčevića, Frana Šupila, braće Radića i mnogih drugih hrvatskih rodoljuba povijesni su izraz neprekidne borbe hrvatskog na-

Hrvatski i srpski narode!

Naša junačka Narodno-oslobodilačka Vojska i Partizanski Odredi, koji skoro već dvije godine vode neravnu, divovsku borbu s njemačkim i talijanskim fašističkim okupatorima i njihovim domaćim plaćenicima ustašama i četnicima, najbolji je zalog naše pobjede nad krvavim fašizmom i najčvršća garancija izvojevanja nezavisnosti, istinskih demokratskih prava i nacionalne slobode.

Zato svi bez razlike, svi Srbi i Hrvati s oslobođenog i neoslobođenog teritorija Hrvatske trebamo uprijeti svim snagama da ojačamo našu uzdanicu, naše miljenče — našu hrabru Narodno-oslobodilačku Vojsku i Partizanske Odrede! Pregnimo svim silama da učvrstimo našu pozadinu, jer o snazi pozadine ovisi snaga naše vojske, a o snazi naše vojske ovisi život, sudbina i bolja budućnost naših napaćenih naroda!

Pozivamo sve iskrene hrvatske i srpske rodoljube, sve narodno-oslobodilačke ustanove, sve masovne antifašističke organizacije, da još čvršće zbiju svoje redove oko Narodno-oslobodilačke Fronte, oko Narodno-oslobodilačke Vojske i Inicijativnog Odbora ZAVNOH-a i da nam pomognu u vršenju naših teških ali časnih zadaća.

Zato svi u borbu! Svi na posao! Svaki na svoju dužnost pod parolom: "Sve za vojsku, sve za pobjedu!"

Živjela narodno-oslobodilačka borba Hrvata i Srba!
Živjelo Antifašističko Vijeće Narodnog Oslobođenja Jugoslavije!
Živio Vrhovni Štab Narodno-oslobodilačke Vojske i Partizanskih Odreda Jugoslavije i naš vrhovni komandant drug Tito!
Živio Glavni Štab Narodno-oslobodilačke Vojske i Partizanskih Odreda Hrvatske!
Živjeli naši veliki saveznici Sovjetski Savez, Engleska i Amerika!
Živjela herojska Crvena Armija i njezin vrhovni komandant drug Staljin!
Živjelo bratstvo i borbeno jedinstvo srpskog i hrvatskog naroda!

INICIJATIVNI ODBOR ZAVNOH-a:

Dr. PAVAO GREGORIĆ, liječnik iz Zagreba, član AVNOJ-a,
STANKO-ĆANICA OPAČIĆ, seljak iz Tušilovića, član AVNOJ a i G. Š. Hrvatske,
ŠIME BALEN, novinar iz Zagreba, član AVNOJ-a,
PAVAO KRCE, seljak i bivši narodni zastupnik HSS iz Sinja, član AVNOJ a,
ĐOKO JOVANIĆ, privatni namještenik iz Srba, pomoćnik komandanta NOV i PO Hrvatske,
BRANKO ZLATARIĆ, činovnik Gospodarske Sloge iz Zagreba i član AVNOJ-a,
VLADKA BABIĆ, učiteljica iz Sušaka,
NIKOLA GRULOVIĆ, privatni činovnik iz Sremske Mitrovice, član AVNOJ-a.

ČLANOVI AVNOJ-a iz HRVATSKE:

Dr. VLADIMIR BAKARIĆ, advokatski pripravnik iz Zagreba, politički komesar NOV i PO Hrvatske,
JURICA DRAUŠNIK, bivši predsjednik općine Vrapče i komandant žumberačkog područja II. Operativne Zone.
ANDRIJA HEBRANG, privatni namještenik iz Zagreba,
Dr. MLADEN IVEKOVIĆ, tajnik Obrtničke Komore iz Zagreba, član I. O. AVNOJ-a,
VICKO KRSTULOVIĆ, radnik iz Splita komandant IV. Operativne Zone Hrvatske,
Dr. GOJKO NIKOLIŠ, liječnik iz Sjeničaka, referent sanitete V. Š.-a,
KATA PEJNOVIĆ, seljanka iz Smiljana, predsjednica A. F. Ž. a Jugoslavije,
ĐURO TILJAK, akademski slikar iz Zagreba,

17. III. 1943.

Smrt fašizmu-Sloboda narodu!

HRVATSKOM I SRPSKOM NARODU!

BRAĆO I SESTRE! DRUGOVI I DRUGARICE!

Sjajni su nam uspjesi naše junačke Narodno-oslobodilačke Vojske Jugoslavije, pod komandom Vrhovnog Štaba i druga Tita, omogućili koncem prošle godine stvaranje najvišeg političkog predstavništva naroda Jugoslavije — Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ).

Stojeći dosljedno na stanovištu najširih demokratskih sloboda i pune nacionalne ravnopravnosti vijećnici AVNOJ-a iz Hrvatske — u sporazumu s Izvršnim Odborom AVNOJ-a — pristupili su radovima na osnivanju narodnog predstavništva Hrvatske — Zemaljskog Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH).

Nedavna tako zvana generalna ofenziva ujedinjenih neprijatelja narodno-oslobodilačke borbe: Nijemaca Talijana, Pavelićevih ustaša i četnika Draže Mihailovića na naš oslobođeni teritorij, odgodila je na stanovito vrijeme osnivanje ZAVNOH-a. Međutim sve jači razmah narodno-oslobodilačke borbe u Hrvatskoj i nužnost rješavanja mnogih po život naroda važnih pitanja, koja su se postavila pred nas, nametnuli su potrebu osnivanja privremenog narodnog predstavništva i rukovodećeg organa, koji će obavljati sve te poslove dok se ne osnuje ZAVNOH. U tu su svrhu vijećnici AVNOJ-a iz Hrvatske formirali Inicijativni Odbor ZAVNOH-a.

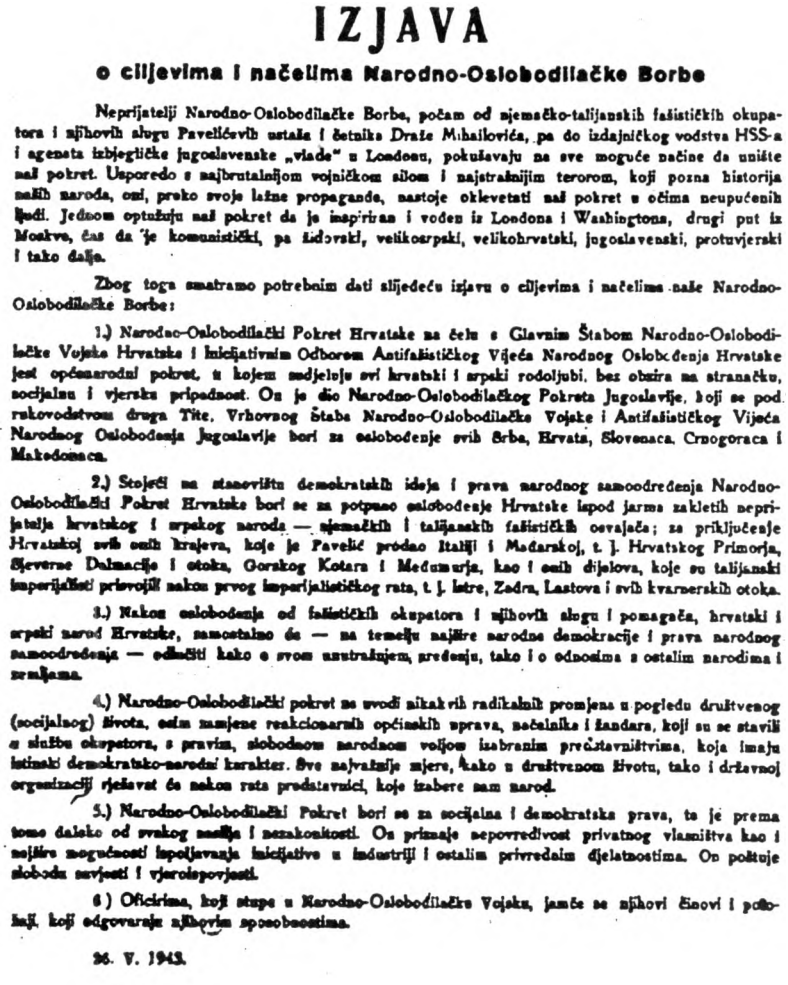
Zadaci Inicijativnog Odbora jesu:

1.) da u što kraće vrijeme obavi sve radove za konstituiranje ZAVNOH-a;

2.) da još čvršće poveže oslobođene i neoslobođene krajeve Hrvatske i mobilizira sve narodne snage — bez obzira na vjerske, nacionalne i stranačke razlike — u borbu za konačno istjerivanje njemačkih i talijanskih fašističkih okupatora iz Hrvatske, za uništenje njihovih domaćih plaćenika Pavelićevih ustaša i četnika Draže Mihailovića;

3.) da pojača borbu protiv onih podmuklih nastojanja agenata izdajničke jugoslavenske "vlade" u Londonu i izdajničkog vodstva HSS-a, koji — u interesu uspostave stare protunarodne, reakcionarne vladavine i vladavine nacionalnog ugnjetavanja — nastoje kočiti razvitak narodno-oslobodilačke borbe i razbijati jedinstvo naših naroda;

4.) da preuzme rukovođenje svim poslovima narodne vlasti u Hrvatskoj.

IZJAVA

o ciljevima i načelima Narodno-Oslobodilačke Borbe

Neprijatelji Narodno-Oslobodilačke Borbe, počam od njemačko-talijanskih fašističkih okupatora i njihovih sluga Pavelićevih ustaša i četnika Draže Mihailovića, pa do izdajničkog vodstva HSS-a i agenata izbjegličke jugoslavenske „vlade" u Londonu, pokušavaju na sve moguće načine da unište naš pokret. Usporedo s najbrutalnijom vojničkom silom i najstrašnijim terorom, koji pozna historija naših naroda, oni, preko svoje lažne propagande, nastoje oklevetati naš pokret u očima neupućenih ljudi. Jednom optužuju naš pokret da je inspiriran i vođen iz Londona i Washingtona, drugi put iz Moskve, čas da je komunistički, pa židovski, velikosrpski, velikohrvatski, jugoslavenski, protuvjerski i tako dalje.

Zbog toga smatramo potrebnim dati slijedeću izjavu o ciljevima i načelima naše Narodno-Oslobodilačke Borbe:

1.) Narodno-Oslobodilački Pokret Hrvatske na čelu s Glavnim Štabom Narodno-Oslobodilačke Vojske Hrvatske i Inicijativnim Odborom Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja Hrvatske jest općenarodni pokret, u kojem sudjeluju svi hrvatski i srpski rodoljubi, bez obzira na stranačku, socijalnu i vjersku pripadnost. On je dio Narodno-Oslobodilačkog Pokreta Jugoslavije, koji se pod rukovodstvom druga Tita, Vrhovnog Štaba Narodno-Oslobodilačke Vojske i Antifašističkog Vijeća Narodnog Oslobođenja Jugoslavije bori za oslobođenje svih Srba, Hrvata, Slovenaca, Crnogoraca i Makedonaca.

2.) Stojeći na stanovištu demokratskih ideja i prava narodnog samoodređenja Narodno-Oslobodilački Pokret Hrvatske bori se za potpuno oslobođenje Hrvatske ispod jarma zakletih neprijatelja hrvatskog i srpskog naroda — njemačkih i talijanskih fašističkih osvajača; za priključenje Hrvatskoj svih onih krajeva, koje je Pavelić predao Italiji i Mađarskoj, t. j. Hrvatskog Primorja, Sjeverne Dalmacije i otoka, Gorskog Kotara i Međumurja, kao i onih dijelova, koje su talijanski imperijalisti prisvojili nakon prvog imperijalističkog rata, t. j. Istre, Zadra, Lastova i svih kvarnerskih otoka.

3.) Nakon oslobođenja od fašističkih okupatora i njihovih sluga i pomagača, hrvatski i srpski narod Hrvatske, samostalno će — na temelju najšire narodne demokracije i prava narodnog samoodređenja — odlučiti kako o svom unutrašnjem uređenju, tako i o odnosima s ostalim narodima i zemljama.

4.) Narodno-Oslobodilački pokret ne uvodi nikakvih radikalnih promjena u pogledu društvenog (socijalnog) života, osim ukinuća reakcionarnih općinskih uprava, načelnika i žandara, koji su se stavili u službu okupatora, s pravim, slobodnom narodnom voljom izabranim predstavništvima, koja imaju istinski demokratsko-narodni karakter. Sve najvažnije mjere, kako u društvenom životu, tako i državnoj organizaciji riješavat će nakon rata predstavnici, koje izabere sam narod.

5.) Narodno-Oslobodilački Pokret bori se za socijalna i demokratska prava, te je prema tome daleko od svakog nasilja i nezakonitosti. On priznaje neopravdivost privatnog vlasništva kao i najšire mogućnosti ispoljavanja inicijative u industriji i ostalim privrednim djelatnostima. On poštuje slobodu savjesti i vjeroispovijesti.

6.) Oficirima, koji stupe u Narodno-Oslobodilačku Vojsku, jamče se njihovi činovi i položaji, koji odgovaraju njihovim sposobnostima.

26. V. 1943.

tnidjativni Odbor — Glavni Stab

Zemafjikof AntifalUtlčkof Vlj*<« Narodnog OtJobodenja Hrvatska — Narodno-Mlobodllafke VoJ»ke I Partfiamklh Odreda Hrvatske

roda za slobodu. Te vjekovne težnje hrvatskog naroda za slobodom nisu se sve do danas ostvarile, pored ostalog i zbog toga, što je u ovim momentima u Hrvatskoj prevladao utjecaj ljudi, koji nisu imali ništa zajedničkog s interesima hrvatskog naroda, nego su naprotiv stajali u službi tuđina.

II

U najnovijoj povijesti Hrvatske postojala je 1918. puna mogućnost da se ostvare te vjekovne težnje hrvatskog naroda. Do toga, međutim, nije došlo radi izdaje tadašnjih »predstavnika« Hrvatske. Da zaštite svoje klikaške interese pred narodom, koji je tada, pod utjecajem Velike Oktobarske Revolucije, tražio svoja iskonska prava, ta su se protunarodna gospoda povezala s velikosrpskim hegemonistima i njihovom pomoću ugušili narodni pokret. Na taj je način, mjesto bratske zajednice slobodnih južnoslavenskih naroda, za kojom su težili i Srbi i Hrvati i Slovenci, stvorena versailleska Jugoslavija,

u kojoj su svi narodi bili izvrgnuti samovolji i tlačenju beogradskih protunarodnih režima, a osobito hrvatski i makedonski narod.

Hrvatski narod, pored sve svoje borbe protiv velikosrpske hegemonije i nametnutog jugoslavenstva, nije ni na čas bio protiv bratske zajednice sa srpskim narodom, nego je naprotiv smatrao bratstvo hrvatskog i srpskog naroda temeljnim zalogom svoje slobode i bolje budućnosti. To dokazuje i povijesna činjenica, da izdajnička frankovačko-ustaška politika, nikada pa ni u vrijeme najžešćih nasilja velikosrpskih režima u Hrvatskoj, nije mogla oko sebe okupiti veći broj Hrvata.

V

(...) U to je vrijeme Komunistička partija bila jedina partija u Hrvatskoj koja je ostala vjerna našim narodima. Komunistička je Partija pozvala sve narode da se dignu na oružanu borbu' protiv okupatora i njegovog sluge Pavelića. Ona je organizirala prve udarne grupe i prve partizanske odrede, koji su s oružjem u ruci ustali protiv fašističkih osvajača i ustaša.

Na poziv Komunističke partije digao se srpski narod i najbolji sinovi hrvatskog naroda u sveti narodno-oslobodilački rat. Herojska borba koja je počela u Lici, Dalmaciji, Kordunu, Baniji i Hrvatskom Primorju zahvatila je postepeno sve krajeve Hrvatske. U dvogodišnjim herojskim borbama oslobođena je gotovo cijela Lika, Kordun i Banija, te veliki dijelovi Dalmacije, Hrvatskog Primorja, Gorskog Kotara, Žumberka i Slavonije, pa dijelovi Pokuplja, Moslavine i Hrvatskog Zagorja (...)«

U dokumentu ZAVNOH-a se još govori'o izdajničkoj politici izbjegličke jugoslavenske vlade s kraljem Petrom, o njenoj povezanosti s okupatorima i Pavelićevim ustašama, te se napominje da isto čini i Maček s dijelom izdajničkog vodstva bivše Hrvatske seljačke stranke. Zatim, Rezolucija ZAVNOH-a donosi slijedeće zaključke:

»1. Zahvaljujući sve snažnijem zamahu Narodnooslobodilačke borbe i jačanju Narodnooslobodilačke vojske i Partizanskih odreda unutar zemlje, zahvaljujući silnim uspjesima bratskog Sovjetskog Saveza, Engleske i Amerike na svjetskim frontama, danas se pred hrvatskim i srpskim narodom ponovno otvaraju mogućnosti ostvarenja vjekovnih težnja za slobodom i samostalnošću. U tu svrhu treba sve rodoljubive snage hrvatskog naroda, u bratskoj zajednici sa srpskim i ostalim narodima Jugoslavije, mobilizirati u sveti nacionalno-oslobodilački rat za konačno uništenje fašizma, za rušenje

»Nezavisne Države Hrvatske«, za potpuno razbijanje Pavelićevih ustaša i četnika Draže Mihajlovića, kao osnovnih uvjeta za ostvarenje pune slobode i samostalnosti hrvatskog i srpskog naroda (...).

3. U ovoj velikoj, gigantskoj borbi, protiv fašizma i njegovih ustaških i četničkih pomagača, iskovano je krvlju bezbrojnih heroja posvećeno borbeno bratstvo i oružano jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda, koje smatramo jednom od najvećih tekovina narodno-oslobodilačke borbe, a koje predstavlja temelj slobodne, sretnije i bolje budućnosti jednog i drugog naroda, temelj na kojem se jedino može izgraditi novi život srpskog i hrvatskog naroda u punoj slozi i ravnopravnosti (. . .).

8. (...)u Toku ove veličanstvene narodno-oslobodilačke borbe u svim i oslobođenim i neoslobođenim dijelovima Hrvatske, nikli su Narodno-oslobodilački odbori kao izraz naroda za svojom pravom narodnom vlašću. Narodno-oslobodilački odbori odigrali su historijsku ulogu u razvoju Narodno-oslobodilačkog rata. Oni su preuzeli na se brigu za opskrbu Narodno-oslobodilačke Vojske hranom, odjećom, obućom i organizirali svu pozadinu u službu borbe, ostvarili su puno jedinstvo naroda i vojske, fronte i pozadine (...)«

ZAVNOH je, među ostalim, donio još jednu veoma značajnu povijesnu odluku:

»Još tješnje povezati oslobođeni i neoslobođeni teritorij Hrvatske, u čvrstu, neslomivu cjelinu u cilju mobilizacije svih snaga Hrvatske za konačni obračun s okupatorom i njihovim slugama.

Borba za povratak svih od tuđina otetih hrvatskih pokrajina i njihovo priključenje matici zemlji, i to: Istre, Zadra, Rijeke, svih jadranskih otoka, anektiranog dijela Dalmacije, Hrvatskog Primorja i Gorskog Kotora, te Međimurja. (. ..)«

Zasjedanju ZAVNOH-a u Otočcu i Plitvicama je prisustvovalo više od 110 delegata iz svih krajeva Hrvatske. Oni su između sebe izabrali Izvršni odbor u koji su ušli:

Predsjednik: Vladimir Nazor, književnik, član AVNOJ-a.

Potpredsjednici: Dr Pavle Gregorić, liječnik iz Zagreba, član AVNOJ-a;

Stanko Opačić-Ćanica, seljak iz Tušilovića, bivši potpredsjednik SDS za kotar Vojnić, član AVNOJ-a;

Filip Lakuš, seljak iz Sesveta, bivši narodni zastupnik i član Glavnog odbora HRSS.

Članovi Izvršnog odbora:

Vlatka Babić, učiteljica iz Sušaka; Šime Balen, novinar iz Zagreba, bivši urednik »Hrvatskog Dnevnika«, član AVNOJ-a; Jakov Blažević, advokatski pripravnik iz Gospića; Dušan Brkić, svršeni pravnik, politkomesar I Slavonskog Korpusa; Nikola Grulović, prv. namještenik iz Sremske Mitrovice, član AVNOJ-a; Doka Jovanić, priv. namještenik iz Srba, komandant VI divizije; Branko Zlatarić, referent »Gospodarske Sloge« iz Zagreba, bivši član HSS-a, član AVNOJ-a.

Osim predsjedništva i Izvršnog odbora ZAVNOH je imao oko stotinu članova raznih zanimanja i sa svih strana iz cijele Hrvatske ***(a. a.).***

S našeg su područja Okružni Komitet SKH Pokuplje i kotarsko političko rukovodstvo tj. KK KPH Velika Gorica delegirali Ivana Katulića-Štefinovog, seljaka iz Buševca, ali je on bio u zadnji tren spriječen nekim objektivnim neprilikama u obitelji i tako naš kotar nije imao svoga predstavnika u ZAVNOH-u.

Nastanak i razvoj narodnooslobodilačkih odbora kao borbenih organa i kao organa narodne vlasti na našem području (1941-1945)

Narodnooslobodilački odbori uz ostale antifašističke organizacije omladinsku i žensku te udarne grupe i Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta, bili su od najveće važnosti za razvoj NOP-a i dizanje ustanka. Iz njihovih redova je KK KPH-a za Veliku Goricu regrutirao nove članove KPJ-u, a pripadnici NOO-a su na više mjesta i sami bili pripadnici udarnih grupa i organizatori antifašističkih organizacija u našim selima.

Dakako, NOO-i na cijelom našem području 1941/42. godine bili su isključivo ilegalni i tako su djelovali. U prvo vrijeme, 1942. godine, njima je izravno rukovodio i osnivao ih po selima Kotarski komitet KPH-a Velika Gorica, sve dok nisu stvoreni uvjeti za organizaciju općinskih i Kotarskog NOO-a u prvoj polovici 1943. godine. Kad su uspostavljeni općinski NOO-i i Kotarski narodnooslobodilački odbor Velika Gorica tad oni preuzimaju cjelokupno rukovodstvo nad radom postojećih i formiranjem novih NOO-a ondje gdje još nisu bili uspostavljeni. KK KPH Velika Gorica vodio je stalnu brigu i kadrovski pomagao rad te nove narodne vlasti. U naš Kotarski NOO su, primjerice, morali ući sva šestorica članova Kotarskog komiteta od kojih je jedan bio odabran i za predsjednika KNOO-a. Prije formiranja Inicijativnog odbora ZAVNOH-a i ZAVNOH-a, te Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Pokuplje—Žumberak,

sve direktive i viša veza za rad bili su partijski forumi. Sve upute i direktive bile su u skladu s Fočanskim i drugim Propisima, koje je dao Vrhovni štab NOP i DVJ 1941 — 1942. godine.

NOO-i su se tako postupno pretvarali u pravu narodnu vlast na našem tada okupiranom području. Ustaška tj. okupatorska vlast mogla se zadržati i djelovati jedino uz pomoć jačih neprijateljskih snaga. Čim bi one nestale s određenog područja i vlast okupatora je nestala! Naši su udarnici bili prava »Narodna vojska« koja je postepeno (1942/43 godine) uništila okupatorsku i ustašku vlast u kotaru, tako da ni jedan općinski ured nije više djelovao, nego su svi morali preseliti u Veliku Goricu.

Takva klima u narodu našega kraja prevladala je već 1942. godine i bila je pogodna za stvaranje ilegalnih NOO-a po selima. NOO-i su organizirani 1942. godine na cijelom području u 20—30 sela, a početkom 1943. i u toku te godine, gotovo u svakom selu postoji NOO. To je omogućilo Kotarskom komitetu KPH-a Velika Gorica da organizira, najprije općinske, a potom i Kotarski Narodno-oslobodilački odbor Velika Gorica 10. lipnja 1943. godine.

Ubrzo nakon njihova formiranja, dok još nema ni komadića oslobođenog teritorija, Kotarski NOO Velika Gorica smještava se u vinogradske klijeti u Šiljakovini. Predsjednik, tajnik, blagajnik i još nekoliko članova odmah su organizirali stražu i prehranu. Iz tog mjesta će polaziti na teren, a i općinski će se odbori na tom mjestu obraćati za potrebnu pomoć. Već tada je organizacija NOO-a Velika Gorica počela poprimati karakter prave narodne vlasti, odnosno buduće narodne države. Makar i na dohvat ruke neprijateljskih vojnih snaga u Kravarskom, Buševcu i Mradinu, veze između seoskih, općinskih i Kotarskog NOO-a bile su besprijekorne i ničim ometane, sve dok nije neprijatelj napravio veću ofenzivu na Vukomeričke gorice u prvoj polovici prosinca 1943. godine. KNOO, se od prvih dana, sa svojim stalnim sjedištem (koncem kolovoza ili početkom rujna 1943) razvija u pravu državnu vlast sa svim potrebnim odjelima, odsjecima i drugim institucijama prema »Poslovniku o radu NOO-a«. Upravna služba i sudstvo djelovali su u sklopu NOO-a kotara, sve dok nije kasnije sud odvojen od vlasti odlukama ZAVNOH-a.

O cijelom razvoju NOO-a i narodne vlasti na našem području saznat ćemo više razmatrajući rad tih organizacija i njihovo usavršavanje u toku narodnooslobodilačke borbe. Načelo kolektivnog rukovođenja i poštivanja narodne volje bilo je razvijeno do zavidne visine već u tim teškim ratnim danima. To ćemo lako moći utvrditi čitajući sadržaje nekih plenarnih sastanaka Kotarskog NOO-a Velika Gorica i Okružnog NOO-a za Pokuplje.

Već 1941. godine, pod vodstvom Komunističke partije, postojali su odbori na našem području. Primjerice, u nekim naseljima bivše općine Sveta Klara, Gaju, Kajzerici i još nekima, zatim u bivšoj općini Orle i Vukovina. Međutim, oni nisu obavljali, niti im je to bio zadatak, nikakve organizacijske ustaničke aktivnosti osim prikupljanja materijalne pomoći i skupljanja oružja. To su zapravo bili odbori za prikupljanje NO fonda. Još sredinom 1942. godine ovi se organi formiraju kao »odbori NOF-a«. *(AIHRPH, KP-10/219),* a nakon rujna 1942. osnivaju se kao narodnooslobodilački odbori. Neki od njih nisu preživjeli tu prvu fazu, već su se pod udarcima okupatora i ustaša raspali. U pilani Turopolje takav je odbor djelovao sasvim solidno neposredno nakon okupacije naše zemlje. On je uistinu postojao još prije rata, a djelovao je na skupljanju Crvene pomoći. Odmah nakon okupacije kao i njihova partijska organizacija, raspao se. Nije se obnovio sve do oslobođenja. To jedino radničko naselje na našem području bilo je jedno od rijetkih mjesta bez NOO-a cijelim tokom rata.

Slično su prestali radom i drugi odbori, ali oni su se svi ubrzo i ponovno organizirali u NOO-e već 1942. godine. Neki prije, neki kasnije, a najviše ih se je ponovno organiziralo u prvoj polovici 1943. godine, u vezi s odlukama Inicijativnog odbora ZAVNOH-a i ZAVNOH-a.

Godine 1942. već su organizirani NOO-i u mnogim selima u našem kraju. Primjerice, u Čehima Donjim, u Maloj Mlaki, Gaju—Kajzerici, Dragonoščcu Gornjem, Lipnici, Havidić selu, Trpucima Donjim. *(Prema podacima koje je prikupio Ivan Šafran, tajnik Skupštine općine Remetinec — Novi Zagreb, od 15. studenoga 1963. godine — a. a.)*

NOO-i su formirani zatim 1942. godine u selima: Barbarić, Bukevje, Buševec, Čakanec, Gudci, Hruševec Donji, Ključić Brdo, Kuče, Kobilić-Rakarje, Lukavec, Mala Buna, Mraclin, Podvornica, Poljana Donja (Čička), Rakitovec, Suša, Veleševec, Velika Buna, Vukovina i Jezero sisačko. U to vrijeme međutim, postojali su NOO-i u još nekim selima, ali nisam uspio utvrditi datum njihova formiranja.

Godine 1943. od siječnja pa nadalje naglo su i masovno nicali i djelovali NOO-i u ovim našim mjestima:

Auguštanovec, 15. travnja 1943.
Bukevski Strmec, travanj 1943.
Bukovčak, srpanj 1943.
Cerje Pokupsko, lipanj 1943.
Cerovski Vrh, studeni 1943.
Cvetković Brdo, prosinac 1943.
Črnkovec, listopad 1943.
Čret, svibanj 1943.
Čehi Gornji, 1943.
Degoj, travanj 1943.
Drnek, lipanj 1943.
Dubranec, srpanj 1943.
Gladovec Pokupski, ožujak 1943.
Gradići, srpanj 1943.
Gustelnica, srpanj 1943.
Gaj—Kajzerica, 1943.
Hotnja, studeni 1943.
Hruševec Gornji, studeni 1943.
Jagodno, travanj 1943.
Jerebić, studeni 1943.
Košnica—Petina—Selnica—
Grdovčak, ožujak 1943.
Kravarsko, travanj 1943.
Kurilovec, lipanj 1943.
Lekneno—Trnje, srpanj 1943.
Lomnica Donja, svibanj 1943.
Lomnica Gornja, travanj 1943.
Lukinić Brdo, studeni 1943.
Markuševec, listopad 1943.
Mičevec, ožujak 1943.
Novo Brdo, kolovoz 1943.
Novo Čiče, travanj 1943.
Obed, svibanj 1943.
Obrezina—Sasi—Novaki, svibanj 1943.
Opatija, kolovoz 1943.
Okuje, kolovoz 1943.
Otok, 1943.
Otočec, 1943.
Odra zagrebačka, travanj 1943.
Obrež Odranski, studeni 1943.
Ogulinec, srpanj 1943.
Podotočje Gornje, srpanj 1943.
Podotočje Donje, travanj 1943.
Pokupsko, ožujak 1943.
Petravec, ožujak 1943.
Petrovina, ožujak 1943.
Pleso, travanj 1943.
Poljana Gornja (Čička), studeni 1943.
Prvonožina, studeni 1943.
Ribnica, travanj 1943.
Roženica, kolovoz 1943.
Ruča, svibanj 1943.
Sop, svibanj 1943.
Strmec Odranski, studeni 1943.
Staro Čiče, 1943.
Šiljakovina, srpanj 1943.
Ščitarjevo, listopad 1943.
Drenje, svibanj 1943.
Šestak Brdo, kolovoz 1943.
Štefanki Lijevi, ožujak 1943.
Velika Gorica, rujan 1943.
Velika Mlaka, siječanj 1943.
Vrbovo, ožujak 1943.
Vukomerić, srpanj 1943.
Strezojevo, srpanj 1943.

Mnogi su NOO-i stvarno radili već 1942. godine iako su nominalno postavljeni 1943. NOO-i koji su kao takvi utvrđeni opisani su na odgovarajućem mjestu.

U nekim mjestima, kao u pilani Turopolje, nije u ratu službeno formiran NOO i to najviše radi toga što je mjesto konstantno okupirano neprijateljskom vojskom, a ustaški žbiri imali su obavještajnu službu. Međutim, ljudi koji su sa sela dolazili na rad u pilanu (Buševec, Rakitovec itd) bili su u stalnom kontaktu s ostalim radnicima i zajednički radili za NOP.

Kad je mreža NOO-a bila dosta proširena po selima, Kotarski komitet KPH-a Velika Gorica pristupa uspostavljanju općinskih NOO-a i Kotarskog Narodnooslobodilačkog odbora. Komitet dalje rukovodi njima i formira nove, ondje gdje to dotad nije učinjeno.

Valja primijetiti da su svi NOO-i u selima formirani do konca 1943. godine, a 1944. su evidentirana još dva seoska NOO-a. To su: Gladovec Kravarski, ožujak 1944. (Općina Kravarsko) i NOO sela Otok, u proljeće 1944. (općina Sveta Klara). Isto tako su i svi općinski NOO-i bili formirani 1943. godine, izuzev u bivšoj općini Odra zagrebačka. Osnovani su pretežno prije 10. lipnja 1943. godine, dakle prije formiranja Kotarskog NOO-a Velika Gorica.

Općinske i mjesne narodnooslobodilačke odbore navest ću prema abecednom redu, a ne prema vremenu njihova nastanka. Broj odbornika i njihova imena, ona koja su se mogla zasigurno utvrditi, također bilježim, bez obzira na to koliko su dotični u odborima ostali i zbog čega su ih napustili. Neke smo odbornike tako slali uz ostale mobilizirane borce u NOV-u, drugi su prestali radom svojevoljno, a bilo je i onih koji su već pod konac 1943. i početkom 1944. godine od straha pred terorom neprijatelja pobjegli u uporišta. Međutim, vrlo mali broj odbornika je koncem 1943. i 1944. godine napustio svoje funkcije pod utjecajem mačekovske agenture i otišao u neprijateljske vojne formacije ili pod okrilje okupatora.

U mjesnim NOO-ima bilo je dosta promjena, napose pod konac 1943. i u toku 1944. godine. Neprijatelj, osobito Gestapo, poduzeo je sve da bi na našem području likvidirao narodnooslobodilački pokret i zaustavio borbu naroda protiv okupacije i bezočne pljačke. U to vrijeme su u nekim selima,

Kotarski N.O.O.Vel.Gorica
(Upravni Odjel)
Dana5.I.1945.

P O T V R D A

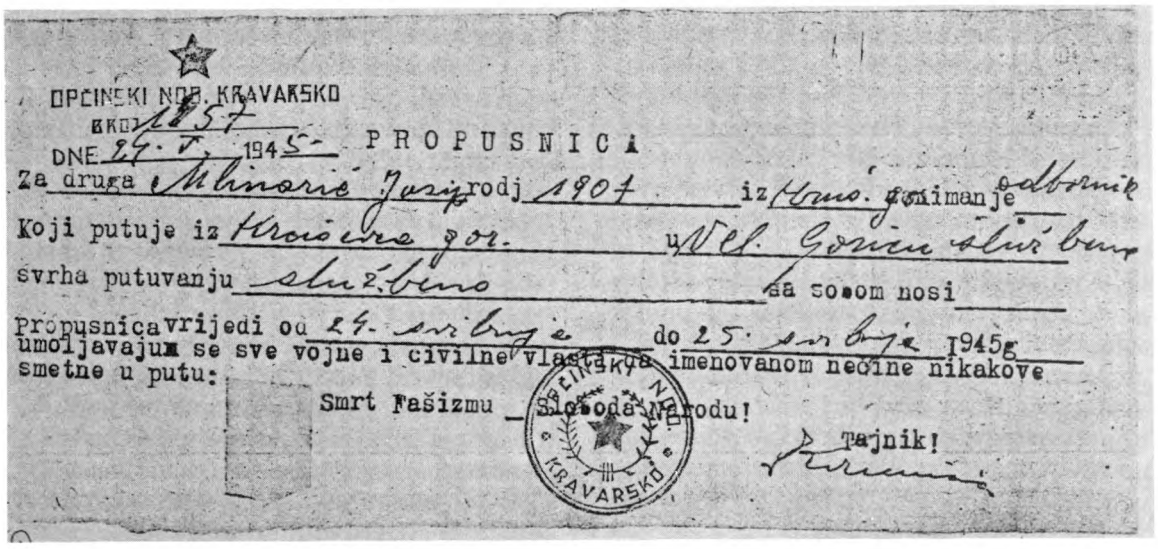
Na 2.250 kuna(slovima dvije hiljade dvesto pedeset kuna) koju svotu novaca sam primio za Narodni font od sela Gornji Hruševac primljeno dana 5.I.1945.

KOTARSKI N.O. ODBOR * VELIKA GORICA

Smrt fašizmu - Sloboda Narodu!

Za Ovaj Odjel:

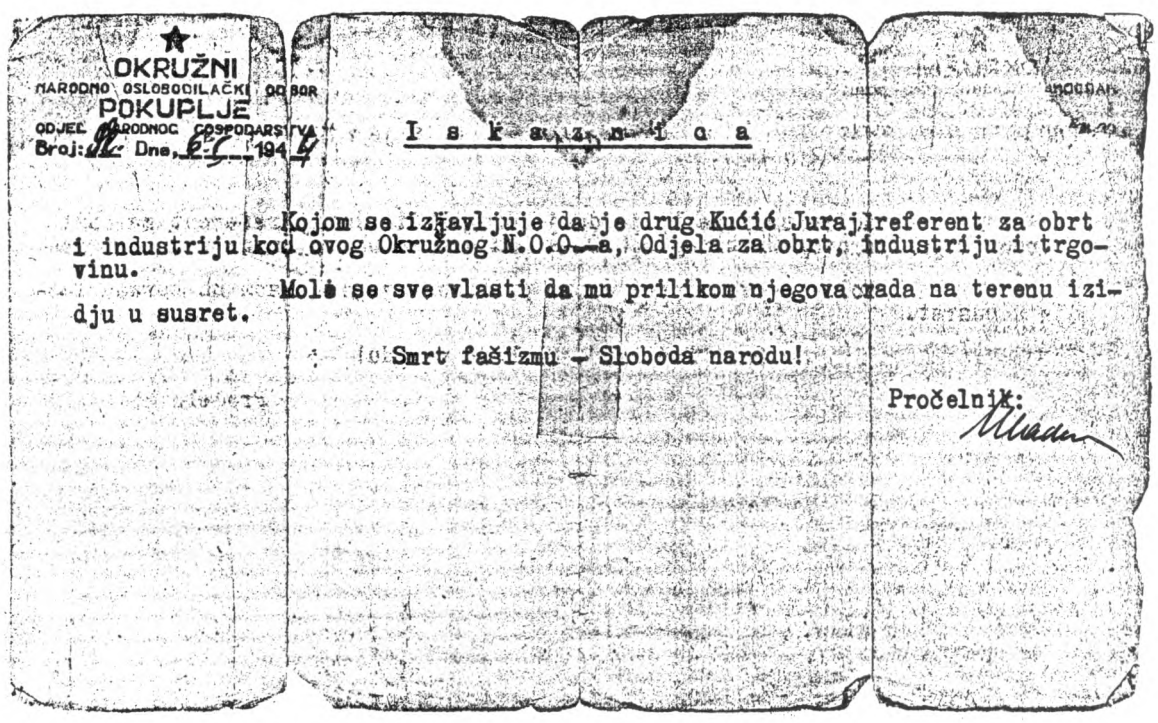
Faksimili dokumenata koje su izdavali NOO-i na našem području 1944/45. godine.

OPĆINSKI NOO. KRAVARSKO
BROJ 1857
DNE 24. V 1945. PROPUSNICA
Za druga Milinović Juraj rodj 1907 iz Hrv. Goranje odbornik
Koji putuje iz Kravarsko gor. u Vel. Gorici služ.beno
svrha putovanju služ.beno sa sobom nosi
Propusnica vrijedi od 24. svibnja do 25. svibnja 1945g
umoljavaju se sve vojne i civilne vlasti da imenovanom nečine nikakove smetne u putu:

OPĆINSKI NOO KRAVARSKO

Smrt Fašizmu - Sloboda Narodu!

Tajnik!

OKRUŽNI NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR
POKUPLJE
ODJEL NARODNOG GOSPODARSTVA
Broj: 12 Dne, 6.I 1945

I s k a z n i c a

Kojom se izjavljuje da je drug Kućić Juraj referent za obrt i industriju kod ovog Okružnog N.O.O.-a, Odjela za obrt, industriju i trgovinu.

Molé se sve vlasti da mu prilikom njegova rada na terenu izidju u susret.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Pročelnik:

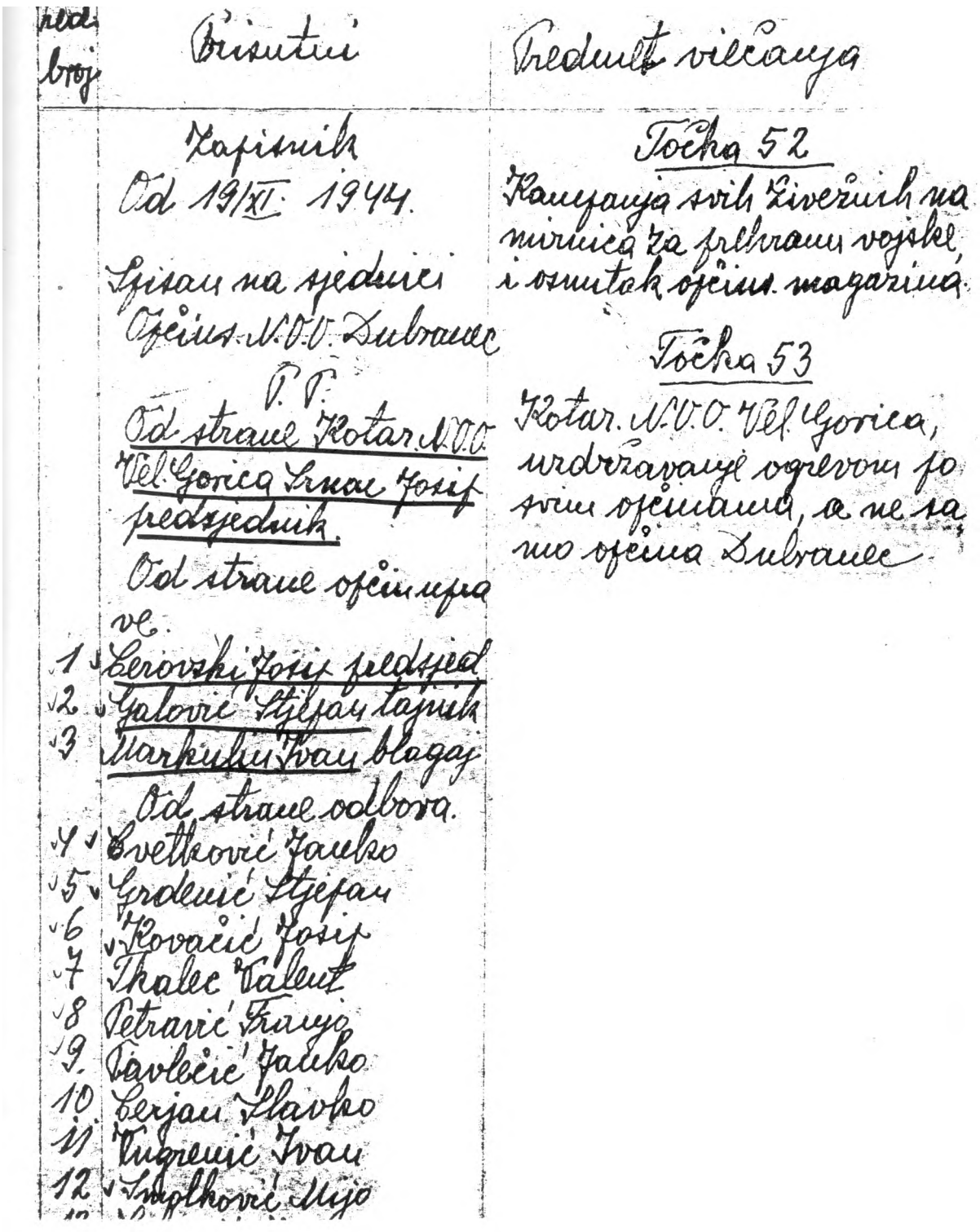
pred strahom i neizrecivim terorom nestajali cijeli narodnooslobodilački odbori. Da bi što više ljudi odvukao u svoja uporišta i vojsku, neprijatelj je bio aktivirao grupu agenata, koji su prividno bili na strani oslobodilačkog pokreta. Oni su upućivali, obično obnoć, prestrašeni narod svojim putovima u uporište Veliku Goricu »da spašavaju glave

i svoje domove!«. Zahvaljujući budnosti i brzoj intervenciji naših organa vlasti ta podla rabota otkrivena je u samom začetku. Tisuće letaka-propusnica bačenih iz aviona za odlazak neprijatelju u njegova uporišta, ostali su bez većeg odaziva. Zastrašene i zavedene mase počele su se dapače vraćati svojim kućama. Tome su mnogo pridonijeli mjesni narodnooslobodilački odbori, koji su istodobno s uspjehom otkrivali ubačene agente.

Možda nije naodmet spomenuti da su narodnooslobodilački odbori na području Vukomeričkih gorica, Pokuplja, Posavine i Turopolja u jesen 1943. godine verificirani na javnim zborovima održavanim u selima. Njihova suradnja s pozadinskim vojnim vlastima u našem kraju bila je duboko iskrena i tijesna, a mnogi su odbornici na drugim zadacima poginuli za ideale što ih je s toliko ljubavi i samoprijegora njegovao naš narod.

Općinski NOO Dubranec

Općinski NOO Dubranec formiran je u kolovozu 1943. godine, prema svjedočenju nekih sudionika, ali i prema podacima u *AIHRPH, NV-97/133*. Međutim, dubranski

broj | Brisutni | Predmet vijećanja

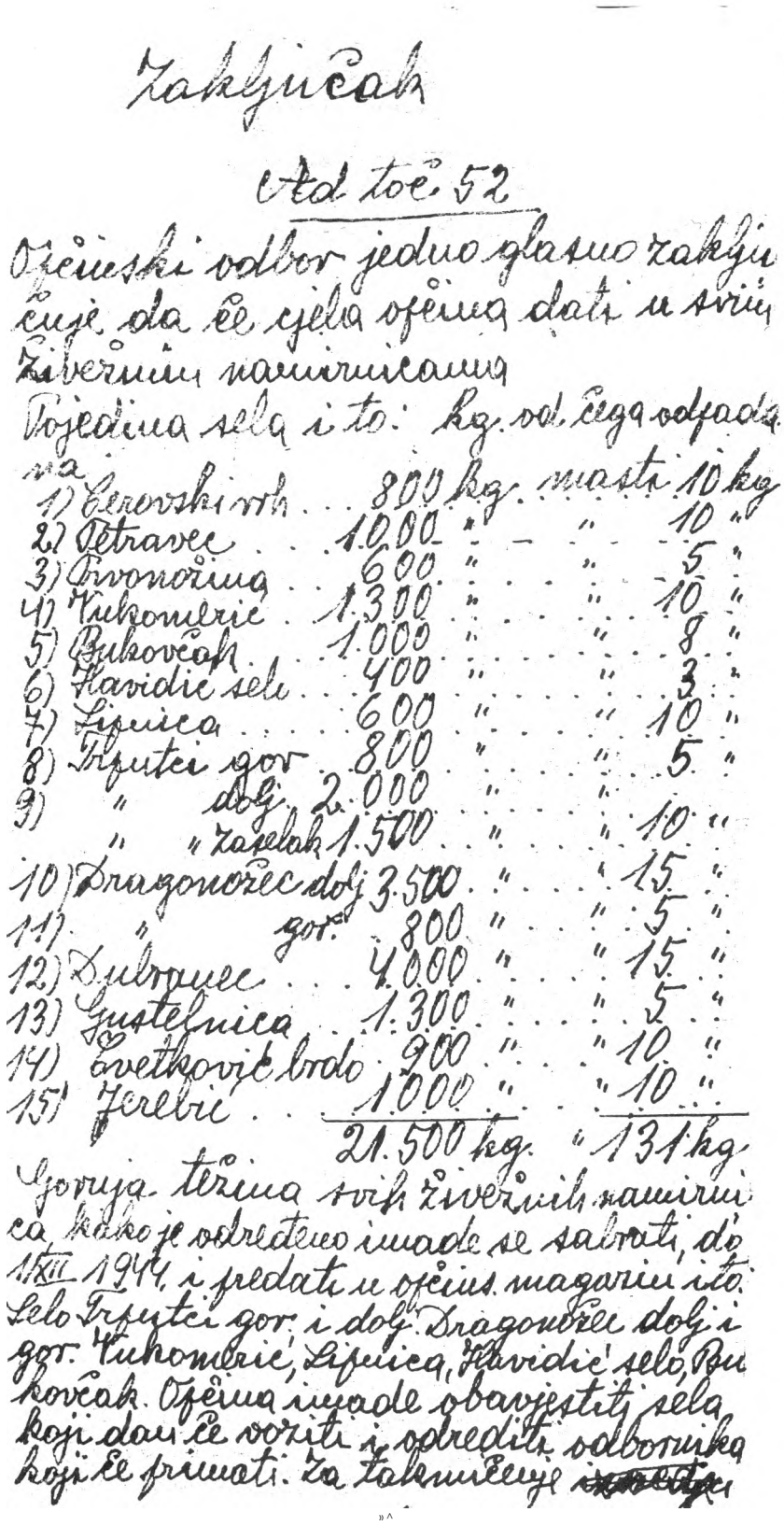
Zapisnik
Od 19/XI. 1944.

Izišao na sjednici Općins. N.O.O. Dubravec
P. P.
Od strane Kotar. N.O. Vel. Gorica Ivan Josip predsjednik.
Od strane općinskih vijeća:
1 Lerovski Josip predsjed
2 Galović Stjepan tajnik
3 Markulin Ivan blagaj
Od strane odbora.
4 Cvetković Jakob
5 Grdenić Stjepan
6 Kovačić Josip
7 Thalec Valent
8 Petravić Franjo
9 Pavlečić Jakob
10 Serjan Vlavko
11 Tugenić Ivan
12 Topkovič Mijo

Točka 52
Kamjenja svih živežnih namirnica za prihranu vojske i osnutak općins. magazina.

Točka 53
Kotar. N.O.O. Vel. Gorica, uvdržavanje ogrevom po svim općinama, a ne samo općina Dubravec.

Faksimili zapisnika Općinskog NOO-a Dubranec (str. 295/6 i 297).

Zaključak

Odobreno od više vlasti

Otd. toč. 52

Općinski odbor jednoglasno zaključuje da će cijela općina dati u svim živežnim namirnicama

Pojedina sela i to: kg. od cega odpada na

1) Čerovski vrh	800	kg.	masti 10 kg
2) Petravec	1.000	"	" 10 "
3) Dvonožina	600	"	" 5 "
4) Tukomerje	1.300	"	" 10 "
5) Bukovčak	1.000	"	" 8 "
6) Havidić selo	400	"	" 3 "
7) Lipnica	600	"	" 10 "
8) Trputci gor.	800	"	" 5 "
9) " dolj.	2.000	"	"
" " zaselak	1.500	"	" 10 "
10) Dragonožec dolj	3.500	"	" 15 "
11) " gor.	800	"	" 5 "
12) Dubravec	4.000	"	" 15 "
13) Gustelnica	1.300	"	" 5 "
14) Cvetković brdo	900	"	" 10 "
15) Žerbić	1.000	"	" 10 "
	21.500 kg.	"	131 kg.

Gornja težina tih živežnih namirnica, kako je određeno imade se sabrati, do 1/XII 1944. i predati u općins. magazin i to: Selo Trputci gor. i dolj. Dragonožec dolj. i gor. Tukomerić, Lipnica, Havidić selo, Bukovčak. Općina imade obavjestiti sela koji dan će voziti i opredititi odbornika koji će primati. Za talamučenje

Faksimili zapisnika Općinskog NOO-a Dubranec (str. 295/6 i 297). (nastavak).

učitelj Josip Šestan u svojoj izjavi na stranici 39, pod naslovom »Formiranje i rad Općinskog NOO — Dubranec« piše:

»(.. .) Općinski Narodno-Oslobodilački odbor Dubranec formiran je jednoga aprilskog dana na večer u jednoj seoskoj kući 1942. godine. Formiranju ovoga odbora prisustvovao je drug Franjo — ne sjećam mu se prezimena. ***(Bio je to Franjo Mikulić-Kopač iz Kupčine, ako je taj Odbor formiran u proljeće 1942. godine kao što Šestan navodi?! — o.a.)*** *(…)* Njegova žena bila je iz okolice Dubranca. Za vrijeme rata radio je kao terenski radnik i bio zadužen za općinu Dubranec. Na tom terenu on je radio do moga odlaska u partizane.

Zaključak

Odobrenje
poviše vlasti

vrnedju općine naše i Kravarsko za
potpis, odredjujese Galović Stjepan općin.
tajnik.

Otd. toč. 53

Općins. odbor je dvoglasno zaključio
je, da za ogrev~~an~~ kotara ima dati
dva općina Kravarsko i Vel. Gorica,
dok je do sada davala općina Dubranec
to se kotar odmah neka obrati na nave
dene općine, jer mi držimo, da svo već
do sada dali svoj dio, a i više, to od-
danas, nemožemo dati ništa, pa si ko-
tar neka odmah zatraži drva za sve
svoje ustanove, da se ostanu bez ogreva

Pošto je dnevni red iscrpljen, bude zapisnik zaključen
i potpisan

Za potpis
Valent Kalec: vr.
Cerjan Slavko. vr.

Za točan prepis jamči
Pr. NOO. Dubranec
20/XI 1945

Predsjednik
Serovski

U Dubrancu tada'je također radio kovač Franjo Štajduhar. (...) Za vrijeme rata bio je hapšen a kada su ga pustili otišao je u partizane. (...) Inače za vrijeme rata bio je u ovome kraju vrlo popularan i istaknut. Sa nama je ovdje u Dubrancu radio i bilježnik Mate Bedek (...) Tako su ga ustaše jednoga dana uhvatili i likvidirali. Mislim, da je on bio član Partije, a bio je i član Općinskog NOO-a Dubranec. Predsjednik odbora je bio Franjo Štajduhar. Ja sam također bio član ovoga odbora od samog njegova formiranja.

Odbor je radio na svim onim zadacima koji su proizlazili iz potreba fronta — prikupljanje hrane, smještaju boraca, prikupljali

Josip Cerovski, poljoprivrednik iz Cerovskog Vrha (sjedi u krugu žena i omladinki ispred mjesne škole) bio je predsjednik Općinskog NOO-a Dubranec.

smo podatke o neprijatelju (. . .)« *(AIHRPH, MG-52/II-2)*.

Ako je ovaj Općinski NOO postojao, 1942. godine, kao što piše učitelj Josip Šestan, onda se on morao raspasti pod udarom neprijatelja. To, međutim, nije nigdje zabilježeno pa ni spomenuto. Prema izvještaju KK KPH-a za kotar Velika Gorica, od 30. lipnja 1943. godine, dubranski Općinski NOO nije postojao kao ni onaj u općini Odra. *(AIHRPH, KP-167/166)* Ovo je neophodno navesti zbog neprovjerenih i spekulativnih verzija od kojih su neke čak i objavljene. U stvarnosti Općinski NOO Dubranec djelovao je u sastavu kako se ovdje navodi te su njegovi članovi u ratu bili:

Općinski NOO — Dubranec

Valent Tkalec, poljoprivrednik iz Trpuca, predsjednik mjesnog, član općinskog i kotarskog NOO-a. Na slici sa suprugom i sinom — pionirom 1943/44. godine.

1. Josip Cerovski, seljak iz Cerovskog Vrha, predsjednik;
2. Stjepan Galović, iz sela Petravec, tajnik;
3. Stjepan Grdenić, seljak iz Jerebića, potpredsjednik (Ljeto 1943. godine);
4. Ivan Markulin, seljak iz Dragonošca Donjeg, blagajnik;
5. Janko Cvetković-Sluganov, seljak iz Cvetković Brda, pročelnik upravnog odjela;
6. Josip Kovačić, seljak iz Lipnice, pročelnik za socialno staranje;
7. Valent Tkalec, seljak iz Trpuca Donjih;
8. Franjo Petravić-Maleša, seljak iz Prvonožine, pročelnik za zdravstvo;
9. Janko Pavlečić, seljak iz Vukomerića, pročelnik odjela za prosvjetu;
10. Slavko Cerjan, seljak iz Dragonošca;
11. Ivan Vugrenić, seljak iz Havidića kbr. 1 ;
12. Mijo Smolković, seljak iz Bukovčaka, pročelnik odjela za obnovu Općinskog NOO-a;
13. Ignac Ceković, seljak iz Dubranca;
14. Vinko Havidić, seljak iz Havidića;
15. Franjo Štajduhar, kovački obrtnik iz Dubranca;
16. Ivan Hačić, seljak iz Cerovskog Vrha;
17. Pavao Cerovski, seljak iz Dragonošca Donjeg;
18. Mijo Havidić, seljak iz Havidića.

Vjerojatno je ovo tek dio odbornika Općinskog NOO-a Dubranec, jer je na ovom području, kao i u Pokupskom i Kravarskom, vladala jedno vrijeme velika fluktuacija članstva u NOO-ima, osobito u drugoj polovici 1944. i 1945. godine. Mnogo je odbornika tada išlo u NOV ili na druge dužnosti pa je izmjena u sastavu NOO bila trajna karakteristika njihova rada. Samo su neki stariji i za vojsku nesposobni drugovi bili trajno u NOO-ima.

Mjesni narodnooslobodilački odbori

Bukovčak

Selo Bukovčak osnovalo je NOO u srpnju 1943. godine, a članovi ovog odbora bili su:

1. Mijo Smolković, seljak, prvi predsjednik i član Općinskog NOO-a Dubranec;
2. Andrija Kos-Mučenik, seljak zadužen za prehranu ;
3. Ljudevit Cerovski, mlinarski obrtnik;
4. Lacko Havidić, seljak, drugi predsjednik;
5. Ignac Petravić, seljak, zadužen za prijevoz-promet ;
6. Antun Havidić, seljak.

Cerovski Vrh

Ovdje je NOO osnovan u studenom 1943. godine, a članovi su bili:

1. Tomo Kušević-Fočič, seljak, predsjednik;
2. Stjepan Juratović-Oblić, seljak, tajnik;
3. Andrò Galović, seljak, zadužen za prehranu ;
4. Franjo Cerovski-Đurđin, blagajnik;
5. Tomo Cerovski, seljak;
6. Franjo Dorotić, seljak;
7. Juro Prvonožec, seljak, zadužen za nezbrinute obitelji partizana i nemoćnih ljudi iz sela.

Cvetković Brdo

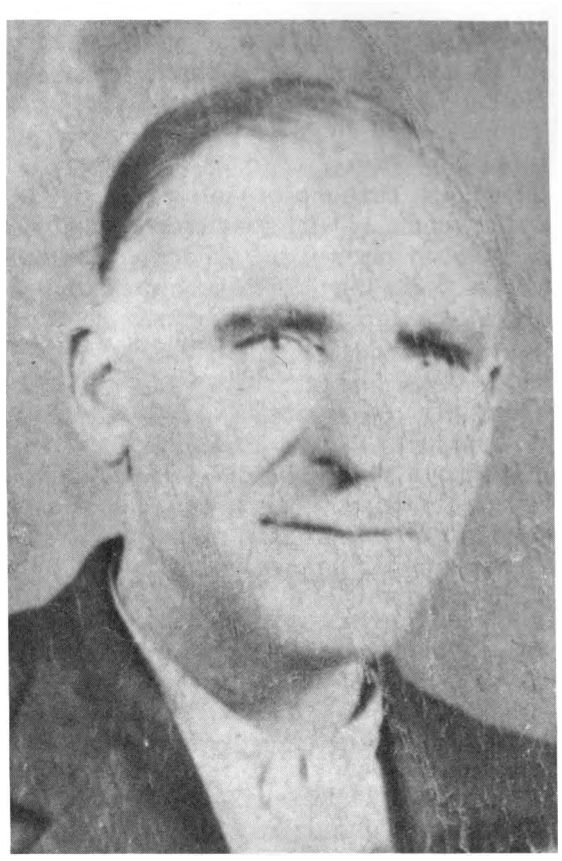
NOO je osnovan u prosincu 1943. godine, a odbornici u ratu bili su:

1. Janko Cvetković-Sluganov, seljak, predsjednik i član Općinskog NOO-a Dubranec;
2. Tomo Žužić, seljak, zadužen za promet;
3. Vinko Cvetković-Petrinov, seljak;
4. Ivan Magečić, seljak;
5. Ivan Cvetković-Palerov, seljak;
6. Stjepan Cvetković-Šepavoga sin, seljak, drugi predsjednik MNOO i pročelnik Upravnog odjela tog Odbora;
7. Josip Cvetković-Kanižar, seljak;
8. Josip Grdenić-Barber, seljak, tajnik.

Dragonožec Donji

NOO je osnovan u ožujku 1943. godine, a članovi tog Odbora u ratu su bili:

1. Lacko Horvat, seljak, drugi predsjednik, (od 20. veljače 1944. godine do oslobođenja);
2. Ivan Markulin, seljak, istovremeno i član Općinskog NOO-a Dubranec;
3. Juro Horvat, seljak iz Dragonošca Donjeg, kbr. 64;
4. Josip Horvat, seljak, prvi predsjednik od srpnja 1943. godine (u kolovozu 1944. otišao u VIII diviziju NOV-a gdje ostaje do oslobođenja);
5. Mijo Brebrić, seljak iz Dragonošca Donjeg, kbr. 39;
6. Pavao Cerovski, seljak iz Dragonošca Donjeg, kbr. 76., istovrememo član Općinskog NOO Dubranec-i član KNOO-a Velika Gorica;
7. Vinko Horvat-Bađo, seljak iz Dragonošca Donjeg, kbr. 71, zadužen za propagandu. (Vinko je sudjelovao u Španjolskom građanskom ratu 1937—1939. godine, kao radnik iz Francuske);
8. Dora Horvat ud. Havidić, kućanica;
9. Petar Godler, zadužen za zdravstvo.

Vinko Horvat-Bađo, siromašni seljak iz Dragonošca. Godine 1929. bio je na radu u Francuskoj odakle je 1936/37. otišao u Španjolsku kao dobrovoljac i ostao do poraza revolucije. Godine 1941. vratio se u rodni kraj i aktivno se uključio u NOP tokom cijelog rata.

Dragonožec Gornji

Ovo je selo osnovalo Mjesni NOO pod konac 1942. godine. Njegovi članovi u ratu bili su:

1. Juraj Cerovski, seljak iz Dragonošca Gornjeg, kbr. 17, predsjednik;
2. Miro Cerjan, seljak, tajnik;
3. Juro Cerovski, seljak, blagajnik;
4. Alojz Skenderović, seljak, zadužen za prehranu ;
5. Petar Skender, seljak iz Dragonošca Gornjeg kbr. 42;
6. Josip Pučko, seljak iz Dragonošca Gornjeg, kbr. 32;
7. Stjepan Cerovski-Martinjak, seljak, prvi predsjednik (u kolovozu je napustio rad za NOP. Mobiliziran je u NOV-u gdje je ostao do oslobođenja kao borac. Nasjeo je propagandi mačekovaca i ustaša iz Brezovice — »FIKMANA«. Njegov brat Ivan poginuo je 1943. godine na zadatku za NOP kad je išao obavijestiti partizane u Havidić o kretanju njemačke vojske na Vukomeričke gorice);
8. Juraj Domitrović (r. 1900), seljak (član mjesnog NOO-a od veljače 1944. godine do oslobođenja);
9. Mijo Pučko-Komeš, seljak, istovremeno je bio član mjesnog, općinskog i Kotarskog NOO-a. (Imao je utjecaj na narod svoga kraja kao bivši HSS-ovac i turopoljski žu-

pan. Održavao je masovne i javne sastanke po selima bivše općine Dubranec u prilog NOP-a. Bio je predsjednik kotarske JNOF-e Velika Gorica.

10. Ivan Pučko, seljak (Mlađi brat Mije -Komeša iz Dragonošca Gornjeg. Bio je, također, veoma agilan i odan NOP-u za kojeg je radio od prvih dana. Zajedno s bratom Mijom dosta je pridonio širenju pokreta u njihovim selima bivše dubranske općine. Bio je i član Općinskog NOO-a Dubranec i Kotarskog NOO-a Velika Gorica. Neposredno prije oslobođenja bio je predsjednik kotarskog Narodnog suda Velika Gorica).

Kroz oba mjesna NOO-a Dragonošca Gornjeg i Donjeg prošlo je po svemu sudeći više ljudi u ratu, ali kako nisam mogao pouzdano utvrditi njihova imena nije ih bilo moguće ovdje uvrstiti.

Dubranec

Selo Dubranec organiziralo je Mjesni NOO u srpnju 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Ignac Ceković, seljak, predsjednik;
2. Stjepan Dorotić-Špektor, seljak, zadužen za prehranu i održavanje cesta u općini;
3. Franjo Trputec-Mesarov, seljak, zadužen za prehranu;
4. Vinko Dorotić-Picek, seljak, zadužen za promet;
5. Vjekoslav Kušević-Jožinačev;
6. Vinko Galović, seljak (s boravkom u Podotočju).

Gustelnica

U Gustelnici je Mjesni NOO osnovan u srpnju 1943. godine. Ustanovljeno je da su članovi tog Odbora u ratu bili:

1. Juraj Feljan, seljak, prvi predsjednik (Na toj dužnosti u ljeto 1944. godine uhvatile ga ustaše i zaklale u šumi kraj gustelničke kapelice);
2. Ignac Huzjak-Špetriček, seljak, drugi ^ predsjednik (od ljeta 1944. godine do oslobođenja);
3. Vjekoslav Feljan, seljak, tajnik;
4. Franjo Gršetić-Hamada, zadužen za prehranu ;
5. Stjepan Huzjak-Škorudi, seljak, zadužen za promet (od kolovoza 1944. godine);
6. Nikola Gršetić-Hamada, seljak;
7. Franjo Huzjak-Škornjak, seljak.

Havidić

Ovdje je Mjesni NOO utemeljen koncem 1942. godine a njegovi članovi u ratu bili su:

1. Mijo Havidić, seljak iz Havidića, kbr. 2, prvi predsjednik (Mjesni NOO su formirali Vinko Havidić i Franjo Mikulić — Kopač);
2. Stjepan Havidić, seljak, drugi predsjednik (od studenoga 1943. godine);
3. Juraj Havidić, kovački obrtnik iz Havidića; (Bio je organizator naprednog pokreta

Juraj Havidić, kovački radnik iz Havidića, član KP od 1936. godine (u uniformi vojske Kraljevine Jugoslavije).

i Komunističke partije u općini Dubranec i šire na području kotara Velika Gorica. Bio je član KPJ-u prije II svjetskog rata. Godine 1943. uhapsile su ga ustaše i pogubile u logoru Jasenovac).

4. Stjepan Havidić, seljak, drugi tajnik (od 1944. godine);
5. Mijo Havidić, seljak, zadužen za prehranu, a bio je i član Općinskog NOO-a Dubranec od kolovoza 1943. godine;
6. Alojz Havidić, seljak iz Havidića, kbr. 3. (Bio je članMjesnog NOO-a do 1944. godine, kad odlazi u NOV gdje je te godine i poginuo);
7. Ivan Vugrenić, seljak iz Havidića, kbr. 1 ;
8. Stjepan Havidić, seljak iz Havidića, kbr. 8 ili 15.

Jerebić

U Jerebić Mjesni NOO utemeljen je u studenom 1943. godine, a članovi tog Od-

bora u ratu su bili:

1. Stjepan Grdenić, seljak iz zaselka Lendarić, predsjednik, također i član Općinskog NOO-a Dubranec. (Veoma aktivan i požrtvovan u radu za narodnooslobodilački pokret na cijelom području bivše općine Dubranec).
2. Ivan Grdenić-Jantolov, seljak, zadužen za promet;
3. Josip Grdenić-Zidanić, seljak, zadužen za prehranu ;
4. Stjepan Galović, seljak (član Mjesnog NOO-a do 1944. godine. Tada odlazi u NOV-u gdje je poginuo u borbi s neprijateljem u Žažini 1945. godine. Bio borac »Seljine« brigade);
5. Tomo Hačić, seljak, zadužen za privredu (od siječnja 1944. godine);
6. Drago Petravić, seljak;
7. Mato Juratović, seljak (član Mjesnog NOO-a od listopada 1944. godine do oslobođenja) zadužen za prehranu;
8. Josip Grdenić-Železni, seljak.

Lipnica

Ovdje je Mjesni NOO utemeljen pod konac 1942. godine u kući Mije Kovačića, kbr. 46. Članovi Odbora u ratu su bili:

1. Josip Kovačić, seljak, kbr. 53, predsjednik (Bio je također član Općinskog NOO-a Dubranec i Kotarskog NOO-a Velika Gorica);
2. Mato Kovačić-Lackov, seljak, (član ovog NOO-a do 1944. godine. Od tada se nalazi u NOV-i, a nakon oslobođenja u Vukovaru — Bokšić);
3. Šimun Kovačić-Vinkov, seljak, zadužen za prijevoz (od travnja 1943. godine);
4. Alojz Kovačić-Petrov, seljak (odselio u Vukovar);
5. Imbro Kovačić, seljak, kbr. 21;
6. Mijo Kovačić, seljak, kbr. 46, zadužen za prehranu;
7. Mara Kovačić, kućanica (odselila nakon oslobođenja);
8. Franjo Kovačić-Pavlov, seljak, zadužen za prehranu;

Petravec

Ovdje je Mjesni NOO organiziran u ožujku 1943. godine, a članovi tog Odbora u ratu bili su:

1. Juro Galović-Dugi, seljak, predsjednik (do veljače 1944. godine);
2. Imbro Trputec-Mesar, drugi predsjednik;
3. Tomo Prvonožec, seljak, zadužen za prehranu;
4. Kata Košić, domaćica, zadužena za prosvjetu;
5. Vinko Petravić,seljak, zadužen za prehranu;
6. Tomo Matejčić, seljak, zadužen za promet i obnovu;
7. Jura Galović-Mali, seljak;
8. Tomo Ostojić, seljak;
9. Stjepan Galović, seljak, tajnik;
10. Lacko Galović, seljak.

Cijeli Mjesni NOO Petravec je 1944. godine mijenjan. Prvotni odbornici, naime, odlaze u NOV ili na druge dužnosti u pozadinske vojne vlasti, neki u radne bataljone za obnovu popaljenih sela u nas ili na Kordunu.

Prvonožina

Selo Prvonožina formiralo je NOO u studenom 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Franjo Petravić-Maleš, seljak, predsjednik (Također i član Općinskog NOO-a Dubranec) ;
2. Tomo Prvonožec-Solić, seljak;
3. Imbro Trputec-Mesar, seljak. (Imbro Trputec-Mesar bio je i u Mjesnom NOO-u Petravec. Nije dovoljno ispitano, ali se čini da je prvi NOO djelovao za oba sela — Petravec i Prvonožinu, te su ljudi iz obaju tih susjednih sela djelovali u njemu);
4. Jura Petravić-Maleš, seljak.

Napomenimo da je u ovom Mjesnom NOO nesumnjivo bilo više ljudi, ali do podrobnijih podataka o tome nisam unatoč trudu uspio doći.

Trputci Donji

Ovdje je Mjesni NOO osnovan u proljeće 1942. godine u kući Josipa Ivšana. Članovi Odbora u ratu su bili:

1. Stjepan Ivšan, seljak, predsjednik Mjesnog NOO-a (ilegalnog) (do 13. kolovoza 1943. godine);
2. Tomo Ivšan, seljak, tajnik (ilegalnog NOO-a);
3. Vinko Ferko, seljak, blagajnik i zadužen za organizaciju prijevoza u NOO-u;
4. Franjo Ferko, seljak, drugi predsjednik;
5. Josip Ivšan, seljak, zadužen za prehranu;
6. Ivan Tkalec, seljak, kbr. 51, zadužen za obnovu popaljenih sela i prijevoz;
7. Alojz Ferko, seljak, zadužen za prehranu;
8. Valent Tkalec, seljak, predsjednik od jeseni 1943. godine. (Također član Općinskog NOO-a Dubranec i Kotarskog NOO-a

Velika Gorica. Izuzetno aktivan u radu za narodnooslobodilački pokret i ugledan u svim selima bivše općine Dubranec. Radio je odano do potpunog oslobođenja naše zemlje, a istim žarom se zauzimao u poslijeratnoj obnovi domovine);

9. Vinko Tkalec, seljak;
10. Ivan Tkalec, seljak kbr. 36.

Trputci Gornji

U ovom se selu Mjesni NOO utemeljio u jesen 1943. godine, a članovi Odbora u ratu bili su:

1. Janko Cerjan, seljak, drugi predsjednik (od kolovoza 1944. godine do oslobođenja);
2. Vinko Cerjan, seljak, prvi predsjednik;
3. Pavao Horvat, seljak, zadužen za prehranu ;
4. Ignac Maceković, seljak, kbr. 25, zadužen za prijevoz;
5. Slavko Cerjan, seljak, tajnik;
6. Ivan Cerjan, seljak, kbr. 6.

Vukomerić

Mjesni NOO u Vukomeriću osnovan je u srpnju 1943. godine, a članovi tog Odbora u ratu su bili:

1. Vjekoslav Galović-Malovec, seljak, prvi predsjednik (Međutim, on je u travnju 1944. godine otišao u neprijateljsko uporište u Veliku Goricu. Okupator i domaće izdajice iskoristili su ga za agitaciju protiv narodnooslobodilačkog pokreta i slali ga u razna turopoljska sela da na javnim skupovima agitira protiv NOP-a. Na takvu poslu uhvatili su ga partizani i sudio mu je narodni sud);
2. Tomo Galović-Malovec, seljak, tajnik;
3. Nikola Munjić, seljak, (početkom 1944. godine on napušta članstvo u odboru zbog slabog zdravlja);
4. Petar Hermanović, seljak, zadužen za prijevoz. (Radio je iznimno savjesno za potrebe NOV i narodne vlasti);
5. Petar Munjić, seljak, zadužen za prehranu ;
6. Josip Munjić, seljak;
7. Josip Busak, seljak, zadužen također za promet;
8. Ignac Galović, seljak, zadužen za prehranu;
9. Janko Pavlečić, seljak (također i član Općinskog NOO-a Dubranec).

Općinski NOO Kravarsko

Općinski NOO Kravarsko formiran je u svibnju, odnosno lipnju 1943. godine. Krozanj su kao članovi prošli oko tridesetorica ljudi, a predsjednik i tajnik mijenjali su se više puta. Njegovi članovi u ratu su bili:

1. Florijan Horvatić, pekarski i trgovački obrtnik u Kravarskom, prvi predsjednik (Na dužnosti nije ostao dugo jer je koncem 1943. godine išao spašavati sina Marijana i snahu Martu iz gestapovskog zatvora u Sisku i tada prestao biti predsjednikom. Na njegovo mjesto postavljen je Imbro Skrbin seljak iz Barbarića. Horvatić je inače bio jedan od prvih suradnika narodnooslobodilačkog pokreta u Kravarskom. Obavljao je prijevoz i nabavu najkritičnijih materijala za NOP od 1942. godine);
2. Imbro Skrbin-Mirko, seljak iz Barbarića, predsjednik od jeseni 1943. godine do oslobođenja. (Istodobno je bio i član KNOO-a Velika Gorica. Skrbin je bio jedan od prvih aktivista narodnooslobodilačke borbe. Radio je za napredni pokret još za bivše Jugoslavije kao član KPJ-u. U ratu je od prvih dana okupacije napose od 1942. godine aktivno radio na dizanju ustanka. Bio je tada u vezi s tadašnjim članom Kotarskog komiteta KP drugom Tihomirom Zoričićem. Već 1942. godine formirao je u svome selu Barbarić NOO kojemu je on bio prvim predsjednikom);
3. Ivan Kirinčić, seljak iz Čakanca, prvi tajnik. (Inače je bio ne samo prvi aktivist u ovom kraju, nego je i najviše radio na cijelom teritoriju bivše općine Kravarsko, dakako još prije nego će biti stvorene organizacije NOP-a po selima. Prvom pojavom partizana i aktivista Komunističke partije Ivo Kirinčić je preko svoga oca Franje-Boška odmah postao najpouzdanijim osloncem i vodičem svima. Sva sela je povezivao s aktivistima i aktivizirao tako sve bivše članove KPJ-u na onom području, jer ih je kao bivši član KPJ-u sve poznavao. Bio je aktivan u radu udarnih grupa svoga i susjednih sela. Osobito se istakao u prenošenju štamparskog papira, boja, geštetnera i drugog materijala iz Kravarskog na relejnu stanicu u Lučelnici);
4. Ivan Šaban, seljak iz Šiljakovine, blagajnik, a vodio je i Gospodarski odjel;
5. Slavko Jelekovac, seljak iz Kravarskog, drugi tajnik. (Nešto prije oslobođenja zemije, Jelekovac je upućen u operativnu jedinicu NOV-e a dužnost tajnika je predao drugome);
6. Stjepan Kirinčić, seljak iz Čakanca, pročelnik Propagandnog odjela Općinskog NOO-a i tajnik poslije odlaska Jelekovca;
7. Franjo Kirinčić-Boško, seljak iz Čakanca (Bio je i osnivač Kotarskog NOO-a Velika Gorica. Izuzetno zaslužan u širenju

narodnooslobodilačkog pokreta. On je već za stare Jugoslavije učinio veliki utjecaj na široki krug ljudi u svojoj i drugim bivšim općinama u korist borbe radnog naroda. U okupaciji, od prvih dana, radi najaktivnije na dizanju ustanka. 1942—1943. godine dao je svoje sačuvane marksističke knjige Okružnom komitetu KPH Pokuplje za potrebe kurseva. Član KNOO-a Velika Gorica je bio od osnivanja do oslobođenja naše zemlje. Bio je prijeratni član KPJ-u. I u SAD bio je član Komunističke partije. Ovdje ga je zadesila sudbina KK KPH-a Velika Gorica, 1941—42. godine, pa više nikada nije postao članom KPJ-u);

8. Ivan Godinić, seljak iz Gornjeg Hruševca (Znatno se zalagao za organizaciju i razvoj narodnog ustanka u cijeloj općini Kravarsko. Bio je nepomirljiv i beskompromisan u borbi s okupatorom);

9. Nikola Grguranić, poljoprivredni radnik-vincilir u Kozjači, pročelnik Upravno-sudskog odjela;

10. Franjo Radičević, poljoprivredni radnik-vincilir iz Kozjače, pročelnik Odjela za socijalno staranje;

11. Barica Hrvačić, kućanica iz Novog Brda, pročelnik Odjela za zdravstvo;

12. Mirko Đuretić, kovački obrtnik iz Podvornice (šef kotarske kovačke radionice u Čakancu);

13. Juraj Menjak, kolarski radnik iz Novog Brda (šef kotarske kolarske radionice u Čakancu);

14. Ivan Miković, seljak iz Kozjače (jedan od najpožrtvovanijih i odanih prvoboraca toga kraja. Kao ugledan čovjek imao je uspjeha u svim akcijama u svojoj sredini. Bio je prvi predsjednik Mjesnog NOO-a Kozjača);

15. Ivan Pukšić-Kvakač, seljak iz Kozjače;

16. Ivan Matković-Serko, seljak iz Ključić Brda (član KPJ-u još iz Stare Jugoslavije. Radio među prvima od 1942. godine);

17. Josip Horvačić, seljak iz Barbarića, pročelnik Odjela za opskrbu;

18. Janko Posavec, seljak iz Gladovca kravarskog;

19. Ivan Birek-Dugi, seljak iz Velike Bune (bio je predsjednik Mjesnog NOO Velika Buna);

20. Alojz Sečen, seljak iz Opatije kravarske;

21. Stjepan Horvat, postolarski radnik iz Kravarskog, pročelnik za zdravstvo ;

22. Ivan Gršetić, seljak iz Kozjače;

23. Ivan Kovačić, seljak iz Kozjače;

24. Mijo Menjak, seljak iz Novog Brda;

25. Stjepan Sever, seljak iz Novog Brda;

26. Slavko Gredelj, trgovački obrtnik iz Šiljakovine;

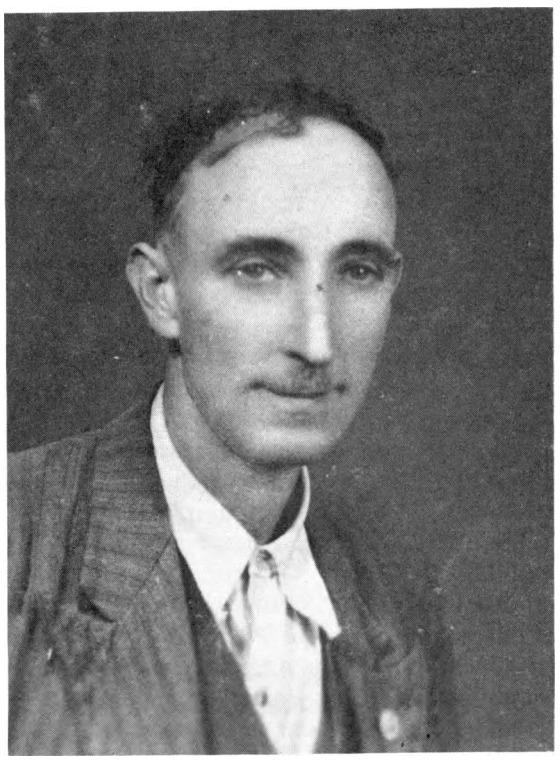
27. Alojz Miković-Pažulj, seljak iz Žitkovčice.

Mjesni narodnooslobodilački odbori

Barbarie

Selo Barbarić je formiralo Mjesni NOO već rano u jesen 1942. godine, a članovi tog Odbora u ratu su bili:

1. Imbro Skrbin-Mirko, seljak iz Barbarića, prvi predsjednik. (Za bivše Jugoslavije bio je član KPJ-u. Njegovo aktivno zalaganje za narodnooslobodilački pokret bilo je trajno. Kasnije je ponovno primljen za člana KP. U jesen 1943. godine postaje predsjednikom Općinskog NOO-a Kravarsko i članom Kotarskog NOO-a Velika Gorica);

Imbro Skrbin, siromašni poljoprivrednik iz Barbarića, predratni komunist.

2. Josip Horvačić-Ješko, seljak, drugi predsjednik (bio je i član Općinskog NOO-a Kravarsko) ;

3. Ivan Horvačić-Čuks, seljak;

4. Franjo Sovina-Jazvec, seljak;

5. Josip Mataković, seljak — vincilir iz Barbarića;

6. Stjepan Kirin, seljak-omladinac (veoma požrtvovan i ozbiljan u radu za NOP. Umro 1966. godine);

7. Mirko Sovina-Jakop, seljak;

8. Stjepan Sovina-Petračkin, seljak;

9. Mirko Sovina-Kantalorov (sin Jankov), seljak.

S obzirom na blizinu okupatorskih uporišta u pilani Turopolje i u Buševcu, selo Barbarie i njegov NOO su preuzeli na sebe doista velike zadatke i teret narodnooslobodilačke borbe. Uvijek su pouzdano i bez pogovora obavljali najrazličitije zadatke u korist pokreta. U Barbariću su stalno odsjedali i imali svoje baze kuriri za neoslobođeni teritorij, politički radnici i grupice partizanske vojske u prolazu ili na nekom zadatku. Radi takve aktivnosti zapaljeno je cijelo selo pod konac 1943. godine. Učinili su to Nijemci i Čerkezi. Unatoč tome selo Barbarić nije prestalo s aktivnim i organiziranim radom za pokret, a svi su sposobni ljudi otišli u NOV.

Čakanec

Selo Čakanec je preko Franje Kirinčića-Boška apsolutno prvo uključeno u organiziranu borbu za oslobođenje na teritoriju Vukomeričkih gorica i našeg dijela V-ukomeričkog Pokuplja. U toj se aktivnosti napose isticao Mjesni NOO Čakanec. U okolici tog sela Kotarski NOO Velika Gorica imao je velika skladišta rezervne hrane i ostalih materijala.

Na prikladnim mjestima u pokrajnjoj šumi kraj sela Čakanec imala je i vojna pozadinska vlast svoja najtajnija skladišta (zemunice) rezervnog oružja, municije i druge opreme i hrane za našu vojsku.

Mjesni NOO u Čakancu utemeljen je već u jesen 1942. godine, a članovi Odbora u ratu bili su:

1. Stjepan Pejak-Jožićev, seljak, prvi predsjednik (u jesen 1943. zbog operacije morao prepustiti dužnost drugome);
2. Franjo Pejak-Basman, seljak, drugi predsjednik (od jeseni 1943. godine);
3. Ivan Kirinčić, sin Franje-Boška, seljak (bio je i član Općinskog NOO-a Kravarsko);
4. Mirko Nestić-Amada, seljak, tajnik;
5. Franjo Kirinčić-Lovrićev, seljak;
6. Josip Nestić, seljak,
7. Stjepan Kirinčić, seljak;
8. Josip Pejak, seljak;
9. Kata Nestić, kućanica;
10. Andrija Matak, seljak.

Gladovec Kravarski

Ovo je selo izabralo Mjesni NOO u ožujku 1944. godine. Članovi tog Odbora u ratu su bili:

1. Nikola Kostanjević, seljak, predsjednik (od formiranja do oslobođenja. Kao stariji čovjek dobro je izvršavao poslove NOP-a u selu);
2. Pavao Gvozdanić, seljak, tajnik (kraće vrijeme);
3. Imbro Sremić, seljak, blagajnik;
4. Janko Posavec, seljak, drugi tajnik;
5. Antun Povoljnjak, seljak;
6. Josip Sremić, seljak;
7. Ivan Hrvačić, seljak (bio je prvi tajnik Mjesnog NOO-a u ilegalnosti još 1943. godine, ali taj Odbor nije mogao opstati u selu).

U selu Gladovec Kravarski nije, naime, bilo lako raditi aktivistima narodnooslobodilačkog pokreta. Tu su imali dosta velik utjecaj neprijateljski nastrojeni kler i ustaša Lovro Panižić iz Donjeg Hruševca. Panižić je u selu djelovao preko rodbinskih veza. I pod tako teškim uvjetima Mjesni NOO Gladovec radio je pod rukovodstvom iskusnog starijeg čovjeka Kostanjevića sve do oslobođenja. Janko Posavec, Pavao Gvozdanić, Imbro Sremić i drugi stariji odbornici iz ilegalnog Mjesnog NOO-a dobro su se nosili s teškim zadacima u ovom selu.

Valja svakako napomenuti da je Mjesni NOO u selu Gladbvec Kravarski bio ilegalno formiran već rano 1943. godine. Međutim, njegov rad i opstanak su pod jakim i svestranim terorom te propagandom neprijatelja bili onemogućeni. Novi NÖO izabran je početkom 1944. godine *(v. AIHRPH, NV-97/136 i 321).*

Hruševec Gornji

I ovo je selo utemeljilo ilegalni Mjesni NOO već rano u proljeće 1943. godine, ali je doživio sličnu sudbinu kao onaj u Gladovcu Kravarskom. Novi Mjesni NOO u Hruševcu Gornjem biran je na javnom zboru u rujnu 1943. i 1944. godine. Neki su odbornici bili članovi i bivšeg ilegalnog odbora, dakle, ponovno birani u Mjesni NOO. Članovi MNOO-a u toku rata bili su:

1. Josip Kostadin-Zebec, seljak i stariji čovjek, prvi ilegalni predsjednik;
2. Ivan Godinić-Mali Tito, seljak, prvi ilegalni tajnik. Radio je i na cijelom području bivše općine Kravarsko. Izuzetno predan pokretu;
3. Franjo Milatović-Čuklo, seljak, prvi ilegalni blagajnik;
4. Ivan Zagorec, seljak priženjen kod Kostadina, rodom iz Žitkovčice, predsjednik (preuzeo dužnost od Kostadina nakon što je javno izabran na zboru mještana);
5. Josip Mlinarić, seljak, tajnik;
6. Josip Klasnić-Lončar, seljak;
7. Josip Pavunćec-Pandur, seljak;
8. Jana Godinić-Štruklica, domaćica;
9. Josip Godinić-Vederec, seljak;
10. Ivan Klasnić-Lončar, seljak;
11. Stjepan Brezovački-Kapalor, seljak, blagajnik;

12. Alojz Kostadin-Zebec (Josipov sin) seljak;
13. Ivan Grebenec-Kolomaničkin-Pičotkin, seljak;
14. Josip Mlinarić (Stjepanov), seljak;
15. Janko Godinić, seljak;
16. Stjepan Šandor, seljak.

I ovaj je Mjesni narodnooslobodilački odbor preživljavao teške dane koncem 1943. i 1944. godine. Pritisak neprijatelja je bio užasan, osobito na one drugove koji su bili najpostojaniji u borbi protiv okupatora i izdajnika. Letke-propusnice i prijeteće plakate neprijatelj je bacao stanovništvu iz aviona na tisuće i tisuće. Leci su vrijedili za sve okupatorske i kvislinške komande s uputom 0 »lijepom« postupanju s onima koji se predaju! U noći je dosta ljudi prolazilo iz okolice Pokupskog u smjeru neprijateljskih utvrda u Buševcu i Turopolju. Govorili su što su posvuda vidjeli i činili pritisak na odbornike »da zašto ne bi i oni išli dolje, zar ćemo se dati vješati neprijatelju za noge?« Tome strahu i teroru kumovao je i dio mačekovaca iz pisarovinskog kotara. Iz Hruševca Gornjeg bivši je predsjednik Mjesne organizacije HSS-a Tomo Brezovački-Kapalor otišao u domobrane sa svojim bratom Franjom. Oni su s još desetak suseljana išli s delegacijom u Sisak kod njemačko-čerkeskih vojnih vlasti da ih uvjere da su lojalni poretku. Međutim, to nije urodilo nikakvim težim posljedicama, jer je u selu ostao cijeli Mjesni NOO, a pretežni dio njihovih članova bio je i u odboru bivše organizacije HSS-a. Primjerice, tajnik Mjesnog NOO-a Josip Mlinarić bio je 1 tajnik bivše organizacije HSS-a u selu. Mlinarić je ostao nepokolebljivo vjeran narodnooslobodilačkom pokretu i smirivao burnu situaciju u selu uz pomoć gotovo cijelog NOO-a. I sami odbornici su dosta teško izdržali pritisak neprijatelja i rodbine. U nekim selima odbornici nisu izdržali. Iz Gornjeg Hruševca je s grupom naroda otišao pod okrilje neprijateljskih utvrda u Buševec i Turopolje samo jedan odbornik, Josip Klasnić-Lončar, ali se i on već drugog ili trećeg dana vratio s povećom grupom naroda doma. Odmah je otišao u NOV, a na mjesto odbornika izabran je njegov stariji brat Ivan. »To je bilo teško sve izdržati!« jednostavno je i zacijelo ljudski opisao te užasne dane bivši tajnik Mjesnog NOO-a Hruševac Gornji Josip Mlinarić.

Ključić Brdo

Ovdje je Mjesni NOO utemeljen već rano u jesen 1942. godine, a članovi tog odbora u ratu bili su:

1. Josip Matković-Tutek, seljak, prvi predsjednik. (Na toj dužnosti ostao je do oslobođenja. Njegova aktivnost u 1942. godini bila je od kapitalne vrijednosti za širenje ustanka u tom kraju);
2. Ivan Matković-Serko, seljak, prvi tajnik. (Radio je nepokolebljivo za narodnooslobodilački pokret kojemu je bio jedan od najvećih oslonaca od prvih dana organiziranja ustanka u našem kraju. Bio je prva veza organizatora NOP-a, a i bivši član KPJ-u. Kasnije nije nikada postao članom KP, kao ni Franjo Kirinčić-Boško i još mnogi drugi bivši članovi KP iz tih sela općine Kravarsko);
3. Franjo Matković-Kvačica, seljak, blagajnik. (Radio je od samih početaka organizirane borbe u tom kraju zajedno s prethodnom dvojicom);
4. Josip Kalisar-Rus, seljak (član od 1943. godine po izboru);
5. Ivan Matković-Jankov, seljak (član po izboru 1943. godine);
6. Franjo Grdan, seljak (član po izboru 1943. godine);
7. Josip Grdan, seljak (član po izboru 1943. godine).

Mjesni NOO Ključić Brdo, osobito prva trojica njegovih članova, odigrao je značajnu ulogu u širenju NOP-a u našem kraju. Već 1942. godine davali su sklonište, prehranu i ostalu pomoć organizatorima ustanka, kao i prolaznicima ovim pravcem.

Kozjača

U selu Kozjača organiziran je Mjesni NOO u jesen 1942. godine, a članovi Odbora u ratu bili su :

1. Ivan Miković, seljak, prvi predsjednik i opet treći po redu. (On je 1942. godine okupio cijelo selo Kozjaču na liniji narodnooslobodilačke borbe. Njegova kuća je bila apsolutno u službi NOP-a, a sam je često služio kao vodič drugovima prema Turopolju, Posavini i Moslavini. Kod njega je dosta navraćao Duka Vasić kao sekretar KK KPH Velika Gorica i član OK KPH-a Pokuplje, zajedno s drugom Mikom Špiljakom i drugim rukovodiocima. Bio je iznimno obazriv i taktičan pri angažiranju novih ljudi u pokret. Ustaško uporište Kravarsko bilo je nadohvat ruke ali u Kozjači neprijatelj nije nikada otkrio ni traga narodnooslobodilačkom pokretu. Makar je cijelo selo bilo upoznato s ilegalnim radom i makar su ustaške patrole prolazile svakodnevno u Dubranec kroz Kozjaču. Tako je selo moglo još u jesen 1942. godine održati bez smetnji masovni sa-

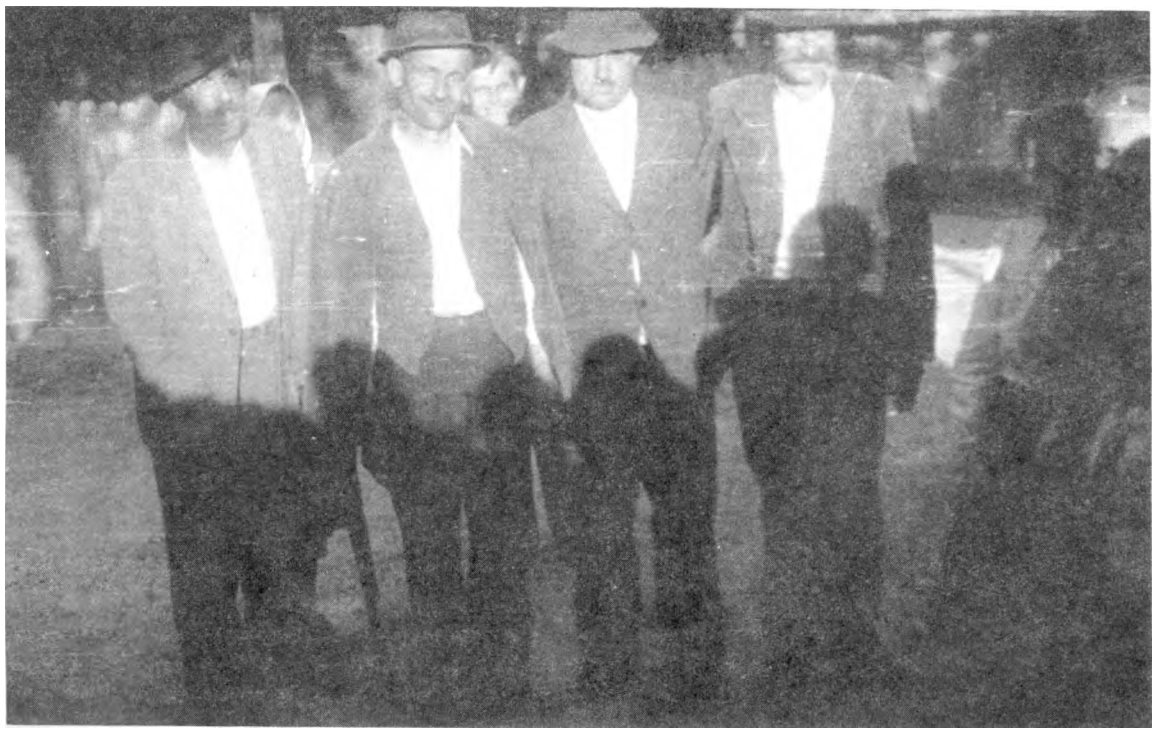
Ivan Miković, poljoprivrednik iz Kozjače, bio je jedan od prvih aktivista i organizatora NOP-a u Vukomeričkim goricama.

stanak na sjenokoši »Trnje« pod jednim stoljetnim hrastom usred sela);

2. Ivan Pukšić-Kvakač, seljak, prvi tajnik;
3. Ivan Rak-Klančević, seljak;
4. Stjepan Jerleković-Kos Belin, seljak;
5. Ivan Vukašinec-Šebek, seljak;
6. Ivan Gršetić-Jandričkin, seljak, drugi predsjednik Mjesnog NOO-a. Nakon njega, ljudi ponovno povjeravaju dužnost predsjednika Ivanu Mikoviću koji to ostaje sve do oslobođenja *(*v. *AIHRPH, NV-97/321 i 316);*
7. Stjepan Jerleković-Srednji, seljak;
8. Stjepan Kovačić-Hodalj, seljak, drugi tajnik;
9. Pavao Golubić, poljoprivredni radnik-kod »Puse«;
10. Franjo Radičević, poljoprivredni radnik-vincilir (član od početka tj. od 1942. godine);
11. Josip Šebek, seljak,

Ovo je bio jedan od najuspješnijih NOO-a u Vukomeričkim goricama. Kroz njega je već u jesen 1942. godine i početkom 1943. prešlo dosta ljudi u partizane. Tu je bila prva stanica za odmor, spavanje i hranu. U jesen 1943. godine iz Posavine i Turopolja prevezeno je 60—70 kola žita za Kordun i dalje. U Kozjači je žito do daljnjeg transporta spremano u kapelici Kozjača. Pošto se transport kretao iz Posavine preko Mraclina i mnogo drugih sela mogao ga je zamijetiti veliki broj ljudi: Tako se i našao netko tko je to dojavio neprijatelju u Velikoj Gorici. Već sutradan s aerodroma Pleso poletjelo je 8—10 aviona koji su bombardirali Kozjaču, Šiljakovinu i, dakako, Kravarsko. Jedna je bomba pogodila kapelicu u Kozjači i srušila je do temelja. Međutim, žito je ostalo cijelo i preveženo je na odredište.

Mjesni NOO Kozjača je išao s komandom mjesta Velika Gorica u rekviziciju stoke i žita na neoslobođeni teritorij našega kotara. U najtežim danima NOO nije se kolebao ni jedan njegov član, niti je otišao pod okrilje okupatora. Takvu su klimu stvarali svi ljudi

Na području Vukomeričkih gorica, medu najranijim suradnicima NOP-a 1942. bili su: s desna na lijevo: Ivan Miković iz Kozjače, izuzetno odan i požrtvovan. Bio je prvi predsjednik NOO-a Kozjača; Stjepan Kovačić-Štefić Čurula iz Kozjače čija su dva sina poginula 1943, u NOV-u, ostavivši nezbrinute obitelji s djecom; Josip Miković-Cavrek, poljoprivrednik i bačvar iz Žitkovčice, odan i marljiv aktivist NOP-a na području vukomeričkih sela i Franjo Siladij, kotarski obrtnik iz Kravarskog.

iz sela Kozjača pod rukovodstvom partijske organizacije, koja ondje djeluje već 1943. godine. Dakako, bilo je veoma teških momenata, osobito 1944. godine, ali su MNOO i Ivan Miković odoljeli tim iskušenjima.

Kravarsko

Početkom 1943.godine osnovan je Mjesni NOO u Kravarskom. U ratu su ga činili ovi članovi:

1. Antun Jelekovac-Tonček, seljak;
2. Ivan Nikša, seoski učitelj, tajnik;
3. Florijan Horvatić, trgovački obrtnik, jedno vrijeme predsjednik;
4. Juraj Domitrović-Furjan, seljak i mlinarski obrtnik (prvi suradnik NOP-a u Kravarskom) ;
5. Ivica Mikulčić, blagajnik općine Kravarsko, blagajnik (poginuo u NOV 1944. godine);
6. Franjo Kranjčević, seljak;
7. Stjepan Horvat, postolarski obrtnik;
8. Stjepan Jelekovac, seljak, drugi predsjednik (od jeseni 1943. godine do oslobođenja);
9. Ivan Horvat, opančarski obrtnik, tajnik;
10. Gabrijel Klepac, trgovački obrtnik;
11. Franjo Povoljnjak, seljak, svećenikov brat, blagajnik drugog NOO-a;
12. Barica Jelekovac, kućanica (radila sa ženama antifašistkinjama);
13. Josip Tkalec-Jožica, seljak; (kasnije radio u pozadinskoj vojnoj vlasti i bio vojnik u Komandi mjesta Velika Gorica);

U toku rata i NOO Kravarsko imao je dosta promjena, ali je njegova uloga za NOP bila veoma značajna. Osim svakodnevnih poslova mjesne vlasti i prehrane partizanske vojske, Mjesni NOO Kravarsko dobivao je velike količine žitarica, stoke i drugog materijala, koje je trebalo prevesti do Kupe za naše pasivne partizanske krajeve Korduna, Like i Dalmacije. Često puta je transport nadlijetalo fašističko zrakoplovstvo. Koncem 1943. godine ono je na Kravarsko sručilo velike količine bombi i mitraljeskih rafala, a na druga sela bivše općine Kravarsko također. U takvim paklenim uvjetima rada, moralo je ponekad doći i do premorenosti pojedinih drugova. Unatoč svim teškoćama Mjesni NOO Kravarsko radio je ipak konstantno i dobro sve do oslobođenja naše domovine.

Novo Brdo

U selu Novo Brdo organiziran je Mjesni NOO u srpnju ili kolovozu 1943. godine. Njegovi članovi u ratu su bili:

1. Juraj Menjak, kolarski radnik, prvi predsjednik (također član Općinskog NOO-Kravarsko i Kotarskog NOO-a Velika Gorica);
2. Ivan Kordić, seljak iz Novog Brda, kbr. 24, kasnije preselio u Kurilovec, tajnik (radio je i u JNOF-i sela Novo Brdo);
3. Mijo Menjak, seljak iz Novog Brda, kbr. 47., blagajnik;
4. Stjepan Vujnović, seljak kbr. 10;
5. Stjepan Sever, seljak iz Novog Brda, kbr. 18, tajnik;
6. Stjepan Kordić, seljak iz Novog Brda, kbr. 24, blagajnik;
7. Josip Menjak, seljak iz Novog Brda, kbr. 4, drugi predsjednik;
8. Barica Hrvačić, kućanica (bila je i član Općinskog NOO-a Kravarsko);
9. Ljubica Menjak, kućanica *(v. AIHRPH, NV-97/312)*
10. Mirko Kordić, seljak iz Novog Brda, kbr. 29;
11. Mirko Novosel, seljak iz Novog Brda, kbr. 27;
12. Josip Lukinić, seljak iz Novog Brda.

Mjesni NOO Novo Brdo dobro je izvršavao sve zadaće kao narodna vlast u ratnom stanju. Stjepan Sever, tajnik Mjesnog NOO, seljak iz Novog Brda vodio je svoj »Dnevnik« iz kojega ćemo citirati neke dijelove da bismo ilustrirali »prosječan rad« odbornika u toku rata. »Dnevnik« je pisan 1944. godine:

»3/3. Vozil ja u Pokupsko Cerje kujnu na Kordićeve vole.

2/4. Išel na konferenciju Kravarsko *(Općinskog NOO-a, o.a.)*

5/4.Išel u općinu vozil kukuruz i sol i pobilježil seljane potrošil pol dana

6/4. Išel po propusnicu

8/4. Bil sam na konferenciji Kravarsko

9/4. Tražil kola za vojsku a posle išel na Ruševec Gor. radi rane *(hrane — o.a.)* vojske

10/4. Išel u Kravarsko po sol

18/4. Nosil krumper u općinu

19/4. Nosil bažul za sol u općinu

20/4. Nosil bažul za sol u općinu

22/4. Rasporedil na jelo vojnike

23/4. Imali sastanak masovni

24/4. Djelili sol u našem selu 20 kila

27/4. Imali celi dan posla sa ranom za vojnike i išel u Kravarsko i u Čakanec za vojsku

22/3. Dobili sol u Kravarskom

30/3. Imali na rani 20 vojnika do Menjaka 17

2/4. Naranil predsjednik 3 druga

20/3. Naranil Franjo Menjak 5 drugova

4/4. Naranili za ručak 20 drugova

4/4. Naranili za večeru 45 drugova

9/4. Ranil predsjednik 3 druga
9/4. Imal na rani ja br. 9 / 2 druga
16. i 20/4. Imal ja na rani po 1 druga 21, 22. i 23/4. Ranili za večeru u Kravarskom 100 vojnika
27/4. Ranili Vojnovići 7 vojnika — broj 35 — 34 — 10 i 9
28/4. Ranil ja broj 9 za ručak 2 druga
3/5. Naranili 63 druga 2 puta
25/5. Nosile Vujnovićke u Kravarsko ranu za 15 vojnika i broj 29 — 23
5/6. Imal kod ručka 1 vojnika
3/3. Tražio 4 kola za žitak prevoz od Bana u Pokupsko potrošio do podne i imao na rani 37 vojnika
7/3. Imali na rani 20 vojnika
7/3. Bila rekvizicija u našem selu
17/3. Rasporedio 45 vojnika na ranu. Isto išao plužiti celi dan Jane Vujnović kbr 32.
18/3. Išel na konferenciju u Kravarsko
20/3. Išel na sastanak u Kravarsko
24/3. Išel u općinu, a posle sem tražil kola za pošpun i potrošil pol dana
25/3. Sastavil popis sjetve Novo Brdo
27/3. Išel na konferenciju u Dubranec, a posle išel po pokojnog Kordić Stjepana *(poginuli partizan, pripadnik pozadinskih vojnih vlasti — o.a.)*
28/3. pokopal pok. Kordić Stjepana
16/2. Nisam imao naređenja
17/2. Raspoređivao 53 vojnika na ranu cijelo selo ranilo
14/2. Ranili smo. tri pozadinca *(politički radnici ili kuriri — o.a.)* i to 32 — 8 — 9 za večeru
23/2. Pomogel šenicu voziti vojničku u Čakanec
24/2. Bio sam na kotaru na pretresu
25/2. Raspoređivao vojsku karlovačku za ranu 51 nosili u Kravarsko za ručak a za večeru 30 doma
26/2. Raspoređivao vojsku za ručak 20 vojnika a posle podne vozil drva za vojsku Črdaku
27/2. Imal poziv za općinu
1/3. Dobili sol 75 deka išel u šumu dobili drva (...)« *(Stjepan Sever, Dnevnik — a.a.)*

Bilo je još mnogo raznoraznih radnih zadataka mjesnih narodnooslobodilačkih odbora, primjerice: upis narodnog zajma, pomaganje pri obradi zemlje boraca, opskrba siromašnih i nemoćnih stanovnika sela, briga o školama za djecu i raznih drugih. Nabrojani i u dnevniku zapisani zadaci bili su tipični i najčešći. Kakvim redom je unašao autor svoje zabilješke nije sasvim jasno, ali on se je u »evidenciji« zacijelo snalazio, a mi iz toga uočavamo najčešće zadatke koje je Mjesni NOO imao u svom selu i šire.

Opatija

U selu Opatija utemeljen je Mjesni NOO u kolovozu 1943. godine. Njegovi članovi u ratu su bili:

1. Alojz Sečen, seljak, prvi predsjednik;
2. Stjepan Sečen, drugi predsjednik;
3. Kata Brajković, kućanica, tajnik;
4. Rok Brajković, seljak, blagajnik;
5. Imbro Blažinčić, seljak i krčmar;
6. Mato Klasnić, seljak;
7. Ivan Brajković, seljak;
8. Ivan Štimac, seljak;
9. Alojz Brajković, seljak;
10. Pavao Šajnović, seljak.

Podvornica

Ovo je selo formiralo ilegalni Mjesni NOO koncem 1942. godine, a članovi Odbora u ratu bili su:

1. Mato Đuretić-Bareskin, seljak, prvi predsjednik;
2. Mirko Đuretić, kovački obrtnik, drugi, birani predsjednik (bio je tajnik prvog Mjesnog NOO-a);
3. Janko Đuretić, seljak, treći predsjednik (ostao na toj dužnosti do oslobođenja);
4. Josip Mataković, poljoprivrednik-vincilir, (prvotno u Mjesnom NOO-u Barbarić, a kasnije prešao u MNOO Podvornica gdje je bio tajnik do oslobođenja);
5. Janko Đuretić-Lubek, seljak, blagajnik;
6. Mato Đuretić-Lazin, seljak;
7. Lovro Đuretić, seljak i mlinarski obrtnik;
8. Josip Petrac-Mejaš, seljak;
9. Mato Petrac-Tudinkin, seljak;
10. Josip Petković-Majuričin, seljak;
11. Mijo Petrac-Imbrin, seljak, predsjednik (kratko vrijeme);
12. Mato Petković-Tomin, seljak.

Narodnooslobodilački odbor Podvornica je u ilegalnom stadiju dobro radio i pridobio cijelo selo za narodnooslobodilački pokret. No, imao je i velikih teškoća i nedaća što su mu ih zadavale okupatorske vojske. Najveći zločin izvršio je okupator u selu Podvornica 27. prosinca 1943. godine. Toga dana su naime čerkeske jedinice iz Buševca zapalile cijelo selo, koje je do temelja izgorjelo sa svim gospodarskim zgradama. Užasan teror okupatora je neke članove odbora pokolebao pa su pod teretom situacije posustali, ali su uvijek novi nastavljali borbu do oslobođenja i pod najtežim uvjetima.

ŠUjakorina

Ilegalni Mjesni NOO organiziran je u Šiljakovini rano u proljeće 1943. godine, a nje-

Mjesni NOO Velika Buna sa seoskom omladinom poslije omladinske konferencije u Krušaku 1943/44. Gore desno, pokraj zastave je predsjednik Ivan Birek, požrtvovni aktivist NOP-a.

govi članovi u ratu su bili:

1. Janko Lučan-Čila, seljak, prvi predsjednik (On je i prva veza organizatorima pokreta za koji je uspio pridobiti dosta novih suradnika);
2. Ivan Gašparec, seljak, tajnik;
3. Tomo Lučan, seljak, blagajnik;
4. Ivan Šaban, seljak, drugi predsjednik;
5. Stjepan Gašparec, seljak;
6. Slavko Gredelj, trgovački obrtnik;
7. Juraj Matković, seljak;
8. Srećko Pisačić, seljak;
9. Juraj Gašparec, seljak.

U Šiljakovinu je često upadao neprijatelj što je Mjesnom NOO-u zadavalo dosta velike teškoće u radu. U takvim okolnostima i pod neprijateljskom propagandom neki su odbornici malaksali u radu. Međutim, Mjesni NOO je, unatoč svemu, ispunjavao konstantno do oslobođenja sve zadatke. Kotarski NOO Velika Gorica je u jednoj klijeti kraj Šiljakovine nesmetano radio do konca 1943. godine. Njegovu sigurnost i opstanak u tim sudbonosnim danima valja među ostalim zahvaliti Mjesnom NOO Šiljakovina, napose pojedinim odbornicima.

Velika Buna

Mjesni NOO formiran je ovdje u jesen 1942. godine, a njegovi članovi u ratu bili su:

1. Alojz Pejak, seljak, prvi predsjednik (do jeseni 1943. godine. Tada je pod utjecajem mačekovske propagande otišao u neprijateljsko uporište Turopolje. U domobranima je radio u ambulanti i otuda slao neke lijekove za partizane, no ta veza s partizanskim obiteljima u Buševcu nije opravdala njegovo dezerterstvo);
2. Stjepan Filipović-Mudrijaš, seljak, tajnik (od formiranja odbora do oslobođenja);
3. Josip Markulin, seljak;
4. Ivan Birek-Dugi, seljak, drugi predsjednik (od jeseni 1943. godine bio je i član Općinskog NOO-a Kravarsko do oslobođenja. U radu za NOP je bio veoma postojan i aktivan od prvog formiranja Mjesnog NOO-a 1942. godine. Bio je hrabar i beskompromisan borac u najtežim danima toga sela i kraja);
5. Josip Benović-Božek seljak;
6. Ivan Grđan-Gat, seljak;
7. Stjepan Brkić-Čoban, seljak;
8. Đuro Đurašin-Susedov, seljak;
9. Đuro Đurašin-Jagin, seljak;
10. Ivan Belošević-Belota, seljak.

Mjesni NOO Velika Buna je aktivizirao cijelo selo u radu za NOP već u jesen 1942. godine. Stoga su se pripadnici u selu ponašali posve slobodno. Na primjer, iako na dohvatu Alabandine bojne u Buševcu, u selu smo održavali javni masovni sastanak u dvorištu Mirka Benovića, zeta Nikole Pejaka. Skup je održan pod petrolejkom kojom prilikom je pročitan članak druga Tita o ponašanju »Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba 1918« u Zagrebu.

Takvoj klimi u selu najviše je pridonjeo Nikola Pejak, seljak, bivši predsjednik Mjesne organizacije HSS-a i član Općinske i Kotarske organizacije HSS-a Velika Gorica. On se posve solidarizirao s NOP-om, a njegov je sin bio predsjednik Mjesnog NOO-a Velika Buna. Međutim, valja naglasiti da su obojica pokorno izvršavali upute Robića i Kovačevića iz Buševca, već okorjelih mačekovaca čije su upute primali. Ni Robić, ni Kovačević nisu sudjelovali u NOP-u pod vodstvom KPJ-u. Naime, naš pokret je 1943. i osobito 1944. godine imao dosta neprilika u Velikoj Buni, Šiljakovini i drugdje zbog utjecaja mačekovaca, jer su pod njihovim utjecajem uslijedila dezerterstva iz NOP-a. Vodstvo HSS-a je »dalo mig« — upućivalo je svoje članstvo da ne sudjeluje u borbi pod vodstvom KPJ, već da oni trebaju čekati svoju šansu za preuzimanje vlasti koju će im dati zapadni Saveznici, te da treba čuvati glavu, jer će živi dobiti vlast. Mačekovci su govorili da oni trebaju stvoriti »svog Dražu Mihajlovića, svoje četnike, za odlučujući moment«. NOP je imao velike štete od takve propagande.

Žitkovčica

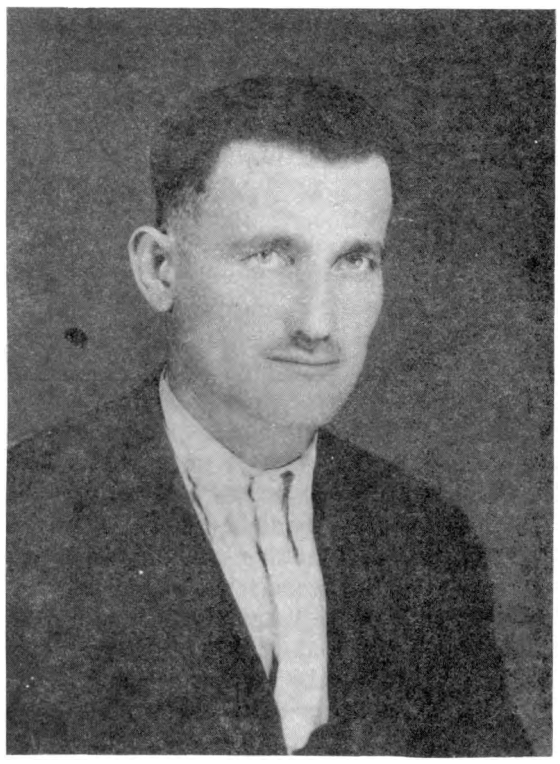
Ovdje je Mjesni NOO utemeljen kasno u jesen 1942. godine, njegovi članovi u ratu su bili:

1. Alojz Miković, seljak, predsjednik (također i član Općinskog NOO-a Kravarsko);
2. Josip Miković-Cavrek, bunardžija i poljoprivrednik, tajnik. (Radio za NOP od prvih dana. Njegovom je zaslugom selo bilo jedinstveno u podršci NOP-u, a svoj je veliki utjecaj prenio i na susjedna sela. Selo Žitkovčica je bilo pouzdano sklonište organizatorima ustanka, koje je Miković uvijek vodio i u najudaljenija turopoljska i posavska sela. Mnogo puta su kod njega dolazili članovi Okružnog komiteta KPH-a Pokuplje; Špiljak, Vasić, Benđo i drugi aktivisti, koje je sigurno prevodio u druga sela i povezivao s do tada neuključenim ljudima u NOP);
3. Josip Drvodelić, seljak (aktivan u radu Mjesnog NOO-a od osnivanja i posve angažiran za NOP kao i Josip Miković. Djelovali su jedinstveno pod ilegalnom lozinkom »Ne žuri mu se s kleti«);
4. Stjepan Hrkovec, seljak;
5. Ivan Miković, seljak.

Već iz funkcije prve trojice odbornika, a napose Cavreka i Drvodelića, zapažamo pionirski rad sela Žitkovčice na dizanju ustanka u onom kraju. U tom jedinstvenom selu nitko nije ni pokušao osporiti vodeću ulogu NOO. Nitko se nije kolebao u ratu, a pogotovu nitko nije otišao u redove neprijatelja.

Alojz Miković, seljak iz Žitkovčice, bio je predsjednik mjesnog i općinskog NOO-a. Godine 1942. krio je Miku Špiljaka i Miju Kosa-Zorka, prilikom susreta s ustašama.

Josip Miković-Cavrek, poljoprivrednik i bunardžija iz Žitkovčice bio je medu prvim aktivistima NOP-a u Vukomeričkim goricama.

Općinski NOO Novo Čiče

Općinski narodno oslobodilački odbor Novo Čiče formiran je u lipnju 1943. godine. Prvi ilegalni sastav brojao je svega 6 odbornika, kao što je i zapisano u izvještaju KK KPH-a Velika Gorica od 30. lipnja 1943. godine *(v. AIHRPH, KP-167/166)*. Kasnije je Odbor popunjavan i imao je do 16. osoba, a kroz njega je ukupno prošlo dvadesetak ljudi i žena. Nešto iz straha a nešto pod utjecajem neprijateljske propagande, neki su pojedinci napuštali Općinski NOO Novo Čiče. Njegovi članovi u ratu su bili:

1. Franjo Kraljić, medičarski obrtnik-licitar iz Novog Čiča, prvi predsjednik. (Bio je i osnivač Kotarskog NOO-a Velika Gorica. Do svibnja—lipnja 1944. godine veoma je aktivno i odano radio za narodnooslobodi-

Općinski NOO Novo Čiče. S lijeva: Ignac Matić, predsjednik, Franjo Drobnjak, Ivan Pugelnik, Josip Pintarić, Čedo Mihelić (sjede); Stjepan Antolović, Rudolf Kralj, kurir Mijo Špičko (stoje) i drugi.

lački pokret, no tada je sve to napustio iz nepoznatih pobuda, iako nije otišao na stranu neprijatelja. Ovdje, međutim, valja dodati da je selo bilo pod udarom okorjelih mačekovaca, njihove propagande i terora. Oni su u selu Novo Čiče organizirali »Seosku samozaštitu od komunizma na selu« od 30 ljudi pod vodstvom Gestapoa);

2. Ivan Pugelnik, četkarsko-metlarski radnik iz Novog Čiča, tajnik;
3. Mato Hapač, seljak iz Ščitarjeva, blagajnik (bio je i osnivač Kotarskog NOO-a Velika Gorica);
4. Bolto Drobnjak-Kundek, seljak iz Ribnice;
5. Ivan Drobnjak-Konzul, seljak iz Novog Čiča;
6. Ignac Matić, seljak iz sela Sasi, najprije član a od 1944. godine i predsjednik (na toj je dužnosti ostao do oslobođenja, odnosno do izbora 1945. godine);
7. Marko Rupić, seljak iz Jagodna;
8. Stjepan Antolović, brijački obrtnik iz Novog Čiča;
9. Slavko Šestok, seljak iz Čičke Poljane Donje, pročelnik Odjela za agitaciju i propagandu;
10. Ignac Janković-Amerikančev, seljak iz Čičke Poljane Donje;
11. Marica Caganić, kućanica iz Obrezine;
12. Stjepan Krvarić, seljak iz Novaka;
13. Stjepan Škrlec-Filipan, seljak iz Petine;
14. Marta Kodabec, domaćica iz sela Drenje;
15. Stjepan Benšak-Stric seljak iz Petine;
16. Tomo Vugrić, seljak iz Podotočja Gornjeg;
17. Josip Drobnjak-Kundek, seljak iz Ribnice;

Mjesni narodnooslobodilački odbori

Bapče

Nije ustanovljen datum ni godina formiranja toga Mjesnog NOO-a u postojećim dokumentima pa ni u materijalima bivšeg Kotarskog NOO-a Velika Gorica. Podatke o njemu dao je bivši tajnik Općinskog NOO-a Novo Čiče Ivan Puglenik. Prema tom popisu u sastavu Mjesnog NOO Bapče i Selnica koji je osnovan 15. srpnja 1943. godine, bili su članovi:

1. Marko Dijanić, iz Selnice, predsjednik;
2. Viktor Berislavić, iz Selnice, tajnik;
3. Božidar Demikeli, iz Bapča, blagajnik;
4. Ivan Horvat, iz Selnice, odbornik;
5. Ivan Čumpek, iz Bapča, odbornik. ***(Spisak I. Pugelnika — a.a.)***

Ispitivanjem drugova aktivista s toga terena nije se moglo utvrditi da je taj Mjesni NOO postojao. Svi se jedino slažu u tome da je u selu radio kao aktivist i najprisniji suradnik NOP-a Stjepan Dijanić, stariji brat Marka Dijanića koji uz Pugelnika tvrdi da je on, Marko bio predsjednik Mjesnog NOO-a. Sudeći prema svemu, Stjepan Dijanić bio je suradnik Mjesnog NOO Črnkovec i po njegovoj direktivi radio u svom selu za potrebe NOP-a. Unatoč svemu bilo bi dosta čudno da u jednom tako aktivnom i cjelokupno organiziranom selu ne bi bilo mjesnog NOO.

Črnkovec

Ovdje je formiran ilegalni Mjesni NOO u listopadu 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Josip Vrtar, seljak, predsjednik;
2. Stjepan Podlejan, seljak, drugi predsjednik. (Bio je vrlo aktivan u radu sve do oslobođenja naše zemlje);
3. Josip Krvarić, seljak;
4. Stjepan Turčić, seljak;
5. Milan Vrtar, seljak;
6. Josip Pintarić, ugostiteljski obrtnik — krčmar.

Drenje

Selo Drenje je formiralo ilegalni Mjesni NOO u svibnju 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Josip Matić, seljak, predsjednik;
2. Josip Grgetić, seljak;
3. Martin Matić, seljak;
4. Antun Lopuh, seljak;
5. Jakob Šinjak, seljak;
6. Mijo Strušćak, seljak (poginuo u logoru).

Jagodno

U ovom je selu utemljen ilegalni Mjesni NOO u travnju 1944. godine. Njegovi članovi u ratu su bili:

1. Marko Rupić, seljak, predsjednik (uhapšen i pogubljen u logoru Jasenovac);
2. Filip Katarinčić, seljak (uhapšen i ubijen u ustaškom logoru Jasenovac);
3. Mato Gregorka, postolarski radnik;
4. Tomo Lesinger, seljak;
5. Josip Cvein, mlinarski obrtnik.

Košnica—Petina —Selnica—Grdovčak

Ovdje je uspostavljen Mjesni NOO u ožujku 1943. godine, a njegovi odbornici u ratu su bili:

1. Stjepan Škrlec-Filipan, seljak iz Petine, prvi predsjednik;
2. Josip Berek, seljak iz Košnice, drugi predsjednik;
3. Stjepan Benšak-Stric, seljak iz Petine;
4. Josip Caganić, seljak iz Male Košnice, tajnik;
5. Nikola Kuzmec, seljak iz Velike Košnice kbr. 9;
6. Ivan Caganić, seljak iz Velike Košnice, kbr. 8;
7. Martin Berek, seljak iz Velike Košnice, kbr. 11 ;
8. Mato Benšak, seljak iz Petine, kbr. 12;
9. Stjepan Krvarić, seljak iz Selnice, kbr. 40.

Mjesni NOO ovih sela sjedinio je narod u radu isključivo za NOP. U selima nije bilo izdajnika, a svi su ljudi slali svoju djecu u NOV. Svi pomažu narodnooslobodilački pokret u žitu, stoci, odjeći i drugim materijalnim dobrima koje selo posjeduje. Sve akcije izvršene na njemački aerodrom Pleso bile su moguće samo uz izravno angažiranje ovdašnjih ljudi, koji graniče s aerodromskom žicom. U prevođenju ljudi iz Zagreba u partizane ovaj je Odbor odigrao nezaobilaznu ulogu.

Lazina

Ovo je selo utemeljilo Mjesni NOO u lipnju 1944. godine, a njegovi odbornici u ratu su bili:

1. Ivan Cujan-Starešina, seljak, predsjednik (radio je kao seoski pandur još neke korisne poslove za NOP šire od svoga sela);
2. Josip Đurašić-Biškup, seljak, tajnik;
3. Mato Krk-anić, seljak i seoski pandur.

Mjesni NOO Lazina je formiran na najposebniji način na cijelom našem području. Kada je, naime, tajnik Općinskog NOO-a Novo Čiče došao s ekipom za rekviziciju stoke, žita i drugih namirnica za NOP zbile su se pri tome neke nepravilnosti. Lazina nije još imala NOO pa je udio toga sela određivan mimo tamošnjih seljaka. Oni su stoga bili vrlo nezadovoljni, no svima je u pomoć priskočio Mijo Filipović partizan iz X korpusa NOV-e. On je naredio da se oduzeto žito, stoka i ostalo vrati seljacima, a oni će sami odvojiti i rasporediti koliko tko od njih može dati. To je odmah i učinjeno. Formiran je Mjesni NOO, koji je odredio raspodjelu rečenih seljačkih dobara. Svi su bili više nego zadovoljni, a neki su seljaci čak i kupovali stoku koju žele predati za narodnooslobodilački pokret, jer su ispravno željeli sačuvati svoju kvalitetniju za rasplod.

Lekneno—Trnje

Ovo je selo formiralo Mjesni NOO u kolovozu 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Stjepan Lončar, seljak, predsjednik;
2. Stjepan Belec, seljak;
3. Juraj Lacković, seljak;
4. Stjepan Turković-Knez, seljak;

Novo Čiče

Ilegalni Mjesni NOO organiziran je u ovom selu u travnju 1943. godine. Njegovi članovi u ratu su bili:

1. Franjo Kraljić, medičarski obrtnik, predsjednik (do 1944. godine, a tada napu-

stio rad i nije se nikada više aktivizirao na oslobodilačkoj fronti);

2. Stjepan Antolović, brijački obrtnik, tajnik (do oslobođenja);

3. Stjepan Drobnjak-Konzul, seljak;

4. Mato Modrić, kovački obrtnik;

5. Josip Tomšić, krojački obrtnik (član Odbora do 1944. godine a tada napustio rad, odselivši u Zagreb);

6. Franjo Anić, postolarski obrtnik (uhapšen i umro po izlasku iz ustaškog logora);

7. Mijo Kaić, postolarski radnik (uhapsili ga ustaše 1943. godine, te nakon mučenja zaklali u grmlju kraj sela Ribnice);

8. Josip Mihelić, ugostiteljski i trgovački obrtnik;

9. Josip (Matin) Paviša-Japa, stari seljak;

10. Čedo Mihelić, učenik, predsjednik (od 1944. godine do oslobođenja).

Mjesni NOO Novo Čiče je radio u iznimno teškim okolnostima. Uz gotovo stalne okupatorske ili ustaške posade u selu, tu je Gestapo u suradnji s mačekovcima uspio formirati 1944. godine »Seosku samozaštitu protiv komunizma«. Taj primjer »zaštite sela«, jedinstven na cijelom našem području, neprijatelj je uspio ostvariti u selu Novo Čiče samo zato što je ondje imao posadu njemačke vojske. Pokušaja formiranja takve »zaštite sela od komunizma« bilo je manje-više u svim selima. Međutim, zahvaljujući nekim, iako nesklonim NOP-u, ali ipak razumnim ljudima iz redova mačekovaca te brzoj intervenciji narodne i vojnopozadinske vlasti, ta paklena akcija stvaranja bratoubojica u našim selima bila je u začetku spriječena.

Obrezina—Sasi—Novaki

Ilegalni Mjesni NOO utemeljen je u svibnju 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Josip Ferenčina, seljak iz Obrezine, prvi predsjednik;

2. Mato Božić, seljak iz Obrezine, tajnik;

3. Marica Caganić-Šnajderova, kućanica iz Obrezine;

4. Josip Caganić-Cezarec, seljak iz Obrezine, član i tajnik 1944. godine. (Poginuo na zadatku kao tajnik Kotarskog NOO-a Velika Gorica u ljetu 1944.' godine u vrtovima, odnosno u polju kraj svoga sela);

5. Ignac Matić, seljak iz sela Sasi, član a zatim predsjednik;

6. Stjepan Mihinica-Pepić, seljak iz Obrezine;

7. Stjepan Krvarić, seljak iz Novaka;

8. Ivan Huzjak-Rogoz, seljak.

Mato Božić, poljoprivrednik iz Obrezine, bio je vrijedan aktivist NOP-a i tajnik mjesnog NOO-a.

Podotočje Donje

Mjesni NOO osnovan je u srpnju 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Ljudevit Češkarić, seljak, predsjednik;
2. Ivan Davutović, seljak;
3. Tomo Vugrić, seljak;
4. Franjo Davutović, seljak;
5. Vinko Davutović, seljak;
6. Stjepan Davutović, seljak;
7. Ivan Gučić, seljak.

Poljana Čička Donja

Mjesni NOO formiranje u rujnu 1942. godine, a njegovi članovi u ratu bili su:

1. Josip Janković-Stankin seljak, prvi predsjednik (veoma aktivan u radu za NOP. Bio je član KPJ-u prije rata i član udarne grupe Poljana);

2. Antun Rezek, seljak (odan i požrtvovan borac i član udarne grupe Poljana);

3. Petar Mikša, seljak (također i član udarne grupe Poljana);

4. Lacko Radičević (Bio i član udarne grupe Poljana);

5. Stjepan Janković-Katin, kbr. 121. seljak;

6. Ivan Radičević-Dugi, seljak (Bio i član udarne grupe Poljana);

7. Slavko Šestok-Rašćajnkin, seljak (Bio i član Općinskog NOO-a Novo Čiče, te član udarne grupe Poljana. Vrlo agilan i požrtvovan u radu za narodnooslobodilačku borbu);

8. Josip Šestok-Joško, seljak (Bio i član udarne grupe Poljana Čička);
9. Ignac Janković-Amerikančev seljak (Bio i član udarne grupe);
10. Ivan Janković-Plasikec, seljak (Bio i član udarne grupe);
11. Josip Tomšić-Stariji, seljak, najprije član potom drugi predsjednik;
12. Mato Tomšić-Špolarkin, seljak, najprije član, a onda tajnik;
13. Ivan Tomšič-Jankićev, seljak;
14. Ivan Janković-Crleni, seljak;
15. Andrija Radičević (Bio i član udarne grupe Poljana Čička).

Zbog složnosti naroda i aktivnosti NOO-a, a ponajviše rada bivših članova KPJ-u, u selu Poljana Čička Donja okupatorima i domaćim izrodima ovdje ništa nije polazilo za rukom na početku okupacije. A u drugoj polovici 1942. godine selo Čička Poljana Donja bilo je naš »pravi oslobođeni teritorij«. Iz Mjesnog NOO-a mlađi su ljudi odlazili u NOV i minere, a mnogi stariji su bili u udarnoj grupi s omladinom. Svagda je narodnooslobodilački odbor Poljana bio spreman prehraniti partizane koliko ih god dođe, a za prijevoz ljudi preko rijeke Odre uvijek su pripremno čekali čamci i korita sa spretnim i hrabrim kormilarima. Često su se prebacivale i velike partizanske jedinice.

Poljana Čička Gornja

Ilegalni Mjesni NOO utemeljen je u studenom 1943. godine. Njegovi članovi u ratu su bili:

1. Mato Janković, seljak predsjednik;
2. Josip Mišerić-Crni, seljak;
3. Antun Jendriš, seljak (bio je i predsjednik općinskog odbora Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte Novo Čiče);
4. Antun Gmižić, seljak;
5. Vid Gmižić, seljak.

Čudno je, ali se može objasniti zašto je Poljana Čička Gornja kasnila više od godinu dana za svojim selom Poljanom Donjom. Poljana Gornja je bila vezana uz selo Novo Čiče, gdje je bilo dosta protivnika NOP-a, koji su djelovali na ovaj narod. No, kad je formiran Mjesni NOO u Poljani Gornjoj, rad za narodnooslobodilački pokret razvio se vrlo intenzivno i ništa nije zaostajao za ostalim našim najboljim selima. Mjesni NOO Poljana Gornja je isključivo zaslužan za takvo pozitivno kretanje cijeloga sela.

Ribnica

Ilegalni Mjesni NOO utemeljen je u travnju 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su

£ili:

1. Bolto Drobnjak-Kundek, seljak, predsjednik (uhvaćen i pogubljen u ustaškom logoru Jasenovac, zajedno s braćom Šimunom, Matom i Josipom, te sestrom Ružom udatom Perenski. U ustaškom logoru pogubljena je i Boltekova djevojčica Slavica);
2. Mato Drobnjak-Kundek, seljak (pogubljen u Jasenovcu sa svojom braćom);
3. Franjo Drobnjak-Kundek, postolarski radnik (bio i član Kotarskog NOO-a Velika Gorica) ;
4. Mara Božić-Miga, domaćica;
5. Bartol Stepančić, seljak;
6. Ljudevit Stepančić, seljak;
7. Tomo Stepančić, seljak.

Duboki utjecaj na narod sela Ribnice ostavila je prijeratna aktivnost bivšeg člana KPJ i člana KK KPH za Veliku Goricu Mate Drobnjaka-Spašinćaka i drugih članova KPJ u selu. Cijelo je selo godine 1943. uključeno u NOP, ali ni neprijatelj nije mirovao.

Noću 6. siječnja 1944. godine sastao se veći skup partizana u kući Ruže Perenski, sestre braće Drobnjak, među kojima je bilo najviše pripadnika minerske jedinice s našega terena. Mineri su u tom selu imali i svoju prolaznu bazu, uz najveću suradnju Mjesnog NOO-a i, napose, braće Drobnjak: Bolte, Šimuna, Mate, Jošipa i Franje.

Međutim, te kobne noći ustaše su uz asistenciju dvojice domaćih izdajnika opkolili Drobnjakovu kuću. U praskozorje je najprije svladan mladi partizan-miner Florijan Stepančić (Ribnica 1928. t Ribnica 1944), a zatim su ustaše uhapsile četvoricu braće Drobnjak: Boltu, Šimuna, Matu i Josipa, dok je peti brat Franjo otišao iz kuće s grupom minera na drugo mjesto prije opkoljavanja kuće. Potom je uhvaćen Josip Petrina kolarski obrtnik i bivši član KPJ-u sa ženom Verom iz Novog Čiča. Uhapšeni su istodobno i mineri iz Čičke Poljane: Blaž Gučić, seljak; Josip Pokupec, poljoprivredni radnik-sluga u Poljani, rodom iz Starog Čiča; Ivan Tomšić-Ivanov iz Čičke Poljane; već spomenuti Florijan Stepančić, seljak iz Ribnice; Stjepan i Ivan Svekrić, poljoprivredni radnici iz Novog Čiča; Vlado Kalajna iz Novog Čiča i Franjo Božić-Migać, seljak iz Ribnice. Uhapšeni su i djeca braće Drobnjak: Ružica kćerka Šimuna, Barica, kćer Mate, Slavica kćer Bolteka, zatim njihova sestra Ruža Perenski i roditelji: otac Tomo i majka Mara. Uhvaćene su još: Mara Gmižić, domaćica iz Ribnice, kbr. 44, predsjednica AFŽ-a sela i član KPJ-u; Ljuba Drobnjak, domaćica iz Ribnice, kbr. 9, tajnica Mjesnog odbora AFŽ-a Ribnica; Kata Jurenić, domaćica-omladinka iz sela Kobilić, član Kotarskog komiteta SKOJ-a za kotar Velika Gorica.

Na skupu je bila i grupa minera s Dragutinom Hursijevićem-Žugecom, radnikom iz Vukovine. Oni su otišli iz Ribnice u Poljanu Čičku prije opkoljavanja kuće i tako izbjegli sudbinu svojih drugova.

Na skupu su uhapšene oko 22 osobe i sve otpremljene u zatvor u Veliku Goricu. Tu su ustaše i Gestapo načinili selekciju prema nepoznatom kriteriju i pustili na slobodu Katu Jurenić i Ružicu i Baricu Drobnjak. Ostale su otpremili u zatvor u Zagreb. Za nekoliko su dana iz zatvora u Zagrebu pušteni doma stari roditelji braće Drobnjak, Tomo i Mara te Vlado Kalajn i Ivan Svekrić, mineri iz Novog Čiča. Stjepan Svekrić je uspio pobjeći ustašama na putu od Ribnice do Velike Gorice. Na kraju je ishod ove tragedije bio slijedeći:

Pogubljeni na terenu (dovedeni iz zatvora u Zagrebu):

1. Blaž Gučić, seljak iz Čičke Poljane, miner, ubijen na pruzi kraj Siska;
2. Josip Pokupec, poljoprivredni radnik iz Čičke Poljane, miner, ubijen kod lugarnice »Međibunje« u Turopoljskom lugu.

Odvedeni u logor Jasenovac i tamo pogubljeni:

1. Simun Drobnjak-Kundek, seljak iz Ribnice;
2. Bolto Drobnjak-Kundek, seljak iz Ribnice;
3. Mato Drobnjak-Kundek, seljak iz Ribnice;
4. Josip Drobnjak-Kundek, seljak iz Ribnice;
5. Slavica Drobnjak, omladinka stara 18 godina, domaćica iz Ribnice;
6. Ljuba Drobnjak, domaćica iz Ribnice kbr. 9;
7. Ruža Perenski, domaćica iz Ribnice, sestra braće Drobnjak;
8. Mara Gmižić, domaćica iz Ribnice;
9. Florijan Stepančić-Furko, dječak iz Ribnice, miner;
10. Josip Petrina, kolarski obrtnik iz Novog Čiča;
11. Vera Petrina, kućanica iz Novog Čiča.

Predsjednik Mjesnog NOO-a Ribnica Bolto Drobnjak bio je okupio na malu svečanost sve suradnike narodno-oslobodilačke borbe da bi na taj način potaknuo još veću aktivnost za NOP ù svom i drugim selima. Međutim, izostala je pri tome najnužnija budnost. To više što je u selu bio izdajnik, suradnik Gestapoa i ustaša Josip Mravec stolarski radnik iz Ribnice (koji se smucao oko njihove kuće kao »prijatelj«) i za sve znao. On je zajedno s Franjom Čačićem ustašom iz Novog Čiča, doveo skrivenim putem neprijatelje da opkole kuću i učine ono što su učinili.

Nakon hapšenja, ustaše su pristupili pljački gospodarstva Drobnjak. Odveli su oko dvadeset pet komada stoke i sav prirod iz 1943. godine. Potom su zapalili trideset metara dugačku staju i 18 metara dugačku kuću. Bili su Drobnjaki za tamošnje prilike imućni. Imali su 35 jutara plodne zemlje, lijepe gospodarske zgrade i alat.

Za NOP i NOO u ovom selu bila je to prava katastrofa! Ipak su aktivisti i odbornici nastavili još žešće i smišljenije radom i borbom protiv okupatora i izdajnika.

Mravca su u ratu uhvatili partizani, ali je uspio pobjeći i duboko se kriti do oslobođenja. Poslije oslobođenja je uhvaćen i likvidiran kao zločinac.

Pod rukovodstvom Mjesnog NOO-a Ribnica selo je dalo i više desetaka dobrih boraca za narodno oslobođenje. Od njih su mnogi dali i svoje živote kao Stjepan Zubek, koji je poginuo u jurišu na ustaški bunker u Žažini, zatim Juraj i Josip Grgar i drugi. Izuzetni borac je bio i Ivan Brhanić, koji odlazi među prvima u partizane i ističe se hrabrošću u borbi s neprijateljem.

Ščitarjevo

Mjesni NOO organiziran je u listopadu 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Stjepan Fiket, seljak, prvi predsjednik (do 1944. godine kada je uhapšen i odveden u logor u Njemačku odakle se nije vratio);
2. Mato Hapač, seljak, tajnik (za vrijeme cijelog rata. Također član Općinskog NOO-a Novo Čiče i osnivač Kotarskog NOO-a Velika Gorica);
3. Dragutin Palorec, seljak, blagajnik (na ovoj dužnosti uhapšen zajedno sa ženom Dragom, 1944. godine i ubijen u logoru. Žena i dijete, rođeno u logoru, također su ondje pogubljeni);
4. Franjo Periša, seljak;
5. Stjepan Mikuletec, seljak;
6. Stjepan Šutej, seljak.

Aktivnost u selu Ščitarjevo tekla je od 1941. godine pod direktnim rukovodstvom komunista. Tu su udarne grupe i veze bile vrlo aktivne i uspješne u akcijama i Narodnooslobodilački pokret upravo je bujao. Zbog toga je nemoguće uvjerljivo opravdati relativno kasno pristupanje formiranju Mjesnog NOO-a i drugih antifašističkih organizacija. Jedino u skladu s onom »sve dobro ide i bez tih organizacija«, pa su one zadnje došle na red! Ipak je poslije formiranja Mjesnog NOO-a i drugih organizacija u

selu masovnost i aktivnost u radu za NOP bila veoma izražena. Napose u sabiranju žita, stoke i ostalog materijala od stanovništva sela, što je do tada bilo dosta zanemareno i potiskivano »primamim« zadacima prevođenja ljudi i prenošenja stvari iz grada za partizane.

Ovaj Mjesni narodnooslobodilački odbor je 1944. godine doživio veću provalu. Na terenu Ščitarjeva i okolnih sela vucarao se neki »Španjolac« iz Zagreba i prikazivao se kao politički i obavještajni radnik za partizane. Ljudi drže da je njegovim izdajstvom neprijatelj pohapsio u Ščitarjevu i okolnim selima oko 70 ljudi, među kojima i većinu članova Mjesnog NOO-a Ščitarjevo na čelu s predsjednikom Stjepanom Fiketom. Uhapšeni su tada i Stjepan Mikulatec i Drago Palorec, a nitko se živ nije vratio. »Španjolac« je kasnije otkriven kao agent okupatora i likvidiran.

NOO Ščitarjevo je nastavio aktivni rad, a izdajstva takvog formata više nikada nije bilo.

Ovdje su ljudi kao i na mnogim drugim opasnim terenima našega područja, bili pravi majstori za pravljenje bunkera. U njih bi se u slučaju opasnosti sklanjali partizani a pohranjivana je privremeno i roba skupljena u selu ili pristigla iz grada za partizane.

Općinski NOO Odra zagrebačka

Narodnooslobodilački odbor općine Odra zagrebačka formiran je u travnju 1944. godine na oslobođenu teritoriju sa sjedištem u Peršinovcu—klijeti kraj Gudca, a njegovi odbornici u ratu su bili:

1. Ivan Majurec, seljak iz Mičevca, predsjednik;
2. Petar Mahin, mesarski obrtnik iz Odre, tajnik;
3. Imbro—Mirko Cvetković-Štajerec, iz sela Hrašće;
4. Stjepan Rajković, iz sela Hrašće;
5. Juraj Rajković, iz sela Odra;
6. Alojz Cvetković-Loza, seljak iz Male Mlake;
7. Mijo Plank, mlinarski obrtnik iz Male Mlake;
8. Josip Fiolić, seljak iz Male Mlake (također član Kotarskog NOO Velika Gorica);
9. Josip Kos, Istranin, vrtlar iz Buzina;
10. Vinko Mahin, kovački radnik iz Odre;
11. Franjo Šafranić, automehaničar i šoferski radnik iz Odre (također i član Kotarskog NOO Velika Gorica).

Iako je kroz Općinski NOO Odra zagrebačka prošlo još dosta drugih ljudi u ratu, nisu se mogla pouzdano utvrditi sva imena. Možda je to i najveći nedostatak navedenih podataka o Općinskom NOO-u Odra zagrebačka. Ovaj općinski NOO je u ratu radio veoma dobro, iako mu je cijeli teritorij bio neoslobođen a po selima je bila pretežno okupacijska vojska. Zaslugom toga Odbora u zajednici s Mjesnim NOO-ima, ova je općina dala dosta stoke, žita i drugih materijala za NOP.

Mjesni narodnooslobodilački odbori

Buzin

Ovdje je Mjesni NOO utemeljen u studenom-prosincu 1943. godine. Članovi tog Odbora u ratu su bili:

1. Josip Kos, vrtlar iz Buzina, kbr. 29. porijeklom Istranin, predsjednik;
2. Andrija Božak, seljak iz Buzina, tajnik;
3. Janko Cvetković, seljak iz Buzina, kbr. 159;
4. Dragutin Sirovan, seljak.

Hrašće

Mjesni NOO osnovan je u siječnju 1943. godine, a ustanovljeni članovi u ratu bili su:

1. Vinko Šencaj, zidarski radnik iz Hrašća, kbr. 150, predsjednik;
2. Imbro—Mirko Cvetkovič-Štajerec, seljak iz Hrašća, kbr. 147, bio je i član Općinskog NOO-a Odra;
3. Stjepan Rajković, seljak iz Hrašća, kbr. 34;
4. Juraj Bačurin, seljak iz Hrašća;
5. Vid Navračić-Videk, seljak;
6. Juraj Jurašić, seljak i trgovac;
7. Bartol Kos-Stariji, seljak;
8. Bartol Kos-Mlađi, seljak;
9. Ivan Pinturić, seljak, kbr. 160;
10. Mirko Crneković-Cestar, seljak.

Pod vodstvom Mjesnog NOO-a i drugih aktivista, selo Hrašće je bilo kompaktno u radu za narodnooslobodilački pokret. Djelatnost mu je bila svestrana, pa je uz skupljanje žita, stoke i ostalih živežnih namirnica za partizane i partizanske bolnice, sabirao i odjevne predmete, podatke o neprijatelju itd. Već rano, iz sela je omladina pretežno stupila u redove NOV-a, a mnogi su dali i svoje mlade živote za oslobođenje naše domovine. Iz sela Hrašće potekao je jedini general-major Jugoslavenske narodne armije s našega područja. Bio je to Dragutin Šafranić, tada učenik—gimnazijalac iz Hrašća. On je kao sedamnaestogodišnji mladić stupio u XIII proletersku brigadu u proljeće 1943. godine s kojom je prošao cijeli rat, a nakon oslobođenja školovao se za oficira JNA. U selu

Hrašće veliki utjecaj imali su članovi Komunističke partije već prije drugog svjetskog rata.

Jakuševec

Mjesni NOO je organiziran u rujnu 1943. godine, a utvrđeni su samo ovi ratni odbornici, odnosno njegovi članovi:

1. Stjepan Furić-Pepa, seljak iz Jakuševca, kbr. 78, predsjednik (do oslobođenja);
2. Josip Tuškan, seljak iz Jakuševca, kbr. 82, tajnik (od formiranja do oslobođenja kao i Stjepan Furić);
3. Ivan Turković, seljak iz Jakuševca, kbr. 101;

Drugi odbornici, a bilo ih je još, nisu ustanovljeni. Mjesni NOO je bio agilan u sabiranju žita, stoke, odjeće i ostalog materijala. Napose ga je aktivizirao drug Josip Vrban svojim dolaskom na teren 1944. godine za šefa nabave Komande turopoljsko—pokupskog područja.

Mala Mlaka

Ovdje je Mjesni NOO uspostavljen u studenom 1942. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Alojz Cvetković-Loza, seljak, prvi i stalni predsjednik (također član Općinskog NOO-a Odra);
2. Mijo Plank-Miško, mlinarski obrtnik iz Male Mlake, tajnik (također član Općinskog NOO-a Odra);
3. Josip Carek, seljak;
4. Stjepan Cvetković, lugar i seljak;
5. Josip Fiolić, seljak (bio i član Općinskog NOO-a Odra i Kotarskog NOO-a Velika Gorica);
6. Mijo Fiolić, iz Male Mlake;
7. Marko Biškupić, seljak;
8. Andrija Fiolić-Mlakar, seljak;
9. Ivan Biškupić-Panduriša.

Iako je iz sela Mala Mlaka potekao šef neprijateljske obavještajne službe kotara Velika Gorica Alojz Fiolić i ovdje je Mjesni NOO sjedinio to veliko selo na liniji narodnooslobodilačke borbe i Komunističke partije Jugoslavije. Selo je dalo veliki broj odličnih boraca i rukovodilaca u NOV-u od kojih su mnogi dali svoje živote za slobodu naših naroda.

Kao jedan od većih uspjeha komunista Male Mlake može se uzeti pridobijanje za NOP Petra Fiolića — seljaka iz Male Mlake, predsjednika bivše kotarske organizacije HSS-a i zamjenika poslanika HSS-a za kotar Veliku Goricu. On se najviše zaslugom svoje snahe Dorice i sina Nikole priklonio narodnooslobodilačkom pokretu otišavši na oslobođeni teritorij k partizanima, kolovoza 1943. godine. Tu je odmah izabran za predsjednika Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za Pokuplje. Taj čin je imao velikog odjeka na cijelom našem području i šire. Trgli su se iz sna svi kolebljivci u redovima antifašista, koji su do tada donekle vjerovali u »politiku čekanja«.

Odra zagrebačka

Mjesni NOO formiran je u travnju 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Antun Majdak, seljak iz Odre, kbr. 102, predsjednik;
2. Franjo Šafranić, šofer—mehaničar iz Odre, kbr. 7, (također član Općinskog NOO Odra i Kotarskog NOO-a Velika Gorica);
3. Juraj Rajković-Jelačić, seljak iz Odre, kbr. 13;
4. Imbro Bačurin-Mirko, seljak iz Odre, kbr. 84;
5. Vinko Mahin, kovački radnik iz Odre;
6. Petar Mahin, mesarski obrtnik iz Odre, tajnik. (Bio i tajnik Općinskog NOO-a Odra).

Mjesni NOO Odra zagrebačka postizao je izvrsne rezultate u širenju narodnooslobodilačkog pokreta u svom selu i mobilizaciji ljudi u NOP. Dakako da su to bili rezultati rada i prijeratnih komunista iz toga sela, koje je, kao što smo vidjeli, bilo specifično u odnosu na ostala sela. Težak, ali uspjeli rad Mjesnog NOO-a doveo je 1943, a napose 1944. godine, do toga d a j e cijelo selo otišlo na oslobođeni teritorij, a svi sposobni za vojsku priključili su se partizanskim jedinicama.

Općinski NOO Orle

Općinski narodnooslobodilački odbor Orle osnovan je u lipnju 1943. godine, a pri osnivanju se sastojao od desetero odbornika među kojima su bile i dvije drugarice. Članovi Općinskog NOO-a Orle u ratu su bili:

1. Stjepan Mađerić-Brusec, seljak iz Ruča, prvi predsjednik (do 16. kolovoza 1943. godine, a tada su ga uhapsili ustaše i istog dana zaklali u šumici kraj Bapča—Kobilića);
2. Stjepan Svilić, seljak iz Jezera, tajnik;
3. Mato Šprihta, seljak iz Vrbova, blagajnik;
4. Ivan Pračinec, seljak iz Strmca Bukevskog, drugi predsjednik (do ožujka 1944. godine. Tada su ga u bolnici ubili batinama ustaški agenti);
5. Tomo Kolarić, trgovački obrtnik iz Vrbova, prvi blagajnik, (neko vrijeme);

6. Josip Srnec-Svajo, seljak iz Jezera sisačkog (također član Kotarskog NOO-a Velika Gorica kojem je bio i predsjednik od jeseni 1944. godine do oslobođenja);

7. Stjepan Đuranić-Bas, seljak iz Jezera (također član Kotarskog NOO Velika Gorica, kojem je bio tajnik od jeseni 1944. godine do oslobođenja naše zemlje);

Stjepan Čubanec, krojački obrtnik iz Veleševca, aktivist NOP-a, član KPJ i oficir NOV.

8. Stjepan Čubanec, krojački obrtnik iz Veleševca (također organizator ustanka);

9. Stjepan Turčić, seljak iz Bukevja (također član Kotarskog NOO-a Velika Gorica);

10. Josip Pračinec, seljak iz Strmca Bukevskog, kasnije predsjednik;

11. Ljuba Turčić, kućanica iz Bukevja (bila također član i osnivač Kotarskog NOO-a Velika Gorica);

12. Jagica Kučan, kućanica iz Drnka;

13. Ivan Vuger, seljak iz Jezera;

14. Ivan Bogdan-Minder, seljak iz Bukevja, tajnik (do 25. siječnja 1944. godine. Tada ga je uhapsio Gestapo i uvrstio u svoju jedinicu iz koje je ubrzo pobjegao u »Seljinu« brigadu, gdje je ostao do oslobođenja);

15. Ivan Nestić, seljak iz Sopi;

16. Šimun Latin-Sekula, seljak iz Veleševca, (također jedan od najboljih radnika za NOP. Tako ga je opisao i neprijatelj u svojim izještajima 1943—44. godine *(v. AIHRPH, NG-kut. 255, f 5);*

17. Mato Mandek, seljak iz Čreta;

18. Ivan Petko, seljak iz Obeda;

19. Josip Kopfer, seljak iz Ruča, pročelnik za agitaciju i propagandu *(v. AIHRPH, NG-kut. 255, f. 5);*

20. Dragica Ivak, kućanica;

21. Stjepan Vukas iz Vrbova, administrator (po vlastitim riječima perovođa Općinskog NOO-a Orle i Kotarskog NOO-a Velika Gorica).

Uslijed velikog terora neprijatelja, pri čemu su ubijeni mnogi odbornici mjesnih i Općinskog NOO-a u Posavini pod konac 1943. i tokom 1944. godine, promjene i dopune novim ljudima u ovom NOO-u bile su česte. Vjerojatno stoga nismo uspjeli zabilježiti imena svih ratnih odbornika, što, dakako, nije namjerno učinjeno.

Mjesni narodnooslobodilački odbori

Bukevje

Mjesni NOO organiziran je u listopadu 1942. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Ivan Turčić-Fičura, seljak, predsjednik (kasnije pobjegao u ustaše);

2. Ivan Slivak, seljak iz Bukevja, predsjednik (kraće vrijeme tj. do svibnja 1944. godine. Tada su ga ustaše prebili pa je prestao biti dalje predsjednikom Mjesnog NOO-a Bukevje);

3. Ambroz Mihordin, kovački obrtnik iz Bukevja, predsjednik (od svibnja 1944. godine do oslobođenja);

4. Ivan Bogdan-Minder, seljak iz Bukevja, tajnik (od početka 1943. godine do 25. svibnja 1944. godine, kasnije iz Gestapoa otišao u partizane);

5. Vilim Novosel, postolar iz Bukevja, tajnik (od 25. siječnja 1944. godine do oslobođenja naše zemlje);

6. Ivan Bogdan-Amerikanac, seljak, tajnik (od formiranja do početka 1943. godine);

7. Stjepan Benšak, seljak;

8. Franjo Turčić, seljak;

9. Ivan Kundrać-Čkarek, seljak;

10. Đuro Munić, kolarski obrtnik iz Oborovskih Novaka (bio član Mjesnog NOO-a Bukevje do ožujka 1943. a tada iz Bukevja otišao živjeti u selo Obed. Ondje je bio tajnik Mjesnog NOO-a sela i istodobno predsjednik Općinskog odbora JNOF-e Orle).

Čret

U ovom je selu Mjesni NOO utemeljen u svibnju 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Filip Vrban, seljak iz Čreta,' predsjednik (poginuo u narodnooslobodilačkoj vojsci);

2. Mato Mandek, seljak, bio je član i neko

vrijeme tajnik. Bio također i član Općinskog NOO-a Orle);

3. Kata Vrban, domaćica (veoma aktivna u radu za NOP, napose u organiziranju žena za borbu protiv okupatora);

4. Stjepan Manjiček, seljak.

Drnek

Mjesni NOO formiran je u lipnju 1943. godine, a ratni odbornici, odnosno članovi Odbora su bili;

1. Mato Dehin, seljak iz Drnka, prvi predsjednik (do ljeta 1944. godine. Tada je raspoređen u Odjel za agitaciju i propagandu Kotara Velika Gorica i Okružnog NOO-a za Pokuplje);

2. Franjo Kučan, seljak iz Drnka, tajnik (do 28. XI 1943. godine kada je uhapšen, odveden u logor Gradiška, zatim Jasenovac gdje je ubijen);

3. Rudolf Janković, seljak iz Drnka;

4. Ivan Sučec-Runek, seljak iz Drnka;

5. Imbro Sučec-Runek, seljak iz Drnka;

6. Đuro Sučec-Runek, seljak iz Drnka;

7. Jagica Kučan, domaćica iz Drnka, (bila je predsjednica Mjesnog i Općinskog odbora AFŽ-a općine Orle);

8. Imbro Ivičar, seljak iz Drnka;

9. Stjepan Juha, kovački obrtnik iz Drnka;

10. Filip Trgovec, seljak iz Drnka, predsjednik (poslije odlaska Mate Dehina na oslobođeni teritorij, Filip je radio na pomoćnom releju za prebacivanje ljudi i materijala u Moslavinu i u Pokuplje);

11. Ivan Kolar-Škajnec Stjepanov, seljak iz Drnka;

12. Lacko Klačić, seljak iz Drnka.

Mjesni NOO Drnek je dosta radio na prijenosu pošte, a napose se time bavio njegov predsjednik Filip Trgovec. On je primao poštu u Poljani i preko Save predavao je u Oborovu Ivanu Ivančanu. Kasnije je imao stalne kurire za održavanje te veze i veze između Posavine i Kotarskog NOO-a Velika Gorica: Ivana Šostara-Josipova iz Drnka i Dragutina Juhu, seljaka iz Drnka. Posao kurira povremeno su, i prema potrebi, obavljali još i Imbro i Ivan Sučec, Ivan Juha i Ivan Kolar.

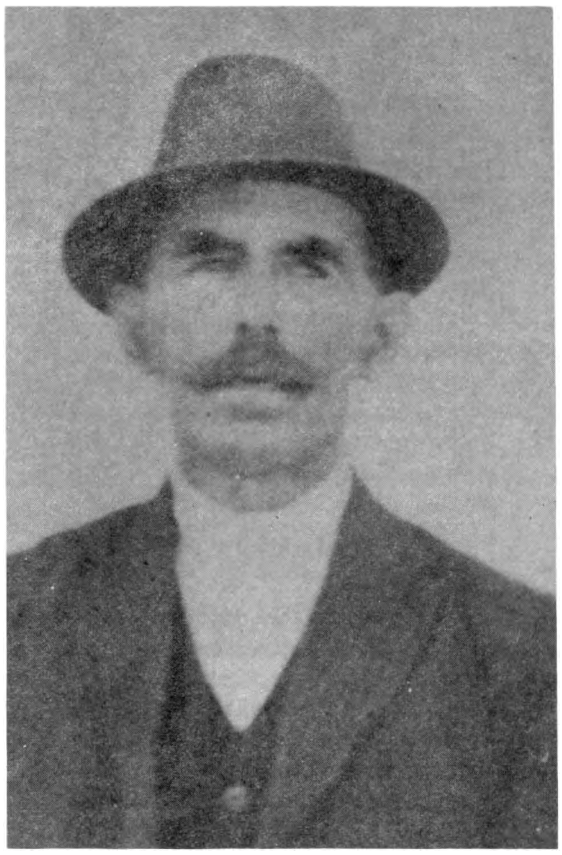
Jezero

Ovdje je Mjesni NOO osnovan u studenome 1942. godine, a njegovi članovi su bili:

1. Stjepan Kruhan-Ševo, seljak, prvi predsjednik;

2. Stjepan Svilić-Ševek, seljak iz Jezera (r. 29. studenoga 1914), tajnik i drugi predsjednik. (Bio je i tajnik Općinskog NOO-a Orle);

3. Jakob Svilić-Đurin, seljak;

Franjo Kučan, poljoprivrednik iz Drnka, bio je tajnik mjesnog NOO-a. Ubili su ga ustaše 1943. godine.

4. Ivan Lukec-Blažev, seljak iz Jezera (rođen 10. lipnja 1897) predsjednik i poslije opet član;

5. Imbro Mladen, seljak, otac braće Mladen iz Jezera;

6. Josip Lukec-Josipov, seljak;

7. Ana Kumic-Slavkova, domaćica;

8. Šimo Mihordin-Pimek, seljak;

9. Josip Srnec-Kukek, seljak;

10. Mato Kavur-Šuster (vrlo vrijedan član Mjesnog NOO-a Jezero);

11. Josip Srnec-Svajo rođen u Jezeru 6. siječnja 1902. a umro u Zagrebu, seljak (bio je također član Općinskog NOO-a Orle i predsjednik Kotarskog NOO-a Velika Gorica);

12. Stjepan Kumic, (Jezero, 8. travnja 1901), seljak;

13. Tomo Đijanec, (Jezero, 17. lipnja 1907), seljak, (kasnije u pomoćnoj službi ekonomata Okružnog NOO-a Pokuplje).

Kroz selo Jezero su u ratu prohujale svakojake pa i najkrvavije nedaće. Sve to nije mimoilazilo ni Mjesni NOO Jezero. Selo je zapalio neprijatelj i cijelo je izgorjelo 1943. godine, a ljudi su po nekoliko puta masovno odvođeni u zatvore i pljačkani do temelja.

Narod toga sela, prvoborac naših krajeva, odolijevo je svim napadima neprijatelja i ostao nepokolebljiv u borbi protiv okupatora i izdajnika.

U Jezeru je već od prvih dana ustanka 1941. godine bio punkt za prebacivanje preko Save za Moslavinu i obrnuto. Tim su putom prešle mnoge značajne ličnosti našega

oslobodilačkog pokreta i rukovodioci KPJ-u. Najbrižnijim istraživanjem nisam ustanovio drugih ljudi i žena koji su radili u Mjesnom NOO-u Jezero u toku rata.

Obed

Mjesni NOO osnovan je u svibnju 1943. godine, a članovi u ratu su bili:

1. Ivan Petko, seljak, predsjednik;
2. Đuro Munić, kolarski obrtnik, tajnik;
3. Vladimir Čubanec, seljak;
4. Stjepan Gmižič, seljak;
5. August Belec, seljak.

Orle

Ovo je selo formiralo Mjesni NOO u siječnju—veljači 1943. godine, istodobno sa selom Vrbovo, s kojim zajednički i djeluje kao selo od nekoliko kuća. Odbornici u ratu bili su:

1. Stjepan Sedmak (Imbrin)-Šantić, seljak, predsjednik;
2. Josip Piškor-Siromak, seljak;
3. Duka Piškor, seljak.

Ovaj Mjesni NOO dijelio je sudbinu s Mjesnim NOO-om sela Vrbovo, jer su jedinstveno djelovali u toku cijelog rata.

Ruča

Ovo je selo utemeljilo Mjesni NOO u svibnju 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Ivan Koletić-Dimjak, seljak, predsjednik. (Uhapsile ga ustaše 1944. godine. Iz Martinske Vesi odveden je u zatvor-logor Veliku Goricu s više ljudi i ondje ubijen);
2. Mato Koletić-Kerec, seljak, tajnik. (I njega su s predsjednikom uhvatili ustaše 1944. godine i ubili u Velikoj Gorici);
3. Stjepan Mađerić-Brusec, seljak, prvi predsjednik (također član Općinskog NOO-a Orle i Kotarskog NOO-a Velika Gorica. Uhvatili ga ustaše u Ruči 16. kolovoza 1943. godine i istoga dana zaklali u šumici Bapče kraj Kobilića);
4. Drago Radičević, seljak, najprije član, a zatim predsjednik;
5. Ivan Koletić-Žarina, seljak, prvo član a onda predsjednik;
6. Šimun Koletić-Šepriga, seljak;
7. Kata Koletić-Šeprigina, domaćica;
8. Mijo Petriček-Cmrk, seljak, zadužen za prijevoz roba i drugo. (Uhvatili ga ustaše i ubili u Dotrščini u Zagrebu);
9. Imbro Petriček, seljak star 45 godina, zadužen za prehranu i smještaj partizanske vojske u selu;
10. Đuro Hajdinović, seljak star 41 godinu, zadužen zajedno s Petričekom za smještaj i prehranu vojske u selu;
11. Đuro Mađerić-Brusec, seljak, najprije član a onda i tajnik (od 14. rujna 1943. godine do oslobođenja. Radio je s prethodnom dvojicom na smještaju i prehrani vojske kad je bila u selu);
12. Šimun Ščuković, seljak star 45 godina.

Mjesni NOO sela Ruče je proživljavao strahovito grozne dane 1943. i 1944. godine kada su ga ustaše gotovo čitava istrijebile. No, Mjesni NOO Ruča nije ni trenutka posustao u borbi protiv okupatora i domaćih izdajica. On se stalno popunjava novim ljudima, muškarcima i ženama, jer mržnja prema okupatoru i borbeni duh raste iz dana u dan. Svi neprijateljski pokušaji da ga razbiju su propali.

Sop

Mjesni NOO utemeljenje u svibnju 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Ivan Ličko-Kurekovkin, seljak iz Sopi, prvi predsjednik (Dana 18. kolovoza 1944. kad se vraćao sa sastanka, uhvatili ga ustaše i s više ljudi i žena otpremili u logor Jasenovac i tamo ubili);
2. Franjo Manjiček-Franjek seljak. (Uhvatili ga ustaše 1944. godine, odveden u logor Jasenovac i tamo pogubljen. Inače je Franjek bio invalid (kičma!) pa je oslobođen vojne službe i slobodno se kretao. Obavljao je poslove oko dokumentacije događaja uz pomoć fotoaparata);
3. Milan Čubanec, seljak, član i rukovodilac u Mjesnom NOO-u. (Uhvatili ga ustaše 1944. godine. Odveden u logor Jasenovac i tamo pogubljen);
4. Ivan Nestić-Jakobov, seljak (bio također član Općinskog NOO-a Orle);
5. Tona Čubanec, domaćica (bila je također član Odbora AFŽ-a u selu);
6. Stjepan Zajec-Crni, seljak, član (do travnja 1944. godine. Tada su ga uhapsili ustaše i odveli u logor u Sisak. Nakon pet mjeseci je kao star, iznemogao čovjek pušten iz logora, te nije više mogao raditi);
7. Tomo Krkanić, seljak, član (?);
8. Stjepan Podlejan, seljak, zadužen za prebacivanje ljudi iz Zagreba u Drnek, odakle su odlazili dalje za Moslavinu ili u Pokuplje.

Mjesni NOO Sop je aktivno djelovao za vrijeme cijele narodnooslobodilačke borbe, iako je pretrpio strašne masakre 1944. godine.

Strmec Bukevski

Ovdje je Mjesni NOO formiran u stude-

nome 1942. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Ivan Pračinec-Feldbeblin, seljak, prvi predsjednik (član Općinskog NOO-a Orle i Kotarskog NOO-a Velika Gorica. Ubili ga ustaški agenti batinama u bolnici);

2. Josip Pračinec-Đurin, (rođen 18. ožujka 1912), seljak iz Bukevskog Strmca, drugi predsjednik (od 7. siječnja 1943. do 28. travnja 1944. godine, a od toga datuma do 27. prosinca 1944. godine je predsjednik Općinskog NOO-a Orle. Tada je premješten u Kotarski NOO Velika Gorica gdje je ostao do oslobođenja naše zemlje);

3. Josip Pračinec-Majčin, (rođen 11. rujna 1914), seljak iz Bukevskog Strmca, treći predsjednik (od 28. travnja 1944. godine do oslobođenja. Prije je u Mjesnom NOO-u bio zadužen za veze i prevođenje ljudi u partizane);

4. Ivan Pereković, seljak iz Strmca Bukevskog, (rođen 19. svibnja 1898), tajnik (od formiranja do oslobođenja naše zemlje);

5. Ivan Podlejan, seljak;

6. Ivan Benčić, seljak;

7. Ivan Maklenšek, seljak;

8. Stjepn Kodabec, seljak;

9. Stjepan Mandek, seljak, član (do studenoga 1944. godine i tada odlazi u TPO);

10. Mijo Kornet, seljak,

11. Josip Đuran, seljak (1945. godine je u Posavskom odredu NOV);

12. Ivan Benčić, seljak.

Stružec

Mjesni NOO je osnovan u svibnju 1943. godine, a članovi u ratu su bili:

1. Ivan Repač-Pilec, seljak, predsjednik (do 5. lipnja 1944. a tada otišao u narodnooslobodilačku vojsku);

2. Stjepan Puntarić, seljak, drugi predsjednik (do oslobođenja naše zemlje);

3. Josip Repač, seljak, rođen 13. ožujka 1909. član (do svibnja 1944. godine, a tada otišao u partizansku radionicu u Augustanovcu gdje je ostao do oslobođenja. Zaslužan je za neuspjeh Gestapoa i mačekovaca pri pokušaju formiranja tzv. »Seoske samozaštite od komunizma« u Posavini);

4. Stjepan Milek-Nucak, seljak;

5. Nikola Repač, seljak;

6. Josip Zima, kov^čki obrtnik.

Ustaše iz Martinske Vesi po narudžbi Gestapoa uhapsili su oko 100 ljudi iz sela Suša, Ruča, Veleševec i Stružec. Među njima su bili prvi predsjednik i dio članova Mjesnog NOO Stružec. Svi su odvedeni u Zagreb i na Miramarskoj cesti smješteni u vojnu baraku. Tu je odmah počela obuka ljudi za borbu protiv partizana. Najvećma je agitirao za to seljak iz Ruča Rudolf Kramarić (rođen 1915. godine). Svi uhapšeni formalno su pristali da sudjeluju u stvaranju »Seoske samozaštite od komunizma«, jer bi u protivnom izgubili glavu. Najprije je, nakon formalnog pristanka Josip Repač, odbornik Mjesnog NOO-a Stružec, otišao u partizane. Slijedili su ga ostali seljaci. Najveći broj njih je otišao u redove NOV, gdje su bili dobri borci i rukovodioci. Glede Mjesnog NOO-a Stružec valja još pripomenuti daje kroz njega prošlo dosta ljudi čija imena zbog već spomenutih okolnosti nisam mogao pouzdano utvrditi.

Suša

Mjesni NOO formiran je u studenom 1942. godine, a ratni odbornici su bili:

1. Marko Strugar, seljak, drugi predsjednik (do lipnja 1944. godine. Tada su ga Čerkezi uhvatili i ubili);

2. Vid Hrvojić, seljak, predsjednik (uhvaćen kod kuće 15. kolovoza 1943. godine i istoga dana zaklan u šumi Bapče kraj Kobilića. Akciju su vodili šef obavještajne službe Gestapoa i ustaša Fiolić);

3. Jakob Bujić-Bertić, seljak, predsjednik (na tom se radu osobito isticao, kako je i neprijatelj zapisao u svojim izvještajima);

4. Antun Diminčić-Budinski, seljak, tajnik;

5. Andrò Fabijanković-Sabol, seljak;

6. Šimun Bujić, seljak (u travnju 1944. godine uhvaćen i ubijen);

7. Luka Đuriš-Mrvec, seljak, (njega su uhvatili ustaše iz Martinske Vesi travnja 1944. godine kod kuće i odmah ubili);

8. Stjepan Fabijanković-Jakunec (u travnju 1944. godine uhvatili ga ustaše i odmah ubili);

9. Stjepan Hrvojić-Drk, seljak, (uhvatili ga ustaše iz Martinske Vesi travnja 1944. godine i odmah ubili u Željeznu Desnom);

10. Šimun Mađerić-Celnar, seljak. (Uhvatio ga okupator i odveo u logor u Njemačku gdje je poginuo).

Kakav užas i stravu su prolazili odbornici Mjesnog NOO-a Suša govori već sama činjenica da je više od polovice njih pobijeno. Međutim, unatoč teroru ovaj je Odbor ostao vjeran NOP-u.

Veleševec

Mjesni NOO utemeljen je u studenom 1942. godine, a njegovi članovi u ratu bili su:

1. Franjo Antolek, seljak, prvi predsjednik (na toj dužnosti već na početku 1943. godine uhapšen u Suši, kbr. 59, prilikom posjeta

svojoj sestri. U Ivanić Gradu ustaše su ga ubili. Bio je član KPJ-u prije rata);

2. Tomo Kvakan, stolarski obrtnik, prvi član. (Inače je rodom iz Zagreba odakle su ga tadašnje vlasti protjerale kao komunističkog aktivistu 1932. godine. U Veleševcu se oženio. Širio je prije rata komunističku i radničku štampu po selima: »Borbu«, URSOV list »Odjek«, ilegalni »Naš kalendar« i drugo);

3. Stjepan Pendelin, seljak, prvi član (kao takvog uhapsili su ga ustaše. Poslije njega uhapšeni su Franjo Antolek i Ivan Novosel-Bartolić-Kramar, postolarski radnik iz Bukevja. Antoleka su ustaše ubili u Ivanić Gradu, a Bartolić je uspio pobjeći. Pendelin je odveden u logor Jasenovac, odakle je 1944. godine pušten doma i odmah otišao u partizane gdje se borio do oslobođenja);

4. Stjepan Antolek-Pepić, seljak, prvi član (kao stariji čovjek cijeloga rata surađivao sa NOP-om. Inače, bio je sudionik Oktobarske revolucije i ostao u SSSR-u do 1920. godine. Po povratku aktivno je djelovao i prije rata postao član KPJ-u);

5. Ivan Čubanec, seljak, rođen 29. siječnja 1916. drugi predsjednik (od 1. lipnja 1943. do 28. rujna 1943. godine. Tada je otišao u narodnooslobodilačku vojsku — TPO. Pratio je kolonu zaprežnih kola sa žitom, sa Stjepanom Tortićefn i drugim borcima iz Posavine za Kordun i Liku);

6. Šimun Latin-Sekula, bio među prvim članovima (veoma aktivan u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika);

7. Ivan Mikan, seljak;

8. Stjepan Latin-Kolovrtec,

9. Tomo Gregorec, seljak;

10. Stjepan Čubanec-Šnajder, krojački obrtnik, (bio također član Općinskog NOO-a Orle. I u drugim selima bivše općine Orle organizirao je ljude u narodnooslobodilački pokret);

11. Josip Mađerić, seljak iz Veleševca, kbr. 129, prvi javno birani član (u jesen 1943. godine u seoskoj školi. Zadužen za prehranu i smještaj partizana koji dolaze u selo);

12. Albert Klepac, trgovački obrtnik, bio javno izabran za trećeg po redu predsjednika (u jesen 1943. godine u seoskoj školi. Nije dugo ostao na toj dužnosti, iako ga je cijelo selo javno izabralo);

13. Nikola Hrešćek, seljak iz Veleševca, kbr. 20. (javno biran u jesen 1943. godine);

14. Šimun Gajdek, seljak (javno biran u jesen 1943. godine);

15. Franjo Pendelin, seljak iz Veleševca, kbr. 7;

16. Šimun Hrvojić, seljak iz Veleševca;

17. Petar Antolek, seljak iz Veleševca;

18. Stjepan Vučin-Slani, seljak iz Veleševca;

19. Ivan Vučin-Zajec, seljak iz Veleševca;

20. Ivan Vučin-Povjerenik, seljak iz Veleševca.

Seoski narodnooslobodilački odbor Veleševec imao je kroz rat nekoliko većih havarija, ali ih je sve prebrodio i ostao izuzetno agilan u dizanju ustanka i prikupljanju žita, stoke, odjevnih i drugih predmeta potrebnih našoj vojsci i pasivnim krajevima. Selo je dalo 150—200 boraca i rukovodilaca našoj NOV-i, od čega je poginulo njih više od 40. Dakako, svi odbornici nisu bili članovi prvog ilegalnog odbora, ali je cijeli Mjesni NOO bio uistinu vrlo aktivan na dizanju ustanka i u poticanju cijeloga sela u aktivnostima za narodnooslobodilačku borbu.

Vrbovo

U ovom je selu Mjesni NOO formiran u ožujku 1943. godine, a njegovi ratni članovi su bili:

1. Mato Šprihta-Car, seljak, prvi predsjednik (također član i blagajnik Općinskog NOO-a Orle; veoma požrtvovan radnik i borac protiv okupatora i domaćih izdajica);
2. Stjepan Stanković-Bosanac, seljak;
3. Mato Gregorić-Cepek, seljak;
4. Đuro Zima-Dunjek, seljak;
5. Imbro Krznar-Poseja, zidarski radnik;
6. Stjepan Krznar-Šo, seljak;
7. Stjepan Smendrović, seljak;
8. Josip Smendrović-Filipović, seljak;
9. Stjepan Premenić, seljak;
10. Tomo Novoselec-Turjačar, seljak;
11. Leopold Peuc, kovački radnik. (Za bivše Jugoslavije bio je član KPJ-u i španjolski, borac, prema izjavi tamošnjih ljudi);
12. Tomo Kramarić, trgovački obrtnik, drugi predsjednik.

Zablatje

Selo Zablatje organiziralo je Mjesni NOO u svibnju-lipnju 1943. godine, a njegovi ratni članovi su bili:

1. Marko Delić, seljak;
2. Bolto Drobnjak, seljak (bio je član udarne grupe Bukevje);
3. Ivan Nestić-Vinkov, seljak iz Zablatja, kbr. 11, predsjednik;
4. Franjo Brezinšćak, seljak;
5. Ivan Brhanić-Josipov, seljak;
6. Bolto Kovač, seljak;
7. Ivan Kovač-Crni.

Ovaj cijeli seoski NOO bio je istodobno u udarnoj grupi Bukevje, s kojom je izvodio veoma važne i efikasne akcije protiv okupa-

tora i domaćih izdajnika. I on nije bio pošteđen od neprijatelja.

Kako je neprijatelj vidio razvoj ustanka u Donjoj Posavini i mjere koje je poduzimao 1943—1944. godine

Da bismo dobili cjelovitiju sliku o veličini NOP-a u Posavini i o nemoći okupatora i njegovih pomagača da ga suzbiju, citirat ćemo izvatke iz jednog neprijateljskog izvještaja dobivenog agenturnim putem. Evo tog dokumenta:

»KRETANJE I VRŠENJE PARTIZANSKE SLUŽBE NA PODRUČJU OPĆINE ORLE

Selo Jezero: Među prvim partizanima koji su poveli tu akciju bili su Stjepan Đuranić zvan Bas koji je vršio službu sudca i općinskog načelnika općine (njihove), Stjepan Svilić sin Nikole sudionik mnogih ubojstava, Stjepan Kumic Matin, sudac, Mato Kumic sudac i njihov kotarski predstojnik, Ivan Vuger sin Stjepana bio je njihov krvnik, Imbro Kumic Matin prosvjetni radnik, Josip Srnec-Solić zvan Svajo, sudac, Josip Kumic, kurir, Stjepan Kruhan zvan Ševa njihov politički radnik, Jakob Svilić politički radnik (. ..)«.

(Dakako da ove funkcije što ih navodi agent nisu odgovarale nazivima, ali su u popisu sela Jezero ipak najglavniji pokretači ustanka u Posavini. Neprijatelj, u ratu, ni jednoga od njih nije uspio uloviti — o. a.)

»Selo Suša: Najglavniji i najveći partizani su Jakob Buić-Bertić, Marko Strugar i Josip Buić-Fratrovićin i Matković Stjepan zvan Marijan, od kojih je Josip Buić bio miner na prugama. Nadalje Stjepan Mađerić Kadija i Franjo Habajec su politički radnici.

Selo Ruča: Josip Kopfer je tjerao ljude i silio u partizane, Stjepan Koletić — uhvaćen u Mart. Vesi (koji je priženjen kod Tome Mađerić — Lončaru kbr. 28) kod kojeg je počela partizanska organizacija i koji si je iz puške desni kažiprst odkinuo samo da bude nesposoban za vojsku te se sada nalazi kod kuće. Imade motorkotač i krugoval pa mu treba i to oduzeti. Nadalje Dragutin Radičević bivši organizator, "forno Mađerić-Posariček — uhvaćen odmetnik sada kod kuće. Makanec Josip (koji je priženjen kod Vida Horžića) je kod kuće a tjerao je ljude u odmetnike kao njihov oružnik, Đuro Mađerić-Brusec najveći politički radnik, Draga Kramarić-Đijanec, je bila politička radnica. Ovi svi do sada su iz Donje Ruče.

Ivan Koletić-Dimjak predsjednik vodi sav raspored rada i tjera ljude u odmetnike a djeca mu se sakrivaju u Dubrovačku kod rođaka, Franjo Koletić Kostreš kbr. 128, je pravio njihove štambilje te Stjepan Koletić Spodoba, kbr. 2. stariji bio je njihov oružnik, Bišćanić Stjepan bio odmetnik, Josip Kolar-Kožurač je bio odmetnik, Ivančan Imbro koji je strieljao dvojicu domobrana, Mato Kolar sin Bartola, Josip Koletić Šepriga i njegova žena Kata koji su bili politički radnici, Panijan Ljuba i Stjepan od kojih je prva politička radnica a drugi mladić koji je bio dobar za vojsku a služi njima kao kurir, Jana Kruhan rođena Hrenčević napokon je odvela svojega muža koji se sklonio u Novo Čiče natrag kući u Ruču odakle je otišao u odmetnike. Stjepan Fijan i njegova kći Mila su politički radnici. Gore navedeni Radičević i Stjepan Koletić Spodoba imadu krugovalnike sakrivene pa treba pritegnuti obitelji da ga dadu.

Dobrovoljno bi otišli u emigraciju ali se ne ufaju radi toga što bi im odmetnici sve kod kuće poništili pa bi ih trebalo radi forme po vojski odvesti od kuće: Stjepan Petriček zvan Bernada mlinar, Šimo Hrenčević zvan Gojko, Đuro Hrenčević sin Matije, iz Ruča, a iz Suša Josip Hrvojić zvan steklar i Josip Matković Maček, te Josip Mađerić iz Veleševca. Ovi gornji su iz Gornje Ruče.

Selo Veleševac: Najveći naš protivnik je Šimo Latin zvan Sekula i Šimo Antolić cestar sa svojom obitelji koji su politički radnici i tjeraju sve u odmetnike te rekviriraju za njih kola i dvokolice. Kći mu je predsjednica i sin politički radnik.

U Veleševcu se stalno nalaze kao odmetnici Martin i Stepan Plavec iz Železna, koji su najveći teroristi nad narodom pa bi im trebalo obitelji u logor dok se ne jave. Štefic Stjepan je davao odmetnicima podvoz dobrovoljno po cijelom Kordunu po 20 dana a kad su naše vlasti postrieljale odmetničke organizatore Mađerića zvanog Brusca i Hrvoića on je pozivao narod da sikire i krampe u ruke i u borbu protiv okupatora. Stjepan Ščetko motormlinar je duševni vođa svih odmetnika te je sve ljude odveo u šumu i sam je otišao sa svojim sinom. Kod kuće je imućan imade dreš za vršenje i tako dalje pa bi to sve što se može pokrenuti trebalo mu zaplijeniti i dati na uporabu onim koji su po odmetnicima oštećeni. Nebi bilo loše kada bi mu se ciela obitelj spremila u logor. Isto tako je i njegov susjed Stjepan Tortić te Perečinec Stjepan. Krugovalnike imadu u Veleševcu Franjo Preglg, Stjepan Jurak koji ih je i prodavao, Danica Hrvoić žena ubijenog odmetnika. Nadalje bi trebalo dovesti Stje-

pana Latina brata Sekule te sina Josipa Latina Tomaša i sina Šime Latina Tomaša koji su kod iste kuće a bili su oružnici, a Zvonko Dulmin je bio odmetnik a sada kod kuće.

Napried kod Veleševca spomenutog Josipa Mađerić treba svakako odvesti ili njegovu ženu i uništiti imovinu, jer je najveći bandit.

Matija Cevar trgovac iz Veleševca je bio njihov vođa od početka dok se je žena sklonila u Ivanić Grad pa bi ju trebalo uhititi sve dok se on ne vrati.

Selo Stružec: To je selo jako dobro ali bi trebalo uhititi Ivu Repač koji je predsjednik pa bi mu trebalo sve pobrati ako se ga ne ulovi, i Stjepan Milek zvan Nucak koji je politički radnik. Nadalje bi trebalo pobrati od mlađih žene i zadržati sve dotle dok se oni ne jave u vojsku tako da bi imali izgovor pred odmetnicima. Krugovale imade Ivan Repač zvan Pilec i Franjo Repač Pilec.

Selo Vrbovo: Najgorji je gostioničar Josip Ferderber, najopasniji, sudio na smrt koji je njihov politički radnik te Mato Šprita predsjednik, Tomo Kolarić trgovac polit, radnik. Trebalo bi sklonuti u grad Petra Horvata, a Mika Mazgar je bio odmetnik.

Selo Orle: Stjepan Sedmak sin Imbre je predsjednik a trebalo bi dovesti i Stjepana Bužana bivšeg načelnika koji je njima sumnjiv, da ga se zaštiti.

Selo Drnek: Najgori vođe i banditi su braća Drago, Ivan i Stjepan Juha od kojih je prvi bio komesar općinskog ureda. Nadalje Mato Dehin sin Janka koji je bio predsjednik Nikola Bucina sin Matije i Ivan Bucina braća su njihovi odmetnici. Dobrovoljno bi htjeli otići ali se ne usude: Ivan Sučec bivši stražar i načelnik za vrijeme N. D. H. i Ivan Đuras kovač jer će ih inače odmetnici ubiti.

Isto tako bi iz sela Suše dobrovoljno k nama išao sin Jure Ferderber Ivo. Kramarić pljačka u Ručama« *(AIHRPH, NG, kut. 255, fase. 5).*

Slavko Crnolatec, poljoprivrednik iz Augusta novca, bio je sekretar općinskog komiteta KPH Pokupsko i predsjednik općinskog NOO-a.

Općinski NOO Pokupsko

Prema postojećim dokumentima Općinski NOO Pokupsko formiran je u rujnu 1942. godine, na sjednici Kotarskog komiteta KPH Pisarovina *(v. AIHRPH, KP-Ì66/13 a, 166/25, 166/26)*. Ovaj je podatak u suglasnosti s izjavama pojedinih ljudi s ovog područja. Iako je prema izjavi Slavka Crnolateca, i još nekih drugova, općinski NOO ovdje osnovan tek u proljeće 1943. što se također podudara s nekim dokumentima *(npr.* v. *AIHRPH, KP-i66/2)*.

Očigledno je da tragovi djelovanja Općinskog NOO Pokupsko zadiru u rano razdoblje NOB-a pa se temeljem navedenih izvora može konstatirati daje ovaj NOO osnovan u rujnu 1942. godine, a obnovljen u ožujku 1943.

Ovaj Općinski narodnooslobodilački odbor zajedno sa seoskim imao je više teških trenutaka i iskušenja. Udarci neprijateljskih vojski i intenzivna propaganda nekih mačekovaca činili su velike pomutnje koncem 1943. i tokom 1944. godine na teritoriju Pokuplja i Vukomeričkih gorica. Neke je odbornike ubio neprijatelj, neki su odvedeni u logore, a neki su pak u strahu pred terorom napustili organiziranu borbu protiv okupatora i domaćih izdajica. To ćemo najbolje vidjeti iz opisa rada toga NOO-a, članovi kojega su u ratu bili :

1. Imbro Zgurić-Načelnik, seljak iz Zgurić Brda (bivši predsjednik Opć. org. HSS-a i načelnik Općinske uprave za Banovinu Hrvatsku. Radio je kraće vrijeme za NOP, ali je pod pritiskom okupatora i HSS-ovaca iz Pisarovine, Tora i ostalih napustio narodnooslobodilačku frontu, sklonivši se pod skute okupatora i izdajica);
2. Slavko Crnolatec, seljak iz Augustanovca, predsjednik (od lipnja 1943. godine. Istodobno je bio i sekretar Općinskog komiteta KPH-a za pokupsku općinu);
3. Janko Busija-Šprajničkin, seljak iz Pokupskog, prvi tajnik (također jedan od postojanih boraca za narodno oslobođenje);
4. Janko Bernardić, seljak iz Lijevog Degoja, jedno vrijeme predsjednik (također član Kotarskog NOO-a Pisarovina);

5. Janko Busija-Šumar, seljak iz Pokupskog, predsjednik (kraće vrijeme a potom tajnik Kotarskog NOO-a Pisarovina);
6. Mato Dejanović, seljak iz Šišinca, tada u Pokupskom, predsjednik;
7. Milan Išek, seljak iz Cerja Pokupskog ;
8. Janko Sremić-Gazdin, seljak iz Auguštanovca ;
9. Mato Šrkinjarić, trgovinsko-ugostiteljski obrtnik iz Pokupskog, administrator ONOO-a;
10. Milan Žugaj, seljak iz Cerja Pokupskog, predsjednik (jedan između više njih, ostao na dužnosti sve do oslobođenja i dulje vremena nakon toga);
11. Ivan Cavrić, kovački radnik iz Hotnje;
12. Janko Antolović, seljak iz Gladovca Pokupskog II, predsjednik (kraće vrijeme);
13. Josip Tačković-Poštar, seljak iz Hotnje;
14. Josip Kos, bačvar iz Hotnje;
15. Stjepan Jelekovac-Imbrin, seljak iz Strezorjeva;
16. Josip Božić-Doktor, seljak iz Auguštanovca;
17. Mato Popovčić-Markanov, seljak iz Pokupskog, pročelnik;
18. Imbro Kaurić-Đim, seljak i kirijaš iz Pokupskog, (također organizator pokreta na tom terenu);
19. Ivan Rot, seljak iz Cvetnić Brda;
20. Mato Išek-Amerikanac seljak iz Cerja Pokupskog;
21. Mato Markulin-Mačan, seljak iz Auguštanovca;
22. Rudica Rak, trgovački radnik iz Pokupskog, član i blagajnik (od ljeta 1944. godine);
23. Imbro Kovačić, seljak iz Lijevih Štefanki, kbr. 78.

U mnogim i velikim iskušenjima Općinski NOO sa seoskim dobro je odoljevao nasrtajima neprijatelja, organizirajući narodnooslobodilački pokret na svome području. Sve ofenzive i pokolji u naletima do jeseni 1943. godine samo su pojačavali riješenost za organiziranu borbu protiv okupatora i domaćih izdajica. No, koncentrirana akcija okupatora s vojskom, avionima, lecima-propusnicama o predaji i mačekovskim spletkama, učinila je jednu od najvećih pomutnji na našem dijelu Pokuplja i Vukomeričkih gorica. Iz tih su sela ponegdje (Hotnja i još neka) otišli u neprijateljska utvrđenja i cijeli Mjesni NOO-i s masom ljudi. U Buševcu ih se skupilo više od tisuću. Neprijatelj je iz tog sabirališta slao sposobne ljude, osobito one koji su se već nalazili u NOV-i »Seljinoj« brigadi, u tzv. »Jurišnu bojnu« a dio nje bio je u Žažini. One u Buševcu, gole i bose naoružavaju starim puškama na špagama. Narod iz sela Buševec pogrdno ih je nazivao »Isusovcima«, »Abelesima«, »Bosonogcima« i slično. Stariji ljudi sa ženama i djecom razmiljeli su se po okolnim selima velikogoričkog kotara. Tu su življeli s domaćim ukućanima, ili su pak domaći morali iseliti da bi se pridošlice uselile (npr. u selu Pleso iz Lijevih Štefanka).

Općinski NOO Pokupsko zajedno sa seoskim NOO-ima odolio je svemu tome i bez zastoja nastavio borbu protiv okupatora i domaćih izdajica. Veći dio zavedenih ljudi vratio se kućama ili uputio u naše partizanske jedinice.

Mjesni narodnooslobodilački odbori

Auguštanorec

Ovo je selo organiziralo Mjesni NOO u ožujku 1943. godine, a ustanovljeni ratni članovi tog Odbora su bili:
1. Stjepan Crnolatec-Cigo, seljak, prvi predsjednik;
2. Josip Crnolatec-Šoštarec, seljak iz Augoštanovca kbr. 7, drugi tajnik i treći predsjednik (izabran kasnije na izborima);
3. Milan Sremić, seljak, drugi predsjednik (javno biran);
4. Mato Markulin-Maćan, seljak (također i član Općinskog NOO-a Pokupsko);
5. Josip Kireta-Brodar, seljak;
6. Drago Markulin-Malčikin, seljak.

Auguštanovec je spadao u red privrženijih sela narodnooslobodilačkom pokretu, ali, bilo je i tu velikih problema u jesen 1943. i 1944. godine. Iz partizanske vojske dezertirao je prvoborac Milan Crnolatec, seljak iz Auguštanovca, koji je već 1942. godine bio komandir partizanske čete u »Kljuka« bataljonu. Krio se u šumi s još nekoliko naoružanih ljudi. Odnosio se pasivno prema neprijatelju i prema oslobodilačkom pokretu. (To bi valjda, prema njihovoj propagandi, trebala biti »buduća vojska kraljevine i mačekovaca za preuzimanje vlasti od Saveznika kad završi rat!?), jer se prema svemu sudeći Crnolatec odlučio na dezerterstvo pod utjecajem mačekovaca.

Dakako, sve makinacije i teror neprijatelja nisu zbunile Mjesni NOO Auguštanovec koji se hrabro i požrtvovno borio za ciljeve NOP-a.

Cvetnić Brdo

Ovaj Mjesni NOO činila su tri sela: Cvetnić Brdo, Cerje Pokupsko, Zgurić Brdo i

Šestak Brdo, odnosno navedena sela imala su zajednički NOO. Formiran je u rujnu 1942. godine, a njegovi ratni članovi su bili:

1. Milan Žugaj-Matovica, seljak iz Cerja Pokupskog (r. 22. studenoga 1918), predsjednik (do ožujka ili travnja 1944. godine, a od tada u Općinskom NOO-u Pokupsko pročelnik Gospodarskog odjela i kasnije predsjednik Općinskog NOO-a Pokupsko. Organizirao je NOB na cijelom području općine i bio do kraja vrlo odan NOP-u);
2. Stjepan Cvetnić-Cestarov, seljak iz Cvetnić Brda (r. 24. listopada 1906), predsjednik (od 15. travnja 1944. godine);
3. Ivan Roth, seljak (r. u L. Degoju 4. prosinca 1901.) iz Cvetnić Brda, član (od 1942. godine tj, od formiranja do 7. svibnja 1944. godine kada su ga »jurišanci« odveli u Buševec. Iz Buševca je nakon mjesec dana otišao u Žumberačku brigadu);
4. Stevo (Mate) Matešković (Buljava 14. travnja 1904.) seljak iz Šestak Brda, član (od 3. kolovoza 1943. do svibnja 1944. godine, kada odlazi u Žumberačku brigadu);
5. Stjepan Zgurić-Samec, seljak iz Zgurić Brda;
6. Imbro Zgurić, seljak iz Zgurić Brda;
7. Josip Šestak, seljak iz Šestak Brda;
8. Mato Šestak-Matica-Cestar, seljak iz Šestak Brda;
9. Stjepan Šestak-Kozak, seljak iz Šestak Brda;
10. Milan Išek, seljak iz Pokupskog Cerja;
11. Nikola Išek-Šiljak, seljak iz Pokupskog Cerja;
12. Nikola Žugaj-Matovica, seljak iz Pokupskog Cerja;
13. Stjepan Kraljević-Levak, seljak iz Pokupskog Cerja;
14. Joso Sučec-Janjčec, seljak iz Pokupskog Cerja;
15. Vinko Šestak, seljak iz Šestak Brda;
16. Stjepan Jagodić-Relja, seljak iz Pokupskog Cerja;
17. Imbro Kraljević, seljak iz Pokupskog Cerja;
18. Vinko Kraljević, seljak iz Pokupskog Cerja.

I sela koja su pripadala Mjesnom NOO-u Cvetnić Brdo nisu bila pošteđena pustošenja, a nije ih mimoišla ni intenzivna pismena i usmena propaganda okupatora i svih vrsti izroda. Posljedica neprijateljske aktivnosti, napose u proljeće 1944. godine, sastojala se u tome što se nekoliko odbornika uputilo zajedno s narodom u selo Buševec k neprijatelju. Međutim, ondje nisu ostali služiti okupatoru, nego su se, netko prije netko kasnije, vratili doma. Potom su otišli u NOV-u gdje su se borili do oslobođenja domovine.

Okupator je pljačkao ova sela 1942. i početkom 1943. godine. Tako je početkom 1943. godine iz posade u Pokupskom išla patrola bosanskih ustaša u domobranskim uniformama u patroliranje po selima. Grupa partizana sačekala je tu patrolu na prikladnu položaju, koji je bio najbliži selu Cvetnić Brdo, s ciljem da ih razoruža. Međutim, plan je poremećen time što su ovi tobože domobrani patrolirali s pobočnim osiguranjem i prerano otkrili zasjedu. U toj su akciji zarobljena četiri »domobrana«, a jedan je poginuo. Odmah nakon ovog događaja slijedila je odmazda na najbliže selo Cvetnić Brdo, koje je trebalo biti spaljeno. Intervencijom nekih tamošnjih suradnika okupatora, kazna paljenja pretvorena je u davanje jedne krave po domaćinstvu. Presuda-nagodba je odmah izvršena!

Mjesni narodnooslobodilački odbor Cvetnić Brda radi intenzivno na okupljanju antifašista u svojim selima, a sve ove nedaće nisu smanjivale njegov tempo rada. Dapače, Odbor se uvijek iznova dopunjavao novim ljudima odanim revoluciji.

Degoj Lijevi

Mjesni NOO utemeljen je ovdje u svibnju 1943. godine, a njegovi ratni članovi bili su:

1. Janko Brnardić, seljak, rođen 21. ožujka 1900, (također član Općinskog NOO-a Pokupsko i Kotarskog NOO-a Pisarovina do oslobođenja);
2. Jakov Brnardić-Gučev, seljak, rođen 6. lipnja 1903, predsjednik (do 2. siječnja 1944. godine, a tada otišao u radni bataljon Turopoljsko-pokupskog područja (TPP) gdje je ostao do oslobođenja);
3. Stjepan Jastrebinac-Stariji, seljak, rođen 28. travnja 1889, predsjednik (od 15. kolovoza 1944. godine do oslobođenja naše zemlje);
4. Jakob Posavec, seljak, (rođen 13. prosinca 1900), član (do oslobođenja);
5. Josip Brnardić-Imbrin, seljak, rođen 10. svibnja 1911, član (do 15. lipnja 1944. godine, a od tada u radnom bataljonu TPP);
6. Josip Posavec-Mašinist, seljak;
7. Antanasije Kurtjev-Rus, seljak, član (do oslobođenja naše zemlje, a tada se vratio svojoj kući u SSSR).

Gladovec Pokupski I

Mjesni NOO formiranje ujesen 1942. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Josip Medved, seljak, predsjednik;

2. Imbro Zaluški-Komunist, seljak iz Gladovca (bio deportiran iz SAD 1927. godine);
3. Miko Zaluški-Mikin, seljak;
4. Imbro Skrbin-Šikutorov, seljak.

Gladovec Pokupski II

Ovdje je Mjesni NOO utemeljen u jesen 1942. godine, a članovi tog Odbora u ratu su bili:

1. Janko Antolović-Scrban, seljak iz Gladovca Pokupskog II, kbr. 52 (r. 18. kolovoza 1891), predsjednik (i organizator mjesnih NOO-a u više sela bivše općine Pokupsko);
2. Stjepan Šepčić-Fusasti, seljak;
3. Josip Antolović-Jožina, seljak;
4. Dragutin Šepčić-Vatarec, seljak;
5. Vlado Drvodelić-Vrabičin, seljak (omladinac, SKOJ-evac i organizator omladine na području bivše općine Pokupsko).

Hotnja

Selo Hotnja osnovalo je Mjesni NOO u listopadu 1942. godine, a njegovi odbornici u ratu bili su:

1. Ivan Cavrić, kovački radnik iz Hotnje, prvi predsjednik (također i predsjednik Općinskog NOO-a Pokupsko, veoma požrtvovan u radu za NOP i nepokolebljiv u cijelom narodnooslobodilačkom ratu);
2. Josip Tačković-Poštar, seljak, tajnik;
3. Stjepan Cavrić-Mlinar;
4. Mato Cavrić-Mikin, seljak, (iznimno požrtvovan i odan NOP-u. Nije ni u najtežim situacijama napuštao borbu sve do oslobođenja naše zemlje);
5. Josip Kos-Bačvar, član (Mjesnog NOO-a u prvoj ilegalnoj grupi. U svibnju 1944. godine odlazi u Mraclin kod Galekovića gdje ostaje do oslobođenja naše domovine. Napustio borbu protiv okupatora);
6. Stjepan Mikšić-Buzgo, seljak (uhvatili ga fašisti i u Buševcu pretukli, nakon čega ubrzo umire);

Pretežni dio Mjesnog NOO-a Hotnja je u ljetu 1944. godine poslan u NOV-u, a potom je izabran novi Odbor u kojem su bili:

7. Nikola Mareković-Matanov, seljak;
8. Ivan Kos, seljak, drugi predsjednik;
9. Nikola Mareković-Daklin, seljak;
10. Janko Cavrić, seljak;

Posljednja su dvojica bili organizatori naroda protiv narodnooslobodilačke borbe pod konac 1944. i početkom 1945. godine. Razorna rabota spomenutih utjecala je na selo tako da su odveli dosta naroda i cijeli Mjesni NOO od pet članova na čelu s predsjednikom Ivanom Kosom k neprijatelju u Buševec. Mnogi su mladići poginuli u redovima neprijateljske »Jurišne bojne« i drugdje, a spomenutoj dvojici je poslije rata suđeno za počinjena nedjela.

11. Miko Mikšić, seljak (također i bivši predsjednik Mjesne organizacije HSS-a u selu Hotnja. Uhvatili su ga Čerkezi 7. svibnja 1944. godine i ubili u šumici kraj njegova sela);

Početkom 1945. godine selo je treći put organiziralo Mjesni NOO. Osim rijetkih starih odbornika, u njega su još ušli:

12. Josip Mareković-Turčin, seljak, predsjednik;
13. Janko Tačković-Beliša, seljak, tajnik;
14. Ivan Šepčić, seljak;
15. Janko Gajdek, seljak, stariji čovjek;
16. Pavao Cavrić-Senđer, seljak;
17. Josip Muža, seljak iz Hotnje, kbr. 12.

Hruševec Donji

Ovo je selo formiralo ilegalni Mjesni NOO lipnja—srpnja 1942. godine, a njegovi ratni članovi su bili:

1. Petar Juvan, šumski radnik-lugar, prvi predsjednik (ali je 1943. godine »nesretno« stradao od naših drugova);
2. Ivan Pavušek-Kišur, seljak iz Hruševca D, kbr. 88, prvi tajnik;
3. Josip Cavrić, seljak, Hruševec D, kbr. 30;
4. Ivan Sokol, seljak, Hruševec D, kbr. 53;
5. Nikola Cavrić-Vrbanov, seljak iz Hruševca D, kbr. 69, drugi predsjednik (od 1943. godine);
6. Mijo Gorenc-Gulić, ugljenar i seljak;
7. Stjepan Panižić, seljak iz Hruševca D, kbr. 15;
8. Ivan Čačić, seljak iz Hruševca D. kbr. 22;
9. Janko Ilijević-Brežani, seljak.

Vidimo da je Hruševec Donji formirao Mjesni NOO rano 1942. godine, ali ne samo to, dao je i oko 65 aktivista i boraca za narodnooslobodilački pokret. Sve je to činjeno pod iznimno teškim prilikama. U selu je, naime, ostao vjeran fašizmu i okupatorima seoski ustaški rojnik Lovro Panižić, seljak, a pratio ga je kao pobočnik ustaški zanešenjak, seljak Ivan Skrbin. Neprijatelj je ovu dvojicu ustaša iskoristio već pod konac 1942. a napose 1943. i 1944. godine, šaljući ih potajno u gornja sela, prvenstveno u Hruševec D. i Gladovec Kravarski — da bi narod odvraćali od NOP-a i slali sposobne mladiće u neprijateljske formacije. U sudaru s našim patrolama ubili su u Gladovcu partizana Menjaka, koji je ondje hvatao dezertere iz NOV-e. Odveli su u neprijateljska uporišta Buševec, Turopolje i Žažinu tj. u »Jurišnu bojnu« više desetaka sposobnih ljudi.

Mjesni NOO Hruševec Donji, unatoč najvećim opasnostima, nije posustao u borbi za slobodu. Radio je sa ženama, omladinom i cijelim narodom svoga sela. Hrabro se borio do konačnog oslobođenja naše domovine. Ustaša Skrbin je poginuo 1945. godine, a Lovro Panižić je, preživjevši rat, nakon oslobođenja skupio nešto otpadaka i ostataka fašizma, zaveo nekoliko mladića i s tim skupom pljačkao i spremao ubojstva aktivista novog socijalističkog poretka, u ime takozvanih »križara«. Tu je bio umiješan i župnik iz Kravarskog, zlorabivši vjerske osjećaje tamošnjeg naroda. Grupa nije uspjela nanijeti većeg zla narodu, jer je ubrzo otkrivena i likvidirana 1946. godine, a župnik Franjo Gene je osuđen na 14 godina popravnog rada. Kaznu je izdržao.

Lukinić Brdo i zaseoci

Ovo je selo počelo postupno organizirati mjesne NOO-e po svim svojim zaseocima: Pauni, Pori, Krpičanci, Lukinići, Žužići, Batinovci i Skender Brdo od rujna 1942. godine.

Paun Brdo

Najprije je organiziran Mjesni NOO u Paun Brdu, a članovi u toku rata su bili:

1. Tomo Lukinić-Paun, seljak iz Paun Brda, kasnije u Žabnu 37, kraj Siska, r. 1897. godine, predsjednik (a ranije predsjednik organizacije HSS-a u selu. Protivnik fašizma i neprijateljski raspoloženih mačekovaca. Tomo Lukinić je 1943. godine organizirao Mjesne NOO-e i u drugim zaseocima Lukinić Brda);
2. Mika Lukinić-Paun Mijatov, seljak;
3. Mika Lukinić-Paun Pandur;
4. Josip Lukinić-Paun Mornar, seljak;
5. Milan Bolješić, šumski radnik i seljak.

U prvo je vrijeme ovaj NOO djelovao po svim zaseocima Lukinić Brda održavajući vezu s partizanima, a 1943. godine se i drugdje osnivaju mjesni NOO-i.

Lukinić Brdo

Ovdje je Mjesni NOO formiran u srpnju ili kolovozu 1943. kao i u ostalim zaseocima. Članovi su bili:

1. Mika Cezar, seljak, predsjednik;
2. Stanko Belečić, seljak;
3. Ivan Kolarec, seljak;
4. Stanko Cesar, seljak;
5. Vinko Belečić, seljak;
6. Mijo Žužić, seljak;
7. Mika Lukinić, seljak;
8. Tomo Mrvac, seljak, predsjednik (kraće vrijeme prestao je raditi od straha pred terorom neprijatelja, kao i još neki odbornici 1944. godine).

Batinjani

Ovdje je, također u srpnju ili kolovozu 1943, formiran Mjesni NOO, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Marko Batinjan-Tesar, seljak, predsjednik;
2. Marko Batinjan-Pek, seljak;
3. Mika Batinjan-Tončev, seljak;
4. Miko Batinjan-Mijin.

Krpičanci

Utvrđena su svega dvojica članova Mjesnog NOO-a u ratu, i to:

1. Tomica Krpečanec, seljak, predsjednik.
2. Stjepan Krpečanec-Štefe, seljak.

Žužić Brdo

I ovaj je zaselak imao Mjesni NOO, ali svi odbornici nisu ustanovljeni. Ratni članovi Odbora su bili:

1. Tomo Žužić-Gazdin, seljak, predsjednik;
2. Mika Žužić-Debeli, seljak.

Pori

Utvrđen je ratni odbornik:

1. Josip Škarec, seljak, bio je član i predsjednik Mjesnog NOO-a.

Skender Brdo

Ustanovljeni ratni odbornici, odnosno članovi Mjesnog NOO-a bili su:

1. Tomo Skender-Štefankov, seljak, član i predsjednik;
2. Petar Skender-Konkoš, seljak;
3. Petar Štimac, seljak.

Pokupsko

Ovo je selo utemeljilo dva NOO-a u ožujku 1943. godine. Njihovi članovi u ratu su bili:

1. Janko Busija-Šprajničkin, seljak (r. 31. kolovoza 1908), predsjednik (također i tajnik Općinskog NOO-a Pokupsko, vrijedan i odan borac oslobodilačkog pokreta, bio organizator ustanka i nepokolebljiv u najtežim trenucima),
2. Janko Jagodić-Biškup, seljak;
3. Stjepan Busija-Jagin, seljak;
4. Mato Radilović-Resko, seljak;
5. Josip Busija-Kormanjuš, seljak (također i veoma dobar borac u NOB-i više od godinu dana, no u krizi 1944. godine otišao s mnoštvom ljudi iz Pokupskog i okolnih sela

u Buševec kod »Abelesa«, odakle je 7. svibnja 1944. došao s Čerkezima u Pokupsko i svojoj kući. Bio im je vodič, a Čerkezi su mu zauzvrat zlostavljali ženu i kćerku koje su za godinu dana u mukama umrle);
6. Stjepan Jagodić-Suda, seljak;
7. Josip Božurić-Šekutor, seljak;
8. Stevo Popovčić-Markanov, seljak;
9. Mato Popovčić-Markanov, seljak;
10. Mika Cvetnić, seljak;
11. Stjepan Rizvan-Stevin, seljak.

Roženica

Selo Roženica utemeljilo je Mjesni NOO u kolovozu 1943. godine. Njegovi članovi u ratu su bili:
1. Mato Majetić, seljak, predsjednik;
2. Stjepan Šandor, seljak;
3. Josip Šandor, seljak;
4. Janko Majetić, seljak;
5. Stjepan Turković, seljak.

Strezojevo

Mjesni NOO organiziranje u srpnju 1943. godine, a članovi u ratu bili su:
1. Ivan Muža-Dugi, seljak, predsjednik (počeo rano, 1942. godine, raditi za NOP, kojemu ostaje vjeran do oslobođenja naše domovine);
2. Mato Muža-Dražičkin, seljak, tajnik (cijelog rata i dobro je obavljao sve poslove za NOP, ali je 1948. godine pristao uz Informbiro. Radi takve djelatnosti je osuđen);
3. Josip Muža-Kalabić, seljak;
4. Rok Skrbin, seljak;
5. Mara Muža-Pavlova, domaćica (bila je i predsjednica omladinske organizacije u selu Strezorjevo);
6. Mara Muža-Stjepanova, domaćica;
7. Stjepan Jelekovac-lmbrin, seljak;
8. Stjepan Klasnić-Pandur, seljak.

Mjesni NOO Strezojevo je s uspjehom djelovao zajedno s omladinskom organizacijom i seoskim ženama antifašistkinjama. Njihovom zaslugom je oko 20—30 omladinaca otišlo u jedinice NOV-e. Ondje su svi bili dobri borci i rukovodioci do oslobođenja. Pritiskom neprijatelja na aktiviste NOP-a 1944. godine, svi su izuzev nekih kolebljivaca ostali čvrsti i postojani. Ustaški pokret nije ovdje imao nikakva oslonca.

Štefanki Lijevi

Mjesni NOO formiran je u srpnju 1943. godine, a njegovi članovi u ratu bili su:
1. Tomo Orečić, seljak, predsjednik;
2. Josip Blaževković, seljak, tajnik;
3. Marko Pirša, seljak;
4. Stjepan Lovreković, seljak;
5. Janko Kovačić, seljak, blagajnik;

U jesen 1942. godine su partizani »Ključke« (Mihelić Josip, iz Pokupskog Graca) htjeli ovdje formirati Mjesni NOO, ali uvjeti to nisu dopuštali. Tada je na skupu zadužen za vezu s partizanskom jedinicom Janko Kovačić. On je uspješno obavljao sve poslove za NOP uz najveću podršku i obilatu pomoć brata Tome i oca Imbre sve dok nije formiran Mjesni NOO.

Kad je cijeli Mjesni NOO sela Štefanki Lijevi otišao u NOV-u 26. siječnja 1944. godine, izabran je novi Mjesni NOO, u kojem su ustanovljeni ratni članovi bili:
6. Imbro Kovačić, seljak, predsjednik. (On je kao i njegova brojna obitelj, bio odan narodnooslobodilačkoj borbi i požrtvovno je radio sve do oslobođenja naše zemlje);
7. Marko Skender, seljak;
8. Stjepan Blaževković, seljak;
9. Josip Tičarić, seljak;
10. Marko Pirša, (jedini kao starije godište, ostao od starog MNOO-a u novom);
11. Luka Nesvanulica, seljak.

Selo Štefanki Lijevi je u ratu proživljavalo izuzetno teške dane, osobito od proljeća 1944. godine. Iako je NOP preko Imbre Kovačića i sinova Janka i Tome imao dobar oslonac već 1942. godine, ovdje su se dogodile sasvim neobične stvari. Naime, ovdje su ljudi, pod utjecajem mačekovskih agenata bili pretežno u domobranskim vojnim formacijama, u kojima je izgubilo živote njih pedesetak. Ustaški pokret naprotiv nije imao gotovo nikakva utjecaja u tom selu.

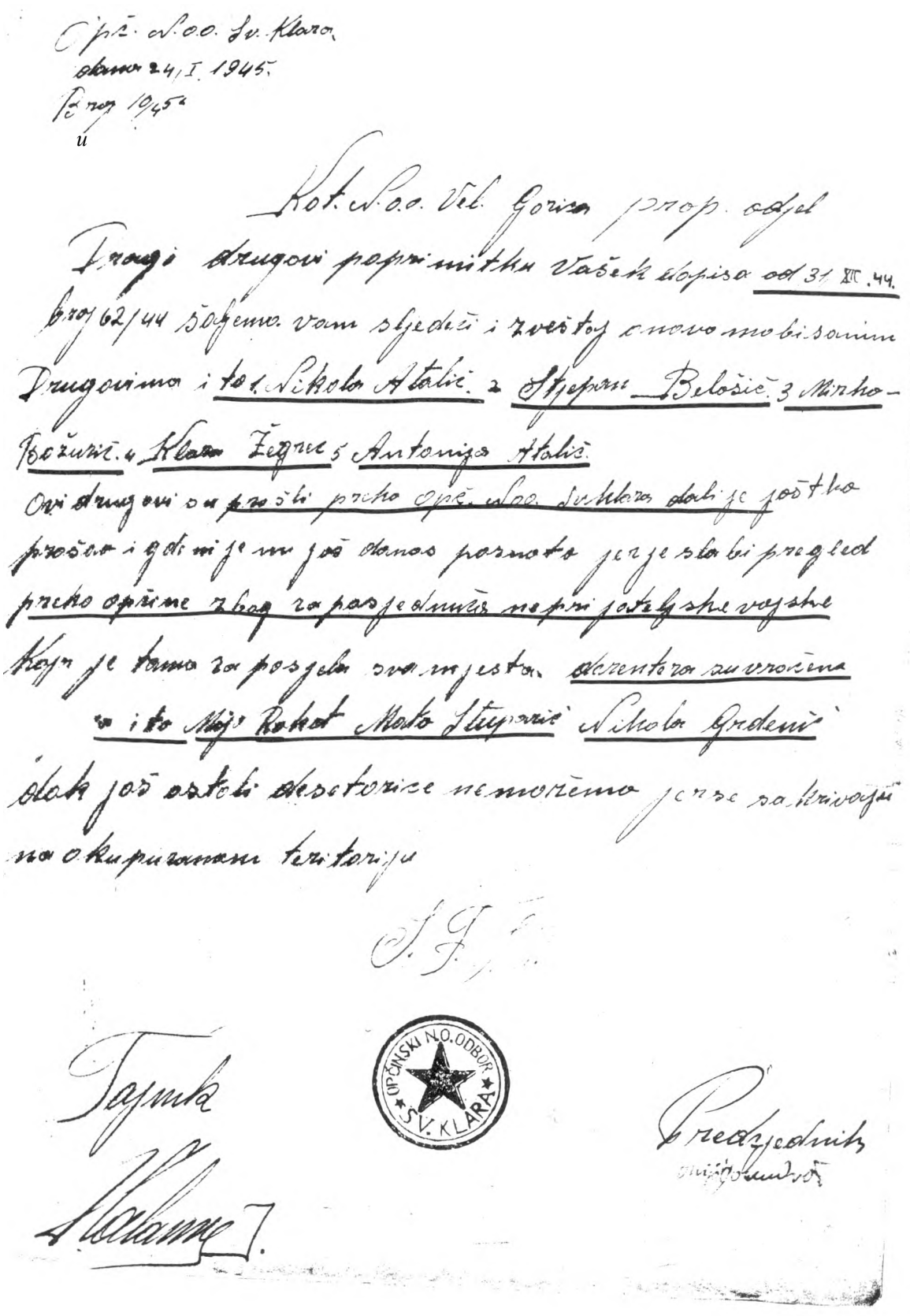
Godine 1942. je u Štefankima Lijevim djelovao kao veoma aktivan borac NOP-a Tomo Lovreković-Šoštar, sitni nakupac i preprodavač kokoši i jaja. Tomu je neprijatelj koncem 1943. godine potajno vrbovao za sebe. On je ubrzo i javno prešao u redove fašista. Poslužio im je za ubijanje aktivista i kurira NOP-a u njegovu kraju. Dolazio je s još dvojicom ustaških krvnika iz obližnjih sela kao trojka, takozvani »Trup«, u zasjede na kurire, a u selu Štefanki Desni (zaseoci Špišić-Orečić) poubijali su cijeli Mjesni NOO od četvorice članova na čelu s predsjednikom Matom Šušnjem-Singerom.

Šoštar je zaplašio i pridobio cijelo selo za odlazak u domobrane, a po uputi nekih mačekovaca pokušao je u selu stvoriti »Seosku samozaštitu protiv komunizma«. Čak je okupljenim ljudima podijelio oružje iz partizanske zemunice! No, na ovo se pobunio Slavko Pirša i tako djelovao na sabrane ljude da su svi odustali od Šoštarove ponude. Oružje su vratili u zemunicu i uredili kao da se ništa nije dogodilo. Tomo je ipak odveo k

neprijatelju više od 50 ljudi, a sam se krio kod ljudi koji su prije bili suradnici NOP-a. Sve ih je okrenuo protiv NOP-a, izuzev nekoliko obitelji. Mjesnom NOO nije bilo lako djelovati u takvoj sredini, ali je ustrajao u borbi i postigao relativno dobre rezultate na čelu s predsjednikom Imbrom Kovačićem.

U NOP-u i NOV-i je sudjelovalo 40—50 ljudi od kojih su neki izašli iz rata kao oficiri ili podoficiri JNA. Nekoliko ljudi je dalo živote u narodnooslobodilačkoj borbi.

Kakve je teškoće imao Mjesni NOO u svom radu vidi se po tome što su vojne vlasti NOP-a morale u dva navrata iseliti po 15 do

Faksimil izvještaja općinskog NOO-a Sveta Klara.

20 obitelji u Veliku Goricu, jer se nisu htjeli odreći odlaženja u neprijateljska uporišta gdje su bili najveći izvor podataka okupatoru. Odbornici koji su izdržali ove velike opasnosti u radu za NOP bili su veoma hrabri i pošteni ljudi!

Općinski NOO Sveta Klara

Općinski NOO Sveta Klara je formiran 6. lipnja 1943. godine, a njegovi ratni članovi su bili:

1. Mijo Jandraš-Lipa, seljak iz Čeha Donjih, predsjednik (bio je agilan protiv fašista cijeloga rata i organizirano se borio za slobodu);
2. Ivan Halama-Kolo, seljak i pisar u upravnoj općini Sveta Klara, tajnik MNOO;
3. Ivan Rogić, radnik iz Kajzerice-Gaja, rodom iz Like, član i potpredsjednik. (Proganjao ga je Gestapo, kojemu uspijeva pobjeći pri transportu u Njemačku. Godine 1944. poginuo u Dubrancu kao borac »Seljine« brigade);
4. Josip Anić, radnik iz Kajzerice-Gaja (uhapšen kao član Općinskog NOO-a i odveden u logor Jasenovac gdje je ubijen 1944. godine);
5. Ivan Petravić-Juraja, radnik iz Svete Klare, član i predsjednik;
6. Josip Burić, seljak-radnik iz sela Otočec, (uhapšen kao član Općinskog NOO-a na zadatku u Lekeniku i zaklan u Sisku 1945. godine);
7. Ivan Atalić, radnik iz Čeha Donjih, član i tajnik (neko vrijeme);
8. Josip Cerinski, radnik iz Kajzerice;
9. Tiburcije Crnečki-Burc, radnik-seljak iz Čeha Gornjih, član (drugog Općinskog NOO-a);
10. Ivan Dvorski, postolarski radnik iz Kajzerice, (bio je i član Mjesnog NOO Kajzerica-Gaj. Radio je dvostruko. Zajedno s Petrom Karlovićem iz Čeha Gornjih bio je povezan s ustaškim agentom Neferovićem. Davali su hapsiti suradnike NOP-a i sasvim nevine ljude, da bi od njih izvukli što više novca za puštanje na slobodu. Novac su međusobno dijelili. Ustaše su otkrili dvostruku igru Karlovića i uhapsili ga. Priznao je prikrivenu suradnju s partizanima i Dvorskim. Gestapo i ustaše šalju Dvorskog na oslobođeni teritorij radi replasiranja Karlovića i Dvorskog u naše redove za njihov račun. Nudili su ih dosta »jeftino«, ali pošto nije došlo do nagodbe uhapsili su i Dvorskog, i zajedno s Karlovićem, ubili ga radi dvostrukog rada, tj. zbog varanja fašista i partizana u vlastitom interesu).

Njihovim radom pokret je izgubio više odbornika koje su ustaše u logorima i zatvorima ubili. Samo u jednom krugu hapšenja bilo je odvedeno oko 80 ljudi iz svih sela bivše općine Sveta Klara, a svi nisu ni za novac pušteni doma.

Općinski NOO Klara iz prve formacije je radi velikog terora i desetkovanja odbornika prestao neko vrijeme raditi ili je potpuno nestao, pa je ponovno formiran »novi« ujesen 1944. godine. U njega su ušli:

1. Mijo Jandraš-Lipa, predsjednik (ostao i nadalje);
2. Ivan Halama-Kolo, tajnik;
3. Ivan Atalić, radnik;
4. Tiburcije Crnečki, radnik-seljak.

Svi su oni boravili na oslobođenom teritoriju, jer se na području svoje općine nisu mogli zadržavati uslijed aktivnosti neprijatelja.

Uz velike i ovdje dosta blijedo opisane teškoće Općinskog i mjesnih NOO-a Sveta Klara, postignuti rezultati bili su više nego dobri. Omladina i žene su bili veoma angažirani i tako je narod dao svoj neprocjenjiv obol narodnooslobodilačkoj borbi, kako u ljudstvu tako i u materijalnom pogledu. Teškoće ovih NOO-a najbolje ilustrira podatak da su svi dva puta »rađani« u ratu jer su prethodni stradali od neprijatelja.

Mjesni narodnooslobodilački odbori

Čehi Donji

Mjesni NOO utemeljen je u studenom 1942. godine, a članovi tog Odbora u ratu su bili:

1. Mijo Jandraš-Lipa, seljak-radnik, predsjednik;
2. Ivan Atalić, radnik iz Čeha Donjih, tajnik;
3. Mijo Furjan-Rešek, seljak;
4. Juraj Grdenić-Jurlek, seljak;
5. Ivan Furjan-Lukec, seljak;
6. Stjepan (Stjepana) Furjan, seljak;
7. Dane Atalić, seljak;
8. Andrò Babić-Jakrla, seljak;
9. Mika Atalić, seljak-radnik.

Ovaj Mjesni NOO radio je cijelim tokom NOB-a od formiranja do oslobođenja s različitim intenzitetom. Svi su bili ilegalci i polovica ih je bila na oslobođenom teritoriju odakle su dolazili djelovati u selo.

Čehi Gornji

Selo Čehi Gornji utemeljilo je Mjesni NOO nešto kasnije od Čeha Donjih 1943. godine, a članovi u ratu su bili:

1. Ivan Halama-Kolo, seljak i općinski pisar, predsjednik (i tajnik Općinkog NOO Klara);
2. Ivan Mihulja-Josipov, radnik-seljak;
3. Mijo Mihulja-Josipov, radnik-seljak;
4. Stjepan Belošić, zidarski radnik;
5. Juraj (Petra) Mihulja, seljak.

Gaj—Kajzerica

Mjesni NOO osnovan je u svibnju 1942. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Srećko Rusman, ljevački obrtnik obojenih kovina, prvi predsjednik (do 6. veljače 1944. godine, a od tada u ustaškom zatvoru u Zagrebu do oslobođenja naše zemlje);
2. Josip Bale, radnik iz Gaja, član (do 20. veljače 1944. godine, a od tada u partizanima. Radio kod Okružnog NOO-a za Pokuplje. Bio je vrlo vrijedan i pouzdan borac za narodno oslobođenje u toku cijelog rata);
3. Mirko Božurić, radnik, član (nešto poslije formiranja MNOO-a);
4. Ivan Rogić, radnik (kasnije poginuo kao borac u »Seljinoj« brigadi 1944. godine u Dubrancu);
5. Josip Anić, radnik, član (od konca 1943. godine, ali i veoma zapaženi borac i revolucionar, radi čega je 17. srpnja 1944. godine, odveden u logor Jasenovac i ondje ubijen);
6. Ivan Dvorski, postolarski obrtnik (bio i član Općinskog NOO-a Sveta Klara).

Otočec

Selo Otočec je formiralo Mjesni NOO u jesen 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Rudolf Kranjčec-Premileni, seljak, predsjednik;
2. Josip Ugrin, seljak blagajnik;
3. Josip Bur'ć, seljak, tajnik (također i član Općinskog NOO-a Sveta Klara. Uhapšen na zadatku u Lekeniku i zaklan u Sisku 1945. godine);

U selu Otočec aktivan borac za slobodu bio je Ivan Kožina, seljak, koji je u svojoj kući skladištio velike količine oružja i drugog materijala iz Zagreba za potrebe partizana. Te je materijale dobivao od Rusmana, a slao ih je partizanima preko veze Dubranec, koju su podržavali mjesni trgovci Poldek Antoliš i još neke neutvrđene osobe. Iako je rođen 1912. godine, što je za borce već ozbiljnija dob, Ivan Kožina je s još nekolicinom ljudi otišao u partizane.

Inače iz ovog malog sela koje se nalazilo u paklenoj stisci neprijatelja poteklo je desetak boraca u NOV. Polet NOP-u ovdje je da-!a akcija na domobrane koju je izvela udarna grupa iz Gudca na čelu sa Stjepanom Matuncem iz Otočca.

Otok

Mjesni NOO utemeljenje u proljeće 1944. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Juraj Babić, seljak, predsjednik (ubrzo je na toj dužnosti uhapšen 1944. godine i ubijen);
2. Slavko Novačić, seljak;
3. Josip Holbak, seljak;
4. Ivan Nežić, seljak;
5. Stjepan Nežić, seljak (kao član NOO-a je uhapšen na izvršavanju zadatka, tj. pri prevođenju grupe domobrana iz Zagreba u partizane).

Sveta Klara

Mjesni NOO organiziran je negdje na početku 1943. godine, a ratni članovi bili su:

1. Ivan Petravić-Juraja, radnik-seljak, predsjednik (također član Općinskog NOO-a Sveta Klara. Godine 1944. morao otići na oslobođeni teritorij zbog opasnosti od neprijatelja);
2. Stjepan Kunetić-Jurin, seljak;
3. Viktor Brezak,.šofer rafinerije u Klari, rodom iz Zagorja;
4. Marko Balaško, radnik;
5. Ivan Halama-Kolo, pisar u općini Klara iz Čeha Gornjih; član (do formiranja Mjesnog NOO-a u Čehima i općinskog NOO-a Sveta Klara. Odbor Sveta Klara je imao izuzetno teške okolnosti za rad zbog brojnih žandara i stalnog prisustva vojske u selu).

Jedno pismo općinskog NOO-a Sveta Klara Kotarskom NOO-u Velika Gorica; od 8. prosinca 1944. godine, najrječitije govori o teškoćama u radu na tom području. Izvještaj doslovce glasi:

»OPĆINSKI NOO SV. KLARA
KOTARSKOM NOO VELIKA GORICA

Politički rad je sasma ukočen. Među narod je nemoguće doći zbog neprijateljske vojske koja se tamo nalazi čitavu godinu i sve više pojačava tako da sada broji oko 1200 vojnika, osim žandara kojih ima tamo oko 60. Banda toliko krstari da ih ima skoro u svakoj kući kroz cijeli dan a u noći odlaze u zasjede tako u sela Čehi Gornji i Donji dolaze, osim zasjede u noći patroliraju i malim tenkovima.

Jedino se još održava veza preko svinjara koji su u šumi kod svinja da se prebacuje materijal za čitanje.

Seoski NOO Čehi Donji morali su napustiti rad i prebjeći na oslobođeni teritorij i to

Mijo Jandraš predsjednik i tajnik Ivan Atalić. Isti odbor koji je ostao na terenu ne može da započne jači rad usled raznih konfidenata od domaće izdajice; posledni mesec dana nastala je prava kalvarija naroda jer banda dolazi i plačka do čega god dođe i tuče narod tako su 19. XI. 1944. oplačkali sve kod Mije Jandraša iz Sela Čehi Donji i oca Miku u komori na uže vesili i tukli sa riječima gde su ti sinovi. Istog dana su oplačkali Mikec Miju, Rokot Miju mlađega i istukli Baru Šimunec, Maru Rokot, Miju Mikec, Pavla Jandraš, dijete Ivana Jandraša koga su sa sobom i odvukli u Zagreb i tamo ga silili da mora priznati ko je u selo dolazio kada je sakupljana hrana za NOV i tako dalje. Ova hrana je sakupljana prije ove kampanje, selo Čehi ima 42 kuće a ima 20 boraca. Narod je dobar ali si nemože pomoći od same bande.

SEOSKI NOO ČEHI GORNJI je na istom kao i Donji. Od odbora su morali proći na oslobođeni teritorij Tiburcije Crnečki, Ivan Mihulja i Ivan Halama. Tamo je banda opljačkala ono što je ostalo Čerkezima. Drugu Tiburcije Crnečkom te istukla Miju Mihulju starijega i oplačkala novac i dragocjenosti te kod njih više odevne predmete i meso, mast i takovih i nema skoro kuće iz koje nebi nešto oduzeli jer svakog dana tumaraju kao bijesne zvijeri.

SEOSKI NOO SVETA KLARA je pod takvim prilikama da nemože uopće da makne usled ustaške bande koje tamo imade čitavu godinu a poslednje vreme da je nagomilana da je ima oko 300 u samom selu Sv. Klara, dok predsednik NOO prešao na slobodni teritorij i nalazi se negde u radionici TP Područja tojest Ivan Petravić i tamo je rad bio nemoguć opće 1943. a 44. pogotovo nikako.

SEOSKI NOO KAJZERICA PODBREŽJE opće niti ne postoji jer je pohapšen još u mjesecu travnju 1944. Za predsjednika NOO ne znam gdje je dok su odbornici Ivan Dvorski vešan u mesecu rujnu a Ivan Rogić i Josip Anić odvučeni u logor u Novu Gradišku a novi odbor je nemoguće formirati jer je nemoguće tamo doći usled bande koje je tamo čitavu godinu. Narod je vrlo dobar naročito što se tiče naselja Kajzerica.

SEOSKI NOO VELIKI GAJ on je bio prideljen u općinu Stupnik glede lakšega rada ali niti tam nema sada odbora jer je pohapšen ima ga po logoru a i neki su prešli na oslobođeni teritorij boravište im neznam.

SEOSKI NOO OTOK je formiran 14. rujna 1944. Od tada se uopće nije javio a tamo se ne može.

SELO OTOČEC NEMA ODBORA OSIM JEDNOGA vezara i to slabi Otok i Otočec su najslabija sela u političkom pogledu jer su tamo i to u Otoku Ivan Nežić bivši predsednik Mjesnog odbora HSS-a u Otočcu satnik Mačekove zaštite Novak Stjepan koji su ostali sve do danas uz reakciju HSS-a iako su bili pozivani već nekoliko puta da pristupe u Narodnooslobodilački pokret. Svaki put su odgovorili da će još vidjeti kako bude. Inače narod je u većini pošten ali svaki rađe čuie ne nego da ide u borbu ili rad još kad zna da je to skopčano sa opasnošću po život.

S. F. S. N.

Opć. NOO Sveta Klara, predsednik
Mijo Jandraš v. r.«

(AIHRPH, NV-9T/149)

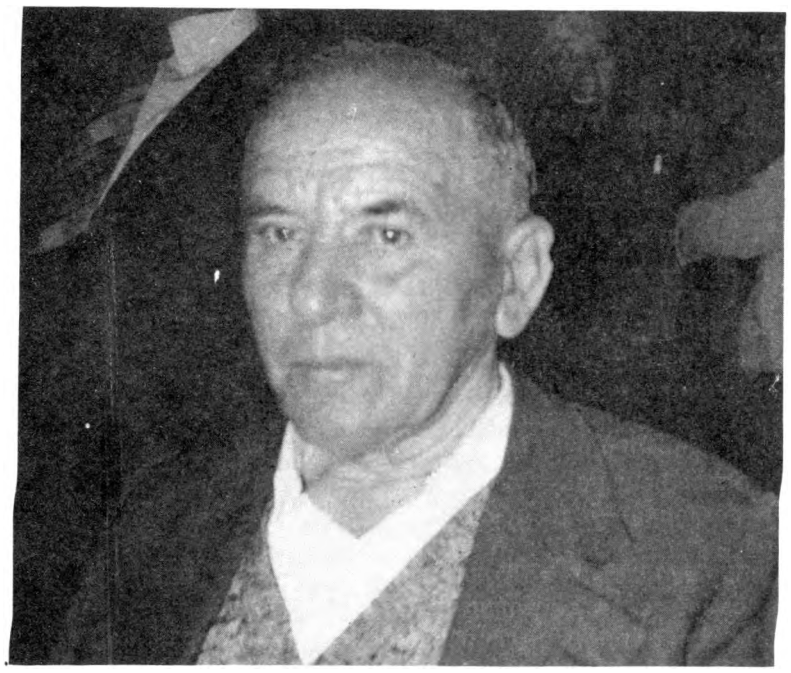
Općinski NOO Velika Gorica

Narodnooslobodilački odbor općine Velika Gorica formiran je u travnju— svibnju 1943. godine. Prvotno je Općinski NOO Velika Gorica imao pet članova *(v. AIHRPH, KP-167/166)*. Odbor je brzo popunjen novim članovima, a u ratu je kroz njega prošlo oko 20 osoba. Odbornici, odnosno njegovi članovi bili su:

1. Juraj Križanić-Stariji, seljak iz Lukavca D, predsjednik (od formiranja do svršetka rata. Bio je i član Kotarskog NOO-a Velika Gorica);
2. Vinko Klenović, radnik iz Lomnice D,

»Buturina klijet« na Peršinovcu u kojoj je od 1943. do oslobođenja bio smješten općinski NOO Velika Gorica i Općinski komitet KPH Velika Gorica. U manjoj susjednoj klijeti bio je i Općinski NOO Sveta Klara. Ispred zgrade su: Franjo Odrčić (lijevo), stolarski radnik iz Kurilovca, sekretar Općinskog komiteta KPH Velika Gorica (1944/45) i Juraj Radočaj, inž. strojarstva iz Kurilovca i rezervni oficir (noviji snimak).

Juraj Križanić, poljoprivrednik iz Lukavca, bio je predsjednik Općinskog i član Kotarskog NOO-a Velika Gorica.

tajnik (također i sekretar Općinskog Komiteta KPH-a Velika Gorica, te član Kotarskog NOO Velika Gorica);

3. Franjo Održić,. ciglarski i stolarski radnik iz Kurilovca, član i tajnik (također i sekretar Općinskog komiteta KPH-a Velika Gorica od ljeta ili proljeća 1944. godine);

4. Nikola Delač, seljak iz Gudca;

5. Janko Šoštarec, iz Lomnice Donje;

6. Stjepan Jandriš-Puzek, seljak iz Plesa;

7. Petar Sedmak-Špetrek, seljak iz Lukavca G;

8. Franjo Šaban, kovački radnik iz Gradića (kao člana Općinskog NOO-a uhvatili ga Čerkezi i objesili o hrast kraj njegova sela);

9. Franjo Lacković, seljak iz Velike Mlake;

10. Juraj Suša, seljak iz Velike Mlake, (ubili ga Čerkezi);

11. Mijo Šaban, iz Gradića;

12. Mijo Jandriš, seljak iz Plesa;

13. Mijo Brebrić, seljak iz Markuševca;

14. Juraj Lacković, seljak iz Velike Mlake;

15. Franjo Klafurić-Medan, radnik iz Lomnice Donje;

16. Josip Arbanas-Blažev, radnik iz Lomnice Donje;

17. Stjepan Domjanković, seljak iz Markuševca;

18. Bartol Cvetković, seljak iz Lukavca Gornjeg;

19. Franjo Galeković-Crleni, seljak iz Lomnice Gornje;

20. Ivan Šafranić, općinski pisar iz Odre zagrebačke, administrator (za potrebe ONOO-a).

Općinski NOO Velika Gorica imao je malo oslobođenih sela: Lukavec, Gudci i Markuševec. Sva ostala su bila pod vojnom okupacijom. Međutim, i spomenuta tri sela bila su granični slučajevi kamo su se češće zalijetale neprijateljske vojske u pljačku. Civilna vlast narodnooslobodilačkih odbora bila je ipak utjecajnija od svih vojnih i civilnih vlasti okupatora i domaćih izdajnika na cijelom području bivše općine Velika Gorica. Narod je slao sve sposobne ljude u jedinice NOV-e i za pokret davao žito, stoku i druge potrebne stvari, a neprijatelj je sve to mogao samo silom oduzimati. Da bismo bolje upoznali teškoće, odnosno uspjehe rada ***Mjesnih i*** Općinskog NOO-a Velika Gorica, citirat ću jedno pismo Općinskog Komiteta Velika Gorica Kotarskom komitetu KPH-a Velika Gorica u kojemu među ostalim piše:

»(...) 1. Politička situacija u našoj ***općini*** jest dobra a naročito u Lukavcu i Gucima, pošto zadnje vrijeme malo jače nadire banda, pa ne možemo raditi po ostalim selima kao što smo mogli prije. Tu i tamo se djelatnost reakcionara pojavljuje, kao na primjer u Kurilovcu pokušao je Stepanić Franjo da osnuje ustašku miliciju, ali mu nije uspjelo pošto smo ih mi sa svojim radom predusreli i upoznali narod kakav je cilj tih reakcionara^. ..)

(. . .) Mobilizacija se vrši na dobrovoljnoj bazi i spriječavamo u najvećoj mogućnosti dezerterstvo.

Na prehrani vojske radimo stalno, a u pogledu sjetve organizirali smo po selima narod da zasije svu zemlju a naročito da se pomogne zasijati porodicama naših boraca i siromašnijim familijama odnosno obiteljima (. ..)«. ***(AIHRPH, KP-174/841)***

Sjedište Općinskog NOO-a Velika Gorica bilo je u gudečkim vinogradima, u klijeti slastičara iz Velike Gorice Nikole Butura, odakle su odbornici odlazili svake noći u okupirana sela. U Općinskom NOO-u bili su svi članovi Općinskog komiteta KPH-a Velika Gorica. Radilo se s omladinom i ženskim organizacijama na terenu pa je uspjeh, imajući na umu sve okolnosti, bio više nego dobar.

Mjesni narodnooslobodilački odbori

Gradići

Mjesni NOO osnovan je u srpnju 1943. godine, a njegovi članovi bili su:

1. Franjo Šaban, kovački radnik predsjednik (također član udarne grupe Lomnica i član Općinskog i Kotarskog NOO-a Velika Gorica. Uhvatili su ga Čerkezi 10. siječnja 1944. godine u selu Gudci. Otpremljen je u Veliku Goricu zajedno s Vinkom Vlahovi-

ćem iz Gudca u čijoj kući su i pohvatani. Nakon dva dana, tj. 12. siječnja 1944. godine, izvedeni su na stratište u šumi »Gaj«, kraj sela Gradići-Petrovina i obješeni o prvi hrast u blizini doma druga Franje Šabana);

2. Juraj Žilec, seljak (također i član udarne grupe);

3. Mijo Dijanić, seljak (bio i član udarne grupe. Kao takav uhapšen 1944. godine i ubijen u logoru);

4. Franjo Fabečić iz Gradića;

5. Ivica Žilec iz Gradića (uhapšen kao član M NOO-a i ubijen u Jasenovcu 1944. godine);

6. Josip Fabečić iz Gradića;

7. Imbro Videlin iz Gradića;

8. Alojz Videlin iz Gradića.

Cijeli je NOO iz Gradića 1943. godine surađivao s udarnom grupom iz Lomnice. Zajedno su stalno išli u akcije, a Odbor je bio veoma pokretljiv i pri skupljanju potrebnih materijala za NOV.

Gudci

Mjesni NOO osnovan je u rujnu 1942. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Antun Vlahović, seljak, prvi predsjednik;

2. Mika Delač, seljak, tajnik;

3. Juraj Kučić, postolarski radnik;

4. Stjepan Vlahović, iz Gudca;

5. Evica Kučić, omladinka;

6. Ignac Šnajder, seljak;

7. Vinko Meštrović, seljak;

8. Mijo Šimec, kovački obrtnik (bio je također član i pročelnik u kotarskom NOO-u Velika Gorica);

9. Mara Vlahović, omladinka;

10. Josip Meštrović, seljak.

Kobilie— Ra ka rje

Za ova dva sela zajednički Mjesni NOO je organiziran u jesen 1942. godine, a njegovi ratni članovi bili su:

1. Josip Trupčević-Koš, seljak, predsjednik;

2. Stanko Lučić, stolarski radnik, tajnik (i organizator ustanka na području bivše općine Velika Gorica);

3. Stjepan Vitez-Peko, prijeratni član KPJ;

4. Jela Župetić, kućanica iz Rakarja;

5. Stjepan Mirenić, seljak i činovnik iz Rakarja, član i tajnik (također član KPJ prije rata);

6. Mirko Graber, stolarski radnik iz Rakarja, član i drugi predsjednik (do oslobođenja, također prijeratni član KPJ);

7. Mara Br rljević- Frntačka domaćica iz Kobilića;

8. Bara Lučić, domaćica iz Kobilića.

Kurilovec

Selo Kurilovec utemeljilo je Mjesni NOO u lipnju 1943. godine. Njegovi članovi u ratu su bili:

1. Juraj Mihanović-Majdak, seljak, predsjednik (ali samo kratko vrijeme, jer je ubrzo u ljetu 1943. godine, otišao u domobrane. Dužnost predsjednika preuzeo je Franjo Odrčić, dotadašnji tajnik Mjesnog NOO-a);

2. Franjo Odrčić, ciglarski i stolarski radnik, tajnik i predsjednik (Istodobno je bio i član i tajnik Općinskog NOO-a Velika Gorica);

3. Ivan Leder-Gido, seljak;

4. Stjepan Tomašić-Milan, seljak;

5. Stjepan Pavišić-Matoš, seljak;

6. Andrija Zdelar, seljak-radnik;

7. Ivan Zobić-Ivić, četkarsko-metlarski radnik.

Lomnica Donja

Ovdje je Mjesni NOO organiziran u svibnju 1943. godine. Njegovi članovi u ratu su bili:

1. Vinko Klenović, metalski radnik, predsjednik (također tajnik Općinskog NOO-a i član Kotarskog NOO-a Velika Gorica);

2. Josip Arbanas-Blažev, radnik;

3. Franjo Klafurić-Medan, radnik, član i tajnik;

4. Josip Deverić-Jotina, seljak;

5. Martin Šoštarec, seljak;

6. Juraj Šoštarec-Jurko iz Lomnice;

7. Mijo Janečić-Crni iz Lomnice;

8. Juraj Klafurić-Šnajder iz Lomnice;

9. Juraj Deverić-Dumić, radnik;

10. Mato Dijanežević, seljak;

11. Stjepan Deverić, seljak iz Lomnice.

Lomnica Gornja

Ovo je selo formiralo Mjesni NOO u travnju 1943. godine, a njegovi članovi bili su:

1. Franjo Galeković-Crleni, seljak, predsjednik;

2. Franjo Galeković, seljak, bio je član Mjesnog NOO-a »Meštričine Lomnice«;

3. Mato Kučić, seljak;

4. Alojz Cvetnić, seljak;

5. Mijo Vučić, seljak.

Lukavec Donji

Mjesni NOO utemeljen je u rujnu 1942. godine kao i u Lukavcu Gornjem, a njegovi članovi u ratu bili su:

1. Juraj Križanić-Stariji, seljak, predsjednik (također i predsjednik Općinskog NOO-a Velika Gorica te član i pročelnik Kotarskog NOO-a Velika Gorica);

2. Tomo Stanilović, seljak;
3. Juraj Borković, seljak;
4. Juraj Cigetić, seljak;
5. Antun Stanilović-Stari Tonča, seljak (također osnivač Kotarskog NOO-a Velika Gorica, tajnik i pročelnik potonjega, te član Okružnog NOO-a Pokuplje i njegov pročelnik);
6. Mika Perković, šumski radnik (također i član Kotarskog NOO-a Velika Gorica).

Lukavec Gornji

Mjesni NOO formiranje u rujnu 1942. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Bartol Cvetković, seljak-pčelar, prvi predsjednik;
2. Petar Sedmak-Špetrek, seljak, član i drugi predsjednik;
3. Mijo Pavišić, seljak;
4. Stjepan Cvetković, seljak;
5. Andrija Sučić, seljak;
6. Ivan Cigetić, seljak;
7. Stjepan Pavišić, seljak;
8. Janko Cigetić, seljak;
9. Vinko Cvetković, seljak.

Mjesni NOO-i Lukavca Gornjeg i Donjeg djelovali su uglavnom jedinstveno u svim akcijama, osobito u većim na dizanju ustanka. Gornji Lukavec je održavao više veza s gradom Zagrebom, a poticaj za akcije koje su se ostvarivale zajednički, dolazio je iz Lukavca Donjeg.

To je selo bilo pravo stjecište svih aktivista i partizanskih grupica u toku rata. Staro, mlado, muško i žensko, sve je neprestano bilo aktivizirano za NOB. Oba spomenuta sela nisu nikada došla u krizu ili iskušenje pod pritiskom neprijatelja, a entuzijazam za narodnooslobodilačku borbu nikada nije jenjavao. Oduševljenje izražavano prema svim pridošlim borcima sa strane, davalo je svakome partizanu poticaj na nove aktivnosti protiv okupatora i njihovih slugu. Jedna zgoda iz NOB-e u rujnu 1943. rječito govori što je sve Mjesni NOO radio u Lukavcu.

U selo je, naime, u prvi mrak došao Veco Holjevac s još tri-četiri partizana i topom »Markom«. Prijavio se Mjesnom NOO-u Lukavec Gornji kojega moli da ga krišom prebaci na prikladno mjesto što bliže Zagreba odakle bi pucao na grad. Zadatak nije bio nimalo lagan, jer se u gotovo svakom okolnom selu nalazila neprijateljska posada a selo Odra bilo je puno Nijemaca. Međutim, trojica odbornika uspjeli su dovesti Holjevca i drugove s topom na pašnjak sela Hrašće, odakle se pružao lijepi pogled na cijeli grad Zagreb. Meta je izabrana. Pucat će na glavni željeznički kolodvor, koji je vječito pun okupatorske vojske, a napose u noći kad civili nisu ondje imali pristupa. Holjevac je nanišanio taj objekt kroz cijev jer nišanske sprave nije bilo na topu — i ispalio. Opalio je još dva puta, a potom, svi su se brzo izgubili u pravcu Vukomeričkih gorica, odnosno povukli se u selo Dubranec, odakle su i došli.

Nakon dan-dva London je javljao »da je bombardiran iz partizanskih topova grad Zagreb«! Međutim, provjerom je ustanovljeno da ni jedan hitac nije pogodio željezničku stanicu, već su sva tri pala na tržnicu u Trnju, desno od kolodvora. Međutim, svrha akcije je ispunjena. Neprijatelj i građanstvo Zagreba čuli su topove i mislili o partizanima. Svjetla u gradu bila su odmah ugašena kao pri »ozbiljnom« napadu na Zagreb.

U Lukavec su često navraćale u pljačku manje okupatorske snage iz raznih uporišta, a osobito su to činili Čerkezi iz Lomnice. Također i ustaše iz Velike Gorice prerušeni u partizane. Svim ovim i svakojakim drugim nedaćama, Mjesni NOO-i oba Lukavca u jedinstvu s narodom znali su izvrsno doskočiti. Primjerice, kad je neprijatelj morao napustiti opljačkanu stoku i druge živežne namirnice Mjesni NOO i ljudi iz Lukavca poklanjali su to partizanima!

U NOP-u i NOB-i 1941 — 1945. godine aktivno je sudjelovalo 180—200 ljudi, a poginulo je njih četrdesetak. Koncem 1943. godine neprijatelj je zapalio devet raznih stambenih i gospodarskih objekata u tom selu.

Markuševec

Ovdje je Mjesni NOO formiran u listopadu 1943. godine, a njegovi članovi u ratu bili su:

1. Stanko Cvetković, seljak, prvi predsjednik (ali je već početkom 1944. godine podlegao neprijateljskoj propagandi i pritisku okupatora. Prešavši pod njegovo okrilje u Veliku Goricu, prihvaća se i aktivne protunarodne propagande. Išao je po selima i javno na skupovima govorio protiv NOP-a. Poslije nekoliko grubih i vulgarnih insinuacija protiv partizana i njihova pokreta u raznim selima, bio je uhvaćen i osuđen na smrt. On je bio jedan od onih rijetkih žrtava »politike čekanja i stvaranja seoske samozaštite protiv komunizma na selu« iz redova mjesnih NOO-a na našem području);
2. Mijo Brebrić, seljak i svirac, član i predsjednik (poslije Cvetkovića);
3. Alojz Pučko, seljak (kasnije otišao u NOV-u gdje je postao oficir JNA);
4. Stjepan Domjanković, seljak (veoma aktivan u borbi protiv okupatora);

5. Jakov Cerovski, seljak;
6. Imbro Brebrić, seljak.

Mičevec

Ovo je selo utemeljilo Mjesni NOO u ožujku 1943. godine, a članovi tog Odbora u ratu su bili:

1. Slavko Brdek, seljak-omladinac (također član Kotarskog komiteta SKOJ-a Velika Gorica i član udarne grupe Mičevec);
2. Josip Haluga, seljak-omladinac (član Komunističke partije i član udarne grupe sela Mičevec. Kao takav uhapšen i ubijen na pruzi kod Mraclina 1943. godine);
3. Ivan Brcković-Konceli, metalski radnik (član Komunističke partije i član udarne grupe Mičevec. Zaklali ga ustaše na pruzi kod Mraclina 1943. godine zajedno s Halugom i još trojicom mladića);
4. Ivan Bedeković, seljak,
5. Stjepan Janković, seljak;
6. Ivan Majurec, seljak;
7. Mijo Majurec, seljak;
8. Stjepan Brcković, seljak;
9. Marko Haluga, opančarsko-obućarski obrtnik, član i predsjednik (neko vrijeme);
10. Stjepan Rulek-Salama, seljak;
11. Franjo Janković, seljak;
12. Stjepan Vrbanić, seljak;
13. Tomo Spišić, seljak;
14. Ivan Haluga, seljak;
15. Andrija Marinčević, seljak, član i predsjednik (?).

Mjesni NOO Mičevec je radio pod teškim okolnostima 1944. godine. Sudjelovao je cijeli u akcijama udarne grupe tog sela koju je i organizirao 1943. godine.

Početkom 1944. godine pohapšeno je više ljudi, od kojih su okupator i mačekovci pokušali stvoriti »seosku samozaštitu protiv komunizma«. Već je bilo dogovoreno podizanje oružja u Zagrebu. To su razumni ljudi iz sela osjetili i razbili već gotovu organizaciju. Bilo je to iznimno iskušenje za Mjesni NOO i narod Mičevca. Neprijatelj je dobio najbolji odgovor odlaskom stotinjak ljudi i žena u narodnooslobodilačku vojsku i druge dužnosti za NOP na oslobođeni teritorij. Među njima je bio Ivan Brdek-Đan s cijelom obitelji, najstariji ovdašnji borac za socijalno i nacionalno oslobođenje naših naroda. S cijelom obitelji otišao je i obrtnik Marko Haluga i mnogo drugih ljudi i žena. Brdek i Haluga bili su neposredno prije toga pušteni iz neprijateljskog zatvora u Velikoj Gorici.

Pet rovi na

Selo Petrovina osnovalo je Mjesni NOO u ožujku 1943. godine a ratni članovi tog Odbora su bili:

1. Marko Đumlija, seljak, prvi predsjednik (kao takav uhapšen i ubijen u logoru 1944. godine);
2. Stjepan Smolčić, šumski radnik i seljak;
3. Josip Marlović, seljak i stolarski radnik;
4. Tomo Smolčić, šumski radnik i seljak;
5. Stjepan Janečić, seljak;
6. Stjepan Biškup-Futko, seljak.

Selo Petrovina je bilo uključeno u NOP relativno rano 1942—1943. godine, zahvaljujući aktivnosti članova KPJ-u Nikole Perkovića i Mjesnog NOO-a kojega je on tamo rano organizirao. Osim spomenutih drugova iz Mjesnog NOO-a isticao se i Juraj Marlović, koji je neumorno i pod teškim uvjetima obavljao važne poslove za NOP.

Za odmazdu su Čerkezi i Nijemci zapalili cijelo selo koncem 1943. godine. Izgorjele su sve kuće.

Pleso

Selo Pleso formiralo je Mjesni NOO u travnju 1943. godine, a ratni članovi tog Odbora su bili:

1. Ivan Mikulčić-Butura, kolarski radnik, predsjednik (također sekretar osnovne organizacije KP i hrabar komandir udarne grupe Pleso, vrlo dobar i beskrajno odan NOP-u i oslobodilačkoj borbi. Organizirao je udarnu grupu i uvijek prvi vodio nju a često i Mjesni NO u akcije);
2. Josip Mikulčić-Meldek, seljak-radnik, (za bivše Jugoslavije i 1941. godine sekretar KK KPH-a Velika Gorica. Radio je, koliko je mogao poslije torture u ustaškim zatvorima i logoru Jasenovac, gdje je psihički i Fizički uništen. Bio je odan narodnooslobodilačkom pokretu);
3. Juraj Trbić-Đuta, seljak;
4. Franjo Mikulčić-Sraka, seljak;
5. Pavao Mikulčić-Pavec, seljak i klesar;
6. Stjepan Jandriš-Puzek, seljak;
7. Mijo Čužić, seljak i četkarsko-metlarski radnik (član KPJ-u prije rata i ustanka 1941. godine. Uhapšen je 1943. godine na organiziranu radu u općini Velika Gorica, odveden u logor Jasenovac i ondje pogubljen);
8. Juraj Plepelić-Fugorec, seljak;
9. Mijo Plepelić-Mijanec, krojački radnik.

Mjesni NOO sela Pleso, zajedno s omladinskom organizacijom i AFŽ-om, radio je izuzetno spretno i efikasno protiv okupatora i izdajnika iz svoga sela i okolice. I najkrvoločnije fašiste udarnici su s uspjehom likvi-

dirali. Jedan izvještaj Mjesnog NOO-a iz Plesa u proljeće-ljeto 1943. godine, zanimljivo opisuje stanje u tom selu pa ću ga djelomice citirati:

»Iz sela Plesa otišlo je dobrovoljno uz pratnju udarne grupe dana 17. srpnja 11 omladinaca, koji su trebali ovih dana stupiti u Njemačku ili Pavelićevu vojsku, 1 mladić sin zloglasnog ustaše Mate KJarića iz Plesa odveden je silom, jer je prilikom skupljanja ostalih, on kao zastupnik svoga oca seoskog starješine prepoznao neke od udarnika a i inače moralo se to učiniti jer gaje otac odgajao u fašističkom duhu i htio ga gurnuti u ralje i službu Hitlerizma i fašizma, kao što je i starija dva sina. Par dana kasnije otišla su dobrovoljno još dva mladića koji su isto trebali nastupiti u Pavelićevu vojsku. 3 naša mladića otišla su prije dva mjeseca u N. O. S. V. doborovljno, tako da sada ima iz Plesa u NOV 17 mladića.

Selo Pleso ima 120 kuća 550 stanovnika, u NOV ima 17 mladića, u t. z. legiji (prisilno) ima 5, a u domobranstvu ima 2 aktivna vodnika i 7 šta pričuve što aktivnih ljudi, u državnoj službi rada ima 4 mladića. Prema tome u NOV ima 17 u službi okupatora i izdajica i krvnika Pavelića 18 ljudi.

Dana ( )‘ u noći uhapšen je i odveden po udarnicima Plesa-Mičevca i Lomnice, razbojnik, špijun Pavelićev, sluga svih dosadašnjih režima Munđer Dragutin iz Velike Mlake, s tim da ga se zauvijek likvidira, ali pošto je veza poremećena ne zna se za sada sigurno da li je osuda izvršena; do danas se vratio nije.

Dana 23—24 na večer oko 10,30 sati ubijen je od ruke druga i rodoljuba — izdajica, razbojnik, špijun i ustaša Mato Klarić iz Plesa, vlasti su posumnjale na naša dva druga iz Gorice za ovaj *čin te su ih pokušali i apsiti* ali im to nije uspelo, jer su drugovi bili već u ilegalnost prešli.

Istragu za Klarić Matom i Munđer Dragom vlasti za sada ne nastavljaju.

Dana 27—28 udarne grupe Pleso, Mičevec i Vel. Gorica izvršile su akciju svlačenja domoborana u Vel. Mlaki pa je tom prilikom svučeno 6 domobrana, a nekoliko sumnjivih tipova je opomenuto da se poprave i da više ni riječi ne govore protiv N. O. V. i partizana.

Oduzeta sprema podijeljena je među udarnike prema potrebi.

Opći vojnički i politički položaj u Plesu!

Njemački okupatori grade na seoskim livadama aerodrom. Zemljište koje im treba ne plaćaju. Gradnja je počela, dnevno se dovozi materiial za barake kao i uskotračna željeznica to jest šinje i ostalo. Taj materijal čuva straža jačine 35—40 ljudi starijih, većinom Sudetčani, nešto Čeha i Slovaka naoružani su s 2 strojne puške 2 parabele i k tome francuske puške sa 3 metka, govore da će se straža ovih dana pojačati tako da će brojiti do 300 ljudi.

U samom pak selu okupatori dovršavaju oko gradnje selj. doma, a s lijeve strane napravili su jednu baraku 20. x 10 m. Državna služba rada, koja da ima svakog dana doći radi gradnje aerodroma. Ta baraka u selu je blizu kuća 15—20 metara. Ne može se sigurno i točno zaključiti dali straža oko aerodroma postavlja zasjedu noći.

Zaštita HSS-a za sada apsolutno miruje, ništa ne govore protiv NOV i partizana, sam pak Stjepan Plepelić predsjednik mjesne i općinske organizacije HSS isto tako ne daje nikakve izjave za niti protiv NOV.

Možemo sa sigurnošću utvrditi, da preko polovice sela šimpatiše rad NOV i Partizana, pa se opaža da je svakog dana sve više naših simpatizera.

Sastavio 7. VII 1943. Ivica v. r.«

(AIHRPH, KP-167/186)

Velika Gorica

Prema izjavi Ivana Orlića i Julija Dima, tada suca Kotarskog suda Velika Gorica, Mjesni NOO utemeljenje 1942. u kući Jurаja Cundekovića, seljaka, bivšeg predsjednika kotarske organizacije »Gospodarska sloga«. Odbor su organizirali Ivan Orlić i Duka Vasić, koji je tada bio sekretar KK KPH-a Velika Gorica. Taj Mjesni NOO je u siječnju 1943. godine trebao obaviti neke poslove, ali su odustali Juraj Cundeković i još neki pa je odbor umrtvljen. To više što je neprijatelj istodobno uhapsio ne/ce *aktiviste kao Ivana* Orlića, Miju Čužića i još njih nekolicinu. Odbor je ponovno aktiviziran u rujnu 1943. godine što je Kotarski NOO Velika Gorica i registrirao kao njegov nastanak. Međutim, vidjeli smo da je Odbor formiran ranije, a Julije Dim, sudac, već je tada otišao na oslobođeni teritorij, tj. u Kotarski NOO Velika Gorica u Šiljakovinu. Utvrđeni odbornici, članovi Mjesnog NOO-a Velika Gorica kroz rat su bili:

1. Julije Dim, sudac Kotarskog suda Velika Gorica; prvi predsjednik (do rujna 1943. godine kad odlazi na oslobođeni teritorij);
2. Vlado Antonić, sudac Kotarskog suda Velika Gorica, tajnik;
3. Đurđa Balagović, pisarica u sudu Velika Gorica;
4. **Juraj Kokot, seljak (£\an KPJ-u prije rata);**

\ — U izvorniku nedostaje datum.

5. Ivan Zamola, mlinarski obrtnik drugi predsjednik (poslije odlaska Julija Dima pa sve do kraja rata);
6. Mira Gruičić, trgovačka radnica;
7. Juraj Cundeković, seljak (mjesni NOO je formiran u njegovoj kući 1942. godine, ali je on od rada odstupio početkom 1943. godine i više nikada nije aktivno sudjelovao u oslobodilačkom pokretu);
8. Gustav Blatnik, krčmar-obrtnik (U njegovoj su se kući održavali sastanci Mjesnog NOO-a Velika Gorica);
9. Juraj Gusić-Meček, seljak;
10. Antun Renko, postolarski obrtnik;
11. Josip Mirenić-Kampač, seljak;
12. Pavao Drolc, mlinarski obrtnik;
13. Petar Reić, stolarski obrtnik.

Neki odbornici Mjesnog NOO-a Velika Gorica uključeni su u rad dosta kasno, koncem 1943. i 1944. godine. Odbor je radio u dubokoj tajnosti, ali su ustaški špijuni ipak nešto načuli o njegovoj aktivnosti pa su na oslobođeni teritorij morali otići sudac Dim, Antonić i još neki.

Odbor je radio dobro i stalno. Slao je onda dragocjenu sol u velikim količinama, koju je iz Velike Gorice prevozio partizanima najviše Ivan Belošević seljak i član Mjesnog NOO-a Velika Buna. Uz to je slana i odjeća te postolarski materijal pa sitni pribor za partizanske radionice i druga roba za partizane na oslobođenu teritoriju.

Velika Mlaka

Mjesni NOO osnovan je u siječnju 1943. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

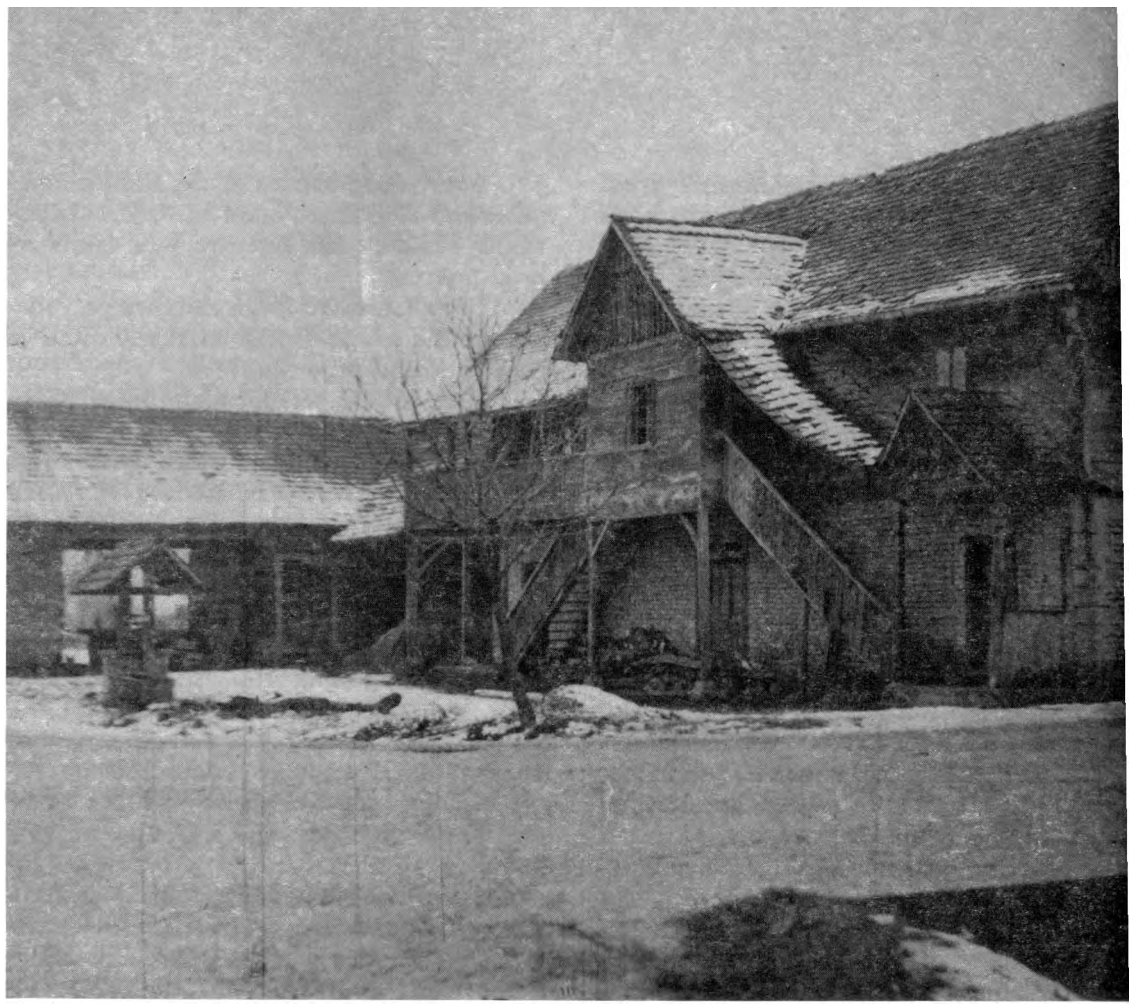
1. Pavao Smolčić, seljak, prvi predsjednik (na toj dužnosti 1943. godine uhapšen, odveden u logor Jasenovac i ondje ubijen. Bio je član KPJ-u prije rata);
2. Juraj Kunić-Šumar, seljak, predsjednik (od 1. lipnja 1943. godine do oslobođenja);
3. Juraj Suša, seljak (također član Općinskog NOO-a Velika Gorica i organizacioni sekretar Općinskog komiteta KPH-a Velika Gorica. Ubili su ga Čerkezi u selu Gudci 10. siječnja 1944. godine. Naime, teško ranjen uspio je doduše pobjeći neprijatelju, ali je umro na putu do partizanske bolnice u Lasinji);
4. Franjo Lacković, seljak, član i predsjednik (poslije Smolčića do lipnja 1943. godine. Tada je morao otići na oslobođeni teritorij, gdje je bio član Općinskog i Kotarskog NOO-a Velika Gorica);
5. Juraj Lacković, seljak;
6. Ivan Ilenić, seljak (bio je neko vrijeme član Mjesnog NOO-a, ali je ubrzo otišao u domobrane i napustio NOP);
7. Imbro Kurilovčan, seljak, član (do vremena kad je uhapšen Smolčić, a zatim se povukao i nikada više nije radio za oslobodilački pokret);
8. Josip Lacković-Jožek zadužen za vođenje udarne grupe Velika Mlaka (Postao je članom KPJ-u prije rata);
9. Ivan Krilčić, seljak (odani borac NOP-a).

Mjesni NOO Velika Mlaka djelovao je veoma autoritativno u svome selu. Na primjer, prilikom skupljanja žita u selu za partizane, odbornici su samo obavijestili ljude preko udarnika da se određenoga dana doprema žito u mlin Imbre Lackovića-Jadana, te bi ubrzo bilo dopremljeno 15—20 kola žita. Članovi udarnih grupa su ga otpremali dalje na oslobođeno područje do sela Gudci, u partizansko skladište. Ovaj je Odbor bio odan NOP-u i takav ostao do oslobođenja zajedno s cijelim selom. Izdajice ovdje nisu mogli djelovati iako je okupator 1944. godine imao u selu posadu od oko 1.000 Nijemaca. Ni posada njemačke vojske na aerodromu Pleso nije imala utjecaja na selo, makar je neprijatelj u selu izgubio nekoliko svojih vojnika i oficira u povodu čega je Gestapo vodio surovu masovnu istragu!

Općinski I\00 Vukovina

Narodnooslobodilački odbor općine Vukovina formiran je travnja mjeseca 1943. godine. Prvotno je imao 7 članova *(v. AIHRPH, KP-167/166)*. Članovi tog Odbora su bili:

1. Pavao Mikulin-Amerikanac, seljak iz Vukovine, prvi predsjednik (do studenoga 1943.godine);
2. Blaž Horvačić, radnik-seljak iz Buševca, prvi tajnik (do 11. prosinca 1943. godine. Bio je također sekretar Općinskog komiteta KPH-a Vukovina, član Kotarskog NOO-a i Kotarskog komiteta KPH-a Velika Gorica);
3. Vinko Peternac, seljak iz Podotočja Gornjeg, predsjednik (od studenoga 1943. godine do oslobođenja);
4. Blaž Belčić, urarski radnik iz Rakitovca, tajnik (od prosinca 1943. do ožujka 1944. godine);
5. Stjepan Lučić-Šerežanjkin seljak iz Kuča, član i tajnik (od ožujka 1944. godine do oslobođenja zemlje);
6. Pavao Bedek, seljak iz Vukovine, (također i član Općinskog komiteta KPH-a Vukovina, Kotarskog komiteta KPH-a i Kotarskog NOO-a Velika Gorica, kojem je bio osnivač);

Čardak Mate Robića u Buševcu čiji je sin Mato poginuo kao partizan.

7. Mato Kovačić-Jerbekov, seljak iz Mraclina (također osnivač Kotarskog NOO-a Velika Gorica i njegov tajnik od lipnja do listopada 1943. godine);

8. Stjepan Fiket, seljak iz Starog Čiča;

9. Ivan Mikulin-Danček, seljak iz Male Bune;

10. Franjo Lučić, seljak iz Kuča;

11. Franjo Kovačević-Mali Komar, radnik iz Rakitovca;

12. Imbro Katulić-Štefinov, seljak iz Buševca (također i član Općinskog komiteta KPH-a Vukovina);

13. Fabijan Hrvačić, novinar iz Kuča (član KPJ prije rata);

14. Josip Lučić-Šekutor, seljak iz Kuča, (član KPJ-u prije rata);

15. Imbro Čunčić-Šoparov, seljak iz Kuča.

Općinski NOO Vukovina je formiran prvi na području bivšeg kotara Velika Gorica. Također je prvi formiran i Općinski komitet KPH-a Vukovina. Radio je pod dosta teškim uvjetima, posebice 1944. godine, ali je zadatke uvijek izvršavao dobro pa ga je više rukovodstvo cijenilo kao jednog od najboljih. Pretežni dio članova bili su stalno i na svakom mjestu pa i u svim akcijama zapaženih udarnih grupa na njihovu području. Veći broj njegovih članova su kasnije postali uvaženim kotarskim i okružnim rukovodiocima, a neki su u NOV-i postali oficiri (npr. Mirko Katulić i drugi).

Mjesni narodnooslobodilački odbori

Buševec

Mjesni NOO formiranje u studenom-pro sincu 1942. godine, a ratni članovi tog Odbo ra su bili:

1. Blaž Horvačić, radnik-seljak, prvi pred sjednik (također tajnik Općinskog NOO-a Vukovina, član i predsjednik Kotarskog NOO-a Velika Gorica, član Općinskog komiteta KPH-a Vukovina i član Kotarskog komiteta KPH-a Velika Gorica);

2. Imbro Katulić-Štefinov, seljak (takođei član Općinskog NOO-a Vukovina. Bio je i član Općinskog komiteta KPH-a Vukovina do siječnja 1944. godine kada odlazi u NOV-u gdje je bio dobar borac i rukovodilac u bataljonu »Seljine« brigade do oslobođenja naše zemlje);

3. Imbro Detelić-Firalov, seljak i šumski radnik, član (do 1943. godine, a tada otišao u Žumberački odred, gdje je ubrzo poginuo kao borac);

4. Juraj Kovačević-Kučkinin, seljak;

5. Stjepan Črnko-Jankijin, seljak. (Godine 1943. u ljetu otišao u NOV-u, poginuo od ustaša na zadatku 1945. godine. Njegova cijela kuća je bila u službi NOP-a od prvih dana, bio je član KPJ-u);

6. Josip Rožić-Pavekov, seljak-radnik, drugi predsjednik (kraće vrijeme);

7. Andrija Detelić-Majnerov, seljak (vrlo srčan borac NOP-a);

8. Stjepan Vintar, seljak, (hrabar borac na izvršavanju specijalnih i teških zadataka za NOP. Pri tome je izgubio život 1944. godine, a njegov sudrug Stjepan Bobesić-Pepinkin, ostao je bez noge na istom zadatku kod Ogulinca. Ondje su, naime, s konjskom zapregom naišli na minu);

9. Ivan Vujnović-Kurilovčan, postolarski radnik i seljak, član i predsjednik (neko vrijeme i na tom je poslu uhapšen 1945. godine, neposredno prije oslobođenja. Kad su ustaše naglo morali bježati iz Zagreba, netko je otvorio sve ćelije u Savskoj prije ulaska partizana u grad. Vujnović je, kao i svi ostali, otišao tako svojoj kući).

Mjesni NOO Buševec djelovao je permanentno u neprijateljskoj sredini. Neprijateljske vojske stalno su bile u Buševcu radi »čišćenja« terena od partizana u Pokuplju i Vukomeričkim goricama. Zajedno s omladinom i ženama sabrali su ponekad i više tona žita, plahte za vojsku i drugo. U više navrata otpremali su iz sela hranu za partizanske bolnice.

Cijelo selo Buševec je sudjelovalo u NOP-u, izuzev nekoliko neprijateljski nastrojenih obitelji. Međutim, one nisu imale snage nanijeti veće štete razvoju ustanka u selu. Pogotovu što su pojedini njihovi članovi željeli pomagati NOP. Jednom prilikom kad su seoske žene skupljale plahte i odjevne predmete za partizane zaobišle su Robićevu, Kovačevićevu i još neke kuće. Nakon toga njihove su žene došle predsjednici s riječima: »Zar smo mi okuženi pa se od nas ne traži pomoć za partizane?!«.

Preko nekih bivših mačekovaca neprijatelj je izvršio pripreme za stvaranje tzv. »Seoske samozaštite od komunizma« 1944. godine. Zahvaljujući razboritim ljudima iz njihovih redova, ova ogavna bratoubilačka akcija je u samu začetku osujećena!

Kuče

U selu Kuče organiziranje Mjesni NOO u studenome 1942. godine, a njegovi članovi u ratu bili su:

1. Josip Lučić-Šekutor, seljak, predsjednik (također i član Općinskog NOO-a Vukovina cijeloga rata. Bio je prijeratni član KPJ-u i odano radio za socijalno i nacionalno oslobođenje svih naših naroda);

2. Stjepan Lučić-Dorkin-Šerežanjkin, seljak, tajnik (također i tajnik Općinskog NOO-a Vukovina);

3. Lacko Lučić-Petrov, seljak (također i član Općinskog komiteta KPH-a Vukovina (1944. godine bio je sekretar Općinskog komiteta KPH-a Orle, odakle je otišao u NOV-u gdje je ubrzo i poginuo u borbi s neprijateljem. Bio je prijeratni član KPJ);

4. Juraj Berković-Tomak seljak;

5. Lacko Hrvačić, trgovački i ugostiteljski radnik (također istaknuti borac NOP-a općine Vukovina);

6. Imbro Čunčić-Šoparov, seljak (također član Općinskog NOO-a Vukovina);

7. Antun Fabijančić-Daičov, seljak;

8. Franjo Čunčić, seljak;

9. Fabijan Hrvačić, novinar (također član Općinskog NOO-a Vukovina. Godine 1944 je radio u tiskari Okružnog NOO-a za Pokuplje, inače je bio stari, prijeratni član KPJ-u i revolucionar);

10. Ivan Pukanić, Hrvačićeva 45;

11. Andrija Čunčić-Miškin, seljak;

12. Franjo Čunčić-Mijačko, seljak;

13. Ivan Belčić, zidarski radnik;

14. Dorica Berković, kućanica;

15. Franjo Lučić-Pavlina, seljak.

Mjesni NOO sela Kuče je učinio cijelo selo jedinstvenim pobornikom za oslobođenje od okupatora i za socijalnu pravdu. Dakako, ti jedinstveni uspjesi ne mogu se gledati i razumjeti odvojeno od prijeratne aktivnosti članova Komunističke partije, naprednih ljudi i omladinaca sela. Žene i omladina bili su uvijek u prvim redovima i na najtežim zadacima. A omladinci su bili i prvi borci iz sela u partizanskim jedinicama. Primjerice, Josip Čunčić-Mijačko i Duka Berković-Tomak koji je i poginuo u Žumberačkom partizanskom odredu 1943. godine i drugi.

Jedinstvo sela Kuče u borbi protiv okupatora najbolje ilustrira događaj koji se ondje zbio 16. listopada 1943. godine. Toga je dana, naime, upao u selo Gestapo s nekoliko desetaka kamiona i više od stotinjak svojih vojnika. To je bila odmazda nad cijelim selom radi dva neprijateljska vojnika koje su uhvatili udarnici i mineri tog sela u birtiji Đure Lučić-Markića. Selo je opkoljeno još u mraku, a malo kasnije su došli prazni kamioni i vojska za otpremu opljačkane robe, stoke, žita i ljudi.

Najprije su izvukli pred kuću birtaša Đuru Lučića da gleda kako mu uzimaju stoku, žito i svu vrijednu robu, kako zapaljivim bombama pale sve gospodarske zgrade i njegovu kuću. U tili čas sve je izgorjelo što su domaćin i njegovi preci stvarali stoljećima. Istodobno su sve muškarce sabrali pred crkvu, a Stjepanu Fabijančiću-Japi zapalili cijelo domaćinstvo. Njega nisu uhvaliti, jer se već prije udaljio od kuće.

Kamione s robom i žitom su nakrcali, a ljude kod seoske kapelice reducirali. Sve sta-

rije su pustili doma, a sa sobom su poveli u Zagreb oko 65 mlađih ljudi.

Među odvedenima iz sela bili su i akteri zarobljavanja dvojice Nijemaca, Hansa i Šmita, u Lucićevoj gostionici. Prilikom istrage ni pod najtežim mukama, nitko nije odao počinitelje, iako su ih svi znali. Takva se solidarnost zacijelo ne susreće svakodnevno!

Upornost i šutnja cijeloga sela isplatila se. Iako svi isprebijani, nakon stanovita vremena pušteni su kućama, sve jedan po jedan, a nitko nije životom platio hrabri čin udarnika i minera.

Posljedice bi bile teže da se od Poljane Čičke nije začula paljba iz šume kraj sela Kuče.

Mjesni NOO Kuče, nije dakle, posustao ni ustuknuo pred masovnim terorom, nego je, dapače, nastavio još smišljenije voditi borbu protiv okupatora. Napomenimo da su ovuda prolazili i tu nalazili utočište mnogi borci i politički radnici, a svima je uvijek bila na raspolaganju kuća Stjepana Fabijančića-Jape prije negoli što ju je zapalio Gestapo.

Ma/a *Buna*

Ovo je selo organiziralo Mjesni NOO u studenom-prosincu 1942. godine, a njegovi članovi u ratu su bili:

1. Ivan Bačurin-Mija, seljak, predsjednik (do veljače 1944. godine);
2. Ivan Mikulin-Stari, seljak;
3. Vlado Štajduhar, kovački obrtnik;
4. Tomo Bačurin-Šojt, seljak;
5. Josip Bačurin-Bego, seljak.
6. Janko Mikulin-Josičin, seljak (On je 1944. godine vozio jedna kola mina za selo Gudci u partizanski magazin. U šumi Dubrava su ga s teretom uhvatili ustaše i u selu Šiljakovina odmah strijeljali);
7. Franjo Bačurin-Staroglacka, seljak, član (do veljače 1944. godine. Tada napustio rad za NOP);
8. Stjepan Mikulin-Tomin, seljak;
9. Nikola Štajduhar, postolar;
10. Janko Bačurin-Šojt, seljak;
11. Franjo Mikulin-Vidaka, seljak član (javno biran);
12. Stjepan Mikulin-Đurin, seljak, član (kraće vrijeme 1944. godine, a potom otišao u neprijateljsko uporište Pleso na rad za Nijemce).

U selu Mala Buna bilo je mnogo aktivnih ljudi i žena, koji su imali pune ruke posla dobivena od Mjesnog NOO-a. U selu je bio i punkt u kojega se slijevalo stotine kola raznovrsna materijala i žita za partizane. Isto je tako ovdje svakodnevno stizala stoka iz Posavine i Turopolja. Ovim su putem išli svi u partizane iz Posavine i Turopolja pa je tako ponekad 1943. godine znalo biti u selu čak 100—200 ljudi odjednom. Partizani koji su išli iz Vukomeričkih gorica u nizinske krajeve, najčešće bi prolazili kroz ovo selo. Također i oni što su išli iz Moslavine ili Posavine prema Vukomeričkim goricama i Pokuplju. Često su pritom korišteni odbornici i drugi ljudi i omladinci, koji su ponekad stradali životom kao Janko Mikulin. Stradao je i Nikola Barbarić-Vidakov, seljak iz Male Bune, koji je u siječnju 1944. ili koncem 1943. godine vozio prispjelo oružje iz Turopolja u Kravarsko. Na povratku je naišao na minu. Eksplozija mine raznijela je u komadiće kola, konje i Barbarića.

Lukavost ljudi i žena je često omogućavala izvršenje zadataka bez gubitka. Tako je jednom, u pomanjkanju muškaraca u selu, vodila konvoj kola sa žitom po šumi prema Gudcima drugarica Ljubica Mikulin, rođena Šaban. Na puty je srela nekog ustašu iz Šiljakovine. Bojala se izdajstva. Snašla se u tren oka i rekla mu: »Ja dalje ne znam puta za Gudce ti ćeš morati povesti ove ljude i robu do određena mjesta«. Ustaša je bio sretan što mu se ništa nije dogodilo u susretu s partizanima i odmah je preuzeo vođenje konvoja. Uredno je obavio posao i nikada nikome nije o tome govorio.

Tako je požrtvovno i odano radio Mjesni NOO za narodnooslobodilački pokret do oslobođenja. Pri tome se popunjavao novim odbornicima kad bi netko od starih poginuo ili posustao u radu!

Mraclin

Selo Mraclin utemeljilo je Mjesni NOO u studenome 1942. godine, a ratni članovi tog Odbora bili su:

1. Antun Galeković-Sabolov, trgovačko-ugostiteljski obrtnik, proizvođač likera i voćnih sokova, predsjednik (u toku čitavog rata. U radu za NOP veoma požrtvovan. Njegova kuća bila je svratište partizana, a napose su se u njoj zadržavali mineri. Za pokret je pribavljao velike količine lijekova s raznih strana, najviše od šofera iz Buzina Josipa Mlinarića i vojnih liječnika iz Zagreba doktora Markovića i doktora Pintarića, rodom iz Podsuseda. Dobavljao je dosta pisaćeg papira i pisaćih strojeva. Na poslu je 1944. godine uhapšen kod Zore Sekulić-Sove, na Svačićevom trgu u Zagrebu. Ustaški istražitelji Kambera i Trošelj zvijerski su ga mrcvarili noževima i batinama u Đorđićevoj ulici u Zagrebu, ali od njega ništa nisu saznali. Zahvaljujući velikom novcu i najviše nepriznavanju ničega pušten je na slobodu. Bio je prijeratni suradnik Komunističke partije

preko Jože Galekovića iz Mraclina i Marijana Badela iz Sesveta);

2. Dragutin Kos-Čvrček, seljak, tajnik (u toku cijeloga rata);

3. Mato Kovačić-Jerbekov, seljak (također član Općinskog NOO-a Vukovina te osnivač i kraće vrijeme 1943. tajnik Kotarskog NOO-a Velika Gorica);

4. Franjo Križanić-Mijačko, postolarski radnik, član (do oslobođenja, radio je i kao glumac u kazališnoj trupi Okružnog NOO-a za Pokuplje);

5. Franjo Galeković-Macek, seljak, član (kasnije borac u »Seljinoj« brigadi do oslobođenja);

6. Lacko Crnić, seljak član (ali samo kraće vrijeme pa je odstupio i više nikada nije radio za NOP);

7. Blaž Augustić, seljak, član (ali je kao i Crnić odstupio i više nikada nije radio za NOP);

8. Franjo Križanić, tapetarski radnik, radio s omladinom. (Ubili ga ustaše u njegovu domu 1943. godine);

9. Mijo Vujnović, kovački radnik (uhapsili ga Čerkezi 1943. godine i objesili na željezničkoj pruzi usred Mraclina, zajedno s Ljudevitom Cvetnićem-Mamulinom, postolarskim radnikom iz Mraclina i 5—6 seljaka iz Buševca).

Uz Mjesni NOO sela Mraclin bio je tijesno vezan Milan Knežević mlinarski radnik, koji je održavao vezu Pokuplje—Kordun—Žumberak, Posavina—Moslavina—Zagreb. Vodio je sve prolazne partizane, a također i žito, stoku i druge stvari koje su ovim smjerom prolazile u velikim količinama. U jesen 1943. godine je na takvu poslu i stradao vodeći minere na prugu za osiguranje prolaza većeg transporta žita i stoke preko Mraclina. Mina koja je eksplodirala oduzela mu je zauvijek vid, a neke drugove kraj njega usmrtila.

Isto je tako bio aktivan i agilan u radu za NOP Ljudevit Cvetnić-Mamulin, postolarski radnik iz Mraclina, obješen usred sela s Vujnovićem 1943. godine.

Veliki je uspjeh Mjesnog NOO-a Mraclin što je postignut tako visok stupanj jedinstva sela u borbi protiv okupatora kad se znade da je iz Mraclina bio rodom ustaški razbojnik Franjo Kos-Talijan, kotarski logornik i bojnik pripremne ustaške bojne u Velikoj Gorici, s kojom je išao u pokolj srpskog stanovništva u Baniji i Kordunu. Sa selom je bio u široj rodbinskoj vezi, ali unatoč tome nije uzmogao spriječiti širenje oslobodilačkog pokreta i ustanka u selu. Veliki transporti žita, stoke i drugog materijala svakodnevno su prelazili za partizanske krajeve.

ZLOČIN NA PRUZI KOD VELIKE GORICE

SMRĆU KAŽNJENI ZLOČINCI SABOTERI

Zagreb, 11. studenoga.

Dana 4. i 6. studenoga 1944. izvršila je jedna diverzantska skupina partizana miniranje pruge između željezničkih postaja Velika Gorica—Odra te između željezničke postaje Buzina—Sv. Klara. Usljed nastalih eksplozija bila je pruga oštećena, dok su dva manja mosta uništena. U isto vrieme partizani su oštetili i razorili brzojavni vod te zapalili stanovitu količinu željezničkih pragova.

Radi tih zločinačkih djela izvršena je na spomenutim mjestima dana 9. studenoga 1944. odmazda kaznom smrću vješanjem na osnovu §-a 1., 2. i 3. Zakonske odredbe o zaštitnim mjerama zbog čina sabotaže protiv javnom redu i sigurnosti od 30. listopada 1943. broj: CCXXII-2728-D. V. 1943. nad sljedećom 13-toricom uglavljenih odmetnika i komunista:

1. Jozefinom Šic, rodjenom 1914. u Sisku, što je obnašala dužnost predsjednice jedne komunističke ustanove, organizirala odbore A. F. Z., u svojem stanu održavala komunističke sastanke, davala i prikupljala zdravstveno tvorivo, odjeću i obuću, živežne namirnice i pisaći pribor za partizane, te što je sastavljala i razpačavala komunističko promičbeno tvorivo.

2. Ivanom Müller, — Šnidaršić rodjenim 1911. u Sisku, što je bio odbornik N. O. O., prikupljao i davao priloge za »Crvenu pomoć« nagovarao seljake, radnike i gradjane, da pristupe u N. O. O. i N. O. V., vršio nabavu zdravstvenog tvoriva i strjeljiva, koje je putem teklića odpremao partizanima, te što je razpačavao komunističko tvorivo i obavještavao partizane o kretanju i brojčanom stanju naših i njemačkih oružanih snaga.

3. Matkom Teslić, rodjenim 1908. u Ostrvici, što je prisiljavao hrvatsko pučanstvo na davanje novca, odjeće, obuće i živežnih namirnica za partizane, razpačavao komunističko tvorivo, održavao tajne komunističke sastanke, na kojima je govorio protiv hrvatske države, te što je obavještavao partizane o kretanju naših oružanih snaga.

4. Klarom Ekstein, rodjenom 1893., u Djakovu, što je bila članica i odbornica A. F. Z., vršila nabavu eksplozivnog tvoriva za rušenje pruga i mostova, nabavljeno eksplozivno tvorivo slala diverzantskim skupinama partizana, te što je davala novčane priloge za »Crvenu pomoć«.

5. Perom Ernjaković, rodjenim 1907. u Bukovici, što je bio blagajnik N. O. O., prikupljao novčane priloge za »Crvenu pomoć«, vršio nabavu zdravstvenog tvoriva za partizane, nagovarao hrvatsku mladež, da pristupi u partizanske »odrede«, te što je vršio prebacivanje nasilno unovačenih osoba u partizane.

6. Ljubicom Cvjetičanin, rodjenom 1913. u Ratkovcu, što je bila odbornica jedne komunističke ustanove, obavještavala partizane o kretanju naših oružanih snaga, te što je partizanima dostavljala nacrte pojedinih sela i gradova, označivši u njih gdje se nalaze vojni objekti te državne i samoupravne oblasti i ustanove.

7. Adolfom Fried, rodjenim 1899. u Sisku, što je bio član »mjestnog komiteta« Komunističke partije Jugoslavije, prikupljao novčane priloge za N. O. V., prenosio partizansku poštu, te što je primao od svojih viših veza bonove t. zv. »narodnog zajma«, koje je dalje razpačavao i nasilno prodavao neupućenom svietu.

8. Milicom Uzelac, rodjenom 1914. u Srbu, što je za vrieme svojeg službovanja u jednom sabirnom logoru kao sestra pomoćnica zatočenicima uzkraćivala pružanje liečničke pomoći, unatoč tomu, što je u tu svrhu dobivala u dovoljnoj količini potrebno zdravstveno i ljekarničko tvorivo, koje je medjutim putem drugih osoba odpremala partizanskim odmetničkim bandama, te što je davala novčane priloge za »Crvenu pomoć« i partizanima dostavljala podatke o osobama, koje su se nalazile u zatočenju.

9. Milom Vujičić, rodjenim 1907. u Sjeničaku, što je kao djelatno partizan sudjelovao u ubijanju i pljačkanju nedužnog svieta, prisiljavao seljake, da pristupe u partizanske »odrede« i N. O. O., organizirao partizanske diverzantske skupine, te što je sudjelovao kod razaranja željezničke pruge, mostova i brzojavnih vodova na pruzi Lekenik—Sisak—Sunja.

10. Mijom Gašparić, rodjenim 1920. u Odri, što je bio član i odbornik N. O. O., prenosio eksplozivno tvorivo za rušenje pruga i mostova, pri čemu je i osobno sudjelovao, te što je prisilno odvodio seljake u partizanske redove i razpačavao komunističko promičbeno tvorivo.

11. Ankom Žitvaj, rodjenom 1922. u Stazi, što je kao djelatna partizanka sudjelovala u brojnim pokoljima izvršenim nad nedužnim hrvatskim življem, te što je osobno izvršila umorstva nad 12-toricom Hrvata i Hrvatica.

12. Vilkom Madjer, rodjenim 1903. u Vrbovcu, što je bio tajnik jedne komunističke ustanove, organizirao N. O. O. i odbore SKOJ-a, vršio nabavu zdravstvenog i pisarničkog tvoriva za partizane, te što je razpačavao i prisilno prodavao bonove t. zv. »narodnog zajma«.

13. Milanom Franić, rodjenim 1905. u Gospiću, što je bio član i odbornik N. O. O., primao partizanske tekliće sa terena, putem njih obskrbljivao N. O. V., u svojem stanu održavao tajne komunističke sastanke, te što je partizanima poslao nacrt jednog našeg uzletišta, uz naznaku brojčanog stanja zrakoplova te popis častnika, dočastnika i domobrana.

Zapis u »Hrvatskom narodu« od 12. prosinca 1944. godine povodom odluka NDH o odmazdi. Iz ovog je članka vidljivo da su na našem području od fašističke ruke pogubljeni i ljudi iz drugih krajeva.

Na toj relaciji željezničke pruge Zagreb—Sisak, između Turopolja i Mraclina i između Velike Gorice i Mraclina, svakodnevno su postavljane mine i neprijateljski transporti dizani u zrak.

Radi takva stanja na pruzi 1943. i 1944. godine neprijateljska vojska je najčešće morala pješačiti, a materijale je teško prebacivala. Zbog toga su jednog jesenskog dana 1943. godine upali Nijemci s 4—5 tenkova i dosta vojnika u selo Mraclin. Selo su blokirali i sve seljake otjerali pred kapelicu usred sela. Među masom su prema nekom popisu izvukli 32 čovjeka koje su na licu mjesta kanili strijeljati. Naglašavali su da su oni krivi za miniranje pruge! Među odabranima bio je i predsjednik Mjesnog NOO-a Mraclin, Antun Galeković. Njega je uzeo u zaštitu domobranski poručnik, njemački tumač, po uputi advokata Šafara iz Zagreba. Antun Galeković je odmah nakon što su ga Nijemci oslobodili od strijeljanja pozvao oficire kod svoje kuće na gozbu. Tu se založio za preostalog 31 čovjeka, pošto ni oni nisu ništa krivi, jer niti su partizani, niti ruše prugu. Ukratko svi su nevini. Na ovo, već udobrovoljeni komandant, je rekao i »tko onda ruši prugu ako to nisu partizani i ako to oni ne rade? Tko su onda ti ljudi, jer nisu ni ustaše?« Predsjednik im je rekao da su to sve mačekovci koji se ne slažu s komunistima i partizanima, a komandant će na to: »Onda neka ide Maček na vlast. Nama treba ovdje mira, da možemo opskrbljivati Istočno bojište, a ovako to ne ide kad je pruga stalno porušena. Vi svi hranite partizane!« Galeković mu je odgovorio da seljaci moraju svakome sve dati, tko dođe s puškom, a komandant je nato pristao da se skupi nešto živežnih namirnica u selu. Kad je napunjen kamion pod vodstvom Mije Galekovića-Berberova, Nijemci su postali »posve miroljubivi«. Sve su ljude utovarili u kamion i otpremili ih u Zagreb. Iz Zagreba su pušteni svi osim, mislim, šestorice, koje su otpremili u Njemačku i ondje ih obučavali za borbu protiv partizana. Kurs je trajao nekoliko tjedana poslije čega su se svi vratili svojim kućama. Nisu organizirali »Zaštitu sela od komunizma«, a niti su na drugi način ovi »kursisti« štetili NOP-u. Svakako je tome najviše pridonio Mjesni NOO Mraclin, posebno njegov predsjednik Antun Galeković. Bilo je još mnogo teških situacija u selu, ali je Mjesni NOO Mraclin odolijevao svim naletima fašizma i radio, makar i uz gubitke, do oslobođenja naše domovine.

Novo Selo

Mjesto Novo Selo tzv. »Cvokani« nij< imalo vlastita Mjesnog NOO-a s obzirom m to da se sastojalo od svega pet kuća. Pripa dalo je kotaru Sisak iako je Buševec gotove spojen s Novim Selom. Odbornik iz njeg< pripadao je Mjesnom NOO-u Ogulinec, ko tar Sisak.

Partizani cijelog našeg područja, a naposs iz Buševca, dobili su uvijek dosta mjesta za odmor i hranu u ovom malom seocetu. Na pose je izuzetno uslužna i gostoljubiva bila cijela obitelj kolarskog obrtnika Franje Pe terlina, gdje su najviše i dolazili partizani Njegova supruga Ana tada bi borcima iznijela sve najbolje, makar oni i nisu baš rijetko i u malom broju dolazili. Tu su bila i Franjina djeca Josip i Stjepan, koji su uvijek služili kao kuriri za uspostavu veza s okupiranim selima ili kao prenositelji obavijesti iz sela za partizane u Pokuplju. Kućedomaćini su, inače, dali u partizane 1943. godine osamnaestogodišnjega sina Franju koji je ubrzo poginuo u borbi s neprijateljem u Žumberku. Sve torture fašista nisu mogle pasivizirati ovu obitelj nadasve odanu NOP-u. Čak i kad je kućedomaćin Franjo pred slom fašizma uhapšen njegova obitelj je stisnula zube i nastavila život i predani rad za NOP. Franjo je prošao najteže muke, od kojih je ubrzo poslije oslobođenja umro. Iz zatvora u Savskoj cesti izašao je prije ulaska partizana u grad, kao i ostali zatočenici koje ustaški zločinci nisu uspjeli pobiti prije povlačenja.

Ogulinec

Mjesni NOO utemeljen je u prosincu 1942. godine a njegovi ratni članovi su bili:

1. Stjepan Švehla-Pemec, bravarski radnik, prvi predsjednik (1944. godine je otišao u partizane i na Baniji radio u radionici za izradu ortopedskih pomagala. Bio je član KPJ-u);
2. Ivan Đurašin-Bata, trgovački radnik, prvi tajnik (član i organizacioni, zatim politički, sekretar Općinskog komiteta KPH Lekenik, neko vrijeme sekretar Općinskog komiteta KPH Letovanić i, napokon, radio u propagandnom odjelu Okružnog NOO-a za Pokuplje do oslobođenja);
3. Ivan Švehla-Pemec, seljak;
4. Janko Črnko, seljak;
5. Janko Bartolin, seljak;
6. Đuro Đurašin, seljak;
7. Imbro Bartolin, seljak.

Okuje

Ovo je selo formiralo Mjesni NOO u kolovozu 1943. godine, a njegovi članovi su bili:

1. Imbro Roginić, seljak, predsjednik (cijelog rata);
2. Slavko Cvetnić, stolarski obrtnik;
3. Blaž Kovačić-Plevica, seljak;
4. Andrò Roginić-Kučankin, seljak;
5. Ivan Zagorac-Azlin, seljak.

Mjesni NOO Okuje je djelovao cijeloga rata i u skladu s mogućnostima materijalno pomagao narodnooslobodilački pokret. Isticao se njegov predsjednik Imbro Roginić čija je kćerka Barica radila na partizanskoj vezi i konačno 1944. godine otišla u partizane gdje se borila do oslobođenja naše zemlje. Mjesni NOO Okuje nije imao uspjeha u mobilizaciji pa su iz sela otišla u NOV svega četiri muškarca i jedna žena. Svi ostali bili su pretežno u domobranima. U neprijateljskim je redovima poginulo 12 ljudi. Tri su ustaška bandita sudjelovala u pokolju na Baniji i Kordunu. Svi su kažnjeni smrću poslije oslobođenja. Ovo navodim radi ilustriranja teških uvjeta rada Mjesnog NOO-a Okuje u ratu.

Podotočje Gornje

Ovo je selo osnovalo Mjesni NOO u srpnju 1943. godine, a ratni članovi su bili:

1. Mato Antolčić-Kusić, seljak, prvi predsjednik (do jeseni 1943. godine);
2. Vinko Peternac-Vincek, seljak iz Podotočja G., kbr. 24, drugi i stalni predsjednik (također član i predsjednik Općinskog NOO-a Vukovina);
3. Stjepan Antolčić-Števec, seljak;
4. Juraj Peternac, seljak.

U selu je veoma aktivno radio Mjesni odbor Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte, koji je formiran nešto kasnije od Mjesnog NOO-a. Ljudi ga pa ni odbornici nisu lučili od Mjesnog NOO-a, jer je bio vrlo aktivan i složan. Inače, utvrđeni njegovi odbornici u ratu bili su:

1. Ivan Peternac-Šuster, postolarski obrtnik iz Podotočja G., kbr. 22 (stalni predsjednik seoskog Odbora JNOF-e i radio veoma aktivno pri nabavi sitnog postolarskog pribora za radionice na oslobođenom području. Vodio je i minere u akcije);
2. Ivan Peternac, seljak iz Podotočja G., kbr. 39, (bio je član Mjesnog odbora JNOF-e);
3. Josip Perečinec-Boltek, seljak (bio je član seoskog Odbora JNOF-e i mnogo je radio s jedinicama narodnooslobodilačke vojske, vodio ih u akcije i najviše sam prehranjivao).

Rakitovec

Prvi mjesni NOO formiran je u studenom 1942. godine, a proširio se u ožuljku 1943. godine. Njegovi članovi u ratu su bili:

1. Blaž Belčić, urarski radnik, predsjednik (također i tajnik Općinskog NOO-a Vukovina);
2. Dragutin Lučan, piianski radnik (bio je i komandir udarne grupe Rakitovec. Kasnije je bio komandant bataljona TPO i napokon Posavskog partizanskog odreda do oslobođenja naše domovine);
3. Ivan Falat, piianski radnik (bio je i član udarne grupe Rakitovec, poginuo u NOV-i u borbi s neprijateljem);
4. Josip Tačković-Barin, piianski radnik i seljak (bio je i član udarne grupe Rakitovec);
5. Ivan Klasnić, piianski radnik i seljak;
6. Franjo Krumpak, piianski radnik i seljak iz Rakitovca, kbr. 67 ;
7. Stjepan Lučan, piianski radnik;
8. Franjo Kovačević-Mali Komar, piianski radnik i seljak;
9. Franjo Krumpak, piianski radnik iz Rakitovca kbr. 69;
10. Franjo Tačković-Lackov, piianski radnik i seljak;
11. Nikola Tačković-Mikić, piianski radnik i seljak;
12. Imbro Belčič-Ramija piianski radnik (kratko vrijeme aktivan a zatim od straha napustio rad za NOP);
13. Josip Belšak, piianski radnik i seljak (napustio rad od straha, ali se poslije aktivizirao u izgradnji zemlje);
14. Ivan Kovačevič-Komarov, piianski radnik i seljak;
15. Josip Krumpak-Bolničar, tajnik (jedno vrijeme);
16. Josip Sever-Mičov, skretničar i seljak;
17. Drago Kovačević-Karlek (Lončarov) piianski radnik i seljak;
18. Franjo Kovačić, službenik pilane Turopolje iz Rakitovca, kbr. 135, tajnik (jedno vrijeme, ali je tu dužnost napustio u jesen 1943. godine. On zanimljivo obrazlaže napuštanje dužnosti tajnika Mjesnog NOO-a i odlaska u NOV-u:

»Ja sam se poslije bojao i napustio sam dužnost kad su počeli ustaše i Švabe ubijati vješati po telegraf-štangama, a od mene se tražilo da bih pisao plakate i letke, a moj rukopis svaki pozna i ja sam se toga poplašio. Poslije sam otišao u partizansku jedinicu 34. divizije NOV-e i tu ostao kao borac do kraja rata *«(a.a.);*

19. Pavao (Mate) Tačković, piianski radnik i seljak;
20. Franjo Belčič, (rođen 1908) iz Rakitovca.

Antun Dijanežević, krojački obrtnik u Rakitovcu, šivao je udarnicima i ostalim borcima partizanske kape i odijela kroz cijeli rat,

pa su i njega neki aktivisti smatrali članom Mjesnog NOO, iako to nije bio.

Juraj Piškor, krojački radnik kod krojačkog obrtnika Mirka Hlopca u Rakitovcu, inače rodom iz Drnka, radio je organizirano i intenzivno za NOP, iako nije bio član Mjesnog NOO-a. On je, najzad, otišao u narodnooslobodilačku vojsku.

Da su prilike za ilegalni rad Mjesnog NOO-a i ostalih aktivista u Rakitovcu bile zaista iznimno teške svjedoči već poznata činjenica daje selo 1942. godine bilo masovno terorizirano i dva puta se velik broj ljudi našao suočen sa smrću. Neprijatelj ih je, naime, nakanio ubiti za odmazdu zbog ubijenih ili ranjenih fašista. To, dakako, nije izvršeno zahvaljujući već opisanim okolnostima, ali je svakako ostavilo traga u narodu. To se očituje i u relativno velikoj fluktuaciji odbornika NOO-a, međutim, hrabrost i požrtvovnost osobito pojedinaca ne treba unatoč svemu ni trenutka dovoditi u pitanje. Mjesni NOO sela Rakitovec dosljedno se borio do konačnog oslobođenja domovine.

Staro Čiče

Ovo je selo utemeljilo Mjesni NOO u kolovozu 1943. godine, a članovi tog Odbora su bili:

1. Stjepan Fiket, seljak, prvi predsjednik (također i član Općinskog NOO-a Vukovina);
2. Juraj Cigetić, seljak drugi predsjednik (do oslobođenja zemlje);
3. Josip Hršak, radnik i seljak;
4. Josip Vranić, seljak;
5. Josip Borković, radnik;
6. Josip Magečić, zidarski radnik.

Vukovina

Selo Vukovina osnovalo je Mjesni NOO studenoga mjeseca 1942. godine, a članovi tog odbora su bili:

1. Pavao Bedek, seljak, prvi predsjednik (do studenog 1943. godine, bio je i član Općinskog NOO-a Vukovina, član i osnivač Kotarskog NOO-a Velika Gorica i napokon član Okružnog NOO-a za Pokuplje. Bio je također član KK KPH-a Velika Gorica i komandir udarne grupe Vukovina);
2. Mato Petras, seljak, prvi tajnik (također član udarne grupe Vukovina);
3. Mato Vranić, radnik, blagajnik (od formiranja NOO do jeseni 1943. godine kada je na toj dužnosti uhapšen i u logoru Jesenovac zaklan);
4. Franjo Križanić, seljak, predsjednik (od studenoga 1943. godine do proljeća 1944. godine);
5. Josip Zagorac, seljak, predsjednik (od 1944. godine do oslobođenja);
6. Drago Križetić, krojački radnik (do jeseni 1943. godine, a tada je uhapšen i odveden u logor Jasenovac. Iz Jasenovca je otpraćen na rad u Njemačku odakle se je vratio poslije oslobođenja);
7. Ivan Krkanić-Strmec, seljak;
8. Ivan Bužan, seljak;
9. Josip Križanić, pilanski radnik.

Mjesni NOO Vukovina radio je trajno i odano za NOP! Istaknuo se napose udarničkim akcijama protiv neprijatelja, a od Mjesnog NOO-a su i poticale sve akcije udarnika glede skupljanja žita, stoke i ostalih materijala potrebnih narodnooslobodilačkom pokretu. Takva požrtvovna borba odbornika trajala je čitavog rata i Mjesni NOO Vukovina nikada nije pokleknuo pred terorom fašista.

Pilana Turopolje

Pilana Turopolje nije formalno organizirala mjesni NOO u toku rata, ali je aktivnost pojedinih suradnika NOP-a bila jednaka radu i zadacima mjesnih narodnooslobodilačkih odbora. U tom smislu u pilani su se osobito isticali ljudi imena kojih su pouzdano utvrđena:

1.Pero Štimac, pilanski radnik i bivši član KPJ-u otišao u partizane u kolovozu 1942. godine i ondje poginuo;

2. Alojz Benčić, pilanski radnik i bivši član KPJ-u uhapšen 1943. godine radi aktivnosti protiv okupatora i izdajnika. Ubili su ga ustaše, vjerojatno u istražnom postupku u Zagrebu, jer u logor nije stigao nikada;

3. Antun Cvetko, pilanski radnik i bivši član KPJ-u, uhapšen 1942. godine, odveden u logor Jasenovac i ondje ubijen;

4. Franjo Marinčić, sin Franje, omladinac, uhapšen srpnja 1942. godine s Antunom Cvetkom, odveden u logor Jasenovac i tamo ubijen;

5. Franjo Kordiš, šumarski inženjer u pilani Turopolje. Radio je za NOP do kolovoza 1944. godine kada odlazi u partizane zajedno s Acom Šobotom, činovnikom pilane Turopolje;

6. Ivica Tišlerić, činovnik pilane Turopolje, radio je za NOP do oslobođenja naše zemlje ;

7. Ivan Žampak, pilanski radnik, radio je zajedno s Tišlerićem i drugima za NOP do oslobođenja;

8. Mara Lukačević i njezin nevjenčani suprug Johan Gorenc radili su cijeloga rata za narodnooslobodilački pokret;

9. Katica Lončarić, radila je također za NOP u ratu.

Bilo je još iznimno dobrih suradnika NOP-a koji su dolazili sa sela na rad u pilanu Turopolje. Posebice se isticao Filip Kos iz Buševca. Uvjeti rada za NOP u pilani su bili izuzetno teški i to iz više razloga, ali uglavnom radi izrazite aktivnosti domaćih ustaških izroda.

Kao jedinom radničkom centru ustaški tabor Vukovina i ustaški logor Velika Gorica posvetili su pilani posebnu pažnju. Odmah po okupaciji ustaše su se trudili da u svoj pokret upišu što više radnika. Dosta je omladinaca u pilani pristupilo tom pokretu, ali su se neki ubrzo preorijentirali, dok ih je dobar dio ostao aktivan u ustaškim redovima. U pilani je stvorena i tzv. organizacija »Kulturbunda«, na čelu s Fredijem i obitelji Sigert. U nju se upisalo više domaćih radničkih obitelji u pilani koje su imale prezimena slična njemačkim, pa su od Ivana postali Johani i slično. Kad je obitelj Sigert još u ratu, odselila iz pilane Turopolje u Njemačku, oni opet postaju Ivani a za takve se nije ni znalo da postoje.

Najteži slučaj za NOP bilo je zakazivanje partijske organizacije po okupaciji. U to vrijeme Ivan Domitar-Formanek pristao je uz okupatore i preuzeo funkciju mjesnog ustaškog rukovoditelja. U pilani formira dosta aktivnu uhodarsku službu, kojom posve nadzire radništvo i stanovništvo pilane. Nekoliko svojih najbližih suradnika poslao je na jednomjesečni obavještajni kurs u Njemačku. Istodobno, ustaške su vlasti u pilani izgradile oko desetak obiteljskih kuća, za tamošnje stambene prilike supermodernih. Pa ipak radnici-seljaci sve su manje ili nikako pristupali ustaškom pokretu, a u pilani su se počeli pojavljivati partizanski leci i štampa. Unatoč svih straža i utvrđenja, žbira i bunkera napredne ideje i NOP, istina sporo, ali neumitno širili su se pilanom, razbuktavali se u opći otpor i mržnju prema fašizmu.

Prilikom upisa u ustaški pokret radnici u pilani, u stvari seljaci iz obližnjih, okolnih mjesta, nisu pristupili ustašama čak ni pojedinačno. S obzirom na to da je većina radnika bila iz Rakitovca, ustaški organizator i glavni gestapovski obavještajac Alojz Fiolić pošao je sa svojom ekipom u selo da bi na licu mjesta utvrdio što je tome uzrok.

Fiolić i njegov glavni pomoćnik Munđer govorili su ljudima kako je NDH trajno stanje stvari, kako je uz njih Maček i svi ostali političari HSS-a te zašto i oni ne bi bili upisani u ustaški pokret kad su ionako na radu u pilani već povojničeni, jer da će u protivnom svi biti otpušteni s posla. Agitatori su, međutim, ostavili blijedi dojam na narod. Odaziv je bio više nego slab. Upisalo se svega nekoliko osoba, ali među njima nije bio nitko od uglednijih i utjecajnijih mještana. Kasnije su čak i ovi napustili tu organizaciju, a za okupatore pogotovu nitko nije želio raditi.

Zbog takva su držanja ovdašnji ljudi često i masovno zatvarani, npr. 1942. godine.

Kotarski NOO Velika Gorica

Osnivački sastanak

Odluku o osnivanju Kotarskog NOO-a Velika Gorica donio je Kotarski komitet KPH-a kad je organizacija NOO-a bila već uspostavljena u većini naših sela i općina na oslobođenu i neoslobođenu teritoriju, a prema uputstvima Inicijativnog odbora ZAVNOH-a.

Svaki član KK KPH-a Velika Gorica bio je dužan dovesti sa svoga terena, na kojem politički djeluje i organizira ustanak, najbolje drugove koji su se dotad osobito iskazali u radu za NOP, da bi se od njih utemeljio Kotarski narodnooslobodilački odbor Velika Gorica.

Za prvi i osnivački sastanak Kotarskog NOO-a Velika Gorica predviđeno je dvadesetak drugova i drugarica, članova KP i drugih rodoljuba iz redova vanpartijaca. Sastanak je zakazan u selu Čička Poljana — Donja, u kući braće Šestok, 10. lipnja 1943. godine prije podne.

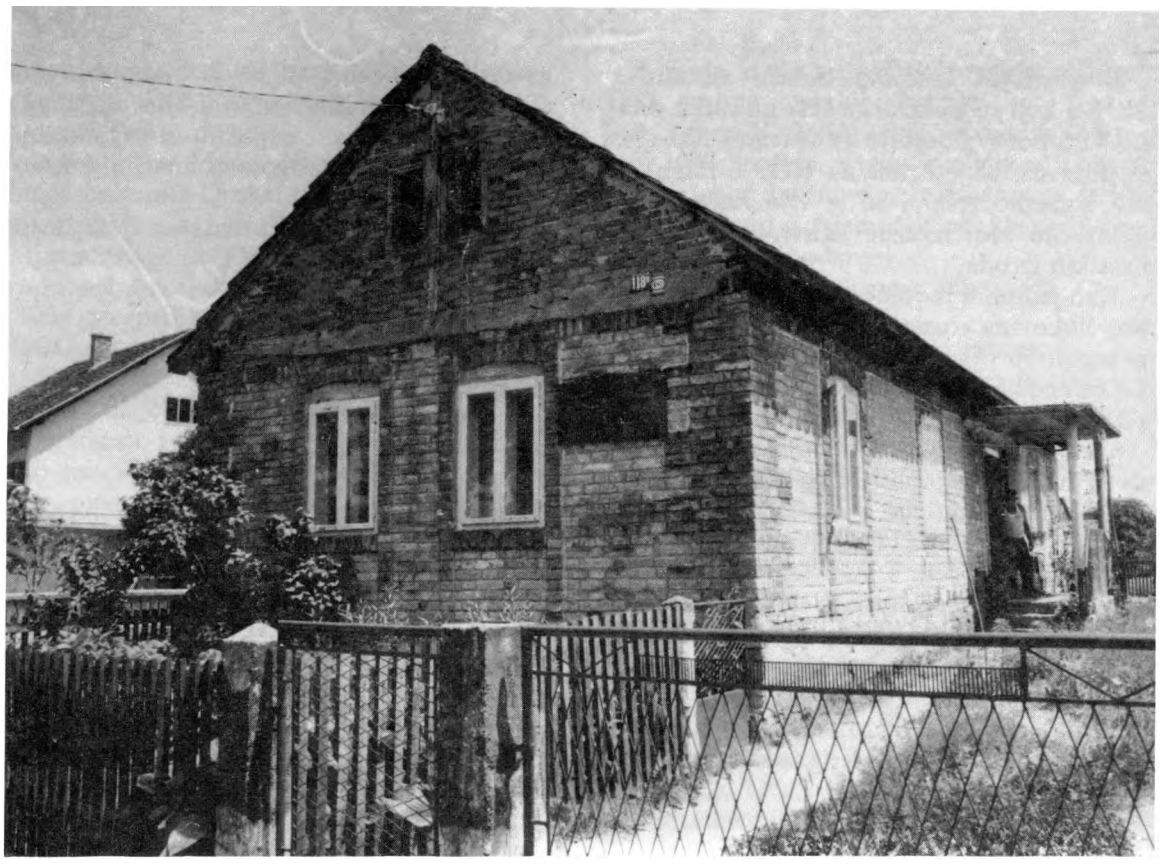
Istoga dana u Poljanu je stiglo 11 drugova i drugarica, jer su drugi bili spriječeni. Kotarski NOO Velika Gorica formiran je prema planu kao uži odbor. Osnivačkom je sastanku prisustvovao Stipe Ugarković, član CK KPH-a, koji je dotad radio pri Okružnom komitetu KPH-a Pokuplje kao instruktor i inače se našao u Poljani na prolazu za Zagreb, *(v. AIHRPH, 167/137, 145 i 166)*

OK KPH-a za Pokuplje piše CK-u KP Hrvatske 3. VII 1943. godine, među ostalim, i ovo:

»(. . .) Za ovo vrijeme osnovan je Kotarski NOO za Veliku Goricu na čijem je sastanku prisustvovao drug Stipe, prilikom svoga prolaska na novu dužnost (...)« *(AIHRPH, KP-167/173)*.

Izvještavajući OK KPH o stanju na terenu u to vrijeme, KK KPH-a, Velika Gorica, među ostalim, navodi:

»(...) Rad sa Narodno-oslobodilačkim odborima bio je prilično uspješan. Formirana su u zadnje vrijeme 4 općinska Narođnooslobodilačka odbora (. . .) Formiran je također uži kotarski Narodno-oslobodilački

U dvorištu braće Šestok u Čičkoj Poljani je 10. lipnja 1943. osnovan Kotarski narodnooslobodilački odbor Velika Corica.

Stjepan Fabijančić-Japa, poljoprivrednik iz Kuča, prvi predsjednik KNOO-a Velika Gorica od 10. lipnja 1943. godine.

odbor od 11 članova. Od tih 11 članova su 2 drugarice. Zapaža se aktivnost kotarskog Narodno-oslobodilačkog odbora, te su već prvi uspjesi postignuti (. . .)« *(AIHRPH, KP-167/145).*

Kotarski NOO Velika Gorica nije bio statičan, što se tiče njegova broja i postojanosti odbornika. Kroza nj je prošlo mnogo ljudi i žena pa sva imena vjerojatno nisam ni uz najveće napore uspio utvrditi.

Odbornici-osnivači i drugi članovi Kotarskog NOO-a Velika Gorica kroz rat su bili:

Mato Kovačić-Jerbek, poljoprivrednik iz Mraclina, povratnik iz SAD, prvi tajnik KNOO-a Velika Gorica.

1. Stjepan Fabijančić-Japa, seljak iz Kuča, prvi predsjednik (od osnivanja do konca veljače 1944. godin^, a tada otišao za potpredsjednika Okružnog NOO-a za Pokuplje—Žumberak. Na toj dužnosti ostao je do oslobođenja naše zemlje. Bio je član KK KPH-a Velika Gorica);

2. Mato Kovačić-Jerbek, seljak iz Mraclina, tajnik (od osnivanja do jeseni 1943. godine, a potom je rukovodilac kožare Kotarskog NOO-a Velika Gorica; prijeratni aktivist radničkog pokreta);

3. Mato Kumic, seljak iz Jezera sisačkog, blagajnik (kraće vrijeme, a u kolovozu 1943. sekretar KK KPH-a Velika Gorica do svibnja 1944. godine. Potom odlazi za člana Okružnog komiteta KPH-a Pokuplje i komesara Turopoljsko-pokupskog područja);

4. Stjepan Šimec, proljoprivrednik iz Gudca, zadužen u svojstvu člana KK KPH Velika Gorica za organizaciju NOO-a na našem području ;

5. Vinko Smolković, stolarski radnik iz Velike Gorice, rođen u Lomnici Donjoj (bio sekretar KK KPH-a Velika Gorica od listopada 1942. do kolovoza 1943. godine. Potom je bio kraće vrijeme obavještajac na terenu i napokon poslan za Pokuplje u Žumberački partizanski odred. Ondje se hrabro borio i poginuo u okršajima s fašistima);

6. Zvonko Antolović, postolarski obrtnik iz Bukevja (bio i član KK KPH-a Velika Gorica do konca 1943. godine, a od tada u NOV-i do oslobođenja naše zemlje);

7. Mijo Kos-Zorko, seljak iz Buševca (bio i član Kotarskog komiteta KPH-a Velika Gorica i prvi sekretar KK SKOJ-a od jeseni 1942. godine do lipnja-srpnja 1943. godine);

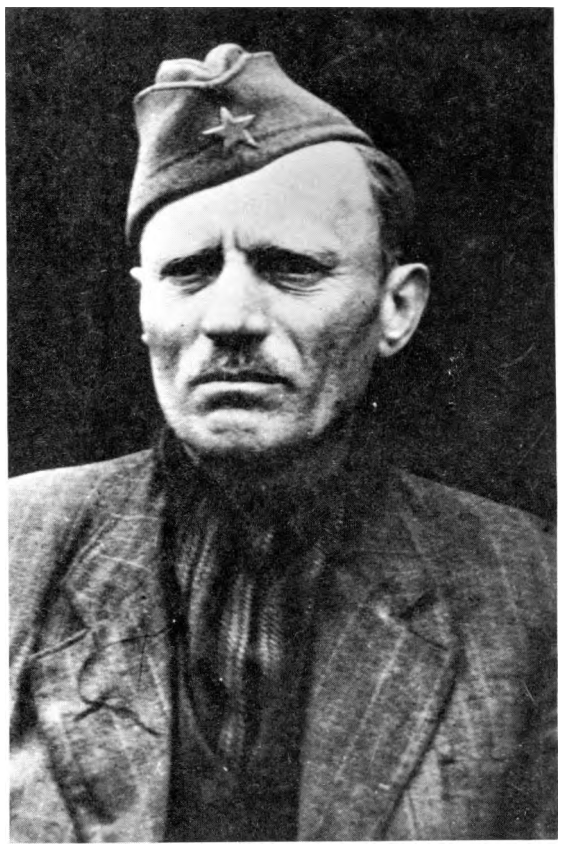
8. Milan Lovreković, đak iz Bukevja (bio i član KK KPH-a Velika Gorica, potom u NOV-i do oslobođenja zemlje);

9. Ruža Kumic domaćica iz sela Jezero—sisačko (bila je i predsjednica Kotarskog odbora AFŽ-a Velika Gorica, predsjednica Okružnog odbora AFŽ-a za Pokuplje—Žumberak i član Glavnog odbora AFŽ-a za Hrvatsku. Godine 1944. pod jesen bila je organizacioni sekretar KK KPH-a za kotar Velika Gorica do oslobođenja);

10. Pavao Bedek, seljak iz Vukovine (od kolovoza 1943. godine član KK KPH-a Velika Gorica i pročelnik Gospodarskog odjela Kotarskog NOO-a te'član Okružnog NOO-a za Pokuplje);

11. Franjo Kraljić, medičarski obrtnik iz Novog Čiča (bio je i predsjednik Općinskog NOO-a Novo Čiče do 1944. godine, a tada napušta svaku aktivnost za narodnooslobodilački pokret);

12. Ljuba Turčić, domaćica iz Bukevja (bila je i predsjednica Mjesnog odbora AFŽ-a sela Bukevje);

Mato Dehin, poljoprivrednik iz Drnka, osnivač KNOO-a Velika Gorica.

13. Franjo Kirinčić-Boško, seljak iz Čakanca, (bio je i član Općinskog NOO-a Kravarsko; prijeratni član KPJ-u);

14. Antun Stanilović-Stari Tonča, seljak iz Lukavca, član i tajnik (od rujna 1943. do polovice siječnja 1944. godine. Tada je otišao u Okružni NOO za Pokuplje gdje je bio pročelnik za Socijalno staranje. Bio je član KK KPH-a Velika Gorica od jeseni 1943. godine);

15. Mato Hapač, seljak iz Ščitarjeva (bio i blagajnik Općinskog NOO-a Novo Čiče);

16. Mijo Jandraš-Lipa, seljak iz Čeha Gornjih (bio i predsjednik Općinskog NOO-a Sveta Klara);

17. Mato Dehin, seljak iz Drnka (bio i predsjednik Mjesnog NOO-a Drnek. Radio u propagandnom odjelu Okružnog NOO-a za Pokuplje do oslobođenja);

18. Marko Strugar, seljak iz Suše, član (do lipnja 1944. godine, kao i Mjesnog NOO-a Suša. Tada su ga uhapsili Čerkezi i ubili u Veleševcu. Bio je član KPJ-u);

Prema mojim istraživanjima spomenuti članovi su činili sastav Kotarskog NOO-a Velika Gorica kakav je bio predviđen uoči osnivanja, ali se ipak ne može decidirano tvrditi da netko nije izostavljen ili umetnut kao osnivač. Također nije moguće ustanoviti koji su drugovi bili predviđeni za Kotarski NOO, ali nisu zbog objektivnih razloga prisustvovali njegovu formiranju. Odsutan je

Smrt fašizmu - sloboda narodu!

BRAĆO SELJACI izTUROPOLJA i POSAVINE !

Došli su dani žetve.Neznajući nikada za odmor mi smo oralI sijali znojili se i mučili.Dana s kada trebamo da tu svoju znojem i krvlju stečenu muku unesemo u svoju kuću,za sebe,svoju djecu i svoju porodicu,spre ma se Pavelić sa svojim gospodarima njemačkim i talijanskim fašistima da nam tu našu muku otme.Oni,koji su nam krivi da smo ostali gadi i bosi, gladni i opljačkani,spremaju nam još veće nevolje,još veću bijedu,još ve ća nasilja i još veću pljačku.Po našim kućama, njivama i štalama gospoda fe njemački fašistički psi i njihove sluge gadne ustaše.Oni slobodno raz polažu sa svim onim što je stečeno našim teškim mukom.Oni nijesu nikome odgovorni za pljačku i nasilja koja vrše nad nama!Nepitaju oni dali je na šoj djeci potrebna stika i žit !Njima je glavno da njihove trbušine budu site! Ne mare oni kad bi i sva naša djeca poginula svoje glave negdje u Rusiji,njemačkoj ili u našoj zemlji boreći se protiv svoje braće i protiv svoje slobode!Njima je glavno da hitler ima vojske koja će mu omogućiti još veću pljačku i ubijanje svega onog što je ljudsko,sve što voli sebe, svoj dom,svoju porodicu svoju slobodu !Naš položaj se ne razlikuje od po ložaja roba!! i radimo, mi uživaju!

TUROPOLJCI i POSAVCI !

Isto tako kao što su njemci oduzimali blago u selu Ničevcu Blesu Hrašću Malom Mlaki Velikom Mlaki Lomici pokušat će doći u naša sela da i nas opljačkaju!Razbojnik Pavelić po malogu svojih gospodara fašističkih okupatora odredio je da nam od vršidbe oduzmu 30/100 žita za njih,7/100 za ujam što skupa sa izdacima za meljavu iznosi polovica od svega žita. Ovo nije sve!To je nam za prvi put !Naknadno će kako i sami govore u svojim naredbama oduzimati i ono što nam je ostalo!

Ne dajmo se prevariti! Sakrivajmo našu muku! Ne dozvolimo da se glad na fašistička zvijer i za jedan trenutak opravi!Mjesto našeg žita dajmo joj otrova!Ne produljujmo svoje robovanje!Ne zatežimo svoje muke!Poželi smo se kidanjem svojih lanaca i mi u svome kraju!Pojačajmo započetu borbu uništimo neprijatelja i gospodarske! No to sve još nije dovoljno!Odupri mo se s oružjem u ruci oduzimanju naše hrane! Svaki kilogram žita koji dođe neprijatelju u ruke produljit će mu život i dati mogućnosti da nam ovaj ili onaj za neko vrijeme nanese još muke i patnje!

BRAĆO TUROPOLJCI i POSAVCI!

Našoj junačkoj narodno-oslobodilačkoj vojski Hrvatske imamo zahvaliti da nas neprijatelj nije do golа opljačkao !Njoj imamo zahvaliti da smo još na životu! Jedino ona pod rukovodstvom ljubljenog vrhovnog komandanta druga TITE i glavnog štaba i narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske,zajedno sa zemaljskim antifašistički vijećem narodnog oslo bođenja Hrvatske /ZAVNOH-om/ se bori za puno oslobođenje našeg naroda i za ostvarenje jedne zaista SLOBODNE HRVATSKE u kojoj će žeti žito i slo bodu naš narod. Ubrzajmo slom naših vjekovnih neprijatelja fašističkih okupatora!Pomozimo svojoj oslobodilačkoj vojsci sakupljajmo žito za svoje slobodioce našu junačku narodno - slobodilačku vojsku Hrvatske !Stvarajmo narodno-oslobodilačke fondove u žitu!

NI ZRNA ŠITA,NI SLAMKE SIJENA ,NITI KILE MESA,OKUPATORU I USTAŠAMA!

SVE ZA NAŠU NARODNO-OSLOBODILAČKU VOJSKU!
SVE ZA POBJEDU!
SVI ZA ZEMALJSKIM ANTIFAŠISTIČKIM VIJEĆEM NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE!
ŽIVIO VRHOVNI KOMANDANT DRUG TITO !
ŽIVIO GLAVNI ŠTAB NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE HRVATSKE!
ŽIVILO ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE!
SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

U srpnju 1943. godine

Kotarski narodno-oslobodilački odbor
Velika Gorica

Faksimil (vjerojatno) prvog letka kojeg je proglasio KNOO Velika Gorica neposredno nakon svog osnivanja.

mogao biti svatko pa i oni najodgovorniji, kao članovi KK KPH-a, koji su kao organizatori ustanka bili obavezni ući u Kotarski NOO. Već na prvim slijedećim sastancima bilo je prisutno mnogo novih članova plenuma. Kotarski NOO nije imao svoje sjedište, ali je intenzivno djelovao potičući mjesne i općinske NOO-e na aktivnost i osnivanje novih NOO-a ondje gdje do tada nisu uspostavljeni.

Aktivnost Kotarskog NOO-a osjetila se uistinu veoma brzo putem raznih proglasa, rezolucija, letaka, plakata i si. Tim se sredstvima Kotarski NOO služio, osobito poslije uspostavljanja stalnog sjedišta, početkom rujna 1943. godine u klijetima vinograda u Šiljakovini. Nije propuštena ni najmanja prilika da se raznim proglasima i apelima djeluje na narod. Jedan od prvih takvih apela izdao je Kotarski NOO Velika Gorica 5. srpnja 1943. godine, u povodu velike kampanje za sprečavanje davanja žita i drugih seoskih dobara okupatoru. S obzirom na to da je riječ o PRVOM APELU, koji je stjecajem okolnosti i jedini sačuvani proglas iz tih dana, navest ću ga doslovce:

»Smrt fašizmu — sloboda narodu!

BRAĆO SELJACI IZ TU RO PO LJ Al POSAVI NE!

Došli su dani žetve. Neznajući nikada za odmor mi smo orali sijali znojili se i mučili. Danas, kada trebamo da tu svoju znojem i krvlju stečenu muku unesemo u svoju kuću, za sebe, svoju djecu i svoju porodicu, sprema se Pavelić sa svojim gospodarima njemačkim i talijanskim fašistima da nam tu našu muku otme. Oni, koji su nam krivi da smo ostali goli i bosi, gladni i opljačkani, spremaju nam još veće nevolje, još veću bijedu, još veća nasilja i još veću pljačku. Po našim kućama, njivama i štalama gospodare njemački fašistički psi i njihove sluge gadne ustaše. Oni slobodno raspolažu sa svim onim što je stečeno našom teškom mukom. Oni nijesu nikome odgovorni za pljačku i nasilja koja vrše nad nama! Nepitaju oni dali je našoj djeci potrebna stoka i žito! Njima je glavno da njihove trbušine budu site! Ne mare oni kad bi i sva naša djeca pogubila svoje glave negdje u Rusiji, Njemačkoj ili u našoj zemlji boreći se protiv svoje braće i protiv svoje slobode! Njima je glavno da Hitler ima vojske koja_ će mu omogućiti još veću pljačku i ubijanje svega onog što je ljudsko, sve što voli sebe, svoj dom, svoju porodicu, svoju slobodu! Naš položaj se ne razlikuje od položaja roba! Mi radimo, oni uživaju !

TUROPOLJCI I POSAVCI!

Isto tako kao što su Nijemci oduzimali blago u selu Mičevcu Plesu Hrašću Maloj Mlaki Velikoj Mlaki Lomnici pokušat će doći u naša sela da i nas opljačkaju ! Razbojnik Pavelić po nalogu svojih gospodara fašističkih okupatora odredio je da nam od vršidbe oduzmu 30/100 žita za njih, 7/100 za ujam što skupa sa izdacima za meljavu iznosi popolovica od svega žita, no to nije sve! To je samo za prvi put! Naknadno će kako i sami govore u svojim naredbama oduzimati i ono što nam je preostalo!

Ne dajmo se prevariti! Sakrivajmo našu muku! Ne dozvolimo da se gladna fašistička zvijer i za jedan trenutak oporavi! Mjesto našeg žita dajmo joj otrova! Ne produljujmo svoje robovanje! Ne zatežimo svoje muke! Počeli smo s kidanjem svojih lanaca i mi u svome kraju! Pojačajmo započetu borbu uništimo neprijatelja i gospodarski! No to sve još nije dovoljno! Oduprimo se s oružjem u ruci oduzimanju naše hrane! Svaki kilogram žita koji dođe neprijatelju u ruke produljit će mu život i dati mogućnosti da nam bar za neko vrijeme nanese još muke i patnje!

BRAĆO TUROPOLJCI I POSAVCI!

Našoj junačkoj narodno-oslobodilačkoj vojsci Hrvatske imamo zahvaliti da nas neprijatelj nije do gola opljačkao! Njoj imamo zahvaliti da smo još na životu! Jedino ona pod rukovodstvom ljubljenog vrhovnog komandanta druga TITE i glavnog štaba narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda Hrvatske zajedno sa zemaljskim antifašističkim vijećem narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH-om) se bori za puno oslobođenje našeg naroda i za ostvarenje jedne zaista SLOBODNE HRVATSKE u kojoj će žeti žito i slobodu naš narod! Ubrzajmo slom naših vjekovnih neprijatelja fašističkih okupatora! Pomažimo svojoj oslobodilačkoj vojsci sakupljajmo žito za svoje oslobodioce našu junačku narodno-oslobodilačku vojsku Hrvatske! Stvarajmo narodnooslobodilačke fondove u žitu!

NI ZRNA ŽITA, NI SLAMKE SIJENA, NITI KILE MESA, OKUPATORU I USTAŠAMA!

SVE ZA NAŠU NARODNO-OSLOBODILAČKU VOJSKU!

SVE ZA POBJEDU!

SVI ZA ZEMALJSKIM ANTIFAŠISTIČKIM VIJEĆEM NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE!

ŽIVIO VRHOVNI KOMANDANT DRUG TITO!

ŽIVIO GLAVNI ŠTAB NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE HRVATSKE!

ŽIVILO ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE NARODNOG-OSLOBOĐENJA HRVATSKE!

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

5. srpnja 1943. godine

Kotarski narodno-oslobodilački odbor Velika Gorica«.(a. a.)

Ostali ustanovljeni članovi Kotarskog NOO-a Velika Gorica kroz rat su bili:

19. Stjepan Mađerić-Brusec, seljak iz Ruče, član (do 15. kolovoza 1943. godine. Tada je uhapšen i zaklan istog dana u bapčkoj šumi kraj Kobilića. Bio je prijeratni član ***KPJ-u);***

Franjo Štajduhar, kovački obrtnik iz Dubranca bio je pročelnik za prosvjetu KNOO-a Velika Gorica i radio u sudu.

Josip **Caganić-Cezarec, poljoprivrednik iz Obrezine, tajnik KNOO-a, poginuo na zadatku u prvoj polovici 1944. godine u Ščitarjevu.**

20. Ivan Pračinec Feldbeblin, seljak iz Strmca Bukevskog (bio je i predsjednik Općinskog NOO-a Orle i Mjesnog NOO-a Strmec Bukevski do ožujka 1944. godine. Tada su ga ustaški agenti ubili u bolnici u Zagrebu);

21. Stjepan Benšak-Stric, seljak iz Petine (član KPJ-u prije rata);

22. Stjepan Jandriš-Puzek, seljak iz Plesa, član i blagajnik (također član i tajnik Općinskog NOO-a Velika Gorica i kraće vrijeme u proljeće 1944. godine sekretar KK KPH-a Velika Gorica);

23. Franjo Štajduhar. ***kovački obrtnik iz Dub*** **ranca,** ***član i*** **pročelnik** ***odjel*** **a za prosvjetu (od studenoga 1944. do oslobođenja** zemlje. Član KPJ);

24. Slavica Robić udana Antonić, domaćica iz Buševca, član i pročelnik Socijalnog odjela (kratko vrijeme a potom otišla za člana Okružnog komiteta KPH-a Pokuplje i radila u AFŽ-u);

25. Blaž Horvačić, poljoprivrednik — radnik iz sela Buševec, član (od 1943.) i predsjednik (od siječnja do srpnja 1944. godine; bio je i član KK KPH-a Velika Gorica od kolovoza 1943. godine do oslobođenja);

26. Josip Caganić-Cezarec, seljak iz Obrezine, član i tajnik (od-siječnja do usred ljeta 1944. godine, kada je poginuo na zadatku spašavajući drugove od neprijatelja u vrtovima svog sela. Bio član KPJ-u);

27. Marica Caganić-Šnajderova, kućanica iz sela Obrezine (također i predsjednica Kotarskog odbora AFŽ-a Velika Gorica; član KPJ-u);

28. Mijo Šimec, kovački obrtnik iz sela Gudca, član i pročelnik Odjela za otkup i snabdijevanje (od studenog 1944. godine do oslobođenja. Član KPJ-u i neko vrijeme organizacioni sekretar KK KPH-a Velika Gorica);

29. Marica Golubić, udana Horvačić, trgovačka radnica i činovnica iz sela Odra zagrebačka, član i jedno vrijeme blagajnica i administrator te, napokon, pročelnik Socijalnog odjela (do oslobođenja zemlje. Član KPJ-u);

30. Franjo Šafranić, mehaničar i šofer, radnik iz sela Odra zagrebačka, član i pročelnik Odjela za Građevinarstvo — tehnički odjel (od listopada ili prosinca 1944. godine do oslobođenja zemlje. Član KPJ-u);

31. Ivan Cigetić, seljak iz Lukavca, pročelnik Odjela za obrt i industriju (član KPJ-u);

32. Josip Pavišić, seljak iz Lukavca, pročelnik Upravno-sudskog odjela (od siječnja 1944. godine do oslobođenja);

33. Marica Merle domaćica i trgovačko-ugostiteljska radnica iz Lukavca, pročelnik

Zdravstvenog odjela Kotarskog NOO-a (od studenoga 1944. do oslobođenja);

34. Franjo Lacković, seljak iz Velike Mlake, član i pročelnik Odjela za poljoprivredu i šumarstvo (od studenoga 1944. godine do oslobođenja zemlje);

35. Julije Dim-Đula, sudac Kotarskog suda u Velikoj Gorici, član i prvi pročelnik Upravno-sudskog odjela kotara Velika Gorica (od rujna 1943. Kasnije, 1944. godine odlazi u Okružni NOO za Pokuplje gdje je također postavljen za pročelnika Upravno-sudskog odjela. Tu je funkciju obavljao do studenoga 1944. godine kada je sud odvojen od upravne vlasti, a Julije Dim izabran za predsjednika Okružnog suda za Pokuplje. Na toj je dužnosti ostao do oslobođenja domovine);

36. Stjepan Đuranić-Bas, seljak iz Jezera sisačkog, član i tajnik (od studenoga 1944. godine do kraja rata. Član KK KPH-a Velika Gorica od veljače 1944. godine do oslobođenja);

37. Pavao Cerovski, seljak iz Dragonošca Donjeg, kbr. 76;

38. Vid Hrvojić, seljak iz Suše, član (tek mjesec ili nešto više dana, kad je 15. VIII 1943. godine uhapšen kod svoje kuće zajedno sa ženom Anom i jednom Židovkom iz Zagreba koja se kod njega krila, a navodno došla u selo kao agent fašista i sve otkrila. Poslije je zajedno sa svojim žrtvama, kao što narod sela misli, postala to i sama. Zaklana je zajedno s kućedomaćinom Vidom, njegovom ženom Anom i još petoricom drugova i drugarica iz Posavine u bapčkoj šumi kraj Kobilića istoga dana);

39. Josip Srnec-Svajo, seljak iz Jezera sisačkog, član i predsjednik (od studenoga 1944. godine do oslobođenja, član KPJ-u);

40. Josip Kovačić, seljak iz Lipnice;

41. Imbro Skrbin, seljak iz Barbarića (bio i predsjednik Općinskog NOO-a Kravarsko. Prijeratni član KPJ-u i, ponovno sadašnji);

42. Franjo Drobnjak-Kundek, postolarski radnik iz Ribnice (bio i sekretar Općinskog komiteta KPH-a Kravarsko od jeseni 1944. godine do oslobođenja);

43. Josip Fiolić, seljak iz Male Mlake;

44. Stjepan Turčić, seljak iz Bukevja;

45. Šimun Hrenčević seljak iz Ruča (član KPJ);

46. Juraj Križanić-Stariji, seljak iz Lukavca Donjeg, član i pročelnik za saobraćaj (uoči svršetka rata. Tu je dužnost obavljao uz funkciju predsjednika općine Velika Gorica do oslobođenja naše zemlje);

47. Bartol Cvetković, seljak iz Lukavca Gornjeg (bio i nabavljač 34. divizije NOV-e);

48. Franjo Šaban, kovački radnik iz Gradića (bio i član Općinskog NOO-a Velika Gorica i kao takvoga uhvatili ga Čerkezi u kući Vinka Vlahovića u Gudcima. Odveden s kuće-domaćinom u Veliku Goricu 10. siječnja 1944. godine a već 12. siječnja 1944. obojica su obješeni o hrast kraj sela Gradići — blizu Šabanova doma);

49. Nikola Perković, šumski radnik iz Lukavca (politički sekretar KK KPH Velika Gorica) ;

50. Juraj Menjak, kolarski radnik iz Novog Brda;

51. Tomo Prvonožec, seljak iz Prvonožine;

52. Mijo Pučko-Komeš, seljak iz Dragonošca Gornjeg (bio i član Općinskog NOO-a Dubranec i potpredsjednik JNOF-e za kotar Velika Gorica);

53. Ivan Pučko, mlađi brat komeša Miška (uoči oslobođenja predsjednik Kotarskog Narodnog suda Velika Gorica).

Držim da je još mnogo ljudi prošlo kroz Kotarski NOO Velika Gorica i njegov Plenum, ali ih sve, na žalost, nisam mogao pouzdano utvrditi.

Prvo stalno sjedište Kotarskog NOO-a

Pošto je mreža NOO-a bila razvijena, a odbornici veoma odlučni i hrabri u borbi protiv okupatora i domaćih izdajica, a nedostajalo im je znanja i iskustva u radu vlasti, KK KPH-a je odlučio uspostaviti svoje stalno sjedište na području kotara. U njemu je stalno trebalo biti 2—3 ili čak više odbornika, predsjednik i tajnik, da uvijek mogu dati savjet svim seoskim ili općinskim odbornicima, koji bi takvu pomoć tražili i trebali. Tu bi se i članovi Kotarskog NOO-a okretali problemima na terenu i na tom bi se mjestu ubuduće održavali sastanci Kotarskog NOO-a.

Klijeti u šiljakovečkim vinogradima kod Fiketa gdje su prvi put imali sjedište KNOO Velika Gorica i druge kotarske organizacije.

Izabrano je mjesto Šiljakovina u klijetima vinograda kod Fiketa. Izabrane su dvije-tri kleti u kojima je bio Kotarski NOO Velika Gorica, njegova straža — milicija — i tu se u blizini već otprije nalazila ustanova ROC-a Rajonskog obavještajnog centra Velika Gorica. Svoju klijet su dali na uporabu: Janko Paljević-Palčekov, seljak iz Starog Čiča, Stjepan Paljević-Siromak, seljak iz Starog Čiča i Franjo Krumpak, seljak iz Rakitovca;

Početkom rujna 1943. godine u pripremljene klijeti je došla »ekipa«, koja će stalno ostati u sjedištu Kotarskog NOO-a u ovom sastavu :

1. Stjepan Fabijančić-Japa, seljak iz Kuča, predsjednik Kotarskog NOO-a;
2. Mato Kovačić-Jerbek, seljak iz Mraclina, tajnik Kotarskog NOO-a;
3. Pavao Bedek, seljak iz Vukovine, član Kotarskog NOO-a. Iako službeno nije postavljen za pročelnika Gospodarskog odjela, jer još tada nisu bile ustanovljene takve funkcije u NOO-u, on uistinu obavlja taj posao. Bedek je, naime, pripremio smještaj, osigurao prehranu budućih stanovnika u klijetima i organizirao stražu — miliciju, koja će čuvati nastambe Kotarskog NOO-a;
4. Josip Novosel-Šimec, krojački radnik k Vukovine, bio je prvi stražar-milicionar, s još dvojicom mladića;
5. Dragutin Kovačić-Jerbekov, sin Mate, tajnika Kotarskog NOO-a, seljak iz Mraclina, bio je također jedan od prvih stražara-milicionara Kotarskog NOO-a. Na toj je dužnosti poginuo 1943. godine;
6. Franjo Mikulin, seljak iz Male Bune, s prethodnom dvojicom bio je stražar-milicionar, poginuo također na toj dužnosti;

Omladinci Kovačić i Mikulin stradali su na poslu. Naime, 7. ili 8. prosinca 1943. godine prijepodne su išli po veću količinu hrane prikupljene u Vukovini za partizansku bolnicu; perad, jaja, bijelo brašno, maslac i razne odjevne predmete — pokrivače i zavojni materijal. Idući od Šiljakovine dočekala ih je kod Male Bune ustaška zasjeda. S tom mogućnošću nije nitko računao na tom području. Mladići su iznenadno zaskočeni iz zasjede i odmah razoružani. Ustaše su ih sklonili u zasjedu i ostali dalje čekati dolazak kola s hranom i robom za bolnicu. Kad su troja kola došla do ustaške zasjede oni navale na njih. No, zahvaljujući razmaku između zasjede i kola, kočijaši su iskočili, uspjeli otrčati u šumu te tako izmaći sigurnoj smrti. Dvojicu mladih drugova ustaše su najprije zvjerski mučili. Iskopali su im živima oči noževima, a potom ih objesili o voćku ispred Mikulinove roditeljske kuće uz glavnu cestu. Dakako, kola s hranom za bolnicu i drugim stvarima odvezli su u Veliku Goricu kao plijen!

Osobita pomoć i sigurnost drugovima u Kotarskom NOO-u Velika Gorica bili su njihovi susjedi — obitelj Đure Fiketa. Njegova drugarica i dva sina, Franjo i Ivan, bili su čuvari i kuriri. Njegova majka, Đurina žena sve je poslove za partizane obavljala s ljubavlju i požrtvovanjem.

Predsjednik i ostali članovi Kotarskog NOO-a Velika Gorica u stacionar su donijeli jednu pisaću mašinu, nešto papira i ostalog pribora za pisanje. Tako je otpočeo rad Kotarskog NOO-a Velika Gorica.

Prvu pomoć u prehrani pružala je Kotarskom NOO-u obitelj Fiket, zatim Srećko Pisačić i Josip Buković iz zaseoka Bukovići kod Šiljakovine. Međutim, ubrzo je stvoren fond za prehranu i odbornici su ponekad sami kuhali. Takav način prehrane trajao je do povlačenja iz toga sjedišta, 7. prosinca 1943. godine kad su Nijemci napali Vukomeričke gorice.

Od svih drugova iz Kotarskog NOO-a nitko dakako nije bio vješt profesionalnoj administraciji, iako su odbornicima s terena davali efikasne i korisne upute za rad. Unatoč tome, da bi otklonio taj »nedostatak« KK KPH-a Velika Gorica pozvao je na »oslobođeni« teritorij u Kotarski NOO Velika Gorica druga Julija Dima suca iz Kotarskog suda koji je bio predsjednik Mjesnog NOO-a Velika Gorica. On se pozivu odmah i odazvao pa se već polovicom rujna 1943. godine našao u »kancelarijama« Kotarskog NOO-a u Šiljakovini.

Čim je stigao, sudac Julije Dim odmah je ispraznio sve džepove odbornika i funkcionara, koji su u njima držali »administraciju i arhiv« Kotarskog NOO-a Velika Gorica. Zasnovao je u jednoj bilježnici urudžbeni zapisnik i osnovao Upravno-pravni odsjek, pa vlast počinje i administrativno funkcionirati. O tome kako je u samom početku radila administracija Kotarskog NOO-a, Julije Dim među ostalim veli:

»Kad su 1943. g. izašla Uputstva o organizaciji narodne vlasti bio sam pozvan da organiziram upravni sudski odjel u K.N.O.O. Velika Gorica. U to vrijeme još sam bio na neoslobođenom teritoriju Velika Gorica ali sam uza sve to bio izabran u Plenum K.N.O.O. na skupštini koja je održana negdje početkom ljeta.

Pred jesen iste godine nalazim se na oslobođenom teritoriju postavljen kao pročelnik upravnog odjela za K.N.O.O. Velika Gorica a isto tako i pročelnik sudskog odjela, na istom području. U prvo vrijeme nisu se lučile funkcije pojedinih odjela ali to s vreme-

nom dolazi sve jače do izražaja i nastoji se što više lučiti ono što spada u sud, a što u upravni odjel. U prvoj fazi upravni odjel na području Velike Gorice bio je organiziran tako da sam mu ja bio pročelnik, a u odjeljenju bio je još jedan službenik. Sam odjel imao je uvijek najmanje 4—5 stražara (milicionara).

Upravni odjel uglavnom bavio se rješavanjem odlaska sa oslobođenog teritorija na neoslobođeni teritorij, zatim spriječavao odnošenje živežnih namirnica sa oslobođenog teritorija, a u vremenima kada je vladalo povremeno zatišje te straže obilazile su i sela radi reda javne sigurnosti, tako da je upravni odjel već od svoga početka podnašao prijave protiv krađe, tučnjave i si. sudu, koji je dalje vodio redovni postupak.

Već početkom 1944. godine prelazim iz Kotarskog Narodnog odbora Velika Gorica u Okružni N.O.O. Pokuplje i tu vodim također ta dva odjela kao njihov pročelnik a teritorij NOO-a Pokuplje obuhvaćao je slijedeće K.N.O.O.: Velika Gorica, Pisarovina, Jastrebarsko, Sisak, Samobor i Žumberak. Tu funkciju vršio sam negdje do skoro konca godine 1944. kada sam na skupštini O.N.O.O. Pokuplje bio izabran za predsjednika Okružnog suda gdje se i formalno htjelo sasvim razlučiti sudske funkcije od upravnih funkcija.

Za vrijeme 1944. g. tj. do vremena kada sam postao predsjednik Okružnog suda Pokuplje, jedino su Velika Gorica, Pisarovina i Žumberak imali pročelnike upravnih odjeljenja, dok je u ostalim kotarevima to mjesto bilo upražnjeno iako je N.O.O. uvijek nastojao da ta mjesta popuni (...) Poslije mene u Velikogoričkom kotaru bio je pročelnik drug Pavišić, no danas se ne mogu sjetiti koji su pročelnici bili u ostalim kotarevima gdje su postojali jer su se funkcije pojedinih političkih aktivista dosta često prema potrebama mijenjale (...)

(. ..) 1944. g. upravni odjel O.N.O.O. Pokuplje upravni odjeli kotarskih NO na području Pokuplja bavili su se istim poslovima kao što su navedeni gore kod N.O.O. Velika Gorica, tj. vodili brigu u prvom redu da se sa oslobođenog teritorija ne prelazi na neoslobođeni teritorij pogotovo u časovima kada je trebala uslijediti kakva ofenziva. Upravni odjeli izdavali su dozvole za prijelaz na neoslobođeni teritorij pogotovo kada se radilo o nabavi potrepština za vojsku i stanovništvo (primjerice sol), isto tako izdavale su se dozvole prelaska na neoslobođeni teritorij kad naše zdravstvene i vojne ustanove nisu bile u mogućnosti da pojedincima pruže liječničku pomoć. Posebno je izdavana dozvola za korištenje jamničke kiselice koja se prodavala u Zagrebu, dok se spriječavalo svako odnošenje živežnih namirnica sa oslobođenog teritorija (...)

(...) Ovdje treba istaći da su upravni odjeli ustupali sudovima i prijave za kretanje na neoslobođeni teritorij bez propusnice a isto tako radi tzv. šverca, tj. odnošenja živežnih namirnica na neoslobođeni teritorij. Tada smo bili svjesni da kažnjavanje u tim predmetima bi spadalo u nadležnost upravnih odjela, ali se to ustupalo sudovima samo iz razloga što je sud radio u vijeću i smatralo se da će pred narodom porasti svijest u zakonitost naših postupaka. Mislim da se 1945. g. prešlo na kažnjavanje, sasvim ispravno, u sličnim stvarima u nadležnost upravnih odjela.

(...) Straža K.N.O. sastojala se u prvom redu od mladića koji su tek došli na oslobođeni teritorij. To je bila prva faza njihovog upućivanja u odrede i brigade, dok straža odjela O.N.O.O. Pokuplje se sastojala u glavnome od boraca teže ranjavanih koji nisu više bili sposobni za veće vojničke poduhvate (...) Julije Dim, v. r.« *(a.a.)*

Formiranjem Upravno-sudskog odjela stvarno počinje prava administracija Kotarskog NOO-a Velika Gorica. Povećalo se obraćanje odbornika s terena za pomoć u rješavanju konkretnih problema, a u svako doba pružani su odgovori i davani savjeti svima koji su ih tražili od rukovodstva Kotarskog NOO-a.

Koncem prosinca 1943. godine Kotarski NOO je preselio u selo Opatija, zaselak Sokoli, kod Mije Sokola, ali je tu ostao tek kratko vrijeme. Ofenziva Čerkeza i Nijemaca ga prisiljava 28. prosinca 1943. godine na povlačenje preko Kupe. Pokretna imovina spremljena je u velike zemunice kod sela Čakanca, koje su tamošnji ljudi vješto izgradili u tu svrhu. Stoka, sijeno i drugo što nije bilo moguće skloniti ili ponijeti, ostalo je kod kućedomaćina Mije Sokola.

Vrativši se već drugi-treći dan na svoje područje, Kotarski NOO nije se smjestio u Opatiji, nego se privremeno uselio u jednu klijet sela Vukomerić što KNOO-u služi kao boravište, a mještanima za seoske sastanke. Nakon svega nekoliko dana preselio se u selo Petravec u kuću Jure Petravića-Maloga. Iz toga sjedišta seli opet u školu Cerovski Vrh. Da ne bi ometao školsku obuku pronalazi nekoliko privatnih kuća u selu Cerovski Vrh gdje su smještene određene kotarske ustanove. Naime, sada uz Kotarski NOO idu i KK KPH, AFŽ-e, omladina i JNOF. Najviše je kancelarija bilo u kući Josipa Cerovskog-Šepavog, dok su društvena kuhinja

Članovi KNOO-a i KK KPH Velika Gorica u Cerovskom Vrhu 1944. godine.

i magazin bili u kući Josipa Bukovića i susjeda mu Franca. U tom selu je Kotarski NOO čvrsto zasjeo zajedno sa svim ostalim kotarskim ustanovama — i više se iz njega nije selio do odlaska u oslobođenu Veliku Goricu, dana 9. svibnja 1945. godine.

Moram ovdje spomenuti zanimljivu činjenicu da Kotarski NOO i ROC Velika Gorica nisu imali nikakvih smetnji od neprijatelja u Šiljakovini za svo vrijeme svog četveromjesečnog boravka u tom mjestu (rujan—prosinac 1943. godine). Ova tvrdnja je to važnija kad se ima na umu da je selo Šiljakovina bilo udaljeno svega nekoliko kilometara od najvećih gnijezda okupatora i ustaša. Od širokog kruga ljudi koji su svakodnevno dolazili u sjedište Kotarskog NOO-a i znali sve o njemu nitko nije ni zucnuo ništa neprijatelju. To je najočitiji dokaz da izdaje nije bilo sve to vrijeme. S obzirom na činjenicu da je to bio praktički neoslobođeni teritorij, to još više ističe spomenutu hvalevrijednu činjenicu, a nedvosmisleno ukazuje na povjerenje Kotarskog rukovodstva prema narodu i obrnuto!

Kotarski NOO u Cerovskom Vrhu i njegov razvoj

Smjestivši se definitivno u Cerovskom Vrhu, (tamo su se nalazile i sve ostale vanpartijske kotarske organizacije, ali i Kotarski komitet KPH-a Velika Gorica), Kotarski NOO od početka 1944. godine pojačano razvija započetu djelatnost iz 1943. godine, posebno upravno — pravne i gospodarske aktivnosti.

Kasno u jesen dolazi za novog tajnika Kotarskog NOO-a Antun Stanilović-Stari Tonča, seljak iz Lukavca, a dotadašnji Mato Kovačić-Jerbek, seljak iz Mraclina, prima novu dužnost organizatora i rukovodioca kotarske Kožarske radionice u Čakancu. Drugih promjena u organizaciji i rukovodstvu nije bilo.

Gospodarski odjel Kotarskog NOO-a razvija mnoge djelatnosti preko referada za poljoprivredu, šumarstvo, obrt i industriju. U sklopu njih se organizira što normalniji život

Drvena školska zgrada u Cerovskom Vrhu gdje se najprije 1943. godine smjestila bolnica TPO - XXXIV divizije, a od siječnja 1944. tu je bilo sjedište KNOO-a Velika Gorica i ostalih kotarskih društveno-političkih organizacija, sve do oslobođenja zemlje.

i rad u ratnim prilikama kako bi narod mogao -dobiti osnovne usluge za svoje potrebe, a da bi i on tada stvorio mogućnosti da može ispunjavati svoje obaveze prema NOB-u. Kovačke, kolarske i postolarske radionice su popravile, obnovile ili proizvele mnoge predmete koji su služili narodu i vojsci, a time se istodobno mnoge odvratilo od toga da odlaze u neprijateljska uporišta tražeći alat, popravke i slično. Veterinarstvo je dalo neprocjenjive koristi u čuvanju i povećavanju stočnog fonda, a šumarska je referada vodila brigu o čuvanju i eksploataciji šuma za ogrjev.

Referada za mlinarstvo i pilane morala je osiguravati besprijekoran rad tih postrojenja u selima.

Za sve te djelatnosti bila je zainteresirana i vojna pozadinska vlast, a za neke se posebno zanimala. Turopoljsko-pokupsko područje je imalo pod izravnom upravom mnogo radionica svih vrsta, lociranih u raznim selima. TPO je iz svojih redova dao dosta raznih majstora za rad u radionicama Kotarskog NOO-a Velika Gorica, jer oni nisu mogli zadovoljiti potrebe jedinica u predahu. Posebice stoga što uvijek nije bilo alata pri ruci. Kad su stvorene stalne radionice nije bilo teško udovoljiti svim i najraznovrsnijim potrebama, od pravljenja novih i popravka starih samara, potkivanja konja, popravaka obuće i odjeće vojsci i slično. No, o tome u posebnom napisu.

Pročelnik Gospodarskog odjela Kotarskog NOO-a Velika Gorica bio je od početka Pavao Bedek seljak iz Vukovine. Na toj dužnosti je ostao do listopada 1944. godine kada je izabran za člana Okružnog NOO-a za Pokuplje u kojem je bio pročelnik Odjela za obrt i industriju. Na njegovo je mjesto u Kotarskom NOO-u postavljen Ivan Cigetić, seljak iz Lukavca Gornjeg koji je na toj dužnosti ostao do oslobođenja.

Referent za veterinarstvo Kotarskog NOO-a bio je dr Nikola Fiolić veterinar iz Male Mlake. Na našim oslobođenim i poluoslobođenim područjima razvio je preventivnu zaštitu stoke i to tako što je putem tečajeva osposobljavao seoske mladiće za prvu pomoć u stočarstvu. Takvi novi »veterinari« znali su pružiti i te kakvu pomoć, napose preventivnim cijepljenjem stoke. Bilo je više desetaka njih koji su radili, ne samo na terenu velikogoričkog kotara, nego i cijelog okruga Pokuplja.

Referent za obrt i industriju Kotarskog NOO-a bio je Mijo Šimec kovački obrtnik iz Gudca od jeseni 1943. do proljeća 1944. godine. Od tada je bio rukovodilac Kotarske komisije za rekvizicije i, kasnije, referent za trgovinu i opskrbu do oslobođenja. Referent za obrt i industriju je poslije Šimca postao Juraj Kučić, postolarski radnik iz Gudca. Kad je pod konac 1944. godine Juraj Kučić

Pavao Bedek iz Vukovine, jedan od osnivača KNOO-a Velika Gorica i pročelnik njegova Gospodarskog odjela od 1943. godine, sa suprugom Ljubicom, u Cerovskom Vrhu.

Dr Nikola Fiolić, veterinar iz Male Mlake, prijeratni član KPJ, izuzetno aktivan u svom i u susjednim selima, borio se za ideje radničkog pokreta i Komunističke partije.

Blaž Horvačić iz Buševca, predsjednik KNOO-a Velika Gorica od siječnja (veljače) do srpnja 1944. godine.

postavljen za referenta za obrt u Okružnom NOO-u za Pokuplje, na njegovo mjesto dolazi Dragutin Čunčić, kovački radnik iz sela Kuče, koji na tom poslu ostaje do oslobođenja.

Referent za šumarstvo Kotarskog NOO-a bio je Juraj Kunić-Šumar, seljak iz Velike Mlake, koji je na tom poslu ostao do oslobođenja naše zemlje.

Kad je već Kotarski narodnooslobodilački odbor Velika Gorica razvio izuzetnu aktivnost na gospodarskom i upravnom području uopće, zbog odlaska nekih drugova na dužnosti u Okružni NOO Pokuplje, nastaje nova njegova postava ili reorganizacija u drugoj polovici siječnja 1944. godine.

Reorganizacija Kotarskog NOO-a

Otprilike oko 20. siječnja 1944. godine odlazi iz Kotarskog NOO-a Velika Gorica više drugova i drugarica u Okružni NOO za Pokuplje. Među njima su bili:

Stjepan Fabijančić-Japa, seljak iz Kuča, dotadašnji predsjednik Kotarskog NOO-a, koji odlazi za potpredsjednika Okružnog NOO-a za Pokuplje;

Antun Stanilović-Stari Tonča, seljak iz Lukavca, dotadašnji tajnik odlazi za pročelnika Socijalnog staranja Okružnog NOO-a za Pokuplje;

Mato Kumic, seljak iz Jezera, dotadašnji sekretar KK KPH-a Velika Gorica, odlazi za člana OK KPH-a Pokuplje a od svibnja 1944. godine Kumic je komesar Turopoljsko-pokupskog područja.

Nova organizacija izvršnog rukovodstva Kotarskog NOO-a Velika Gorica djelovala je u sastavu:

1. Blaž Horvačić, poljoprivredni radnik iz Buševca, predsjednik Kotarskog NOO-a Velika Gorica (od siječnja do lipnja-srpnja 1944.godine);

2. Josip Caganić-Cezarec, seljak iz Obrezine, tajnik Kotarskog NOO-a (od siječnja do ljeta 1944. godine kada pogiba na zadatku);

3. Julije Dim, kotarski sudac iz Velike Gorice, pročelnik Upravno-sudskog odjela Kotarskog NOO-a Velika Gorica (prema njegovoj izjavi u siječnju je otišao u Okružni NOO Pokuplje za pročelnika Upravno-sudskog odjela. Od njega je dužnost pročelnika Upravno sudskog odjela Kotarskog NOO-a preuzeo Josip Pavišić);

Predsjednik suda Julije Dim ispred Okružnog narodnog suda Pokuplje u Sredičkom 1944. godine.

4. Josip Pavišić, seljak iz Lukavca, bio je pročelnik Upravno-sudskog odjela, Kotarskog NOO-a (od veljače 1944. godine do oslobođenja);

5. Pavao Bedek, seljak iz Vukovine, bio je pročelnik Gospodarskog odjela Kotarskog NOO-a (od jeseni 1943. do listopada 1944. godine. Tada odlazi u Okružni NOO Pokuplje za člana i pročelnika Odbora za obrt i industriju) ;

6. Viktor Mere, svećenik iz sela Odra zagrebačka, pročelnik Propagandno-prosvjetnog odjela Kotarskog NOO-a.

Svećenik Mere je djelovao preko crkvenih propovijedi i tajno pri ispovijedanju zadrtih fanatika muških, ženskih, starih i mladih u Vukomeričkim goricama i Pokuplju. Tako je, primjerice, uglednije omladinke ili omladince na ispovijedi znao pitati: »Pomažeš li partizane u borbi protiv ustaša i Nijemaca?« Ako mu je odgovorio da ne pomože jer su komunisti i zahtijevaju prevelike obaveze, Mere bi prema vlastitoj izjavi poučavao vjernike da se partizani bore za pravednu stvar, za svoju zemlju i slobodu sa saveznicima Amerikom, Engleskom i Sovjetskim Savezom. Još bi dodao da je veliki grijeh tako postupati i gledati na partizane! Savjetovao je da više to ne čini, nego obrnuto. Takve bi osobe, mlade ili stare, muške ili ženske, redovito promijenile svoje stanovište prema pokretu, tako da su neke omladinke postale i SKOJ-evkama.

7. Slavica Antonić rod. Robić, domaćica iz Buševca, pročelnik Socijalnog odjela od siječnja do travnja 1944. godine, kada odlazi u Okružni komitet KPH-a za Pokuplje;

8. Marica Golubić ud. Horvačić, trg. radnica i činovnica iz Odre zagrebačke, preuzima dužnost pročelnika Socijalnog odjela uz svoju dosadašnju referadu administracije i blagajne Kotarskog NOO-a;

9. Barica Kovačić-Jerbekova, primalja-babica iz Mraclina, pročelnik zdravstvenog odjela Kotarskog NOO-a, vrlo kratko vrijeme, jer je kao član Okružnog NOO-a za Pokuplje postavljena za pročelnika njegova Zdravstvenog odjela.

Nova podjela terena

Potkraj, 1943. godine okupator je pojačao osiguranje željezničke pruge i ceste Zagreb-Sisak. Nije imao povjerenje u domobransku efikasnost, a nije za to imao ni dovoljno ustaša. Stoga su dovedene njemačke jedinice i Čerkezi s kojima su načičkane te komunikacije i sva sela uz njih. Već od ljeta 1944. godine bilo je veoma teško bez iznimno pogibeljna rizika održavati masovne i svakodnevne veze s lijevom stranom ceste i željezničke pruge i Vukomeričkih gorica. Da bi taj rizik sveo na minimum Okružni komitet KPH-a za Pokuplje riješio je u srpnju 1944. godine iz sisačkog i velikogoričkog kotara organizirati dva uzdužna, i to:

Slavica Antonić, domaćica iz Buševca bila je član KNOO-a AFŽ-a Velika Gorica, te član OK KPH i Okružnog odbora AFŽ-a Pokuplje.

Vukomerić-Sisak koji se prostirao od zagrebačkog Savskog mosta s desne strane željezničke pruge i ceste do granice kotara Pisarovina na jugozapadu, uzduž do Kupe i Siska, s bivšom općinom Sela kraj Siska na kraju.

Kotar Posavina koji se prostirao od zagrebačkog Savskog mosta s lijeve strane pruge do desne obale rijeke Save i uzduž do Siska.

Oba su kotara imala svoja kotarska rukovodstva KPH-a, kotarske NOO-e, AFŽ-e, SKOJ, USAOH i JNOF-u. Rukovodstva su bila proporcionalno raspoređena prema broju stanovnika i raspoloživim kadrovima!

Ta se podjela zadržala svega 3—4 mjeseca, od srpnja do listopada-studenoga 1944. godine. Nakon toga uspostavljeno je prvotno stanje političke podjele tih kotareva. Suštinski nije se dobilo ništa ni kvalitetno ni kvantitetno, ovom podjelom. Praksa ju je opovrgla. Kadrovske su promjene bile neznatne. U kotaru Vukomerić-Sisak ostao je Gospodarski odjel, kao i svi ostali, s ljudima iz bivšeg Kotarskog NOO-a Velika Gorica.

U Izvršnom odboru Kotarskog NOO-a Vukomerić-Sisak zbile su se ove promjene:

1. Stjepan Vnučec, seljak iz Lekenika, bivši kotar Sisak, bio je predsjednik Kotarskog

Joža Dragojević, poljoprivrednik iz Polanjka kraj Siska, član KNOO-a Vukomerić (Sisak).

Stjepan Tudman-Štefek iz Grede (Sisak), član KNOO-a i sekretar KK KPH Sisak.

NOO-a Vukomerić-Sisak za njegova postojanja;

2. Blaž Horvačić, poljoprivrednik i radnik iz Buševca, bio je potpredsjednik Kotarskog NOO-a Vukomerić-Sisak za njegova postojanja,

3. Stjepan Sep, bivši kotar Sisak, bio je tajnik Kotarskog NOO-a Vukomerić-Sisak dok je postojao.

Gospodarski odjel i dalje je vodio Pavao Bedek. Upravno-sudski Josip Pavišić, Odjel za prosvjetu i kulturu Vlado Antonić, sudac iz Odre zagrebačke, a Socijalni odjel i zdravstvo Marica Golubić ud. Horvačić.

Sjedište predsjednika, potpredsjednika i tajnika bilo je u selu Opatija u kući Sokola, čime se htjelo približiti izvršnu vlast NOO-a području Sisak.

Kotarski NOO Posavina, s lijeve strane, nije bio razvio sve djelatnosti kao desni Vukomerić-Sisak, a njegov predsjednik je bio Josip Srnec-Svajo, seljak iz Jezera sisačkog, koje je ulazilo u bivši kotar Velika Gorica. Tajnik je bio Stjepan Đuranić-Bas, seljak iz Jezera sisačkog.

Pošto je ova politička podjela kotareva Sisak i Velika Gorica bila kratka vijeka i bez ikakva utjecaja na povijesni razvoj NOB-a na našem području, nisam joj posvećivao veću pažnju. Zabilježio sam je samo kao epizodnu organizacijsku devijaciju, što je zapravo i bila.

Vraćanje bivšeg teritorijalnog stanja

U listopadu-studenom 1944. ponovno je uspostavljeno bivše teritorijalno stanje glede kotarskih NOO-a Velika Gorica i Sisak, jer je to nalagala praksa i stanje u njima. Tada je Kotarski NOO Velika Gorica sastavljen ovako :

1. Josip Srnec-Svajo, seljak iz Jezera sisačkog, predsjednik;

2. Ruža Kumic, domaćica iz Jezera sisačkog, potpredsjednik;

3. Stjepan Đuranić-Bas, seljak iz Jezera sisačkog, tajnik;

4. Josip Pavišić, seljak iz Lukavca, pročelnik Upravno-sudskog odjela;

5. Mijo Šimec, kovački obrtnik iz Gudca, pročelnik Odjela za otkup i opskrbu;

6. Marica Golubić ud. Horvačić, trgovačka radnica i činovnica iz Odre zagrebačke, pročelnik Odjela za socijalno staranje;

7. Marica Merle, domaćica i trgovačko-ugostiteljska radnica iz Lukavca, pročelnik Zdravstvenog odjela,

8. Franjo Lacković, seljak iz Velike Mlake, pročelnik Odjela za poljoprivredu i šumarstvo ;

9. Franjo Štajduhar, kovački obrtnik iz Dubranca, pročelnik Odjela za prosvjetu i kulturu,

10. Ivan Cigetić, seljak iz Lukavca, pročelnik Odjela za obrt i industriju,

11. Franjo Šafranić, mehaničar i šofer iz Odre zagrebačke, pročelnik Građevinarsko-tehničkog odjela;

12. Juraj Deverić-Dumić, električar iz Lomnice Donje, pročelnik Prometnog odjela;

13. Ivan Bartolić-Novosel-Cvikeraš, postolarski radnik iz Bukevja, pročelnik Propagandne komisije Kotarskog NOO-a Velika Gorica. On je na toj dužnosti ostao tek kratko vrijeme. Premješten je u siječnju 1945. godine u Okružni NOO Pokuplje za pročelnika Propagandnog odjela, a na njegovo mjesto je stupio Stjepan Turčić.

Svi odjeli Kotarskog NOO-a Velika Gorica i Propagandna komisija imali su organizirane referade. Najviše njih je u svom djelokrugu imao Gospodarski odjel Kotarskog NOO-a Velika Gorica. S takvom organizacijskom shemom Kotarski NOO Velika Gorica dočekao je oslobođenje naše zemlje i došao u oslobođenu Veliku Goricu 9—10. svibnja 1945. godine. Odmah je funkcionirao kao civilna narodna vlast.

Pod konac 1944. godine odvojena je sudska vlast od uprave, a Plenum Kotarskog NOO-a Velika Gorica izabrao je predsjednika suda i stanovit broj sudaca-porotnika. Predsjednik je bio Ivan Pučko, seljak iz Dragonošca Gornjeg, ali 3. veljače 1945. godine, službenim dopisom ZAVNOH-ova odjela pravosuđa, za predsjednika suda u kotaru Velika Gorica postavljen je Vlado Antonić, kotarski sudac iz Odre zagrebačke. On je dotad radio u Kotarskom NOO-u Velika Gorica i vodio sudske poslove. Citiramo odredbu ZAVNOH-a:

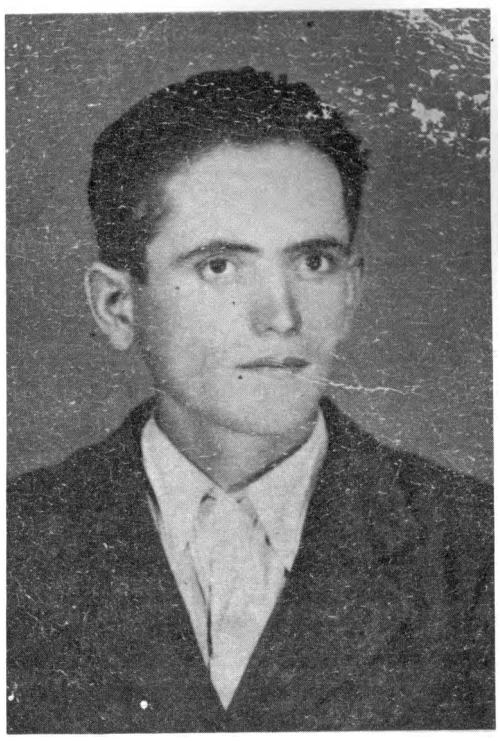
»... Predmet: Određenje pretsjedništva Kotarskog narodnog suda Velika Gorica

Drug
ANTONIĆ VLADIMIR

Odlukom ovog odijela od danas određeni ste za pretsjednika Narodnog Kotarskog Suda Velika Gorica.

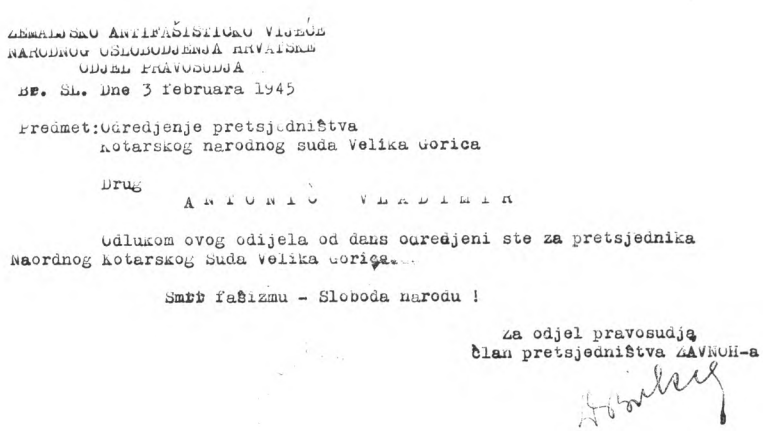
Smrt fašizmu — Sloboda narodu!
Za odjel pravosuđa
M.P. član predsjedništva ZAVNOH-a
D. Brkić, v.r.« *fa.a.)*

O upravno-sudskoj djelatnosti Kotarskog NOO-a Velika Gorica pisat ću posebno, jer je ta djelatnost u ratu odigrala važnu ulogu za uspješno odvijanje ustanka i vođenje narodnooslobodilačke borbe na našem području.

Ivan Cigetić, poljoprivrednik iz Lukavca Gornjeg, pročelnik za industriju u KNOO-u Velika Gorica.

Kotarski narodnooslobodilački odbor Velika Gorica je u zajedništvu s Okružnim NOO-om za Pokuplje već od 1944. godine, pa i prije, organizirao razne tečajeve za buduće službenike narodne vlasti u oslobođenoj domovini. Jedan od najvećih uspjeha je imao permanentni tečaj za osposobljavanje omladinaca u veterinarskoj struci. Njega je organizirao i predavanja držao dr Nikola Fiolić, veterinar iz Male Mlake, prijeratni član KPJ-u. S njim su na osposobljavanju »veterinara« radili Mirko Nemet, veterinar iz Odre zagrebačke i Benko, veterinar iz Oborova. Administrativni su tečajevi omladinu poučavali u vođenju Financijskih i administrativnih poslova. Za takve je poslove postojala i škola u Lasinji-Pisarovini, koja je trajala nešto duže od kursa i u njoj su poslije obuke polagani ispiti, nakon čega je polaznik dobivao dokument o uspjehu i kvalifikaciji!

ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE
NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE
ODJEL PRAVOSUĐA
Br. Sl. Dne 3 februara 1945

Predmet: Odredjenje pretsjedništva
Kotarskog narodnog suda Velika Gorica

Drug
A N T O N I Ć V L A D I M I R

Odlukom ovog odijela od danas odredjeni ste za pretsjednika
Naordnog Kotarskog Suda Velika Gorica.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu !

Za odjel pravosudja
Član pretsjedništva ZAVNOH-a

Dr Nikola Fiolić (desno) veterinar iz Male Mlake, rukovodilac veterinarskog tečaja; Mirko Nemet (lijevo), veterinar iz Odre i veterinar Benko (u sredini) — predavači na veterinarskom tečaju koji je održan u lipnju 1944. u Batinovcu (Pokuplje).

Gospodarski odjel je imao poljoprivredne tečajeve u Gornjem Hruševcu, gdje su polaznici učili općeobrazovne predmete i, prvenstveno, stručno-poljoprivredne. S obzirom na to da su stalno nedostajali seoski učitelji, bio je organiziran i poseban tečaj za učitelje. Birani su omladinci i omladinke koji su već imali nešto znanja iz gimnazije ili pak bistriji omladinci naklonjeni učiteljskom pozivu.

U želji da što podrobnije obavijestim čitatelje o zbivanjima u narodnooslobodilačkom ratu, a napose o tome kako je djelovala Narodna vlast u kotaru i njezini odbornici na skupštini, citirat ću originalni zapisnik Skupštine Kotarskog NOO-a Velika Gorica od 23. I 1944. godine. *(Mislim da je zapisničar pogrešno naveo godinu i da se radi o 1945. a ne 1944. godini).* Zapisnik Plenuma Kotarskog NOO-a Velika Gorica doslovce glasi:

»ZAPISNIK
od 23. I 1944. godine

Spisan na sastanku plenuma kot. N.O.O.-a Vel. Gorica. Prisutni su svi članovi izvršnog odbora K.N.O.O.-a osim predsjednika, koji se nalazi radi izvlačenja hrane na terenu, te članova terena.

Od strane okr. N.O.O.-a prisutan je predsjednik PETAR FIOLIĆ i predsjednik okružnog Narodnog suda Julije Dim.

Tajnik otvara sastanak i pozdravlja sa SF. SN. te predlaže dnevni red:

(Dnevni red je predložen s četiri točke — 1,2,3,4, — bez sadržaja — o.a.)

Svi se slažu s dnevnim redom.

Rieč uzima drug Dim o značaju plenarnog sastanka. Govori o demokratskom uređenju države. Izvršni odbor polaže račune narodu, ali čitav narod ne može biti prisutan, to se polažu računi pred plenumom a i da im dadete upute za daljni rad.

Nakon toga tajnik čita izvještaje po odjelima. *I) izvještaj tajništva, 2) izvještaj* upravnog odjela, 3) izvještaj prosvjetnog odjela, 4) izvještaj sudskog odjela 5) izvještaj prometnog odjela, 6) izvještaj zdravstvenog odjela, 7) izvještaj odjela tehničkih radova, 8) izvještaj socijalnog odjela, 9) izvještaj gospodarskog odjela 10) izvještaj prop, komisije — 11) izvještaj prehranbenog odjela.

Podpredsjednik pozivlje na diskusiju.

Drug Mika *(Perkovič - o.a.)* primjećuje, da je na naš teren došlo mnogo izbjeglica, za koje se ne zna šta rade i da se ti kreću bez evidencije.

Dalje kaže, da bi tajništvo moralo imati pregled veći preko svih odjela.

Kod prosvjetnog odjela, da je potrebno da se otvori čim prije škola u Dubrancu i Cvetković Brdu.

U zdrav, odjelu da se otvori jedna ambulanta u Dubrancu, a druga u Kravarskom.

Nadalje kaže, da se pročelnici pojedinih odjela mjenjaju. Drug Vinko Klenović kaže, da milicija ne vrši svoje dužnosti.

Prehrambeni odio, da nije dao priznanice tamo gdje je rekvirirao blago.

Prigovara da nije otvoren niti jedan analfabetski tečaj.

Drug Kirinčić Franc kaže, da kod mobilizacije da su se urivali mnogi ljudi u radne bataljone i cimermane, koji su bili prije u bandi. Te predlaže da bi se pogledalo, gdje se ti ljudi nalaze, te da se izmjene sa onima koji su do sada bili u N.O.B.-u.

U Dubrancu da je jedan iz Lukavca prodavao kilu soli za 10 kg. žita.

U Gustelnici da je zapljenjeno 5 kg. soli 7 kg. petroljema i jedne cipele.

U Kravarskom, da izdava općina propusnice za uporište.

Pita tko je vlastan nositi oružje.

Da je jedan drug iz Seline brigade protrubio, da neka omladinke nose hranu direktno u bolnicu, a ne preko NOO-a, jer da kotar pobere što je bolje.

Drug Kirinčić kaže, da štampa, koja dolazi iz Kravarske općine leži tamo po 14 dana, umjesto, da se razdjeli po selima.

Drug Prvonožec *(Tomo iz Prvonožine — o.a.)* iznaša, da su više opterećena ona sela koja su bliže kotaru, te da kada dođu veći transporti, da se onda optereti daljna sela.

Drug Mika iznaša, da po općinama imade ljudi koji ne vrše nikakvu dužnost. To je drug Milek, koji ide samo u Glinu i vrši šverc.

Drug Prvonožec kaže, da na našem teritoriju imade ljudi koji su sa konjima, pa da bi i njih trebalo zadužiti za vožnju.

Drug Kirinčić iznaša, da odjel za ponovu imade cimermana, koji nisu nikada bili cimermani, a još k tome da imadu sinove me-

đu bandom. Takav je Jerleković u Kravarskom.

Drug Slavek *(Jelekovec iz Kravarskoga — o.a.)* iznaša da je u Opatiji odbornik bio Brajković Josip, pa da se istoga povuče iz vojske.

Drug Dim iznaša da ljudi koji vode sada kotar, da su iz seljačkog staleža, pa da danas ne mogu zadovoljiti svim potrebama.

Kaže, da je istina da upravni odjel ne može potpuno spriječiti polazak u uporište. U uporište se može ići samo s propusnicom. Za mjenjanje pročelnika ne može mjenjati nitko drugi nego samo plenum. Odbornici ne mogu biti postavljeni nego samo birani. Izvještaji su nepotpuni, ali da on ipak treba imati u vidu dali rade dobro. Pita prisutne dali se sa dosadašnjim radom odbora slažu. Svi prisutni viču da se slažu.

Prelazi se na točku 2 dnevnog reda.

Podpred. čita smjernice budućeg rada upravnog odjela. On predlaže da se pojača miliciju. Drug Kirinčić predlaže da ta milicija bude pismena, da grdi izrazi nebudu i da kontrolira teren.

Drug Mika predlaže da bi seoski N.O.O.-i vodili kontrolu nad osobama koje se ovdje nalaze i što rade.

Drug Jandraš *(Mijo iz Čeha Donjih — o.a.)* predlaže, da upravni odjel mora biti povezan sa seoskim, općinskim i drugim odjelima.

Gospodarski odjel predlaže, da se izgrade dve ciglane i dve ugljenice, te jedan mlin i dve zadruge.

Drug Kirinčić predlaže, da se pripremi što više ugljenica.

Drug Prvonožec predlaže, da bi se za proljetnu sjetvu osiguralo ječmena, pa da bi se taj mijenjao za kukuruz, vino, rakiju ili slično.

Drug Mika kaže da se zamjena vrši kod opć. Vel. Gorica žita za vino, te da se upozori pučanstvo, da se nebi taj ječam upotrebljavao za hranu.

Drug Jandraš pita, dali bi moglo se mjenjati zob za drva.

Drug Prvonožec kaže, da je potrebno kotarsku radionicu nadopuniti osnovati limarsku radionu.

Drug Grdenić *(Stjepan iz Jerebića)* kaže da bi trebalo osnivati užarsku radionicu.

Drug Mika predlaže da mi svi pomognemo gosp. odjelu u tome.

Drug Kirinčić predlaže, da se kod izrade plugova vlastitim sredstvima pomaže koliko tko može.

Prosvjetni odjel predlaže da bi se osnovale škole u Dubrancu, Cvetković Brdu, Kozjači, te kulturni dom u Dubrancu.

Drug Mika kaže, da bi se jedna škola osnovala u Dragonožcu. Svi se slažu s time.

Drug Kirinčić predlaže, da se u Kravarskom također osnuje škola, a u Hruševcu, da nebi bili razni tečajevi niti štabovi vojske. Svi se slažu s time.

Predlaže se da, K.N.O.O. kotara da si dade u zadatak da niti jedan u ustanovi ne ostane nepismen.

Zdravstveni odjel predlaže da se stvore dve ambulante jedna u Dubrancu i jedna u Kravarskom.

Drug Kirinčić predlaže, da se priprema što više predavanja o zdraviju. Dalje predlaže da se iskopaju zahodne jame, a da se kod toga poduzmu makar i prisilne mjere.

Propagandni odjel predlaže, da se po svim općinama naprave table za pribijanje zidnih novina i letaka, te da se osnuju diletantske grupe po općinama i selima, gdje je god to moguće.

Dalje da se što bolje povežu sela s kuririma.

Odjel tehničkih radova predlaže, da bi se već sada osigurali trupci za gradnju kuća popaljenim obiteljima.

Predlaže se, da se pojednostavi postupak kod dodjeljivanja tog drva.

Prometni odjel predlaže da se osigura građevni materijal za porušene mostove.

Dalje neka vodi brigu nad spregama, te da se šalju točni izvještaji i da se točno rasporedi.

Socijalni odjel predlaže, da se pomogne svim siromašnim obiteljima koji su stradali za vrijeme borbe, te da se izvrše popisi svih poginulih i ranjenih u NOV.

Drug Dim obrazlaže o sudstvu. Kaže, da naši sudovi moraju odjeliti od NOO-a. Sudove će birati narod. Predlaže se da se biraju suci.

ANTONIĆ VLADO, STANILOVIĆ FILIP, DEVERIĆ JOSIP, PERKOVIĆ MIKA, BRDEK IVAN, PLANAK MIŠKO, KOLETIĆ KATA, CAGANIĆ MARICA, ZAGORAC JOSIP, SREDAK OBLIĆ KATA, PUČKO IVAN, BAČURIN IMBRO, KOVAČIĆ MATO, TKALEC JOSIP.

Prelazi se na treću točku polit, situacija.

Tajnik obrazlaže polit, situaciju. Kaže da je otpočela nova sovj. ofenziva sa 5 armija i da ta armija putuje prema Berlinu. Govori da nije daleko niti dan kada će se krenuti prema Zagrebu. Prikazuje rad reakcije na koju treba budno paziti, da ne minira pokret iz nutra. Govori o dezerterima.

Preuzima rieč drug Fiolić *(Petar, predsjednik Okružnog NOO-a za Pokuplje — o.a.)* govori o narodu i domovini Hrvatskoj, te o uređenju naše države.

Drug Mika govori o djelovanju reakcije u našem kotaru. Napominje župnika iz Kravarskog, koji odgaja narod u ustaškom duhu.

Drug Slavek *(Jelekovec — o.a.)* govori, da u Kravarskoj općini imade još i Pejak iz Velike Bune, koji imade vezu s Robićem i Kovačevićem i da on koči, da se nejde u NOV, a isto tako i Gašparec iz Šiljakovine.

Drug Kirinčić govori, da osim župnika imade i drugih kao Pejak i Gašparec i drugi koji su među sobom vezani u službi reakcije

Drug Grdenić govori, da reakcija širi svoje niti iz Dragonožca do Dubranca i Gustelnice.

Drug Havidić (Vinko, seljak iz Havidić sela) kaže, da u selu Dragonožcu imade jedan odbornik koji je skrivao svojeg sina dezertera, a sada mu se njegov sin nalazi među ustašama, to je Đurak Vinko.

Jedan odbornik JNOF imade dva brata u ustašama.

Drug Dim nadopunjuje o polit, situaciji, te o najnovijim događajima.

Podpredsjednik predlaže, da se popuni plenum K.N.O.O.-a i pročelnika Gospodarskog odjela. Predlaže se da se izaberu novi članovi.

Za pročelnika gospodarskog odjela Cigetić Ivan.

Prelazi se na četvrtu točku Razno.

Drug Kirinčić predlaže da se za sastanak plenuma obaviesti prije.

Drug Fiolić govori o pomoći Dalmaciji.

Drug Prvonožec predlaže, da se otvori ambulanta u Dubrancu.

Podpredsjednik pozivlje sve da pomognu izvršni odbor u izvršavanju tih zadataka, te zaključuje sastanak sa pozdravom.

SF. - SN.« *(AIHRPH, NV-97/116)*

Kotarski sud KNOO-a Velika Gorica. Stoje: Josip Caganić, tajnik KNOO-a (lijevo) i Pavao Bedek, pročelnik Gospodarskog odjela KNOO-a. Sjede: Julije Dim,sudac (lijevo) i Blaž Horvačić, član KNOO-a, koji je obavljao naizmjence i dužnost predsjednika suda.

Upravno-sudski odjel KNOO-a

Kako je narod izvor cjelokupne vlasti koju stvara sam, rušeći onu staru nenarodnu, tako je on izvor i upravno-sudske vlasti. Na našem području sudstvo prvotno djeluje u sklopu Upravno-sudskog odjela Kotarskog NOO-a Velika Gorica, što je već potanko objašnjeno. Sud je radio u duhu potreba naroda i narodnooslobodilačke borbe. Iako u zajedništvu s Upravnim odjelom Kotarskog NOO-a sud je ipak obavljao specifičnu funkciju, sudeći u vijećima sastavljenim od odbornika Izvršnog odbora Kotarskog NOO-a Velika Gorica, a pogotovo odvajanjem Narodnog suda od upravne vlasti pod konac 1944. godine. Prije izlaganja o organizaciji i nadležnosti suda na našem području, djelomično ću citirati UPUTSTVO O POSTUPKU SUDOVA NOO-a, što gaje izdalo Zemaljsko Antifašističko Vijeće Narodnog Oslobođenja Hrvatske, Odjel za sudstvo i upravu 22. prosinca 1943. godine. Ono glasi:

»UPUTSTVO O POSTUPKU SUDOVA NOO-a

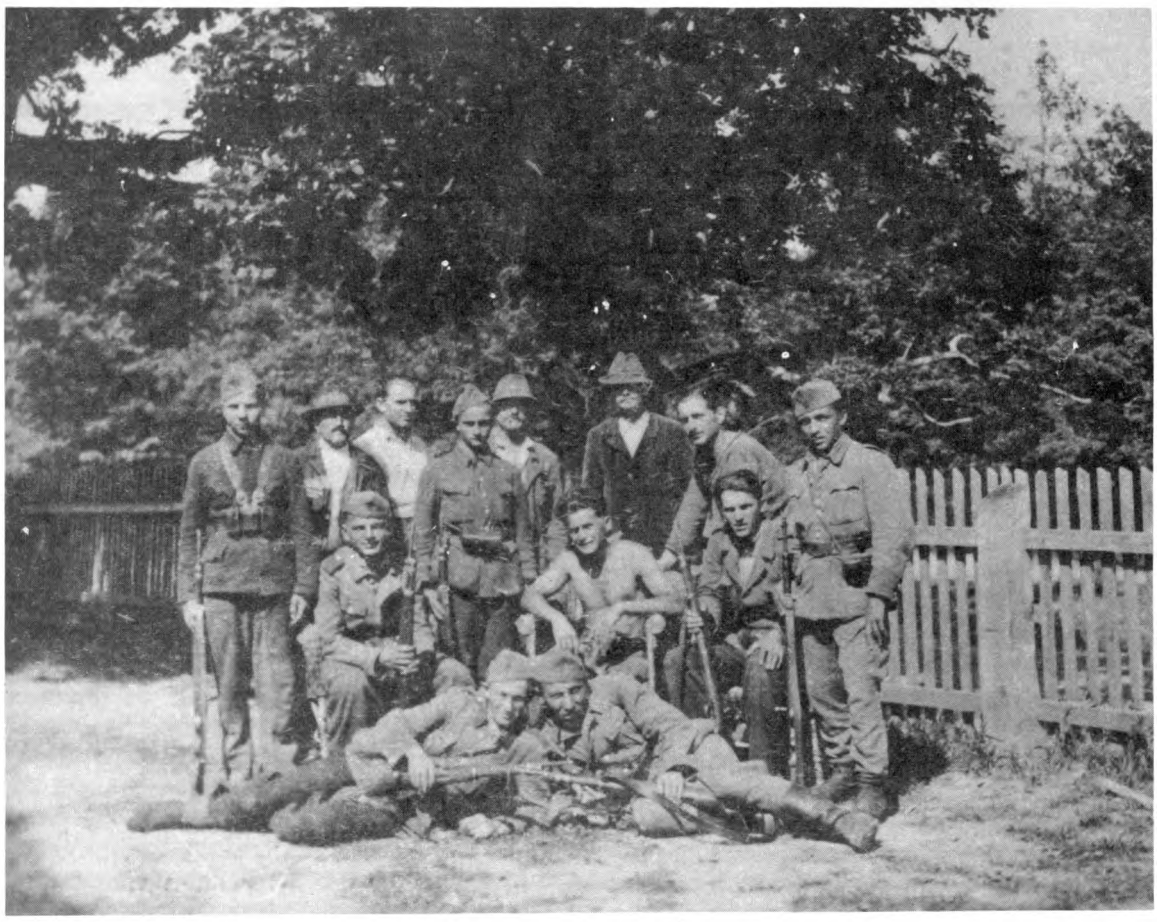
1. **Načela postupka —** Postupak pred narodnim sudovima mora biti kratak, brz, usmen i neposredan, jednostavan, jasan bez ikakvog odugovlačenja, slobodan od svakog formalizma i birokratizma. Tada će sudstvo zaista biti pomoć narodu i odgovarati narodno pravnom shvaćanju.

Cilj je sudstva, da se zaštite tekovine NOB-e i interesi NOP-a i da se tako stvori pravna sigurnost nužna za život dostojan čovjeka. Ono se odnosi na sve građane pa i inozemce, koji kod nas borave. Sudovi su uvijek dužni nastojati, da se sporovi urede na drugarski način. Stoga će gledati, da se spriječe suvišna parničenja, a svoje odluke donijet će samo ako pokušana nagodba ne uspije. S druge strane nitko ne može biti suđen ni osuđen bez prethodnog postupka i presude nadležnog narodnog suda.

2. **Narodno sudstvo** — Gdje god postoje NOO-i sudsku vlast vrši narod po sudovima NOO-a. Mimoilaženje narodnih sudova i uticanjem sudovima i vlastima okupatora, i domaćih izdajnika predstavlja zločin protiv naroda, u koliko dotični nije na to prinuđen neizbježivom opasnošću po sebe i svoje.

Sudovi NOO-a sude po a) zakonima i zak. odredbama AVNOJ-a i ZAVNOH-a, b) narodnom pravnom shvaćanju i c) po dosadanjim zakonima, ako su oni postali pravnim običajem, a ne protive se načelima NOB-e.

3. **Sudovi i sudski organi** — Sudovima pripada sudbenost u svim privatno pravnim kaznenim stvarima svih tuzemaca i inozemaca, koji kod nas borave, osim djela vojne prirode i kaznenih djela počinjenih po pripadnicima narodne vojske (NOV i POJ), koja su prema naredbi Glavnog štaba Hrvatske i ZAVNOH-a po »Uputama o postupku pri-

Milicija KNOO-a Velika Gorica s pročelnikom Upravno-sudskog odjela Julijem Dimom (u sredini, bez košulje).

likom konfiskacije imovine narodnih neprijatelja« i dr. stavljena u nadležnost vojnih sudova. Posebnom naredom AVNOJ-a i ZAVNOH-a mogu se iz nadležnosti redovnih sudova izuzeti stvari, za koje javni interes zahtjeva da budu predani posebnim ili drugim sudovima.

Sudsku vlast vrše sudovi Općinskih, Kotarskih, Okružnih, Oblasnih odnosno Pokrajinskih (gdje postoje) NOO-a, te ZAVNOH. Postojeći sudovi NOO-a ukidaju se te imaju sva nesvršena sudska akta predati općinskim NOO-ima.

Sudovi NOO-a raspravljaju u vijeću od tri člana odbornika NOO-a ili onih, koji su za to po ZAVNOH-u upućeni u sud NOO-a. Članove suda bira narod istodobno s ostalim odbornicama NOO-a, a način izbora je posebno propisan. Svaki sud ima svog predsjednika, koji rukovodi administracijom i poslovima suda, dijeli sudski posao ravnomjerno među članove suda, u slučaju spriječenosti, izuzeća ili isključenja suca određuje zamjenu i dr (...) .

(. ..) Do narednog izbora članova suda određuje plenum NOO-a svaki za svoje područje s tim, da ih potvrđuje za sudove općinskog NOO-a, Okružni, a za sve ostale sudove ZAVNOH ili NOO, koga on na to ovlasti.

4. Nadležnost sudova.

a) Prostorna nadležnost. Nadležnost suda određuje se po mjestu boravišta tuženog u privatno-pravnim, a u kaznenim stvarima po mjestu počinjena djela. Imali tuženi više boravišta, to može biti tužen kod raznih NOO-a, postupak se može provesti i kod svakog suda mjesta počinjenja (...) Inozemac bez stalnog boravišta u tuzemstu može biti tužen, kod suda počinjenja djela, ili nastale obaveze. Za eksteritorijalne osobe ZAVNOH određuje sud, koji će postupati. U privatno-pravnim stvarima stranke mogu sporazumno odrediti sud. Suparničari djele nadležnost ranijeg parničara.

b) Stvarna nadležnost. Općinski sudovi nadležni su za sve prekršaje, za prestupe uvreda i kleveta, a u privatno-pravnim stvarima za sporove i zahtjeve u vrijednosti do 50 kuna ili dinara, zatim bez obzira na vrijednost za sve šumske i poljske štete, sporove radi mane stoke, uporabne ugovore, naročito najamne i zakupne (napoličarske), za razvrgnuće zajednice, za poslove između poslodavca i posloprimca, za nužne prolaze, za sporove o poljskim i kućnim služnostima, uređenje granice (međaša). Pred njim se sklapaju građanski brakovi.

Kotarski sudovi nadležni su za sve postupke osim uvreda i kleveta. Za privatnopravne sporove i zahtjeve do vrijednosti od 50—200.000 kn. ili din, zatim bez obzira na vrijednost za sve sporove oko priznanja ili-osporavanja zakonitosti rođenja, sporove o

vanbračnom očinstvu i obavezama, koje odatle proizlaze, provođenje ostavinskih rasprava, vođenje zamljišnih knjiga, a ako ih nema, tada dnevnika za gruntovne stvari, te ostale sve vanpamične do sad ne spomenute stvari i one koje po posebnim propisima budu upućene u rad ovim sudovima. U drugom stepenu suda konačno po žalbama protiv odluka općinskih sudova.

Okružni sudovi nadležni su za sve zločine osim onih koji spadaju pred vojne i posebne sudove (vidi I stav t. 3) u privatno-pravnim stvarima za sve sporove ili zahtjeve u vrijednosti iznad 200.000 Kn. ili Din. bez obzira na vrijednost za sve bračne sporove (naročito brako-razvodne parnice). (...) U drugom stepenu konačno sude po žalbama protiv odluka kotarskih sudova (...)

9. **Stranke pred sudom.** Javne interese pred sudom zastupa delegirani zato odbornik NOO-a ili pripadnik NOP-a, koga odredi ZAVNOH, ili onaj NOO, koga na to ZAVNOH ovlasti. On pokreće kazneni postupak radi djela protiv javnih interesa, osim onih progonivih samo na prijedlog ili po privatnoj tužbi. Pokreće nadalje sve zahtjeve radi zaštite javnih interesa. Ima pravo nadzora nad pritvorenicima i nad izvršenjem kazne u opće.

Strankama će sud dopustiti punomoćnika u privatno-pravnim i branitelja u kaznenim stvarima. Oni zastupaju u svemu stranku pred sudom. Dovoljna je ustmena pomoć. Dužni su prije svega da paze na javne interese, naročito da se ni pošto ne štete tekovine NOB-e, jer su i oni samo pomoćnici suda u ostvarenju zadataka pravosuđa. I ako su zastupnici stranaka prva im je dužnost da pomažu sudu. Imaju pravo da razgledaju spise po preslušanju stranke, ako se radi o kaznenoj stvari, a u privatno-pravnim stvarima uvjek. Imaju pravo, da uz nadzor govore s pritvorenikom branjenikom i da zastupaju interese svoje stranke, ako to nije u sukobu sa načelima NOB-e, pravosuđa naročito.

Pomoćnik odnosno branitelj ne može biti onaj, za koga je odlukom narodne vlasti utvrđeno ili je notorno, da se je ogriješio o interese NOB-e, ili da su njegovi postupci u protivnosti s osnovnim načelima NOB-e, nadalje, ako su ranije osuđivani radi difamirajućih delikata, naročito radi imovinskih nedjela, kao što su krađa, razbojstva, pronevjere, krivotvorenja itd.

(...) Sud odlučuje o pripustivosti punomoćnika i branitelja, a protiv takve odluke nema mjesta žalbi. Branitelja mora imati onaj okrivljeni, protiv koga se vodi postupak radi djela za koje je zapriječena kazna smrti ili doživotnog lišenja slobode. Ako on nije imenovao branitelja odrediti će mu ga sud.

10. Podnos tužbi i zahtjeva. Tužbe i zahtjevi upućuju se sudu usmeno ili pismeno, kratko određeno u svakom pogledu. Protiv istog tuženika može se podnijeti više tužbenih zahtjeva bez obzira na različiti osnov traženja«. *(a.a)*

Organizacija sudstva na našem području

Ubrzo nakon formiranja Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Velika Gorica formiranje Upravno-sudski odjel pri njemu. Njegova se uloga sastojala u uklanjanju smetnji razvitku NOB-a i osiguravanju pravne sigurnosti naroda, osobito na područjima razorene okupatorske i nenarodne vlasti. Bio je to veliki i zaista odgovoran politički zadatak.

Iako u sklopu Kotarskog NOO-a, Upravno-sudski odjel djelovao je samostalno. Obavljao je sve stručne poslove za sudsko vijeće: zaprimanje tužbi i podnesaka, pozivanje stranaka i izvršavanje sudskih odluka. Sud Kotarskog NOO-a Velika Gorica sastojao se od tročlana vijeća: predsjednika i dvojice članova. Zapisnik je vodio tajnik suda ili zapisničar. Predsjednik i članovi Vijeća bili su iz Izvršnog odbora Kotarskog NOO-a, isto tako i zastupnik javnih interesa pri sudovanju. Sve odluke (presude, rješenja, zaključci itd.) donošene su u duhu osjećaja pravednosti, interesa stranaka i NOB-e, što se poklapalo s Uputama i propisima ZAVNOH-a i AVNOJ-a.

Odvajanjem suda od upravne vlasti utemeljen je pod konac 1944. godine Kotarski narodni sud Velika Gorica sa sjedištem i središtem u selu Cerovski Vrh kao poseban organ vlasti. Izbor sudaca porotnika i predsjednika suda obavljen je, kao što je poznato, na plenumu Kotarskog NOO-a Velika Gorica. U takvu je sastavu Kotarski narodni sud Velika Gorica sudovao do oslobođenja naše zemlje i neko vrijeme nakon rata u sudskoj zgradi u Velikoj Gorici.

Prema odredbi Kotarskog NOO-a Velika Gorica, osim sudaca Dima i Antonića, dužnost predsjednika Kotarskog narodnog suda obavljao je i član Izvršnog odbora Kotarskog NOO-a Blaž Horvačić. Članovi sudskog Vijeća najčešće su bili Pavao Bedek i Franjo Štajduhar, obojica članovi Izvršnog odbora Kotarskog NOO-a Velika Gorica.

Kotarski narodni sud je bio nadležan za prekršajna i krivična djela, koja nisu u ratno vrijeme bila u nadležnosti vojnih sudova i vlasti. Vojni sudovi bili su nadležni za špijunažu, saboterstvo u odnosu na organizaciju

proizvodnje za vojne potrebe, mobilizaciju, dezerterstvo i sve ostalo čime je eventualni počinitelj služio neprijatelju, naročito saboterstvo u vojnim institucijama NOP-a. Kotarskom sudu pripadali su svi sporovi u građanskim i vanparbenim predmetima kao i izvršenje sudskih odluka.

Najbrojniji su bili prekršaji protiv javnog reda što su ih činile osobe koje su bez propusnica odlazile na neoslobođeno područje. Takva su djela dosta blago kažnjavana, izricane su najčešće opomene, kazne davanja u naravi plodina za Narodnooslobodilački fond i slično. Povratnici su kažnjavani i kraćim vremenskim kaznama, prisilnim radom 5, 10 ili više dana. Ako se radilo o ozbiljnijim neposlušnicima ili pak švercerima, kazne su povećavane i do godinu dana prisilna rada. Kraće vremenske kazne na prisilni rad kažnjeni su izdržavali kod svojih Mjesnih NOO-a ili ondje gdje ih je uputio Kotarski NOO. Neki su bili slani na rad na poljoprivredno dobro Gornji Hruševec, u šume na izradu drva i paljenje ugljena ili pak na rad na Kordun, što je uvijek u presudi bilo decidirano naglašeno.

Pred sudom su se najviše pojavljivali ljudi zbog poremećnih međusobnih odnosa, koji bi završavali teškim uvredama i često tučnjavom. U lakšim slučajevima stranke se pokušavalo izmiriti, dok je u težim dolazilo do izricanja presuda i kazni u davanju u naturi plodina, s prisilnim radom u različitom vremenskom trajanju do godinu dana.

Među teža krivična djela ubrajala se i nedopuštena trgovina. Počinitelji su bili osobe s oslobođena i neoslobođena područja, koje su koristile nestašicu roba široke potrošnje, živežnih namirnica i ogrjevnog drveta, i nedopušteno se bogatili njihovom preprodajom. Njima je uz kaznu prisilna rada oduzimana i ta roba u korist narodnog fonda.

S obzirom na ratno stanje građanskih je parnica bilo relativno malo. Takvi su sporovi u narodnom duhu riješavani nagodbom stranaka.

Izvanparnični predmeti javljali su se najčešće pri sklapanju brakova, što je u ratu bilo u nadležnosti narodnih sudova. I tu se ponegdje pojavio spor između zainteresiranih stranaka, ali je takav redovito završavao sklapanjem braka. To nije uvijek bilo prirodno, jer je bila riječ o teškim i nestabilnim brakovima koji su se ionako nakon kraćeg ili duljeg vremena raspadali.

Već sama organizacija i nadležnost narodnog suda daje nam naslutiti važnost djelovanja te vlasti na našem području u cilju normalnog funkcioniranja pozadine naše narodnooslobodilačke fronte i uspješnog vođenja borbe. Nekoliko izrečenih presuda koje ću ovdje navesti, podrobnije će nas uputiti na sve što je i kako radio Narodni sud u ratu.

Sudska operativa u ratu

Tokom 1943. godine Kotarski narodni sud najviše je rješavao privatno-pravne imovinske sporove i sporove imovinskih obiteljskih odnosa. Kaznenih stvari gotovo nije bilo 1943. godine, jer sudska aktivnost nije bila razvijena pa je narod rješavao sporove sam među sobom. Iznijet ću stoga samo jedan primjer takva rješavanja 1943. godine:

P 5/44

»Kotarski Narodno Oslobodilački odbor Velika Gorica — Sudsko odjelenje

ZAPISNIK

rađen kod odbora kot. N.O.O. dana 22. prosinca 1943. u predmetu Brajković Tome protiv Kate Krpanić radi izlučenja pokretnina.

Pristupaju nepozvane gore navedene stranke pa nakon što su razložile predmet spora budu stranke po ovom odboru upućene da se s dobra narede nakon čega sklapaju ovu

NAGODBU

I. Ja Kata Krpanić uživam sve pokretnosti i nekretnine koje su Tomi Brajković pripale nakon stvarne i potajne diobe zadruge Brajković kbr. 32, na tri dijela. Na dijelu Tome Brajkovića ja sam se udala i danas taj dio u cijelosti uživam. Budući da Tomo Brajković sada odlazi u Donji Hruševac svojoj kćeri, gdje će se trajno naseliti, obavezujem se pod prijetnjom prisilnog provedenja u roku od osam dana predati mu slijedeće predmete:

1 (jedan) lajt od sedam vedara i 10 litara
1 (jedan) bedanj od sedam vagana
1 (jedna) ladica: 1 (jedne) roglje, 1 (jedan) srp: jedna stepka: jedna grohača: tri škrinje: tri željezna lonca: dvije kante: dva korita: četiri predena: jedna blazina: tri haljine, jedna štala i komora, sve pod jednim krovom ali bez crijepa. 1 (jedna) tepsija: jedna balta: dva svedra.

Ujedno se obvezujem u istom roku isplatiti Tomi Brajkoviću 1500 Kuna u ime isplate kuharne koja od sada postaje moje vlasništvo.

Na sve to ali pristajem pod uvjetom da mi Tomo Brajković prepusti uživanje svih nekretnina koje su njemu po razdiobi zadruge pripale.

II. Ja Tomo Brajković pristajem na gornje uvjete, te ću u najkraćem roku preuzeti gore navedene pokretnine, a Kati Krpanić prepuštam i nadalje uživanje nekretnina, koje su meni po diobi pripale. To uživanje traje za

moga života, a kako će se oni poslije moje smrti urediti, u to ne ulazim.

Izjavljujem nadalje da od Kate Krpanić nemam u buduće nikakvog potraživanja.

III. Ova pogodba je strankama pred svjedocima rastumačena i pročitana te je u znak pristanka potpisuju, a u izvršenje same te nagodbe isplaćuje Kata Krpanić, Tomi Brajkoviću 1.500 Kuna te joj ovaj zapisnik služi kao potvrda.

Završeno i potpisano, za odbor Djula *(Dim Julije — o.a.)*.

Otiske prstiju stranaka je uzeo zapisničar Mirko Nemet.

Svjedoci su: Mato Kovačić, bivši tajnik KNOO-a V. G. i Sokol Imbro«. *(a.a.)*

Dana 22. studenoga podnosi tužbu Bara Šajnović iz Opatije br. 53, radi smetanja posjeda protiv brata njezina muža Duke Šajnovića Štefana. Suđenju je prisutan sudac Dim — Đula i tajnik Kotarskog NOO-a Antun Stanilović. Svjedoci: Rok Šajnović i Mato Šajnović. Stranke su se izmirile i tužiteljica odustaje od tužbe itd. *(a.a.)*

Takvih je sporova u civilnom sudovanju na stotine rješavao Kotarski narodni sud Velika Gorica, a kažnjivih stvari iz svoje nadležnosti i mnogostruko više. Kažnjive stvari sud je rješavao mahom uvjerljivim odgojnim poukama, kako bi osuđenog i druge odvratio od takvih kažnjivih djela. Ona su se odnosila često na šumske štete koje su pretežno okončavane oslobađajućom poukom, manjim novačnim kaznama ili u naturi. Takva djela rijetko su kažnjavana prisilnim radom od najviše pet dana, ako se nije radilo o krađi za trgovinu i odvoženje u okupirana mjesta. Kad se radilo o odvoženju drva za prodaju neprijatelju, kazne su bile znatno veće u novcu, naturi i prisilnom radu. Na primjer, tužba protiv 15 ljudi koju podnosi lugar zbog pričinjene štete zemljišnoj zajednici Dubranec 6. ožujka 1944. godine završava ovako:

»KOTARSKI SUD NARODNO OSLOBODILAČKOG ODBORA VELIKA GORICA

ZAPISNIK

Od 4. travnja 1944. pisan u sjedištu NO-O-a po kaznenom predmetu protiv Ceković Ignaca i drugova iz Dubranca.

Prisutni Dim Julije, predsjednik suda

Vijećnici: Blaž Horvačić

Franjo Štajduhar i zapisničar

Golubić Marija.«

Nakon što je sud pročitao optužnicu i uzeo od okrivljenih generalije daje im riječ svakom pojedinačno da opravdaju samovoljno odvlačenje drva iz zajedničke imovine.

Iznijet ću samo izjavu Marije Ceković, koja dolazi na sud umjesto okrivljenog Ignaca Cekovića. Ona veli:

»Ja sam član Z.Z. Dubranec te mi je po odboru dodijeljeno u šumskom predjelu Dugi Vrh.

Pošto ono vrijeme nisam imao blago da ta drva izvezem, to sam naknadno tj. oko Božića posjekao dva bukvića po prilici 30 cm, debeljine i oko 10 metara duljine.

Ja sam tražio od Z. zajednice da mi dozvoli sjeći ta drva dva komada, mjesto onih prvih, a oni mi nisu dozvolili pa sam protiv njihove volje posjekao.« (...)

Ceković je kažnjen s 500 kuna globe u korist NO fonda.

Slično su rješavane i sve ostale tužbe za šumske štete, a samo su iznimno strožije kažnjavani okorjeli šverceri, i to kaznama od mjesec ili više dana.

Odlaženje ljudi na teritorij pod okupacijom neprijatelja učestalo je osobito koncem 1943. i u toku 1944. godine, kada je okupator poduzimao ofenzive na oslobođeni teritorij. Svirepi postupci fašista i njihova propaganda uplašili su ljude i to je, uz osobne interese, dovelo do odlaženja stanovništva iz oslobođenih područja u neprijateljska uporišta. Pošto su se tak-vi »izletnici« vraćali svojim kućama, bili su prikladni za vrbovanje i davanje informacija o stanju na partizanskom području.

Narodni sud kotara Velika Gorica je, uz ostale organizacije i straže, s uspjehom suzbijao ovu samo naoko bezazlenu pojavu. Kaznenim postupcima djelovao je veoma odgojno na narod, a dosta strogim kaznama osjetno je remetio neprijateljske planove na oslobođenu području. Iznijet ću neke primjere sudovanja u vezi s tim:

KZ-4/44.

»KOTARSKI SUD
NARODNO O. ODBORA
Zapisnik

Od 28. ožujka 1944. pisan u sjedištu N. O. O.-a po kaznenom predmetu protiv Kos Miška i lugara iz Dubranca.

Prisutni: Dim Julije, predsjednik suda; Blaž Horvačić, Štajduhar Franjo, vijećnici; Golubić Marija, zapisničar; Caganić Josip, tajnik KNOO, zastupnik javnog interesa.

Rasprava je javna.

Od okrivljenog uzimaju se generalije, Mijo Kos, ime oca Juro, majke Kata rođ. Gršetić, rođen u Dubrancu, zavičajan Dubranec, zanimanje zemljoradnik, rođen 1. X 1895. neporočan.

Otvara se rasprava i čita prijava u kojoj se navodi da je okrivljeni Kos Miško iz Dubranca govorio u gostionici SRUK u Velikoj

Gorici da su »Partizani« propali, daje u Bukovčaku bilo 30 mrtvih partizana i da je meso visilo po šljivama; osim toga da je išao u Goricu bez propusnice od naših vlasti.

Okrivljeni se brani da nije u gostionici Sruk ništa o partizanima govorio niti dobro niti loše, a da je u Goricu išao da si nabavi petrolej, sol i lijek, to da je bilo 13. ili 14. ovoga mjeseca. Navodi dalje da je on išao zajedno sa deputacijom kojoj je bila svrha da spriječi daljnje bombardiranje. S tom deputacijom da je išao zbog toga što mu se pružila prilika da usput nabavi stvari za svoje lične potrebe. Deputaciju u Goricu organizirao je Alojz Kušević iz Dubranca. Deputacija je najprije išla na Kotarsku Oblast kod kotarskog Predstojnika i tu je govorio Alojz Kušević. Kušević je rekao u ime nas sviju da zašto tuku Dubranec da tamo nema partizana, na to ih je kotarski uputio k nekom oficiru kojemu je Kušević rekao istu pritužbu, a on mu je odgovorio da to nije bilo dosad ništa da će tek sada biti. U gostionici Sruk ja nisam ništa govorio te je prijava izmišljena. Propusnicu nisam uzeo t.j. nisam išao po nju, jer nisam imao vremena, jer se išlo na brzinu a da je bilo vremena došao bi po nju.

Na posebni upit tko je sve bio osim njega i Kušević Alojza izjavljuje: Kušević Stjepan, Kušević Josip, Smolković Vinko, Trputec Juro, Vugrinović Vinko i Kos Tomo.

U gostionici Sruk bili smo svi koji smo išli u deputaciju i to nakon što smo posjetili Kotarskog predstojnika a prije nego smo išli oficiru. U gostioni Sruk nas nije nitko pitao za partizane niti smo mi s kim razgovarali. U gostioni Sruk ja sam sjedio sa Trpucom posebno dok su druga šestorica sjedili za drugim stolom kojima je došao Dorotić Vinko iz Dubranca te napisao jedno pismo nekome u Dubranec, a komu ga je dao neznam. Dorotić Vinko glavni razgovor je imao sa Kušević Alojzom i Kušević Vinkom.

Dokazni postupak dovršen.

Okrivljeni smatra se krivim za djelo što je išao u deputaciju te zaradi toga što od naših vlasti nije tražio propusnicu za odlazak na neoslobođeni teritorij, i moli da mu se to oprosti.

Zastupnik javnih interesa ostaje kod tužbe i navodi da se to imàde smatrati nepoštivanjem naše vlasti i da se ga bezuvjetno kazni.

Nakon toga sud se povlači na vijećanje i u prisustvu okrivljenoga i zastupnika javnih interesa proglašuje

PRESUDU

kojom se okrivljeni kažnjava sa 3 mjeseca prisilnog rada.

Presuda je okrivljenom objavljena uz usmeno obrazloženje razloga.

Okrivljeni se ne zadovoljava s osudom i stavlja protiv iste žalbu te navodi da se smatra krivim, ali da mu je kazna prestrogo odmjerena. Radi tog djela što sam počinio, smatram osudu prestrogom.

DOVRŠENO

J. Dim v.r. Golubićv.r.

Nastavljeno dana 29. ožujka u istom predmetu s okrivljenima Kos Tomom, Kušević Stjepanom i Trputec Jurajem.

Generalije :

Kos Tomo, otac Ivan, majka Jela rođ. Kos, rođen je 13. srpnja 1899. nije do sada kažnjavan. Nije u NOB.

Kušević Stjepan, otac Juro — rođen 1887. g, nije kažnjavan, rođen u Dubrancu, nije u NOB, oženjen, otac šestero djece.

Trputec Juraj, Stjepanov, majka Dora Vugrinović, 1891. g, nekažnjen, u Dubrancu, oženjen, otac osmero djece, dva sina u neprijateljskoj vojsci.

Zastupnik javnog interesa iznosi usmenu optužnicu po kojoj ih optužuje da su bez dozvole naših vlasti tj. bez propusnica otišli 13. ovoga mjes. na još neoslobođeni dio našeg teritorija, u Veliku Goricu, te što je njih osmero, išlo zajednički, kod neprijateljskih vlasti, da ih se više ne bombardira. Nakon toga udaljeni su iz sudnice, Kušević Stjepan i Trputec Juraj, a Kos Tomo daje ovu obranu:

Ja nisam znao da se slaže kakva deputacija za Goricu sve do onoga dana, kad se je baš išlo u Veliku Goricu. Toga jutra došao je k meni pred kuću Vugrinović Vinko i rekao da ide s deputacijom u Goricu i da li hoću ja ići s njima. Ja sam odmah pristao. Zaključili smo da zamolimo kotarskog predstojnika, da nas ne bi avionima tukli. Mi smo pred kotarskim izjavili da mi nismo partizani da nas onda ne tuku. Dobili smo odgovor da to još nije ništa, što će tek biti. Nakon toga otišli smo jednom natporučniku, kojemu smo to isto pripovijedali a on nam je isto odgovorio.

U gostionicu Sruk, otišli smo nakon što smo bili kod predstojnika i tamo sam ja sjeo za jedan stol sa Dorotić Vinkom, zatim je sjedio Kušević Alojz, Trputec Jura, Miško Kos, Kušević Jože. Za drugim stolom sjedili su Smolković Vinko, Vinko Vugrinović.

Vinko Dorotić pisao je jedno pismo, ali ja neznam kome ga je predao, niti sam ja čuo kome ga je htio predati.

Ja sam kasnije otišao na kotar i dao potpisati legitimaciju.

Ja propusnicu nisam uzeo, jer nisam imao vremena, a da sam imao vremena, bio bi došao po propusnicu. Ja nisam čuo da bi itko u Gorici za partizane što pitao, niti ikog od nas.

Drugi okrivljeni Kušević Stjepan brani se kao i prvi, s razlikom da je njega nagovorio da ide u Goricu Alojz Kušević.

Treći okrivljeni Trputec Juraj, brani se kao drugi, Kušević Stjepan.

Dokazni postupak dovršen!

Nakon toga sud se povlači na vijećanje i nakon istoga proglašuje okrivljenima

PRESUDU

kojom se Kos Tomo kažnjava sa 5. mjes. prisilnog rada, Kušević Stjepan sa 15 dana prisilnog rada, Trputec Juraj sa 3 mjes. prisilnog rada.

Nakon što je okrivljenima predočeno da imadu pravo na ulaganje žalbe radi krivnje i visine kazne, svi okrivljeni izjavljuju da se s presudom zadovoljavaju.

DOVRŠENO

J. Dim v.r. Mira Molnar v.r.

Nastavljeno 1. travnja u istom predmetu s okrivljenim Josipom Kušević iz Dubranca kbr. 58.

Uzimaju se generalije, — Kušević Josip rođen 1900. god. u Dubrancu pokojnog Ivana i pokojne Jele Galović, zanimanje zemljoradnik, nekažnjavan, 5 jutara zemlje, oženjen ima jedno dijete.

Priznajem da sam išao u Goricu da nas nebi bombardirali, a isto tako priznajem da sam bez propusnice išao u Goricu.

U deputaciju sam išao po nagovoru Kušević Alojza i Smolković Vinka. Prvi dan ja sam odvratio grupu koja je htjela ići u Goricu i mi smo se vratili kući, ali drugi dan na nagovor Kuševića i Smolkovića popustio sam i otišao u Goricu. Popustio sam u glavnom radi toga, jer imam 18 godišnju kćer koja boluje već godinu dana da joj kupim lijek.

Šta se tiče propusnice nisam je tražio, jer sam već prije jednom htio ići u Goricu radi lijeka pa propusnicu nisam dobio.

Da sam ja odvraćao tu deputaciju da ne ide u Goricu može dokazati Trputec Franjo i Ceković Josip.

Ja nisam bio u gostionici Sruk pa neznam šta su tamo razgovarali i tko je bio.

Dokazni postupak dovršen!

Nakon toga sud se povlači na vijećanje i nakon toga proglašuje

OSUDU

kojom se okrivljeni oslobađa od optužbe i proglašuje nekrivim.

Nakon toga je presuda usmeno obrazložena time, da je nakon toga okrivljeni odmah pušten na slobodu.

DOVRŠENO

J. Dim v.r. Golubić v.r.« *(a.a)*

Ovom raspravom i konačnom osudom aktera, sud je znatno suzio mogućnost tajnog djelovanja neprijateljskih agenata na odlaženje naroda u neprijateljsku vojsku i pod »zaštitu« okupatora.

Jedan od značajnijih djelatnika za okupatora u Dobrancu bio je Ignac Jakopčić, bivši funkcionar organizacije HSS-a u općini Dubranec i načelnik općinske uprave za bivše Jugoslavije. Njemu je za neprijateljsku djelatnost sudio vojni sud Turopoljsko-pokupskog područja pod brojem 371/44, a presuda je bila ovakva:

»PRESUDA

Vojni sud Komande Pokupsko-turopoljskog Područja sastavljen od predsjednika suda Kumic Mate, polit, komesara komande područja te članova suda Popovčić Mirka, komandanta mjesta Lasinja i Cavrić Janka partizana, po održanom usmenom pretresu u krivičnom predmetu protiv Jakopčić Ignaca donio je dana 9. VI. 1944. ovu

PRESUDU

Okr. Jakopčić Ignač, sin Tome i Jele r. Vugrinović, rođen 1901. u Dubrancu, rkt. Hrvat, seljak iz Dubranca, oženjen otac 3 djece, pismen, vojsku služio za Jugoslavije i u NDH-a, posjeduje 7 jutara zemlje

Kriv je:

1.) što je bio učesnik u organiziranju odlaženja ljudi u neprijateljsku vojsku te je iste u najmanju ruku upućivao kojim putem moraju ići, da zaobiđu patrole NOV,

2.) što je petoricu svojih suseljana uputio neka idu u neprijateljsku vojsku, t.j. rekao im je neka idu kamo su odlučili, a znao je, da su odlučili poći u neprijateljsku vojsku.

Tim djelima okrivljeni je počinio zločin izdaje i sabotaže narodno-oslobodilačke borbe te zločin učestvovanja u mobilizaciji za neprijateljsku vojsku, zbog čega se

osuđuje

na kaznu prisilnog rada u trajanju od jedne (1) godine. Presuda postaje izvršnom nakon odobrenja po Oblasnom vojnom sudu

OBRAZLOŽENJE

Priznanjem okrivljenoga i prema prikupljenim podacima utvrđeno je, da je isti počinio gore navedena djela.

Tim djelima okrivljeni je dokazao, da je okorjeli neprijatelj hrvatskog naroda i njegove oslobodilačke borbe. Upućivanjem ljudi u neprijateljsku vojsku i organiziranjem njihovog odlaženja u neprijateljska uporišta

onim putom, gdje nije bilo jedinica niti patrola NOV, okrivljeni se otvoreno stavio u službu tuđeg okupatora i domaćih neprijatelja hrvatskog naroda.

Takvim je radom okrivljeni dokazao, da za njega još nije proliveno dosta krvi hrvatskog naroda i da on svjesno ide za tim, da rat a s njime prolijevanje krvi i pitanje hrvatskog naroda još duže potraju.

Djela okrivljenoga su tim teža, što je on ranije bio funkcionar u mnogim privrednim i političkim organizacijama sela pa i općinski načelnik, dakle viđena i uplivna ličnost u svom selu, ali je odmah nakon dolaska ustaša na vlast stupio u taj protunarodni ustaški pokret, a i danas još radi za taj pokret i za tuđeg okupatora.

Narodni sud, koji samo ostvaruje osudu naroda, našao je, da je za okrivljenoga zbog njegovih djela primjerena kazna prisilnog rada u trajanju od jedne godine, pa je takvu i izrekao.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Članovi suda:

Popovčić Mirko v.r. Predsjednik suda: Cavrić Janko v.r.« *(a.a.)* Kumic Mato v.r.

Likvidacijom tajne agenture u općini Dubranec, njihovih krupnijih i sitnijih sljedbenika, te kažnjavanjem »deputacija« i pojedinačnih »hodočasnika« u neprijateljska uporišta, posve je poremećen i srušen oslonac okupatora na tom i ostalim područjima Vukomeričkih gorica i Pokuplja.

Zastupnik javnih interesa je zahtijevao gonjénje »malih« krivaca što bez propusnice odlaze s oslobođenog područja u posjete svojoj rodbini u neprijateljske garnizone. Tako je dne 14. IV. 1944. godine podnio usmenu tužbu protiv: Bare Kos, Tornine i Katine r. Kušević, rođene 1927. godine u Dubrancu i Ane Kos, Jankove i Barine, rođene 15. srpnja 1923. u Dubrancu, neudate i bez imovine. Zastupnik javnih interesa optužuje ih za odlaženje u neprijateljsko vojno uporište pilane Turopolje bez propusnice narodne vlasti. Ana Kos se brani da je išla u neprijateljski garnizon Turopolje s Barom Kos, Anom Kušević i Katom Kušević, namjeravajući dovesti svoju braću iz tog garnizona. Oni su im to navodno obećali, ali ni poslije mjesec dana nisu se vratili svojim kućama.

Sud je vodio raspravu u Vijeću :

Julije Dim, predsjednik suda, član suda Pavao Bedek, član suda Franjo Štajduhar, zapisničar Mira Horvatić, zastupnik javnih interesa Josip Caganić.

Nakon rasprave sud se povlači na vijećanje i donosi slijedeću presudu:

»PRESUDA

Kos Bara se osuđuje na 5 dana prisilnog rada;

Kos Ana se osuđuje na 3 dana prisilnog rada.

Prvookrivljena se žali na previsoku kaznu (5 dana) što obrazlaže time, jer je sama kod kuće, dok se drugookrivljena slaže s kaznom. Sud donosi zaključak, da će presuđenu kaznu okrivljene izdržati po potrebi itd. *(a.a.)*

IZ PODRUČJA - KRAVARSKO I POKUPSKO sud je s ostalim organima i organizacijama civilne i vojne vlasti zaustavio kampanju okupatora i njegovih agenata usmjerenu na odlaženje u neprijateljsku vojsku i bježanje u njegova uporišta Buševec, Turopolje, Veliku Goricu i drugdje. Tako je među ostalim osuđenima veoma intenzivno djelovao protiv NOP-a Antun Štimac, sin Pavla i Lenke rođ. Bukovac, rod. 1883. u Roženici, seljak u Opatiji, kbr. 43, posjednik 25 jutara zemlje i sedmero djece.

Štimcu je Vojni sud TPP odredio da mora isplatiti i dostaviti NOF 100 metara drvenog ugljena. Provedenim postupkom suda utvrđeno je naime »da je razvio naročito aktivnost protiv NOP-a u vrijeme čestih napada neprijatelja na partizansko područje, koje nemilosrdno pali i bombardira, uz veliku pljačku pohodnih razbojnika koji ubijaju sve živo pred sobom.« Krivnja Antuna Štimca sastojala se u slijedećem:

» 1. Što je na dan 11. V. 1944. pred Antolović Đurom rekao, ako si isti hoće spasiti glavu i ostati živ, neka ide kuda je otišla Roženica, Hotnja i Štefanki t. j. u neprijateljsku vojsku ;

2. Što je na dan 16. V. 1944. po povratku iz neprijateljskog uporišta Mraclin rekao pred partizanom Markus Matom, da će sada ići velika neprijateljska akcija gore t. j. na oslobođeni teritorij, da se nitko neće moći sakriti, i zato je najbolje, da se do 25. V. 1944. svi jave u neprijateljsku vojsku, jer će poslije bit kasno (...)« *(a.a.)*

Isti sud kaznio je Ivana Kolmana, sina Markova i Jane r. Koletić, rođ. 1885. u Samoboru, s boravištem u Hruševcu G., 3 jutra zemlje. Osuđen je na kaznu prisilnog rada u trajanju od godine dana, a kroz postupak je dokazana ova njegova krivica:

»1. daje kao ustaša učestvovao 1942. g. u hapšenju Vranića i ostalih aktivista pokreta u Vukovini i Mraclinu, izdavao je ustaškom kolovođi i krvniku Munđeru ljude koji su posjedovali skrivene vojničke cipele;

2. što je 7. V. 1944. rekao, da su Čerkezi i partizani ista banda, da jedni i drugi pljačkaju i da bi zamalo išao u selo i sve izdao

neprijateljskoj vojsci, koja se tog časa nalazila u Gornjem Hruševcu. *(To je neprijatelj širio vijesti o jednakosti Čerkeza i partizana da bi na taj način odvratio narod od NOB-a »jer su ovo Rusi koji rade što ćemo doživjeti i od naših partizana!« — o.a.)*

3. što je na dan 10. V. 1944. rekao, da će tog dana stići u Pokupsko neprijateljska vojska, da bi on išao tući Ruse, ali ustaše i domobrane ne bi tukao, jer su to Hrvati, da će u našu zemlju doći Englezi i postaviti na vlast kralja Petra, a partizane natjerati na kopanje;

4. što je 19. V 1944. rekao, da svi moraju ići u neprijateljsku vojsku, jer će 16. V 1944." ići velika neprijateljska akcija, da se nitko neće moći sakriti.« *(a.a.)*

Ovakvom akcijom neprijatelj je, uz ostale mjere, stvorio dosta veliku zabunu u narodu Vukomeričkih gorica i Pokuplja, što smo djelomice vidjeli uz opis NOO-a.

Članovi suda su bili: Tomo Kruhan, komesar područja iz Jezera sisačkog, Mirko Popovčić, komandir Komande mjesta Lasinja i borci: Šimo Mihordin, sejak-borac iz Jezera i Franjo Augustić, borac iz Mraclina.

Općinski NOO Kravarsko je zastupao tužbu protiv više žena i muškaraca, koji odlaze na neoslobođeni teritorij pod izlikom trgovine. U jednoj kaznenoj prijavi navodi 12 osoba iz raznih sela, pa je Kotarski narodni sud osudio vinovnike na različite kazne s prisilnim radom od 2—15 dana. Tako je najviše kažnjena Jana Pejak iz Čakanca, s 15 dana prisilnog rada i davanjem jednog praseta za NOF, a Draga Brajković iz Opatije kažnjena je sa 7 dana prisilnog rada. Marko Pejak iz Čakanca, kbr. 7, kažnjen je dati jedno prase za NOF, a Jana Pukšić iz Kozjače, kbr. 18, kažnjena je sa 2 dana prisilnog rada. Jaga Vukašinec iz Kozjače s 5 dana prisilnog rada itd. Oni koji su ostali u uporištu neprijatelja evidentirani su i naknadno im se strože sudilo itd. Rasprava je održana 7. VII 1944. a Vijeće je bilo: Blaž Horvačić, predsjednik, Pavao Bedek, član suda, Franjo Štajduhar, član suda, Žarko Potočnjak, tajnik suda i zapisničar. *(a.a.)*

Takvih tužbi i presuda bilo je mnogo. Međutim, mislim da se i kroz ovih nekoliko primjera dovoljno jasno uočava važnost Kotarskog narodnog suda Velika Gorica, koji dakako s ostalim vojnim i civilnim organima, s uspjehom onemogućava neprijateljske planove i subverzivnu djelatnost u narodu.

Zamjetili smo da su Mjesni NOO-i na oslobođenu području imali tešku zadaću prehrane vojske i njezina smještaja po kućama. Tome valja dodati i organiziranje prijevoza žita za vojsku i za pasivne partizanske krajeve. Prevožene su i raznovrsne druge stvari za potrebe pokreta. Takvim i mnogim drugim aktivnostima odbornici su kadšto dolazili i u sukob sa sebičnim ljudima, napose s prikrivenim neprijateljima. Ponegdje su bili i napadnuti. Iznijet ćemo jedan takav slučaj !

24. listopada 1944. godine Tomo Hačić, seljak iz Jerebića, kbr. 42, star 42 godine, zajedno s Mikom Grdenićem seljakom iz Jerebića, kbr. 19, star 46 godina, istukao je u dvorištu Juraja Grdenića. Pri tom su mu nanijeli dosta teške ozljede. Josip Grdenić, seljak iz Jerebića, kbr. 6, star 41 godinu, bio je odbornik Mjesnog NOO-a. Njih su ga dvojica smijenili s dužnosti i postavili bez znanja općine i dogovora s kotarom Hačića na njegovo mjesto. OZN-a je odmah uhapsila Tomu Hačića i poslala ga 27. X. 1944. godine Vojnom sudu TPP 31. listopada 1944. godine. Vojni sud komande TPP šalje uhapšenog Hačića Okružnom NOO-u Pokuplje, tj. Upravnom odjelu, na daljnji postupak. Okružni NOO za Pokuplje šalje cijeli predmet već 3. studenoga 1944. godine Kotarskom sudu NOO-a Velika Gorica s ovakvim popratnim dopisom:

»Ustupa se cijeli spis u predmetu Hačić Tome iz Jerebića na nadležni postupak time, da se pri provođenju kaznene rasprave osim stvarno počinjenog kažnjivog djela uzmu u obzir sve okolnosti pod kojima je djelo učinjeno.

Treba imati u vidu da je Hačić Tomo u stvari protivnik NOP-a, te daje već ranije terorizirao narod i obzirom na njegovu ekonomsku jakost uvijek mogao svoje mišljenje radi lične koristi progurati u narod. Imajte u vidu njegov postupak kod zadnjih izbora općinskih NOO-a, postupak kod dreša, postupak kod popisa konja kao i svinja, postupak kod izbora povjerenika Z.Z. Cerovski Vrh, njegov postupak prema onima koji su stvarno odani narodno oslobodilačkom pokretu.

Prema tomu svemu vidi se da ono sve što su napravili za NOP bila je samo maska radi postignuća vlastitih interesa.

Kotarski sud ne smije se ograđivati od vođenja takvog postupka s razloga, što braća Hačići propagiraju u narodu da je taj sud pristran.

Prije provođenja rasprave treba postaviti zastupnika javnih interesa koji će zastupati optužbu, a koji imade dužnost da za slučaj prenisko odmjerene kazne podnese žalbu.

I — U izvorniku je, vjerojatno pogrešno, zaveden jedan od datuma u točki 4.

Isto tako može si Hačić uzeti kod rasprave zastupnika.

Postupak treba odmah započeti, a okrivljeni koji Vam se predvodi i mora do tog vremena ostati u istražnom zatvoru.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M.P. Pročelnik sudskog odjela:
(Dim Julije) u. z.
Fabijančić v.r.« *(a.a.)*

S obzirom na to da je ovaj predmet zanimljiv citirat ću djelomice zapisnik sa sudskog postupka:

»ZAPISNIK
od 6. studenog 1944. godine

Spisan kod Kot. Narodnog suda Velika Gorica

Prisutni:
Antonić Vlado, pred. suda,
Perković Mika, član suda,
Štajduhar Franjo, član suda,
Srnec Josip, zast. javnih interesa.

Kaznena stvar; Tuženi:
I. Hačić Tomo
II. Grdenić Miko.

Pristupaju tuženi osobno i zastupnik Cerovski Josip iz Cerovskog Vrha *(ovdje imademo zastupnika okrivljenih, što nigdje u privatnim kaznenim postupcima nisam pronašao osim kad je riječ o maloljetnicima — o.a.)*.

Nakon što je pročitana optužnica od zastupnika javnih interesa I okrivljeni izjavljuje:

Zovem se Hačić Tomo iz Jerebića star 42 godine, vjere rkt. oženjen, otac 6 djece, ratar i cimerman, nekažnjavan, bio sam upisan kao ustaša 1941, a od 1942. pristaša sam NOB.

Vršalica je vlasništvo moje i Cerovski Josipa. Svađa kod vršalice je izbila između mojeg brata i povjerenika kod vršalice radi računa, a ja sam se samo u tu svađu umješao. Nije istina, da sam ja pred povjerenikom kazao, da ću dići revoluciju, a niti kod samog postavljanja povjerenika nisam se uplitao.

Poričem da sam išao do bilo kojega vlasnika vršalice i mlina, da se naređuje s partizanima za 10 metara ušura.

Ja sam zajedno sa svojim bratom prodao žito za vino, ali ne znam koliko je bilo toga žita, niti vina, jer je time vodio moj brat Ivan Hačić. Činili smo zatò, jer isto tako su činili i drugi, da pokriju troškove vršidbe. To sam činio bez odobrenja K.N.O.O.-a.

Narod nije bio zadovoljan sa svojim prehrambenim odbornikom, te je sazvan bio sastanak na kojem je Miko Grdenić iz Jerebića skakao oko toga da se dosadašnji odbornik skine i mene postave, jer je on najviše mrzio dosadašnjeg odbornika GRDENIĆ JURU kbr. 6. To je bilo oko 19. X. prije podne, a već poslijepodne vršio sam dužnost. Tu dužnost vršio sam tako da sam zajedno sa Mikom Lendarićem članom K. JNOF. pobirao sjeno po selu. Dok smo bili na sastanku Grdenić mi je dao i spisak po kojem sam ubirao, dok mi potvrdu nije dao. Drugi dan sam tražio od njega potvrde, ali on mi nije htio dati, jer da će to on sam predati na K.N.O.O.

Drugi dan kad sam vršio dužnost kod Grdenić Josipa pobirao žito došao je Jura Grdenić i rekao mi je da ja ne budem brao, jer da ja nisam zato ovlašten. Uto se je upleo odmah Grdenić Miko i rekao što ga smetaš u poslu i tako je nastala svađa. Nato je Jura počeo lupati Miku sa šakom po bradi i po nosu i pljuvao mu je po zubima. Ja sam ga zgrabio bacio u blato i otišao sam. Mika je skočio na njega i lupao ga je sa cipelima.

Poriče daje kazao, da će dići bunu, ako ga ne puste u Goricu, a da će ići sa svojim svinjama, da nebudu njemu gospodarili oni koji su do sada svinje pasli, a isto tako nisam kazao, da bi dao hrane za vojsku, ali da to sve drugi pojedu.

Istina je da sam ja drva prodao jednome iz Mičevca, ali mi je on kazao da imade za drva dozvolu prevesti iz oslobođenog teritorija, dok ja te dozvole nisam vidio. Kad sam drva odvezao do Dubranca i postavio ih u grabu, da ih si dotični kupac odveze došao Kunić i zaplenio ih je i dao odvesti u komandu mjesta, a ja sam kupcu vratio kaparu, ne stoji da sam ja rekao šta bi vi meni komandirali.

Ne stoji to da sam ja među narodom širio viesti, da će se postaviti povjerenici, te da će narodu oduzeti sve.

Nakon što mi je zapisnik pročitan potpisujem ga.

Hačić Tomo v.r.«

Nastavak rasprave održan je 7. studenoga 1944. godine, pa slijedimo zapisnik s nje:

»(...) Pristupaju prvo i drugo okrivljeni osobno uz branitelja Josipa Cerovskog iz Cerovskog Vrha. II okrivljeni izjavljuje:

Zovem se Grdenić Miko iz Jerebića, star 46 g. rkt. oženjen, otac dvoje djece, ratar nekažnjavan, jedan sin ranjen u NOV.

Ja sam bio nezadovoljan dosadašnjim prehrambenim odbornikom Grdenić Jurom, jer sam držao, da nije pravilno propisivao i odmjeravao hranu za vojsku, a takvog je mišljenja bilo i čitavo moje selo. To smo sazvali narod na sastanak, na kojem smo skinuli dosadašnjeg odbornika i izabrali novog, Hačić Tomo.

Osam dana poslije izbora Hačić Tomo ubirao je žitak za vojsku, te sam se ja s njime nalazio u dvorištu Josipa Grdenića kbr. 48, kad je najednom iza nas došao oštećeni Juro Grdenić, te je rekao I. okrivljenom »Ti to nemaš pravo ubirati, to su moje stvari, i taj spis moraš odnijeti u kotar.« Nato sam ja odmah rekao: »Zar neznaš, da smo to tebi uzeli a njemu dali?« Nato je meni oštećeni pokazao figu i dodirnuo me njome po bradi, te počeo pljuvati i to u usta mnogo puta. Na-što sam mu ja odvraćao istim, te sam ga gurnuo, tako da je pao a ja neznam kuda i gdje. Nakon što je pao ja sam se okrenuo i otišao. Istodobno okrenuo sam se nakon 30 koraka i vidio sam da nije bio nitko kraj oštećenoga, dok je drugookrivljeni otišao na drugu stranu sela i nije se zadržavao niti minute više, nego i ja kod oštećenog (. . .)«

PRELAZI SE NA PRESLUŠANJE SVJEDOKA.

(. . .) Zovem se Grdenić Juro iz Jerebića kbr. 6, star 41 g., oženjen dvoje djece otac, rkt. sa Hačić Tomom nije u rodu, a sa Grdenić Mikom nalazi se u tazbini. Svjedok je ujedno i oštećeni.

U mjesecu listopadu o.g. nalazila se karlovačka brigada, 4 bataljona, te je selo bilo dužno davati za vojsku sijeno. Oko 17 metara, došao je red na drugookrivljenog Grdenić Miku, da dade sijeno. On je donio gnjilo sijeno, tako da ga je pozvao pred sebe komandant bataljona i upitao ga je, dali njegovo blago jede takvo sijeno, a on je odgovorio da ne jede.

II. okrivljeni strogo opomenut, da ne smeta daljnji tok rasprave. Na to je morao II. okrivljeni donijeti novo sijeno. Kako sam ja bio izjavio, da je to pokvareno sijeno donio II. okrivljeni, to je bio uzrok, da je II. okrivljeni protiv mene počeo držati selo, da me se makne iz prehrambenog odbora, i otišao me odmah tužiti na općinu, da je nepravedan i nepravilan popis.

Na samom sastanku bio sam prisutan, oko kojega se najviše trsio II. okrivljeni, koji je sazivao sastanak ljude, a i predlog, tj. izvikivanje Tome za odbornika vršio je II. okrivljeni, dok su ljudi, ispravljam mene nije bilo polak dok su Tomu izabrali, jer sam otišao kući po namire, dotle su oni već izabrali bili Tomu. Ja sam predao popise Tomi drugi dan, dok namire nisam htio dati. Kad sam došao u kotar, bio sam upućen da vršim službu i dalje, dok se stvari rasčiste.

Treći dan poslije izbora, išao sam do Tome Hačića, koji se baš nalazio u selu, kod Josipa Grdenića, gdje je pobirao žito, i s njime je bio i II. okrivljeni, te sam im rekao: »Meni je rekao drug Blaž, da to na tebe ne spada, da se ja primam posla kojeg sam i prije vršio«, a na to je meni odgovorio II. okrivljeni: »Ti prasec, kaj bi ga ti stirai«. A kad sam mu ja htio reći da ne bude čudan, on je pljunuo pred mene i rekao: »Kej ti je to ono sijeno gnjilo«. A ja sam mu odgovorio: »Ti prasec, cijelo ljeto ideš u Goricu, da ustaše obuvaš.«

Misleći kod toga na brata II. okrivljenoga Ivana Grdenića, Tomu Hačića, Juratović Marka, jer su oni svojedobno bili upisani u ustaški pokret. Na to je Toma mene s lijevom rukom udario po nosu, a ja sam se na lijevi kraj srušio, i vidio sam još, kad me je Toma nogom udario po oku, na to me krv oblila i nisam više ništa vidio, dok sam još osjećao udarce, a nisam znao tko mi ih zadaje. Ja sam oko 5 minuta ležao na zemlji, a kad sam se ustao, nisam vidio oko sebe nikoga, dok je došao nato moj sinovac Stanko Grdenić, koji mi je rekao da je vidio, da je Miko Bježao sa stupićem od mene.

Pridružujem se kaznenom progonu i u ime naknade troškova bolnice i štete tražim 20.000 Kuna.

Izjavljujem, da sam se sa I. okrivljenim Hačić Tomom nagodio tako, da mi on isplati 10.000 Kuna u ime bolnice i troškova te naknade štete, te da protiv njega nemam više nikakvih potraživanja iz tog spora, dok protiv drugog okrivljenog tražim u ime naknade štete i troškova bolnice svotu od 10.000 Kuna.

BEDEK PAVAO iz Vukovine star 36 godina, rkt., pismen, sa okrivljenima, kao ni s oštećenima nije u nikakvom rodu, pročelnik gospodarskog odjela K.N.O.O.-a, opomenut da govori istinu izjavljuje:

Meni je poznato, da je I. okrivljeni bunió se protiv povjerenika, dočim mi nije poznato kojim se izrazima služio kod tih prilika.

Za vrijeme vršidbe odveli vršalicu iz Jerebića u Petravce i time ozlovoljili ljude iz sela Jerebića, a kad je narod pitao zašto je otišla vršalica, govorio je da je to kotar odredio. Dalje sam čuo po selima pričati, da Hačići šire vijesti, da kotar postavlja povjerenike zato, da bi mogli sve oduzeti. Osim toga poznato mi je, da se prilikom kod davanja kola NOV-u jedne zgode ov.g. došao sa kolima pred kotar da vozi stvari, kako mu je to bilo određeno, a budući da nije mogao odmah te stvari nametati, jer je osoblje kotara bilo prezaposleno počeo je galamiti i otjerao je kola kući bez pitanja te ih kod kuće raskopao kola, a konje otjerao u šumu.

Poznato je, da je čitavoj općini dao najmanje podvoza kola, premda je dobro stojeći.

U službenom popisu konja su upisani samo 2 konja, dok stvarno ima tri konja i 2 ždrepca, premda su i ti komadi morali doći u popis. Drugo mi nije ništa poznato (...)

Svjedok PETRAS MATO iz Vukovine star 36 g. rkt. ratar pismen nije u rodu s okrivljenima ni s oštećenim. Nalazi se u NOB-i, opomenut da govori istinu izjavljuje:

(...) Početkom srpnja bio sam postavljen za povjerenika kod vršalice Hačićevih te je došlo između nas do nesuglasica, koja se pretvorila u otvorenu svađu i vrijeđanje.

Svađa je nastala oko toga jer brat okrivljenog nije dao upisati žitak, kojega su oni vršili. U to se umiješao i okrivljeni te mi je rekao, da tko je mene poslao, što ću ja tu raditi, jer da nisam ovdje potreban, da se narod proti tomu buni. Te mi je kod toga rekao, da idem u pičku materinu, da putujem proč, šta ću kod njega komandirati. Drugo mi nije ništa poznato.

Svjedok PETRAVIĆ JURAJ iz Jerebića, kbr. 21, star 39 godina, rkt., ratar, pismen, ne nalazi se u NOB, nije u rodu s okrivljenima, niti sa oštećenim opomenut, da govori istinu izjavljuje.

Svjedok izjavljuje, da je bio na sastanku prigodom biranja odbora, ali da tom zgodom nije mogao ništa primijetiti, jer da je Grdenić Stjepan provađao izbore, a svi su ljudi glasali za Hačića Tomu, da bude odbornik. Drugo mi nije ništa poznato.

Sud se povlači na vijećanje i donaša

PRESUDU

kojom se I. okrivljeni Hačić Tomo osuđuje na prisilni rad u trajanju od 5 mj., 250 kg žita, 1 svinju od 100 kg.

II. okr. Grdenić Miko osuđuje se na prisilni rad u trajanju od 3 mj., 100 kg žita, 10.000 Kuna za ošetu oštećenoga (...)

(...) Preslušani su svjedoci: Bedek Pavao, Grdenić Juraj, Kunić Juraj, Petras Mato i Petravić Juraj.

Iz izjava svjedoka vidi se, da je Grdenić Miko iz ličnih interesa digao narod, da skine dosadašnjeg prehrambenog odbornika Grdenić Juraja i istodobno nastojao, da se postavi novi u osobi II. okrivljenog *(Ovdje se sudac zabunio jer se govori o prvookrivljenom Tomi Hačiću — o.a.).*

II okriv. je ekonomski jači od svojih suseljana, pa zajedno sa syojim bratom Ivanom u mogućnosti su da svoje selo učine o sebi ovisnima, a sudu je također poznato i to, da se selo boji protiv njih istupati i njihova nedjela podvrći kritici, nego naprotiv oni svoju volju nameću selu.

Ovaj Narodni sud došao je također do uvjerenja, da su Hačić Tomo i Ivan na taj način prigrabili Narodnu vlast u tom selu.

Na temelju svega ovoga donešena je takva osuda.

Protiv ove osude ima nezadovoljna stranka pravo žalbe na Okružni Narodni sud Pokuplje.

Članovi suda: Predsjednik suda:
Franjo Štajduhar v.r. Vlado Antonić v.r.
Perković Mika v.r. *(a.a.)*

Prvo i drugookrivljeni su se žalili drugostepenom Okružnom Narodnom sudu za Pokuplje radi previsoke kazne, čija je odluka konačna. Taj je sud potvrdio u cijelosti kaznu prvooptuženom Tomi Hačiću, a Miki Grdeniću, drugooptuženome, smanjio kaznu prisilnog rada s tri na dva mjeseca. Sve ostalo ostaje onako kako je presudio prvostepeni Kotarski Narodni sud Velika Gorica. U obrazloženju je Okružni Narodni sud za Pokuplje utvrdio da su inkriminirana djela okrivljenima dokazana, pa je donio takvu presudu. U obrazloženju se dalje veli:

»(...) U samom postupku provedenom kod Kotarskog Narodnog Suda nema nikakvih manjkavosti, pa je presudu u pogledu prvookrivljenoga valjalo u cijelosti potvrditi, a u pogledu drugookrivljenoga preinačiti t.j. sniziti mu kaznu prisilnoga rada od tri na dva mjeseca, jer ovaj sud smatra za djelo koje je drugooptuženi počinio, da je kazna prisilnoga rada od dva mjeseca primjerena (.. .)«.*(a.a.)*

Okružni sud je radio u vijeću: Julije Dim, predsjednik suda, Ivica Tor, član suda, Josip Božić, član suda i zapisničar Duško Tepšić. Presuda je donešena 14. veljače 1945. godine. Dakle, dosta kasno poslije prve osude i istovremeno podnijete žalbe. No, njezin učinak nije izostao, jer je proces bio javan i narod je bio posve u njegovu toku. Svi koji su na sličan način željeli sabotirati narodnu vlast, izgubili su volju za to nakon rečene presude.

Ljudi s okupiranog područja traže pravdu kod Narodnog suda

Makar su još jurisdikcijski, formalno i stvarno, pripadali pod vlast okupatora i kvislinga, mnogi su se ljudi obraćali Narodnom sudu NOO-a kotara Velika Gorica zbog međusobnih sporova i imovinskih odnosa. Na zakazane parnice odazivali su se i tužitelj i tuženi, a izrečenu presudu su poštivali. Ako se ona ne bi mogla provesti zbog ratnog stanja i okupacije, tada su stranke ostavljale njezinu realizaciju do svršetka rata, što je u presudama izričito zapisano. Navest ću nekoliko takvih primjera.

Kod Narodnog suda Velika Gorica pod P-4/44. Ivan Perenski, seljak iz Ribnice, kbr.

39, pohranio je svoju oporuku napisanu u Ribnici 28. studenoga 1943. godine. Oporučitelj pri potpunoj svijesti ostavlja sve svoje pokretnine, stoku, kuću i gospodarske zgrade, zemlju zvanu »Pole« i Sinokošu, svojoj ženi Ruži nakon svoje smrti. Jedino zemlju zvanu »Rusovica« izuzimlje i oporučno ostavlja za slučaj svoje smrti svojoj sestri Jagi ud. Drobnjak, kbr. 68, iz Ribnice. *(a.a.)*

Ljuba Vučić, domaćica iz Odre zagrebačke, kbr. 46, podnosi protiv Ivana i Antonije Dedović, seljaka iz Hrelića prijavu Narodnom sudu KNOO-a Velika Gorica pod P-23/44. od 4. V 1944. godine.

Tužiteljica traži od prijavljenih povratak pokretne imovine koju su joj uzeli: 17.000 kuna, dva konja, jednoga bika i tele. Tužiteljica se žali da su joj to rečeni sve uzeli iako je sama sve privrijedila poslije smrti svoga muža Grge Vučića iz Odre zagrebačke kbr. 46. Veli da ju je osam dana nakon muževe smrti uhapsio Gestapo zbog pastoraka u partizanima, a kad se nakon mjesec dana vratila kući iz zatvora kćerke prve žene njezina muža sve su odvukle, doznavši da su im braća poginula u partizanima. Dalje navodi da su joj dali svega osam malih svinja. Kad ih je odhranila, jednu je zaklala i meso dala partizanima a mast ostavila za sebe. Ostalo su joj oduzele pastorke a nju, uz pomoć advokata Fantona, istjerale iz kuće. U kuću je pri udaji za pokojnog Grgu donijela zemlju kao miraz a odvjetnik Fanton je sve to pobio rekavši »da sam ja to sve već potrošila« itd.

Ovaj predmet nije okončan u ratu, jer se tužene stranke nisu odazvale, Ljuba Vučić smjestila se u Lukavcu kod Klare Cigetić. *(a.a.)*

Kotarski Narodni sud Vukomerić—Sisak *(bivši kotar Velika Gorica i Sisak — o.a.)* sudio je u vijeću: Blaž Horvačić, predsjednik suda, Stjepan Vnučec i Vlado Antonić, članovi suda (predmet pod Kz-76/44. od 15. rujna 1944. godine) okrivljenom Pavlu Jelinčiću, seljaku iz Lekenika, kbr. 3, kao seoskom starješini okupatorskih vlasti radi djela sabotaže narodnooslobodilačke borbe i utaje tuđega novca. Osuđen je na 2 mjeseca-prisilnog rada. Kaznu je morao nastupiti odmah na državnom dobru Hruševec Gornji.

Jelinčić je bio kriv što je kao seoski starješina primio od Kozačke vojske (Čerkeza) svotu od 63.000 kuna, kao odštetu za pljačku, koju su počinili Kozaci košenjem livada. Primljene kune nije dao oštećenima, izgovarajući se da su mu novac otela trojica nepoznatih vojnika o čemu je on izvjestio okupatorske vlasti.

Zanimljivo je obrazloženje, koje, među ostalim, veli:

»Okrivljeni priznaje djelo ali se brani time, da je bio seoski starješina sela i radi toga primio novac od kozačke vojske za podjelu oštećenim seljacima, za koje nije dobio popisa. Da ga je Franjo Perović nagovorio da uzme novac sebi, a ustaške vlasti će on izvijestiti da mu je otet po tri nepoznata vojnika. Za to da je Peroviću platio 8.000 Kuna (...)

Narodnom sudu je dobro poznato, da je kozačka vojska vršila pljačku po svim krajevima naše države, te da je uslijed toga seljačko stanovništvo jako osiromašilo. Time što je on primio od kozačke vojske odštetu za opljačkano sijeno, koja doduše niti iz daleka nije razmjerna faktične vrijednosti štete koju su Kozaci počinili, omogućio je neprijatelju da pljačku prikaže kao odkup i tako da sakrije svoje dvije namjere kojima je cilj što više opljačkati i uništiti naše selo. Tim činom pomagao je neprijatelja da vrši pljačku nad nezaštićenim civilnim pučanstvom (...)«. *(a.a.)*

Činjenica da su se narodnom sudu obraćali i ljudi koji su živjeli na neoslobođenu teritoriju rječito govori o tome da narod nije vjerovao u okupatorske vlasti, da je želio biti svoj na svome. A perspektivu za to otvarala mu je kao nikad dotad u njegovoj povijesti upravo NOB pod genijalnim vodstvom druga Tita.

Zanatske i druge privredne djelatnosti KNOO-a

S obzirom na funkciju koju su imali u NOB-u obrt i industrija zavređuju posebnu pozornost. Prerada kože, poljske ciglane i slično nezaobilazni su dio te djelatnosti. Zanatske radionice NOO radile su za vojne i civilne potrebe NOP-a.

Kožare

Već 1943. godine u jesen bilo je dosta neiskorištenih sirovih goveđih koža, a civilno stanovništvo i NOV oskudijevali su u obući i materijalu za njezin popravak. Da bi se prikupljene kože iskoristile barem za krpanje obuće, formirana je u Čakancu »prva tvornica« za preradu sirove kože. Bila je to primitivna radionica, kojoj je za rukovoditelja postavljen Mato Kovačić-Jerbek iz Mraclina. On se od mladosti bavio preradom i trgovinom kože, kao i mnogi drugi Mraclinčani. S još 4 do 5 ljudi prerađivao je manji dio kože i takva je bila osobito vrijedan materijal za popravak i izradu opanaka, koji su u tim krajevima bili narodna obuća.

No, stručnost i kapacitet te prve kožare nisu bili na osobitoj razini. U Komandi Turopoljsko-pokupskog područja nagomilalo se 7 do 8 tisuća sirovih i nedorađenih koža. Da sva ta roba ne propadne i da se poboljša stanje glede obuće u TPO, »Seljinoj« brigadi i u vojnika pozadinskih vojnih vlasti, komandant TPO Ivan Sokolčić-Fabijan i komesar Tomo Kruhan, odlučili su formirati »pravu tvornicu« za preradu kože.

U bataljonu »Kljuka« bio je partizan Ivan Trputec, opančar i postolar iz Novog Čiča, stručnjak za preradu kože zaposlen nekoć s bratom u kožari Karlovac. Odmah je povučen iz jedinice. Dodijeljeno mu je još 7 drugova i proizvodnja je trebala otpočeti. Prije toga, dakako, valjalo je nabaviti potreban alat a najteže je išlo s nabavkom kaca za štavljenje. Ivan Trputec je našao u Dubrancu kod trgovca Poldeka Antoliša desetak bačvi duljine 2 metra. Komanda TPP i Kotarski NOO Velika Gorica su ih preuzeli i načinili od njih 20 posuda za štavljenje. Sve je smješteno u Cerovskom Vrhu i prerada je počela već koncem veljače ili početkom ožujka 1944. godine. Za nešto više od 7 mjeseci rada Ivan Trputec je s još sedmoricom ljudi preradio desetak tisuća nedorađenih ili posve sirovih koža.

Kasno ujesen 1944. godine komanda TPP odlučuje izgraditi kožaru većeg kapaciteta uz potok Trepču kraj Desnog Štefanka, na desnoj obali Kupe u Kordunu. Podignuta je radionica 10 x 20 metara. Ondje je komanda imala više od 8 tisuća sirovih koža na lageru, a nove su svakodnevno pristizale. Pa ipak, tvornica je s 20 do 25 radnika na čelu s Trpucem preradila svu tu robu do konca 1944. godine.

Uhodanu »tvornicu« kože Trputec je morao napustiti početkom 1945. godine. Prekomandiran je u Centralnu kožaru u Jaruševac kraj Veljuna, gdje je bio njezin šef do oslobođenja naše zemlje. U Trepči je, poslije Trpuca, šef proizvodnje bio Đuro Pavleković iz Korduna.

Ivan Trputec je dao svoj šusterski alat za naše postolarske radionice. Inače je bio rodbinski vezan s Josipom Krašem, jer je Trpučeva punica bila Kraševa sestra i on mu je po ženi bio ujak!

Koračke radionice

O nastanku prve lčovačke radionice već sam govorio. Spomenut ću još da su u njoj, uz Miju Plepelića, kovača iz Plesa, radili:

Dragutin Čunčić, kovač iz Kuča, koji je također došao u radionicu iz Turopoljsko-pokupskog odreda;

Vinko Mahin, kovački obrtnik iz Odre zagrebačke, došao je u radionicu od kuće neposredno poslije njezina osnivanja;

Josip Cerovski, kovački obrtnik iz Dragonošca, također je došao od kuće neposredno poslije formiranja radionice.

Radionica je imala i dva naučnika — šegrta Juraja Cigetića iz Lukavca i Alojza Navračića-Vidova iz Hrašća.

Nužni alat i njegovu dopunu, svrdla i slično, pribavljao je Franjo Šikutin, kovački obrtnik iz Lomnice. Slao je koks i sve ostalo što je trebalo za neprekidni rad radionice. Narodne vlasti zaplijenile su kovačkom obrtniku iz Trpuca Vinku Šencaju alat kao narodnom neprijatelju i dale ga u partizanske kovačke radionice.

Radionica je radila pretežno za narodnooslobodilačku vojsku. Okivani su samari za komore koje su prenosile teško naoružanje, municiju i druge materijale potrebne operativnoj jedinici. Na puškama su ispravljani vanjski dijelovi, potkivali su se vojnički konji, okivala kola itd. Jednom su se pokvarili kotači na topu »Marku« pa su kovači dobili i njih na popravak.

Rukovodioci radionica u Petravcu. Stoje, s lijeva: Dragutin Čunčić iz Kuča, kovački radnik; Marko Haluga iz Mičevca, postolarsko-opančarski radnik; Marica Horvačić, rod. Golubić iz Odre, rukovodilac u Kotaru; Mijo Plepelić iz Plesa, kovački radnik i partizan Stanko Galović iz Vukomerića; a sjedi lijevo: Marko Korenika iz Hrašća, član KK SKOJ-a Velika Gorica.

Ispred radionice u Čakancu zajedno s radnicima sjede Duka Vasić iz Lomnice i Slavica Robić iz Buševca, članovi OK KPH Pokuplje.

Franc Maleš ispred svoje kuće u Prvonožini u kojoj se takodei nalazila prolazna kuhinja, s kuharicama. U toj kuhinji je radila i Barica Šimec.

U nekim našim selima poljoprivredni alat i kola bili su već posve dotrajali pa nisu mogli Služiti pri obavljanju domaćih poslova, dakle ni služitiijudima za potrebe narodnooslobodilačke borbe. Stoga su seljaci bili prisiljeni odlaziti u okupirana sela radi popravka alata. Kad su partizanske radionice zadovoljile te seoske potrebe, otpalo je upravi i sudu mnogo dotadašnjeg posla, jer je prestala potreba za odlazak na okupirani teritorij. Kovači su u selu popravljali i druge oštećene stvari, peći, plugove itd.

Kovačka radionica u Čakancu je osnovana kasno; čak u svibnju—lipnju 1944. godine, prema izjavi njezina rukovoditelja Mirka Đuretića, kovačko-potkivačkog obrtnika iz Podvornice. *(a.a.)* Dakle, puno kasnije nego radionica u Petravcu. I ona je pretežno radila za potrebe narodnooslobodilačke vojske. U toj se radionici proizvodilo nešto više novih poljoprivrednih alata, sijačica, kultivatòra i plugova. Takvi su alati korišteni u nastavi i poljoprivrednim tečajevima u Hruševcu Gornjem. Nove su stvari izrađivane od staroga željeza i lima. Iz zapisa u radionici uočljivo je da su popravljana oružja i oruđa za NOV-u i obavljani slični poslovi za potrebe vojske i naroda.

U kovačkoj radionici Čakanec—Kravarsko radili su:

Mirko Đuretić, kovačko-potkivački i bravarski obrtnik iz Podvornice, kbr. 20, rukovodilac radionice;

Franjo Sremić, kovački obrtnik iz Kravarskog;

Stjepan Turković iz Kravarskog, kovački radnik;

Nikola Lučan, iz Šiljakovine, kovački radnik;

Radionica je bila smještena na dvjema lokacijama, i to kod:

Ivana Pejaka, seljaka iz Čakanca, kbr. 32 i Mije Antolovića, seljaka iz Čakanca, kbr. 24.

Imala je i četvoricu naučnika-šegrta: Ivana Milatovića iz Hruševca Gornjeg, Franju Pejaka iz Čakanca, a dobili su i dva učenika iz radionice Petravec, već iskazanog Alojza Navračića i Rudolfa Grundnera iz Lukavca.

Radi veće pristupačnosti narodu i potrebama vojske dio kovačke radionice iz Čakanca preselio se u Kravarsko. Ondje je iz TPO dobila još jednog kovača Juraja Rožića, kovačkog radnika iz Buševca. Radili su pod rukovodstvom radionice u Čakancu, tj. Đuretića, do oslobođenja. Iz kovačke radionice su išli u jedinice NOV Nikola Lučan i Ivan Milatović.

Za prehranu radnika u radionicama Kotarski NOO Velika Gorica je osnovao kuhinje, koje su istodobno služile za prehranu prolaznih partizana (kurira, političkih radnika i drugih). Živežne su namirnice potjecale iz Narodnog fonda. Kuharice-partizanke je osiguravao Kotarski NOO. U Čakancu je kuharica bila Bara Šimec, kućanica iz Gudca, žena Miška Šimca, a pomagala joj je neka Talijanka. Potonja nije dugo ostala u kuhinji već je otišla u »Seljinu« brigadu.

U Petravcu je glavna kuharica bila Bara Rožić, kućanica iz Buševca, a pomagale su joj Marica Kos, domaćica iz sela Odra—zagrebačka i Marica Bakran, domaćica iz Hrašća. Marica Bakran bila je došla iz ustaškog logora u zamjenu, pa se ovdje zapravo oporavljala. Pri kuhanju je pomagala i drugarica Drobnjak-Konzulova, domaćica iz Ribnice.

Kolarske, stolarske i bačrarske radionice

Među prvima počela je raditi kolarska radionica. U studenom 1943. godine otišao je na oslobođeni teritorij s cijelom svojom radionicom obrtnik Filip Markulin iz Lukavca. Smjestio se najprije u selu Cerovski Vrh kod braće Ivana i Tome Hačića. Neko je vrijeme radio sam, ali kako su se poslovi naglo gomilali, početkom 1944. godine dobiva nove ljude. Bili su to:

August Mikša, kolar iz Lučelnice;

Viktor Tivadar, kolarski radnik iz Velike Mlake, kojega je za radionicu otpustila 16. omladinska brigada u kojoj je bio borac;

Stjepan Krznar-Paraga, kolar iz Vrbova, koji je ranjen kao borac u operativnoj jedinici i nakon ozdravljenja dodijeljen radionici;

Josip Marlović, stolar iz Petrovine, bio je tek kraće vrijeme u radionici a poslije raspoređen na druge poslove;

Vjekoslav Hac, kolarski obrtnik iz Lukavca;

Nikola Hac, radnik iz Lukavca, bio je zajedno s Rokom Ladišićem pomoćni ekonom za opskrbu radionica do oslobođenja;

Vid Kovačić, stolar iz Mraclina, radio je najviše s Viktorom Tivadarom brzotkalačke stanove, koji su dobrim dijelom išli za Kordun, a dio njih i na naše područje;

Rok Ladišić, seljak iz Lukavca, došao je u kotarske radionice iz operativne jedinice;

Radnici stolarske radionice u Auguštanovcu 1944. Drugi s lijeva je Stevo Kvakan iz Veleševca, rukovodilac radionica TPP.

Komanda mjesta Velika Gorica.

određen za ekonoma svih radionica. Tu je dužnost obavljao do oslobođenja naše zemlje.

Kolarska je radionica imala i 4 šegrta: Miju Vugrenića iz Lučelnice i Žlebečića iz istog sela, ali je posljednji prije završetka naukovanja napustio radionicu. Šegrti su bili i Blaž Huzjak iz Prvonožine te Ivan Belačić iz Lukinić Brda.

Radionica je uglavnom radila za potrebe narodnooslobodilačke vojske, kojoj je izrađivala nove i popravljala stare samare za prijenos komora u jedinicama. Popravljala je dotrajala vojna i civilna kola, jer su i sva potonja ionako služila za vojne potrebe.

U sklopu kotarske radionice bila je i bačvarska koju je vodio Josip Noršić, bačvarski obrtnik iz Lukavca. S njim je došao u partizane i njegov sin Stjepan kao učenik-šegrt i brat mu Dragutin, također bačvarski obrtnik iz Lukavca. Međutim, on se tu zadržao samo

Komanda mjesta je zajedno sa stanovnicima Petravca priredila narodno veselje 1944. Sjede, s lijeva : Simo Vidović iz Središka Lijevog, komandir čete i Adam Gledić iz Gline, komandant; a do njih Nikola Šajatović iz sela Kasta (Žumberak).

Komanda mjesta Velika Gorica 1943/44.u Petravcu. S lijeva na desno, stoje: Josip Kolar iz Ruče, borac; Vincek iz Svete Nedjelje (kod Samobora), zamjenik komandanta; Ivan Orlić iz Velike Gorice, terenski radnik; Lora Matul iz Zagreba, pisarica; Drago Grdenić iz Jerebića, borac; Josip Kumic iz Jezera sisačkog, delegat voda; Mirko Hrvojić iz Suše, zamjenik komesara čete. Čuče: (prvi nepoznat); Jana Peternac iz Kobilića, kuharica; Stjepan Janković iz Velike Gorice, terenski radnik i kuharica iz Ribnice.

Žene iz Posavine u posjeti svojim supruzima, rukovodiocima u Komandi mjesta. Prvi s lijeva Marko Bujić, krajnji desno Mirko Hrvojić.

Ivica Detelić, radnik iz Buševca, komandant u Komandi mjesta Velika Gorica 1944. godine.

Marko Bujić, poljoprivrednik iz Suše, član KPJ i rukovodilac u Komandi mjesta Velika Gorica.

Mika, trgovac konjima iz Karlovca, pekar u Komandi.

Partizan Žegrec iz mjesta Čehi-Klara bio je pravi domaćin i radio sve u Komandi.

kratko vrijeme i otišao doma, dok je Josip sa sinom ostao do oslobođenja.

Kolarska radionica u Čakancu radila je kao i radionice u Petravcima. U njoj su bila svega dvojica radnika: Juraj Menjak, kolarski radnik iz Novog Brda i Ivan Pejak, kolarski radnik iz Čakanca. Poslovala je dobro sve do oslobođenja.

Važno je ovdje napomenuti da su svi radnici iz radionica, uz dosta naporan dnevni rad, veoma često obnoć išli s pozadinskim vojnim vlastima u rekvizicije stoke i žita na neoslobođeni teritorij. Tu je djelovala Komanda mjesta Velika Gorica s mjesnim NOO-ima.

Turopoljsko-pokupsko područje je imalo više radionica pod svojom nadležnosti i organizacijom: kovačke, krojačke i druge. Šef sviju je bio Stevo Kvakan, omladinac iz Veleševca, a ljudstvo za njih je regrutirano s cijeloga našeg područja. Radionice su bile smještene u raznim selima općine Pokupsko : Degoju Lijevom, Cvetnić Brdu i Pokupskom.

Stara općinska zgrada u Dubrancu u kojoj je tokom rata dugo bila smještena Komanda mjesta Velika Gorica (noviji snimak).

Postolarska radionica

Postolarska radionica u Petravcu je počela radom relativno kasno, u lipnju 1944. godine. Osnovao ju je Marko Haluga, opančarsko-postolarski obrtnik iz Mičevca. U partizane je dopremio svoj cjelokupni alat i sam počeo raditi. Ubrzo su došli u radionicu novi drugovi: Tomo Kos, postolarski radnik iz Odre zagrebačke, Nikola Korenika, postolarski radnik iz sela Hrašće, Josip Sedmak, postolarski radnik iz Lukavca, Imbro Žarina, postolarski radnik iz sela Vrbovo, Stjepan Matić, postolarski obrtnik iz Ščitarjeva i Ivan Hibner, postolarski obrtnik iz Vukovine.

Radionica je radila najviše za vojsku, ali i za civilno stanovništvo. Popravljana je stara ali i pravljena nova obuća. Posla je bilo uvijek na pretek, a uz danonoćni rad i ovi su radnici išli u rekvizicije s vojnom komandom.

Eksploatacija šuma

Drva su korištena za ogrjev pučanstva s oslobođenog područja, ustanova i narodne vojske, zatim za izradu pragova za željezničke pruge na oslobođenu teritoriju, sjekla su se i bukova stabla za pilane koje su izrađivale daske za oblaganje vlažnih zemunica i pravljenje bolničkih baraka te za potpornje u zemunicama i paljenje drvenog ugljena nužno potrebnog za pilansku i mlinarsku djelatnost. Pogonski motori u mlinovima i pilanama radili su naime na drveni ugljen. Osim toga, drveni ugljen se na neoslobođenu području mijenjao za potrebno mašinsko ulje, mast za motore i druge stvari koje nismo sami proizvodili. Mijenjali smo ga također za sol koja je uvijek bila dragocjena na našem oslobođenu terenu. Na tim poslovima je bilo stalno zaposleno 40—50 ljudi vještih u eksploataciji šume. To su mahom bili stariji obveznici, ugljenari koji su se tim poslom bavili cijeloga života.

Komanda TPP i Kotarski NOO Velika Gorica osnovali su radni bataljon od tesarskih i građevinskih stručnjaka, koji su radili na obnovi popaljenih sela na oslobođenu području. U takve aktivnosti bio je uključen pretežni dio starijih godišta s cijeloga našeg područja. Radili su na našem području a također i preko Kupe.

Referent za šumarstvo vodio je cijelo šumsko gospodarstvo i brinuo se za eksploataciju, uzgoj i čuvanje šuma. Jednu grupu za eksploataciju vodio je iskusan ugljenar i drvosječa Mato Horvačić, seljak iz Barbarića koji živi u Gladovcu Kravarskom, a radnici su bili mahom iz svih sela općine Kravarsko. Čuvanje šuma organizirano je po ranije uhodanim rajonima i zemljišnim zajednicama. Drugoga uzgoja nije bilo.

Narod i vojska prebacuju žito iz Posavine za pasivne krajeve Like i Dalmacije.

Grupa boraca II čete II bataljona »Seljine brigade« pod komandom Ive Maslaka iz Grede odmara za vrijeme pratnje žita iz Posavine.

Mlinovi i pilane

Toj djelatnosti su vojska i narodna vlast posvećivale osobitu pažnju. Kotarski NOO Velika Gorica je preko referenta za mlinove Tome Smolčića, šumskog radnika iz Gradića, postavio u svim mlinovima svoje povjerenike — partizane iz drugih mjesta. Time je bila osigurana trajna primarnost rada za vojsku, koja je već 1943.'i 1944. godine trebala

velike količine brašna za kruh, a svi seoski mlinovi bili su malena kapaciteta. Isto je bilo i s pilanama, koje su pilile tek nekoliko kubika drveta dnevno.

Tome je veliku pažnju posvećivala i pozadinska vojna vlast Turopoljsko-pokupskog područja. Postavila je stoga svoga nadzornika Stjepana Ščetka, mlinarsko-pilanskog obrtnika, partizana iz Veleševca (rođenog 1901. godine u Veleševcu), koji je nadzirao taj obrt.

Pogonu Franje Pucha (rođenog 1901) mlinarsko-pilanskog obrtnika u Pokupskom, vojna je vlast posvetila osobitu pažnju.

U toj pilani uz koju je bio i mlin, Turopoljsko-pokupsko područje obavljalo je veće proreze drveta za daske i drugu tehničku građu, zatim je tu skupljano sve žito za otpremu na Kordun, u Liku i Dalmaciju. U ovom mlinu je vršena meljava za glavninu naše vojske ovog područja, punjeni su akumulatori za vojne radiostanice, za bolnice i obavljani drugi poslovi značajni za NOP.

Međutim, postojeći kapacitet motora i drugih postrojenja Pucha nije mogao udovoljiti rastućim potrebama pa je 1944. godine dopremljena parna mašina Miška Stepušina, obrtnika iz Donje Kupčine, koji i sam dolazi na rad u taj pogon.

Rukovoditelj pogona bio je partizan iz tehničke službe Turopoljsko-pokupskog područja Ivan Međimurec, a glavni pomoćnici su mu bili Franjo Puch, vlasnik mlina i pilane u Pokupskom i Miško Stepušin, vlasnik parne mašine koja je radila u sklopu pogona. Osim spomenutih radilo je u pogonu još 15 do 20 stalno zaposlenih ljudi, a prema potrebi i više. Trebalo je, naime, čistiti žito koje će biti mljeveno za vojsku, zatim dopremati vodu iz Kupe, pripremati ugljen i drva za loženje mašina, koje su neprekidno radile. Ljudi u pogonu potjecali su iz raznih krajeva našeg područja a najviše iz Pokupskog. Žito je moralo biti pregledano prije upotrebe, jer su ljudi s okupiranih područja u njemu koješta skrivali i zaboravili. Bilo je metalnih predmeta, novca, papira i slično.

Poljske ciglane

Tokom četverogodišnje borbe okupator i domaće izdajice popalili su 800—1000 stambenih i ostalih zgrada na našem području. Naravno, osjećala se stoga velika potreba za građevinskim materijalom, napose za ciglom i cementom. Da bi tu oskudicu ublažio Kotarski NOO Velika Gorica odlučio je organizirati poljske ciglane na pogodnim mjestima. One su trebale proizvoditi ciglu za obnovu uništenih i gradnju novih domova. Drveta i zemlje pogodne za sirovinu bilo je napretek.

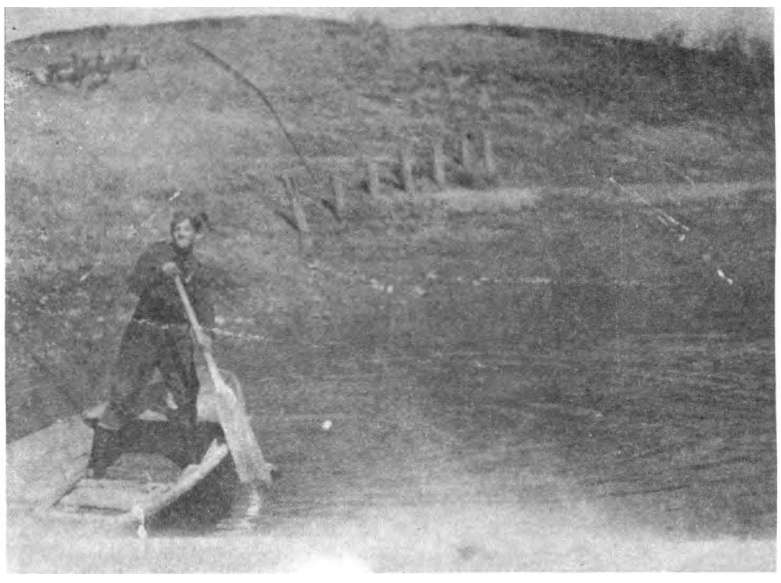
Radionički pogon kod Puch Franje u Pokupskom.

Našao se i stručnjak za takvu proizvodnju, koji ju je zapravo i potakao. Bio je to Juraj Lacković-Jadanov, seljak iz Velike Mlake. On je, naime, prije rata kao ekonomski iseljenik radio nekoliko godina u Argentini u poljskim ciglanama i stekao zavidno znanje za takvu proizvodnju građevinskog materijala. Odmah se u jesen 1944. godine prihvatio posla oko poljskih ciglana u selima: Hruševec Gornji, Cerovski Vrh i Dubranec. Ciglane su radile do oslobođenja i proizvele više desetaka tisuća cigle, a nastavile su proizvodnju i nakon rata. Tada su otvorene nove ciglane u Mraclinu i Veleševcu.

Radnici na ciglanama bili su ljudi iz dotičnih i susjednih sela. Juraj Lacković je izvrsno rukovodio tom jedinstvenom industrijom na našem partizanskom području sve do oslobođenja. Na istom poslu je radio i u slobodnoj domovini, do odlaska u zasluženu mirovinu.

Ova proizvodnja nije, dakako, zadovoljila sve tako velike potrebe, ali je ublažila priti-

Treći s lijeva Miško Stepušin iz Kupčine; Puch Franjo iz Pokupskog (četvrti); u uniformi je rukovodilac tehničke sekcije TPP Ivo Međimurec; Janko Busija-Jagin iz Pokupskog (drugi s desna) i radnici iz Pokupskog i obližnjih sela.

Josip Delački na Kupi u Pokupskom, u čamcu kojim je prebacivano žito preko rijeke kada skela nije prevozila.

Omladinke iz sela Gudci odlaze na ispomoć prilikom okopavanja kukuruza u Kordun. S desna u grupi : Ana Šnajder, Eva Šnajder, Kata Šimec, Ivan Orlić, Magda Meštrović, Mara Vlahović, Ljuba Meštrović, Juraj Kučić, Nikola Delač, Mara Meštrović i Mara Vlahović (snimljeno u Petravcima 1943. godine).

sak pogorelaca koji su ljudski težili da što prije dođu do kakva-takva doma i krova nad glavom.

Dobrovoljne radne akcije i skupljanje sjemenja

Kotarski komitet KPH i SKOJ-a Velika Gorica, s ostalim masovnim organizacijama i NOO-ima u proljetnoj i jesenskoj sjetvi organizirao je odlazak omladinaca i poljoprivrednika s našeg područja za pomoć u sjetvi na Kordunu, gdje je alat bio uglavnom uništen, a nije bilo dovoljno ni radne snage za obradu plodnih zemljišta. Organizirano je sabiranje svih vrsti sjemenja u posavskim i turopoljskim selima. Otprema je bila pravodobna i dobro organizirana.

Pri otpremi sjemenja dogodio se i jedan neobičan slučaj. Naime, kad je Franjo Janković, seljak rođen 1910. godine, vozio iz Mičevca veliki tovar svih vrsta sjemenja povrća i ostalih proljetnih kultura, trebao ga je ostaviti u prvoj ulici od glavne ceste u selu Hrašće. On je, međutim, otišao u drugu paralelnu ulicu i istovario u naloženoj kući sjemenje. To je bila kuća ustaše Kolarića, a ne našeg suradnika gdje je Janković trebao sjeme ostaviti. Uzalud je majka ustaše Kolarića uvjeravala Jankovića »da to ne spada u ovu kuću«, on je robu istovario i otišao u Mičevec. Stara nije znala što bi učinila s robom za partizane, ali se uto pojavio njezin sin ustaša kojega je ona uspjela nagovoriti da sjemenje pošalje u Lukavec po jednom od više ljudi sumnjivih kao suradnika partizana. Nitko od suseljana nije pristao voziti sjemenje u Lukavec kod Bartola Cvetkovića, jer bi se time otkrio kao partizanski suradnik. Ustaša je na to privolio svoga rođaka koji je robu otpremio na odredište u Lukavec, a cijelu akciju nije nikome prijavio, niti otkrio i jednu osobu kao partizanskog suradnika.

Sjemenje i druge žitarice za partizane ljudi su iz Posavine i Turopolja nosili na vlastitim leđima, kad su skriveni putovi bili suviše raskvašeni ili čuvani, a kola se nisu mogla upotrijebiti. Zastoja nije smjelo biti!

S našeg područja omladina je organizirano odlazila u sezoni sjetve i poljskih radova na Kordun, radi pomoći obrade i zasijavanja ugroženih plodnih površina.

Školstvo na oslobođenom području

Da bi ublažio nepismenost stanovništva na ovom području, KK KPH-a Velika Gorica i KK SKOJ-a organiziraju tečajeve opismenjavanja po selima Pokuplja i Vukomeričkih gorica već 1943. godine. Voditelji tečajeva bili su pismeniji omladinci i omladinke, ili pak oni koji su od prije imali po koji razred gimnazije ili kakve druge srednje škole. Dio takvih omladinaca posve se opredijelio za učiteljsko zvanje i kroz tečajeve stekao već u ratu stanovitu kvalifikaciju, koju je poslije rata dopunio naknadnim doškolovanjem. Na području bivše općine Kravarsko

je Mira Horvatić, član KK SKOJ-a, opismenila stotinjak omladinaca. A na tečajevima za nastavnike-učitelje osposobljavao se među ostalima i Dragutin Čunčić, SKOJ-evac i omladinski rukovodilac iz Kuča, koji je ostao u tom zvanju sve do mirovine. Neki tečajci s našega područja poslije oslobođenja prešli su u druga zvanja.

Koliku je brigu polagala Komunistička partija školstvu, napose osnovnom, na našem području, najbolje ću prikazati malim citatom iz pisma OK KPH-a Pokuplje od 8. VII 1943. godine, gdje među ostalim stoji:

»(...) Zatim umnožavamo priručnik za osnovne škole za I. i II. razred (...)«. *(AIHRPH, KP-167/143)*

Ovaj kratki citat daje nam naslutiti koliko je napora ulagala Komunistička partija za osnovno obrazovanje stanovništva služeći se i s onako prenapregnutom štamparskom tehnikom i dosta malim brojem kadrova. Teškoće glede tiskarske tehnike zabilježio je i sekretar u pismu gdje veli: »Drug Nacek je obećao Mati Horvatiću da mu naša tehnika može umnožiti knjižicu o čitanju karata. Ista ima 35 stranica. To nam donekle smeta rad, jer opet će »Rodoljub« kasniti sa izlaženjem (...)«. Uz okružnice, letke, oglase i proglase, ipak se eto našao prostor za štampanje udžbenika, koji nisu izravno vezani za borbu protiv okupatora. Brigu i ljubav za svoj narod očitovala je KP i kroz ovu ZAVNOH-ovu akciju.

Svestrano i praktično priklađeno školovanje mladih ljudi u ratu, bilo je veoma razvijeno na našem području.

Poticaj za organiziranje i funkcioniranje školstva na oslobođenu području došao je već 1943. godine. Međutim, uslijed nedostatka učiteljskog i nastavničkog kadra na našem području, pročelnik za prosvjetu Ivan Benceković pri Okružnom NOO Pokuplje skupio je sa svih strana nastavnički kadar. Iz Turopoljsko-posavskog odreda povukao je učitelja Branka Šura, kojega postavlja za referenta prosvjete u kotarevima Velika Gorica i Pisarovina početkom siječnja 1944. godine. U svojoj izjavi o razvoju prosvjete na partizanskom području, Šur uz ostalo veli:

»Razvoj prosvjete na području bivših kotareva Pisarovina i Velika Gorica, koji su postojali i organizirani za vrijeme NOB-e od početka 1944. do oslobođenja. To je naime razdoblje kada sam imenovan po ONOO-u za referenta za prosvjetu u oba pomenuta kotara, a potkraj 1944. pa do oslobođenja samo u kotaru Velika Gorica. (. . .) No prije nego sam počeo raditi na školstvu bio sam od druge polovice 1943. u III. bataljonu TPO-u.« (.. .)

U ožujku mjesecu 1944. godine pozvani su svi učitelji s oslobođenog područja Pokuplja i Žumberka na seminar, što ga je sazvao Prosvjetni odjel ONOO-a za Pokuplje. Učitelji su tom prilikom dobili za prosvjetni rad smjernice u osnovnoj nastavi i narodnom prosvjećivanju. Skup je istodobno održao i konferenciju s koje je svim učiteljima s neoslobođena područja uputio slijedeći apel:

POZIV
HRVATSKOM UČITEUSTVU NA NEOSLOBOĐENOM PODRUČJU

Drugovi i drugarice!

Fašizam je pred konačnim slomom. Uspjesi Crvene Armije, borba naših naroda i Saveznika je garancija za to. Slomom fašizma dolazi na red likvidiranje narodnih izdajica, ustaša i četnika i svih onih elemenata koji su se u bilo kojem pogledu ogriješili o narodne interese.

Pred svoj konačni slom krvavi fašizam vrši nezapamćena zvjerstva nad našim narodom. Pljačka, palež, hapšenja, ubijanja itd. na dnevnom su redu. Ugrožena je egzistencija i život svih rodoljuba. U svom vlastitom interesu, te u interesu borbe našega naroda svatko treba da se opredijeli, da li će i dalje služiti neprijatelju i okupatoru, te time izvršiti sramotnu ulogu u toj borbi, ili će dati i svoj doprinos; u konačnom oslobođenju. To opredjeljivanje potrebno je i radi toga, jer će narod punim pravom postavljati pitanje pred svakoga, kad će se uživati plodovi borbe, što si ti doprinio za oslobođenje.

I prosvjetni rad snažno je sredstvo u borbi za pobjedu nad neprijateljem, te u borbi za bolji život i napredak zemlje. Učitelj kao član svoga naroda mora na prosvjetnom radu izvršiti svoju dužnost. U sadašnjem momentu ne možemo to potpuno izvršiti na području koje je privremeno okupirano od neprijatelja. Zato učiteljstvo Žumberka i Pokuplja sa svoje konferencije poziva sve učiteljstvo s privremeno okupiranog područja da pređe na oslobođeno područje i da se stavi na raspolaganje narodnoj vlasti. Time će izvršiti svoju dužnost i dati svoj doprinos u velikoj borbi za oslobođenje svih naših naroda.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Žumberak, 16. III 1944.

Josip Šestan, v. r.
Slavica Malčević, v. r.
Josip Erdelja, v. r.
J. Petanović, v. r.
Đuro Lojen, v. r.
Ljubica Čegec, v. r.
Slavica Proselo, v. r.
Ivka Kovačević, v. r.
Tatjana Marinić, v. r.

Ivo Plasaj, v. r.
Jelka Boić, v. r.
Nikola Perić, v. r.
Milka Vukelić, v. r.
Nada Škrinjar, v. r.
Mignon Škrinjar, v. r.
Zvonimir Gaži, v. r.
Nikola Smićiklas, v. r.
Juraj Jurman, v. r.
Vladimir Blašković, v. r.
Đuro Štajer, v. r.
Boris Klakočer, v. r.
Vesna Meštrović, v. r.
Adalbert Host, v. r.
Dragica Šmičiklas, v. r.
Mira Molnar, v. r.
Lina Padovan, v. r.
Ankica Čegec, v. r.
Ivan Mrzljak, v. r.
Eugen Kečanović, v. r.
Olga Pipić, v. r.
Miljenko Škorić, v. r.
Branko Sur, v. r.
Juraj Haraminčić, v. r.«
(Muzej revolucije Zagreb, Inv. br. 5512)

Od 33 potpisnika na »Pozivu« dvanaestero ih je s područja bivšega kotara Velika Gorica.

»(. . .) Malo zatim, ne sjećam se točno mjeseca, organiziran je seminar u Pokupskom, koji je trajao deset dana. Vodila ga je izaslanica ZAVNOH-a Nada Babić. Na tom seminaru smo opširno pretresali nastavno gradivo za osnovnu školu s posebnim osvrtom na metode nastavnog rada, jer je to bilo nužno radi toga da bi prosvjetni radnici znali u nastavi razvijati revolucionarnost, jugoslavenski socijalistički patriotizam itd. Jednom rječju nastava je trebala odgajati nove generacije tako da upoznaju razvoj Narodne vlasti, njenu organizaciju, borbu naših naroda za oslobođenje, a na bazi stroge idejnosti u nastavi. Radi sigurnije orijentacije u radu preporučala se Herbartova metoda rada ***(Opća pedagogija prema njemačkom filozofu Herbartu — o. a.).*** Ovdje moram napomenuti da su pod kontrolom Narodnih vlasti radile gotovo sve škole s područja Pisarovine i Velike Gorice. (...)

(. . .) Na seminaru ukazala se i potreba nastavnog kadra pa je u tu svrhu organiziran i tromjesečni učiteljski tečaj, za omladince, koji su uglavnom već imali nekoliko razreda srednje škole, a tečaju su prisustvovali omladinci i omladinke s gore navedenog područja. Tečaj je održan u Desnim Štefankima, ali točno vrijeme se ne mogu sjetiti, pa radi toga ovdje ne spominjem, ali mislim da je počeo u mjesecu svibnju 1944. ***(I učiteljski tečaj počeo je u srpnju 1944. godine. Upravitelj tečaja je bio prof. Josip Busija — o.a.)*** Predavači na tom tečaju bili su Josip Busija, profesor, koji je baš u to vrijeme došao iz Zagreba na oslobođeni teritorij, predavao je geografiju i historiju, Jurman Juraj hrvatsko-srpski jezik sa književnošću, Šur Branko pedagošku grupu predmeta (pedagogiju, metodiku, historiju pedagogije, psihologiju). Pri toj obradi posebna je pažnja posvećena metodici pojedinih predmeta, da bi se mladi kadrovi što bolje snašli na radnim mjestima kamo su bili upućeni po završetku rada (.. .) Nekoliko predavanja iz marksizma održao je i Karlo Mrazović (Gašpar). U svojim izlaganjima osvrnuo se i na revoluciju u Španjolskoj, ugnjetavanje seljaštva i radničke klase tako daje kroz prikaz njene eksploatacije obradio i osnove iz političke ekonomije. Nekoliko tema o razvoju narodne vlasti održao je drug Benceković Ivan, pročelnik prosvjetnog odjela ONOO za Pokuplje. Po završetku tog tromjesečnog tečaja tečajci su u Pisarovini préd komisijom, koja se sastojala od predavača, svaki ponaosob održali praktična predavanja. (. . .) VrSéno je tada vrednovanje toga znanja. Samo je jedan slučaj bio kad tečajac nije imao gotovo nikakvog afiniteta za prosvjetni rad (. . .)«. ***(a.a.)***

Na oslobođenu i neoslobođenu području bivšega kotara Velika Gorica i bivše općine Pokupsko, koja je tada pripadala Kotarskom NOO-u Pisarovina, radilo je u okviru narodne vlasti više desetaka seoskih škola. Na neoslobođenim, tj. poluoslobođenim terenima, kao u Lukavcu, Buševcu, Jakuševcu, Bukevju, Mraclinu, Vukovini, Kućama i drugdje, pomoć narodnih vlasti bila je manje intenzivna nego na oslobođenu području. Međutim, uz male kontakte i upute o radu po novom nastavnom planu i programu donešenom u Glini, nastavnici i učitelji su se i ondje oduševljeno prihvatili rada.

U Kotarskom NOO-u Velika Gorica prije Branka Šura, referent za prosvjetu bio je učitelj iz Lukavca Đuro Lojen koji je u ofenzivi na oslobođeni teritorij te godine poginuo na putu između Cerovskog Vrha i Dubranca. U Kotarskom NOO-u Pisarovina za prosvjetnog referenta postavljen je Zvonko Gaži, učitelj iz Velike Mlake.

Od jeseni 1944. godine pročelnik Prosvjetnog odjela Kotarskog NOO-a Velika Gorica bio je drug Franjo Štajduhar, kovački obrtnik iz Dubranca. U jednom izvještaju o stanju prosvjete na oslobođenom području (Kravarsko i Dubranec) piše među ostalim:

»(...) Po općinama imademo zadužene drugove po prosvjetnom a također i po selima. Na oslobođenom teritoriju ima polaznika 152, dok nam broj nepismene djece nije

točno poznat. U općini Kravarsko i Dubranec imamo za sada otvoreno deset analfabetskih tečajeva sa 89 polaznika.

Da se suzbije nepismenost, koja je dosta velika potreban je veliki broj omladinaca i omladinki, koji bi radili na analfabetskim tečajevima.

Potrebni su veći krediti, kako za potrebe škola a pogotovo za nastavnike. Ovo je potrebno ne samo zbog toga, da nastavniku ne bude hladno, već i radi same reprezentacije. Narod treba da vidi, da se naša narodna vlast brine oko svih potreba naših škola i učitelja. To nisu tako veliki zahtjevi, koji se ne bi mogli ispuniti, a pogotovo kad na oslobođenom području radi malo škola.

(. ..) Pojava pjegavog tifusa u nekim predjelima oslobođenog teritorija ponukala je više NOO-a, da raspuste škole do zaključno 2. veljače 1945«. *(AIHRPH, NV-97/194)*

Iz ovog se izvještaja dade razabrati da radi veoma mali broj škola. Uzrok je tome pomanjkanje nastavničkog kadra a ponajviše činjenica, što je veliki dio kotara još neoslobođen, a na poluoslobođeni često se zalijeće banda.

Navedeni dijelovi izvještaja odjela za prosvjetu Kotarskog NOO-a ne daju potpunu sliku organiziranosti školstva i prosjvetnih aktivnosti, jer ne obuhvaćaju tečajeve. Taj izvještaj, dosta je površno sročen. Unatoč tome, pruža nam informacije o školstvu toga vremena. Dugačiju sliku o školstvu i prosvjetno-pedagoškoj službi daje učitelj Branko Antonić, iz Odre zagrebačke, koji je u rujnu 1944. godine došao na oslobođeni teritorij, jer više nije mogao ostati kao aktivist u svome selu. On među inim veli:

»(.. .) Tada je na oslobođenom području Pokuplja bila već dobro organizirana prosvjetno-pedagoška služba. Mnoge osnovne škole su već normalno radile, a otvarali su se i novi školski centri (. ..) Ja sam dobio zaduženje da organiziram nastavu u Jamnici, a supruga Slavica u Lučelnici. Nakon kratkog vremena doselio je u školski stan učiteljski par sa familijom iz Kupinečkog Kraljevca i tada su oni preuzeli rad na nastavi na ove dvije škole. Ja sam tada bio upućen u IV. bataljon brigade Franje Ogulinca-Selje, a moja drugarica u Donji Bukovčak sa zadatkom da tamo organizira nastavu i tečajeve za nepismene u Bukovačku, Havidićima i Lipnici.

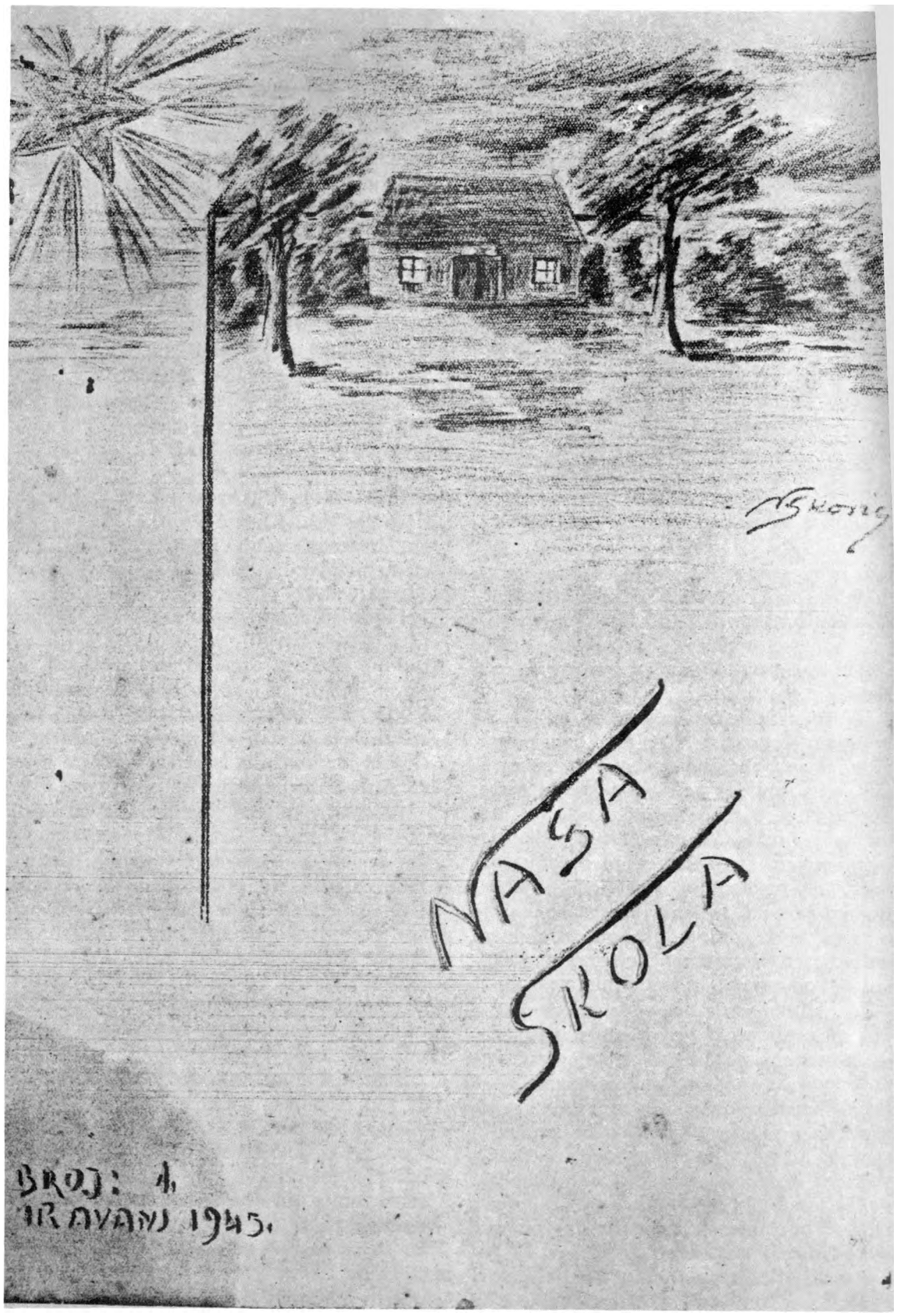
(...) U IV. bataljon sam došao baš u vrijeme kada se pripremao kulturno-umjetnički program za proslavu Oktobarske revolucije, koja se održala u Jamnici. Bilo je to takmičenje između triju brigada, »Seljine«, Žumberačke i Karlovačke. Uvježbavao sam dvije pjesme s borcima IV. bataljona i poslije izvedbe su bile pohvaljene kao najbolje. Još smo nastupali na priredbi u Jamnici i Gornjem Hruševcu. Krajem novembra ili početkom decembra mjeseca uputio me komesar divizije Franjo Knebl u Jamnicu na općeobrazovni tečaj za omladince i omladinke da zamijenim jednu bolesnu nastavnicu. Nakon njezinog ozdravljenja, dobio sam zaduženje da organiziram nastavu u Dubrancu. Tada je već bila organizirana referada za kotar Velika Gorica sa sjedištem u Cerovskom Vrhu. Pročelnik za prosvjetu bio je Franjo Štajduhar a referent Šur Branko.

Nekako u isto vrijeme dužnost prosvjetnog referenta Okružnog NOO-a Pokuplje preuzela je drugarica Maša Lukač. Tada je već na području KNOO-a Vel. Gorica radilo nekoliko škola (Bukovčak Donji, Dubranec, Cerovski Vrh, Ključić Brdo, Cvetković Brdo, Hruševac Gornji i još neke). Suradnja između nastavnika tih škola i prosvjetno-pedagoških službi bila je vrlo dobra. Mnogo se je radilo na unapređenju nastave u školama i na opismenjavanju nepismenih. Da bi taj rad bio što bolje organiziran i usklađen, osnovan je stručni aktiv učitelja za područje KNOO-a V. Gorica. Koliko se sjećam, prvi sastanak je održan u Hruševcu Gornjem, a sjećam se i sastanka stručnog aktiva u Ključić Brdu i Bukovčaku.

Na sastanku već spomenutog stručnog aktiva u Gornjem Hruševcu dogovoreno je da se pokrene izdavanje stručnog pedagoškog časopisa za područje našega kotara. Ustanovljeno je i ime časopisa »Naša škola«. Već na tom sastanku bilo je dogovoreno tko će obraditi pojedine teme, a drugarica Škorić (supruga upravitelja škole iz Hruševca) preuzela je obavezu da izradi za 1. broj naslovne strane i bile su vrlo ukusno izrađene (...)«. *(a.a.)*

Učitelj Branko Antonić iz Odre zagrebačke bio je ubrzo nakon oslobođenja postavljen za referenta za narodno prosvjećivanje Kotarskog NOO-a Vel. Gorica, a o stručnom časopisu još veli: »(.. .) No brzo nakon izlaska 1. broja došlo je željno očekivano oslobođenje pa se od 1. broja nije dalje pošlo, jer su se nastavnici razišli na nove dužnosti (...)«.

List »Naša škola« je pisan mašinom i izvučen šapirografom u nekoliko desetaka primjeraka. Korice su od tvrđeg kartona. Prva je stranica ukrašena slikom osamljene škole omeđene zalenim drvećem i u lijevom uglu zvijezdom petokrakom sa sunčevim zracima. Ilustraciju korica-prve stranice načinila je drugarica Nada Škorić, učiteljica iz Gornjeg Hruševca. Na prvoj strani iza korica piše:

Faksimil naslovne stranice lista »Naša škola« (prvi i jedini broj izašao je prije oslobođenja zemlje).

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

SADRŽAJ:

Uvodna riječ..... Inicijativni odbor
Selo je odraz škole . . . . Škorić Miljenko
Zidne novine..... Čunčić Dragutin
Uloga pionirskih organizacija u našim školama..... Malčević Slavica
Školski vrt..... Antonić Branko
O osnovnim načelima naše nove škole..... Šur Branko
Šuma kao utočište

partizana .....Antonie Slavica
Metodika početne stvarne
nastave.....Šur Branko

Učitelji!

Sarađujte u časopisu »Naša škola«, jer Vas time zadužuje omladina naše domovine.

»Naša škola« izlazi svakog mjeseca. Za uređenje brine se inicijativni odbor učiteljskog udruženja velikogoričkog kotara.

Svi radovi šalju se na Prosvjetni odjel, kotara Velika Gorica.

UVODNA RIJEČ

BIJESNI RAT U SVOJOJ NAJSTRAŠNIJOJ FORMI, BORI SE TAMA I SVJETLOST, BORI SE PRAVDA PROTIV NEPRAVDE, KOJA VEĆ KLECA I NESTAJE. U TIM NAJTEŽIM DANIMA UČITELJSTVO VELIKOGORIČKOG KOTARA NE MIRUJE, VEĆ NASTOJI I RADI NA SVOME STRUČNOM I POLITIČKOM UZDIZANJU, DA BI BILO ŠTO SPREMNIJE UZDIĆI I DOVESTI SVOJ NAROD U LUKU TIŠINE I MIRA, U LUKU PROSVJETE I SREĆE. S TOM NAKANOM IZDAJE I OVAJ LIST, KOJI U OVIM DANAŠNJIM RATNIM PRILIKAMA PO SVOJOJ FORMI, PA ČAK I SADRŽAJU NIJE ONAKAV, KAKAV BI MOGAO BITI, KAD BI UČITELJSTVO IMALO POTREBNU LEKTIRU I TEHNIČKI MATERIJAL. NO POREDSVEGA TOGA SMATRAMO, DA ĆE OVAJ LIST NAIĆI NA DOBAR PRIJEM KOD NAŠEG UČITELJSTVA.

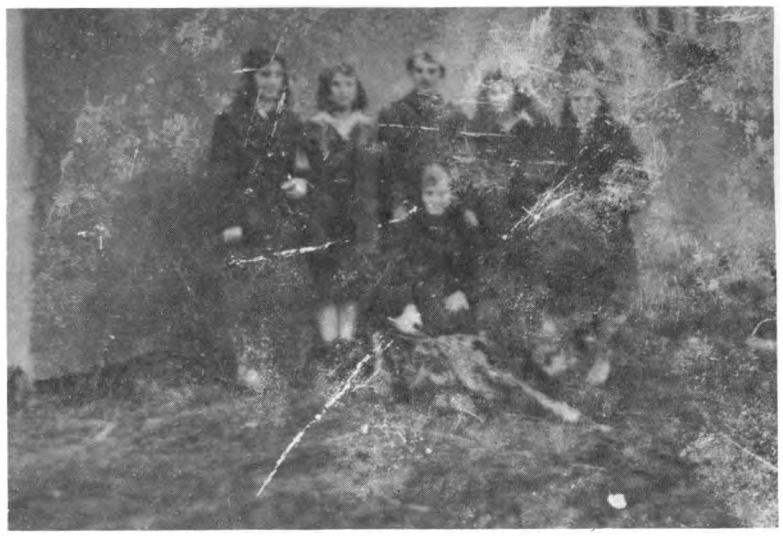
OVAJ ĆE LIST DONOSITI ČLANKE STRUČNOG SADRŽAJA, KAKO BI SE NAŠE UČITELJSTVO U TOM SMJERU UZDIZALO I UZGAJALO U DUHU NOVOG VREMENA. UJEDNO SE NADAMO, DA ĆE OVAJ LIST BITI PRVA LEKTIRA NAŠIM NAJMLAĐIM DRUGOVIMA, KOJI SU DANAS NA TEČAJEVIMA, ILI SU IZAŠLI IZ NJIH, TE VEĆ RADE PO RAZNIM ŠKOLAMA NAŠE DOMOVINE.

DA BI OVAJ LIST ISPUNIO SVOJU ZADAĆU, POTREBNA BI BILA SURADNJA NAŠIH DRUGOVA IZ BLIŽIH KOTAREVA. STOGA IH OVIME DRUGARSKI POZIVLJEMO, DA NAS POMOGNU U RADU.

INICIJATIVNI ODBOR.« *(a.a.)*

Razni tečajevi

Kako se bližio kraj ratnim strahotama Okružni NOO za Pokuplje i Kotarski NOO Velika Gorica organizirali su sustavno naobražavanje mladih ljudi, što je već opisano

Polaznici učiteljskog tečaja u Pisarovim.

pa ću ovdie nadopuniti stvarnim činjenicama.

VETERINARSKI TEČAJ je već opisan i taj kadar osposobljenih »veterinara« već je u ratu dao velike rezultate. Poslije oslobođenja oni su radili u veterinarskim stanicama kao pomoćno osoblje stručnim veterinarima, ali su i samostalno djelovali u selima i svoje usluge naplaćivali kao pravi veterinari. To, međutim, nisu dopustili akademski obrazovani veterinari i ganjali su ove, kako su oni rekli, nadri-veterinare, putem vlasti. Dakako tu se radilo najviše o oduzimanju prihoda stručnjacima, a manje o tome da i »kvazi-veterinari« ne umiju pomoći prilikom liječenja stoke. U protivnom, narod ih ne bi zvao!

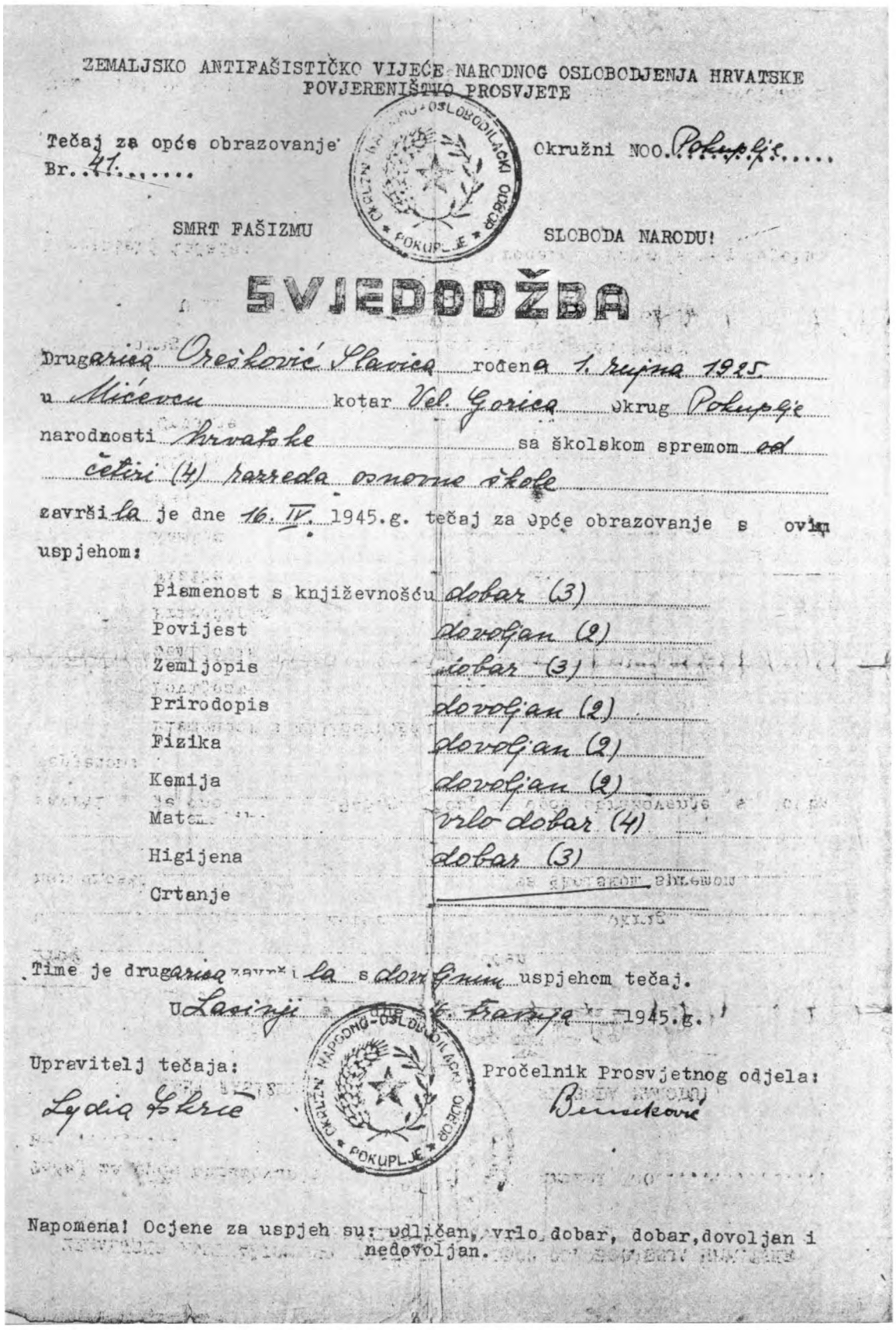
UČITELJSKI TROMJESEČNI TEČAJ je također opisan, a ovdje iznosim prijepis jednog uvjerenja o položenom tromjesečnom školovanju polaznika prve grupe. Uvjerenje izgleda ovako:

OKRUŽNI NARODNOOSLOBODILAČKI ODBOR
POKUPLJE
PROSVJETNI ODIO
TROMJESEČNI UČITELJSKI TEČAJ
Broj: 1/1944. g. Dne: 8. listopada 1944.
SMRT FAŠIZMU (zvijezda) SLOBODA NARODU!

UVJERENJE
O ZAVRŠENOM TROMJESEČNOM UČITELJSKOM TEČAJU

Drug: ČUNČIĆ DRAGUTIN rođen 12 VIII. 1917.....u Kučama..... općine Vukovina.....kotar Velika Gorica.....okrug Pokuplje.....narodnosti Hrvat.....školska sprema..... četiri razreda osnovne škole.....sa (bez).....dnevnim..... (mjesečnim) učiteljskim tečajem, završio (la) je dne 8. listopada 1944. I. tromjesečni učiteljski tečaj s ovim uspjehom:

OPĆE-OBRAZOVNI
PREDMETI:..... dobar

ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE NARODNOG OSLOBODJENJA HRVATSKE
POVJERENIŠTVO PROSVJETE

Tečaj za opće obrazovanje
Br. 41.....

Okružni NOO. Pokuplje.....

SMRT FAŠIZMU SLOBODA NARODU!

SVJEDODŽBA

Drugarica Orešković Slavica rođena 1. rujna 1925
u Miševcu kotar Vel. Gorica okrug Pokuplje
narodnosti hrvatske sa školskom spremom od
četiri (4) razreda osnovne škole
završila je dne 16. IV. 1945.g. tečaj za opće obrazovanje s ovim
uspjehom:

Pismenost s književnošću	dobar (3)
Povijest	dovoljan (2)
Zemljopis	dobar (3)
Prirodopis	dovoljan (2)
Fizika	dovoljan (2)
Kemija	dovoljan (2)
Matematika	vrlo dobar (4)
Higijena	dobar (3)
Crtanje	

Time je drugarica završila s dovoljnim uspjehom tečaj.

U Lasinji dne 16. travnja 1945.g.

Upravitelj tečaja: Lydia Skrie

Pročelnik Prosvjetnog odjela: Benceković

Napomena: Ocjene za uspjeh su: udličan, vrlo dobar, dobar, dovoljan i nedovoljan.

STRUČNI PREDMETI: . dovoljan
VLADANJE:..... vrlo dobar

Upravitelj tečaja:
prof. Josip Busija v. r.

Pročelnik prosvjetnog odjela
Okružnog N.O.O.-a Pokuplje:
Benceković Ivan v. r.

NAPOMENA: Ocjene za uspjeh su: vrlo dobar, dobar, dovoljan.

Ocjene za vladanje su: vrlo dobro, dobro« ***(a.a.)***

Ovi omladinci su s tečaja išli odmah na rad u osnovne škole po selima, a poslije oslobođenja su 1945/6. školske godine dopunili znanje školovanjem, jednogodišnjim

Tečaj administrativnog obrazovanja Lasinja — Zagreb 1944/45. godine koji su polazile omladinke s našeg područja.

tečajem u Državnoj učiteljskoj školi u Zagrebu.

OPĆEOBRAZOVNI TEČAJ za omladinu organiziran je u Jamnici, trajao je tri mjeseca, a prvi upravitelj bila je drugarica Dorica Fiolić, učiteljica iz Male Mlake, koju je postavio Okružni NOO Pokuplje. Kad je oboljela u prosincu 1944. zamijenio ju je na dužnosti rukovodioca učitelj Branko Antonić iz Odre zagrebačke. On je premješten u Dubranec, a tečaj je vodila kao upraviteljica drugarica Lydia Iskrič. Tečaj je završio u Lasinji, 6. travnja 1945. godine. Na završetku su se dobivale svjedodžbe koje su ovako izgledale:

»ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE POVJERENIŠTVO PROSVJETE
Tečaj za opće obrazovanje (M. P.) Okružni NOO Pokuplje
Br. 41.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

S V J E D O D Ž B A

Drugarica OREŠKOVIĆ SLAVICA rođena 1. rujna 1925. u Mičevcu, kotar Velika Gorica, Okrug Pokuplje, narodnost hrvatska, sa školskom spremom od četiri (4) razreda osnovne škole, završila je dne 16. IV 1945. g. tečaj za opće obrazovanje s ovim uspjehom:

Pismenost s književnošću	dobar(3)
Povijest	dovoljan(2)
Zemljopis	dobar(3)
Prirodopis	dovoljan(2)
Fizika	dovoljan(2)
Kemija	dovoljan(2)
Matematika	vrlo dobar (4)
Higijena	dobar(3)
Crtanje	•/•

Time je drugarica završila s dovoljnim uspjehom tečaj.

U Lasinji, dne 6. travnja 1945. godine.

Upravitelj tečaja: Lydia Iskrič v.r.

Pročelnik prosvjetnog odjela: Benceković v.r.

Napomena: Ocjene za uspjeh su: odličan, vrlo dobar, dobar, dovoljan i nedovoljan.«

(a.a)

Nakon općeobrazovnog tromjesečnog tečaja, omladinci i omladinke išli su dalje na tečaj za određene struke. Tako je i Slavica Orešković odmah pohađala tromjesečni tečaj za ADMINISTRAT1VNO-DAKTILOGRAFSKU kvalifikaciju, ali je rat završio prije završetka kursa. Nastavak školovanja bio je u oslobođenom Zagrebu. Dobila je ovakvu svjedoždbu:

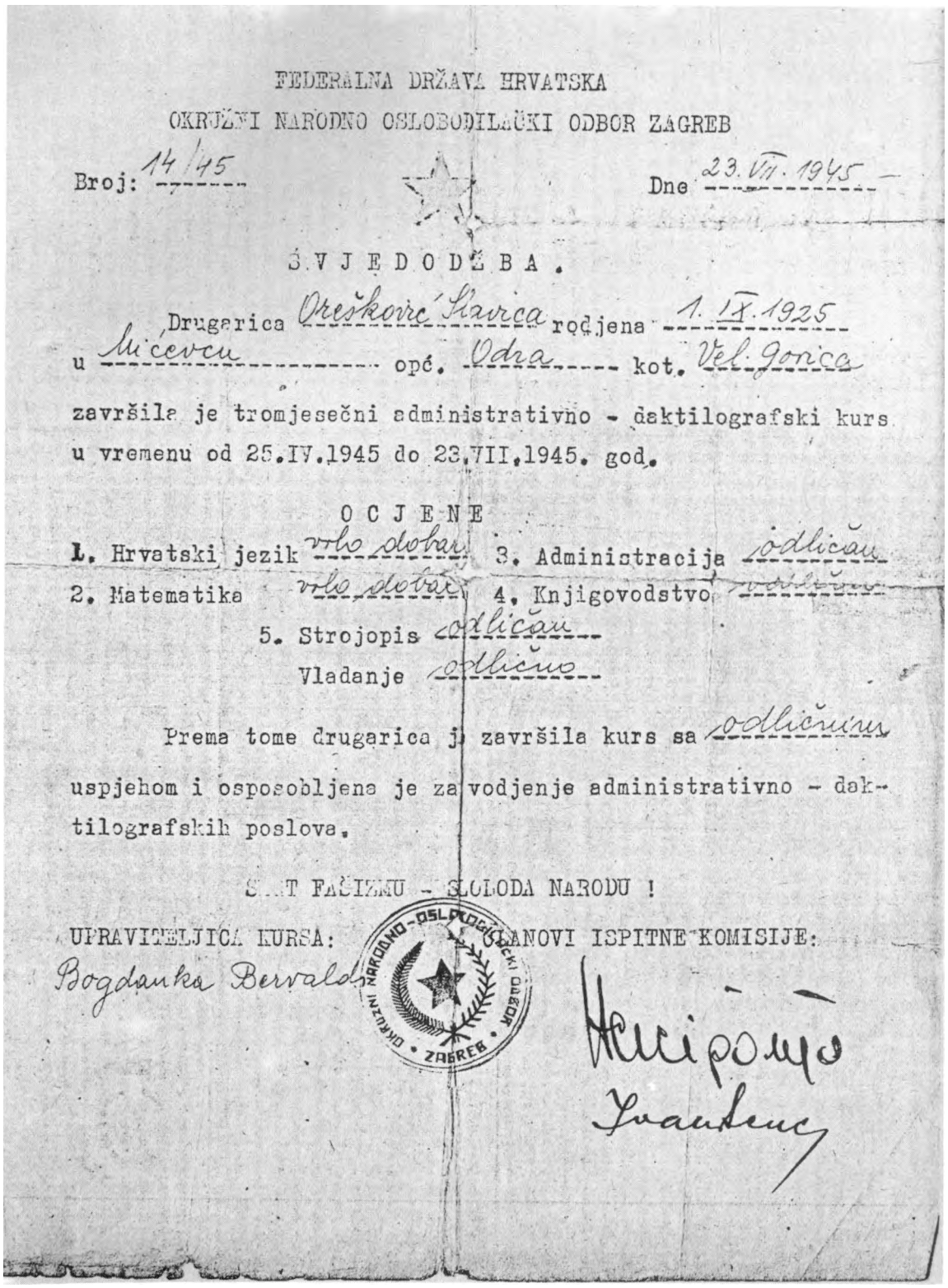
FEDERALNA DRŽAVA HRVATSKA
OKRUŽNI NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR ZAGREB
Broj: 14/45 (zvijezda) Dne 23. VII 1945.

S V J E D O D Ž B A

Drugarica Orešković Slavica rođena 1. IX 1925. u Mičevcu, opć. Odra, kot. Vel. Gorica, završila je tromjesečni administrativno-daktilografski kurs u vremenu od 25. IV 1945. do 23. VII 1945. god.

O C J E N E

1. Hrvatski jezik	vrlo dobar

FEDERALNA DRŽAVA HRVATSKA
OKRUŽNI NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR ZAGREB

Broj: 14/45 Dne 23. VII. 1945

SVJEDODŽBA.

Drugarica Oreškovć Slavica rođjena 1. IX. 1925
u Micevcu opć. Odra kot. Vel. Gorica
završila je tromjesečni administrativno - daktilografski kurs
u vremenu od 25.IV.1945 do 23.VII.1945. god.

OCJENE

1. Hrvatski jezik vrlo dobar 3. Administracija odličan
2. Matematika vrlo dobar 4. Knjigovodstvo odličan
5. Strojopis odličan
Vladanje odlično

Prema tome drugarica je završila kurs sa odličnim uspjehom i osposobljena je za vodjenje administrativno - daktilografskih poslova.

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU !

UPRAVITELJICA KURSA: ČLANOVI ISPITNE KOMISIJE:
Bogdanka Bervaldi

OKRUŽNI NARODNO-OSLOBODILAČKI ODBOR ZAGREB

Hercigonja
Ivan(?)

2. Matematika vrlo dobar
3. Administracija odličan
4. Knjigovodstvo odličan
5. Strojopis odličan
Vladanje odlično

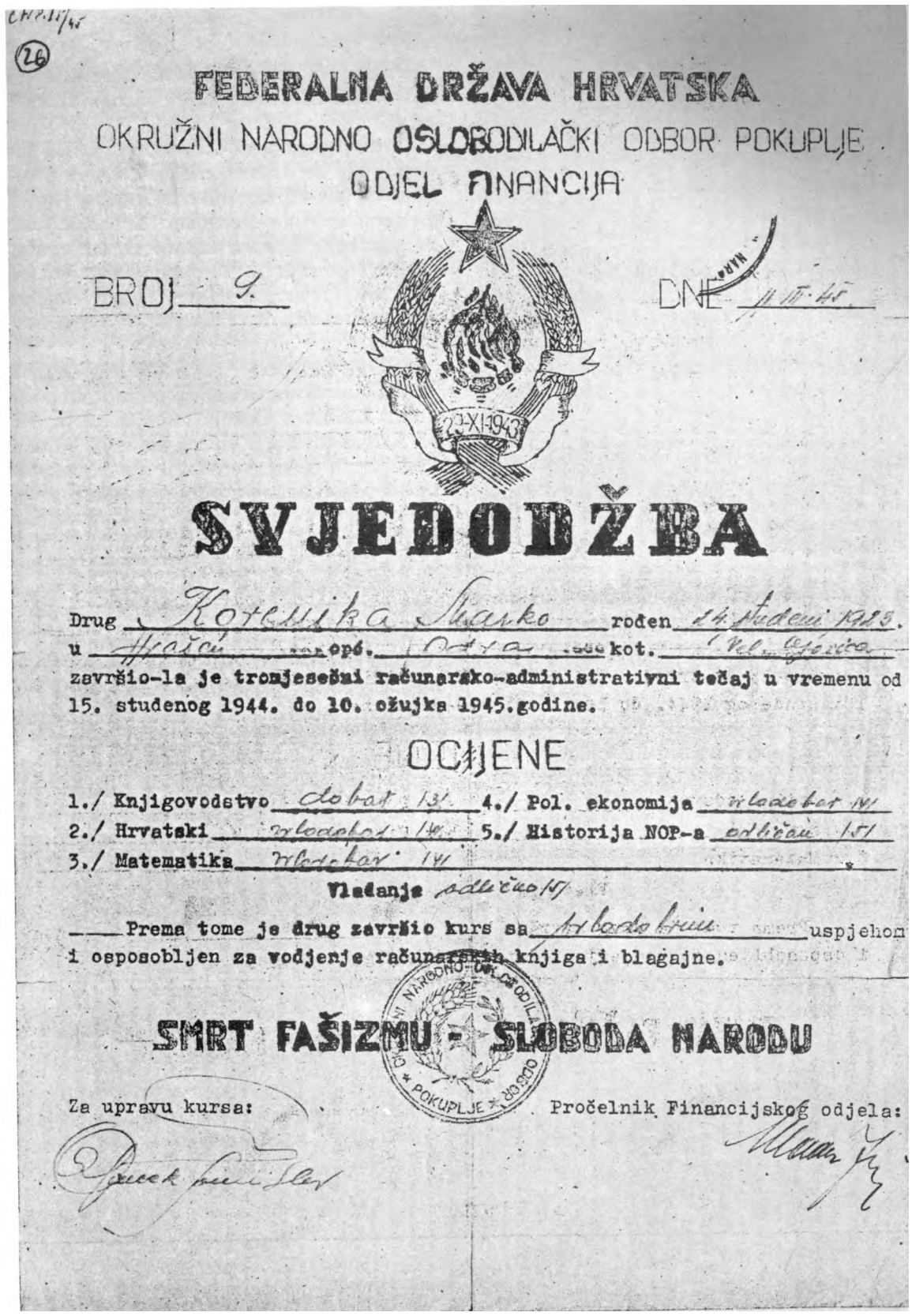
Prema tome drugarica je završila kurs s odličnim uspjehom i osposobljena je za vođenje administrativno-daktilografskih poslova.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

UPRAVITELJICA KURSA:
Bogdanka Bervaldi v.r.

ČLANOVI ISPITNE KOMISIJE:
Hercigonja v.r. Ivan (?) v.r.«.

RAČUNSKO-ADMINISTRATIVNI TROMJESEČNI TEČAJ je pohađalo dosta omladinaca i omladinki. Smješten je bio u Skender Brdu kod Okružnog NOO-a za Pokuplje. U prvoj grupi tečajaca bilo je oko trideset omladinaca i omladinki, od kojih su mnogi bili ranjeni u operativnim jedinicama NOV-e. Nakon ozdravljenja pohađali su taj tečaj jer nisu mogli natrag u borbu.

FEDERALNA DRŽAVA HRVATSKA
OKRUŽNI NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR POKUPLJE
ODJEL FINANCIJA

BROJ 9. DNE 11.III.45.

SVJEDODŽBA

Drug Korenika Marko rođen 24. studeni 1923.
u Hrašću opć. Odra kot. Velika Gorica
završio-la je tromjesečni računarsko-administrativni tečaj u vremenu od 15. studenog 1944. do 10. ožujka 1945. godine.

OCJENE

1./ Knjigovodstvo dobar 13 4./ Pol. ekonomija vrlodobar IV
2./ Hrvatski vrlodobar 14 5./ Historija NOP-a odličan 15
3./ Matematika vrlodobar 14

Vladanje odlično IV

Prema tome je drug završio kurs sa vrlodobrim uspjehom i osposobljen za vodjenje računarskih knjiga i blagajne.

NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR POKUPLJE

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU

Za upravu kursa: Pročelnik Financijskog odjela:

Faksimil svjedodžbe o položenom ispitu s ocjenama polaznika Marka Korenike.

Rukovoditelj tečaja je bio Tomislav Giriček. Nastava je trajala 8 do deset sati dnevno, a po potrebi uzimanja određene građe i više. Nastavnici su bili stalni i povremeni za neke predmete. Završivši tromjesečni tečaj polaznik je dobivao ovakvu svjedodžbu:

»FEDERALNA DRŽAVA HRVATSKA
OKRUŽNI NARODNO OSLOBODILAČKI ODBOR POKUPLJE
ODJEL FINANCIJA
BROJ: 9 (jugoslavenski grb) DNE 11.III. 45.
S V J E D O D Ž B A
Drug KORENIKA MARKO, rođen 24. studenoga 1923. u Hrašću, opć. Odra, kot. Veli-

Polaznici tromjesečnog računsko-administrativnog tečaja u zaseoku Skender-brdo održanog od 15. XI 1944. do 10. III 1945. Prvi s lijeva stoji Ivan Kocijan iz Vukojevca, a drugi s desna stoji Marko Korenika iz Hrašća

ka Gorica, završio je tromjesečni računarsko-administrativni tečaj u vremenu od 15. studenoga 1944. do 10. ožujka 1945. godine.

O C J E N E

1. Knjigovodstvo	dobar (3)
2. Hrvatski	vrlo dobar (4)
3. Matematika	vrlo dobar (4)
4. Pol. ekonomija	vrlo dobar (4)
5. Historija NOP-a	odličan(5)
Vladanje	odlično(5)

Prema tome je drug završio kurs s vrlo dobrim uspjehom i osposobljen za vođenje računarskih knjiga i blagajne.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

Za upravu kursa: Pročelnik
Giriček Tomislav v.r. financijskog odjela:
Mladen Jože v.r.« *(a.a).*

Ivan Kocijan, poljoprivrednik iz Vukojevca Donjeg, SKOJ-evac i borac u NOV-u.

S našeg područja bilo je oko deset omladinaca i omladinki i svi su s uspjehom završili tečaj.

Među polaznicima ovog tečaja s našeg područja bili su : Ivan Kocijan iz Donjeg Vukojevca, Marko Korenika iz Hrašća, Franjo Križanić iz Vukovine, Josip Kruhan iz Jezera sisačkog, Zlata Švabinec iz Dubranca, Štefica Kantura iz Savskog Gaja, Ankica Lacković iz Velike Mlake, Drago Anić iz Novog Čiča i Barica Lacković iz Velike Mlake.

TROMJESEČNI POLJOPRIVREDNI TEČAJ održavan je u školi poljoprivrednog dobra Hruševec Gornji. Polazilo ga je više od 30 omladinaca iz cijelog područja okruga Pokuplje. S našega terena su između ostalih bili: Franjo Lacković, poljoprivrednik iz Velike Mlake, Tonček Vađić, poljoprivrednik iz Lukavca, Stjepan Tomašić-Milan, seljak iz Kurilovca, Ivan Cigetić i Tonča Stanilović, lugar, obojica poljoprivrednici iz Lukavca.

Predavači na tečaju su bili agronom Miškina i Drago Vodopija iz Zagreba. Povremeni predavač bio je Branko Šur, učitelj iz Ščitarjeva, koji je predavao općeobrazovne predmete s još nekim predavačima. Na ovom tečaju nisu stjecane kvalifikacije za određeno zanimanje, osim poljoprivrede, ali su manje-više svi polaznici kasnije rukovodili zadrugama i ostalim poljoprivrednim djelatnostima u selima.

DJEČJI DOM U LASINJI je imao svoju četverorazrednu osnovnu školu. Upraviteljica doma je bila drugarica Betika Jesih a učiteljice su bile Dorica Fiolić i Vesna Maštrović.

U Domu su bila smještena djeca čiji su roditelji u partizanima ili koja nisu bila zbrinuta. Riječ je, dakako, o djeci čije su roditelje ubili fašisti zbog suradnje s narodnooslobodilačkim pokretom.

Partizanska gimnazija

Partizanska gimnazija za redovno niže srednje školovanje djece je osnovana u Pisarovini, šk. god. 1944/5. Polaznici su bili djeca iz Đačkog doma Lasinja, koji su tada završili četvrti razred osnovne škole, njih tridesetak. Oni nastavljaju školovanje u gimnaziji. Mnogi su u njoj završili malu maturu u oslobođenoj Velikoj Gorici i nastavili daljnje školovanje sve do fakulteta u Zagrebu.

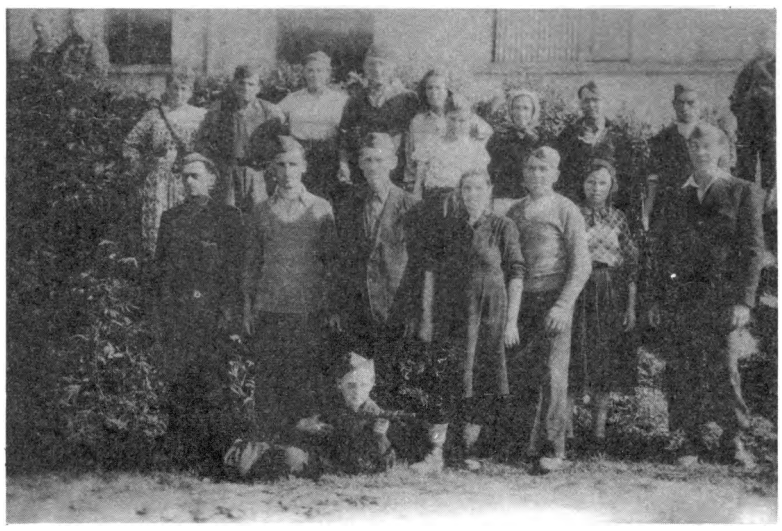
Profesori u gimnaziji su bili: Josip Busija, profesor iz Zagreba, direktor Gimnazije; Vera Bevk, profesor iz Zagreba; »Cica«, profesor iz Zagreba; Ivan Vrence, profesor iz Zagorja, bio je direktor gimnazije, kad je Josip

Busija postavljen za direktora Više pedagoške škole u Zagrebu; Juraj i Nada Jurman, učitelji iz Velike Gorice; Juraj Haraminčić, profesor iz Velike Gorice.

O nastanku te partizanske gimnazije u Pisarovini Branko Šur, kao okružni prosvjetni referent, rekao je, među ostalim, i ovo:

»(...) Odmah poslije ofenzive, koja se ovdje osjetila samo nekoliko dana, sakupilo se u Pisarovini više prosvjetnih radnika profesora i uslijed tako povoljne situacije, obzirom na prosvjetne radnike osnovana je gimnazija u Pisarovini. Učenika je bilo dosta, jer je to bio mjesec rujan, a učenici iz našeg dječjeg doma završili su četiri razreda osnovne škole i tako bili pripremljeni za rad u višim razredima. Zgrada u Pisarovini bila je osposobljena za gimnaziju. Iz stare škole korištene su klupe, katedre, školske table, ali su nedostajali udžbenici za nastavnike. Neki su imali nešto svojih udžbenika, a jedan dio sam donio ja iz škole Ščitarjevo, jer sam ja znao od ranije da neke od veoma potrebnih knjiga ima u knjižnici pomenute škole. Donio sam tada nekoliko svezaka historije od profesora Klaića. Gimnazija je počela normalnim radom, pa je to bila još jedna velika pobjeda u razvoju prosvjetnog života i rada narodnih vlasti (. ..)« *(a.a.)*

Gimnazija je nesmetano radila u Pisarovini sve do ožujka 1945. godine, a tada je zbog

Polaznici poljoprivrednog tečaja u Hruševcu Gornjem 1944. godine.

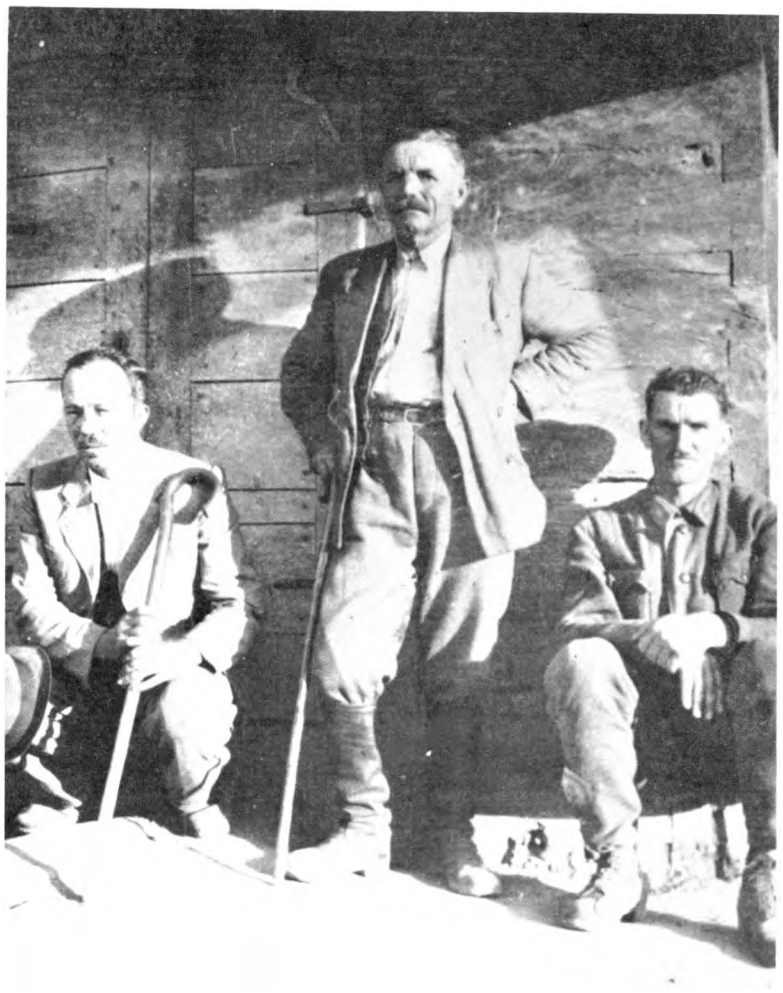
fašističke vojske u povlačenju morala preseliti u Lasinju, odakle se po oslobođenju Velike Gorice doselila ovdje i nastavila radom.

Okružni NOO Pokuplje

Okružni NOO Pokuplje odigrao je važnu ulogu u koordinaciji rada i razvoja narodne vlasti na području Posavine, Turopolja, Pokuplja i Žumberka. Potreba za njegovo formiranje postojala je dosta rano u proljeće 1943. godine, ali uslijed stanovitih zapreka nije formiran sve do kolovoza 1943. godine. U izvještaju Okružnog komiteta KPH-a za

Polaznici gimnazije u Lasinji 1944/45. školske godine s direktorom škole, prof. Josipom Busijom iz Zagreba. Učenici su bili pretežno s područja bivšeg Kotara Velika Gorica.

Petar Fiolić (u sredini), poljoprivrednik iz Male Mlake, predsjednik Okružnog NOO-a za Pokuplje; Mijo Jandraš (lijevo), poljoprivrednik iz Čeha Donjih, jedan od osnivača KNOO-a Velika Gorica (10. VI 1943)i predsjednik općinskog NOO-a Sveta Klara; Tiburcije Crnečki-Burc, poljočuvar iz Čeha, član Općinskog NOO-a Sveta Klara — u Vukomeriću, početkom 1944. godine.

Pokuplje Centralnom komitetu KPH-a od 30. svibnja 1943. stoji:

»(. . .) Okružni NOO nijesmo još uvijek uspjeli formirati i to uglavnom radi toga, što su nam drugovi većinom predlagali i htjeli slati za njega članove Partije, tako da bi on bio u stvari naše drugo izdanje. Baš u vezi s ovim novim prilikama koje su nastupile raspuštanjem Kominterne i mogućnošću otvaranja drugog fronta na Balkanu nijesmo mogli po našem mišljenju niti smjeli pristupiti formiranju jednog tako sastavljenog odbora. Osnovali smo zato Inicijativni okružni NOO sastavljen od 5 drugova, od kojih je jedan član našeg komiteta. Sutra se već ponovno vraćamo na isti teren na kojemu smo bili s time, da prenesemo naše zaključke na komitete i ubrzamo sakupljanje svih onih snaga koje još nijesu stale otvoreno na našu stranu ali nijesu ni protiv nas. U tome radu ćemo mi sami nastojati doći u dodir s uglednijim ljudima i njih privlačiti u naše odbore a prvenstveno u naš Okružni NOO (. . .)«. *(AIHRPH, KP-166/112)*

U kolovozu mjesecu pridobiveno je uz Petra Fiolića, bivšeg predsjednika Kotarske organizacije HSS-a Velika Gorica i zamjenika poslanika te organizacije, više uglednih ljudi — antifašista pa je OK KPH-a za Pokuplje utemeljio ONOO za Pokuplje u kolovozu 1943. godine. Već 6. rujna 1943. godine OK KPH podnosi izvještaj CK KPH u kojemu o tome piše:

»(...) Napokon smo uspjeli formirati ONOO. O tome će oni obavijestiti ZAVNOH. Članovi su mu: Ignac Pipić, seljak iz Horvata, član našeg komiteta, podpredsjednik Izvršnog Odbora; Petar Fiolić, seljak iz Male Mlake kotar Velika Gorica, zamjenik narodnog zastupnika HSS-a za Veliku Goricu, predsjednik Izvršnog Odbora; Janko Pavić, seljak iz Dragoševaca, član ZAVNOH-a, sekretar Izvršnog Odbora; Grga Milašinčić, trgovački pomoćnik iz Pribića, sada šef Ekonomskog Odsjeka ŽPO-a, pročelnik Gospodarskog odsjeka; Jurica Draušnik, posjednik iz Vrapča, član AVNOJ-a i ZAVNOH-a; Stepinac Miško, posjednik iz Krašića, kotar Jastrebarsko, predsjednik općinskog NOO-a Krašić, bivši član Sokola i brat nadbiskupa Stepinca; Stjepan Meglaj, privatni činovnik iz Stupnika, član Partije, pročelnik propagandnog odsjeka; Barica Kovačić, primalja iz Mraclina, kotar Velika Gorica; Jaša Radinić *(Ivo — o.a.),* seljak iz Pisarovine i bivši član KK Partije za Pisarovinu; Josip Mladen, vrtlar iz Jezera, Posavina, kotar Velika Gorica, član Partije. Naknadno ćemo za plenum uzeti još neke uglednije ljude, simpatizere naše Partije i neke HSS-ovce (.. .)«.

Kritizirajući rad nekih rukovodećih drugova koji pristupaju ljudima »s visoka«, nedisciplinirano-purgerski i prave se gospodom, izvjestitelj nastavlja:

»(...) Svi su drugovi u odboru mladi, ali imaju veliku volju za rad, što će nam omogućiti, da još jače oživimo sve NOO-e.

U kotaru Velika Gorica, Pisarovina i Samobor sada ponovno postoje kotarski NOO-i. U Žumberku se vrše općinski izbori i kotarski NOO 12. ov. mj., a u Jaski ćemo ga formirati ovih dana, iako nemamo po svim općinama NOO-a. Sa najboljim uspjehom radi KNOO Velika Gorica, koji je organizacijom obuhvatio gotovo sve općine, održava masovne sastanke, vrši mobilizaciju i bojkot zagrebačkog tržišta. Cijela 4 dana zajedno sa udarnicima zaustavili su sav promet namirnica za Zagreb. U Zagrebu je to izazvalo strašnu pometnju u opskrbi s mlijekom, voćem, povrćem i ostalim. Ovaj bojkot nastojimo proširiti i na sve ostale kotareve, pa ćemo u tu svrhu izdati i letak.

(. ..) Fiolića ćemo iskoristiti za sazivanje HSS-ovačkih prvaka na oslobođenom teritoriju Žumberka sa svrhom njihove aktivizaci-

e u našim redovima i izdavanja jednog proglasa Hrvatskom narodu iz ovih krajeva. I on sam će izdati svoju izjavu. (...)

Što se tiče rada mačekovaca, oni u zadnje vrijeme javno i legalno okupljaju pristalice pod izgovorom formiranja vatrogasnih druStava. Takva vatrogasna društva su najprije aikla u samoborskom kotaru, a sada su već počela da se javljaju i u nekim krajevima Velike Gorice. Osnivaju ih pod izgovorom, da *še* »netko paliti sela«, pa da treba gasiti polare. Kako čujemo svako, tko pristupiti u ta iruštva oslobođen je od vojske, tako tvrde neki od njih. Oko tih društava održavaju se veselice i pijanke, a u glavnom se tu kupe propale ustaše, njihovi dezerteri, njihovi zaštitaši i njima sličan ološ. Pokušat ćemo ubaciti neke naše ljude u ta društva, da vidimo još bolje šta se tamo radi. Inače ćemo nastojati da ih razbijamo i to narodu objasnimo (...)

(...) U ponekom slučaju događa nam se sektašenje u odnosu prema njima. To suzbijamo odmah. Tako u Velikoj Gorici, izlaskom Doma *(novine HSS-a na oslobođenom teritoriju, koje je uređivao Božidar Magovac — o.a.),* nastala je izvjesna diskusija, koja je pokazala, da su poneki drugovi imali krivo stanovište prema poštenim elementima iz HSS-a. Čak i jedan član KK, dok se nije objasnilo tvrdio je, da ne treba dijeliti takvu štampu i da se može bez njih raditi!«.

Ova primjedba o sektašenju Komiteta prema HSS-ovcima u Velikoj Gorici, kao i članova Partije, nije dovoljno prostudirana i krivo je interpretirana u izvještaju CK KPH-a. Na ovom je području naime najviše pristaša te stranke pristupilo bez rezerve NOP-u, a okorjeli mačekovci su temeljito izolirani od utjecaja na mase. To nije bio slučaj u ostalim kotarima. Bilo je istina pojedinaca koji su samo prividno podržavali NOP, uglavnom zbog vlastite karijere. O tome u stanovitu smislu govori i izvještaj koji usput rečeno sam sebe pobija kad o kotaru Velika Gorica veli :

»(...) Ovi drugovi su bez sumnje postigli dosta lijepih uspjeha u okupljanju naroda oko sebe, pa su se malo bili počeli i opijati tim uspjesima. Nakon toga nije bilo više takvih ispada i niti takvog gledanja. Napominjemo da su svi gotovo, naši aktivisti i funkcionari ranije bili HSS-ovci i zaštitaši!« (...). *(AIHRPH, KP-168/221)*

Dakle, paradoksalno tumačenje izvjestitelja o kotaru Velika Gorica i njegovoj partijskoj organizaciji. Dakako, bilo je ispada pojedinaca, ali to nije bila politika Komiteta ni Partije, kako je izvjestitelj lakonski zaključio.

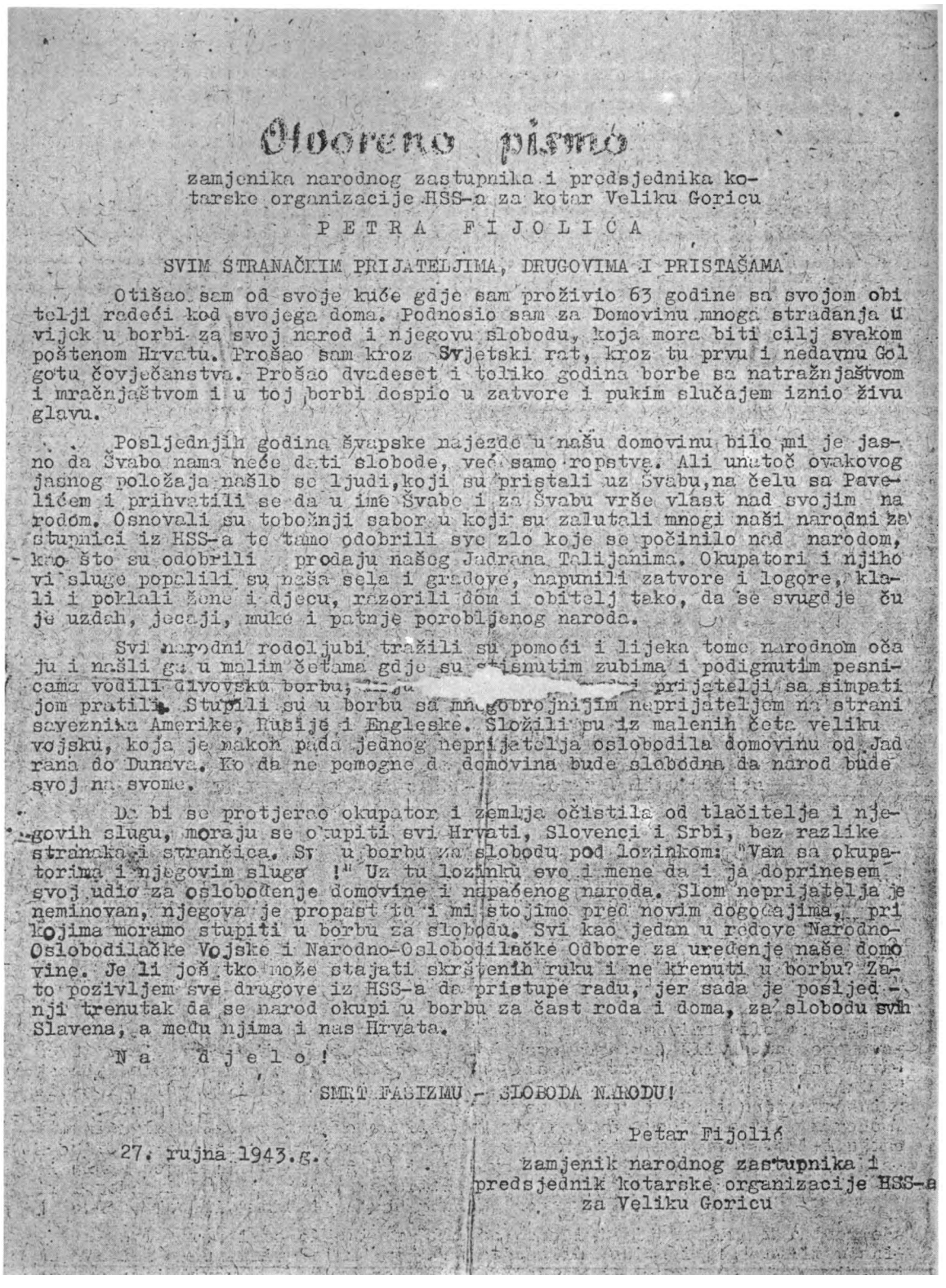
Za Petra Fiolića veli njegova snaha Dorica Fiolić među ostalim:

»(.. .) konačna odluka je pala kad je čuo da mu ustaše opet spremaju hapšenje (. . .) Njegov odlazak je dosta odjeknuo kako u Mlaki tako i susjednim selima. Tada su se počeli buditi i opredjeljivati kolebljivci i pasivni. On je otišao svjesno i dobrovoljno, ali se brzo pasivizirao iako je bio predsjednik Okružnog NOO-a i vijećnik ZAVNOH-a. Osjećao se suvišnim i balastom i to ga je uvrijedilo. Sve se odigravalo i događalo mimo njega. Vrijeme ga je naprosto pregazilo te se razočarao (. . .)« *(a.a..)*

Odlazak Petra Fiolića u partizane je zaista pozitivno odjeknuo i na daleko širem području od našeg kotara. On je veoma aktivno djelovao preko masovnih sastanaka koje je održavao po selima neoslobođenog Turopolja, često puta uz asistenciju tj. osiguranje Turopoljsko-posavskog odreda, kao npr. rujna mjeseca u Lomnici. Tada je govorio pred više od 250 ljudi, a skup je osiguravao Odred. Upućivao je i proglase i pozive narodu i svojim stranačkim prijateljima da pristupe narodnooslobodilačkom pokretu. Okružni komitet KPH-a za Pokuplje je izvanredno cijenio rad Fiolića i u rujnu piše u svom izvještaju Centralnom komitetu KPH-a (27. IX 1943), među ostalim, i ovo:

»(. ..) Sa drugovima koji idu na sjednicu ZAVNOH-a šaljemo vam druga Petra Fiolića, koji je izrazio želju da bi on išao na sjednicu. Koristimo tu njegovu želju, pa ga šaljemo da se i vi sa njime upoznate i porazgovorite. Stari ide sa nama na zborove i vrlo dobro djeluje kod naroda. Pozvao je već i neke HSS-ovačke prvake da pređu k nama. Ovih dana je izdao i proglas stranačkim prijateljima, čiju vam kopiju prilažemo. Izjavu smo štampali bez ikakvih izmjena. Iz dana u dan postaje sve aktivniji i življi. Voljan je da ide, i to traži, na neoslobođeni teritorij i tamo održava konferencije i sastanke. Radi toga smo smatrali, da bi svakako bilo dobro da ide i na sjednicu ZAVNOH-a gdje će dobiti još više poleta, a nakon toga da nam ga vratite da prođe s jednim od nas sav neoslobođeni teritorij našeg okruga (. . .)

(. . .) Nakon onog članka u »Naprijedu« »Slomimo otpor sektaša« drug Miško je išao u Sloveniju do druga Bevca *(Edvarda Kardelja — o.a.),* sa kojim je razgovarao o našem radu i zastranjivanju po pitanju uvlačenja HSS-ovačkih masa u JNF. O tome će vam javiti i drug Beve. Primili smo i vaše pismo o istom predmetu, koje ćemo razraditi na našoj narodnoj sjednici, dok smo odmah skrenuli drugovima koji se nalaze na terenu

Otvoreno pismo

zamjenika narodnog zastupnika i predsjednika kotarske organizacije HSS-a za kotar Veliku Goricu

P E T R A F I J O L I Ć A

SVIM STRANAČKIM PRIJATELJIMA, DRUGOVIMA I PRISTAŠAMA

Otišao sam od svoje kuće gdje sam proživio 63 godine sa svojom obi telji radeći kod svojega doma. Podnosio sam za Domovinu mnoga stradanja u vijek u borbi za svoj narod i njegovu slobodu, koja mora biti cilj svakom poštenom Hrvatu. Prošao sam kroz Svjetski rat, kroz tu prvu i nedavnu Gol gotu čovječanstva. Prošao dvadeset i toliko godina borbe sa natražnjaštvom i mračnjaštvom i u toj borbi dospio u zatvore i pukim slučajem iznio živu glavu.

Posljednjih godina švapske najezde u našu domovinu bilo mi je jasno da Švabo nama neće dati slobode, već samo ropstva. Ali unatoč ovakovog jasnog položaja našlo se ljudi, koji su pristali uz Švabu, na čelu sa Pavelićem i prihvatili se da u ime Švabe i za Švabu vrše vlast nad svojim narodom. Osnovali su tobožnji sabor u koji su zalutali mnogi naši narodni zastupnici iz HSS-a te tamo odobrili sve zlo koje se počinilo nad narodom, kao što su odobrili prodaju našeg Jadrana Talijanima. Okupatori i njihovi sluge popalili su naša sela i gradove, napunili zatvore i logore, klali i poklali žene i djecu, razorili dom i obitelj tako, da se svugdje čuje uzdah, jecaji, muke i patnje porobljenog naroda.

Svi narodni rodoljubi tražili su pomoći i lijeka tome narodnom oča ju i našli ga u malim četama gdje su stisnutim zubima i podignutim pesnicama vodili divovsku borbu; [illegible] i prijatelji sa simpati jom pratili. Stupili su u borbu sa mnogobrojnijim neprijateljem na strani saveznika Amerike, Rusije i Engleske. Složili pu iz malenih četa veliku vojsku, koja je nakon pada jednog neprijatelja oslobodila domovinu od Jadrana do Dunava. Ko da ne pomogne d domovina bude slobodna da narod bude svoj na svome.

Da bi se protjerao okupator i zemlja očistila od tlačitelja i njegovih slugu, moraju se okupiti svi Hrvati, Slovenci i Srbi, bez razlike stranaka i strančica. Sv u borbu za slobodu pod lozinkom: "Van sa okupatorima i njegovim sluga !" Uz tu lozinku evo i mene da i ja doprinesem svoj udio za oslobođenje domovine i napaćenog naroda. Slom neprijatelja je neminovan, njegova je propast tu i mi stojimo pred novim događajima, pri kojima moramo stupiti u borbu za slobodu. Svi kao jedan u redove Narodno-Oslobodilačke Vojske i Narodno-Oslobodilačke Odbore za uređenje naše domovine. Je li još tko može stajati skrštenih ruku i ne krenuti u borbu? Zato pozivljem sve drugove iz HSS-a da pristupe radu, jer sada je posljed - nji trenutak da se narod okupi u borbu za čast roda i doma, za slobodu svih Slavena, a među njima i nas Hrvata.

N a đ j e l o !

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

27. rujna 1943.g.

Petar Fijolić
zamjenik narodnog zastupnika i
predsjednik kotarske organizacije HSS-a
za Veliku Goricu

Faksimil »Otvorenog pisma« Petra Fiolića iz Male Mlake, predsjednika kotarske organizacije HSS-a, koje je on uputio svojim političkim prijateljima nakon svog pristupa NOP-u 1943. godine.

pažnju na ono što je u njemu izneseno. (...)« *(AIHRPH, KP—168/266)*

Petar Fiolić je zaista izdavao neke proglase za javnost, a izabrao sam dva dokumenta koja ću citirati:

»OTVORENO PISMO
zamjenika narodnog zastupnika i predsjednika kotarske organizacije HSS-a za kotar Veliku Goricu
PETRA FIJOLIĆA

SVIM STRANAČKIM PRIJATELJIMA, DRUGOVIMA I PRISTAŠAMA

Otišao sam od svoje kuće gdje sam proživio 63 godine sa svojom obitelji radeći kod svojega doma. Podnosio sam za Domovinu mnoga stradanja uvijek u borbi za svoj narod i njegovu slobodu, koja mora biti cilj svakom poštenom Hrvatu. Prošao sam kroz Svjetski rat, kroz tu prvu i nedavnu Golgotu čovječanstva. Prošao dvadeset i toliko godina borbe sa natražnjaštvom i mračnjaštvom i

u toj borbi dospio u zatvore i pukim slučajem iznio živu glavu.

Posljednjih godina švapske najezde u našu domovinu bilo mi je jasno da Švabo nama neće dati slobode, već samo ropstva. Ali unatoč ovakvog jasnog položaja našlo se ljudi, koji su pristali uz Švabu, na čelu sa Pavelićem i prihvatili se da u ime Švabe i za Švabu vrše vlast nad svojim narodom. Osnovali su tobožnji sabor u koji su zalutali mnogi naši narodni zastupnici iz HSS-a te tamo odobrili sve zlo koje se počinilo nad narodom, kao što su odobrili prodaju našeg Jadrana Talijanima. Okupatori i njihovi sluge popalili su naša sela i gradove, napunili zatvore i logore, klali i poklali žene i djecu, razorili dom i obitelj tako, da se svugdje čuje uzdah, jecaji, muke i patnje porobljenog naroda,

Svi narodni rodoljubi tražili su pomoć i lijeka tom narodnom očaju i našli ga u malim četama gdje su stisnutim zubima i podignutim pesnicama vodili divovsku borbu, koju su svi narodni prijatelji sa simpatijom pratili. Stupili su u borbu sa mnogobrojnijim neprijateljem na strani saveznika Amerike, Rusije i Engleske. Složili su iz malenih četa veliku vojsku, koja je nakon pada jednog neprijatelja oslobodila domovinu od Jadrana do Dunava. Tko da ne pomogne da domovina bude slobodna da narod bude svoj na svome.

Da bi se protjerao okupator i zemlja očistila od tlačitelja i njegovih slugu, moraju se okupiti svi Hrvati, Slovenci i Srbi, bez razlike stranaka i strančica. Svi u borbu za slobodu pod lozinkom: »Van sa okupatorima i njegovim slugama!«. Uz tu lozinku evo i mene da i ja doprinesem svoj udio za oslobođenje domovine i napaćenog naroda. Slom neprijatelja je neminovan, njegova je propast tu i mi stojimo pred novim događajima, pri kojima moramo stupiti u borbu za slobodu. Svi kao jedan u redove Narodno Oslobodilačke Vojske i Narodne Oslobodilačke Odbore za uređenje naše domovine. Je li još tko može stajati skrštenih ruku i ne krenuti u borbu? Zato pozivljem sve drugove iz HSS-a da pristupe radu, jer sada je posljednji trenutak da se narod okupi u borbu za čast roda i doma, za slobodu svih Slavena, a među njima i nas Hrvata.

Na djelo!

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Petar Fijolić

27. rujna 1943. g.

zamjenik narodnog zastupnika i
predsjednik kotarske organizacije HSS-a
za Veliku Goricu *(a.a.)*

U Okružnom NOO-u za Pokuplje, prilikom formiranja, od deset članova osnivača, iz velikogoričkog su područja bila trojica: Fiolić, Kovačić i Mladen. Kasnije ih je u plenumu kao što je poznato, bilo i znatno više.

Drugi dokument Okružnog NOO-a Pokuplje, koji je potekao s plenarne sjednice Okružnog NOO-a održane 4. i 5. ožujka 1944. godine, sastavljen je u tri dijela: POLITIČKI ZADACI, ORGANIZACIONI I ZADACI PO SEKTORIMA. Prvi u 10 točaka, drugi 16 i treći u 19 točaka. Ove je zadatke sročio IZVRŠNI ODBOR ONOO-a za Pokuplje, a potpisali su ih predsjednik Petar Fiolić i tajnik Ivan Lopaić. Navest ću samo neke zanimljivosti, a politički dio zadataka citirat ću doslovno:

»POLITIČKI I ORGANIZACIONI ZADACI POSTAVLJENI NA PLENARNOJ SJEDNICI OKRUŽNOG NOO-a POKUPLJE DANA 4. i 5. OŽUJKA 1944.

1. Antifašističke snage na čelu sa Sovjetskim Savezom i herojskom Crvenom Armijom zadaju posljednje udarce fašizmu. Iz dana u dan raste i jača se antihitlerovska koalicija. Slom fašizma je neminovan i bliz. Borba saveznika — Engleske i Amerike — svaki dan poprima više oblike. Zračna ofenziva na zapadu, ofenziva na dalekom Istoku, pomoć našoj junačkoj Narodno oslobodilačkoj vojsci raste i pojačava se. Vrše se svestrane pripreme za otvaranje drugog fronta u Evropi. Pred nas se postavljaju zadaci, da to neprestano tumačimo narodu, povezujući te činjenice sa situacijom u našoj zemlji.

2. Neprestano produbljivati bratstvo i jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda i produbljivati mržnju naroda prema okupatoru i svim njegovim pomagačima, naročito ustašama i četnicima.

3. Pojačati budnost prema radu izdajnika sa Mačekom na čelu. Voditi uporno i svestrano raskrinkavanje i borbu protiv svih nastojanja tih reakcionara, koji žele razbiti Narodni oslobodilački pokret izvana i iznutra, rovareći u NOO-ima. Ukazivati narodu da su agenti sa Mačekom na čelu prihvatili oružanu borbu protiv Narodno oslobodilačkog pokreta. Kod toga se treba služiti stvarnim dokazima sa terena, kao: naoružanje preko 70 bandita u kotaru velikogoričkom, pripremama za naoružanje Mačkovih bandi u kotaru Samobor. (...)«

(U velikogoričkom je kotaru bilo naoružano svega 30—40 osoba članova »Seoske samozaštite od komunizma«. Neprijatelj je tu »stražu« uspio formirati samo u Novom Čiču, dok je u ostalim našim selima nije bilo. — o.a.)

»Na tome otvoreno rade izdajnici Kovačević iz Velike Gorice, te Kralj i Kavur iz Samobora. Kod raskrinkavanja Mačeka i njegovih agenata služiti se izjavama Saveznika (Čerčilov govor i izjava Harisona) u kojima se napada Dražu Mihajlovića kao izdajnika, te savez reakcionera u Hrvatskoj sa izdajicom Dražom. Na osnovi tih izdaja razbijati laži Mačekovih agenata kako su tobože iza njih saveznici ukazujući na izjave Harisona, da su ti reakcioneri neprijatelji Engleske, Amerike i SSSR. S druge strane treba popularizirati izjave i priznanje Saveznika našoj junačkoj Narodno oslobodilačkoj vojsci i njenom Vrhovnem komandantu drugu Titu.

4. U kampanji raskrinkavanja i borbi protiv izdajica sa Mačekom na čelu treba odvajati pošteni dio pristaša Hrvatske Seljačke stranke od pokvarenjaka i izdajica. Prići ka tim poštenim ljudima i pozivati ih i okupljati u redove Narodno oslobodilačke borbe.

5. U svim tim političkim akcijama treba Okružni Narodno oslobodilački odbor da se osjeća kao stvaran organizator, a ne kao što je to bio slučaj do sada. On mora biti stvaran rukovodioc i pomoćnik nižih NOO-a. Kontrola treba da bude redovita.

6. Treba podizati opću borbenost NOO-a i naroda postavljanjem borbenih zadataka i uvlačenjem masa u borbu na svim oblicima. Mobilizacija naroda u borbu treba da bude glavni zadatak svih NOO-a. Svaku mobilizacionu kampanju treba dobro unaprijed pripremiti, dogovoriti se sa svim antifašističkim organizacijama i donijeti jedan jedinstveni plan po kojem će se provoditi mobilizacija.

7. Pojačati suradnju sa svim antifašističkim organizacijama po svim pitanjima. Da bi se ta suradnja postigla u punom smislu treba redovito održavati sastanke odbora organizacija Jedinstvene Nacionalno oslobodilačke fronte.

8. Povesti svestranu i upornu borbu protiv šverca i špijunaže. Pojačati u tom smislu borbenost i budnost NOO-a. Stvoriti granične zone, koje će odvojiti oslobođeni od neoslobođenog dijela. Pristupiti svim mogućim oblicima borbe na oslobođenom teritoriju kao sabotaža, diverzije itd. Provesti ekonomsku blokadu pod parolom: »Ni zrna žita okupatoru«. Pojačati politički rad na oslobođenom teritoriju.

9. Svakodnevno popularizirati Narodnu oslobodilačku vojsku kao moćnu snagu koja dnevno vodi uspješne operacije pred vratima najjačeg neprijateljskog uporišta — pred samim Zagrebom.

10. Produbljivati i neprestano objašnjavati liniju Narodno oslobodilačke borbe, služiti se kod toga izjavama o ciljevima i načelima Narodno oslobodilačke borbe.

II. ORGANIZACIONI ZADACI

1. Da se Okružni Narodni oslobodilački odbor i svi niži NOO-i organizaciono osposobe da budu nosioci državne vlasti nove države.

2. Da izvršni odbori svih NOO-a budu pravi radni kolektiv, koji će zajednički donositi sve odluke i imati zajednički stav po svim pitanjima. (...)

4. Da se Okružni Narodno oslobodilački odbor i KNOO-i organiziraju na odjele, koji treba da se razviju u sposobne podorganizacije unutar NOO-a na čelu sa pročelnikom, članom NOO-a, i pomoćnim stručnim osobljem. Pročelnik odjela treba da sa svojim osobljem održava odjelne sastanke. Sa stručnim osobljem treba redovno održavati političke sastanke.

Tajništvo treba odvojiti od ostalih odjela i organizirati kăo zasebni odjel.

5. Da se pravilno regulira odlazak na teren radi kontrole organizacije i pomoći nižim NOO-ima. Na kontrolu treba ići sa potpuno određenim zadacima te o izvršenoj kontroli podnijeti pismeni izvještaj. Pomoć se ne smije ograničiti samo na konfrontacije i savjetovanja, nego na stvarno i detaljno upućivanje u rad. Odlazak na kontrolu i pomoć treba regulirati tako, da je veći dio članova Izvršnog odbora, izuzev vanredne slučajeve, stalno u centru, tako da je Izvršni odbor uvijek sposoban, da djeluje kao centralno kolektivna organizacija.

6. Općinski NOO-i treba da budu organizirani tako, da su sposobni vršiti funkciju najnižih administrativnih uporišta naše vlasti. Oni vode jedinstvenu administraciju, kojom rukovodi tajništvo, a od odjela treba da imaju samo sudski i prometni, ukoliko potrebe ne zahtjevaju i koji drugi odjel.

7. Seoski NOO-i su najniži organi naše narodne vlasti, ali na njih ne treba prebacivati administrativne poslove, nego oni treba da budu neposredna veza sa masama i pomoć za organiziranje masa.

8. Stručno osoblje, te pomoćne organizacije i komisije pri NOO-ima ne mogu djelovati samostalno, nego samo kao pomoć NOO-ima, podložni i odgovorni za svoj rad potpuno Izvršnom Odboru. Zato se ne može dozvoliti neposredno saobraćanje viših i nižih takvih organizacija (...)

12. U svrhu izdizanja kadrova, kako za politički rad tako i za pojedine sektore rada, treba u okviru okružnog i kotarskih NOO-a održavati kurseve. Za rad kurseva odgovoran je tajnik NOO-a.

13. Treba posvetiti više pažnje uvlačenju žena u NOO-e i zaduživati ih unutar Izvršnog odbora sa pojedinim sektorima rada (...)

16. Da bi se onemogućilo odalečivanje NOO-a od naroda i njegovo birokratiziranje, dužni su NOO-i da od vremena na vrijeme polažu račun o svom radu pred narodom prema »Uputstvima« koja je izdao ZAVNOH.

ZADACI PO SEKTORIMA RADA

1. Organizirati kampanju za sakupljanje hrane za vojsku. Tu kampanju treba organizirati pod parolom rezerve za vojsku, a ne kao do sada pod parolom, da vojska treba prijeći na kazane. Za kampanju treba odrediti vrijeme od 14 dana, a prethodno preko sastanaka organizacija Jedinstvene fronte pripremiti sve organizacije za tu kampanju. Organizirati odmah okružnu i niže prehrambene komisije. Mjerilo za davanje pojedinaca ne smije se prepustiti slučajnosti, nego općinski NOO na svom sastanku treba da odredi mjerilo u visini najveće žrtve pojedinih gospodara s tim, da odbornici prvi upišu tu najveću mjeru. Na osnovu tako određenog mjerila treba nakon sastanka, zborova i konferencija prilaziti pojedinim gospodarima da dadu svoj doprinos prema ustanovljenom mjerilu. Tko nema hrane (radnici, činovnici, neki privrednici i ostalo gradsko stanovništvo) može dati svoj doprinos u novcu po istom mjerilu u obliku akcije za dobrovoljni prilog.(...)

4. U svrhu reguliranja trgovine i opskrbe stanovništva organizirati pod kontrolom ONOO-a trgovačko poduzeće u koje mogu uložiti i privatnici svoj kapital. To će poduzeće vršiti izmjenu produkata pojedinih krajeva i regulirati odnose na tržištima.

5. Organizirati i što više propagirati sajmove.

6. Organizirati dobavu potrebnih produkata sa neoslobođenog teritorija, naročito benzina i potreba za vojsku, a da se pritom ne krši princip ekonomske blokade i da se ne omogući špijunaža. Radi toga ne dozvoliti nabavljanje preko pojedinaca, koje se ne može kontrolirati. U tu svrhu stupiti u vezu i sa vojnim rukovodstvima.

7. Uspostaviti veze za izmjenu artikala sa Slovenijom.

9. U prosvjetnom* radu stvoriti plan i unijeti mnogo više inicijativnosti, te iskoristiti sve mogućnosti za otvaranje škola i analfabetskih tečajeva. Profesionalne učitelje pravilno razmjestiti i dati im sposobne drugove, da se osposobe za vođenje škola i analfabetskih tečajeva. Neprestano kursevima osposobljavati neprofesionalne učiteljske sile. U svakom selu osnovati analfabetske tečajeve. Za djecu partizana i boraca osnovati srednju školu i prestati privremeno sa okupljanjem ostale djece.

10. Razviti zdravstvenu propagandu i borbu za spriječavanje zaraznih bolesti, naročito borbom protiv ušiju i kopanjem zahodskih jama. Urediti u svakoj općini ambulante. Nastaviti zdravstveni kurs i voditi kontrolu nad njegovim radom. Mobilizirati liječnika iz Pisarovine, a po mogućnosti nekog s neoslobođenog teritorija za rad u okrugu (...)«

Nadalje se govori o organiziranju sudstva i upravnih odjela o čemu smo pisali prikazujući djelatnost Kotarskog NOO-a Velika Gorica. I, napokon, ovi se zaključci završavaju uputom za rad NOO-ima:

»19. Izvršni Odbor ONOO-a treba ove zadatke umnožiti, razaslati nižim NOO-ima, te ih razraditi i osigurati njihovo ostvarenje.
Dne, 5. ožujka 1944.
Smrt fašizmu — Sloboda narodu!
Tajnik: Pretsjednik:
Ivan Lopaić v.r. Petar Fiolić v.r.« *(a.a.)*

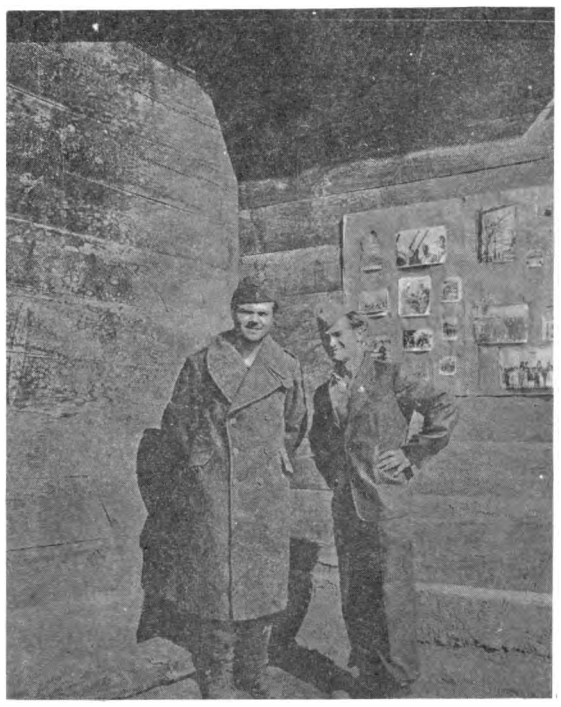
NOO-i, od mjesnih do Kotarskog, razvijeni su i organizirani na našem području prije formiranja Okružnog NOO-a Pokuplje, kao što je već rečeno. Međutim, nakon »Zaključaka-uputstva« što ih je donio Okružni NOO Pokuplje naglo se razvijaju odjeli, re-

Josip Dolački iz Veleševca, rukovodilac fotosekcije TPO u Pokupskom.

Štamparija Okruga Pokuplje — Žumberak u Lijevom Sredičku, u kući br. 23 Ivana Sinkovačkog 1944. S lijeva na desno, stoje: Josip Sedmak iz Lukavca, dopisnik iz velikogoričkog kotara, a potom iz Pokuplja i Turopolja za centralnu štampu Hrvatske; Milan Grbinić iz Kupčine, radnik u štampariji zadužen za izradu gravira, klišea i crteža; Aleksandar Šokorac-Saša iz Beograda, novinar i urednik lista »Putem slobode« ; Fabijan Hrvačić iz Kuča, novinar Prop-odjela; Ivo Đurašin iz Ogulinca, dopisnik s terena i zadužen za pripremu letaka;' Stjepan Panižić iz Donjeg Hruševca (Prkovec), kurir Agitpropa. Čuče: Mira Hiršl iz Zagreba, daktilograf; Zdenka Vatovac, daktilograf i Zora Šercl iz Zagreba, članica kazališne grupe Prop-odjela.

ferade i ostale popratne aktivnosti Kotarskog NOO-a Velika Gorica, koje do tada nisu djelovale.

Organizirana je trgovinska djelatnost za razmjenu roba među ljudima i između oslobođena i neoslobođena teritorija. Na tom su poslu prvotno radila četiri čovjeka: Jakob Rašperić iz Lukavca, Stjepan Janković iz Velike Gorice, Vazma Tomec iz Odre zagrebačke i Juraj Pisačić-Fundek iz Odre zagrebačke. Kad je u jesen 1944. godine grupa od tri čovjeka otišla na tečaj za građevinarstvo u Topusko, među njima je bio i Jakob Rašperić. Njegovu dužnost u prodajnoj organizaciji kao rukovodilac preuzima Marko Haluga, iz Mičevca koji s njom seli u oslobođenu Veliku Goricu. Ta se prodajna organizacija zvala »Kotarsko trgovačko nabavno-prodajno poduzeće« ili skraćeno »KOTNA-PROD«[1] Velika Gorica. U toku NOB-a nije se razvila do te mjere da može udovoljiti potrebama.

»Zdravstvene« ustanove, u sklopu NOO-a, djelovale su putem aktivista općinskih i kotarskih NOO-a, uglavnom na preventivnom planu suzbijanja i sprečavanja zaraznih bolesti. Najveća pošast bile su uši. One su prenosile tifus koji je uz svrab najviše harao u ratu. Održavanjem osnovne higijene i njima se stalo na put. Uši su uništavane šurenjem — parenjem u bačvama od ulja i benzina, a mast protiv svraba priređivala se od sumpora pomiješanog sa svinjskom nesoljenom mašću. Tečajevi za higijeničare — zdravstvene radnike na terenu — održavali su se stalno.

Pod popularnim nazivom »Tehnika« postajala je u okviru Okružnog NOO-a Pokuplje—Žumberak i štamparija za potrebe NOP-a čija djelatnost je već spominjana u više navrata. Počela je raditi još 1942. godine. Tu se tiskao sav propagandni materijal i druga literatura namijenjena naobrazbi boraca i komandnog kadra i za potrebe političkog rada. Sva partizanska štampa toga vremena također je tiskana, u našoj »Tehnici«.

Dragutin Susović iz Zagreba, pročelnik Agit-propa 1943/44.(desno) i Ivan Đurašin iz Ogulinca uz zgradu u kojoj je bila štamparija u Sredičku Lijevom (u pozadini se vide foto-novine s vijestima).

S lijeva u desno Grbinić, Šokorac i Hrvačić u predahu posla na brvnu uz partizansku štampariju.

1 U «.oslobođenoj Velikoj Gorici »KOTNAPROD« preuzima, uz zadružne organizacije, cjelokupnu trgovinu razmjene roba pod rukovodstvom Marka Haluge, a njezin je novi naziv »Kotarsko trgovačke poduzeće SLOBODA« Velika Gorica. Poduzeće se snažno razvilo u sklopu Trgovačkog poduzeća »SLAVIJA«, a i danas nosi svoje ime »SLOBODA«. Dobro prati razvoj cjelokupnih potreba našega područja i, napose, eksplozivni demografski razvitak Velike Gorice.

Faksimil naslovne stranice lista »Rodoljub«.

Fabijan Hrvačić iz Kuča, po stažu ide u red najstarijih komunista s našeg područja. Ostao je novinar i nakon rata. Penzioniran je kao urednik »Malog vjesnika« u Zagrebu.

Ivan Đurašin-Bata, trgovački radnik iz Ogulinca.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

PUTEM SLOBODE

SVI POMAŽU NOVI
A T I ?

Br. 114 Glasilo Jedinstvene narodno-oslobodilačke fronte okruga Pokuplje 22.XI.1944.

OMLADINA POKUPLJA NA DJELU

Kroz pripreme za Kongres i u okviru tih priprema omladina Pokuplja pruža golemu pomoć našoj junačkoj vojsci i narodnoj vlasti.Omladinci hvataju puške, omladinke rade udarnički u pozadini. Neprekidno teče rijeka hrane za vojsku, za ranjene borce. Naša omladina obradjuje, zasijava zemlju, pomaže partizanskim obiteljima, uči, vrši kurirsku službu,piše parole,članke izdaje zidne novine itd.

U velikoj kampanji za prehrana vojske koja se sada vodi omladina Pokuplja dala je i daje veliki udio.Sa svim žarom bacila se omladina na posao, da snabdije svoju vojsku i tako ubrza pobjedu. U ovoj kampanji jača se i naš USAOH, niču brojni novi aktivisti.Omladina Pokuplja, u prvim redovima pokazuje primjer svima ostalima.

Iznosimo ovdje samo jedan dio rezultata požrtvovnog rada i udarničkog takmičenja omladine Pokuplja postignutih u zadnja tri mjeseca.

Omladina ŽUMBERKA dala je svojoj vojsci 55.124 kg raznog hrane, 3.726 l mlijeka, poslala u NOV 204 omladinca, dala 5.20[illegible] radnih dana, oprala 6.42[illegible] komada rublja, napisala 504 parola i vršila kurirsku službu 635 puta. Žumberačka omladina ima danas i 2 poljoprivredna radna bataljona i 2 radne čete.

U kotaru JASKI omladina je sakupila 14.017 kg raznog hrana, 30.[illegible]0 kuna,mobilisala za NOV 121 omladinca,dala 86 radnih dana, oprala 150 kom rublja za naše borce i ispisala 98 parola.

Omladina SISAČKOG kotara predala je 11.294 kg hrane, mobilisala u NOV 393 omladinca, sakupila 68.563 kune, napisala 216 parola,zarobila od neprijatelja 1 protuavionski mitraljez i ubila jednog ustaškog agenta.

U VEL. GORICI dala je omladina 5.929 kg hrane, 3.387 komada jaja, sakupila 209.820 kuna, mobilisala u NOV 144 omladinca, oprala 193 kom rublja za borce, dala 601 radni dan i ubila jednog ustaškog agenta.

SISAČKA omladina prikupila je 1.232 kg hrane, 12.400 kuna, 114 sirev.,206 kom jaja, mobilisala za NOV 102 omladinca, dala 602 radna dana, ispisala 100 parola i oprala 50 kom rublja za borce NOV.

Omladina HRASTOVINE mobilisala je 515 novih boraca,sakupila 7.122 kg hrane, 19.050 kuna, 3.334 kom jaja, 248 litara mlijeka, oprala 232 kom rublja i napisala 279 parola.

Ovo je tek jedan dio rezultata. Kod toga treba imati u vidu, da su u pojedinim kotarovima vrlo različite prilike pod kojima omladina radi. Tako na pr. Žumberak je cio slobodan, Pisarovina oko polovice, Vel. Gorica ima dvije oslobodjene općine, a Sisak, Jaska i Samobor su većim dijelom neoslobodjeni, dok se oslobodjeni dio nalazi pod čestim udarcima bandi.

Djela govore o dosadašnjim naporima omladine Pokuplja. Nju ne će zaustaviti nikakve teškoće, da i u ovoj velikoj kampanji za prehranu naše junačke vojske da sve od sebe.Takmičenje se nastavlja sve većim zanosom. Omladina žuri,da što prije održi svoj Kongres,da što prije počne izgradnju slobodne domovine. Zato i daje SVE ZA POBJEDU, SVE ZA POBJEDU!

Tito - narodni heroj

Odlukom Pretsjedništva AVNOJ-a, na prijedlog Velike antifašističke narodno-oslobodilačke skupštine Srbije, dodijeljen je maršalu Titu naziv NARODNOG HEROJA, kao nagrada za njegove ogromne zasluge kao Vrhovnog komandanta NOV i POJ.

NOV ČISTI ZEMLJU

I UNIŠTAVA FAŠISTIČKE ZLOTVORE

Poslije dugotrajne i teške borbe naše i bugarske jedinice oslobodile su PRIŠTINU, glavnu njemačku bazu i uporište na KOSOVU.

Jedinice ALBANSKE NOV oslobodile su TIRANU, glavni grad ALBANIJE, kao i veliku luku DRAČ i gone neprijatelja prema sjeveru, NA TAJ NAČIN NJEMCI SU POTPUNO OPKOLJENI NA OTSJEKU ŠKADAR – PODGORICA I SVE SE VIŠE SUŽAVA OBRUČ OKO NJIH.

U HERCEGOVINI oslobodjeno je POSUŠJE, a u GORSKOM KOTARU VRBOVSKO.

Jedinice NOV Slovenije ušle su u grad KOČEVJE, gdje se nastavljaju uličnе borbe.

Faksimil uvijek informativnog glasila »Putem slobode«.

Tzv. Tehnika štamparije u vrtu kraj živice u Središku Lijevom.

Uredništvo štamparije. S lijeva, gore: Hrvačić, Šokorc, Grbinić; dolje: pročelnik Ivan Bartolić, Đurašin, Vatovec, Šercl i Mato Dehin iz Drnka, dopisnik iz Posavine.

Prva partizanska bolnica za vojsku i civile na našem području

U jesen 1943. godine u partizane je došao, nama već poznati dr Vjekoslav Stančić »Lojz«, liječnik iz Vukovine. Odmah dobiva zadatak od vojnih i civilnih vlasti, TPO i Kotarskog NOO-a Velika Gorica da osnuje partizansku bolnicu. Lokacija je određena u ško.li Cerovski Vrh.

Dr Stančić je zadaću oduševljeno prihvatio, ali je za početak dobio najskromnija sredstva u lijekovima i instrumentima za operacije. Najviše je bilo onoga, što je ponio sa sobom: šprica za injekcije, skalpela, pinceta i ostalih sitnih instrumenata. Dezinfekcijskih sredstava, zavojnog materijala i antitetanus injekcija je donio u priličnom broju. Dobio je kao pomoćno osoblje jednu drugaricu bolničarku.

U vrijeme formiranja bolnice neprijatelj je često upadao na oslobođeni teritorij Pokuplja i poduzimao ponekad veće ofenzivne akcije. Osobito se to događalo nakon dolaska čerkeskih jedinica na naše područje. Bolnica se punila ranjenim drugovima i drugaricama. Dr Stančić je s uspjehom rješavao brojne slučajeve, a o'ne teže slao je u Centralnu bolnicu u Petrovu Goru ili u Italiju.

Zanimljiv je slučaj jednog ranjenog nepoznatog borca u prvim danima postojanja bolnice. Bio je, to se znalo, iz okolice Ščitarjeva, partizan TPO, a valjalo mu je amputirati razmrskani palac. Instrumenata za to u bolnici nije bilo pa je dr Stančić odlučio poslužiti se škarama za obrezivanje voća. Naravno, taj je »instrument« kost još više smrvio, ali je ipak odstranio nepotrebne dijelove kosti. Borac se ubrzo oporavljen vratio u svoju jedinicu. Inače, dr Stančić je, svakako uz odobrenje Komande, zadržavao neke ranjenike poslije ozdravljenja na dužnosti u bolnici.

Tako je nakon borbe s Čerkezima u Dragonoščuiz »Kljuka« bataljona došao ranjen

Dr Vjekoslav Stančić-Lojzek, liječnik iz Vukovine, prijeratni član KPJ, rukovodilac bolnice XXXIV. udarne divizije u ratu.

Radionica ortopedskih pomagala u Petrovoj Gori (Suha Perna) koju je u lipnju 1944. osnovao Josip Lemić iz Karlovca (u uniformi u sredini). U ovoj radionici čija je pomagala koristila i domaća bolnica radilo je i nekoliko ljudi s našeg područja. Na slici s harmonikom je Stjepan Švehla iz Oeulinca.

u oko Ivan Kos-Babičin, a s njim i Franjo Rožić-Starišek obojica iz Buševca. Kad su ozdravili Stančić ih je nagovorio da ostanu u bolničkoj četi: Ivan Kos postao je komandir a Franjo Rožić komesar čete. Komanda 34. divizije suglasila se s takvom odlukom.

Na dužnosti u bolnici trajno se zadržao Franjo Rožić, a dr Stančić je poslao Ivana Kosa na zdravstveni tečaj u Italiju. Nakon završena tečaja Ivan Kos je raspoređen na mjesto referenta saniteta Samoborsko-Jaskanskog partizanskog odreda i kasnije Žumberačke brigade. Samo kraće vrijeme bio je anesteziolog u kirurškoj ekipi 34. divizije.

Bolnica je ostala u Cerovskom Vrhu do konca 1943. godine, a tada se povlačila s ostalim snagama i organima NOP-a pred njemačkom i čerkeskom ofenzivom. Najprije se smjestila u selu Lučelnica — zaselak Fabijanci — i tu radila do ožujka 1944. godine. Tada prelazi preko Kupe u selo Desne Štefanke i Lasinju. Na tom relativno sigurnom teritoriju ostaje do oslobođenja. Lije-

Dr Vjekoslav Stančić-Lojz, liječnik iz Vukovine, upravnik bolnice XXXIV udarne divizije 1944. godine u šumi kraj Lasinje.

Bolničko osoblje u bolesničkoj sobi pod konac 1944. godine.

Neposredno nakon osnivanja vojne bolnice XXXIVdivizije(tj. tada TPO), u Cerovskom Vrhu u školskoj zgradi 1943. godine. Stoje s desna u lijevo: dr Vjekoslav Stančić, liječnik iz Vukovine; Franjo Rožić iz Buševca, komesar bolničke čete i Ivan Kos iz Buševca, komandir bolničke čete. Sjedi: Blaž Horvačić, član KNOO-a Velika Gorica.

Omladinke iz Lukavca i još nekih sela u posjeti ranjenicima u bolnici XXXIV udarne divizije NOV-a u Desnim Štefankima u proljeće 1944. godine. U sredini u uniformi Josip Vrban iz Jakuševca, komesar bolnice.

čnici i osoblje odlazili su s jedinicama i u Žumberak.

Po dolasku u Štefanke tj. u ožujku 1944. godine bolnica je dobila još dva liječnika, bračni par Predanič i nekoliko bolničarki. Lijekova i instrumenata za rad sada je već bilo dovoljno. Nabava je tekla kontinuirano, najviše preko našega područja i iz Zagreba. Na tom je poslu bilo angažirano mnoštvo ljudi, a neke od njih već smo spomenuli. Iz Velike Gorice su zavojni materijal, alkohol za čišćenje rana, toplomjere i razne sitne stvari davali apotekar Vladimir Sokić i dr Dragutin Marković preko veze Vere Kavur, činovnice kotarske oblasti iz Velike Gorice.

Upravitelj bolnice 34. udarne divizije bio je izuzetno požrtvovan u liječenju ranjenih i bolesnih drugova. Odnos s pacijentima bio je veoma topao i drugarski pa su već njegove riječi dolazile kao melem na rane.

O »komforu« bolnice ne može se uopće govoriti jer su ranjenici i bolesnici ležali po kućama i to pretežno po podu prostrtom slamom ili sijenom. Pokrivača i posteljine uvijek je bilo dovoljno, a za kvalitetnu prehranu neprestano se brinuo naš narod preko NOO-a i jedinica NOV-e. Što god je bilo pogodno za bolje usluživanje i okrepu ranjenika u bolnicama, sve se planski i bez razmišljanja prvenstveno slalo njima. Dok je bolnica bila u selu Lasinja znalo je u njoj biti smješteno po nekoliko stotina teže i lakše ranjenih boraca. Koncem ožujka ili početkom travnja 1944. godine okupator je poslao desetak aviona iz Plesa—Velike Gorice na ovo malo selo. Cilj mu je bio uništiti bolnicu i sve ranjenike. Od bačenih bombi i mitraljeskih rafala poginulo je četrdesetak ranjenika, dok ih je u bolnici u tom trenutku bilo 300-400.

Bolnica 34. udarne divizije i cijela sanitetska služba ovoga područja, najtješnje je povezana uz ime dra Vjekoslava Stančića-Lojza, liječnika iz Vukovine. Poput dra Jankovića i, napose, dra Ive Brodarca iz Odre sisačke, dr Vjekoslav Stančić je svoju humanost najočitije i najsvrhovitije iskazao u sudbonosnim danima 1941 — 1945. godine u oslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji. Ona im je, nije dvojbe, neprestano bila pred očima kao najvažnija odrednica na čitavu njihovu životnom putu.

Međunarodno priznanje NOB-a i maršala Tita

Nakon uspostavljenih kontakata s vojnim zapovjedništvima savezničkih komandi Engleske i Amerike u Africi i govora premijera Velike Britanije Winstona Churchilla u parlamentu o partizanima Jugoslavije i maršalu Titu (koji se u Italiji sastao s Churchillom) kao jedinim borcima protiv fašizma u porobljenoj Jugoslaviji i na Balkanu i koji su cijeloj Evropi primjer, Saveznici su počeli materijalno pomagati našu NOB-u. Do tada su isključivo pomagali četnike Draže Mihajlovića i vladu kralja Petra II u izbjeglištvu.

Predsjednik Velike Britanije Winston Churchill je u već spomenutom govoru 24. svibnja 1944. godine, naglasio, spomenuvši pri tome svoj razgovor s Titovim partizanskim izaslanikom Velebitom:

»(...) Glavni je cilj da se tuče neprijatelj što je moguće brže i da se prije svakoga cilja okupe snage u tu svrhu (...)« Takvim uvodom Churchill opravdava pred parlamentom pomaganje komunista Jugoslavije i maršala Tita pa nastavlja:

(...) Danas mogu reći skupštini, kakva je situacija postignuta u Jugoslaviji kao posljedica istrajnih napora naše vanjske politike. Situacija je po mome mišljenju mnogo povoljnija nego što je bila.

(. . .) Razlog zbog kojega smo prestali snabdijevati generala Mihajlovića sa oružjem i pomoću, jednostavan je. On ne vodi borbu protiv neprijatelja (...) Iz toga su proistekli oružani sukobi s trupama maršala Tita, došlo je do mnogih napada i protiv-napada i do gubitaka mnogih života rodoljuba na korist Njemaca (...) Mi ne možemo proreći šta će on učiniti ili šta će se dogoditi. Mi smo izjavili da ćemo snažno pomagati maršala Tita zbog njegove herojske i masovne borbe protiv njemačkih armija (. ..)

Imao sam preimućstvo da u ponedjeljak vodim dug razgovor sa generalom Velebitom u vojnoj misiji maršala Tita, i uređeno je pored ostaloga, da će maršal Tito poslati ovamo ličnoga vojnoga predstavnika, kako bismo mogli održavati najbliži dodir sa svim što se radi i posljedicama te aktivnosti u Jugoslaviji. Ovo je naravno dodatak kontaktu koji je već uspostavljen sa štabom generala Wilsona u Alžiru i bit će sa tim koordinirano. (...) Veliki broj Srba bori se u vojsci maršala Tita. Naš je cilj da sve snage Jugoslavije i sva ujedinjena snaga Srbije mogu sarađivati pod vojničkim vodstvom maršala Tita, za ujedinjenu i nezavisnu Jugoslaviju koja će prognati sa rodnoga zemljišta hitlerovske ubice i okupatore i istrijebiti ih do posljednjega. Svireposti i zvjerstva Njemaca u Jugoslaviji prevazilaze sve što smo do sada čuli a čuli smo strašne stvari ali otpor ovih historijskih brđana **bio je jedan od najsjajnijih podviga ovoga rata. Njemu će se dugo odavati pošta u historiji i siguran sam, da će djeca čitati opise ove borbe i da će im ostati upečaćena u pameti ova ljubav prema slobodi, ova spremnost da se žrtvuje život i udobnost pojedinaca da bi se steklo pravo da se nesmetano živi kraj rodnoga ognjišta«.**

Ove zaista proročanske riječi o veličini i povjesnom značenju naše Narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije, izrekao je jedan strani političar i državnik o Jugoslaviji i maršalu Josipu Brozu Titu, a svi britanski listovi su bili puni obavijesti o jugoslavenskim partizanima i njihovim podvizima, koje u Londonu predstavljaju kao vojna misija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije general Velebit i major Vogelnik. Na primjer »Daily Herald«, »Reynold News«, »Evening Standard«, »Vews Cronicle« i drugi su među ostalim pisali i ovo pod naslovom: »LJUDI NOVE EVROPE«:

»(...) Iz mraka okupirane Evrope pojavljuju se novi ljudi. Na cijelom kontinentu oni vode borbu protiv fašizma. Mnogim od njih ne znaju se imena (. . .) Ova vojska je izrasla iz malih rasturenih gerilskih grupa, a sada zadržava 17 njemačkih divizija u jednome kraju kontinenta. Oni su mladi ljudi, čvrsti ljudi. Ne samo u čisto fizičkom smislu, već i zato što predstavljaju moralnu i političku snagu, koja će iznenaditi mnoge od nas, kada se digne zavjesa sa Evrope (...)«

»(. . .) Kao i ostala Evropa, Titovi vojnici spremaju se za snažne udarce (...) Oni misle da uz potrebnu materijalnu pomoć mogu presjeći skoro sve njemačke linije za snabdijevanje južnog njemačkog fronta prema Rusiji. (...) Preživjeli su teška vremena. Ali, i pored mučnih mjeseci, u stanju su sada da prebace rat u sred njemačke teritorije brže nego ikoja savezn̈ička vojska . . .« »(.. .) Treba se nadati da će jedan od rezultata ove važne posjete u Londonu biti još bliža savezn̈ička saradnja sa ovim čudotvornim jugoslavenskim partizanima! (. . .)

Tako su pisali britanski listovi, a američki vojni dopisnik »New York Herald Tribunal -a« piše u svom listu, 6. travnja 1944. godine:

»(...) Kada se bude uzimalo u obzir koliko je koji narod, veliki ili mali, doprinjefo porazu Njemačke puno zasluženo priznanje odati će se jugoslavenskim borcima. Oni nisu ustuknuli pred većim brojem i opremom. Oni su se borili TRI GODINE — stalno kako je njihova zemlja napadnuta 6. travnja 1941. godine — i pored svirepog njemačkog terora i uprkos lažnim njemačkim obećanjima, čiji je cilj bio navađanje na saradnju. Sve metode njemačkog ugnjetačkog repertoara primjenjene su protiv Jugoslavije. Svaka je prokušana, ne jedanput, već mnogo puta: i mučenje pojedinaca i grupno ubijanje stanovništva čitavih sela. Ali sve što su zavojevači postigli bilo je to, što su pretvorili jugoslavensko ogorčenje u mržnju, a mržnju u organiziranu akciju. (...)

(...) Rano 1941. godine, ubrzo poslije invazije Jugoslavije *(poslije napada na SSSR 20. lipnja 1941. godine — o.a.)* male grupe rodoljuba zadržavale su Nijemce i kvislinge sa

praznim puškama, otimale su oružje i municiju od svojih neprijatelja i odlazile da traže skloništa i zaštitu po šumama. Danas su ove male grupe jugoslavenskih rodoljuba izrasle u vojsku od preko 36 divizija, koje Saveznici u sve većoj mjeri snabdijevaju modernim oružjem. (...)

(. ..) Šta je jugoslavenska Oslobodilačka Vojska učinila da pomogne stvar Udruženih Naroda? Ona je zadržala u Jugoslaviji preko 300.000 neprijateljskih vojnika; ona je uništila 217 njemačkih vlakova, koji su nosili materijal i trupe prema Jugu, dok su se saveznici borili u Tuniziji; oni su držali u šahu 7 njemačkih divizija dok su saveznici vodili borbu za Siciliju. Čak i u veljači 1944. ona je još vezivala više Njemaca nego što su ukupno imali pred sobom udružene Peta i Osma armija u Italiji. Pod vodstvom neustrašivog maršala Tita Jugoslaveni su održali, pa čak i pojačali, svoj pritisak protiv neprijatelja. Danas oni imaju važnu ulogu u borbi za Balkan (. . .)«

Govoreći o hrabrosti i izdržljivosti partizanskih vojnika Eliot nastavlja: »(.. .) Žene i muškarci dijele podjednako tegobe i trijumfe. U stvari u nekim brigadama — gdje često broj žena dostiže 20% — žene su komandiri četa.« (. . .)

»(...) Jugoslaveni znaju zašto se bore. Oni se prije svega bore da oslobode Jugoslaviju. Oni se bore da bi izvojevali bojni poraz neprijatelja, sarađujući sa Saveznicima. Oni se bore radi postignuća tih ciljeva već tri duge godine (. . .)

Jugoslaveni su uložili u ovaj rat svoje živote, pa i samu nadu svoje nacionalne budućnosti. Oni će dobiti iz ovoga rata slobo$_r$du i osiguranu nacionalnu sigurnost.«

Naš narod je u dugotrajnoj i mukotrpnoj borbi protiv okupatora i svih vrsta domaćih izdajnika — kvislinga, prolio more krvi, prije nego je dobio priznanje Saveznika: »daje on i njegova Narodnooslobodilačka vojska pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije i druga Tita, jedini borac u porobljenoj Jugoslaviji i Evropi protiv fašističkih osvajača«, a oni kojima su saveznici dali gostoprimstvo i obilatu podršku i pomoć u ratnom materijalu, veličali ih kao nacionalne i jugoslavenske borce i patriote, pripisujući im uspjehe Narodnooslobodilačke borbe, da su suradnici okupatora, kao Draža Mihajlović sa izbjegličkom vladom i kraljem Petrom.

Drug Tito je na II zasedanju AVNOJ-a, 29. XI 1943. godine među ostalim rekao:

»(. ..) Trebalo je proliti potoke dragocjene narodne krvi, trebalo je da desetine hiljada najboljih sinova naših naroda polože svoje živote u toku dvogodišnje borbe s neprijateljem, da bi na koncu istina o stvarnom položaju u Jugoslaviji prokrčila sebi put pred svjetskom javnošću. **Možda nikada niti jedan mali narod nije tako skupo došao do toga, da ubijedi svjetsku javnost da je krv, koja je prolivena u Jugoslaviji njegova krv, a ne onih sramnih izdajnika, čije poglavice uživaju gostoprimstvo u savezničkim zemljama.**

Jedna nečuvena prevara čitave poštene svjetske javnosti raskrinkana je u periodu ove godine dana. Izdajnička londonska vlada preko dvije godine varala je čitav svijet time, što je govorila, da borbu u Jugoslaviji vodi njezin ministar Draža Mihajlović. Da bi ironija bila još veća, četničke bande na čelu s tim ministrom-izdajnikom vodile su kroz čitavo to vrijeme i još danas vode borbu protiv Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, na strani okupatora. Ali te pokvarenjake ništa nije smetalo da u isto vrijeme prikažu uspjehe Narodno-oslobodilačke vojske, svojim uspjesima (...)

Za vrijeme četvrte ofenzive izdajnik Draža Mihajlović pravio je sporazum s Njemcima, Talijanima i ustašama, da zajedno zadaju smrtni udarac našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Mnogobrojni dokumenti, koji su nam pali u ruke za vrijeme naše ofenzive protiv četnika Draže Mihajlovića, jasno otkrivaju taj pakleni plan i nečuvenu izdaju tih narodnih izroda. Ko što je već u našoj javnosti poznato, za vrijeme velikih slavnih borbi na rijeci Neretvi i kod Gornjeg Vakufa, Draža Mihajlović je sakupio svu svoju vojsku u Srbiji, Sandžaku, Crnoj Gori, Hercegovini i Istočnoj Bosni, svega oko 18.000 četnika, i doveo ih na Neretvu da bi nam tu zabili nož u leđa. Naše slavom ovjenčane: I, II, III i VII divizija i jedinice IX Dalmatinske divizije, razbile su ne samo Nijemce, ustaše i Talijane na rijeci Neretvi, već su prešle i u odlučnu ofenzivu protiv četnika Draže Mihajlovića, goneći ga od Neretve do Kolašina, gdje su mu zadale konačan udarac i likvidirale njegove četnike kao neku ozbiljnu vojničku snagu (. . .)

Sve to su činjenice koje izdajnička izbjeglička londonska vlada nije mogla zataškavati pred svjetskom javnošću. Tako je prevara bila konačno otkrivena. (. . .)

Poslije kapitulacije Italije došlo je do neviđenog poleta narodnog ustanka u Dalmaciji, Sloveniji pa i u Hrvatskoj. ***(Kod nas se ustanak rasplamsao, kao što smo smo naprijed naveli, prije kapitulacije Italije — o.a.)*** Do prvog novembra o.g. (1943) oslobođene su mnoge prostorije naše zemlje. Oslobođen je veliki dio Dalmacije sa otocima, veliki dio Hrvatskog Primorja, veliki dio Slovenije,

Bosanske Krajine, čitava Istočna Bosna, veliki dio Centralne Bosne, čitav Sandžak, veliki dio Crne Gore i jedan dio Hercegovine. Nekoliko naših divizija već su prešle granicu Sandžaka i ušle u Srbiju, počele ponovno oslobađati srpski narod od njemačkih i bugarskih osvajača, Nedićeve vojske i četničkih bandi Draže Mihajlovića. (...)

(...) Jedna od vrlo značajnih činjenica jest, da su naše partizanske snage u Makedoniji u posljednje vrijeme postigle znatne uspjehe i već po drugi put zauzele Kičevo, Debar (...)

(. . .) Jedan od najlepših uspjeha našega narodnog ustanka, koji ima veliki historijski značaj, jeste oslobođenje Istre i Slovenačkog Primorja poslije kapitulacije Italije. (...)«

Tumačeći razvoj i izgradnju Narodno-oslobodilačke vojske, koja sada ima osam armijskih korpusa i stvaraju se novi, drug Tito, istovremeno razlaže buduće zadatke NACIONALNOG KOMITETA OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE, kao izvršnog organa AVNOJ-a. U svom članku pod naslovom: »Borba naroda porobljene Jugoslavije drug Titu između ostalog o tome piše:

Kao što je naprijed spomenuto, u maju mjesecu 1943. godine došla je u Vrhovni štab delegacija engleske Vrhovne Komande u Kairu. Već par dana prije toga spustila se jedna slična delegacija kod Glavnog Štaba Hrvatske. Te su delegacije imale zadatak da uspostave kontakt s Narodnooslobodilačkom vojskom Jugoslavije i da pripreme teren za odašiljanje jedne delegacije pri Vrhovnom Štabu NOV i POJ, na čelu sa jednim engleskim generalom. Vrhovni Štab se složio sa slanjem jedne takve delagacije. I u septembru mjesecu ove godine u naš Štab je došla engleska vojna misija od nekoliko viših engleskih oficira, na čelu sa brigadnim generalom Maklejnom, koji je imao punomoć Vrhovnog Komandanta Wilsona navedena je svrha dolaska te delegacije i to — uspostavljanje što tijesnijih odnosa između Narodno-oslobodilačke vojske i engleskih snaga, organizacija slanja ratnog materijala našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci i koordinacija vojnih operacija (...)

(. . .) Saveznici su nam već od jula mjeseca počeli slati izvjestan ratni materijal pomoću aviona, ali u neznatnim količinama, što je bilo razumljivo zbog toga, što su jedino sredstvo transporta bili avioni. Sa oslobođenjem dalmatinske obale i otoka pružila se mogućnost primanja većih količina materijala za našu vojsku i zaista, Saveznici su nam poslali brodovima veću količinu ratnog materijala i namirnica. U izgledu je, da ćemo dobiti još veće količine ratnog materijala morskim putem, koji nam je potreban za vođenje rata (...)

(. . .) Razumije se, nama je danas potrebno i teško savremeno naoružanje, kao što su tenkovi i avioni. U tom pravcu Vrhovni štab NOV i POJ poduzeo je izvjesne korake kod Saveznika (. . .)

(. . .) Pošto je Vrhovni Štab NOV i POJ uspostavio kontakt sa Saveznicima, oni se sve češće obraćaju njemu i po pitanjima, koja nisu više čisto vojničke prirode, već politička pitanja i koja spadaju u kompetenciju jedne vlade. S druge strane, Vrhovni Štab, odnosno Vrhovni Komandant također je uputio Saveznicima izvjesne zahtjeve i molbe, koje u normalnim prilikama, pri postojanju vlade, spadaju u njezinu kompetenciju. Vrhovni Štab je već uputio u Italiju jednu delegaciju za primanje ratnog materijala, i radi organizacije i primanja naših zarobljenika i interniraca i repatriranja njihovog u svoju domovinu. Dalje je Vrhovni Štab postavio pred Saveznike zahtjev, da se vrate ratni i trgovački brodovi koje je Italija otela našem narodu. Također je postavio pitanje naših interniraca i zarobljenika. Postavio je pitanje isporučivanja našoj vojsci savremenog teškog naoružanja, tenkova, avijacije i dr., kao i stvaranje brodskih i avionskih baza u Italiji. U vezi ša svim tim Vrhovni Štab NO i POJ uz pristanak engleske Vrhovne Komande u Kairu, uputio je jednu svoju delegaciju, koja će tamo, na licu mjesta pokušati da riješi sva ta pitanja (...)

(. . .) Iz svega toga se vidi, od kolike je potrebe i važnosti formiranje jedne Privremene Vlade, da bi se mogla većina tih pitanja rješavati i u inostranstvu istupati kao jedini legitimni i pravi predstavnik naroda Jugoslavije (...)

(. . .) Vrhovni Štab je uspio uspostaviti kontakt sa Saveznicima, tj. sa Engleskom i Amerikom, čiji se predstavnici vojske nalaze kod nas, dok se sada radi na tome, da dođu i predstavnici Sovjetskog Saveza. Želja je svih naših naroda kao i naše vojske, da se što prije uspostavi veza sa ovom velikom bratskom državom, u koju narodi Jugoslavije imaju najveće povjerenje kao u svog najvećeg zaštitnika (...)

Borba naših naroda i sjajni uspjesi koje su oni postigli na bojnom polju pomoću svoje slavne Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, stvorili su nam pred čitavim naprednim svijetom velike simpatije, stvorili su sve uslove, **da naši narodi uspiju da ostvare svoje težnje — slobodnu, istinski demokratsku, bratsku federativnu Jugoslaviju«. *(Tito, Borba za oslobođenje Jugoslavije 1941-1944. Beograd, 1945. str. 187)***

Nakon vojničkog priznanja — koje dolazi od Saveznika dosta kasno, i još uvijek kombiniraju sa monarhijom — počeli su Saveznici materijalno pomagati, kao što smo naprijed vidjeli, naš NOB. U tom vremenu i okolnostima su nastajale bolnice i učilišta za jugoslavenske partizane u Italiji i Africi.

Naši borci u savezničkim liječilištima u Italiji

Već 1943, a napose 1944. godine Saveznici su u dogovoru s našom vojnom delegacijom omogućili da se u njihovim bazama u Italiji liječe teži partizanski ranjenici. U tu svrhu bilo je organizirano više vojnih partizanskih bolnica. U njima su tromjesečnim tečajevima osposobljavani naši sanitetski kadrovi za kompleksniju pomoć ranjenicima u operativnim jedinicama. Liječnika je uvijek manjkalo a ovi su kursisti, poslije tečaja, u operativnim odredima i brigadama u punom smislu zamjenjivali prave liječnike i kirurge.

Opskrba lijekovima, instrumentima, hranom, odjećom i ostalom opremom u bolnicama u Italiji bila je izvrsna. Savezнички liječnici uz naše doktore, vrlo su uspješno i brzo vraćali ozdravljene borce u naše operativne jedinice u domovini. Inače, predavanja našim bolničarima, budućim »liječnicima«, držali su isključivo naši liječnici. Engleski i talijanski jezik nisu naime znali partizani. Bolnice, učilišta, oporavilišta i zbjegovi iz Jugoslavije bili su po raznim mjestima u Italiji. U Bariju, Gravini, Alta Muri, Siciliji i drugdje. U Africi je bio veliki zbjeg na Sinajskim planinama, tj. pod njima u El Satu, Katatbi i drugdje. Tisuće i tisuće ugroženih Jugoslavena živjelo je pod velikim vojničkim šatorima koje im je poklonila 8. britanska armija. Navest ćemo samo neke primjere.

Dana 26. lipnja 1944. godine u borbi na Prekrižju (Žumberak) ranjen je komesar I bataljona »Seljine« brigade Franjo Bobesić. U ofenzivi na Žumberak ranjeno je i više boraca i rukovodilaca. Pošto je ofenziva neprijatelja potrajala, partizanska bolnica iz Radatovića prebacuje se preko Korduna na Petrovu Goru. Odatle su svi teži ranjenici među kojima i Franjo Bobesić iz rejona Čemernice — Selo Blatuša, prebačeni avionima iz Gline (s pomoćnog aerodroma na seoskim sjenokošama) u Bari. Bobesić o tome, među ostalim, kaže:

»Po ranjenike su najprije došli ruski avioni, koji se nisu spustili radi magle. Ubrzo poslije toga (za sat-dva) došli su Amerikanci sa pet aviona i otpremili nas u svakom avionu po prilici oko 20 ranjenika. Preko 50 % nas je ležalo na nosilima, a ostali su sjedili na klupama. Avionima smo došli u Bari, a dalje na odredišta su nas razvozila sanitetska kola američke vojske. Raspored u bolnice je bio prema vrsti i težini ranjavanja. Ja sam otpremljen u bolnicu u Alta Muru. Liječnici i pomoćno osoblje bolnice su bili Kanađani, i samo poneki naš prizdravljeni partizan-bolničar. U toj bolnici su se liječili isključivo jugoslavenski partizani. Tu je bila liječnica — kapetan kanadske vojske, kojoj sam zaboravio ime, porijeklom iz naše zemlje, i dobro je govorila našim jezikom. Ona je liječila naše borce sa posebnom obazrivošću i pažnjom. Liječnika je bilo i Engleza.

Bolnica je bila smještena u bivšim hangarima i za ratne prilike na visokoj razini komfora. Liječenje, ishrana i uopće briga o ranjenim borcima, bila je na zavidnoj visini. Obilata i raznovrsna hrana (povrće, voće, meso, kruh i drugo) mnogo je pridonosilo bržem ozdravljenju ranjenih drugova. Sve je dobio pacijent koliko god je htio i mogao trošiti. Dnevno smo dobivali 20 američkih cigareta »Gamald« i još tjedno po 100 komada.

Iz bolnice su pacijenti prebacivani u rekonvalescentna središta od kojih je jedno bilo u Gravini, udaljeno oko 70 km od Barija, gdje sam bio i ja. Smješteni smo bili na periferiji pod velikim bolničkim šatorima. Hrana je ovdje bila izuzetno obimna i dobivao je svaki i sve koliko je htio. Neki su tako u šatoru imali prava mala skladišta raznih konzervi. To dakako nije mogao nigdje utrošiti, jer konstantno dobiva po želji i »magazin« je beskoristan, »ali neka se nađe!« I tu su bili liječnici Englezi, a zdravstveno pomoćno osoblje i rukovodstvo centra su bili naši ljudi. Upravnik je bio partizanski pukovnik bez noge.

U rekonvalescentnom centru smo već imali obavezna predavanja iz marksističko-političke naobrazbe svako prije podne. Poslije podne je bio slobodan izlaz u grad, ali u grupama radi sigurnosti od napada fašista, jer su oni već prije osamljene šetače napadali.

Kad je u Bariju »Hajduk« igrao oproštajnu utakmicu — pred odlazak u Jugoslaviju — sa timom savezničkih oružanih snaga, nas su sve partizane vozili engleski kamioni na istu. Bilo je nas partizana i savezničkih vojnika preko 20.000 i svaki je navijao za svoj tim. Posebna svečanost je bila na igralištu kad je dizana jugoslavenska zastava sa petokrakom zvijezdom.

Cijeli stadion u Bariju je bio osiguran s protuavionskim topovima i mitraljezima, za slučaj neprijateljskog napada iz zraka. Utakmica je završila pobjedom Saveznika sa 5 naprama 2 ili tri, a u prvom poluvremenu su

Englezi vodili sa 5:0. U drugom poluvremenu bi bili hajdukovci i pobijedili, da nije sudac sudio navijački za savezнички tim.

Ranjenici koji su potpuno ozdravili i bili bez posljedica, išli su u centre za tenkovsku i artiljerijsku naobrazbu, a jedan dio je odlazio direktno u Jugoslaviju. Među zadnjima sam bio i ja.

U bolnici u Gravini posjećivao me Ivan Kos-Babičin, koji je bio na zdravstvenom kursu u meni nepoznatom gradu u Italiji. S njime je često dolazio pilot kanadskog zrakoplovstva Stjepan Švehla-Kendi rodom iz Buševca, moj školski drug. Josip Zubek iz Buševca također me posjetio u bolnici. On je bio na nekom telegrafskom kursu, na prolazu za SSSR, kamo je išao u školu za pilota. S menom u bolnici u Italiji je bio i Jože Havidić iz Hrašća. Bio je dosta teško ranjen i zajedno smo bili oko tri mjeseca, a kamo je kasnije razpoređen ne znam. U bolnici i oporavilištu — gdje sam god bio — bilo je najviše boraca iz našega teritorija, a u oporavilištu pretežno iz cijele Jugoslavije, iz svih republika.

Došavši u domovinu partizanskom »Trabakulom« koja nosi 100 ljudi, a nas je bilo sa igračima »Hajduka« 80, sretno smo doplovili do Visa. Na Visu sam raspoređen za komesara jedinice, koja osigurava otoke Brač i Šoltu. Po oslobođenju Zadra 1945. godine cijela ta jedinica — posadni bataljon — određena je za čuvanje grada i okoline. Po oslobođenju Zagreba sam premješten u komandu grada Zagreba (...)« *(a. a.). (Umirovljen kao pukovnik JNA, 1. siječnja 1978. godine - o. a.)*

UČILIŠTA ZA SANITETSKU SLUŽBU partizana, 1944. godine, bila su u bolnicama u Italiji koje su liječile naše borce. Iz naše 34. divizije u srpnju 1944. godine je određen i otišao na tromjesečno školovanje u Italiju Ivan Kos-Babičin, komandir sanitetske čete 34. udarne divizije. O tom sanitetskom kursu u Italiji on među ostalim veli:

»Na put u Italiju, s još petoricom drugova, sam pošao iz aerodroma u blizini Gline. Sljetjeli smo u Bariju. Baza za školovanje bila nam je u Grumi. Drugovi s kojima sam došao bili su iz različitih krajeva Jugoslavije (■ ■ ■)

U bolnici u Grumi — gdje smo učili — bili su liječnici i drugo pomoćno osoblje naši ljudi koji su držali predavanja i u praksi pouke. Sjećam se imena samo jednog liječnika dr Ivšića, dok sam ostale zaboravio. Bilo je u bolnici liječnika Engleza i Amerikanaca, ali oni sa nama nisu imali ništa (. . .)

Dolaskom u bolnicu dobili smo svi nove uniforme i smještaj van bolničkog kruga. Smješteni smo u jednu prostoriju, svaki je dobio krevet zaštićen mrežicom protiv muha i komaraca. Hrana je bila odlična i raznolika, a bijeli kruh smo jeli, što smo prije mogli samo sanjati.

Tromjesečnim kursom smo osposobljeni za ove poslove: obrada rana svih vrsta na bojištu, davanje narkoze pri operacijama, transfuzija krvi, davanje injekcija, sadrene povoje i drugo što se mora poduzeti na ranjenom borcu. Učili smo i poznavanje različitih lijekova. Učili smo svakog dana od 7 sati u jutro do tri sata poslije podne (...)

Poslije podne — poslije učenja, bili smo slobodni i kretali smo se po Grumi i odlazili u druge obližnje gradove Italije, Posjećivao sam naše ranjene borce u bolnicama drugih gradova. Nekoliko puta sam posjetio Franju Bobesića. Josipa Zubeka sam posjetio na učenju i s njime zajedno išao ka Bobesiću. Išli smo na utakmice »Hajduka« sa savezničkim nogometnim timovima Engleza, Amerikanaca i'Talijana. Bilo nam je izvrsno, ali smo bili svi najsretniji kad je došao dan povratka u domovinu. Nismo htjeli ostati na radu u bolnicama gdje se liječe naši teški ranjenici, kako je izrazio želju upravnik bolnice (. . .)

Po povratku avionem u Glinu, raspoređen sam natrag u 34. udarnu diviziju gdje sam radio oko mjesec dana u kirurškoj ekipi. Davao sam narkozu i transfuziju krvi. Poslije toga sam bio samostalni referent saniteta »Samoborsko-jaskanskog« partizanskog odreda, vršeći sve dužnosti liječnika. Oslobođenje sam dočekao kao referent saniteta Karlovačke brigade (...)«. *(a.a.)*

Naši rekonvalescenti i zbjegovi u Africi

U sjeni Sinajskih planina bio je jedan od najvećih zbjegova-logora našeg naroda — partizana, pretežno iz dalmatinskih okupiranih gradova i sela. Logorom-zbjegom upravljali su oporavljeni partizanski borci i oficiri. Oni su se starali za koliko-toliko normalan život izbjeglica, a istodobno se i sami oporavljali i osposobljavali za nastavak borbe u domovini, za njezino konačno i potpuno oslobođenje.

Oni su organizirali i svestrani politički i kulturno-prosvjetni život. Škole su bile pod šatorima kao i velika bolnica za liječenje boraca i školovanje nižeg sanitetskog kadra.

S našeg područja kao komandant bataljona bio je teško ranjen u borbi Mirko Črnko iz Buševca. I on je dospio u Afriku. Ondje je radio na mnogim zadacima, kao i svi ostali sposobni za rad. O tome je pisalo u brošuri

koju je pod geslom »Pročitaj i daj dalje« izdavala britansko-američka vojska, a bila je namijenjena narodima Jugoslavije:

»(...) Svega mjesec dana od kako se naši ljudi, žene i djeca nalaze na afričkom zemljištu i za taj kratak period vremena — sa pravom se može reći — čuda su postignuta. Željni rada, ovi ljudi dobrovoljno su stvorili svoju vlastitu tvornicu cigle koja već sada u ogromnim količinama proizvodi. Na drugoj strani opet vidite naše žene nagnute nad šivaćim mašinama kako iz materijala koji im je dat šiju haljine i odijela. Oni koji znaju da tjeraju automobile ili su ma koga drugog zanata, mogu uvijek da nađu zanimanje.

Iz jedne barake čuje se pjesma — Daleko je moj Split — pjesma puna nostalgije, u savršenoj harmoniji — to je partizanski zbor kojim upravlja jedan dirigent opere. Na drugoj strani opet jedan profesor Univerziteta objašnjava jednoj grupi ekonomske probleme (...)« *(List-brošurica »Glas pobjede« br. 3. od ožujka 1944. — a. a.)*

Naši borci u SSSR-u

Nakon savezničkog vojničkog priznanja našeg NOB-a, u Sovjetski Savez je otišao priličan broj mladih, u borbama prekaljenih boraca na školovanje. Ondje su se trebali osposobiti za razne vojne rodove: mornaricu, tenkiste, pilote i slično. Svi su išli preko Italije i Afrike, gdje su u čekanju na odlazak u SSSR, učili prethodna osnovna znanja o onim strukama što će im biti predmetom školovanja i, kasnije, zanimanja u Jugoslavenskoj narodnoj armiji.

S našeg područja su između ostalih išli na školovanje u Sovjetski Savez Josip Zubek iz Buševca, Stjepan Petrnac iz Podotočja Donjeg, obojica za avijatičare, a Mirko Vuković iz Mraclina školovao se za mornaričkog rukovodioca, kojoj struci je kao podoficir pripadao u bivšoj jugoslavenskoj vojsci. Bilo je još dosta mladića na vojnom školovanju u SSSR-u s našeg područja, ali se nisam trudio sve utvrditi i poimenično zabilježiti. Pogotovo one što su odlazili poslije oslobođenja naše zemlje, kao Drago Šafranić iz Hrašća, koji je i jedini postao general-major JNA s našega područja, zatim Nikola Robić iz Buševca i mnogi drugi. (Zubek, Robić, Bobesić i još neki drugovi napredovali su u JA do čina pukovnika).

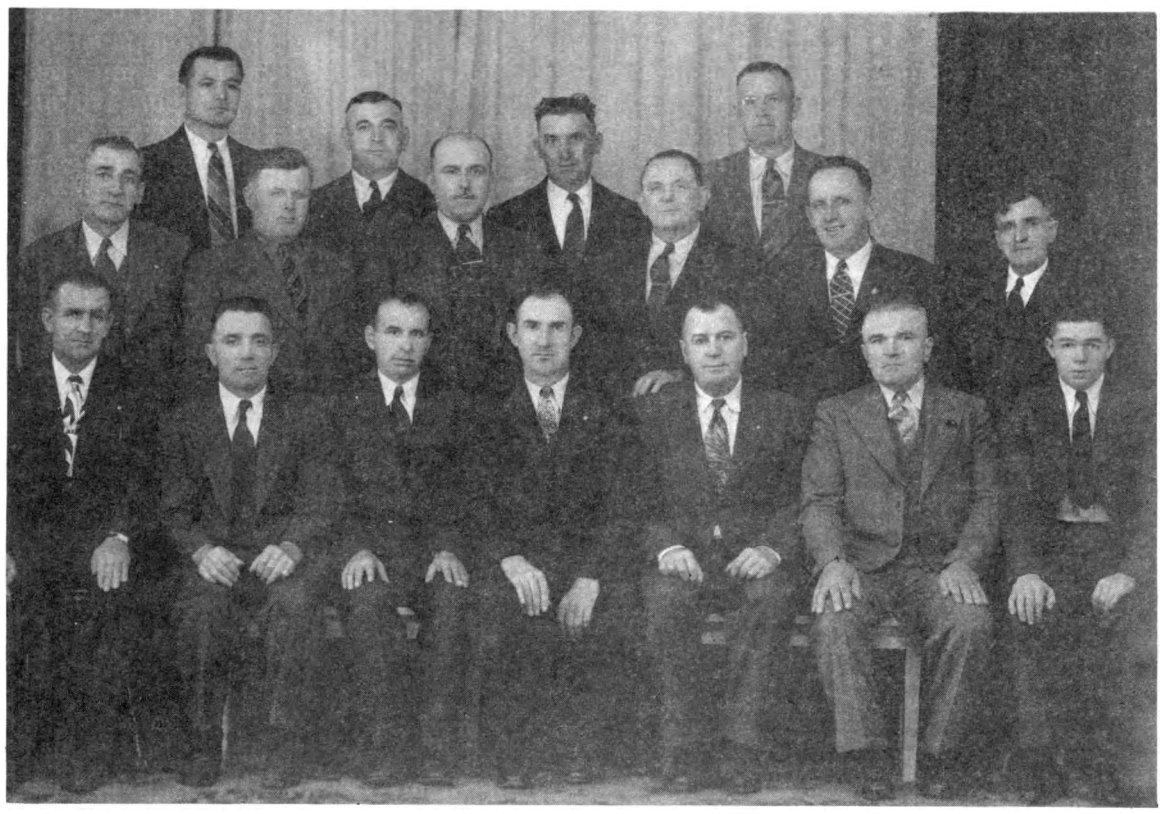
U jedinici JNA, koja je formirana od naših ljudi u Sovjetskom Savezu veljače mjeseca 1944. godine bilo je desetak mladića iz Turopolja. Među njima je bio Josip Suša iz Kurilovca. Bili su dobri vojnici protiv fašističkih hordi, pod komandom pukovnika Marka Mesića, političnog komesara Dimitrija Georgijevića i drugih. Mesić je u zarobljeničkom logoru organizirao oko sebe bivše oficire, podoficire i vojnike koji su se na frontama predali Crvenoj armiji, s izraženom željom da se bore protiv Nijemaca. Njihovu inicijativu podržalo je rukovodstvo SSSR-a pa je osnovana Jugoslavenska vojna jedinica. Oficiri su za komandanta izabrali Marka Mesića. Za kratko vrijeme ta se jedinica iskazala istinskom hrabrošću u borbama protiv fašista.

Sve je to, dakako, činjeno sa znanjem i u suradnji s našim Vrhovnim štabom NOV i POJ i Centralnim komitetom KPJ-u. Drug Tito je toj jedinici poklonio jugoslavensku zastavu, pod kojom se ona rame uz rame borila s Crvenom armijom. Taj simbol jugoslavenskih boraca predao je na najsvečaniji način izaslanik druga Josipa Broza Tita, Veljko Vlahović, uz prisutnost visokih vojnih rukovodilaca Crvene armije i predstavnika naše NOV i POJ i još nekih savezničkih vojski. O tome prenosimo citat iz spomenute brošure »Glas pobjede« :

»Predaja zastave. U ime vrhovnog komandanta Narodno-oslobodilačke vojske u Jugoslaviji, Maršala Tita, zastavu je predao Veljko Vlahović. Pukovnik Mesić klekao je, poljubio je zastavu i zakleo se u ime svoje, svojih vojnika i oficira da će opravdati povjerenje maršala Tita i da će biti dostojni saveznici junačke Crvene Armije. Okupljeni oficiri i vojnici usklinuli su: »Živio Maršal Staljin! Živio maršal Tito!«. Zastava je zatim predana zastavniku Buzarovu. Katolički svećenik Ante Bajs, pravoslavni svećenik Dimitrije Petkov i na mjesto muslimanskog svećenika, potpukovnik Ćilimdić, blagoslovili su zastavu. Poslije toga trobojka, zastava sa crvenom zvijezdom na bijelom polju, iznesena je pred stroj.

Komandant jedinice pročitao je riječi zakletve na vjernost jugoslavenskom narodu, i svi vojnici i oficiri ponovili su:

Zaklinjem se čašću svoga naroda, da ću u redovima jugoslavenske vojne jedinice u SSSR-u, kao samostalne jedinice Narodno Oslobodilačke Vojske služiti vjerno svojemu narodu i boriti se protiv zavojevača domaćih izdajnika-neprijatelja narodne slobode i narodnih prava — kako na sovjetsko-njemačkom frontu, tako i svuda gdje bude potrebno. Zaklinjem se da ću biti discipliniran, da ću časno vršiti svoje dužnosti i izvršavati zapovijesti svojih pretpostavljenih. Zaklinjem se, da ne ću položiti oružje dok se moja zemlja ne očisti od zavojevača i dok se narodu ne osigura njegova prava i sloboda. Spreman sam da iskusim svaku kaznu za prekr-

Kanadsko vijeće Južnih Slavena (Sault Ste Marie 1944. - USA).

šaj ove zakletve. Smrt fašizmu — sloboda narodu!

Ponovno su odjeknuli poklici u čast maršala Staljina i maršala Tita. U ime vojnika, Hrvat Šikić, Srbin Radisavljević i Slovenac Jenčič svečano su izjavili da će do kraja ostati vjerni položenoj zakletvi.

Poslije svečanosti priređen je ručak i napijane su mnoge zdravice vojskama i vođama Rusije, Jugoslavije, Sjedinjenih Država, Britanije i Francuske. General Žukov u svojoj zdravici novinarima rekao je da je štampa »teška artiljerija u ratu protiv neprijatelja«, (ib.)

Svi pripadnici Jugoslavenske vojne jedinice u SSSR-u bili su formalni »dobrovoljci« ili »legionari« u njemačkim i nekim drugim fašističkim vojskama. Međutim, već su se prvom prilikom predavali na frontama Crvenoj armiji. Tako su se primjerice piloti kapetan Nikola Cvikić s još dvojicom avijatičara predali sami, poletjevši avionima »Meseršmit« s njemačke zračne luke u Rusiji na aerodrom sovjetske avijacije itd.

Bio je to dugi i »zaobilazan« put dolaska Jugoslavena u našu junačku i slavom ovjenčanu Narodnooslobodilačku armiju, koju su dosljedno reprezentirali u borbama protiv fašističkih zavojevača do konačne pobjede.

I kod Zapadnih saveznika bilo je borbenih jedinica formiranih od Jugoslavena, a naši iseljenici — Jugoslaveni dolazili su u

Markice s Titovim likom prodavane su u Kanadi u korist fonda za pomoć Jugoslaviji (NOB-u).

Pomogli smo i pomoći ćemo!

Prikupljanje pomoći za naš narod u staroj domovini započeto je u mjesecu junu 1944, a do 30 novembra 1945 Vijeće Kanadskih Južnih Slavena sabralo je u gotovu novcu preko $350.000. Iz lista koje ovdje objavljujemo vidi se koliko je koja naseobina doprinesla svega u novcu, a posebno koliko je doprinjeo svaki pojedinac.

Moramo naglasiti, da su u listi mjesta unešeni svi primitci do konca mjeseca novembra, uključiv i priloge za dječju bolnicu, ali u listi pojedinih prilagača uključeni su samo prilozi do mjeseca juna. Imena prilagača za bolnicu objavit ćemo posebno po novoj godini. Namjera je negdje u budućnosti sve to složiti u jednu listu i zajedno s drugim podatcima objaviti u spomen knjizi. Ova imena objavljujemo sada zato, jer ih ima veliki broj koja nisu ranije objavljivana, a s druge strane, ako ćemo izdavati spomen knjigu potrebno je da su imena i podatci što točniji, a ovo je najbolji način da se to provjeri.

Ova imena i ove brojke odaju samo jedan dio onoga, što su naši iseljenici u Kanadi dali za svoj narod. Tu nije uključena razna roba, nova i polovna, kao ni novčani prilozi, koje su u vezi toga doprinašali, kao ni koliki je rad u to uložen. Naša radna emigracija u Kanadi, — većina te emigracije, — zaista je časno ispunila svoju dužnost i obaveze prema svom narodu u domovini.

Mi ćemo radom nastaviti dalje i pomoć prikupljati koliko nam više bude moguće. To je još uvijek naša glavna zadaća.

Imena naselja i ukupna svota koju su doprinjeli

1	Vancouver, B. C.	$72,607.47
2	Toronto, Ont.	33,371.44
	" Macedonci	10.000.00
3	Windsor, Ont.	27,947.20
4	Port Arthur, Ont.	23,852.09
5	Hamilton, Ont.	14,568.83
6	Sudbury, Ont.	14,138.94
7	Montreal, Que.	11,957.04
8	Schumacher, Ont.	8,086.29
9	Sault Ste Marie, Ont.	7,855.00
10	St. Catharines, Ont.	7,362.10
11	Val D'or, Que.	6,970.10
12	Kirkland Lake, Ont.	6,158.13
13	Timmins, Ont.	6,049.56
14	Welland, Ont.	4,678.50
15	Mountain Park, Alta.	4,436.44
16	Thorold, Ont.	4,228.10

VANCOUVER, B. C.

Po $560.00: Martin Stipac;
Po $500.00: Hrvatski Prosvjetni Dom;
Po $465.00: Dušan Višnjevac;
Po $430.00: Ivan i Marta Popović;
Po $360.00: Blaž i Luce Tomljenović;
Po $355.00: Petar Mračević;
Po $350.00: Marko Čorak, Marko Stanić;
Po $330.00: Nikola Ruljančić;
Po $320.00: Ivan Lulić;
Po $310.00: Pero Beko;
Po $300.00: Ivan Vrljak Sr., Org. L.P.P., Juka Jurković, Josip Pavičić;
Po $280.00: Anton Anzulović, Dane Pešut, Petar Nikšić;
Po $270.00: Sam Jakšić;
Po $260.00: Ivan Plišić;
Po $250.00: Milan Ugarković, Juraj Bačić, Mate Pavičić, Odsjek 787 HBZ, J. S. Radoševič, Ivan Vrljak, Jr., Kosta i Cveta Trklja, Mile Mikičić;
Po $240.00: Dušan Narančić, Martin i Pepa Milković, Karlo Pavičić, Jure Zorica, Mile Vraneš;
Po $235.00: Jure Vukić i obitelj;
Po $230.00: Nikola Jurinčić;
Po $225.00: Josip Katnić;
Po $220.00: Nikola i Brnarda Lovrić, Ivan Pezelj, Karlo i Nada Šikić, Dane Kasumović;
Po $212.00: Tome Pešut;
Po $210.00: Josip Lukarić, Joso Kasumović (Lugar);
Po $205.00: Ante Starčević (Bum);
Po $202.00: Josip i Palma Bošković;
Po $200.00: Walter Car, Jakov Crnić, Marko Donjerković, Nikola Kopajtić Sr., Teodor Lucić, Mile B. Brkljačić, Steve Bubaš, Božo Lulić, Ilija Vukelić, Jure Tomljanović (Šaša), Ilija i Marija Novačić;
Po $195.00: Frank i Tomica Cvitanović, Tony Nikšić;
Po $190.00: Frank Ević, Andre Murgić;
Po $185.00: Mike Brnčić;
Po $182.79: Aero-Nautical Lodge I. A. of M.;
Po $180.00: Mićo Marić;
Po $175.00: Mile Ivezić (Nogan), Ivan Brkljačić;
Po $170.00: Jure i Marija Šarić, Stevo Rajković;
Po $165.00: Jure i Antica Brajčić, Mirko Gršković;

Faksimil 3. stranice brošure Vijeća kanadskih Južnih Slavena (1. lipnja 1944 - 45) pod nazivom : »Iseljenici Kanade za svoj narod« u kojoj je objavljen spisak imena i novčanih priloga za pomoć narodima Jugoslavije u toku prve godine poslovanja Vijeća.

partizane iz prekomorskih zemalja. Na našem području nismo imali takvih. No, pomoć za NOB-u su organizirano sabirali u SAD i Kanadi naši ljudi i slali je partizanima u domovinu. Na tom su se poslu isticali mnogi iseljenici — radnici iz Turopolja.

Konačno moram istaknuti činjenicu relevantnu za razumijevanje svih savezničkih pomoći koja se očituje u tome da je savezn-ička pomoć stizala tek kad je naša narodnooslobodilačka vojska bila dobro uređena, redovna Armija, s velikim brojem oficira, podoficira i vojnika. To dakako imademo zahvaliti isključivo junaštvu i patriotizmu naših boraca i naroda, koji su podnijeli strahovite žrtve dok su kovali tu Armiju pod rukovodstvom KPJ-u i druga Tita u borbi sa neusporedivo nadmoćnijim neprijateljem. Naši pravi »magazini-skladišta« bili su dobrovoljno davanje naših naroda svega što je imao u svojim domovima. Snabdijevali smo se također otimajući, često goloruki, od neprijatelja. Veliki oslobođeni teritorij organizirano je radio za frontu, koja je tako imala čvrstu pozadinu. Vidjeli smo da su i okupirana sela i gradovi, organizirani u NOO-e, omladinske organizacije, AFŽ-e i pionirske organizacije, sudjelovali u opskrbi naše narodnooslobodilačke fronte pod geslom: »Sve za front, svi na front!« Dakle, prve pomoći saveznika pristigle su već afirmiranoj vojsci i na oslobođeni teritorij. Iako ta pomoć nije bila adekvatna našim potrebama i broju neprijateljskih divizija koje smo vezivali i tukli, ona je ipak bila dobrodošla i olakšavala nadčovječanske napore naših naroda u borbi za vlastito oslobođenje. Očito je, tada i sada, dakle, trajno vrijedila narodna izreka: »Uzdaj se u se i u svoje kljuse.«

Antifašistička fronta žena (AFŽ)

Na svečanoj sjednici Prve zemaljske konferencije AFŽ Jugoslavije, što je održana 6, 7. i 8. prosinca 1942. u Bosanskom Petrovcu u ime Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije drug Tito je, među ostalim, rekao:

»One su stale u prve redove Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. Naša pozadina je više nego išta drugo dokaz koliko su one svjesne ovog historijskog momenta, kad se odlučuje sudbina čitavog čovječanstva, kad se odlučuje sudbina žena. I to je ono što mora da nas napuni ponosom i vjerom; da naše žene nisu ušle u ovu borbu slučajno, nesvjesno, spontano, već svjesno, svjesne historijskog zbivanja, svjesne da borba, koja se vodi za oslobođenje našeg naroda, jeste borba za srećniju budućnost naših naroda i srećniju budućnost naših žena (...)«

Možda i nije moguće do kraja istražiti i opisati posvemašnju borbenu aktivnost žena s našega područja za svoje vlastito i za nacionalno oslobođenje uopće i njihovu povezanost s borbom radničke klase i Komunističke partije prije Drugog svjetskog rata, ali je činjenica da o prijeratnoj aktivnosti turopoljskih žena dokumenti veoma malo govore. Članica KPJ s našeg područja gotovo i nije bilo. Iako su u prijeratnom razdoblju žene dosta aktivno radile »sve je to ostajalo u obiteljskim krugovima«. One nisu bile primane u Komunističku partiju. Kao eklatantan primjer takve aktivnosti žena može se uzeti Posavina, velikogorička partijska organizacija i Odra-Klara, gdje su drugarice dobrim dijelom i u svim aktivnostima komunista bile prisutne. Međutim, ni one najpožrtvovnije kao Ruža Kumic iz Jezera sisačkog, Mira Gruičić iz Velike Gorice, Dorica Fiolić iz Male Mlake, nisu postale članice KPJ prije rata. Istina je da su pretežni broj tih drugarica zapošljavali i važne zadatke im povjeravali njihovi muževi, ali to ne umanjuje vrijednost njihova rada. One su ga savjesno i znalački obavljale, videći u općem oslobođenju radnog čovjeka i svoje vlastito oslobođenje[1].

Ženska društva organizirana u sklopu građanskih političkih organizacija (HSS-a, SDS-a i drugih) služila su tim strankama isključivo za vlastite političke ciljeve, bez obzira jesu li žene u njima obavljale karitativnu ili neku drugu djelatnost. Prava emancipacija žena izvojevana je tek u NOB-i, u kojoj su žene imale tako velikog i slavnog udjela.

Dakle, u našoj narodnooslobodilačkoj borbi je bilo drugačije. Mnoge su žene postale članovi Komunističke partije na našem području. Isticale su se u radu na terenu i u redovima oružanih jedinica NOV-a. One su se borile integralno s cijelim narodom protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika, pod rukovodstvom Komunističke partije Jugoslavije. Nezamislivo bi bilo tako uspješno širiti NOP i ustanak bez učešća žena — koje su to činile najodanije i svagda izuzetno požrtvovno i hrabro. Nije bilo lako poslati svoje dijete u neizvjesnost: »Da li će biti u prvoj bici pogođeno neprijateljskim kuršumom?« Isto je tako teško bilo poslati svoga supruga ili zaručnika u »pakao« najbrutalnijeg rata do tada. No, uvjerenje naših žena da se sloboda može steći samo vlastitom

1 Žene su stoljećima bile podređeni članovi društva što napose dolazi do izražaja razvitkom kapitalizma i proletarijata u njemu. One u tom društvu nisu imale nikakvih prava, za isti posao i rad bile su upola manje plaćene od muškaraca. Već u XIX stoljeću žene se priklanjaju socijalističkom pokretu, a jedna od najaktivnijih u svijetu je Clara Zetkin, njemačka revolucionarka (Wiederau, 5. VII 1857 — Arhageloskoe kod Moskve, 20. VI 1935). Ona djeluje među ženama unutar proleterskih organizacija u Francuskoj, Austro-Ugarskoj, Italiji, Švicarskoj a u Njemačkoj rukovodi ženskim proleterskim pokretom od 1880. godine. Godine 1907. organizira prvu međunarodnu konferenciju žena, na kojoj je izabrana za sekretara. Međunarodna konferencija žena je pod njezinim rukovodstvom 1910. godine u Kobenhavenu proglasila 8. mart Danom žena-radnica, što se od tada slavi u cijelom svijetu i kod nas kao Dan žena.

SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU!

ANTIFAŠISTKINJA

GLASILO IOO AFŽ za POKUPLJE

GODINA I. STUDENI 1943. BROJ 2

Politika, kažu, nije za žene

- AFŽ -

Je li da tako kažu? To se čuje svaki dan i od onih, od kojih čovjek ne bi očekivao, čak i od samih žena.

Politika je nešto čisto muško, nešto, što skoro i ne pristoji ženi. Muškarača - političarka!

Čestita žena, kažu, čuva svoju kuću, brine se za domaćinstvo, odgaja svoju djecu, vjerna je svome mužu, to je njezina dužnost, tu je njezina - politika. Priroda je ženu stvorila takvom, odredila joj je mjesto, i pravo je bogohulstvo tražiti nešto izvan toga prirodnog okvira. Tako govore.

To, što kažu, da nam je od prirode određeno, ne bi bilo tako malo: biti dobra drugarica mužu, odgojiteljica budućih pokoljenja, čuvarica doma, mnoga nikad ne bi poželjela nešto drugo, kad bi to uvijek moglo da bude.

Znate li vi onu: "Prazna kujna luda kuharica"? Lako je gospodariti u punom i u dobru. Lako je ne izići iz kuće, kad sve imaš u njoj. Koliko puta žena u tom svom "carstvu" nema što da čuva, jer su komore prazne. Koliko puta ona nije mogla da bude njegovateljica i odgojiteljica, jer ju je nužda natjerala u tvornicu na nadnicu. Koliko puta su joj muža i sina otjerali na klaonicu protiv njezine volje.

Kad je i htjela da ostane u tom tako zvanom prirodnom okviru i da se ne brine za ono izvan toga, silom su je i nevoljom otjerali s toga "Bogom joj povjerenog posla". Time su pokazali i dokazali, da je žena kao i muškarac član zajednice, koja se zove narod, i da nema brige, koja [illegible] i gospo[illegible].

cio narod, a da to nisu i njezine brige.

Rat je do sada bio čisto muški posao, a zar nije najteže pogadjao ženu?

Hoće li joj djeca primati batine, sjediti po zatvorima, ići u logore, biti zapostavljena, gladna, ponižena, slabo plaćena, izrabljivana, zar to nisu njezine brige? Zar sve to ne zadire u dno njezina srca?

Sve te muke i nevolje kao sveti krug oko nje, da joj otmu ono, što joj je najdraže: život i sreću njezine djece.

Kako ona može da se ne upusti u borbu? A ugroženo je ono, što joj je i "Bogom odredjeno" da brani?

A što znači boriti se protiv zla, koje nije samo njeno, već opće narodno zlo? Znači - baviti se politikom.

Tako eto izlazi, da žena, ako je prava žena, to jest: dobra drugarica svoga muža, njegovateljica i odgojiteljica djeteta i čuvarica doma, - ta žena mora da upozna sve one sile, koje to njezino ugrožavaju, mora tražiti u zajednici s drugima sredstva za obranu, to jest ona mora baviti se brigama čitavog naroda, - a zar to ne znači baviti se politikom?

Tako eto izlazi evo: žena se mora baviti politikom, da bi mogla postati dobrom i pravom ženom.

Je li to jasno? Jasno je.

Pa kako to, da ljudi ipak uporno tvrde, kako politika nije za ženu? I tko je to zapravo izmislio?

Sjetimo se, kako je Stjepan Radić tu mačio, da postoje dvije politike: narodna i gospo[illegible].

Faksimil naslovne stranice lista »Antifašistkinja« — izdanja AFŽ-a Pokuplje.

borbom, i vjera u pravednost naše borbe pod rukovodstvom druga Tita i KPJ-u, davali su snagu majkama, suprugama i ljubljenima za takav veliki samoprijegor, što je išlo tako daleko da su žrtvovale i vlastite živote u toj borbi! One su danonoćno radile na prikupljanju potrebnih materijala za našu NOV-u, same su plele i šile predmete, prale i čistile odjeću, nosile hranu na položaje i u bolnice našim borcima, prenosile razne opasne materijale iz okupiranih terena za potrebe naše vojske, sanitetski materijal, lijekove i instrumente, oružje i municiju, radiostanice, telefone i drugo. Bile su pouzdani kuriri i sabirači podataka o neprijatelju, sakrivale su i hranile naše borce i političke radnike na

najopasnijim terenima i najzad djelovale su kao politički organizatori i rukovodioci pokreta: u Partiji, Armiji, JNOF-u, SKOJ-u i AFŽ-u.

U nekim naprijed citiranim partijskim izvještajima s našeg područja, uočili smo već aktivnost AFŽ-a, a ovdje ističem zapis post skriptuma iz dokumenta br. 11 u knjizi: *»ŽENE HRVATSKE U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI«,* gdje, među ostalim, piše:

»(...) Od prvih dana okupacije mnoge žene u Sisku i u selima sisačkog kotara pomažu NOP. Ističu se u tome žene sela: Žabna, Odre, Starog Pračna, Jezera, Crnca, Grede, Potrkača, Budaševa, Hrastelnice i Dubrovčaka. Mnoga od tih sela nisu bila oslobođena do kraja NOB, pa ipak žene u njima rade pod najtežim ilegalnim uslovima.« *(Žene Hrvatske u NOB, Zagreb 1955. str. 24).*

Kad su 26. VII 1941. godine ustaše razbili dio sisačkog partizanskog odreda preostale borce sakrivale su žene Posavine, naročito sela Jezero. Nitko nije stradao, bili su na sigurnom sve dok se ostatak odreda nije ponovno sakupio početkom kolovoza i nastavio borbu protiv okupatora. Na prehrani i ilegalnim vezama s borcima u šumi žene Posavine iz Jezera i drugih sela — dale su sve od sebe da očuvaju i pomognu borce u borbi s okupatorom i izdajnicima.

Dokument broj 12, u istom izvoru donosi »Upute o stvaranju seoskih i kotarskih odbora lige žena Nacionalno oslobodilačkog fronta« 1941. godine. Iako porijeklo tog dokumenta nije utvrđeno, zanimljivo je da već tada, godine 1941 govori o počecima organizacije žena u NOB-u.

»Okružnica br. 4. Centralnog komiteta KPH od 6. prosinca 1941. o organizaciji i zadacima Antifašističkog fronta žena« daje kompleksne upute o svrsi i organizacionom radu žena. Doslovni prijepis dijela te okružnice glasi:

ANTIFAŠISTIČKI FRONT ŽENA

Fašizam koji nosi sa sobom rat, nezapamćeni teror, klanja, pustoš, nasilje, poniženje, glad i propadanje, bacio je žene u vrlo težak i nesnosan položaj — široki slojevi žena kod nas još ne učestvuju aktivno u borbi za nacionalno oslobođenje ispod fašističkog jarma, niti pak u borbi zà posebne zahtjeve žene.

U cilju aktiviziranja i povezivanja širokih slojeva žena i njihovog uvlačenja u narodno-oslobodilačku borbu osniva se antifašistička fronta žena, koja treba da obuhvati sve žene svih slojeva bez obzira na njihovu političku, nacionalnu i vjersku pripadnost. Antifašistička fronta žena ulazi u sastav Narodno-oslobodilačke fronte.

ORGANIZACIONI OBLIK
ANTIFAŠISTIČKE FRONTE ŽENA

1. Na čelu AFŽ, kao njen rukovodeći organ nalazi se antifašistički odbor žena za Hrvatsku. U pojedinim pokrajinama, npr. Dalmaciji, Lici itd, osniva se AOŽ za dotičnu pokrajinu. Oni su potčinjeni antifašističkom odboru žena za Hrvatsku, na svom području, rukovode radom svih mjesnih AOŽ koji se osnivaju u svim gradovima, kotarevima i selima.

2. Radi lakšeg i bržeg okupljanja i aktiviziranja žena, u velikim se gradovima osnivaju AOŽ po zanimanjima — AOŽ radnica, AOŽ-a domaćica, AOŽ omladine itd. Svi odbori koji su zastupani u mjesnom AOŽ-u razvijaju aktivnost na svim sektorima (u tvornicama, kancelarijama, školama, na placu, pred trgovinama itd.) i stvaraju aktive žena, preko kojih će voditi propagandu i pokretati široke slojeve žena u borbu. Aktivi žena stvaraju se i po selima.

3. Predstavnice Antifašističke fronte žena ulaze u Nacionalno-oslobodilačke odbore u svim mjestima i krajevima, gdje oni već postoje.

4. Antifašistička fronta žena u Hrvatskoj, koja ima da ostvari borbeno jedinstvo, ujedini sve žene, jeste sastavni dio Antifašističke fronte žena Jugoslavije i svjetske AFŽ-a.

ZADACI AFŽ-a

1. Da široke slojeve žena aktiviziraju i pokrenu u narodno-oslobodilačku borbu.

2. Da svim sredstvima pomažu borbu Narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda.

3. Da popularizira SSSR i njegovu vodeću ulogu u borbi za uništenje fašizma.

4. Da vodi antifašističku propagandu, da sprečava fašiziranje žena i ženske omladine, da uništava postojeće fašističke organizacije žena i sprečava stvaranje novih.

5. Da sprečava mobilizaciju koju provode fašistički okupatori i njihove ustaške sluge radi borbe protiv SSSR-a i gušenja oslobodilačke borbe partizana Jugoslavije.

6. Da vodi borbu protiv terora okupatora i ustaških bandi.

7. Da vodi borbu protiv izvoza hrane i goriva u zemlje naših tlačitelja fašističkih okupatora.

8. Da vodi borbu za dovoljnu ishranu, a protivu gladi, skupoće i oduzimanja hrane i odjeće u korist fašističkih bandi.

9. Da vodi borbu za ravnopravnost žena i muškaraca u tvornicama i radionicama — jednaka plaća za jednaki rad, na studijama i t.d.

10. Da vodi borbu protiv slanja žena na rad u Njemačku, gdje su izložene teroru, gladi i ponižavanju.

11. Da vodi borbu protiv svih mjera, kojima ustaške bande nastoje da ponize i okuju žene i da ih upregnu u službu svoje zločinačke i izdajničke politike.

Partizanski komiteti i organizacije trebaju odmah povesti široku propagandu za stvaranje AFŽ-a, pristupiti osnivanju Antifašističkog odbora žena. Tom se radu, koji mora biti postavljen na najširu osnovu, treba posvetiti najveća pažnja. U AOŽ-a treba da ulaze naše najbolje i najaktivnije drugarice (članice partije), simpatizerke i najbolje i najborbenije žene iz raznih ženskih organizacija i redova neorganiziranih žena. Partijske organizacije su dužne, da osiguraju rukovodstvo partije u AFŽ-u i njenim odborima, da kontroliraju i pomažu njihov rad i borbu.

Sva rukovodstva, organizacije i članovi moraju obavezno dobro proučiti ovu okružnicu i poduzeti sve, da se u njoj istaknuti zadaci što bolje i što prije ostvare. 6. XII 1941.

Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske *(AIHRPH, KP-6/45)*

Vertikalna povezanost AFŽ-a se kasnije i trajno održava iako Antifašistička fronta žena postaje sekcija u Jedinstvenoj narodnooslobodilačkoj fronti, u kojoj djeluju sve organizacije, društva i pojedinci-vanpartijci, ako su samo voljni boriti se protiv okupatora i njegovih pomagača. Dakako da cijelim frontom i borbom rukovodi Komunistička partija preko svojih članova i najbližih simpatizera. Jedinstvo fronta i smisao narodnooslobodilačke borbe su na taj način bili posve osigurani.

Organizacije AFŽ-a na našem području

U prvoj polovici 1942. godine, dok je kotar Velika Gorica pripadao Okrugu Zagreb, nije bilo organiziranih odbora AFŽ-a na našem terenu. O tome nešto podrobnije u izvještaju Povjerenstva CK KPH u Zagrebu koji je upućen Centralnom komitetu KPH, a obuhvaća stanje u Kotaru Velika Gorica u razdoblju od 10. travnja do 15. svibnja 1942. godine:

»KOTAR VELIKA GORICA: U posljednje vrijeme bila su dva slučaja hapšenja, te je rad uslijed toga malo zastao. Kotarski komitet dosta se teško snalazi u ovim prilikama, ali se ipak uspješno provodi rad na stvaranju NOF. U sjevero-zapadnom dijelu kotara, gdje prije nismo imali ništa, sada stojimo najbolje. Partijsko članstvo nakon toga što je Partija očišćena od raznih neprijateljskih ljudi, poraslo je za 8 članova. Vojnih bjegunaca u ovom kotaru imade 367.

SKOJ se dosta slabo razvija. U posljednje vrijeme osnovana su svega dva nova aktiva. Kotarsko rukovodstvo SKOJ-a još nije formirano.« *(AIHRPH, KP-43/31)*

Iz izvještaja naziremo sređivanje partijske organizacije i jačanje NOF-e, ali ženske organizacije još uvijek nema. Međutim, aktivnost žena već je itekako prisutna i o tome jedan od već spomenutih izvora govori: »Stvaranje organizacije AFŽ na terenu Žumberka, Pokuplja i Turopolja usko je povezano sa djelovanjem prvih skojevskih i partijskih organizacija, koje se počinju razvijati krajem 1940. i početkom 1941. **g.** Rad Partije na okupljanju masa oko NOP djeluje na brz politički odgoj i širokih masa žena (...) U kotaru Velika Gorica, u selu Bukevje, žene su skrivale ilegalce iz Zagreba 1941. g. (. . .) Zatim u selima Ščitarjevo, Čička Poljana, Kuče, Kobilić, V. Gorica, Jezero.

Među najaktivnije žene u tom kotaru spadaju: Barica Kovačić iz Mraclina, Mara Meštrović iz Guca, Jana Petrnac iz Kobilića, Slava Sedmak-Mihalinčić iz G. Lukavca, Rezika Marlović-Perković iz Petrovine, Marica Merle-Turk iz Lukavca, Ljuba Turčić-Vujica iz Bukevja, Slavica Antonić-Robić iz Buševca i Bara Petković iz Lučelnice«. *(Žene Hrvatske u narodnooslobodilačkoj borbi, Zagreb, 1955. str. 113).*

U navedenoj knjizi, dakako, nisu istaknute sve žene koje su bile i te kako aktivne u to doba. Primjerice, Ruža Kumic iz Jezera, Kata i Nada Janković iz Čičke Poljane, Kata Busija iz Pokupskog i mnoge druge žene iz Posavine, Vukomeričkih gorica i Turopolja, koje su već tada bile uključene i svojski radile za NOP.

U zapisniku Okružnog odbora AFŽ-a Karlovac od 5. prosinca 1942. godine izvještava drugarica Nada Oreščanin o nekim selima općine Pokupsko (Auguštanovec, Štefanki i još nekima), ali tek šalje u ta sela propagandni materijal i žene ga rado čitaju.

U izvještaju Okružnog komiteta KPH za Pokuplje od 18. prosinca 1942. godine upućenom Centralnom komitetu KPH o radu AFŽ-a među ostalim s oji: »(. . .) Po AFŽ se malo napravilo. U kotaru Vel. Gorica ima samò 2 odbora AFŽ u Lukavcu i Kobiliću«. *(AIHRPH, KP-166/25)*

O radu žena u to vrijeme u objavljenim sjećanjima se kaže:

»U kotaru Velika Gorica vrlo su aktivne žene u selima Lukavcu, Gucima, Kobiliću, Čičkoj Poljani, Kućama, Bukevju, Buševcu i

Jezeru. Naročito se ističu žene u Donjoj Čičkoj Poljani: Kata Janković, žena »Crlenog«, Kata Janković, Roža Mikša, Ljuba Janković, Slava Šestok, Kata Janković-Nacekova, Nada Janković, Jana Šestok, Mara Radičević, Slava Janković, Milka Šestok, Mara Šestok, Bara Šestok, Jana Mikša, Zlata Janković, Mara Janković-Kosinčeva, Jana Janković, Roža Tomšić, Jana Tomšić i Mara Tomšić. Od kraja 1942. do oslobođenja kroz Čičku Poljanu su danju i noću prolazili partizani, kuriri i politički radnici. Bilo je dana, kada se u selu zadržavalo i do 200 boraca. U tom je selu bilo sjedište jedne grupe diverzanata, koji su rušili prugu na liniji Zagreb—Sisak i Zagreb—Dugo Selo. U selu je postojala i splav za prebacivanje preko rijeke Odre, i žene su vrlo često, uz najveće opasnosti, prebacivale partizane preko rijeke. U siječnju 1943. godine formiran je u tom selu odbor AFŽ, u koji su ušle: Kata Janković žena »Crlenoga«, kao predsjednica, Kata Janković, Roža Mikša i Ljuba Janković kao odbornice. U Kućama su se isticale u radu: Judita Lučić, Mara Fabijančić, žena Stjepana, te njihove dvije kćeri. Početkom 1943. g. iz Kuča je otišlo u partizane šest omladinki, što je bilo značajno za podizanje svijesti političke žena.

U selima Lukavec, Guci i Lučelnica žene su radile na vezi Zagreb—Kordun, koja je od 1941. do sredine 1943. g. bila glavna partizanska komunikacija od Zagreba za Kordun. Krajem 1942. g. osnovani su prvi odbori AFŽ u ovim selima. U radu su se isticale: Kata i Bara Šimec iz Guca, Marica Merle iz Lukavca, Maga Delač i Ljuba Slaković. Aktivne su bile i žene u općini Pokupsko. Iako je na tom terenu bio ustaški garnizon, žene su se marljivo sastajale i pomagale NOP.« ***(Žene Hrvatske u Narodnooslobodilačkoj borbi, Zagreb, 1955. str. 195)***

U Pokupskom se najviše isticala u radu sa ženama drugarica Kata Busija-Šprajnička, iz Pokupskog. Uspješno je okupljala žene u svome i ostalim selima bivše općine Pokupsko.

Važnu su uiogu imale žene spomenutih sela i u održavanju veza te njihovu dobrom funkcioniranju između grada Zagreba, Korduna, Žumberka i Pokuplja od prvih ustaničkih dana 1941. godine nadalje. Prolaz ljudi u oba smjera iz spomenutih krajeva u Zagreb i iz Zagreba na oslobođeni teritorij, bio je stalan i masovan, a veze su imale dvostruke, trostruke pa i višestruke linije istovremeno za raznovrsne potrebe. Tako je tim kanalima išlo dosta poznatih ljudi u partizane ili iz partizana na partijski rad u Zagreb. Žene su skrivale i hranile te ljude u prolazu. Tim je kanalom koncem listopada 1942. godine išla — u Zagreb učiteljica i politička radnica Leposava Perović-Lepa (rođena u Banja Luci 29. kolovoza 1911) koja je u'Zagrebu djelovala kao član Povjerenstva CK KP za Sjevernu Hrvatsku.

Leposava Perović je bila gošća u kući Reze Perković, odakle su je u Zagreb prebacili seoskim kolima tadašnji sekretar KK KPH Velika Gorica i član OK KPH-a za Pokuplje Duka Vasić i Juraj Križanić-Mlađi. Istodobno je tim putom otišao definitivno u partizane i drug Marko Belinić, koji je drugarici Lepoj dao adrese kojima se mogla služiti u gradu, a kao jednog od najpouzdanijih preporučio joj je Dragu Čoklicu, sa stanom u Đorđićevoj ulici kraj zagrebačke policije. Ondje su se sklanjali i mnogi drugovi, članovi CK KPH i CK KPJ. Isto tako dao joj je adresu drugarice Olge Kubović itd. ***(v AIHRPH, MG 73/1, 6)*** O tim vezama i prijelazu za Zagreb preko Lukavca piše i Lutvo Ahmetović, tada sekretar OK KPH-a za Pokuplje ***(v AIHRPH. MG 10/1-2)*** On, među ostalim, veli da se istovremeno kad i Lepa spremaju za Zagreb i drugovi Perica Dozet (koji će zamjeniti njega u partijskom radu) i Milutin Baltić (koji ide za rukovodioca Povjerenstva PK SKOJ-a u Zagrebu) pa je i on dao njima adrese na koje će se moći pouzdano oslanjati u gradu. O tome drug Milutin Baltić piše među ostalim:

»(...) Oktobra 1942. saopćeno mi je da moram ići u Zagreb za rukovodioca Povjerenstva PK SKOJ-a za Zagreb i Sjevernu Hrvatsku. Tada sam saznao da samnom treba ići i drug Pero Dozet na dužnost sekretara MK Partije, pošto je dotadašnji sekretar Lutvo Ahmetović već bio izišao u partizane. S njim smo se sreli u mjestu Budačkom na Kordunu, gdje je tada bilo sjedište CK KPH-a i Glavnog štaba Hrvatske. Također sam saznao za odlazak jedne drugarice sa kojom se nisam poznavao i sa kojom sam se sreo tek na ulasku u Zagreb. To je bila drugarica Lepa Perović.

Krajem oktobra 1942. godine sa drugom Pericom Dozetom, preko Kupčine i Pisarovine došli smo u selo Lukavec kod Gorice. Pošto nismo imali legitimacije za kretanje po Zagrebu rečeno nam je da tu čekamo i da će nam legitimacije stići iz Zagreba. Poslije boravka od jednog tjedna kod tadašnje veze u Lukavcu kod jednog druga koji je imao gostionicu ***(Dragutina i Marice Merle-Turk — o.a.)*** postali smo nestrpljivi. Nismo više znali što da radimo, pa se drug Perica Dozet, kome je drug Ahmetović dao rezervnu vezu sa njegovom drugaricom koja je bila ostala u Zagrebu, uputio u Zagreb, i uspo-

stavio vezu sa MKi drugom Ivom Marinkovićem, koji je rukovodio Povjerenstvom CK SKH za Zagreb i Sjevernu Hrvatsku. Odmah je poslan jedan drug iz PK SKOJ-a k meni, donio mi je legitimaciju i propusnicu pa smo krenuli biciklima preko Gorice, Savskog Mosta, preko nasipa Save do Sesveta *(Išli su preko veze u Ščitarjevu — o.a.)*. Tamo je bio poznati punkt u jednoj poljskoj ciglani. Familija koja je držala tu ciglanu radila je za NOP, a većina ukućana bili su članovi Partije. Dalje je put išao do Dubrave do jednog punkta u gostionicu kod Dobričanina ili Dobričevića (ne znam točno) gdje sam se sastao sa drugaricom Perović i s njom zajedno ušao u Zagreb. U Zagrebu smo imali zakazanu vezu u Petrovoj ulici sa drugom Marinkovićem. Drug Boris Bakrač poveo je drugaricu Perović, a mene je Marinković odveo u jedan stan na Medveščaku, gdje sam se preobukao i pripremio za boravak u gradu.

Drug Marinković me je odmah povezao s gradskom partijskom organizacijom i Mjesnim Komitetom sa kojim sam kasnije radio na ponovnom formiranju Mjesnog komiteta SKOJ-a, pošto je ranije bio razbijen. Naime, Fadila Bilak-Redžić, koja je bila sekretar MK SKOJ-a, otišla je na slobodni teritorij u Moslavinu poslije provale i hapšenja u Zagrebu. Član MK Ivan Kožić, kao i još neki njegovi članovi, također su otišli u partizane, a neki su bili uhapšeni. Sve veze sa osnovnim organizacijama na terenu, u školama i teritorijalnim organizacijama i fabrikama su pokidane. U ponovnom uspostavljanju kontakata sa skojevskim organizacijama veliku ulogu su odigrale partijske organizacije, koje su prikupljale i posjedovale veze s omladinskim i skojevskim organizacijama, kao i neki skojevski aktivisti«. *(AIHRPH, MG-73/I, 4)*

Sve spomenute i nespomenute drugove slao je ovom vezom na partijski rad u Zagreb Centralni komitet KP Hrvatske, a drugaricu Perović je u Hrvatsku poslao CK KPJ s potpisom druga Tita na popratnom pismu, u kojem se među ostalim veli: »(...) u vezi sa novim rasporedom partijskih kadrova CK KPJ je odlučio da vam pošalje na partijski rad drugaricu Lepu Perović. Drugarica Lepa je član Partije od 1935. godine. Bila je dva puta hapšena i oba se puta odlično držala pred klasnim neprijateljem uprkos strahovitog mučenja i terećenja. (...) Drugarica Lepa može biti upotrebljena za rukovodeći partijski rad kako na oslobođenoj tako i na neoslobođenoj teritoriji. Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Tito v. r.«

Žene s našega područja, u svim selima i dijelovima bivšeg kotara, obavljale su s izuzetnom požrtvovnošću i hrabrošću, sve postavljene zadaće. Mnoge su stoga završile u fašističkim logorima i ondje izgubile svoje živote! Pred okupatorom i izdajicama držale su se ponosno i hrabro, ne prokazavši nikad svoje suradnice i suradnike. Nekih sitnijih odstupanja od tog pravila bilo je, ali nisu bila presudna za širenje ustanka i revolucije u našem kraju.

Ruža Kumic (lijevo) i Kata Đuranić, domaćice iz Jezera sisačkog, prijeratne suradnice komunista, a 1941 -1945. aktivistkinje NOP-a.

Općina Orle

Prvu organizaciju žena na našem terenu formirala je u studenome 1941. godine u selu Jezero drugarica Katica Kušec (tada Lovreković), u kući Reze Predrag. Reza je, uz ostale žene, postala i član Mjesnog odbora AFŽ-a Jezero. Za predsjednicu je izabrana Ruža Kumic, domaćica iz Jezera, a članice su još bile: Milka Mihordin, domaćica; Jana Rudar domaćica i Ljuba Svilić, domaćica, koja je poslije odlaska Ruže Kumic u Baniju 1942. godine postala predsjednicom i tu dužnost obavljala cijeloga rata, te Kata Đuranić-Kaja, domaćica.

Seoski odbor AFŽ-a Jezero okupljao je veći broj starijih žena, od kojih su se posebno isticale: Jana Vuger, (čiji je sin poginuo prvi iz sela kao partizan 1942. godine), njezine sestre Milka Đuranić i Slava Vuger te

Mara Đuranić-Bedenova. One su hranile partizane u svojim stajama i obavještavale ih 0 zbivanjima u Jezeru i okolnim selima. Ljubica Mustać, postarija seljanka iz Jezera, također se veoma isticala u radu za partizane, napose za njihove nezbrinute i nemoćne članove obitelji.

Taj odbor žena organizirao je ubiranje kukuruza, kopanje krumpira i slične poslove, nastojeći tako pripomoći partizanskim obiteljima, kojih je 1942. godine bilo puno u Jezeru. Odbor je djelovao kontinuirano u toku cijele NOB-e, čak i onda kad je Mjesni NOO posustao uslijed terora i ubijanja. Žene nisu posustajale nikada!

Već pod konac 1942., ili početkom 1943. godine, formiran je seoski odbor AFŽ-a u **Suši** u kojem su bile žene: Ruža Duriš, domaćica, prva predsjednica; Kata Bujić, domaćica; Kata Hrvojić, domaćica; Jana Bujić, domaćica; Kata i Mara Duriš, domaćice; Bara Hrvojić, domaćica; Mara Duriš, domaćica; Mara Strugar domaćica. Sve ove žene su djelovale i mnogo ranije, ali je organizacija postavljena tek kad je na taj teren došla po zadatku AFŽ-a drugarica Ruža Kumic, vrativši se iz zbjega u Baniji.

U kući predsjednice Kate Duriš KK KPH Velika Gorica imao je pribor za umnožavanje propagandnog materijala. Taj su posao obavljale žene i istodobno čuvale »štampariju« !

15. kolovoza 1943. godine ustaše su uhapsile grupu suradnika u selu Suša—Ruča, a među njima su bile i drugarice Kata Mađerić, kućanica i njena snaha Kata Mađerić, također kućanica, Jana Hrvojić i »Židovka«. Sve su one istoga dana ubijene u šumi Bapče kraj Velike Gorice—Kobilića.

U bivšoj općini Orle jedna od prvih suradnica Komunističke partije bila je Jagica Kučan, rođena Drobnjak, domaćica iz Drnka. Ona je već 1941. godine radila pod rukovodstvom KK KPH Velika Gorica na prijevozu oružja iz Zagreba. Kasnije je, 1943. godine, pri formiranju Općinskog odbora AFŽ-a Orle postavljena za njegovu prvu predsjednicu 1 na toj dužnosti, uz ostale funkcije u ženskoj organizaciji, partijskom rukovodstvu općine i NOO-u, ostala do oslobođenja naše zemlje. Organizirani rad žena-antifašistkinja u selima Vrbovo, Orle i Drnek počinje, dakle, 1943. godine.

U selu Bukevje, Obed, Sop i **Strmec Bukevski** također počinje djelovati ženska organizacija 1943. godine, iako je bilo žena-suradnica Komunističke partije već rano 1941. i 1942. godine u selu Bukevje, i u ostalim selima. U tome se osobito isticala Ljuba Turčić, domaćica iz Bukevja (r. 15. 10. 1912), koja je već u proljeće 1943. godine okupila veći broj žena i osnovala mjesnu organizaciju AFŽ-a sela'Bukevje. Ljuba Turčić-Matildina, bila je i prva predsjednica AFŽ-a Bukevje, a uz nju su još veoma aktivno i požrtvovno radile: Ljuba Facko, domaćica iz Bukevja, kbr. 6, član Odbora; Marija Turčić-Pendelinka, član Odbora i kao takva uhapšena 1944. godine, otpremljena u logor Jasenovac i ondje ubijena; Matilda Vujica, domaćica, član Odbora; Zlata Turčić, domaćica, član Odbora; Ana Turčić-Rujnačka, domaćica, član Odbora i Ana Mihordin, domaćica koju su na dužnosti člana Odbora AFŽ-a Bukevje uhapsili ustaše i ubijena je u logoru Jasenovac. Ovom Odboru žena veoma su izdašno pomagale u radu za NOP omladinke Draga Kovač-Gregorek i Mara Vrban.

Iz sela **Bukevje** je istaknuto mjesto u organiziranju žena kotara Velika Gorica imala Marica Antolović (Zvonkova), domaćica iz Bukevja, koja je bila od formiranja u Kotarskom odboru AFŽ-a Velika Gorica i radila na cijelom njegovom području. Isto tako je iz Bukevja radila na organiziranju žena kotara Velika Gorica Betika Remenar, koja je član Kotarskog odbora AFŽ-a od kolovoza 1943. godine, a radila je požrtvovno na svim terenima kotara do oslobođenja.

U **Drnku** je formiran Odbor AFŽ-a početkom 1943. godine. Prva predsjednica je bila Jagica Kučan. Odbornice su još bile: Jagica Dehin rođ. Gmižić, žena Matina, domaćica; Slava Vraneš rođ. Rošč, domaćica, koju su postavile za tajnicu; Ljuba Krpičak rođ. Bucina, domaćica; Draga Alar rođ. Stuparić domaćica i Mara Stuparić-Filipovec, domaćica.

U **Vrbovu** je Odbor AFŽ-a formiran u jesen 1943. godine. U njemu su bile: Kata Zima-Dujnek, kućanica, postavljena za predsjednicu; Ljuba Premenić-Kosica, domaćica, veoma aktivna u organiziranju žena za narodnooslobodilački pokret i kao takva bila član Općinskog i Kotarskog odbora AFŽ-a; Ana Krznar-Šebajka, kućanica; Slava Vukas Pepekova, domaćica; Mara Zima Pudlečka, domaćica, Ljuba Filipović, kućanica. Iz **Orla** su bile u Odboru: Kata Spahija-Spajinka, domaćica, Mara Sučec-Vrbanjka i omladinka Mara Šćetko-Santićeva.

Žene **izStrmca Bukevskog** osnovale su Odbor rano 1943. godine. U njemu su bile: Marija Pračinec-Feldbeblinova, prva predsjednica, koja je kao takva uhapšena u kolovozu 1944. godine i ubijena u logoru Jasenovac. Izdala ju je profašistički nastrojena obitelj Pište-Fric iz Strmca. Izdajica je bio i Ivan Pišta Fratar iz Strmca koji je također prijavlji-

vao ljude i radio protiv NOV u tom selu. Za takva nedjela najstrože je kažnjen. Odbornica i blagajnica bila je Mica Čop, kućanica i trgovkinja; Ljuba Pračinec-Majčinoga, domaćica; Marija Kosalec, domaćica, kojoj su ustaše ubili muža Ivana radi suradnje s Pokretom. Kao članica Odbora AFŽ-a u Strmcu uhapšena je i Ana Vidak, domaćica i otpremljena u logor u Njemačku gdje je 1944. godine pogubljena. Iz **Zablatja** su bile u Odboru: Slava Nestić, domaćica, uhapšena i 1944. godine pogubljena u logoru Jasenovac i Dana Delić, domaćica i odbornica, uhapšena i pogubljena 1944. godine u logoru Jasenovac.

Žene sela Sop su tijesno surađivale sa ženama u Bukevju, a u svom selu su koncem 1943. ili početkom 1944. godine osnovale Odbor u kojem su bile: Kata Pođlejan, domaćica, prva predsjednica; Ljuba Novosel, domaćica; Tona Čubanec, domaćica, prošla kao odbornica ustaške zatvore i logor u Jasenovcu odakle se vratila siječnja 1945. godine s još 45 logoraša zahvaljujući nekakvoj amnestiji; Ana Ličko, domaćica; Draga Masnec, domaćica, te Ljuba Manjiček, domaćica. Ana Ličko je jednom imala 5-6 partizana na štali, a Čerkez hoće silom po sijeno za svoje konje. Ona ga je već s lojtre odvukla za noge i sama nabacala sijena sa staje. Za to vrijeme je Čerkez s kompanijom pokrao sir što ga je imala u košari. Slično se Ana u više kritičnih situacija snašla i s mnogo prisebnosti sačuvala povjerene joj ljude i svoj dom!

U selu **Čret** je sa ženama antifašistkinjama radila Kata Vrban, domaćica, koja je istodobno bila i član Mjesnog NOO-a. Ona se posve predala radu za NOP u svom i u ostalim selima, a bila je i član Općinskog odbora AFŽ-a u općini Orle.

Kad je 1943. godine osnovan Općinski odbor AFŽ-a nadležan za općinu Orle objedinjavao je i poticao na aktivnost žene iz svih sela s toga područja. Odborom je rukovodila iznimno aktivna predsjednica Jagica Kučan. Valja svakako spomenuti i Ljubicu Tortić, kućanicu iz Veleševca, Ljubicu Premenić kućanicu iz Vrbova i mnoge druge koje su puno pridonijele mobilizaciji njihovih muževa u NOV, u skupljanju pomoći partizanima itd. U zajednici s mjesnim NOO-ima i ostalim naprednim organizacijama one su u toku rata prikupile više od stotine vagona žita, veliki broj stoke, sitne i krupne, odjeće i ostalog što su imale u svojim domaćinstvima. Napose su se isticale u prikupljanju i odnošenju najkvalitetnijih prehrambenih i odjevnih predmeta našim ranjenim borcima u partizanskim bolnicama. Mnoge su primljene u članstvo KPJ. Nije moguće ni približno zabilježiti sve te aktivnosti ni točan broj žena koje su tako neumorno i s toliko ljubavi i odanosti pridonijele pobjedonosnom ishodu naše narodne revolucije.

Općina Novo Čiče

U općini Novo Čiče žene iz **Čičke Poljane** bile su među prvima u NOP-u. Surađivale su s komunistima još i prije okupacije, a osobito, poslije 1941. i 1942. godine. U taj je rad bilo uključeno mnogo žena koje su hranile i sakrivale ilegalce, članove KP i političke radnike. Napose su se isticale žene članova Partije: Kata Janković-Crlenkova, domaćica, koja je bila prva i stalna predsjednica Odbora AFŽ-a u Poljani, član Općinskog odbora žena Novo Čiče, Kotarskog odbora Velika Gorica i Okružnog odbora AFŽ-a Pokuplje; Nada Janković Jože-Stankinoga, domaćica, bila je odbornica Mjesne organizacije AFŽ-a Poljana i Općinskog odbora žena Novo Čiče; Jana Šestok-Gradićica, odbornica AFŽ-a; Slava Šestok-Slavkova, domaćica, odbornica AFŽ-a; Ljuba Mikša-Krojačeva, domaćica odbornica AFŽ-a; Mara Janković-Kosica, domaćica, bila je odbornica AFŽ-a; Kata Janković-Nacekova, domaćica; Mara Šestok-Josipova, domaćica; Ljuba Janković-Stjepanova, domaćica; Kata Janković-Franjina, domaćica, Mara Radičević-Ivanova, domaćica; Mara Radičević-Stjepanova, domaćica. Sve su ove žene prošle kroz Mjesni odbor AFŽ-a i radile su u toku čitava rata za NOP. Najprije su skrivale partizane i nosile im hranu u šumu ili na sjenokoše kraj njihova sela, prevozile njih i političke radnike preko rijeke Odre i bile uključene u razne druge zadatke. Od jeseni 1942. godine do kraja rata 1945. godine u selu Poljana svakodnevno je bilo barem nekoliko partizana ili političkih radnika na opskrbi. Mineri i relejna stanica, kao i ranije druge kotarske organizacije, imali su trajno sjedište u Čičkoj Poljani. Žene su stizale sve njih opskrbljivati hranom, naći nn smještaj i brinuti o njihovoj odjeći.

Zasebno se isticala i bdjeia nad partizanima sredovječna Stanka Janković, domaćica i posjednica oko 25 jutara zemlje. Vrijedna i neumorna u radu, zajedno sa sinom Josipom, nikad nije prestala raditi za oslobodilački pokret i narodnu revoluciju do potpunog oslobođenja 1945. godine. Cijelo njezino domaćinstvo, i prije dolaska okupatora u našu zemiju, bez ostatka je bilo na raspolaganju svim našim rodoljubima.

U rejonu **Ščitarjevo** i **Novo Čiče** mnoge su žene bile uključene na vezama i skrivanju političkih radnika već rano 1941. i 1942. go-

dine. Među njima se posebno isticala Marica Caganić-Šnajderova, koja je kasnije postala i predsjednicom kotarskog odbora AFŽ-a za kotar Velika Gorica. Također je bila vrlo aktivna Marta Kodabec, domaćica iz **Drenja.** Radila je na organiziranju žena u svom i drugim selima, a radu za NOP je još jaće prionula kad je nesretnim slučajem poginuo njezin suprug Marko. Istaknutu funkciju na vezama između Zagreba i partizana imale su i drugarice Bara Hapač, domaćica iz Ščitarjeva (žena kolara Ivana Hapača) i Kata Matić, domaćica iz Ščitarjeva, (žena postolara Stjepana Matića). One su prevozile vojničku opremu i oružje prokrijumčareno iz domobranskih skladišta u Zagrebu pod rukovodstvom svojih muževa i Marka Belinića.

Ništa manje vrijedne i zaslužne bile su žene koje su skrivale materijale i hranile u odlično napravljenim bunkerima naše političke radnike, i sve prolaznike i kurire: Draga Palorec, domaćica iz Ščitarjeva, koja je bila samo jedna od njih, uhapšena je u gravidnom stanju i 1944. godine rodila dijete u zatvoru, te zajedno s njim poginula na putu za logor Jasenovac. Istu sudbinu je doživio i njezin suprug Drago kojeg su također ubili fašisti. Matilda Panijan, domaćica iz Ščitarjeva, radila je također na vezama, a njezin mladi suprug Ivan poginuo je kao udarnik. Prošla je ustaške zatvore i mučilišta, ali nikog nije odala. Slava Kuzmec domaćica iz Ščitarjeva, uspješno je sakrivala naše aktiviste, partizane i razni materijal u svom posebno načinjenom bunkeru.

Te i druge nespomenute drugarice održavale su međuseoske i općinske veze NOP-a i na tom su poslu mnoge stradale od fašista i domaćih izdajica u toku NOB-a. Tako su 9. siječnja 1944. godine Gestapo i Čerkezi uhapsili Tereziju Pugelnik s četverogodišnjim sinom Ivanom. Odveli su je u logor Jasenovac gdje je zajedno s djetetom ubijena. Radila je na vezi među mjestima Novo Čiče—Poljana i drugdje. Jelka Petrina domaćica iz **Novog Čiča,** stara 26 godina poginula je od Čerkeza 1944. godine u svom domu. Prilikom pretresa njezine kuće Čerkezi su naime pronašli u krevetu pod jastukom pištolj, što je za njih bilo dovoljno da je ubiju. Vera Petrina je doživjela ustaško hapšenje 6. siječnja 1944. godine 1 ubijena je u logoru Jasenovac. U mjesnoj je aktivnosti bila i Jagica Pračinec-Babica iz **Jagodna-Ribnice** te mnoge druge žene s toga područja. Primjerice, Mara Gmižić, stara 24 godine, kućanica iz Ribnice, uhapšena je također 6. siječnja 1944. godine kao predsjednica Odbora AFŽ-a Ribnica, otpremljena u logor Jasenovac i ondje ubijena. Bila je član KPJ. Ljuba Drobnjak, domaćica stara 25 godina, tajnica AFŽ-a Ribnica, član KPJ, uhapšena je također 1944. godine, otpremljena u logor Jasenovac i tamo ubijena. Istu sudbinu doživjela je i Ruža Perenski, domaćica, član KPJ. Ustaše su je uhapsili u njezinoj kući gdje su pronašli oružje i partizane. Kuću su zapalili a nju odveli u logor Jasenovac gdje je pogubljena. Nije moguće, ponovno naglašavam, spomenuti sve drugarice s ovoga područja i sve primjere njihova pregalaštva i slobodno recimo, herojstva svojstvenog uostalom svim našim ljudima koji su duboko i beskrajno odano voljeli svoju rodnu grudu.

Općina Velika Gorica

Rekli smo već da 1941. godine u turopoljskim selima nije bilo postavljenih odbora AFŽ-a. Godine 1942. osnovana su dva odbora, i to u **Lukavcu** od tri drugarice i **Kobiliću,** također od tri drugarice. Tako je zapisao Duka Vasić, sekretar KK KPH-a za kotar Velika Gorica, listopada 1942. godine u svom izvještaju gdje među ostalim navodi:

»(. . .) Uspjeli smo do sada formirati dva odbora A.F.Ž. u općini Velika Gorica i to: u selu Lukavac jedan odbor od tri člana i selu Kobilić jedan od 3 člana.« *(AIHRPH, KP-166/20)*

U odboru AFŽ-a u Lukavcu bile su drugarice: Reza Perković-Mikina, domaćica, izabrana za predsjednicu; Slava Sedmak-Špetrekova, domaćica; Marica Merle, domaćica i trgovačko-ugostiteljska radnica, bila je tajnica Odbora AFŽ-a sela i kasnije općine. Ubrzo je Odbor u Lukavcu popunjen s drugaricama: Katom Košić, domaćicom iz Lukavca (umrla poslije puštanja iz logora Jasenovac u ratu); Dragom Cigetić, domaćicom i Klarom Cigetić, domaćicom. Ove su se žene isticale u radu za NOP, a Reza Perković je radila i na prevoženju oružja iz Zagreba za partizane, što je bilo krajnje rizično. Hranile su i skrivale, u svojim kućama, borce koji su prolazili iz Zagreba u partizane ili išli iz partizana u Zagreb, kao i terenske političke radnike s našega područja.

U Mjesnoj organizaciji AFŽ-a Kobilić bile su drugarice: Mara Brigljević, domaćica iz Kobilića, koja je postavljena za predsjednicu; Bara Lučić-Stankova žena, domaćica iz Kobilića; te Jela Župetić, domaćica. Najaktivnija je pak bila, Jana Petrnac-Crna Jana, domaćica iz Kobilića, koja je radila na vezi između raznih punktova, a najviše za potrebe partijskih političkih radnika i sekretara KK KPH-a Velika Gorica, Vasića iz Lomnice, kamo je donosila stvari i poštu kod Mil-

Jelka Črnjak ud. Kovačević.

ke Stepanić, domaćice (r. 1906. g. u Lomnici). Milka je sve predavala Duki Vasiću ili odnosila dalje na odredište. Milka Stepanić je djelovala i u svom selu na sabiranju odjeće i prehrambenih namirnica za partizane, iako nije bila formalno u nekom od odbora AFŽ-a.

Žene iz sela Gudci su 1942. godine radile na prehrani i skrivanju političkih radnika, u čemu se posebno isticala Mara Meštrović-Strina Mara. Ona je znala sačuvati povjerene joj stvari i drugove u vrijeme svakodnevnih patroliranja neprijateljskih hordi po selu. Kad nije mogla drugačije, vreću novca je čuvala do otpreme u Zagreb u pasjoj kućici.

Ljubica Črnjak ud. Čeple, domaćica iz Velike Gorice, bila je u četi za vezu TPO 1943 (snimak iz 1945).

Odbor AFŽ-a u Gudcima je formiran kad i u Lukavcu, a u njemu su bile drugarice: Kata Šimec-Štefova žena, domaćica iz Gudca (bila je prva predsjednica i vrlo požrtvovan radnik revolucije); Bara Šimec-Miškova, domaćica iz Gudca; Kata Kučić-Šusterova, domaćica; Kristina Meštrović-Jankova, domaćica iz Gudca i druge. U tom su malom selu već 1943. godine sve žene radile za narodnooslobodilački pokret.

U selu **Pleso** isticala se drugarica Ljubica Plepelić r. Foskijani, koja je kasnije bila stanovito vrijeme predsjednica Kotarskog odbora AFŽ-a Velika Gorica. Na teren je došla iz TPO u kojeg je stupila zajedno sa suprugom Mijom neposredno poslije njegova formiranja. Vrlo aktivna bila je i Kata Noršić r. Mikulčić —Zdenka, domaćica iz Plesa, uz brata Josipa, sekretara KK KPH-a Velika Gorica, bila je aktivna još za bivše Jugoslavije. Bara Hršak r. Mikulčić, domaćica iz Plesa radila je na vezama iz Zagreba i našeg područja s partizanima; Zora Plepelić r. Noršić, domaćica iz Plesa, radila je na vezama kao i Bara Mikulčić; Ana Čužić r, Plepelić, domaćica iz Plesa, uz supruga Miška još prije okupacije naše zemlje, bila je aktivna, a u ratu je naravno djelovala na strani NOP-a, dakako, zajedno s mužem Miškom, koji je pogubljen u logoru Jasenovac kao istaknuti borac za radničko-seljačka prava. U Plesu su još djelovale i Draga Kušević Josipova, domaćica; Jela Plepelić r. Mikulčić-Ibina, domaćica; Jela Plepelić-Šandorova, domaćica; Ana Kušević-Mizina domaćica i Dora Mikulčić-Buturina. Angažirana za narodnooslobodilački pokret bila je i drugarica Jana Mišerić r. Jandriš, kod koje su imali sklonište drugovi koji su odlazili u partizane, a izvršavala je i druge zadatke što ih je dobivala od aktivista NOP-a.

U mjestu **Velika Gorica** nije formiran aktiv, odnosno odbor AFŽ-a u toku rata, ali je dosta žena radilo za NOP pod vodstvom svojih muževa ili rođaka, članova KPJ. Znatan broj mlađih drugarica iz mjesta Velika Gorica otišao je 1943. godine u partizane. Mnoge od njih su prije toga radile za NOP u sredini gdje su živjele. Primjerice, Jelka Črnjak ud. Kovačević i njezina sestra Ljubica Črnjak ud. Čeple, obje domaćice iz Velike Gorice (tada Mala Gorica). One su u selu Buševcu radile kao kućne pomoćnice i povezale se sa skojevskom organizacijom i preko nje otišle u partizane u jesen 1943. godine. Isto je tako radila za NOP prije odlaska u partizane drugarica Đurđa Šipušić ud. Koren, fotograf iz Velike Gorice (tada **Mala Gorica),** zatim Stanka Škender ud. Matković-Moćan domaćica iz Velike Gorice, koja

je 1943. godine otišla u partizane. Kćeri mlinara Pavla Drolca iz Velike Gorice, Štefa i Mira Drolc, inače učenice, prije odlaska u partizane 1944. godine bile su preko rođaka povezane s NOP-om. O omladinki Dragici Kos ud. Brica već smo govorili, ali dodajmo da je poticaj za aktivnost dobila od svoje majke Zdenke, koja je već rano 1943. godine aktivno radila s komunistima za NOP. Na isti je način ušla u pokret i druga Zdenkina kćer Vera Kos, domaćica iz Velike Gorice.

Zdenka Kos, ugostiteljski obrtnik na željezničkoj stanici Velika Gorica pomagala je materijalno partizane te im davala i podatke 0 neprijateljskim vojnim posadama. Tako je ona, uz ostale sudionike, bila važna karika prilikom uspostavljanja veze s domobranskom posadom na željezničkoj stanici, koju su prema dogovoru i bez ikakve smetnje razoružali 1943. godine udarnici kotara Velika Gorica. Isto tako je podržavala vezu i s domobranima na Radio-stanici Velika Gorica i, dakako, o svemu obavještavala partizane. Pozitivno je utjecala i na svoju okolinu, ali unatoč svemu neprijatelj je nikad nije otkrio. Slobodno je radila za NOP do oslobođenja i k tome dvije svoje kćeri poslala u partizane 1943. godine.

U partizanima su od 1943. godine iz Gorice još bile: Barica Gusić ud. Jug, domaćica iz Velike Gorice i Slavica Stojković ud. Potrč, činovnica iz Velike Gorice. Iz Velike je Gorice bilo dakle u partizanskim jedinicama ili u pozadinskim organizacijama na oslobođenu teritoriju 11 drugarica. Sve su one bile dobri borci do konačnog oslobođenja naše zemlje.

Mira Gruičić, trgovačka radnica i činovnica iz Velike Gorice, poznata nam je po prijeratnoj aktivnosti u komunističkom pokretu, a u ratu nastavlja istim i još većim žarom rad za oslobođenje radničke klase i seljaštva od nesnosne eksploatacije. Davala je sve što je mogla od svoje skromne zarade u trafici. Sjetimo se da je 1942. godine predala dogovorno cijelu trafiku i papir udarnicima. Radi takve aktivnosti i povezanosti s komunistima zatvarana je već za Banovine Hrvatske 1941. godine. Zatvarao ju je i okupator 1941. 1 1943. godine. Godine 1943. izdali su je neki drugovi koji nisu izdržali mučenja u zatvoru, a logornik Kos ju je nagovarao »da kaže kako je slušala radio London kod ing. Firsta i da će odmah biti puštena!«. Međutim, Mira nije ništa rekla o radu za Pokret, niti je pristala na gnjusne ustaške kombinacije. Bila je u zaštiti suca Julija Dima, koji je aktivno radio kao predsjednik Mjesnog NOO-a zajedno s njom. Roditelji su angažirali advokata i Mira je puštena na slobodu. Nakon toga štitio ju je predsjednik ustaškog suda Marjanović pa nije imala neprilika sve do kraja rata. Nakon oslobođenja djeluje u organizaciji žena i narodne vlasti.

Stanka Škender ud. Mataković-Močan iz Velike Gorice svirala je na partizanskoj priredbi 1944. u Hasan Bregu.

Još mnoge žene iz Velike Gorice bile su povezane s NOP-om, a neke su pak obavljale dosta važne poslove za nj. Primjerice, Marica Zubek je od 1943. godine držala vezu za prijenos lijekova i prevođenje stanovita broja ljudi iz Zagreba za partizane. *(Zelengaj—Vukojevac Donji i Buševec:* v. *AIHRPH, MG—37/X—15)* Katica Roje r. Stepanić, ugostiteljski obrtnik iz Velike Gorice, skrivala je u svojoj kući Stjepana Debeljaka-Bila, člana Centralnog komiteta Hrvatske, prije njegova odlaska u partizane. Nakon oslobođenja Debeljak je bio tajnik Sabora SRH u Zagrebu i član CK SKH do svoje smrti. Klara Orlić r. Sršić (žena »Oštrice«), domaćica iz Velike Gorice, radila je na međumjesnim vezama i sa ženama iz svoje okoline. Zaduženja je dobivala od svog supruga Ivana koji je bio sekretar Općinskog komiteta KPH Velika Gorica. S Klarom su radile Jela Solohin i njezina kćerka Marica. Vera Kavur, činovnica iz Velike Gorice prikupljala je i slala lijekove za partizansku bolnicu, pod rukovodstvom svoga tadašnjeg zaručnika dr Vjekoslava Stančića-Lojzeka iz Vukovine, starog komunista i partizana.

Možemo slobodno reći da aktivnost velikogoričkih žena ne bi bila ništa intenzivnija da je u samom mjestu bila formalno postavljena organizacija AFŽ-a. To, dakako, nije opravdanje za to što to nije učinjeno, nego isticanje samoprijegorne aktivnosti velikogoričkih antifašistkinja u gotovo nemogućim prilikama! Na svakom je koraku vrebao

okupatorski i izdajnički vojnik ili špijun. Velika Gorica je, ne zaboravimo, bila sjedište centrale obavještajne službe okupatora, Gestapoa i žandara.

U **Mičevcu** i **Velikoj Mlaki** bilo je također mnogo žena uključeno u NOP. U Mičevcu se isticala drugarica Kata Majurec, kućanica koja je postavljena za predsjednicu Odbora AFŽ-a na selu, a odlazila je na sastanke i konferencije žena na oslobođeni teritorij. Organizirala je sabiranje velikih količina sjemenja za partizanska područja, hrane i odjeće za našu bolnicu itd. Žene su u tom selu imale izgrađene bunkere u kojima su skrivale i hranile političke radnike, a najbolji je bunker imala strina Majurec, žena Joškova. Jelica Haluga je bila tajnica Odbora AFŽ-a u Mičevcu i radila požrtvovno za NOP. U Odboru su još bile drugarice: Ljubica Haluga, kućanica iz Mičevca, koja je bila i u Općinskom odboru žena Velika Gorica; Kata Brcković, domaćica iz Mičevca i Fanika Štarkelj trgovački obrtnik u Mičevcu. Osim njih, za Pokret su radile pretežno sve žene sela, pasivnih gotovo i nije bilo.

Slična je bila situacija i u selu Velika Mlaka, gdje se isticala u radu i okupljala druge žene, drugarica Kata Crnić r. Glagolić, domaćica iz Velike Mlake. Ona je organizirala skupljanje odjeće, rublja i hrane za naše borce na fronti i u bolnici. Vrijedna je bila i drugarica Bara Kurilovčan kućanica iz Velike Mlake. Zapravo i u Velikoj Mlaki je veliki broj žena radio za NOP, ali one nisu formalno bile u AFŽ-u.

Katu Crnić r. Glagolić je neprijatelj uočio zbog njene aktivnosti pa je morala pod konac 1943. godine otići u partizane. Radila je u Komandi mjesta Velika Gorica do oslobođenja. Drugarica Ruža Trumbetaš je također morala pobjeći od svoje kuće na oslobođeni teritorij. Ondje ju je OZN-a dodijelila 34. udarnoj diviziji za kuharicu (v. *AIHRPH, KP—171/487)* Iz Mičevca je još bila vrijedan antifašist drugarica Mara Caganić, domaćica, koja je također dolazila na sastanke Općinskog i Kotarskog odbora žena na oslobođenu teritoriju.

U **Kurilovcu** je radila za NOP drugarica Jana Šipušić, domaćica iz Kurilovca. Zaposlena kao posluga kod kotarskog liječnika Žordića, slala je lijekove za partizane. Ivka Žordić-Mihanović, domaćica iz Kurilovca; Bara Vidervolt r. Žordić, domaćica iz Kurilovca; Reza Tomašić-Milanova domaćica iz Kurilovca; Marica Odrčić r. Radočaj, kućanica iz Kurilovca; Bara Radočaj, domaćica iz Kurilovca, Reza Leder r. Odrčić-Gidina. Sve su te drugarice zdušno radile za NOP na tom opasnom području. Njihovi muževi ili netko od rodbine bili su po pravilu u partizanima.

U selima **Gradići** i **Petrovina** za NOP su radile: Dora Šaban, domaćica iz Gradića; Ruža Maretić-Mikina, domaćica; Mara Žilec, domaćica; Kata Strižak, domaćica; Jana Marlović, domaćica; Magda Vlahović, domaćica i druge neutvrđene drugarice. U radu se istakla organizacija u Petrovini, preko koje je išlo dosta robe iz Velike Gorice u partizane. Tim putom odlazili su u partizane ljudi iz Velike Gorice, a žene su kao i u ostalim selima, skupljale odjeću, žito i sve što je trebalo za NOP. U grupi aktivistkinja iz Petrovine bila je i Dora Miloš, domaćica.

U selima **Lomnica Donja i Gornja (Meštrićina)** još od 1941. godine mnoge su se žene opredijelile za neumoran rad za NOP. Među prvima su bile drugarice Bara Arbanas-Pepekova i Reza Klenović, obje domaćice; te Milka Stepanić, Bara Janečić, Bara Šoštarec, Mica Lipar, Mara Vasić-Karabinka, sve domaćice i, napokon, Bara Kučić, domaćica i žena Franca Galekovića-Crlenoga. Bilo je svakako još, nespomenutih, drugarica iz sela Lomnice, a neke od njih su zbog svoje aktivnosti morale otići na oslobođeni teritorij Vukomeričkih gorica, gdje su i dalje nastavile rad za NOP. Pojedine su, kao na primjer drugarica Darinka Malešić ud. Peić, otišle u partizanske jedinice gdje su se hrabro borile do konačnog oslobođenja naše zemlje.

Općinski odbor AFŽ-a za općinu Velika Gorica, je nakon formiranja koncem 1943. godine, objedinjavao rad žena za NOP na ovom području, pod rukovodstvom njegove predsjednice i tajnice Reze Perković i Marice Merle. U tom su Općinskom odboru bile pretežno sve spomenute drugarice koje su okupljale najširi krug žena svog rejona.

Općina Vukovina

Na području bivše općine Vukovina, koja u ratu nije imala oslobođeno ni jedno selo, žene su masovno radile za narodnooslobodilački pokret. Neke već od prvih dana okupacije. Pokret žena-antifašistkinja ojačao je 1942. godine da bi u 1943. godini poprimio masovni karakter na tom području. Žene su najprije bile angažirane na skrivanju i opskrbljivanju ilegalnih partijskih radnika, održavanju međuseoskih veza, angažiranju novih suradnica za pomoć u prehrani i nekim drugim sličnim poslovima.

Komunistička je partija imala siguran oslonac i zaštitu kod Mare Fabijančić-Japine, domaćice iz **Kuča.** Mara je 1941. godine i, napose, 1942. skrivala i prehranjivala mnoge političke radnike, među kojima i An-

tuna Cvetkovića-Cvetka, instruktora Okružnog komiteta KPH-a Zagreb na području bivšeg kotara Velika Gorica, zatim Duku Vasića, sekretara KK KPH-a za kotar Velika Gorica, Miku Špiljaka, mene i mnoge druge. Sa svojim suprugom Japom angažirala je i svoje četvero djece u radu na vezama za NOP, pa im je neprijatelj 1943. godine zapalio kuću i cijela se obitelj morala preseliti na oslobođeni teritorij Pokuplja i Vukomeričkih gorica. Tamo je kao i njena djeca, radila korisne poslove za NOP.

Slično se angažirala za NOP i drugarica Judita Lučić r. Čunčić — Jutka Biškupova, domaćica iz sela Kuče. Ona je 1943. godine postavljena za predsjednicu Mjesne organizacije AFŽ-a u Kućama i bila je član Kotarskog odbora AFŽ-a Velika Gorica i Okružnog odbora AFŽ-a za Pokuplje. Jutka je nastavila aktivnim radom i poslije pogibije njezina supruga Josipa kao zamjenika komesara TPO i borila se srčano do konačnog oslobođenja domovine.

Slavica Robić ud. Antonić-Kolarova, domaćica iz **Buševca,** radila je s komunistima od 1941. i, osobito, 1942. godine za NOP. Bila je, kao i Jutka, član Općinskog odbora AFŽ-a Vukovina, Kotarskog odbora AFŽ-a Velika Gorica i Okružnog odbora AFŽ-a za okrug Pokuplje. Primljena je za člana Partije i 1943. godine za člana KK KPH-a Velika Gorica i Okružnog komiteta KPH za Pokuplje. Radila je odano za NOP i narodnu revoluciju do konačnog oslobođenja naše zemlje.

Jana Petrlin-Kolarova, domaćica iz **Novog sela—Cvokani,** radila je od 1942. godine do oslobođenja na prehrani i skrivanju partizana. U njezinoj je kući odsjedao danomice veliki broj partizana-prolaznika. Cijelo njezino domaćinstvo bilo je u službi NOP-a u punom smislu te riječi. Njezin sin Franjo je poginuo 1943. godine u partizanima, a dvojica mlađih (Josip i Stjepan) služili su kao kuriri između partizana i neoslobođenog teritorija. Jana je partizanima dala sve što je najbolje imala u kući, premda su svakog dana dolazili novi i nepoznati s domaćima. Ona nije pravila pritom nikakve razlike. Sve je teškoće s njom snosio i suprug Franjo, kolarski obrtnik, koji je radi takve aktivnosti uhapšen. Godine 1945. prošao je sve strahote ustaškog mučilišta u Zagrebu. Oslobođen je dolaskom partizana u grad Zagreb, ali je ubrzo ispaćen umro.

Barica Kovačić r. Križanić — Babica Jerbekova iz **Mraclina** radila je za NOP 1942. godine na sabiranju prehrambenih artikala i većih količina lijekova, što ih šalje preko Zelengaja—Vukojevca uz pomoć Franje Robića u partizane. Ona je pri osnivanju Općinskog odbora AFŽ-a Vukovina bila njegova predsjednica, zatim je bila član Kotarskog odbora AFŽ-a Velika Gorica i Okružnog odbora AFŽ-a za Pokuplje. Bila je član KPJ i odbornica Okružnog NOO za Pokuplje. Angažirala je svoje troje djece u borbi protiv okupatora. Njezin sin Drago je poginuo na izvršavanju zadataka kao kurir i stražar Kotarskog NOO-a Velika Gorica. Mlađi sin Branko radio je kao kurir na vezi. Čitava Baričina kuća i sve njezino gospodarstvo služili su Pokretu. Radi toga je cijela obitelj morala otići na oslobođeni teritorij Pokuplja i Vukomeričkih gorica u ljetu 1943. godine.

Bara Kovačić, primalja (babica) iz Mraclina, prijeratni komunist, član Okružnog NOO-a i OO AFŽ-a Pokuplje — Žumberak.

Ljubica Bedek r. Matković-Pavlova, radila je na skrivanju i prehrani partizana i održavala vezu među seoskim aktivistima. Bila je predsjednica Mjesne organizacije AFŽ-a Vukovina i član Općinske organizacije žena. Radi aktivnosti za NOP morala je s djecom i suprugom Pavlom otići u partizane 1943. godine. Na oslobođenu teritoriju radila je koristan posao za NOP i trajno, kao i cijela obitelj, ostala marljiv i odan borac revolucije.

Mara Kos ud. Kovačević-Babičina, domaćica iz **Buševca** radila je na skrivanju i prehrani partizana već 1942. godine. Uz to održavala je stalnu vezu između partizana i Zagreba. Zbog takve aktivnosti ustaše su je hapsili i mučili, ali nije nikoga odala. Ostala je aktivna i vjerna Pokretu do oslobođenja naše zemlje.

Marica Robić, (poslije ud. Bobesić), domaćica iz Buševca, radila je za NOP na vezama sa Zagrebom, skupljala hranu i odjeću

za partizane, zbog čega su je ustaše hapsili. U istražnom je postupku pretučena i izmrcvarena, ali nije nikoga odala.

Anica Robić ud. Ljubić nastavnica iz Buševca, održavala je specijalnu vezu između Zagreba i partizana. Vodila je u Zagreb partizanke s radio-stanicama, preko kojih smo imali hitne veze. Bila je u školi za nastavnike-učitelje kod opatica u Zagrebu pa zahvaljujući tome nije bila fašistima sumnjiva. Zbog toga je i mogla obavljati izuzetno teške i opasne zadatke sve do konačnog oslobođenja naše zemlje.

Jana Katulić-Štefinova ud. Kos, domaćica iz Buševca, bila je uhvaćena u selu Podvornica, dok je išla po specijalnom poslu. Tom su prilikom fašisti kod nje našli letke na mijenjene »Čerkezima« i ostalim neprijateljskim vojnicima. Zvijeri su joj odmah tu živoj rezali sise, parali trbuh i druge dijelove tijela, gurali sol pod kožu, i konačno, kad ništa nije priznala i nikoga odala, dokrajčili je nožem.

Mara Robić r. Bartolin-Belgijančeva, domaćica iz Buševca, radila je već 1941. i 1942. godine na skrivanju i prehrani partizana. U njezinoj su se kući sastajali komunisti, članovi partijske organizacije sela Buševec.

U selu **Kuče** su, osim Jutke Lučić, organizirano radile za NOP u AFŽ-u drugarice: Kata Lučić-Petrova, domaćica; Eda Lučić, domaćica; Ljuba Čunčić-Vrtlarova, domaćica; Slava Čunčić-Šoparova, domaćica; Mara Čunčić-Mijačkova, domaćica. U partizanima su iz sela Kuče bile još ove drugarice: Bara i Kata Lučić, sestre, obje domaćice; Ljubica Čunčić-Obadova, domaćica, radila na organiziranju omladine kotara Velika Gorica; Barica Fabijančić-Japina, domaćica, također radila na organiziranju omladine kotara Velika Gorica; Marica Fabijančić-Japina, domaćica; Bara Fabijančić-Stipanova, domaćica; Slava Fabijančić-Čurulka, domaćica i Kata Berković-Juvinova, domaćica iz Kuča. U selu Kuče je bilo i više aktivnih žena, primjerice Jana Hrvačić, majka Fabijana i Lacka, koja je pružala Skloništе komunistima prije rata i u ratu, zatim majka Josipa Lučića-Biškupa. Ona se upravo majčinski brinula o drugovima koji su ondje našli sve udobnosti, koliko ih u ratno doba može biti. Pokret žena iz sela Kuče ne bi se, dakle, mogao zaključiti imenima spomenutih drugarica, jer su u borbi za slobodu još mnoge bile itekako aktivne, a mogućnosti nam ne dopuštaju da ih sve imenujemo.

U **Buševcu,** organizacija žena, uz već spomenute drugarice, imala je još njih čija su imena i žrtve vrijedne spomena. Bara Kovačević ud. Robić, domaćica, bila je prva predsjednica organizacije AFŽ-a u selu Buševec i organizirala je sabiranje plahti, hrane i ostalih potrepština za partizane. Bara Črnko ud. Rožić-Jankijina domaćica, davala je sklonište i prehranu partizanima. U svojoj je kući držala spremište sabrane robe i drugo. Radi aktivnosti dopala je ustaškoga zatvora, a od sigurne smrti spasio ju je njezin tetak Ivan Robić-Zastupnik. Isticale su se i Slava Horvačić ud. Rožić, Bara Detelić-Banskoga, domaćica koja je od 1941. godine nadalje skrivala i hranila komuniste i partizanske borce, zajedno sa suprugom Matom; Bara Detelić-Furjanka, domaćica iz **Buševca—Novo Selo,** bila je član Okružnog odbora AFŽ-a za Pokuplje, a Jana Rožić-Majnerova, domaćica iz Buševca, radila je na vezi između partizana i neprijateljskih vojnika u Zagrebu. U partizanima je u borbenoj jedinici bila Danica Bartolin, domaćica iz Buševca, isticala se kao vrlo dobar borac. Kata Robić-Vincekovina, domaćica, radila je kao kuharica vojno-pozadinskih‘vlasti zajedno s Barom Rožić-Bartinom, domaćicom, sve do oslobođenja.

Prigodom raznih manifestacija u Buševcu, aktivistkinje su u njih uključivale uglavnom sve žene iz tog sela pa je njihov pokret bio uistinu masovan.

Osim predsjednice Ljubice Bedek u selu **Vukovina** radile su organizirano u AFŽ-u drugarice: Bara Križetić r. Adjavir-Baca, domaćica; Milka Vugrić r. Vranić domaćica i Bara Križanić r. Sobotski. U zatvoru su radi te aktivnosti bile žene iz Vukovine: Jana Vranić r. Matković, domaćica; Jana Petras r. Križanić, domaćica; Jalža Fabijanec r. Vugrić i osamdesetogodišnja starica Dora Adjavir koja je ondje ubijena. Aktiv žena u Vukovini mnogo je pridonio u sabiranju hrane za bolnice, odjeće i raznih potrepština za NOP.

U **Mraclinu** je bila aktivna drugarica Nada Galeković-Strucina, domaćica koja je već od 1942. godine skrivala i hranila partijske političke radnike i ostale drugove zajedno sa svojim suprugom vjerna oslobodilačkoj borbi do konačnog oslobođenja. Bara Križanić r. Petras, domaćica; Ljuba Štuban r. Bedek, domaćica; Bara Galeković r. Crnić, domaćica; Jana Galeković r. Crnić, domaćica Buševčićina; Sidonija Kovačić r. Štuban-Sida, domaćica — sve su te drugarice obavljale razne korisne poslove za NOP i upućivale članove svojih obitelji u partizane. U Mraclinu je još dosta žena prikupljalo žito, hranu i pružalo sklonište partizanima u kritičnim situacijama.

U **Starom Čiču** je Mara Fiket domaćica, bila neumorna u svim djelatnostima a uz to

je održavala kurirsku službu među aktivistima ovoga područja. U pilani Turopolje radile su za NOP drugarice — Katica Lončarić, radnica; Mara Lukačević, radnica-domaćica i Paula Cvetko, radnica koja je bila od ustaša teško maltretirana. U **Rakitovcu** su radile drugarice — Ivka Sever-Matina, domaćica, predsjednica AFŽ-a; Mara Belčić r. Krumpak, domaćica, rođena 1888. godine. U partizanima je imala sina, snahu, kćerku i zeta; Mara Falat, domaćica rođena 1891. godine. Njezin je sin Ivan bio komesar bataljona u, TPO i poginuo kao borac. Iz sela Rakitovca bila je i drugarica Jana Dijanežević, domaćica, inače dobar borac TPO.

U **Maloj Buni** je najviše radila za NOP drugarica Kata Mikulin-Tomina (r. 23. ožujka 1922. godine u Maloj Buni), domaćica. Ona je održavala veze s neoslobođenim teritorijem i partizanima, skupljala hranu i odjeću te prebacivala veće pošiljke za partizane. S njom su u selu radile i drugarice: Zorica Štajduhar-Vladina, domaćica; Kata Barbarić ud. Mikulin-Nikolina, domaćica; Marica Baćurin ud. Matković-Mikina, domaćica. Selo Mala Buna bilo je stjecište partizana i robe što je stizala iz neoslobođena terena Turopolja i Posavine za partizane. Tamo su svi žitelji među kojima su žene znatni dio tereta primale na sebe, bili uključeni u taj posao. I ovdje sam spomenuo samo neke drugarice, svjestan da je to tek mali broj od svih onih koje su zaslužile zahvalnost i spomen. Na žalost, prostor nas ograničava da ih spomenemo sve.

Općina Kravarsko— Vukomeričke gorice

U rejonu bivše općine Kravarsko—Vukomeričke gorice žene su u dosta velikom broju bile uključene u rad za NOP, makar ne tako rano i masovno kao u selima Posavine i Turopolja. Posebno su se isticale mnoge drugarice primjerice Vladimira-Mira Zoričić r. Kosmat (r. 1919. u Zagrebu), domaćica-radnica sa stalnim mjestom boravka u selu **Barbarić.** Radila je veoma intenzivno za Komunističku partiju već od 1938. godine. S obzirom na to da je njezin suprug Tihomir bio član KK KPH-a Velika Gorica i otprije istaknuti komunist slao je ženu Miru na razne zadatke. Stalno je išla po raznim selima i čuvala bi stražu dok-je on održavao sastanke, raznosila poštu na određene adrese, letke po selima bivše općine Kravarsko a izvršavala je i mnoge zadatke koje je dobivala i od druga Marka Belinića. Njezina je aktivnost bila stalna prije rata i poslije okupacije naše zemlje. Kod nje su se skrivali komunisti-ilegalci. Pisala je borbene parole po selima, starala se o prehrani drugova itd. Lipnja

Aktivistkinje NOP-a iz Čakanca od prvih dana pa sve do završetka rata, s lijeva na desno: Milka Kirinčić ud. Pejak; Ljubica Kovačić ud. Kirinčić; Jana Brajković, rod. Kirinčić, članica Kotarskog i Okružnog odbora AFŽ-a i Mara Pejak ud. Rogić.

1942. godine s nekoliko drugova i svojim suprugom stupa u partizansku jedinicu (četa »Kljuka« — kasnije bataljon »Slavko Klobučar«), koja ulazi u sastav XIII proleterske brigade »Rade Končar« pa i Mira postaje njezin borac koncem 1942. godine. Radi junaštva pokazanog u borbi kod Stojdrage (Žumberak) pohvaljena je Naredbom broj 7 Komandanta brigade od 29. studenoga 1942. godine *(v. AVI I, Fond NOB, reg. br. 1/11-k. 719. i Zbornik XIII PROLETERSKA U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI, Zagreb, 1957).* Ožujka 1943. godine određena je za rad sa ženama na Žumberku i ondje ostaje do oslobođenja naše zemlje. Kad joj je suprug poginuo preudala se za Ivicu Lopaića. Živi u Jastrebarskom.

Jana Kirinčić r. Brajković (rođena 1918), domaćica iz **Čakanca** kbr. 19, gdje stalno i živi, radila je za narodnooslobodilački pokret prije okupacije i, osobito, poslije prodora fašista u našu zemlju. Radila je na vezama s neoslobođenim terenom i na organiza-

ciji žena u svome selu. Nosila je i prevozila sa svojim suprugom Ivanom i svekrom Franjom papir za tiskanje novina iz Buševca i Kravarskog u Lućelnicu. Pripremala je i nosila hranu prvim partizanima, vodu »Ljuka«, u šumu i održavala je veze s onim mjestima gdje partijskim radnicima nije bilo moguće legalno dolaziti. Kasnije je početkom 1943. godine, bila predsjednica AFŽ-a u Čakancu, pa Općinskog odbora AFŽ-a Kravarsko i Kotarskog odbora AFŽ-a Velika Gorica. S njom su u selu radile i drugarice: Mara Pejak r. Kolarec-Štruklica, domaćica; Kata Pejak-Jožina, domaćica; Kata Nestić r. Godinić-Rusica, domaćica i Kata Nestić domaćica. I ostale su žene, iako nisu bile u Odboru AFŽ-a, hranile, čistile i odijevale partizane, a u prvo vrijeme i skrivale dok borba nije postala javna u selu. Osobito je prije organizacije žena bila aktivna drugarica Ljubica Kirinčić-Boškova i druge.

U selu **Kozjača** je od prvih dana 1942. godine bila iznimno aktivna drugarica Bara Miković r. Jerleković, žena Ivića, domaćica; zatim njezina sestra Mara Gršetić r. Jerleković, domaćica; Bara Pukšić r. Kovačić, domaćica (Kvakačova); Mara Gršetić-Šokica, domaćica i Roža Kovačić-Čurulina. Posljednjoj su dvojica sinova, Ivan i Franjo, poginuli u partizanima, a njihove žene i Rožine snahe nastavile su rad za NOP. Isticale su se još Mara Pukšić-Jendrička, domaćica; Mara Radičević r. Vukašinec, domaćica-vincilirka te dosta drugih koje su pomagale partizane često i preko svojih mogućnosti.

U selima **Barbaric** i **Podvornica** radile su sve drugarice čiji su supruzi bili u mjesnim narodnooslobodilačkim odborima. Posebno je aktivna bila Bara Sovina-Petračkina domaćica iz Barbarića, koja je svakodnevno imala na prehrani i spavanju partizane, ponekad i veći broj njih. Ona je išla i kao kurir-veza na neoslobođeni teritorij. Drugarica Mara Horvačić, domaćica iz Barbarića, pri-

sustvovala je 1941. godine sastanku kojeg su u selu sazvali ustaše i popisivali ljude za svoju ustašku organizaciju. Upisalo se oko 11 —12 ljudi. Kad je ustaški organizator otišao iz sela, Mara je uzela popis od svog muža i poderala ga na komadiće. Ostao je u ustašama samo pijandura Janko Horvačić Jankir. I on je ubrzo 1942. godine, poginuo u Krašiću. Iako su selo spalili koncem 1943. godine Čerkezi, svi su ljudi ostali na strani NOP-a i borili se u redovima NOV-e, a njihove drugarice su požrtvovno radile u pozadini za frontu. Prilikom paljenja sela u kući Mate Radaća-Vlašeka izgorjela je njegova majka živa, jer se nije mogla kretati.

I u Podvornici su drugarice radile za NOP već od 1942. godine, posebice one čiji su drugovi bili u narodnooslobodilačkom odboru. Bara Đuretić, domaćica; Jana Đuretić, domaćica; Kata Petković i Julka Đurašin, domaćice iz Podvornice, kao i druge žene, radile su za pokret i poslije spaljivanja cijelog sela 28. prosinca 1943. godine.

U organizaciji AFŽ-a radilo je više žena iz bivše općine Kravarsko, a među ostalima i: Bara Jelekovac-Stojka, domaćica iz **Kravarskog;** Milka Kordić, domaćica iz **Novog Brda,** kbr. 24; Barica Horvačić, domaćica iz Novog Brda; Barica Menjak, domaćica iz Novog Brda; Mara Godinić, domaćica iz **Hruševca Gornjeg;** Bara Kostanjević, domaćica iz **Gladovca Kravarskog;** Jana Filipović, Bara i Jana Benović (Božekova), Barica Markulin, sve domaćice **izVelike Bune,** žene odbornika Mjesnog NOO-a, i mnoge druge.

Nekoliko drugarica je moralo 1943. godine pobjeći u partizane, kao Milka Blažinčić i neke druge. One su kasnije, naravno i na oslobođenom teritoriju, radile za NOP.

Općina Dubranec

U bivšoj općini Dubranec radilo je više žena u organizaciji AFŽ-a. Jelka Kušević r. Vugrinović, domaćica' iz **Dubranca,** spadala je među najaktivnije kao predsjednica Općinskog odbora žena. Radila je na organiziranju žena u drugim selima, požrtvovno je organizirala skupljanje hrane i odjeće za bolnice. Radi njezine aktivnosti uhapsio ju je neprijatelj 1945. godine. »Istraga« nad njom je vođena na licu mjesta na najsvirepiji način. Živa je izmrcvarena i u najtežim je mukama umrla a da nije odala svojih drugarica, suradnica NOP-a.

Sličnu sudbinu su doživjele i žene iz **Havidića:** Kata Havidić r. Ceković, domaćica i Bara Havidić r. Smolković domaćica iz **Bukovčaka.** Obje su krvnici najsvirepije mučili i naposljetku zaklali u šumici »Svibovica« iznad sela.

Veoma aktivne bile su žene u selima **Havidić** i **Lipnica.** Među njima se posebno isticala drugarica Mara Kovačić r. Havidić, domaćica iz Lipnice. Ona je bila predsjednica Mjesnog odbora žena i član Općinskog AFŽ-a i KPJ. Kata Kovačić r. Šnajder, domaćica; Ana Kovačić-Josipova, domaćica, obje iz Lipnice; Jela Havidić-Stjepanova; Dora Havidić-Antunova; Ana Havidić-Andrijina; Mara Havidić-Capin, sve domaćice iz Havidića, pridružuju se plejadi već spomenutih i nespomenutih drugarica kojima se ponosimo.

U selu **Dubranec** bile su aktivne: Kata Kovačić r. Kos, predsjednica Odbora žena, Zo-

ra Galović r. Dorotić, Mara Huzjak r. Ceković, obje domaćice iz Dubranca, Jana Feljan r. Pejak i Kata Gršetić, obje domaćice iz **Gustelnice.**

U **Vukomeriću** je radila Mara Vugrinović-Škalfa r. Munjić, koja je istodobno bila i u Općinskom odboru AFŽ-a, a 1943. godine u Jasenovcu su joj ustaše ubili muža. Aktivne su bile i Ana Hermanović r. Dorotić; Kata Hermanović r. Kušević, obje domaćice iz sela Vukomerić; Jela Kos r. Petričković, domaćica iz **Bukovčaka;** Kata Petravić r. Delač, predsjednica odbora žena u selu **Prvonožina,** iz Prvonožine; Dora Smolković r. Skenderović, domaćica iz **Bukovčaka,** koja je izgubila dva sina u NOV-i i druge.

U selu **Petravec** je iznimno aktivna već od 1942. godine bila drugarica Kata Petravić ud. Brebrić (r. 24. prosinca 1922), domaćica iz Petravca, kbr. 1. Radila je veoma požrtvovno zajedno s cijelom svojom obitelji za NOP. U njezinoj su kući uvijek imali smještaj partizanski štabovi, a Kata je organizirala posjete i nosila hranu u naše bolnice ranjenim drugovima. Domaćice iz Petravca: Ljuba Ostoić r. Grdenić; Katica Košić ud. Petravić i Ana Košić ud. Smolković ostat će u sjećanju kao vrijedne i neumorne aktivistkinje.

U selima gdje i nije bila formalno postavljena organizacija AFŽ-a, mnoge su žene radile za NOP, a osobito su omladinke bile agilne među ženskim svijetom u selima: **Dragonožec, Trpuci, Cvetković Brdo, Jerebić** i ostalima.

Općina Pokupsko

Iako pod dosta teškim uvjetima žene u **Pokupskom** radile su organizirano za NOP već 1943. godine. Posebno se isticala na okupljanju i organiziranju žena u tom i u drugim selima drugarica Kata Busija r. Posavec Šprajnička (r. 1. svibnja 1914), domaćica iz Pokupskog. Ona je okupila, uz pomoć Dragice Badovinec iz Kotarskog odbora žena Pisarovina, brojne žene u Pokupskom, koje su radile za NOP od prve polovice 1943. godine. Općinski odbor AFŽ-a formiran je već u jesen 1943. godine. U izvještajima KK KPH-a Pisarovina od 3. srpnja i 23. srpnja 1943. godine, o organizaciji AFŽ-a u Pokupskom među ostalim je zabilježeno:

»(...) AFŽ ima 3 odbora, održan je sastanak samo sa jednim, pošto drug koji radi na onom terenu nije dospio stignuti na sve jer je morao održati sastanak sa narodno oslobodilačkim odborima, drugarice su skupile nešto jaja i sira koji će biti prvom prilikom otpremljen gore. Zaključeno je da se sa istim odborima održe sastanci i da se izaberu drugarice za općinski odbor AFŽ.« *(AIHRPH, KP-166/2,167/162)*

U drugom izvještaju od 11. listopada 1943. KK KPH-a Pisarovina o organizaciji AFŽ-a piše:

»(. . .) AFŽ Odbora imamo 5 i 2 su pripremljena za stvoriti, od ovih dva odbora su dosta dobri i rade na prikupljanju priloga za štampu, itd, i dok ostali odbori su dosta plašivi. Zaključci: Stvoriti Opć. Odbor AFEŽEJA, da se žene politički uzdižu, da okupljaju sve žene da se stvaraju novi odbori u onim selima gdje još se nije prodiralo«. *(AIHRPH, KP-168/291)*

Ovo su, dakle, dokumenti koji nešto govore o organizaciji AFŽ-a na području bivše općine Pokupsko, ali ne daju adekvatnu sliku o aktivnosti žena za NOP koje su već u to vrijeme radile za njega u znatnom broju i na svim zadacima. Tako je u Strezojevu radilo nekoliko drugarica, čiji su supruzi ili braća bili u partizanima. To su, među ostalim, bile: Mara Muža-Kalabička, domaćica, koja je kasnije postavljena za predsjednicu AFŽ-a u selu i bila je član Općinskog odbora AFŽ-a Pokupsko; Mara Muža-Dražička, domaćica, Bara Muža, domaćica — obje iz **Strezorjeva.** U **Hotnji** je radila drugarica Bara Kos-Kešurica, domaćica, koja je kasnije postavljena za predsjednicu seoskog odbora AFŽ-a; pa Mara Cavrić-Kovačeva, domaćica, Rozika Tačković, domaćica i Jana Pavušek, domaćica, sve iz Hotnje. U **Cvetnić Brdu, Zgurić Brdu** i **Šestak Brdu** bilo je više aktivnih žena. Primjerice, Bara Cvetnić (r. 23. lipnja 1909), domaćica, kasnije predsjednica Mjesnog odbora AFŽ-a Cvetnić Brdo; Bara Zgurić (r. 25. listopada 1903), domaćica; Ruža Kraljević (r. 1915), domaćica; Kata Omeragić (r, 1911), domaćica; Jagica Žugaj-Sučec (r. 5. listopada 1919), domaćica; Zlata Rot, (r. 17. veljače 1917), domaćica. Mnoge su omladinke radile u spomenutim selima sa ženama, koje ovdje nisu imenovane, jer su pripadale omladinskoj organizaciji. Mnoštvo nespomenutih žena pod rukovodstvom odbora AFŽ-a, radilo je za NOP i njima na tom radu dugujemo zahvalnost. U selu **Roženici** isticale su se Bara Majetić (r. 1901), domaćica i Božena Majetić (r. 30. lipnja 1923), domaćica. Obje su bile i u Mjesnom odboru AFŽ-a od njegova formiranja 1944. godine do oslobođenja. U selu **Lijevi Štefanki** radile su za NOP Mara Kovačić, domaćica (kasnije u 16. omladinskoj brigadi dobar borac) i Mara Stanešić, domaćica. U **Hruševcu Donjem** su dosta rano radile za NOP, Jana Juvan kbr. 101, Mara Skrbin, domaćica, kbr. 11, Ruža Pavušek, domaćica, kbr. 88; Jana Cavrić, domaćica, kbr. 30; Jela Cavrić, do-

maćica, kbr 69; Ruža Bradić, domaćica, kbr. 77 i Jana Bradić, domaćica, kbr. 66.

U selu **Pokupsko** je organiziran početkom 1943. godine prvi Odbor AFŽ-a na tom području, a brzo zatim i u selima **Lijevom Degoju** i u **Auguštanovcu.** Već spomenuta drugarica Kata Busija-Šprajnička postavljena je za prvu predsjednicu Mjesne organizacije AFŽ-a i Općinskog odbora za općinu Pokupsko i kotar Pisarovina. U Općinskom su odboru još bile drugarice: Mara Ražić, domaćica iz Pokupskog; Bara Žugaj-Đimova, domaćica iz Pokupskog; Katica Jagodić, domaćica iz Pokupskog, (član Kotarskog odbora AFŽ-a za Pisarovinu); Janica Jagodić, domaćica iz Pokupskog; Bara Busija, domaćica iz Pokupskog; Ljubica Božurić, domaćica iz Pokupskog; Jana Brnardić-Medvedka, domaćica iz **Lijevog Degoja** (bila je i član Kotarskog odbora AFŽ-a Pisarovina); Kata Škrinjarić, domaćica iz **Auguštanovca** ; Zlata Sremić domaćica iz Auguštanovca; Bara Kos-Kešurica, domaćica iz **Hotnje** i Rozika Tačković, domaćica iz Hotnje.

Ovaj je Općinski odbor AFŽ-a radio cijeloga oslobodilačkog rata i okupljao dosta žena pod hrabrim rukovodstvom drugarice Kate Busija, koja je bila član Komunističke partije. Na tom je području malo žena postalo članovima KPJ, kao i u kravarskoj i dubranskoj općini. Razloge smo već spomenuli, no ponovimo daje riječ uglavnom o religioznosti: No, udio žena je bio doista velik na dizanju ustanka i narodne revolucije na tom teškom području. Žene su često u nekim selima bile odlučnije od svojih drugova u kritičnim trenucima.

Općina Odra — Sveta Klara

U rejonima zagrebačke Odre i Klare mnoge su žene radile rano i mnogo za NOP, a u toj aktivnosti dosta ih je izgubilo živote po fašističkim logorima ili na drugi način. Tako je iz **Hrašća** ubijeno u logorima 8 drugarica (Bara Bačurin, Milka Korenika, Ljuba Šencaj, Ana Korenika-Ivićeva, Ljuba Pinturić-Hačičkina, Marija Kralj-Kraljica, Ljuba Korenika i Bara Korenika — sve domaćice), a u selu **Odranskoj Obreži** ubili su fašisti Anu Pršir-Vinkovu i Maricu Poljak, obje domaćice. U selu **Otočec** je kroz glavu prostrijeljena drugarica Dragica Matunec i ostala živa itd.

U aktivnosti za NOP i u borbi protiv fašista osobito su se isticale: Dorica Fiolić, učiteljica iz **Male Mlake;** Slavica Antonić, učiteljica iz **Odre zagrebačke;** Kata Vučić-Cebinka, domaćica iz Odre; Ana Mraz-Grgušinka, domaćica iz **Čeha.** Ana Mraz i Kata Vučić su kao starije žene držale važne veze za prijenos pošte i stvari za partizane iz Zagreba i obrnuto. I u najtežim su situacijama bile veoma odvažne i savjesno izvršavale sve postavljene zadatke. Kata Jandraš-Maksa, domaćica i starija žena iz Čeha, davala je skloništa partizanima i političkim radnicima i kad bi neprijatelj došao u njezinu kuću brzo i spretno vazda se znala otresti nasilnika. U **Gaju** je organizirano radila drugarica Beba Rusman, domaćica. Kod njezine kuće (mala livnica obojenih metala) bilo je skladište raznih stvari i oružja što je dolazilo iz grada Zagreba. U **Otočcu** je stoga organizirala Klaru Matunec i Dragicu ud. Jagatić, kako bi u kritičnim trenucima mogla spremati materijal za partizane. Isto se tako povezala s gostioničarima Janom i Ivanom Jurjević. U njih je neprijatelj 1944. godine otkrio oko 50 partizanskih pušaka koje su čekale na otpremu za partizane. Ivana Dana fašisti su uhapsili i ubili, nakon mučenja, u Zagrebu.

Iz sela **Obrež Odranski** u partizane su najprije otišle Mara Bubnić i Žlata Kostenjak. Nakon njih su ubrzo otišli i muški, njih osmorica, te drugarice Ana Kostenjak i Mara Kostenjak, obje domaćice.

U **Čehima** su za NOP radile Jaga Klarić r. Grdenić, domaćica (ni pod najtežim mukama nije priznala da radi za partizane i zahvaljujući tome puštena je iz zatvora) i Katica Atalić r. Lacković, domaćica (zajedno sa suprugom morala pobjeći u partizane). U partizane su također morale pobjeći aktivistkinje iz **Svete Klare,** Marija Štimac (r. 13. rujna 1902) domaćica i Marica Štimac (r. 22. kolovoza 1926) učiteljica.

U **Maloj Mlaki** je veoma aktivno i organizirano radila u ženskoj organizaciji drugarica Ljuba Cvetković-Lozina, domaćica. Uz nju su se isticale Ljuba Šopar, Ljuba Fiolić ud. Krpičak, Ana Fiolić, Bara Brebrić r. Naglić, sve domaćice, te mnoge druge žene, a osobito omladinke, od kojih su mnoge otišle u partizane i hrabro se borile protiv okupatora. U **Odri zagrebačkoj** su organizirano radile drugarice: Slava Šafranić r. Fućkala, domaćica; Ruža Feljan, domaćica; Marica Kos (Tomekova), domaćica; Bara Majdak (Tončekova), domaćica; Vazma Tomac, ugostiteljski obrtnik; Ljuba Godinić-Pekarica; Ruža Mahin (žena Petra Mahina), domaćica; Zlata Lesić i druge. U Odri su omladinke bile veoma angažirane u radu za NOP, a Katica Solicš je otišla u partizane (TPO) 1943. godine gdje je poginula. Marica Golubić ud. Horvačić, trgovačka radnica i činovnica bila je također u TPO, a kasnije i rukovodilac u Kotarskom NOO-u Velika Gorica. S bratom Vinkom bila je aktivna i prije okupacije naše zemlje. Istakla se, zajedno s Katom Vučić,

Ruža Kumic iz Jezera sisačkog, članica Glavnog odbora AFŽ-a za Hrvatsku i predsjednica Okružnog odbora AFŽ-a Pokuplje, govori 15. svibnja 1945. u Velikoj Gorici na prvom zboru žena poslije oslobođenja.

prilikom prijevoza radio-stanica iz Zagreba za partizane prije odlaska u TPO. Omladinke iz Odre bile su vrlo pouzdani kuriri za prijenos pošte i sitnijeg materijala iz Zagreba za partizane.

U selu Hrašće je, osim pogubljenih drugarica, aktivno radila za napredni pokret i oslobodilačku borbu drugarica Ana Havidić (majka Josipa Havidića-Franekića), domaćica. Ovdje treba posebno istaknuti rad omladinki iz sela Hrašće: Barice Šafranić, Ljubice Šafranić-Lojzičine, Bare Bakran-Kordičkine, Ljube Bakran, Bare Pinturić i Ljube Markušić-Brankine. Obavljale su sve važne poslove za narodnooslobodilački pokret u selu, a bile su najpouzdaniji kuriri za prijenos pošte i sitnijih materijala iz Zagreba za partizane. Kao omladinke isticale su se i organizirano radile Ljubica Korenika, Barica Korenika, Ljubica Pinturić, Marica Bakran-Micika te sestra joj Barica i druge.

Žene su sudjelujući u borbi dale svoj udio NOB-u, a njihove organizacije na terenu nisu bile pošteđene pogroma, zlostavljanja i raznih drugih nedaća. Na svojim zadacima one su ginule, ali su svojim zalaganjem pridonijele da naš narod dođe do svoje slobode.

Kotarski odbor AFŽ-a Velika Gorica

Kad je broj seoskih odbora AFŽ-a porastao na više desetaka i kad su već formirani općinski odbori u trima općinama, Orle, Novo Čiče i Vukovina u proljeće 1943. godine, prišlo se i osnivanju Inicijativnog odbora AFŽ-a za kotar Velika Gorica u travnju—svibnju 1943. godine.

Prema izjavama sudionica, posebno prve predsjednice Ruže Kumic, u Odbor su ušle:

1. Ruža Kumic, domaćica iz Jezera sisačkog, predsjednica,
2. Barica Kovačić-Jerbekova, primalja iz Mraclina;
3. Kata Janković-Crlenkova, domaćica iz Poljane Čičke;
4. Slavica Robić-Antonić, domaćica iz Bušević;
5. Marica Antolović, domaćica iz Bukevja.

Inicijativni je odbor ubrzo proširio djelatnost žena-antifašistkinja na cijelo područje bivšeg kotara Velika Gorica, pa je proširen i sastav tog Odbora. U njemu su u ratu bile i ove drugarice:

6. Ljubica Tortić, domaćica iz Veleševca;
7. Judita Lučić —Jutka, domaćica iz Kuča;

Marica Caganić, domaćica iz Obrezine, član KNOO-a Velika Gorica, neko vrijeme predsjednica Kotarskog odbora AFŽ-a i član Općinskog NOO-a Novo Čiče.

Članice Kotarskog i Okružnog odbora AFŽ-a Kata (sjedi) i Nada (stoji u sredini) Janković iz Poljane Čičke s dvije partizanke — terenke.

8. Reza Perković r. Marlović, domaćica iz Lukavca;
9. Betika Remenar, trgovačka radnica i domaćica iz Bukevja;
10. Marica Kovačić r. Havidić, domaćica iz Lipnice;
11. Ljubica Plepelić, kućanica iz Plesa, kasnije predsjednica;
12. Ljubica Bedek, domaćica iz Vukovine;
13. Ljubica Premenić, kućanica iz Vrbova;
14. Jagica Kučan, kućanica iz Drnka;
15. Marica Caganić-Šnajderova, kućanica iz Obrezine, kasnije predsjednica i tajnica;
16. Marica Golubić ud. Horvačić, trgovačka radnica i činovnica iz Odre zagrebačke;
17. Jela Kušević r. Vugrinović, domaćica iz Dubranca;
18. Jana Kirinčić r. Brajković-Boškova, domaćica iz Čakanca;
19. Marica Merle r. Turk, trgovačko-ugostiteljska radnica iz Lukavca;
20. Katica Petravić, kućanica iz Petravića;
21. Slava Šafranić, r. Fučkala, domaćica iz Odre;
22. Katica Spahija, primalja iz Orla;
23. Marica Turčić-Pendelinka, kućanica iz Bukevja (ubijena u logoru Jasenovac);
24. Kata Vrban, domaćica iz Čreta;
25. Bara Detelić, domaćica iz Buševca;
26. Jaga Klarić r. Grdenić, kućanica iz Čeha Donjih;
27. Jana Radičević r. Furko, domaćica iz Ruča;
28. Nada Janković, kućanica iz Poljane Čičke;
29. Dorica Fiolić, učiteljica iz Male Mlake;
30. Mara Srnec r. Kumic-Svajina, kućanica iz Jezera sisačkog;
31. Kata Janković-Nacekova, kućanica iz Poljane Čičke;
32. Barica Galović, domaćica iz Jerebića;
33. Jagica Pračinec, babica iz Ribnice;
34. Bara Jelekovac, domaćica iz Kravarskog;
35. Kata Šimec, domaćica iz Gudca;
36. Marica Šimec, domaćica iz Gudca (poginula na zadatku);
37. Marica Havidić ud. Mikulić, kućanica iz Havidića;
38. Mara Škalfa, domaćica iz sela Vukomerić, i druge drugarice, čija imena nisu pouzdano utvrđena.

Na terenu bivšeg kotara Velika Gorica radila je sa ženama drugarica Ankica Mokosek, radnica iz Zagreba, koja je prisustvovala i osnivanju Inicijativnog odbora žena za kotar. Taj se čin zbio u kući Kate Janković-Crlenkove u Čičkoj Poljani.

U skladu s cjelokupnim razvojem NOB-a na našem području i žene su, kao što je bjelodano, radile neumorno i neustrašivo se izlagale u borbi protiv ukupatora i njegovih pomagača. O tome govori mnogo dokumenata, makar ne uvijek s dovoljno širine u sagledavanju svih dimenzija antifašističke fronte žena na našem području. Tako, primjerice, u izvještaju Okružnog inicijativnog odbora za Pokuplje od 7. 7. 1943. među ostalim stoji:

»(...) Kotar Velika Gorica: Drugarica koja je tamo radila *(Ankica Mokosek — o.a.)* nije dovoljno shvatila ozbiljno naš zadatak, pa nije radila na tome da stvori općinski *(misli Kotarski — o.a.)* odbor za koji postoje već odavna uslovi. U Velikoj Gorici postoje prema njenom izvještaju 11 seoskih odbora u 8 raznih općina. Uslovi za rad su vrlo povoljni. Ima izgleda da će se naglo moći razviti naša organizacija i da će se vrlo brzo moći stvoriti kotarski kao i općinski odbori. Raspoloženje žena za narodno-oslobodilačku borbu je veliko. One pomažu borbu ali nisu obuhvaćene organizacijom. Raspoloženje cijelog naroda prema narodno-oslobođilačkoj borbi je povoljno, čemu je dokaz da sami domaći ljudi razoružavaju domobrane i žandare. Ovom kotaru moramo posvetiti veliku pažnju, zato će i 2 članice užeg odbora pomoći tamo u radu«. *(AIHRPH, AFŽ-12/1474)*

U jednom drugom izvještaju kaže se, među ostalim: »Naš rad od prošlog izvještaja je bio mnogo ometan radi upada ustaša i Nijemaca u mnoga sela, gdje su oduzimali stoku i izvršavali racije na ljude, koji se nisu odazvali u domobrane. Veliki broj svinja i goveda pokupili su po mnogim selima svih neoslobođenih kotareva. Ubijstva koje su ustaše učinili nad našim odbornicima i ostalim drugovima u kotaru Velika Gorica, narod je primio sa gnjušanjem. Na sprovod tih drugova došlo je iz sedam sela oko 500—600 ljudi. Ipak ta djela nisu narod potakla na borbu, već se nakon toga osjeća neka zaplašenost i zastoj u radu, organizacije AFŽ-a su se uskolebale i u mnogim selima Odbori su se raspršili. Nakon kapitulacije Italije, situacija će dole biti mnogo bolja.(...) Kotar Velika Gorica: Formiran je Inicijativni Kotarski odbor od 5 odbornica. Do sada je održan samo jedan sastanak i taj je bio održan pod uslovima povlačenja pred neprijateljima. Prema tome nisu mogle biti drugarice odbornice upoznate sa dužnostima. I drugi sastanak je bilo nemoguće održati radi kretanja neprijatelja. Formirana su i dva općinska odbora.(. . .) U općini Orle gdje je vršen jači teror, žene su se uplašile i pokolebale. Tako da većinu odbora nismo mogli sazvati na sastanak. U drugoj općini naprotiv žene se odazivaju na sastanke, održavaju se sastanci ne samo odbora već i masovni. Tako na primjer u Poljani održan je masovni sastanak i članice su na tom sastanku zahtijevale da se javno čitaju dobrovoljni prilozi koje su dali za naš fond. U tom selu je sakupljeno u dva mjeseca za naš fond 11.000 kuna. Ima žena koje su davale po 600 kuna. Najmanji prilog je bio od 100 kuna.

Drugarice koje rade u ovom kotaru posvetile su više pažnje selima gdje su već postojali odbori u želji da im dignu moral zato su zanemarile druge općine. Uslijed toga se naša organizacija nije od prošlog izvještaja ništa proširila. Za kurs koji će se održati u ovom kotaru pronađeno je 20 drugarica, one su pretežno kotarske i općinske odbornice. Nakon kursa će se i u tom kotaru moći odbori učvrstiti, a drugarice iz užeg odbora prebaciti na rad u druge općine. Podatke o stanju naše organizacije u tom kotaru za sada vam ne možemo poslati, jer je većina odbora zaplašeno, a mnogi i raspršeni.« *(AIHRPH, AFŽ 12/1476)*

Kurs za žene je zaista održan rujna 1943. godine u selu Gudci, u vinogradima lomničkim, a polazile su ga odbornice Kotarskog odbora AFŽ-a Velika Gorica. One su istodobno bile u rukovodstvima svojih općina. Polaznice kursa upoznavale su se s elementarnim postavkama NOP-a. Primjerice: »Zašto nećemo povratak na staro« (stvaranje versailleske Jugoslavije i život u njoj), »Dolazak okupatora — njegove namjere«, »Ustanak, razvoj ustanka, ciljevi narodno-oslobodilačke borbe«, »Uloga Komunističke partije u NOB«, »Naši saveznici«, »Atlanska povelja«, »Vanjski i unutarnji neprijatelji NOB«, »Narodno-oslobodilačka vojska«, »Narodno-oslobodilački odbori«, »AVNOJ«, »ZAVNOH«, »AFŽ i USAOH«.

Održavane su i kotarske konferencije na koje su dolazile žene iz cijeloga kotara da se dogovore o daljnjem radu i da izaberu rukovodstva. Prva konferencija AFŽ-a za kotar Velika Gorica održana je 15. XII 1943. godine, nedugo iza II. zasjedanja AVNOJ-a i formiranja Nacionalnog komiteta kao Privremene vlade Jugoslavije. S te su konferencije žene poslale telegram kao podršku formiranju Privremene vlade Jugoslavije. Brzojav doslovce glasi:

»PREDSJEDNIKU NACIONALNOG KOMITETA NARODNOG OSLOBOĐENJA JUGOSLAVIJE, MARŠALU JOSIPU BROZU - TITI!

Sakupljene na našoj I. kotarskoj konfe-

renciji šaljemo Vama ljubljeni naš Maršale borbene pozdrave.

Pošle smo u borbu, jer znamo, da samo putem nepoštedne borbe možemo steći slobodu nama i našim narodima. Osim toga što smo izvršavale i preuzele na sebe razne dužnosti u pozadini šaljemo svoje sinove, muževe i braću u redove N.O. Vojske.

Na današnjoj konferenciji obećajemo, da ćemo pojačati svoj rad na svestranoj pomoći našim borcima, da ćemo mobilizirati svakog za oružje sposobnog čovjeka, da ćemo dati i posljednje naše snage u izgradnji slobodne — Demokratske Federalne Hrvatske u bratskoj zajednici Federativnoj Jugoslaviji.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

U ime žena kotara
Velike Gorice«

(AIHRPH, AFŽ-12/1495)

Natjecanje žena u sabirnoj akciji za NOP

O aktivnosti žena s našega područja iznijeli smo dosta podataka, a ovdje će biti govora o jednoj akciji sabiranja hrane i drugog materijala za partizane. Tako je u izvještaju Okružnog odbora AFŽ-a iz 1944. godine zabilježeno zanimljivo pretkongresno natjecanje Velike Gorice i Siska:

»(.. .) Velika Gorica od 10. IX — 10. X.

Održano sastanaka 60, obuhvaćeno 1.300 žena. Sabirna kampanja: graha 8.280 kg, krumpira 30.509 kg, pšenice 19.809 kg, brašna 850 kg, luka 150 kg, kruha 130 kom., soli 246 kg, kaše 30 kg, jaja 610 kom., sirove kože 2 kom., raznog voća 1.400 kg, sira 120 kom., raznog povrća 2.266 kg, mlijeka 165 1, kukuruza 1.769 kg, šiški 90 kg, *(šiške hrasta upotrebljavale su se za štavljenje kože — o.a.)* graha 942 kg (Trešnjevac), kave (surogata) 10 kg, šećera 4,5 kg, putra 6 kg, 2 lampe, 2 teleta, 2 svinje, benzina 40 1, sijena 1.900 kg, pređe 17 kg, plahti 39 komada, kolovrata za Baniju 6 komada, 120 zavoja, 7 košulja, 6 gaća, 1.100 komada cigareta, 2 baterije, 26 kg griza, 6 kg vrhnja, 46 kokoši, 17 kg masti, 10 lončića, 1.340 araka papira, 250 kom. kuverata, 1 kolut špage, 11 olovaka, 1 kutija pera, 2 tanjura, 1 kolut konca, 1 vaga, 16 m cajga, 5 dječjih košulja, 5 ženskih košulja, 7 muških košulja, 1 ženska haljina, 2 para čarapa, 2 gaće, 24 sjekire, 14 pila, 2 banzegera, 400 araka papira, 7 rubača *(seoske ženske suknje — o.a.),* 3 para dječjih cipela i 9 vreća. Ostale podatke čim stignu poslat ćemo vam.

Poslije II. konferencije polet je kod žena golem ali radi nedovoljna rada nije baš iskorišten. Obavljaju se pripreme za kongres, spremaju razni ručni radovi za izložbu. (...)

(...) Sisak od 10. IX - 10. X.

Održano sastanaka 16, obuhvaćeno 300 žena. Sabirna akcija: za štampu kn 23.100, pšenice kg. 900, krumpira kg. 5565, graha kg 337, voća raznog kg 4.283, sijena kg 2.100, mošt litara 500, masti 35 kg, zelja 76 kg, tanjura 53 kom, zdjela 1 kom, žlica 41 kom., meda 21 kg, bijelog brašna 530 kg, kukuruznog brašna 200 kg, sira 196 kom., jaja 315 kom., raznog povrća 850 kg, soli 8 kg, kruha 50 kom., mlijeka 55 1, putra 5 kg, vrhnja 1 kg, pilića 15 kom., sapuna 4 kg, kolača 15 kg, teka 15 kom, noteza 9 kom., kuverti 88 kom, 1 čaša, 1 flaša, 1 lončić, 11 muških košulja, 6 gaća, 12 metara platna, 3 ženska rupca, 3 ženske košulje, 10 dječjih košulja, 3 dječje kape, 1 dječje čarape, 10 ženskih bluza, 10 ženskih rubača, 4 para cipela, 30 zavoja«. *(AIHRPH, AFŽ-12/1481)*

Karakterističan je i zanimljiv izvještaj Kotarskog komiteta KPH Velika Gorica iz Posavine — Okružnom komitetu za Pokuplje u povodu sabiranja i natjecanja na našem području pa ću ga citirati doslovno:

»IZVJEŠTAJ

Dragi drugovi šaljem vam podatke iz jedne općine Orli, povodom takmičenja žena pred I. Kongres za Hrvatsku. Naš kotar se takmičil sa kotarom Sisak, a dok su se takmičile općina Orli i općina Velika Gorica *(za općinu Velika Gorica nisam pronašao komparativni izvještaj o ishodu natjecanja — o.a.)*

Takmičenje je trajalo od 1. IX do 1. XI 1944. godine. Općina Orli imade 14 sela. 13 sela je obuhvaćeno organizacijom A.F.Ž-a, dok sa jeonim selom ne možemo računati sa organizacijom jer je skoro sve u N.O.V. U roku od dva mjeseca za vrijeme takmičenja formiran je općinski odbor A.F.Ž-a i dva seoska a ostali drugi popunjeni i učvršćeni da zbilja možemo s njima računati da će sve ispuniti zadatke koji se postave pred njih«.

Ovdje se mora naglasiti da su žene Posavine i poslije najvećih fašističkih zlodjela ponovno uspostavljale svoju antifašističku organizaciju i radile punim elanom za NOP. To je karakteristika aktivnosti žena za cijelo naše područje, iako ovaj izvještaj govori samo o Posavini, gdje je neprijatelj više nasrtao i pobio mnoge žene po logorima i drugdje.

»Općinski odbor održao 7 sastanaka gdje je prisustvovalo na tim sastancima 105 žena. Po svim selima su održani sastanci sa odborima svakih 8 dana, tako daje u roku od dva mjeseca održano sa odborom 80 sastanaka, te sastanke je prešlo 440 žena.

Zatim je održano 37 masovnih sastanaka gdje je prisustvovalo više od 1.350 žena. Na

sastancima se tumačilo odluke II zasjedanja AVNOJ-a.

Demobilizirano je iz neprijateljske vojske zaslugom žena 32 čovjeka koji su prešli na stranu NOV-a. Tu su se naročito istakle žene sela Veleševac i sela Ruče koje su same izvukle šesnaestoricu i poslale ih u naš NOV.

Čitati i pisati se nije naučila ni jedna žena, a dok ih imade jako malen broj nepismenih i to starijih.

U roku od dva mjeseca sakupljeno je 150.000 kuna. Žene sela Veleševac napisale 5 članaka a u tome se istakla odbomica Ljubica Tortić koja je sama napisala 3 članka.

Nahranile 2.500 boraca, polovicu od tih boraca su nahranile žene sela Suše i Veleševac, a najviše su se istakle odbornice Marica i Štefa Ščetko.

Oprale i zakrpale 1.600 pari veša u tom su se istakle žene Suše, Veleševca, Stružca, Vrbova i Drnka.

Zatim ću iznjeti što su sve sakupile u roku od dva mjeseca. 54 komada plahti; 356 vreća *(vreće za sabiranje i otpremu žita na partizanski teritorij — o. a.)* 41 krpu platna za dječje domove; 720 komada cigareta; 400 komada živadi; 44 para raznih cipela za djecu; 3 para odijela za djecu; 51 komad muških košulja; 23 komada muških gaća; 4 komada lanenog platna za bolnicu; 24 komada raznog ženskog rublja; 84 komada krpa za bolnicu 34. Divizije; 5 pari rublja za djecu; 13 ručnika za bolnicu 34. Divizije; 5 ženskih bluza; 7 pari čarapa; 115.000 kuna sakupljeno; 314 metara i 80 kg žita i 150 kg masti (. ..) Nadam se da nisu ni ovi podatki konačni i da je mnogo više napravljeno samo šta su podatki koji su slani odozdola na pruzi propali.

Sve sakupljene stvari koje su ovdje navedene puno ih je poslano na određeno mjesto, a dok ih ima još i dolje. Uz drugarski kom. pozdrav S. F. — S. N. Ruža« *(Kumic -o.a.- AIHRPH, KP-171/569)*

Naše žene u višim rukovodstvima AFŽ-a

Nakon što je 6, 7 i 8. prosinca 1942. godine održana prva konferencija žena Jugoslavije na kojoj je izabran Zemaljski odbor, sazvana je za 24. i 25. siječnja 1943. konferencija AFŽ-a za Hrvatsku. Ona, međutim, nije mogla biti održana radi IV neprijateljske ofenzive. Inicijativni je odbor pripremio konferenciju AFŽ-a za Hrvatsku koja se održala u Otočcu 11, 12. i 13. lipnja 1943. godine. S našeg područja u Glavni odbor AFŽ-a Hrvatske izabrana je drugarica Ruža Kumic, kućanica iz sela Jezero, koja već tada obavlja dužnost predsjednice Inicijativnog odbora za okrug Pokuplje—Žumberak. Istodobno je i predsjednica Kotarskog odbora AFŽ-a Velika Gorica.

Prva okružna konferencija AFŽ-a Pokuplje (15. XII1943)

Prva okružna konferencija AFŽ-a za Pokuplje održana je 15. prosinca 1943. godine u selu Jamnici *(v. Žene Hrvatske u narodnooslobodilačkoj borbi, Zagreb, 1955, dok. 261, str. 433-4)* Na njoj je sudjelovao veliki broj žena s našega područja, a predsjednica Ruža Kumic otvorila je konferenciju.

Prva okružna konferencija AFŽ-a za okrug Pokuplje održana je studenoga 1943. godine u Jamnici kraj Pisarovine.

Narodno veselje poslije održane I. konferencije žena.

Konferenciji je prisustvovalo 120 delegatkinja iz cijelog okruga, koji u to vrijeme imade 190 seoskih, 12 općinskih i tri kotarska odbora AFŽ-a, s više od 4.000 organiziranih žena. U toku priprema za I konferenciju, žene su se natjecale u pružanju što veće pomoći vojsci, suzbijanju nepismenosti, bojkotu tržišta itd. U to je vrijeme počeo Okružni odbor AFŽ-a za Pokuplje izdavati svoj list *»ANTIFAŠISTKINJA«,* koji je mnogo pridonio razvoju organizacije žena.

Reorganizacija u sklopu JNOF-e

U proglasu Izvršnog odbora Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte Hrvatske (JNOF) govori se, među ostalim:

Ruža Kumic, predsjednica okružnog odbora AFŽ-a Pokuplje govori na II konferenciji u Pisarovini.

»(. ..) Tako u posljednju odlučnu borbu slobodoljubivih naroda ulaze narodi Jugoslavije ne samo sa snažnom i slavom ovjenčanom Narodno-oslobodilačkom vojskom, već i sa čvrsto postavljenim temeljima svoje nove, bratske državne zajednice, demokratske federativne Jugoslavije, s tekovinama, koje više nitko ne može izigrati ni razoriti.

Ove velike tekovine mogle su biti djelo samo široke i jedinstvene Narodno-oslobodilačke fronte svih naroda Jugoslavije (.. .)

Hrvatice i Srpkinje!

Svojim punim učešćem i krajnjim požrtvovanjem u Narodno-oslobodilačkoj borbi na fronti i iza fronte, vi ste stekle u čitavom svijetu ugled i poštovanje. Svijetla je budućnost koja vas čeka kao slobodne i ravnopravne građanke demokratske Hrvatske. Budite u toku predstojećih borbi i dalje primjer rodoljublja i požrtvovanja! Učiniti još snažnijim i potpunijim učešće žena u Narodno-oslobodilačkoj borbi! Ukažite do kraja vašu divnu pomoć narodnim borcima na fronti!

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

U Slobodnoj Hrvatskoj, dana 20. V 1944.

Tajnik: Andrija Hebrang

Predsednik: Vladimir Nazor

Potpredsjednici:
Frane Frol
dr Rade Pribičević *(a. a.)*

Nakon formiranja JNOF-e, pokrenuta je reorganizacija AFŽ-a, naravno u sklopu JNOF-e. Ta reorganizacija u našem je okrugu donekle zbunjivala žene. To je i na Drugoj okružnoj konferenciji AFŽ za Pokuplje, u svom referatu, istakla predsjednica Ruža Kumic, koja među ostalim, o tome veli:

»(...) Poslije II. zasjedanja AVNOJ-a i III. zasjedanja ZAVNOH-a udareni su temelji federativne demokratske Jugoslavije i u njoj slobodne Hrvatske. Time su pred naš narod postavljeni veliki zadaci. Pošto mi žene sačinjavamo polovicu naroda, to su isto i pred nas postavljeni veliki i odgovorni zadaci za izgradnju naše nove slobodne domovine u kojoj je svakom poštenom rodoljubu zajamčena sloboda (. ..)

Žene su na III. zasjedanju ZAVNOH-a za svoju požrtvovnost i rad dobile pravo glasa kao i muškarci, što znači da su dobile i jednake dužnosti (. ..)

Zbog sve većeg oslobođenog teritorija, te novih dužnosti koje smo mi žene preuzele trebala se provesti u načinu rada reorganizacija AFŽ-a, jer je stari način rada bio kočnica u pokretu. AFŽ je radila jednostrano, tako da smo se mi brinule uglavnom samo za pomoć NOV, a nismo se bavile općim potrebama čitavog naroda. Reorganizacija je bila od masa žena krivo shvaćena i dovela je mnoge žene u zabunu, pa tako i nas žene u našem okrugu. Žene su mislile da se AFŽ i njezini odbori raspuštaju i da ih više nema.

Međutim, kao što sam gore navela, mnoge drugarice su reorganizaciju krivo shvatile.

Reorganizacijom nije se mislilo raspuštati AFŽ, već se uvodio novi način rada, tako da organizacija bude još jača i snažnija.

Da bi AFŽ bila još jača i veća snaga JNOF-a potrebno je da obuhvatimo svako selo, svaki grad, svaku kuću. Prodrijeti u svako neprijateljsko uporište, povezati sve žene bez razlike na vjeru, stalež i nacionalnu pripadnost u borbi protiv fašizma (.. .) Ta reorganizacija znači, da sve žene čitavog sela sačinjavaju odbor AFŽ-a, kao cjelokupni odbor biraju predsjednicu i tajnicu i tako preko svojih sastanaka aktiviziraju što više žena, kako na pomoći našoj vojsci, tako i u svakodnevnom radu, u brizi o svakodnevnim potrebama čitavog naroda, a to znači u izgradnji naše nove domovine, naše narodne vlasti, da čim prije uništimo fašizam i domaće izdajice. Ta organizacija žena živ je dokaz da su žene svojim radom i borbom zaslužile da mogu birati i da budu birane u NOO-e, da zaista ravnopravno sudjeluju u narodnoj vlasti. Još je jako malen broj žena koje sudjeluju u narodnoj vlasti (...)

Da bi se sve to ispravilo potrebno je, drage drugarice, da sve one žene koje su se pokazale dobre i aktivne biramo, da budu članovi narodne vlasti i odbora JNOF-e. Isto tako potrebno je da žene rade po raznim komisijama, kao na pr. u zdravstvenoj, prosvjetnoj, socijalnoj, sudskoj i drugima (. .)

Iz ovoga svega vidimo da se reorganizacija AFŽ-a provela zato. da sve žene učestvuju u svim javnim narodnim poslovima (...)

Poslije reorganizacije AFŽ-a, koja je sprovedena poslije II. zasjedanja AVNOJ-a, stanje u našem okrugu se pogoršalo zbog toga što nismo pravilno shvatile reorganizaciju.

Veliki broj odbora AFŽ-a o kojima je govoreno na I. Okružnoj konferenciji, kao i od onih koji su od prije postojali, prestali su potpuno da rade. Dešavalo se čak da su same žene dolazile iz pojedinih sela i tražile da se dođe k njima da se obnove odbori. Mnoge su čak govorile i to: Dok smo bile potrebne k nama ste dolazile, a sad ste nas napustile (. . .) Održane su kotarske konferencije u kotarevima Pisarovina, Velika Gorica i Sisak i savjetovanje u kotaru Žumberak. U kotarevima Samobor i Jaska nije bilo uslova, jer tamo stalno krstari neprijatelj (. . .) Odbori koji su se učvrstili kao novoformirani, nisu samo na papiru, već se vidi i njihov aktivan rad na mobilizaciji za NOV, na pomaganju naše vojske, u radnim grupama zajedno sa

Faksimil naslovne stranice posebnog biltena posvećenog II konferenciji žena za okrug Pokuplje u Pisarovini 10. IX 1944. godine.

omladinom kod obrade zemlje, sjetve i žetve, u mnogim krajevima pod najtežim uslovima. Na sakupljanju za naše junačke borce (...)

Neka nam budu primjer žene iz Posavine, gdje ima sela u kojima je banda bila 69 puta, a one su sve svoje poslale u NOV, vratile deserte i uvijek sakupljale hranu za vojsku, te se često sastajale. Žene se nisu plašile i pokolebale, već iz dana u dan sve više rade i sakupljaju žito, rublje i sve ostalo što je potrebno za naše drage i junačke borce. Rad organizacija AFŽ-a vidi se po tome što su žene, koje su imale nekoga u neprijateljskoj vojsci, policiji, domobranstvu ili legiji izvukle nekoliko muževa iz neprijateljskih uporišta. Rad se vidi još i više u tome, kad su neka dva borca došli kući iz NOV i bili nekih 16 dana tamo, a žene su se od njih okretale kad su se s njima sastale na cesti i govorile im: Zar vas nije stid da se tu vucarate, a drugi da krv prolijevaju za vas.«

Druga okružna konferencija AFŽ-a Pokuplje (10. IX 1944)

»Žene Posavine stižu sa 29 kola. Napred, pred kolonom dolaze žene-borci iz 34. divizije kao naoružana prethodnica — piše novinar-izvjestitelj u raportu s konferencije koja je održana 10. rujna 1944. u Pisarovini i nastavlja: »Sakupilo se oko 1.200 žena iz čitavog okruga. Glazba IV. Korpusa NOV daje ovoj konferenciji još svečaniji duh, a poslije otsvirane himne počinje sama konferencija (. . .) Konferenciju je otvorila Ruža Kumic, seljanka iz Jezera, kotar Velika Gorica. Ona je pozdravila delegatkinje, ističući na kraju svoga govora činjenicu, da se nalazimo u predvečerju pobjede. Stjepan Koren-Benđo pozdravio je konferenciju u ime JNOF-e Hrvatske, Franc Knebl, komesar 34. Divizije, govorio je u ime NOV-e, Mila Vučković, predsjednica Okružnog odbora AFŽ-a za Kordun u ime žena Korduna. U ime Glavnog odbora AFŽ-a govorila je Olga Kovačić, istakla cilj konferencije i što jače okupljanje žena oko Jedinstvene NOF (...)« *(a. a.)*

Mnogo puta došla je na konferenciji do izražaja borbenost i raspoloženje za posvemašnju mobilizaciju boraca. Tako su oduševljeno primljene riječi Marice Caganić iz općine Novo Čiče, kotar Velika Gorica: »Organizirat ćemo sve, da borce šaljemo u vojsku, ali ne da za njima plačemo i jaučemo, nego da ih sa radošću šaljemo u borbu za svoje oslobođenje i bolju budućnost naših naroda.« *(a. a.)*

Žene su u povodu ove konferencije izvezle jedan divan jastuk kao dar maršalu Titu, a drugi dar predsjedniku ZAVNOH-a i JNOF-e Vladimiru Nazoru. Osim toga, donijele su žene dva lijepo izvezena stoljnjaka, te mnogo ostalih većih i manjih darova. Bilo je mnogo svakovrsne hrane, od koje je jedan dio poslan za našu junačku 34. diviziju. Na konferenciju su došla i dva saveznička avijatičara, čiji se avion toga dana spustio u Pokuplju. Jedan avijatičar Amerikanac, drugi Poljak pozdravili su konferenciju. Poljak je govorio na poljskom jeziku. On je toliko bio oduševljen radom i borbenošću naših žena da je od radosti i oduševljenja usred govora zaplakao (...) *(a. a.)*

Za vrijeme konferencije koja je imala iznimno svečan i dirljiv tok, vidno učešće u diskusiji uzele su žene s našeg područja, a referenti na ovom skupu istakli su raspoloženje naših žena u borbi protiv okupatora i izdajnika riječima: »Ustaničko raspoloženje je obuhvatilo velikogoričku Posavinu koncem prve polovice 1943. i ako je već ranije tokom 1942. niz velikogoričanaca stupio u

junački bataljon »Kljuka«, Žumberačko-pokupskog odreda. Nešto sporije je tekla mobilizacija u kotarevima Samobor, Jaska i Pisarovina (...) Oružanom borbom u našem okrugu su otpočeli najprije Siščani, pa onda Žumberčani. Za njima slijede općine Sveti Martin u samoborskom kotaru i Okić u kotaru Jastrebarskom (. ..)« *(a. a.)*

Vjerujem da izvodi iz nekoliko govora i diskusija, sačuvanih u zapisniku s ove konferencije, mogu najbolje dočarati ovaj događaj, viđen očima njegovih sudionika:

Drugarica Olga Kovačić predstavnica Glavnog odbora AFŽ-a, među ostalim, je rekla:

»Ne mogu vam reći kolika me radost obuzima, kad vas vidim u tolikom velikom broju (.. .) Mi želimo, da vam ova konferencija donese još veće i još bolje plodove za vaš herojski i požrtvovni rad kojega ste do sada učinile (.. .) Ova konferencija se održava u vrijeme najtežih i najkrvavijih borbi, koje narod Pokuplja i čitav hrvatski i jugoslavenski narod preživljava (...) Ona nam pokazuje da ste se digle na ustanak i volite svoju domovinu, a mrzite okupatora i izdajice našega naroda.

Fašisti su mislili da će od nas moći učiniti pokorno roblje, iz nas izbiti svaki osjećaj nacionalnog ponosa, ubiti u nama ljubav za narodnu grudu, koja je jača od svega, od svih zvjerstava i nasilja fašista i njihovih slugu četnika, ustaša, Čerkeza i svega drugog ološa, nisu mogla da nas slome i da nas pokolebaju.

Ni Lukinić Brdo, ni Lasinja, ni Kravar-3ko, sva popaljena sela i porušene kuče nisu vas pokolebale, da zajedno sa svim snagama u ovom kraju oslobodite svoju zemlju od mrskih okupatora (...) Vi ste drugarice u borbi protiv fašizma povezale svoju sudbinu sa sudbinom čitavog hrvatskog i jugoslavenskog naroda. Vi ste od prvog dana shvatile važnost i značenje borbe. Znadem da vaša srca ponosno i radosno kucaju što ste žene, majke i sestre boraca Seljine udarne brigade i boraca junačke 34. divizije (. ..)«

Milka Vučković, predsjednica Okružnog odbora AFŽ-a Karlovac, ukratko je iznijela rad i borbu žena Korduna, koje su od 1941. godine stupale zajedno sa svojim muževima u borbu protiv okupatora, a 1942. godine su održale I konferenciju žena svoga okruga. Govoreći o sveobuhvatnosti AFŽ-a među Srpkinjama ona nastavlja:

»(. . .) Također su i sestre Hrvatice već u 1941. godini slale svoje sinove u NOV-u(. . .) Ni ogromna neprijateljska ofenziva na Kordunu, koju je neprijatelj poduzeo sa 120.000 ljudi nije mogla slomiti bratstvo i jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda. Sutradan, nakon što su Srpkinje bježale iz svojih uništenih kuća, našle su utočište kod Hrvatica. Čitav mjesec dana sakrivale su žene i djecu od neprijateljske osvete(. ..) Žene Korduna su dočekivale naše borce, nisu pravile nikakve razlike da li je Srbin ili Hrvat. Zajedno Srpkinje i Hrvatice išle su pred neprijateljska uporišta i odnosile svakovrsno žito. Po 600—700 žena išlo je zajedno žeti. Po 300 plugova došlo je u srpska sela da pomogne.
U tri godine stvorilo se takvo bratstvo i jedinstvo, da ga nitko više ne može raskinuti.
Kad je to okupator vidio, on je bacio na Kordun četnike, izrode srpskog naroda i onda su oni počeli da tuku i mrcvare naše žene.

Kada je naša VIII. udarna divizija prolazila i prolazi kroz Pokuplje ili Žumberak, sestre Hrvatice dočekuju ih kao svoje. Tako je isto i sa Karlovačkom brigadom čijem formiranju su mnogo doprinjele Hrvatice, jer su mobilizirale najviše boraca za tu brigadu.
U prošlom mjesecu 400 novih boraca došlo je u NOV (. . .)«

Danica Radanović je, isto kao delegat AFŽ-a Okruga Karlovac, govorila o radu žena u svom okrugu, za koje veli da već danas rade i rješavaju sva pitanja, koja stoje pred narodom; socijalna, prosvjetna, prehrambena i druga. Sudjeluju u NOO-ima i JNOF, a najveća je bila poteškoća nepismenost žena i zato su svestrano organizirale analfabetske tečajeve.

U uvodu svoga izlaganja Danica Radanović je rekla:

»Drugarice! Iznijele ste mnogo sjajnih primjera o radu i uspjesima žena iz Pokuplja. Osnutak 34. Divizije, Žumberačkog odreda, sve su to vaša djela, sve je to učinjeno vašom pomoći. Zavjetujmo se da ćemo još više raditi da mobiliziramo sve one koji stoje po strani ili sudjeluju u neprijateljskoj vojsci. Treba što više sudjelovati u NOO-ima, u novoj vlasti, u izgrađivanju nove federalne Hrvatske (.. .)«

U diskusiji su sudjelovale mnoge delegatkinje iz svih kotareva, njih dvadesetak, a iz našeg područja su, osim već spomenute Marice Caganić, govorile i druge:

Kata Janković, domaćica iz Čičke Poljane, u svojoj diskusiji je rekla:

»Majka sam dvoje male djece, a druga su mi pred kratko vrijeme uhvatili Čerkezi. Nisam klonula duhom i pošla sam na drugu Okružnu konferenciju. Sada radim još više nego prije, jer znam da treba što prije uništiti fašizam, da ne harači po našoj zemlji i da se našem radnom narodu, koji stenje pod te-

retom donese sloboda. Sloboda se samo borbom stiče!«

Draga Badovinec, iz općine Pokupsko je u diskusiji rekla:

»Poslije čerkeske ofenzive i Pavlićeve >Amnestije< narod i žene su se pokolebali od straha da će neprijatelj paliti, pljačkati i ubijati.

Krivnja je na nama, jer mi ih nismo dovoljno upućivale u ciljeve NOB. Poslije uspjeha NOV, do danas je općina Pokupsko dala 200 boraca. Žene naše općine mnogo i rado pomažu NOV-u. Sakupljaju hranu i nedjeljom posjećuju naše ranjenike, jer smatraju da je NOV-a jedina vojska, koja se bori za narod.«

Omladinka iz Vukojevca:

»Žene, majke i sestre Hrvatice! U borbi sa hrvatskim narodima sudjelujemo i mi ženska omladina. Sudjelujemo u borbi za sve ono, što nam sadašnjica pruža a budućnost donosi. Za sve lijepo i plemenito, što može slavenska duša zaželjeti.

Veliki dio naše ženske omladine bori se sa drugovima. Drugi dio vrši svoju dužnost, prikuplja hranu za naše borce, daje vodiče, obavijesti, drži vezu i bodri zavedene i maloljetne da stupe u NOV.

Zavjetujemo se, da ćemo naš rad, koji vodi pobjedi, pospješiti, da ćemo širiti bratstvo i ljubav prema svima slavenskim narodima, propovijedati bratstvo i ljubav između Hrvata i Srba, kao najbliže braće. Širiti ljubav prema svim dalekim narodima, do daleke naše ruske braće. Obećajemo da ćemo izvršiti zadatke najvećeg našeg sina, našeg ljubljenog druga Tita.«

Marica Kovačić, domaćica iz Lipnice (općina Dubranec) je rekla:

»Već od prvih dana radile smo, davale hranu, prale rublje i nosile hranu u šumu. Imamo u NOV 23 dobrovoljca, a svega je naše selo dalo 34 borca. Obećajemo da ćemo naš rad pojačati, a ponosne smo što smo naše ranjene drugove od prvih dana borbe njegovale. Pozdravljam u ime žena i pionira sa našim borbenim pozdravom:

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!«

Slavica Kanić, borac, kućanica i omladinka iz Male Mlake (kotar Velika Gorica):

»U ime >Seljine< brigade pozdravljam ovu konferenciju u želji da se što ljepše i uspješnije završi i da ujedno organizira još veću pomoć borcima na fronti, da još jače nastupi u ovom obračunu sa fašistima i njegovim slugama.

Obećajem vam u ime boraca, >Seljinih< udarnika, da ćemo pojačati naše udarce po krvnicima i porobljivačima našeg napaćenog naroda. Zavjetujemo se da ne ćemo žaliti žrtve ni napora, da se ostvare odluke ZAVNOH-a, da ćemo učvrstiti jednakost i bratstvo naših naroda sa puškom u ruci do konačne pobjede.« *(a. a.)*

O svestranoj aktivnosti žena našega područja u NOB-u govori već sam za sebe i velik broj sudionica na II. konferenciji okruga Pokuplje, a posebno broj drugarica biranih

Veselje članica AFŽ-a vojske i naroda nakon završetka II. okružne konferencije AFŽ-a u Pisarovini.

u Okružni odbor AFŽ-a za Pokuplje. Naime, od 122 izabrane odbornice u OO AFŽ-a za Pokuplje, iz našeg područja je birano njih 43, a i predsjednica Okružnog odbora AFŽ-a za Pokuplje je od njegova osnivanja do završetka rata, drugarica Ruža Kumic, također s našeg terena, dakle, ukupno 44 žena. Ruža Kumic je zastupala naš kraj i u Glavnom odboru AFŽ-a za Hrvatsku, *(v. Žene Hrvatske u narodnooslobodilačkoj borbi, Zagreb, 1945. i fotoskopsko izdanje »Žena danas«, Beograd, 1966, br. 32 — 1/936-33/1944 — od studenog 1943. str. 10).*

Žene s našeg područja — članice u Okružnom odboru AFŽ-a Pokuplje

1. Ruža Kumic, domaćica iz Jezera, predsjednica,
2. Mara Srnec, domaćica iz Jezera,
3. Kata Bujić, domaćica iz Suše,
4. Ljubica Premenić, domaćica iz Vrbova,
5. Milka Mihordin, domaćica iz Jezera,
6. Ljubica Tortić, domaćica iz Veleševca,
7. Katica Koletić, domaćica iz Ruče,
8. Marica Caganić, domaćica iz Obrezine,
9. Kata Janković-Crlenoga, domaćica iz Čičke Poljane,
10. Kata Janković-Nacekova, domaćica iz Čičke Poljane,
11. Judita Lučić-Jutka, domaćica iz Kuča,
12. Marica Lučić, domaćica iz Kobilića,
13. Jagica Kučan, domaćica iz Drnka,
14. Marica Antolović, domaćica iz Bukevja,
15. Ankica Matić, domaćica iz Drenja,
16. Slavica Robić, domaćica iz Buševca,
17. Reza Perković, domaćica iz Lukavca,
18. Kata Stanilović, domaćica iz Lukavca,
19. Jana Stanilović, domaćica iz Lukavca,
20. Kata Šimec, domaćica iz Guca,
21. Mara Šimec, domaćica iz Guca,
22. Marija Vlahović, domaćica iz Guca,
23. Ljubica Plepelić, domaćica iz Plesa,
24. Jana Đurašin, domaćica iz Ogulinca,
25. Bara Detelić, domaćica iz Buševca,
26. Ljubica Bedek, domaćica iz Vukovine,
27. Kata Kirinčić, domaćica iz Čakanca,
28. Klara Stanilović, domaćica iz Lukavca,
29. Barica Petravić, domaćica iz Petravića,
30. Vazma Toma.c, trgovac iz Odre zagrebačke,
31. Dorica Fiolić, učiteljica iz Male Mlake,
32. Zlata Lesić, domaćica iz Odre zagrebačke,
33. Mara Kovačić, domaćica iz Lipnice,
34. Anđelka Jandriš, domaćica iz Guca-Plesa,
35. Kata Petravec, domaćica iz Petravca,
36. Ljubica Ostović, domaćica iz Petravca,
37. Jana Đuretić, domaćica iz Podvornice,
38. Marica Golubić, trgovačka radnica i činovnica iz Odre zagrebačke,
39. Katica Busija, domaćica iz Pokupskog,
40. Ana Bernardić, domaćica iz Degoja,
41. Mara Muža, domaćica iz Strezorjeva,
42. Ruža Kraljević, domaćica iz Cerja Pokupskog,
43. Katica Jagodić, domaćica iz Pokupskog
44. Dragica Badovinec, domaćica iz Pokupskog.

(V. — Posebno izdanje lista »Antifašistkinja«, glasilo Okružnog odbora AFŽ-a za Pokuplje, izašlo u povodu održavanja 11 konferencije AFŽ-a za okrug Pokuplje 1944. godine — a.a. Također prema: »Žene Hrvatske u narodnooslobodilačkoj borbi«, dok. br. 314, str. 508-513, Zagreb, 1945).

Žene s našeg područja su zaista dale sve od sebe za nacionalno oslobođenje svog naroda, videći u tome i svoju vlastitu slobodu. One nisu »uletjele« slučajno u tu krvavu bitku protiv okupatora i domaćih izdajica, već posve svjesne da borba koja se vodi za oslobođenje naših naroda i narodnosti jest istodobno i borba za bolju i sretniju budućnost žena.

U glasilu AFŽ Hrvatske, 1945. godine, pisao je članak Msgr. dr Svetozar Ritig, župnik crkve sv. Marka u Zagrebu, gdje, među ostalim, veli:

»(. . .) Ne marim za niska sumnjičenja protivnika, pa ni za ona mišljenja, »kako partizanka s bombom o pojasu ne predstavlja čovječanski ideal žene i djevojke« — jer smo živi svjedoci vremena kako mogu presudni časovi u povijesti naroda naložiti i slaboj ženi da zaboravi na svoju vlastitu prirodu, pa kad se radi o tome, da cijeli narod ili izgine ili uskrsne, onda treba i ona da pograbi pušku i bombu i da se kao lavica bori za svoj porod i svoj narod. A zar toga ne čitamo i u svetoj povijesti biblijske junakinje Judite i ne gledamo u svjetlom uzoru najveće francuske domorotkinje Sv. Ivanice D'Ark?

Eto radi istine i pravde hoću da pred licem cijelog naroda i svijeta iznesem veliki lik i značaj, etičku i unutrašnju vrijednost žene partizanke (. . .) Nitko je ne može ispravno i pravilno ocijeniti, tko je nije gledao na samom terenu raditi i bio svjedok njezinih čina i prijegora; nitko pravo shvatiti tko je nije pratio do same borbene linije kao borca liječnika, bolničarku; tko je nije vidio u dječjim domovima muku mučiti kao pomajku i uzgojiteljicu djece, što su ostala bez oca

i majke; tko ih nije susretao u našim ustanovama kako se svagdan trude kao domaćice i činovnice, da svima olakšaju snositi tegobe i nestašice partizanskog života (...) Često se zbude, dohvati je na neznanom putu izdaja ili zasjeda, ona pogine, a nova borbenica dođe i nastavi posao poginule drugarice i junakinje (...)

No osim viteštva ima u ovim vanrednim ženama još i druga lijepa oznaka; njihovo posestrimstvo. Zaista, rodio se u našem narodu nov ženski svijet drugarstva i posestrimstva, u kojem nikada ne čujem gorke ni prijeke riječi, ne vidiš društvene diobe između drugarice koja je došla iz grada i one koja je došla sa sela; one iz srca kršne Like i one iz pitome Slavonije; gdje vlada posestrimstvo Srpkinje i Hrvatice, seljanke i građanke, kajkavke, čakavke i štokavke (...) Nigdje traga ženskoj taštini ili nametljivosti (...) Nigdje traga volji ili želji opčiniti ili začarati muškog stvora (...) Pojava borbene žene u ovom golemom razboju i sudaru naših naroda s groznim i krutim Nijemcem ostat će u narodnoj povijesti legendarna i nepresušivi izvor najuzvišenijih nadahnuća (...) Ja vjerujem u blagorodnu dušu borbene žene, prekaljenu sestrinskim osjećajem ljubavi prema svim našim narodima (...)« *(Reprint lista »Žena u borbi«, 1945, br. 12-13, - AIHRPH, KP-43/45).*

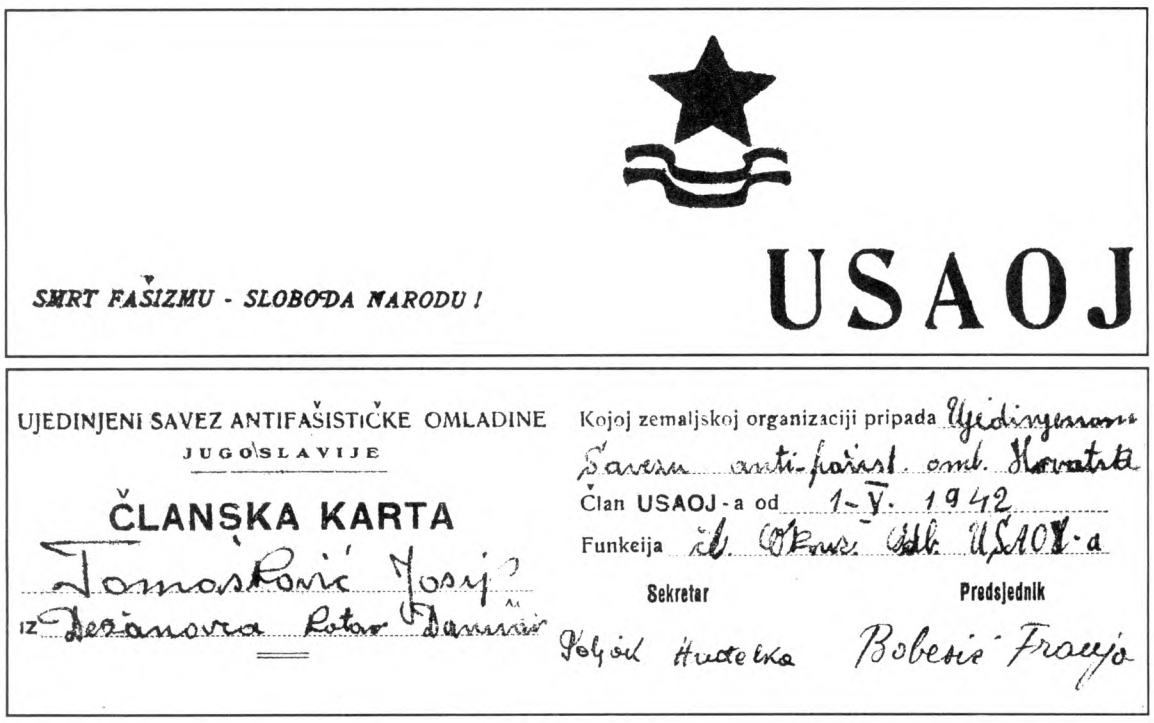
Sve što je dosad povijest izrekla o herojstvu i borbenom patriotizmu žena Jugoslavije u narodnoj revoluciji 1941 — 1945. možemo bez uzdržane bojaznosti zahvaliti i ženama našega kraja. Činjenica je da u povijesti našeg naroda nije ni jedna povijesna epoha, pa niti u narodnim pjesmama, dala takav broj žena-boraca kao naša narodna revolucija u toku NOB-a. Ma kako sročen opis rada i borbe naših žena antifašistkinja, bio bi dat suviše šturo, suviše su šture riječi za samo jedan izgubljen život, a toliko nas žrtava uvjerava u masovnost i potpunu angažiranost žena u našoj narodnooslobodilačkoj borbi.

Ujedinjeni Savez antifašističke omladine Hrvatske (USAOH)

Drug Tito o omladini i pionirima

Uopće je poznato koliko je pažnje drug Tito posvećivao omladini prije rata, u ratu i poslije oslobođenja. Gdje god je govorio javno pred narodom, isticao je vrijednost naše omladine, a prema pionirima se očinski odnosio i zalagao da njihovo djetinjstvo bude što ljepše! Čini mi se naročito ilustrativnim njegov govor na II kongresu Antifašističke omladine Jugoslavije u Drvaru, pa ću ga djelomično citirati:

»(...) Naši narodi mogu biti ponosni što imaju takvu omladinu, jer narod koji ima takvu omladinu, ne treba da se boji za svoju budućnost (...) Vi ste već davno, još prije rata, bili nosioci jedinstva i bratstva (.. .) Na žalost, malo je bilo onih koji su tada slušali taj proročanski glas naše omladine. Pred vama stoji i dalje taj zadatak. Još ima neprijatelja kojima smeta naše jedinstvo i bratstvo, što se kuje u ovom najkrvavijem oslobodilačkom ratu. Još treba, svim snagama raditi na tome da se tim mračnim tipovima, koji hoće da nam otmu najveću tekovinu ove borbe, onemogući da ponovo unesu svađu i bratoubilački rat u našu zemlju. Mi se nadamo da će omladina časno izvršiti i ovaj, jedan od najvećih zadataka (. . .) Mi ćemo izgraditi našu srećniju domovinu. Nikad više nećemo dozvoliti da se pojedinci koriste plodovima džinovske borbe naroda. Mi ćemo našu kuću provjetriti tako, da za uvijek nestane onog smrada koji ne smije kužiti našu zajedničku kuću, slobodnu, federativnu Jugoslaviju (...) Na mlađima svijet ostaje — kaže narodna poslovica. Ta je istina stara isto toliko koliko i ljudsko društvo. To je neminovna logika prirode. Ali taj svijet, to društvo je onakvo kako ga urede sami ljudi. Ako su ljudi nazadnjački nastrojeni, ako su pakosni, ako hoće da vladaju ne obazirući se na mišljenje najširih masa, onda je to društvo rđavo, onda je to slično fašizmu. A mi hoćemo da našu zemlju uredimo demokratski, da u njoj svaki čovjek bude slobodan, da se u. njoj omladina može u punom zamahu posvetiti onim zvanjima i onim pozivima koje ona želi. Mi nećemo nepismenost i nazadnjaštvo, kao što je to bilo u bivšoj, staroj Jugoslaviji. Mi hoćemo škole, kulturu, univerzitete, fabrike, sve što je čovječanstvo do danas postiglo svojim umom i što mnoge zemlje već koriste, samo nama to nije bilo dano (. . .) Vaš je veliki zadatak da već danas ovdje, u ovom ratu, dok još pucaju puške, učite naš zaostali, nepismeni narod. Potrebno je mnogo objašnjavati, a u tome treba biti strpljiv. Ima mnogo ljudi koji bi rado htjeli da nas shvate, ali još ne mogu. Treba ih strpljivo ubjeđivati. Ne možemo se odreći onih koji danas stenju u ropstvu fašističkih osvajača i njihovih satelita. Mi moramo ići među

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU !

USAOJ

UJEDINJENI SAVEZ ANTIFAŠISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE

ČLANSKA KARTA

Tomašković Josip

iz Desinovca Petar Đakovački

Kojoj zemaljskoj organizaciji pripada Ujedinjenom Savezu anti-fašist. oml. Hrvatske

Član USAOJ-a od 1-V. 1942

Funkcija čl. Okr. Odb. USAOJ-a

Sekretar Poljak Anđelka

Predsjednik Bobesić Franjo

Faksimil članske karte USAOJ-a s potpisom predsjednika Franje Bobesića iz Buševca, delegata TPO i tajnice Anđelke Poljak.

Na Prvoj konferenciji USAOH-a Pokuplje govori Anđelka Poljak iz Horvata. Na ukrasnoj zastavi (desno od zvijezde) zapisano je: »DAROVALA OMLADINA SELA KUĆE«.

omladinu i seljački narod. To je naš zadatak, omladino Jugoslavije (...)«

US A OH na našem području

Već od 1941. godine omladina je sakupljala hranu, odjeću, obuću, sanitetski materijal i raznu drugu robu za partizane. Iz redova omladine popunjavale su se također partizanske jedinice i tako krajem rata, izrasle u regularnu armiju nove Jugoslavije. Nakon formiranja organizacija i rukovodstava SKOJ-a, sabirne i radne akcije organiziraju SKOJ-evci. Međutim, da bi se u napredni pokret uključila sva antifašistički opredjeljena omladina, i na našem području formiraju se organizacije i rukovodstva USAOH-a. Akcije su najčešće provođene kroz razna natjecanja. Prva sabirna akcija većih razmjera bila je već potkraj 1942. godine, a cilj joj je bio sabiranje zimske pomoći za NOV, zatim 1943, a uslijedile su i mnoge druge. O tome svjedoči lijep broj sačuvanih dokumenata. Radi veće efikasnosti i bolje organiziranosti USAOH-a, formiraju se rukovodeća tijela ove organizacije — kotarski i općinski odbori USAOH-a. Ovi se odbori na našem području počinju formirati 1943. godine.

Prva konferencija USAOH-a održana je 28. i 29. lipnja 1943. godine u Otočcu. U čast te konferencije, održano je masovno natjecanje omladine po kotarevima našega okruga. O tom pretkonferencijskom natjecanju, u obavijesti Okružnog odbora USAOH-a Pokuplje, od svibnja 1943. godine koja je dostavljena Okružnom komitetu KPH Pokuplje, zabilježeni su sabirni rezultati omladine velikogoričkog kotara: »Mobilizirano 47 omladinaca i omladinki u NOV, sakupljeno 1.150 kg pšenice, 300 kg graha, 59 pari košulja i gaća, 62 plahte, 85 ručnika, 1 paket sanitetskog materijala i 27.000 kuna omladin-

Druga omladinska konferencija USAOH-a okruga Pokuplje u šumici pokraj Pisarovine 7. IX 1944. godine.

skog priloga.« *(AIHRPH, Zbirka USAOH-36/193).*

Jačanjem organizacionog ustrojstva USAOH-a, rezultati su bivali sve plodonosniji, iako su se ove akcije odvijale u vrlo teškim uvjetima. Podsjetimo se samo stalnih upada neprijateljskih snaga 1943—1945. iza čijih je haračenja u našim selima ostajao jauk i pustoš u domovima.

U izvještaju Kotarskog komiteta SKOJ-a sastavljenom sredinom 1944. godine govori se o još jednom natjecanju omladine pri sabiranju stvari za NOP i u zaključku se navodi:

»Ukupan zbroj sakupljenih stvari u ovom kotaru iznaša za vrijeme takmičenja od 20. VII - 9. VIII 1944:

100 kg ječma, 120 kg pšenice, 68 kom. sira, 14.050 kuna, 241 kom. jaja, 1 vreća mahuna, 65 kg graha, 222 kg krumpira, 10 kg krastavaca, 48 kg nulera, 25 kg kukuruza, 8 pari veša, 15 noteza, 3 teke, 4 litre tinte, 1 kg šećera, 220 araka papira, 15 kg novinskog papira, 137 kuverata, 2 tue. kuv. i papira, 601 olovka, 3 kalodonta, 6 kg duhana, 44 domaća zavoja, 1 brijački pribor, 1 muške čizme, 1 domobranska uniforma, 11 pari pilića, 79 kg kolača, 501 (ili 51) 1 mlijeka, 2 sapuna, 8 kg mesa 14 1 vina, 65 kom (hljebova) kruha, 85 kg raznog voća, 8 porcija i 12 žlica, 4 ručnika, 2 maramice, 60 kg kukuruznog brašna, 100 kg pšeničnog brašna, 1 kg putra, 1 kutija aspirina. Pioniri su sakupili 40 kg željeza. Ispisano 5 parola.

Omladinke sela Čakanec nosile 17 dana po 3 puta 1 km daleko hranu na položaj. Omladina našeg kotara dala je 51 radni dan što u žetvi što u pomaganju partizanskih familija. Okupljeno je od prošlog sastanka 4 skojevca, 11 članova USAOH-a, 8 pionira. Ukupno 23 omladinca. Održano je 30 raznih sastanaka, 7 radnih, 17 naučnih, 6 masovnih. Mobilizirano je 61 lice na dobrovoljnoj bazi i povraćena su 6 dezertera.

Omladina je obećala da će još jače i marljivije poraditi na takmičenju (...) K.K. Štimac Milan v.r.« *(A1HRPH, KP-175/1931).*

Iako skromni, svi su ti pokloni veselili borce koji su znali da ih je omladina poklonila od srca, kao svoj svome. U jednom drugom izvještaju od 19. ožujka 1945. godine čitamo:

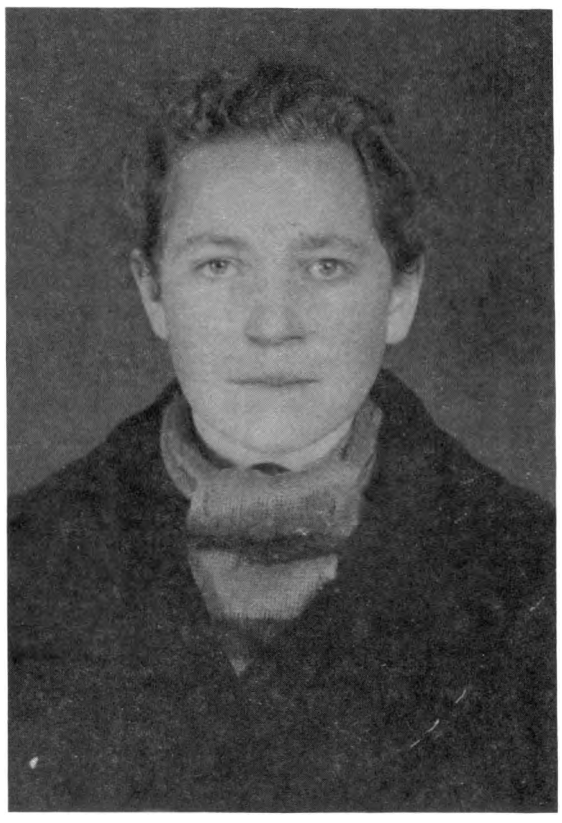
»Od prošlog sastanka održali smo kotarsku konferenciju U.S.A.O.H-a u pogledu stvaranja radnih četa. Konferencija možemo i reći da je donekle i uspjela. Konferenciju je posjetilo oko 400 omladinki i omladinaca. Konferencija je bila prilično živa. Omladina na konferenciji navestila je takmičenje jedna drugoj. Poslije konferencije omladina sama

Delegati omladine u Otočcu (Lika) 1943. godine prispjeli na kongres i tečaj. S desna stoje: Vinko Rak-Bobi iz Jaske; Katica Brigljević iz Kobilića; Štef Šimec iz Gudca i krajnje lijevo Anđelka Poljak iz Horvata (Samobor).

je davala priredbu. I u Posavini je održana konferencija za onu stranu pruge. Na toj konferenciji bilo je 200 omladinki ta konferencija nije bila baš živa kak bi trebala da bude. U samoj Posavini su formirane 3 radne desetine (. . .) Isto tako i na ovu stranu pruge formirana je jedna radna četa (...) Radna četa u goričkoj općini do sada ima 192 radna dana (.. .) Omladina se boji čvrste organizacije radnih četa i to u Gorici na neoslobođenom teritoriju. Mi smo zaključili da oni mogu organizirano raditi samo da ne pričaju dalje da to radi baš radna četa i da imaju komandira i komesara (. . .)

Općinsko rukovodstvo u Orlima će se reorganizirati. Ovi drugovi koji su do sada bili u rukovodstvu jesu 28 godište i ostali mladi-

Marica Šimec omladinka iz Gudca, kurir, poginula je 7. V 1944. u selu Desni Štefanki.

Omladina općine Vukovina s partizanima.

ći tih godišta kazali su ako idu iz rukovodstva to godište u vojsku da će i oni. Mi smo im odobrili, a mi ćemo rukovodstvo formirati od drugarica. U samom Veleševcu se pokolebala skojevska organizacija krivnjom par omladinki koje su se motale s nekim našim drugovima iz vojske koji su je iskorištavali u svoje lične interese, a svakako da je to najveća krivnja od nas, što nismo upozoravali drugarice kakva je to štetnost za naš pokret (. ..)

(...) Formirana je jedna SKOJ-grupa kod opć. NOO-a Vel. Gorica od 4 člana. Formirane su 3 diletantske grupe koje su već neke

Narod i omladina Hasan-brega i Pisarovine donosi hranu na položaj u Kupčini jedinicama XXXIV udarne divizije (Seljinoj i Karlovačkoj brigadi) u lipnju 1944. godine.

davale priredbu na kotarskoj konferenciji i na općinskoj konferenciji J.N.O.F. Kravarsko. Isto formirana je 1 diletantska pionirska grupa i oni su nastupali na konferenciji u Posavini.

Plan rada u »Svjetskom omladinskom tjednu« 21—22—23. III da radi omladina na polju, da doprinese na uništenju fašizma.
I da se sprovodi kampanja za USAOH u novcu.

Zaključak po općinama. U Velikogoričkoj opć. da uposlimo radnu četu i da se sprovodi kampanja za USAOH.

U Dubrancu omladina da popravi put i da doveze drva obitelji naših boraca. Isto da se sprovede kampanja za USAOH u novcu. Narod Cerovskog Vrha skupio se je 17. III *(1945. — o.a.)* i popravio cestu koja vodi kroz selo, kako bi vojska mogla lakše prolaziti tom cestom. Josip Cvetković iz Cerovskog Vrha kbr. 22, star preko 80 godina, pokazao je primjerom mlađima. Radio je cijeli dan, usprkos svoje visoke starosti.

U Kravarskom, u Čakancu, Novom Brdu
i Podvornici uposliti radne desetine i kampanja USAOH u novcu.

U Orlima organizirati omladinu da zakrpi vreće u koje će sakupljati žito i da sakupi nešto sira i kolača za ranjenike.

U neoslobođenim općinama da nešto nabave materijala, i da skupe priloge za USAOH u novcu.

Na 24. III. ići će omladina u posjete našoj vojsci. Omladina Posavine ići će u posjete TP Odredu, a omladina općine Gorica i Kravarske ići će u posjete »Seljinoj« brigadi. Omladina Dubranca ići će u posjete OZN-i.

Na 25. III dan kulture pionira, da sazovemo sastanak od više sela gdje će se govoriti
o jedinstvu i bratstvu. Tu će se davati i priredbe i govorit će se o radu što je omladina napravila.

Na 26. III, na taj dan se vrše pripreme za
27. ožujak za konferenciju, da se pišu transparenti i da damo u zadatak Skojevskim grupama da povedu svu omladinu na konferenciju. I da organiziramo omladinu da izvikiva parole na konferenciji.

Na 28. III bit će dan palih boraca. Na taj dan ćemo organizirati omladinu da popravi grobove palih boraca, a gdje nema grobova da omladinu organiziramo da radi taj dan za obitelji palih boraca (. . .)

Pod razno smo imali o samom komitetu. Zaključili smo da Ljubica Pavišić ne može biti član K.K. SKOJ-a pošto ista drugarica nije htjela ići od kuće a niti je majka pustila. Za člana našeg komiteta smo primili drugaricu Nedjeljku sekretara opć. rukovodstva SKOJ-a Kravarsko, u prisustvu člana O.K. SKOJ-a Šere i drugarice Boje. Drugaricu ćemo na budući naš sastanak pozvati (...)« *(AIHRPH. KP-174/836)*.

Omladina na našem terenu bila je stalno aktivna u radu za front, a natjecanja su postala svakodnevna pojava. Omladinke su išle s hranom na položaje, k našim borcima. Izvještaj od 27. ožujka 1945. o tome kaže: »Od 5. III do 18. III, 257 radnih dana, 96 lit. mlijeka, 30 kom. sira, 6 lit. vrhnja, 3 kg putra, 59 kom. jaja, 30 kg griza, 510 kg. kukuruznog brašna, 375 kg bijelog brašna, 217 kg kruha, 17 komada gibanica, 2.183 kg krumpira, 216 kg kiselog zelja, 55 kg masti, 589 kg graha, 57 kg luka, 150 kg sjemenja, 570 kg sijena, 5 kg kudelje, 15 kom. sapuna, 2 kg duhana, 48 održanih sastanaka, 9 pari čarapa izvezeno, 3 kom šala, 3 kom. ferbanta, 110 parola napisano, 7 komada vijenaca isplteno palim borcima, 70 puta nosila drugovima u šumu jesti, 11.000 kuna sakupljeno za list »Omladinski borac(...)« *(AIHRPH, NV-97/269)*.

Omladina je, osim sakupljanja hrane i raznog materijala za NOP, odlazila u posjete bolnicama s poklonima za ranjene borce, nosila na položaje hranu borcima i poklonila raznim jedinicama 15 zastava što su ih same omladinke šile i vezle u selima, *(v. AIHRPH, SKOJ-12/1390)*.

Pionirska organizacija i rad djece za NOP

Mali pastiri i pastirice (često su s uspjehom obavljali ratne obavještajne i kurirske zadatke) na livadi pokraj Velike Gorice u proljeće 1944. godine.

Našim najmlađima je Komunistička partija u ratu svuda i uvijek posvećivala veliku pažnju. Tako je bilo i na našem području, koje je 1941. i 1942. godine imalo u svakom selu okupatorsku ili kvislinšku posadu. Osobito su jake neprijateljske snage bile u Velikoj Gorici i njezinoj okolici, s obzirom na značaj aerodroma Pleso i blizinu grada Zagreba.

Međusobna povezanost organizacija za širenje NOP-a i ustanka na našem području bila je nužna potreba, a aktivisti su tu nužnost najbolje u nekim prilikama rješavali kurirskim uslugama djece. Uz starije žene, djeca su bila najbolji kuriri, jer neprijatelj na njih nije obraćao pažnju. Igrajući se izvan sela i na paši, sa stokom po obližnjim šumama, ništa se nije moglo sakriti njihovu bistrom malom oku! Tako su uvijek bili i predstraža svojih sela, u koja neprijatelj nije mogao iznenadno banuti. Nije mu pomoglo nikakvo lukavstvo i neprimjetno šuljanje prema kakvu selu u kojem je namjeravao pohvatati borce i aktiviste. Ni neprijateljske zasjede nisu mogle uspjeti.

Pastirice iz Velike Bune na Omanju 1942. godine.

Uz to, organizirani u svoje čete, pioniri su prikupljali po šumama hrastove šiške, kojih je tanin bio potreban za štavljenje koža u našim partizanskim radionicama. Pioniri n? neoslobođenu teritoriju uzimali su od neprijateljskih vojnika sve što bi im dopalo ruku: municiju, pištolje, bombe, odjevne predmete, ponekad i pokoji puškomitraljez ili šmajser. Sve su to dostavljali svojim partizanskim borcima. Ugledajući se na svoje starije drugove, i oni s-u išli u »sabirne akcije«, zatim su međusobno uvježbavali borbe, naoružani drvenim puškama i mitraljezima. Pritom im je stalno »manjkalo neprijatelja«, jer nitko nije htio biti protivnička strana partizana! U takvim situacijama došlo bi i do prave svađe, ako se nekom djetetu htjelo nametnuti takvu ulogu.

Premda nedovoljno, omladinska je organizacija vodila brigu o djeci da bi im ratno stanje bilo što snošljivije i da se što pozitivnije usmjeravaju u život. Kad su na našem području organizirane osnovne škole po selima, djeca su počela »normalno« živjeti i još potpunije organizirano djelovati. Igra rata je i dalje ostala na repertoaru, ali sada su druge obveze bile prvi zadatak — učenje! »Bolji učenik« je istovremeno »bolji pionir« ! Kriterij vredovanja i natjecateljski duh okreće se u tom smjeru, ali nisu zanemarene i ostale aktivnosti.

Pioniri, mali vojnici revolucije

Kao što smo već rekli, djeca su u ratu najčešće korištena kao kuriri ili izviđači.

U Posavini je već 1941/42. godine bilo više takvih, a napose je aktivno kao kurir radio Stjepan Kumic (Ružin i Matin) iz Jezera. Prošao je sve tegobe rata dok konačno nije došao u partizansku gimnaziju u Lasinji. Njega sii roditelji slali kao kurira kod suradnika do kojih sami nisu mogli doprijeti. Stjepan je s ostalom djecom bio pouzdana izvidnica, kao i Stjepan i Tona Fabijančić (Japini sinovi) iz sela Kuče, zatim Branko Kovačić (Matića-Jerbeka) iz Mraclina, Josip Rožić-Đanekov iz Buševca, Josip Kirinčić-Boškov

iz Čakanca, Vlado Delač (Mikin) iz Gudca i mnogo drugih. Svi su oni bili i prvi polaznici novoosnovane gimnazije u Lasinji, jer su prethodno okusili ratne strahote, a njihovi roditelji bili su borci. Kad bi po koji od pionira pao u ruke neprijatelja, ni jedan nije podlegao iskušenju da za bombone i čokoladu oda bilo kakvu tajnu. Neprijatelj im ni batinama nije mogao otvoriti usta. Takvu torturu prošao je Josip Rožić s majkom i bratom Slavkom iz Buševca. Međutim, djeca nisu ništa priznala i tako su spasili sebe i roditelje (očuh je bio u partizanima). Sličnu je grozotu doživio i Josip Kirinčić iz Čakanca prilikom paljenja njegove kuće, kao i Japina djeca i žena prilikom dušmanskog paljenja njihove kuće.

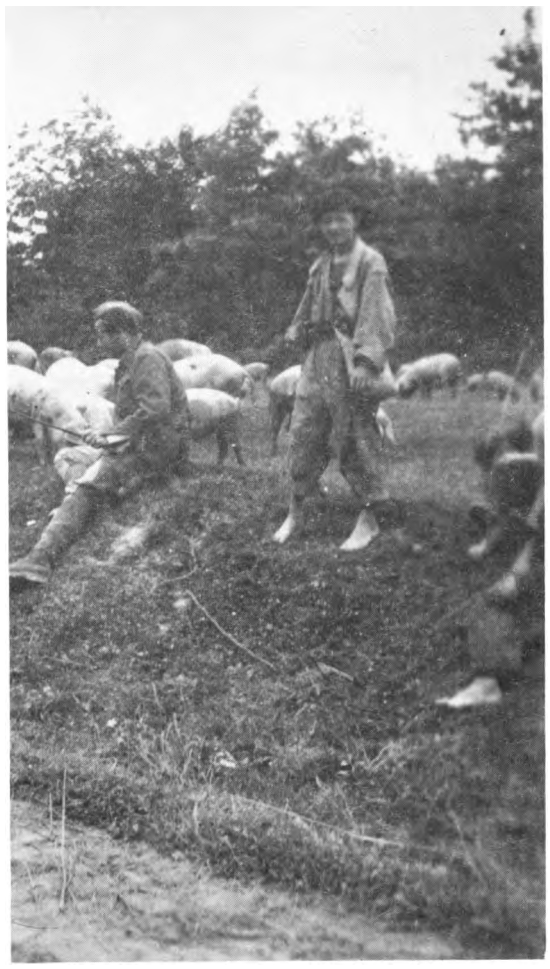
Dječak Vinko Bakran iz Hrašća, bio je kurir kod OZN-e našega područja. Jednom zgodom, noseći poštu suradnicima u Zagreb, bio je zamijećen u kukuruzištu gdje se on kriomice kretao. Bezbrižno je išao i na dosta malom odstojanju primijetio neprijateljske vojnike. I oni su opazili njega, te ga pozvali k sebi! Vinko nije dvoumio što će učiniti. Okrenuo se i počeo bježati da spasi sebe i poštu koja nikako nije smjela pasti u ruke neprijateljima. Međutim, fašisti su osuli vatru na dijete i pogodili ga ravno u grudi. Nije bio smrtonosno pogođen, pa je do dolaska patrole sakrio svu poštu zakopavši je u zemlju. Tako je spasio mnoge ljude od sigurne propasti. Poslije ozdravljenja opet je bio kurir, a kad je poslije rata dorastao za služenje vojnog roka u Armiji, morao je doslužiti samo ono što mu nije pokrivala ratna služba.

Prilikom izviđanja neprijateljskog nastupanja, u ofenzivi na Pokuplje, u sličnoj situaciji bio je i Josip Kirinčić iz Čakanca. On je došao u Novom Brdu odveć blizu neprijatelju i kad je to primijetio, bilo je kasno! I njega i njegovog druga Godinića opazili su fašisti i osuli vatru na njih kad su se djeca dala u bijeg, lako je Godinić ranjen, obojica su ipak sretno došli do šume i tako izmaknuli neprijatelju. Začas je došao Turopoljsko-posavski odred, koji je u Novom Brdu zaustavio neprijateljsku potjeru. Na bojnom polju ostalo je dvadesetak mrtvih fašista, a koliko je ranjenih i mrtvih neprijatelj uspio odvući, nije se saznaU).

Jednom zgodom je neprijatelj iz Velike Gorice uputio u izviđanje tenk prema Kravarskom, gdje se u jesen 1943. godine nalazio Turopoljsko-posavski odred. Blizu Kravarskog se maskirao i pritajen čekao dolazak izviđačke patrole partizana iz Kravarskog, s namjerom da je uhvati ili uništi. Međutim, tu su se zatekla djeca, na paši sa svinjama, i

Već »iskusni« pionir Stjepan Kumic iz Jezera sisačkog. Njemu s desna mama. Ruža Kumic, a s lijeva Ankica Mokosek iz Zagreba i Ljuba Turčić iz Bukevja. Dječak uz njih je Ivan Janković (Stankin unuk), a djevojčica Marica Janković (Crljenkova kćerka).

Pastiri svinjari iz Hrašća na obližnjem Gmanju 1943. godine obavljali su kurirske i obavještajne zadatke.

Mali pastiri i pastirice, po potrebi obavještajci i kuriri NOP-a, u proljeće 1944. pokraj Velike Gorice.

Ivan Kos-Đoni, pastir iz Buševca, mališan — kurir i obavještajac NOP-a 1942/43. godine na »Sinokošcu« (Ogulinec).

zamijetila neprijatelja. Dakako, i neprijatelj njih. Među djecom je bio i Lojz Zagorec iz Kravarskog. Sva su djeca u jedan glas izjavila da u Kravarskom nema partizana, a fašisti su ih potom pustili da idu čuvati svoju stoku. Djeca su odmah, krišom otišla prema Kravarskom da obavijeste partizane o tenku. Nisu stigli ni stotinjak metara do tenka kad su sreli partizansku patrolu od 6 ljudi. Odmah su im rekli što su vidjeli i doživjeli. Partizani su iz Kravarskog smjesta uputili jednu skupinu partizana-minera ispred mjesta gdje je stajao tenk, s namjerom da miniraju cestu i na povratku u Goricu da ga unište. Neprijatelj je, međutim, pobjegao prije nego što su partizani došli. Nije obavio zadatak, ali ni partizani nisu tada iskoristili priliku. Djeca su, eto, dobro obavila svoj posao, spasili su u zadnji trenutak patrolu od 6 boraca koji su cestom išli ravno u neprijateljsku zasjedu.

U vrijeme IV neprijateljske ofenzive djeca su izvela još jedan podvig. »Vražja divizija« prolazila je kroz selo Buševec, a djeca su stajala na raskrižju kraj seoskog doma i promatrala nepreglednu neprijateljsku kolonu. U jednom trenutku iz kolone se izdvojio jedan vojnik s puškomitraljezom kojega je prislonio na zid. Išao je na zahod! Dječak Ivan Švehla u tren je oka pokupio mitraljez i sakrio se u prostorije doma. Za njim se uputio Ivan Kos-Đoni. Švehla je već u zaklonu postavio mitraljez s namjerom da puca po fašističkoj koloni. Prst s obrača skinuo mu je prisebniji Ivan Kos-Đoni, uvjeravajući ga »da će svi stradati bez koristi, a bolje da mitraljez odnesu partizanima u Barbarić!« Napomenimo da je Švehlin otac već tada bio partizan. Obojica dječaka potom su se pritajili i gledali vojnika koji se bez ikakva uzbuđenja udaljio za kolonom, vjerujući valjda da mu je kakav kolega ponio oružje. Kasnije nije bilo nikakve potrage za tim puškomitraljezom, a djeca su ga odmah odnijela partizanima.

Druga je skupina djece došla u priliku da iz priručnog njemačkog skladišta iznese cijeli sanduk municije. Tu je grupu vodio Ivan Katulić-Kočev, čija je cijela obitelj radila s partizanima. Za »krađu« nikada nitko nije saznao, a municiju su djeca odnijela partizanima. Mališani su rekli »da im je to bilo za igru i zabavu, pa da bi municiju možda i nama — partizanima — krali, kad ne bi bilo Nijemaca!« U Buševcu je više puta vođena oružana borba, a poslije nje je uvijek na bojnom polju ostajalo svakojaka oružja i municije. Djeca su to znala i sustavno su pretraživala popришta bitaka. Sve što bi našli dostavljali su partizanima. A kad nije bilo drugačije, onda su vojnicima po kućama i bunkerima krali sve do čega su došli. Dakako, dosta oprezno, jer potraga za ukradenim pištoljima i municijom nije nikada primijećena, barem nije vođena javno!

Pionirska četa u Poljani Čičkoj bila je prava izviđačka organizacija. Neprijatelj nije mogao ni u širem pojasu ostati nezamijećen. Organizaciju je vodio, kao komandir, Zvonko Mikša. Ona je radila i na skupljanju hrane, odjeće i novca za Pokret, ali su pioniri, kao kuriri, na međuseoskim vezama i širokom osiguranju sela bili nenadmašivi. Na sve strane i daleko od sela čuvali su stoku i svinje, pa su tako »vladali« cijelim područjem. U selu su aktivisti i partizani, kojih je tu uz minere i političke radnike uvijek bilo u manjem broju, mogli mirno odmarati ili raditi svoje određene poslove!

Djeca iz sela Kuče jednom su zgodom, u proljeće 1944. godine, primijetila pad američkog aviona u šumi Turopoljski lug, na sjenokoši Međibunje. Franjo Hrvačić odmah je poveo svoju pionirsku družinu i ondje zatekao pilota i ostalu posadu. Djeca su ih pokušala odvesti partizanima u Čičku Poljanu, ali kad je pilot, inače Crnac, vidio na karti pravac prenda sjeveroistoku, odakle je doletjeo oštećenim avionom sa zadatka, nije poslušao mališane, već je otišao u šumu i uzeo pravac prema Vukomeričkim goricama. Bio je siguran da je ondje partizanski teritorij !

Mališani su poslali svoje najbrže vjesnike u Poljanu do komandira »Relejne stanice« Josipa Čunčića-Mijačka. Izvijestili su ga o događaju. On se odmah s minerom, Dragom Hursijevićem-Žugcem, uputio na konjima prema palom zrakoplovu.

Čim je »kurir« otišao u Poljanu, ostala su djeca ušla u avion i pretražila ga. Pronašli su okidač mitraljeza. Nisu čekali dolazak partizana iz Poljane, a nisu ni znali da su već u njihovoj blizini i ustaše iz Turopolja, koji su

Grupa pionira iz Pokuplja u Lučelnici 1944. sa Slavicom Antonie.

vidjeli pad aviona. Djeca su počela pucati onako nasumce. Pucnjava je zaustavila ustaše u napredovanju, jer su očito smatrali da se to odupire ranjena avionska posada koja ih je, eto, zamjetila. Ustaška četa je, dakle, zastala, ali su nekolicina ustaša krenuli u izviđanje i ustanovili da to pucaju djeca-pastiri. Potom su bez straha krenuli prema avionu, a djeca su pobjegla u šumu. U međuvremenu su već stigli drugovi iz Poljane, kojima su se priključili dječaci. Joža Čunčić-Mijač-, ko oprezno se kroz šumu i grmlje približio avionu i ispalio crvenu raketu u zrak! Zatim je uslijedila paljba »iz svih oružja« po ustašama. Oni su crvenu raketu protumačili kao znak za početak napada, pa su hitro zapalili zrakoplov i pobjegli glavom bez obzira u Pilanu Turopolje, odakle su i došli.

Humanost prema pionirima i njihov doprinos kulturi u toku revolucije

Naša je Komunistička partija bila veoma brižna prema djeci, pa i u najtežim danima narodnooslobodilačke borbe, u toku najvećih ofenziva i neprijateljskog terora 1941 — 1942. godine. Pogotovo je 1943. godine posvetila veliku pažnju osnovnom i drugom školovanju pionira i omladine na našem području. Posebna je pozornost poklanjana djeci čiji su roditelji poginuli u NOB-u ili su bili po fašističkim zatvorima i logorima, ili pak u redovima narodnooslobodilačke vojske. Toj je djeci pružano sve što je bilo najviše moguće u škrtim ratnim prilikama. Brinuli smo se o njihovoj prehrani, odjeći i obući, ogrjevu, obradi polja itd.

Kad je riječ o kulturno-zabavnom životu, valja naglasiti da su djeca sama priređivala priredbe u svojim selima, najčešće pod rukovodstvom SKOJ-evaca ili zajedno s njima. Djeci je to činilo velike radosti i davalo poticaj za učenje u onom ratnom vihoru, u vremenu kojem nije bio primjeren njihov uzrast! Duboko se urezalo to vrijeme u psihu ondašnjih pionira o čemu, među ostalim, jedan od njih veli:

Pionirke u Veleševcu.

»(. ..) Budući da sam kao dijete od početka rata vječno slušao upozorenja i priče — ako nas otkriju doći će ustaše i sve nas poklati, a kuću, štalu i sve nam zapaliti — stalno sam živio u strahu. Nismo imali dječjeg veselja ni radosti, vječno bježimo i spavamo po šumi! Bili smo polugoli i bosi i gladni! Svejedno smo prigodne proslave i priredbe održavali po našim selima. Kad je bila pripremana veća svečanost za više sela i Narodnu vojsku priredbe su se održavale u šumi, kako bi svi ljudi mogli prisustvovati. Nastupali smo kao pioniri sa skojevcima mješovito i odvojeno. Davali smo skečeve, recitirali smo pjesme, plesali narodni folklor i u zboru smo pjevali partizanske pjesme! To su za nas pionire bili najljepši dani u toku rata. Takvih je bilo mnogo u ratu i po svim našim selima, a velike priredbe su nas se najviše dojmile, jer je na njima bilo puno ljudi i vojske, koji su naš veliki program nagrađivali dugim aplauzima (. . .)« ***(Izjava Josipa Kirinčića iz Čakanca — a. a.)***

Pioniri su se organizirali u čete s komandirom i komesarom, a pretežno su svi imali partizanske kape s crvenom petokrakom zvijezdom. Komandiri i komesari su nalazili načina da dobiju »pravu vojničku uniformu«! To su im najčešće, od vojnih kabanica šile spretne omladinke, tete, mame ili bake! Djeca su izmišljala i vlastite pjesme kojima su izrugivali okupatore i njihove sluge, a uzdizali naše partizane. Jedna takva veli: »Paveliću jel'ti bilo muka, kad ti razbi vojsku i reflektore »Kljuka«. Zatim »pošteđuju«, u stanovitom smislu, domobrane kad vele: »Domobranem čast, partizanem oružje i mast, tebi Paveliću Ante niti prazne kante!!!«

Zanimljiva je umješnost djece u svim njihovim aktivnostima, napose kad su neprijatelju »krali« oružje i municiju. U tom su bili pravi »umjetnici«. Fašisti ih nikad nisu uhvatili u krađi oružja, municije ili druge opreme koju su djeca uzimala okupatorima i davala partizanima. Barem ja ni jedan takav slučaj nisam ustanovio!

Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta (JNOF)

Jedinstvo razvoja narodnooslobodilačke borbe i narodne revolucije na našem području očituje se već kroz djelovanje opisanih organizacija u službi NOP-a. Okupljanje cijeloga naroda u borbu, bez obzira na političku, vjersku, nacionalnu ili neku drugu pripadnost, odvijalo se oko tih organizacija koje su i radile na dizanju ustanka. Napose su istaknutu ulogu u tome odigrali narodnooslobodilački odbori, dakako pod rukovodstvom Komunističke partije. NOO-i su tome frontu davali širinu i jedinstvo svenarodne borbe protiv okupatora i domaće buržoazije. Naš NOP, neprijatelj želi suziti na čisto klasnu borbu. »Zbog toga je i Vrhovni štab i AVNOJ nekoliko puta u toku narodnooslobodilačke borbe davao izjave da cilj narodnooslobodilačke borbe nije promjena društveno-ekonomskog uređenja, nego samo uspostavljanje nove narodne vlasti i novih odnosa među narodima Jugoslavije!« Ovakve izjave su bile nužne, jer zahvaljujući njima, okupator nije uspio pretvoriti oslobodilačku borbu u građanski rat, niti otupiti oštricu borbe okrenutu protiv njega. No, u toj borbi su se događale i socijalne promjene, iako nisu dirani svojinski odnosi s pravnog stanovišta.

Centralni komitet KPH, 12. kolovoza 1943. godine, dakle prije Drugog zasjedanja AVNOJ-a, piše Okružnom komitetu Poku-Plje:

»(.. .) Iz naše štampe ste mogli vidjeti da mi u ovom času kao najvažnije političko i organizaciono pitanje postavljamo oživljenje jedinstvene Narodno-oslobodilačke fronte na čelu sa njenim organima — N.O.O.-ima. Oživljenje i aktiviziranje Narodno-oslobodilačke fronte je prvi preduvjet ne samo za prodiranje u redove do sada nezahvaćenih masa, nego i za organizaciono zahvaćenje svih struja i grupa, u prvom redu pristalica HSS-a, koji se sve više opredjeljuju za narodno-oslobodilački pokret. Narodno-oslobodilačka fronta obuhvaća sve političke struje i grupe (komuniste, USAOH, AFŽ, pristaše HSS-a itd.) i sve one pojedince koji ne pripadaju ni jednoj od spomenutih grupa ili organizacija. Rukovodeći organi Narodno-oslobodilačke fronte jesu N.O.O-i na čelu sa ZAVNOH-om. N.O.O-i kao rukovodeći organi Narodno-oslobodilačke fronte, moraju pored svoje funkcije organa narodne vlasti, biti živa politička tijela koja ujedinjuju sve narodne snage. Treba prekinuti sa praksom da se politička djelatnost provodi preko partijskih organizacija, a N.O.O-ima da se prepuštaju uglavnom ekonomski poslovi i neka sitnija pitanja. Partija mora svoju političku djelatnost na osnovi široke platforme provoditi kroz NOO-e i preko njih. Upute ZAVNOH-a i N.O.O-a obavezne su za sve komuniste. Kao svagdje tako i po ovom pitanju oni moraju prednjačiti u izvršavanju odluka (...)

Da bi se podigao ugled NOO-a i razbila njihova izoliranost od masa *(što kod nas nije bio slučaj — o. a.)* potrebno je u prvom redu da partorganizacije promijene svoj pogrješan i štetan odnos prema NOO-ima. NOO-i nisu ničija prćija. Prema njima ne može nitko samovoljno postupati. Partorganizacije su dužne da podižu ugled N. O. O-a kao rukovodećih organa Narodnooslobodilačke fronte. One su dužne da im pružaju svakodnevnu političku i inu pomoć koja će podići njihov autoritet i osposobiti ih za vršenje krupnih političkih funkcija koje su im namijenjene (. . .) Borbu protiv sektaštva treba voditi na temelju široke linije narodno-oslobodilačke borbe. Treba svakodnevno objašnjavati štetnost »lijevog« istrčavanja i revolucionarnog fraziranja, izbacivanja i pisanja sektaških parola itd, i na tim primjerima objašnjavati široku liniju Narođno-oslobodilačke fronte (. . .) Mnogi komunisti gledaju na pristaše HSS-a, koji već surađuju ili su spremni da surađuju u Narodno-oslobodilačkoj fronti, s visoka, s rezervom i nepovjerenjem. Takav pogrješan i štetan odnos odbija pristalice HSS-a od Narodno-oslobodilačke fronte i otežava njihov pristup u nju. Pristalicama HSS-a koji pokazuju razne političke slabosti treba pravilnim odnosom i objašnjavanjem pomoći da se oni u redovima Narodno-oslobodilačke fronte oslobode svojih slabosti (. . .)« *(AIHRPH. KP-167/186).*

Kad je već bilo očito daje u Jugoslaviji jedina politička i vojnička snaga Narodno-oslobodilački pokret s velikim oslobođenim teritorijem, jakom vojskom i organiziranom vlasti preko NOO-a kojima rukovodi AVNOJ, općepriznat u zemlji kao vrhovna politička vlast, a bila su već formirana i republička rukovodstva, sastao se AVNOJ na svoje drugo, povijesno zasjedanje, 29. studenoga 1943. godine, u Jajcu, gdje je stvarno i konačno rođena nova Jugoslavija! AVNOJ se tada konstituira u vrhovnu vlast Jugoslavije, a narodno-oslobodilački odbori postaju pravi zakoniti organi vlasti radnog naroda, na čelu

s radničkom klasom. Na svom Drugom zasjedanju, AVNOJ je donio povijesne odluke na kojima je utemeljena FEDERATIVNA NARODNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA, a one jesu:

a) »Odluka o vrhovnom zakonodavnom i izvršnom narodnom predstavničkom tijelu Jugoslavije i Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije kao privremenim organima vrhovne narodne vlasti u Jugoslaviji za vrijeme Narodnooslobodilačkog rata.

b) odluka o oduzimanju prava zakonite vlade Jugoslavije tzv. Jugoslavenskoj vladi u inostranstvu i o zabrani povratka u zemlju kralju Petru II Karađorđeviću;

c) odluka o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu;

d) odluka o odobravanju odluka, naredaba i izjava Izvršnog odbora AVNOJ-a i Vrhovnog štaba NOV i POJ;

e) odluka o priključenju Istre, Zadra, Rijeke i Slovenačkog Primorja Jugoslaviji.

Na osnovi ovih odluka formirano je Predsjedništvo AVNOJ-a i izabran Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije kao prva vlada nove Jugoslavije, na čelu s predsjednikom Titom, koji je imenovan i za prvog maršala Jugoslavije kao komandant Vrhovnog štaba. Odlukama II zasjedanja AVNOJ-a formirana je nova državna organizacija jugoslavenske zajednice u kojoj osnovne organe vlasti predstavljaju narodnooslobodilački odbori. Ta nova zajednica sastoji se od 6 današnjih narodnih republika, t. j. Srbije, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Makedonije i Crne Gore. Pitanje autonomnih jedinica u okviru Srbije riješeno je kasnije, ali je odlukama AVNOJ-a dano pravo da se formiraju ove jedinice. Na osnovi odluka AVNOJ-a u toku 1944. sva su zemaljska vijeća održala svoja zasjedanja, formirala se kao najviši organ državne vlasti u svojim zemljama i potvrdila odluke donesene na drugom zasjedanju AVNOJ-a.« *(Enc. Jug. IV, str. 603-605)*.

Ovaj čin su morali priznati svi prijatelji i neprijatelji nove Jugoslavije stvorene u toku rata. I Sovjetski Savez je kasnije priznao odluke AVNOJ-a, iako je u prvo vrijeme bio protivan, »jer će pomutiti odnose među saveznicima!« To dakako nije smetalo Savezu, a novo činjenično stanje su priznali i zapadni saveznici — Amerika i Engleska — koji istovremeno pokušavaju ometati provođenje odluka AVNOJ-a, djelujući u korist kraljevine. Njihova nastojanja išla su za tim da se Nacionalni komitet sporazumije s kraljevskom vladom u emigraciji. Stoga su nakon sporazuma Tito—Šubašić (lipanj/studeni 1944. godine), osim međunarodnog priznanja nove Jugoslavije i drugih posljedica koje ovdje ne navodim, još više proširio narodnooslobodilački front borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika. Narodna vlast, stvorena tokom rata, de facto se ne mijenja u smislu želja emigrantske kraljevske vlade i njezinih zapadnih protežista, a izvjesna strahovanja nekih naših aktivista; »da će nas izigrati Zapad s kraljem i buržoazijom« pokazala su se izlišna, čak štoviše, kasnije se pokazalo da su sve posljedice proizišle iz te politike, bile naprotiv vrlo pozitivne za novu SOCIJALISTIČKU FEDERATIVNU JUGOSLAVIJU - RAVNOPRAVNU ZAJEDNICU SVIH NARODA I NARODNOSTI JUGOSLAVIJE, kao što je to naša Partija narodu i tumačila i za kakvu se, u stvari, naš narod borio.

Neprijatelji narodnooslobodilačke borbe zato su pojačali svoju aktivnost protiv naroda. Sjedinili su se oko okupatora svi: ustaše, četnici, mačekovci i tko zna kakvi još neprijateljski elementi, pa su žarili i palili po našim selima, ubijali, dakako, i nevino stanovništvo, plašili i zastrašivali narod najmonstruoznijim prijetnjama i akcijama. Front narodnog oslobođenja se, usprkos svemu, širio i njemu su prilazili svi pošteni rodoljubi, koji su do tada bili manje aktivni u toj borbi.

U takvim se okolnostima stvarala posebna organizacija — JEDINSTVENA NARODNOOSLOBODILAČKA FRONTA - JNOF, kako u cijeloj zemlji, tako i na našem području, a Izvršni odbor Narodnooslobodilačke fronte Hrvatske je tim povodom donio ODLUKU i razaslao je na teren za rad i organizaciju NOF-e. Ona glasi:

»ODLUKA

Izvršnog odbora od 19. VI 1944. g. o osnivanju odbora Narodne-oslobodilačke Fronte Hrvatske.

1. Cijelo selo na čelu s predsjednikom, podpredsjednikom, tajnikom i blagajnikom predstavlja jedan odbor.

2. Općine. U plenum općinskog odbora ulazi bar po jedan predstavnik svakog sela. U Izvršni odbor osim predsjednika, podpredsjednika, tajnika i blagajnika ulazi najmanje još pet članova plenuma.

3. Kotar: U plenum kotarskog odbora ulazi 20—30 predstavnika svih općina. U Izvršni odbor osim predsjednika, podpredsjednika, tajnika i blagajnika ulazi najmanje još 5 članova plenuma.

4. Okrug. U plenum Okružnog odbora ulazi 25—40 predstavnika svih kotareva. U izvršni odbor osim predsjednika, podpredsjednika, tajnika i blagajnika ulazi najmanje još 8 članova plenuma.

5. Oblast: U plenum oblasnog odbora ulazi 30—70 predstavnika svih okruga. U izvr-

šni odbor osim predsjednika, podpredsjednika, tajnika i blagajnika ulazi najmanje još 12 članova plenuma, i

6. Gradovi: U gradovima se osnivaju gradski odbori. (Plenumi i izvršni odbori). Kod toga treba ozbiljno uzeti u obzir teške ilegalne uvjete rada. Organizacionu izgradnju odbora NOF u gradovima postaviti i izvesti tako, da oni mogu što uspješnije djelovati i da se što bolje osiguraju od provale.

U većim gradovima osnivati odbore i u pojedinim poduzećima, ustanovama, udruženjima i t. d. Radi lakšeg i uspješnijeg djelovanja osnivaju se i kotarski odbori. Na čelu svih tih odbora stoji gradski odbor.

Kod izbora plenuma i izvršnog odbora ne treba se kruto držati ovih uputa. U pojedinim mjestima i krajevima treba odrediti broj članova plenuma i izvršnog odbora, uzimajući u obzir veličinu područja, legalne i nelegalne uvjete rada. Broj stanovnika, mogućnost održavanja veza i druge okolnosti. Treba da važi kao pravilo da odbori moraju biti sposobni za rad i da stvarno mogu uspješno djelovati kao politička rukovodstva na svom području. To važi za sve odbore a prvenstveno za općinske i kotarske odbore koji su najbliži narodu.

Sastanke, konferencije i skupštine, koje će birati odbore N. O. F. treba pripremiti tako da na njima učestvuju što širi redovi naroda. U odbore birati ugledne borce i prvake, odane oslobodilačkoj borbi, koji uživaju povjerenje naroda.

N. O. F. je opće narodna politička organizacija. To mora doći do izražaja i u ličnom sastavu odbora. U njima imaju biti zastupljeni i predstavnici svih političkih grupacija ujedinjenih u N. O. F, kao i vanstranački rodoljubi.

Kod izbora okružnih odbora treba ujedno iz svakog okruga izabrati po 3—5 članova za Zemaljski odbor N. O. F. Hrvatske.

IZVRŠNI ODBOR NARODNO-OSLOBODILACKE FRONTE HRVATSKE
Tajnik
Andrija Hebrang v. r.

Predsjednik:
Vladimir Nazor v. r.*(a. a)*

Odbori JNOF-e su dobili najvažniju političku ulogu i radi toga je, uz odluku o njihovom formiranju, Izvršni odbor JNOF-e Hrvatske napisao i uputstvo o njihovom značaju, što dopunjava već ranije izdani proglas od 18. svibnja 1944. godine. U tom uputstvu su istaknuti »oni veliki ciljevi za čije se ostvarenje bori Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta«. Čini mi se korisnim za čitaoce istaknuti ulogu JNOF-e od njezinog formiranja, jer se, u biti, njezina uloga nije promijenila ni do danas, pa djelomično iznosim te izvorne upute spomenutog Izvršnog odbora JNOF-e za Hrvatsku:

»(. . .) Obzirom na brzi razvoj događaja koji mogu nastupiti *(poslije II zasjedanja AVNOJ-a — o. a.)* i izazvati novo bujanje i polet oslobodilačkog pokreta, treba odmah, u svim krajevima, pristupiti osnivanju tih odbora(.. .)

Izbor seoskog odbora vrši se na skupštini cijeloga sela. Gdje se ne mogu održati velike općinske skupštine za izbor općinskog odbora, tamo će se na seoskim skupštinama pojedinih sela, kod izbora seoskog odbora, ujedno izabrati i predstavnik sela u općinski odbor. Kotarski se odbori biraju na širokim kotarskim konferencijama izaslanika svih općina i sela, a okružni i oblasni na širokim konferencijama izaslanika kotara i okruga. Čim se koji odbor izabere sazvati će se njihova sjednica i izvršiti konstituiranje prema priloženoj odluci Izvršnog odbora(. . .)

Da bi se već u samom početku izbjegle zabune, pogreške u radu i nepravilni međusobni odnosi, mora se temeljito objasniti razliku između N. O. O.-a i odbora N. O. F.

Narodno-oslobodilački odbori su organi narodne demokratske vlasti, oni vrše svoje funkcije vlasti prema propisima i uputama ZAVNOH-a (Vidi odluku III. Zasjedanja o ustrojstvu i poslovanju N. O. O.-a).

Odbori N. O. F. su politička rukovodstva. Oni djeluju prema odlukama i uputama Izvršnog odbora N. O. F. Hrvatske i njemu su u krajnjoj liniji odgovorni za svoj rad. Odbori N. O. F. Hrvatske, kao jedinstvena vodstva svih organizacija, stranaka i vanstranačkih rodoljuba ujedinjenih u NOF-u Hrvatske, organiziraju i vode sve političke akcije, kampanje i propagandu(. ..)

Odbori NOF-e predstavljaju onu široku svenarodnu organizaciju na koju se narodna vlast N. O. O.-i oslanja. Oni su dužni da pružaju svakodnevnu i svestranu političku pomoć N. O. O.-ima, kako u daljoj izgradnji i učvršćivanju narodne demokratske vlasti, tako i za uspješno rješavanje svih mnogobrojnih zadaća koje spadaju u djelokrug N. O. O.-a. Odbori N. O. F. daju N. O. O.-u prema potrebi inicijativu za brzo i pravilno rješavanje političkih, gospodarskih, socijalnih i drugih pitanja svoga mjesta, kraja ili općeg značaja (mobilizacije, prehrane vojske i naroda, opskrba i smještaj naših invalida i neopskrbljene djece itd.). Oni podvrgavaju kritici pogriješan rad ili nerad NOO-a i pomažu odklanjanje njihovih slabosti i nedostataka. Preko odbora N. O. F. stavljaju se NOO-i pod demokratsku kontrolu širokih narodnih redova. To će biti najbolji lijek

protiv birokratiziranja NOO-a i nesavjesnosti u njihovome radu(. ..)« *(a. a.)*

JNOF na našem području

Neposredno nakon donošenja odluke i uputa o formiranju JNOF-e na području Hrvatske, u bivšem je kotaru Velika Gorica formiran, u lipnju 1944. godine, Kotarski odbor Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte Velika Gorica.

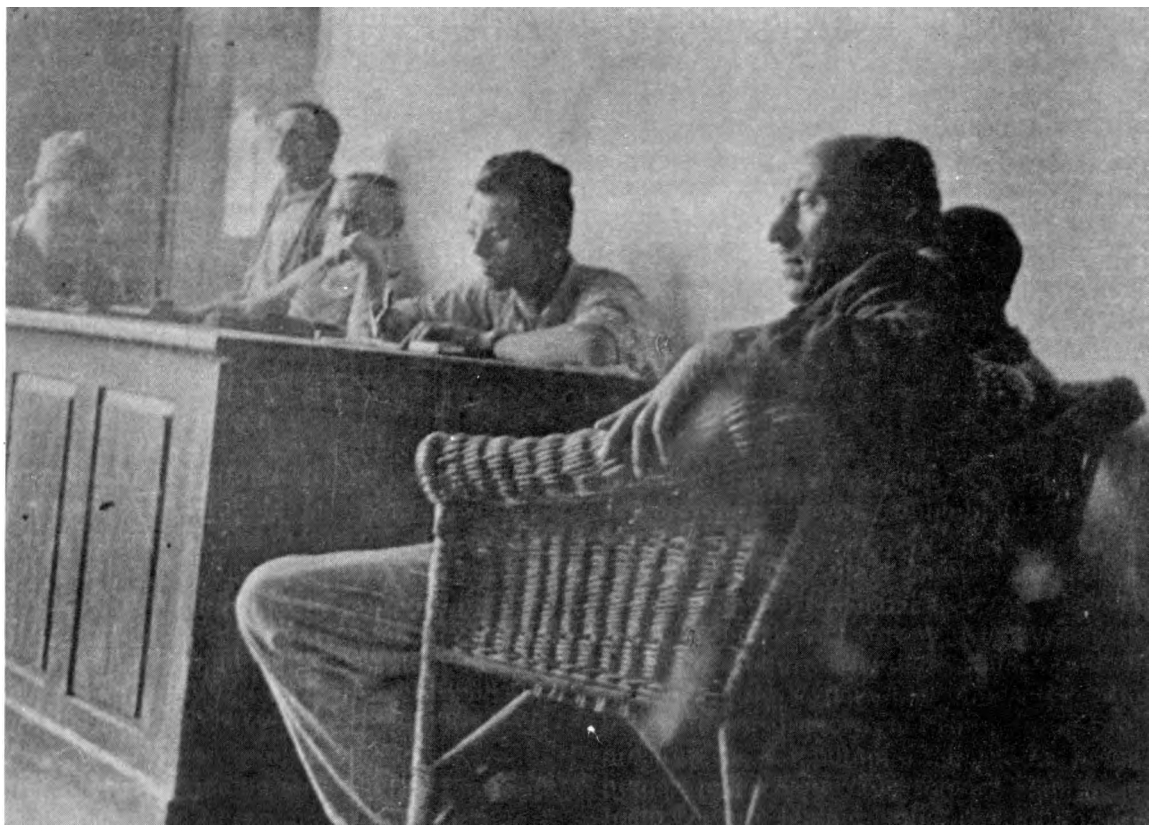
Dana 9. lipnja 1944. godine sazvana je Kotarska konferencija JNOF-e u Cerovskom Vrhu. Više od stotinu delegata iz svih općina izabralo je Plenum Kotarskog odbora JNOF-e. U Izvršnom su odboru prvotno bila petorica drugova, a kasnije je taj broj proširen na 8 i potom 12 ljudi. Za prvog predsjednika Kotarskog odbora izabran je Josip Deverić-Dumić, poljoprivrednik iz sela Lomnice. On je prije pripadao HSS-u u kojem je obavljao rukovodeću funkciju, a

Josip Deverić-Dumić poljoprivrednik iz Lomnice Donje, bio je prvi predsjednik JNOF-e kotara Velika Gorica 1944. godine.

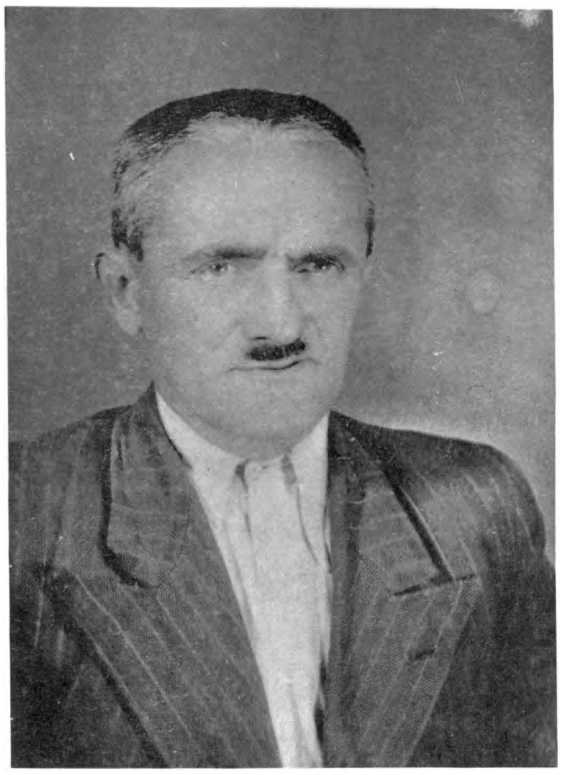
August Štancer, župnik u penziji (Rogaška Slatina) ostao je i dalje: »V SLUŽBI SOCIJALIZMA IN BOGA« (noviji snimak).

Sastanak Kotarskog odbora JNOF-e Velika Gorica. Drugi s lijeva: Josip Cerovski iz Cerovskog Vrha; treći s lijeva: Stjepan Plepelić iz Plesa, predsjednik Okružnog odbora JNOF-e za Pokuplje - Žumberak; krajnji desno: Franjo Sremić, kovač iz Kravarskog.

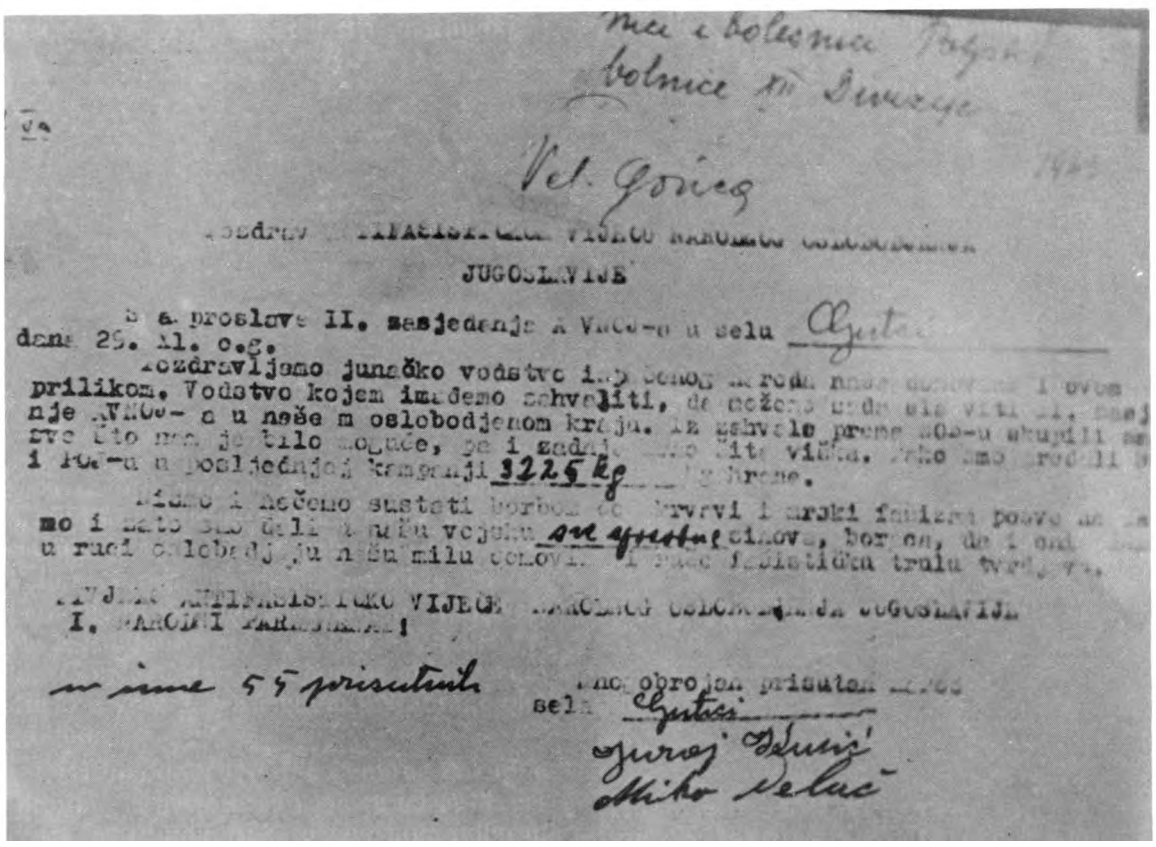
sada se priklonio NOB-u u kojem su mu braća već otprije aktivni borci. Prvi potpredsjednik je bio August Štancer, svećenik iz Velike Gorice. Tajnik je bio drug Nikola Perković-Mika, šumski radnik iz Lukavca. On je istodobno bio i sekretar KK KPH Velika Gorica. Ostali su odbornici bili iz raznih dijelova kotara, a u Plenum je izabrano oko 25 ljudi.

Okružni odbor JNOF-e za okrug Pokuplje formiran je nešto kasnije, 7. rujna 1944. godine. Od 16 odbornika u Izvršnom odboru, šestorica su bili s našeg područja. Prvi i trajni predsjednik je bio Stjepan Plepelić-Mali, poljoprivrednik iz sela Pleso (kotar Velika Gorica). Pripadao je prije kotarskom rukovodstvu HSS-a a neko je vrijeme čak bio predsjednikom te kotarske organizacije. Sada se priklonio NOP-u, jer mu je sin već otprije bio u NOV-u. Uz to su ga proganjali ustaše, jer nije pristajao na suradnju s njima. Za potpredsjednika Okružnog odbora JNOF-e je izabran Viktor Mere, svećenik iz Odre zagrebačke, kotar Velika Gorica. U Izvršnom odboru još su bili: Petar Fiolić (poljoprivrednik iz Male Mlake, koji je prije dugo obavljao dužnost predsjednika Kotarske organizacije HSS-a i bio zamjenik narodnog zastupnika za kotar Velika Gorica. U NOP-u je bio i predsjednik Okružnog NOO-a Pokuplje); Stjepan Fabijančić. Japa (poljoprivrednik iz sela Kuče, kotar Velika Gorica.

Stjepan Plepelić-Mali, seljak iz Plesa, predsjednik Okružnog odbora JNOF-e za Pokuplje — Zumberak.

Pripadao je prije lijevom krilu HSS-a i bio seoski rukovoditelj, a 1941. godine prilazi politici Komunističke partije i postaje njezinim članom. U kotaru Velika Gorica bio je prvi predsjednik kotarskog NOO-a); Antun Stanilović-Tonča (poljoprivrednik iz Lukavca, kotar Velika Gorica. Bio je prije viđeniji političar HSS-a. U ratu se priklonio politici Komunističke partije i postao je njezinim

Vel. Gorica

JUGOSLAVIJE

dana 29. XI. o.g.

prilikom. Vodstvo kojem imademo zahvaliti,

i ROA-u u posljednjoj kampanji 3225 kg

mo i sada biti dali

u ruci oslobodj ju

u ime 55 prisutnih

Živio

Živio

Živio

Živio

Faksimil jednog od tisuće pozdravnih telegrama odaslanih AVNOJ-u i drugu Titu s narodnih zborova u selima našeg područja. Ovaj je faksimil stalno izložen u Muzeju - AVNOJ-a u Jajcu.

Općinski odbor JNOF-e i AFŽ-a Orle. U prvom redu, u sredini sjedi Jagica Kučan iz Drnka, predsjednica Općinskog i član Kotarskog i Okružnog odbora AFŽ-a.

članom 1942. godine. U NOP-u je obavljao neko vrijeme dužnost tajnika Kotarskog NOO-a); Josip Mladen, (poljoprivredni tehničar iz sela Jezero sisačko — kotar Velika Gorica). U Plenumu je od 65 odbornika s našega terena bilo 25 drugova.

Makar se na našem području u to vrijeme već razbuktala borba naroda za oslobođenje, ipak se našlo onih koji su kadšto stajali po strani, a neki čak i djelovali protiv oslobodilačke borbe, zajedno s okupatorom. U podršci Odlukama II zasjedanja AVNOJ-a i ZAVNOH-a, organizacija JNOF je dala veoma značajan prilog. Odašiljani su pismeni pozdravi o podršci i izvršavanju svih zadataka NOB-a, koje je u nekim selima potpisivalo i stotinjak žena i muškaraca. Najviše je žena bilo među njima, zbog toga što su muškarci već pretežno bili u NOV-u.

Navest ću imena sela koja su poslala podrške drugu Titu, Nacionalnom komitetu, AVNOJ-u, ZAVNOH-u i vladi Federalne Hrvatske s masovnih sastanaka i raznih konferencija: Dubranec, Novo Brdo, Čakanec, Lipnica, Jerebić, Vukomerić, Hruševec Gornji, Cerovski Vrh, Kozjača, Dragonožec, Trpuci Srednji, Lipnica (iz Lipnice je slala »Seljina« brigada i narod), D. Lukavec, Gudci, Lomnica Donja, Srednji Dragonožec, Donji Dragonožec, Opatija, Žitkovčica, Petravec, Cvetković Brdo, Gornji Lukavec, narod Turopolja i Posavine s konferencije kotara i općina, Havidić, Ruče, Bukevje, čakanci, Jerebić, Novo Brdo, delegati kotarske konferencije propagandista (52 potpisa), Kozjača, Novo Brdo, Petravec, Žitkovčica, Podvornica, narod općine Dubranec, Cerovski Vrh, Kravarsko, Barbarić, Lukavec, Gudci, Havidić, Jerebić, Vukomerić, Gustelnicà, Petravec, Prvonožina, Dubranec, sudionici zdravstvene konferencije (64 potpisa), Sop, Čret, Obed, Bukevje, Strmec, Zablatje (...) *(AIHRPH, KP-172/695).*

Kakvim redom je pravljen taj popis nije sasvim jasno, jer se neka sela javljaju i više puta, a neka nisu spomenuta, iako se pozdravna pisma nalaze' u arhivu. Jedno ili dva takva pisma ću citirati. Šestak Brdo, na primjer, šalje pozdrave predsjedniku Privremene vlade drugu Josipu Brozu Titu, a potpisuju ih 34 žene i isto toliko muškaraca s obećanjem da »nećemo dopustiti da se u našu zemlju opet uvuku mračne klike okupljene oko kralja i samozvane izbjegličke vlade(. ..) još većim žarom nastaviti ćemo svetu oslobodilačku borbu pod vašim mudrim rukovodstvom. ŽIVIO MARŠAL JUGOSLAVIJE I VELIKI VOĐA NAŠIH NARODA DRUG TITO! ŽIVJELA PRIVREMENA VLADA JUGOSLAVIJE! ŽIVIO AVNOJ!« *(AIHRPH, JNOF-5/678).* Iz sela Jerebić šalju pozdrave Privremenoj vladi Jugoslavije i drugu Titu s porukom: »(...) S ogromnim oduševljenjem smo primili vijest, da je stvorena Privremena vlada sa Vama na čelu. Sve svoje snage dat ćemo da proširimo plamen oslobodilačkog rata, uvjereni da ćemo jedino tako i pod Vašim rukovodstvom ostvariti republiku Hrvatsku u okviru federativne Jugoslavije, u kojoj će svakom narodu biti zajamčena nacionalna i ekonomska prava. Mi nećemo povratka stare vlasti, te smo spremni da se pod vašim rukovodstvom borimo protiv svih pokušaja njenog povratka (. . .)« *(AIHRPH, JNOF-5/677).*

S velikog zbora što su ga održale općine Orle, Novo Čiče i Vukovina u selu Veleševec (bez datuma), gdje je prisustvovalo

400—500 ljudi i žena, poslan je ovakav telegram:

»Predsjedniku Federalne vlade Hrvatske, drugu VLADIMIRU BAKARIĆU!

Narod općine Orle, Novo Čiče i Vukovina skupljen na masovnom zboru u selu Veleševcu.

Šaljemo Vam druže predsjedniče plamene pozdrave sa našeg zbora kao i cijeloj vladi Federalne Republike Hrvatske.

S ogromnim oduševljenjem primili smo vijest o sastavu prve Narodne vlade za Hrvatsku i s Vama na čelu.

Uvjereni smo da će naša Narodna vlada dati svome narodu koliko će god najviše moći i, mi obećajemo da ćemo našu prvu Narodnu vladu pomagati svim svojim moralnim i materijalnim snagama da obnovimo i izgradimo našu novu domovinu Federalnu i Demokratsku Hrvatsku.

Živio predsjednik Hrvatske vlade drug Vladimir Bakarić!

Živila prva Demokratska vlada Federalne Republike Hrvatske u bratskoj zajednici Federativnoj i Demokratskoj Jugoslaviji!

Živio predsjednik vlade Federativne Jugoslavije Maršal Jugoslavije drug TITO!« *(AIHRPH. JNOF-5/676).*

Ovo je bio pravi izljev oduševljenja potaknut razvojem događaja. Narod je zaista vidio svoju slobodu u federativnom uređenju zemlje, u kojoj će svi narodi živjeti bratski i ravnopravno. To izražavaju i eminentni skupovi naroda našeg područja i okruga Pokupije, prilikom svojih osnivačkih konferencija s kojih upućuju proglase narodu ovoga kraja.

Zbor na otvorenom pred porušenom crkvom u Kozjaci.

Proglasi narodu

Djelomični izvaci iz tih proglasa Kotarskog odbora JNOF Velika Gorica i Okružnog Odbora JNOF za Pokuplje, ilustrirat će najbjelodanije težnju za slobodom i radost nakon II zasjedanja AVNOJ-a i stvaranja republičkih jedinica u federativnoj zajednici Jugoslavije.

Odlomak iz Proglasa velikogoričkog odbora glasi:

»Hrvatski narode kotara Velika Gorica!

Prvi put u povijesti doživio je naš hrvatski narod, da će biti potpuni gospodar u svojoj domovini. Nakon tisuć-godišnje borbe, po-

Zbor JNOF-e u Kozjaci.

Grupa aktivista, članova JNOF-e kotara Velika Gorica u Cerovskom Vrhu 1944. godine.

dređen, gažen i ponižavan po svim neprijateljima, danas mu se pruža prilika, da preuzme vlast u svoje ruke i da odlučuje svojom sudbinom. Sve dosadašnje vlade i sistemi nisu mu ovo omogućili, ali mu je to omogućila narodnooslobodilačka borba, koja je započeta u najtežim časovima našega naroda, kada je protivnik upotrijebio sve da nas Hrvate izbriše sa lica zemlje.

U toj borbi je hrvatski narod dokazao, da ne želi nikome biti podređen i da želi zajednicu svih slavenskih naroda, koji žive na jugu (.■•)

Kao predstavnici Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte pozivamo sve one, koji su još po strani, da pristupe u redove JNOF-e, jer je ona jedina garancija za samostalnost te potpunu slobodu kako pojedinih staleža, tako i pojedinaca.

U JNOF-i na čelu s Komunističkom partijom nalazi se HSS, Samostalna demokratska partija ili (Srpski klub) i sve ono u hrvatskom i srpskom narodu, što želi bratski živjeti u slobodnoj demokratskoj federalnoj Hrvatskoj kao i u Jugoslavenskoj federativnoj državi, koju predvodi i danas joj stoji na čelu prvoborac drug maršal Josip Broz Tito(. ..)« *(a. a.)*

S I konferencije JNOF-e za okrug Pokuplje održane 7. rujna 1944. godine, kojoj je prisustvovalo oko 550 delegata, upućen je slijedeći proglas narodu Pokuplja, koji se ovdje djelomično navodi:

»(...) Naši su narodi uz pomoć svoje Narodnooslobodilačke vojske pod rukovodstvom svog ljubljenog maršala Tita izgradili pravi narodni parlament Jugoslavije — AVNOJ, narodni sabor Hrvatske ZAVNOH i narodne skupštine u svim zemljama Jugoslavije. Imenovan je Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije. Izgrađuje se nova narodna država Demokratska Federativna Jugoslavija — bratska zajednica bratskih naroda. Izgrađuje se slobodna federalna Hrvatska i druge federalne jedinice, kao ravnopravni članovi Demokratske Federativne Jugoslavije.

U upornoj borbi za oslobođenje naše zemlje od okupatora iskovana je i krvlju cementirana najveća tekovina oslobodilačke borbe: jedinstvo i bratstvo naroda Jugoslavije, jedinstvo i bratstvo Hrvata i Srba. To bratstvo i jedinstvo opravdalo je sebe za vječna vremena. Zajednička borba naroda naše zemlje donijela je velike i slavne zajedničke tekovine, koje garantiraju slobodnu, sretnu i radosnu budućnost našim narodima. Čuvajmo ljubomorno to jedinstvo i bratstvo.

Razgovori maršala Tita sa predsjednikom britanske vlade g. Čerčilom i sporazum zaključen sa predsjednikom jugoslavenske vlade u inozemstvu dr. Šubašićem, znače novu pobjedu naroda Jugoslavije. Razbijene su nade raznih otvorenih i prikrivenih narodnih neprijatelja okupljenih oko velikosrpskog četničkog vođe Draže Mihajlovića i veliko-hrvatske ustaško-mačekovske klike u Zagrebu. Narodno-oslobodilački pokret i njegove tekovine izvojevane u upornoj borbi kao i odluke Antifašističkog vijeća priznate su i od naših Saveznika i od jugoslavenske vlade. Nema više povratka na staro. Pitanje konačnog oblika državnog uređenja riješit će narod svojom slobodnom voljom poslije rata.

Da bi sačuvali velike tekovine izvojevane u trogodišnjoj borbi na čelu sa našom Narodno-oslobodilačkom vojskom, i da bi izvojevali nove tekovine, naši se narodi organiziraju u Jedinstvenu narodno-oslobodilačku frontu. U JNOF treba da stupi svaki pošten čovjek, svaki onaj građanin koji ne pomaže neprijatelja, priznaje odluke AVNOJ-a, ZAVNOH-a i tekovine naše borbe, bez obzira na svoju političku, stranačku, vjersku ili nacionalnu pripadnost. Svi treba da se rukovodimo jednom mišlju, jednim djelom, a to je sloboda i budućnost našega naroda, slobodna federalna Hrvatska u demokratskoj federativnoj Jugoslaviji, u kojoj će svi društveni slojevi rodoljuba i svi ljudi koji se nisu ogriješili imati sva prava građanina slobodne domovine. Zadaća Jedinstene narodno-oslobodilačke fronte je da u svakom pogledu pomaže narodnu vlast, da brani izvojevane tekovine, da se bori za što bržu i potpunu narodnu pobjedu i za izgradnju naše narodne države, te da vrši organiziranu kontrolu svoje narodne vlasti(. . .)

Reakcionarna gospoda iz Zagreba, povezana s ustašama, nalaze se pred jamom u koju povijest trpa svoje smeće. U nju će ih narod zatrpati. Ta se gospoda stapaju s ustašama i zalažu se za NDH — Hitlerovu tvorevinu. Oni čine pokušaje da još jednom zabiju nož u leđa narodu, da spriječe njegovo oslobođenje. Mačekovci letcima pozivaju hrvatske vojnike da se okupe oko njih i Mačeka. Ta izdajnička mačekovsko-ustaška gospoda u tu svrhu hoće da iskoriste domobrane, četnike i druge oružane formacije, koje će i dalje suprostavljati našoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci i našem pokretu i pomoću kojih misle ugrabiti vlast u Zagrebu u času, kada okupator i njegovi krvnici budu morali bježati iz naše zemlje. Zbog toga se provodi mobilizacija ljudstva od 17 godina pa do visoke starosti, kao i svih materijalnih sredsta-

August Štancer (desno), kapelan u velikogoričkoj župi, suradnik NOP-a i prije odlaska u partizane, s obitelji kožarskog obrtnika Dragutina Markovića (lijevo) iz Kurilovca. Dragutinova supruga Ljubica (u sredini s djecom) u Kuriiovcu 1943. godine. August Štancer je bio i potpredsjednik JNOF-e za kotar Velika Gorica.

Đuro Makarević, župnik u Vukovini (suradnik NOP-a još kao kapelan u ratu) na slici s omladinom i partizanima, prilikom žetve u Starom Čiču 1945. godine.

va. Neprijatelj šalje svoje bande: ustaše, četnike i druge u lov na ljude, na njihovu stoku i druga sredstva. Okupator će učiniti sve, da odvuče oružane snage NDH i što više ljudstva i sredstava u Hitlerovu Njemačku za njenu obranu, a to će značiti sigurnu propast svih onih, koji se daju odvesti(. ..)« *(a. a.)*

U najvećoj hajci združenih izdajica i okupatora na ljude i njihova dobra, JNOF veoma aktivno i uspješno suzbija svako haranje i fašističke ideološke diverzije na cijelom području. U tom smislu citiramo dijelove jednog od izvještaja iz toga vremena:

»(. . .)Kotarska JNOF je dobra i sam Izvršni odbor se sastoji od 12 članova(...) Radi se aktivno i opaža se rad J. N. O. F. na terenu. Po općinama na oslobođenom i poluoslobođenom terenu postoje odbori JNOF i dosta su aktivni, kao i u selima. Naša štampa se raspačava po svim selima, a gdje je neprijateljsko uporište šaljemo preko R. O. C.-a (. ..) *(Rejonski obavještajni centar Velika Gorica — o. a.)* Usmena propaganda je dobra i narodu se prikaže sve što nije našao preko štampe. (. . .)Mačekovci u općini Vukovina šire parole da će pobijediti oni bez oružja sa zelenim grančicama, a ljudi se zanimaju što je Šubašić u vladi(. . .) Kurirska služba je dobra, redovito odlaze po štampu, broj kurira nije dovoljan. Po općinama je isto dobra kurirska služba, jedino je slabija u općinama preko pruge(. ..)« *(AIHRPH, JNOF-5/675).*

I seoski odbori JNOF-e davali su svoje proglase narodu da bi na taj način okupili i aktivirali u borbi protiv okupatora i ono malo stanovništva koje stoji po strani. Tako, na primjer, u proglasu Odbora JNOF sela Kuče, među ostalim, čitamo: »(. . .)Usprkos svih nadčovječanskih stradanja, muka i patnja naš narod svrstan u formacije slavom ovjenčane herojske Jugoslavenske armije, a uz pomoć bratske nepobjedive Crvene armije, oslobađa stopu po stopu naše zemlje dok konačno ne oslobodi čitavu našu zemlju, uništivši do posljednjeg fašističke ustaško-četničke zvijeri. Stekavši time potpuno nacionalnu nezavisnost i državnu slobodu te

Faksimil priznanice o predanoj stoci za potrebe NOV-a. Mnogi članovi JNOF-e i drugi rodoljubi dali su svoju stoku i žito bespovratno, iako su imali pravo na nadoknadu.

Br. 1347 Pokupsko dne 16. VIII 1947

PRIZNANICA

Za potrebe N. O. V. i P. O. Hrvatske drug Stanjaić Mato- iz Pokupsko općine Pokupsko stavio je na raspolaganje 2 Junice otkupom za N. O. V. 550 kg. Petlu Pokupsko 2 kg.

Gornje će mu se nadoknaditi čim to bude moguće u naravi ili novcu.

ZEMALJSKO ANTIFAŠISTIČKO VIJEĆE NARODNOG OSLOBODJENJA HRVATSKE

Primio: Falajnar

Masovni zbor s narodnim veseljem u Ruči, 20. VI 1943. godine.

bratstvo i jedinstvo svih naroda Jugoslavije(.. .)

Za provođenje ove herojske borbe kao i za čuvanje tekovina tom borbom tolikom krvi i životima stečene narodne slobode dužan je da pruži svoj obol svaki pripadnik našeg naroda, bez obzira na stranačku, političku, vjersku i nacionalnu pripadnost. U tu svrhu osnovana je organizacija J. N. O. F. Jugoslavije(. . .) To je politička organizacija koje članom postaje svako lice bez razlike spola koje nije okaljalo ruke narodnom krvlju. Ona je politički rukovodilac i putokaz svih organizacija i ustanova i posrednik između svakog svog člana i bilo koje narodne vlasti ako dođe do neželjenih sporova. JNOF je čuvar tekovina narodno-oslobodilačke borbe i javno će žigosati svakoga bez razlike tko se usudi da bilo čime smeta izvršenje istog zadatka(...)« *(a. a.)*

Konferencija kotarske JNOF-e Velika Gorica(25. II 1945)

Jedna od najzanimljivijih kotarskih konferencija Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte Velika Gorica održana je 25. veljače 1945. godine u Dubrancu. Prisustvovalo joj je više od 500 ljudi. Osobitost ove konferencije je u njezinu programu i mjestu održavanja, kao i u zanimljivim izlaganjima njezinih organizatora. O tome je izvjestitelj-dopisnik Propagandnog odjela pisao okružnom Propagandnom odjelu za Pokuplje:

»(.. .)Naš dopisnik Ferdo Škrljac šalje slijedeće: KONFERENCIJA JNOF-e ZA KOTAR VELIKA GORICA. Dana 25. II. održana je u Dubrancu poslije sv. mise pred župnom crkvom masovna konferencija. Prisutno je bilo mnoštvo naroda u broju oko 500. Konferenciju je otvorio predsjednik JNOF-e za kotar Vel. Goricu drug Josip Deverić koji je istaknuo smisao i značaj same konferencije i predao riječ drugu članu odbora Okružne JNOF-e, koji je između ostalog istaknuo krvavu historiju naših naroda u prošlih 22 godine za vladavine bivših nenarodnih režima. Između ostalog je još rekao: Sloboda je našim narodima blizu i mi svi danas vidimo, da je bila laž što su nam naši neprijatelji govorili! Naročito je istakao značaj Krimske konferencije i interes našeg naroda za nju. O uređenju Jugoslavije u budućnosti, rekao je, da će narod sam odlučivati o obliku vladavine u njoj, dok su već sada izjavili da neće povratka na staro, ni kralja Petra. Da naša borba nije partijska odnosno borba pojedinih partija, nego borba čitavog naroda bez obzira na stranke zato je formirana JNOF-a, koja kao izraz cijelog naroda stoji na čelu NOB-e. Zato treba, da se naš narod što čvršće poveže u JNOF-u. Naš narod znade tko mu je vođa. Neprijatelji su željeli da naš narodni pokret prikažu u lažnom svjetlu. Naš narod ne nasjeda lažnoj propagandi neprijatelja, što nam je dokaz naša hrabra vojska koja se svakog dana povećava i vodi borbu i vodit će borbu do konačnog oslobođenja i uništenja fašizma.

Veliki narodni zbor u ljeto 1944. s delegatima iz cijelog velikogoričkog kotara održan u Cerovskom Vrhu.

Svečano ukrašena bina s govornikom na zboru u Cerovskom Vrhu

Uzima riječ potpredsjednik JNOF-e (ime nepoznato), ***(potpredsjednik Kotarskog odbora JNOF-e Velika Gorica bio je svećenik August Štancer — o. a.)*** i govori između ostalog: Naša borba nije borba za komunizam kako su to neprijatelji htjeli prikazati našim narodima i stranom svijetu, jer da je tako onda ja, kao svećenik nebi govorio sa ove govornice, jer nikada nisam bio komunist i neću biti nikada komunist, ali budući je ovo narodna borba za samo biološko očuvanje naših naroda, koje je neprijatelj htio istrijebiti a to nam služi primjerom Slovenija. Slovence su Nijemci jednu trećinu uništili, jednu trećinu raselili da se asimiliraju među tuđim narodima, dok je ostale htio učiniti svojim robljem. Naši su narodi i u prošlosti bili izvrgnuti opasnosti uništavanja sa strane fašističko-nacističkih osvajača, ali još nikada u povijesti naših naroda nije nam zaprijetila opasnost potpunog uništenja kao godine 1941. Tada je švapsko uništavanje doseglo vrhunac ne samo izravnim putem, nego i raspirivanjem mržnje brata na brata koji je doveo do bratoubilačkog rata. Naročito je naglasio, da sada nije vrijeme, da se gleda sa strane na NOB već da je dužnost svakoga tko je sposoban, da prihvati oružje i uloži sve svoje sposobnosti NOV-u i NOB-u. Osim toga pozvao je sve one koji imaju bilo koga u bunkerima ili neprijateljskoj vojsci, da ga privede našoj NOB. Oni koji ništa ne budu doprinijeli našoj NOB ili joj budu čak i škodili ne će uživati blagodati krvlju stečene slobode, već će krivci odgovarati pred narodnim sudom. Kao primjer vidimo nekolicinu naših svećenika koji još nisu u NOP zato bi bilo potrebno da se već jednom osvijeste.«

Drug Stjepan Plepelić, predsjednik JNOF-e okruga istakao je značaj početka našega NOB-a. On je tom prilikom rekao: »Naša je borba počela pod teškim uvjetima i mi smo iz ničega stvorili jaku i moćnu vojsku, zato nismo htjeli svoju glavu staviti u jaram kojeg nam je htio mrski okupator nanrinuti.« Za vrijeme cijelog njegovog govora vladala je među narodom veselost, jer je drug predsjednik Plepelić u svom govoru ubacivao šaljive dosjetke na račun naših neprijatelja.

Osim spomenutih govornika govorio je i drug Mijo Pučko, potpredsjednik kotarske JNOF-e. On je rekao ljudima, da se ne trebaju bojati komunista, jer su to sve naši ljudi, šusteri, šnajderi, kovači i drugi radnici, a pobjeda naše narodnooslobodilačke fronte je sigurna, »ako bog da i naša komunistička partija!«

Dragica Pučko je deklamirala jednu rodoljubnu borbenu pjesmu, (bez naslova).

Poslije svršene konferencije održao je Odbor kotarske JNOF-e sastanak (. ..)« ***(AIHRPH, NV–97/135).***

Prije konferencije, ina prodici, svećenik je pripremio narod za sastanak, a potom je pred crkvom otopčeo skup o kojem je upravo bila riječ. Program je bio dosta kratak, ali s velikom pažnjom saslušan i odobravan od prisutnog naroda. Pozitivne posljedice i rezultati toga skupa znatno su pomogle u provođenju zadataka koje je iziskivao NOB.

Veze

Postojale su različite vrste veza za potrebe NOP-a. S njima smo se već usputno susretali u dosadašnjim napisima, pa i nije nužno ponovno naglašavati njihov veliki značaj. Važnost veza izražena je kroz praktičan rad, a iza tog rada stajali su, naravno, ljudi, njihov samoprijegor i žrtve. Od svih ljudi angažiranih da bi veze normalno funkcionirale, tražila se povjerljivost i krajnja odanost našem narodnooslobodilačkom pokretu, jer je za sve veze bila nužna i stroga konspiracija. Stoga je i ovdje, pored svih vrijednih pojedinaca, osobito zaslužan i narod ovog kraja. Narod naime ima »oči i uši« posvuda. Zahvaljujući privrženosti našeg stanovništva idejama slobode i NOP-u, mogle su i veze odigrati svoju značajnu ulogu.

Sistem veza koji je djelovao u NOB-u može se razgraničiti u tri funkcionalne cjeline: relejne stanice, lokalne veze — između pojedinih NOO-a, te specijalne veze KP.

Relejne stanice

Na našem su području službeno funkcionirale dvije relejne stanice: GUDCI—PERŠI NOVAC I ČIČKA POLJANA. Te stanice imale su svoje sjedište, komandira i kurire s potrebnim naoružanjem. Bile su povezane sa svim susjednim relejnim stanicama i napose su bile orijentirane prema gradu Zagrebu. Na svojim pravcima kretanja svaka je stanica imala u prolaznim selima svoje kurire-pouzdanike kao pomoćnike. Punktovi iz grada Zagreba: Ščitarjevo, Jakuševec, Žitnjak, Čehi—Klara, Mala Mlaka, Lukavec, Bukevje, Ivanja Reka i drugi, slijevali su se na relejne stanice s poštom, sitnijim materijalima i djelomično ljudima. Velike skupine ljudi odvođene su direktno posebnim vezama i putevima. Prema Kordunu je išla veza relejnom stanicom Lučelnica i Dugo Selo preko Kupe, kao i dio za Žumberak, na koji je izravno vodila relejna stanica Kraljevac. Za Moslavinu je išao put preko Drnka i Oborova, zatim preko Bukevja i djelomice preko sela Jezero itd.

Gudci

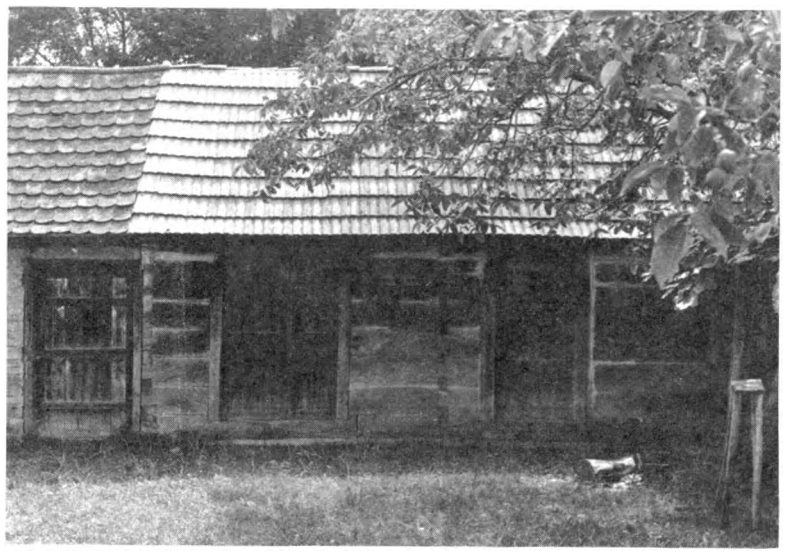
Ova relejna stanica je za izvršavanje svih zadataka imala od 10 do 15 kurira, s komandirom na čelu. Izvrsno je funkcionirala već 1942. godine, pod rukovodstvom Štefa Sinica. O njoj on veli:

»Poslije mene je stanicom rukovodio Alojz Valečić »Brzi Sused« iz Okića, član OK KPH za Pokuplje. Dok je on radio na stanici kroz nju su prolazile velike količine žita iz Posavine i Turopolja, prevedeno je mnogo ljudi i materijala iz Zagreba, jer je stanica već bila dobro uhodana i razgranata. Od njega je rukovodstvo stanice preuzeo Ivan Javornik— Ratko ili Lala iz Zagreba, također član OK KPH za Pokuplje. On je bio vrlo hrabar čovjek i vršio je tako smjele akcije u Zagrebu, da je postao čak sumnjiv kao ubačeni agent, što on nije bio, i radi toga poslan u NOV u Kordun gdje je bio hrabar borac i rukovodilac do oslobođenja naše zemlje. Poslije rata živio je u Beogradu gdje je i umro, a imao je čin višeg oficira. Od njega je dužnost komandira preuzeo Štef Kučić seljak iz Gudca, i na toj dužnosti ostao do oslobođenja. Još dok sam ja rukovodio sa stanicom kroz nju je prošlo mnogo značajnih ljudi u partizane i iz partizana u Zagreb. Isto tako i mnogo vrijednog materijala, oružja, štamparskog pribora i slično (. . .) « *(a. a.)*

Komandir relejne stanice Gudci, Štef Kučić, veli da je radio na njoj na Štefom Šimcom već 1942. godine. Za komandira je postavljen 20. IV. 1943. godine na prijedlog Šimca, koji je bio član KK KPH Velika Gorica. On o tome dalje kaže: » (. . .) Odmah sam dobio za kurire: Marka Meštrovića, poljoprivrednika iz Gudca; Štefa Horvata-Buđu, poljoprivrednika iz Dragonošca D; Josipa Berkovića — Tomaka iz sela Kuče; Ivana Mišerića-Šnajdera iz Čičke Poljane; Antuna Čunčića-Gospockoga, poljoprivrednika iz Kuča. Kasnije je bilo i mnogo drugih koji bi ostajali na stanici kraće ili dulje vrijeme i potom odlazili u operativne jedinice

Relejna stanica Gudci s pojedinim članovima KK KPH Velika Gorica u ljeto 1943. godine.

Sjedište Relejne stanice Gudci u klijeti na Jankovki (noviji snimak).

NOV-e. Antun Čunčić je otišao krajem 1943. godine u IV vojnu oblast na neku dužnost, a Štef Horvat i Marko Meštrović u bataljon PPK kod OZN-e. Imao sam stalno 10-15 ljudi (...)

Moja relejna stanica je radila u više pravaca i to prema Posavini i dalje za Moslavinu, Slavoniju i dalje, a prva relejna stanica u tom smjeru je bila Čička Poljana s kojom je službeno rukovodio Josip Čunčić — Mijačko, poljoprivrednik iz Kuča, a prije njega Milan Knežević, mlinarski radnik iz Mraclina (. . .)

Prema Žumberku je bila prva relejna stanica Lučelnica s kojom je rukovodio Josip Mikulić iz Donje Kupčine, dok je prema Kordunu, Lici i Baniji bila stanica u Dugom Selu, kojom je rukovodio Milan Radović— Stari.

(. . .)Najviše ljudi — nekoliko tisuća — išlo je iz Zagreba preko Čeha G. i D., Klare i Male Mlake kroz Lukavec, Markuševac i manje Dragonožec. S njima bi išle i manje količine robe, papira za pisanje, šapirografa, pisaćih mašina, gdjekoji mitraljez i dosta municije. Velike količine oružja i drugih stvari išlo je posebnim putevima, a u Gućima u šumi »Urbarska draga« bilo je veliko skladište. Jedan dio skladišta bio je pod zemljom — u zemunicama. Nad zemljom su roba ili žito pokrivani ceradom. Znalo je tu biti i po više desetaka vagona žita što je sabrano po našem terenu i na razne načine dopremljeno ovamo, dok neće otići kamo je namijenjeno: u Kordun, Liku ili Dalmaciju. Privremeno je skladišteno i puno oružja koje bi išlo od Glavnog štaba za Moslavinu i Slavoniju, ili pak zarobljeno po udarnicima našega područja'. Takve robe su se zadržavale ponekad kraće ili dulje vrijeme u spomenutoj branjevini »Dragi« ili šumi »Veliki brijeg«, ali skladište nije neprijatelj nikada otkrio. Na primjer u osmom mjesecu 1943. godine su Nijemci išli s većim brojem svojih vojnika u napad na'partizane u Dubrancu — kad ih je poginulo preko 250 kod Svete Kate — Štef Šimec je dopremio iz Zagreba preko 70—80 ljudi, koje se nije moglo prevesti dalje u brigadu radi ofenzive. Bilo je tu i

Šuma »Urbarska draga« u Kostanjevcu kod mjesta Gudci gdje je za vrijeme cijelog rata bio partizanski magazin za žito, oružje i drugu robu skupljenu na terenu (noviji snimak).

dosta robe i jedan kamion u skladištu »Skupne drage«. Sve je to ostalo neokriveno iako je dosta veliki broj ljudi znao za to skladište. Nijemci se nisu mogli probiti dalje od Svete Kate iako su dovlačili nove snage. Kamionima su odvozili svoje mrtve. Moji su kuriri Horvat i Meštrović s Androm Šimec napadali dolazeće pomoći njemačkim jedinicama, iz šumice »Krčmarica«, radi čega su bili jako kritizirani od Valečića, jer su mogli otkriti naše skladište i ljude koje smo tu sakrivali. Nije se ništa dogodilo i svi Zagrepčani su kasnije odvedeni u bataljon 13. proleterske i Odreda koji su vodili ovu borbu s njemačkim snagama.

(. . .) Bilo je selo Gudci puno puta opkoljavano i hapšeni ljudi i žene, ali nikada nisu otkrili skladište ustašama niti Gestapou. Koncem 1944. godine je dio relejne stanice pretvoren u poštu komande područja, a ja sam rukovodio njome sa sjedištem u prvo vrijeme u selu Krpičanci, zatim u Pokupskom Cerju i najzad u Kravarskom do oslobođenja. U komandi TPP poštom je rukovodio oko 2 mjeseca Stevo Kvakan, potom kratko vrijeme neki Adamić i zadnji je bio Milan Gledić. U Veliku Goricu sam došao na poštu kao vojni delegat s činom st. vodnika. Na telefonskoj centrali u Lukinić Brdu sam imao Miku Gusića iz Velike Gorice, koji je bio vrlo dobar i savjestan u radu, dok su drugi htjeli zaspati u noći što se nije smjelo dogoditi. Kad sam ja otišao iz relejne stanice Gudci, sve je dalje funkcioniralo kao i prije. Većeg izdajstva i nezgoda nije nikada bilo — osim onog teškog pada veze 1942. godine.(...)« *(a. a.)*

Poljana Čička

Relejna stanica u Poljani Čičkoj radila je od jeseni 1942. Prvi komandir bio joj je Milan Knežević, mlinarski radnik iz Mraclina. Nakon njegova stradanja na poslu 1943. godine, komandir je postao njegov dotadašnji zamjenik Josip Čunčić — Mijačko, seljak iz Kuča. On o toj stanici, među ostalim, veli:

» (. . .) Poslije moga ranjavanja 27. srpnja 1943. godine u »Kljuki« kod prebacivanja žita iz Posavine i Turopolja za naše pasivne krajeve, mene je tadašnji sekretar Općinskog komiteta KPH Vukovina, Lacko Lučić—Petrov i Ratko iz Guca *(Ivan Javornik—Ratko •iz Zagreba — o. a.),* koji je komandirao sa svim vezama na našem području, nagovorio da ostanem na relejnoj stanici u Čičkoj Poljani kao zamjenik komandira. Iako sam bio dosta teško ranjen pristao sam na taj posao, smatrajući da ću ga moći obavljati jer dobro poznajem taj teren.

Josip Čunčić -Mijačko, borac u »Kljuki«, a kasnije komandii Relejne stanice Čička Poljana.

(. . .) U stanici je tada bilo desetak ljudi. Komandir je bio Milan Knežević, poljoprivrednik iz Mraclina, a ostale navodim po sjećanju: Ivan Šestok, seljak iz Čičke Poljane; Đuro Klemar, seljak iz Oborova, živi u Drnku; Filip Trgovec, seljak iz Drnka; Tomo Kompes, seljak iz Pustika; Pavao Cvetnić, seljak iz Mraclina; Drago Kovačić, seljak iz Mraclina; Franjo Mikulin, seljak iz Male Bune, (potonja dvojica su poginuli na poslu); Đuro Antolek, seljak iz Strušca—Veleševec. U Mraclinu smo imali kao pomoćne punktove Ljudevita Cvetnića i Miju Vujnovića. Obojica su bili metalski radnici iz Mraclina (poginuli od ruke neprijatelja). U Maloj Buni punkt je držao Vlado Štajduhar, kovački obrtnik. Bez takvih punktova u selima bile bi nam veze veoma otežane, jer smo preko njih saznavali o stanju neprijatelja na terenu i slali manje pošiljke (. . .) Ja sam bio zamjenik komandira Kneževića (. . .)

Nedugo iza moga primitka dužnosti na stanici u Poljani išao je preko nas veliki transport žita i stoke iz Posavine (preko 200 kola žita i više od 250 kom. stoke) što ga je pratila vojska — TPO. — S tim transportom je (kao najbolji poznavalac svoga sela Mraclina i okolice kroz koje prolazi transport), išao komandir Knežević radi sigurnijeg prolaza toj masi kola i stoke. U tu svrhu odred je minirao prugu od Zagreba i Turopolja da ne može prići oklopni vlak. Nakon eksplozije mina jedna je zatajila. Što se s istom do-

godilo išao je gledati komandir čete i vodnik voda Ivan Šlerić, a s njima se uputio i Knežević. Još, pravo nisu došli do mine ona je eksplodirala. Šlerić je ostao na mjestu mrtav, a komandir čete TPO i komandir relejne stanice Knežević teško ranjeni. Milan je ostao bez oba oka i tada sam ja postavljen za komandira relejne stanice u Poljani i vodio je do jeseni 1944. godine, kad sam prešao u Poštu, a relejnu stanicu je vodio Antolek.

(. . .) Na stanici smo imali samo jednom neprilike, kad je 1944. godine dezertirao od nas u neprijateljske redove (ustaše) Pavao Cvetnić, naš kurir. Mi smo, srećom, o njegovom izdajstvu na vrijeme saznali i cijelu vezu — za koju je on znao — preorijentirali i zasjede ustaša na kurire su ostale praznih ruku.

(. . .) Već kad sam ja upravljao poštom u Poljanu je došao s pratnjom od dvadeset dobro naoružanih vojnika Petar Drapšin, a na relejnoj stanici nije bilo nikoga i ja sam ga morao voditi u Pokupsko. Na putu nismo imali nikakvih neprilika, ali za to sam kritiziran od šefa vojne pošte Milana Gledića, jer da nesmijem raditi ništa drugo osim poštanskih poslova, kakvo sam i pismeno naređenje dobio. Poslije oslobođenja sam s poštom otišao u Sisak, ali jer nisam htio ići na školovanje za tu službu otišao sam doma. U Sisku mi je bio šef Andrija Radičević, poljoprivrednik iz Poljane Čičke (. . .)

Kroz ovu relejnu stanicu su prolazili mnogi ljudi iz Zagreba u partizane preko relejne stanice Ivanja Reka i sela Ščitarjevo, a isto tako i dosta velike količine raznih roba u svim smjerovima: za Moslavinu, Slavoniju, Kordun, Žumberak i Pokuplje. Išle su ovuda i veće i manje vojne formacije NOV u oba pravca: iz Moslavine i Slavonije za Pokuplje i iz Pokuplja prema Slavoniji i Moslavini.

Jednom zgodom su pratnji stoke ostale 4—5 junica i njih su drugi dan otjerala djeca-pioniri iz Kuča, Franjo Hrvačić i Stjepan Hrvačić u Malu Bunu kod Štajduhara. Svi mali kuriri su mi služili gdje stariji nisu mogli obaviti posao, kao na primjer s tom zastalom stokom itd.« *(a. à.)*

Miško Šimec (lijevo) šef Relejne stanice Kraljevac, Josip Havidić (u sredini) partizan na oporavku i Juraj Pintarić, partizanski borac.

Lučelnica

Uz relejnu stanicu Lučelnica važnu je ulogu odigrala kuća seljaka Nikole Grdenića iz tog sela. Ona je bila uključena u partizanske veze od ranoga početka 1942. godine, a Nikola kao i njegov brat Antun, prema svjedočanstvu druga Štefa Šimca iz Gudca, predano su radili na njima.

Kraljevac

Relejna stanica Kraljevac bila je za Žumberak doista vrlo važna. Primala je ljude i robu upućenu na to područje iz svih naših krajeva i grada Zagreba preko ostalih, već opisanih stanica. Nju je 1943. godine organizirao i prvi joj komandir bio Mijo Šimec, kovački obrtnik iz Gudca, pod rukovodstvom Ivana Javornika—Ratka iz Zagreba. Javornik je u to vrijeme rukovodio svim vezama na našem području ispred OK KPH Pokuplje. I ova je stanica imala stalno 8—10 kurira, a neko se vrijeme smjestila u seoskoj kapelici.

Zamjena partizana s **Nijemcima**

Ivan Javornik—Ratko uspostavio je vezu za razmjenu zarobljenih Nijemaca za uhvaćene partizane. O toj razmjeni autentično su govorili inž. Boris Bakrač i drugi, pa bilježim samo periferne zgode u toj akciji, o koji-

ma se malo ili ništa ne zna. Tako drug Šimec, među ostalim, veli:

»(. ..)Ratko dođe jednog dana s dva švapska oficira, koji su bili jako obrašćeni *(neobrijani — o.a.)* On mi veli da će tu dvojicu Švaba pustiti u Zagreb i oni će uspostaviti dogovor između Nijemaca i nas za zamjenu zarobljenika. Nijemce smo pustili kod »Mrakovog brega« s time, da će sutra doći na dogovor najviše dva čovjeka nenaoružana.

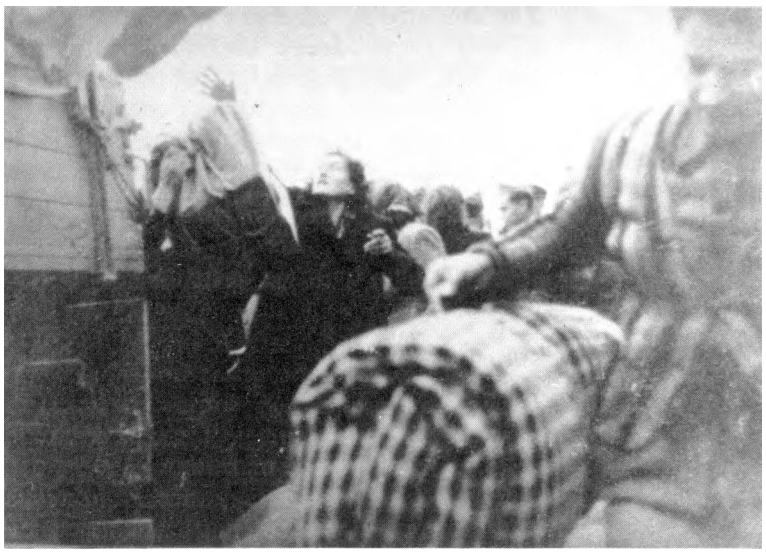
Drugi dan smo mi čekali kraj »Starjaka« u zaklonu u određeno vrijeme. Nijemci su došli — njih 20 i naoružani — u streljačkom lancu. Nismo odali svoj položaj, a k njima smo poslali neku ženu s porukom da mi ne primamo na razgovor više od dvojice i to nenaoružanih ljudi. Kad im je žena predala poruku Nijemci su se mirno vratili u Zagreb.

Drugi dan su došli u 9 sati u Kraljevac ona dva Nijemca koje smo mi poslali u Zagreb, donijeli su neki dopis o sporazumu. Ratko se s njima dogovorio, da sutra dođu dvojica s autom i bijelom zastavom na njemu u Pisarovinu. Cesta će biti čista od mina i nitko ih neće dirati(...)

Bio je to već treći dan i mi smo čekali u Pisarovini kod »Sokolane« i »Križnog dreva«. Oko 9 sati pojavio se u Pisarovini tenk »Tiger«, koji je stao pred sokolanom. Mi smo se sklonili u pokrajni šumarak, a Ratko je poslao Nijemcima pismo po svom kuriru Josipu Keberu — Zagrepčaninu, dječaku od, oko 13 godina. Mali je imao pravo vojničko odijelo i malu talijansku pušku. Odnio je pismo Nijemcima gdje Ratko piše, da mi nećemo razgovarati s tenkom. Nijemci su odgovorili da će sutra doći autom i s bijelom zastavom (. . .)

Četvrti dan mi čekamo u Pisarovini i oko 9 sati se pojavio auto s dosta velikom i uočljivom bijelom zastavom. U njemu dva Nijemca. Tada je Ratko odmah išao k njihovu autu i odveo je goste u kuću Židova Valera, gdje će se sada — i stalno kasnije — voditi razgovori i vršiti zamjena zarobljenika. Pisarovina je postala demilitarizirana zona. Tu nisu smjele ulaziti ni jedne vojne formacije — takav je načinjen sporazum. Dakako, vlast sa svim funkcijama i ustanovama djeluje i dalje normalno.« *(a.a.)*

Koji su sve drugovi'i na koji način bili sudionici u ovim pregovorima i zamjeni, nisam istraživao. Službenu vezu i zamjene sve do oslobođenja obavljao je inž. Boris Bakrač iz Zagreba. Miško Šimec o tome još veli: »Neutralnost teritorija Pisarovina je poštivana s naše i njemačke strane iako su se desili neki prekršaji. Na primjer, jednom prilikom su došla dva aviona »Roda« iz Zagreba i mitraljirali selo, a na kuću Valera — gdje su vršene zamjene i razgovori — bacili su dvije bombe. Kuću nisu pogodili, a naši su jame na cesti ostavili da vide Nijemci prekršaj dogovora. Taj incident s avionima su napravili ustaše, da bi tako spriječili Nijemcima davanje partizana, koji su najčešće bili u ustaškim logorima ili zatvorima. Ustaše su bili protiv zamjena. Jednom su Nijemci naišli na minu — postavljenu od naših — na cesti Zagreb—Pisarovina, od koje je bilo ranjeno nekoliko ljudi među kojima i naši koji su prevoženi za zamjenu kao Mika Grdenić iz Lučelnice. Poginuo nije nitko.

Prva grupa iz zamjene za zarobljene Nijemce u jesen 1943. u Pisarovini.

Zamjena je trajala do oslobođenja i tako je spašeno više stotina boraca NOP-a. Svi nisu imali sreće da mimoiđu smrt u ustaškim logorima i zatvorima. Primjerice, kad bi Nijemci tražili nekog našega logoraša ili zatvorenika koji je bio na popisu za zamjenu, ustaše bi ga na brzinu ubili i izvijestili Nijemce da takav ne postoji u njihovim zatvorima ili logorima itd.

Odbor MK KPH grada Zagreba za otpremu u partizane

Valja spomenuti da je odlazak sve većeg broja rodoljuba iz Zagreba u partizane bio organiziran preko Odbora za otpremu pri Mjesnom komitetu KPH grada Zagreba. Takva je organizacija bila već 1941. a napose 1942. godine i, dalje, do oslobođenja. Ljudi su otpremani na sve strane. Na naše se područje išlo preko Žitnjaka, Ivanje Reke, Jakuševca, Ščitarjeva, Bukevja, Savskog mosta, na Čehe—Klaru, Malu Mlaku, Lukavec, Markuševec i Dragonožec. Svaki je kanal imao u Zagrebu »zborno mjesto«, odakle su ljudi u većim grupama odlazili na veze izvan grada. Na primjer, za Ščitarjevo, Jakuševec,

prema Bukevju ili Poljani zborno je mjesto bilo sajmište-Heinzelova i Varaždinska ulica (sada Ulica Proleterskih brigada), Svetice, Harambašićeva i Radnička cesta, a za Remetinec—Klaru i dalje Cvjetna cesta i Vrbik. *(v. AIHRPH, MG—75/1-8, Petreković Slavko i Mučnjak Ivica: Rad odbora MK KPH za otpremu ljudi i materijala na slobodni teritorij).*

U spomenutom Odboru za otpremu ljudi u partizane radilo je 7—8 ljudi, a njime je rukovodio Mjesni komitet KPH, odnosno njegovi pojedini članovi. Godine 1942. za taj je posao bio zadužen Ladislav Parfant—Umjetnik. Na tom zadatku on je i poginuo, u ožujku 1943. godine u Palmotićevoj ulici u Zagrebu gdje se sukobio s neprijateljem. Zamijenio ga je Slavko Blažina-Beli, također član MK KPH Zagreb. U Odboru su radili i Ivan Javornik—-Lala (Ratko), Slavko Petreković—Britva (strojobravar, r. 1917. Donja Vlahinička, opć. Kutina, pukovnik nakon rata), Ivan Mučnjak—Mali, Mirko Lončarec—Jože (uhapšen s drugaricom Kajom, ožujka 1943). Ivica Kunštek—Munja i Istrijanac su u Odbor došli umjesto uhapšenih Kaje i Jože. Članovi ovog Odbora već su do kolovoza 1942. godine izveli iz grada preko 2.500 muškaraca i žena u partizane. Godine 1942. ljudi su izvođeni svakog drugog dana, a 1943. godine već svakodnevno, pa i više puta na dan. Preko ovog Odbora, međutim, nisu otpremane veće količine roba, jer to i nije bila njegova namjena. Tim putem s ljudima je išla tek manja količina lijekova, vrijednih instrumenata i slične robe. August Keber—Čelavec je također radio na tom poslu. Pod njegovim rukovodstvom izlazili su iz grada ljudi, materijal i oružje, a roba je skladištena do trenutka povoljnog za otpremu, kao što o tome kažu drugovi Mihulja Pavao i Slavko Petreković—Britva.

Neprilike s neprijateljskim agentima

U mnoštvo ljudi koji su odlazili u partizane, neprijatelj je ponekad uspio ubaciti i ponekog svog agenta. Takvi su najčešće bili uočeni i elminirani, jer su putem ispoljavali »posebne interese«. Jednom zgodom iz Zagreba je u partizane odlazila grupa od dvadesetak ljudi. Prema dogovoru s vodičem, grad su napustili pojedinačno, a ponovo su se okupili na jednom mjestu između Čeha i Botinca. Međutim, u tu skupinu je policija ubacila i svog agenta koji joj je prethodno sve izdao, a da organizator, naravno, o tome nije ništa znao.

Grupa je uspješno prešla most pod kontrolom vodiča Petrekovića, ali je zatim malo trebalo pa da, umjesto u partizane, svi upadnu u policijsku »Crnu Maricu«. Naime, policijska ih je zasjeda već čekala u dvorištu Filipovićeve pekare.

No, budnom oku pratilaca nije promaklo neobično ponašanje jednog putnika koji se gurao naprijed, što mu nije bio zadatak. Britva je zaustavio agenta, a njegov drug Mihulja brzo je skrenuo ljude prema selu Otočec. Agent se pobunio zbog toga skretanja. Nije se dao pokoriti i počeo je raspravljati s vodičima, a tog trena u akciju je stupila i policija. Agent je smjesta likvidiran, a ljudi su se razbježali na sve strane i, kako koji, vratili se u Zagreb. Nakon dva do tri dana, ovi ugroženi drugovi izvedeni su iz grada u partizane drugim izlazom.

Ovaj je slučaj imao sretan ishod, ali u sličnim susretima s policijom, bilo je dosta žrtava.

Jedan drugi sličan događaj ispričao je drug Slavko Petreković » (. . .) 12# VIII. 1943. godine trebalo je ići iz Zagreba za Pokuplje pet mladih liječnika-studenata. Oni će mene čekati na uglu Cvijetne i Varaždinske (sada Prolet, brigada) ulice. Kad sam došao na lice mjesta umjesto liječnika spazio sam poznatog mi agenta Kurešić Stjepana, koji je s agentima blokirao kvart. Samnom je bio mladić Binički, koji je trebao ići s još četvoricom studenata medicine preko Klare za Pokuplje. Agenti su na nas počeli pucati. Pobjegli smo prema skeli Ščitarjevo, i tu je već zasjeda kao i u smjeru Savske ceste. Prema Žitnjaku—Mitnici je bio slobodan prolaz. Agenti su mislili da tuda nećemo krenuti. Sretno smo stigli u Ivanju Reku kod Crnić Zdravka. Tog časa je Gestapo — njih petorica — pohapsio u selu oko 10—15 ljudi i povezali ih. Švabe su po$_r$tom išli jesti, a ljude je čuvao Vugrinec Stjepan — domobran ijedan Nijemac. Na brzinu sam s ljudima razoružao Vugrinca i njemačkog vodnika. Šuljao sam se do trojice Nijemaca koji jedu, ali su prerano primjetili naše namjere i bez oružja pobjegli glavom bez obzira. Vugrinec je kasnije bio komandir čete u moslavačkim partizanima i vrlo hrabar i dobar borac. Nisam ga dao ljudima ubiti kao niti Nijemca, koji je kasnije u partizanima vozio kamion u Moslavini, ali je pri pokušaju bijega ubijen po partizanima. Mladi studenti su išli u partizane drugom zgodom. Predsjednik Mj. NOO-a Ivanja Reka i Benko Ivan bio je dobar na toj vèzi, ali je i on morao pobjeći u partizane. Bio je komesar čete u I. brigadi 33. divizije.«

Iako je neprijatelj stalno nasrtao na naše veze i njuškao na sve strane, nikada se više nije ponovila katastrofa iz 1942. godine na vezi Zagreb — Savski Most, Lukavec, Mar-

kuševec, Gudci i Havidić selo, o kojoj je već pisano.

»Divlje« i ad hoc stvarane veze

Osim ovih redovnih i službenih veza Mjesnog komiteta Komunističke partije i Centralnog komiteta KPH, postojalo je na »stotine« različitih veza iz grada i u grad i međuseoskih veza na terenu. Aktivisti i odbornici mjesnih, općinskih i kotarskog NOO-a stvarali su »svoje veze« za nabavu kojekakvih sitnih materijala što su ih poklanjali rodoljubi, koji nisu bili organizirani u NOP, a željeli su ga tajno podupirati. Takve veze su ponegdje bile i na krivim adresama, a koristio ih je i neprijatelj, najčešće u obavještajne svrhe. Zato, ove veze nisu odobravane niti ih je toleriralo partijsko rukovodstvo, jednostavno stoga, jer se zahvaljujući njima, neprijatelj pokušavao infiltrirati u naše redove i razbijati pokret. U vezi s tim vezama na našem području, jedno dosta strogo upozorenje uputio je CK KPH (drug Stevo — Ivan Krajačić) 8. svibnja 1943. godine Okružnom komitetu KPH za Pokuplje u kojem, među ostalim, stoji:

»Dragi drugovi! Primili smo vaše pismo od 6. III, 13. III i 25. IV te od 7. IV (od vašeg Agitpropa). Ranije vam nismo odgovorili jer smo bili preopterećeni poslom.

(. . .) Jedan član našeg Otpremnog odbora za partizane Lola (Ratko) *(Javornik Ivan — o.a.)* povezao se je na svoju ruku preko nekih privatnih veza sa KK Velika Gorica i uz pomoć njega stvorio posebni kanal za prebacivanje u partizane. Upozorite KK Veliku Goricu da ne smiju ni s kim da se povezuju iz Zagreba bez vašeg odobrenja. Vi se dogovorite o svim pitanjima veza sa Prigorcem, s kojim mi imamo čvrstu vezu, pa će se na taj način izbjeći, da se ne ponovi slučaj Žutog. *(Provala Zagreb—Lukavec — o.a.).* Sve veze treba čvrsto kontrolirati. Vezu, koju je Lola napravio sa KK. Vel. Gorica treba odmah prekinuti, jer postoji bolja.

(. . .) Ovdje postoji antipartijski tip iz Jernejeve bande, koji se potpisuje »Pepić komandir Zagreb«. On na pisma udara žig »Okružni Komitet Kom. Partije Jugoslavije«. Izdaje također najšapirografu antipartijski list »Partizanski vjesnik«, i »Budućnost — list komunističke omladine«, te nastoji na sve načline, da se poveže s našim partijskim organizacijama i odredima, pa su mu poneki drugovi i nasjeli. On se je s nekim našim drugovima bio povezao, nudeći im papir i sanitetski materijal. Čuli smo da još nekome šalje papir. Da li vi još preko koga nabavljate stvari iz Zagreba, osim preko nas? Ako nabavljate, pišite nam, s kojim ste ljudima povezani, a i sami provjerite te veze, jer baš na taj način su nekoji drugovi nasjeli.

(. . .) Desio se slučaj, da su vaši kuriri, ili kuriri II. zone, upućenu na nas poštu dostavljali kanalom kojim idu partizani. Tako je pošta dospjela u ruke nekih neodgovornih drugova oko našeg Mjesnog otpremnog odbora, a tako lahko može dospjeti i do policije. Jedanput za uvijek, drugovi, treba naučiti kurire, da razlikuju poštu od pošte! Privatna pisma mogu se bez opasnosti dati ljudima oko Odbora za otpremu, ali naša pošta mora da ide utvrđenim kanalom preko Gudca *(Milana Kurena, člana OK KPH Zagreb i Štefa Šimca, člana KK KPH Velika Gorica — o.a.)* ili koga drugog pouzdanog kurira direktno na O. K. Z. (. . .)« *(AIHRPH, KP-166/102).*

Unatoč najvećoj brizi i trudu partijskog rukovodstva na sređivanju veza, gotovo uvijek je znalo biti nedostataka na njima u cijelom razdoblju od 1941. do 1945. godine. Jedno pismo OK KPH Pokuplje, upućeno na teren Alojzu Valečiću »Brzom Susjedu«, još 7. listopada 1943. godine, priopćava:

»Treba da najhitnije središ stanje po vezama u svim kotarevima i to na slijedeći način: postojeće releje treba pročistiti, jer se događaju kojekakve stvari (krađe, otvaranje pisama itd.). Svaki komandir relejne stanice mora biti u najmanju ruku kandidat ili dobar skojevac. Kod komandira se nalazi kontrolna knjiga gdje se zapisuje primljena i odaslana pošta. Pod brojem se upisuje samo službena pošta, za privatnu se uvađa samo broj pisama. Vrednosna pisma (novac i slično) šalju se otvorena i za njih treba uvijek izdati posebnu potvrdu (. . .) Veze između stanica moraju biti svaki dan. Na brze i izvanredne veze imaju pravo samo partijski funkcioneri i vojna lica, ali u izvanrednim slučajevima (. . .) S ljudima na vezama rade politički K. K. U postavljanju i izmjeni ljudi ćeš imati slobodne ruke, ali uvijek radi u sporazumu s K.K (. . .) Postavi na veze Odvažne i spretne ljude, recimo skojevce (. . .)« *(AIHRPH, KP-168/288).*

Na relejne stanice stizala su pisma i robe s nepotpunim adresama ili ih uopće nije bilo. Takve su pošiljke često bile izgubljene, a sitnije stvari, cigarete, odjevni predmeti, lijekovi protiv svraba, baterije i slično znale su kadšto postali i plijenom nesavjesnih kurira ili drugih osoba. Dakako, takvi prekršaji strogo su kažnjavani, ali su se stalno ponavljali, napose kad je riječ o robi prispjeloj tzv. »divljim« vezama. Bilo je također veza stvaranih samo za jedan slučaj.

Grupa partizana na putu iz Pokuplja za Žumberak u ožujku 1944. odmara se na Plješivici. Stjepan Koren-Bendo (leži, prvi s desna), Stjepan Šimec, član OK KPH i OZN-e za Pokuplje (u sredini, bez kape).

Specijalne veze

Partijske veze između Povjerenstva CK KPH u Zagrebu i Glavnog štaba NOV na oslobođenom teritoriju morale su funkcionirati konstantno. Njima je posvećivana velika pažnja kao i vezama za dopremu i transport velikih količina roba i oružja između krajeva oslobođenog i neoslobođenog područja i iz grada Zagreba. Prebacivanje stoke i žita uvijek je iziskivalo posebne napore, pa je nerijetko takvu ulogu vođenja i osiguravanja dobivala narodnooslobodilačka vojska. Međutim, posebne i besprijekorne veze morale su postojati za stalna i brza izvještavanja o planovima neprijatelja. Takvim je vijestima brzo prestajala vrijednost, pa su morale biti hitno prenesene. Štete za pokret mogle su često puta biti katastrofalne, ukoliko te veze ne bi bile točne i brze.

Zbog toga je Partija stalno posvećivala izuzetno veliku pažnju svim vrstama veza, a napose onima koje su bile presudne za uspješno vođenje narodnooslobodilačke borbe i narodne revolucije. O tome svjedoče i pisma CK KPH i ostalih komiteta upućena odgovornima za veze na terenu.

Tako, Povjerenstvo CK KPH iz Zagreba piše 27. studenoga 1942. godine OK KPH za Pokuplje o vezi preko našeg područja:

»Dragi drugovi, ispitajte da li funkcionira partijski kanal. Čuli smo naime da su u nekom selu pala petorica partizana, jer je selo bilo opkoljeno od ustaša, pa ne znamo da li to nije bio jedan od punktova partijskog kanala. *(Bio je to slučaj u selu Lipnica, gdje je palo pet partizana, a veza je išla preko susjednog sela Havidići. Ta veza pala je koncem 1942 - o.a.).*

(. . .) U Lukavcu se kod trgovca *(Dragutina Merlea — o.a.)* nalaze novci za nas. Otpremite ih što prije ovamo da ne bi propali.

Drug Paja Gregorić (Brzi) tuži nam se da nikako ne funkcioniraju veze od Moslavine na Kordun. On je morao čekati dva tjedna dok mu je jedinica iz bataljona »Kljuka« osigurala put, a i sada se još vjerojatno nalazi s ove strane Kupe. Ispitajte stvar i uredite taj kanal, a nesavjesne i neuredne drugove pozovite na odgovornost.

Ne šaljite nikoga više drugarici Zori, u staklarsku radnju, jer postoji vjerojatnost da je provaljena od strane arhitekta Bona i njegove žene. Drugarica će vjerojatno morati u partizane.

Smrt Fašizmu — Sloboda narodu!

Drugarski pozdrav, Slavko.« *(AIHRPH, KP—166/15 — »Slavko« je ilegalno ime profesora Ive Marinkovića. — o.a.)*

Ubrzo nakon ovog upozorenja, OK KPH za Pokuplje piše Centralnom komitetu KPH, među ostalim, i o vezama preko Velike Gorice:

» (. . .) Međutim naše veze preko Velike Gorice su ponovno uspostavljene i uskoro ćemo moći primiti i veće količine materijala za otpremu dò vas preko Dugog Sela (Banija) (. . .) Naši udarnici su izveli nekoliko uspješnih akcija, o kojima danas šaljemo neke podatke »Dnevnim Vijestima«, dok ćemo vama o njima javiti u slijedećem izvještaju (. . .) Naše ovdašnje veze sa Zagrebom nijesu baš najbolje uslijed toga što neprijatelj kontrolira sve one krajeve kuda su prolazili naši kanali. Njegove patrole krstare po svim krajevima Žumberka osim općine Radatović.(...)«

Dana 30. studenoga 1942. godine, OK za Pokuplje piše, među ostalim, i o vezama koje drži Nikola Marđetko — Šturman, radnik iz Zagreba, član KK KPH Pisarovina, u Lučelnici preko Velike Gorice:

» (. . .) Potrebno je da odmah ispitate da li je taj kanal ugrožen, pa ako je onda trebate sve ugrožene drugove smjesta skloniti. Provala ne smije doći. Drug »Šturman« ne dolazi svako veče na Kupu, pa tako drugovi koji idu od Geša *(Glavnog štaba Hrvatske — o.a.)* kao i pošta moraju da čekaju. Treba odmah urediti da on ima doći svako veče tamo bez obzira da li on koga imao pratiti tamo ili ne. Njegova je dužnost da prima poštu od Geša i ljude, a ne samo da šalje za Geš u njegovom smjeru. Ako to sam ne može svladati, onda mu treba dati nove drugove za ispomoć. Veza mora biti stalna i sigurna.

Drugu treba skrenuti pažnju da je to njegov glavni sektor i da tome treba posvetiti svu pažnju. Potrebno je da veza put Zagreb bude isto tako dobra. (• ■ ■) «

Zanimljivo je i jedno pismo Povjerenstva CK KPH iz Zagreba pisano 15. studenoga 1943. godine OK KPH za Pokuplje. U njemu se govori o nabavi hrane za ilegalce u

Zagrebu iz našeg područja i o vezama. U pismu stoji:

»Dragi Miško, uhvatili smo vezu na Sv. Klaru i to na »učitelja« i na »Trgovca«. *(Učitelj Miroslav Mrkša iz Klare i trgovac Jurjević iz Hrelića ili Poldek Antolić iz Dubranca, nisam utvrdio koji je od njih bio, a obojica su radili neko vrijeme na vezi. Jurjevića su ubili ustaše 1944. godine —- o.a.)* Ispostavilo se, naime, da »vila« koju je dao »Brzi Sused« kao punkt za vas u Zagrebu (liferacija materijala) nije najprikladnija. Jasno je da će »vila« i dalje služiti, ali ona može da posluži samo za manje volumene, a i ne može se previše krcati. Baš zbog tih razloga riješili smo da nekako pronađemo i neki drugi način tj. nove punktove za transport. Pruža nam se prilika da iskoristimo »učitelja« i »trgovca«, ali tražimo najprije od vas da potvrdite da su to pouzdani ljudi i da prema tome možemo da im povjerimo transport materijala(...)

Javio sam već dva puta (ali izgleda da pisma nisu stigla — za jedno znam da je zabunom otišlo Vladi, pošto je kod Vas u Lukavcu bila reakcija), ali znam da se pošta iz našeg punkta za poštu ne diže. Zato ti ponovo pišem šifru naše zajedničke adrese za poštu. Nadam se da ti je Boris ostavio šifru, pa da ćeš znati dešifrirati, jer znam da se on sada nalazi kod Vlade (. . .)

Drug treba da kaže: Šalje me kum Albin, ali prije neka traži čovjeka pod punim imenom i prezimenom, da ne nastane džumbus. Molim te neka kurir dolazi 2—3 puta nedjeljno, a ti mi domah piši, koje dane i kada od prilike u danu će doći, da znam radi pošte. Tamo te čeka već dosta pošte.

(. . .) Za uspostavu kanala (ako se je reakcija smirila) neka javi sused lozinku i dan (neka ostavi par dana, da čovjek može stići) kada da naš čovjek dođe. Sve to treba javljati na punkt za poštu, koji naš »Poštar« svakodnevno kontrolira (. . .)

Prema dogovoru za nabavu hrane bio je naš jedan čovjek u Mičevcu po hranu, ali se je vratio praznih rukava. Nije uspio da preda pismo, jer su prosto seljaci tražili puno novaca za namirnice. (Zapravo treba im kapu skinuti, kako slušaju naše direktive i parole: »Ni zrna žita . .. «), pa smo tako ostali za naše ilegalce kratkih rukava. Molim te, da mi šifrom javiš selo i ime i prezime seljaka kod kojeg bi se nàS pouzdani čovjek javio, da ne ide uzalud, a naši ilegalci moraju ostati ovdje, a nemaju hrane. Javi i to na punkt za poštu. Upozori na ugovoreni znak na popratnom pismu čovjeka, koji dolazi po hranu (. . .)« *(AIHRPH, KP-168/314).*

Na posebnim se vezama nije više nikada ponovila katastrofa slična onoj koncem 1942. godine. Tada je, kao što znamo, izdajom Rendulića-Žutoga pao Ivo Marinković. Osim njega, Žuti je, čini se, prokazao i Pavla Videkovića-Ivana iz Novaka, sekretara KK KPH Samobor te Alojza Vivodića—Blaža, sekretara partijske ćelije iz Rakitja. Obojica su herojski poginuli od gestapovske ruke u opkoljenoj kući iz koje su se pokušali probiti *(*v. *AIHRPH, KP-166/88°).* Njihovom pogibijom i ta veza sa Zagrebom je prestala travnja 1943. godine. O tome je korisno citirati pismo komandira relejne stanice Dugo Selo Nikole Orečića, seljaka iz Desnih Štefanki, datiranog 3. ožujka 1943. u kojem stoji:

»Druže Nikola, drug koji je održavao vezu sa Zagrebom zove se Štef Šimec iz Gudca. *(Nikola Brezović—Prebeg, sekretar KK KPH Pisarovina — o.a.).*

Sada se nalazi na vezi Kupa Lučenica i Lučenica Kupčina i Horvati. »Kanal stari«, drugi nije postavljen iz razloga pošto je veza bila sastavljena ovako prestala. Vezu je održavao od Kupe do Lučenice Šturman *(Nikola Mardetko, radnik iz Zagreba — o. a.)* sa svojim drugovima, partizani od Lučenice za Guče od Gucev do Velike Gorice Štef Šimec od Velike Gorice (neko selo) neki Mato železničar, pravo ime Mato Rendulić. Isti Rendulić bio je postavljen sa strane »Slavka« *(prof. Ivo Marinković, Povjerensto CK KPH u Zagrebu — o. a.)* iz Zagreba. Dakle Mato je uglavnom imao vezu između »Slavka« iz Zagreba i Štefa iz Gucev. Kad odjednom došla provala za Matom i on nađe zamjenu nekog Rajterića, a Mato je izbjegao u Moslavinu među partizane gdje su ga ustaše pronašle i odvele u Zagreb i zatim je odma bio uhapšen i Rajterić za kojeg je znao Mato, a Štef je izbjegao. Dakle poslije toga je Štef (Šimec) održavao vezu sa samim »Slavkom« ali za kratko vreme opet je i Slavko uhapšen u Zagrebu i tako više Štef nema s kim održavati vezu! Sada čekaju dok se vrati iz Žumberka neki drug Đuro Vasić koji je i onako poznat sa više njih i on je jedini ovlašten od K. K. Velika Gorica da uvuče u vezu koga ima povjerljivog jer Štef, on hoće i dalje da radi na istom kanalu ali kaže da nesme svojevoljno povjeriti nikome dok se ne vrati drug Đuro iz Žumberka, kojeg je nakon provale pozvala II. zona najhitnije u Žumbćrak. Dakle već ima tri nedjelje kako je otišao a do danas se nije vratio. Tako isto i Pokrajinski SKOJ-a u Zagrebu *(Povjerenstvo PK SKOJ-a u Zagrebu — o. a.),* traži najhitnije iz Žumberka Miku Špiljaka da se odmah uputi u Zagreb gdje bi ostao duže vremena!

Dakle, ovako je izgledala cijela stvar i danas opet postoji opasnost da se ne uvuče u

Josip Detelić, oficir OZN-e Velika Gorica (1944) i zamjenik komesara bataljona u »Seljinoj brigadi«.

vezu koji špijun i to stoga razloga Štef se boji dok se Đuro Vasić ne vrati (. . .)

A prije rečeni Mato Rendulić, on se nalazi u Zagrebu i to ustaški agent sada. Dakle iz svega ovoga se vidi da je Mato bio i prije ustaški špijun i tako krivnjom samog Zagreba se uvuko u našu vezu.

Sada bi bilo potrebno da se što hitnije vrate drug Đuro Vasić za uspostavu veze a i Mika Špiljak radi poziva Pokrajinskog SKOJ-a u Zagreb. To je sve što sam sinoć mogao dočuti od Štefa Šimca, a list kog sam dobio od druga Čanice sam poslao Šturmanu i rekao mu da uspostavi kanal, ali on mi nije ništa

Vinko Markulin i Mišo Glagolić iz OZN-e Velika Gorica na dužnosti.

javio dok sada nisam nanovo pitao Štefa, a kanal radi sa Kupčine—Horvati—Zagreb po malo! Drugo ništa nego drugarski pozdrav S. F. S. N. Nikola Orečić« *(AIHRPH. KP—166/62).*

Istraga o provaljenim vezama bila je svestrana, ali, dakako, kasno provedena. Time je završila i akcija špijuna u našim redovima, akcija koja je došla glave spomenutim našim vrijednim i nezaboravnim drugovima.

Veze obavještajne službe

Obavještajna služba je imala samostalnu i raširenu mrežu veza po cijelom našem području i s gradom Zagrebom. Ona je dnevno funkcionirala, unatoč najtežim uvjetima neprijateljskog terora. Za njezine smjele kurire, oficire, podoficire, vojnike, omladince i omladinke, žene starije i mlađe i pionire, nije bilo nesavladivih zapreka. Njihova hrabrost i dovitljivost rješavali su i najzakučastije situacije., jer obavještenja o situaciji i svemu ostalom morala su stizati svakodnevno i sa svih strana. Pogotovo ujesen 1943. i tokom 1944. godine do oslobođenja, kada su okupator i njegove sluge napadali pripadnike NOP-a svakodnevno i na svakom mjestu. Bilo je u tim vezama prekaljenih boraca iz raznih partizanskih jedinica: TPO, »Seljine«, Zumberačkog PO i, najviše iz 13. proleterske brigade. Oni su rukovodili mnoštvom kurira, direktnih linija, punktova. Punktovi su stvarani od svih kategorija ovdašnjeg življa — seljaka, radnika, intelektualaca, domobrana i žandara, od najmlađih do najstarijih, od muškog i ženskog svijeta.

Od kurira-oficira, posebno se isticao Stjepan Katulić, stolarski radnik iz Buševca, kapetan, koji je na ovu dužnost došao iz. 13. proleterske brigade »Rade Končar«. Njegovi su podvizi ulijevali strah i trepet u kosti neprijatelju. Njegov suborac Berislav Krtica-Saša, pomorski akademac iz Kostrene, kasnije šef rejonskog opunomoćstva Uprave državne bezbjednosti (UDB-e) Trešnjevka, inače također veoma smion i pronicljiv borac, nastojao je spriječiti Katulića u njegovim odista presmjelim akcijama, bojeći se da nepotrebno i prerano ne izgubi glavu. Bio je uistinu primjer požrtvovnosti.

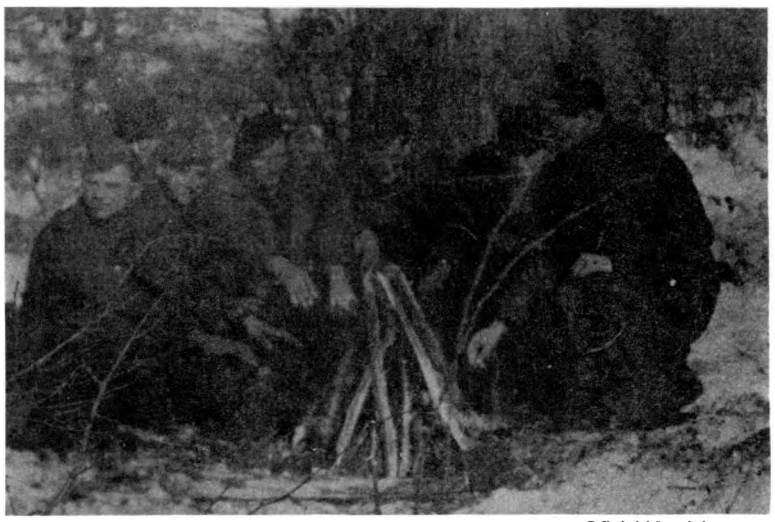
Iz redova »direktne linije« kurira posebno se isticao Josip Mraz, radnik Plinare iz Čeha Gornjih, koji je i u nemogućim uvjetima izvodio ugrožene obitelji, razni materijal (primjerice radio-stanice iz Zagreba). U tu je svrhu uspostavio kontakt sa žandarmerijskom stanicom u Svetoj Klari, gdje je pod rukovodstvom žandarmerijskog narednika-vodnika Alojza Štrbuncelja iz Zagreba formiran vod žandara, koji su pratili seoska ko-

la s materijalima za partizane iz Zagreba do Meštričine Lomnice. U Lomnici su tovare preuzimali kuriri službe. Žandari su taj posao radili pouzdano i trajno do oslobođenja. Komandir Stjepan »nije vidio«, svakog tjedna barem jednom, odlazak sedmorice, do zuba naoružanih žandara u Zagreb, jer je bio u dogovoru s nama. Jaka obavještajna služba ustaša i okupatora u redovima žandara nikada nije uspjela otkriti tu aktivnost. Da ih je kojim slučajem neprijatelj i otkrio, ne bi ih lako savladao, jer su u toj patroli bili najhrabriji i odlično naoružani žandari. Josip Mraz je u vezu sa Zagrebom uključio i domobranskog narednika, kovačkog radnika iz Odre, Franju Bertovića. Na vezi su potom radile i Bertovićeva žena Mara te punica Kata. Mraz je uposlio na vezama kao najpouzdanijeg suradnika NOP-a svoju staru majku Anu i druge.

Neobično odvažne kao kuriri bile su mnoge žene i omladinke, njih stotinjak na različitim vezama. Istaknuo bih učiteljicu Doricu Fiolić iz Male Mlake, koja je održavala važne veze iz Zagreba te prevodila ljude u partizane. Iz Zagreba je tako vodila Pinu Vatovca i Cinu Handla, koji su radili u Kotarskom NOO Velika Gorica. I mnoge druge. Vodila je, jednom zgodom telegrafisticu, za našu radio-stanicu u gradu koju je također prethodno odnijela u Zagreb. Anica Robić, učiteljica iz Buševca, isto tako, vodila je ljude iz partizana u Zagreb. I ona je jednom vodila partizanku i nosila radio-stanicu u Zagreb. Zatekla ih je tada i noć u Velikoj gorici.

Međutim, kao najsigurnije prenoćište Anica je odabrala ono kod poznate fašistkinje Ane Bračić. Predstavile su se kao »pitomice iz opatičkog internata u Zagrebu«. Mara Kos, seljanka iz Buševca, odlazila je često i pješice u Zagreb ili do Velike Gorice, kada je god pruga bila minirana, što nije bio rijedak slučaj. Govorila je: »Znam da su to velike stvari kad su tako hitne, ali si pomoći nisam mogla. Vidiš da činim sve šta mogu i što točnije, koliko me god stajalo, ali što ne možem ne možem. Kad bi vlak vozio ja bih lako skočila u Zagreb i uredila, a ovak što možem. Autobus vozi od Gorice kamo moram ići preko Novog Čiča — jer je cesta minirana — pa imam 3 sata pješačiti do Gorice, kako ću onda stići. Tako ti to ide i mislim da nije niti tebi teže nego meni kad nešto ne mogu urediti kako spada, ali osjećam da nisam kriva.« *(a. a.)* U drugom pismu ta hrabra kurirka piše:

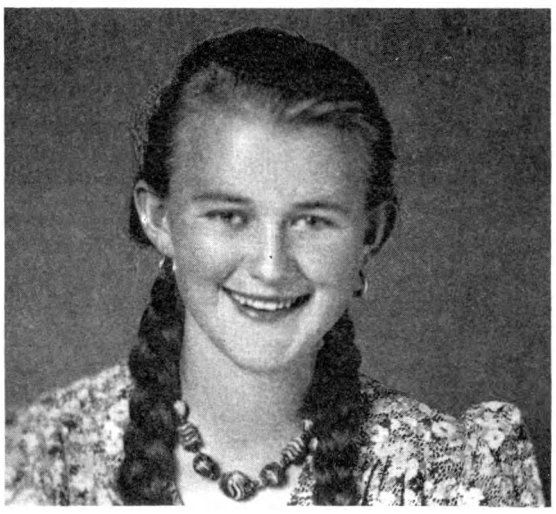
»Ustaše su počeli biti drskiji i opet rade svojim starim načinom, a Kozaki će uništiti sva sela. U Zagrebu je pohvatano mnogo radnika i inteligencije i strpano što na Savsku cestu u zatvor, a što u Jasenovac, a nekoji su nenadano našli svoju smrt te su ustrijeljeni. Dakako da taj rad iziskuje žrtvu i ci-

Oficiri i kuriri OZN-e Velika Gorica u šumi Gustelnici (Dubranec) 1944. godine.

Mihajlo Glagolić Mišo s djevojkama iz Lukavca, kurirkama OZN-e Velika Gorica.

Anica Robić, učiteljica i kurir OZN-e.

Kurir OZN-e Velika Gorica biciklom odlazi na teren.

Kuriri OZN-e Franjo Detelić — poginuo 1945 (lijevo) i Blaž Katulić.

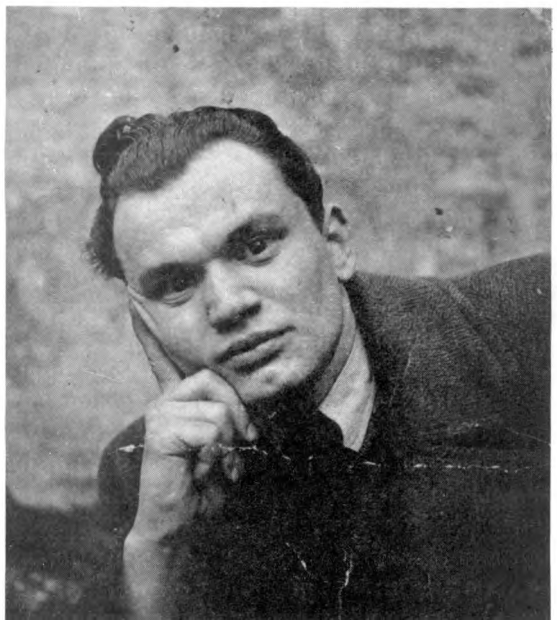

Stjepan Črnko, hrabar kurir OZN-e poginuo je 1945. na zadatku.

jenu života, ali ne marimo kad vi tako tražite, samo da se poslije svih tih borba što prije vidimo u slobodi i krugu obitelji.« *(a. a.)*

Opasnost je bila to veća što su neprijateljski špijuni više nastojali uhvatiti naše veze u Zagrebu i na terenu. Tako su nam neki izvrsni kuriri nastradali na zadatku. Dana 10. ožujka 1945. godine sukobili su se kuriri Franjo Detelić i Stjepan Črnko, obojica poljoprivrednici iz Buševca, s grupom od pedesetak do zuba naoružanih ustaša kod hunskog mosta pri Novom selu i Buševcu. Hrabro su se borili, ali je ustaški puškomitraljez pokosio obojicu, a domet njihovih šmajsera bio je prekratak. Naš vrijedan kurir Antun Galeković, tragovačko-ugostiteljski radnik iz Mraclina, uhapšen je na vezi u Zagrebu kod Zore Sekulić — gospođe »Sove«. Ustaški agenti su ga u Đorđićevoj ulici užasno mrcvarili. Pri tome su se isticali agenti Mršić, Kambera i Trošelj. Bez izvanrednih intervencija i br.da novaca za podmićivanje, nikad ne bi bio živ izašao iz te klaonice. U Velikoj Gorici je na vezi uhapšena starija seljanka Mara Godinić iz Hruševca Gornjeg. Na svu sreću, nije imala nikakva kompromitirajućeg materijala, jer je poštu već predala, a povratnih materijala još nije bila primila. Ustaše su je pretukli i pustili doma. Na Čerkesku je zasjedu naišao kurir-dječak Vincek Bakran iz Hrašća i to između sela Lomnice i Hrašća. U bijegu je ranjen u pluća, ali je ipak uspio umaknuti u kukuruz i ondje zakopati poštu i sve što bi ga moglo odati kao partizanskog kurira, prije nego što su do njega stigli Čerkezi. Tako je prisebnim postupkom spasio sebe i sve one kojima je pošta bila namijenjena. Kao dijete-pastir u polju, otpremljen je u bolnicu u Zagreb. Nakon ozdravljenja odmah se vratio u partizane, gdje je bila i njegova cijela obitelj. Hapšene su bile i kurirke-omladinke iz sela Pleso i Buševec, ali ni pod teškim mučenjem i batinama ništa nisu odale. Kurir Stjepan Hržić, seljak iz Bukevja, poginuo je u svibnju 1944. godine, svrativši svojoj kući u Bukevje. Ondje ga je kod žene dočekao neprijatelj i ubio. Rekli su kasnije da se sam i slučajno ubio ekrezitom, loveći ribu u Savi. Filip Kos, pilanski radnik iz Buševca, uhvaćen je na vezi i otpremljen u Savsku kaznionicu u Zagrebu. Ustaše ga nisu dospjeli ubiti, jer su u tome bili spriječeni dolaskom partizana u grad.kFilip i Franjo Peterlin, kolarski obrtnik iz Novog Sela, bili su zvjerski mučeni u ustaškoj klaonici, gdje bi bili i podlegli u »istražnom postupku«, da nije na vrijeme došao spas.

Bilo je dosta pokušaja neprijateljski raspoloženih svećenika, da preko roditelja ili

Stjepan Robić iz Buševca, pravnik u Zagrebu, pogubljen 1943/44. u Maksimiru kao veoma poduzimljiv suradnik NOP-a.

Franjo Kordiš, inž. šumarstva u Pilani Turopolje, snimljen u Petravcu 1944. godine.

Kuriri OZN-e Velika Gorica i drugi borci i aktivisti neposredno po dolasku u Veliku Goricu 1945. godine.

Luka Čemeljić i Nikola Detelić, oficiri Okružne OZN-e na terenu Turopolja 1944. godine.

Članovi Okružne OZN-e Pokuplje s kuririma 1. V 1944. u Lijevim Štefankima, kraj Kupe. Prvi s desna stoji Luka Čemeljić-Škunc zvani Stipe, načelnik Okružne OZN-e.

Desetina PPK vojnika snimljena s oružjem u proljeće 1944. godine.

Članovi ROC-a Velika Gorica s kuririma u Petravcu 1944. godine.

najbliže rodbine djeluju na povlačenje mladića iz kurirske službe. Od brojnih, u toku cijeloga rata, podlegao je samo kurir Ivan Rezek, seljak iz Bukevja. Ubrzo je poginuo u redovima neprijatelja.

Oficiri OZN-e: Berislav Krtica-Saša (lijevo) i Stjepan Katulić.

Na zadatku je poginula i Jana Kos, r. Katulić. Nosila je letke-poziv Čerkezima. U selu Podvornica zaklana je kod Đuretićeva mlina. S njom su zaklani i aktivisti Petar Švehla i Josip Rožić, obojica poljoprivrednici iz Buševca te mlinar Majšler iz Podvornice.

Junaštva Stjepana Katulića i drugih obavještajnih kurira

Cestom Zagreb—Velika Gorica neprijatelj je više puta dnevno prolazio i održavao kontakte između ta dva velika garnizona. Manje skupine fašista ili pojedince koji su se kretali tom prometnicom često su napadali i naši kuriri iz obavještajne službe. U tim akcijama isticali su se, uistinu golemom hrabrošću, već spomenuti Stjepan Katulić-Mali Štefek i Berislav Krtica-Saša. Tako je Katulić jednom prilikom, u jesen 1943. godine, zaskočio i uhvatio u selu Mraclin agenta ustaške obavještajne službe. Selo je bilo prepuno Čerkeza i Nijemaca, pa se ustaški agent Jura bezbrižno kretao Mraclinom. Katulić ga je pričekao točno na mjestu gdje je Jura morao proći i tiho, iznenada i bez muke, razoružao ga i izveo iz sela do okujske šume. Znajući što ga čeka, ustaški agent je ispričao Katuliću da on zapravo radi potajno »sa Zorkom za vas protiv ustaša i okupatora«. Katulić ga je priveo u sjedište ROC-a (rejonski obavještajni centar, kasnije OZN-a) gdje je utvrđeno da Jura uistinu radi za partizane. Vratio se, dakle, u Zagreb, ali je za' otprilike pola godine morao pobjeći u partizane. Bio je odličan borac u nekim kordunaškim ili ličkim jedinicama.

Katulić je tako pohvatao i desetke njemačkih i kvislinških oficira, a napadao je i veće neprijateljske grupe. Primjerice, kad su gestapovci opkolili 16. listopada 1943. godine selo Kuče, Katulić se, prema pričanju Fabijana Hrvačića, novinara iz Kuča, Josipa Čunčića-Mijačka, seljaka iz Kuča, te Josipa Mikše, seljaka iz Poljane, odvažio iz pokrajnje šume, sam samcat, napasti bandu od stotinjak neprijateljskih vojnika. Gestapovci stoga nisu mirno mogli dovršiti akciju u selu Kuče, nego su s dotad pohapšenim ljudima i opljačkanim stvarima panično pobjegli u Veliku Goricu.

I graničnо neoslobođeno selo Lukavec, Gornji i Donji, po kome su često vršljale i pljačkale okupatorske bande, bilo je također mjesto čestih Katulićevih podviga. Prema svjedočenju seljaka, napose Juraja Križanića-Starijeg, Tončeka Vođića, Mike Perkovića i još nekih ljudi i žena, Katulić je u ljeto 1944. godine, napao dvojicu Nijemaca koji su iz Lomnice došli u Lukavec radi hrane. Katuliću je zatajio šmajser, no on se unatoč tome nije zbunio i natjerao je u bijeg Švabe koji su usred sela ostavili bicikle i plijen. U proljeće 1941. godine, Katulić je sam u zasjedi kraj starog grada, dočekao skupinu Čerkeza iz Lomnice, koja je prije toga naplja-čkala dvoja kola živežnih namirnica u Lukavcu. Štef Katulić je otvorio vatru na njih, a Čerkezi su bez borbe pobjegli i ostavili sav plijen i 3 ili 4 bicikla. Nakon nekoliko dana došli su, također, u selo Nijemci pljačkati hranu. Dojurili su Katulić i Šaša Krtica, ali su i Nijemci njih spazili. Nakon uzajamne pucnjave, Nijemci su se povukli, ostavljajući na poprištu jednog mrtvog fašista *(a. a.)*. O Katulićevoj hrabrosti svjedoči i Josip Čunčić-Mijačko iz Kuča, komandir relejne stanice Poljana. On kaže: »1944. godine u travnju ili svibnju došao sam nešto prije podne iz Pokupskog u Malu Bunu, kako bi naveče produžio za Poljanu. U Maloj Buni sam sreo pokojnog Štefa Katulića, koji se spremao da ide po poslu u Poljanu, i meni veli da idemo dolje sada po danu. Pristao sam iako ne rado i odmah, jer sam mislio da to nije najbolje pošto su polja još gola i nema nikakva raslinja i zaklona, a moramo prolaziti uz neprijateljska uporišta u Mraclinu i Vukovini. Prugu, kroz koju moramo prolaziti, čuvaju fašisti. Bit ćemo lagani plijen protivnika, mislio sam ja. No, prugu smo prešli između Mraclina i Okuja bez ikakvih smetnji. Još nismo odmakli od pruge više od 200 metara kad je iz pravca Zagreba naišao putnički vlak u kojem su bili pretežno njemački vojnici i oficiri, ali i nešto civila. Kad je vlak naišao na mjesto gdje smo prešli prugu nastala je velika detonacija. Okrenuli smo se iza sebe i vidjeli kako se je srušila lokomotiva na desnu stranu, a kamenje letjelo na sve strane. U prvi čas smo pomislili, da to Nijemci iz vlaka tuku po nama s bacačima, jer su nas primjetili! Pojačali smo tempo da nas neprijatelj ne ulovi. U taj čas smo opazili Dragu Hursijevića-Žugca iz Vukovine, minera, kako se spušta s jednog hrasta odakle je promatrao učinak mine koju je malo prije podmetnuo i aktivirao. Nije htio s nama ići. Produžili smo prema cesti Sisak—Zagreb u pravcu sela Kuče i Poljana. Prešli smo cestu bez komplikacija, a iz pravca Sisaka spazimo luksuzni auto koji se kreće prema nama tj. prema Zagrebu. Katulić je odmah rekao, da ćemo zaustaviti auto i vidjeti tko se u njemu vozi. Ako su ustaški ili kakvi drugi oficiri da ih zarobimo ili pobijemo, ako dadu otpor. Bio sam apsolutno protiv toga, jer će, ako su u autu ustaše oni pobiti nas prije nego mi saznamo tko je u autu. Osim toga iz tornja vukovinske crkve dominiraju Nijemci

Kuriri OZN-e ispred klijeti — kancelarije u Šiljakovini 1943/44. U sredini sa šeširom Rus Andrej koji je otišao u SSSR mjesec dana prije završetka rata.

s teškim mitraljezom i mi smo im idealna meta na brisanom prostoru optimalnog dometa. Istovremeno će biti gužva oko minirane pruge, kamo već ide dvokrilac avion »Roda«, valjda u izviđanje!? »Mali« nije ni slušao što ja govorim već više, đa okrenem kapu da zvijezda bude sakrivena i tako izbjegnemo smrt ako su ustaški oficiri u autu. Dok se oni snađu mi ćemo akciju završiti! Vikao je. Auto je brzo prilazio k nama i nije mi preostalo drugo nego okrenuti zvijezdu otraga. Zaustavili smo auto. U njemu su, uz šofera, bila dva putnika u civilnim odijelima. Na brzinu smo skrenuli auto s ceste na livadu i krenuli kroz »Kneje« u Kuče. Kape smo poravnali i zvijezde odaju naš identitet. Putnicima smo se predstavili da smo narodna vojska. Sjeli smo u auto. Zarobljeni putnici nam nuđaju mali sanduk Kuna da ih pustimo. Objasnili smo im da nas kao narodnu vojsku njihov novac ne interesira, a sa vožnjom da požure. Morali su nas poslušati jer smo naoružani. »Mali« sjedi na zadnjem sjedalu automobila, a ja sam stajao na blatobranu. Vozeći se poljskim putem kroz »Mišine« prema Kućama, upali smo u blatnjavu rupu iz koje se nismo mogli izvući. Auto je zaglibio. Na svu sreću u blizini je orao polje u »Knejama« Imbro Lučić-Brdar iz Kuča. On nas je izvukao iz blata. Kad smo u pol bijela dana došli luksuznim autom u Kuče, bila je to sveopća atrakcija, a napose za djecu koja su se odmah okupila i vikala: >Gle, gle, partizani se voze u luksuznom autu!< Požurili smo se otići iz Kuča za Poljanu, jer ne znamo je li za nama kakva potjera?! Prešli smo skelom rijeku Odru i auto smjestili u štagalj Jože Stankinoga u Poljani. Zarobljenike i novac smo predali nadležnim (mislim Joži Mikša iz OZN-e), koji ih je drugi dan uputio na oslobođeni teritorij na daljnji postupak!« *(a. a.)*

O istoj akciji piše 19. listopada 1943. godine nešto točnije (što se tiče datuma) REDARSTVENA OBLAST za grad Zagreb Velikoj župi Prigorje u Zagrebu, dopis broj 187695-III. c u kojem, među ostalim, stoji:

»LATEA D. D. iz Zagreba svojim dopisom od 16. listopada 1943. dostavila je ovoj Redarstvenoj oblasti sliedeće:

Dana 9. listopada 1943. u 7,30 sati pošao je naš upravljač samovoza g. Stjepan Kazić, Zagreb (stan Vrbik br. 95) sa našim osobnim samovozom marke »Fiat« model 1100 Berlina, obojen sivo, upisani broj Zagreb-970, itd. vlasništvo Latea d. d. Zagreb, Mažuranićev trg 4, vozeći službenim poslom našeg prokuristu g. Alberta Novaka (stan Zagreb, Bogišićeva ul, kbr. 6) i državnog zastupnika g. Josipa Mužu (stan Trnskoga ul. kbr. 3), na jedno sudbeno ročište u Petrinju, budući da se željeznicom nije moglo putovati. Obavivši posao u Petrinji vraćali su se istim putem natrag prema Zagrebu. Najednom u 12.35 sati na putu između Mraclina i Velike Gorice zaustavili su ih dva partizana i prisilili ih da skrenu s državne ceste na polje. Tako vozeći poljem i raznim poljskim putevima bili su došli do mjesta Kravarsko, gdje se nalazio navodni štab partizana. Ispitavši sve isprave g. Novaka, dra Muže i Kazića partizani su g. Novaka i dr Mužu pustili pješke, dok je upravljač samovoza sa samovozom zadržan. G. Novak i g. dr. Muža vratili su se u Zagreb pješice još 10. X 1943. na večer, dok se je upravljač samovoza g. Kazić vratio tek 14. X 1943. na večer pješice bez samovoza. Prema pričanju upravljača samovoza g. Kazića partizani su samovoz zadržali u mjestu Šiljakovina, koje je udaljeno od Velike Gorice oko 10 do 15 kim. Samovoz je ostao u potpuno ispravnom stanju ali bez benzina. Upravljač samovoza g. Kazić čim je došao u Veliku Goricu prijavio je slučaj Njemačkoj žandarmeriji u Velikoj Gorici koja je izjavila da će poslati svoje ljude po samovoz te o tome izvijestiti prednji naslov.

(...) Mi molimo gornji naslov da skrene naročitu pažnju redarima na mitnicama grada ako bi se pojavio samovoz upisani broj Zagreb-970 ili NZ-233 da ga se odmah uhiti i provede na redarstvo, kako nebi partizani tim samovozom došli u Zagreb. Napominjemo da su partizani uz samovoz zadržali i sve isprave kao saobraćajnu knjižicu, dozvolu za vožnju, knjižicu NZ za taj samovoz. Molimo nadalje naslov da izvoli i sa svoje strane obavijestiti zapovjedništvo feldžandarmerije u Velikoj Gorici kao i kotarsku oblast u Velikoj Gorici te zapovjedničtvo oružničke postaje u Vel. Gorici da odrede potragu sa samovozom Zagreb-970 ili NZ-233 kako se nebi partizani mogli služiti tim autom.

Prema pričanju upravljača samovoza g. Kazića do samovoza se može vrlo lako doći, jer se nalazi spremljen u desetoj kući od crkve u Šiljakovini prema naprijed kod jednog seljaka (...)», *(AIHRPH, NG-Kut. 247)*

Potraga Gestapoa i žandarmerije za automobilom bila je, međutim, brezuspješna, jer su se njime već služili partizani.

Dana 19. rujna 1944. godine u Lukavec je radi pljačke došlo oko 130 ustaša iz Velike Gorice. I taj put Katulić nije propustio priliku da napadne neprijatelja. O tome očevici, među ostalim, vele:

»Kad je došlo u selo preko 130 ustaša pljačkati, Katulić ih je napao sa 30 metara udaljenosti i izuzetno brzo tukao po njima. Vikao je i premještao se na različite položaje kao da je više partizana »koji će napraviti juriš na njih u selu«. Trajala je ta — za sve »besmislena« i »samoubilačka« borba više od 20-30 minuta. Pljačkaši se nisu odlučili na borbu misleći da je to stvarni napad, već su s kapama u rukama sramotno pobjegli iz sela. Ljudi su »Maloga« Katulića uzdizali čestitkama da takvog borca još nisu vidjeli, koji ide sam na toliko bande. Govorili su to zato što je toga časa, pri dolasku ustaša, bilo oko 15 partizana sa puškomitraljezom i šmajserima, koji su se bez borbe povukli prema Dragonoščcu. Ustaše još nisu niti počeli vršiti pljačku i pobjegli su.« *(a. a.)*.

Akcije koje je Stjepan Katulić izvodio na cesti između Zagreba i Velike Gorice, zaista su bile više nego avanturističke. Ako je u teretnom kamionu, uz neku robu, išlo manje od 10 vojnika, obvezatno ih je čekao na cesti i napadao. Svakodnevno je pribavljao nove gestapovske oficirske uniforme i njihovo oružje. U takvu uniformu je uvijek bio odjeven i njihovim oružjem naoružan, čime se on posebno dičio. Mnoge je drugove naoružavao. Volio je ispravno i lijepo oružje i odjeću. Ako bi na »čekanje« išao danju, što je činio često, prerušio bi se ponekad u cestara s grabljicom da bi na otvorenoj cesti sačekao pogodnu priliku za napad. Nije moguće pobrojati sve njegove podvige i pogibeljne situacije u kojima se toliko puta našao. Čak i kad je bio bespomoćan u odnosu na neprijatelja, ostajao bi miran i ulijevao samopouzdanje okolini.

Uz aktivnosti ostalih partizanskih boraca na cesti Zagreb—Velika Gorica, Katulić je zadao i previše straha neprijateljskim civilnim i vojnim vlastima, od kotarkse oblasti Velika Gorica do ministarstva ustaških oružanih snaga u Zagrebu. Bio je izniman i beskompromisan borac, o čemu djelomice govori i jedan akt u istražnom materijalu Eriha Lisaka, ustaškog ministra-zločinca, u kojem doslovce piše:

»NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA MINISTARSTVO ORUŽANIH SNAGA, STOŽER USTAŠKE VOJNICE BROJ: 564/ taj. pril., U ZAGREBU, dne 21-1945. g-

PREDMET: Partizanski napadaji kroz sela: Odra i Hrašće, zamolba za posredovanje kod Nijemaca radi primiene odmazdnih mjera. SPOJ: Ministarstvo unutra, poslova, Ured ministra U. M. Taj. br. 313-1945 od 25. I.-1945.

STOŽERU USTAŠKE VOJNICE
IZVJEŠTAJNI ODJEL
ZAGREB

Ured Ministarstva unutrašnjih poslova dostavio je ovom Stožeru dopis sliedećeg sadržaja:

Savezno s izvješćem od 22. I. t. g. br. U. M. Taj. 224/4 u gornjem predmetu saopćuje se, da je Kotarska oblast Velika Gorica dopisom od 4. I. t. g. br. V. T. 2/45 priobćila sliedeće:

Na prolazu državne ceste Velika Gorica—Zagreb, preko željezničke pruge u Odri, bilo je do sada više partizanskih prepada na pripadnike hrvatskih i njemačkih oružanih snaga. Na tom mjestu, kako je već to i izvješćeno u redovitim izvješćima, ubijen je jedan njemački satnik, zatim i hrvatski zrakoplovni dočasnik, zatim ovdašnji elektrotehnički obrtnik Vladimir Medvešek, pa 31./XII. 1944., kako je vez ovdašnje Ustaške posadne bojne: 4 ustaše su ranjeni, od kojih je jedan na žalost, odmah čim je dovežen u Veliku Goricu, izdahnuo.

Sinoć su u prvom mraku opet partizani napali jedan njemački teretni kamion s prikolicom, koji je vozio benzin iz Zagreba. Kamion je izgorio i unutra jedan njemački vojnik, dok su četiri njemačka vojnika partizani odvukli. Dva su se vratili, dok za drugu dvojicu ne zna se, koja ih je sudbina zatekla.

Po svemu sudeći, moglo bi doći do represivnih mjera u tim selima koje će sigurno, nakon ovih prepada, vršiti njemačke oružane snage.

Molimo naslov, da se s njemačkim redarstvom u Zagrebu dogovori, da se ne pale kuće u prevelikom broju, jerbo je to na štetu našeg narodnog gospodarstva. Mnogo bi bilo bolje te kuće razstaviti i tvorivo upotrebiti na drugoj strani. Što više, po mišljenju ove Kotarske oblasti, bilo bi najbolje u mjestu Odra postaviti jednu vojničku posadu, koja bi bila u stanju sprečavati svako nadiranje partizana kroz mjesto Odru i Hrašće, koji dolaze vjerojatno iz Vukomeričkih gorica preko sela Lukavec. Ta posada neka bude

na teret sela Hrašće, Mala Mlaka i Lukavec Gornji i Donji, koja bi imala ovu posadu izdržavati.

U koliko se budu provađale represivne mjere sa strane njemačkih vojnih vlasti, potrebno je svakako, da kod toga budu prisutni i predstavnici naših vojnih vlasti tako, da od zaplijenjene imovine osoba, koje će biti evakuirane iz sela, pripadne nešto i nama, inače će Nijemci sve pokupiti za sebe.

Ove prepade vršile su manje grupe partizana, pa je mišljenje ove kotarske oblasti, da bi radi osiguranja ovoga sektora i suzbijanja daljnjih napadaja bilo neophodno potrebno, da se na pogodnim mjestima postavljaju vojničke zasjede. Partizani vrše prepade u prvi mrak i sigurno se ne zadržavaju duže vremena, jer znadu, da se u kasnu noć saobraćaj više ne odvija, a pogotovo ne za vojničke potrebe.« *(v. Sekretarijat UP SRH-013.0-48, str. 131-132).*

Izvještajem, pak, od »8./I. t. g. broj 1576/Taj./1944« ista je oblast izvjestila slijedeće:

»U vezi s izviešćem ove kotarske oblasti od 4. siečnja 1945. br. V. T. 2-1945 izvješćuje se naslov, da je danas u 16.30 sati opet napadnut na prolazu ceste preko željezničke pruge u Odri njemački kamion sa strane partizana te su dva njemačka vojnika ranjena.

Jaka njemačka posada od po prilici 700-800 ljudi nalazi se u Čehima i Maloj Mlaki, a druga jaka postrojba sa od prilike isto toliko vojnika nalazi se u Velikoj Mlaki. U Odri i Hrašću nema nikakve posade, pa je partizanima otvoren put s juga ovoga kotara preko sela Lukavca, Lomnice, Odre i Hrašća te stalno smetaju promet cestom V. Gorica—Zagreb i čine tu cestu još po danu nesigurnom. Dok su se nalazile na području ovoga kotara kozačke postrojbe, uvijek je bila jedna jedinica stacionirana u Odri i Hrašću, koja je zatvarala ovu rupu i spriečavala partizanske prepade na državnu cestu i miniranje željezničke pruge.

Neophodno bi bilo, da se u Odru i Hrašće svakako smjesti vojska, koja će zatvoriti taj otvor i ne dozvoljavati partizanima ove zločinačke prepade. Za represalije mogu se ta sela isprazniti, čak i po kazni spaliti, ali ako se tamo ne smjesti vojska sigurno time neće biti ništa pomoženo, jerbo partizani mogu prelaziti i preko garišta i iz spaljenih kuća napadati naše i savezničke oružane snage. Selo je doista dosta nemoćno, da se brani od tih partizana, jer nema oružja, pa ih partizani teroriziraju. Prijedlog je ove kotarske oblasti, da tu vojsku, koja bi se stacionirala u Odri i Hrašću uzdržavaju stanovnici tih sela sami u pogledu hrane, jer to nisu tako siromašna sela. Ti bi seljaci na to bili i pripravni samo, da ih se zaštiti od šumskih bandita, koji svojim napadima na transporte, da se protivu njih sprovedu represivne mjere, pa će tada stradati i nedužni. Ova kotarska oblast je mišljenja, da se može u tim selima, kada se smjesti tamo vojska po kazni uništiti u svakom selu po nekoliko seljačkih domova, čiji pripadnici se nalaze među banditima u šumi, pokretna imovina oduzme, a preostali članovi obitelji, koji se nalaze kod kuće poslati u sabirne logore.

Možda bi se moglo za prvi čas odvojiti stanoviti dio momčadi sa odgovarajućim oružjem ovdašnje ustaške posadne bojne, koja se nalazi pod zapovjedničtvom satnika g. Franje Kosa. Svakako molim naslov, da se po priedlogu ove Kotarske oblasti nešto poduzme, jer se ovi prepadi tih razbojničkih banda na cesti Zagreb—Velika Gorica više ne mogu trpjeti.

Ovaj priepis dopisa Ministarstva Unutrašnjih poslova dostavljam na znanje i upotrebu, a g. general-poručnika F. Dragojlov molim, da izvoli posredovati kod njemačkih vlasti u smislu zamolbe Kotarske oblasti Velika Gorica radi primiene odmazdnih mjera.

U pogledu postavljanja posade u Odri i Hrašću zatražio sam mišljenje i priedlog zapovjednika ustaške posadne bojne u Velikoj Gorici povodom priedloga Kotarske oblasti Velika Gorica i u drugom dopisu oblasti, dostavljenom ovom Stožeru putem Ministarstva unutrašnjih poslova pod brojem U. M. Taj. 2/4 od 22. I. 1945. a koji je u uvodu ovoga priepisa spomenut.

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!
GLAVAR STOŽERA USTAŠKE VOJNICE:
GENERAL, ust. pukovnik PTB (Ivo Herenčić)

RAZASLATO:
MINORS, URED MINISTRA, NA RUKE g. general poreza i posebne poslove F. DRAGOJLOV
MINORS, GLAVNOSTOŽERNI URED, na znanje
MINORS, GLAVNOSTOŽERNI URED, OPERATIVNI ODJEL I c na znanje i upotrebu
STOŽER USTAŠKE VOJNICE, IZVJEŠTAJNI ODJEL, na znanje i upotrebu.«
(Sekretarijat UP SRH, 013.0-48, str. 131-132).

Ovom pesimističnom izvještaju ustaških vlasti, provučenom kroz sva ministarstva, gotovo da nije potreban nikakav posebni komentar, jer sam po sebi govori o dojmu kojega su ostavljale »sitne akcije« Stjepana Katulića na neprijatelja, što ih je obavljao ili sam ili sa svojim drugovima na cesti Za-

greb—Velika Gorica. U tom izvještaju se vide i »humana rješenja« što ih predlažu takozvane hrvatske vlasti koje žele dijeliti pljačku s Nijemcima prilikom njihovih odmazdi nad našim selima.

Prikaz o junaštvu Stjepana Katulića završit ću citatom iz knjige *Pali nepobeđeni:*

»KATULIĆ BLAŽE STJEPAN, rođen je 20. oktobra 1924. u selu Buševcu, opština Velika Gorica, srez Zagreb. Po zanimanju je bio stolar. U NOV je stupio 6. januara 1943. Skojevac ja postao u avgustu prethodne godine. U redove KPJ primljen je krajem 1943. godine radio je kao član Rejonskog obaveštajnog centra za Veliku Goricu. Obaveštajni rad u Velikoj Gorici nastavio je i posle formiranja OZN-e. Imao je čin kapetana.

Istakao se u borbi protiv neprijatelja u Velikoj Gorici, u kojoj je palo nekoliko nemačkih vojnika.

U julu 1944. izveo je jednu sjajnu akciju: preobukao se u puntarsko odelo, sačekao jedan kamion sa ustašama na cesti Odra—Velika Gorica, i iz neposredne blizine osuo iz strojnice vatru na njih. Rezultat je bio — šest mrtvih ustaša. Pokupio je oružje i poneo ga sa sobom, dok su na cesti ostali mrtvi ustaše i kamion bez šofera.

Jednom prilikom, kad je neki drug nesmotreno rukovao oružjem, Katulić je bio teško ranjen. Lečio se u bolnici u Ostrožini, u Kordunu, a posle u Splitu. Rana je bila veoma teška i nije je preboleo. Umro je 12. maja 1945. Prvo je sahranjen u Splitu, a kasnije prebačen u rodno mesto.« *(Pali nepobeđeni 1944-1964, Beograd, 1965).*

Katulićeva hrabrost inspirirana je privrženošću borbi radničke klase za oslobođenje pod rukovodstvom Komunističke partije Jugoslavije, čiji je bio član. On se na samrtnom času obratio pismom svojim drugovima ovim riječima: »(...) Ako umrem pod četvrtom operacijom koja će odlučiti >život ili smrt<, nemojte se ništa žalostiti, jer nisam ni prvi ni zadnji. Za slobodu nije teško umrijeti!«

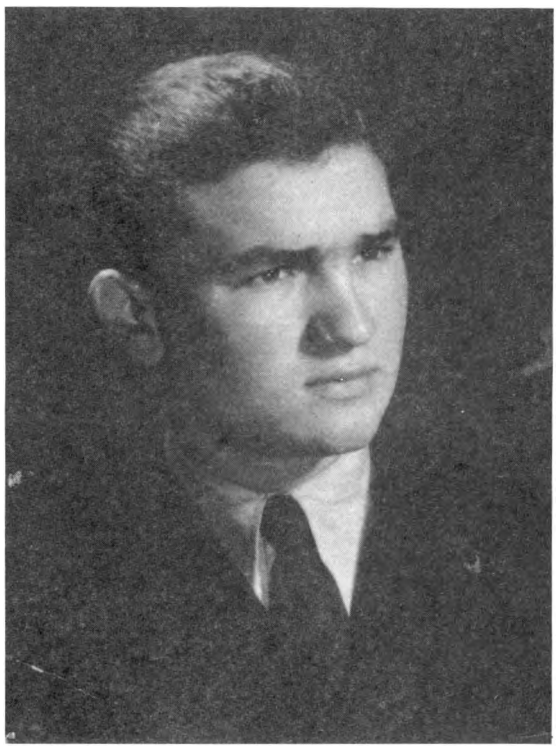
U borbi su se isticali svi kuriri službe, a osim već spomenutih, posebno Stjepan Horvat-Buđo, seljak iz Dragonošca. Sudjelovao je u više akcija na cesti Sisak—Zagreb s Katulićem, Sašom, Slavkom Zubekom i Đorđem Pongracom, zatim kod željezničke stanice Odra, gdje su urtištili kamion s nekoliko neprijateljskih vojnika, zatim u Klari kod Orečića, gdje su presreli luksuzni automobil s četiri njemačka oficira koje nisu mogli žive uloviti za zamjenu, jer su ovi pružili otpor. Dvojica su poginula a druga dvojica uspjela su pobjeći u kukuruze. Takve akcije, a bilo ih je mnogo, bile su uvijek skopčane s izu-

Stjepan Katulić oficir OZN-e Velika Gorica u sjedištu ROC-a u Petravcu. Poginuo je 1945. godine.

zetnom opasnošću, jer je neprijatelj često nadolazio cestom s većim snagama, pa su u takvim zgodama jedva izvukli žive glave.

Dobre veze i kurirsku službu, a osobito kad je trebalo prenositi neodgodive poruke, bilo je veoma teško, čak i uz velike podvige, održavati. O teškoćama održavanja veza, KK KPH Velika Gorica u dopisu od 31. studenoga 1944. godine, među ostalim, piše:

Slavko Zubek iz Velike Gorice, hrabar borac NOB-a (Slatina, 1945).

»(...) 21. XI.—44. trebali smo održati sastanak ali nismo jer iz Posavine nije došao nitko pošto nemamo veze preko pruge. Po noći se nitko ne prebacuje, samo po danu. Noću banda čuva prugu i pravi zasjede. Vezari koji su bili otišli su u NOV, a koji su ostali nejdu po noći nego samo po danu (...)« *(AIHRPH, KP-171/556)*.

To dakako nije vrijedilo za veze i kurire obavještajne službe. One su morale funkcionirati neprekidno i po svaku cijenu.

Hrabri mineri TPO i obavještajci u akcijama

Na području našeg kotara i u okolici Velike Gorice i Zagreba bilo je dosta neprijatelj-

Ivan Hariš, španjolski borac i komandant minera (poslijeratni snimak).

skih objekata i eksploziva, namijenjenih njihovim barbarlucima, napose avionskih bombi i aviona na aerodromima Pleso i Borongaj. Štab Turopoljsko-posavskog odreda je odlučio na to područje poslati dvojicu odlučnih i sposobnih diverzanata, koji bi uz pomoć aktivista NOP-a i civilnog stanovništva uništiti najprije veliko skladište avionskih bombi smješteno kraj sela Košnica i uz kanal na velikogoričkom gmanju. Dakako, planiralo se i uništavanje aviona i ostalih objekata.

Komandant TPO, Mirko Vuković je, prilikom davanja uputa, posebno naglasio da treba prvenstveno uništiti bombe koje neprijatelj svakodnevno baca na naša sela i kojima tuče partizanske jedinice. Za taj je zadatak odredio i poslao na teren Ščitarjeva poručnika Josipa Dedića-Ivana (rođenog 15. II 1922. u Kamporu, otok Rab), tada vođu minerske grupe u TPO te vodnika Ivana Romca (rođenog 24. I 1924. u Pešćenici, kotar Sisak).

Dvojica hrabrih minera krenuli su iz Vukomeričkih gorica i stigli u selo Obrezinu oko 16. lipnja. Sa sobom su ponijeli dovoljno ekrezita i ostalog materijala potrebnog za pravljenje eksplozivnih tijela i »paklenih mašina«. Veza kojorri su došli u selo Obrezinu pobrinula se za njihov smještaj u kući seljaka Ivana Kunića, odnosno u sijenu na njegovoj štali. O tome dvojica minera vele:

»(. . .) Polovicom VI. mjeseca 1944. godine poslao nas je komandant TPO Mirko Vuković na teren s uputama o zadatku. U selima Turopolja (oko Ščitarjeva i u neposrednoj blizini Zagreba) bilo je mnogo objekata

Grupa minera TPO u Kozjaci zimi 1944. S lijeva u prvom redu: Ivan Romac iz Pešćenice (s harmonikom); Stjepan Kocijan iz Vukojevca; Josip Dedić-Ivan s otoka Krka, komandir grupe; Josip Herenčak i drugi.

koje možemo uspješno uništavati pomoću tamošnjih aktivista i civilnog stanovništva, jer strano lice i ne bi moglo pristupiti tim terenima. Komandant Vuković nas je upozorio na veliku količinu avionskih bombi na aerodromu Pleso, koje prvenstveno moramo uništiti. Odmah po dolasku smo se zanimali za to skladište bombi, a Kunić nas je povezao s Maricom i Stjepanom Caganić i Josipom Caganićem-Cesarcem iz Obrezine, te s Ivanom Horvatom iz Selnice, Ivanom Bedekovićem iz Košnice i još nekim ljudima čijih se imena ne sjećamo. Od aktivista su nas povezali i s Matom Kurilovčanom iz Velike Mlake, koji je s nama — kao i ostali spomenuti — išao u akcije na aerodrom. Pravili smo tempirane mine takozvane »paklene mašine«, koje su odnosili u neprijateljske objekte civili ili nama nepoznati vojnici, koje su organizirali aktivisti i obavještajna služba. Tako smo napravili 6 mina od zelenog engleskog ekrezita tempiranih na određeno vrijeme, a koje su odnijeli Vlado Jambrek i Lovro Vojković na teretni kolodvor i postavili ih u dva vagona natrpana oružjem i municijom za neprijateljsku vojsku. Vagoni i oružje su odletjeli u zrak zajedno s njihovim čuvarima. Jedna akcija na Nijemce u kinu Tuškanac, kad su gledali ratni film, bila je veoma uspješna. Veliku detonaciju je usred predstave izazvala paklena mašina, što su je također nosili civili. Uništili smo preko avijatičarskih pitomaca na Borongaju u Zagrebu 5 aviona. U Črnkovcu je minirana istim načinom preko civila, njemačka nastamba. U svim tim akcijama bilo je dosta mrtvih neprijateljskih vojnika i oficira, ali mi nismo nikada dobili točnih podataka o broju žrtava, jer su Nijemci strogo krili rezultate od svih ljudi. Napravili smo i više tempiranih mina, koje su nosili civili na određene objekte, ali svih se i ne sjećamo. Minirali smo s pomoću civila dva neprijateljska aviona na aerodromu Pleso.

Poslije hvatanja i likvidacije 5—6 njemačkih vojnika, što su dolazili u sela oko aerodroma kao njuškala, Nijemci su poduzeli jednu veću akciju na području bivše općine pod konac 1944. godine, i mi smo se povukli na oslobođeni teritorij. Vozila nas je uz najveću opasnost preko neprijateljskih garnizona u Mlaki, u slami na seoskim kolima, jedna djevojka, čije ime nismo zapamtili. Bila je pravi heroj. Kad smo došli gore, komandant Odreda je izrazio, da smo odlično obavili svoj posao. Mene je — veli Dedić — odredio za vojnički kurs u Pisarovini, gdje sam ostao do oslobođenja zemlje. Minerski kurs smo završili 1943. godine u Žumberku, a održavao se u selu Čunkova Draga u kući

Josip Dedić, miner TPO u Ščitarjevu uz Savu 1944. godine. Obavljao je zadatke miniranja aerodroma i drugih neprijateljskih objekata u Zagrebu i u Velikoj Gorici.

Janka Čunka, pod rukovodstvom Ivana Hariša-Gromovnika. Predavanje kursistima držao je Ivan Vračar.« *(a.a.)*

Josip Dedić se, nakon umirovljenja, kao rezervni major, nastanio u Opatiji, a Ivo Romac, kao penzioner i seljak, u Pešćenici.

Valja posebno naglasiti da je najveći efekt bio postignut prvom i glavnom akcijom miniranja goleme količine avionskih bombi na aerodromu Pleso. Bombe su bile uskladištene pored aerodromske ograde, na drvenim postoljima. Ogradu su čuvali njemački vojnici, čije su navike i način čuvanja dobro proučili civili i mineri. Kad su dvojica spomenutih drugova krenuli u akciju, s njima su

Kuća odbornika Janka Čunka, u selu Čunkova Draga (Žumberak), gdje je u ratu osposobljeno na stotine minera za rušenje pruga i raznih objekata kojima su se u ratu služili fašisti. Obuka minera održavana je pod rukovodstvom iskusnog borca i minera Ivana Hariša, zvanog Gromovnik Ilija.

Stjepan Caganić Šnajder (lijevo) iz Obrezine, komesar čete i Tomo Fiolić, delegat voda u Lipnici 1943. godine.

išli aktivisti: Josip Caganić-Cesarec, Stjepan Caganić-Šnajder, Mato Kurilovčan, Jože Bedeković-Brodar, Ivan Horvat i Ivan Bedeković. U prvi mrak tople srpanjske noći, aktivisti su se rasporedili na pogodna mjesta, a ispod žice potiho su se do bomba provukli mineri Josip Dedić-Ivan i Ivan Romac, s pripremljenim minama. Neopazice su dopuzili do objekta i spretno i sretno, prema planu, postavili eksploziv. Isto tako nečujno su se vratili izvan aerodromske žice. Cijela je grupa zatim najbržim tempom odmaknula od miniranih bombi. Kad su stigli na udaljenost od oko 300 metara, mineri su na trenu-

Grupa minera TPO u Dubrancu 1944. Josip Dedić (s harmonikom); Ivan Romac (lijevo) Stjepan Herenčak i Stjepan Kocijan (desno).

tak posumnjali u ispravnost svoga posla, jer mine su već trebale eksplodirati. Istog momenta nastao je pravi pakao. Razlijegale su se užasne detonacije, od kojih su pucali krovovi i prozori malenih drvenih kućica u selu Mala Košnica. Desetak njemačkih vojnika-stražara ostali su na mjestu mrtvi. Nijemci na aerodromu bili su izbezumljeni. I samo su vikali: »Kroaten sind alle Partisanen!« Pucali su u prazno na sve strane. Gestapo u mjestu Velika Gorica, također je reagirao bez reda i logike, pucajući prema kapelici u školskom dvorištu, koju su zapaljivim mecima zapalili. Poslije ovog čina nije primijećena nikakva odmazda ni istraga nad narodom. Ubrzo nakon diverzije na aerodromu Pleso, postavljena je mina na strop Koprivnjakovog kina u Velikoj Gorici u kojem su gestapovci imali svoje sjedište i stalne oficirske skupove.

Prostorija je služila isključivo za potrebe njemačke vojske. U ljetu 1944. godine obavješten je NOP o skupu koji će se održati u kinu, gdje će na okupu biti veći broj njemačkih oficira i podoficira. Suradnik NOP-a, Franc — Nijemac, obični vojnik, mislio je da tu priliku treba svakako iskoristiti, pa je njegov prijedlog bez dvoumljenja prihvaćen. Minu su pravodobno' isporučili Dedić i Romac.

Tek što je njemački skup otpočeo, eksplodirala je mina. Istina, nitko nije smrtno stradao, samo su dvojica fašista ranjeni. Sva vrata i prozori bili su uništeni. Eksplozija se strahovito dojmila svih prisutnih, a posebno gestapovskih šefova, koji su se odmah preselili iz svoga brloga u školske prostorije i udesetorostručili straže. Osveta ni istraga nad narodom nije provođena ni poslije ove akcije. Čudno i nedokučivo je bilo svima, napose gestapovcima, na koji je način i kojim putevima pristigla paklena mašina ravno u štab »čuvara reda« na ovom području. Nakon toga, slijedile su još dvije minerske akcije — jedna u Črnkovcu, a druga u Borongaju.

Na veleposjedu Josipa Brigljevića iz Velike Gorice u selu Črnkovec, imali su Nijemci svoju nastambu i skladište hrane. Tu se oporavljao pretežni broj ranjenika i bolesnika koji bi, nakon potpuna ozdravljenja, ponovno odlazili na frontu i u borbu. Brigljević je imao i 15—20 sezonskih radnika i stalnih slugu, koji su radili na tom posjedu, a istodobno Su, zajedno s gazdom, služili okupatoru.

Polovicom kolovoza 1944. godine odlučeno je da se njemačka nastamba minira u vrijeme kad vojska legne spavati. To je trebao učiniti jedan od Brigljevićevih radnika. Josip Zmesnik-Gruje, nekoć aktivni partizan.

Pristao je da ponese i postavi tempirane bombe na tavanu prostorije u kojoj spavaju Nijemci. Dedić i Romac su načinili 8 mina po 25 dekagrama, koje je Zmesnik, uz pomoć seljaka Ive Horvata iz Selnice, prenio u vrbovu šiblju do nastambe i razmjestio ih, prema uputi, na određena mjesta. Oko 22 sata, kad su njemački vojnici utonuli u san, razlegla se jaka detonacija nad njihovim glavama. Strahovito uplašeni, podigli su uzbunu. Došli su vojska i vatrogasci s aerodroma gasiti vatru, a gestapovci su pohapsili sve radnike i pod batinom ih preslušavali. Zmesnik je te večeri bio otišao spavati doma, ali su otišli po njega u Lekneno. Uhvatili su ga kod kuće i on je pod batinama sve priznao. Rekao je da su mu mine, u metlama od vrbovine, dali nepoznati partizani, a metle je morao sam odnijeti pod prijetnjom smrti. Odmah je otpremljen u logor i malo kasnije pod nepoznatim okolnostima pušten na slobodu. Dodajmo da je akcija bila zaista efektna, a eksplozija je usmrtila i ranila više njemačkih vojnika.

Gotovo istodobno, polovicom kolovoza, grupa od osmorice mladića avijatičara, koje je vodio Ivica Pavlović, naumila je napustiti vojnu službu i otići u partizane uz pomoć naše veze kod Ščitarjeva. Naši mineri i aktivisti vidjeli su u tome priliku da unište nekoliko neprijateljskih aviona.

Dedić i Romac pripremili su mine, a Caganić i Kurilovčan bicikle za povratak u garnizon odnosno za odlazak pitomaca u akciju. Mladi avijatičari na brzinu su se vratili u svoju bazu, postavili mine u avione i prebacili se opet najhitnije biciklima u Obrezinu da bi javili da je zadatak izvršen. Nedugo zatim odjeknule su eksplozije i svih pet neprijateljskih aviona progutao je plamen.

Pitomce je preuzeo Caganić, a oni su izrazili želju da odu u Slavoniju u svoj kraj, gdje će stupiti u partizane. Otpremljeni su sa svojim naoružanjem partizanskom vezom u Slavoniju. O toj akciji, kao i o miniranju avionskih bombi na aerodromu Pleso, pisale su naše »VIJESTI« br. 3, od 29. srpnja 1944. godine i br. 9. od 25. kolovoza 1944. godine. Ti napisi zvuče malo bombastično, pa ni podaci nisu sasvim točni, ali navest ću ih kao vrijedan dokument, odnosno trag o obavljenoj akciji:

»U BLIZINI ZAGREBA (...) Na aerodromu Kurilovec, 16 km od Zagreba, naše jedinice uništile su slagalište od 800 tona teških avionskih bombi. Uslijed eksplozije neprijatelj je imao oko 300 mrtvih i ranjenih.

PAVELIĆU IZGORJELA KRILA. Pred neki dan uputila se jedna oveća grupa Zagrepčana u partizane. Među njima su se nalazila 8 avijatičara.

Usput su naišli na odred diverzanata. Pošto su se sporazumjeli, naši diverzanti — podle duše — sjetiše se, ne bi li se kako moglo napakostiti Anti?

I oni stisnuše glave — nešto su šuškali s avijatičarima, a onda se ovi uputiše natrag prema Zagrebu, pa ravno na aerodrom.

— Zaboravili smo nešto — objasniše straži, kad ih je pitala pošto dolaze po noći — Zaboravili su na odlasku ostaviti Anti uspomenu (.. .)

Ukratko, poslije njihovog odlaska, s aerodroma prolomila se detonacija — tri ustaška aviona — među njima i lični Pavelićev avion, kojeg je pripremio za bijeg — odletješe u zrak — ali u komadima (. ..)

Kud ćeš Ante izgore ti krila?« *(Muzej revolucije naroda Hrvatske*, *Zagreb, Inv. br. 1497 i Inv. br. 1501).*

Početkom rujna 1944. godine Nijemci su parkirali dva aviona na aerodromu Pleso. Moglo ih se lijepo vidjeti iz sela Selnica. Čuvao ih je samo jedan vojnik. Osmatračima iz sela nije promaklo njegovo često drijemanje. Ivo Horvat, seljak iz Bapča najhitnije je o svemu tome obavijestio minere Dedića i Romca, koji nisu oklijevali ni za trenutak.

Mićo Bulat, komandant minerskog hataljona.

Ivo Drobnjak, mladi borac i miner iz Novog Čiča.

Odmah je formirana ekipa za uništenje aviona koju su činili: Dedić, Romac, Josip Bedeković-Brodar, Mato Kurilovčan i vodič Ivo Horvat. Dok su izvan žice aerodroma svi ostali raspoređeni na stražu, mineri Josip Dedić i Ivo Romac krenuli su ispod žice prema avionima. Stražar je čvrsto spavao. Mineri su tiho, da mu taj san ničim ne naruše, postavili pod avione mine i nečujno puzeći vratili se izvan žice. Zajedno sa svojim drugovima pohitali su u zaklon. Ubrzo nakon što su se dobro zaklonili, oba su aviona, uz zaglušnu eksploziju, odletjela u zrak. Vjerojatno je s njima »odletio« i stražar, jer se ničim nije više oglašavao gostima s druge strane žice.

I ova je akcija minera i naroda, po tko zna koji puta, upozoravala okupatora i izdajice da neće ovdje proći nekažnjeno za počinjene zločine.

»Španjolac« Mirko i Nijemci operiraju

Vidjeli smo već da se narodnooslobodilački pokret rano razmahao na području Ščitarjeva te da su likvidirani ili izolirani razni doušnici koji su pravili smetnje. Pa ipak, pod konac 1943. godine fašisti su uspjeli u naše redove ubaciti svoga špijuna zvanog Španjolac Mirko. Došao je iz Zagreba preko partizanskih veza i smjestio se najprije kod Mije Struščaka, seljaka u selu Drenje. Španjolac je odmah stupio u konktakt sa seoskim i ostalim aktivistima na tom području, pokušavajući održavati sastanke. Zanimao se za veze i aktivne partizane.

Svoj tobožnji obavještani rad za NOP, o čemu je navodno predavao podatke organizaciji u Zagrebu, nije ipak mogao dugo prikrivati. Sve češće akcije i racije ustaša i Nijemaca u Ščitarjevu ponukale su partizansku obavještajnu službu da razmotri otkud te prijave ustašama i Nijemcima o aktivnosti naroda toga kraja, iako su izdajice po selima likvidirani ili blokirani. Sumnja je pala na »Španjolca« i on je priveden na saslušanje. Međutim, njemu nije bilo teško, uz renomirane partizanske veze, koje su, usput rečeno, i same kasnije pale, uvjeriti drugove u svoju ispravnost. Vraćen je natrag na teren Ščitarjeva. Istodobno su se po selima razmilili njemački vojnici, tobože trgujući sa stanovništvom, a zapravo prikupljajući podatke o njemu. Takvih su na desetke, u raznim selima, pohvatali i likvidirali naši aktivisti i mineri. Međutim, već spomenute česte racije fašista poremetile su prijevoz ljudi i robe iz Zagreba za partizane skelom u Ščitarjevu. Stoga je skela skrivena, a prijevoz se nastavio i obavljao čamcima u rejonu Košnice. Španjolac se odmah preselio kod Josipa Mužarića, Stjepana Repeljka i drugih u Košnicu. Racije su, dakako, nastavljene, a prilikom jedne, u jesen 1944. godine, u noćnoj akciji uhvaćen je stari župnik Dragutin Esih, suradnik NOP-a. Njega su krvnici usred noći digli iz postelje i izveli napolje neodjevena. Bez ikakva saslušanja, starca su svukli do gola, nemilice ga tukli i poveli prema Savi. Ondje su ga sadistički mrcvarili noževima, a zatim ubili i bacili u Savu. Desetak dana kasnije rijeka je izbacila njegovo tijelo nekoliko kilometara nizvodno. Prepoznali su ga ljudi iz Strmca bukevskog i obavijestili Ščitarjevo. Ovi su ga krišom prenijeli u njegovo selo i pokopali na mjesnom groblju.

Župnik Dragutin Esih je rođen 1887. godine u Karlovcu, a u Ščitarjevu je bio župnik od 1941. Prokazao gaje kapelan, kojega nije htio držati u župi, jer je došao naoružan pišťoljem i bombom s isprilikom: »Da će se braniti oružjem protiv partizana ako ih oni napadnu«! Župnik Esih gaje odmah protjerao, a ovaj kapelan je, zajedno s domaćim ustašama, dao njega, za uzvrat, na najzvjerskiji način ubiti.[1]

1 nakon svega toga, navodni aktivist Španjolac još je uvijek uživao gostoljublje ljudi i aktivista NOP-a. Međutim, stalno je bio pod budnim okom partizanske obavještajne služ-

1 Mjesna zajednica Ščitarjevo podigla je 1978. godine spomenik na njegovu grobu, u čemu je sudjelovao i Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata.

be. Kad je, napokon, neosporno utvrđeno da surađuje s neprijateljskom obavještajnom službom u Zagrebu, dobio je zadatak da odnese jedan pakleni stroj u gestapovsku nastambu u gradu. Nije ni trenutka oklijevao. S veseljem je prihvatio zadatak i predložio da uzme čak dvije mine kako bi jednu podmetnuo u ustaški brlog. Prijedlog je prihvaćen. Mineri Dedić i Romac načinili su mine od »zelenog engleskog ekrezita«. Iako se znalo da od zadatka neće biti ništa i da su mine uzalud pripremljene, znalo se i to da će te mine postati »krunskim svjedokom« protiv špijuna u redovima narodnooslobodilačkog pokreta. Naprave je preko Save Španjolcu pomagao nositi jedan aktivist, a on ih je sam trebao postaviti na dogovorena mjesta.

Nakon nekog vremena, dojurio je preko Save, iz Zagreba, zadihan i bos Španjolac »jer je imao sukob s neprijateljem pred kojim je jedva iznio živu glavu!« Naravno, Španjolac je te jeseni 1944. godine uhapšen kod Josipa Mužarića u Velikoj Košnici kbr. 38. Kad je shvatio da je cijela njegova igra otkrivena, ništa nije tajio, ali je dobro pazio da ne kaže ni slova više no što je otkriveno. Tako su manje-više radili svi »debeli« špijuni. I on i njegovi gazde vrlo su potcijenili partizansku obavještajnu službu no, barem on je to shvatio, ali prekasno. Mnogi aktivisti su još dugo poslije vjerovali u njegovu ispravnost, ali se on više nije vratio na teren.

Najcrnji teror i divljanje provodili su Nijemci zajedno s ustašama, ali sve je bilo uzaludno. Rad za NOP se punom parom odvijao i dalje.

Nabavni i obavještajni centar TPP

Početkom 1944. godine, turopoljsko-pokupsko područje formiralo je svoj nabavni centar, koji je iz Zagreba i drugih mjesta, nabavljao različite robe neophodne za vojne i civilne potrebe na oslobođenu teritoriju. Radilo se o kancelarijskom priboru, pisaćim mašinama, novinskom papiru, gorivu i mazivu za motore, soli i drugom materijalu. Istodobno je Komanda TPP osnovala i svoj obavještajni centar. U oba ta sektora skupilo se dvadesetak hrabrih i odvažnih mladih ljudi. Najviše ih je došlo iz operativnih jedinica NOV-a, a manji je dio regrutiran na terenu.

Zajednički su djelovali pretežno uz rub Zagreba i na samoj gradskoj periferiji. Ondje su izvodili mnoge akcije protiv neprijatelja, bilo da su ih planirali ili su, pak, bili prisiljeni prihvatiti borbu u slučajnom susretu. Cijela njihova aktivnost odvijala se na neoslobođenu području Jakuševca, Mičevca,

Josip Vrban (desno) iz Jakuševca, stari partizan i oficir NOV-a, šef Nabavnog centra TPO i njegov zamjenik Josip Juničić.

Obrezine i Ščitarjeva, gdje su pretežno i prvenstveno imali svoja privremena skladišta robe i osobna prebivališta. U Velikoj Mlaki, Hrašću, Lukavcu i drugim selima bili su njihovi punktovi osiguranja putova i pribavljanja obavijesti o neprijateljskim kretanjima. Lukavec je, kao stara i pouzdana partizanska baza, bio stjecište svih aktivista, roba i materijala. Odatle su aktivisti često odlazili u akcije i odvozili robu na odredišta.

U Nabavnom centru TPP bili su, prema svjedočenju sudionika, posebno Miše Deverića iz Lomnice i Josipa Bedekovića-Brodara iz Jakuševca, ovi drugovi:

1. Josip Vrban, seljak i mlinar iz Jakuševca (r. 1913. u Jakuševcu), rukovodilac Centra. Na dužnost je došao iz NOV-a kao aktivni oficir;

2. Josip Juničić, aktivni pomorski podoficir bivše jugoslavenske vojske, porijeklom iz Baške Drage, otok Krk (20. lipnja 1920 — 20. lipnja 1969. u Baškoj Dragi). Juničić je bio zamjenik rukovodioca Centra, a na duž-

Veliki bunker u Ščitarjevu služio je kao spremište za raznu robu i kao skrovište za aktiviste NOP-a. Iz njega viri Stjepan Caganić iz Obrezine, član Nabavnog centra i oficir NOV-a.

nost je došao s banijskog područja, gdje je bio rukovodilac nabave Komande područja. Imao je, inače, iznimno dobrih veza s vojnim skladištima u Zagrebu u Vojnoj bolnici u Petrovoj ulici, preko dra Ante Gašparova i dra Ozrena Novosela, zatim s NOO-om na

Stjepan Katulić, Josip Bedeković-Brodar i Mato Kurilovčan u ljeto 1944. godine.

Glavnom željezničkom kolodvoru preko Marka Frgića, novinara i drugih. Pred završetak rata, odlaskom Vrbana na drugu dužnost, postavljen je za šefa Centra;

3. Stjepan Caganić-Šnajder iz Obrezine, došao je iz »Seljine« brigade gdje je bio komesar čete u II. bataljonu, a u »Nabavu« je došao 3. svibnja 1944. godine i tu ostao do odlobođenja zemlje. Bio je svestrano aktivan i s mnogo veza na zagrebačkoj strani i u selima;

4. Mato Kurilovčan, seljak iz Velike Mlake, također je došao u Nabavni centar iz jedinice NOV-a i u njemu ostao do oslobođenja. U radu je bio veoma samoinicijativan i pouzdan u borbi protiv neprijatelja;

5. Josip Bedeković-Brodar, skelar na Savi iz Jakuševca, kbr. 5. Radio je u Nabavnom centru od njegova formiranja do oslobođenja. U radu je bio veoma pokretljiv i pouzdan, a hrabar u borbi s neprijateljem;

6. Mato Božić, seljak iz Obrezine, radio je u Centru do oslobođenja zemlje;

7. Ivan Kunić, seljak iz Obrezine, bio je u Nabavnom centru do oslobođenja;

8. Ivan Hapač, kolarski radnik iz Ščitarjeva, radio je u Nabavnom centru, a imao je veoma mnogo veza u gradu Zagrebu, uz već opisane ranije aktivnosti, *(a.a.)*

Svi su ovi drugovi imali svestrano razvijene veze s organizacijama i pojedincima u Zagrebu i u selima, putem kojih su dobivali različitu naručenu ili sabranu robu i oružje, što je išlo za partizane.

S Centrom, minerima i obavještajcima veoma je tijesno i aktivno surađivao Josip Caganić-Cesarec, seljak iz Obrezine, koji je u ljetu 1944. godine i poginuo na tom poslu. Bio je tada tajnik Kotarskog NOO-a Velika Gorica. O njegovoj požrtvovnosti i ozbiljnosti u radu za narodnooslobodilački pokret i revoluciju govore svi svjedoci, koji su s njim radili i poznavali ga. Tako poručnik-miner, Josip Dedić-Ivan veli o Josipu Caganiću:

»(. . .) Kako Gestapo nije ni u čemu uspijevao na terenu, pokušao je velikim racijama i s velikim brojem ljudi dolaziti u sela u poslijepodnevnim satima, da bi iznenadno pohvatao aktiviste i partizane. Jednom takvom zgodom kad su Nijemci dolazili u selo, nalazio sam se s mojim drugom Romcem u kući Kunića gdje nam je bilo pretežno skloništе. Tog trena smo bili na kruški, brali i jelilzrele plodove. Ništa nismo slutili. Odjednom dotrči Josip Caganić koji je uvijek znao gdje se nalazimo i povika: »Dediću, bježi idu Nijemci!«. Nijemci su istoga trena bili pod kruškom i u streljačkom lancu razjareno potrčali za Caganićem. Zastale su nam kruške u grlu. Kad su Nijemci pojurili za

Caganićem, ja i Romac smo pobjegli u suprotnom pravcu i preplivali Savu. Na Žitnjaku smo bili sigurni.

Caganića su Nijemci ubili na domak Save, a život je dao da spasi svoje drugove, jer je već bio na sigurnom, prije obavještavanja nas o opasnosti. Takvi su bili hrabri terenci takav je bio pokojni Josip Caganić iz sela Obrezine, kbr. 6. Hrabri primjer je bio za sve koji su ga znali, a njegov lik je duboko ostao u mom sjećanju. Donijeli su ga mrtvog u selo, da narod vidi njihov plijen!« *(a.a.)*

Na mjestu pogibije, kasnije, aktivisti su našli zakopanu kožnatu torbu s materijalima i dva metka iz njegova pištolja. Po tome se zaključilo da se sam ubio, kako ne bi živ pao u ruke krvnika. Međutim, Dedić kategorički tvrdi »jer je svojim očima vidio«, da su Caganića pogodili Nijemci, a on je, pak, pokušao pružiti otpor iz svoga pištolja. To mu nije uspjelo. Nijemci su izložili njegovo tijelo u Ščitarjevu i prisilili Josipa Palorca-Starijeg, seljaka iz Drenja da ga vozi u Veliku Goricu. Ondje su mrtvog Caganića pokazivali narodu radi zastrašivanja. Usput da kažem, Palorec je već ranije izgubio dva sina, Dragutina i Ivana, koji su poginuli u njemačkim logorima, a snaha mu Draga ubijena je s djetetom.

Od četrnaest obavještajaca TPP i njihovih kurira, najviše ih je došlo na teren iz jedinica NOV i djelomično su surađivali u akcijama s Nabavnim centrom i ROC-em. Takvu suradnju su najčešće prakticirali drugovi: Mišo Deverić, radnik iz Lomnice; Stjepan Stepanić-Dragi, seljak iz Lomnice; Tomo Fiolić, seljak iz Male Mlake; Ivo Horvat, seljak iz Bapča; Drago Žlebečić, seljak iz Lučelnice i Marko Mlinarić, seljak iz Odre zagrebačke.

O radu i akcijama te grupe govori njezin sudionik Josip Bedeković-Brodar:

»(. . .) Tako nas se našlo jednog dana pod kraj 1944. godine oko petnaestak drugova u Lukavcu, kada je jedna ustaška satnija došla u pljačku u Lukavec. Mi smo se povukli u šumu tik do sela i kad su počele kokoši skrešćati otvorili smo brzu paljbu. Ustaše su se pustili u panični bijeg. Nešto prije ove akcije bila je došla manja grupa ustaša u Donji Lukavec, a nas 4—5 postavili smo zasjedu u blizini staroga grada. Dvojicu smo ubili, a ostali su pobjegli u'Lomnicu (...)

Moram napomenuti da je rad u Nabavnom centru bio jako težak i opasan, jer smo se stalno kretali među neprijateljem, a neke smo zadatke obavljali preko dana u uniformama neprijatelja. Znali bismo ponekad sjediti cijeli dan u nekoj štali u Jakuševcu. U župnom dvoru u Jakuševcu smo se skrivali kod župnika Josipa Oreškog, Slovenca. Bio je simpatizer i suradnik NOP-a. Kod njega nam je bilo najsigurnije, jer tu ustaše nisu svraćali. Kod učitelja Majzeca — koji je imao sina u NOV-i od 1943. — smo svraćali, a omladinca Stjepana Markulina i njegovu kuću u Jakuševcu, smo mnogo koristili za nabavni centar. Iz Jakuševca je 1943/44. godine otišlo u partizane preko 35 ljudi. Za pratnju roba iz Zagreba na oslobođeni teritorij najčešće su određivani drugovi: Josip Bedeković, Mato Kurilovčan, Stjepan Caganić, Josip Vrban i njegov zamjenik Josip Juničić. Vozilo se po noći i po danu.

Stoje, s desna na lijevo: Josip Bedeković-Brodar iz Nabavnog centra, Mišo Glagolić iz OZN-e, Mato Kurilovčan iz Nabavnog centra i Berislav krtica iz OZN-e, s kurirkama OZN-e.

(...) Negdje pod kraj 1944. godine je trebalo prevesti puna velika kola kancelarijskog materijala i pisaćih mašina, a put u noći nije bio moguć zbog blokada putova po Nijemcima i ustašama, a kočijaši sa sela Velike Mlake nisu se usudili danju voziti. Kola i konje smo dobili i ja s Kurilovčanom ćemo sami odvesti robu po danu. Obukao sam civilno staro odijelo, a Kurilovčan sakriven u slami s robom. Kad smo došli na sporedni put prema Hrašću, na pruzi su svakih dese-

Grupa minera u Ribnici 1943.

tak metara po jedan ustaša na straži, a na željezničkoj stanici Odra—Hrašće vješaju preko tridesetak ljudi doveženih iz Zagreba. Odlučili smo prijeći prugu i ako nas ustaše napadnu tj. otkriju, boriti se s njima. Nisu obraćali na nas pažnju i dobro smo prešli do Lukavca. Na povratku u noći, otišli smo na stanicu i svim obješenim ljudima porezali štrikove na kojima su visjeli.

(...) Roba iz Zagreba je dopremana kamionom do Save kod Obrezine—Ščitarjeva, gdje nam je bila najveća stanica od početka Centra za nabavu do oslobođenja. Preko Save — na »Otok sreće« smo robu prebacivali čamcima i kolima dalje na oslobođeni teritorij-

(...) Nabavljači, obavještajci, politički radnici i mineri bili su sve hrabri drugovi, a u akcije na neprijatelja smo često išli svi zajednički. Spomenut ću neke kojih se dobro sjećam — osim drugova iz nabavnog centra: Saša, pok. Štef Katulić, Mišo Deverić, Stjepan Stepanić-Dragi, Ivan Horvat, Josip Žlebečić, Vlado Jambrek, Jože Žordić i još neki čijih se imena ne sjećam. Od niza oružanih akcija na vratima Zagreba ili na periferiji grada, neke ću navesti što je ova grupa izvršila 1944. godine do oslobođenja. Nekoliko zasjeda na cesti Zagreb—Velika Gorica. U Hrašću kod željezničke stanice gdje je neprijatelj imao priličan broj poginulih. Zatim Bedeković, Kurilovčan, Stepanić (Dragi) pod kraj 1944. preko Save, gdje se sada nalazi toplana grada, a onda je bila šikara, ulovili su tri ustaše koji su tamo došli u lov. I mi smo bili u ustaškim uniformama i nisu bježali, kad su vidjeli da je to varka počelo je hrvanje i bježanje prema gradu. Dvojica su ubijeni, jedan sa ženom ranjen uspio pobjeći. Mi smo promijenili mjesto skrivanja niže Save, a drugi dan smo čuli da je ubijen neki ustaški glavešina Jagec, koji je u Trnju bio strah i trepet za ljude. Niže preko Save između Mičevca i Petruševca, vozilo se pet Nijemaca s vojničkim kolima iz grada prema Savi da poprave telefonsku liniju Borongaj-Pleso. Na nas.ipu smo ih presreli s kapama okrenutim, da se zvijezda ne vidi. Kad smo komandovali ruke u vis, počeli su se hvatati oružja, ali je bilo prekasno. Naši su šmajseri bili u pripremi i s par rafala smo riješili taj slučaj: ja, Kurilovčan, Dragi i Mišo Deverić. Kad su preko Zagreba letjeli američki avioni prema Njemačkoj, iz" Borongaja bi avijatičari 1944. godine bježali u gostionicu na Žitnjaku, jer su se bojali bombardiranja. Avioni su letjeli u grupama, a protuavionska artiljerija grada je uzalud pucala prema njima. Oni su mimo na dovoljnjoj visini letjeli, a granate su se u zraku beskorisno raspršivale. Iz gostionice je izašlo pet avijatičara, da gledaju kako lete američke tvrđave i diskutirali. Mi smo se iz štale gostioničara prikrali njima iza leđa i sve ih zarobili. Bili su naoružani s tri pištolja i dva šmajsera. Na večer smo ih poslali na oslobođeni teritorij na daljnji postupak. U rujnu 1944. godine je iz Zagreba došlo preko veze šezdeset neprijateljskih vojnika u avijatičarskoj uniformi. Jože Vrban i Stjepan Caganić s još nekoliko nas, utovarili smo ih u jednu veliku lađu s kojom su ih odvezli do Veleševca, a odande su otišli u Pokupsko.« *(a.a.)*

Kao prijevoznici roba i ljudi s čamcima preko Save, radili su seljaci-vlasnici čamaca iz sela Košnice i Petine, a najviše su to činili Đuro Ferenčak iz Petine 47, Martin Kos iz Košnice 42, Ivan Antolinec iz Košnice 41, Stjepan Antolinec iz Košnice 44 i drugi.

O grupi terenaca i njihovim akcijama na njemačke vojnike u selima ili u gradu svjedoči i jedan izvještaj Vrčkovića, kotarskog predstojnika Velika Gorica, datiran 16. kolovoza 1944. Ondje, među ostalim, piše:

S desna u lijevo: Mišo Glagolić, Stjepan Katulić, Franjo Bertović i Slavko Brdek, oficiri i kuriri OZN-e.

»(....) Ubiše ga vjerojatno posebna grupa partizana, koja se naziva »terencima«. Slučajno su ti »Terenci« kritičnog dana nateteli na njega u selu. *(Radilo se o ubijenom njemačkom podoficiru — o.a.).* **Takav slučaj dogodilo se pred pet dana t. j. 8. VIII o.g.** *(1944 — o. a.)* **u selu Mičevcu, kad su »terenci« naišli na ustašu Stjepana Pernara** *(Majmuna),* **koji se je slučajno nalazio kod kuće i ustrijelili ga na njegovom dvorištu. To se može svakom dogoditi od ovih šumskih razbojnika, pa ne može biti iznimka niti ovaj njemački dočasnik.**

Tu grupu »terenaca« vodi neki Josip Cesaree iz Obrezine za kojim se pomno traga, da ga se bezuvjetno živog ili mrtvog uhvati i na taj način ta skupina »Terenaca« razbije«.

I kad je uspjelo neprijatelju, na našu nesreću, ubiti Cesarea, ne samo da nisu prestale akcije na neprijatelja, već su bile udeseterostručene. Mnogo je fašista uhvaćeno živih, a još više ih je likvidirano na ovim terenima i u predgrađu Zagreba. Kotarski predstojnik nastavlja:

»Kako se iz naprijed navedenog vidi, ne leži krivica za ovo ubojstvo na seljacima sela Košnica, Petina i Mičevca, a niti ostalih sela unaokolo vojnog uzletišta, pa se naslov umoljava, da kod mjerodavnih njemačkih čimbenika sprieči svaku eventualno namjeravanu represaliju protiv seljaka, jer bi te represalije bile nepravedne, i bile bi samo u račun odmetnicima, jer bi tada oni postizali svoj cilj.

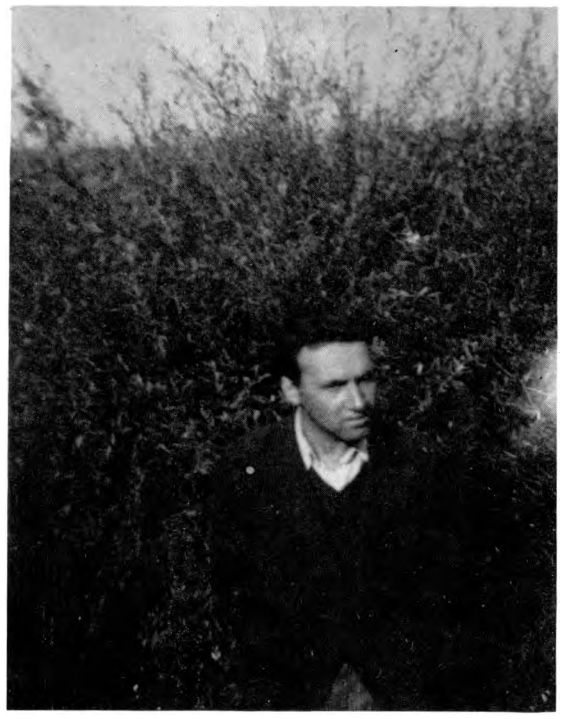
Prema mojim tajnim obavijestima, partizani su se radovali, kada je bilo govora o posvemašnjem izpražnjenju sela Plesa, Rakarja, Kobilića i ostalih, jer su se nadali, da će onda ti prisilno iseljeni seljaci zbog vojnih potreba, pridružiti k njima. Dapače slali su svoje kurire, koji su nagovarali seljake, da ne poduzimaju ništa, da bi spriečili svoje izseljavanje. Ta im se nada nije ispunila, pa nastoje, da na ovaj način u pojedinom selu izazovu krvoproliće nad vojničkim osobama, kako bi na taj način izazvali represalije protiv dotičnog sela u kojem su izvršili zločinstvo. Nadaju se, da će se to selo isprazniti, kao represalija protiv seljaka na koje bi pala sumnja. Kada bi se selo ispraznilo i unutra se ne bi odmah naselila vojska, čvrsto sam uvjeren, da bi partizani našli puta i načina, da to selo zapale. Tako bi se išlo iz sela u selo i konačno bi oni polučili svoj cilj. Takav slučaj smo imali s djelima sabotaže u skladištima streljiva u Čičama i Mičevcu. Držali su, da će se protiv seljaka poduzeti represalije izseljavanja. To nije učinjeno osim što je u onoj okolici posječen kukuruz i time doduše seljacima nanešena ogromna šteta. Pošto u svom konačnom cilju nisu uspjeli sabotaže su za sada daljnje izostale.« *(AIHRPH, NG, kut. 249, KO Vel. Gorica V. T. 69)*

Iako je izvještaj ustaškog predstojnika Vrčkovića pun besmislica u vezi s ciljevima partizanskih akcija, ipak neosporno potvrđuje djelatnost naroda i spomenutih aktivista na našem području.

Tihi, spretni i hrabri borci

Na ovom zanimljivom području, u selima nadomak gradu Zagrebu, djelovali su politički radnici, oficiri iz X zagrebačkog korpusa i drugi. Ovdje posebno ističem oficire, požrtvovne radnike OZN-e za Pokuplje i bivši kotar Velika Gorica.

Nikola Detelić-Jakobov (4. prosinca 1917, Buševec — 6. rujna 1944. kraj Hrašća), seljak-knjigovođa iz Buševca, općina Velika Gorica. Kao aktivist NOP-a 1941. godine, otišao u partizane 16. lipnja 1942. godine. U »Kljuka« bataljonu i XIII proleterskoj bri* gadi borio se na području Turopolja, Vuko*

Nikola Detelić, član Okružne OZN-e za Pokuplje - Žumberak i ROC-a Velika Gorica.

meričkih gorica, Pokuplja i Žumberka. Kao vodnik XIII proleterske NOU brigade »Rade Končar« ranjen je 15. prosinca 1942. godine u borbi u Krašiću. Nakon ozdravljenja, poslije teškog ranjavanja, došao u proljeće 1943. godine na teren. U bivšoj općini Vukovina, i drugdje, radio je kao politički radnik, a od jeseni 1943. godine kao obavještajac do maja 1944. godine na kotaru Velika Gorica, a potom je član Okružnog pomoćnog centra za Žumberak—Pokuplje do pogibije, *(v. Pali nepobeđeni 1941—1964, Beograd, 1965).*

Njegova ozbiljnost i hrabrost u borbi protiv klasnog neprijatelja i okupatora bila je veoma izražena i prije stupanja u partizanske jedinice, gdje se hrabro borio, a istim žarom je nastavio i po povratku na teren. Kao član Okružnog obavještajnog centra za Pokuplje—Žumberak, samostalno je organizirao obavještajnu službu u Zagrebu. Radi toga posla boravio je u selima uz grad. Dana 6. rujna je išao s rezultatima rada za Pokuplje u sjedište. Na prijelazu ceste i pruge od Ščitarjeva kod Hrašća iza sela, Čerkezi su postavili zasjedu kod potoka Lomnice. Trojica muškaraca i dvije drugarice su poginuli od neprijateljskog rafala, a među njima i drug Nikola Detelić. Jedina je živa izmaknula omladinka Mira Horvatić. Nikolu su seljaci Hrašća drugi dan pokopali na odarskom groblju. Poslije rata je prenesen na mjesno groblje Vukovina.

Na tom je području radio kao član Opunomoćstva OZN-e za bivši kotar Velika Gorica i Josip Mikša-Krojač, (r. 1913. u Poljani Čičkoj), koji je rukovodio mnogim obavještajnim aktivnostima na području Posavine. U radu je bio veoma savjestan, požrtvovan i hrabar sve do oslobođenja. On je na taj posao došao iz XIII. proleterske brigade »Rade Končar«, gdje je također bio primjeran borac. Na tom su području, kao članovi OZN-e kotara Velika Gorica, radili Slavko Brdek, seljak-omladinac iz Mičevca te Ivan Fijan, seljak-omladinac iz Jezera sisačkog. Brdek je 1942. godine postao član KK SKOJ-a Velika Gorica i kasnije član Okružnog komiteta SKOJ-a Pokuplje—Žumberak. Odatle je i došao na' rad u OZN-u, gdje je ostao do oslobođenja naše zemlje. Fijan je također 1942. godine bio član KK SKOJ-a Velika Gorica, kasnije član Okružnog komiteta SKOJ-a za Pokuplje—Žumberak, odakle je došao na dužnost u OZN-u za kotar Velika Gorica, gdje je ostao do oslobođenja i kasnije.

Bili su to sve sposobni, samostalni i hrabri drugovi, pa su im zbog tih i drugih vrlina povjereni delikatni terenski zadaci u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika. Oni su ih hrabro, tiho, smjelo i samozatajno obavljali, s velikom odgovornošću i ljubavlju prema narodu, prema slobodi.

Kulturno-prosvjetni rad u okupaciji na području velikogoričkog kotara (1941 — 1945)

Sva kulturno-umjetnička društva na našem području su, po okupaciji zemlje, prestala s aktivnošću. Ona koja su 1941. godine i pokušala djelovati, bila su redovito zabranjena. Mogli su proći samo programi koje su odobrili ustaše, ali takve, opet, nisu prihvatili omladinci, a ni narod. Legalno su mogla djelovati tek vatrogasna društva i to samo u provođenju obuke za obranu od požara i drugih nepogoda. Bilo koje vrste »parada«, također nije smjelo biti.

Cjelokupna aktivnost u okupiranim selima prešla je zato u ilegalnost. Okupatori i ustaše, kao i svi nepozvani, tu nisu imali pristupa. Ako se negdje i pokazao koji agent ili provokator, takav je ubrzo bio eleminiran ne samo iz te sredine, već je nestao za svagda. To su bila čudesna i zagonetna zbivanja u narodu, čak i za tvrdokorne mačekovce. Naime, dok oni propovijedaju »čekanje«, misleći da im je narod »u rukama«, narod bez njihova znanja i »pitanja« masovno odlazi u partizane. »Kakva je to samovolja?« nisu si mogli protumačiti. Vjeruju da »u njihovom susjedstvu nema komunista« i sami primamljivo govore: »Treba čuvati glavu, čekati i dočekati povoljan moment za dobivanje vlasti od velikih sila, koje će ionako o svemu odlučivati i zalud je štogod mi ovdje poduzimali! Ne treba gubiti život utaman. Mrtav čovjek ne može uživati slobodu!«

Dok je na okupiranom području cjelokupna kulturna aktivnost zamrla, na oslobođenom teritoriju, naprotiv, partizanske su jedinice izvodile različite priredbe za narod i omladinu, a održavana je i nastava gdje god je bilo iole uvjeta za to. Na drugim mjestima, pismeniji omladinci i omladinke organizirali su tečajeve za opismenjavanje omladine. Ti su sastanci, naravno, korišteni i za teoretski rad s omladinom. No, o tome je već pisano u okviru rada Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora.

Škole u okupaciji (1941 — 1945)

Održavanje školske obuke u ratu bilo je otežano na cijelom našem području. Zapuštenost nastave opaža se odmah nakon okupacije 1941, a napose 1942. i 1943. godine. Tih su ratnih godina, naime, fašisti zaposjedali školske prostorije, a nije bilo dostatno ni učiteljskog kadra. Škole u okupiranim selima bile su pretežno pretvorene u kasarne koje je koristio okupator za smještaj svoje vojske i tako je njihova funkcija poremećena.

U selima Vukomeričkih gorica i Pokuplja stanje u školama je bilo najteže. U te krajeve nisu ni u mirno doba rado dolazili učitelji, a sada, u ratu, pogotovo novi nisu dolazili. Već u 1943. godini prestale su radom sve veće škole iz različitih razloga. Neke, kao Kravarsko, nisu se obnovile sve do oslobođenja, a neke su radile s kraćim prekidima. Nepismenost omladine postojala je otprije, a tada se još i povećala. Školu u Kravarskom uništila je fašistička avijacija. U nekim mjestima okupator je škole pretvorio u svoje bunkere, pa su tako uništene, a njihovi su učitelji otišli u partizane.

Pojedine su škole doduše radile i u okupaciji, ali s velikim teškoćama i prekidima. Bilo je i nekih koje su radile stalno, ali je broj djece u njima bio prepolovljen. Ratne su nedaće posvuda dale svoj pečat.

Bukevje

Između godina 1941. i 1945. nastava u školi u Bukevju odvijala se kontinuirano, ali je broj polaznika bio prepolovljen, a odvijanje nastave pratile su sve teškoće koje karakterizira ovo teško ratno razdoblje. U čitavom ratnom vremenom nastavu u Bukevju vodio je učitelj Franjo Vrencè.

Bukovčak

S obzirom da škola u Lipnici nije radila, otvorena je još u ratu 1944. godine škola u Bukovčaku koju su, uz domaću, polazila i lipnička djeca. Prva učiteljica bila je Slavica Antonić[1] iz Odre. Školi je pripadalo i selo Havidić .

Buševec

U Buševcu se škola nosila s velikim problemima i nastava se u ratnom razdoblju mogla provoditi samo uz vremenske prekide. Ratno je vrijeme i ovdje dalo svoj obol.

Cerovski Vrh

U ovoj školskoj zgradi u ratnom periodu, od 1943. godine pa sve do oslobođenja bili su smješteni: Kotarski narodnooslobodilački odbor Velika Gorica, Kotarski komitet

1 Žena učitelja Branka Antonića — oboje partizani.

KPH za Veliku Goricu i druge kotarske organizacije.

Čička Poljana

Škola u Čičkoj Poljani »spava« od 1927. do 1941. godine. Tada seoski starješina Franjo Jug i odbornik i seljak Nikola Gmižić uspijevaju dobiti odobrenje za otvaranje škole u školskoj godini 1941/42. Prostorije su bile u privatnoj kući braće Gmižić, a učitelj dolazi iz ščitarjevečke škole. Taj je učitelj bio boležljivi kulturbundaš, a pošto su već 1942. godine u Poljani Čičkoj bili dobrano poznati partizani, on se poplašio i pobjegao bez traga. Zamijenila ga je učiteljica Ladislava Krišković, koja nije imala pravu spremu. Ona ostaje u Poljani sve do oslobođenja 1945. godine. Nju 1946. godine zamjenjuje mlada učiteljica Paulina Eichienger. Istodobno, partijska organizacija i mjesni narodnooslobodilački odbor, pokrenuli su gradnju nove škole. Uz dobiveni građevni materijal, selo je na dobrovoljnoj bazi izgradilo lijepu zgradu i stan za učitelje, uz seoski zadružni dom.

Dragonožec

Nastava u školi u Dragonošču prekinuta je 1943. godine. Ratne nedaće pogodile su naime i ovaj kraj. Tako su još jednom bila otškrinuta vrata nepismenosti koja je harala od davnina cijelim našim područjem. Pošto je školska zgrada služila kao neprijateljski bunker, uništena je, a ovdašnji učitelji Juraj Jurman sa suprugom Olgom i Dorica Fiolić, napustili su Dragonožec i otišli u partizane. Dorica Fiolić, ostala je na ilegalnom radu na terenu sve do 1944. godine. Kada se više tamo nije mogla održati, povučena je na oslobođeni teritorij, gdje u struci radi do oslobođenja.

Dubranec

U ratnom periodu, od studenog 1941. godine u školi u Dubrancu radio je učitelj Josip Šestan. Tu je ostao do jeseni 1943. godine kada odlazi u partizane s kojima je i prije surađivao. Naime, svake subote odlazio je u Zagreb gdje mu se nalazila obitelj i prenosio potrebne stvari za narodni pokret u svom ruksaku na biciklu.[1]

Škola u Dubrancu je, odlaskom učitelja, imala prekid u nastavi. Naime, školska je zgrada uništena, jer je služila fašistima kao bunker.

Farkašić

U školi su se 1941. godine smjestili Nijemci, koji su ovamo došli iz Lekenika. Iduće 1942. godine u školskoj zgradi i u stanu župnika nastanili su se ustaše. Zato je iste godine izvršena partizanska akcija u kojoj su zapaljeni škola i župni ured. Obje su zgrade popravljene i 1943. ponovno su u njima prebivali ustaše. U borbi 17. siječnja 1943. godine nanovo su zapaljene obje nastambe. Nakon tog vremena škola je partizanima služila kao skladište, a u njoj su se održavali i partizanski sastanci.

Učiteljica Vera Križanić koja je u školi u Farkašiću radila još od 23. rujna 1937. godine, u ratnom je razdoblju radila u školi u Maloj Gorici, a nakon oslobođenja vratila se u Farkašić gdje je ostala do svog umirovljenja.

Greda (1942)

Ova je škola osnovana u ožujku 1942. godine.

Rješenje o formiranju škole (broj: 42.086) datira još od 31. listopada 1941. kada je predviđeno da se nastava održava u dva razredna odjeljenja. Kotarska oblast Sisak priopćava Odluku o formiranju škole (broj: 20.808) 24. ožujka 1942. godine Školskom odboru u Gredi. U toj odluci stoji da obuka treba početi makar u prilagođenom prostoru odmah nakon imenovanja učitelja. Odista, školske godine 1942/43. škola je počela s radom.

Hotnja

S obzirom da je u ratu služila kao nastamba neprijateljskoj vojsci, školska zgrada u Hotnji je 1942. godine zapaljena. Međutim, ubrzo je popravljena, pa je obuka u njoj nastavljena i poslije više, dugo vremena, nije prekidana.

Hruševec Gornji

U ratnom periodu ovdje su djeca stalno polazila nastavu, shodno mogućnostima u tom složenom vremenu.

U kolovozu 1942. godine u Hruševec Gornji došao je bračni par Nada i Miljenko Škorić. Ovo dvoje učitelja ostali su u školi i nakon 1943. godine, tj. pod partizanskom upravom, a nastava je, uz kraće prekide, održavana sve do oslobođenja.

Školska zgrada jedno je vrijeme služila i za održavanje poljoprivrednih kurseva što ih

1 U partizanima, Šestan je najprije bio u Žumberku i Pokuplju, gdje je djelovao kao školski instruktor, a 1944. otišao je u svoju rodnu Istru. Rodio se 18. ožujka 1892. u Dragoću. Nakon oslobođenja živio je u Zagrebu gdje je do umirovljenja radio u Saboru SR Hrvatske.

je za svoje potrebe organizirao Okružni narodnoslobodilački odbor za Pokuplje-Žumberak.

Jakuševec

Škola u Jakuševcu nije često mijenjala učitelje. U razdoblju od 1941. do 1945. ovdje je radila učiteljica Ljubosava Marković koja je u Jakuševcu boravila sve do svoje mirovine nakon rata. Godine 1944. iz Novog Čiča je stigao učitelj Stjepan Majzec sa suprugom. Oboje su kasnije radili u ovoj školi do kraja svog radnog vijeka i ostali ovdašnjem narodu u lijepoj uspomeni.

Ovdje valja spomenuti djelatnost župnika Gustava Habuneka koji je bio predsjednik školskog odbora u Jakuševcu od 1919. pa sve do svoje smrti 30. studenoga 1945. godine.

U toku drugog svjetskog rata, Gustav Habunek se opredjeljuje za narodnooslobodilački pokret, a veliki je protivnik fašista svih vrsta. On djelatno pomaže razvoj narodnooslobodilačkog pokreta i sve one koji su dolazili na taj teren organizirati otpor fašizmu i okupatorima. Krio ih je u svojim prostorijama, a na njegovoj staji su održani i širi sastanci. Na primjer, tamo su Ivan Pugelnik i Ivan Kramar-Cvikeraš, pozvali na sastanak aktiviste iz Kurilovca — Franju Odrčića, Stjepana Tomašića, Ivana Ledera-Gideka i dali im zadatke za rad, jer drugim putem nisu k njima mogli doći.Kod župnika Habuneka je bilo sigurno skrovište partizana. Habunek je sam osiguravao prehranu.

U toku rata, župnik Habunek primio je na stan kapelana Josipa Orešnika iz Slovenije kojeg su proganjali Nijemci. Naime, Dim Julije, sudac Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Velika Gorica, ponudio je Orešniku mogućnost da ga se prebaci u partizane. Poruku je nosio Filip Markulin. Međutim župnik Habunek je napisao potvrdu da je Orešnik bolestan na plućima i da ne može dopješačiti »gore na oslobođeni teritorij«. Veoma bolesnog Orešnika, Habunek je njegovao i sačuvao mu život sve do oslobođenja.

Kravarsko

Škola u Kravarskom radi neprekidno od sedamdesetih godina 19. stoljeća. Prekid je imala u jesen 1943. godine, kada je školska zgrada doslovce »nestala s lica zemlje«. Naime, uništila ju je fašistička avijacija, a učitelja su okupatori odveli u zatvor. Događaj se, naime, zbio ovako:

Župnik Šajnek je iz Kravarskog pobjegao u Veliku Goricu i tamo prijavio Nijemcima da se na farofu i u školskoj prostoriji nalaze partizanski štabovi koji se s vojskom zadržavaju u se\u.' \3skoro se više od deset njemačkih »Štuka« obrušavalo nad selom. Bombardirali su farof i školu. Škola je bila velika drvena jednokatnica. Pogodak je bio takav da je cijela školska zgrada nestala bez traga. Na veliko čudo očevidaca ni jedan čovjek nije poginuo.

Tako je ovdje škola »ušutjela« sve do završetka rata, a poslije oslobođenja počela je odmah radom već 1945. godine i to najprije u porušenoj crkvi. To je trajalo tek nekoliko dana, a potom su predstavnici nove narodne vlasti načinili »sporazum« s mjesnim župnikom Franjom Gencom.[2] Naime, za crkvene potrebe, u mjesto je dopremljena i tamo postavljena prostrana i nova baraka koja je uzeta od njemačkog »trofeja« na aerodromu u Plesu. U njoj su ranije bili talijanski zarobljenici — aviostručnjaci i njemačka vojska. Župnik Gene je dobivenu baraku koristio za vjerske obrede, a kasnije ju je upotrijebio kao građu za popravak porušene crkve u Kravarskom. U dotadašnjoj crkvenoj kući[3] narodna vlast je napravila školsku prostoriju i stan za učitelja.

Valja napomenuti da je u teškim poslijeratnim godinama do 1947. godine, u školi radio prof. Tomo Babić iz Buzina.

Iako je škola u Kravarskom radila od svog osnutka gotovo neprekidno, ipak je odaziv djece bio slab. Osobito je teška situacija bila u okolnim selima. Zato i nije čudo da je narodna vlast u bivšoj općini Kravarsko naslijedila više od 75 posto nepismenih. Primjerice u Kozjači, Čakancu, Opatiji, Šiljakovini, pa čak i u Maloj Buni bilo je nepismeno više od 80 posto stanovništva. Osobito je ženski svijet bio mahom nepismen.

Lukavec

Godine 1943. i u Lukavcu je školsko zdanje uništeno, jer gaje neprijatelj koristio kao sklonište i utvrdu za svoju vojsku.

Lukinić Brdo

Škola u Lukinić Brdu je u ratu stradala od bombardiranja 7. svibnja 1944. godine. Djeca su tada imala obuku u privatnoj kući bivšeg trgovca Josipa Pora. Nakon oslobođenja škola je obnovljena (1951).

1 — Bio je to Turopoljsko-posavski odred

2 — Gene je 1946. osuđen na 13 godina popravnog rada zbog oružane borbe protiv Narodne vlasti — »Križari«.

3 — Bivša birtija, zvana »Crkvenjak«.

Mičevec

Odluka o gradnji škole u Mičevcu prvi put je donesena 1908. godine.

Kad je odlučeno da Mičevec mora graditi školu u svome selu, jer je škola u Jakuševcu premalena, u Mičevcu postoji preko 150 djece. Mičevčani se odupiru takvoj odluci i sa svojim zahtjevima višim vlastima traže da njihova djeca polaze župnu školu u Jakuševcu. Procedura je trajala više godina i mnogo je muke imao jakuševečki župnik Franjo Horvatić, dok je sve te nemale zapreke prebrodio. Naime, Mičevčani neće graditi školu u svom selu, pa čak ni teren za nju pribaviti. Zato njihova djeca i dalje polaze školu u Velikoj Gorici.

Međutim, odlukom zagrebačke županijske oblasti (br. 23067) od 28. veljače 1920. godine selo Mičevec je pripadalo školi u Jakuševcu. No, tamošnji je prostor bio premalen. Jakuševec se, kao što je rečeno, odupirao primiti Mičevčane »jer imaju previše djece«, ali to je bilo uzalud.

Nove ideje o gradnji škole u Mičevcu ponovo su se javile 1937. godine. Iako je 1940. godine Banska vlast za izgradnju ove škole odobrila početnih 100 000 dinara, njena izgradnja je započeta tek za vrijeme takozvane Nezavisne Države Hrvatske, 15. lipnja 1941.

Tada selo dobiva nova sredstva za podizanje škole u iznosu od 50.000 kuna. Na poticaj Juraja Majurca izabran je, na sastanku kojem su prisustvovali svi mještani, i odbor za gradnju škole u sastavu: Juraj Majurec — predsjednik i članovi — Antun Klenović, Luka Klenović, Marko Pernar, Miko Šturlić i Mijo Janković. Predviđena je izgradnja školske zgrade s dvije učionice i dva učiteljska stana. Narod je trebao dati podvoz ili odgovarajući novčani iznos.

Svi radovi su u početku tekli relativno dobro, ali je gradnja kasnije zapela na polovici, pa je nedovršena zgrada dočekala i oslobođenje naše zemlje.

Mraclin

U periodu između 1941. i 1945. godine škola u Mraclinu je doduše radila, ali s velikim teškoćama i prekidima. Ratne nedaće i tu daju svoj pečat.

Novo Čiče

U Novom Čiču, u ratnom se razdoblju, nastava uglavnom odvijala, ali su i rad ovdašnje škole pratile razne neprilike i prekidi. Fašističke vojske krstarile su selom, a u takvim okolnostima, one su nametale režim ži-

Dječji crtež škole, u Sisačkim selima, spaljene u ratu.

POSLIJE POŽARA !

crtež: Ivanković Katice, uč. IV. razr.

vota u kojem nije bilo mnogo prostora za prosvjećivanje i opismenjavanje djece.

Pešćenica

Rad škole neprekidno traje od osnutka, a jedini su zastoji zabilježeni u ratna vremena (1914-1918 i 1941-1945). Tada je u školi povremeno bila vojska, pa se obuka ne održava.

U II svjetskom ratu škola je, useljenjem Kozaka-Čerkeza u nju koncem 1943. godine, veoma stradala. Propao je školski arhiv, knjižnica i spomenica škole. Na sreću je ostala sačuvana spomenica škole Lekenik. Tako se uz pomoć ove spomenice, sjećanja učitelja Kratkovića i još nekih ljudi mogla, ipak, djelomično rekonstruirati povijest ove škole.

Pokupsko

Godina 1943. ostaje u povijesti školstva u Pokupskom zabilježena po tome što je ovdje škola prestala s radom, ovdašnja djeca su lišena obuke. Sve do oslobođenja, takvi su prekidi u ratno vrijeme bili učestala pojava. Na školi je radio učiteljski bračni par Dragica i Nikola Smičiklas.

Sisačka Sela

U toku II svjetskog rata školsku je zgradu koristila neprijateljska vojska, pa je 5. prosinca 1943. godine zapaljena. Istom prigodom bila je zapaljena i općinska zgrada u kojoj je bila, također, prostorija za školsku obuku, ali je i nju koristila njemačka vojska. Napad je izvršila partizanska udarna grupa koju je vodio Ivo Maslak iz Grede. Njega je, naime, jedinog učiteljica prepoznala i upisala u školsku spomenicu.

Poslije rata, pretežno dobrovoljnim radom omladine i tamošnjeg naroda i uz zalaganje ovdašnjih učiteljica, izgrađena je tada velika i lijepa nova škola koja je započela radom 1. prosinca 1947.

Sveta Klara

Već prije objave rata Jugoslaviji, u školu se 1941. godine smjestila bivša Jugoslavenska vojska. Nakon njenog raspada, u zgradi ju je naslijedila njemačka vojska. Škola služi kao kasarna sve do lipnja 1941. godine. Djeca tada ne polaze nastavu, nego 29. lipnja 1941. dobivaju tobožnje »Spomen svjedodžbe« od nove »vlasti«.

Školske godine 1941/42.U okupaciji, škola je radila u vlastitom prostoru u donekle normalnim uvjetima. Ipak odaziv učenika bio je slab. Nastavu su vodile učiteljice, a upravitelj je bio Miroslav Mrkša. On je bio pravi narodni učitelj i u mjestima svog službovanja, dosta truda ulagao je u vannastavni rad. Bavio se prosvjećivanjem naroda, a u toku rata surađivao je s narodnooslobodilačkim pokretom.

Godine 1943. u školsku zgradu opet se useljava vojska ovoga puta ustaše i žandarmerijska posada, pa je škola i dalje bila kasarna, sve do oslobođenja zemlje 1945. godine.

Učitelj Mrkša je 30. studenoga 1944. godine trebao otpremiti nekoliko kamiona vojne opreme i oružja za partizane u Vukomeričkim goricama. Prema planu, i sam je trebao poći s tim »konvojem«. Međutim, došlo je do izdaje, otkriven je i uhapšen na tom poslu. Dva i pol mjeseca proveo je u zloglasnim zatvorima u Zagrebu u Đorđićevoj, Savskoj i u Zvonimirovoj ulici. Ustaše i Gestapo podvrgli su ga zvjerskim mučenjima, a 10. veljače 1945. godine, zajedno s još 29 drugarica i drugova, obješen je u Remetincu.

Uprkos »specijalnom postupku mučenja«, učitelj Mrkša nije odao svoje suradnike-partizane, ostao je čvrst do kraja.

U Svetu Klaru je došao 1942. godine i ostao je tamo sve do svoje mučeničke smrti.

U spomen na nj, u današnjem selu Klara, jedna ulica i ovdašnja škola nose njegovo ime.

Ščitarjevo

Nastavnici u ovoj školi nisu mnogo fluktuirali. Učiteljica Ljubica Štamfelj radila je s tamošnjom djecom cijeli svoj radni vijek, do 1948. godine.

Školske godine 1940/41. u ovo je školu došao učitelj Branko Šur koji je godinu dana kasnije postao i njenim upraviteljem. Pošto je 25. sprnja 1942. Šur pozvan u domobranstvo, upravu od njega preuzima Ljubica Štamfelj koja vodi školu do oslobođenja.

Branko Šur je bio napredni učitelj koji je već iz domobranstva uspostavio suradnju s narodnooslobodilačkim pokretom i, s djelovima svoje jedinice, 1943. godine prešao u partizane. Još kao partizan iz jedinice je došao u Kotarski NOO Velika Gorica i intenzivno radio na organizaciji školstva sve do oslobođenja.[1]

Šiljakovina

Škola u Šiljakovini je od svog osnutka 1938. godine djelovala s vrlo malim prekidi-

1 — Školske godine 1945/46. Branko Šur je bio opet direktor škole u Ščitarjevu. Godinu dana kasnije postaje kotarski referent za školstvo, a od 1958. do 1972. i direktor Škole učenika u privredi u Velikoj Gorici.

ma u ratnom periodu. Prvi pravi učitelji stigli su u Šiljakovinu 1942. godine. Bili su to Vladimir Novaković i žena mu Franjica, a pristigli su iz Hruševca Gornjeg.

Bio je to značajan događaj za ovo mjesto, jer je dolaskom ovog učiteljskog para i škola u Šiljakovini dobila odgovarajući učiteljski kadar. Naime, zbog loših puteva i kaljuža, do tada su školovani učitelji izbjegavali ovo mjesto, pa je nastava održavana uz pomoć priučenog osoblja.

Veleševec

Poslije osnivanja škole u Veleševcu, nastava, koliko je poznato, uglavnom više nikada nije prekidana. Škola je radila i za vrijeme I i II svjetskog rata, međutim, iz razumljivih razloga, tada je broj polaznika u njoj bio prepolovljen.

U toku Narodnooslobodilačke borbe (1941 — 1945) nastavu je vodila, koliko je u tim prilikama bilo moguće, učiteljica Marija Janaček. Nju su 1948. godine zamijenili Julijana i Ljudevit Težak.

Valja svakako spomenuti da je školska spomenica u Veleševcu uredno i savjesno zapisivana od 1860. pa sve do 1960. godine kada ju je, odlazeći u mirovinu, Julijana Težak predala svome nasljedniku, ali se spomenici tada izgubio svaki trag.

Srednja škola u Velikoj Gorici

Godine 1942. ponovno je osnovana Niža srednja škola u Velikoj Gorici. Školske godine 1942/43. Ministarstvo NDH-a otvara u njoj I. i II. razred, a slijedećih godina, III i IV. razred. Na školi su predavali nastavnici: Marija Szenezi, Ivana Stilinović i Nada Haraminčić.

Novoimenovani upravitelj Juraj Haraminčić, inače Goričanac, nije ni dana radio na školi. On je pozvan u domobrane, odakle je prešao u partizane i tu je ostao do oslobođenja naše zemlje (1945. godine). Nastavnica Szenezi je odmah oboljela i tako srednja niža škola počinje raditi s nastavnicima: Nadom Haraminčić i Ivankom Stilinović. No Stilinovićka napušta 15. studenoga školu zbog bolesti a sa 120 učenika ostaje samo Nada Haraminčić, koja je istovremeno obavljala i dužnost zamjenika upravitelja. U školsku spomenicu ona zapisuje:

» (. . .) Na školi je ostala sama Nada Haraminčić i na sebe je preuzela nezahvalnu dužnost 1:120. Borila se je s »pristojnim« Turopoljcima opitim svim ratnim dobitnicima i umorila se u toj borbi, ali nije sustala (. . .)

Iza božičnih praznika ušla je u školsku zgradu njemačka vojska i tako nije bilo obuke sve do veljače (. . .)

U taj čas stigla je u školu uzor-nastavnica Mila Planišek, kako smo bile na školi samo spomenuta nastavnica i Nada Haraminčić, to su nam pomogli u školi g. učitelji pučke škole: Olga Lešić, Ada Kavur, Štefa Klarić, Stanka Matijašec, Ante Kirinčić i Josip Kraus. Katehetom je postao Marko Varga. Na početku travnja namještena je na školu Milka Zemljak, a pod kraj mjeseca Katica Kosinović. Sredinom svibnja (1943) premješten je na školu g. Stjepan Vukelić, koji je preuzeo dužnost upravitelja. Malo zatim je pozvan u vojsku, ali je već prije stigla gđa Szenezi s bolovanja, tako da je školska godina, koja je mučno započela, završila gotovo potpuno redovito. Obuka je trajala do 24. VII. a 31. VII (1943) podijeljene su svjedodžbe.«

Na žigu ove škole stoji naziv:
»NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA - OBĆA NIŽA SREDNJA ŠKOLA - VELIKA GORICA«.

U analima 1944/45. školske godine piše, među ostalim, i ovo:

» (. . .) Rat je još u punom toku. Bombardiranje Njemačke[1] nastavljalo se dan i noć, a njemačka vlast je* bila skučena uglavnom na područje »Velikog njemačkog Reicha«. Svi sateliti Hitlerovi otpali su osim Pavelića, Nedića i Draže Mihajlovića. Veliki dijelovi Federativne Demokratske Jugoslavije su oslobođeni od okupatora i njegovih krvoločnih slugu Pavelića, Nedića i Draže Mihajlovića. U okupiranim još krajevima njemačko-ustaški teror iz dana u dan sve je više rasao. Vješanja, klanja, strijeljanja, ubijanja čekićem, pljačkanja bila su na dnevnom redu (. . .)

Samo brzom zahvatu Saveznika i Jugoslavenske armije (osobito Jugoslavenske armije) ima se zahvaliti da prilikom povlačenja nije došlo do sveopćeg pokolja sumnjivih lica i simpatizera narodno-oslobodilačkog pokreta. U takvim prilikama ni rad u školi nije se mogao razvijati normalno. Zgrada građanske škole bila je zaposjednuta od Nijemaca, koji su je bili pretvorili u svoju kasarnu i bunker, obuka se je morala vršiti u dvjema tijesnim, mračnim i vlažnim sobicama u općini. Školu je polazilo 170 đaka (. . .)

I. i IV. razred imao je obuku samo tri puta, Ila, lila i Illb razred samo dva puta tjedno. Osim toga obuku su mnogo ometale svakodnevne uzbune i neredoviti saobraćaj. Ni nastavnici nisu mogli posvetiti sve svoje sile školskom radu. Mizerne plaće u bezvrijed-

1 — Misli se na bombardiranje Njemačke od strane Saveznika

nim kunama, slaba ishrana, strah pred ustaško-njemačkim terorom, stalno prelijetanje savezničkih i partizanskih aviona nad Velikom Goricom, strah pred neizvjesnošću, ubijali su u njima svaku volju za bilo kakav rad. U to vrijeme radili su na školi slijedeći nastavnici: Milka Zemljak, Kosara Lalić, Felicitas Vasle, Ivanka Tomašić, Nada Haramičić i Katica Kozinović, dok je upraviteljica škole Anka Cviček bila na bolovanju. Nastavnici iste škole Stjepan Vukelić i Ivan Lalić nalazili su se za to vrijeme u domobranstvu (. . .) «

O 1943/44. školskoj godini ništa nije zapisano. Ta godina je, uostalom, izostavljena u svim zapisima o školama našega područja, a ondje gdje je bilo nešto zapisano, istrgnute su stranica ili dvije koje o toj godini govore.

Nakon oslobođenja Velike Gorice, ova je »niža srednja škola« pretvorena u Nižu realnu gimnaziju i nastavila je radom do završetka školske godine, 31. srpnja 1945. g. O tome je u »Školskoj spomenici«, vršitelj dužnosti upravitelja Ivan Vrence zapisao:

»Velika Gorica oslobođena je 8. svibnja 1945. godine u 7 sati ujutro, kada je jugoslavenska armija na jednom kraju ulazila u mjesto, a na drugom kraju su se njemački okupatori sa svojim banditskim pomagačima povlačili prema sjeveru (. . .)

Jadan je bio izgled Velike Gorice, javnih zgrada, a i samih Goričana prilikom dolaska narodnih vlasti u Veliku Goricu. Mjesto je bilo u neredu, javne zgrade zasmrađene, opljačkane i vrlo oštećene, a mnogi ljudi uslijed silne ustaške propagande od straha izbezumljeni. Bojao se je onaj koji se osjećao krivim, kao i onaj koji je bio potpuno ispravan. Prvi zadatak narodnih vlasti po dolasku u Veliku Goricu bio je da se osigura red i povrate u normalno stanje javne zgrade i čitavo mjesto (. . .)

Odlukom Odjela narodne prosvjete Z. A. V. N. O. H-a br. 803 od 1. 11. 1944. god. Drž. opća niža srednja škola (Građanska škola) u Velikoj Gorici je odmah nakon oslobođenja pretvorena u nižu realnu gimnaziju (. . .)

S normalnim radom u gimnaziji nije se moglo odmah po oslobođenju započeti pošto je zgrada bila vflo oštećena, a školski inventar i učila uništeni i razgrabljeni. Zahvaljujući odlučnosti Kotarskog i Mjesnog N. O. O.-a (Narodno-oslobodilački odbor — NOO) u Velikoj Gorici, svijesti velikogoričkih obrtnika Škendera, Slopka, Lopuha, Pugelnika i drugih, te uviđavnosti Komande mjesta u Velikoj Gorici zgrade su u najkraće vrijeme uređene, a školski inventar popravljen i kompletiran. S radom u gimnaziji započelo seje 16. 6. 1945. kada su učenici upoznati s N. O. B.-om (narodnooslobodilačka borba) i ciljevima NOP-a (narodnooslobodilački pokret) i kada su im pročitani raspored sati i disciplinska pravila. Gimnazija je nastavila radom u zgradi bivše bolnice, gdje su bila smještena 4. odjeljenja: I, II, Ilia i IV razr, i u skladištu g. Rojca, gdje je radio Illb razred.

U zgradi velikogoričke gimnazije smjestila se je bila za ovu školsku godinu pisarovinska partizanska gimnazija i internat, koji su ovamo preselili iz Lasinje.

Radilo se je prema nastavnom planu i programu za gimnazije i po uputama Ministarstva prosvjete F. D. H. (Federalne Demokratske Hrvatske).

(. . .) U toj školskoj godini broj radnih dana u pojedinim razredima bio je slijedeći:
I razr. 120, II razr. 99, Illb razr. 105 i IV razr. 138 radnih dana (. . .)

Od oslobođenja pa do konca školske godine na školi su radili nastavnici: Ivan Vrence, Milka Zemljak, Kosara Lalić, Anka Cviček, Felicitas Vasle, Ivanka Tomašić, Nada Haramičić, Branko Antonić (pjevanje) i Marko Varga (vjeronauk) (. . .)

Sa radom u školi završilo se je 13. srpnja 1945. godine.«

Zavod s pomoćnom školom u Velikoj Gorici

Godine 1943. upravitelj Zavoda postaje Krsto Krstić, koji je na toj dužnosti zamijenio Vladimira Toplaka. Krstić je bio aktivni suradnik narodnooslobodilačkog pokreta, za kojeg je radio s jednom grupom ljudi u Gorici. Bili su to Julije Dim, sudac u kotarskom sudu Velika Gorica, Autgust Štancer, kapelan u župi Velika Gorica i njegov učitelj Narančić. Uz njih, i više drugih ljudi pomagalo je partizanski pokret, no za ove se dočulo u gestopovskim redovima, pa im je spremano hapšenje. Pravodobno obavješteni o tome, oni svi bježe u Pokuplje na oslobođeni teritorij i u partizanima su ostali do oslobođenja.

Potom su Nijemci, dom o kojem je riječ raspustili, vrativši djecu roditeljima. Desetoro djece nije se imalo kome vratiti, pa s njima učiteljica Štefanija Vice odlazi u selo Kurilovec, gdje zajedno ostaju do oslobođenja.

Nakon oslobođenja zemlje 1945. godine, u Zavodu je privremeno smještena niža srednja škola, odnosno tzv. gimnazija. I preostala djeca s »Tetom Vice« vratila su se na staro mjesto, pa 1946. godine, Dom s pomoćnom školom počinje opet normalno raditi,

a prvi poslijeratni upravitelj je bila Neva Kosović.[1]«

Vukovina

Vukovina je, poput drugih okupiranih sela u ratnom periodu 1941 — 1945. godine, imala dosta teškoća s provođenjem nastave, a bilo je i prekida u radu škole koji su bili prouzrokovani raznim razlozima u tom teškom ratnom vremenu.

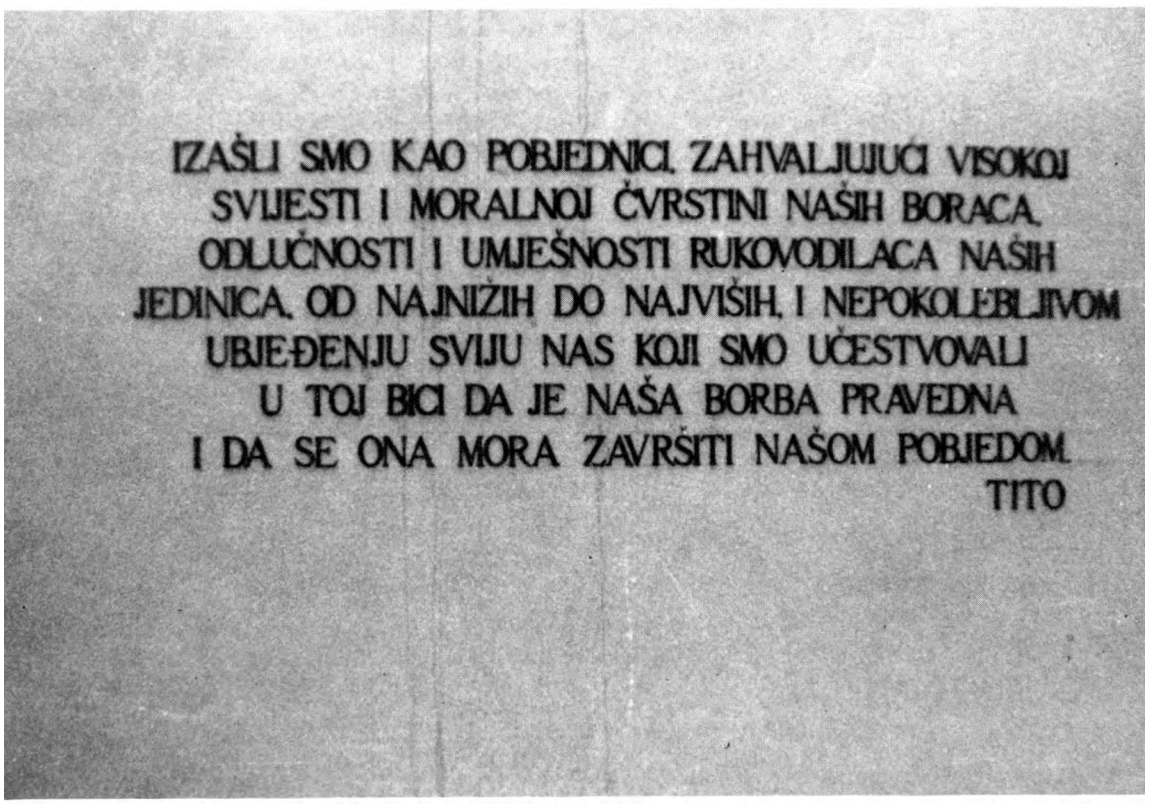
Žažina

Za vrijeme II. svjetskog rata u školskoj zgradi u Žažini smještala se neprijateljska vojska, pa su je 1943. godine spalile partizanske udarne grupe.

1 — Od 1947. do 1962. godine upravitelj je bio njen suprug Kazimir Kosović.

Četvrti dio

Prvi dani slobode u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji

Prvi dani slobode

Goneći definitivno fašiste iz naše zemlje, narodna je vojska posvud dočekivana s oduševljenjem, zasipana cvijećem i veseljem naroda. Nakon četverogodišnjih borbi, ispunjenih svakojakim iskušenjima i nadljudskim teškoćama, mnogim junaštvima, herojstvom cijelog naroda, nailaskom slavom ovjenčanih jedinica narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda, nestajali su strah i strava koje su dotad sijali okupatori i domaće izdajice. I u tim trenucima, u povlačenju, fašisti su uništavali narodnu imovinu i ubijali nedužno stanovništvo. Zahvaliti je najviše brzom gonjenju neprijatelja i skrivanju stanovništva od zlotvora da oni nisu uspjeli nanijeti i više zla našim ljudima. Ù nekim mjestima s područja Dubranca i Kravarskog, to im je ipak pošlo za rukom. Ondje su ubili i zaklali više žena i muškaraca. Baš je spomenuta brzina i silina napredovanja NOV-a osujetila planove neprijatelja u selima Posavine, Turopolja i u samoj Velikoj Gorici. Repovi neprijateljskih hordi bili su još na izlazu iz mjesta, a već je narodna vojska bila u njemu. Srećom, nije se u naselju zapodjela borba, koja bi po narod bila katastrofalna. Neprijatelj je činio pritisak na ljude da se povlače s njim. Fašisti su pri povlačenju teškim rušilačkim strojevima kidali sve željezničke pragove i onesposobljavali pruge tako potrebne za prijevoz roba i ljudi, osobito u opustošenim krajevima zemlje.

Tako se naš narod i dalje hrvao protiv nedaća prošlosti, a za izgradnju bolje sutrašnjice.

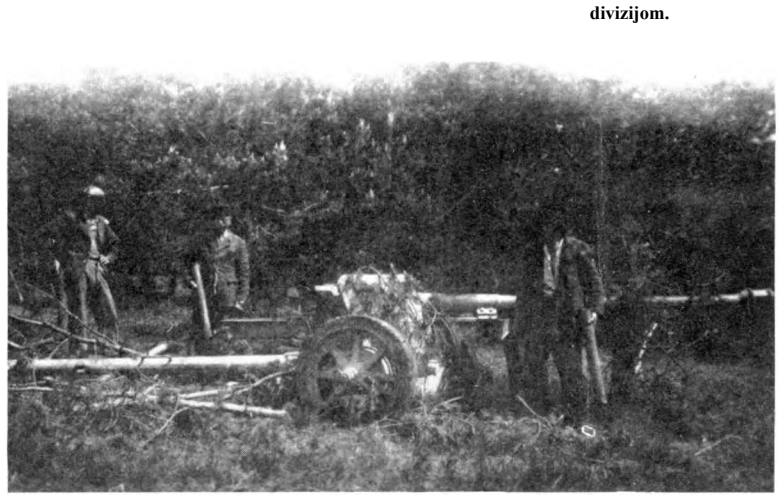

Doček jedinica narodnooslobodilačke vojske i partizana u Velikoj Gorici 1945. godine.

JNOF nakon oslobođenja zemlje

Oslobođenjem zemlje, naša narodna vlast je naslijedila pravu pustoš od proteklog rvanja s okupatorom i izdajnicima. Na našem području je, na primjer, bilo spaljeno preko 900—1000 raznih stambenih, gospodarskih i javnih objekata, porušeni su svi mostovi i prekopane ceste, a željeznička pruga totalno porušena. Roba je bilo veoma malo i hrana se nije mogla dopremati na mjesta gdje je to bilo najpotrebnije. Sve to i borba protiv ostataka starih vlasti i neprijatelja, za uspostavu čvrste narodne države, zahtijevalo je napor cijelog naroda u svladavanju neviđenih tekoškoća. To jedinstvo cijelog naroda ostvarivano je preko JNOF-e iz koje je kasnije izrastao Socijalistički Savez radnog naroda (SSRN).

Koliko je teško bilo narodnim vlastima, NOO-ima, i cijelom društvu, ilustrirat će nekoliko primjera iz te neposredne poslijeratne borbe za normalizaciju života naroda i narodne socijalističke države. Na primjer, u selo bi došlo tek 1 do 10 pari cipela, već pre-

Seljaci pokraj topa kod Perijasice koji je neprijateljska vojska ostavila u bijegu pred XXXIV divizijom.

Susret omladine i partizana prilikom oslobođenja Buševca.

ma veličini i imovnom stanju sela, ili kojih desetak metara platna i štofova za odjeću i rublje. Na tu je robu opravdano pretendiralo i po više stotina interesenata. Kako će biti ti predmeti ili neke živežne namirnice, najpravednije podijeljeni, a da pritom ne dođe do teških posljedica, dakako nije mogao na opće zadovoljstvo odlučiti uzak krug ljudi.
O tome je odlučivao skup cijelog sela ili naselja organiziran od strane JNOF-e kojim su bili obuhvaćeni, kao članovi, svi stanovnici i organizacije dotičnog mjesta. Zbog velikog manjka, roba je podijeljena onim kojima je bila najpotrebnija, a gdje god se činilo ili samo pokušalo raditi drugačije, bilo je neu-

Omladinke iz Buševca 1945. godine dopremile su hranu za potrebe Vojne bolnice u Zagrebu. U prvom redu, desno, čuči Tomo Kruhan iz Jezera, komesar bolnice; pratilac omladinki Stjepan Detelić-Pavlov svira harmoniku, a u pozadini sa šeširom na glavi je prijevoznik omladine i hrane Juraj Kovačević.

Organizacija žena Velike Mlake s poklonima za ranjene borce u bolnici u Zagrebu, 1945. godine.

Omladinke iz Velike Mlake obilato su donijele hranu u Vojnu bolnicu u Zagreb 1945. godine.

godnih reakcija, ponegdje i s teškim posljedicama. Izbijale su tuče i ostajale u narodu duboke i trajne mržnje i tuge.

Izgradnju zapaljenih domova umnogome su preuzeli na sebe i zdušno pomagali narodnim vlastima u obnovi i izgradnji porušenog, upravo članovi Jedinstvene narodne fronte. Poravnavali su prekopane ceste, išli na šumske radove, sjekli i dovozili potrebno građevinsko drvo, nužno za izgradnju kuća i obnovu pragova na pruzi. Sabirali su pomoć za postradale u svim oblicima, a za poharane krajeve u ratu prikupljali hranu, žito i drugo. S našeg područja narod iz svih sela, i onih najudaljenijih sabirao je hranu za bolnice, koju su žene odvozile zaprežnim kolima i u velikim količinama za prehranu ranjenih boraca. Sve ove teške zadatke ne bi bilo moguće rješavati uspješno, na iole sužnoj osnovi, da nije cijeli narod, organiziran u JNOF, zajedničkim snagama snosio teret obnove i stvaranja nove države.

U raščišćavanju sa zaostalim zločincima i rušiteljima novog poretka u zemlji, JNOF je dala najveći doprinos. To se, napose plemenito odrazilo sprečavanjem naknadnih osveta (retorzije) od strane ljudi koji su bili u partizanima, a po povratku bi bili »poravnavali kakve stare račune«. Bilo je, pak, i takvih koji su s partizanima putovali kroz rat kao njihovi pritajeni neprijatelji, pa su poželjeli, nakon oslobođenja, »kao zaslužni borci« provoditi teror nad narodom i time zapravo štetiti stvaranju novih odnosa među ljudima i, dakako, učvršćenju narodne vlasti. Dosta je takvih neprijatelja otkriveno. Drastičan primjer dogodio se u samom mje-

Za vrijeme posjete Vojnoj bolnici u Zagrebu 1945. godine, maršal Tito slikao se s ranjenim borcima. U prvom redu u sredini sjedi Franjo Bobesić, vlasnik fotografije.

stu Velika Gorica. Tu je, naime, neposredno po dolasku partizana u Veliku Goricu, JNOF sazvao masovni sastanak na kome je »zaslužni partizan« Rudolf Bukovski počeo masovnu prijetnju retorzijom nad do tada lojalnim građanima. On pokušava ljudima »zabiti strah u kosti« na način koji je podsjećao na fašiste u okupaciji. Dakako, to je djelovalo odiozno na prisutne, mada ga se pošteni građani nisu ni plašili. Ipak, on je

ovakvim nastupom otkrio sebe kao neprijatelja naroda i njegove narodne socijalističke vlasti. Na njega je pala sumnja, jer ljudi su znali »da tako ne radi nova narodna vlast koja se bori protiv svakog terora i nepravde!« Konfuzna situacija brzo je raščišćena. Iako je Bukovski bio »partizan« u radionicama Glavnog štaba Hrvatske i oženio se Ljubicom Broz, bratičnom druga Tita, ubrzo je otkriven kao suradnik Gestapoa. On je u ratu odlazio na sastanke svojim gospodarima, pod firmom tobožnjeg obavljanja nekih poslova na terenu za NOP. Vraćajući se jednom tako sa sastanka u Zagrebu preko Moslavine, komanda mjesta Čazma mu je dala pratioca partizana, jer je nešto posumnjala u njegove dokumente. Rudolf je svog pratioca razoružao i ubio, pa se mirno vratio u radionicu! Tim je otkrićem bilo razjašnjeno drzovito ponašanje Bukovskog prema narodu. Istragom je utvrđeno da je on bio višestruki agent raznih obavještajnih službi, pa je osuđen na dugogodišnji popravni rad kao zločinac i protjeran iz naše zemlje. Nije ga htjela primiti ni jedna strana zemlja za čije interese je radio, pa čak ni Čehoslovačka čiji je bio državljanin. Otišao je na kraju u Australiju.

Bilo je više sličnih ostataka obavještajnih neprijateljskih službi, ali su svi oni na našem području na razne načine spriječeni u rovarenju i u svojim zločinima, najviše zaslugom masovnog rada naroda. To je došlo do najvećeg izražaja u pripremama i provođenju izbora za Konstituantu i narodne odbore 1945—46. godine. Nismo imali nigdje većih problema s neprijateljskim aktivnostima, jer je neprijatelj bio potpuno blokiran od strane samog naroda.

Veoma značajnu ulogu odigrala je JNOF u sudbonosnoj i, možda najtežoj 1948. godini, kada su naša Komunistička partija i drug Tito rekli odlučno NE porobljivačkoj birokratskoj politici Staljina. Kao jedan čovjek — organiziran preko JNOF-e, naš je narod kategorički stao uz druga Tita i Partiju, bez straha pred bilo kakvim teškoćama i prijetnjama Staljina i Informbiroa. Narod je znao da su Tito i Partija zastupali prave interese svog radnog naroda i radili u interesu izgradnje socijalističke, samoupravne i ravnopravne zajednice. Sve one koji su pokušali djelovati na suprotnoj strani, narod je eliminirao još u začetku, ne ostavivši im nimalo prostora za njihovo zločinačko djelovanje protiv socijalističke Jugoslavije.

Iz ovoga proizlazi povijesna pouka da, dakle i danas, jedinstvo cijeloga naroda ostvarujemo preko tribine SSRN. Svako ignoriranje SSRN s bilo koje strane, pogotovo ako komunisti ne bi dali sve od sebe, značilo bi odvajanje od naroda i njegovih interesa. Bez obzira na silu i vlast koje bi takvu politiku provodile, bio bi to posao s nesagledivim negativnim učinkom. Zato naša sudbina i prosperitet zavise od snage i jedinstva cijeloga naroda, a realiziraju se u SSRN, naravno na liniji druga Tita i KPJ.

Narodna vlast

Oslobođenjem cijeloga našeg područja, svu državnu vlast preuzeli su mjesni, općinski i kotarski NOO-i. Bili su to grandiozni zadaci za do tada neuke ljude. Svestrani i veliki problemi narodnog života izvršavani su danonoćnim i samoprijegornim radom aktivista i dojučerašnjih boraca i rukovodilaca. Narodni činovnici mobilizirani su u selima i, zajedno s rukovodiocima, najčešće sve probleme i kancelarijske poslove rješavali odmah na terenu. Iako je kvalifikaciona struktura ljudi bila neusporedivo slabija od onih koji su tu dužnost preuzeli kasnije, svi poslovi po odjelima i referadama na vrijeme su izvršavani, uz zadovoljstvo naroda i u okviru općih potreba. Gdje suradnja, odnosno rad vlasti i njenih organa nije usklađivan i rješavan zajedno s narodom, tu je škripalo i bio je očit znak nepravilnog postupka naših organa ili neprijateljskog djelovanja. Ljudi su uvijek otklanjali te nedostatke.

Drugovi bi nekad, iako samo poneki, u teškim situacijama pribjegavali »lakšem putu« kako su oni mislili i nastupali »silom vlasti«, ali takva su djelovanja, po pravilu ostavljala negativne posljedice i nikada nisu dala potpun rezultat. Tako naporni rad nisu mogli svi izdržati i neki rukovodioci su jednostavno samoinicijativno napustili radno mjesto, jer su se smatrali za postizanje onih rezultata koji su na tim mjestima od njih traženi, nesposobnima. To je u stvari bilo poštenije i zapravo iskren izraz njihove odgovornosti pred narodom i dobronamjernim graditeljima socijalizma može ubuduće trajno služiti za primjer.

Cijeli partijski aktiv i narodna vlast bili su zauzeti ozbiljnim poslovima. Država je u to vrijeme obavljala konfiskacije i nacionalizacije i rukovodila poduzećima, a u toku su bile i pripreme za izbore u Ustavotvornu skupštinu Jugoslavije (11. XI 1945). Ovi izbori su, usprkos ometanjima kompromitirane i razvlaštene buržoazije i ostataka reakcije, od kojih mnogi nisu imali pravo glasa, pokazali jednodušno raspoloženje cijelog naroda našega područja. Svi su izašli na izbore. Svi su glasali ZA REPUBLIKU, A PROTIV KRALJEVINE u Jugoslaviji. Ustavotvorna skup-

Osiguranje Sovjetske misije kod Glavnog štaba Hrvatske (peti s lijeva Marko Muža) na zagrebačkom Tuškancu, u srpnju 1945. godine.

ština je 29. studenoga 1945. godine proglasila FEDERATIVNU NARODNU REPUBLIKU JUGOSLAVIJU (FNRJ) i ubrzo iza toga donijela Ustav (31. siječnja 1946) na osnovi kojega su kasnije donijele svoje ustave i republike kao samostalne nacionalne države u FEDERACIJI. (Hrvatska — 18. siječnja 1947. godine).

Država je u to vrijeme rukovodila privredom, politikom i cjelokupnim narodnim životom (preko odjela i odsjeka) pod rukovodstvom KPJ (prosvjeta, kultura itd.). Bio je to administrativno-centralistički sistem vlasti države.

Kako su izvori prihoda u nerazvijenoj i porušenoj industriji cijele Jugoslavije, pa tako i kod nas, bili veoma ograničeni i oskudni, a aranžmani s inozemstvom slabi, glavni teret obnove i izgradnje pao je uglavnom na šumarstvo i poljoprivredu. Tu su činjeni prvi gigantski koraci našeg napredovanja u industrijalizaciji zemlje, uz najpožrtvovanije zalaganje radničke klase i seljaštva. Radilo se danonoćno i u teškoj oskudici. Zato je bila racionirana potrošnja svih dobara, prema kategorijama i težini rada. Šumski radnici, rudari, činovnici, služili su se tzv. karticama (R-l, R—2 itd.).

Kad bi, na primjer, u selo od 1.000 žitelja došlo 5 do 10 pari cipela ili nekoliko desetaka metara platna, morali su se mjesni NOO-i, partijske i druge organizacije svakako dovijati za »pravednu« podjelu. Najbolje je podijeljeno tamo, gdje su na zajedničkom skupu o tome odlučivali svi žitelji. Šverceri deficitarnom robom koristili su priliku i dobro trgovali. I zima je bila pred vratima, a obitelj bosa. Potajno se davalo i po dvije debele svinje za 3 do 4 para cipela. Svinje su tako »izmaknule« i otkupu države po maksimiranoj cijeni.

Pri obaveznom otkupu stoke, žita i drugih poljoprivrednih proizvoda, uz maksimiranu cijenu, seljak je dobivao, uz novac, bonove i točkice za nabavu industrijske robe. Uz ostalo, najviše se moglo kupiti građevinskog materijala. Sve to nije bilo dovoljno stimulativno da se izbjegne, ponegdje i drastično, smanjivanje stočnog fonda. Razrez se obavljao prema posjedu pojedinog domaćinstva: »Tko ima manje stoke, manje daje«. To nije bio ni dobar ni popularan način otkupa, jer su razni špekulanti i lijenčine bili privilegirani i štićeni umjesto marljivih i često puta siromašnijih poljoprivrednika koji su gajili više stoke na manjim, ali intenzivnije obrađivanim posjedima. Zato su narodne vlasti imale, napose mjesni i općinski NOO-i teških problema i sukoba s pojedincima. To se osobito događalo tamo gdje u razradi plana otkupa nije sudjelovalo cijelo selo.

Kotarska konferencija SKH Velika Gorica održana je 7. XI. 1948. u mjesnom sportskom domu.

Kad je pedesetih godina ukinut prisilni otkup poljoprivrednih proizvoda, ti problemi su napokon otpali. Uvođenjem Zakona o upravljanju privrednim poduzećima od strane radnika, 5. srpnja 1950. godine, počinju i prvi koraci odumiranja administrativno-centralističkog državnog sistema. Od tog vremena se otvara proces suštinskih promjena socijalističke izgradnje društvenog samoupravljanja, koji dobiva svoju ustavnu i zakonsku formu 1952. i 1963. godine te Ustavnim amandmanima 1971. godine i Zakonom o udruženom radu (ZUR). Time je radnička klasa preuzela upravu ne samo nad sredstvima za proizvodnju, već i nad cjelokupnim dohotkom društvenog privređivanja i trošenja. To veliko dostignuće je danas zagarantirano Ustavom i zakonima. To, dakako, ne znači da je time sve riješeno i da »sada sve teče glatko«. Taj proces trajat će još dugo vremena. To je ipak, bezobzirna i žilava borba s bezimenom birokracijom koju nikad ne pogađaju vlastite greške ili zlonamjerni postupci u narodnim poslovima. Sve se konačno svaljuje na leđa onih koji za krivce ne saznaju niti kad moraju plaćati račune bezumnosti, a kamoli pri donošenju takvih odluka.

Organizacija KP nakon oslobođenja

U vremenu neposredno poslije oslobođenja zemlje, 1945. 1946. 1947. i 1948. godine, broj članova KP znatno se povećao na našem području. Napose 1945—1946. godine. Na primjer, 1945. godine veliki je broj omladinaca, članova KPJ i SKOJ-a dolazio iz jedinica JNA kao demobilizirani borci i oficiri. Oni su se odmah uključivali u aktivni život svojih sela, prednjačili su u svim akcijama na izgradnji porušene zemlje i uključivali u njih veliki broj mladih ljudi. Iz dana u dan, tako rekavši, povećava se broj članova Partije. Godine 1945. taj je broj veći za 105 članova, 1946. za 122 člana itd. Godine 1948. partijska je organizacija brojila 465 članova, što je, uz tada stroge kriterije primanja, bio znatan broj.

Dajući prikaz i analizu o članstvu Partije na VI kotarskoj konferenciji 7. studenoga 1948. godine, Kotarski komitet KPH Velika Gorica u izvještaju je, među ostalim, rekao:

»(...) Prema veličini,našeg kotara to jest još uvijek mali broj, kada apsolutno postoji mogućnost da smo mogli više primiti. Ovdje se vidi da naše partijske ćelije nisu dovoljno vodile računa kod odabiranja kadrova, a često se ne polaže važnosti u pogledu socijalnog sastava, jer je vidljivo da se nije dovoljno pažnje posvećivalo radnicima i seljačkoj sirotinji, baš iz kojih redova treba da najviše privlačimo u našu organizaciju. Za sada socijalni sastav našeg članstva stoji ovako: 69 radnika, siromašnih seljaka 257, srednjih 127 i imućnih 12, ukupno seljaka 386, zatim intelektualnih radnika (namještenika) 4, đaka 2, obrtnika 3 i ostalih zvanja 1 član.« ***(a. a.)***

Naša partijska organizacija i Kotarski komitet svojim su umješnim i požrtvovnim radom i rukovođenjem u ratu i poslijeratnoj izgradnji socijalizma, bratstva i jedinstva ravnopravnih naroda i narodnosti naše zemlje, zaslužili dio priznanja koje pripada cijeloj Komunističkoj partiji Jugoslavije koja je pod vodstvom druga Tita, nakon uspjele revolucije, trasirala znalački i pravi put za brzu obnovu napaćene zemlje.

Ponašanje naše Partijske organizacije u danima rezolucije Informbiroa 1948. godine

Na putu poslijeratne izgradnje naše zemlje savladavane su i najveće teškoće, pa i one koje su došle neopravdano i neočekivano, od strane socijalističkih zemalja i nekih komunističkih partija, organiziranih u tzv. »Informacioni biro« 1948. godine.

Klevetnička kampanja koja je naprije počela verbalnom »kritikom« KPJ i njezina rukovodstva, na čelu s drugom Josipom Bro-‘ zom Titom, ubrzo je eskalirala do prijetnje oružanim napadom na našu domovinu. Kad »micanje malim prstom« nije otpirilo rukovodstvo KPJ i druga Tita, primijenjena je sva klevetnička i kontrarevolucionarna taktika, upotrebljavani su najnemoralniji ljudi protiv socijalističke Jugoslavije i njezina rukovodstva kao »zdrave snage socijalizma!« Bili su to, najmanje, zavedeni idealisti, a po pravilu vrbovani špijuni, izdajice svoje socijalističke domovine. Vrbovalo se u svim sredinama, znatno prije Rezolucije Informbiroa, svakako ne s dobrim namjerama. Izvanredne dokumente o toj kontrarevolucionarnoj i klevetničkoj raboti donijela je *Bela knjiga* Ministarstva inostranih poslova Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Beograd, 1951. Slijedile su i druge knjige poput one *O kontrarevolucionamoj i kleventičkoj kampanji protiv socijalističke Jugoslavije, SAI 2 izdane 1949. godine u Beogradu od Izdavačkog poduzeća »Borba«.*

Drug Tito je na V kongresu o tom čudovišnom postupku socijalističkih zemalja, među ostalim rekao:

»Ovo, drugovi, nije- samo napad na naše rukovodstvo Partije. Ovo je napad na jedinstvo naše Partije, ovo je napad na krvavo stečeno jedinstvo naših naroda, ovo je poziv svim destruktivnim elementima da ruše sve ono što smo mi na sreću naših naroda gradili do danas; to je poziv na građanski rat u našoj zemlji, poziv na uništenje naše zemlje.« (V *kongres KPJ, 21—28. srpnja 1948, — stenografske bilješke str. 105).*

Dalje drug Tito, na istom mjestu, veli: »Ogromna uloga KPJ u oslobodilačkom ratu i njeno uspješno savlađivanje svih teškoća bilo je rezultat samo toga što smo se mi rukovodili i znali orijentirati u najtežim situacijama na osnovu učenja marksizma-lenjinizma. Prema tome, stvoriti takvo jedinstvo Partije kao što je naša, tako slavnu Partiju kao što je naša, riješiti tako nacionalno pitanje kao što smo ga mi riješili, stvoriti takvo narodno jedinstvo i bratstvo kao što smo ga mi stvorili u Jugoslaviji, dovesti oslobodilački rat pod najtežim uslovima do konačne pobjede i izgraditi sve što smo mi poslije rata izgradili i pristupili izgradnji socijalizma u našoj zemlji — može samo narod kojega vodi tako prekaljena komunistička partija kao što je naša, može samo partija koja poznaje zakone društvenog razvitka i rukovodi se učenjem marksizma-lenjinizma. (Odobravanje. Poklici: »Tito — Partija!«).

(. . .) Kad se nama poslije svega što smo učinili, i to stvarno učinili, osporava da smo u izvjesnom smislu' išli novim putevima do ostvarenja svega toga, onda to znači proglašavati marksizam-lenjinizam dogmom, nečim što ne podleže više razvitku, pa ma kakvi novi uslovi nastali. To je nedijalektički; a mi smo se pri tome držali baš učenja Lenjina koji, citirajući Engelsa, kaže: »Naše učenje — govorio je Engels za sebe i za svog znamenitog druga (Marxa, nap. Tito), nije dogma, već rukovodstvo za akciju.« Lenjin zatim kaže: »U ovoj klasičnoj postavci je sa divnom snagom i jasnoćom podvučena ona strana marksizma koja se skoro uvijek ispušta iz vida. A ispuštajući je iz vida, mi marksizam činimo jednostranim, iznakaženim, mrtvim. Mi vadimo iz njega njegovu živu dušu, mi podrivamo njegove korjenite teoretske osnove — dijalektiku, učenje o svestranom i punom protivurječnosti historijskom razvitku; mi podrivamo njegovu vezu sa određenim praktičnim zadacima date epohe, koji se mogu mijenjati kod svakog zaokreta u historiji (. . .)« I dalje Lenjin kaže: »I baš u naše vrijeme među onima koje interesuje sudbina marksizma u Rusiji naročito se često susreću ljudi koji ispuštaju iz vida baš tu njegovu stranu. A međutim, svakome je jasno da je posljednjih godina Rusija preživjela tako oštre prelome koji su s neobičnom brzinom i neobično oštro mijenjali situaciju, socijalno-političku situaciju, koja opredjeljuje na najbliži i neposredni način uslove djelovanja, a prema tome i zadaće djelatnosti (. . .)« »Baš zato što marksizam nije mrtva dogma, niti bilo kakvo završeno, gotovo, neizmjenjivo učenje, nego živo rukovodstvo za akciju, baš zato on nije mogao a

da ne odrazi na sebi poražavajući oštre izmjene uslova života (...)« *(Lenjin, Sočinenia, tom XV, »O nekim osobenostima historijskog razvitka marksizma«, str. 71. i 74).*

Eto, tako je govorio i učio Lenjin, a nas hoće da prisile da se na našem putu u izgradnji socijalizma držimo strogo nekih recepata (...)

Drugovi i drugarice, sa neistinitim optužbama u rezoluciji Informbiroa i klevetničkom kampanjom u inostranstvu protiv naše Partije i naše zemlje u cjelini, naša Partija je stavljena u tešku kušnju, najtežu kušnju u svojoj historiji. Nijedna druga komunistička partija, osim SKP(b), ne bi mogla izdržati takve udarce, a da se odmah ne bi raspala kao da je od hartije. (Odobravanje). Razumije se, ta velika kušnja istjeraće na čistac sve one u našoj Partiji koji ne spadaju u takvu prekaljenu komunističku partiju kao što je naša (. . .)

Na kraju, drugarice i drugovi, ja bih podvukao da će naša Partija i naš Centralni komitet raditi svim silama na tome da se odnosi između naše Partije i SKP(b) opet poprave. Mi se nadamo da će drugovi rukovodioci SKP(b) dati nama mogućnost da mi ovdje, na licu mjesta, dokažemo sve što je netočno u rezoluciji. Mi smatramo da je samo u tom slučaju i na taj način moguće utvrditi istinu. (Odobravanje) (. . .)«

Ovdje se nije radilo ni o kakvoj kritici pogrešaka naše Partije, rukovodstva i druga Tita ta, već o izmišljenim i najgnusnijim klevetama, koje su njihovim tvorcima trebale poslužiti za podjarmljivanje jedne male i hrabre socijalističke zemlje i Partije »koja se drznula graditi socijalističko društvo, kako to nije propisala tobožnja velika socijalistička zajednica i sveznajući drug Staljin!« U takvoj neravnopravnoj i na lažima zasnovanoj borbi, naša Komunistička partija morala se, kao i u narodnooslobodilačkoj epopeji, okrenuti vlastitim snagama u izgradnji pravednog socijalističkog društva i dokazivati svijetu i radničkoj klasi Evrope i cijeloga svijeta o čemu se ovdje zapravo radi. »Istina će sebi prokrčiti put«, mislio je naš Centralni komitet KPJ i drug Tito i, razvoju nepravdenih, neravnopravnih, eksploatatorskih odnosa među socijalističkim zemljama, rekao svoje poznato historijsko — NE!

U toj najvećoj kušnji naše Partije, nisu izdržali neki članovi Partije s našega područja. Baš kao što je to rekao i predvidio drug Tito na V kongresu KPJ. Ali, broj takvih nije bio veliki, jer naša partijska organizacija nije dala prostora akterima za izdajničko djelovanje protiv interesa socijalizma i svega onoga što je naš narod, pod vodstvom napadnutog rukovodstva Partije i Josipa Broza Tita, postigao za svoju ljepšu budućnost. Nakon Staljinove smrti, vulkanski je izbila istina o takozvanom »sporu« između naše Partije i Informbiroa. Svakako zahvaljujući i Centralnom komitetu SKP(b), naši se odnosi danas razvijaju na pravednim postavkama i poštivanju razvoja svake zemlje, bez miješanja u njezin razvitak, s tobožnjom i providnom namjerom »spašavanja njihove sreće i boljitka, kojega si sami žele uništiti!« itd.

U dubokoj tajnosti, povezan s takvim izdajnicima u Zagrebu, pokušao je na našem području djelovati Mato Kumic, tada predsjednik Kotarske kontrolne komisije Velika Gorica. Međutim, ubrzo su ga otkrili drugovi koje je pokušavao vrbovati za izdajnički rad. Brzim postupkom cijela je grupa kažnjena na razne vremenske kazne od tri do 46 mjeseci. Dakako i Mato Kumic, kolovođa i organizator. Kroz istražni postupak i na popravnom radu, svi krivci (njih petorica), došli su do zaključka o vlastitoj zabludi, koju su uočili kao zločin prema svome narodu, Partiji i izgradnji socijalizma, za kojega su se i sami borili. Oni kasnije nisu djelovali neprijateljski u svojim sredinama, iako je još trajala bjesomučna kampanja protiv naše zemlje. Neki periferni akteri te grupe su prionuli aktivnom radu u izgradnji socijalizma i time zadobili povjernje naše Partije, koja ih je rehabilitirala.

I naša Narodna armija je iz tih motiva čistila svoje redove. S našeg područja su, na toj osnovi, otpuštena dvojica oficira, od kojih je jedan poslije bez ikakvih intriga prionuo iskrenom radu i izgradnji socijalizma, pa je i rehabilitiran.

Naposljetku, napomenut ću da je u kategoriji tzv. »zdravih snaga«[1] na našem području bilo i pljačkaško-kriminalnih pojava koje su međutim brzo i djelotvorno osujećene.

Većih potresa, dakle, Rezolucija Informbiroa nije izazvala na našem području. Kotarski komitet KPH Velika Gorica imao je apsolutno povjerenje u naše rukovodstvo i druga Tita u ispravnost njihovih postupaka prokušanih i u najtežim danima narodnooslobodilačke borbe i narodne revolucije. A time su drug Tito i naša Partija dali neprocjenjiv obol međunarodnom radničkom pokretu u borbi protiv klasnog neprijatelja. Tu politiku je vjerno slijedila i naša partijska organizacija.

Možda nikada nitko nije nanio štete međunarodnom radničkom pokretu i porobljenim narodima, koliko su to učinili akteri i li-

1 — »Zdrave snage« bio je 1948. godine sovjetski izraz za sve pristalice Informbiroa.

deri INFORMACIONOG BIROA na čelu sa Staljinom. Usvojiti i priznati principe jačeg, bez ravnopravnosti malih i velikih, osobito u odnosima među socijalističkim državama, bio bi time upropašten motiv borbe radničke klase i porobljenih naroda za svoje oslobođenje. Kakve bi to štetne posljedice imalo može se tek zamisliti, ali ne i sagledati do kraja. Stoga je nesvrstana aktivna politika, bez blokova i tutorstva, jedini izlaz za sve narode, napose radničku klasu i male zemlje. Sporazumijevanje i dogovaranje među državama, pa i s različitim sistemima, nema alternative, ako se želi izbjeći katastrofa atomskog sukoba, u koju vodi megalomanska politika nadmetanja u naoružanju velikih sila.

Obnova zemlje

Ionako slaba privreda bila je u toku četverogodišnjeg rata temeljito razorena. Vihor ratne katastrofe je prohujao, ali je ostavio iza sebe razrušene gradove, popaljena sela, prekopane ceste, polomljene mostove, razrovane željezničke pruge, razorene škole i ustanove. Pri povlačenju, neprijatelj je uništavao što god je stigao. Čitavi krajevi ostali su lišeni živežnih namirnica i drugih najvitalnijih potreba. Vladala je krajna oskudica, a napose industrijskih roba. Bila je to, takoreći potpuna privredna devastacija.

U takvim prilikama, počela je funkcionirati narodna vlast na cijelom našem području. Komunistička partija je morala sa svim ujedinjenim narodnim snagama, JNOF-om, SKOJ-em, odnosno USAOH-om, AFŽ-om i drugima pomoći NOO-ima da se što prije obnove porušeni industrijski i drugi objekti, da se život normalizira koliko god je više i brže moguće. Dakako, u tim prvim danima, kao uostalom i u ratu — međunarodne trgovinske i druge privredne suradnje skoro nije niti bilo. Stoga je opet bila presudna, ona u ratu toliko puta izrečena deviza druga Tita: »Moramo se osloniti prvenstveno na vlastite snage!« Nešto malo pomoći koja je stigla preko Ujedinjenih naroda (UNR-e) i putem nekim trgovinskih aranžmana, nije moglo biti presudno za izgradnju i obnovu cijele porušene zemlje. Najteži teret obnove i izgradnje neposredno nakon oslobođenja, iznio je i opet naš narod na svojim leđima, organiziran u radne grupe i brigade, u kojima su prednjačili demobilizirani borci iz JNA i članovi KPJ, koji su ostali i dalje na najtežim zadacima. Velikogoričke omladinske radne brigade na izgradnji Auto-puta Ljubljana—Zagreb—Beograd i pruga Šamac—

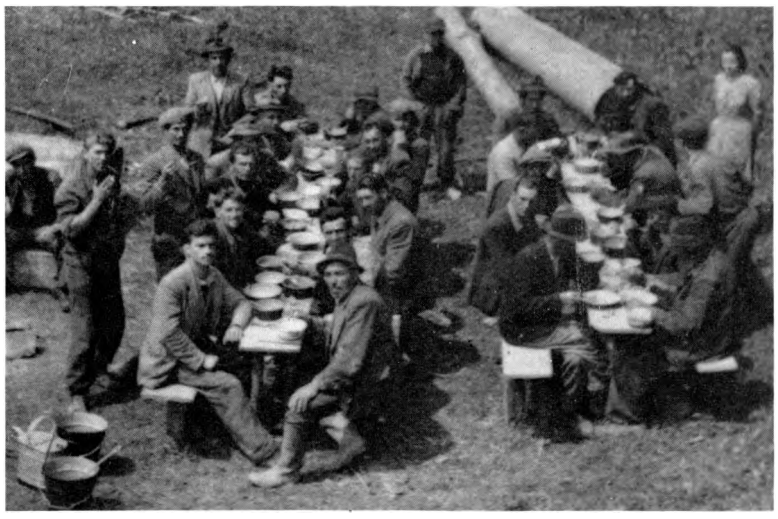
Partizani na dopustu i omladinci iz Buševca ruše drva za popaljena sela Vukomeričkih gorica 1945. S lijeva u desno, stoje: Ivan Kos, Ivan Kovačević, Filip Katulić, Nikola Katulić, Josip Robić i Stjepan Črnko, a čuče: Blaž Katulić, Mato Detelić, Antun Katulić, Antun Črnko i Josip Črnko.

U šumi Fužine (Gorski kotar), Buševčani su uz pomoć konja sa svojih gazdinstava izvlačili drvo potrebno industriji. Predvodili su ih Mirko Črnko i Ivan Kos (drugi sprijeda za lijevim stolom).

Sarajevo, Brčko—Banovići bile su uvijek najbolje ili barem među najboljima. Na šumskim radovima i u rudnicima jednako su samoprijegorno radili i naši ljudi. U tim su akcijama sudjelovale žene i omladinke. One su tih dana posebno dokazale svoju ljubav prema borcima, za koje su prikupljale velike količine hrane u našim selima. Na dobrovoljnoj je osnovi obnovljen pretežni dio popaljenih sela, poravnate su prekopane ceste i popravljeni mnogi porušeni mostovi.

Uspješno je provedena i agrarna reforma. Zemlja veleposjednika i velika crkvena imanja podijeljena su siromašnim seljacima i borcima narodnooslobodilačkog rata. Bez većih problema preuzete su sve trgovine od privatnih trgovaca. U našim selima svu su trgovinu vodile »Nabavno prodajne zadruge« na čelu s Kotarskom zadrugom u Velikoj Gorici kao velenabavljačem i organizatorom. Dio te trgovačke djelatnosti su preuzeli »Kotarsko trgovačko poduzeće« u Velikoj Gorici i neke »Sindikalne trgovinske zadruge«.

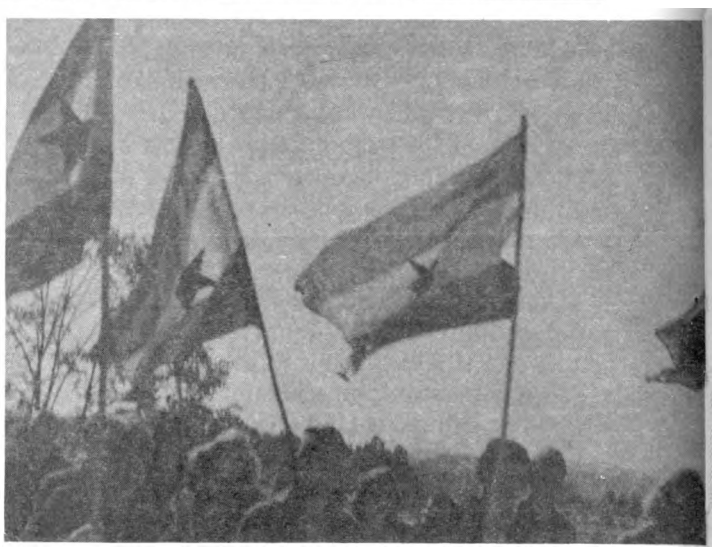
Obvezatni otkup poljoprivrednih proizvoda: žita, stoke, masti, graha, krumpira i druge robe obavljao se kontinuirano i na našem

Radnici i službenici kotarske zadruge Velika Gorica 1948. godine.

Omladinska radna brigada iz Velike Gorice na izgradnji pruge Brčko — Banovići 1946. godine.

Polaznici tečaja za knjigovođe u kotarskoj i u seoskim zadrugama na našem području. Održan je od 8. III do 14. IV 1946. u Velikoj Gorici.

području. Iako je to bio jedan od najtežih i najneugodnijih poslova, većih problema ipak nije bilo.

Dok su se još čuli topovi i mitraljezi s fronte, u oslobođenim mjestima već su brujale sjekire, lopate, pile i pijuci. Neviđenim elanom i uz pjesmu, kretalo se u obnovu i na našem području. Borbene pjesme iz slavnih dana revolucije, nadahnjivale su narod. Radilo je i staro i mlado. Jedna pjesma, iako stara, čula se uz one partizanske vrlo često:

»Zapjevaj pjesmu kad mori te tuga,
za tugu pjesma je najbolji lijek
Kad svršiš jednu na redu je druga
I tako s pjesmom proživiš cjeli vjek.
Jer našu snagu i duh pjesma jača,
Uz pjesmu vječito ostat ćeš mlad
I taj ko s pjesmom kroz život korača
taj ne zna nikad za bol i teški jad.
Uz pjesmu mnoga su stvorena djela,
Jer ona služi za odmor i rad,
S tog pjesmu vole sve palanke, sela,
A voli pjesmu i svaki velik grad.«

Uz ovu pjesmu radu, popularna je bila i pjesma Novom životu:

»Kad rada si svoga gospodar.
Tad svako ti jutro je slast,
Hej, garava, život je vedar,
Sirene kad zabruji glas.
Ne spavaj, ustaj, garava,
Kad ponosno
Sva slavna zemlja diže se
U novi dan.

Nastavljamo očeva djela,
AT naprijed nas vodi naš put.
Užitak je živjeti i napor,
Vedrina i radost je svud,
Čak sunce je veselije
što sije nam,
Kad ponosno se zemlja diže
U nov dan.«

Narod iz naših sela nije se libio ni najtežih napora u izgradnji socijalizma. Na taj se put plebiscitarno odlučio s puškom u ruci već u narodnoj revoluciji — za Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju, bratsku i ravnopravnu zajednicu svih naših naroda i narodnosti pod rukovodstvom Partije i druga Josipa Broza Tita.

Križari

I dok je sunce slobode obasjavalo naše narode i narodnosti, njegov je sjaj još zamračivala činjenica da je i na našem području ostalo u ilegalnosti naoružanih neprijatelja. Prvih dana oslobođenja djelovali su nasumce i napucavali na aerodrom i ostale objekte. Takve su odmetničke aktivnosti brzo onemogućene. Dosta problema i teškoća zadali su, međutim, oni koji su se u toku 1945. i 1946. godine »konsolidirali« i »organizirali« u ilegalnosti, nazvavši se imenom »KRIŽARI«. Počeli su okupljati istomišljenike, za borbu protiv novog stanja i slobode. Osim pojedinaca, na našem su području bile tri takve grupe. Pljačkale su zadruge, zastrašivale aktiviste narodne vlasti i Komunističke partije, a planirale su i ubijanje naših rukovodilaca. Najšireg je maha uzela grupa bivšeg ustaše, (a tada križara) Panižića iz Donjeg Hruševca i grupa Kostenjaka iz Strmca Odranskog. U Posavini — Drnek-Bukevje

— grupa ustaše Ferderbera je također pljačkala zadružne trgovine.

Sve te takozvane »križarske grupe« vodili su ustaški koljači, a svaka je imala posebne karakteristike u pogledu prikupljanja novih »aktivista« i jataka za suradnju. Posavska se grupa kasno aktivirala i tek je 1950. godine likvidirana. Pristaše su joj bili, osim zavedenih omladinaca, okorjeli neprijatelji NOP-a, mačekovci, pojedini popovi i ustaški elementi.

Najviše je narod ugrožavala grupa iz Donjeg Hruševca. S njom je surađivao župnik Gene iz Kravarskog i aktivni podoficir bivše jugoslavenske i Pavelićeve vojske narednik Ivan Siladij iz Kravarskog. U Pilani Turopolje s grupom je bio povezan trgovac Stjepan Požgaj. Preko njih su »križari« skupljali oružje preostalo na terenu od rata i novčanu pomoć. Ova je grupa uspjela opljačkati nekoliko zadruga i isplanirati nekoliko ubojstava, ali ih nije uspjela učiniti, jer je ubrzo likvidirana.

Osim 5—6 ustaških koljača, grupa je uspjela zavesti u Donjem Hruševcu desetak omladinaca koji su s njom išli u pljačku. Prilikom hvatanja, šest ustaša je ubijeno na mjestu događaja 1946. godine, a ostali aktivni sudionici i jataci kažnjeni su različitim vremenskim kaznama od 1 do 16 godina zatvora. Svi zavedeni mladići su nakon izdržanih kazni postali lojalni građani, a neki i dobri graditelji nove zajednice.

Zanimljivo je spomenuti da je kod župnika bila veća skupina ljudi, s crkvenim odborom na čelu, prilikom njegovog hapšenja s ciljem da stupe u obranu »nevinog pastira«. Ali kad su predsjednik i članovi crkvenog odbora čuli da je župnik bio upozoren na štetnost svog djelovanja još na samom početku njegovog uključivanja u grupu, svi su se ljudi mirno razišli svojim kućama. Župnik je tada i sam uvidio da upozorenje nije došlo kao finta, već kao želja da ga pravovremeno odvratimo od sudjelovanja u zločinu, kojeg je potom morao ispaštati.

Grupa iz Obreškog Strmca je pljačkala zadruge, ali je isto tako naumila ubiti našeg kurira u ratu Stjepana Horvata-Buđu, poljoprivrednika. Pucajući i bacajući bombe u sobu gdje je Stjepan sa ženom i djetetom spavao, ubili su malo dijete, a Stjepanovu sestru, koja je također bila u toj prostoriji, teško ranili. Ubrzo je cijela ta razbojnička banda pohvatana i kažnjena. Taje grupa nastala kao posljedica ustaške politike mačekovca Pavla Spivaka, seljaka iz Obreži. On je u ratu pristupio ustaškom pokretu i obavljao dužnost ustaškog logornika za kotar Veliku Goricu.

Posavska grupa Ferderbera (bivši općinski bilježnik) malo se kasnije aktivirala u pljački zadruga. Činili su je, uz vođu Ferderbera, do tada nepoznati mladići iz Bukevja i Drnka. Glavni suradnici-jataci bili su bivši mačekovci — Tomo Posezi, seljak iz Drnka i Josip Puž iz Bukevja, također seljak. Grupa je likvidirana 1950. godine. Svi njezini pripadnici i jataci dolično su kažnjeni, a vođa Ferderber likvidiran je prilikom hvatanja.

Protunarodna aktivnost

Ostaci reakcionara i mačekovaca u zemlji, zajedno s onima što su pobjegli u inozemstvo, nisu mogli skrenuti narod protiv izjašnjavanja za Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju i odbacivanje monarhije. Tada stupa na scenu katolički kler, na čelu s nadbiskupom Alojzijem Stepincom s otvorenim »pastirskim pismom« izdanim s općih biskupskih konferencija u Zagrebu, 20. rujna 1945. godine, dakle, neposredno pred izbore za Konstituantu.

To pismo otvoreno napada cjelokupni, napose pravni poredak nove Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Ono apelira svim svojim autoritetom na milijune vjernika, kako bi u njima pobudilo najsuptilnije vjerske osjećaje i time suprotstavilo narod novim događajima. Ono afirmira stare neljudske polufeudalne odnose, koji su se kao rijetko gdje u svijetu do tada održavali u našoj zemlji. U mnogim civiliziranim i razvijenijim državama u Evropi i u svijetu već davno prije odvojena je crkva od države i agrarna reforma je provedena, a ovdje se taj čin prikazivao »kao poništenje vjere« i »atak na ljudske duše«. Građanski brak je osuđen kao »prava narodna propast«, a isto tako i državna kontrola karitativne djelatnosti (zapravo političke). To takozvano »Pastirsko pismo« napada sve što čini narodna vlast, a za odnose s crkvom otvoreno veli: »(...) Današnje stanje Katoličke crkve u Jugoslaviji razlikuje se, po našem mišljenju, samo imenom od stanja otvorenog progonstva CRKVE. To smo željeli iznijeti pred vas, predragi vjernici, da budete na čistu s položajem, u kojem se nalazi Katolička Crkva.«

U ustavnim i zakonskim propisima naše zemlje i Republike Hrvatske regulirani su svi odnosi crkve i države u nas i tu može svaki i najsuptilniji vjernik i vjerski vođa ostvarivati sva prava vjere, vjerskih osjećaja i djelovanja crkve u tom smislu. Dakako da nije dozvoljeno miješanje u državne i političke

poslove protiv samoupravnog socijalizma, pod firmom vjere.

To još i danas čine neki neprijateljski raspoloženi svećenici i visokodostojanstvenici crkve, koji čak i napadaju svećenike ako su uključeni u aktivnosti izgradnje boljih međuljudskih i drugih odnosa. Takvim, najčešće šovinističkim istupanjima, nanose ogromnu štetu svojoj naciji i neprocjenjivu štetu vjerskim zbivanjima. Takva politika je, po pravilu, inspirirana spletkarenjem tuđinaca i raznoraznih špijuna, izbjeglica iz zemlje, koji se u inozemstvu prikazuju »političarima« i u tom smislu se sastaju, održavaju klevetničke govore i pišu članke protiv svoga naroda. To je šaka jada koja živi u inozemstvu na leđima onih koji teško zarađuju valutu. Njihovo djelovanje iz inozemstva očitovalo se u svim nacionalističkim euforijama, koje imaju za cilj rušenje socijalizma i čine štetu ugledu nacije i afirmaciji nacionalnog identiteta. Sreća je da ih vani nitko ne uzima ozbiljno, a teroriste najčešće i proganjaju.

Vodstvo katoličkih svećenika Jugoslavije nije ovakvom asocijalnom politikom, preko »Pastirskog pisma«, neprijateljski intoniranog prema novom poretku, pridobilo niti sve svećenike, a kamoli vjernike u našim selima. Onaj tko je pobožan i duboko u duši privržen svim manifestacijama crkve i duhovnom životu svojim vjerovanjem i uvjerenjima, ne mora istovremeno biti antisocijalan i protivnik novih kretanja u izgradnji međuljudskih odnosa na čovječnijoj osnovi. Na izborima, narod je glasao protiv Monarhije, a za Demokratsku Federativnu Jugoslaviju.

Na našem području nije nepravedno osuđen niti jedan svećenik »zato što je bio drugog političkog uvjerenja«, već zato što je svojim neprijateljskim radom odnio više desetaka nevinih glava, dobrih vjernika, naših ljudi. Osim već opisanih slučajeva, na području Pokuplja i Vukomeričkih gorica imali su Gestapo i ustaše tri radio-stanice, pod rukovodstvom svećenika-župnika; u Kravarskom, Šišincu i u Jamnici. Oni su preko tih stanica izvještavali fašističke gospodare o položaju NOV-a. Po nekoliko aviona »Štuka« bombardiralo bi tada sela i naše bolnice. Takva rabota, naime, nije »samo drugo političko uvjerenje«, jer je zbog nje više desetaka seoskih glava palo. Tu nema morala, ljudskog dostojanstva, čovječnosti uopće, ni kršćanske vjere.

S druge strane, bilo je svećenika i župnika na našem terenu koji su na strani NOP-a, zajedno s narodom, snosili ratne nedaće. Njima je, mislim, u ovoj knjizi dano priznato mjesto.

Kulturno-prosvjetno djelovanje u oslobođenoj domovini

Odmah nakon oslobođenja zemlje 1945. godine, narodna vlast dala je najveći prioritet razvoju školstva. Uz posve opustošenu, porušenu i opljačkanu zemlju, obnova i izgradnja novih ustanova nasušnih za život naroda, nije potisnula izgradnju školstva, posebice u selima. Sve postojeće škole, nakon oslobođenja započele su ili nastavile radom, ponegdje i u improviziranim prostorima, a polazak djece u školu postaje zakonska obveza stanovništva. Iz našeg tada dosta skromnog budžeta, izdvajano je za kulturu i prosvjetu više od 50 % ponekad i 60 % sveukupnog proračuna. Održavani su mnogi tečajevi za nepismene po selima, organizirana mnoga društva za kulturno-prosvjetni napredak sela, održavane dvogodišnje škole za odrasle itd. Škole su osposobljavane i adaptirane za ondašnje potrebe, a građene su i nove.

To su bili izuzetni napori naroda i narodne vlasti doista usmjereni na pravo mjesto.

Odmah poslije oslobođenja naše zemlje, u bivšem kotaru Velika Gorica obnavljala su se ili osnivala omladinska društva, ogranci »Seljačke sloge«, knjižnice i čitaonice, razglasne stanice, kina, tečajevi, dvogodišnje škole za doškolovanje odraslih, narodna sveučilišta za dopunsku naobrazbu odraslih, a održavala su se i predavanja za prigodne gospodarske, političke i druge potrebe. Aktivnost je, dakle, bila svestrana, a u nju je bio uključen veliki broj ljudi s našega terena i iz Zagreba. Učitelji u selima bili su u nekim djelatnostima nezamjenjivi, a pokretačka snaga bili su članovi Komunističke partije, borci pridošli iz jedinica — ratnici, Socijalistički savez i omladinske organizacije!

Zadružne organizacije su uspostavljene u svim selima. Već je 1946. godine njima rukovodila Kotarska zadružna organizacija u Velikoj Gorici. Zaslugom zadružnih organizacija, uz pomoć vlasti i Kotarskog trgovačkog poduzeća Velika Gorica, bile su ubrzo likvidirane sve privatne trgovine na našem području. Dobar dio sitnijih trgovaca uključio se u socijalističku i zadružnu trgovinu, a krupni su društvenom sektoru prodavali svoje prostorije i namještaje u njima.

Kulturno-prosvjetna društva osnovana su u selima: Lukavec (KUD »Turopoljac«), Mraclin (KUD »Ivan Goran Kovačić«), Mičevec (KPD »Klas«), Veleševec (Omladinsko pjevačko i tamburaško društvo), Kravarsko (Omladinsko društvo s pjesmom i folklorom), Pokupsko (Omladinsko kulturno-prosvjetno društvo za pjevanje i folklor).

Ogranci»Seljačke sloge« obnovljeni su u selima: Buzin, Jakuševec, Lijevi Štefanki, Lukinić Brdo, Okuje, Rakitovec, Velika Mlaka, Buševec, Lazina, Odra, Hrašće i Mala Mlaka.

Omladinske organizacije i ogranci »Seljačke sloge« bili su veoma aktivni, a svi su odlazili sa svojim programima i u druga sela, napose gdje takve aktivnosti još nije bilo. Programi su bili raznovrsni: Pjevanje, folklor, dramske priredbe, tamburaški zborovi, recitacije. Masovnost je uvijek bila odlika tih društava i nastupa.

Knjižnice i čitaonice također su otvarane u selima.

Bukevje je imalo dvije knjižnice, jednu školsku i jednu seosku sa 412 knjiga. Dosta su ih koristili i odrasli učenici. **Kuče** je imalo školsku knjižnicu s učiteljskom i đačkom, a posebno je bila seoska knjižnica, dakle, ukupno 3 knjižnice s fondom od 1240 knjiga. **Vukovina** je imala seosku i školsku knjižnicu sa 180 knjiga. **Veleševec** je imao školsku i seosku knjižnicu sa 720 knjiga. **Velika Mlaka** je imala seosku knjižnicu s fondom od 276 knjiga. **Mraclin** je imao seosku knjižnicu sa 300—400 knjiga, a **Kravarsko** seosku i školsku knjižnicu. **Mičevec** je imao seosku knjižnicu sa 325 knjiga, a **Velika Buna—Krušak** školsku prenosnu tj. pokretnu knjižnicu sa 106 knjiga. **Novo Čiče** je imalo seosku i školsku knjižnicu sa 268 knjiga, a **Ščitarjevo** seosku i školsku knjižnicu sa 800 knjiga. **Šiljakovina** je imala školsku knjižnicu sa 190 knjiga, a **Gradići** seosku knjižnicu sa 120 knjiga. **Velika Gorica** imala je školsku knjižnicu sa 1988 knjiga i knjižnicu za građanstvo s čitaonicom. (Godine 1967. imala je 9.871 knjiga). **Strmec Bukevski** je imao seosku knjižnicu sa 30 knjiga, a u **Buzinu** je bila seoska knjižnica sa 50 knjiga. **Cerovski Vrh** je imao seosku knjižnicu, **Dubranec** također seosku knjižnicu sa 200 knjiga. **Čička Poljana** je imala seosku knjižnicu, a **Lomnica** seosku i školsku knjižnicu sa 480 knjiga. **Lukavec** je imao jednu knjižnicu, a **Okuje** također. **Orle** je imalo jednu knjižnicu, a **Rakitovec** seosku knjižnicu sa 339 knjiga. **Turopolje** je imalo knjižnicu i čitaonicu sa 235 knjiga i dosta je intenzivno korištena, kao i u Rakitovcu. **Dragonožec** je imao seosku knjižnicu sa veoma malim fondom knjiga, a za čitanje — osobito gospodarskih knjiga — vladalo je veliko zanimanje. **Hotnja** je imala veoma malo knjiga u seoskoj knjižnici, a **Hruševec Donji** je imao seosku knjižnicu sa 227 knjiga. **Hruševec Gornji** je imao seosku knjižnicu i čitaonicu s malim brojem knjiga, a **Jakuševec** ,seosku knjižnicu. **Lijevi Štefanki** su imali školsku knjižnicu kao i **Lukinić Brdo. Pokupsko** je imalo seosku i školsku knjižnicu s dobrim fondom knjiga, a u **Auguštanovcu** su koristili knjige na skupnom čitanju, dugo u noć. **Obrezina** je imala seosku knjižnicu sa 200—250 knjiga, kao i **Podvornica. Odra zagrebačka** je imala seosku knjižnicu s dosta velikim fondom knjiga, a **Hrašće** seosku knjižnicu s malim brojem knjiga. **Mala Mlaka** je imala seosku knjižnicu s dosta malenim fondom knjiga.

Radile su i tri pokretne knjižnice, svaka sa 80 knjiga.

Danas rijetko koja od svih tih knjižnica postoji, a najviše je knjiga prešlo u školske knjižnice. Dosta ih je ostalo i u ljudi, po selima.

U svim tada postojećim knjižnicama u selima i u mjestu Velika Gorica bilo je oko 25.000 evidentiranih knjiga. U selima s većom kulturno-prosvjetnom djelatnošću, knjige su se zaista čitale stalno, a to »narodno blago« više je ili manje korišteno u svim spomenutim selima.

Poslije oslobođenja, narodna vlast je u samoj Velikoj Gorici zatekla veoma mali knjižni fond. Okupator i ustaše sve su uništili. No, odmah je počela akcija za uspostavljanje knjižnice. Počelo se s veoma malim brojem knjiga, a one su bile namijenjene najviše školskoj djeci za lektiru. Prvi, honorarni knjižničar ove »kotarske knjižnice«, bila je Ljubica Matijašec.

Stoga je Komunistička partija pokrenula izgradnju zadružnih domova u svim selima i mjestima širom Jugoslavije. Sredstva i tipske planove različitih veličina i oblika zgrada, osigurala je narodna vlast iz saveznog budžeta, a ostalo su trebali dati mještani.

Izgradnja zadružnih domova

Svestranu akciju za izgradnju zadružnih domova su 1947. i 1948. godine, u svim selima i zaseocima na našem području, poveli komunisti, organizacija JNOF-e, omladina i vlast. Da bi što više sela prihvatilo tu plemenitu inicijativu Komunističke partije Jugoslavije, koja je bez presedana u povijesti naših naroda, Narodnooslobodilački odbor kotara Velika Gorica je odlučio pokloniti modernu kinoaparaturu onom mjestu ili selu koje najbrže podigne zadružni dom.

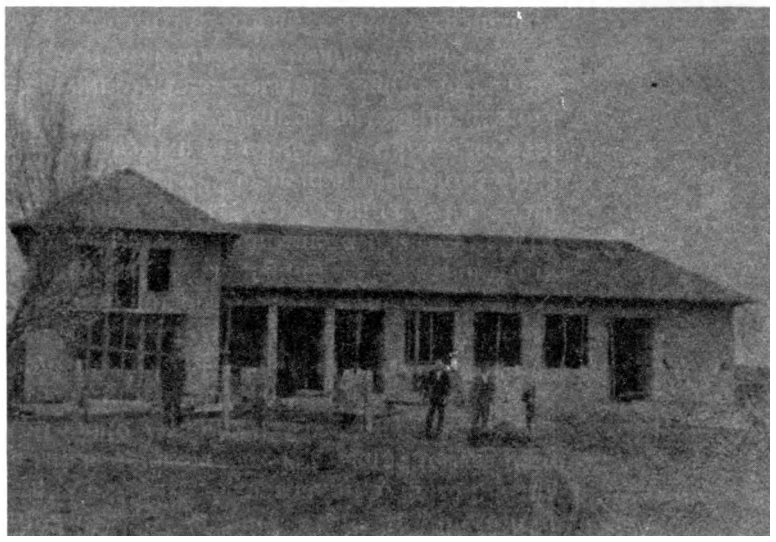
No, na žalost, unatoč nastojanjima političkog rukovodstva i na trajnu štetu najvećeg broja naših sela, osobito kojima je to bilo najpotrebnije, u Vukomeričkom Pokuplju i Vukomeričkim goricama (Pokupsko, Kravarsko, Dubranec), ta jedinstvena prilika nije iskorištena. Podignuto je svega nekoliko

zadružnih domova i to u Velikoj Gorici i u selima Buševec, Čička Poljana, Kuče, Odra zagrebačka, Orle, Veleševec i Velika Mlaka.

Unutrašnji neprijatelj je smišljeno vodio akciju protiv gradnje tih domova. Pogotovo u mjestima gdje su se ti objekti već gradili, vodili su koncentriranu propagandu protiv te prosvjetne akcije kojima je zbunjivan neuk narod. Nije na odmet iznijeti nekoliko osnovnih parola kojima se neprijatelj služio u toj propagandi. Na primjer, kad su trasirani temelji, pa je njihov iskop već dao jasne obrise buduće građevine i kad su uočene male prostorije za glumačke potrebe, toaletni prostori i priručna spremišta rekvizita, zlonamjernici su pronijeli glasine: »To su buduće ćelije zatvora za seosko stanovništvo!« Kad je podignuta kabina za izdavanje karata sa šalterom, govorili su: »Tu će se s porcijama primati hrana iz kazana!«; »Drugih mogućnosti života na selu neće biti!«; »Osiromašenje seljaka će ići do te mjere da će se hlače nositi zakrpane, na turu, plehom, a porcija za jelo bit će ovješena otraga na remenu i uvijek će zveckati!«; »Rad neće nitko birati po svojoj volji ili sposobnostima, nego će svi raditi pod komandom, kao u vojsci!«; »Tko se takvom životu suprotstavi bit će batinan u tim zatvorskim ćelijama, ležat će u njima i umrijeti ako se ne pokori!«.

Unutrašnji je neprijatelj, dakle, širio ovakve i njima slične laži, prikazujući zadružne domove »kućama strave i užasa«, a život u socijalizmu bez ikakvih ljudskih prava i slobode.

Kinoaparaturu je, pak, dobilo selo Buševec, jer je najbrže izgradilo zadružni dom. Pritom su se istakli svi mještani, napose borci i članovi Partije, mjesni učitelji Anica Robić i Matija Mihatović. Valja spomenuti i seljaka Janka Robića s cijelom njegovom obitelji te Matića Kovačevića i predvodnika gradnje Ivana Katulića-Štefinova.

Zadružni dom Buševec u izgradnji 1948. godine.

Ostale kulturno-prosvjetne aktivnosti

U selima su najčešće bili održavani tečajevi kuhanja, šivanja, krojenja i zdravstva na kojima je ženska omladina naučila mnogo praktičnih i korisnih stvari. Odaziv je bio velik, pa su se tečajevi održavali paralelno u više sela. Seoski učitelji pomagali su i u zdravstvenom prosvjećivanju, opismenjavanju nepismena stanovništva, a vodili su i »Školske zadruge« u kojima su se školska djeca navikavala radu i kolektivnoj obradi zemlje.

Domaćinski tečajevi radili su u našim selima stalno, pa su mnoge seoske žene i djevojke naučile racionalno pripremati hranu iz domaćih namirnica, higijenski postupati i šivati za domaće potrebe.

Spomenici NOB-a
u općini Velika Gorica

(Vidi kartu na kraju knjige)

Spomen-kosturnice

1

Ruča

Kosturnica sa spomenikom u obliku razvijene zastave i poprsjem Ivana Mladena nalazi se u parku u središtu sela.
Autor: Marjan Burger

Tekst ploče: *»Uznak sjećanja na 399poginulih boraca Udarne brigade »Franjo Oguli-nac Seljo« i njegovog prvog komandanta Mladen Ivana a povodom 35. godišnjice ustanka naroda Jugoslavije ovo spomen obilježje podiže općinski odbor Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata i narod općine Velika Gorica 4. srpnja 1976. godine. «*

2

Pokupsko

Spomen-kostumica se nalazi na mjesnom groblju.
Autor: Marjan Burger
Radove izvelo: Građevinsko proizvodno poduzeće »Niskogradnja« Velika Gorica.
Spomenik se sastoji od centralnog dijela u obliku isječka kruga i crne mramorne ploče s natpisom te dvanaest manjih spomenika u obliku štita s popisom jedinica čiji su borci pokopani u kosturnici.
Tekst ploče: *»Predvođeni Komunističkom partijom Jugoslavije u toku narodnooslobodilačkog rata od 1941 — 1945. godine u borbi za slobodu, bratstvo, jedinstvo i sretniju budućnost naših naroda dalo je svoje živote 286 boraca i žrtava fašističkog terora iz svih krajeva Jugoslavije koji su sahranjeni na ovom groblju.*

U znak zahvalnosti ovo spomen obilježje podižu borci i narod komune Velika Gorica 9. VI1974. godine

Borci 6. omladinske brigade »Jože Vlahović«
Borci Turopoljsko-posavskog odreda
Borci 13. proleterske brigade »Rade Končar«
Borci 7. Banijske udarne divizije
Borci 34. udarne divizije
Borci 8. Kordunaške udarne divizije
Borci 28. Slavonske udarne divizije
Borci Žumberačko-Pokupskog odreda
Borci Kljuka bataljona
Borci Unske operativne grupe
Borci diverzantskog odreda i drugih jedinica narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije
Borci komandi područja i mjesta, te tifusari i žrtve fašističkog terora«

3

Velika Gorica

Spomen-kosturnica se nalazi na velikogoričkom groblju
Tekst ploče: *»U spomen borcima N.O.R-a koji su pali u borbi za oslobođenje svoje domovine 1941 — 1945.*
Cvetković Antun
Katulić Stjepan
Badovinec Dragica
Smolković Vinko
Kokot Ivan
Šafran Janko
Golubić Vinko
Trbić Franjo
Papić Rajko
Lučić Stanko
Čužić Ivan
Šorak Luka
Drobnjak Mato
Žučak Drago
Dijanić Nikola
i drugim nepoznatim borcima ovu kosturnicu podiže Općinski odbor, te osnovna organizacija Saveza boraca NOR-a uz pomoć ustanova, poduzeća i građana Velike Gorice.«
Spomen-kosturnica je podignuta 1956.

Spomenici palim borcima

4

Bukevje

Spomenik je smješten u centru sela na raskršću cesta Bukevje, Obed i Drnek.
Tekst ploče: *»Svoje živote u NOB-u za slobodu i socijalizam dadoše:*

Antolo vić Stjepan	*rod.*	*1919.*	*POg.*	*1944.*
Antolović Nikola	*ft*	*1922.*	*99*	*1943.*
Mihordin Nikola	*99*	*1922.*	*99*	*1943.*
Mihordin Mijo	*99*	*1918.*	*99*	*1945.*
Mihordin Mato	*99*	*1924.*	*99*	*1945.*
Vrban Filip	*99*	*1904.*	*99*	*1945.*
Vrban Josip	*99*	*1923.*	*99*	*1945.*
Vrban Stjepan	*99*	*1918.*	*99*	*1944.*
Vraneš Franjo	*99*	*1923.*	*99*	*1944.*
Munić Drago	*99*	*1927.*	*99*	*1944.*
Salata Branko	*99*	*1926.*	*99*	*1944.*
Hržić Stjepan	*99*	*1923.*	*99*	*1943.*
Petričević Stjepan	*99*	*1920.*	*99*	*1945.*
Petričević Josip	*99*	*1922.*	*99*	*1945.*
Paljević Josip	*99*	*1926.*	*99*	*1945.*
Bogdan Ivan	*99*	*1923.*	*99*	*1943.*
Pali u logorima:				
Pintar Franjo	*99*	*1910.*	*99*	*1944.*
Ličko Ivan	*99*	*1905.*	*99*	*1944.*
Turčjć Mara	*99*	*1917.*	*99*	*1944.*
Mihordin Ana	*99*	*1912.*	*99*	*1945.*
Manjiček Franjo	*99*	*1920.*	*99*	*1944.*
Čubanec Milan	*99*	*1897.*	*99*	*1944.*

Spomen ploču podiže SUBNOR sela Bukevje«
Spomenik je podignut 1959.

5

Buševec

Spomenik je smješten u centru sela pred zgradom dječjeg vrtića. U obliku je raširene zastave s udubljenim reljefom, na bijeloj mramornoj ploči, koji prikazuje spaljeno selo i grupu partizana.
Tekst ploče: *»Poginuli borci u narodnooslobodilačkom ratu sa teritorija sela Buševca, Ogulinca i Novog Sela:*
Bartolin Franje Vlado
Bartolin Franje Stjepan
Bartolin Franje Nikola
Čmko Mate Stjepan
Čmko Janka Nikola
Detelić Jakoba Ivan
Detelić Jakoba Nikola
Detelić Josipa Imbro
Detelić Mate Franjo
Gjurašin Franje Nikola
Horvačić Josipa Josip
Katulić Stjepana Jakob
Katulić Josipa Mijo
Katulić Blaža Stjepan
Katulić Stjepana Josip
Klečić Franje Stjepan
Kos Filipa Jana
Petemac Ivana Nikola
Peterlin Franje Franjo
Rožić Ivana Nikola
Rožić Franje Franjo
Rožić Jane Luka
Rožić Stjepana Josip
Robić Petra Antun
Robić Mate Mato
Robić Janka Stjepan
Švehla Janka Petar
Vinter Ivana Josip

Žrtve fašističkog terora za vrijeme narodnooslobodilačkog rata sela Buševca:

Čmko Jakoba Nikola Rožić Stjepana Imbro
Čmko Jakoba Mijo Bartolin Mije Ivan
Rožić Franje Mato Robić Vinka Antun
Vinter Franje Stjepan

27. VII. 1964.«

6

Kozjača

Spomenik je postavljen kod škole.
Tekst ploče: *Ovu spomen ploču podižu mještani sela Kozjače u čast poginulih boraca u NOR-u koji su slijedeći:*

Vukašinec Mirko	*1922 — 1944.*
Vukašinec Stjepan	*1920 — 1944.*
Hrkovac Josip	*1909— 1944.*
Kovačić Ivan	*1916 — 1944.*
Kovačić Franjo	*1919 — 1944.*
Hrkovac Pavao	*1909—1944.*
Kovačić Franjo	*1922— 1944.*
Vukašinec Ivan	*1919 — 1944.*
Vukašinec Ivan	*1926 — 1945.*

kao i devetorici žrtava fašističkog terora
Želja je mještana neka im je vječna slava.«

7

Kravarsko

Spomenik u obliku razvijene zastave smješten je u centru mjesta.
Tekst ploče: *»U čast palih boraca i žrtava fašističkog terora narodnooslobodilačkog rata*

1941 1945

spomen park podiže Mjesna organizacija Saveza boraca Kravarsko

4. srpnja 1967.«

8

Kuče

Spomenik se nalazi u parku pokraj doma kulture. Na crnoj mramornoj ploči nalazi se 7 fotografija u emajlu.
Tekst ploče: *»Spomen ploča palih boraca u NOB sela Kuče*
Berković Đuro
rod. 1914. stupio u NOB 1943. poginuo 1943. god.
Fabijančić Antun
rod. 1912. stupio u NOB 1943. poginuo 1943. god.
Berković Franjo
rod. 1918. stupio u NOB 1943. poginuo 1944. god.
Lučić Josip
rod. 1918. stupio u NOB 1943. poginuo 1943. god.
Lučić Ladislav
rod. 1914. stupio u NOB 1943. poginuo 1944. god.
Čunčić Stjepan
rod. 1924. stupio u NOB 1943. poginuo 1945. god.
Fabijančić Franjo
rod. 1913. stupio u NOB 1943. poginuo 1945. god.
Spomen ploču podiže org. S.B.N.O.R. sela Kuče«

9

Kurilovec

Spomenik se nalazi u središtu sela nasuprot samoposluživanju.
Tekst ploče: *»Uherojskojnarodnooslobodilačkoj borbi protiv mračnih fašističkih osvajača, braneći rodnu grudu i slobodu, ostvarujući veliko djelo socijalističke revolucije dali su svoje živote borci narodnooslobodilačke vojske i žrtve fašističkog terora, mještani Kuril ovca:*

Mataković Ivan 1942. god.
Blažeković Juraj 1943. god.
Bačurin Stjepan 1943. god.
Stepanić Stjepan 1944. god.
Suša Juraj 1944. god.
Radočaj Stjepan 1945. god.
Cvetko Mijo 1944. god.
Vojno vić Mijo 1944. god.
Tomašić Franjo 1944. god.
Blažeković Filomena 1944. god.
Blažeko vić Marica 1945. god.
Odrčić Ivica 1944. god.
Odrčić Kata 1944. god.
Odrčić Janko 1944. god.
Stepanić Ivan 1944. god.

Vječna slava i zahvalnost palim drugovima na čijem ćemo plemenitom primjeru odgajati nova pokoljenja.
studenog 1968. Narod Kurilovca«

10

Lukavec

Spomenik »Prenošenje ranjenika« (reljef u bronci) nalazi se u središtu mjesta.
Autor reljefa: V. Rivaj
Tekst ploče: *»1941 — 1945.*
U herojskoj borbi protiv mračnih fašističkih osvajača i porobljivača slobodoljubivog čovječanstva, voleći slobodu i pravdu, braneći rodnu grudu i svoj narod, slobodarski Lukavec dao je vidan udio i ogromne ove žrtve:

Pali kao borci narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda:

Pavišić Stjepan 1901 —1942.
Cvetko vić Josip 1926 —1945.
Kamas Stjepan 1921 —1943.
Pavišić Vinko 1922—1945.
Pavišić Ivan 1921—1944.
Sučić Anđela 1926 -1944.
Ladišić Nikola 1910 —1944.
Meštrović Juraj 1917 —1944.
Lojen Đuro 1907 —1944.
Vadić Janko 1916—1944.
Cerovski Stjepan 1927—1944.
Markulin Mirko 1927 -1944.
Hrvačić Mirko 1919 —1941.
Svetličić Vinko 1905—1944.
Cvetko vić Alojz 1920 —1945.
Humeljak Rok 1916 -1944.
Vadić Šimun 1913—1944.
Noršić Drago 1903 —1944.
Sučić Josip 1923 -1944.
Drk Juraj 1916 -1944.
Cigetić Ivan 1924—1944.
Sučić Tomo 1927 -1944.
Markulin Josip 1923 —1944.
Sedmak Juraj 1926 —1945.
Ladišić Stjepan 1925 —1945.
Kučiš Janko 1929 —1944.

Pali kao žrtve fašističkog terora:

Sedmak Mirko 1919 —1943.
Pa višić Mara 1903 —1943.
Sedmak Franjo 1915 —1943.
Pa višić Alojz 1877 —1943.
CvetkovićI. Josip1905 —1944.
Galeković Ivan 1903 —1944.
Košić Kata 1913 -1945.
Meštro vić Ana 1919 —1944.
Humeljak Filip 1903 -1943.
Cigetić Stjepan 1896 —1944.
Hrvačić Stjepan 1914—1945.
Hrvačić Ivan 1913 —1945.

Vječna slava i zahvalnost palim drugovima na čijem ćemo slavnom primjeru odgajati nova pokoljenja! Rujan 1957. Narod Lukavca«

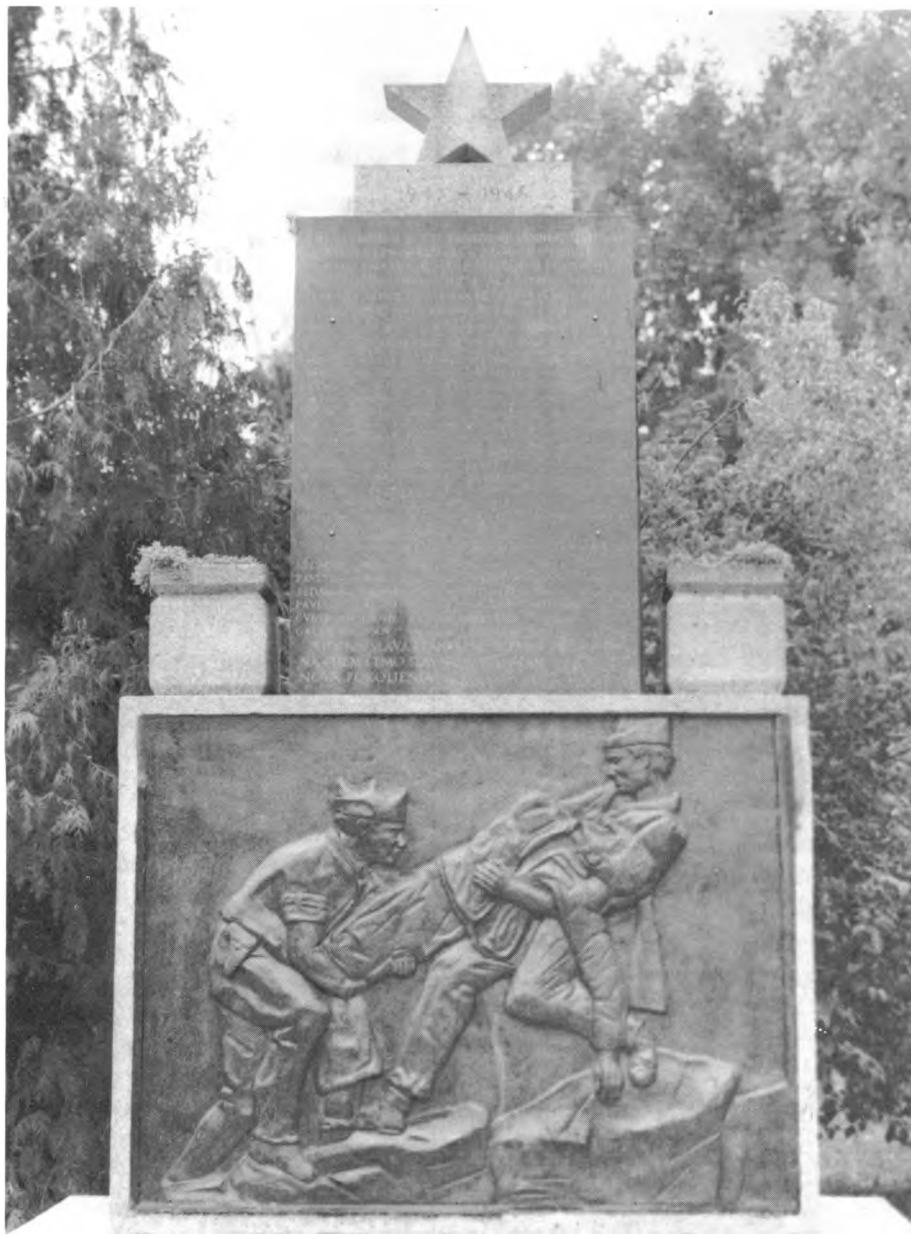
11

Mičevec

Spomenik se nalazi u parku nedaleko od škole. Tekst ploče: *»Unarodno-oslobodilačkom ratu i revoluciji 1941 — 1945. za slobodu svoje domovine dali su svoj život:*

Bedeković I. Josip
Bedeković J. Marko
Brcković V. Ivan
Breko vić L. Marko
Brdek T. Ivan
Haluga M. Josip
Hotman B. Ivan
Janječić F. Juraj
Kleno vić M. Ivan
Majurec G. Ivan
Špišić M. Pavao

U povodu 25-godišnjice ustanka naroda Jugoslavije Udruženje boraca NOR-a Mičevec podiže ovaj spomenik u znak sjećanja na poginule drugove.
24. srpanj 1966.

Spomenik »Prenošenje ranjenika u Lukavcu

12

Novo Čiče

Spomenik, sa slikama boraca (u emajlu), nalazi se u parku u centru mjesta.

Tekst ploče:

»Cvetković Antun 1911 — 1942.
Drobnjak Mato 1898 — 1943.
Hlopec Vjekoslav 1922 — 1944.
Petrina Franjo 1912 — 1945.
Drobnjak Franjo 1922 — 1942.
Grgar Gjuro 1916 — 1943.
Grgar Josip 1925—1943.
Mikulčić Ivan 1912 — 1944.
Cvetković Anđela 1913 — 1941.
Božić Josip 1926—1944.
Babić Mirko 1921 — 1943.
Mikulin Franjo 1926 — 1944.
Drobnjak Ivan 1924 — 1944.
Stepančić Florijan 1926 — 1945.
Zubek Stjepan 1922 — 1944.
Čačić Mato 1926—1943.
Drobnjak Franjo 1920 — 1944.

Ovaj spomen podiže Odbor Saveza boraca u čast i za dugo sjećanje svojim drugovima.

Pugelnik Terezija 1919 — 1945.
Pugelnik Ivan 1941 — 1945
Petrina Josip 1903 —1945.
Petrina Vera 1902 —1945.
Petrina Jelka 1919 —1945.
Suhodolski Košta 1888 — 1945.
Kalanj Rudolf 1911 —1944.
Kalanj Vjekoslav 1909 —1943.
Kajić Mijo 1907— 1943.
Mišerić Gjuro 1914 — 1944.
Anić Franjo 1894 — 1945.
Berković Jakob 1888— 1945.
Rupić Marko 1902—1945.
Božić Stjepan 1912 — 1945.

Katarinčić Filip *1896 — 1945.*
Hlopec Stjepan *1905 — 1944.*
Drobnjak Simun *1896 — 1945.*
Drobnjak Bolto *1898 —1945.*
Drobnjak Mato *1900 —1945.*
Drobnjak Joso *1903 —1945.*
Perenski Ruža *1909 — 1945*
Drobnjak Slava *1926 — 1945.*
Gmižić Mara *1921 — 1945.*
Drobnjak Ljuba *1919 — 1945.*
Brhanić Franjo *1924 —1945. «*

Spomenik je podignut 1949. godine.

13

Opatija

Spomenik je smješten na početku sela s desne strane ceste idući iz smjera Velike Gorice.
Tekst ploče: *»27.XII.1943. god. poginuo je na ovom mjestu narodni heroj Ivo Rukavina - Sido.*
Uz jubilarnu 20-godišnjicu narodne revolucije spomen ploču podiže Općinski odbor SUBNOR-a Pokupsko«
Spomenik je podignut 1961. godine.

14

Pleso

Spomenik »Probijeni obruč« smješten je usred prostranog parka.
Autor: Marjan Burger
Tekst ploče: *»Uspomena na borce naselja Pleso koji su herojski poginuli u narodnooslobodilačkoj borbi Jugoslavije 1941 — 1945. godine*

Čužić F. Ivan *1926 — 1944.*
Čužić J. Juraj *1920—1944.*
Čužić M. Mijo *1903 —1945.*
Jandriš V. Nikola *1925 —1943.*
Mikulčić V. Juraj *1925 —1945.*
Noršić F. Ljubica *1927 —1945.*
Mikulčić M. Franjo *1913 —1943.*
Noršić F. Stjepan *1920 —1944.*
Noršić M. Stjepan *1925 —1944.*
TrbićJ. Franjo *1923 —1943.*
Trbić L. Juraj *1922 —1944.*

Povodom 35. godišnjice napada Turopoljsko posavskog odreda na aerodrom Pleso i Kurilovec ovaj spomenik, simbol probijanja neprijateljskog obruča, podigli su općinski odbor Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata Velika Gorica, Mjesno udruženje boraca N.O.R-a Velika Gorica i mještani naselja Pleso
4. srpnja 1978. godine.«

15

Pokupsko

Spomenik se nalazi u parku u središtu mjesta.
Autori: Mladen Pejaković, (idejno rješenje), Ante Jakić, (brončani reljef borca).
Izvođač: Kazneno popravni dom Turopolje
Tekst ploče: *»Povodom dvadesete godišnjice oslobođenja zemlje za sjećanje na herojske dane borbe naroda Jugoslavije u spomen svim poginulim borcima na ovom području kao i u znak trajnog sjećanja na pale borce Pokupskog i okolice.*
Spomenik podiže Udruženje boraca NO-R-a općine Velika Gorica«.

16

Pokupsko[1]

»Pali borci narodnooslobodilačkog rata 1941 — 1945. godine sa područja Pokupsko g:

Antolović Josip *Lukinić Paun Stjepan*
Antolović Milan *Mareković Ivan*
Antolović Nikola *Mareković Milan*
Bača Vinko *Markulin Drago*
Blažinčić Stjepan *Markulin Milan*
Bogović Mato *Pirša Slavko*
Božić Janko *Popo včić Stjepan*
Brnardić Stjepan *Posa vec Josip*
Busija Stjepan *Ražić Albert*
Car Janko *Rendulić Stjepan*
Car Josip *Skender Marko*
Car Mato *Skender Stjepan*
Gajdek Nikola *Šandor Stjepan*
Gajdek Pavao *Šepčić Nikola*
Grahovac Stjepan *Šestak Stjepan*
Kapec Mijo *Škrinjarić Čiro*
Kapec Srećko *Tačko vić Petar*
Kaurić Imbro *Turko vić Stjepan*
Kralje vić Milan *Vidako vić Jozefina*
Kraljević Stjepan *Vranešić Stjepan*
Kudić Dedo *Zaluški Stjepan*
Lukinić Franjo *Žužić Franjo*
Lukinić Paun Marko

Vama koji ste dali svoje živote za slobodu bratstvo jedinstvo i sretniju budućnost svih nas neka je vječna slava i hvala«

17

Rakitovec

Spomenik je smješten kraj vatrogasnog doma.
Tekst ploče: *»Uspomena na Falat Ivana re-*

1 — Na spomenik br. 15. naknadno je dodana spomen-ploča s tekstom pod br. 16.

volucionara i borca iz Rakitovca
Poginuo na Poljani 24. X. 1944.
Spomen podižu mještani Rakitovca«

18

Suša

Spomenik se nalazi u selu s desne strane ceste idući iz smjera Velike Gorice.
Tekst ploče: *»Svijetli likovi boraca i žrtava fašističkog terora opominju da se nikad više ne ponovi zulum neprijatelja.*

Bujić Šimun	*Hrvojić Šimun*
Furko Mirko	*Maderić Šimun*
Fabijanković Ivo	*Maderić Mato*
Fabijanković Stjepan	*Maderić Katica*
Ferderber Mijo	*Strugar Marko*
Hrvojić Vid	*Tečec Mato*
Hrvojić Ana	*Tečec Tomo*
Hrvojić Stjepan	*Duriš Luka*

*1941 _ i **945**.*
U čast 20 godišnjice oslobođenja
spomen podižu mještani Suše 1965.«

19

Ščitarjevo

Spomenik je postavljen u centru sela na raskršću putova za Ščitarjevo, Obrezinu i Drenje.
Autor: Joža Ladović
Tekst ploče: *»Spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora sela Ščitarjeva, Obrezine, Drenja, Sasa i Novaka.*
Ovaj spomenik podižu u čast 40 godišnjice KPJ, narod i preživjeli borci ovoga kraja.«
Spomenik je podignut 1958.

20

Veleševec

Spomenik s brončanim reljefom, nalazi se pred društvenim domom.
Autor: Slavko Rodić
Tekst ploče: *»Pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije i druga Tita, mještani sela Veleševec i Stružec masovno su učestvovali u narodnooslobodilačkom ratu od 1941. do 1945. godine. U borbi protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika, za slobodu napaćene domovine, za bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti za sretnu budućnost sviju nas dali su svoje živote:*

Antoliš Šimun	*1905 — 1944.*
Cajnek Stjepan	*1925 — 1943.*
Čubanec Ivan	*1923 — 1944.*
Čubanec Josip	*1926 — 1945.*
Dimina Stjepan	*1924 — 1944.*
Dimina Zvonko	*1921 — 1945.*
Dolački Stjepan	*1906 — 1944.*
Furko Mato	*1910 — 1945.*
Fukat Josip	*1919 — 1944.*
Gregorec Mato	*1920 — 1944.*
Gajdek Ivan	*1922 - 1943.*
Ivančan Stjepan	*1905 — 1944.*
Ivičar Ivan	*1921 — 1945.*
Kovačić Ivan	*1916 — 1943.*
Kelin Josip	*1913 — 1944.*
Latin Stjepan	*1919 — 1944.*
Miloščić Franjo	*1921 — 1944.*
Mikan Ivan	*1912 — 1945.*
Maderić Stjepan	*1922 — 1945.*
Peršak Josip	*1906 — 1943.*
Pajtut Mato	*1908 — 1944.*
Šestok Mirko	*1923 — 1944.*
Vučin Stjepan	*1922 — 1944.*
Vučin Mato	*1916 — 1944.*
Vučin Stjepan	*1911 — 1944.*
Vranek Mato	*1912 — 1944.*
Vučin Josip	*1909 — 1944.*
Vučin Imbro	*1908 — 1945.*

U nemoći da uspije u borbi protiv jedinica NOV i POJ neprijatelj je vršio teror nad cjelokupnim stanovništvom, pa su tako pali kao žrtve fašističkog terora:

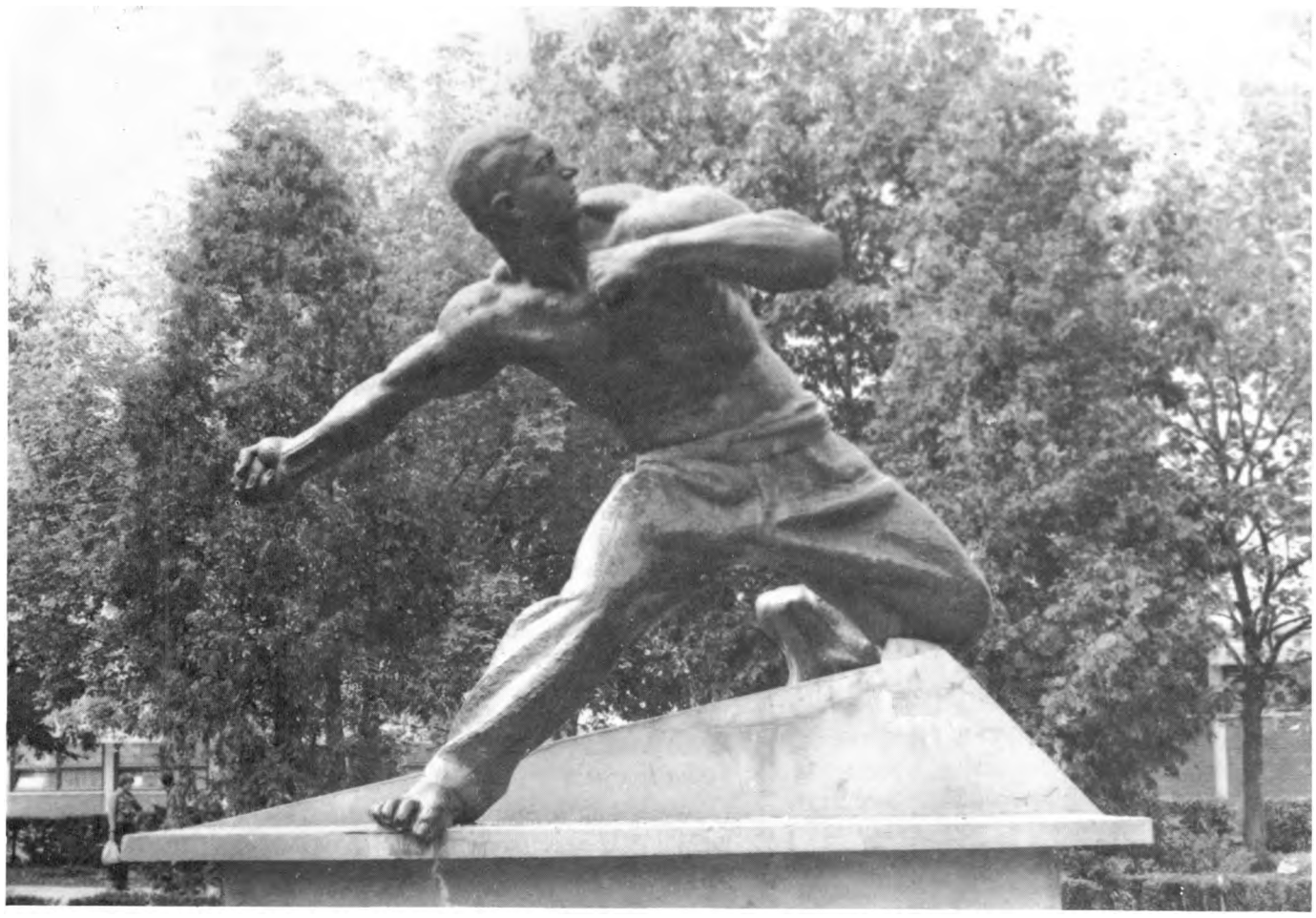
Antolek Franjo	*1892 — 1943.*
Brenčić Franjo	*1900 — 1943.*
Canjek Ivan	*1879 — 1944.*
Čubanec Josip	*1909 — 1944.*
Čubanec Franjo	*1894 — 1944.*
Hrvojić Simun	*1905 — 1943.*
Ivančan Petar	*1884 — 1944.*
Ivančan Stjepan	*1892 — 1944.*
Katulić Stjepan	*1902 — 1944.*
Mikan Mato	*1929 — 1944.*
Maderić Josip	*1896 — 1944.*
Stanković F. Luka	*1881 — 1944.*

U spomen na pale borce i žrtve fašističkog terora, ovo spomen obilježje podižu građani sela Veleševec i Stružec, Organizacija UBNOR-a i sve druge društveno-političke i društvene organizacije.
Veleševec 29. XI. 1983. godine. «

21

Velika Gorica

Spomenik »Bombaš« smješten je u parku kod »Narodnog sveučilišta Juraj Kokot«.
Autor: Emil Bohutinski
Kip od bronce prikazuje borca u klečećem položaju kako baca bombu.
Spomenik je podignut 1951. godine.

Spomenik »Bombaš« u Velikoj Gorici

22

Velika Mlaka

Spomenik je podignut u mjestu pred zgradom društvenog doma.
Tekst ploče:

»Suša J. 1906 — 1944.
Modić T. 1926 - 1944.
Kunić S. 1928— 1944.
Lacković T. 1907 — 1944.
Ilenić V. 1919 — 1944.
Trumbetaš J. 1923 — 1944.
Glagolić S. 1923 — 1944.
Malovec P.
Kramarić F. 1918 — 1945.
Glagolić I. 1926 - 1942.
Lacković I. 1922—1943.
Kurilovč'an J. 1913 — 1943.
SmolčićP. 1904 — 1945.
Muženić P. 1925 — 1944.
Trumbetaš F. 1904 — 1945.
Narod sela Vel. Mlake pod vodstvom JNF podiže ovaj spomenik god. 1949. u čast i trajan spomen poginulim borcima svoga sela koji su sudjelovali u narodnooslobodilačkom ratu, koji rat je završio god. 1945.«

Spomen-ploče palim borcima

23

Bukevski Strmec

Ploča se nalazi na zgradi društvenog doma u središtu sela.
Tekst ploče: *»Spomen ploču u čast 20. god. ustanka, a na slavu palim borcima i žrtvama fašizma:*

Pračinec Ivan	*1944.*
Pračinec Mara	*1945.*
Rekić Drago	*1944.*
Kosalec Ivan	*1945.*
Vidak Ana	*1945.*
Brhanić'Đrago	*1944.*
Pračinec Stjepan	*1944.*
Delić Dana	*1945.*
Nestić Sla va	*1945.*

Podiže Savez boraca i ostale organizacije sela Strmec i Zablatje.

27. VII. 1961.«

24

Buševec

Ploča se nalazi na zgradi društvenog doma u središtu sela.
Tekst ploče: *»Spomen ploča drugovima i članovima N.K. palim u N.O.R-u:*

Čmko Stjepan	*rod.*	*1922.*	*pog.*	*1945.*
Detelić Nikola	”	*1917.*	”	*1944.*
Detelić Ivan	”	*1922.*	”	*1942.*
Detelić Franjo	”	*1920.*	”	*1945.*
Detelić Imbro	”	*1916.*	”	*1943.*
Katulić Mijo	”	*1917.*	”	*1945.*
KatulićJakob	”	*1920.*	”	*1945.*
Petrnac Nikola	”	*1925.*	”	*1943.*
Rožić Nikola	”	*1920.*	”	*1944.*
RožićJosip	”	*1916.*	”	*1945.*
Rožić Franjo	”	*1926.*	”	*1944.*
Robić Stjepan	”	*1916.*	”	*1944.*
Robić Mato	”	*1924.*	”	*1943.*
Winter Stjepan	”	*1909.*	”	*1944.*
Winter Josip	”	*1925.*	”	*1944.*

Podignuta u znak priznanja i zahvalnosti, povodom proslave 20 god. ustanka.
N.K. »Polet« *Buševec, 29. XI. 1961.«*

25

Čička Poljana

Ploča se nalazi u trijemu društvenog doma.
Tekst ploče: *»Uspomeni palih boraca žrtvama fašizma u NOR-u OO SB-a NOR-a sela Poljana 30. VII. 1961. god.*

	rod.	*stup.*	*pog.*
Radičević Đuro	*1919.*	*1942.*	*1944.*
GučićBlaž	*1919.*	*1943.*	*1944.*
Janko vić Andrija	*1925.*	*1943.*	*1943.*
Pokupec Josip	*1923.*	*1943.*	*1944.*
Janković Jakob	*1925.*	*1945.*	*1945.*
Janković Josip	*1897.*	*1941.*	*1944.*
Večerin Stjepan	*1909.*	*1943.*	*1944.*
Grdenić Ivan	*1910.*	*1943.*	*1944.*
Mišerić Jakob	*1903.*	*1943.*	*1944.*
Janković Stjepan	*1885.*	*1944.*	*1945.«*

26

Donja Lomnica

Ploča se nalazi na zgradi Kulturno prosvjetnog doma u središtu sela.
Tekst ploče: *»U herojskoj borbi protiv fašizma odazvavši se pozivu KPJ u narodnoj revoluciji od 1941 — 1945. dali su svoje živote ovi mještani sela Lomnice Donje:*

Pali borci u NOB-i:

Arbanas F. Mijo Smolković J. Vinko
Arbanas B. Josip Smolković N. Mirko
Arbanas J. Josip SmolkovićM. Vjekoslav
Češko vić S. Mijo Stepanić M. Vinko
Dijanežević J. Mijo Šafran J. Stjepan
Jakunić I. Vinko Šafran J. Janko
Lipar J. Drago Šoštarec V. Stjepan
Žrtve fašističkog terora:
Hrenković J. Ana Klenović F. Juraj
KlafurićM. Josip Pavišić J. Dora
Klenović M. Josip Skala M. Rudolf
Vječna slava i zahvalnost palim drugovima na čijim ćemo svjetlim primjerima odgajati mlada pokoljenja.

Narod Lomnice Donje. «

27

Drnek

Ploča se nalazi na zgradi vatrogasnog doma u središtu sela.
Tekst ploče: *»U herojskoj borbi protiv okupatora u narodnoj revoluciji od 1941 — 1945. dali su svoje živote ovi mještani sela Drnek:*

Pali borci NOR-a

Dehin Ivan	*1924 — 1943.*
Bucina Ivan	*1903 — 1944.*
Vranić Ivan	*1925 — 1944.*
Sučec Ivan	*1921 — 1943.*
Malec Slavko	*1920— 1943.*
Matijan Stjepan	*1907 — 1944.*

Žrtve fašističkog terora:

Ivičar Imbro	*1894 — 1945.*
Ivičar Ljuba	*1903 — 1943.*
Žarina Imbro	*1888 — 1945.*
Rožman Mijo	*1898 — 1945.*
Vranić Ivan	*1895 — 1944.*
Vranić Ljuba	*1903 — 1944.*
Bobes Mato	*1899 — 1945.*
Bobes Ljuba	*1905 — 1945.*
Bobes Dragica	*1924 — 1945.*
Bobes Marica	*1927 — 1945.*
Bobes Ljubica	*1932 — 1945.*
Kučan Franjo	*1888 — 1943.*
Pendelin Stjepan	*1887 — 1945.*
Vukas Bolto	*1893 — 1943.*
Benčić Ljudevit	*1899 — 1943.*
Trgovec Stjepan	*1891 — 1943.*
Kozarić Stjepan	*1905 — 1943.*
Trgovec Nikola	*1878 — 1944.*
Škulec Mara	*1898 — 1945.*
Stuparić Stjepan	*1885 — 1945.*
Stuparić Mara	*1886 — 1945.*

Vječna slava i zahvalnost palim drugovima na čijim ćemo svijetlim primjerima odgajati

mlada pokoljenja.
27. 8. 1967.

SUB NOR i mještani sela Drnek«

28

Kobilić

Ploča s brončanim reljefom nalazi se na društvenom domu.
Autor: Slavko Rodić
Tekst ploče: *»Unarodnooslobodilačkojborbi od 1941. do 1945. godine u najljepšem cvijetu mladosti utkali su svoje živote za sreću naše domovine borci sela Kobilić:*

Lučić Stanko	*1911 — 1943.*
Janječić Juraj	*1922 — 1944.*
Markulin Josip	*1927 — 1945.*
Verhövski Stjepan	*1880 — 1945.*

U znak sjećanja na poginule svoje drugove ovo spomen obilježje podigli su mještani sela Kobilić

Kobilić, 27. 7. 1984.«

29

Košnica

Ploča se nalazi na zgradi vatrogasnog doma u središtu sela.
Tekst ploče: *»Spomen ploču podiže U.B.N.O.R. sa mještanima Košnice.*

U spomen palim borcima i žrtvama fašističkog terora:

Benšak Nikola	*pog. 1944.*
Baršić Ivan	*" 1944.*
Ferenčak Stjepan	*" 1944.*
Kodabec Josip	*" 1944.*
Berek Ivan	*" 1944.*
Ferenček Ivan	*" 1944.*
Caganić Ivan	*" 1944.*

Slava palim borcima«

30

Lekneno

Ploča je postavljena na zgradi vatrogasnog doma u središtu sela.
Tekst ploče: *»Poginulim borcima NOR-a ZMESN1K STJEPANU rođen 1926. godine, poginuo 1944. godine — LONČAR IVANU rođen 1912. godine, poginuo 1945. godine.*
Ovu spomen-ploču podiže osnovna organizacija boraca NOR-a sela Lekneno.

27. VII. 1963. g.«

31

Mala Buna

Ploča se nalazi na društvenom domu u središtu mjesta.
Tekst ploče: *»Za vrijeme narodnooslobodilačkog rata od 1941. do 1945. godine iz Velike Bune, Male Bune i Ključić Brda, u borbi protiv fašističkog okupatora i domaćih izdajnika, dali su svoje živote:*

Bačurin I. Franjo	*1924 —1943.*
Đurašin J. Stjepan	*1919 —1944.*
MatkovićA. Josip	*1920— 1944.*
Matković A. Stjepan	*1905— 1944.*
Mikulin J. Stjepan	*1925 —1945.*
Mikulin J. Janko	*1904 —1943.*
Mikulin T. Vjekoslav	*1925 —1944.*
Mikulin J. Franjo	*1924 —1943.*

U znak zahvalnosti i vječnog sjećanja na borce NOR-a i žrtve fašističkog terora ovu spomen ploču podižu Mjesno udruženje boraca NOR-a Velika Buna, Općinski odbor SUBNOR-a Velika Gorica, mještani Velike Bune, Male Bune i Ključić Brda.

29. XI. 1978. godine. «

32

Mraclin

Ploča se nalazi na društvenom domu u središtu mjesta.
Tekst ploče .*»U narodnooslobodilačkoj borbi 1941 — 1945. godine protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika izgubili su svoje živote kćeri i sinovi sela Mraclina:*

Bartolin F. Vlado	*1919 — 1945.*
Galeković P. Josip	*1910— 1943.*
Galeković I. Lacko	*1908 — 1943.*
Kos N. Blaž	*1915 — 1943.*
Kovačić M. Drago	*1925 — 1943.*
KovačićS. Franjo	*1925 — 1944.*
Križanić F. Bara	*1923 — 1944.*
Križanić F. Josip	*1925 — 1943.*
Križanić I. Josip	*1911 — 1945.*
Križanić S. Drago	*1905 — 1944.*
Vujnović V. Mijo	*1918 — 1944.*

Okupator i njegove sluge iskaljivali su svoj bijes i nad nedužnim stanovništvom i tako su iz sela Mraclina, kao žrtve fašističkog terora, poginuli Cvetnić M. Kata, Cvetnić F. Ljudevit, Galeković F. Petar, Klečić I. Stjepan, Križanić V. Franjo.
U znak sjećanja i vječite zahvalnosti na pale drugove, ovu spomen ploču podižu građani i društveno-političke organizacije sela Mraclin i općinski odbor SUBNOR-a Velika Gorica

4. srpnja 1982. godine«

33

Ribnica

Ploča je postavljena na zgradi vatrogasnog doma.

Tekst ploče: *»Spomen-ploču dvadesetorici palih drugova i drugarica boraca NOR-a i žrtava fašizma — sela Ribnice podiže Mjesna organizacija Saveza boraca i narod ovog kraja.*

Ribnica, 7. VIII. I960.«

34

Ruča

Ploča se nalazi na vatrogasnom domu u centru mjesta.

Tekst ploče: *»Nikad zaboravljeni dali ste svoje živote za socijalizam, opravdali ste lik vatrogasca u NO ratu. Sjećanje na vas ostat će trajna uspomena našim pokoljenjima*

Mađerić Stjepan (Brusec) blagajnik poginuo 15. VIII. 1943.
Petriček Mijo (Cmrk) osnivač D. V.D-a poginuo 1945.
Koletić Mato (Kerec) osnivač D. V.D-a poginuo 1945.
Koletić Ivan (Dimnjak) član D. V.D-a poginuo 1944.
Petriček Imbro (Brnada) član D. V.D-a poginuo 1944.
Kram arić Josip (Dijanec) vođa odjela poginuo 1943.
Koletić Petar (Cikular) član D. V.D-a poginuo 1944.
Kolar Stjepan (Mustač) član D. V.D-a poginuo 1944.
Kruhan Milan, član D. V.D-a poginuo 1943.
Pajtud Mato, član D. V.D-a poginuo 1944.
Mađerić Mato, omladinac D. V.D-a poginuo 1945.

Spomen ploču podiže D. V.D Ruče
Ruče, 31. VII. 1966.«

35

Turopolje

Ploča je postavljena na upravnoj zgradi Drvne industrije »Turopolje«.

Tekst ploče: *»Iz ovog radnog kolektiva u toku N.O.B-e dali su svoje živote za oslobođenje naših naroda od fašističkog okupatora i domaćih izdajnika, sljedeći drugovi:*

Poginuli:	*roden*	*stupio u N. O.*	*Vpoginuo*
Cvetko Franjo	*1913.*	*1943.*	*1945.*
Štimac Petar	*1910.*	*1942.*	*1942.*
Cvetko Maks	*1909.*	*1942.*	*1942.*
Falatlvan	*1921.*	*1943.*	*1944.*
Žrtve fašizma:	*rođen*	*uhapšen*	*poginuo*
Benčić Alojz	*1910.*	*1942.*	*1942.*
Debogović Josip	*1916.*	*1942.*	*1942.*
Marinčić Franjo	*1895.*	*1944.*	*1944.*
Cvetko Antun	*1911.*	*1942.*	*1943.*

Slava palim drugovima!
Radni kolektiv pilane Turopolje — Odbor«

36

Velika Gorica

Ploča je postavljena na zgradi Narodnog sveučilišta »Juraj Kokot«

Tekst ploče: *»Prigodom amandmanskog konstituiranja, potpisivanja samoupravnog sporazuma i proglašenja Narodnog sveučilišta imenom revolucionara JURAJA KOKOTA ovu spomen-ploču podižu radni ljudi OOUR-a srednje škole i OOUR-a Centra za obrazovanje, kulturu i informacije, udruženi u Narodno sveučilište*
U Velikoj Gorici, 26. 11. 1973. godine.«

37

Vrbovo

Ploča se nalazi na zgradi vatrogasnog doma.

Tekst ploče: *»Spomen palim borcima žrtvama fašističkog terora:*

Marčec Ivan	*rod.*	*1927.*	*pog.*	*1944.*
Benkovčić Ivan	*”*	*1924.*	*”*	*1944.*
Novoselec Josip	*”*	*1919.*	*”*	*1944.*
Horvatlmbro	*”*	*1911.*	*”*	*1944.*
Cundeković Petar	*”*	*1914.*	*”*	*1944.*
Ivanković Juraj	*”*	*1917.*	*”*	*1945.*
Ferderber Josip	*”*	*1886.*	*”*	*1944.*

Spomen podižu
mještani sela Vrbovo i Orle«

38

Vukovina

Ploča s fotografijama palih boraca (u emajlu) nalazi se na staroj zgradi osnovne škole u središtu sela.

Tekst ploče: *»Povodom 20-god. ustanka naroda Jugoslavije narod i organizacija Saveza*

boraca NOR-a sela Vukovina, Starog Čiča i Podotočja, podižu ovu spomen ploču palim borcima, koji su dali svoje živote za slobodu i nezavisnost naše domovine:
Stančić Juraj rod. 1915. poginuo u logoru 1941.
Stančić Karlo rod. 1918. poginuo u Žumberku 1943.
Bedek Mato rod. 1911. poginuo u Jasenovcu 1944.
Vranić Mato rod. 1903. poginuo u Jasenovcu 1944.
Pokupec Josip rod. 1924. poginuo u Turop. Lugu 1944.
Peternac Stjepan rod. 1928. poginuo u Pokuplju 1945.
Kosović Ivan rod. 1910. poginuo u Generalskom Stolu 1945.

te žrtvama fašističkog terora
Vječna im slava i hvala!
Vukovina 23. VII. 1961.«

Spomen obilježja

39

Cerje Pokupsko

Spomen obilježje podsjeća na štrajk drvosječa iz godinel935, a postavljeno je u selu s desne strane ceste iz smjera Velike Gorice.
Tekst ploče: *»Od siječnja do konca ožujka 1935. g. sindikalna podružnica URS-a Cerja organizirala je štrajk drvosječa zaposlenih kod firme »Reiss« u cilju povećanja nadnica, koje nisu bile dovoljne za život radnika. U štrajku je učestvovalo oko 300 radnika iz okolnih sela i Like. Sindikalna podružnica i seljaci uzdržavali su učesnike štrajka koji nisu bili iz ovoga kraja.*
Pokupsko Cerje 1959. g.
Podiže OSV-e Pokupsko slaveći 40. g. postojanja Sindikata.«

40

Cerovski Vrh

Spomen škola podsjeća na mjesto djelovanja Kotarskog narodnooslobodilačkog odbora Velika Gorica od 1943. do oslobođenja.

Ploča se nalazi na novoj školi na početku sela.

Tekst ploče: *»NA OVOM MJESTU NALAZILA SE DRVENA ŠKOLA U KOJOJ JE OD 1943. GODINE DO OSLOBOĐENJA DJELOVAO KOTARSKI NARODNO-OSLOBODILAČKI ODBOR VELIKA GORICA.*
SPOMEN ŠKOLU PODIŽE
SKUPŠTINA OPĆINE
VELIKA GORICA«

41

Cvetnić Brdo

Spomen obilježje podsjeća na mjesto osnivanja Udarne brigade
»Franjo Ogulinac — Seljo«
Postavljeno je na Jurjević brdu s lijeve strane ceste.
Tekst ploče: *»8. siječnja 1944. formirana je ovdje Brigada Franje Ogulinca »Selje« od bataljona »KJjuka« i dva bataljona Turopoljsko-Posavskog odreda.*
Općinski odbor SB Pokupsko«

42

Čička Poljana

Spomen obilježje »Plamen revolucije« simbolizira ustanak naroda ovog kraja, a nalazi se na mjestu pogibije revolucionara Antuna Cvetkovića — Cvetka.
Autor: Marjan Burger
Izvođač: »Industrogradnja« Velika Gorica
Tekst ploče: *»Nedaleko odavde, pokraj mosta na lijevoj obali Odre u sukobu s okupatorom poginuo je 1. VII1942. godine Antun Cvetković — Cvetko, sekretar Kotarskog komiteta KP Hrvatske za Veliku Goricu. Njegova smrt bila je iskra u plamenu općenarodnog ustanka koji je zahvatio cijelo područje u kome je Čička Poljana bila jedno od najznačajnijih žarišta revolucionarnih zbivanja.*
Iste te godine tu je obnovljen Kotarski komitet Komunističke partije Hrvatske za Veliku Goricu i osnovan Kotarski komitet saveza komunističke omladine Jugoslavije, a godinu dana kasnije formiran prvi Kotarski narodnooslobodilački odbor i Turopoljsko-Posavski odred. Ovaj simbol neugasivog plamena revolucije podiže Savez komunista općine Velika Gorica u čast i zahvalnost palim borcima narodnooslobodilačkog rata i žrtvama fašističkog terora, prigodom 30 godišnjice pobjede nad fašizmom, na dan SKOJ-a, 10. listopada 1975. godine.«

43

Čička Poljana

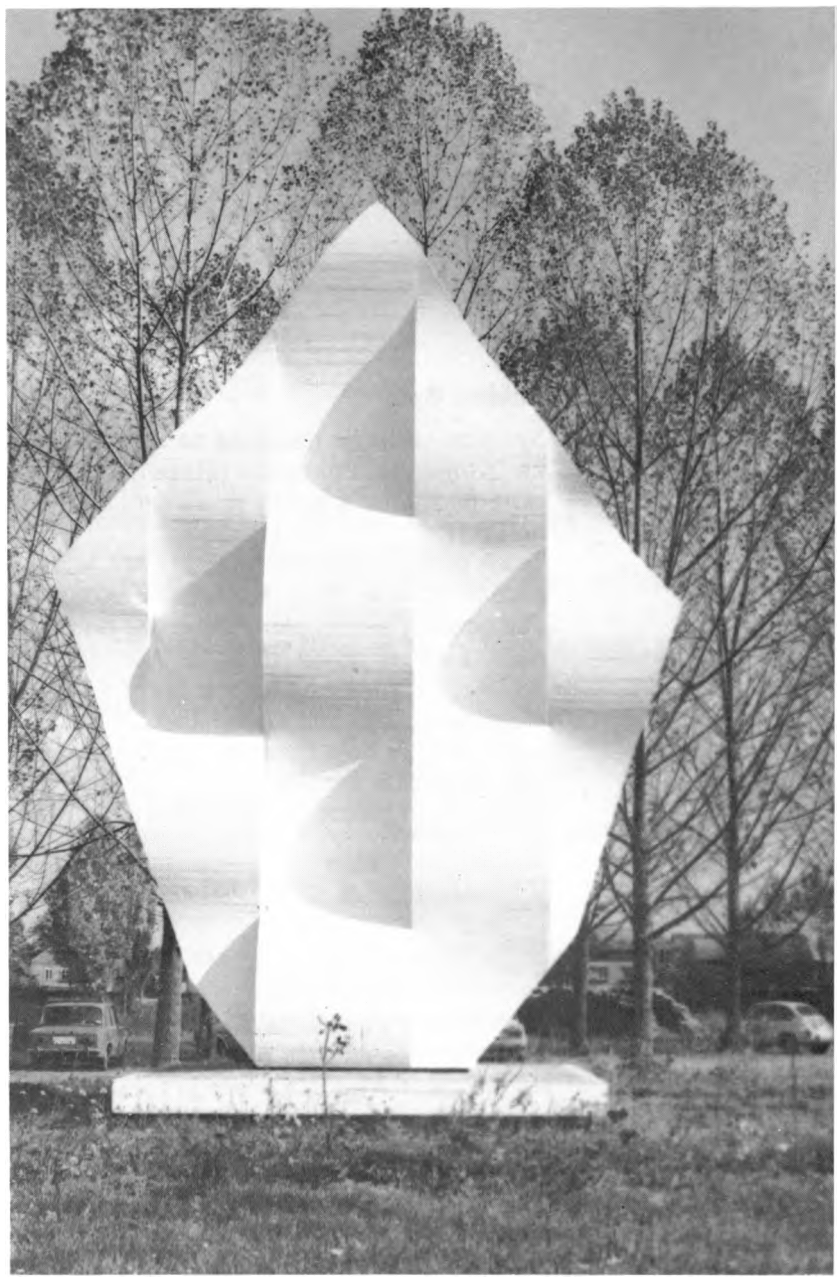
U kući braće Šestok, na lijevoj obali Odre, osnovan je prvi Kotarski narodnooslobodilački odbor za kotar Veliku Goricu.
Tekst ploče: *»10. VI. 1943. godine izabran je u ovoj kući prvi Kotarski narodno-oslobodilački odbor za Kotar Velika Gorica.*
U čast ustanka naroda Hrvatske ovu spomen ploču podiže N.O. općine Velika Gorica

Čička Poljana 27. VII. 1957.

44

Čička Poljana

Spomen obilježje podsjeća na osnivanje Turopoljsko-posavskog partizanskog odreda, nalazi se nasuprot poljoprivredne zadruge, a ima oblik okomito postavljene zastave s brončanim brojkama: 1943.
Autor: Mladen Pejaković
Tekst ploče: *»Na ovoj poljani 8. kolovoza 1943. sakupljeni borci udarnih grupa Turopolja i Posavine odlučili su o osnivanju Turopoljsko-posavskog partizanskog odreda.*
Naš život, kratak, postao je velik na jarkom svjetlu, živome plamenu, srcem, samo srcem, smrvili smo čelik zauvijek će ostati stope na kamenu.
Podignut 5. kolovoza 1963. u čast dvadesete godišnjice Općinske organizacije.
SSRN i Udruženje boraca NOR.«

Plamen revolucije — spomen obilježje NOB-u na mjestu pogibije Antuna Cvetkovića-Cvetka u Čičkoj Poljani.

45

Dubranec

Spomen obilježje podsjeća na bitku za Dubranec 26. kolovoza 1943, a nalazi se prije Dubranca kod odvojka za Bukovčak i Vukomerić
Tekst ploče: *»Na ovom mjestu dana 26. VIII. 1943. god. borci I. čete bataljona »Kljuka« i I. čete II. bataljona XIII. proleterske brigade »Rade Končar« vodili su ogorčene borbe sa deseterostruko jačim njemačkim jedinicama gdje je pobijeno preko* 200 *neprijateljskih vojnika.*
Boreći se za slobodu i nezavisnost naše domovine dali su svoje živote šestorica drugova. Ovu spomen ploču podiže općinski odbor Saveza boraca N.O. rata Velika Gorica i mjesni odbor S.B. Dubranec.
4. VII. 1956.«

46

Mraclin

U prvoj kući (nekoć prizemnici) iza željezničke pruge s desne strane ceste iz smjera Velike Gorice bila je Paripovićeva pekara i u njoj je osnovan prvi Kotarski komitet KPH za kotar Veliku Goricu.
Autor: Marjan Burger
Tekst ploče: *»U ovoj kući početkom listopada 1940. godine održana je prva partijska konferencija i izabran prvi kotarski komitet komunističke partije Hrvatske za kotar Veliku Goricu.*
U povodu proslave 60. godišnjice Saveza Komunista Jugoslavije — K.P.J., Saveza Komunističke omladine Jugoslavije, revolu-

cionamih sindikata, te naprednog pokreta žena, ovu spomen ploču podiže Općinska konferencija Saveza komunista Hrvatske — Velika Gorica.

27. listopada 1979. godine.«

47

Lukinić Brdo

Spomen obilježje podsjeća na mjesto boravka Komande Pokupsko-turopoljsko-posavskog područja, a nalazi se na zgradi Osnovne škole.

Tekst ploče: *»Tokom NOB-e 1943 — 1944. godine u ovoj školi boravila je Komanda Pokupsko- Turopoljsko-Posavskog područja. Selo Lukinić Brdo dalo je 124 učesnika NOB-e, od toga poginulo u borbi 9 boraca, a 32 osobe izgubile živote kao ŽFT. 15. V. 1944. selo je bilo razoreno od bombardiranja njemačkih aviona.*

Općinski odbor SB-a Pokupsko«

48

Velika Gorica

Rodna kuća Vladimira Bakarića u središtu Velike Gorice na uglu ulice Vladimira Bakarića i Zagrebačke. Na pročelju zgrade nalazi se ploča s tekstom i brončanim reljefom s likom Vladimira Bakarića.

Autori: Mladen Pejaković (ploča), Ante Jakić (reljef).

Tekst ploče: *»U ovoj kući roden je 8. III. 1912. VLADIMIR BAKARIĆ revolucionar, narodni heroj, Titov suborac*
Skupština općine Velika Gorica 10. VI 1985.«

Osnovna škola »10. lipanj« u Velikoj Gorici dobila je ime po danu osnivanja Kotarskog NOO-a Velika Gorica 1943. godine koji je proglašen za Dan općine Velika Gorica

Spomen ploča u zgradi osnovne škole »10. lipanj« postavljena je prilikom otvorenja škole.

Tekst ploče: *»1919. 1969.*
U ČAST 50 GODIŠNJICE
KOMUNISTIČKE PARTIJE
JUGOSLA VIJE
SA VEZA KOMUNISTIČKE OMLADINE
JUGOSLAVIJE, SAVEZA SINDIKATA
JUGOSLAVIJE, PREDANA JE NA
KORIŠTENJE RADNOJ ZAJEDNICI I
UČENICIMA OVA ŠKOLSKA
ZGRADA«

Poprsja

49

Ruča

Poprsje Ivana Mladena — Na kosturnici ispred spomenika u obliku razvijene zastave, u parku, u središtu sela.

Tekst ispod poprsja: *»Ivan Mladen 1916 — 1944. komandant Turopoljsko-posavskog odreda i prvi komandant Udarne brigade »Franjo Ogulinac Seljo«*

50

Velika Gorica

Poprsje Vladimira Bakarića — Ispred Centra za usmjereno obrazovanje »Vladimir Bakarić«.

Poprsje Antuna Cvetkovića-Cvetka (1911 — 1942) — Ispred Osnovne škole »Antun Cvetković«

Poprsje Veljka Vlahovića — Ispred Osnovne škole »Veljko Vlahović«.

Poprsje Stjepana Fabijančića Jape — Ispred istoimene osnovne škole. Tekst na spomen-ploči:

»Stjepan Fabijančić Japa (1903 — 1967)
>Japa je, zaista bio divan
narodski čovjek, čovjek
velika iskustva, a nadasve
bezgraničnog ljudskog poštenja.<

Iz prigodne riječi Mike Špiljaka, predsjednika predsjedništva SFRJ, povodom otvaranja ove škole 1983. godine«.

Poprsje Vladimira Nazora — U ulici Slavka Kolara (nasuprot Elektre), na području mjesne zajednice »Vladimir Nazor«.

51

Vukovina

Poprsje Juraja Stančića — Ispred Osnovne škole »Juraj Stančić«

Tumač skraćenica

A. A. (a. a.) — Arhiv autora
AFŽ — Antifašistička fronta žena
AGITPROP — Organ za agitaciju i propagandu
AH — Arhiv Hrvatske, Zagreb
AIHRPH — Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb
A O Ž — Antifašistički odbor žena
ASUPH — Arhiv Sekretarijata unutrašnjih poslova Hrvatske
A V I I — Arhiv Vojnoistorijskog instituta, Beograd
A V N O J — Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije
B. B. (b. b.) — Bezglasno — brzojavni (telegrafsko-telefonski)
Br. (br.) — Broj
C. (c.) — Carski
Civ. (civ.) — Civilni
CK KPH — Centralni komitet Komunističke partije Hrvatske
CK KPJ — Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije
CK SKJ — Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije
CK SKOJ-a — Centralni komitet Saveza komunističke omladine Jugoslavije
CRSVJ — Centralno radničko sindikalno vijeće Jugoslavije
Cl. (čl.) - Član
Čvh (čvh) — Četvorni hvat
D (d) — Dinar
D. — Donji, a, e (uz mjesta — npr. Donji Hruševec)
D. D. (d. d.) — Dioničko društvo
Din. (din.) — Dinar
Dr (dr) — Doktor
Dr. (dr.) — drugi
Drž. (drž.) — Državni
D S — Demokratska stranka
DVJ — Dobrovoljačka vojska Jugoslavije
D. Z. — Državna zaštita
EKKI — Egzekutivni komitet Komunističke internacionale
F. (f.) i Fase, (fase.) — Fascikl
FDH — Federalna Država Hrvatska
FNRJ — Federativna Narodna Republika Jugoslavija
For. (for.) — Forinta (austrougarski novac)
Franc, (franc.) — Francuski
G. (g.) — 1. Gospodin; 2. Gornji, a, e (uz oznaku mjesta — npr. Gornji Hruševec)
Gešo — Glavni štab Hrvatske
God. (god.) — Godina
Gosp. (gosp.) — Gospodarski
GŠ — Glavni štab
GŠH — Glavni štab Hrvatske
G. t. (g. t.) — Godine tekuće
Hv. (hv.) — Hvat
HRS — Hrvatski radnički savez
HRSS — Hrvatska republikanska seljačka stranka
Hrv. (hrvO — 1. Hrvatska; 2. Hrvatski
HSKP (b) — Historija svesavezne komunističke partije boljševika
HSS — Hrvatska seljačka stranka
HSZ — Hrvatska seljačka zaštita
Ib. (ib.) — (Lat. akc. ibidem) na istom mjestu; u istom djelu; na istoj strani neke knjige, upotrebljava se u citatima — ib. ibid. (prema B. Klaiću)
IKKI — Izvršni komitet Komunističke internacionale
Inž (inž) — Inženjer
Inv. (inv.) — Inventarski
ltd, I t. d. (itd, i t. d.) — I tako dalje
JA — Jugoslavenska armija
JDV — Jugoslavenska dobrovoljačka vojska
JNA — Jugoslavenska narodna armija
JNOF — Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta
JNS — Jugoslavenska nacionalna stranka
JRZ — Jugoslavenska radikalna zajednica
JUGORAS — Jugoslavenski radnički savez
J. z. (j. z.) — Jugozapadno
K. (k.) - Kutija
K. br. (k. br.) — Kućni broj
Kg (kg) — Kilogram
Kl — Komunistička internacionala
K. K. — Kotarski komitet
KNOO — Kotarski narodnooslobodilački odbor
Knjiž. (knjiž.) — Književni
KO — Kotarska oblast
KOS— Kotarska oblast Samobor
Kot. (kot.) — Kotarski
KOTNAPROD — Kotarsko narodno prodajno poduzeće (na oslobođenom području kotara 1943. i 1944. godine)
KP — Komunistička partija
KPD — Kulturno-prosvjetno društvo
KPH — Komunistička partija Hrvatske
KPJ — Komunistička partija Jugoslavije
Kr. (kr.) — 1. Kraljevina; 2. Kraljevski; 3. Kruna (austrougarski novac)
Krš. (krš.) — Kršćanski
KUD — Kulturno-umjetničko društvo
Kut. (kut.) — Kutija
Lat. (lat.) — Latinski
M. (m.) — 1. Mali, a, o (Uz oznaku mjesta — npr. Mala Gorica); 2. Muški
MG — Memoarska građa

MINDOM — Ministarstvo domobranstva
MINORS — Ministarstvo oružanih snaga
Min. Un. Dela — 1. Ministarstvo unutrašnjih dela; 2. Ministar unutrašnjih dela
Mj. (mj.) — 1. Mjesec; 2. Mjeseca; 3. Mjesni
MK — Mjesni komitet
MNOO — Mjesni narodnooslobodilački odbor
M. p. (m. p.) — Mjesto pečata
Msgr. — Monseigneur (franc.)
M. U. P. — Ministarstvo unutrašnjih poslova
NDH — Nezavisna Država Hrvatska
NG — Neprijateljska građa
Njem. (njem.) — Njemački
NKOJ — Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije
NO — Narodnooslobodilački
NOB — Narodnooslobodilačka borba
NOF — Narodnooslobodilački front
NOO — Narodnooslobodilački odbor
NOP — Narodnooslobodilački pokret
NOPO — Narodnooslobodilački partizanski odred
NOPOJ — Narodnooslobodilački partizanski odredi Jugoslavije
NOR — Narodnooslobodilački rat
NOU (brigada) — Narodnooslobodilačka udarna brigada
NOV — Narodnooslobodilačka vojska
Novč. (novč.) — Novčić
NRH — Narodna Republika Hrvatska
NV — Narodna vlast
Nj. V. — Njegovo Veličanstvo
O — Otac (naziv za katoličkog redovnika)
O. A. (o. a.) — Opaska autora
O. g. (o. g.) — Ove godine
OK — 1. Općinski komitet; 2. Okružni komitet
O. K. Z. — Okružni komitet Zagreb
O. mj. (o. m.) — Ovog mjeseca
ONOO — Općinski narodnooslobodilački odbor
OO — Okružni odbor
O. p. (o. p.) — Opaska prevodioca
Opć. (opć.) — 1. Općina; 2. Općinski
ORSJ — Opći radnički savez Jugoslavije
Ovi. (ovi.) — Ovlašten
OZNA — Odsjek zaštite naroda
PK — Pokrajinski komitet
Pl. i Plem. (pl. i plem.) — 1. Plemeniti; 2. Plemićki
PO — Partizanski odred
Pogl. g. — Poglaviti gospodin
POGOD — Povlašteno gospodarsko dioničko društvo (u Banovini Hrvatskoj)
POH — Partizanski odredi Hrvatske
Pok. (pok.) — Pokojni
POJ — Partizanski odredi Jugoslavije
Pov. (pov.) — 1. Povjerljivo; 2. Povjereništvo
PPK — Protiv pete kolone
PRIZAD — Privilegirano izvozno akcionarsko društvo
Prof (prof) — Profesor
Prs. (prs.) — Personalno (osobno)
Pt. (pt.) — Protutenkovski
PTS — Poglavnikova tjelesna straža
R. (r.) — Rođen
Ravn. (ravn.) — 1. Ravnajući; 2. Ravnateljstvo
RAVSIGUR — Ravnateljstvo za javni red i sigurnost
Revis. (revis.) — Revizioni
ROC — Rajonski obavještajni centar
RR (vlada) — Radikalno-radićevska vlada
SAD — Sjedinjene Američke Države
SB — Savez boraca
SD — Sicherheitsdienst (njemačka sigurnosna služba)
SDK — Socijal-demokratska koalicija
SDRJ — Savez drvodjelskih radnika Jugoslavije
SDS — Socijal-demokratska stranka
S. F. — S. N. — Smrt fašizmu — Sloboda narodu
SHS (Kraljevina) — Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca
SIČ — »Srp i čekić« (partijski list)
Sign, (sign.) — Signatura
Sipo — (Njemačka) Sigurnosna policija
SKH — Savez komunista Hrvatske
SKJ — Savez komunista Jugoslavije
SKOJ — Savez komunističke omladine Jugoslavije
SKP (b) — Svesavezna Komunistička partija (boljševika)
SI., (si.) - Slično
SLS — Slovenska ljudska stranka
SMG — Savez mlade generacije
S o. j. (s o. j.) — S ograničenim jamstvom
SPJ — Socijalistička partija Jugoslavije
Sr. (sr.) — 1. Srebra; 2. Srebrenjak (u srebru)
S. r. (s. r.) — Svojeručno
SRPJ — Socijalistička radnička partija Jugoslavije
SS — Socijalistička stranka
SSRN — Socijalistički savez radnog naroda
SSSR — Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
St. (st.) — 1. Stanovnika; 2. Stariji
Str. (str.) — Stranica
Str. Pov. — Strogo povjerljivo
SUBNOR — Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata
Sv. (sv.) — 1. Sveti; 2. Svezak
Sveuč. (sveuč.) — 1. Sveučilište; 2. Sveučilišni
SUBNOR — Savez udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata
Šk. g. i Šk. god. — Školska godina
Škol. (škol.) — Školski
T. g. (t. g.) — Tekuće godine
T. j. (t. j.) — To jest
TPO — Turopoljsko-posavski odred
TPP — Turopoljsko-pokupsko područje
;Tzv. (tzv.) — Takozvani
UBNOR — Udruženje boraca narodnooslobodilačkog rata
Uč. (uč.) — Učitelj
UDBA — Uprava državne bezbjednosti
U. M. — Ured ministarstva

Un. P. — Unutrašnji poslovi
UNRRA — (Engl. United Nations Relief and Rehabilitation Administration) Uprava Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu
UNS — Ustaška nadzorna služba
* Upr. (upr.) — 1. Upravitelj; 2. Upravni; 3. Uprava
URS — Ujedinjeni radnički sindikati
URSSJ — Ujedinjeni radnički savez sindikata Jugoslavije
USA — United States of America
USAOH — Udruženi savez antifašističke omladine Hrvatske
USAOJ — Udruženi savez antifašističke omladine Jugoslavije
U. z. — U zamjenu
V. (v.) — 1. (Lat. vide) Vidi; 2. Veliki, a. o (Uz oznaku mjesta — npr. Velika Mlaka)
Veleč. — Velečasni (župnik, svećenik)
Vel. G. — Velečasni Gospodin
Vel. Gorica — Velika Gorica
VII — Vojnoistorijski institut, Beograd
V. K. J. V. u O. — Vojni komitet jugoslovenske vojske u otadžbini
VMRO — Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija (tajna organizacija makedonskog nacionalnooslobodilačkog pokreta s kraja XIX i početka XX vijeka)
V. r. (v. r.) — Vlastoručno
V. Š. — Vrhovni štab
V. T. (v. t.) — Vrlo tajno
VTRZ »Zmaj« — Vazduhoplovno tehničko remontni zavod »Zmaj«
V. Ž. (v. ž.) — 1. Velika župa; 2. Veliki župan
VŽŽZ — Veliki župan Župe Zagorje (sa sjedištem u Varaždinu)
Zajed. (Zajed.) — Zajednica
Zak. čl. (zak. čl.) — Zakonski član
ZAVNOH — Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske
Zem. (zem.) — Zemljišni
Zemlj. (zemlj.) — Zemljoradnički
ZEM PRO — »Zemaljski proizvodi« (državno nakupno poduzeće u NDH)
Z. s o. j. — Zadruga s ograničenim jamstvom
ZUR — Zakon o udruženom radu
Z. Z. (z. z.) — Zemljišna zajednica
Ž. (ž.) — Ženski
ŽFT — Žrtve fašističkog terora
ŽPO — Žumberačko-pokupska oblast
Žup. (žup.) — 1. Županija; 2. Županijski

Skraćenice su navedene u obliku nađenom u tekstu. Skraćenice, koje su razumljive na prvi pogled, kao npr. *predsjed.* — predsjednik, *pjevač.* — pjevački i si., nisu unesene u ovaj popis.

Izbor iz izvora i literature

I Objavljeni izvori:

1. BORBA Užice, 19. X. 1941.
2. Ljerka Topali, DRVENE CRKVICE I SELJAČKO DRVENO GRADITELJSTVO U TUROPOLJU, Etnografska istraživanja i građa III, Zagreb, 1941.
3. JEDINSTVO, Sisačke novine br. 480-499, Sisak, 1962 — 1963.
4. Višnja Huzjak — Branko Lučić, KROZ RAVNO TUROPOLJE, Velika Gorica, 1968. (izdanje Muzeja Turopolja)
5. Višnja Huzjak, DRVENO GRADITELJSTVO TUROPOLJA, Velika Gorica, 1969. (izdanje Muzeja Turopolja)
6. Đurđica Cvitanović, KAKO NAROD GRADI, časopis »Kaj«, br. 12 a, Zagreb, 1973.
7. KAJ, časopis, broj 5—6, Zagreb, svibanj — lipanj 1974.
8. PO DRAGOME KRAJU, separat časopisa »Kaj«, br. 5—6, Zagreb, svibanj — lipanj 1974.
9. VELIKA GORICA - TURISTIČKI VODIČ, Velika Gorica, 1981. (izdanje Turističkog saveza općine)
10. DIP TUROPOLJE 1911 — 1981, Turopolje, 1981. (izdanje DIP-a Turopolje)
11. Višnja Huzjak, TUROPOLJSKO-POSAVSKI PARTIZANSKI ODRED, (Muzej Turopolja), Velika Gorica, 1983.

II Neobjavljeni izvori:

1. Arhiv Muzeja Turopolja, Velika Gorica
2. Arhiv Muzeja revolucije naroda Hrvatske, Zagreb, (Fondovi inventarske građe i slikovni materijal iz NOB-e)
3. Arhiv Muzeja, Sisak
4. Arhiv Muzeja, Karlovac
5. Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta, Zagreb:
   — Fondovi KP (Kotarska oblast Velika Gorica, Okrug Zagreb, Okrug Pokuplje — Žumberak i CK KPH),
   — Fondovi SKOJ-a i USAOH-a (Kotar Velika Gorica i Okrug Pokuplje — Žumberak),
   — Fondovi — Narodna vlast (Kotar Velika Gorica, Okrug Pokuplje — Žumberak i Sabor SR Hrvatske),
   — Fodnovi AFŽ (Kotar Velika Gorica i Okrug Pokuplje — Žumberak),
   — Fodnovi JNOF-e (Kotar Velika Gorica i Okrug Pokuplje—Žumberak),
   — Fondovi MG,
   — Fondovi inventarske građe,
   — Fondovi NG,
   — Fondovi NDH
6. Arhiv Sekretarijata za unutrašnje poslove SRH, Zagreb (Fondovi — Protunarodna djelatnost svih vrsta neprijatelja)
7. Arhiv Vojnoistorijskog instituta, Beograd
   — Vojno-politički izvještaji: TPO, Seljine brigade, 34. divizije i 4. korpusa
   — Kut. 721.br. 58/3; 721/A, br. 2/4; 721/A, br. 5/4 i 721/A br. 7/4
8. Franjo Smolčić, UTJECAJ KP SISKA NA RAZVOJ I POVEZIVANJE SELA S NAPREDNIM RADNIČKIM POKRETOM OD 1919. DO 1941. (Referat za znanstveni skup — Sisak i Banija 1941.), Sisak, 17-19 VI 1971.
9. Katica Babić, NAPREDNI STUDENTSKI POKRET IZMEĐU DVA RATA U SISKU (Referat za znanstveni skup — Sisak i Banija 1941) Sisak, 17-19, VI. 1971.
10. Arhiv Redakcije »Velikogoričkog lista« i Radio-stanice Velika Gorica
11. Arhiv Informativnog centra NS »Juraj Kokot«, Velika Gorica
12. Školski arhivi s velikogoričkog područja
13. Školske spomenice — Bukevje, Buševec, Buzin, Cerovski Vrh, Čička Poljana, Dragonožec Donji, Dubranec, Farkašić, Greda, Hotnja, Hruševec Donji, Hruševec Gornji, Jakuševec, Kozjača, Kravarsko, Krušak — Velika Buna, Kuče, Letovanić, Lomnica Donja, Lukavec, Lukinić Brdo, Mičevec, Mraclin, Novo Čiče, Obrež Odranski, Odra Zagrebačka, Orle, Peščenica, Pokupsko, Rakitovec, Sisačka Sela, Sveta Klara, Stara Drenčina, Ščitarjevo, Šiljakovina, Šišinec, Veleševec, Velika Gorica, Velika Mlaka, Vukovina, Žažina.
14. Arhiv autora
   — Autorizirane izjave sudionika događaja, Iskazi, Svjedočanstva, Ankete, Istraživanja, Zapisi, Originalni dokumenti, Publikacije, Slikovni materijal, Pisma, Periodika, Štampa, Foto-dokumentaci-

ja, Leci, Zapisnici, Referati, Izvještaji, Planovi, Naredbe i dr.
— Đuro Ban »Mile« — Stjepan Đuranić »Bas«, PRIKAZ RAZVOJA KPJ i NOB-e U POSAVINI, Dugo Selo — Jezero, 1977.
15. Arhiv Zlatka Šostara

III Literatura:

1. Stjepan Mirković — Đuro Deželić, IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Zagreb, 1861.
2. Ivan Kukuljević, HRVATI ZA NASLJEDNOG RATA, Zagreb, 1877.
3. Radoslav Lopašić, DVA HRVATSKA JUNAKA - MARKO MESIĆ I LUKA IMRIŠIMOVIĆ, Zagreb, 1888.
4. Radoslav Lopašič, OKO KUPE I KORANE, Zagreb, 1895.
5. Stjepan Radić, SAVREMENA EVROPA ILI KARAKTERISTIKA EVROPSKIH DRŽAVA I NARODA, Zagreb, 1905.
6. Stjepan Radić, ČEŠKI NAROD NA POČETKU XX STOLJEĆA, Zagreb, 1910.
7. Emilij Laszowski, POVIJEST PLEM. OPĆINE TUROPOLJA, I-III, Zagreb, 1910, 1911 i 1924.
8. Antun Čuvaj, GRAĐA ZA POVIJEST ŠKOLSTVA KRALJEVINA HRVATSKE I SLAVONIJE OD NAJSTARIJIH VREMENA DO DANAS, I - IV, Zagreb, 1910.
9. BOŽIĆNICA - HRV. REPUBLIKANSKI SELJAČKI KALENDAR ZA PROSTU GODINU 1923., 1924 i 1925., Zagreb, 1922, 1923 i 1924.
10. Ferdo Šišić, POVIJEST HRVATA U VRIJEME NARODNIH VLADARA, Zagreb, 1925.
11. Ferdo Šišić, HRVATSKA POVIJEST OD NAJSTARIJIH DANA DO POTKRAJ 1918., I, Zagreb, 1925. i Ljubljana, 1975.
12. Ivo Šarinić, IDEOLOGIJA HRVATSKOG SELJAČKOG POKRETA, Zagreb, 1935.
13. Krešimir Devčić, EVOLUCIJA, I — V, Zagreb, 1936.
14. Mirko Glojnarić, VOĐA GOVORI, Zagreb, 1936.
15. Dr. Antun Radić, SABRANA DJELA, I - XIX, Zagreb, 1936-1939.
16. Rudolf Bičanić, EKONOMSKA PODLOGA HRVATSKOG PITANJA, Zagreb, 1938.
17. Ivan Sabolić, ZBORNIK HRVATSKIH SELJAKA, II, Zagreb, 1938.
18. Josip Horvat, KULTURA HRVATA KROZ 1000 GODINA, Zagreb, 1939.
19. Mirko Glojnarić, BORBA HRVATA (KRONIKA DVAJU DESETLJEĆA POLITIČKE POVIJESTI 1919-1939), Zagreb, 1940.
20. Dr. Ernest Bauer, HRVATI U TRIDESETGODIŠNJEM RATU, Zagreb, 1941.
21. Josip Horvat, KULTURA HRVATA KROZ 1000 GODINA (XVIII i XIX STOLJEĆE — GOSPODARSKI I DRUŠTVOVNI RAZVITAK), Zagreb, 1942.
22. Josip Broz — Tito, BORBA ZA OSLOBOĐENJE JUGOSLAVIJE, Beograd, 1945.
23. Edvard Kardelj, PUT NOVE JUGOSLAVIJE, (Članci i govori iz Narodnooslobodilačke borbe 1941-1945), Beograd—Zagreb, 1946.
24. Antun Babić, ISTORIJA NARODA JUGOSLAVIJE, I, Sarajevo 1946.
25. Moša Pijade, IZABRANI GOVORI I ČLANCI 1941 — 1947, Beograd, 1948.
26. DNEVNIK GROFA CIANA, Zagreb, 1948.
27. O kontrarevolucionamoj i klevetničkoj kampanji protiv Socijalističke Jugoslavije, I, Beograd, 1949.
28. V. KONGRES KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE 21-28 JULA 1948. (Stenografske bilješke), Zagreb, 1949.
29. Vaso Bogdanov, DRUŠTVENE I POLITIČKE BORBE U HRVATSKOJ 1848/49, Zagreb, 1949.
30. Rade Bulat, ŽUMBERAK I POKUPLJE U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI, Zagreb, 1951.
31. BELA KNJIGA O AGRESIVNIM POSTUPCIMA VLADA SSSR, POLJSKE, ČEHOSLOVAČKE, MADŽARSKE, RUMUNIJE, BUGARSKE I ALBANIJE PREMA JUGOSLAVIJI, Beograd, 1951.
32. Svetozar Pribičević, DIKTATURA KRALJA ALEKSANDRA, Beograd, 1952.
33. Baltazar Adam Krčelić, ANNUAE ILI HISTORIJA 1748-1767, Zagreb, 1952.
34. ENCIKLOPEDIJA JUGOSLAVIJE, I—VIII, Zagreb, 1955, 1956, 1958, 1960, 1962, 1965, 1968 i 1971.
35. ENCIKLOPEDIJA LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA, I-VII, Zagreb, 1955, 1956, 1958, 1959, 1961, 1962, 1964.
36. ŽENE HRVATSKE U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI, I, Zagreb, 1955.
37. TRINAESTA PROLETERSKA U NARODNOOSLOBODILAČKOJ BORBI (Zbornik dokumenata od 4. XI. 1942. do 12. V. 1945), Zagreb, 1957.
38. ENCIKLOPEDIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI, I-IV, Zagreb, 1959, 1962, 1964, i 1966.
39. Vlado Stopar, »Vjesnik« 1940—1960 (Reprint), Zagreb, 1960.
40. Ivan Meštrović, USPOMENE NA POLITIČKE LJUDE I DOGAĐAJE, Buenos Aires, 1961.
41. HRONOLOGIJA OSLOBODILAČKE BORBE NARODA JUGOSLAVIJE 1941 — 1945., Beograd, 1964.

42. PALI NEPOBEĐENI 1944—1964., Beograd, 1965.
43. Dragutin Ščukanec, »Politički vjesnik« i »Vjesnik radnog naroda« 1940—1941. GODINE (Reprint), Zagreb, 1965.
44. Milan Brunović — Tomo Sović, BITKA KOD OBOROVA - 29. III. 1944., Dugo Selo, 1965.
45. ŽENA DANAS 1934—1944 (Fototipsko izdanje), Beograd, 1966.
46. Josip Horvat, PRVI SVJETSKI RAT, Zagreb, 1967.
47. ŽENE HRVATSKE U RADNIČKOM POKRETU DO APRILA HILJADU DEVETSTO ČETRDESET PRVE, Zagreb, 1967.
48. Zvonimir Kulundžić, ATENTAT NA STJEPANA RADIĆA, Zagreb, 1967.
49. Vladimir Valjan, BRIGADA FRANJO OGULINAC SELJO, Beograd, 1968.
50. DANICA ILIRSKA, I-V,
1835-1836-1837,
1838-1839-1840,
1841-1842-1843,
1844-1845-1846,
1847-1848-1849, (Reprint) Zagreb, 1970, 1971 i 1972.
51. Božidar Novak i Vlado Stopar, VJESNIK JEDINSTVENE NARODNOOSLOBODILAČKE FRONTE HRVATSKE 1941-1945, I i II, (Izbor), Zagreb, 1970.
52. Dr. Bogdan Krizman, KORESPONDENCIJA STJEPANA RADIĆA 1885—1918, I, Zagreb, 1972.
53. Ignjatije Perić, PETA KORDUNAŠKA BRIGADA, Beograd, 1972.
54. Mirko Žeželj, TRAGOM PJESNIKA VLADIMIRA NAZORA, Zagreb, 1973.
55. Ljubo Boban, MAČEKI POLITIKA HRVATSKE SELJAČKE STRANKE 1928—1941., I i II, Zagreb, 1974.
56. ŽENA U BORBI 1943/1945. (Reprint) Zagreb, 1974.
57. LEKSIKON JLZ, Zagreb, 1974.
58. SISAK I BANIJA U REVOLUCIONARNOM RADNIČKOM POKRETU I USTANKU 1941. (Zbornik), Sisak, 1974.
59. Ferdo Šišić, PREGLED POVIJESTI HRVATSKOGA NARODA, Zagreb, 1975.
60. SJEVEROZAPADNA HRVATSKA U NOB-u I SOCIJALISTIČKOJ REVOLUCIJI (Zbornik), Varaždin, 1976.
61. Ivo Lola Ribar, RATNA PISMA (Prikupio i uredio Jozo Petričević) Zagreb — Beograd, 1978.
62. OSMA KONFERENCIJA ZAGREBAČKIH KOMUNISTA I RAZVOJ KPJ—SKJ KAO MODERNE PARTIJE RADNIČKE KLASE (Zbornik radova naučnog skupa), Zagreb, 1978.
63. Josip Repač, SPECIJALNI ZAVOD ZA REHABILITACIJU DJECE VELIKA GORICA (1939-1979), Velika Gorica, 1979.
64. Fabijan Hrvačić, PUTEM SLOBODI, Velika Gorica, 1981.
65. Vukašin Karanović, MOSLAVAČKI PARTIZANSKI ODRED 1941-1945, Garešnica 1982.
66. Bosiljka Janjatović, POLITIKA HRVATSKE SELJAČKE STRANKE PREMA RADNIČKOJ KLASI, Zagreb, 1983.

IV Izvori fotografija, shema i karata:

1. Arhiv autora
2. Fototeka Muzeja Turopolja, Velika Gorica — snimili: Višnja Huzjak, Jozo Vranić
3. Arhiv muzeja Grada Karlovca
4. Zlatko Šoštar — privatna kolekcija
5. Emilij Laszowski, Povijest plem. općine Turopolja, I—III, Zagreb, 1910, 1911 i 1924.
6. Rade Bulat, Žumberak i Pokuplje u NO borbi, Zagreb, 1951.
7. Enciklopedija Jugoslavije, VIII, Zagreb, 1971.
8. Josip Horvat, kultura Hrvata kroz 1000 godina, I—II, Zagreb, 1942.
9. Ivan Goran Kovačić, Jama, 1944.
10. Časopis »Kaj«, br. 5—6, svibanj/lipanj 1974.
11. »Vjesnik u srijedu« od 19. svibnja 1965.
12. Muzej revolucije naroda Hrvatske
13. Viba Film, Ljubljana (Milan Ljubić)
14. Arhiv GRO »Velika Gorica«
15. Karta grada Zagreba (šire gradsko područje), Izdanje »Učila« Zagreb, 1966.
16. Građa za povijest narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941 — 1945, Zagreb, 1984.
17. Imenik male privrede, Velika Gorica, 1983.

Kazalo geografskih imena

Afrika 87, 409,413,414,415
Albanija 29, 406
Aleksandrija 245
Alta Mura 413
Alžir 410
Amerika 19, 38, 61, 90, 128, 206, 236, 289, 290,359,400, 401, 402, 409,410,412,413,414, 415,444, 460, 498
Arhageloskoe 419
Ašperger 95
Auguštanovec 74, 272, 273, 293, 321,324, 325, 379, 422, 436, 524
Australija 514
Austrija 28, 29, 128, 262
Austro-Ugarska 419
Ba 242, 244
Balkan 19, 244, 246, 247, 398, 409,411
Bami 244
Banat 155
Banija 7, 8, 9, 22, 24, 29, 32, 36, 39,46, 52, 176, 201,209, 273, 290, 343, 344, 345, 424, 425, 440, 472, 478
Banja Luka 78, 127, 251, 523
Banovići 519, 520
Bapče 40, 131,311,317,320, 321, 352, 425, 493, 497
Barbarić 26, 35, 40, 42, 52, 54, 58, 104, 205,218,219, 223,270, 280, 292, 302, 303, 304, 308, 353,383, 433, 434, 456, 464
Bari 413, 414
Baška Draga 495
Batinjani 328
Batinovci 328
Batinovec 362
Beč 5, 28
Beirut 244
Bekići 39
Belgija 250
Bengazi 64
Beograd 18, 20, 55, 56, 79, 97, 182, 193, 195, 199, 203,207, 237, 241,242,252, 285, 288, 290, 404,412, 447,471,489, 500,517,519
Berlin 21, 236, 363
Bern 244
Bihać 92, 285,287, 291
Bilogora 28
Bjelašnica 243
Bjelovar 30, 56
Blato 156
Blatuša 413
Bliski istok 244
Bokšić 301
Borongaj (Zagreb) 490, 491, 492, 498
Bosanska Krajina 251, 285, 412
Bosanski Novi 39
Bosanski Petrovac 419
Bosna 18,21,56, 69, 82, 89,90, 100,103,172,179,181, 182, 212, 240, 243,249, 251,272, 273,285, 286, 288, 326,411, 412,460
Bospor 227
Botinec 141, 156
Brač 414
Bratina 188
Brčela 28
Brčko 519, 520
Brdina 220
Bregana 165, 179
Brezika 26
Brezovac-Bologovac 214
Brezovica 52,104, 139, 164, 214, 231,299
Brindisi 64
Brkiševina 272, 273
I Bučica 90
Budačko 423
Budaševo 39, 421
Budimpešta 5
Bugarska 217, 240, 243, 412
Bukevje 32, 33, 34, 35, 48, 52, 57, 58, 59, 68, 79, 82, 84, 88, 122, 123, 124, 125, 126, 127,132, 149, 164, 172, 179,211,262, 276, 279,318, 322, 349,353, 361,388,422, 425, 426, 437, 438, 447,455,464, 471,475, 476, 482,484, 501,521,522, 524
Bukovčak 179, 293, 296, 298, 369, 434, 435, 501
Bukovčak Donji 389
Bukovica 343
Bukovići 354
Buljava 326
Buna 149
Buna (potok) 109
Bundek (Zagreb) 134
Buševec 24, 35, 36, 41, 44, 45, 52, 53,54,55,56,57,60,62,63, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80,81,87, 88, 89, 90,98, 102, 106, 107, 108, 109, 112, 122, 123, 142, 144, 145, 148, 151, 152, 163,165, 170, 172, 173, 174, 185, 190, 197, 205,214,215,216,218, 219, 220, 221,222, 223,224, 225, 229,231,235, 237, 238, 241,259, 264, 274, 276, 277, 279, 291,292, 293,304, 305, 308,309,310, 325,326, 327, 339, 340, 341,343,344, 349, 352,358, 359, 360,371,378, 379,381,388, 408,414,415,

422, 428,429, 431,432, 434, 437, 438, 447, 449, 454, 455, 456,480, 481,482, 483,485, 489, 499, 501,512,519, 524, 525
Buvirka 276
Buzin 31, 65, 134, 138, 153, 156, 164, 229,316, 342, 343,503, 524
Caprag 224
Celje 254
Celovec 252, 253, 254
Cerje Lekeničko 166, 175, 176, 177,220
Cerje Pokupsko 179, 194, 293, 307,325, 447, 473
Cerovski Vrh 110, 155, 237, 261, 293, 296, 298, 299, 355, 356, 357,366,372, 373,377, 379, 385,388,389, 407, 408,453, 462, 464, 466, 469, 501,524
Crna Gora 18, 19, 181, 182,217, 249, 251,255, 285, 288,290, 411,412, 460
Crnec 421
Crni Lug 29
Cvetković Brdo 269, 293, 296, 298,299,362, 363,389, 435, 464
Cvetnić Brdo 167, 273, 282, 325, 326,382, 435
Cvokani (v. Novo Selo)
Čabar 111
Čačićeva šuma 111
Čakanec 43, 56, 62, 63, 65, 66, 67, 84, 103, 122,140,141,143, 144, 151, 172,224, 225,267, 270, 282, 292, 302, 303, 304, 307, 308, 349, 355, 356, 372, 376, 378, 379, 382, 433, 434, 438, 447.451,453,455,458, 464,503
Čakovec 4
Čazma 28, 30
Čehi 27, 50,91,92,95, 122, 137, 138, 141, 142, 152, 154, 155, 156, 157, 158, 184,332,382, 436, 471,475,476, 488
Čehi Donji 66, 292, 331,332, 333, 363,398, 438,472
Čehi Gornji 66, 155,293,331, 332,333,349, 472,480
Čehoslovačka 514
Čemernica 52, 413
Češka 249, 250
Čička Poljana (v. Poljana Čička)
Čički Gaj 131
Čret 122, 123, 124, 126, 149,293, 318,426, 438, 464
Črnec 52
Črnkovec 122, 128, 162, 293, 311, 312, 491,492
Črnomerec (Zagreb) 61
Čunkova Draga 491
Dabar 249
Dalmacija 18, 19, 23, 80, 82, 96, 97, 105, 181, 182, 195,240, 245, 285,290, 291,307,364, 384,385,411,421,472
Dardanele 227
Daruvar 449
Debar 412
Degoj Lijevi 272, 293, 324, 326, 382,436, 447
Delnice 136
Demerje 27
Desinec 158
Desni Štefanki (v. Štefanki Desni)
Dežanovac 449
Dotrščina 53, 320
Drač 406
Draga 202
Draganić 75
Dragoće 502
Dragonožec 29, 51, 52, 59, 61, 70, 74, 111, 137, 138, 140, 154, 155, 156, 160, 166, 205,220, 223, 225, 231,269, 279, 298, 363, 364, 377, 407, 435, 464, 472, 475, 487, 489, 502, 524
Dragonožec Donji 122, 140, 141, 168,296, 298, 299,300,353, 464,471
Dragonožec Gornji 91, 292, 296, 299, 300,353,361
Dragonožec Srednji 464
Dragoševci 398
Dravograd 254
Drenje 40, 43, 59, 122, 128, 129, 166, 179, 237, 293,311,312, 427,447, 494, 497
Drnek 49, 53, 122, 123, 124, 127, 21 1,272, 293,318,319,320, 324, 346, 349, 407, 425, 438, 441,447,464, 471,473, 521, 522
Drot (šuma) 231
Drvar 449
Dubranec 43, 46, 52, 56, 59, 62, 63, 66, 67, 69, 73, 74, 76, 77, 92, 97,98, 99, 100, 103, 104, 105, 111, 114, 122, 126, 140, 142, 143, 144, 153, 159, 162, 166,168,170, 179, 183, 186, 187, 202,214, 224, 234, 265, 266,267, 268, 269, 270, 277, 279, 280, 281,282, 293,295, 296, 297, 298, 299,300, 301, 302, 305, 308, 331,332,336, 352, 353,361,362,363,364, 368, 369, 370,371,373,377, 383,385,388, 389, 393, 396, 434, 435, 438, 446, 453, 464, 469.472, 479, 481,492, 502, 511, 524
Dubrava (Gradec) 256
Dubrava (Kurnjak) 152
Dubrava (Zagreb) 94, 95, 342, 424
Dubrovčak 34, 76, 323, 421
Dubrovčak Desni 57, 70, 74, 77
Dugi Vrh 368
Dugo Selo 30,55, 114, 127, 159, 184,209, 256, 423
Dugo Selo (Kordun) 50, 54, 75, 471.472, 478,479
Dunav 400, 401
Dužica 35, 49, 52, 69, 175,218, 273
Dužička šuma 52
Đakovo 343
El Šat 413
Engleska 19, 87,90, 206, 236, 239, 245, 246, 249, 250, 252, 254, 289, 290, 359, 372, 400, 401,402, 409,412,413,414, 460, 495
Evropa 19, 117, 120, 205,217, 236, 240, 242, 245, 401,409, 410,411,518, 522
Fabijanci 408
Farkašić 166, 203, 502
Foča 285, 292
Francuska 214, 247, 249, 250, 299,416,419
Franjani 243
Fužine 519
Gaj Čički 37
Gaj (šumica) 335
Garešnica 30
Garić Brdo 29, 30
Gladovec Kravarski 215, 280, 293,303,304,327, 383, 434
Gladovec Pokupski 272, 273, 282,293, 325
Gladovec Pokupski 1 326, 327
Gladovec Pokupski II 327
Glina 29,45, 149,281,285,362,

380,388,413,414
Golo Brdo 176
Gornji Vakuf 411
Gorski Kotar 290, 291, 406, 519
Gospić 70, 74, 142, 291,343
Grac 201, 329
Gradec 256
Gradići 27, 64, 66, 78, 122, 139, 153, 184, 223,275, 293,334, 335,353,384, 430, 524
Gradiška 74, 127,319
Gravina 413, 414
Graz 78, 243
Grčka 69, 228, 236
Grdovčak 293, 312
Greda 24,35,70,74, 173, 175, 176, 177,360,384, 421,502, 505
Grmeč 251
Gruma 414
Gubaševo 74
Guci 30, 43, 50, 51, 52, 59, 62, 68, 83,90,91,92,94,95,97,98, 99, 100, 110, 113, 114, 122, 124, 125, 126, 132, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 146, 147, 152, 158, 164, 165, 166, 173, 174, 179, 184, 192, 204, 213,214, 223,224, 262, 263, 264, 274, 292,316, 332, 334, 335, 339, 342, 349, 352, 353, 357,360,379,386, 422, 423, 428,438, 439, 447,451,455, 463,464, 471,472, 473,474, 477, 479
Gudci (v. Guci)
Gustelnica 144, 202, 237, 293, 296, 300, 362, 364, 435, 464, 481
Hamilton 417
Hasan Breg 429, 452
Havidić 30, 50, 51, 90, 91, 92, 94, 142, 143, 156, 166, 179, 269, 270, 277, 292, 296, 298, 299, 300, 389, 434, 438, 464, 477, 478, 501
Hercegovina 18,80, 181, 182, 240, 249, 285, 288,406,411, 412,460
Holandija 250
Horvati 94, 95, 185, 398, 450, 451, 479, 480
Hotnja 90, 144, 145,273,293, 325,327,371,435,436, 502, 524
Hrastelnica 70, 74, 421
Hrastovsko 53
Hrašće 29, 41, 122, 124, 130, 134, 137, 138, 152,153,154, 162, 1.64, 168, 184,214, 228, 231, 277,316,317,336, 350,351, 377,379,383,386, 395,396, 414,415,436, 437,455,482, 487, 488, 495, 497, 498, 499, 500, 524
Hrelić 31, 134, 158,376, 479
Hruševec 257, 273, 280, 363
Hruševec Donji 144, 145, 203, 215,238, 292,304,327,328, 367,404, 435, 521, 522, 524
Hruševec Gornji 17, 75, 82, 104, 105, 130, 237, 270, 293,294, 303, 304, 305, 307, 362, 367, 371,372, 376,378, 379,385, 389, 396, 397, 434, 464, 482, 502,506, 524
Hrvatska 5, 6, 7, 8, 9, 15, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 26, 27,28, 30,35,39,49, 50,51,54,55, 56, 66, 68,71,73,76, 77,78, 79, 80,81,82, 83,90,92, 94, 96, 110, 113, 115, 116, 117,. 118,119,143,158,159,160, 169, 170, 171, 174, 175, 178, 180,181,182,185,186,190, 192, 194, 195, 209,215,216, 217,224, 225,226, 227,231, 233,234, 235, 236, 241,242, 243,244, 245, 246, 247, 248, 249,250, 251,252, 253, 254, 256, 257, 261,262, 263,265, 277, 283, 285, 286, 288, 289, 290, 291,309, 324, 343,347, 349,350,351,352,361,363, 364,37.0, 371,372,388,391, 392, 393, 394, 395, 399, 400, 401,402,404,411,412,416, 421,422, 423,424, 429, 437, 440,441,442, 443,444, 445, 446, 447,448,449, 460, 461, 462, 464, 465, 466, 467, 468, 478, 487, 489, 493, 502, 504, 506, 507,514,515,522
Hrvatska Dubica 187,202
Hrvatski Leskovac 161
Hrvatsko Primorje 290, 291, 411
Hrvatsko Zagorje 290
Uoče 141
Istra 248, 290, 291, 412, 460, 502
Italija 17, 79, 91,94, 131, 149, 156, 186, 232, 233,239, 240, 243,244,245, 252, 253, 286, 288, 289, 290,350,351,400, 401,407,408,409,411,412, 413,414,415,419,439,475, 503
Ivanić 164
Ivanić Grad 179,322,324
Ivanja Reka 127, 131,256, 471, 474, 475, 476
Jadransko more 227, 291, 400, 401
Jagodno 41, 43, 124, 127, 164, 293,311,312, 427
Jajce 287, 459, 463
Jakuševec 31,32,51,59,130, 131, 134, 158,214,317,388,409, 471,475,495,496,497, 503, 504, 524
Jalševec (šuma) 215
Jalta 245
Jamnica 279, 389, 393, 441, 523
Jamnička Kiselica 178, 179, 193
Jankovka 100, 263, 472
Jaruševac 377
Jasenovac 20, 110,127, 128, 130, 154,212, 260, 269, 276,300, 312,314,315,319, 320,322, 331,332,335,337, 339, 346, 425, 426, 427, 428, 435, 438, 481
Jaska 50, 89, 253, 398, 406, 408, 414, 443,445,451
Jastrebarsko 88, 89, 123, 355, 398, 433,445
Jazbenik 176
Jerebić 269, 293, 296, 298, 300, 363,372, 373,374,375,381, 435,438, 464
Jezero 33,34,35,48,49,51,52, 57, 59, 68, 70, 73, 74, 76, 84, 122, 124, 125,132, 162, 179, 184, 191,230, 262, 263,264, 269, 271,272, 278,317,319, 320,323,358, 421,422,423, 444,471, 512
Jezero sisačko 33, 77, 276, 277, 279, 292,318, 349,353, 360, 372,381,396, 398,419, 424, 425,437, 438,441,447,454, 455,464, 500
Ježevo 57, 259
Jugoslavija 5, 6, 7, 8, 9, 18, 19, 20, 21,23 27,31,33,39,40,41, 45,49,51,54,55, 56, 78, 80, 87, 108, 118, 134, 136, 143, 147, 158, 163,167, 175, 178, 181, 182, 183,203,206,217, 240, 241,242,243,244, 245, 246, 247, 248, 249,250, 251, 252, 254, 261,265, 275, 283,

285, 286, 287, 288, 289, 290, 300, 302, 303,316,317,322, 337, 343,370, 409,410,411, 412,413,414,415,416,417, 419, 421,428,439, 440, 441, 443,445, 448.449, 450, 459, 460, 463, 464, 465, 466, 467, 468,469, 477, 489,505, 506, 509,514,515,517,521,522, 523,524
Kairo 242, 412
Kajzerica 27, 138, 292, 293, 331, 332,333
Kalemegdan (Beograd) 195
Kalje 34, 52, 55, 76, 89
Kalnik 53, 256
Kampor 65, 490
Kanada 413, 414, 416, 417
Kanal 127
Kapela 98
Kaptol (Zagreb) 241
Karasi 96
Karlovac 9, 28, 38, 39, 55, 67, 89, 142, 179, 207, 209, 241,253, 259,377,382,389,408,414, 422, 445, 452, 494
Kasta 380
Katatba 413
Kerestinec 16, 27, 31, 32, 78
Kičevo 412
Kirkland Lake 417
Kišev brijeg 211
Klagent'urt (v. Celovec)
Klanjec 74
Klara 27, 28, 50, ii, 94, 95, 102, 1 10, 122, 137, 138, 139, 142, 152,154, 155, 156, 157, 158, 161,228, 229, 237, 264, 269, 271,276, 280, 292, 293,330, 331,332,333,343,349,382, 398,419, 436, 471,472, 475, 476,479, 480, 489, 505
Klinča Selo 259
Ključ 251
Ključić Brdo 292, 303, 305, 389
Kljuka 54, 59
Kneja 486
Kobenhaven 419
Kobilić 21, 37, 41, 44, 48, 54, 56, 58,78,83, 101, 102, 122, 129, 133, 162, 163,233,234, 276, 292,314,317,320,321,335, 352,353, 381,422,425, 427, 447,451, 499
Kočevje 406
Kolašin 411
Kop 256
Kopčić Brdo 30
Koprivnica 184, 256
Kordići 91, 194
Kordun i, 7, i, 9,21,22,31,32, 33, 38, 39, 46, 52, 54,55,56, 59, 62, 67, ii, 75, 89, 94, 96, 113, 170, 195,201,209, 237, 272, 285,286, 290,301,306, 307, 322, 323, 343, 345, 367, 377,379,385,386,413,423, 444, 445,471,472, 474, 478, 485,489
Košnica 21, 32, 40, 41, 42, 43, 83, 95, 102, 122, 293,312,490, 491,494, 498,499
Kosovo 406
Kostajnica 23
Kostanjevac 136
Kostanjevec 100,214,220,472
Kostrena 480
Kozjača 63, 65, ii, 67, 122, 140, 141, 143, 144, 178, 207,270, 282, 303, 305, 306, 307, 363, 372, 434, 464, 465, 490, 503
Kraljevac 165, 167, 171, 188,200, 471,474, 475
Kraljevec 166
Kraljevec Kupinečki 389
Krapina 253
Krašić 398, 434, 500
Kravarsko 26, 43, 44, 47, 58, 62, 63,66, 67, 69, 73,75,76, 77, 84, 102, 103, 104, 105, 106, 114, 122, 126, 138, 140, 141, 143, 144, 145, 159, 166, 168, 177,179,186,188, 189,202, 205,220, 223, 224, 228, 234, 237, 238, 257, 264, 266, 267, 268, 269, 270,277, 278, 279, 280, 281, 282, 292, 293, 294, 297, 298, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 328, 342, 349, 353, 362, 363, 364, 371, 372,378,379,383, 386, 388, 389, 433, 434, 438, 445,453, 455, 456, 462, 464, 473, 486, 501,503,511,522, 523,524
Kravaršćica 95
Krčmarica 473
Krim 469
Križ Novoselec 29
Križevci 253
Krk 490, 495
Krndija 285
Krpičanci 328, 473
Krupanj 285
Krušak 309, 524
Kuče 25, 36, 38, 43, 44, 46, 47, 48, ii, 74, 79, 84, 122, 124, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151,163,172,173, 174, 177, 178,180,184,228, 262, 263, 264, 271,274, 276, 277, 281, 292,339, 340, 341,342,348, 349, 354, 358, 377, 387, 388, 391,404, 405, 422,423,430, 431,432, 437, 447,450, 454, 456, 463, 468, 471,472, 473, 474, 485, 486, 524, 525
Kupa i, 9, 38, 50, 54, 62, 69, 90, 92,96, 106, 166, 168, 174,237, 307, 355, 359, 377, 383, 385, 408,471,478,479, 483
Kupčina 87, 167, 184, 185, 187, 188, 201,207,296,385,404, 423, 452, 479, 480
Kupčina Donja 385,472
Kupčinska šuma 52
Kupinec 94. 165, 166, 188, 241, 252,259
Kupinečki Kraljevec (v. Kraljevec Kupinečki)
Kurilovec 24, 26, 27, 37, 44, 45, 53,58, 63,70, 73,74, 78, 129, 136,154,164,196, 207, 212, 213,220, 223,232, 233,268, 274, 293,307,333,334,335, 396,415, 430, 467,493,503, 507
Kurilovečki Gaj 104
Kustošija (Zagreb) 93
Kutina 28, 256, 476
Kvarner 290
Lasinja 188, 339, 361, 370, 372, 393,396,397,408, 409, 445, 454, 455, 507
Lastovo 290
Lazina 122, 129, 179,211,312, 524
Lekenik 35, 60, 69, 71, 73, 74, 75, 77, 89,90, 124, 166, 171, 175, 177, 206, 207, 208,218, 231, 237, 331, 332, 343, 344, 359, 376,502, 505
Lekneno 32, 33, 58, 122, 123, 128, 293,312, 493
Lendarić 301
Lepoglava 20, 77,91,92, 109
Lešće 143
Letovanić 175,203,208,344
Lijevi Degoj (v. Degoj Lijevi)
Lijevi Štefanki (v. Štefanki

Lijevi)
Lika 6,.8, 22, 28,32, 80,97, 105, 142,143, 166, 171, 185,215, 240, 245, 249,273, 277,285, 286, 290, 307,322,331,384, 385,421,448,451,472,485
Linz 128
Lipnica 156, 166, 292, 296,2°8, 301,353,389, 434, 438,446, 447,464, 478,492, 501
Ljubljana 253, 519
Lomnica 42, 43, 52, 54, 61, 78, 83, 100, 1 10, 122, 131, 135, 136,138,139,140, 141, 146, 151,152, 153, 154, 162, ! 64, 165,180, 184, 206,218, 220, 224, 233, 262, 263, 273, 274, 276,281,334,335,336,338, 350,351,377,378, 399, 427, 428,482,485,488,495,497, 500, 524
Lomnica Donja 58, 223, 293, 333,334,335,349,361,430, 462,464
Lomnica Gornja-Meštričina 130, 293,335,430, 481
London 80, 82, 241, 242, 243, 245,250,251,254, 287,289, 290,336,410,411,429
Lonja 52
Lučelnica 50, 56, 62, 63, 67, 70, 74, 95, 105, 142, 143, 166, 172, 188,302,379,380,389,408, 422, 423,434, 457,471,472, 474, 475, 478, 479, 497
Lučko 155,156
Ludbreg 53
Lug 177
Lukavec 43, 45, 50, 51, 52, 58, 59, 61,62,65,67,68,70, 74,77, 78,83,84,90,91,92, 94,95, 97,98,99, 100, 104, 110, 122, 124,125, 130, 134, 136, 137, 138,139, 140, 141, 142, 152, 153,154, 160, 164, 166, 170, 179,213,214, 223,231,263, 264,265, 267, 268, 273, 274, 276,277, 278, 279, 292, 333, 334, 349, 352, 356, 358, 359, 360,362, 376, 377, 379., 380, 383, 386, 388, 396, 404, 409, 422,423, 427, 428, 438, 447, 463,471,472, 475,476, 477, 478,479,481,487, 495,498, 503,523
Lukavec Donji 335, 336, 353, 464, 485, 488, 497
Lukavec Gornji 67, 92, 334, 335, 336,353,357,361,422, 464, 485,488
Lukinić Brdo 186,293,328,380, 445, 473, 503, 524
Lukinići 328
Madžarska 240, 248, 249, 288, 290
Makedonija 18, 19, 181, 182, 217, 251,288, 290,412, 460
Maksimir (Zagreb) 157,163,483
Mala Buna 232, 292, 340, 342, 354, 433, 473, 474, 485, 503
Mala Gorica 73, 223, 233, 428, 502
Mala Košnica 312
Mala Mlaka 27, 29, 59, 66, 77, 84,91,92, 122, 137, 138, 139, 141,152,153,154,157,158, 164,184, 206,210, 231,277, 281,292,316,317,350,351, 353,357,361,362,393,398, 399, 400,419, 436, 438,446, 447, 463,471,472, 475,481, 488, 497,524
Mali Gaj 73, 152
Maribor 253
Markuševec 51, 52, 78, 90, 91, 92, 94, 138, 140, 142, 143, 168, 220, 223, 293, 334, 336, 472, 475,476, 477
Markuševec Vukomerički 122, 140
Martinska Ves 76, 77, 124, 125, 179, 190, 320, 321, 323
Medveščak (Zagreb) 424
Međibunje 456
Međimurje 290, 291
Metlika 94
Mičevec 31,32, 65,68,94,95, 122,124,125, 133, 134, 135, 158, 161, 162, 164, 233, 234, 276,278,279, 293,316,337, 338,350,351,373,377,383, 386, 392, 393, 394, 404, 430, 479,495, 498, 499, 500, 504, 523,524
Mikše 95
Milanovac 243
Močila 98
Montreal 417
Moskva 19,290,419
Moslavačka Gora 30
Moslavina 8, 28, 30, 32, 33, 52, 56, 123, 130, 131, 179, 209, 213, 214, 256, 290, 305, 319, 320,342,343,424, 471,472, 474, 476, 478,479,514
Mošćenica 21
Mountain Park 417
Mraclin 25, 26, 27, 38, 44, 45, 46, 52, 53, 57, 62, 74, 80, 90, 104, 117, 124, 135, 144, 149, 152, 160,164, 169, 172, 174, 184, 201,218, 221,222, 223, 224, 229, 237, 239, 257, 259, 292, 306, 327, 337, 342, 343, 344, 348, 349,354,356,359,371, 372, 376,379,385,388,398, 415, 422,431,432,437,454, 472, 473, 482, 485, 486, 504, 523,524
Mrkonjić Grad 251
Neretva 243, 411
Njemačka 15, 17, 19, 22, 23, 26, 28,33,41,46,55,64,77,78, 87,97, 123, 127, 128, 131, 132, 135,136, 146, 147, 149, 153, 157, 160, 163, 175, 181,205, 216, 225,231,232, 233,234, 235, 236, 240, 241,243,244, 246,252, 254, 258, 286, 288, 289, 290, 299,304,312,315, 321,331,337,338,339, 342, 344,346, 347,350,351,354, 355,359,388,406, 408,410, 411,412,415,416,419,422, 426, 439, 448, 456, 468,470, 472,473, 474, 475, 476, 485, 486, 487,488, 489,491,492, 493,494, 496, 497, 498, 499, 502, 503,505,506,507
Nova Gradiška 333
Nova Pračna 52
Novaki 40,95, 122, 128, 129, 184, 271,293,311,313,479
Novi Martin 26
Novo Brdo 44, 144, 224, 282, 293,303, 307, 308, 353, 382, 434, 453, 455, 464
Novo Čiče 25, 26, 38, 40, 41, 42, 43, 47, 49, 53, 57, 58, 74, 76, 80, 106, 116, 122, 126, 127, 128,129,131,132, 146, 147, 148,150, 160, 164, 179, 188, 189,210, 211, 226, 228, 229, 262, 266, 267, 268, 269,270, 271,280,281,282, 293,310, 311,312,313,314,315,323, 349,377, 396, 401,426, 427, 437,438, 444, 464, 465, 481, 494,499,503,504, 524,
Novo Selo-Cvokani 54, 56, 70, 76, 151,344, 431,432,482
Novska 108

Obed 122, 123,293,318,320, 425,464
Oborovo 30, 57, 98, 209, 256, 259.319, 361,471,473
Oborovski Novaki 318
Obrezina 32, 59, 94, 95, 122, 128, 130, 179, 228,271,293,311, 313,352,358,438, 447,490, 491,492, 493, 495,496, 497, 498,499, 524
Obrež 141, 142, 155,522
Obrež Odranski 18, 59, 138, 142, 157,293,436
Odra 27,41,66, 70, 92,98, 102, 122, 126, 132, 133, 160, 162, 229, 269, 271,280,314, 343, 377, 394,395,419, 421,423, 426,486, 501
Odra sisačka 74, 175, 176, 409
Odra zagrebačka 29, 30, 122, 136, 138, 140, 141, 145, 152, 154, 157, 161, 164, 165, 169, 183, 197,213,214,218, 223,224, 228, 231,232, 233,234, 257, 259, 264, 293,316,317,334, 336,343,352,359,360,361, 362, 376,377,379,383, 389, 404, 436, 437, 438, 447, 463,481,487,488,489,497, 498,524, 525
Odra (rijeka) 24, 48, 49
Ogulinec 175,207,208,293,341, 344, 404, 408, 447, 456
Okić 126, 184, 191, 276, 445, 471
Okuje 67, 144, 152, 229, 293, 344, 345, 485, 524
Opatija 105, 106, 144,202,224, 280,293, 308, 355, 360, 363, 368, 371,372, 464, 491,503
Opatija Kravarska 303
Orečić 329, 489
Oriovac 206
Orle 34, 47, 48, 49, 57, 76, 80, 115, 116, 122, 123, 124, 125, 126, 132, 146, 159, 223, 228, 229, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 274, 279, 280, 281,282, 292.317.318.319, 320,321, 322,323,324, 341,424, 425, 426, 437,438,439, 440, 451, 453,464, 465, 524, 525
Orleković 272, 273
Ostrožin 53, 96
Ostrožina 489
Ostrvica 343
Oštarije 142
Otočac 288,441,451
Otočec 138, 141, 142,293,331, 332,333, 436, 476
Otok 293, 332, 333
Palermo 244
Papuk 285
Pariz 254
Paun Brdo — Pauni 328
Perijasica 511
Peršinovec 62, 91, 92, 204, 316, 333,471
Perušić 22
Pešćenica 49, 65, 90, 150, 175, 208,215,218, 220, 231,237, 239, 490, 491,505
Petina 21,40, 43,293,311,312, 352, 498, 499
Petravci 382, 386
Petravec 135, 202, 267, 269, 277, 293,296, 298, 301,355, 374, 377, 378,379,380,381,383, 435, 447, 464, 483, 484, 489
Petravić 438, 447
Petrinja 20, 21, 23, 69, 486
Petrova Gora 65, 67, 407, 408, 413
Petrovac (Bosanski) 285
Petrovina 138, 139, 164,220,223, 267, 274, 275, 293, 335, 337, 379,422, 430
Petruševac 130, 131,498
Pisarovina 7, 9, 39, 50, 55, 56, 69, 70, 89, 90, 94,95, 104, 105,113,114, 140, 142, 145, 165, 166, 167, 179, 187, 188, 191, 193,201,204, 229, 263, 272,273,277,278, 282, 324, 325, 326,355,359, 361,387, 388, 391,396,397, 398,403, 406, 423,435,436, 441,442, 443, 444, 445, 446, 450, 452, 475,478,479,491
Pleso 17, 18,20,21,26,32,37, 40,41,43,44, 46,61,63,69, 84, 101, 110, 122, 129, 131, 133,134,135, 146,163, 196, 197,226, 232, 233,234, 263, 264, 274, 293, 306,312, 325, 334, 337, 338, 339, 342, 350, 351,352, 377, 409,428,438, 447, 454, 462, 463, 482, 490, 491,493,498,499, 503
Pleternica 206
Plitvice 288, 291
Plješivica 276, 478
Podbrežje, 333
Podgora 285
Podgorica (v. Titograd)
Podotočje 145, 163,300
Podotočje Donje 26, 37, 146, 293,313,415
Podotočje Gornje 58, 122, 148, 293,311,339,345
Podrin-Dol 184
Podsused 342
Podvornica 151,152,183, 218, 219, 223,303,308,378,432, 434, 447, 453, 464, 485, 524
Pokuplje 7, 9, 21, 26, 29, 32, 33, 34, 38, 42, 50, 56, 59, 62, 64, , 74,75,81,82, 83,85,88, 89,90,91,92, 93,94, 96, 100, 106, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 126, 130,131, 137,156,158,159,161,163, 164, 165, 168, 170, 174, 178, 179, 184, 185, 186, 187, 188, 190, 192, 193, 194, 196, 199, 201,204, 206, 207, 209,211, 215,217,218, 223,224, 225, 227,228,229, 230, 231,236, 237, 238, 262, 263,264,265, 266, 267,268, 269, 270, 271, 272, 274, 275, 276, 277,278, 280, 283,285,290, 291,292, 294, 295,303,305,310,317, 319,320,324,325,332, 341, 342, 343, 344, 346, 347, 349, 352,353,355,357, 358,359, 361,362, 363,371,372,375, 378,386,387,388,389, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 401,403,404, 405, 406, 407, 420, 422, 423, 426, 431,432, 437,439,440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 450, 455, 457, 459, 462, 463, 466, 469, 471,474, 476, 477, 478, 483,499, 500, 501,502, 503, 507, 523, 524
Pokupsko 38, 39, 52, 73, 75, 77, , 89,90,95, 104, 105, 111, 114, 145, 166, 170, 179, 186, 194, 195, 207, 224, 229, 236, 237, 269, 272, 273, 277, 282, 293, 298, 308, 324, 325, 326, 327, 328, 329,370, 371,372, 377,382,385,388,403,422, 4£3, 435, 436, 446, 447, 468, 474, 485, 498, 505, 523, 524
Polanjak 360
Poljana Čička 25, 26, 33, 38, 40, 41,42,43,44, 47, 48, 58, 63, 68,74, 84, 101, 102, 103, 108, 117,122, 124, 126, 129, 130,

132,137, 139, 143, 145, 146, 147, 150, 172, 173, 174, 177, 183, 184, 207,214, 226, 262, 268, 270, 282,314,315, 342, 348, 422, 423, 426, 427, 437, 438.439, 445,447, 456, 457, 471.472, 473,474, 476, 485, 486,500,502,524,525
Poljana Čička-Donja 125,292, 311,313,314,319,347,423
Poljana Čička-Gornja 293, 314
Poljana Lekenička 175
Poljska 236, 249, 444
Popović-Brdo 179
Pori 328
Port Arthur 417
Posavina 3, i, I, 9, 15, 18, 24, 26, 28, 35, 48, 49, 50, 62, II, 69, 73,75, 76, 77,79, 80, 83,84, 88,109, 113, 116, 123,124, 125,126,127, 131, 132, 134, 135,137,145,146,150, 156, 161, 162, 164, 166, 167, 168, 170, 171, 174, 185, 187, 191, 192, 194, 199, 200, 202, 204, 207, 209,211,215,218,220, 222,223, 225,229, 230, 231, 253,256,257,259,264,268, 271,295,305,306,318,319, 321,322,323,342, 343,350, 351,353,359, 360,381,384, 386, 397,407,419, 421,422, 433.440, 444, 451,453,464, 471.472, 473, 490, 500,511, 521,522
Posavina Donja 122, 129, 163, 228,323
Posavski Bregi 52, 57
Postojna 168
Posušje 406
Potrkač 39, 421
Pračno 175
Pregrada 254
Prekrižje 413
Prenj 96
Prerovec 57
Preseka 33
Pribić 398
Prigorje 37, 46, 56, 57, II, 71, 76, 90,95, 121, 134, 218, 230, 234, 486
Prijedor 39
Primorje 22, 82, 195
Primorje Slovensko 412, 460
Priština 406
Prkovec 215, 404
Prnjavor 26
Prokop 28
Prvonožina 293, 296, 298, 301, 353,362, 378,380, 435,464
Pustike 144, 179,473
Pušćine 73
Rab 65, 490
Radatovići II, 89, 195,413,478
Radovina 155
Rakarje 21,37,41,54, 122, 133, 191, 196, 204, 233, 234,254, 292, 335, 499
Rakitje 479
Rakitovec 24, 46, 60, 79, 106, 122, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 163, 172, 173, 174, 205, 214,215,216,218, 221,223, 228, 256, 257, 292, 293, 339, 340, 345, 346, 347, 354, 433, 524
Rakov Potok 47
Ratkovac 343
Remetinec 27, 50, 62, 91, 94, 95, 138, 142, 156, 292,476, 505
Resnik 127
Retkovec 29
Ribin most 135
Ribnica 26, 36, 40, 41, 43, 52, 53, 57,58, 74, 75,76, 122, 123, 127, 128, 129, 135, 145, 146, 148, 150, 179, 188,211,267, 270, 278, 293,311,313,314, 315,353,375,376, 379,381, 427, 438, 498
Rijeka 65,248,291,460
Rim 244, 245, 246
Rogaška Slatina 462
Roženica 62,96, 105, 144, 145, 216, 293,329, 371,435
Ruča 84, 125, 146, 163, 182, 257, 268, 271,279, 293,317,318, 320, 321,323,352,353,381, 425,438,441,447,464, 468
Ruča Donja 323
Ruča Gornja 323
Rugvica 125, 184,259
Rumunjska 249
Rusija 61, 87, 350, 351, 372, 400, 401,410,413,416,517
Saborski 249
SAD 35, 163, 216, 243, 244, 245, 247, 249, 250, 252, 254, 303, 327, 348,416,417
Samobor 41, 50, 55, 69, II, 89, 98,100,113,115,168,193, 276,355, 371,381,398,402, 406, 408,414, 443,445,451, 479
Sandžak 181, 182,411,412
Sarajevo 519
Sasi 271,293,313
Sault Ste Marie 416, 417
Sava i, I, 20,21,31,32,33,34, 35, 58,94,95, 124, 125, 127, 130,131,134, 139, 142, 156, 157, 158, 162, 164, 166, 184, 256, 257, 258, 259,319, 359, 424, 475,482, 491,494, 495, 496,497,498
Savski Gaj 27, 158, 292, 293, 331, 332, 396
Schumacher 417
Ščitarjevo 164
Sela sisačka 175, 176, 177, 359, 505
Selnica 40, 122, 127, 128,293, 311,312,491,493
Selsko Brdo 95
Senj 218
Sesvete 77,91,95, 127, 184, 185, 291,343,424
Sicilija 411, 413
Sigečica 42
Sinaj 413,414
Sinj 289
Sisak i, 7, 9, 20, 21, 22, 23,24, 25, 33, 34,35, 39, 44, 45,46, 47, 48, 52, 54, 55, 69, 70, 72, 73, 74,101, 107,114,122,125, 132, 133, 134, 136, 145, 146, 149, 157, 160, 165,166, 172, 175,176,177,178, 179, 194, 195, 198, 199,207, 208, 209, 216,218,219, 223,224, 229, 230,232, 237, 257,259, 264, 265,272, 277, 278, 302,315, 320,328,331,332,343,344, 355,359, 360,376, 406, 421, 423, 440, 443, 445, 474, 485, 489,490, 502
Sitnica 251
Sjeničak 106,289,343
Skadar 406
Skender Brdo 95, 328, 394, 396
Slatina 489
Slavetić 179
Slavonija i, I, 22, 28, 29, 30, 32, 33,215,231,259,285, 290, 448, 472, 474, 493
Slavonska Požega 29
Slovačka 250
Slovenija 9, 18, 19, 93,94, 104,

169, 181,182,217, 242, 243, 244, 245,249,250,251,253, 288, 290,309, 400, 401,403, 406.411.416, 460, 470, 497, 503
Slunj 112
Smiljani 289
Sokoli 355
Solun 69
Sop 122, 123, 125, 127, 163,293, 318,320, 425,426, 464
Sopnica 196,207
Sošice II, 89, 92
Sovjetski Savez (v. SSSR)
Split 18, 80, 289,415,489
Srb 289, 291,343
Srbija I, 18, 19, 23,69, 82, 118, 181,182,217, 235, 240, 242, 243, 246, 247, 248, 249, 250, 251,252, 259, 283,286, 288, 289, 290, 291,309,388,400, 401.406.410.411.412.416, 443, 445, 446, 448, 460, 466
Središčko Lijevo 263, 358, 380, 404, 407
Sredozemlje 242
Sremska Mitrovica 289, 291
Srijem 141, 142, 203
SSSR 7, 17, 18, 19, 20, 23,26, 29, 30, 33,38, 106, 204, 205, 206, 226, 227, 228, 235, 236, 244, 245,246, 247, 249, 286, 289, 290, 322,326,359, 402,410, 412.414.415.416, 421,460, 486,515,518
Staljingrad 226
Stara Gradiška 57, 99, 110
Staro Čiče 26, 37, 38, 43, 44, 45, 46, 146, 148, 149,216, 223, 293,340, 346, 354, 432, 467
Staro Pračno 52, 70, 74, 421
Staza 202, 343
Stojdraga 433
Stolice 285
Strezojevo 202, 293, 325, 329, 435,447
Strmec Bukevski 33, 83, 84, II, 122,123,164, 228, 271,293, 317,318, 320, 321, 352, 425, 426,464, 524
Strmec Obreški (Odranski) 293, 521,522
Stružec II, 321,324, 441,473
Stupnik 113, 156,243,333,398
Stupno 175, 176
St. Catharines 417
Sudbury 417
Suha Perna 408
Suhor 94
Sunja 23, 202, 343
Suša 84, 125, 146, 162, 191, 257, 292,321,323,324, 349,353, 381,382, 425,441,447
Sušak 243,289,291
Suvača 75
Sveta Kata 472, 473
Sveta Klara (v. Klara)
Sveta Nedjelja 381
Sveti Martin 445
Svetice 476
Svibovica 434
Šamac 519
Ščitarjevo 20, 21, 25, 32, 33, 34, 37, 40, 43, 53, 58, 59, 65, 83, 91,94,95, 122, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 137, 144, 161, 166, 184, 189, 191, 211,293,311,315,316, 349, 352,383,396, 397, 407,422, 424, 426, 427,471,474, 475, 476, 490, 491,493,494, 495, 496, 497, 498, 500, 505, 524
Šestak Brdo 293, 326, 435, 464
Šid 29
Šikara 24
Šiljakovina 52,65, II, II, 104, 111, 184, 222, 223,231,292, 293, 302, 303, 306, 308, 309, 310,338, 342,351,353,354, 356, 364, 378, 486, 503, 505, 506, 524
Šišinci 67, 145, 179, 207, 209, 272,325, 523
Šišljavići 38, 39, 188
Škuljica 183
Šolta 414
Španjolska 24, 25, 262, 299, 322, 388, 490
Špišić 329
Štefanki Desni 96, 329, 377, 388, 408,409, 451,479
Štefanki Lijevi 62, 75, 76, 95, 145, 174, 293,325, 329,371, 435, 483, 524
Švicarska 240, 244, 246, 262, 419
Thorold 417
Thurn-Taxis 131, 132, 146, 147
Timmins 417
Tirana 29, 406
Tišina 70, 74
Tišina Erdeljska 70, 74
Titograd 406
Tivar 47
Topusko 404
Toronto 417
Traum 128
Travnik 169
Trebarjevo 190
Trebarjevo Desno 77
Trepča 377
Trešnjevka (Zagreb) 211, 480
Trnje (Zagreb) 31, 39, 269, 293, 312, 336, 498
Trpuci 220, 223, 282, 298, 377, 435
Trpuci Donji 281, 292, 296, 298, 301
Trpuci Gornji 281, 296, 302
Trpuci Srednji 464
Trpuci (zaselak) 296
Trzin 169
Tunizija 411
Turopolje 3, I, 7, I, 9, 15, 20, 24, 25, 26, 29,31,48,50, 53, 57, 60, 63, 64, II, II, 69, 75, 78, 79, 80, 84, 87, 102, 108, 113, 116, 124, 125, 126, 131, 132, 133,134,135,137, 145, 147, 149, 150, 152, 158, 159, 160, 161,162,166,167,168, 170, 171,172,173, 174, 185, 187, 192, 194, 199, 201,204, 205, 207, 208,214,215,217,218, 220, 225,231,232, 236, 237, 238,239,257,259,292,293, 295, 299, 304, 305, 306, 309, 327, 342, 344, 345, 346, 347, 350,351,370,371,377,385, 386, 397, 404,415,417,422, 433, 456, 457,464, 471,473, 483,490, 499, 506,511,522, 524
Turopoljski Lug 45,49, 146, 148, 315, 456
Turska 5, 227
Tušilovići 289, 291
Tuškanac (Zagreb) 241, 252, 253, 254, 491,515
Tuzla 206
Urbarska Draga 472
USA (v. SAD)
Uzice 283, 285
Val d'Or 417
Valjevica 95
Valjevo 242
Vancouver 417
Varaždin 30, 47, 77, 256

Vatikan 240
Veleševec 33, 34, 49, 57, 70, 74, 88, 111, 125, 146, 162, 190, 224, 268, 279, 282, 292,318, 321,322, 323, 324, 349, 379, 382,385,403,426, 437,441, 447, 452, 457, 464, 465, 473, 498,506, 523, 524, 525
Velika Britanija 242, 244, 245, 409,410,415,416
Velika Buna 52, 88, 104, 111, 292, 303,309,310,339, 364, 434, 454, 524
Velika Gorica 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 15, 17,21,22, 24,25, 26, 27, 29, 30,31,32, 33,35, 36, 37,38,40,41,42,43,44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 53, 54, 55,56, 57,58, 59, 60,61,62, 63,64, 66, 67,68, 69, 70,71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81,82, 83, 84, 87, 88, 89, 90, 91,92,94, 99, 100, 101, 102, 104,105, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 121, 122, 123, 124, 126, 127,128, 129,131,132, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143,144, 145,146, 147, 149, 150, 152, 153, 154, 155,157,159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 174, 175, 178, 179, 180, 183, 184, 186, 187, 193,202, 203, 204, 206, 207,209,210,211,212, 213, 214, 217, 218, 220, 222, 223,224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231,232,233,234, 235,237, 239, 255,257, 261, 262, 263, 264,265,266,267, 268,270, 271,273,274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 291,292, 293,294, 295, 297,298, 299, 300, 301,302, 303, 304, 305, 306, 307, 309, 310,31 1,313,314,315,316, 317,318,319, 320, 321,330, 331,332,333,334,335,336, 337, 338, 339, 340, 343, 344, 346, 347, 348, 349,350,351, 352,353,354,355,356,357, 358,359, 360,361,362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371,372, 373,374, 375, 376,377,379,380,381,382, 383,384,385,386, 387,388, 389, 391,392, 393,394,395, 396, 397,398, 399, 400, 401, 402, 403, 404,406, 407, 408, 409,419,422, 423,424, 425, 426, 427,428,429, 430, 431, 432, 433,434, 436, 437,438, 439, 440, 441,443,444, 446, 451,452, 453,454, 455,456, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468,469, 470, 471,473,477, 478, 479,480, 481,482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491,492, 496, 497,498, 499, 500, 501,502, 503,504, 505, 506,-507, 511, 513, 516, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525
Velika Košnica 312,495
Velika Mlaka 41, 78, 83, 94, 95, 110, 122, 124, 125, 130, 131, 133, 134, 135, 142, 154, 228, 234,257, 259, 263, 274, 293, 334,338, 339,350,351,353, 358, 360,379,385,388, 396, 430, 491,495,496, 497,512, 513,524,525
Veliki Brijeg 472
Veliki Gaj 89
Veljun 377
Venecija 5
Vinkovci 29, 243
Vis 243,414
Visoče 91
Vivodina 166
Vlahinička Donja 476
Vojnić 291
Vojvodina 18, 181, 182
Vrapče 98, 289, 398
Vratečko 90
Vrbik 476
Vrbovec 343
Vrbovo 49, 122, 123,222,271, 279, 293,317,318, 320, 322, 324, 379, 383, 425, 426, 438, 441
Vrbovsko 406
Vrginmost 70, 74, 272
Vukojevac 35, 36, 54, 56, 175, 215,431,446, 490
Vukojevac Donji 54, 74, 169, 189,208, 396, 429
Vukomeričke gorice 3,7,9, 15, 52, 59,60,61,67,69,75, 84, 104, 106, 130, 139, 140, 146, 155, 167, 185, 200, 209,215, 217, 218, 222, 223,225,228, 231,236, 237,238, 257,295, 299, 304, 306,310,324,325, 336, 341,342,354,359,371, 372,386, 422, 431,433,456, 487,490, 501,505,519, 523, 524
Vukomeričko Pokuplje 3, 15,69, 75, 104, 140, 145, 167,304
Vukomerić 97, 100, 142, 143, 145, 166, 168, 188,264, 265, 269,293, 296, 298, 302, 355, 359,360,376,377, 398,435, 438,464
Vukovar 301
Vukovina 21,26,27,37,38, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 57, 59, 62, 67,81,90, 99, 108, 114, 115, 116, 122, 126, 144, 145, 146, 148, 149, 150,160,163, 167, 172, 177, 189, 228, 229, 264, 269, 271,274, 277, 279, 280, 281,292,315,339, 340, 341,343,345,346, 347, 349, 354,357,371,374,375,383, 388, 391,396,407,408,409, 429, 430, 431,432, 437,438, 447, 452, 464, 465, 467, 468, 473, 485, 499, 500, 508, 524
Vurot 20, 21, 175
Zablatje 122, 123, 127, 128, 163, 322, 426, 464
Zadar 248,290,291,414,460
Zagorje 7, 47, 90, 143, 179, 214, 332
Zagreb 4, 5,6, 8,9, 15, 16, 17, 18, 19, 20,21,22, 24, 25,26, 27, 28, 29,31,32,33,34,35, 36, 37,38, 39,40,41,42, 43,45, 46, 47, 48,49, 50,51,52, 53, 54,55, 56, 57, 59, 60,61,62, 66, 68, 69,71,74,75,78, 79, 82,88, 90,91,92, 93,94,95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 104, 105, 108, 109, 112, 113,114, 115, 124, 125, 126, 127,129, 130, 131, 132, 133, 134,136, 137,138,139,140, 141, 142, 145, 148, 149, 152, 153,154, 155, 156, 157, 158, 160,161, 162, 163, 164,165, 167,168, 169,171,172,174,175, 176, 179, 183, 184, 185, 187, 194, 195,201,202, 206, 207, 209, 210,211,212,213,214,216, 217,218, 225,227, 229, 231, 232, 233, 234, 237, 239, 240, 241,243,246, 248,249, 251, 252,254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 267,269, 278, 279, 283,285, 289, 291,

292, 309,312,313,315,316, 319, 320, 321,322,332,333, 336,337, 341,342, 343,344, 346, 347, 352,353,355, 359, 363,381,388, 393,394, 396, 397,398,402,404, 405, 409, 414, 422, 423,424, 425, 427, 428,429, 431,432,433,436, 437, 438,441,447,454, 455, 466, 467,471,472, 473,474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481,482, 483,485,486, 487, 488, 489,490, 491,493,494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 502, 504, 505,512,513,514, 515,518,519, 522, 523
Zdenčina 55, 207, 259
Zelengaj 54,74,429,431
Zelina 91
Zemun 29
Zgurić Brdo 324, 325, 326, 435
Zurich 244

Žabno 24,74, 175, 328,421
Žažina 69, 104, 166, 176, 203, 209,215,218, 224, 231,235, 237, 238,315,325, 327, 508
Želin 53, 146
Željezno 76, 125, 190, 323
Željezno Desno 230, 321
Željezno Lijevo 77
Žitkovčica 102, 103,303,304, 306,310, 464
Žitnjak 31,32, 33, 122, 129, 130, 131,259, 471,475, 476, 497, 498
Žumberak 9, 21, 32, 42, 50, 51, 52, 53, 55, 56, II, 82, 83, 85, 87, II, 89,90,91,92, 93,94, 96, 100, 112, 116, 117,118, 126, 130, 132, 156, 159, 161, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 173, 174, 179, 184, 190, 192, 193,194,195,206, 207,224,237, 262, 263,279, 285, 289, 290, 291,326,343, 344, 349, 355, 380, 387, 389, 397,398, 404, 406, 408, 409, 413,422, 423,431,433,441, 443,445,462, 463,471,472, 474, 478,479,480, 491, 500, 502, 503
Žutica 52, 210,
Žužić Brdo — Žužići 328

Washington 245, 290
Welland 417
Wiederau 419
Windsor 417

Kazalo osobnih imena

Aćimović Milan 19, 244
Adamić 473
Adjavir Dora 432
Adžija Božidar 17
Afrić Vjekoslav ii
Ahmetović Lutvo-Miško 31, 34, 42, 51, ii, 91, 92, 93, 94, 96, 117, 119, 173, 180, 190, 191, 193, 399, 423
Ajdinović Ljuban 198
Aksjuk Valerijan 206, 207
Alabanda Hinko (Skaričić) 59, 60, 69, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 89, 98, 102, 108, 109, 309
Alar Draga r. Stuparić 425
Altić 24
Andrej 486
Anđela 47
Anić Drago 396
Anić Franjo 313
Anić Josip 331, 332, 333
Antolčić Mato-Kusić 345
Antolčić Stjepan-Ševec 148, 345
Antolek Đuro 473, 474
Antolek Franjo 321, 322
Antolek Petar 322
Antolek Stjepan-Pepić 322
Antolić Ivanka 130
Antolić Šimo 323
Antolinec Ivan 498
Antolinec Stjepan 498
Antoliš Podlek 77, 97, 214, 332, 377, 479
Antoliš Slavica 105
Antoliš Stjepan 45
Antolović 39
Antolović Drago 272, 273
Antolović Đuro 371
Antolović Ivan 67, 144
Antolović Janko-Ščrban 272,325, 327
Antolović Josip-Jožina 327
Antolovć Marica-Zvonkova 52, 58, 279, 425, 437, 447
Antolović Mijo 379
Antolović Nikola-Mika 34, 52, 58, 122, 123
Antolović Stjepan 34, 58, ii, 123, 144, 275, 276,311, 313
Antolović Stjepan-Benđo 67
Antolović Zvonko 4, 33, 58, ii, 111, 122, 123, 124, 125, 126, 141, 172, 173, 262, 263, 279, 349
Antonić Branka 501
Antonić Branko 389, 390, 393, 507
Antonić Vlado 29, 338, 339, 360, 361, 363, 366, 373, 375, 376
Anzulović Anton 417
Arbanas Bara-Pepekova 430
Arbanas Josip-Blažev 136, 334, 335
Arbanas Mijo 136
Arbanas Stjepan-Pepek 273
Arbanas Vinko 58
Artuković Andrija 77, 91, 254
Atalić Antonija 330
Atalić Dane 157, 33*
Atalić Ivan 331, 333
Atalić Katica r. Lacković 436
Atalić Nikola- Mika 330, 331
Augustić Blaž 343
Augustić Franjo 372
Babić 166, 167
Babić Andro-Jakrla 331
Babić Ivan 254
Babić Josip 196
Babić Juraj 332
Babić Karlo-Karlek 190, 196
Babić Lovro 198
Babić Petar 142, 143
Babić Tomo 503
Babić Vlatka 289, 291
Bačić Franjo 141, 142
Bačić Juraj 417
Bačun Ivan 256
Bačurin Bara 436
Bačurin Franjo-Staroglacka 342
Bačurin Imbro-Mirko 317, 363
Bačurin Ivan 153
Bačurin Ivan-Mija 342
Bačurin Janko-Šojt 342
Bačurin Josip-Bego 342
Bačurin Juraj 316
Bačurin Mirko 153, 202,330
Bačurin Stjepan 44
Bačurin Tomo-Šojt 342
Baćurin Marica ud. Matković-Mikina 222, 433
Badel Marijan 180, 184, 185, 186, 189, 191, 192, 196, 202, 207, 343
Badovinac Drago 199
Badovinec Dragica 435, 446, 447
Bajs Ante 415
Bakarić Vjekoslav 46
Bakarić Vladimir 22, 23, 289, 465
Bakota Ante 164
Bakota Stjepan 164
Bakrač Boris 424, 474
Bakran Bara-Kordičkina 437
Bakran Barica 437
Bakran Ivan 153
Bakran Ljuba 437
Bakran Marica 379
Bakran Marica-Micika 437
Bakran Vinko-Vincek 455, 482
Balagović Đurđa 338
Balaš 152
Balaš Boco 55
Balaško Marko 164, 332
Bale Josip 332
Balen 64
Balen Šime 289, 291
Balinčić Slavko 175
Baltić Milutin 28, 51, 423
Ban Đuro-Mile 35, 52, 256
Banek Juraj 153
Banić Vinko 179
Barbarić Ivan 32
Barbarić Kata ud. Mikulin-

Nikolina 433
Barbarić Nikola-Vidakov 342
Barica 282
Barić Frane 51
Barilić Stjepan-Vago 30
Bartolić Josip 33
Bartolić-Prcmankin 144
Bartolin Danica 198, 432
Bartolin Imbro 208, 344
Bartolin Ivan-Birtaš 239
Bartolin Janko 208, 344
Bašić Miroslav 187, 202
Batinjan Marko-Pek 328
Batinjan Marko-Tesar 328
Batinjan Mika-Tončev 328
Batinjan Miko-Mijin 328
Bećarević 19
Bedek Josip 38
Bedek Ljubica r. Matković-Pavlova 357, 431, 432, 438, 447
Bedek Mato 43, 46, 74, 99, 100, 297
Bedek Mirko 27
Bedek Pavao-Pavel 4, 26, 37, 44, 144, 146, 148, 167, 264,265, 268, 274, 339, 346, 349,354, 357, 359, 360, 364, 366,371, 372, 374, 375, 431
Bedek Vinko 148
Bedeković Ivan 337, 491
Bedeković Josip-Brodar 31, 32, 33, 131, 494, 495, 496, 497,498
Bedeković Marko 135
Bedeković Miško-Mihalov 135
Bedeković Stjepan 128
Beko Pero 417
Belačić Franjo 73, 198
Belačić Ivan 380
Belan Zdravko 39
Belčić Blaž 150, 339, 345
Belčić Franjo 345
Belčić Imbro-Ramija 345
Belčić Ivan 341
Belčić Mara r. Krumpak 433
Belčić Mato 106
Belčić Mijo 106
Belec August 320
Belec Drago 123, 128
Belec Stjepan 138, 139, 312
Belečić Stanko 328
Belečić Vinko 328
Belinić Marko 7, 21, 24, 25, 31, 32, 33, 40, 41, 42, 44, 45, 47, 49, 50, 51, 67, ii, 83, 115, 116, 138, 139, 262, 269, 423, 427, 433
Belošević Ivan-Belota 309, 339
Belošić Drago ii
Belošić Stjepan 330, 332
Belović Franjo 277
Beložić Drago 155
Belšak Josip 345
Benak 39
Benceković Ivan 387, 388, 392, 393
Benceković Stjepan 51
Benčić Alojz 20, 346
Benčić Ivan 321
Benesh 241
Benko 361, 362
Benko Ivan 476
Benković Šime 69, 70, 73, 75
Benović Bara 434
Benović Jana-Božekova 434
Benović Josip-Božek 309
Benović Mirko 309
Benšak Mato 312
Benšak Stjepan-Stric 21, 40, 41, 311, 312, 318, 352
Berek Josip 312
Berek Martin 312
Berislavić Anđelko 16
Berislavić Viktor 128, 311
Berković Dorica 341
Berković Dragutin-Juvin 145
Berković Đuka-Tomak 44, 84, 341
Berković Franjo-Zvonarov 36, 48, 145, 276
Berković Josip-Tomak 36, 48, 145, 471
Berković Juraj-Tomak 341
Berković Kata-Juvina 432
Bernardić Ana 447
Bernardić Janko 324
Bertović Franjo 481, 499
Bertović Marta 481
Bervaldi Bogdanka 394
Bešanić Jana 70
Bešenić Ana 74
Bešvir Stanko 197
Bevk Vera 396
Bezuk Stjepan 70, 74
Bilak-Redžić Fadila 424
Binički 476
Birek 179
Birek Ivan-Dugi 104, 303, 309
Birek Nikola 35
Bišćanić Stjepan 323
Biškupić Stjepan-Futko 337
Biškupić Ivan-Panduriša 317
Biškupić Marko 317
Biškupić Nikola-Cukorek ii, 154
Bižec Mato 260
Bjelobrajdić 246
Blagec Vid 95
Blašković 77
Blašković Vladimir 388
Blatnik Gustav 339
Blažeković Josip 329
Blažeković Slavko 4
Blažeković Stjepan 329
Blažević Jakov 291
Blažina Slavko-Beli 158, 265, 476
Blažinčić 90
Blažinčić Imbro 308
Blažinčić Jela 106
Blažinčić Joso 39
Blažinčić Marica 70, 74
Blažinčić Marko 39
Blažinčić Milka 434
Blažinčić Pero 39
Bobesić Branka 4
Bobesić Franjo-Pepinkin 60, 62, ii, 151, 196, 200, 237, 277, 413, 414, 449, 513
Bobesić Janko ii
Bobesić Stjepan-Antunov 215, 216
Bobesić Stjepan-Pepinkin 341
Bobetko Dragan 52
Bobetko Mijo 52
Bobić Florijan 47
Bobinec Stjepan-Šumski 209
Bocak Juraj 154
Bogdan Ivan-Amerikanac 318
Bogdan Ivan-Gibec 211
Bogdan Ivan-Minder 318
Bohetić Ivan 259
Boić Jelka 388
Boja 453
Bolješić Milan 328
Bolta 83
Bon 478
Bonjeković Stjepan 75
Borčec 134
Borić Ivan 70, 74
Borić Kata 70, 74
Boris 258
Boris 479
Boris III 240
Borković Franjo 149
Borković Juraj 336
Borovina Branko 154
Boršo Tomislav 4
Bošković Josip 417
Bošković Palma 417
Bošnjak 234
Božak Andrija 316
Božićević Ivan 142, 143
Božić 164
Božić Franjo-Migać 278, 314
Božić Josip 375
Božić Josip-Doktor 325
Božić Mara-Miga 314

Božić Mato 128, 271, 313, 496
Božić Slavko 198
Božić Stjepan 76
Božurić Josip-Šekutor 329
Božurić Ljubica 436
Božurić Mirko 332
Bračić Ana 78, 87, 481
Bradica Franjo 199
Bradić Jana 436
Bradić Ruža 436
Braim Jozefina 39
Brajčić Antica 417
Brajčić Jure 417
Brajković Alojz 105, 308
Brajković Draga 372
Brajković Ivan 308
Brajković Josip 363
Brajković Kata 308
Brajković Rok 308
Brajković Tomo 367, 368
Branko 155
Brcković Ivan-Konceli 135, 337
Brcković Juraj-Liko 135
Brcković Kata 430
Brcković Stjepan 337
Brdek Ivan-Đan 31, 32, 337, 363
Brdek Rudi 135
Brdek Slavko 33, ii, 135, 276, 278, 279, 337, 499, 500
Brebrić Bara r. Naglić 436
Brebrić Dragutin 154
Brebrić Imbro 337
Brebrić Mijo 299, 334, 336
Brebrić Vinko 91, 92
Bregan 143
Brenčić Franjo 20
Brestovec Dragutin 123
Brezak Viktor 155, 332
Breznišćak Franjo 322
Brezovački Franjo 305
Brezovački Stjepan-Kapalor 304
Brezovački Tomo-Kapalor 305
Brezović Nikola-Prebeg 39, 67, 89, 90, 479
Brezović Stjepan-Mikčev 38
Brhanić Franjo-Francuz 211
Brhanić Ivan 315
Brhanić Ivan-Josipov 322
Brico Ivan 36
Brigljević Danica 73
Brigljević Josip 492
Brigljević Katica 451
Brigljević Mara 427
Brigljević Mara-Frntačka 335
Brigljević Mijo-Marijan 58, 78
Brigljević Vladimir-Puso ii, 67
Briks 109
Brkić Dušan 291, 361
Brkić Stjepan-Čoban 309
Brkljačić B. Mile 417
Brkljačić Ivan 417
Brko 97, 98
Brnardić Jakov-Gučev 326
Brnardić Jana-Medvedka 436
Brnardić Janko 326
Brnardić Josip-Imbrin 326
Brnčić Mike 417
Brodarec Ivo 409
Brodarec Stevo 198
Broz Josip-Tito i, 9, 11, 18, 21, 23, 39, 51, 53, 64, 79, 81, 181, 182, 183, 193, 201, 228, 235, 240, 242, 243, 244, 245, 246, 250, 251, 254, 258, 285, 287, 289, 290, 309, 350, 351, 376, 402, 406, 409, 410, 411, 412, 415, 416, 418, 419, 420, 424, 433, 444, 446, 449, 460, 463, 464, 465, 466, 509, 513, 514, 517, 518, 519, 521
Broz Ljubica 514
Brunović Milan 30, 209
Bubaš Steve 417
Bubnić Mara 436
Bucin Ivan 324
Bucin Nikola-Matijin 324
Bučan Čedo 200, 201, 209
Bučar Antun 197
Bučarić Slavko 32
Budak 77
Buić Jakob-Bertić 323
Buić Josip-Fratovićin 323
Bujić Jakob-Bertić 321
Bujić Jana 425
Bujić Josip 265, 268, 323
Bujić Kata 425, 447
Bujić Marko 381, 382
Bujić Šimun 321
Bukinovac Stanko 229
Buković Bara 222
Buković Josip 354, 356
Bukovski Rudolf 133, 513, 514
Bulat Edo 252, 253, 254
Bulat Mićo 125, 129, 132, 172, 493
Bulat Tešo 200, 204
Bulavec Jože 31
Bulić Savo 27
Bumbar 20
Buneta Franjo 198
Bunjevac Stjepan 4
Burde 241
Burić Josip 331, 332
Busak Antun-Jurin 220
Busak Josip 302
Busak Rok 143
Busija 76, 210
Busija Bara 436
Busija Janko-Jagin 385
Busija Janko-Šprajničkin 272, 324, 328
Busija Janko-Šumar 325
Busija Josip 388, 392, 306, 397
Busija Josip-Kormanjuš 328
Busija Kata r. Posavec-Šprajnička 273, 422, 423, 435, 436, 447
Busija Stjepan-Jagin 328
Butković Ivan 171
Butorac Anka 47
Butura Nikola 334
Buzan Zdravko 197
Buzarov 415
Bužan Ivan 49, 346
Bužan Stjepan 324
Bzik Dragutin 36, 48
Bzik Franjo 51, 133
Caganić 179, 493
Caganić Eduard 128
Caganić Ivan 135, 312
Caganić Josip-Cesarec 128, 312, 313, 352, 358, 364, 368, 371, 491, 492, 496, 497, 499
Caganić Marica-Šnajderova 271, 311, 313, 352, 363, 427, 430, 438, 444, 445, 447, 491
Caganić Marko 135
Caganić Stjepan-Šnajder 95, 128, 129, 131, 198, 491, 492, 496, 497, 498
Cajner Franjo 144
Car 179
Car Krešo 196
Car Walter 417
Carek Dragutin 20
Carek Josip 317
Cavrić Ivan 325, 327
Cavrić Jana 435
Cavrić Janko 327, 370, 371
Cavrić Jela 435
Cavrić Josip 327
Cavrić Mara-Kovačeva 435
Cavrić Mato-Mikin 327
Cavrić Mika 272
Cavrić Nikola-Vrbanov 327
Cavrić Pavao-Sender 327
Cavrić Stjepan-Mlinar 327
Ceković Ignac 295, 298, 300, 368
Ceković Josip 370
Ceković Marija 368
Celčić Ivan 32
Celić Stjepan 136
Celjak Jože 201
Cerinski Josip 331
Cerjan Ivan 302

Cerjan Janko 302
Cerjan Miro 299
Cerjan Slavko 295, 297, 298, 302
Cerjan Vinko 302
Cerovski Franjo-Đurđin 299
Cerovski Ivan 299
Cerovski Jakov 337
Cerovski Josip-Šepavi 295, 297, 298, 355, 373, 377, 462
Cerovski Juraj 299
Cerovski Juro 299
Cerovski Ljudevit 298
Cerovski Pavao 298, 299, 353
Cerovski Petar 70, 74
Cerovski Stjepan-Martinjak 269, 299
Cerovski Tomo 299
Cerovski Vinko 58
Cesar Stanko 328
Cetina Mate 176
Cevar Matija 324
Cevar Tomo 256
Cezar Mika 328
Churchill Winston 236, 242, 243, 245, 246, 247, 252, 402, 409, 410, 466
Cica 396
Cigetić Draga 427
Cigetić Ivan 336, 352, 357, 361, 364, 396
Cigetić Janko 336
Cigetić Juraj 336, 346, 377
Cigetić Klara 376, 427
Cigetić Tomo 84
Crnečki Tiburcije-Burc 331, 333, 398
Crneković Mirko-Cestar 316
Crnić Jakov 417
Crnić Josip 197, 198
Crnić Kata r. Glagolić 430
Crnić Lacko 343
Crnić Zdravko 476
Crnolatec Josip-Šoštarec 325
Crnolatec Milan 273, 325
Crnolatec Slavko 74, 143, 272, 273, 324
Crnolatac Stjepan-Cigo 325
Čujan Ivan-Starešina 312
Cukorlinka 83
Culović Bara 220
Cundeković Juraj 78, 163, 338, 339
Cundeković Stjepan 136
Cundeković Stjepan-Štefa 134
Cvein Josip 312
Cvekan 73
Cvetičanin Vlado 197
Cvetko Antun 20, 346
Cvetko Franjo 20, 53
Cvetko Maks 20, 53
Cvetko Paula 433
Cvetković Alojz 138
Cvetković Alojz-Lojzek 265, 276
Cvetković Alojz-Loza 316, 317
Cvetković Antun-Cvetko 38, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 52, 58, 67, 101, 262, 431
Cvetković Bartol 58, 91, 92, 213, 214, 334, 336, 353, 386
Cvetković Dragiša 18, 254
Cvetković Imbro-Mirko-Štajerec 316
Cvetković Ivan-Palerov 299
Cvetković Janko 316
Cvetković Janko-Sluganov 295, 298, 299
Cvetković Josip 453
Cvetković Josip-Jožinec-Bartolov 138, 153, 170, 279
Cvetković Josip-Kanižar 299
Cvetković Kata 58
Cvetković Ljuba-Lozina 436
Cvetković Marijan 23, 24
Cvetković Mato 43, 58
Cvetković Stanko 336
Cvetković Stjepan 336
Cvetković Stjepan 269
Cvetković Stjepan. 317
Cvetković Stjepan-Šepavoga 299
Cvetković Vera 277
Cvetković Vinko 336
Cvetković Vinko-Petinov 299
Cvetković Vlado 199
Cvetnić Alojz 335
Cvetnić Bara 435
Cvetnić Josip 4
Cvetnić Lacko 53
Cvetnić Ljudevit 222, 473
Cvetnić Ljudevit-Mamulin 221, 343
Cvetnić Mika 329
Cvetnić Pavao 473, 474
Cvetnić Slavko 345
Cvetnić Stjepan 57
Cvetnić Stjepan-Cestarov 326
Cviček Anka 507
Cvijanović Marko 198
Cvijo Zvonimir ii
Cvikić Nikola 416
Cvitanović Frank 417
Cvitanović Tomica 417
Cvitković Andrija 198
Cvjetičanin Ljubica 343
Čabrajec Stjepan 32
Čačić Franjo 76, 315
Čačić Ivan 327
Čaušević Izet 63, 64
Čavlek 129
Čegec Ankica 388
Čegec Ljubica 387
Čemeljić Luka — Škunc-Stipe 483
Češkarić Ljudevit 313
Češko Mato 259
Češković Juraj-Medo 136, 137
Češković Valent-Bastajn 135, 136, 137, 162
Čipor Jandra 21
Čoklica Drago 423
Čop Mica 426
Čor Slavko 27
Čorak Marko 417
Črnjak Ana 58
Črnjak Ivan-Đilas 52, 58, 123
Črnjak Jelka ud. Kovačević 428
Črnjak Ljubica ud. Čeple 428
Črnko Antun 519
Črnko Bara ud. Rožić-Jankijina 432
Črnko Franjo 220
Črnko Imbro-Mirko 55, 110, 152, 190, 414, 519
Črnko Janko 344, 491
Črnko Josip 106, 519
Črnko Mijo 221, 222
Črnko Nikola 221, 222
Črnko Stjepan 519
Črnko Stjepan-Jankijin 340, 482
Čubanec Antonija 127
Čubanec Ivan 322
Čubanec Milan 127, 320
Čubanec Stjepan-Šnajder 318, 322
Čubanec Tona 320, 426
Čubanec Tonka 127
Čubanec Vladimir 320
Čulinović Ivan 48, 49, 101, 106
Čumpek Ivan 311
Čunčić Andrija-Miškin 341
Čunčić Antun-Gospocki 145, 178, 471, 472
Čunčić Dragutin-Črčkov 36, 48, 145, 277, 387, 390, 391
Čunčić Dragutin-Oškov 145, 358, 377
Čunčić Franjo 74
Čunčić Franjo 145
Čunčić Franjo 341
Čunčić Franjo-Mijačko 341
Čunčić Imbro-Blažinko 37, 48
Čunčić Imbro-Šoparov 46, 340, 341
Čunčić Ivan-Oškov 48
Čunčić Josip 145
Čunčić Josip-Mijačko 84, 145, 341, 456, 457, 472, 473, 485
Čunčić Ljuba-Vrtlarova 432

Čunčić Ljubica-Obadova 277, 432
Čunčić Mara-Mijačkova 432
Čunčić Slava-Šoparova 432
Čunčić Stjepan-Oškov 36
Čunko Janko 491
Čunović Mijo-Zajec 76
Čurek Ivan 143
Čuturilo Miloš 198
Čužić Ana r. Plepelić 428
Čužić Josip-Stjepanov 61
Čužić Mijo 21, 26, 37, 40, 41, 42, 74, 84, 110, 337, 338, 428
Čužić Tomo 21
Čvorig Ivan 259
Čvorišec Stjepan 259
Ćehajić Kasim 30
Ćilimđić 415
Dadić 214
Davutović Franjo 313
Davutović Ivan 313
Davutović Stjepan 313
Davutović Vinko 313
Debelić Šime 29
Debeljak Stjepan-Bil 429
Debogović Josip 20
Dedić Josip-Ivan 65, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497
Dedović Antonija 376
Dedović Ivan 376
Dehin Ivan-Matin 123
Dehin Jagica r. Gmižić-Matina 425
Dehin Mato 319, 324, 349, 407
Dejanović Mato 325
Dejanović Stjepan-Nikolin 32
Delač Joža 98
Delač Maga 423
Delač Mara 98
Delač Nikola-Mika 98, 99, 274, 334, 335, 386, 463
Delač Petar 164, 179, 214
Delač Vlado-Mikin 455
Delački Josip 385
Delić 60, 218
Delić Ante 4
Delić Dana 426
Delić Marko 127, 322
Demikeli Božidar 311
Despot Drago 229
Desput Stjepan-Bato 123
Detelić Andrija-Majnerov 341
Detelić Bara-Banskoga 432
Detelić Bara-Furjanka 73, 152, 432, 438, 447
Detelić Franjo 73, 482
Detelić Imbro-Firalov 55, 106, 151, 340
Detelić Ivan-Grof 109, 215, 225, 235
Detelić Ivan-Krenkov 56, 107
Detelić Ivan-Pavlov 56, 57
Detelić Ivica 199, 381
Detelić Jakob-Pavlov 57, 73
Detelić Josip-Pavlov 56, 151, 196, 480
Detelić Mato-Banski 35, 152, 432
Detelić Mato-Fizi 519
Detelić Nikola-Jakobov 35, 36, 54, 56, 57, 111, 119, 150, 151, 170, 274, 483, 499, 500
Detelić Stjepan-Pavlov 512
Devčić Jure 259
Devčić Milan 62
Devčić Šime 62
Deverić Josip-Dumić 363, 462, 469
Deverić Josip-Jotina 335
Deverić Juraj-Dumić 335, 361
Deverić Mijo-Dumić 136, 198, 495, 497, 498
Deverić Stjepan 136, 335
Deverić Vinko-Frenk 136
Dević Jakov 159, 160, 212, 218
Dežman 32
Dijanežević Antun 345
Dijanežević Jana 149, 433
Dijanežević Josip 150
Dijanežević Mato 335
Dijanežević Stjepan-Pepo Kesać 150
Dijanežević Vlado-Imbrin 150
Dijanić Marko 311
Dijanić Mijo 139, 335
Dijanić Stjepan 311
Dijanović Mato 272
Dim Julije-Đula 67, 264, 338,339, 353, 354, 355, 358, 362, 363, 364, 365, 366, 368, 369, 370, 371, 373, 375, 429, 503, 507
Dimić Nada 24
Diminčić Antun-Budinski 321
Dimnjaković Ivica 39
Dimnjaković Tomo 39
Dizdar Zdravko 4
Dobričević 424
Dobrilović Josip 95
Dobrinić Mijo 35
Dolački Josip 403
Dolanjski Marijan 246
Domitar Ivan-Formanek 20, 347
Domitrović Juraj 299
Domitrović Juraj-Furjan 307
Domitrović Mika 128
Domitrović Vinko 38
Domjanković Stanko 140
Domjanković Stjepan 334, 336
Donjerković Marko 417
Dorotić Franjo 299
Dorotić Stjepan-Špektor 300
Dorotić Vinko 369
Dorotić Vinko-Picek 300
Dozet Perica.51, 423
Dragojević Joža 360
Dragojlov F. 488
Drapšin Petar 474
Draušnik Jurica 289, 398
Drk Juraj 84
Drobnjak Antun 76
Drobnjak Barica 314, 315
Drobnjak Bolto-Kundek 43, 58, 74, 128, 311, 314, 315, 322
Drobnjak Bolto-Stjepanov 127
Drobnjak Eva 53
Drobnjak Franjo 198
Drobnjak Franjo-Kundek 26, 270, 31 1, 314, 353
Drobnjak Franjo-Spašinćakov 53, 57, 75, 76, 123
Drobnjak Ivan-Konzul 4, 129, 131, 311, 494
Drobnjak Ivan-Vugrić 129
Drobnjak Josip-Kundek 311, 314, 315
Drobnjak Kata 53, 57
Drobnjak Ljuba 57, 314, 315, 427
Drobnjak Ljubica 53
Drobnjak Mara 314, 315
Drobnjak Mara-Konzulova 379
Drobnjak Mato-Kundek 43, 314, 315
Drobnjak Mato-Spašinćak 25, 26, 27, 36, 40, 41, 46, 52, 53, 57, 314
Drobnjak Ruža ud. Perenski 314, 315, 376, 427
Drobnjak Ružica 314, 315
Drobnjak Slavica 314, 315
Drobnjak Stjepan-Konzul 313
Drobnjak Stjepan-Šmrkavi 127
Drobnjak Šimun-Kundek 58, 74, 314,315
Drobnjak Tomo 314, 315
Drolc Mira 429
Drolc Pavao 339, 429
Drolc Štefa 429
Drvodelić Josip 310
Drvodelić Vlado-Vrabičin 273, 282, 327
Držanić Janko 214, 215, 216, 218, 222, 225, 238
Dujmović 69
Dulmin Zvonko 324
Dušan 97, 98
Duvančić Ante 4
Dvorski Ivan 331, 332, 333

Dvoršak Ivan 153
Đan Ivan 436
Đijanec Tomo 319
Đujić 243
Duka 267
Đumlija Marko 78, 139, 337
Đurak Vinko 364
Đuran lvan-Đimbrek 83, 123
Đuran Josip 321
Đuranić Ana 52
Đuranić Anica 57
Đuranić Bara 57
Đuranić Blaž 57, 70
Đuranić Đuro 52, 57
Đuranić Josip 57, 76
Đuranić Josip-Beden 35, 52,
Đuranić Kata-Kaja 35, 52, 57, 424
Đuranić Mara-Bedenova 425
Đuranić Milka 57, 424
Đuranić Ruža 57, 70, 74
Đuranić Stjepan 57
Đuranić Stjepan-Bas 35, 52, 124, 264, 265, 318, 323, 353, 360
Đuranić Stjepan-Tišlar 35, 52, 57, 265, 267, 268, 269, 276, 278
Đuranić Šimo 57
Đuranić Šimun 70, 74
Đuras Ivan 324
Đurašin Đuro 344
Đurašin Đuro-Jagin 309
Đurašin Đuro-Susedov 309
Đurašin Ivan-Bata 207, 208, 209, 344, 404, 405, 407
Đurašin Jana 447
Đurašin Josip-Biškup 312
Đurašin Julka 434
Đurašin Nikola 197
Đuretić 485
Đuretić Bara 434
Đuretić Imbro-Kovač 219
Đuretić Jana 434, 447
Đuretić Janko 308
Đuretić Janko-Lubek 308
Đuretić Lovro 308
Đuretić Mato-Bareskin 308
Đuretić Mato-Lazin 308
Đuretić Mirko 303, 308, 378, 379
Đurić 234
Duriš Kata 425
Duriš Luka-Mrvec 321
Duriš Mara 425
Duriš Ruža 425
Eden Anthony 245
Eichienger Paulina 502
Ekstein Klara 343
Emanuel Viktor III 240
Engles Friedrich 120, 517
Erdelja Josip 387
Ernjaković Pero 343
Esih Dragutin 33, 494
Ević Frank 417
Fabečić Franjo 335
Fabečić Josip 335
Fabijančić Antun-Daičov 341
Fabijančić Bara-Stipanova 432
Fabijančić Bara-Stipanova 432
Fabijančić Barica-Japina 277, 432
Fabijančić Fabijan 74
Fabijančić Ivan-Tomacov 46
Fabijančić Mara-Japina 430, 431
Fabijančić Mara-Stjepanova 423
Fabijančić Marica-Japina 281, 432
Fabijančić Slava-Čurulka 432
Fabijančić Stjepan-Japa 36, 43, 44, 45, 47, ll, 84, 111,148, 149, 162, 163, 164, 172,180, 229, 262, 264, 271, 274,341, 342, 348, 349, 354, 358,373, 431, 455, 463
Fabijančić Stjepan-Japin 4, 454
Fabijančić Tona-Japin 454
Fabijanec Jalža r. Vugrić 432
Fabijanec Juraj 143
Fabijanković Andro-Sabol 321
Fabijanković Stjepan-Jakunec 321
Fabijanović Šime 63
Facko Ivan-Tecin 123, 125
Facko Jaga 57
Facko Ljuba 425
Facko Mato 33, 52, 57, 101, 102
Falat Ivan 150, 345, 433
Falat Mara 433
Fanton 376
Farolfi Ivan 243
Feljan Jana r. Pejak 435
Feljan Juraj 300
Feljan Ruža 436
Feljan Vejkoslav 300
Fendrija Josip 41
Ferderber Božo 52'2
Ferderber Josip 324
Ferdber Jure-Ivo 324
Ferenčak Đuro 21, 498
Ferenčina Josip-Jotka 128, 130, 313
Ferk Franjo 198
Ferko Alojz 301
Ferko Franjo 301
Ferko Vinko 301
Fijan Ivan 35, 49, 52, 57, ll, 76, 276, 278, 500
Fijan Kata 57
Fijan Mato 57
Fijan Mila 323
Fijan Stjepan 57, 70, 74, 323
Fijolica 281
Fiket Đuro 353, 354
Fiket Franjo 354
Fiket Ivan 354
Fiket Mara 432
Fiket Stjepan 148, 315, 316, 340, 346
Filipić Martin-Brko 175
Filipović 179
Filipović Jana 434
Filipović Josip 211
Filipović Ljuba 425
Filipović Mijo 129, 211, 312
Filipović Stjepan-Mudrijaš 309
Filković Janko 198
Fiolić Alojz 154, 164, 317, 321, 347
Fiolić Ana 436
Fiolić Andrija-Mlakar 317
Fiolić Anton 197
Fiolić Antun 154
Fiolić Branko 154
Fiolić Dorica 29, 154, 317, 393, 396, 399, 419, 436, 438, 447, 481, 502
Fiolić Ivan-Breganov ll, 153, 154, 157, 198, 199
Fiolić Josip 154, 316, 317, 353
Fiolić Juraj 154
Fiolić Ljuba ud. Krpičak 436
Fiolić Marica 277
Fiolić Mijo-Miško 154, 198, 317
Fiolić Nikola-Mika 27, 29, 154, 317, 357, 361, 362
Fiolić Olga 502
Fiolić Pavao 154
Fiolić Petar 77, 165, 227, 229, 317, 362, 363, 364, 398, 399, 400, 401, 403, 463
Fiolić Tomo 154, 198, 492, 497
Fiolić Vjekoslav 29, 38, 210
First Josip 53
First Milan 129, 212, 213, 429
First Stjepan 53
Fištrić Stjepan 211
Flajpan Stjepan 272
Flego Savo-Celik 256
Fočić Jakov 198
Fotić Konstantin 245
Fra Bernando 243
Franc 356
Francetić Jure 97
Franekić Martin 20, 273
Franić Milan 343
Franjo 90, 171, 278
Fredi 347
Frgić Marko 496

Fried Adolf 343
Frigan 259
Frol Frane 443
Fućkala Drago 154, 183
Fućkala Janko 154, 169
Fućkala Josip 197
Fućkala Milan 197
Furić Stjepan-Pepa 317
Furić Vinko 32
Furijanić Stjepan 197
Furjan Ivan-Lukec 331
Furjan Mijo-Miha ić, 155
Furjan Mijo-Rešek 331
Furjan Stjepan-Stjepana 331

Gajdek Bara 70, 74
Gajdek Ivan 57, 70, 74
Gajdek Ivan-Ivanov 57
Gajdek Janko 327
Gajdek Ruža 57
Gajdek Stjepan 177
Gajdek Šimun 322
Gajski Jure 197
Galeković 222, 327
Galeković Antun-Ivekov-Sabolov 46, 342, 344, 482
Galeković Bara r. Crnić 432
Galeković Drago 4
Galeković Franjo 46
Galeković Franjo 335
Galeković Franjo-Crleni 334, 335, 430
Galeković Franjo-Macek 343
Galeković Imbro 57
Galeković Jana r. Crnić 432
Galeković Josip-Buševčićin 25, 26, 343
Galeković Juraj 46, 173, 174
Galeković Lacko-Barberov 26, 44, 45, 46, 53, 57
Galeković Mara 57
Galeković Mijo-Berberov 344
Galeković Nada-Strucina 432
Galinac Viktor 249
Galjer Nada 21
Galjer V. 21
Galović Alojz 269
Galović Andrò 299
Galović Barica 438
Galović Ignac 302
Galović Jura-Mali 301
Galović Juro-Dugi 301
Galović Lacko 301
Galović Stanko 377
Galović Stjepan 295, 297, 298, 301
Galović Tomo-Malovec 302
Galović Vinko 300
Galović Vjekoslav 202
Galović Vjekoslav-Malovec 302
Galović Zora r. Dorotić 435
Gašparec 364
Gašparec Ivan 309
Gašparec Juraj 309
Gašparec Stjepan 309
Gašparić Mijo 343
Gašparov Ante 496
Gaži Zvonimir 388
Gene Franjo 328, 503, 522
Georgijević Dimitrije 415
Geršković Leon 229
Giriček Tomislav 395, 396
Glagolić Mihajlo-Mišo 481, 497, 499
Glagolić Stjepan-Pepček 134
Gledić Adam 380
Gledić Milan 473, 474
Gmižić Antun 314
Gmižić Josip-Martinkov 132, 173
Gmižić Mara 314, 315, 427
Gmižić Nikola 502
Gmižić Stjepan 320
Gmižić Vid 314
Godić Janko 305
Godinić 455
Godinić Ivan-Mali Tito 270, 303, 304
Godinić Jana-Štruklica 304
Godinić Josip-Vederec 304
Godinić Ljuba-Pekarica 436
Godinić Mara 434, 482
Godler Petar 299
Gojković Dejan 29
Goldoni Frederico 244
Golubić 370
Golubić Franjo 38
Golubić Marica ud. Horvačić 268, 352, 359, 360, 368, 369, 377, 436, 438, 447
Golubić Pavao 306
Golubić Pavel 67
Golubić Vinko-Golub 29, 30, 436
Gorenc Johan 346
Gorenc Mijo-Gulić 327
Gorički 24
Goring Joža 273
Graber Ivan 191, 204
Graber Mirko 21, 335
Grabušnik Berislav 4
Grbinić Josip 143
Grbinić Mijo 143
Grbinić Milan 404, 407
Grčević Josip 154, 157
Grdenić Antun 474
Grdenić Drago 381
Grdenić Ivan 374
Grdenić Ivan-Jantolov 301
Grdenić Josip 372, 374
Grdenić Josip-Barber 299
Grdenić Josip-Zidanić 301
Grdenić Josip-Železni 301
Grdenić Juraj 372, 373, 374, 375
Grdenić Juraj-Jurlek 331
Grdenić Mika 372, 373, 374, 375
Grdenić Nikola ić, 155, 330, 475
Grdenić Nikola 474
Grdenić Stanko 374
Grdenić Stjepan 267, 269, 295, 298, 301, 363, 364, 375
Grdić Juraj 135
Grdić Stjepan 21, 40
Grdan Franjo 305
Grdan Ivan-Gat 309
Grdan Josip 305
Grebenec Ivan-Kolomaničkin-Pičotkin 305
Grebenić 229
Grebenić Ivan 143
Gredelj Slavko 303, 309
Gregorec 229
Gregorec Tomo 322
Gregorić Mato-Cepek 322
Gregorić Pavao-Brzi 288, 289, 291, 478
Gregorka Mato 312
Gregurinčić Ivan 20
Grgar Josip 129, 315
Grgar Josip-Pavlov 135
Grgar Juraj 128, 315
Grgetić Josip 312
Grgić Ante 154
Grguranić Nikola 303
Grgurić 32
Grgurić Aleksandar 64
Grkšin Mirko 211
Grogler Vjekoslav 147
Gršetić Alojz 67
Gršetić Alojz-Bukovičkin 144
Gršetić Franjo-Hamada 300
Gršetić Ivan-Jandričkin 144, 303, 306
Gršetić Kata 435
Gršetić Mara r. Jerleković 434
Gršetić Mara-Šokica 434
Gršetić Nikola-Hamada 300
Gršković Mirko 417
Grubišić 214
Gruičić Mira 36, 74, 124, 339, 419; 429
Gruičić Slavko 218
Grulović Nikola 289, 291
Grundner Rudolf 379
Gubec Matija 23, 166, 288
Guberina Ivan 215
Gučić Blaž 132, 314, 315

Gučić Ivan 132, 313
Gučić Janko 58
Gučić Štef 38
Gusić Barica ud. Jug 429
Gusić Josip-Franjin 63, 64
Gusić Juraj-Meček 339
Gusić Mijo 69, 78, 218
Gusić Nikola-Mika 4, 63, 64, 473
Guštin Lovro 197
Guzanić Josip 58
Gvozdanić Pavao 304
Habajec Franjo 323
Habesinov 207
Habunek Gustav 503
Hac Vjekoslav 379
Hačić Ivan 298, 373, 375, 379
Hačić Mijo 153
Hačić Tomo 301, 372, 373, 374, 375, 379
Hadelan Josip 31
Hadrović Dragutin 36, 78
Hajdinović Đuro 320
Halama Ivan-Kolo 330, 331, 332, 333
Halama Juraj II, 155, 156, 157
Halapir Božidar 45
Halapir Zdravko 46
Haleuš Bolto 259
Haludek Drago 256
Haluga Ivan 337
Haluga Jelica 430
Haluga Josip 135, 337
Haluga Ljubica 430
Haluga Marko 337, 377, 383, 404
Haluga Mijo 135
Hans 342
Hanževački Josip 74
Hapač Barica 33, 427
Hapač Gustav 128
Hapač Ivan 33, 58, 128, 130, 427, 496
Hapač Janko 33
Hapač Josip- Jože 25, 33, 37, 40, 43, 59, 83, 94, 128, 129, 137, 166, 184
Hapač Mato 268, 311, 315, 349
Hapač Slavko 128
Hapač Stjepan-Mali 128
Hapač Stjepan-Veliki 128
Haramінčić Juraj 388, 397, 506
Haramінčić Nada 506, 507
Harapin Irma 197
Harison 402
Hariš Ivan-Gromovnik Ilija 490, 491
Havidić Alojz 300
Havidić Ana 437
Havidić Ana-Andrijina 434
Havidić Antun 142, 143, 298
Havidić Antun-Beli Deda 269
Havidić Bara r. Smolković 434
Havidić Dora-Antunova r. Horvat 299, 434
Havidić Gabrijel 142, 143, 270, 277, 280
Havidić Jela-Stjepanova 434
Havidić Josip-Franekić 29, 41, 92, 197, 414, 437, 474
Havidić Juraj 30, 91, 92, 142, 269, 300
Havidić Juraj-Mlađi 143
Havidić Kata r. Ceković 434
Havidić Lacko 298
Havidić Mara-Capin 434
Havidić Marica ud. Mikulić 270, 277, 438
Havidić Mijo 198, 298, 300
Havidić Mijo 300
Havidić Stjepan 300
Havidić Stjepan 300
Havidić Stjepan 300
Havidić Mijo 300
Havidić Vinko 156, 269, 270, 298, 300, 364
Hebrang Andrija 289, 443, 461
Hekman Jelena 4
Helm Hans 246
Herbart 388
Hercigonja 394
Herenčak Josip 490
Herenčak Stjepan 492
Herenčić Ivo 488
Hermanović Ana r. Dorotić 435
Hermanović Kata r. Kušević 435
Hermanović Petar 302
Hibner Ivan 383
Hiršl Mira 404
Hitler Adolf 19, 23, 243, 338, 350, 351, 467, 468, 506
Hlopec Barica 188
Hlopec Franjo 58
Hlopec Mirko 346
Hlopec Slavko 188, 198
Hlopec Stjepan 26, 37, 58
Holbak Josip 332
Holjevac Većeslav-Veco II, 92, 93, 223, 237,336
Holm Hans 241
Horvačić Barica 434
Horvačić Blaž 4, 55, 87, 109, 110, 151, 228, 264, 265, 274, 278, 339, 340, 358, 360, 364, 368, 372, 374, 376, 408
Horvačić Fabijan 215
Horvačić Ivan-Čuks 303
Horvačić Janko-Jankir 434
Horvačić Josip 70, 73
Horvačić Josip-Cvokanov 56
Horvačić Josip-Ješko 303
Horvačić Juraj 106, 151, 740
Horvačić Mara 434
Horvačić Mato 383
Horvačić Slava ud. Rožić 432
Horvat 124
Horvat Ivan 307
Horvat Ivo 131, 311, 491, 493, 494, 497, 498
Horvat Josip 299
Horvat Juro 299
Horvat Lacko 299
Horvat Pavao 302
Horvat Petar 222, 324
Horva Stjepan 303, 307
Horvat Stjepan-Buđo 61, 140, 141, 142, 155, 471, 472, 473 489, 522
Horvat Vinko-Buđo 299
Horvatić Florijan 63, 302, 307
Horvatić Franjo 504
Horvatić Marijan 302
Horvatić Marta 302
Horvatić Mato 387
Horvatić Mira 277, 279, 371, 500
Horvatin Mladen 16
Horžić Vid 323
Host Adalbert 388
Hrenčević Đuro-Matijin 323
Hrenčević Šimo-Gojko 323
Hrenčević Šimun 353
Hrešćek Nikola 322
Hrkovec Mijo-Jalđin 144
Hrkovec Stjepan 310
Hrkovec Stjepan-Mijalkov 144
Hršak Bara r. Mikulčić 428
Hršak Josip 346
Hršak Mato 26, 37, 43, 44, 45
Hrvačić Barica 303, 307
Hrvačić Fabijan 25, 43, 44, 48, 110, 340, 341, 404, 405, 407, 432, 485
Hrvačić Franjo 456, 474
Hrvačić Ivan 304
Hrvačić Jana 432
Hrvačić Lacko 36, 46, 48, 145, 341, 432
Hrvačić Mirko 61
Hrvačić Stjepan 474
Hrvoić Mirko 198
Hrvoje 191
Hrvojić 162
Hrvojić Ana 353
Hrvojić Bara 425
Hrvojić Danica 323
Hrvojić Jana 425
Hrvojić Josip-Steklar 323
Hrvojić Kata 425

Hrvojić Mirko 381
Hrvojić Stjepan-Drk 321
Hrvojić Šimun 322
Hrvojić Vid 162, 321, 353
Hržić Stjepan 482
Hudas Ivan 205
Hudin 260
Humeljak Roko 198
Hursijević Dragutin-Žugec 149, 150, 315, 456, 485
Huzjak Blaž 380
Huzjak Franjo-Škornjak 300
Huzjak Ignac-Špetriček 300
Huzjak Ivan-Rogoz 313
Huzjak Mara r. Ceković 435
Huzjak Rok 138
Huzjak Stjepan-Škorudi 300
Huzjak Višnja 4

Ilenić Ivan 339
Ilijević Janko-Brežani 327
Inkret Antun 130
Iskrič Lydia 392, 393
Istrijanac 476
Išek Mato 179
Išek Mato-Amerikanac 325
Išek Milan 325, 326
Išek Nikola-Šiljak 326
Ištvanić Juraj 58, 78
Ivan Branko ii
Ivan Dragica 318
Ivan Stjepan ii, 155
Ivančan Imbro 323
Ivančan Ivan 319
Ivančić Ivica 4
Ivančić Janko 220
Ivančić Mato 220
Ivanek Đuro 70, 74
Ivanek Mijo 70
Ivanić 218
Ivanić Matija 288
Ivanković Katica 504
Ivanković Ljuba 70, 74
Ivanković Marko 70, 74
Iveković Mladen 289
Ivezić Mile-Nogan 417
Ivica 90
Ivičar Imbro 319
Ivičar Ivan 198
Iviček Ivan ii, 155, 157
Iviček Miško ii
Ivičinec Mijo 70, 74
Ivić Bogdan 211
Ivić Viktor 33
Ivšan Josip 301
Ivšan Stanko 197
Ivšan Stjepan 301
Ivšan Tomo 301

Jagec 498
Jager Đuro 172, 174
Jagić Ranko 63, 64, 139
Jagodić Janica 436
Jagodić Janko-Biškup 328
Jagodić Katica 277, 436, 447
Jagodić Stjepan 273
Jagodić Stjepan-Relja 326
Jagodić Stjepan-Suda 329
Jakopčić Ignac 370
Jakopčić Jela r. Vugrinović 370
Jakopčić Stjepan 33, 130
Jakopčić Tomo 370
Jakšić Sam 417
Jambrek 127
Jambrek Vlado 491, 498
Janaček Marija 506
Jančić Mijo 100
Jančiković Tomo 242
Jandraš Kata-Maksa 436
Jandraš Mijo-Lipa 330, 331, 333, 349, 363, 398
Jandraš Mika 333
Jandraš Pavel 333
Jandriš Anđelka 447
Jandriš Antun 314
Jandriš Mijo-Jordan 157, 274, 334
Jandriš Stjepan-Puzek 133, 163, 167, 263, 264, 268, 334, 337, 352
Jandro 263
Janečić Bara 430
Janečić Mijo-Crni 335
Janečić Stjepan 337
Janeković Ivan 198
Janić J. Dušan 251
Janić Vjekoslav-Lale 39
Janić Vlado-Capo 21, 22, 23, 24
Janko 251
Janković 199
Janković Drago-Pecinov 132
Janković Franjo 337, 386
Janković Franjo-Amerikanec 26, 58, 74
Janković Ignac-Amerikančev 132, 311, 314
Janković Imbro 135
Janković Ivan 35, 56, 62, 108
Janković Ivan-Crleni 25, 26, 38, 40, 41, 43, 63, 110, 129, 143, 314
Janković Ivan-Josipov 455
Janković Ivan-Plasikec 314
Janković Jana 423
Janković Josip-Stankin 25, 38, 43, ii, 132, 313, 486
Janković Juraj 108
Janković Kata 423
Janković Kata-Crlenkova 117, 268, 270, 422, 423, 426, 437, 438, 445, 447
Janković Kata-Franjina 426
Janković Kata-Nacekova 423, 426, 438, 447
Janković Ljuba 423
Janković Ljuba-Stjepanova 426
Janković Mara-Kosica 423, 426
Janković Marica-Crlenkova 455
Janković Mato 314
Janković Mijo 504
Janković Nada-Jože Stankinoga 117, 422, 423, 426, 438
Janković Rudolf-Rudek 123, 319
Janković Slava 423
Janković Slava r. Detelić 108
Janković Stanka 426, 455
Janković Stjepan 29, 58, 381, 404
Janković Stjepan-Benjkov 173
Janković Stjepan-Katin 313
Janković Stjepan-Lilek 38
Janković Stjepan-Mesko 133, 135, 337
Janković Zlata 423
Jastrebenac Stjepan-Stariji 326
Jaugust Fedor 64
Javornik Ivan-Ratko-Lala 33, 158, 471, 473, 474, 475, 476, 477
Jelekovac Antun-Tonček 307
Jelekovac Bara-Stojka 307, 434, 438
Jelekovac Slavko 266, 270, 302, 363, 364
Jelekovac Stjepan 307
Jelekovac Stjepan-Imbrin 325, 329
Jelena 153
Jelinčić Pavel 376
Jenčić 416
Jendrašić Stjepan 241
Jengić Ivan 175
Jerleković 363
Jerleković Josip-Srednji 144
Jerleković Stjepan-Kos-Belin 306
Jerleković Stjepan-Srednji 306
Jerman Drago 39
Jernej 113, 477
Jesih Betika 396
Ježić Josip 154
Jojić Velimir 242
Josipović 233
Jovanić Đoko 289, 291
Jovanović Dragi 19
Jovaš 251
Jože 212
Juda 79
Jug Franjo 502

Juha Dragutin 319, 324
Juha Ivan 319, 324
Juha Stjepan 319, 324
Juničić Barica 278
Juničić Josip 495, 497
Jura 485
Jurak Ivan 130, 131
Jurak Stjepan 323
Juras Luka 256
Jurašić Juraj 316
Juratović Marko 374
Juratović Mato 301
Juratović Stjepan-Oblić 299
J-jrek 279, 280
Jurenić Katica 276, 314, 315
Jurenić Stjepan-Komesar 133
Juričić Marica 70, 74
Juriček Josip 31
Jurin Josip 128
Jurinčić Nikola 417
Jurjević Ivan-Đan 158, 436, 479
Jurjević Jana 436
Jurjević Vjekoslav 158
Jurković Juka 417
Jurman Juraj 166, 388, 502
Jurman Nada 397
Jutriša Janko 158
Jutronić Bruno 244
Juvan Jana 435
Juvan Petar 327
Kaj a 476
Kajić Mijo 106, 210, 211, 313
Kalajna Vlado 314, 315
Kale Jurica 24
Kalisar Josip-Rus 305
Kaihbera 342, 482
Kanić Slavica 446
Kanoti Matija 256
Kantura Štefica 396
Kapusta Drago-Karlo-Slatki 26, 43, 58
Karadordević Aleksandar 73, 217
Karađorđević Pavle 252
Karadordević Petar II 240, 242, 244, 245, 254, 290, 372, 409, 411, 460, 469
Karanović Vukašin 30
Karaš Josip 4
Karaš Mato-Brkić 75
Karaš Mijo-Gazda Miško 96
Kardelj Edvard-Bevc 121, 283, 285, 399
Karlović Petar 155, 331
Karnas Stjepan 67, 138, 164, 214, 231
Kasumović Dane 417
Kasumović Joso-Lugar 417
Kaše Zigfrid 243
Kata 481
Katarinčić Filip 312
Katica 279, 280, 282
Katić Miroslav 4
Katinčić Pavao 69, 70, 72, 81, 91
Katnić Josip 417
Katovčić Juraj 196
Katulić 116
Katulić Antun 519
Katulić Blaž-Kočev 60, 151, 482, 519
Katulić Filip 106, 519
Katulić Imbro-Mirko 73, 87, lio 151, 199,274, 340
Katulić Ivan-Kočev 456
Katulić Ivan-Štefinov 54, 62, 73, 87, 108, 291, 525
Katulić Jakob 107
Katulić Nikola 519
Katulić Stjepan-Mali 61, 279, 480, 484, 485, 487, 488, 489, 496, 498, 499
Katulić Stjepan-Tebekov 61
Kaurić 104, 105
Kaurić Dragutin 272, 277
Kaurić Imbro-Đim 38, 39, 272, 273, 325
Kaurić Katica 273
Kavur 402
Kavur Ada 506
Kavur Mato-Šuster 319
Kavur Vera 409, 429
Kazić Stjepan 486, 487
Keber August-Čelavec 33, ff, 157, 476
Keber Josip-Zagrepčanin 475
Kečanović Eugen 388
Kenfelja Duka 120, 165, 249
Keravić B. Rad. 251
Keršovani Otokar 17
Kezele Ivan 136
Kikić Hasan 273
Kireta Branko 273
Kireta Josip 39, 273
Kireta Josip-Brodar 325
Kireta Vjekoslav 273
Kireta Vlado 4, 39, 198, 273
Kireta Zora 277
Kireta Zvonko 273
Kirin Đuro 219
Kirin Stjepan 303
Kirinčić Ante 506
Kirinčić Franjo 362, 363, 364, 434
Kirinčić Franjo-Boško 43, 56, 63, 84, 141, 225, 302, 304, 305, 349
Kirinčić Franjo-Boškov 67, 144
Kirinčić Franjo-Lovrićev 304
Kirinčić Ivan-Boškov 63, 84, 270, 294, 302, 304, 434
Kirinčić Jana r. Brajković 63, 433, 434, 438
Kirinčić Josip-Boškov 56, 63, 144, 454, 455, 458
Kirinčić Kata 447
Kirinčić Ljubica ud. Kovačić--Boškova 67, 433, 434
Kirinčić Milka ud. Pejak 433
Kirinčić Stjepan 267, 302, 304
Klačić Lacko 319
Klafurić Franjo-Medan 334, 335
Klafurić Juraj-Šnajder 335
Klafurić Vinko-Pikač 136
Klaić 397
Klakočer Boris 388
Klancir Franjo 131
Klancir Josip 131
Klarić 130
Klarić Barica 278
Klarić Jaga r. Grdenić 436, 438
Klarić Marinko 4
Klarić Mato-Matica 18, 32, 338
Klarić Stjepan-Štefo 52, 175
Klarić Štefa 506
Klasnić Imbro 105
Klasnić Ivan 345
Klasnić Ivan-Lončar 304, 305
Klasnić Jana 106
Klasnić Josip-Lončar 304, 305
Klasnić Mato 308
Klasnić Milan 198
Klasnić Stjepan-Pandur 329
Klemar Đuro 473
Klenović Antun 504
Klenović Luka 504
Klenović Reza 430
Klenović Stjepan-Štrukelj 133, 135
Klenović Vinko 42, 43, 52, 54, 265, 268, 273, 333, 335, 362
Klepac Albert 322
Klepac Gabrijel 307
Klepec 30
Knebl Franjo 389, 444
Knez Stjepan 32
Knežević Milan 343, 472, 473, 474
Knežić 179
Knivald Josip 33
Kocijan Bara 215
Kocijan Franjo 169
Kocijan Ivan 396
Kocijan Stjepan 490, 492
Kocmanić Ivan 175, 198
Kodabec Ivan 123
Kodabec Marko 237, 427
Kodabec Marta 311, 427

Kodabec Stjepan 321
Kokot Ivan 198
Kokot Juraj 21, 26, 37, 41, 43, 109, 110, 133, 338
Kokot Stjepan 256
Kolar Ivan-Škajnec-Stjepanov 319
Kolar Josip 381
Kolar Josip-Kožurač 323
Kolar Luka 35
Kolar Mato-Bartolov 323
Kolarec Dragutin 4
Kolarec Ivan 328
Kolarić 164, 386
Kolarić Tomo 317, 324
Kolarin Stjepan 125
Kolar-Dimitrijević Mira 4
Koletić Franjo-Kostreš 323
Koletić Ivan-Dimnjak 320, 323
Koletić Ivan-Žarina 320
Koletić Josip-Šepriga 323
Koletić Katica 320, 323, 363, 447
Koletić Mato-Kerec 320
Koletić Stjepan 323
Koletić Stjepan-Spodoba 323
Koletić Šimun-Šepriga 320
Kolić Josip 131
Koloman 104, 105
Koloman Ivan 371
Koloman Jana r. Koletić 371
Koloman Marko 371
Kompes Tomo 473
Končar Rade 20, 106, 111, 132, 134, 138, 152, 153, 156, 158
Končar Radislav 234
Kopač 95
Kopajtić Nikola-Sr. 417
Kopfer Josip 266, 271, 318, 323
Kopius Dragutin 70
Koprivnjak Filip 228
Koprivnjak Ivan 44, 45
Koprivnjak Stjepan 153
Kopun Ana 57
Kopun Dragutin 57
Kopun Jana 70
Kordić Ivan 307
Kordić Milka 434
Kordić Mirko 307
Kordić Stjepan 307, 308
Kordiš Franjo 346, 483
Koren Stjepan-Benđo II, 89, 92, 113, 161, 164, 167, 168, 174, 183, 191, 275, 310, 444, 478
Korenić 77
Korenika Alojz-Lozinec 153
Korenika Ana-Ivićeva 436
Korenika Bara 436
Korenika Barica 437
Korenika Juraj 153
Korenika Ljuba 436
Korenika Ljubica 437
Korenika Marko 153, 277, 377, 395, 396
Korenika Milka 436
Korenika Nikola 383
Kornet Ivan 228, 229
Kornet Mijo 321
Kos Ana 371
Kos Ana ud. Smolković 435
Kos Andrija-Mučenik 298
Kos Bara-Kešurica 435, 436
Kos Bara r. Kušević 371
Kos Bartol-Mlađi 316
Kos Bartol-Stariji 316
Kos Dragica ud. Brica 64, 429
Kos Dragutin-Čvrček 172, 343
Kos Filip 73, 75, 347, 482
Kos Franjo 239
Kos Franjo-Talijan 26, 45, 46, 48, 59, 123, 148, 343, 429, 488
Kos Ivan 327
Kos Ivan 369
Kos Ivan-Babičin 55, 60, 151, 408, 414, 519
Kos Ivan-Đoni 456
Kos Jana r. Katulić 432, 485
Kos Janko 371
Kos Jela 369
Kos Jela r. Petričković 435
Kos Josip 316
Kos Josip-Bačvar 325, 327
Kos Josip-Mikičin 35
Kos Juro 368
Kos Kata r. Gršetić 368
Kos Kata r. Kušević 371
Kos Mara ud. Kovačević-Babičina II, 431, 481
Kos Mara-Jankova 73
Kos Marica-Tomekova 379, 436
Kos Martin 498
Kos Mijo-Zorko 1, 3, 4, 5, 10, 26, 36, 54, 56, 57, II, 84, 89, 103, 107, 109, 111, 151, 157, 172, 262, 264, 265, 268, 276, 279, 349, 485
Kos Miško 368, 369
Kos Nikola 26
Kos Stjepan 198
Kos Tomo 369, 370, 371, 383
Kos Vera 429
Kos Vid 49
Kos Zdenka 429
Kosalec Ivan 426
Kosalec Marija 426
Košić Josip 198
Košić Kata 301
Košić Kata 427
Košić Katica ud. Petravić 435
Košić Marko 67
Kosinović Katica 506
Kosmajac 19
Kosovi Anatolij 205
Kosovi Ivan 205
Kosović Kazimir 508
Kosović Neva 508
Kostadin Alojz-Zebec-Josipov 305
Kostadin Josip-Zebec 304
Kostanjević Bara 434
Kostanjević Nikola 304
Kostenjak 521
Kostenjak Ana 436
Kostenjak Mara 436
Kostenjak Zlata 436
Košak Vladimir 77, 254
Košutić August 77, 78, 240, 241, 243, 245, 246
Košutić Sida 241
Kotoran Đuro 196
Kotrman Josip-Markulinić 133
Kotrman Josip-Stjepanov 61
Kovač Bolto 322
Kovač Ivan-Crni 127, 322
Kovač Velimir 198
Kovačević Bara ud. Robić 432
Kovačević Drago-Karlek-Lončarov 345
Kovačević Franjo II
Kovačević Franjo-Mali Komar 340, 345
Kovačević Ivan-Komarov 345
Kovačević Ivka 387
Kovačević Juraj-Kučkinin 340, 512
Kovačević Matić 525
Kovačević Nikola 4
Kovačević Stjepan 77, 78, 87, 90, 112, 114, 239, 310, 341, 364, 402
Kovačić 143
Kovačić Alojz-Iso 144
Kovačić Alojz-Petrov 301
Kovačić Ana-Josipova 434
Kovačić Bara r. Križanić-Babica 359, 398, 401, 422, 431, 437
Kovačić Bara-Hodalkova 67
Kovačić Blaž-Plevica 345
Kovačić Branko-Jerbekov 431, 454
Kovačić Dragica-Sonja 77
Kovačić Dragutin-Jerbekov 354, 431, 473
Kovačić Franjo-Čirola 144, 434
Kovačić Franjo-Lončarov 345
Kovačić Franjo-Pavlov 301
Kovačić Imbro 301, 325, 329, 330

Kovačić Irma 4
Kovačić Ivan-Čirola 63, 67, 144, 303, 434
Kovačić Ivan-Goran 34, 94, 95, 96
Kovačić Ivan-Markov 144
Kovačić Janko 201, 329
Kovačić Josip 295, 298, 301, 353
Kovačić Josip-Tito 144
Kovačić Kata r. Kos 434
Kovačić Kata r. Šnajder 434
Kovačić Lojz 63
Kovačić Mara 435
Kovačić Marica r. Havidić 301, 434, 43Č, 446, 447
Kovačić Mato 198
Kovačić Mato-Jerbekov 74, 340, 343, 348, 349, 354, 356, 363, 368, 376
Kovačić Mato-Lackov 301
Kovačić Mijo 301
Kovačić Olga 444, 445
Kovačić Roža-Čurulina 434
Kovačić Sidonija r. Štuban-Sida 432
Kovačić Stjepan-Hodalkov 144, 306
Kovačić Stjepan-Štefić-Čirola 306
Kovačić Šimun-Vinkov 301
Kovačić Tomo 329
Kovačić Vid 379
Kovačićek Maks 131
Kovač-Gregorek Draga 425
Kozar Filip 130
Kozar Janko 129, 130
Kozar Tomo 131
Kozinović Katica 507
Kožić Ivan 424
Kožina Ivan 332
Kragulj 48, 101
Kraguljac Simo 197
Krajačić Ivan-Stevo 51, 94, 477
Kralj 402
Kralj Alojz 223
Kralj Juraj 243
Kralj Marija-Kraljica 436
Kralj Rudolf 128, 189, 191, 311
Kraljević Imbro 326
Kraljević Ruža 435, 447
Kraljević Stjepan-Levak 326
Kraljevjić Vinko 326
Kraljević Vlado 196
Kraljić Franjo 310, 312, 349
Kraljić Petar 27, 37
Kraljik Marko 198
Kramari 84
Kramarić 324
Kramarić Draga-Đijanec 323
Kramarić Rudolf 321
Kramarić Tomo 322
Kranjčec Rudolf-Premileni 332
Kranjčević Franjo 307
Kraš Josip 20, 21, 106, 377
Kratković 505
Kraus Josip 506
Krce Pavao 289
Krejči Anton 242
Krek Miha 245
Krilčić Ivan 339
Krilčić Josip 134
Krilčić Pavao 78, 228
Krist Dušan 196
Krišković Ladislava 502
Krištofić Nikola 202
Križanić Bara r. Petras 432
Križanić Bara r. Sobotski 432
Križanić Đuro 78
Križanić Franjo 135, 343, 346, 396
Križanić Franjo-Mijačko 343
Križanić Josip 346
Križanić Juraj-Mlađi 61, 62, 83, 99, 110, 137, 138, 139, 142, 152, 153, 214, 276, 279, 280, 423
Križanić Juranj-Stariji 43, 98, 99, 274, 333, 334, 335, 353, 485
Križanić Mirko 137
Križanić Vera 502
Križetić Bara r. Adjavir-Baca 432
Križetić Drago 148, 346
Krkanić Ivan-Strmec 148, 346
Krkanić Mato 312
Krkanić Tomo 320
Krnjević Juraj 82, 216, 217, 240, 241, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 251, 252, 254
Kronholc 77
Kropš Ivka
Krovinović Janko 272
Krpanić Kata 367, 368
Krpečanec Stjepan-Štefe 328
Krpečanec Tomica 328
Krpičak Ljuba r. Bucina 425
Krsnik Vjekoslav 33
Krstić Krsto 507
Krstulović Vicko 289
Krtica Berislav-Saša 480, 484, 485, 489, 497, 498
Kruhan Jana r. Hrenčević 323
Kruhan Josip 57, 70, 74, 396
Kruhan Josip-Lubec 35, 52
Kruhan Ljuba 57
Kruhan Lovro 57
Kruhan Magda 57
Kruhan Milka 57
Kruhan Stjepan 18, 34, 69, 87
Kruhan Stjepan-Ševo 319, 323
Kruhan Tomo 35, 52, 57, 187, 372, 377, 512
Krumpak Franjo 150, 345, 354
Krumpak Franjo 150
Krumpak Josip-Bolničar 345
Krupa A. 96
Krvarić Ivan-Srbo 40
Krvarić Josip 312
Krvarić Stjepan 129, 311, 312, 313
Krznar Ana-Šebajka 425
Krznar Imbro-Poseja 322
Krznar Stjepan-Paraga 379
Krznar Stjepan-Šo 322
Krznarić Stjepan 58
Kubović Olga 423
Kučan Franjo 4
Kučan Franjo 127, 128, 319
Kučan Jagica r. Drobnjak 53, 127, 272, 318, 319, 425, 426, 438, 447, 464
Kučić Alojz 98
Kučić Bara 430
Kučić Evica 335
Kučić Juraj 98, 294, 335, 357, 386
Kučić Juraj-Mlađi 98
Kučić Juraj-Nikolin 140
Kučić Kata-Šusterova 428
Kučić Lovro 140
Kučić Marko-Tomin 140
Kučić Mato 335
Kučić Nikola 98
Kučić Stjepan-Komandir 98, 99, 140, 142, 471
Kufrin Milka
Kukolja Branko 220
Kukuljinec Nikola 220
Kukuljinec Vinko 220
Kulenović Skender 273
Kuler Kata 70
Kuleš Kata 73
Kumic Ana 57
Kumic Ana-Slavkova 319
Kumic Dora 57
Kumic Đuro 57
Kumic Imbro-Matin 323
Kumic Jana 35
Kumic Josip 52, 57, 323, 381
Kumic Martin 70, 74
Kumic Mato 34, 48, 49, 52, 57, 76, 111, 116, 146, 162, 166, 173, 262, 263, 264, 323, 349, 358, 370, 371, 454, 518
Kumic Mirko 144, 277
Kumic Ruža 34, 35, 52, 57, 166, 264, 265, 267, 268, 349, 360, 419, 422, 424, 425, 437, 441,

442, 443, 444, 447, 454, 455
Kumic Stjepan 35, 52, 57, 77, 197, 319, 454, 455
Kumic Stjepan-Matin 323
Kundek 127
Kundić Ljudevit-Lujo 169
Kundić Stjepan 117
Kundrać Ivan-Čkarek 318
Kunetić Stjepan-Jurin 332
Kunić Franjo 130
Kunić Ivan 490, 491, 496
Kunić Juraj-Šumar 135, 339, 358, 373, 375
Kunić Nikola 78, 134
Kunić Stjepan 130
Kunštek Ivica-Munja 476
Kupinec 78
Kuren Milan-Gubec 33, 34, 50, 51, 94, 95, 477
Kurešić Stjepan 476
Kurilovčan Bara 430
Kurilovčan Imbro 339
Kurilovčan Mato 131, 134, 491, 493, 494, 496, 497, 498
Kurilovčan Stjepan 130
Kurtjev Antanasije-Rus 326
Kusić Juraj 463
Kušan Ivan 197
Kušević Alojz 369, 370
Kušević Ana 371
Kušević Ana-Mizina 428
Kušević Draga-Josipova 428
Kušević Ivan 97, 98
Kušević Ivan 370
Kušević Jela r. Galović 370
Kušević Jelka r. Vugrinović 434, 438
Kušević Josip 369, 370
Kušević Juraj 369
Kušević Kata 371
Kušević Stjepan 369, 370
Kušević Tomo-Fočić 299
Kušević Vinko 369
Kušević Vjekoslav-Jožinačev 300
Kuzmanić Dinko 4
Kuzmec Nikola 312
Kuzmec Slava 427
Kuzmec Stjepan 193
Kuzmić Juraj 197
Kvakan Stevo 379, 382, 473
Kvakan Tomo 322
Kvaternik 77
Kvaternik Eugen 288
Kvaternik Slavko 17, 252

Lacković Ankica 396
Lacković Barica 135, 396
Lacković Franjo 135, 334, 339, 353, 360, 396
Lacković Imbro 83
Lacković Imbro-Jadan 339
Lacković Ivan 135
Lacković Jaga 135
Lacković Josip 110
Lacković Josip-Jožek 134, 339
Lacković Juraj 312
Lacković Juraj-Jadanov 334, 339, 385
Lacković Mato 134
Lacković Stjepan 134
Lacković Vinko 135
Ladišić Rok 379
Ladišić Tomo 198
Lajić Milan 197
Lajić Mile 197
Lakuš Filip 95, 291
Lalić Ivan 507
Lalić Kosara 507
Lamza Petar 196
Lanović Josip 57
Lasić Ivo 24
Lasić Katica 24
Lasić Veljko 27
Latin Josip-Tomaš 324
Latin Stjepan 323, 324
Latin Stjepan-Kolovrtec 322
Latin Šimo-Tomaš 324
Latin Šimun-Sekula 318, 322, 323, 324
Lažnjak Ivan 123
Lažnjak Josip 123
LederIvan-Gido 335, 503
Leder Reza r. Odrčić-Gidina 430
Lejner Božo-Stipe 53
Lektorić Stjepan 78
Lemić Josip 408
Lendarić Franjo 152
Lendarić Ivan 152, 197
Lendarić Mika 373
Lenjin 119, 120, 517, 518
Lesić Veljko 29
Lesić Vlado 183
Lesić Zlata 436, 447
Lesinger Tomo 312
Lešić Olga 506
Ličanka-Nedjeljka 267, 277, 279, 280
Ličko Ana 426
Ličko Ivan-Kurekovkin 320
Lipar Ivica 136
Lipar Mica 430
Lisak Erih 218, 487
Lisek Andrija-Jacek 139
Ljotić 19, 284
Ljubica 35, 39, 280, 282
Ljubić 156
Ljubić Dragica 70, 74
Ljubić Ivo 177
Ljubić Ljudevit 70, 74
Lojen Đuro 387, 388
Lončar Pavle-Prigorac 28
Lončar Stjepan 312
Lončarec Mirko-Joža 158, 476
Lončarević Katica 346
Lončarić Katica 433
Lončarić Viktor 196
Lopaić Ivica II, 173, 183, 401, 403, 433
Lopaić Miško 173
Lopuh 507
Lopuh Antun 312
Lorković Mladen 241, 243, 246
Lovreković 24
Lovreković Đuro 57
Lovreković Ivan 34
Lovreković Katica preud. Kušec 35, 424
Lovreković Milan 33, 41, 45, 57, 67, 84, 122, 262, 263, 349
Lovreković Stjepan 329
Lovreković Tomo-Šoštar 174, 329
Lovreković Zlata 57
Lovrenčić Franjo 104, 105
Lovrić Brnarda 417
Lovrić Nikola 417
Lučić Teodor 417
Lucman Stjepan-Josin II, 155, 157
Lučan Dragutin 150, 172, 173, 198, 256, 257, 345
Lučan Janko-Čila 309
Lučan Nikola 378
Lučan Stjepan 345
Lučan Tomo 309
Lučan-Brico 149
Lučić Bara 432
Lučić Bara 335
Lučić Bara-Stankova 427
Lučić Đuro-Markić 341, 342
Lučić Eda 432
Lučić Fabijan-Markić 36
Lučić Franjo-Pavlina 340, 341
Lučić Imbro 145
Lučić Imbro-Brdar 486
Lučić Josip 151
Lučić Josip 78
Lučić Josip 145
Lučić Josip-Biškupov 36, 43, 46, 84, 141, 145, 146, 173, 263, 264, 274, 431, 432
Lučić Josip-Šekutor 43, 44, 340, 341
Lučić Judita r. Čunčić-Jutka 423, 431, 432, 437, 447
Lučić Kata 432
Lučić Kata-Petrova 432
Lučić Lacko-Petrov 268, 271,

272, 274, 341, 473
Lučić Marica 447
Lučić Stanko 21, 37, 133, 163, 335
Lučić Stjepan-Dorkin-Šereža-njkin 341
Lučić Stjepan-Markić 150
Lučić Stjepan-Šerežanjkin 274, 339
Lugarić Albin 31, 32
Lukač Maša 389
Lukačević Mara 346, 433
Lukarić Josip 417
Lukec Ivan-Blažev 319
Lukec Josip-Josipov 319
Lukec Šimun 57, 76, 77
Lukinić Josip 307
Lukinić Josip-Paun-Mornar 328
Lukinić Mika 328
Lukinić Mika-Paun-Mijatov 328
Lukinić Mika-Paun-Pandur 328
Lukinić Tomo-Paun 328
Lukiški Juraj 130
Lukiški Mijo 131
Lulić Božo 417
Lulić Ivan 417
Mac Dauel 243, 244
Maceković Ignac 302
Maček Vlatko 6, 8, 17,18, 20,22, 23, 27, 77, 78, 79, 82, 84,87, 90, 117, 118, 120, 129, 161, 162, 164, 165, 166, 175, 180, 212, 214, 215, 216, 226, 227, 229, 237, 238, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 268, 271, 272, 273, 290, 293, 309, 310, 313, 325, 333, 337, 341, 344, 347, 399, 401, 402, 460 466, 467, 468, 522
Mađer 77
Mađer Vilko 343
Mađerić Đuro-Brusec 320, 323
Mađerić Josip 322, 323, 324
Mađerić Kata 163, 425
Mađerić Stjepan-Brusec 162, 163, 317, 320, 352
Mađerić Stjepan-Kadija 323
Mađerić Šimun-Celnar 321
Mađerić Tomo-Lončar 323
Mađerić Tomo-Posariček 323
Magdić Nikola 256
Magečić Ivan 299
Magečić Josip 346
Maglajlić Ekrem 35
Magovac Božidar 399
Mahin Petar 316, 317, 274
Mahin Ruža-Petrova 436
Mahin Vinko 316, 317, 377
Majcen Ivan 38, 45, 46, 148, 149
Majdak Antun 317
Majdak Bara-Tončekova 436
Majdak Filip 130, 131
Majdak Zvonko 197
Majerić Edo 187
Majetić Bara 435
Majetić Božena 435
Majetić I. 28
Majetić Janko 329
Majetić Mato 329
Majić 71, 72
Majsec Stjepan 147
Majšler 485
Majurec Ivan 316, 337
Majurec Ivan-Tiček 135
Majurec Joško 430
Majurec Juraj 504
Majurec Kata 430
Majurec Mijo 337
Majurec-Joškova 430
Majzec Berislav 147, 198, 199
Majzec Franjo 53
Majzec Stjepan 497, 503
Makanec Josip 323
Maklenšek Ivan 321
Malčević Slavica 387, 390
Malec Franjo 122
Malec Ivan 197
Malešić Darinka ud. Peić 430
Mance Kazimir 196
Mandek Mato 318
Mandek Stjepan 321
Mandić Gligor 96
Mandić Nikola 259
Manjiček Franjo 127
Manjiček Franjo-Franjek 320
Manjiček Ljuba 426
Manjiček Stjepan 319
Manolić Jože 51
Marčec Josip 74
Marđetko Nikola-Šturman 56, 63, 67, 142, 143, 173, 478, 479, 480
Mareković Josip-Turčin 327
Mareković Nikola-Daklin 327
Mareković Nikola-Matanov 327
Marenić 259, 260
Maretić Ruža-Mikina 430
Margovac 120
Marica 279, 280
Maričić Pavle-Betika 30
Marić Mićo 417
Marija 153, 272
Marijan 163
Marinčević Andrija 337
Marinčić Franjo 20
Marinčić Franjo-Franjin 346
Marinić Tatjana 387
Marinković Dušan 70, 74
Marinković Ivo-Slavko 28, 50, 51, 94, 424, 478, 479
Marjanović 429
Marjanović Gojko 212
Marjanović Zorka 212, 213
Marković 134, 263
Marković 342
Marković Dragutin 409, 467
Marković Đuro 467
Marković Ivan 198
Marković Ivo 154
Marković Janko 154
Marković Ljubica 467
Marković Ljubosava 503
Marković-Doktor 342
Markovina Đuro 196
Markulin 220
Markulin Barica 434
Markulin Drago-Malčikin 325
Markulin Filip 379, 503
Markulin Ivan 295, 298, 299
Markulin Josip 309
Markulin Marko-Antunov 140
Markulin Mato-Mačan 325
Markulin Petar 91, 114, 138
Markulin Stjepan 497
Markulin Vinko 480
Markušić Ljuba-Brankina 437
Markuz Josip 216
Markuz Mato 216, 371
Marlović Jana 430
Marlović Josip 337, 379
Marlović Juraj 275
Martić Janko 197
Martin 35
Martinčić Petar 223
Martinović Mato-Tudor 220
Marušić 164
Marx 119, 120, 517
Maslak Ivo 175, 177, 198, 384, 505
Masnec Draga 426
Mašić Milka 277
Maštrović Vesna 396
Matak Andrija 304
Mataković Josip 308
Matanović Ivan 4
Matečić Ivan 70, 74
Mateić Josip 215, 216, 220
Matejčić Ivan-Sremec 144
Matejčić Tomo 269, 301
Matešković Stevo-Matin 326
Matić Ankica 447
Matić Facko 84
Matić Ignac 129, 271, 311, 313
Matić Josip 312

Matić Kata 427
Matić Martin 312
Matić Stjepan-Šuster 33, 59, 383, 427
Matijan Josip 211
Matijašec Ljubica 524
Matijašec Stanka 506
Matijašević Antun 63, 64
Matković 141
Matković Bolto 45, 46
Matković Božidar 46
Matković Franjo-Kvačica 305
Matković Ivan-Jankov 305
Matković Ivan-Serko 303, 305
Matković Josip-Maček 323
Matković Josip-Tutek 305
Matković Juraj 309
Matković Mikulčić Katja 4
Matković Ruža 222
Matković Stjepan-Marijan 323
Matković Štefanija 46
Matoš Joso 225
Matul Lora 381
Matunec Dragica 142, 436
Matunec Dragica ud. Jagatić 436
Matunec Klara 436
Matunec Stjepan 141, 142, 332
Matušin 228
Mazgar Mika 324
Medarić Juraj 78, 163
Medarić Milka 36
Medved Josip 326
Medveščak Vladimir 487
Međimurec Ivan 385
Meglaj Stjepan 398
Menjak 327
Menjak Barica 434
Menjak Josip 307
Menjak Juraj 303, 307, 353, 382
Menjak Ljubica 307
Menjak Mato 44, 45
Menjak Mijo 303, 307
Mensfild 242
Mere Viktor 359, 463
Merle Dragutin 91, 92, 97, 423, 478
Merle Marica r. Turk 91, 92, 352, 360, 422, 423, 427, 430, 438
Mesić Marko 415
Meštrović Filip 231
Meštrović Josip 335
Meštrović Julka 214
Meštrović Kristina-Jankova 428
Meštrović Ljuba 386
Meštrović Magda 386
Meštrović Mara 386
Meštrović Mara-Strina Mara 428
Meštrović Marica 422
Meštrović Marko 471, 472, 473
Meštrović Mijo 62
Meštrović Nikola 140
Meštrović Vesna 388
Meštrović Vinko 62, 335
Meštrović Vjekoslav-Stjepanov 140
Mihajlović Draža 79, 80, 82, 94, 118, 216, 217,240, 241, 242, 243, 244, 245, 246,251,252, 287, 288, 289, 290,291,310, 402, 409, 410, 411,412,466, 506
Mihaldžić 78
Mihalinec Stevo 197
Mihanović Janko 4
Mihanović Juraj-Majdak 26, 27, 58, 78, 335
Mihatović Matija 525
Mihelić Čedo 210, 211, 311, 313
Mihelić Josip 211, 313, 329
Mihić Mato 197
Mihinica 228
Mihnica Ivan 131
Mihnica Stjepan-Pepić 59, 313
Mihordin Ambroz 318
Mihordin Ana 58, 425
Mihordin Milka 424, 447
Mihordin Nikola 52, 58, 122, 123
Mihordin Stjepan-Šapec 123
Mihordin Šimo-Pimek 319, 372
Mihordin Tomo 58
Mihulja Ivan 27, 332, 333
Mihulja Juraj-Petrov 332
Mihulja Mijo 155, 332
Mihulja Mijo-Stariji 333
Mihulja Pavao ii, 155, 156, 157, 476
Mihulja Stjepan ii
Mihulja Stjepan-Srakičin 155
Mika 164, 268, 269, 382
Mikan Ivan 49, 322
Mikec Mijo 333
Mikičić Mile 417
Miković Alojz 103, 303, 310
Miković Bara r. Jerleković 434
Miković Ivan 303, 305, 306, 307, 310
Miković Josip-Cavrek 102, 306, 310
Mikša August 379
Mikša Drago 132
Mikša Jana 423
Mikša Josip 74
Mikša Josip-Krojač 25, 38, 41, 110, 132, 172, 173, 485, 486, 500
Mikša Ljuba-Krojačeva 426
Mikša Petar 132, 313
Mikša Roža 423
Mikša Stjepan 58
Mikša Tomo 70, 74
Mikša Zvonko 456
Mikšić Juro 273
Mikšić Miko 327
Mikšić Stjepan-Buzgo 327
Mikulatec Stjepan 315, 316
Mikulčić Dora-Buturina 428
Mikulčić Franjo-Sraka 133, 337
Mikulčić Ivan-Butura 133, 134, 337
Mikulčić Ivica 141, 307
Mikulčić Josip-Meldek 21, 25, 40, 41, 42, 43, 44, 58, 337, 428
Mikulčić Juraj-Vidov 61
Mikulčić Pavao-Pavec 41, 337
Mikulić Franjo-Kopač 137, 143, 166, 167, 184, 263, 296, 300
Mikulić Josip 143, 472
Mikulić Jure 198
Mikulić Miško 39
Mikulić Tomo 39, 201
Mikulin Franjo 354, 473
Mikulin Franjo-Vidaka 342
Mikulin Ivan-Danček 340
Mikulin Ivan-Stari 342
Mikulin Janko-Josičin 342
Mikulin Kata-Tomina 433
Mikulin Ljubica r. Šaban 342
Mikulin Pavao-Amerikanac 339
Mikulin Pavel 37
Mikulin Stjepan 148
Mikulin Stjepan-Đurin 342
Mikulin Stjepan-Tomin 342
Milan 282
Milas 32, 132
Milašinčić Grga 398
Milatović Franjo-Čuklo 304
Milatović Ivan 379
Milek Stjepan-Nucak 321, 324,
Milka 89
Milković Martin 417
Milković Pepa 417
Milković Petar 24
Miloš Dora 430
Milošev 20, 21
Minić 156
Mioković Stjepan 167
Mira 267, 279, 280
Mirenić Josip-Kampač 339
Mirenić Stjepan 21, 335
Mirko 273'
Mirko-Španjolac 316, 494, 495
Mirković 244
Mirković Mirko 212
Mišćin Đuro 20
Mišerić Drago-Ribica 123
Mišerić Ivan-Šnajder 471

Mišerić Jana r. Jandriš 428
Mišerić Josip-Crni 314
Mišerić Mato 76
Mišetić 253
Miškina 396
Miško 479
Miško-Egzekutor 215
Mišulin 233
Mitić Stevo 198
Mitić Stjepan 175
Mitranović 251
Mladen Franjo 35
Mladen Imbro 57, 319
Mladen Ivan 7, 52, 57, 171, 184, 185, 189, 196, 207, 224, 319
Mladen Josip 294, 395, 396, 398, 401, 464
Mladen Ljuba 57
Mladen Mara 57
Mladen Milka 277, 279
Mlinarić Josip 294, 304, 305, 342
Mlinarić Josip-Stjepanov 305
Mlinarić Marko 497
Modić Ivan 135
Modić Juraj 135
Modrić Mato 313
Mokosek Ankica 31, 166, 438, 439, 455
Mokosek Stjepan 31
Moljević Stevan 244
Molnar Franjo 157
Molnar Milan 229
Molnar Mira 370, 388
Moškov Ante 218, 252, 253, 254
Mračević Petar 417
Mraović Milan-Simić 185, 188, 189
Mravec Josip 315
Mraz Ana 436, 481
Mraz Josip 480, 481
Mrazović Karlo-Gašpar 388
Mrkša Miroslav 158, 479, 505
Mršić 482
Mrvac Tomo 328
Mrzljak Ivan 388
Mučnjak Ivica 476
Mujnić Bara 110
Muler Ivan-Šnidaršić 343
Munđer Dragutin 338
Munđer Vinko-Rđavi 18, 32, 48, 60, 69, 78, 347, 371
Munić Đuro 318, 320
Munjić Josip 302
Munjić Nikola 302
Munjić Petar 302
Murgić Andre 417
Mustač Ljubica 425
Mušnjak Ivan-Mali 33
Muža Bara 435
Muža Ivan-Dugi 329
Muža Josip 327, 486
Muža Josip-Kalabić 329
Muža Mara 447
Muža Mara-Dražička 435
Muža Mara-Kalabička 435
Muža Mara-Pavlova 329
Muža Mara-Stjepanova 329
Muža Marko 202, 515
Muža Mato-Dražičkin 329
Mužarić Josip 494, 495
Muženić Juraj-Ivćek 134
Muženić Petar 135
Nabergaj Ivanka 232
Nacek 387
Naletilić 156
Narančić Dušan 417, 507
Natlačen 245
Navračić Alojz-Vidov 377, 379
Navračić Juraj-Ranek 153
Navračić Vid-Videk 316
Nazor Vladimir 9, 34, 94, 95, 96, 97, 159, 291, 443, 444, 461
Nedić Milan 243, 244, 284, 288, 506
Neferović 331
Nemešković Branko 4
Nemet Mirko 361, 362, 368
Nestić Franjo 127
Nestić Ivan 123, 127, 318
Nestić Ivan-Jakobov 320
Nestić Ivan-Vinkov 322
Nestić Josip 304
Nestić Kata 304, 434
Nestić Kata r. Godinić-Rusica 434
Nestić Mirko 67, 144
Nestić Mirko-Amada 304
Nestić Slava 426
Nestić Vinko 123
Nesvanulica Luka 96, 329
Neubacher 77
Nežić Ivan 332, 333
Nežić Stjepan 332
Nikola 167
Nikolaj Pjotr 205
Nikoliš Gojko 289
Nikša Ivan 223, 307
Nikšić Petar 417
Nikšić Tony 417
Njokoš Đuro 39
Noršić Dragutin 380
Noršić Josip 380
Noršić Kata r. Mikulčić-Zdenka 428
Noršić Lovro 61, 133
Noršić Stjepan 380
Noršić Stjepan-Mijin 61
Noršić Stjepan-Števanec 133
Novačić Ilija 417
Novačić Marija 417
Novačić Slavko 332
Novak Albert 486
Novak Stjepan 333
Novaković Franjica 506
Novaković Ilija 196
Novaković Vladimir 222, 506
Novosel Ivan-Kramar-Bartolić -Cvikeraš 57, 84, 265, 267, 268, 322, 261, 407, 503
Novosel Josip 199
Novosel Josip-Krojač 62
Novosel Josip-Šimec 354
Novosel Juraj 44, 45, 70, 74
Novosel Juraj-Mlađi 70, 74
Novosel Ljuba 57, 426
Novosel Mirko 307
Novosel Ozren 496
Novosel Pavao 189
Novosel Stjepan-Kavek 134
Novosel Vilim 318
Novoselec Tomo-Turjačar 322
Odrčić Franjo 268, 274, 333, 334, 335, 503
Odrčić Ivan 212, 213
Odrčić Ivica 212
Odrčić Janko 212
Odrčić Katarina r. Pogledić 212, 213
Odrčić Marica r. Radočaj 430
Odrčić Milica 212, 213
Odrčić Ružica 212
Ogulinec Franjo-Seljo 74, 194, 389
Ogulinec Ivo-Globa 24
Olga 33, 130, 137
Omeragić Kata 435
Opačić Stanko-Ćanica 62, 67, 289, 291, 480
Opetuk Boris 4
Orečić 141, 155
Orečić Nikola 50, 96, 479, 480
Orečić Tomo 329
Oreščanin Nada 422
Oreški Josip 497
Orešković Slavica 393, 394
Orešković Slavko 392
Orešnik Josip 503
Orlić Ivan-Oštrica 4, 21, 26, 37, 43 58, 110, 129, 133, 134, 135, 139, 144, 157, 264, 273, 338, 381, 386
Orlić Klara r. Sršić-Oštričina 429
Ostoić Ljuba r. Grdenić 435
Ostojić Tomo 301
Ostović Ljubica 447
Ostrugać 214, 215

Oštrić Vlado 4
Otrok Nikola 189
Ožbolt Ivan-Sokol 156, 257, 259, 260
Ožegović Kaja 158
Ožegović Stjepan 198

Padovan Lina 388
Palčić Nikola 272, 273
Paljević Janko-Palčekov 354
Paljević Pavle 223
Paljević Stjepan-Siromak 354
Palorec Draga 427, 497
Palorec Dragutin 315, 316, 427, 497
Palorec Ivan 497
Palorec Josip-Stariji 497
Panijan Ivan 125, 128, 427
Panijan Ljuba 323
Panijan Matilda 427
Panijan Stjepan 323
Panižić Lovro 215, 238, 304, 327, 328, 521
Panižić Stjepan 327, 404
Papa Stjepan 256
Parfant Ladislav-Umjetnik 476
Paripović Nikola 27
Pavelić 41
Pavelić Ante 19, 36, 72, 77, 79, 82, 87, 118, 161, 211, 214,217, 218, 224, 225, 231,241, 245, 252, 253, 254,284, 290, 291, 338, 350,351, 401, 446, 358, 493, 506, 522
Pavičić Josip 417
Pavičić Karlo 417
Pavičić Mate 417
Pavičić Pavao 70, 74
Pavić Janko 398
Pavin Joža 239
Paviša Josip-Martin-Japa 313
Pavišić Alojz-Lozinka 231
Pavišić Bara-Pavlenkova 98
Pavišić Josip 198, 294, 352, 355, 359,360
Pavišić Juraj 84
Pavišić Ljubica-Pavlenkova 277, 453
Pavišić Marko 98
Pavišić Mijo 336
Pavišić Stjepan 336
Pavišić Stjepan-Matoš 335
Pavišić Stjepan-Pavlenko 62, 91, 92, 98
Pavlaković Slavko 199
Pavlas Mirko 172, 173, 174
Pavlečić Janko 295, 298, 302
Pavleković Đuro 377
Pavlić Josip-Boris 209
Pavlović Eugenij-Kalasovski 206
Pavlović Ivica 493
Pavše Josip 27
Pavunčec Josip-Pandur 304
Pavušek Ivan-Kišur 327
Pavušek Jana 435
Pavušek Ruža 435
Pečnik Oto 198
Pejak Alojz 309
Pejak Alojz-Mirkov 144
Pejak Alojz-Pek 67
Pejak Franjo 67, 144, 379
Pejak Franjo-Basman 304
Pejak Ivan 144, 379, 382
Pejak Ivan-Matin 67
Pejak Ivan-Pecek 144
Pejak Jana 372
Pejak Josip-Prorok 63, 67, 144, 151, 304
Pejak Kata-Jožina 434
Pejak Mara r. Kolarec-Štruklica 434
Pejak Mara ud. Rogić 433
Pejak Marko 372
Pejak Nikola 309, 310, 364
Pejak Stjepan-Jožičev 67, 144, 304
Pejak Stjepan-Pek 67, 144
Pejnović Kata 289
Pekić Dušan 169, 171
Pendelin Franjo 322
Pendelin Stjepan 322
Pepelko Stjepan 494
Pepić 400
Perečinec Josip-Boltek 345
Perečinec Stjepan 323
Pereković Ivan 128, 321
Pereković Josip-Dunek 123
Perenski Ivan 375
Perenski Jaga ud. Drobnjak 376
Periček Josip 175, 198
Perić Iignjatije 237, 238
Perić Nikola 388
Perija 212
Periša Franjo 315
Perković Nikola-Mika 4, 43, 45, 83, 136, 137, 138, 139, 152, 153, 264, 265, 267, 273, 336, 337, 353, 362, 363, 364, 373, 375, 463, 485
Perković Reza r. Marlović 45, 422, 423, 427, 430, 438, 447
Perlić Antun-Ile-Kolja 177, 265
Perlić Toni 74
Pernar 253
Pernar Ivan 249
Pernar Marko 504
Pernar Stjepan-Majmun 135, 499
Perović Franjo 376
Perović Leposava-Lepa 28, 51, 92, 423, 424
Perović Nikola 215
Peršić Slavko 4
Pešelj Branko 253, 254
Pešut Dane 417
Pešut Tomo 417
Petanović J. 387
Peten 250
Peterlin Ana 344
Peterlin Filip 482
Peterlin Franjo 344, 482
Peterlin Josip 344
Peterlin Stjepan 344
Peternac Ivan 345
Peternac Ivan-Šuster 345
Peternac Jana 381
Peternac Juraj 345
Peternac Vinko-Vincek 339, 345
Petko Ivan 318, 320
Petkov Dimitrije 415
Petković Bara 422
Petković Josip-Majuričin 308
Petković Kata 434
Petković Mato-Tomin 308
Petrac Đuro 198
Petrac Ivo 179
Petrac Josip 175, 198
Petrac Josip-Mejaš 308
Petrac Mato-Tudinkin 308
Petrac Mijo-Imbrin 308
Petras Jana r. Križanić 432
Petras Mato-Mesko 148, 346, 375
Petras Nikola 148
Petravec Kata 447
Petravić Barica 447
Petravić Drago 301
Petravić Franjo-Maleš 295, 298, 301, 378
Petravić Ignac 298
Petravić Ivan-Juraja 331, 332, 333
Petravić Juraj 375
Petravić Jura-Maleš 301
Petravić Juro-Mali 355
Petravić Kata r. Delač 435
Petravić Kata ud. Brebrić 435, 438
Petravić Pavel 78
Petravić Pavle 135
Petravić Vinko 301
Petrčić Josip-Bunec 21
Petreković Slavko-Britva 33, 111, 130, 158, 476
Petreković Stjepan 198
Petriček Imbro 320
Petriček Mijo-Cmrk 320
Petriček Stjepan-Bernada 323
Petrina Jelka 427

Petrina Josip 25, 26, 43, 58, 74, 314, 315
Petrina Vera 314, 315
Petrina Zvonko 58, 74, 189
Petrlin Franjo 4, 431
Petrlin Jana-Kolarova 431
Petrlin Josip 431
Petrlin Stjepan 431
Petrnac Franjo 102
Petrnac Ivan 148
Petrnac Jana-Crna Jana 83, 101, 102, 422, 427
Petrnac Nikola-Podotočanov 61
Petrnac Rudolf 54, 101, 102
Petrnac Stjepan 415
Petrnac Vinko 148
Petrnac Vlado 101, 102
Petrov Mate 239
Petrov Slavica 239
Petrović 124
Petruščak Z. 99
Peuc Leopold 322
Pevec Antun 53
Pevec Janko 36
Pezelj Ivan 417
Pezelj Stjepan 241, 252
Pfajfer 154
Pintar Franjo 127
Pintar J. 84
Pintarić 342
Pintarić Josip 311, 312
Pintarić Juraj 474
Pintarić Bara 437
Pinturić Dragutin 153
Pinturić Ivan 316
Pinturić Ljuba-Hačičkina 436
Pinturić Ljubica 437
Pinturić Mirko 153
Pipenbaher 98, 100
Pipić Franjo-Luka 276
Pipić Ignac-Nacek 87, II, 95, 183, 398
Pipić Olga 388
Pipić Vinko 199
Pipinić 131
Pirša Marko 329
Pirša Slavko 329
Pisačić Drago 183
Pisačić Juraj-Fundek 404
Pisačić Juraj-Pavlov II, 153, 154
Pisačić Srećko 309, 354
Piškor Duka 320
Piškor Josip-Siromak 320
Piškor Juraj 346
Pišković Mihajlo-Milan 157
Pišković Miljenko-Milček 157, 158
Pišta Ivan-Fratar 425
Pišta-Fric 425
Planišek Mila 506
Plank Mijo-Miško 316, 317, 363
Plasaj Ivo 388
Plasić Ivan 105
Plavac Mirko 198
Plavec Martin 323
Plavec Stepan 125, 323
Plepelić Jela r. Mikulčić-Ibina 428
Plepelić Jela-Šandorova 428
Plepelić Juraj-Fugorec 337
Plepelić Kazimir 37, 44, 46, 197
Plepelić Ljubica r. Foskijani 428, 438, 447
Plepelić Mijo-Kovač 133, 134, 377, 428
Plepelić Mijo-Mijanec 337
Plepelić Stjepan-Mali 58, 77, 78, 163, 166, 338, 462, 463, 470
Plepelić Stjepan-Šari 37
Plepelić Zora r. Noršić 428
Pleše Zvonko 130
Pletikosa Pero 22
Plišić Ivan 417
Plodinec Ivan 223
Plodinec Josip 37
Plodinec Mato 223
Podlejan Ivan 321
Podlejan Kata 426
Podlejan Stjepan 128, 312, 320
Podoljak 211
Pokas Slavko 77
Pokore 407
Pokupec Josip 314, 315
Polak Franjo 215
Poljak Anđelka 449, 450, 451
Poljak Branko 27
Poljak Drago 196
Poljak Marica 436
Polšak Ruda 4
Pongrac Đorđe 489
Popijač Slavko 4
Popović Drago 197
Popovčić Josip 282
Popovčić Jože 273
Popovčić Mato-Markanov 325, 329
Popovčić Mirko 167, 273, 282, 370, 371, 372
Popovčić Stevo-Markanov 329
Popović Ivan 417
Popović Jovo 22
Popović Marta 417
Popović Niko 179
Popović Vladimir 28
Por Josip 503
Posarić 91
Posavec 229
Posavec 272
Posavec Bara 136
Posavec Jakob 326
Posavec Janko 303, 304
Posavec Josip-Mašinist 326
Posavec Stjepan 136
Posezi Tomo 522
Pospišil Vladimir 73
Postić Franjo 78
Postić Stjepan 131, 132
Potočnjak Žarko 372
Povoljnjak Antun 304
Povoljnjak Franjo 307
Požgajac Pavao 198
Pračinec Ivan-Feldbeblin 84, 317, 321, 352
Pračinec Jagica-Babica 427, 438
Pračinec Josip-Đurin 271, 318, 321
Pračinec Josip-Majčin 321
Pračinec Ljuba-Majčinoga 426
Pračinec Marija-Feldbeblinova 425
Pračinec Stjepan-Kurtek 123
Prebeg 218, 263
Prebilović 237
Predanić 409
Predavec Vladimir 242
Predović Dako 199
Predović Danica 196
Predrag Ivan 77
Predrag Josip 57, 70, 74
Predrag Mara-Mati 77
Predrag Nikola 77
Predrag Stjepan 57, 76
Predrag Tereza 57, 70, 74, 424
Prekrat Vlado 27
Premenić Ljubica-Kosica 425, 426, 438, 447
Premenić Stjepan 322
Preskar Josip-Boltek 97, 98
Pribičević Adam 244
Pribičević Rade 443
Pribilović 215
Prigorac 477
Prišlin Vlado 97, 98
Prosali Ignac 130
Proselo Slavica 387
Prosenjak Božidar 4
Prpić 77
Prša 74
Pršir Ana-Vinkova 436
Pršir Mato 203
Prvonožec Juro 299
Prvonožec Tomo 301, 353, 362, 363, 364
Pucak Franjo 167

Puch Franjo 385
Puch Vlado 273
Pučko Alojz 336
Pučko Ivan 300, 353, 361, 363
Pučko Josip 299
Pučko Mijo-Komeš 91, 299, 300, 353, 470
Pugelnik 507
Pugelnik Ivan 26, 41, 74, 127, 270, 311, 427, 311, 427, 503
Pugelnik Terezija 427
Puh Stjepan 130
Puh Štefica 130
Pukanić Antun 145
Pukanić Franjo 145, 148, 150
Pukanić Ivan 341
Pukšić Bara r. Kovačević-Kvakačova 434
Pukšić Ivan-Kvakač 144, 207, 303, 306
Pukšić Jana 372
Pukšić Jana-Lebajkova 67
Pukšić Josip 67
Pukšić Ljuba 67
Pukšić Mara-Jendrička 434
Pukšić Stjepan 67
Pukšić Stjepan-Ledo 144
Puntarić Stjepan 321
Pupić Apolonija 105
Puž Josip 522

Radać Mato-Vlašek 434
Radaković Ranko 229
Radanović Danica 445
Radanović Milan 135, 198
Radauš Vanja 195
Rade Rudolf 154
Radenić Mirko 138, 139
Radičević Andrija 38, 132, 201, 207, 208, 209, 314, 474
Radičević Drago 320, 323
Radičević Duka 38
Radićević Franjo 67, 270, 303, 306
Radičević Ivan-Dugi 313
Radičević Ivan-Slijepi 132
Radićević Jana r. Furko 438
Radičević Juraj-Đuka 132
Radičević Lacko 146, 313
Radičević Mara 423
Radičević Mara r. Vukašinec 434
Radičević Mara-Ivanova 426
Radičević Mara-Stjepanova 426
Radić 104
Radić Pavle 216, 288
Radić Stjepan 18, 216, 227, 235, 241, 288, 420
Radilović Mato-Resko 328
Radinić Ivan-Jaša 142, 143, 398
Radisavljević 416
Radočaj Bara 430
Radočaj Josip 222
Radočaj Juraj 44, 45, 58, 70, 74, 259,333
Radošević Ivan 70, 74
Radošević J. S. 417
Radovanović Milovan 244
Radović Milan-Čokara II, 200, 201
Radović Milan-Stari 472
Radović Mile 202
Radović Pavao-Šavre 76, 196
Radović Stevo 54, 75
Rajić Anđelko 212, 213
Rajković Juraj-Jelačić 316, 317
Rajković Stevo 417
Rajković Stjepan 153, 316
Rajtarić Antun 27, 110, 157, 479
Rak Ivan-Klančević 306
Rak Josip-Jankov 61
Rak Rudica 325
Rak Vinko-Bobi 451
Rapić Ivan 35, 44, 45, 48, 52
Rapić Stjepan 35, 36, 154
Rašperić Jakob 91, 97, 98, 213, 214, 404
Ratko 272
Ražić Mara 436
Reba Janko 199
Rebernišek Viktor 252
Reberski 253
Reić Petar 58, 339
Reiger 134
Reiger Nikola 45
Reljec Ivo 34
Remenar Betika 425, 438
Remenar Nikola 123, 124
Rementar Nikola-Mlađi 125
Renudlić Matija 28
Rendulić Mato-Žuti 27, 28, 51, 477, 479, 480
Renko Antun 143, 339
Repač Franjo-Pilec 324
Repač Ivan-Pilec 321, 324
Repač Ivo 324
Repač Josip 321
Repač Nikola 321
Repek Slavko II
Rezek Antun 132, 313
Rezek Ivan 484
Ribar 9
Ribar Ivan 97
Ribar Ivo-Lola 51, 53, 54, 56, 79
Ritig Svetozar 447
Rizi Zlatko 198
Rizvan Stjepan-Stevin 329
Robić 179
Robić Anica ud. Ljubić 432, 481, 525
Robić Antun-Vincekovin 221, 222
Robić Franjo 35, 36, 54, 74, 431
Robić Franjo-Videkov 35
Robić Imbro-Rođakov 73
Robić Imbro-Videkov 20, 53, 57, 73
Robić Ivan-Zastupnik 77, 80, 87, 90, 112, 114, 222, 241, 252, 310, 341, 364, 432
Robić Janko 525
Robić Josip 519
Robić Josip-Belgijanec 35, 44
Robić Kata-Vincekovina 432
Robić Mara r. Bartolin-Belgijančeva 432
Robić Marica 55
Robić Marica ud. Bobesić 215, 431
Robić Mato 340
Robić Mato-Panduričin 221, 222
Robić Mato-Štefanov 60, II, 340
Robić Nikola-Vinkov 60, 62, II, 151, 197, 200, 415
Robić Slavica ud. Antonić-Kolar II, 264, 265, 352, 359, 378, 389, 391, 422, 431, 436, 437, 457, 501
Robić Stjepan 185, 483
Robić Stjepan-Videkov 35
Rogić Ivan 331, 332, 333
Rogić Luka 39
Roginić Andro-Kučankin 345
Roginić Barica 345
Roginić Imbro 345
Roje 507
Roje Katica r. Stepanić 429
Rokot Mara 333
Rokot Mijo 330, 333
Romac Ivan 65, 490, 491, 492, 493, 494, 395, 496, 497
Roosevelt Franklin 236, 245
Rosandić Mimo 80
Rot Ivan 325, 326
Rot Zlata 435
Rožić Bara-Bartina 379, 432
Rožić Blaž 109
Rožić Franjo II
Rožić Franjo-Dragičin 55
Rožić Franjo-Starišek 408
Rožić Jana-Majnerova 432
Rožić Josip-Đanekov 454, 455
Rožić Josip-Pavekov 340, 485
Rožić Juraj 379
Rožić Kata 216
Rožić Mara 216
Rožić Slavko 455
Rudar Jana 424

Rujević Stjepan-Brko 175, 177
Rukavina Ivan-Siđo 24
Rukavina Josip 46
Rukavina Pero 16
Rulek Stjepan-Salama 337
Ruljančić Nikola 417
Rupčić 253
Rupčić Nikola 273
Rupić Marko 311, 312
Rupnik 245
Rusek Blaž 256
Rusman Beba 436
Rusman Srećko 62, 332
Rušnov Đuro 39
Rutić Josip ii
Ruža 269
Sačar Mirko 130
Sadak Ivan 70, 74
Sadak Mijo 70, 74
Saiii Dragutin-Konspirator 34, 51, 94, 95
Sajavec Jože 31
Sajec Aleksandar 249
Samoborec Nacek 62, 82
Sečen Alojz 303, 308
Sečen Stjepan 308
Sedmak Franjo 164, 214
Sedmak Imbro 179, 214
Sedmak Josip 268, 383, 404
Sedmak Mirko 138
Sedmak Mirko-Đurin 138
Sedmak Mirko-Mirkov 138
Sedmak Petar-Špetrek 45, 274, 334, 336
Sedmak Slava-Špetrekova 45, 427
Sedmak Stjepan-Imbrin-Šantić 320, 324
Sedmak-Mihalinčić Slava 422
Sekulić Stjepan-Jucko 215
Sekulić Zora-Sova 342, 482
Seljan Tvrtko 16
Sep Stjepan 360
Sever 215
Sever Franjo 24, 238, 239
Sever Imbro-Jurkin 215
Sever Ivka-Matina 433
Sever Josip-Mičov 345
Sever Josip-Mičov 345
Sever Stjepan 303, 307, 308
Sigert 347
Siladij Franjo 306
Siladij Ivan 522
Siladij Milan 26, 45, 69, 76, 77, 148, 151
Simić Milan 171
Sinčić David 240, 243
Sinković Ivan 404
Sinković Dragica 232
Sirovan Dragutin 316
Siuc Ivan 394
Skender Marko 329
Skender Petar 299
Skender Petar-Konkoš 328
Skender Tomo-Štefankov 328
Skendrović Alojz 299
Skrbin Imbro 272
Skrbin Imbro-Mirko 270, 302, 303, 353
Skrbin Imbro-Šikutorov 327
Skrbin Ivan 327, 328
Skrbin Mara 435
Skrbin Rok 329
Skrbin Stjepan 202, 203
Skrygin Georgij ii
Skula 167
Slaković Ljuba 423
Slatković Nikola 180
Slivak Ivan 318
Slivšek Slavica 198
Slopko 507
Slopko Josip 58
Smendrović Josip-Filipović 322
Smendrović Stjepan 322
Smetiško Dragutin-Janko 95
Smetko Stjepan 197
Smičiklas Dragica 388, 505
Smičiklas Nikola 272, 388, 505
Smolčić Franjo 39
Smolčić Pavao 339
Smolčić Stjepan 337
Smolčić Tomo 337, 384
Smoljan Bariša 77, 253
Smolković Dora r. Skenderović 435
Smolković Juraj 136
Smolković Mijo 295, 298
Smolković Mirko-Pucin 136
Smolović Vinko 21, 26, 42, 58, 67, ii, 110, 111, 129, 133, 135, 137, 262, 263, 264, 349, 369, 370
Smolković-Cvetko 149
Sofić Bolto-Boltek 84, 123
Sokić Vladimir 409
Sokol Imbro 360, 368
Sokol Ivan 327
Sokol Mijo 355
Sokolčić Ivan-Fabijan 236, 377
Solić Katica 436
Solohin Jela 429
Solohin Marica 429
Sović Tomo 30, 209
Sovina Bara-Petračkina 434
Sovina Franjo-Jazvec 303
Sovina Ivan-Glišo 219
Sovina Josip 197
Sovina Mijo 199
Sovina Mirko-Jakop 303
Sovina Mirko-Kantalorov-Jankov 303
Sovia Stjepan-Petračkin 303
Spaček Božo 156, 171
Spahija Kata-Spajinka 425, 438
Spivak Pavao 18, 58, 59, 522
Srebrić Ivan 175, 198
Sredak-Oblić Kata 363
Sremić Franjo 378, 462
Sremić Imbro 304
Sremić Ivan 223
Sremić Janko-Gazdin 325
Sremić Josip 304
Sremić Milan 325
Sremić Zlata 436
Srnec Đuro 57
Srnec Ivan 74, 76
Srnec Josip-Kukek 319
Srnec Josip-Svajo 35, 52, 57, 124, 295, 318, 319, 323, 353, 360, 373
Srnec Ljubica-Svajina 57, 277, 281
Srnec Mara r. Kumic-Svajina 35, 52, 57, 438, 447
Staljin 19, 106, 206, 235, 236, 262, 289, 415, 416, 514, 518, 519
Stančić Alojz 149
Stančić Juraj 26, 27
Stančić Vjekoslav-Lojzek 26, 27, 108, 407, 408, 409, 429
Stanešić 179
Stanešić Mara 435
Stanić Marko 417
Stanić Stjepan 198
Stanilović Alojz-Cukor 137, 139
Stanilović Antun-Stari Tonča 43, 58, 100, 137, 166, 263, 336, 349, 356, 358, 368, 396, 463
Stanilović Filip 74, 363
Stanilović Jana 447
Stanilović Kata 447
Stanilović Klara 447
Stanilović Mirko-Filipov 138
Stanilović Stjepan-Zajec 62, 137
Stanilović Tomo 336
Stanković Ivan 201
Stanković Stjepan-Bosanac 322
Stanojević Stevo 197
Starčević 31
Starčević 208, 209
Stračević Ante 288
Starčević Ante-Bum 417
Starčević Mile 80
Starinec Nikola 189
Stepančić Bartol 314
Stepančić Florijan-Furko 314, 315

Stepančić Ljudevit 314
Stepančić Mirko-Fuće 123
Stepančić Tomo 314
Stepančić Antun-Juraja 138
Stepanić Franjo 334
Stepanić Ivan 168, 212
Stepanić Janko 78
Stepanić Josip 136
Stepanić Juraj 136
Stepanić Martin-Čepa 136, 137
Stepanić Mijo 78
Stepanić Milka 427, 428, 430
Stepanić Stjepan-Dragi 131, 136, 497, 498
Stepanić Vinko 198
Stepanić Vinko-Čelek 136
Stepanić Vinko-Vinček 136
Stepanić Vinko-Vinkov 136
Stepinac Alojzije 17, 241, 253, 398, 522
Stepinac Miško 398
Stepušin Miško 385
Stilinović Ivanka 506
Stipac Martin 417
Stipčić Zvonko 212, 213
Stjepan 481
Stjepan Fabijančić-Japa 268
Stojanović Siniša 4
Stojković Slavica ud. Potrč 429
Storijak Vilim 202
Strančarić Ivan 94, 95
Strižak Kata 430
Strižek Franjo 139
Strugar Josip 195, 273
Strugar Mara 425
Strugar Marko 84, 321, 323, 349
Strugar Mirko 196, 273
Struščak Mijo 312, 494
Stuparić Ivan 79
Stuparić Jaga-Baba Jaga 158
Stuparić Mato 11, 155, 330
Stuparić-Filipovec Mara 425
Subotić Marijan 69, 72
Sučec Đuro-Runek 319
Sučec Imbro-Runek 319
Sučec Ivan 324
Sučec Ivan-Runek 123, 319
Sučec Joso-Janjčec 326
Sučec Mara-Vrbanjka 425
Sučić Andrija 336
Sučić Tomo 274
Suljo 73, 89
Šupilo Frano 288
Susović Dragutin 404
Suša Josip 415
Suša Juraj 134, 274, 334, 339
Sušec Vladimir 27, 106
Svedrović Mika 155
Svekrić Ivan 314, 315
Svekrić Stjepan 314, 315
Svetličić Vinko 84
Sviben Stanko 197
Svilić Jakob-Đurin 319, 323
Svilić Ljuba 424
Svilić Stjepan-Nikolin 323
Svilić Stjepan-Stjepanov 35
Svilić Stjepan-Ševek 266, 268, 271, 272, 317,319
Svjetličić Mato 30
Szenezi Marija 506
Šaban Dora 430
Šaban Franjo 139, 223, 334, 335, 353
Šaban Ivan 275, 302, 309
Šaban Mijo 334
Šaban Nikola-Mika 63, 64, 139, 275
Šafar 344
Šafran Ivan 292
Šafranić Barica 437
Šafranić Dragutin 153, 168, 316, 415
Šafranić Franjo 316, 317, 352, 361
Šafranić Ivan 138, 334
Šafranić Ivan-Bakarić 44
Šafranić Ljubica-Lojzičina 437
Šafranić Nikola-Kipec 61
Šafranić Slava r. Fućkala 436, 438
Šafranić Stjepan 91, 92
Šajatović Nikola 380
Šajković Bara 70, 74
Šajnek 503
Šajnović Bara 368
Šajnović Đuka-Štefan 368
Šajnović Franjo 106
Šajnović Ivan 105
Šajnović Jaga 105
Šajnović Kata 105, 106
Šajnović Mara 105, 106
Šajnović Mato 368
Šajnović Pavao 308
Šajnović Rok 368
Šajnović Stjepan 106
Šalamun Luka 33
Šandor Imbro 105
Šandor Josip 329
Šandor Mato 105
Šandor Stjepan 144, 305, 329
Šarić Jure 417
Šarić Marija 417
Ščetko Mara-Santićeva 425
Ščetko Marica 441
Ščetko Stjepan 323, 385
Ščetko Štefica 441
Ščuković Šimun 320
Šebek Josip 306
Šebek Slava-Matešina 67
Šencaj Ljuba 436
Šencaj Vinko 316, 377
Šepčić 39
Šepčić Dragutin-Vatarec 327
Šepčić Ivan 327
Šepčić Stjepan-Fusasti 327
Šera 453
Šercl Zora 404, 407
Šestak Josip 326
Šestak Mato-Matica-Cestar 326
Šestak Stjepan-Kozak 326
Šestak Vinko 326
Šestan Josip 98, 99, 100, 214, 269, 296, 298, 387, 502
Šestok 347, 348
Šestok Bara 423
Šestok Drago 132
Šestok Ivan 473
Šestok Ivan-Dečko 132
Šestok Ivan-Plodinkin 132
Šestok Jana-Gradićica 423, 426
Šestok Josip 132
Šestok Josip 132
Šestok Josip-Joško 314
Šestok Mara 423, 426
Šestok Milka 423
Šestok Slava 423, 426
Šestok Slavko 132, 311, 313
Šestok Stjepan 132
Šetek Ivan 35
Šic Jozefina 343
Šikić 416
Šikić Karlo 417
Šikić Nada 417
Šikutin Franjo 377
Šimaga Petar-Šumski 11
Šimec 213
Šimec Andrija 52, 61, 98, 99, 137, 140, 142, 143, 173, 189, 473
Šimec Bara-Miškova 98, 378, 379, 423, 428
Šimec Kata 386, 423, 428, 438, 447
Šimec Marica 438, 447, 451
Šimec Mijo-Miško 52, 61, 98, 99, 137, 140, 142, 214, 265, 266, 268, 335, 352, 357, 360, 379, 474, 475
Šimec Stjepan-Štef 43, 50, 51, 52, 61, 62, 87, 91, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 111, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 148, 151, 165, 262, 263, 264, 349, 451, 471, 472, 474, 477, 479, 480
Šimunec Bara 333
Šimunić Damir 4
Šimunković Dragutin 49

Šimunković Josip 48, 49
Šinjak Jakob 312
Šiprak Kata 74
Šipušić 129
Šipušić Đurđa ud. Koren 428
Šipušić Jana 430
Širišević 80
Šivak Josip 36
Škala Rudolf 58
Škalfa Josip 74, 97, 100, 110, 269
Škarec Josip 328
Škender 507
Škender Stanka ud. Mataković -Moćan 428, 429
Škorić Miljenko 388, 390, 502
Škorić Nada 389, 390, 502
Škrinjar Feodor-Feđo 196, 197
Škrinjar Mignon 388
Škrinjar Nada 388
Škrinjarić Kata 436
Škrinjarić Mato 325, 468
Škrlec Stjepan-Filipan 21, 37, 40, 42, 102, 311, 312
Škrljac Ferdo 469
Šlerić Ivan 474
Šmit 342
Šnajder Ana 386
Šnajder Eva 386
Šnajder Ignac 98, 99, 335
Šnajder Vinko 140
Šnobi Josip 171
Šnobl Franjo 200, 201
Šobot Aco 346
Šokorac Aleksandar-Saša 404
Šonjara Vinko 16
Šooš Nikola 105
Šopar Anton 198
Šopar Ivan 138, 139
Šopar Ljuba 436
Šoprek Jelka 212
Šoštar Ivan-Josipov 319
Šoštarec Bara 430
Šoštarec Janko 334
Šoštarec Josip 136
Šoštarec Juraj-Jurko 335
Šoštarec Martin 100, 335
Špek Stjepan 79
Špičko Mijo 311
Špilak Kata 70
Špiljak Mika 7, 10, 21, 24, 46, 47, 48, 49, 52, ii, 81, 82, 83, 84, 85, 87, ii, 92, 101, 102, 103, 113, 116, 117, 119, 262, 305, 310, 431, 479, 480
Špišić 48, 101, 102
Špišić Janko-Kubek 135
Špišić Mišo 175
Špišić Stevo 198
Špišić Tomo 337
Šprihta Mato 266, 271, 317, 324
Šprihta Mato-Car 322
Štah 259
Štajcer Stjepan 77, 125, 176
Štajduhar Franjo 74, 100, 269, 270, 297, 298, 352, 361, 366, 368, 371, 372, 373, 375, 388, 389
Štajduhar Nikola 342
Štajduhar Vlado 342, 473, 474
Štajduhar Zorica-Vladina 433
Štajer Đuro 388
Štamfelj Ljubica 505
Štancer 80, 142
Štancer August 462, 463, 467, 470, 507
Štarkelj Fanika 430
Štefic Stjepan 323
Štefica 45
Števči Stjepan 196
Štimac Antun 371
Štimac Ivan 308
Štimac Lenka r. Bukovac 371
Štimac Marica 57, 70, 74, 436
Štimac Milan ii, 155, 276
Štimac Pavao 371
Štimac Pero 20, 53, 57, 346
Štimac Petar 328
Štos Stjepan 175, 198
Štrbuncelj Alojz 480
Štreker 243
Štromar Pava 149
Štuban Franjo 38
Štuban Ljuba r. Bedek 432
Šturlić Miko 504
Šubašić Ivan 242, 243, 244, 245, 246, 460, 468
Šuk Franjo 31
Šuk Jože 31
Šuk Nikola-Mika 31, 32
Šur Branko 387, 388, 389, 390, 391,396,397,505
Šur Mirko 130
Šušanj Mato-Singer 329
Šutej Stjepan 128, 315
Švabinec Milek (Mavro) 77, 362
Švabinec Zlata ud. Šoštarić 269, 396
Švabinetz 58
Švehla Ivan-Pemec 344, 456
Švehla Petar 485
Švehla Stjepan-Pemec 344, 408
Švob Stanka 154
Tačković Franjo-Lackov 345
Tačković Janko-Beliša 327
Tačković Josip-Barin 150, 345
Tačković Josip-Poštar 325, 327
Tačković Nikola-Mikić 345
Tačković Pavao-Mate 345
Tačković Rozika 435, 436
Tačković Stanko 150
Tadijan 176
Talijanka 379
Tartis Luv 243
Teći Mirko 198
Telišman Drago 197
Tepšić Duško 375
Tepšić Vaso 196
Teslić Marko 343
Težak Julijana 506
Težak Ljudevit 506
Tičarić Josip 95, 96, 329
Tiljak Đuro 289
Timošenko 228
Tišlerić Ivica 346
Tivadar Viktor 379
Tkalec Ivan 301, 302
Tkalec Josip 363
Tkalec Josip-Jožica 307
Tkalec Valent 295, 297, 298, 301
Tkalec Vinko 302
Tojagić Milan 196, 201, 224
Tolj 80
Tomac Jože 267
Tomac Vazma 214, 404, 436, 447
Tomašić 241
Tomašić Drago 136
Tomašić Franjo 136
Tomašić Ivanka 507
Tomašić Reza-Milanova 430
Tomašić Stjepan-Milan 74, 136, 335, 396, 503
Tomašković Josip 449
Tombola 127
Tomljanović Jure-Saša 417
Tomljenović Blaž 417
Tomljenović Luce 417
Tomšetić Albin 33
Tomšić Ivan 38
Tomšić Ivan-Ivanov 314
Tomšić Ivan-Jankićev 314
Tomšić Jana 423
Tomšić Josip 313
Tomšić Josip-Stariji 314
Tomšić Juraj 64
Tomšić Mara 423
Tomšić Mato-Špolarkin 314
Tomšić Radovan-Braco 54, 108, 109, 110
Tomšić Roža 423
Tomšić Stjepan-Pepa 132
Tončić ii
Topalović Živko 242, 243, 244
Toplak Vladimir 507
Tor Ivica 227, 229, 324, 375

Torbar Josip 249, 253
Tortić 91
Tortić Ljubica 426, 437, 441, 447
Tortić Stjepan 322, 323
Tot 87
Travižan Andrija 158, 164
Trbić Franjo-Capek 133
Trbić Juraj-Duta 337
Trbić Mika 133
Trbusić Vilim 198
Treger Josip 215
Trgovec Filip 319, 473
Trifunović Ilija-Birčanin 80
Trklja Cveta 417
Trklja Košta 417
Trošelj 342, 482
Trputec Franjo 370
Trputec Franjo-Mesarov 300
Trputec Imbro-Mesar 301
Trputec Ivan 377
Trputec Juraj 370
Trputec Juraj-Stjepanov 369
Trumbetaš Ruža 430
Trupčević Ivan-Taksist 133
Trupčević Josip-Koš 335
Trupčević Juraj 102
Trupčević Viktor 4, 21, 37, 41, 43, 44, 54, 56, 58
Tuđman Stjepan-Štefek 177, 265, 360
Turčić Ana-Rujnačka 425
Turčić Ivan-Fičura 318
Turčić Ljuba 318, 349, 425, 455
Turčić Marija-Pendelinka 425, 438
Turčić Stjepan 265, 268, 312, 318, 353, 361
Turčić Zlata 425
Turčić-Vujica Ljuba 422
Turković Ivan 317
Turković Stjepan 329
Turković Stjepan 378
Turković Stjepan-Knez 312
Tuster Tomo 198
Tuškan Josip 317
Tuškanec Ivo 197
Tuškanec Jaga 34
Tuškanec Josip 24, 34

Ugarković Božo 142
Ugarković Milan 417
Ugarković Stipe 21, 47, 143, 347
Ugrin Josip 332
Uzelac Milica 343
Vađić Antun-Muž 137
Vađić Janko 138, 139
Vađić Šimun 198
Vađić Tonček 396,485
Valečić Alojz-Brzi Sused 126, 158, 165, 184, 186, 187, 471, 473, 477, 479
Valer 475
Valjan Vladimir 193, 196, 199, 207
Vanić Mirko 35
Varga Marko 506, 507
Vasić Duka 37, 42, 43, 44, 45, 47, 49, 67, ⁞⁞, 81, 83, 84, 85, 87, ⁞⁞, 92, 100, 111, 113, 117, 135, 173, 180, 262, 305, 310, 338, 378,423, 427, 428, 431, 479, 480
Vasić Mara-Karabinka 430
Vasle Felicitas 507
Vaso 281
Vatovac Zdenka 404, 407
Vatovec Pino 481
Veček Oskar 154
Večerina Ivan 73
Veiss Većeslav 111
Velebit 410
Veselić Nikola 53
Veselko Julije 169, 171, 197
Vezmarović 148
Vice Štefanija 507
Vidak Ana 426
Vidak Ivan-Tinec 123
Vidak Josip 123
Vidalin Imbro 27
Videković Pavle-Ivan 479
Videlin Alojz 335
Videlin Imbro 335
Vidervolt Bara r. Žordić 430
Vidoša 90
Vidović Nikola 39, 55, ⁞⁞
Vidović Simo 380
Vignjević 129
Vincek 381
Vinceković Đuro 154
Vinko 281
Vinter Josip-Ivanov 151
Vinter Stjepan 341
Višnjevac Dušan 417
Vitez Stjepan-Peko 21, 133, 335
Vitezović Pavle 288
Vivodić Alojz-Blaž 479
Vladić Danijel 198, 199
Vlado 479
Vlahovec Stjepan-Panđa 215
Vlahović 51
Vlahović Antun 62, 335
Vlahović Lovro 140
Vlahović Magda 98, 430
Vlahović Mara 335, 386
Vlahović Marija 447
Vlahović Mijo 62
Vlahović Stjepan-Agentov 30, 52, 98, 99, 100, 113, 335
Vlahović Tomo 140, 142
Vlahović Veljko 415
Vlahović Vinko 223, 334, 353
Vlasov 236
Vlašić Ivica 198
Vlašić-Frntić Beška 47
Vlkov 51
Vnučec Stjepan 265, 359, 376
Vodopija Drago 396
Vodopivec 164
Vogelnik 410
Vojković Lovro 491
Vojnović 308
Vokić Ante 241, 243, 246
Volf Pero 197
Vračar Ivan 491
Vrančić Vjekoslav 252
Vraneš Mile 417
Vraneš Slava r. Rošč 425
Vraneša Ivan-Judić ⁞⁞, 154
Vranešević Stevo 70, 74
Vraničić Jana r. Matković 432
Vranić Janko 26, 37, 43, 371
Vranić Josip 346
Vranić Mato 346
Vrban Filip 318
Vrban Ivan 31, 32
Vrban Janko-Mijin 32
Vrban Josip 31, 32, 317, 409, 495, 496, 497, 498
Vrban Juraj-Đukica 32
Vrban Kata 319, 426, 438
Vrban Mara 425
Vrbanić Stjepan 337
Vrčković 498, 499
Vrence Franjo 501
Vrence Ivan 396, 507
Vrljak Ivan 417
Vrtar Josip 312
Vrtar Milan 312
Vučić Grga 376
Vučić Ivan 154, 183
Vučić Josip ⁞⁞
Vučić Kata 436
Vučić Kata-Cebinka 436
Vučić Ljuba 376
Vučić Mijo 335
Vučić Stjepan 154
Vučić Vinko 213
Vučić Ivan-Povjerenik 322
Vučić Ivan-Zajec 322
Vučić Stjepan-Slani 322
Vučinić Simo 7, 62, 104
Vučković Božo 253
Vučković Milka 444, 445
Vućićević Stojan 4
Vuger Ana 57
Vuger Ivan 35, 52, 57, 124, 318,

■323
Vuger Jana 424
Vuger Josip 35, 52, 57
Vuger Katica 57
Vuger Mato 57
Vuger Slava 57, 424
Vuger Stjepan 35, 52, 57, 70, 74
Vugrenić Ivan 295, 298, 300
Vugrenić Mijo 380
Vugrić Milka r. Vranić 432
Vugrić Tomo 313
Vugrinec Stjepan 476
Vugrinović Dora ud. Trputec 369
Vugrinović Mara Preud. Škalfa r. Munjić 435, 438
Vugrinović Mijo 136
Vugrinović Vinko 369
Vuhan Pavao 123
Vujica Matilda 425
Vujićić Mile 343
Vujković 19
Vujnović Ivan-Kurilovčan 341
Vujnović Jana 308
Vujnović Mijo 221, 343, 473
Vujnović Milan ii
Vujnović Stjepan 307
Vukas Slava-Pepekova 425
Vukas Stjepan 318
Vukašinec Ivan-Rakovićin 144
Vukašinec Ivan-Šebek 306
Vukašinec Jaga 372
Vukašinec Stjepan 34, 276
Vukašinec Stjepan-Durat 144
Vukelić Ilija 417
Vukelić Milka 388
Vukelić Stjepan 506, 507
Vukić Jure 417
Vukomanović Pavle-Stipe 30
Vuković Mirko 171, 172, 184, 191, 201, 202, 204, 415, 490, 491
Vularić Đuro 175
Vulinec Alojz-Sloga 30
Vuljetić Mirko 197
Zabavnik Stjepan 20
Zagorac Franjo 148
Zagorac Josip 346, 363
Zagorec Ivan 304
Zagorec Ivan-Azlin 345
Zagorec Josip-Belin 144
Zagorec Josip-Pecek 67, 144
Zagorec Lojz 456
Zajec Stjepan-Crni 320
Zaluški Imbro-Komunist 327
Zaluški Miko-Mikin 327
Zamola Ivan 64, 339
Zatezalo D. 28
Zavrtnik Tomo 98, 149
Zdelar Andrija 335
Zelić 109
Zemljak Milka 506, 507
Zetkin Clara 419
Zetković Alojz 38, 76
Zgurić Bara 435
Zgurić Imbro-Načelnik 324, 326
Zgurić Stjepan-Samec 326
Zima Đuro-Dunjek 322
Zima Josip 321
Zima Mara-Pudlečka 425
Zima-Dujnek Kata 425
Zlatarić Branko 289, 291
Zmesnik Josip-Gruje 128, 492, 493
Zobić Ivan-Ivić 335
Zolota Huso 63, 64
Zora 39, 478
Zoretić Filip 197
Zorica Jure 417
Zoričić Mira, preud. Lopaić r. Kosmat 35, 36, 54, 58, 104, 433
Zoričić Tihomir 25, 26, 35, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 54, 58, 104, 302, 433
Zrinščak Janko 62
Zubek Josip 55, 197, 198, 238, 414, 415
Zubek Josip-Stariji 239
Zubek Marica 36, 429
Zubek Slavko 151, 489
Zubek Stjepan 197, 315
Zvizdić Salih 257
Zvonimir III 80
Zagar Mika 35
Žampak Ivan 346
Zarina Imbro 383
Zarina Josip 123
Zderić Petar 234
Žegrec 382
Zegrec Klara 330
Zeželj Milan 156, 180
Žeželj Mirko 94
Zibrat Drago 130, 131
Zidovac Vladimir 243
Židovka 425
Žika 251
Žilec Ivan 139
Žilec Ivica 335
Žilec Juraj 139, 335
Žilec Mara 430
Žilec Stjepan 139
Žinić Ljuba 177
Žitvaj Anka 343
Živičnjak Vera 197
Živković Petar 245
Žlebečić 380
Žlebečić Drago 497
Žlebečić Josip 498
Žnidarić Ivan 196
Žordić 125, 430
Žordić Josip 136, 498
Žordić-Mihanović Ivka 430
Žučak Danijel 199
Žučak Drago 197
Žugaj Bara-Dimova 436
Žugaj Jagica-Sučec 435
Žugaj Josip 4
Žugaj Milan-Matovica 325, 326
Žugaj Nikola-Matovica 326
Žukov 416
Župančić Ana ud. Fridrih 158
Župetić Ivica 4
Župetić Jela 335, 427
Žužić Mijo 328
Žužić Mika-Debeli 328
Žužić Nikola 63, 64
Žužić Tomo 299
Žužić Tomo-Gazdin 323
Weber Hauptman 233
Wilson 410

Sadržaj

Predgovor..... 5

Treći dio

VELIKA GORICA U NOB-u 1941 -1945..... 13

I Pregled razvoja NOB-a na području Posavine, Turopolja, Vukomeričkih gorica i Vukomeričkog Pokuplja 1941 —1945..... 15

Okupacija i dolazak ustaša..... 15

Upis u ustaški pokret radi kamuflaže..... 20

Prijevoz knjiga iz Petrinje u Zagreb..... 20

Knjige na putu iz Plesa u Ščitarjevo..... 21

Politička klima i neka zbivanja uoči i u toku ustanka 22

Dr Vladimir Bakarić o pozivu Centralnog komiteta KPH članstvu Hrvatske seljačke stranke..... 11

Prvi partizanski odred u Hrvatskoj..... 23

Masovni sastanak u šumici..... 24

Prve udarne komunističke grupe u kotaru..... 25

Aktivnost komunista i prva hapšenja u NDH..... 26

Hapšenja u Svetoj Klari i Odri..... 27

Sudbina partijske organizacije Odra zagrebačka..... 29

Organizacija u Jakuševcu — prva veza iz okupiranog Zagreba..... 31

Prva relejna stanica u Jakuševcu..... 31

Prijevoz odbjeglih iz logora Kerestinec..... , 31

Špijun u kružoku Jakuševec..... 32

Ščitarjevo, Bukevje i Jezero 1941. godine..... 33

Buševec — Vukojevac 1941. godine..... 35

Organizacija KP i omladina sela Kuče 1941. godine..... 36

Udarna grupa za okolicu Velike Gorice..... 37

Komunisti sela Vukovina i Staro Čiče..... 37

Ustaško hapšenje u Čičkoj Poljani godine 1941..... 38

Bratstvo i jedinstvo od prvih dana na djelu u Pokupskom — Kordun..... 38

Kotarske partijske konferencije ograničenih dometa u radu..... 39

Ilegalna konferencija KK KPH Velika Gorica i posljednjaovog komiteta . 40

Izrečene kazne i njihovo djelovanje..... 41

Antun Cvetković-Cvetko, instruktor OK KPH Zagreb na teritoriju kotara Velika Gorica 42

Konsolidacija Partije i stalni uspon NOP-a..... 42

Akcija udarne grupe u Velikoj Gorici..... 44

Poduhvat udarnika u Vukovini..... 45

Antun Cvetković Cvetko..... 47

Hapšenje i istraga nad Kučanima..... 48

Akcija udarnika Posavine..... 48

Kontinuirana aktivnost Komunističke partije u kotaru Velika Gorica..... 49

Druga relejna stanica u Gudcima 50

Odlazak u partizane iz naših sela..... 51

Posebni način odlaska u partizane grupe iz sela Buševec-Barbarić..... 54

Neprijateljski prikaz osoba u partizanima iz kotara Velika Gorica..... 56

SKOJ-evci i mladi članovi Partije kao udarnici..... 59

Druge aktivnosti SKOJ-evaca i mladih komunista 1942. godine..... 61

Još jedna SKOJ-evska grupa u Velikoj Gorici na specijalnom zadatku ... 63

Dovitljivost omladinaca i roditelja u varanju i plašenju neprijatelja..... 65
Kotarski komitet KPH Velika Gorica..... 67
Neprijateljske akcije čišćenja terena i zvjerski teror nad narodom..... 68
Koncentracioni logor u Velikoj Gorici..... 70
Zločini Alabande i ustaša 75
Samovolja zločinaca u Jezeru — Posavini..... 76
Ustaška hapšenja rukovodilaca HSS-a..... 77
Ustaški ministri na sastancima u našim selima..... 80
Proglašenje opsadnog stanja u Buševcu 80
Dolazak Mike Špiljaka u velikogorički kotar..... 81
Pad veze Zagreb — Lukavec —Gudci — Markuševec —Havidić i dalje..... 90
Okružni komitet KPH Pokuplje na djelu..... 92
Vladimir Nazor i Ivan Goran Kovačić odlaze u partizane — 29. XII. 1942. ... 94
Ubojstvo trojice ustaša u Lukavcu i hajka na narod u Gudcima i okolici 97
Linija KP — orijentir masama..... 101
Mika Špiljak u sukobu sa žandarima u Kobiliću..... 101
Vod »Kljuka« na našem terenu 103
Popis osoba koje su od partizana primile razne stvari i robu..... 105
Incident ustaških slugana s naprednim ljudima u selu Rakitovec..... 106
Borbene pjesmice..... 107
Planovi s drom Ivanom Jankovićem..... 108
Nova hapšenja članova KP i aktivista..... 108
Taktika Partije u radu na terenu i u partizanskim jedinicama..... 111
Stanje u kotaru koncem 1942. i početkom 1943. godine..... 112
Masovne organizacije NOP-a..... 115
Direktivno i informativno djelovanje partijskog rukovodstva — orijentir radu na terenu..... 117
Do zenita ustanka..... 121
Udarne grupe — najozbiljniji činitelj borbe..... 121
• Općina Orle 122
Udarna grupa Bukevje 122
Rušenje mostova i telefonskih stupova..... 124
Akcija na neprijateljsku posadu u Martinskoj Vesi..... 125
Zarobljavanje riječnog broda »Zagreb« 125
Tragičan sudar udarnika Bukevja i Ščitarjeva..... 125
Kamionom u službi NOP-a..... 126
Razbijanje okupatorskih vlasti..... 126
Udarnici u najvećoj akciji u našem kotaru..... 126
Blokada snabdijevanja grada Zagreba..... 126
• Općina Novo Čiče..... 128
Udarna grupa Ščitarjevo 128
Razoružanje domobrana u Velikoj Gorici 129
Grad Zagreb šalje ljudstvo i materijalnu pomoć partizanima..... 130
Otprema ambulante, telefonske centrale i druge opreme..... 130
Napad na mljekarski kamion njemačke vojske u Novom Čiču..... 131
Djeca u igri postali »partizani«..... 131
Udarna grupa Čička Poljana..... 132
• Općina Velika Gorica..... 133
Udarne grupe Velika Gorica i Pleso..... 133
Udarna grupa Velika Mlaka..... 134
Udarna grupa Mičevec..... 135
Udarna grupa Lomnica..... 135
Udarna grupa Lukavec..... 137
Udarnici u akciji s XIII proleterskom brigadom..... 138
Udarna grupa Gradići..... 139
• Općine Dubranec i Kravarsko..... 140
Udarna grupa Gudci 140
Podvig grupice udarnika..... 141
Razoružanje domobranske posade u Dubrancu..... 142
Udarne grupe Čakanec i Kozjača 143
Formiranje »Kozjačke čete«..... 144
• Općina Vukovina 145
Udarna grupa Kuče..... 145
Udarnička zasjeda na ustaše u Ribnici..... 145
Akcije na vlastelinstvo Thurn — Taxis u Novom Čiču..... 146
Udarna grupa Vukovina — Podotočje Gornje..... 148

Akcije na općinu Vukovina 149
Suradnja s minerima, kidanje neprijateljskih veza i druge »sitne« akcije . . 149
Zamjena partizana za ustaše..... 149
Udarna grupa Rakitovec..... 150
Udarna grupa Buševec 150
Zarobljavanje »avijatičara«..... 152
• Općine Odra i Sveta Klara..... 152
Udarna grupa Hrašće..... 152
Udarna grupa Mala Mlaka..... 153
Udarna grupa Čehi — Sveta Klara..... 155
Oružane akcije na ustaše i okupatore..... 155
Udarnici kao vodiči XIII proleterske brigade..... 156
Akcija na ustašku patrolu iz Svete Klare..... 157
Veze s gradom Zagrebom 157
Samotni »strijelac« 158
Neprijatelj o stanju na teritoriju kotara Velika Gorica..... 159
Više partijsko i vojno rukovodstvo o stanju na našem teritoriju..... 161
Rukovodioci XIII proleterske NOU brigade »Rade Končar« o situaciji u kotaru Velika Gorica..... 168
Udarnička akcija na neprijateljski garnizon pilane Turopolje..... 172
Kurioziteti iz akcije na Turopolje..... 174
Udarnici iz susjednog sisačkog kotara..... 175
Djelatnost udarnika poslije formiranja TPO, »Seljine« brigade i XXXIV udarne divizije..... 177
Posljednji udarnici svrstavaju se u regularne jedinice NOV-a..... 178
Izvještaj Okružnog komiteta za Pokuplje Centralnom komitetu KP Hrvatske (18. VIII 1943.)..... 178
Stvaranje regularnih jedinica NOV-a..... 181
Formiranje Turopoljsko-posavskog partizanskog odreda (8. VIII 1943.)..... 183
Marijan Badel, komesar TPO..... 185
Vatreno krštenje TPO u Kupčini 21/22 VIII 1943 187
O potrebi formiranja brigade i mogućnosti formiranja divizije..... 192
Formiranje Udarne brigade »Franjo Ogulinac Seljo«..... 193
TPO nakon osnivanja »Seljine brigade«..... 201
Okružna konferencija KPH u Pisarovini (8— 10. II 1944.) o TPO..... 204
Čerkeski bataljon u TPO..... 205
»Sporni« Sisački bataljon..... 207
Formiranje Posavskog odreda (Drugi, udarni bataljon TPO)..... 209
Makinacije i zavjera svih neprijatelja NOP-a..... 210
Ustaše i »Gestapo« preobučeni u partizane..... 210
Novo Čiče..... 210
Lazina..... 211
Pokolj u Velikoj Gorici..... 212
»Špijunska« akcija u selu Gudci 213
Pohod u sela Lukavec, Gudci i Odra..... 213
Jurišna bojna u pilani Turopolje..... 214
Ante Pavelić u pilani Turopolje..... 217
Dolazak Čerkeza i njihovi zulumi..... 218
Kobna stara 1943. godina 221
Pljačke po selima..... . . . 222
Čerkesko-jurišantske akcije..... 223
Formiranje seoske milicije (samozaštite) 225
HSS-ovci na liniji okupatora..... 228
Nijemci pale sela i hvataju ljude..... 230
Opsežna operacija protiv partizana i nailazak slavonskih brigada..... 231
Kontraudar na aerodrom Pleso i Kurilovec 232
Velika Gorica i okolica u njemačkim planovima..... 233
Neprijateljska pismena propaganda..... 235
Ofenziva u prazno 236
Agresivni dezerteri —neprijatelji NOP-a..... 236
Likvidacija uporišta u Buševcu..... 237
Opći karakter rada i ponašanja građanskih stranaka u NOB-u 1941 — 1945..... 240
Komplot mačekovaca, četnika, ustaša i Gestapo-a protiv NOP-a..... 240
HSS u akciji — Krnjević iz inozemstva, Košutić u zemlji..... 240
Mačekove prognoze i direktive..... 241
Kongres četnika i Mačekovci..... 241

Savezničko priznanje NOB-a..... 242
Puč Vokić-Lorković..... 243
Reakcije na sporazum Tito — Šubašić..... 243
Avanturizam inž. Augusta Košutića..... 245
Predstavke Churchillu protiv NOP-a i Sporazuma Tito — Šubašić 246
Nagodba Mačekovaca i četnika..... 248
I Paveličevci zapadnim saveznicima..... 252
Strka i pripreme izdajica za bijeg iz zemlje..... 252
Posljednje izdajničko putovanje..... 254
U susret slobodi..... 256
Ponovno osnivanje Posavskog odreda..... 256
Posavski partizanski odred prvi ulazi u Zagreb (8. svibnja 1945. u 11 sati) 257
Prvi u studiju Radio-Zagreba..... 259
»Nastupa pjevački zbor . ..«..... 259
II Pregled razvitka rukovodstava i organizacija KPH, SKOJ-a, NOO-a, AFŽ-a i JNOF-a, te veza na području velikogoričkog kotara..... 261
Komunistička partija Hrvatske (KPH) 261
Kotarski komitet KPH Velika Gorica..... 262
Dva »uzdužna kotara« Vukomerić-Sisak i Posavina..... 264
Novi KK KPH Velika Gorica..... 265
Općinski komiteti KPH u kotaru..... 269
Općinski komitet KPH Dubranec..... 269
Općinski komitet KPH Kravarsko..... 270
Općinski komitet KPH Novo Čiče 270
Općinski komitet KPH Odra — Klara..... 271
Općinski komitet KPH Orle..... 271
Općinski komitet KPH Pokupsko..... 272
Općinski komitet KPH Velika Gorica..... 273
Općinski komitet KPH Vukovina..... 274
Savez komunističke omladine Jugoslavije (SKOJ)..... 275
Kotarski komitet SKOJ-a Velika Gorica u ratu..... 275
Omladinci — sekretari KK SKOJ-a Pisarovina 282
Stvaranje narodne vlasti — Narodnooslobodilački odbori (NOO)..... 283
Prvo i drugo zasjedanje AVNOJ-a..... 287
Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske — 14. VI 1943. . 287
Nastanak i razvoj narodnooslobodilačkih odbora kao borbenih organa i organa narodne vlasti na našem području (1941 — 1945)..... 291
Općinski NOO Dubranec..... 295
Mjesni narodnooslobodilački odbori..... 298
Bukovčak..... 298
Cerovski Vrh..... 299
Cvetković Brdo..... 299
Dragonožec Donji..... 299
Dragonožec Gornji..... 299
Dubranec..... 300
Gustelnica 300
Havidić..... 300
Jerebić..... 300
Lipnica..... 301
Petravec..... 301
Prvonožina..... 301
Trputci Donji..... 301
Trputci Gornji..... 302
Vukomerić..... 302
Općinski NOO Kravarsko..... 302
Mjesni narodnooslobodilački odbori..... 303
Barbarić..... 303
Čakanec..... 304
Gladovec Kravarski..... 304
Hruševec Gornji..... 304
Ključić Brdo..... 305
Kozjača..... 305
Kravarsko..... 307
Novo Brdo..... 307
Opatija..... 308

Podvornica..... 308
Šiljakovina..... 308
Velika Buna . . . :..... 309
Žitkovčica..... 310
Općinski NOO Novo Čiče..... 310
Mjesni narodnooslobodilački odbori..... 311
Bapče..... 311
Črnkovec..... 312
Drenje..... 312
Jagodno..... 312
Košnica— Petina — Selnica —Grdovčak 312
Lazina..... 312
Lekneno-Trnje..... 312
Novo Čiče 312
Obrezina-Sasi-Novaki..... 313
Podotočje Donje..... ... 313
Poljana Čička Donja..... 313
Poljana Čička Gornja..... 314
Ribnica..... 314
Ščitarjevo..... 315
Općinski NOO Odra zagrebačka..... 316
Mjesni narodnooslobodilački odbori..... 316
Buzin..... 316
Hrašće..... 316
Jakuševec..... 317
Mala Mlaka..... 317
Odra zagrebačka..... 317
Općinski NOO Orle..... 317
Mjesni narodnooslobodilački odbori..... 318
Bukevje..... 318
Čret..... 318
Drnek..... 319
Jezero..... 319
Obed 320
Orle..... 320
Ruča..... 320
Sop 320
Strmec Bukevski..... 320
Stružec 321
Suša..... 321
Veleševec..... 321
Vrbovo 322
Zablatje..... 322
Kako je neprijatelj vidio razvoj ustanka u Donjoj Posavini i mjere koje je poduzimao 1943 — 1944. godine..... 323
Općinski NOO Pokupsko 324
Mjesni narodnooslobodilački odbori..... 325
Auguštanovec..... 325
Cvetnić Brdo..... 325
Degoj Lijevi..... 326
Gladovec Pokupski I..... 326
Gladovec Pokupski II..... 327
Hotnja..... 327
Hruševec Donji..... 327
Lukinić Brdo i zaseoci..... 328
Paun Brdo..... 328
Lukinić Brdo..... 328
Batinjani..... 328
Krpičanci..... 328
Žužić Brdo..... 328
Pori..... ... 328
Škender Brdo..... 328
Pokupsko..... 328
Roženica..... 329
Strezojevo 329
Štefanki Lijevi..... * . . . 329

Općinski NOO Sveta Klara..... 331
Mjesni narodnooslobodilački odbori..... 331
Čehi Donji..... 331
Čehi Gornji..... 331
Gaj — Kajzerica..... 332
Otočec..... 332
Otok..... 332
Sveta Klara..... 332
Općinski NOO Velika Gorica..... 333
Mjesni narodnooslobodilački odbori..... 334
Gradići..... 334
Gudci..... 335
Kobilić-Rakarje 335
Kurilovec..... 335
Lomnica Donja..... 335
Lomnica Gornja..... 335
Lukavec Donji..... 335
Lukavec Gornji..... 336
Markuševec..... 336
Mičevec..... 337
Petrovina..... 337
Pleso..... 337
Velika Gorica..... 338
Velika Mlaka..... 339
Općinski NOO Vukovina..... 339
Mjesni narodnooslobodilački odbori..... 340
Buševec..... 340
Kuče..... 341
Mala Buna..... 342
Mraclin..... 342
Novö Selo..... 344
Ogulinec 344
Okuje..... 344
Podotočje Gornje 345
Rakitovec..... 345
Staro Čiče..... 346
Vukovina..... 346
Pilana Turopolje..... 346
Kotarski NOO Velika Gorica..... 347
Osnivački sastanak..... 347
Prvo stalno sjedište kotarskog NOO-a..... 353
Kotarski NOO u Cerovskom Vrhu i njegov razvoj..... 356
Reorganizacija Kotarskog NOO-a..... 358
Nova podjela terena..... 359
Vraćanje bivšeg teritorijalnog stanja..... 360
Upravno-sudski odjel KNOO-a..... 364
Organizacija sudstva na našem području 366
Sudska operativa u ratu..... 367
Ljudi s okupiranog područja traže pravdu kod Narodnog suda..... 375
Zanatske i druge privredne djelatnosti KNOO-a..... 376
Kožare 376
Kovačke radionice..... 377
Kolarske, stolarske i bačvarske radionice..... 379
Postolarska radionica..... 383
Eksploatacija šuma 383
Mlinovi i pilane 384
Poljske ciglane..... 385
Dobrovoljne radne akcije i skupljanje sjemenja..... 386
Školstvo na oslobođenom području..... 386
Razni tečajevi..... 391
Partizanska gimnazija..... 396
Okružni NOO Pokuplje 397
Prva partizanska bolnica za vojsku i civile na našem području 407
Međunarodno priznanje NOB-a i Maršala Tita..... 409
Naši borci u savezničkim lječilištima u Italiji..... 413
Naši rekonvalescenti i zbjegovi u Africi..... 414

Naši borci u SSSR-u..... ... 415
Antifašistička fronta žena (AFŽ)..... 419
Organizacija AFŽ-a na našem području..... 422
Općina Orle..... 424
Općina Novo Čiče 426
Općina Velika Gorica..... 427
Općina Vukovina..... 430
Općina Kravarsko — Vukomeričke gorice..... 433
Općina Dubranec 434
Općina Pokupsko 435
Općine Odra —Sveta Klara..... 436
Kotarski odbor AFŽ-a Velika Gorica..... 437
Natjecanje žena u sabirnoj akciji za NOP..... 440
Naše žene u višim rukovodstvima AFŽ-a..... 441
Prva okružna konferencija AFŽ-a Pokuplje (15. XII 1943)..... 441
Reorganizacija u sklopu JNOF-e..... 442
Druga okružna konferencija AFŽ-a Pokuplje (10. IX. 1944)..... 444
Žene s našeg područja — članice u Okružnom odboru AFŽ-a Pokuplje 447
Ujedinjeni savez antifašističke omladine Hrvatske (USAOH) 449
Drug Tito o omladini i pionirima..... 449
USAOH na našem području..... 450
Pionirska organizacija i rad djece za NOP..... 454
Pioniri, mali vojnici revolucije..... 454
Humanost prema pionirima i njihov doprinos kulturi u toku revolucije . . . 457
Jedinstvena narodnooslobodilačka fronta (JNOF)..... 459
JNOF na našem području..... 462
Proglasi narodu..... 465
Konferencija kotarske JNOF-e Velika Gorica (25. II 1945)..... 469
Veze..... 471
Relejne stanice 471
Gudci..... 471
Poljana Čička..... 473
Lučelnica..... 474
Kraljevac..... 474
Žamjena partizana s Nijemcima..... 474
Odbor MK KPH grada Zagreba za otpremu u partizane..... 475
Neprilike s neprijateljskim agentima..... 476
»Divlje« i ad hoc stvarane veze..... 477
Specijalne veze..... 478
Veze obavještajne službe 480
Junaštva Stjepana Katulića i drugih obavještajnih kurira..... 485
Hrabri mineri TPO i obavještajci u akcijama..... 490
»Španjolac« Mirko i Nijemci operiraju..... 494
Nabavni i obavještajni centar TPP..... 495
Tihi, spretni i hrabri borci 499
Kulturno-prosvjetni rad u okupaciji na području velikogoričkog kotara (1941-1945.)..... 501
Škole u okupaciji (1941 — 1945)..... 501
Bukevje..... 501
Bukovčak 501
Buševec..... 501
Čerovski Vrh..... 501
Čička Poljana..... 502
Dragonožec..... 502
Dubranec..... 502
Farkašić..... 502
Greda (1942)..... 502
Hotnja..... 502
Hruševec Gornji..... 502
Jakuševec..... 503
Kravarsko..... 503
Lukavec..... 503
Lukinić Brdo..... 503
Mičevec..... 504
Mraclin..... 504
Novo Čiče 504

Pešćenica..... 505
Pokupsko..... 505
Sisačka Sela..... 505
Sveta Klara..... 505
Ščitarjevo..... 505
Šiljakovina..... 505
Veleševec..... 506
Srednja škola u Velikoj Gorici..... 506
Zavod s pomoćnom školom u Velikoj Gorici..... 507
Vukovina..... 508
Žažina..... 508

Četvrti dio

PRVI DANI SLOBODE U DEMOKRATSKOJ FEDERATIVNOJ JUGOSLAVIJI

Prvi dani slobode..... 511
JNOF nakon oslobođenja zemlje..... 511
Narodna vlast..... 514
Organizacija KP nakon oslobođenja..... 516
Ponašanje naše Partijske organizacije u danima rezolucije Informbiroa 1948. godine..... 517
Obnova zemlje 519
Križari..... 521
Protunarodna aktivnost 522
Kulturno-prosvjetno djelovanje u oslobođenoj domovini..... 523
Izgradnja zadružnih domova 524
Ostale kulturno-prosvjetne aktivnosti..... 525
Spomenici NOB-a u općini Velika Gorica..... 527
Spomen kosturnice..... 527
Spomenici palim borcima..... 528
Spomen ploče palim borcima..... 534
Spomen obilježja..... 53£
Poprsja..... 540
Tumač skraćenica 541
Izbor iz izvora i literature..... 545
Kazalo geografskih imena..... 549
Kazalo osobnih imena..... 559
Sadržaj..... 583

Općina Velika Gorica (Zemljopisna karta)

